Ottima ...
copia dell'autore
1874

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS OPERA OMNIA,

In vnum proxime poſt illius mortem collecta: quorum nomina ſequens pagina plenius indicat.

ACCESSIT INDEX LOCVPLETISSIMVS.

Secunda editio.

·L· ·A·

Cum Illuſtriſſ. Senatus Veneti decreto.

VENETIIS, APVD IVNTAS, M. D. LXXIIII.

INDEX OPERVM, QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS.

HIERONYMI FRACASTORII
VITA.

HIERONYMVS FRACASTORIVS Veronenſis, FRACASTORIA perantiqua Veronæ ac valde nobili, familia ortus, non antiquorum modo ciuium ſuorum Catulli, & C. Plinij gloriam æmulari, ſed omnes prorſus noſtræ, & ſuperioris ętatis homines prętanti omnis doctrinæ laude, & eximia in pangendis carminibus gloria, longo interuallo ſuperare contendit. Is, Paulophilippo Fracaſtorio, & Camilla Maſcarelia ſummæ probitatis parentibus ortus, atq; à patre honeſte, ac liberaliter educatus, vt primum per ætatem in luce hominum verſari cœpit, tale de ſe ſpecimen apud omnes præbuit, vt, iam tum ex eo adhuc puero, qui poſtea vir futurus eſſet, facile homines coniectarentur. quod Deorum immortalium maturo quoque teſtimonio pridem fuerat confirmatum, quum penè infantem, & vix cunis egreſſum, à matre in vlnis blande pertractatum, ipſa fatali de cœlo icta fulmine, incolumis ſeruaretur. Patauium, ad capiendum animi cultum, adoleſcens adhuc à patre miſſus, ingenti cura, atque indefeſſo labore, iam tum ad ſummum gloriæ faſtigium generoſi ſpiritus indole ſibi iter aperuit, quum poſt omnium bonarum literarum cognitionem ad arcana cuiuſque doctrinæ, ſed mathematicarum præcipue ſcientiarum infinita etiam lectione, inuſitataq; memoria ſibi eſſe penetrandum iudicaſſet. Sed quum philoſophiæ ſtudijs per multos annos operam dediſſet, tanto animi ardore, atque alacritate genio ſuadente, ſe totum ad medicinam conuertit, tanta porrò contentione in gymnaſio per quotidianas medicorum diſceptationes ſe ſe exercuit, vt doctores ipſi atque æqualis iuuentus, eum ad omnia natum eſſe diuino quodam conſilio faterentur, illique, maximos ſuggeſtus honores tunc detulerint, quod Patauij ante illum nemini, niſi maturo in ſtudijs, & perfectæ demum ætatis viro, contigerat. Studiorum ſocios & ſodales habuit Marcum Antonium, Ioannem Baptiſtam, & Rhamundum, Turrianos, nobiliſſimos fratres, quibuſcum quotidiano fere in conuictu Patauij

versabatur, quum Hieronymus eorum pater exactæ doctrinæ, & auctoritatis vir, primum inter medicos in ea ciuitate honestissimis conditionibus suggestus locum obtinebat. Sed, exorto demum bello, & euerso Patauino Gymnasio, quum nunciata esset illi patris mors, & in patriam iter pararet, Liuianus Venetarum copiarum Imperator, musarum liberalis hospes, & ingeniorum censor longe grauissimus, honestissimis accitum conditionibus in Academiam ad Portum Naonem institutam in Andreæ Naugerij Patricij Veneti, & Ioannis Cottæ præcellentium poetarum contubernium euocauit. Vbi cum diu, multumq; versatus esset, carminumque, quæ ab eo quotidie ex nobili semper occasione summæ dignitatis emanabant, authoritate vniuersæ Italiæ carus ac iucundus esse cœpisset, illius scripta exinde publico semper excepta plausu, reliquorum ad hanc diem omnium famam oppresserunt. Sed quum pluribus bellis illum aliquandiu secutus esset, eo tum demum ex ipsa Gallorum ad Abduam victoria fuso ac capto, se in patriam sero contulit, quum omnia penè funditus euersa ac deuastata direptionibus, & incendijs paterna bona exposita reperisset. Duxit vxorem viuo adhuc suadenteque patre haud pari fœlicitate, quum non duorum modo, quos immature sibi ereptos nobili carmine acriter dolet, filiorum funeri interfuisset, nisi præter Paulumphilippum, quem hodie Veronæ præclaro florentem ingenio admiramur, tertium quoque annis grauem, & consilio maturum amisisset. Fuit Fracastorius parua quidem, sed quadrata corporis statura, latis humeris, nigra coma prolixaque, facie rotunda, subnigris oculis, naso, ab diutissime contemplandis stellis contracto, simoque: Cæterum totius oris aspectu miram probitatem sinceriq; animi candorem referente. Domum habuit Veronæ iuxta ædem D. Euphemiæ dicatam, quanquam secessu Caphio Melsineoq; plurimum oblectaretur. de quo quidem Caphio monte antequam sermo vlterius proferatur, pauca ideo dicenda esse videntur, ne locus, toto Veronensi agro hoc tam eximio cultore celeberrimus, quum is, ingenuo pudore detentus pauca admodum descripserit, omnino ignoretur. Est CAPHIVS mons ad radices Baldi x.x. millia passuum Verona distans, inter Athesim, & Benacum medius. ibi, quum paululum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (non eximijs illa quidem vt reguli, ac beatioris fortunæ homines opibus ingenioq; validiores.

res supra ciuilis fortunæ censum ædificarunt picturis exornata, sed vno tantum loci genio, ac situs prærogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nam qua ab oriente Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapido cursu defluentem attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas longissime prospectat; atque in his, omnis generis armenta errantia, & fumantia sub vesperam tecta intuetur. ab occidente autem Benacum è conuerso lætissima facies excipit: pari hercle occurrentium collium varietate mirabilior aiucundior: quum vel altos interdum Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiccu las longè aduenientes perspectare, tum diuersa oppida apricis promontorijs exposita lubet contemplari. hinc Bardolinum subiectum: hinc frequenti olea & citrijs colles coronatos, hinc demum nemorosa & læta virentibus pascuis nascentium montium iuga despectantur. noxios ventorum flatus ad meridiem paululum extans ante domum cubitus eminentibus pomiferis arboribus iucundus, ac Baldus mons ad aquilonem vergens, omnem hyemis duritiem procul expellit: ita tamen, vt & in media æstate, quum ex alto Sol vrget, obortis etesijs blandissime ventiletur, nec ardere in cœlo Sirium sentiat: &, per hyemem, apricum ferè semper solem & nebulæ omnis expertem diem admittat. Benacus porrò, qui maritimi littoris naturam æmulatus nunquam gelascir, atque omnem hyemis duritiem suauiter frangit, non parum momenti cæteris quoque affert commodis. Hic illum interior domus æstiuis hybernisque cubiculis atque interioribus conclauijs, vbi amicos benigne atque hilariter excipere consueuerat, perquam commoda, quòd magnopere musis expetitur, strepitu vacua, atque alti plena silentij, omnibusque munditijs nitida, ad secretiora accedentem studia comiter accipiebat: quando editis æternæ famæ carminibus, nobile illius caput sertis, & virenti per omnem Europam laurea coronaret. Vitæ genus adamauit quietum, cunctis solutum curis & litibus, quum vir minime ambitiosus & patuo contentus, honestæ ac iucundæ vitæ ad bonam semper frugem percupidus, vnam tantum studiorum laudem spectaret: hilari ac frugi mensa exactissima semper ad tuendam valetudinem ratione instructa: tam aperto, liberali, & perblando semper ingenio,

vt quum summa esset morum temperie, facilitateq; naturæ, non eloquio, non cultu, fastum vllum ostenderet: nunquam in alieni operis censura amarulentus aut parcus laudator esse consueuisset: vt etiam Ioannis Baptistæ Montani medici clarissimi, illius vel æmuli, vel, vt plures iudicabant, principatum in re medica acriter affectantis mortem, nobili epigrammate sit prosecutus. Medicinam, ad quam perdiscendam se totum ab adolescentia conuertit, & in qua, nominis celebritate primum inter illustres totius Europæ medicos locum obtinebat, toto vitæ tempore ita exercuit, vt in affectis corporibus sanandis, in quibus illi mirifica quædam & diuina prorsus vis fuit, nullius quæstus potiusquam officij rationem haberet. & quoniam, hac vitæ ratione multorum amicitiam suo sibi beneficio comparauerat, inimicum vero merito habebat neminem, omnes nõ Venetiæ tantum, atq; illius oræ, sed externi etiam principes & reguli, vt de vel desperata vel dubia vitæ re illum consulerent, maximis ad se conditionibus accersebant: à quibus ille discedens, salute eisdem restituta, nullum prorsus pretium præter amicum animum in patriam referebat. Delectabatur, cum in otio esset, antiquorum historias, & illustria clarissimorum virorum facta perlegere: Mathematicis item sciẽtijs, sed præsertim Musicæ, oblectandi animi causa studium adhibere: sed, ex mitioribus omnibus disciplinis in vnam Cosmographiam incumbebat: quam tanto studio quandoque colere consueuerat, vt terrarum omnium ab Lusitanis primum in oriente, mox à Columbo in occidente superioribus annis inuentarum descriptiones & loca, ligneis orbibus ad amussim affabrefactis, altitudinum & latitudinum adhibitis dimensionibus delinearet. Consuetudo assidua illi erat multum cogitandi, plurima secum animo voluendi, neque enim tempus vllum labi frustra vir nunquam otiosus patiebatur: ideoq; & raro admodum & nisi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: tristemq; ac seuerum homines existimabant, quum illius sermonibus ad hilaritatem sæpius conuersis, nihil lætius, nihil vrbanius posset reperiri. Sed qui herbariæ facultati ac simplicibus medicamentis ex antiquorum libris accurate perdiscendis egregiam pridem operam nauauerat, non obscuræ laudis compositionem atque aduersus pestilentes febres miræ potestatis antidotum, quod DIASCORDION appellant, medentibus simul & pharmacopolis necessarium superiorib. annis magna hercle nostri seculi vtilitate parauit, quum

multis

multis præterea herbis ab antiquis pridem descriptis, sed nostro æuo incerta similitudine perobscuris, eruditam claritatem attulerit. Amicos habuit nobiles quosq; totius Europæ atque in omni doctrinæ genere pręstantes viros: ne vllum aut alterum eorum hoc loco commemorem, tam fausto, fœliciq; semper euentu, vt illum omnes, non vt summæ doctrinæ ac probitatis virum adamarent, sed quasi quoddam in terras delapsum numen mirarentur. Sed grassante demum in vrbe pestilentia, quum primo quoque tempore in suos se Caphios transtulisset, & multum otij nactus esset, superatis hercle omnibus, quicunq; plurimos ab hinc annos floruissent, poetis, Syphilida ad Petrum Bembum Card. Leonis X. Pont. Max. tunc à secretis missam, perenni atq; eo propè æterno carmine decantauit, tanta omnium admiratione, vt quum mox Neapolim ad Iacobum Sanazarium in lucem edita deferretur, vir ille omnium nostræ & superioris ætatis disertissimus, & Virgilianæ Maiestatis assectator egregius, atq; alieni carminis laudator alioqui parcus atque amarulentus, Hippolyto Medici Cardinali, qui forte ad eum salutandum, nobili eruditorum corona stipatus, atque adeo ipso Montano acri æmulo accesserat, hunc vnum esse confessus sit, à quo non Iouianus modo Pontanus, sed ipse quoq; accurata carminis dignitate, viginti annorum lima ac labore perpoliti, esset victus. In amicitijs porrò alendis ac conseruandis (vt pauci solent) fuit Hieronymus imprimis diligens ac circunspectus. amabat omnes, omnium semper obsequijs, ac commodis erat intentus, vt, vel in media hyeme à Madrutio Principe Tridentino arcto sibi beneuolentiæ, atq; amoris vinculo coniuncto, valetudinis causa accersitus, Tridentum magnis itineribus proficisci non grauaretur. eorum vero, quorum fidem beneuolentiamq; in se cognitam atque exploratam habebat, mutuis atque ijs quidem ferè semper maioribus obsequijs prosequeretur, &, non viuentes solum, quod magnum est, coleret, sed suam in vita functos etiam, quod præstantius est, beneuolentiam, quantum in se esset, voluerit testatam relinquere. id quod ex postremis illius scriptis facile patet, quibus Turrianorum præsertim fratrum memoriam, cum eorum alterum in dialogo de intellectione acriter disputantem, alterum in dialogo de anima multa differentem & acute percunctantem induceret, posteritati voluit commendare: Andreæ porrò Naugerij Patricij Veneti præaltam ingenij vim atq; eloquentiam, & Ioannis Iacobi Bardu-

lonis

lonis Mantuani ſubtile ac valde acutum in omni philoſophia ingenium, quum vel nulla, vel ea certe pauca ſui monumenta reliquerint, ſuo de poetica dialogo Ioanni Baptiſtæ Rhamnuſio, tanquam veteri amico & ſodali dedicato, appoſite atque eleganter poſteris mandare definiuit. Sed, quod ad illius gloriam vel maxime pertinet, tanta, vir eximius humilia hæc atque terrena ſemper deſpiciens, non apud ſuos Veronenſes, aut in reliquis tantum Italiæ ciuitatibus, ſed in omni etiam Europa authoritate fuit: vt ex innumerabili diuerſarum gentium & Illuſtrium alioqui virorum multitudine, quæ Piſcheriam ad Carolum V. Cæſarem ex Germania Mediolanum & Genuam proficiſcentem, atque inde in Algeriam expeditionem parantem viſendum conuenerat, ipſe quoq; qui è proximis Caphijs ſpectatum deſcenderat, ſolus demonſtrante illum palàm Madrutio Principe Tridentino greſſum Cæſaris huc illuc proſpectantis tenuerit. Sed poſtremo, quum Chriſtianæ reip. quæ totius orbis Tridenti generale pridem Concilium indixerat, ſuam non ſemel operam ac fidem præſtitiſſet in patriam eo ſe animo contulit, vt, abdicata prorſus omni antiquæ medicinæ opera, quæſtuque, quicunq; ex ea poſſet prouenire, Aeſculapio ſacra facturus, læto animo ad muſarum vireta contenderet. quo alacriore mente extremum poſtea vitæ diem, qui exacte Chriſtianam ſemper pietatem coluiſſet, quum grauis quotidie ætas præcipitante iam canitie properaret, fœliciter clauderet. Scripſit ſumma ingenij fertilitate nondum ſenex de ſtellis, aſtrologiæ omnis peritiſſimus, in Ioannis Matthæi Giberti antiſtitis Veronenſis, & gratiſſimi Męcenatis gratiam, librum ſummæ eruditionis Paulo III. Pontifici Maximo dicatum, in quo pręter alia multa, quæ de eccentricis orbibus atque homocentricis diſſerit, de duobus illis præcipue motibus à Ioanne Baptiſta Turrio inuentis agit, quorum ope quum aditus ad multa eorum, quæ in natura abditiſſima ſunt, pateat, tum via ad ea ſine vlla obliquitate demonſtranda apetitur, quę circa ſtellas apparent. Scripſit de criticis item dieb. alterum, contra Galenum. Scripſit grauiori ætate, ac plane ſenex, de ſympathia & antipathia rerum, & contagionibus, & contagioſis morbis pari ingenij ſplendore libros ad Alexandrum Farneſium Card. atq; inde præclarã nominis famã latiſſime propagauit. nouiſſime vero, dum duos dialogos accurate & eleganter, de poetica vnum, & de intellectione alterum cõſcriptos in manibus haberet iam iam editurus,

Tertium

Tertium de anima, & Iosephi historiam summo vate dignam, fatali morbo properante absoluere non potuit. Carmina quædam ingenij ad maiora tendentis præludia, magni tamen atque ingentis illius spiritus vim referentia extant. Ex ijs, ea præsertim, quibus Cæsar Fregosius Palladis virenti olea coronatæ caput, nobili gemma vel decenter cœlatum, Margaritæ Valesiæ Nauarræ Reginæ Francisci Gallorum regis sorori, dono misit. Citriorum Epigrammata, & perennis famæ odæ, tenera quadam ac prædulci ad Malsesenum suauitate decantatæ, ac nusquam apud amicos repertæ, ideo perierunt, quòd eruditus vir, atque vna tantum sciendi gloria contentus, omnem qui ex carminibus inani hercle si non ridenda antiquorum comparatione publicatis prouenit fastum ita prorsus contempsit atq; despexit, vt quod plerique alij summa ope nituntur ne illorum quidem archetypum apud se in hunc vsum esse vnquam pateretur. vt, hæc etiam qualiacunque sunt, quæ nunc in lucem emissa leguntur, non exiguo labore ac cura ab amicis hinc inde collecta, prout dispersa prius quæque reperiebantur, in vnum redacta sint. Fato functus est septuagenario maior, octauo Idus Augusti M D L I I I. dum pranderet, apoplexia correptus in mensa, quum nimio æstu damnatos menses, in suis Caphijs, vrbe secedens, deuitaret. eo quidem tranquilliore vitæ excessu, quod Paulumphilippum filium tanti nominis hęredem relinqueret, cum bona etiam spe posteritatis, quando iam ex eo plures auitę indolis nepotes non semel aut iterum amplexus esset. Ferunt Hieronymum, dum langueret, cognito fatali morbo, post multas amicas sibi herbas in olfactum balbutiente lingua efflagitatas, amisso penitus sermonis vsu, manu sępius in verticem exporrecta, ijs, qui aderant, innuere voluisse, vt celeriter cucurbitula affecto & laboranti cerebro, quo ille peroportuno remedio se Deo dicatam Veronę virginem curasse ad huc meminerat, subuenirent: sed, re nequaquam intellecta, quum alij alia adhibenda tum esse remedia prędicarent, frustra expectato remedio, leniter sub noctem expirasse. Illius ossa Veronam in D. Euphemię templo, honorificentissimo relata funere, sunt condita: flebili id carmine celebrantibus omnibus poetis. Aenea illius & Andreę Naugerij effigies scite expressa Patauij in fornice portæ iuxta pontem D. Benedicti, à Patauina iuuentute atque vniuerso Gymnasio salutatur: Quam, Ioannes Baptista Rhamnusius supremum amicitię munus persoluens, addita an-

ta an-

ta antiquorum Aræ peruetusta dicatione ex ruinis Salonæ vrbis Dalmatiæ eruta, ad posteritatis solatium luculenter exornauit. vt eorum memoria, qui arcta viuentes inter se necessitudine coniuncti fuerant, à posteris quoque eodem in loco pariter spectaretur. Quum autem varijs elogijs ab amicis sepulchrum Veronæ ornaretur, Adami Fumani Veronensis carmen omnium consensu principem locum obtinuit.

ADAMI FVMANI Veronensis.

Longe vir vnus omnium doctissimus,
Verona per quem non Marones Mantuæ,
Nec nostra priscis inuident iam sæcula,
Virtute summam consecutus gloriam
Iam grandis æuo hic conditur FRASTORIVS.
Ad tristem acerbæ mortis eius nuntium
Vicina fleuit ora, flerunt vltimæ
Gentes, perisse musicorum candidum
Florem, optimarum & lumen artium omnium.

LVDOVICI NOGAROLAE
COMITIS

Ad Paulum Rhamnuſium Venetum.

FRASTORI *monumenta hoc tu dum* PAVLE *libello*
Colligis, è cæcis eripiens tenebris,
Scilicet vt Vates, Medicaq; excelluit arte,
Percurritq; domos ætherias animo,
Ingenteis VERONA *refert tibi nunc mea grates*
Cum Baldo, Benacoq; ſuo, atq; Atheſi.
Qui tanto aſſurgent plauſu, quantum ipſa labore
Fama ſui ciuis ſe efferet aucta tuo.


HIERONYMVS FRACASTORIVS VERONENSIS

INDEX RERVM, AC VERBORVM MEMORABILIVM,

quę in hoc opere continentur.

Aristoteles

Elemento-

Febri

Inopina-

Lepra

Mathe-

Motus

Perpen-

Sol

Animę

Vectio

FINIS.

HIERONYMI FRACASTORI VERONENSIS

HOMOCENTRICORVM, SIVE DE STELLIS, LIBER VNVS,

AD PAVLVM III. PONTIFICEM MAX.

QVÆ in vita mortales inuenere PAVLE Tertii Pontifex Bea-
tissime, nec ab vno oĩa inuenta sunt: nec in lucem simul oĩa
prodiere, sed hęc vna ætate, illa alia, vt dies & rerum condi-
tio tulit. Fortunatissima aũt illa mihi fuisse videntur sæcula,
quibus concessum fuit in difficilibus, ac magnis dignum
quidpiã inuenire potuisse, quod certe fœlicioribus illis pri
scorum sæculis large donatũ fuit. nostram vero ætatem hãc
quum mecum ipse considero, equidẽ non satis scio fęlicem
ne an infęlicem hac in re debeam appellare, quando eorum
quæ ab antiquis inuenta fuerant, multa quidẽ aut prorsus interiere, aut vix tenuem
sui vmbram nobis relinquere valuere. Contra vero multa alia, quæ ne antiqui qui-
B dem nouere, perinde ac euascentia ætate nostra cõperta sunt: qua in re vel magnum
quoddam fatum tempestas hęc habuisse videtur mihi, vt si priscis illis cõparanda for
te non sit, multis tñ anteponenda videatur. Maiores nostri (vt alia per multa taceã.)
vltra Fortunatas insulas ab occasu, vltra Catygaram ab ortu nihil penè nouere, atq;
inferioris mundi huius, quem nos mortales colimus, vix dimidium attingere value
re: nũc, tot Insulæ, tot littora tot gentes patent, ac totum quodcunq; Maris Terræ q;
est, & cognitum nobis & nauigatũ fuit. Sed certe & superioris quoq; mundi illius,
quod Cœlũ dicimus, magnam partem ipsis illis maioribus nr̃is ignotã fuisse possu-
mus affirmare: nã ij & cœlestẽ regionẽ contẽplati, nec sanè multos orbes agnouere,
& pręcipuos illorũ motus vix duos deprehẽdere potuere. Nunc vero (quasi vtriusq;
Mundi cognitio fato quodã reseruata fuerit ætati nr̃æ,) & maiore numero & magis
admirando cogniti orbes sunt, & præcipui duo alij motus adinuenti: per quos cũ
aditus ad multa eorum patet, quæ abditissima sunt in natura: tum via ad ea oĩa si-
ne vlla obliquitate demonstranda, quæ circa stellas apparent. qua de re nunc ego
(quod tibi in primis tum reliquis oĩbus, qui ætatis nostræ inuentis ornamentisq;
gaudent, gratissimũ futurum sperem,) nonnulla scripturus sum. Non te latet qui-
cunq; Astronomica sunt professi, oẽs semper in reddendis eorum causis, quæ cir-
ca sydera apparent, magnam habuisse difficultatem. duæ enim quum essent viæ eas
reddendi causas, altera per orbes illos, quos Homocentricos vocant: altera per eos,
quos appellant Eccentricos, in vtraq; quidẽ suus labor, suus scopulus impendebat.
Si.n. Homocentricis vterentur apparentia non demonstrabant. si vero Eccentricis,
melius quidẽ demonstrare videbantur, sed iniq; & quodãmodo impie de diuinis
illis corporibus sentiebant, situsq; illis ac figuras dabant, quæ minime cœlum de-
ceant. quas ob difficultates Eudoxum ex antiquioribus necnon & Calippum, q
per homocentrica demonstrare vellent, in multis defecisse accepimus. Hipparchum
vero inter primos maluisse Eccẽtricos orbes recipere, q̃ ijs, q̃ apparebãt, deesse. quẽ

Ptolemęus Phaludienſis & ab eo mox penè omnes, ſecuti ſunt. Verum enim vero C
aduerſus hoſce (quantum ad Eccentricos pertinebat) omnis ſemper Philoſophia,
imo ipſa Natura magis, ac orbes ipſi ſemper reclamauere. nemo.n. qui Philoſophus
eſſet, hactenus inuentus eſt, qui inter diuina illa & perfectiſſima corpora monſtro-
ſas ſphęras ſtatui audire poſſet. Ea de cauſa pleriq; diuerſis ætatibus, quo philoſo-
phię ſimul & apparētibus ſatisfacerēt, ſublatis è cęlo Eccentricis tentarūt alia quędā
moliri, ſed alij quum pauliſper proceſſiſſent, ſpe deſtituti ab inceptis deſtitere. Alij
quum mala tētarēt tollere, peiora multo intulere. Ita nullo hac in re (quod dignum
eſſet) inuēto monſtroſa quidem hactenus, & magna ex parte imperfecta permanſit
Aſtronomia, & quēadmodū inferioris mundi, ita & ſuperioris magna pars morta-
libus occulta fuit. Ætate noſtra Ioānes Baptiſta Turrius ciuis noſter maximi ac penè
diuini ingenij vir, & ſecretioris cuiuſdam Philoſophiæ cultor admirandos duos in
Sphæris motus inuenit: illos (vt arbitror) quos tū Albateticus tum pleriq; alij Aſtro
nomi latere in ſtellis vaticinati ſunt. per quos ſibi ille viſus eſt aditū nactus ad mul-
ta eſſe, pręcipue vero ad ea ſine vllis eccētricis demonſtrāda quę circa ſtellas viſun-
tur. quā rem magna ille ſpe agitare aīo cęperat quum aliter decernente fortuna, ſub
ipſis in itijs immatura inexpectataq; morte præuētus eſt, Iuuenis ætate, ingenio, ſtu
dijs, virtute, diſciplinaq; ferè omni florētiſſimus & admirādus. Moriturus aūt quſi
iam eſſet, (qualē Trimegiſtum Mercurium ferunt morientem aſtātes amicos rogaſ-
ſe, vt memores forent illius nauis quā in medio ęthere perpetuo aſcēdere, & deſcen
dere docuiſſet) ita ille ad nos cōuerſus, qui aſtabamus amici quum multa alia dixiſ-
ſet, tum me reſpiciens, quiddā, inquit, habeo Fracaſtori, quod te ſupremū rogē. hor-
tāte vero me vt diceret, memorē inquit te fore velim eorū circulorum, quos Timęus
ad figurā X litteræ primū ſecat: mox ita retorquet, vt linearum capita inter ſe coeāt D
(Significabat aūt à ſe inuentos motus) tum, quod mihi nunc inuidet mors, ſi te pręſ-
taturum ſperem, ac cœptū per me negotiū perfecturum, magna morieti mihi con-
ſolatio futura eſt. cui ego memorem fore me, ſi opus fuiſſet, & deſyderio illius ſatiſ-
facturum promiſi. Illo igitur (vt Dijs placuit) vita functo, quum decedere de aīo
pietas mihi illa nō poſſet diē vnū tantū ingeniū totq; inuenta cōdidiſſe, maxime aūt
miſerandū videretur infractū illud cęleſtium rerum inceptū, mecum ipſe agitare aīo
occępi, num per me forte fieri poſſet, vt ſi nōn oīa, hoc ſaltē (quod promiſiſſem) ſtel-
larum negotiū ab interitu defenderetur. quod ſi præſtare poſſem, videbar mihi ipſe
& ſatis memorię tanti amici feciſſe, & nō parum dediſſe ætati nſæ, ſi eo inuento nō
fuiſſet fruſtrata, quod illi fata quodāmodo reſeruauiſſent. Ad hoc aūt & non parum
impulere me Ioan. Matthæi Giberti religioſiſſimi nſæ vrbis Epiſcopi exhortationes,
qui quum Ioan. Baptiſtam Turrium, & totā Turrianam gentē inenarrabili quadam
beneuolentia ſemper proſecutus fuiſſet, magnopere optabat memoriam illius inter
mortales viuere. Ego vero deſyderiū eius adimplere, nō ſolum ob venerationē tan-
ti Epiſcopi, ſed ex debito quodā tenebar. per cuius liberalitatem eſſet factū, vt quaſi
manumiſſus in libertatem, & ocio frui poſſem, & omni penè ea cōmoditate, quæ ad
ſtudia literarū expetitur. Has ergo ob cauſas, tametſi rei difficultate nouitateq; non
parum deterrebar, appuli tñ animum ad totū Aſtronomicum negotium omni cura
ſtudioq; euoluendū per inuenta à Ioanne Baptiſta principia. quanq̄ via, quā ille in
ire cęperat, vti forte ſecretior, & rarioris cuiuſdā intelligentię, ita minime tentanda
viſa eſt, ſed iter oīno aliud longe planius tenendū. quo demū effectū eſt, vt nec mea
me (vt arbitror) feſellerit ſpes: & plane cognouerim, quæcunq; circa ſtellas apparēt,

aptiſſime

A aptissime per homocétricos orbes mõstrari posse. Isthac igit de re præsens hoc opus scripsi, ac tum forte absolui, quum te Pontificē Max. magna totius Christiani orbis lætitia factū fuisse nobis allatum est. Quum vero à sanctissimorū tuorum pedū deosculatione ad nos reuersus esset Ioãnes Matthæus Gibertus Epus, ego illi quasi fructus nuntiaturus eius ocij, quod ipse peperisset mihi, dixi negotiū de stellis perfecisse me: ac sub eius auspicio dedicationeque, si ita sibi videretur, ęditurū. qui quum mihi gratulatus fuisset, minime inqt sub nr̃o, sed sub maiore auspicio ædes. meū.n. si est hoc munus, placet vt nouo Põtifici nouum dicetur opus, quod cęli ac syderum contēplationem cõplectatur, quorū ille claues atq; imperiū gerit. gratissimū.n. illi futurum puto regno suo audire decus dignitatemq; suā esse restitutā. præsertim ꝙ is post religionis, & Christianæ Reipub. curas nullo alio magis tenetur studio, q̃ totius Philosophiæ, pręcipue illius quę circa sydera, & cęlestes orbes versatur. Illi pręterea quum cęli oēs omnis Dei terra gaudeat & gratuletur, fiet quidē hoc pacto vt & cœli quodãmodo ipsi & simul Verona tua, atq; ego pariter congaudeamus, gratulatumq; eamus tanto Põtifici, quē Deus optimus suā tande Remp. miseratus ecclesiæ periclitanti præfecit. Ergo tantū ego hoc auspiciū capiens, & desyderio nostri Episcopi morē gerendum duxi, & plane cognoui nulli conuenientius q̃ tibi deberi stellarum orbiumq; contēplationes, in quibus potestatē tantam vnus è mortalibus cunctis habeas. Æquissimum pręterea est, vt & tu nouis plerisq; orbibus, qui nunc primum cogniti sunt, gratuleris, & illi tibi: quos fata tuum in Pontificatū quodammodo reseruauere, vt patente iã & terra omni, nihil in inferiori hoc mũdo sit, nihil in superiori, quod tibi nõ sese aperiat ac gratuletur. Quòd si & ea quoq; te tenebit tum digna tum necessaria cura, quę Iulium Cęsarem Pont. Max. habuit, reformandi

B anni, & solaris cursus ad vera æquinoctia reducendi, succurrendiq; lapsis cyclis, hinc te nõ inuitabunt modo, sed & apertissimam viam ostēdent sydera, quibus cum magna quædam esse tibi cognatio videtur. Illa nascenti salutaria fęliciaq; adfuere: Romanum, Farnesiumq; familia esse voluere: crescentem fortunę bonis, virtutibus, disciplinisq, omnibus, ornauere: ac postremo in terris Pontificem summum ac Dei Vicarium effecere. Tu igitur opus hoc (qualecunque est,) quasi eo te stellæ cum reliquis orbis gratulationibus salutatum veniant, benignus accipies. ac si quando à Christianæ Reipub. curis vacabis, ad remittendum animum leges. Cæterum non me latet quæ valde noua sunt, præsertim & maiorum nostrorum placitis aduersantia, ea & odium quoddam secum afferre consueuisse, & suspicionem temeritatis cuiusdã. Quosdam pręterea fore scio, quos nouorum orbium numerus, multiplicitasque offendat. alios qui quasi adiecta rebus astronomicis difficultate horum lectionem refugiant. Verum in ijs quæ noua in lucem veniunt, ęquum est non ab authoribus sumendum esse iudicium, sed ab ijs quę scribuntur. quę lecta intellectaq; si recte tradita fuerint, delectare potius, quòd noua sint, quàm odio haberi debent. Aduersari vero maioribus nostris ea in re liceat nobis, in qua & ipsi maioribus eorum & philosophiæ omni, ac ipsi demum naturæ sunt aduersati. Orbium autem nouitatem numerumque nemo ægre ferre debet, quando Callippo sphæras quinque & quinquaginta inducente neque Aristoteles neq; totæ Athenæ eum numerum ęgre tulere. Porrò difficultatem astronomicis rebus additam nemo putet. quandoquidem illud nos vere pollicemur, & priori astronomiæ lucem quandam aditumque perfacilem esse per hæc adiectum, & longe minus vnumquenque in homocentricis nostris laboraturum, quàm in eccentricis aliorum.

De dignitate Vtilitateq́, Aſtronomiæ. *Cap. 1.*

ASTRONOMIÆ aũt ſciẽtia tametſi vna ex iis eſt, quæ ſubiectæ ſubalternæq; dici cõſueuere, nobiliſſima tñ exiſtimanda eſt, & digna, quæ inter præcipuas cenſeatur, tum ꝙ circa cœlum & diuina illa verſatur corpora, quæ ſydera appellamus, tum ꝙ mathematicæ diſciplinæ ſubiecta ex certiſſimis magna ex parte ratiocinat. Videtur autem & eo ſuper alias admiranda, ꝙ annorum ſupra mille tum præteritos tum futuros vniuerſi cęli motus dicere poſſe, ſoliſq; ac lunæ & aliorum conuentus, oppoſitiones, defectus, & quicquid quæque ſæcula aſpectura in cęlo ſunt, nouiſſe, admiratione profecto dignum eſt, & cognitio diuinitatis cuiuſdam particeps. At vero & non propter ſe ipſam ſolum, ſed & propter alia multa expetenda atq; amplexanda videtur, ad quæ non modo vtilis, ſed & neceſſaria quodãmodo eſt. nam qm̃ quæ hic ſunt à ſuperioribus & reguntur, & varijs afficiuntur modis, ſuperiorum quidem ſtatus mutationesq; cognouiſſe vtiliſſimum certe eſt, & in vita magnopere deſyderandum. quãobrem & prognosticæ facultati in multis, & medicinali, & nauticæ arti ac ruſticæ, & multis alijs ſummopere accõmoda eſt, tum vero & ad multos vſus ciuitatũ idonea, atq; in vniuerſum ad oĩa, in quibus vlla temporis & monumẽti rerum ratio eſt, potiſſimum aũt & ad totam Gęographiam neceſſaria. Præterea & ad cõponẽdos quoq; animos non parum conducere videtur hæc ſpeculatio, tum quidem ꝙ paruitatem noſtrimet, & vitæ noſtrę non aliter magis cognoſcimus, q̃ eorum immortalium corporum magnitudinem, & perpetuitatem admirantes, tum ꝙ aĩum ab his terreſtribus attollentes diuinorum cõmercijs aſſueſcimus. Hinc primum de Dijs cognitio habita, hinc eorũ amor & veneratio, hinc prima æternitatis admiratio fuit. In homocentricis aũt noſtris non ſolum ea vtilitas inerit, quæ totam ſequitur aſtronomiam, ſed & alia quædam magnopere deſyderanda. primum. n. & ad veritatem ipſam, qua nihil optatius eſſe debet, & ad proprias cœleſtiũ motuum cauſas pernoſcendas facere videntur ſatis, deinde & ad qualitates motuum ipſas, quarum multæ hactenus in ambiguo atque obſcuro fuere. quod & in Aplane orbe, & in Sole perſpicere ſatis licet. qualis. n. quotusq; ſit non errantium ſtellarum motus, & qũo annua menſura tam varia diuerſis temporibus inueniatur, & qua ratione ſolſtitiorum diuerſitas fiat nulli quidem (vt par erat,) hactenus tradidere, ſed ne tradendi quidẽ facultatem, & viam per cognitos hactenus motus vlli habuere, quod ætati noſtræ (vt dies & fatum affert,) referuabatur. Hac igitur de re acturi in primis illud pręſabimur, quod Ariſtoteles monet, in difficillimis & valde abditis in natura ſatis eũ feciſſe, qui rem ad id quod eſſe põt, deduxit. quapropter & nos qui per homocentricos orbes demonſtrare pollicemur, quę circa ſtellas ſpectantur, ſatis quidem fecerimus, ſi in tam abdita re tam difficili nihil impoſſibile, nihil inconueniens & abſonũ induxerimus, quod certe ij faciunt, qui per Ecentricos orbes demonſtrare hactenus voluere. de quibus rõnem habebimus loco ſuo. vbi oſtendemus nedũ neceſſarios non eſſe propter ea quæ apparent, ſed ne poſſe etiam eſſe in natura, & apparentium multa non demonſtrare, pluribus etiam aduerſari. Is autem procedendi nobis erit modus, vt in ſingulis ante omnia præponamus quæcunque apparent, quæq; obſeruata traduntur. mox quo pacto alij ea oſtendere conati ſint. tum demũ quo pacto eadẽ nobis demonſtranda videantur per ea principia, quæ nuper inuenta ſunt. Nunc vero ad rem ipſam accingamur in primis nõnulla ceu ſuppoſita pręmittentes

A mittentes:quod disciplinæ oẽs faciũt,præsertim subalternę. Quòd si quędã à naturali Philosophia nobis petita fuerint, nemo existimet aliena nos prosequi. qñ Astronomia partim quidem mathematicæ disciplinæ, partim & naturali subiecta est.

ECTIO PRIMA DE PRINCIPIIS.

Stellas per se non moueri, sed in Sphæris duci. Cap. 2.

Illud igitur in primis statuendum est nobis, stellas, quas oriri atque occidere & circũferri videmus, non ex se ac sponte moueri, sed in orbibus inclusas duci. quod quidem etsi ab alijs (quantum esse poterat satis) declaratum demonstratumq; iam diu est, non ab re tñ fuerit & nunc quoq; monstrari. quandoquidẽ nõnulli sunt non ex antiquis solum, sed è recentioribus etiã vel magnę authoritatis viri, qui moueri per sese stellas ac sponte circumagi perinde, ac ætheris animalia quædam scripsere. sed certe hi nulla ne dum vera, sed ne verisimili quidẽ ratione adducti ita sunt opinati. qñ & ratio oĩs & ipse etiam sensus docet stellas oẽs Sphęris affixas vehi. Primum. n. si ad eam syderum multitudinem, quæ non errantia dicuntur, respiciamus, quasi quidem depictam ante oculos formã Sphæræ ea vehentis sydera conspiciemus. ea enim est Sphęrę ratio, vt quæ in medio circulo partes sunt, eæ solæ Sphæra cõmotæ maximum velocissimum, & circa centrũ describant circulum. reliquę vero à medio quanto absunt magis, tanto minores, tardiores, & à centro remotiores circulos ducant vsq; ad polos. vbi minimi, tardissimi, & à centro remotissimi circuli fiunt. ita tñ vt oẽs inter se cõparati circuli æqualiter circumeant, atq; orbem expleant. Hæc aũt oĩa plane præstare stellas videmus, quæ inerrantes dicuntur. nam quæ in vocato æqui-B noctiali circulo sunt, eæ solæ maximum velocissimum & circa centrum circulum signant. ab eo vero deinceps quãto aliquæ recedunt magis, tanto minores, tardiores, & à centro remotiores circulos obeunt vsq; ad polos. Circa quos quæ sunt stellæ & minimos, & tardissimos & à centro amotissimos agunt. qui tñ oẽs circuli, si inter se cõparentur, æqualiter quidem orbem peragant, & ad idem reuertantur. quæ omnia quum in tota illa multitudine syderũ in vtraq; cœli medietate è libella respondeãt, dubitare nemo debet in Sphæra aliqua constitutas coaffixasq; esse, quę ita feruntur stellæ, pręsertim q̃ si sponte moueri possent, nulla profecto esset, quę non circa centrum verteretur. ea enim natura superiorum corporum est, vt circa centrum conuertantur. Ad eos porrò, qui Planetę dicuntur, si quis respiciat, & ipsos consimiliter videbit non ex se moueri, sed in orbibus insitos ferri. nam eos modo ante, modo retro, & nunc dextra, nunc sinistra, & modo tardius modo velocius agi constat, quæ diuersitas ab aĩali fortasse, & composito aliquo corpore, quod instrumenta plura & principia mouẽdi diuersa habeat, fieri per se posset. a simplici aũt & immortali corpore, non, quale est cœlum & cœlestia oĩa. quod. n. simplex est, vnum oĩno est. vnũ aũt vnius est naturę, vna vero natura, vnius tm̃ effectrix per se est. ex se igitur tam diuersa obire planetas impossibile est, in Sphæris aũt delatos nõ impossibile, vt in sequentibus ostendemus. At vero & alia etiamnum ratio monstrat in orbibus rapi, quæ circumaguntur stellæ. si enim nõ sunt in orbibus, sed sese agitant, oportet quidem aut in vacuo moueri, aut in alio corpore, quod ijs cedat, quemadmodum aer & aqua consueuere. ac nec vacuum esse, nec tale põt corpus, quod cedat. vbi. n. corporum cessio vlla est, illic & rarefactionem esse, & addensationem necesse est. alioqui moto quolibet totum moueri oporteret, quod in tra mũdum est, at certe rarefieri nõ

pôt corpus in quo feruntur stellę, tum φ summam raritatem sortitum rarescere nō vltra pôt: tum φ corruptibilium affectio quędam est rarefactio addēsatioque, & in ijs semper violentia versatur, cœlestia vero nec corruptibilia sunt, nec violentiæ vlli obnoxia. atq; ex his quidem & alijs multis non moueri per sese sydera vnusquisq; qui non sit pertinax, potest existimare.

Non vnam tantum Sphæram esse, sed plures. Cap. 3.

HOcquum ita se habeat, sequi & illud videtur, vt non vna tm̃ sit Sphæra, sed plures. Stellarum enim, quas videmus, aliæ semper eundem inter se situm, eandem rationem seruant, aliæ continenter euariant. quæ ergo ad alias situm rationemq; euariant, esse eadem in sphęra non possunt, nisi per se mouerentur. at non per se moueri dictum est, quotquot ergo rationem ad alias mutant, tot oportet & sphæras esse, quę illas ferāt: quę vero nō mutant, in eadē esse sphęra oēs consentaneū est, in pluribus enim si essent, sitū profecto respectūq; ad alias cōmutarent, earū orbibus diuersimode euariatis. Septē igit' quū sint stellæ, q̃ perpetuo errātes sedem ad alias mutēt, reliquę vero oēs, quarū infinita penè multitudo est, semper inter se eandē rationē conseruent, octo ad summū cogniti orbes fuere quibus stellæ sunt a Dijs datę. quorū vnus assignatus ijs fuit, q̃ nunq̃ oberrārt sydera, q & ob id Aplane fuit appellatus, φ i eo infixa sydera nunq̃ errent. Septē vero tributi sunt ijs, q ab errore illo perpetuo Planetę, hoc est Errones sunt appellati. At vero φ & aliæ quoq; sint sphęrę ratione magis, quā stellarū aspectu cognitæ, in sequentibus ostendemus.

Quo ordine se habeant Sphærę notę. Cap. 4.

COntineri orbes vnum in alio vti manifestū, recipiendū est, quo aūt ordine octo illi se habeāt, qui stellis sunt insigniti nō vna apud antiquos opinio fuit. Aplanen tñ oēs vno consensu supra planetas statuunt. primū quidem ea ratione, φ comparantes Aplanen planetis, viderunt ocyus circunuerti Aplanen in occasum, serius aūt planetas. rursus vero & Aplanen viderunt quāquam citius conuerteretur, minus tñ ostēdere motū suum, Planetas vero manifestiorē facere. quinimo & Aplanes stellas perspexerunt apparere ne quidē moueri, nisi loca multi spatij comparassent, planetas vero per minus interuallū motum prodere animaduertêre. Apertissimū id signū fuit, non errantia sydera longius abesse à nobis q̃ planetas, quod iure fit. non cognoscitur enim motus nisi collatis locis, quę successiue post se relinquit id quod mouetur. in propinquis aūt facile est loca cōferre & distinguere, quāquam minimū etiā distent. at in longinquis nō facile. qm̃ quod inter vnum & alium locū est interuallum, è longinquo basim nō facit, nec in oculo angulū, si parum sit, propter quod nec moueri apparent, quæ valde distant, nisi loca multi interstitij cōparauerimus. quā ob rem Aplanen longissime à nobis sitam animaduertêre. Esse pręterea remotiora non errantia sydera alio etiānum indicio deprehendêre, φ ea scilicet micarēt, Planetę autē non. tremulus quidē enim est visus, qd' micare dicimus. neq; enim ipsę tremunt stellę, sed visus. quod tum fit, quum in magna distantia eundem locum tenere visu volumus. laborat enim quæ sentit pars. Ad hæc aūt planetę sæpe visi sunt aliquas non errantiū stellarū occultare. Propter hæc igitur supremā oīum Aplanen cōstituêre. Porrò & planetas quoq; quum inter se cōparassent, viderunt & illos nō ęqualiter in occasum verti. sed Saturnū ocyus circūferri, mox Iouem, mox Martem, tardissimā vero oīum Lunā. Solem vero, Venerem, & Mercuriū, inter se quidē ęqualiter,

A liter, at Luna tñ citius, tribus vero reliquis tardius. Saturnũ ergo supra alios cognouerũt esse cõsimili ratione, qua & Aplané cognouerãt. viderũt enĩ quamq̃ citius ille in occasum cõuerteret, tardissimũ tñ eo in motu videri. qui & si nõ micabat, ꝓpius tñ erat, vt micaret q̃ reliqui. sub Saturno Iouẽ collocauere eisdem de causis. sub Ioue Martẽ. Lunã vero oĩum imam cõstituêre, tũ ꝙ tardissima in occasum acta, velocissima tñ in eo motu videbatᶠ. tum ꝙ ab ea planetas reliquos obscurari manifestũ erat. in sole autẽ Venere & Mercurio quũ ea ratio non appareret, magna apud antiquos dubitatio fuit, quis eorũ supior foret. Venerẽ tñ supra Mercuriũ (sensu ita psuadẽte) collocauere. quis aũt locus Soli daretᶠ, non satis liquidũ fuit. Plato enim Ægyptios quosdã secutus supra Lunã statim cõstituit Solẽ. ea fortasse rõne, ꝙ cõuenientissime prope terrã ea locanᶠ sydera, quæ maxime beneficio terrarũ sunt facta. cũ quo & id quoq; accedit, ꝙ si Sol supra Venerẽ & Mercuriũ foret, oporteret ab ijs aliquãtisper obscurari, quũ suppositi soli essent. nihil aũt quũ pari ab ijs videaᶠ Sol, existimare aliquis potest nõ supra esse. Prisci vero ante Platonẽ oẽs & recentiores oẽs post ipsum, supra Venerẽ & Mercuriũ Solẽ locanᶠ, ꝙ paruã satis distantiã a cẽtro terræ ad Lunę globũ viderent: magnã vero ad Solẽ. quare tantũ quũ intersit inter vtrunq;, conuenientissime medij Venus Mercuriusq; constituentᶠ. Verũ tam hę q̃ oppositę rõnes ex ijs certę sunt, q̃ cõia dici solent, necessariũ nihil cõtinẽtes. Nos in ambigua re maiorẽ hoĩum partẽ atq; ipsũ Ptolemęũ secuti ita sphęrarũ ordinẽ statuem⁹, vt prima supremaq; oĩum sit Aplane, secũdus Saturnus, tertius Iuppiter, quartus Mars, quintus Sol, sexta Venus, septim⁹ Mercurius, octaua & vltima oĩum Luna, ad nos prima.

B

Vnum orbem non nisi vnum motum habere. Cap. 5.

RECipiendũ præterea est vnũ orbẽ non nisi vnum motũ habere, atq; eũ simplicẽ & vniformem. Simplex aũt est motus, qui super duobus polis p se immotis ab eodem in idẽ redit. Ita autẽ esse necesse est ꝓpter prędictã causam, ꝙ simplex est orbiũ vnusquisq;. simplex aũt oẽ vnum est, & vnius naturę. Siue igitur orbis a seipso moueaᶠ, siue a mẽte aliqua & vocata intelligẽtia, vno tantum modo moueri necesse est. qm̃ vnum & naturę vnius est principiũ, quod mouet. a duabus enĩ intelligẽtijs vnũ orbẽ moueri nemo est, qui dixerit. vna igiᶠ si est q̃ mouet intelligentia, nec duos quidẽ pręberе motus potest, nec vnũ diuersimode se habentẽ, si simplex est, & vnũ. Per voluntatẽ aũt & ex libito mouere (tametsi pius nemo simpl̃r negare debet) at in orbibus tñ induci nõ potest, quorũ motus naturales oĩno sunt, omne enĩ corpus naturalẽ sibi aliquẽ motũ poscit. Igitur si intelligentia eo semp motu mouet, qui orbi pro natura debeᶠ, vno quidẽ semper mouebit motu; si vero non eodẽ semper motu mouet, sed quãdoq; & contrario, inconueniẽs certe erit pugnantiam vimq; intercedere inter mouentẽ intelligentiã, & motũ orbem, diuinũ corpus & ĩmortale.

Superiorum orbium motu agi & inferiores, ab inferioribus vero nihil superiores pati. Cap. 6.

AD hęc autẽ recipiendũ & illud est superiorũ orbiũ motu simul & inferiores agi, inferiores vero nihil in illos facere, qui supra sunt. vtrunq; aũt & ex signis ꝓbari, & ex suis causis põt. Primũ enĩ ꝙ inferiores nihil in eos operentur, qui supra siti sunt, ex eo manifestũ est, ꝙ superiores nihil in suis motibus immutanᶠ: oporteret autẽ & tardari sępe, & citari, & retro etiã duci, si quicquã ab inferioribus, paterẽtur. quare videremus & primum orbem modo tardiorem, modo velociorem agi:

Aplané a Saturno retroferri, ab Ioue Saturnum. quæ quum minime videantur, manifestum indicium præbent inferiores motus nihil in superiores efficere. ꝙ vero inferiores orbes iis agitentur motibus, quibus & superiores, videre licet in primo orbe, cuius motu & reliqui quoq; circunferuntur. Idem & in Aplane spectatur, cuius cõuersione constat inferiores oẽs circunduci. at vero circa Lunam idẽ spectare possumus in eo orbe, qui deferens Draconis vocatur: secum enim ille vehit, quicunq; sub ipso orbes sunt. quod quum in prædictis appareat, & in oĩbus consimiliter esse censendum est: eadem enim omnium ratio. ꝙ vero in quibusdam non idem spectetur, accidit quidem propter quosdam contrauectos orbes (vt in sequentibus aperiemur.) Causa vero cur horum vnumquodque fit, manifesta fiet, si illud iam inquiratur, quo pacto orbis mouere orbem possit: quod quidem & non paruam habet difficultatem, & non vnam opinionem.

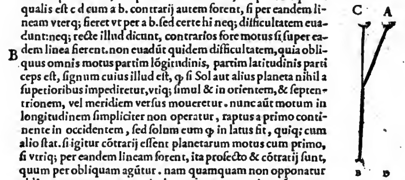
Vtrum plures orbes ab vna communi intelligentia duci possint. Cap. 7.

FVere in primis, qui putarint non a primo orbe moueri ab ortu in occasum inferiores reliquos, sed esse communem vnam intelligentiam, quæ vniuerso cœlo per se applicita ipsum totum, quatenus totum, primo mouet atq; agitat, partes vero quodãmodo per accidens. sicut.n. aĩa ipsum aĩal primo ceu totum motat, membra vero deinceps: ita & intelligentia quæ cœli totius aĩa est, ipsum vniuersum primo impellit, mox & sphæras oẽs, ceu membra, ab ortu in occasum vertit. quam obrem non ita esse, vt vnus orbis alium trahat, sed simul omnes eodem motu duci. Verum enim vero ꝙ cõmunis hæc intelligentia effingi non possit, ex ijs fortasse poterit aliquis existimare. primum quidem quia quemadmodum motu primi reliqui alij aguntur, ita & motu Aplanes ferri omnes alios constat, qui infra illam sunt. aut ergo & hic necessaria erit alia cõmunis intelligentia, quæ omnes simul moueat: aut sufficiet Aplane ipsa reliquos alios ducere, qui infra sunt. ꝙ si alia cõmunis intelligentia requiritur, iam igitur tres erunt intelligentię, quæ orbem vnum moueant, vt Saturnum, aut Iouem, duæ quidem cõmunes, & vna propria. imo in Luna quatuor requirentur, quæ penè ridicula sunt. Si vero in Aplane necessaria non est cõmunis intelligentia, sed ipsa sufficiens est inferiores orbes ducere: pari ratione nec in motu primi orbis necessaria erit intelligentia communis: qñ sat erit primus ipse, qui reliquos omnes trahat. Præterea coniunctum è sphęris oĩbus nihil certe aliud est q̃ sphærę ipsę, è quibus nihil vnum conflatur, quod vnius naturæ & rationis per se sit. non potest igitur communis illa intelligẽtia esse illius forma, quod vnum per se non sit. at certe intellectum oẽm alicuius formam esse necesse est. quam ob causam singulis tantum orbibus singulæ intelligentię sunt datæ. Ad hęc aũt impossibile est intelligentiam vnam plures sphæras mouere: aut enim vna habitudine, atque vna ratione mouebit, aut pluribus. at pluribus quidem si moueat, iam simplex & vnum non erit. vna autem habitudine & ratione mouere, quę plura sunt, quatenus plura specie, mole, & natura differentia impossibile est. vnum enim quatenus vnum ad plura proportionem habere non potest, nec plura ad vnum. indigere autem diuersis proportionibus diuersos orbes, illud indicat, ꝙ alij pro natura tardius, alij velocius mouentur. Postremo quod (vt opinor) cõuincit, illud est, ꝙ proprij motus orbium oppositi sunt communi: vt qui Saturni, aut Solis est motus, illi contrarius est, qui ab ortu in occasum fit. impossibile autem est in eodẽ duas esse formas, quæ in opposita per se moueant. nam & quod mouetur duas habebit oppositas inclina

A clinationes (ad vtranque.n. formam inclinare necesse est) & mouentium aut vtrunque aut alterum frustrari accidet, qm̄ circa idē operantur, & alterum in oppositum alteri mouet, quare vtrunq; frustrabitur, si vtrunq; validum sit: aut alterum, si alterum longe potentius fuerit. oppositos aūt esse motus illos statim ostendemus, quāquam obliqui sint, & non super eisdē polis. Ex his igitur ꝙ non sit vlla cōis intelligētia in vniuersum monstratū sit, in parte aūt demonstrabitur & in sequentibus.

Quòd vnus orbis alium ducat sine resistentia. Cap. 8.

RÉctius ergo illi (vt mihi videtur) existimant, qui orbem moueri ab orbe, quatenus corpus a corpore, putant: verum & hoc suas quoque difficultates habet. primum enim illud in dubio est, vtrum vllo modo resistat orbis, qui ab alio trahitur, an non. resistere enim debere videtur quoniam nullum est corpus, quod vim retinentiamq; non faciat, quum in contrarium illi parti trahitur, in quam per naturam inclinat. videntur autem planetæ omnes in ortum per se eniti. quare & primo orbi resistere, a quo in occasum retrahuntur. at si resistant, qūo fit vt non laboret qui trahit, & non retardetur a resistente? Præterea & illud simul quærendū est, quis nam motus sit ille, quo orbis orbē ducit, tractio ne, an impulsio, an vectio, an aliud. Ad priorem igitur difficultatem passim dici consueuit non resistere tractū orbem, nec contrarios esse planetarum motus cum primo: quoniam non super eisdem polis fiant, nec per eandem lineam, sed per obliquam. qualis est c d cum a b. contrarij autem forent, si per eandem lineam vterq; fieret vt per a b. sed certe hi neq; difficultatem euadunt: neq; recte illud dicunt, contrarios fore motus si super eadem linea fierent. non euadūt quidem difficultatem, quia obliquus omnis motus partim lōgitudinis, partim latitudinis particeps est, signum cuius illud est, ꝙ si Sol aut alius planeta nihil a superioribus impediretur, vtiq; simul & in orientem, & septentrionem, vel meridiem versus moueretur. nunc aūt motum in longitudinem simpliciter non operatur, raptus a primo continente in occidentem, sed solum eum ꝙ in latus fit, quiq; cum alio stat. si igitur cōtrarij essent planetarum motus cum primo, si vtriq; per eandem lineam forent, ita profecto & cōtrarij sunt, quum per obliquam agūtur. nam quamquam non opponatur obliquus motus quatenus in latus fit, at opponitur tn̄ quatenus, & in longum ferri nititur. demonstrant aūt hoc gratia, & leuia. quorum hæc si deorsum, illa sursum trahantur siue per rectam, siue per obliquam lineam, semper trahenti resistunt. quapropter difficultatem non euitant. Sol.n. & si non vim patitur a motu primi, qua in latus sese mouet, at pati tn̄ videtur, qua in longitudine impeditur. nec impeditur solum sed prorsus eum amittit motum. nam simpl'r Sol in orientem motu proprio non fertur, sed solum fm quid, vt statim declarabitur.



Nos autem dicimus motus orbium qualescunq; sint siue in idem, siue in opposita, siue per eandē lineā, siue per obliquā, nullā vnq̄ contrarietatem inter se habere, nullā resistentiā facere qui trahuntur, nihil laborare qui trahūt. superiores item dicimus retroducere alios posse. hos aūt nihilominus semper motus proprios efficere, qui nec vnquā vllo pacto, vllo casu tolli, aut impediri possint, ne fiant, quāquā etiā retroducat aliquis orbis per eandē & rectā lineam ac super eisdē polis. Quare omnia

oĩa vt cõmodius ostendamus, in primis illud supponamus mediũ circulum qui per C
naturã semel factus est in aliquo moto orbe, ipsum nunquam mutari orbe illo quocunq; lubet modo mutato. vt si eius orbis qui est a b c d medius circulus semel per se factus sit a c, ille quidem nunquam mutabitur, quãquam orbis ipse diuersimode varietur. si.n. polus d trãsferatur vbi e, remanebit tñ idẽ medius circulus a c, qui per e f agetur. medium aũt circulum voco, qui moto orbe, medius inter polos & maximus oĩum ac velocissimus designatur. causa aũt ꝙ is nunquã mutetur, iccirco est, ꝙ ea orbis pars per naturam medium describit circulũ quæ in eo orbe cæteris per se pręstantior ac pollentior est. si.n. nunc primum moueri aliquis orbis inciperet, vtiq; per naturam pars illa prius motum inchoaret, quæ præstantior ac valentior esset. quare & ab illa medius describeretur circulus. nihil aũt refert siue incipiat moueri orbis, siue etiam æterno tẽpore dimotus sit, idem enim omnino pro natura fit. hac de causa Planetæ semper in medijs circulis locum habẽt. qm̃ stella præstãtissima est in toto orbe pars, & ab ea ille producitur circulus, q medius ac maximus est. Igitur semel facto per naturam circulo medio in aliquo orbe, idem ille semper manet, qm̃ eadem natura semper perstat & partes eædem semper sunt, quanquam orbis ipse varie commutetur & transferatur. Ex his sequitur vt quędã accidant orbibus & aduentitia sint, quędam vero per se insint. accidũt quidẽ vniuersi partes oriens, occidens, septentrio, & meridies. quòd enim aut in occasum aut in ortũ ferantur, per accidens habẽt, & forinsecus aduenit. si enim per se inesset D
certã in partem moueri, mutato quidem orbe & polis eius, mutaretur & medius circulus. siquidem oporteret moueri orbem eam in partẽ, quę per se & pro natura indita foret. quod quidẽ per alium medium circulũ eueniret. vt si orbis a b c d p se haberet moueri ab occasu in ortũ per lineã certam, ceu p ęquinoctialẽ, translato quidẽ polo d vbi e, mutaretur, & medi⁹ circulus q prius fuit, vt a c, fieretq; alius nouus, q per ęquinoctialem protẽderetur. hoc aũt quum fieri nullo pacto possit, vt mutetur medius circulus pro natura semel factus, mutent̃ autẽ orbes ipsi diuersimode, & poli eorũ, necesse est vniuersi partes omnes accidere orbibus, neq; eos hãc magis q̃ illam p se respicere, sed indifferẽtes ipsos p sese existere, quocunq; vertant̃, quod; cũ in planetis alijs, tum in Luna videre manifestissimũ licet. nã quanquã q Draco in ea vocatur, perpetuò quodãmodo varietur, & nunc caput in vno signo habeat, nũc in alio: ipse tamẽ Lunę orbis per eundẽ semper mediũ circulum circunuertit̃: vt accidit modo in hãc, modo in illã partem agi. Idẽ & in planetis reliquis euenit: ac in primo etiãnum orbe cõtingeret, si supra haberet aliquid, quod dimouere ipsum de situ posset: nihil autẽ quũ supra habeat, a quo dimoueat̃, vtpote primus, inde obtinet vt vnã in partẽ feratur semp. tametsi Aristoteli videt̃ finẽ quendã habere hoc ĩ natura. Vniuersi igitur partes quũ aduentitię sint orbibus, atq; illis accidant, tum id solũ per se inesse ijs videtur, vt per medium circulũ suũ certo partiũ ordine conuertant̃, sicut enim quædam partes per naturam mediũ circulũ faciunt, ita, & quędam certũ ordinem in motu prębent, vt ab hac & in hanc solum fiat. at hoc vnum per se & (vt aiunt) essentiale est, reliqua omnia accidunt: siue enim in ortum siue ĩ occasum vertatur orbis, siue dextra siue sinistra, indifferens ipse est, & natus verti in omnia, dum suo sese & per naturam indito motu agitet. si qua igit̃ oppositio inter orbes versat̃,



in

A in eo certe est, quod per accidens diximus, hoc est circa vniuersi partes, in quibus & tardari, & sisti, & retroduci, & citari orbes, vnus ab alio potuere. verum contrarietas, & vis dici hæc non potest: si quidem violentia tum solum fit, quum quid contra naturã propriam torquetur. in eo autẽ quod per se diximus, nulla vis, nulla contrarietas accidit: quoniam in eo nihil pati orbes possunt, nõ tardari, non citari, non sisti, non retroduci, & ad summũ nihil impediri vllo pacto: quãdo motus ille, qui per se inest ac proprius orbibus, idem semper manet, & eodem modo fit semper, quocũque in vniuerso per accidẽs orbis vertatur. qua de causa, nec laborat qui trahit, nec resistit qui trahitur, quoniã in contrarium non nititur, quum ad vniuersum nõ in vnam magis quàm in aliam partem inclinet. Dubitabit autem fortasse aliquis in ijs orbibus, qui retroducuntur, (pręsertim si qui per eandem lineã retroagantur) quo modo fieri possit, vt retro aliquis orbis ducatur, propriũ tñ ipse motum conficiat. primũ enim mutari videtur non solũ quod per accidens est, partes, scilicet vniuersi, sed & id quod per se dictũ est, ordo scilicet partium in medio circulo. quæ enĩ pręcedebat prius, nunc sequitur, & ẽ cõtrario. Prӕterea & qui retroducitur orbis, prorsus ꝓprio motu priuari vr̃: non enim cognoscitur motus vllus nisi ꝑ fixũ aliqd in vniuerso, ad quod vel accedit vel recedit, si quid moueri debet. at retroductus orbis ad nullũ fixũ in vniuerso accedit, vel recedit ꝑ motũ propriũ, sed ꝑ raptum solũ. Porrò nec moueri is orbis dr̃, qui nõ circa centrũ conuertitur: at retroductus circa centrum non vertit alio motu q̃ raptu, per se igitur non videtur vllo pacto moueri.

Distinguendum ergo est de eo, quod moueri dicitur & quiescere. est enim & per se moueri, & per accidens: similiter & per se quiescere, & per accidens. per se id mo-
B uetur, quod ratione sui partes cõmutat in eo, quod coextenditur sibi: quiescit autẽ per se, quod ratione sui partes non mutat in eo quod coextenditur sibi. per accidens autem mouetur, quod partes mutat in vniuerso & in cõmuni loco, verũ non ratione sui, sed ratione coextenti. per accidens vero quiescit, quod per se motum in loco proprio, partes in loco cõmuni & in vniuerso non mutat, nõ autem ratione sui, sed alterius, in quo est. Per se igitur in opposita moueri impossibile: & per se moueri & quiescere impossibile. similiter & per accidens in opposita moueri, aut moueri, & quiescere impossibile. per se autem moueri in vnã partem, per accidens in aliam: aut per se moueri, per accidens quiescere non impossibile. similiter per se quiescere, per accidens moueri non impossibile. Qui igitur aduerso amne tm̃ in naui currit, quantum annis contrafert, & mouetur, & quiescit. sed non secundũ idem: mouetur quidem ꝑ se in naui ceu in proprio loco, quiescit aũt per accidens: in vniuerso enim quiescit, & non rõne sui, sed nauis & amnis, qui cõtraferunt. Idem si minus currat, q̃ nauis contrauehat, in opposita quidẽ mouebitur, non autẽ secundũ idem, sed per se in occidentem in loco ꝓprio, in orientẽ vero per accidens, in vniuerso, quo nauis ducit. Idem & de orbibus dicendum est: nam Saturnus quidem, & Sol & orientẽ versus mouetur, & versus occidentem. sed per se in orientem, signato. 11. certo puncto in loco, in quo est, vt in Aplane, ab eo semper magis & magis orientem versus recedit, per accidens autem in occidentem fertur: si enim ad vniuersum comparetur, & ad communem locum, partes quidem continenter mutabit versus occidentem, verum non ratione sui, sed alterius, in quo est: ex vehente enim orbe & vecto vnum totale motum fit, quod in loco vtrique communi, & in vniuerso versus occidentem transfertur. Idem Saturnus, si per se tantum moueretur in orientem, quantum per accidens retrotrahitur in occidentem, & moueretur, & quiesceret,

quiescceret: sed per se quidem moueretur in loco suo, per accidens autem quiesceret in vniuerso. Ad obeundum igitur proprium motum nō necesse est in vniuerso moueri (per id enim non mensuratur proprius motus) sed satis est per se moueri, & in loco proprio partes mutare, penes quod proprius motus & attenditur & mensuratur. atq; hoc nec impediri vllo pacto pōt, nec vlla ratione mutari. nā quāquam retro ducatur orbis siue per eandem lineam siue per obliquam in vniuerso, per se tñ & ad proprium locū comparatus semper eodem modo mouebitur: semper suum atq; innatum motum conficiet: qua de causa nulla vis nulla contrarietas in eiusmodi motu versatur. in eo vero quod per accidens diximus, & impediri orbes possunt, & tardari, & citari. sed neq; in hoc violētia & labor est. qm̄ orbis non in vnam magis quā in aliam partem inclinat in vniueso. Si igitur ordo partium mutari videtur in retroducto orbe, hoc certe est in eo, quod per accidens diximus, ratione ad vniuersum habita, non in eo quod per se est. quare & proprius motus nihilo secius fit ac prius, & eodē partium ordine per se. quāquam retro orbis ducatur. per fixum vero aliqd in vniuerso, nō mensurati non cognosci oportet proprium motū, sed per fixū aliquid in loco proprio. à quo vel ad quod semper recedit vel accedit orbis per se. Idem & semper circa centrum per se conuertitur, quamquam per accidens retrorsum circa idem centrum ducatur. quod satis est ad eum exercendū motum, qui proprius est. Dupliciter aūt quum Sol, & alij planetæ moueri dicantur, & per se in ortum, & per accidens in occasum, si quærat quis simpliciter quorsum mouetur Sol, in occasum fortasse dicendum est: fm quid aūt in ortum. simpliciter. n. est, quod ad vniuersum est. fm quid vero quod ad locum proprium cōparatur. hic tñ & motus est, & per se motus ac proprius. Quòd igitur nulla vis, nulla resistentia inter orbes per se versetur, & quomodo retroduci orbes possint, at proprios tamen motus efficere, & quid sit per se, & quid per accidens in orbium motu, hactenus dictum est. vnus quis motus ille sit, quo orbis orbem ducit, expediamus.

Quòd vectio quædam sit, qua orbis orbem ducit. *Cap. 9.*

Difficillimum aūt a me semper habitum illud fuit, quis nam motus ille sit, quo vnum orbem alium secum ducere videmus, vtrū tractio an pulsio, an vectio, an aliud quid. ac primum quidem tractio non videtur, qm̄ quæ sese trahunt oīa aut per asperas & inæquales superficies trahuntur, aut alligata nexu aliquo. alia quidē continuitate cōmuni ob vacuum, alia vinculo aliquo, alia spirituali specie, quali ferrum ad Magnetem trahitur. at in cœlo inæquales superficies non sunt, sed planissimæ & læuissimę omnes (alioqui vacuum inter ipsas intercidat) neq; orbis orbi succedit ob vacuum, nec vinculo vllo colligati sunt inuicem. sed nec spirituali specie (quod maxime dicendum videretur) si enim superior inferiorem duceret, ꝙ illi esset alligatus ea specie, vtiq; & inferiores in opposita acti eadē alligatione resisterent, impedirentq; trahentes, & tardarent, ac retro etiam ducerēt, qm̄ multi inferiorum velociores multo sunt: constat autem inferiores nihil in eos facere, qui supra sunt, vt declaratum iam est. Eisdem de causis neq; impulsio videtur esse motus ille: nam & ipsa aut per inæquales superficies fit: aut mole, qua impellit, quod sibi obuiat corpus: aut spirituali specie (vt antiparistasi multorum patet) at nullo horum cœlum pellere cœlum pōt. At vero nec vectio videtur esse, quod enim vehitur alligatum semper est cum vehente, & semper attractio aliqua fieri in vectione videtur: aut. n. simul defertur vectum, ob inæquales superficies attractum, aut innititur atq; insidet

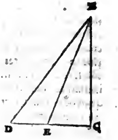
A det in vehente: hoc aũt est illi alligari: pondere.n. fit ne diuelli possit, quod vehitur, at cœlum cœlo non innititur, nec vllo alligatur modo. Propter hæc quibusdam neque attractio neq; impulsio neq; vectio videtur is motus, sed opus virtutis & spiritualis speciei a superiori orbe demissæ, non quidẽ quæ orbes alliget, sed quę eo motu inferiorem moueat, quo & superior agitur: quę proprie neq; tractio, neq; pulsio est, neque vectio, sed naturalis motus ceu a forma datus. Verum & hoc consimiles habet difficultates: si enim superior orbis speciem in inferiorem dimittit, vtique & inferior speciem mittet in superiorem: Circulo enim & in orbem diffunduntur spiritualia hæc, vt in lumine, & sono, & alijs patet: quare & superiores impediri & trãsmutari accidet ab inferioribus. Præterea si a primo orbe species dimittitur, quę reliquos oẽs mouet, fortius quidem eos mouere necesse est, qui propinquiores sunt primo. quo igitur modo Sol, Venus, & Mercurius æqualiter moueri poterunt Sole ꝓpiùs existẽte? Item & illud quæri põt: nunquid quæ reliquos mouet spẽs, & ipsum etiã primũ moueat, an nõ. si quidẽ nõ mouet: mirũ certe vr̃ mouere alios, ipsum aũt in quo est, non mouere: at si mouet: si quidem & intelligẽtia etiam ipsa mouet, duo erũt vnius mouentia præter necessitatem. si vero sola species mouet, erit igitur primum mouens natura posterius primo mobili, & in magnitudine, & diuisibile.

Videtur igitur mihi vectionis species quædam esse, qua orbis orbem ducit. Omne enim contentum in alio, natum est cum eo atq; in eo conuehi, nisi resistentiam faciat, & in oppositam partem inclinet: at cœlum cœlo nihil resistit (vt dictum est) neq; in vnã partem magis, q̃ in aliam inclinat. quid igitur prohibet continente moto ne simul & contentum quoq; cõmoueatur, qñ simul sunt, & alterum in altero? Neq; illud verum est vectionem oẽm cum attractione fieri, nisi in his quæ hic sunt, B & contrarietatem inter se habent, atq; oppositas inclinationes: in ijs enim alligatio quædam requiritur, si vehi debent. at in quibus resistentia, & cõtrarietas nulla versatur, nec opposita inclinatio, nihil aliud requiritur, q̃ simul esse, & alterum in altero. propter quod primus orbis reliquos omnes vehit: nec solum illos, sed & ignis sphæram, atq; aeris, q̃ diu resistentia non fit: verum vbi ad eas partes aeris ventũ est, quæ aliquo pacto resistunt, tum circunductio aeris cessat, atq; in his solum corporibus sphæricis & diuinis vera vectio inuenitur, quia contrarietatem nullam inter se habent, in alijs aũt non proprie vectio est, sed tractio quædam magis. Nos autem propter consuetudinem eorum, quæ hic videmus, nõ plane possumus cœlestem illam, ac simplicem orbium vectionem imaginatione cõprehendere. Si igitur hæc ita se habent, iam tandem & illud manifestum esse põt, cur superiorum orbium motu circunducantur & inferiores, hi vero nihil in superiores efficiant: siue.n. motus ille sit vectio quædam (vt par est credere) siue fiat ab intelligentia communi, clarum est motu superiorum agi & inferiores, horum vero motu nihil superiores pati.

Si duo orbes in idem mouentur, minorem semper velocius moueri. Cap. 10.

A AD hæc & illud supponendum est, si duo orbes in idem ferantur, minorem ac contentum semper velocius moueri, tum autẽ maxime quum subalterni fuerint, mox quanto anguli minores, atq; acutiores extiterint. dico aũt subalternos orbes, quorum circuli medij alter sub altero est, & poli sub polis. necesse aũt est minorem orbem, cõtentumq; velociorem reddi, q̃ continentem, qm̃ in eo vehitur. quare oẽm in primis velocitatem acquirit, quam habet cõtinens, deinde & suam ipse, ac

ac propriam superaddit, nō aliter q̃ qui in naui vehitur, si in idem cum naui ipse se- C se agat, quamquam tardissime, semper tamen velocius omni puncto feretur, cum quo moueri cępit. tum aũt velocissimus fit orbis minor, quũ subalterni fuerint, qm̃ subalterna linea rectę similis est, quę omnium est breuissima, & totus motus in rectum fit. quum vero subalterni non sint, sed sese intersecant, totus quidẽ motus non in rectum est, sed & in latus: quæ linea similis est curuæ. in spatium enim e c citius peruenitur per lineam b c, quàm per b e: & per b e citius quàm per b d: quia trianguli b e c maius latus est b e, opponitur enim maiori angulo. & similiter trianguli b d e maius latus est b d. Non existẽtib⁹ aũt subal ternis tanto velocior est motus, quanto anguli acutiores sunt, qm̃ motus subalterno propinquior est, & plus recti habet: vbi vero anguli maiores sunt, motus magis a subalternatione remotior est.

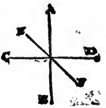


Si duo orbes in opposita ferantur, minorem semper impediri. Cap. 11.

SI vero duo orbes in oppositas ferantur partes, minorem semper impediri necesse est, & aut tardari solum, aut sisti, aut etiam retroduci. causa autem est, ꝙ vectio in vnam partem fert, proprius motus in aliam. si igitur æquales fuerint vectio, & motus proprius, sisti minorem continget: neque enim in hanc, neq; in illam agetur partem, æquatis potentiis in diuersa mouẽtibus. at si maior sit vectio, retroducetur minor superante vectione: si vero minor vectio fuerit, pręualebit quidem proprius motus, ne aut sistatur aut retroducatur orbis, at tardabitur tamen. maxime autem fient hæc, quum subalterni orbes erunt, mox quanto anguli minores atq; acutiores extiterint. Intelligenda autem sunt hæc ratione ad vniuersum habita, quod per D accidens inesse orbibus dictum est. sic enim nihil inconuenit & tardari, & sisti, & retroduci etiam orbes, quum nihilominus per se ipsi semper suos motus efficiant.

In natura sphærarum non solum esse motum in longitudinem, sed & in latitudinem factum. Cap. 12.

ILlud præterea nobis ponendum est, in natura sphærarum non solum esse eum motum, qui in longitudinem agitur, sed & alios quoque, qui in latitudinem. dico autem longitudinem ab oriente in occidentem vel è contrario: latitudinem vero à Septentrione in Meridiem, vel contra. Principalissimi autem motus, qui in ea natura esse possint, tres tantũ videntur esse, non plures, nec pauciores, illi scilicet, qui sese inuicem secãt ad rectos angulos: hi enim soli (quemadmodũ & axes super quibus fiunt) determinati ac certi sunt, reliqui vero indeterminati & infiniti sunt: propter quod nec in natura esse per se possunt: s. n. vnus eorum esse posset per se in natura, pari ratione & omnes possent: at infinitum nullum & indeterminatum per se esse potest in natura: quare nec plures axes per se, nec plures motus esse possunt, quàm tres illi, qui sese ad rectos secant angulos. sed ne pauciores quidẽ cõtingit esse: quoniam si is est, qui super a b fit, cur non sit & ille,



A le, qui super c d? & si hic, cur non & qui super e f? Eorum autem motuum, qui in latitudinem fiunt ad rectos angulos cum æquinoctiali, ab Hipparchi quidem temporibus vsque ad nostra aut nulla cognitio fuisse videtur, aut nulla opinio. si quidē Ptolemæus inter primas suppositiones recipit, non esse alios in sphæris motus, q̃ duos, alterum qui ab ortu in occasum per æquinoctialem fit, alterum qui ab occasu ad ortum oblique per zodiacum contraagatur. ante Hipparchum vero quādam de ijs motibus opinionem fuisse apud Eudoxum, & Callipum coniecturam licet ex iis accipere, quæ Aristoteles circa primam philosophiam reliquit: refert enim eos sphęram quandam posuisse, cuius poli in zodiaco siti essent. At vero & antiquiorem de his motibus opinionem extitisse apud vetustissimam illam Ægyptiorum gētem, fidem quandam præbent ea, quæ Pomponius Mela ex Herodoto accepta, de ea gente scribit his verbis. Mandatumque literis seruant, ex quo Aegyptij sunt, quater cursus suos vertisse sydera, ac Solem bis iam occidisse, vnde nunc oritur, atque ortum, vbi nunc occidit. Atqui occidisse vnquam Solem, vnde nunc oritur, nulla prorsus via alia intelligi potest, quàm per prædictos motus: de quo in sequentibus nonnulla dicemus.

Primus ætate nostra Ioā. Baptista Turrius Veronensis grauissimus philosophus, inter alia multa, quæ diuino penè ingenio inuenit, vidit in sphærarū natura oportere tres illos motus per se esse, reliquos aūt alios oēs per accidēs inexistere. per se aūt dico esse nō vna in sphæra, sed in vniuersa ea natura, in qua principales etiā naturales sunt tres illi prædicti motus. oportere aūt ita esse, verisimiles quidē rationes satis habet. primum quidem quia ijs ascitis, & facillime & regulariter ea oīa monstrari possunt, quæ circa sydera apparent: non ascitis autem, non possunt, nisi per absurda, & inconuenientia plurima. at vero & propter bonum ac finem necessarij in natura sphærarum videntur. sic enim non solum perfecta erit sphæræ ratio, sed & alia perficiet magis. per hosce enim motus fieri paulo post ostendemus, vt punctus omnis qui in sphæra est, quandoque vbique fiat, & ad omnia & vndequaque sese conuertat. quod necessarium quidem videtur, quo virtutes, quæ ab orbibus huc demittuntur, vndique & ad punctum omnem impartiantur, & quæcunque possibilia sūt in natura fieri, quandoque etiam fiant. aliæ profecto generationes in mundo fierent, si forte fortuna Sol per æquinoctialem (vti per Eclipticam) iter teneret. Futurum igitur est, vt Sol quandoque viam illam teneat, quo fiant illæ generationes. in natura enim quod possibile est, necessarium etiam est. ad ipsas præterea insularum montiumque generationes si quis respiciat, videatque tempus illud fuisse, quum è mari facti, & olim mari contecti fuerint, futurumque rursus, vt quà mare nunc integit, habitabile olim fiat, quodque habitatur, ac colitur, condendum quandoque Oceano fore: tum videat maximas illas terræ mutationes, eluuiones, exarsiones, magnasque æstates illas, atque hyemes, quas Aristoteles refert: agnoscet quidem in Cœlo mutationes esse oportere, quæ tanta efficiant longe alias, & maiores, quàm illæ sint, quas quotidie videmus in angusto admodum constitutas. atque equidem crediderim hosce motus eos ipsos esse, quos in stellis latere primum vaticinatus est Albatenius: mox & summus vir Ioannes è Regio monte quodammodo est auguratus, quum scripsit. Siue igitur instrumentorum incertitudo hanc varietatem immiserit, siue motum quendam adhuc nobis occultum stellis fixis natura indiderit, difficile admodum est, & erit, huius motus qualitatem metiri.

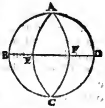
B

Si duo

Si duo orbes sese ad rectos angulos secent, minorem motu suo in omnia opposita successiue mouere. *Cap. 13.*

C

SVpponendum deinde & illud est, duorum orbium si medij circuli sese ad rectos angulos secent, minorem motu proprio successiue in opposita omnia mouere. vt si orbis maior a b c d habeat medium circulum b d, qui secet medium circulum alterius orbis a e c f ad rectos angulos, primum quidem circunducetur orbis minor in latitudinem. quoniam motus qui in latus fiunt non sese impediunt, & maiores ducere minores, & contentos dictum est. quo fiet vt minor circunductus in latitudinem motu proprio in opposita omnia successiue per se moueat in occidentem, in Orientem, in Septentrionem, & Meridiem. cuius causa est, quòd circunducto orbe in latitudinem partes permutantur, & quæ supra erat, fit infra & è contrario. permutatis autem partibu necesse est & motum proprium permutari. vnius.n. circuli si superior pars in occasum, inferior in ortū mouet. Si igitur partes illæ permutētur, totus motus cōmutabitur. quod facile est sic videre. intelligatur minoris motus esse a c in a per f ab oriente scilicet in occidētem in vna medietate: in alia vero esse ab a in c per e, ab occidente in orientem. qm̄ igitur circulus hic a e c f circunducitur à maiore orbe in latitudinem per b d, palam ꝙ f quandoque fiet vbi d, quandoq; vbi e, quandoq; vbi b, & nostremo iterum vbi f. Ergo si nunc mouet ab oriente in occidētem, quum erit vbi d, fiet motus a septentrione in meridiem, quum vero erit vbi e, motus erit ab occidente in orientem: quum autem vbi b, motus agetur a meridie in septentrionem: ac postremo redeunte f ad primum locum motus redibit ab oriente in occidentem.



D

Considerandaautem sunt & intermedia loca. Horum autem duorum orbium maiorem illum, qui circunducit, vocemus Circunducentem, minorem vero, qui circunducitur, ac proprio motu successiue in omnia opposita mouet, vocemus Circitorem: vti enim his nominibus necessarium sæpe nobis erit: quare vt q̄ facillime intelligamur, legentes rogamus, vt ad hæc nomina bene ac memoriter aduertant, vt si quando à nobis adducentur, planè intelligamur, quid per ea significemus.

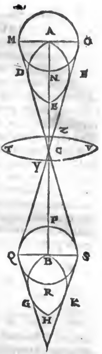
Si Circitori alicui alius orbis contraferatur in latitudinem super polis Circunducentis, hunc contrauectum moueri à Circitore motu trepidationis. *Cap. 14.*

POstremo & illud nobis recipiatur, si Circitori orbi alius inferior contraferatur in latitudinem, & super polis Circunducentis, contrauectum hunc à Circitore eo admirabili motu, aut consimili moueri, quem trepidationem, vel accessum & recessum vocant. Est autē motus is, quem trepidationē appellant, vt duo puncta è diametro opposita (qualia essent æquinoctia) ita agant, vt paruos describant circulos lationib⁹ semp oppositis.

Punctus aūt medius, qui tropici vicem supplet, modo versus vnum eorum punctorum duorum, modo versus aliūm accedat in eadem semper linea manens: vt si a & b sunt æquinoctia, c tropicus, parui quidem circuli erunt a d e f ex parte a: ex parte b autem b g h K. verum perfecti circuli non sunt hi, sed ouales quodammodo: perfecti autem solum sunt duo alij, quos describunt duo puncta ab æquinoctijs distantia, quanta est semidiameter circulorū priorum, circa a quidē l m n o, circa

A circa b vero p q r s. Hoc ergo motu agi necesse est, si aliquis orbis minor Circitori cõtraferatur in latitudinem. qm̃ enim oĩs Circitor duos habet motus, vnũ datum a Circunducente, quo circunfertur in latitudinem, alterum proprium, quo successiue mouet in omnia opposita, per priorem quidem motum nihil mouebit cõtraue&ctum hunc tertium in latitudinẽ, qm̃ illi contrafertur æqualiter, per proprium autem motum mouebit, trepidationem vocatam afferens. nam quoniam Circitor per motum suum mouet in omnia opposita (vt di&ctum est) fit quidem, vt æquino&ctia pun&cta contraue&cti orbis, quæ potissimum Circitor respicit vti polos circundu&ctionis, motu suo & ipsa in opposita omnia successiue ducantur, ante, retro, dextra, & sinistra, & in intermedia, atq; in summa taliter, vt ab ijs parui circuli describantur, quorum semidiameter tãta erit, quãtum Circitor mouere potest in vna quarta circundu&ctionis in latitudinem suæ. erunt autem oppositæ semper lationes ęquino&ctiorum. quoniam vnius circuli si vnus pun&ctus mouetur in vnam partem, oppositus in oppositam semper agitur. quum igitur a ante ducetur, b retro ferri necesse est: & quum a dextra, b sinistra fle&ctere. Sit medius circulus contraue&cti orbis u z t y, per quem in altitudinem contrafertur. diuidaturque circundu&ctio Circitoris in quatuor quartas, moueat autem per quartam u z, quæ sit septentrionalis inferior, palam ꝙ partim in longum, partim in latus mouebit: quare polos

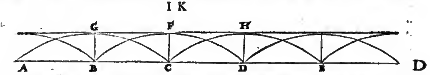
B contraue&cti, quos potissimum respicit, & in longũ, & in latus aget lationibus semper oppositis. atque a quidem in latus mouebit versus meridiem, in longum vero versus orientem. quocirca ab a describetur arcus a d: c vero in latus quidem versus septentrionem, in longum versus occidentem ducetur, describeturq; ab ipso arcus b k. Rursus vero moueat Circitor per aliam quartam circũdu&ctionis z t, quę est inferior meridionalis, d quidem mouebitur in longum versus orientem, in latus vero versus septentrionẽ, duceturq; ab eo arcus d e: k vero oppositus in longum versus occidẽtem agetur, in latus versus meridiem, designabitq; arcum k h. Porrò Circitore mouente per aliam quartam t v, quæ est meridionalis superior, e in longum versus occidentem fle&ctet, in latus versus septẽtrionem, fa&cto arcu e f: at h oppositus arcum trahet h g. Postremo per vltimam quartam y u, quę est superior septentrionalis, f à Circitore mouebitur in longum quidẽ versus occidentem, in latus versus meridiem: fietq; arcus f a, pera&cto circulo a d e f a, g vero oppositus describet arcum g b, fa&cto circulo b k h g b. Non sunt autem hi perfe&cti omnino circuli, sed oblongi magis, quàm lati, quoniam linea a c b quandoq; fit m c s, quandoq; o c q, & latitudo maxima est m o, quæ continenter versus pun&ctum medium angustatur: vnde fit, vt diameter longitudinis a e maior sit, quàm diameter latitudinis d f. Perfe&cti autem circuli soli sunt ij duo, quos describunt l ab vna parte, & p ab alia, horum enim tanta est diameter longitudinis, quanta & latitudinis, quoniam circa maximam latitudinem fiunt. ab ijs vero omnes alij ouales sunt, & tanto oblongi magis quàm lati, quantò pun&cto medio proximiores sunt.



Dubitet autem fortasse aliquis circa ea quæ dicta sunt. videntur enim contrauecti orbis poli debere à Circitore moueri, non ita vt circulos faciant in idem redeuntes, sed helices magis, & vmbilicos, qui ab angusto sese continenter magis, & magis expādant, qualis est a b c d e f. ita autem esse oportere videtur, signato medio circulo contrauecti orbis, quem Circitor motu proprio de puncto in punctū successiue secat, atq; eleuat. videtur enī continue magis & magis tollere eum debere. quod si fiat, necesse est & polos continue magis & magis per vmbilicū actos expandi, non autem per paruos circulos in idem reuerti, (vt dictum est.)



Ad qd' dicimus falli nimirū, si quis ita existimet cōtrauectum orbē moueri, vt per vmbilicos agat: neq; enim id accidit, vt medius circul' eius continēter magis & magis tollatur. quandoquidē nihilo plus eleuari ille potest, quo Circitor tollere in vna quarta circūductionis valet. vt si medius circulus cōtrauecti sit a b c d e, Circitor autem in vna quarta suę circunductionis nō plus tollere ipsum posit, quam sit b g, dico ꝙ medius circulus ille nunquā eleuabitur supra lineam g f h. sit enī qd' in vna quarta Circitor eleuauerit b vsq; ad g facto semicirculo a g c, tunc fiet, vt punctus omnis post g successiue tollatur in g f h. in fine autem quartæ & ipsum e inuenie-



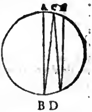
tur vbi f, facto alio semicirculo b f d. supra f autem non tolletur c, quoniam si supra tolleretur, vt in k, sequeretur quidem, vt Circitor plus mouere posset in vna, quarta, & eleuare, quàm esset b g, quod est contra suppositum. similiter & d tolletur vsque ad h, non vltra propter eandem rationem. & ita de alijs omnibus punctis successiue dicendum est. nullus enim supra lineam g f h eleuabitur, sed omnes successiue illam tangent de puncto in punctum. vnde & successiue noui, & noui semicirculi fient alijs punctis sublatis, alijs subsidentibus in coronam, & quodam quasi tripudio. quare & motus iste, si recte consideretur, tripudiatio magis vocari, q̄ trepidatio mereretur, eo ꝙ puncta omnia ceu tripudiantia vnum post aliud, hæc quidem tolluntur, illa subsistunt. hac de causa quantum medius circulus eleuari potest à Circitore in vna quarta, tanta & diameter est paruorū circulorum, qui describuntur à polis contrauecti orbis. De principijs igitur, ac suppositis hactenus determinatum sit satis.

SECTIO SECVNDA.

De ijs quæ apparent in motu ab ortu in occasum. Cap. 1.

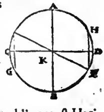
NVNC autem quæ circa sydera visuntur, & eorum causas prosequamur à primis, & vniuersalissimis incipientes. Eorum autem, quæ apparent, alia vel omnibus manifesta esse possunt, alia nō nisi Astronomis nota obseruataq; sunt: quibus adhibenda videtur fides, ijs pręsertim, qui tum magni circa disciplinas fuere, tum Philosophię, & veritatis amatores: qui quidem neq; falli, neq; fallere nati sunt: qualis Ptolemæus diui-

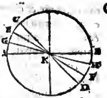
A nus certe vir,& cæteris anteponendus: tum & Hipparchus, & pleriq; alij egregij: quos ad tantū laboris,ac studij nihil certe aliud potuit impulisse, q̄ amor veritatis, & eorum diuinorū corporum,circa quę mentiri nefas,atq; impiū sit. Ex omnibus autem quę apparent,ille & primus,& communissimus sese offert motus,qui ab ortu in occasum tanta celeritate cõuertitur:eo cõstat circumagi stellas omnes, atq; orbes qui manifesti sunt nobis:verum nō ęqualr iter oēs,sed alios citius,alios tardius: citissime quidem omnium Aplanen,mox Saturnum,mox Iouem, deinde Martem, tardissimam vero omnium Lunam:Solem autem, Venerem,ac Mercurium æqualiter quidem inter se,superioribus vero tribus planetis,& Aplane tardius. Hæc igitur ita se habere illis credendum est,qui cuncta diligētissime obseruauere. Adhęc autē, & illud in hoc motu constat,circulos qui describuntur à stellis,tum inerrantibus, tum planetis in idem nō redire: vt si ab a inceperint, non redibunt quidem per b in a sed in c:& rursus non in c per.d,sed in e:quare nō veros fieri circulos manifestum est, sed helices,ac spiras magis:non quidem quæ cõtinenter ꝓcedant, sed quæ intra certos terminos concludantur hinc quidē in meridie,inde in septētrione cõstitutos. Porrò & circa conspectū ortūq;, atq; occasum syderū differētia mortalium nō parua est: alij stellas oēs quæ in vniuerso sunt cælo circūspicere possunt: alij quasdam solū: quibusdā certa sydera nunquam conduntur: certa nunq̄ spectātur certa oriuntur,& occidunt:& quę oriuntur,& occidunt, alijs citius,alijs tardius,quanq̄ sub eodem meridiano degant.



B *De causis eorum quæ apparent in diurno motu.* *Cap.2.*

NObis igitur de appatentium causis agentibus quædam cum alijs communia erunt,quædam non communia:in multis enim illis debēdum est, qui primi de rebus Astronomicis tractauere: in multis vero,si & nos principium demus,nobis illi gratias habere poterunt, qui ea à nobis acceperint: in primis igitur ea mortalium differentia, quæ circa conspectum syderum, ortumq; atq; occasum eorū versatur,è diuersitate horizontium pendet: quorum alij recti sunt, qualis c d ad æquinoctialē a b: alij obliqui qualis e f. qui igitur rectum habent Horizontem,ij stellas omnes quæ in vniuerso cælo sunt,videre possunt:qm̄ in æquinoctiali habitant, & æqualiter ad Polum vtrunq; spectant. Eorum vero ,quibus obliquus est Horizon,nulli stellas omnes videre possunt:sed quasdā nūquam vident, quasdā semper in conspectu habent:quędam ijs oriuntur,& occidunt: qm̄ obliqui Horizōtis semper vna pars supra alterum Polorum eleuatur, vt k e, alia infra alium deprimitur, vt k f, Poli sunt c & d,Horizon obliquus e f. quæ igitur stellæ intra Polum c & circulum e g a b e descriptū continentur,illæ nūquam ab ijs vidētur, quibus obliquus Horizon est e f: quæ vero continentur intra Polum d, & circulū f h descriptum ab f, illæ semper in eorum prospectu sunt, & nunquam occidunt: reliquæ omnes & oriuntur,& occidunt.ita & de alijs obliquis Horizontibus dicendum est. Qui vero sub polis degunt, neq; ortū, neq; occasum vllius stellę habent, sed stellas vnius medietatis oēs semper vident, alterius nullas spectare possunt, qm̄ eorum Horizon est æquinoctialis; vltra quam, quæ sunt stellæ semper conduntur, quæ citra, sem-





per in propatulo sunt. Porrò quę sunt in ea medietate, in quâ sub Polo Horizon premitur, illæ citius ijs oriűtur, qui depressiorem Horizontem habent : citius enim redeunt stellæ in k d, quàm in k f, & k h. quę vero sunt in medietate illa, in qua suprà polum eleuatur Horizon, eę citius ijs oriuntur, qui minus eleuatum habent Horizontem : citius enim perueniunt in k g, quàm in k e, & k c. Cur autem circuli qui hoc in motu describuntur à stellis nō in idem redeant, sed spiras trahant, causa nō alia esse potest, nisi ꝙ motus ille, quo stellę in occasum circunferunť, vnus & simplex non est, sed compositus è duobus. dictū est enim in suppositionibus primis motum simplicem esse, qui ab eodem in idem redit: hic ergo, quum in idem non reuertatur, simplex & vnus esse non potest, sed duo commisti simul, quorum vnus in longum, alius in latus fit: eiusmodi autem motum nulli orbi proprium esse posse manifestū est è suppositis à principio: diximus enim vnum orbem non nisi vnum motum per se habere posse, & cum simplicem. duo igitur quū sint motus, si alter per se vlli orbi inerit, alter de necessitate per accidens erit, & ab alio dabitur. ergo de vtroque quærendum est, qualis quisque sit, & cui orbium per se, cui per accidens insit: prius autem de eo agamus, qui in longitudinem fit, quo orbes omnes, & stellę circumaguntur in occasum, medius autem circulus est ęquinoctialis, poli vero vniuersi. hoc ergo motu quum omnes circunducantur orbes, necesse est, aut omnes per se eum motum habere, aut omnes per accidens, aut aliquos per se, aliquos per accidens : nam, qui horum vnumquodque dixerint, inuenti sunt. C

Quòd motus in longitudinem per se insit primo orbi, alijs per accidens. *Cap. 3.* D

FVere in primis nonnulli, qui putarint omnibus orbibus innatum, ac per se inesse ab ortu in occasum in longitudinem ferri : quare non solum primum orbem hoc motu agi, sed & Saturnum, & Ioue͂, & alios: videri autem in orientem per se ferri, nō quidem ꝙ ita fit, sed ꝙ appareat solum, quoniam serius aliquantisper planetæ ꝗ Aplane in occasum redeant: & inter ipsos, alios etiam tardius, alios tarde minus. quo fit, vt redeunte ad occasum Aplane diebus singulis paululum quid derelinquantur ab occasu planetæ: quod in dies repetitum facit, vt quotidie magis & magis secedere ab occasu orientem versus videantur, quum nihilominus per se semper in occasum ferantur : sed certe vel magnopere falluntur hi : primum quidem quia si motus iste rectus in longitudiné factus ab oriente in occidentem per se planetis inest, vt proprius, per accidens certe inerit obliquus ille alius, quo totum zodiacum obeunt, Saturnus quidem annis 30, Iuppiter annis 12, Mars duob', Sol, Venus, & Mercurius vno, Luna diebus 27, horis 8. quare motus hi ab alio dabuntur planetis. at certe si hoc dicatur, magna nimirū inconuenientia, atq; absurda consequentur: impossibile enim est in aliquo orbe hæc duo simul esse, vt motus in longitudinem per se fit, motus vero in latus insit per accidés, & à superiori alio detur: tum quia orbis dans motum in latus semper obliquabit motum in longum factum, & mediū circulum flectet, vt nō per ęquinoctialem feratur, ac sic eueniet, vt motus rectus, & in longum actus nunquam per æquinoctialem agatur, cuius contrarium apparet : tum quia sequereť Solem, & Planetas alios non in eadem medietate oriri, atq; occidere: sed si in Septentrione oriantur, accidet in meridie occidere: quod apertissime falsum est, sequitur autem hoc, quoniam flexo medio circulo Solis, & aliorum ab

A eo orbe, qui motum in latus præbet, pars eius erit in septentrione, pars in meridie. quum autem per posita percurratur quotidie à Sole, & alijs per se circulus ille, qui fert in occasum, fiet quidem, vt si in septẽtrione oriatur Sol, occidat proculdubio in meridie (quod plane falsum est.) Constat enim in eadem parte & oriri, & occidere. Præterea si obliquus motus ab aliquo superiori datur, coguntur quidem hi fateri superiores orbes ducere & inferiores: quod si fit, frustra quidem est dicere planetas per se moueri ab ortu in occasum, quando sufficit superior orbis, aut communis intelligentia, qui eum motum dent. ac postremo impossibile est planetas in idẽ cum Aplane, & primo orbe ferri, serius autem circunuerti, & derelinqui quotidie ab occasu, (vt ipsi aiunt:) dictum est enim si vlli orbes in idem feruntur, inferiores semper velocius agi, q̃ superiores. quum igitur illud manifestissimum sit planetas tardius in occasum verti quàm Aplanen, & primum orbem, impossibile est ipsos per se motum illum habere, qui in occasum fert.

Alij vero sunt, qui penitus contraria opinantes dicant nulli orbi p se inesse in occasum moueri, sed per accidens omnibus. ponunt autem hi communem (de qua supra diximus) intelligẽtiam, quę per se nulli seorsum orbi applicita totum ipsum primo mouet, ceu animal vnum, cuius partes sunt orbes, ipsa vero ceu anima: de quo, qm̃ satis dictũ est supra, nihil in p̃sentiarum videtur aliud dicendum: nõ enim vt existimamus, effingi potest communis vna forma, quę id moueat, quod vnũ p se nõ sit.

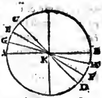
Rectius ergo est existimare motum in lõgitudinem, qui per ęquinoctialem fert, primo orbi proprium esse, & illi per se competere, reliquis vero per accidens, & à primo illis dari: ꝙ enim is motus primo orbi debeatur, ex his manifestũ esse potest: qui enim primo debetur, simplicissimum esse oportet, cuius neq; poli, neq; circulus medius mutationẽ vnquam recipiãt: talis autem solus ille est, qui ab ortu in occasum per ęquinoctialem fit: etenim nec poli eius, nec circulus medius hoc est ęquinoctialis mutationem vnquam recepere: quandoquidem in quo situ nunc sunt, in

B eodem semper, & patres nostri, & nationes omnes obseruauere: reliquorum vero omnium, tum polorum medij circuli mutationem pati, & situm variare cõspiciuntur. Si igitur primo debetur qui in longitudinem motus fit, primus autem reliquos vehere potest! (vt dictum est,) manifestũ quidem est ꝙ reliquis alijs per accidens inest, & à primo datur, non quidem immediate omnibus, sed secũdo statim, tertio autem per secundum, & ita reliquis, ijs mediantibus qui prope sunt. ita igitur se habet motus qui in longitudinem ab ortu in occasum fit.

De altero motu, qui in latus fit. *Cap. 4.*

NVnc autem de eo motu, qui in latus fit, percurramus. Hic ergo in primo inesse nullo pacto potest, si quidem vnus orbis vnũ tantum motum habet, (vt dictũ fuit.) át primus alterum illum habebat motum, qui in longitudinem agitur, hunc ergo per se habere non potest, sed nec per accidẽs, quum primus sit, supra quem nullus est alius, à quo p accidens detur: reliquis autem alijs per se inesse omnibus necesse est, quoniam alter mo tus per accidens illis inerat.

De eo igitur quærendum est, qualis nam sit, vtrum simpliciter in latus, hoc est ad rectos angulos cum alio motu, qualis c d cum a b, an magis obliquus tantum, qualis e f cum a b: non esse autem simpliciter in latus, & ad rectos angulos cum alio motu, è duobus maxime cognitum fuit: primum quòd motus ille, & latitudinis simul, & longitudinis particeps est: dico autem longitudinis esse participem non so-



per in propatulo ſunt. Porrò quę ſunt in ea medietate, in qua ſub Polo Horizon premitur, illæ citius ijs oriũtur, qui depreſſiorem Horizontem habent: citius enim redeunt ſtellæ in k d, quàm in k f, & k h. quę vero ſunt in medietate illa, in qua ſupra polum eleuatur Horizon, eę citius ijs oriuntur, qui minus eleuatum habent Horizontem: citius enim perueniunt in k g, quàm in k e, & k c. Cur autem circuli qui hoc in motu deſcribuntur à ſtellis nõ in idem redeant, ſed ſpiras trahant, cauſa nõ alia eſſe poteſt, niſi ꝙ motus ille, quo ſtellę in occaſum circunferunt, vnus & ſimplex non eſt, ſed compoſitus è duobus. dictũ eſt enim in ſuppoſitionibus primis motum ſimplicem eſſe, qui ab eodem in idem redit: hic ergo, quum in idem non reuertatur, ſimplex & vnus eſſe non poteſt, ſed duo commiſti ſimul, quorum vnus in longum, alius in latus fit: eiuſmodi autem motum nulli orbi proprium eſſe poſſe manifeſtũ eſt è ſuppoſitis à principio: diximus enim vnum orbem non niſi vnum motum per ſe habere poſſe, & eum ſimplicem. duo igitur quũ ſint motus, ſi alter per ſe vlli orbi inerit, alter de neceſsitate per accidens erit, & ab alio dabitur. ergo de vtroque quærendum eſt, qualis quiſque ſit, & cui orbium per ſe, cui per accidens inſit: prius autem de eo agamus, qui in longitudinem fit, quo orbes omnes, & ſtellę circumaguntur in occaſum, medius autem circulus eſt ęquinoctialis, poli vero vniuerſi. hoc ergo motu quum omnes circunducantur orbes, neceſſe eſt, aut omnes per ſe eum motum habere, aut omnes per accidens, aut aliquos per ſe, aliquos per accidens: nam, qui horum vnumquodque dixerint, inuenti ſunt.

Quòd motus in longitudinem per ſe inſit primo orbi, alijs per accidens. Cap. 3. D

FVere in primis nonnulli, qui putarint omnibus orbibus innatum, ac per ſe ineſſe ab ortu in occaſum in longitudinem ferri: quare non ſolum primum orbem hoc motu agi, ſed & Saturnum, & Iouẽ, & alios: videri autem in orientem per ſe ferri, nõ quidem ꝙ ita ſit, ſed ꝙ appareat ſolum, quoniam ſerius aliquantiſper planetæ q̃ Aplane in occaſum redeant: & inter ipſos, alios etiam tardius, alios tarde minus. quo fit, vt redeunte ad occaſum Aplane diebus ſingulis paululum quid derelinquantur ab occaſu planetæ: quod in dies repetitum facit, vt quotidie magis & magis ſecedere ab occaſu orientem verſus videantur, quum nihilominus per ſe ſemper in occaſum ferantur: ſed certe vel magnopere falluntur hi: primum quidem quia ſi motus iſte rectus in longitudinẽ factus ab oriente in occidentem per ſe planetis ineſt, vt proprius, per accidens certe inerit obliquus ille alius, quo totum zodiacum obeunt, Saturnus quidem annis 30, Iuppiter annis 12, Mars duob^o, Sol, Venus, & Mercurius vno, Luna diebus 27, horis 8. quare motus hi ab alio dabuntur planetis. at certe ſi hoc dicatur, magna nimirũ inconuenientia, atq; abſurda conſequentur: impoſſibile enim eſt in aliquo orbe hæc duo ſimul eſſe, vt motus in longitudinem per ſe ſit, motus vero in latus inſit per accidẽs, & à ſuperiori alio detur: tum quia orbis dans motum in latus ſemper obliquabit motum in longum factum, & mediũ circulum flectet, vt nõ per ęquinoctialem feratur, ac ſic eueniet, vt motus rectus, & in longum actus nunquam per æquinoctialem agatur, cuius contrarium apparet: tum quia ſequeretur Solem, & Planetas alios non in eadem medietate oriri, atq; occidere: ſed ſi in Septentrione oriantur, accidet in meridie occidere: quod apertiſsime falſum eſt, ſequitur autem hoc, quoniam flexo medio circulo Solis, & aliorum ab

eo

A eo orbe, qui motum in latus præbet, pars eius erit in septentrione, pars in meridie. quum autem per posita percurratur quotidie à Sole, & alijs per se circulus ille, qui fert in occasum, fiet quidem, vt si in septẽtrione oriatur Sol, occidat procul dubio in meridie (quod plane falsum est.) Constat enim in eadem parte & oriri, & occidere. Præterea si obliquus motus ab aliquo superiori datur, coguntur quidem hi fateri superiores orbes ducere & inferiores: quod si fit, frustra quidem est dicere planetas per se moueri ab ortu in occasum, quando sufficit superior orbis, aut communis intelligentia, qui eum motum dent. ac postremo impossibile est planetas in idẽ cum Aplane, & primo orbe ferri, serius autem circumuerti, & derelinqui quotidie ab occasu, (vt ipsi aiunt:) dictum est enim si vlli orbes in idem feruntur, inferiores semper velocius agi, q̃ superiores. quum igitur illud manifestissimum sit planetas tardius in occasum verti quàm Aplanen, & primum orbem, impossibile est ipsos per se motum illum habere, qui in occasum fert.

Alij vero sunt, qui penitus contraria opinantes dicant nulli orbi p se inesse in occasum moueri, sed per accidens omnibus. ponunt autem hi communem (de qua supra diximus) intelligẽtiam, quę per se nulli seorsum orbi applicita totum ipsum primo mouet, ceu animal vnum, cuius partes sunt orbes, ipsa vero ceu anima: de quo, q̃m satis dictũ est supra, nihil in pſentiarum videtur aliud dicendum: nõ enim vt existimamus, effingi potest communis vna forma, quę id moueat, quod vnũ p se nõ sit.

Rectius ergo est existimare motum in lõgitudinem, qui per ęquinoctialem fert, primo orbi proprium esse, & illi per se competere, reliquis vero per accidens, & à primo illis dari: q͞ enim is motus primo orbi debeatur, ex his manifestũ esse potest: qui enim primo debetur, simplicissimum esse oportet, cuius neq; poli, neq; circulus medius mutationẽ vnquam recipiãt: talis autem solus ille est, qui ab ortu in occasum per ęquinoctialem fit: etenim nec poli eius, nec circulus medius hoc est ęquinoctialis mutationem vnquam recepere: quandoquidem in quo situ nunc sunt, in eodem semper, & patres nostri, & nationes omnes obseruauere: reliquorum vero omnium, tum polorum medij circuli mutationem pati, & situm variare cõspiciuntur. Si igitur primo debetur qui in longitudinem motus fit, primus autem reliquos vehere potest! (vt dictum est,) manifestũ quidem est q͞ reliquis alijs per accidens inest, & à primo datur, non quidem immediate omnibus, sed secũdo statim, tertio autem per secundum, & ita reliquis, ijs mediantibus qui prope sunt. ita igitur se habet motus qui in longitudinem ab ortu in occasum fit.

B

De altero motu, qui in latus fit. *Cap. 4.*

NVnc autem de eo motu, qui in latus fit, percurramus. Hic ergo in primo inesse nullo pacto potest, si quidem vnus orbis vnũ tantum motum habet, (vt dictũ fuit.) at primus alterum illum habebat motum, qui in longitudinem agitur, hunc ergo per se habere non potest, sed nec per accidẽs, quum primus sit, supra quem nullus est alius, à quo p accidens detur: reliquis autem alijs per se inesse omnibus necesse est, quoniam alter motus per accidens illis inerat.

De eo igitur quærendum est, qualis nam sit, vtrum simpliciter in latus, hoc est ad rectos angulos cum alio motu, qualis c d cum a b, an magis obliquus tantum, qualis e f cum a b: non esse autem simpliciter in latus, & ad rectos angulos cum alio motu, è duobus maxime cognitum fuit: primum quòd motus ille, & latitudinis simul, & longitudinis particeps est: dico autem longitudinis esse participem non so-

A semper velocius ferri: sequitur igitur proprios planetarum motus non esse in idem cum primo orbe, sed oppositos: atq; hęc quidem sola causa est, cur in occasu derelinquantur à primo, hoc est, cur tardius in occasum circunuertantur, & eorum alij tarde magis, alij minus. Tres enim tantum possunt assignari causæ, cur illi derelinquantur à primo, quarum vna esset, si planetæ per se in idem mouerentur cum primo orbe, tardius autem illo, & inter se alij tardius, alij minus tarde: quod supra improbatum à nobis fuit. Alia causa esset, si raptu fieret, quòd omnes tardius primo circunferrentur, & inter se alij magis, alij minus tarde, quod pariter falsum est demõstratum à nobis. Tertia vero causa est, si proprij motus planetarum in contrarium primo orbi agantur: igitur quum è tribus his causis, duæ primæ reiectæ sint vti irrationales & falsæ, superest vt sola tertia recipi possit: hoc enim solum, quòd motus planetarum proprij oppositi ferantur primo orbi, facit, vt diebus singulis derelinquantur ab occasu planetæ, & tardius diem obeant. quoniam enim obliquus omnis motus partim & recti particeps est, fit quidem vt contrauecti planetæ contra raptum quotidie aliquid de raptu demant, tantũ scilicet, quantum quisq; in vna die contraferri potest: vnde & illud pariter euenit, vt inter se alij citius circunducantur ad occasum, alij tardius: citius quidem qui per naturam tardiores sunt, minus enim contraferuntur, & minus de raptu demunt, tardius autem raptant, qui per se velociores sunt, magis enim contraferunt, & raptum magis tardãt. qua de causa Saturnus, qui per se tardissimus est, citissime omniũ in occasum circunfertur, minime enim omnium contra agitur, vnde & rapitur omnium maxime: Luna vero, ꝙ per se velocissima sit, tardissime omnium in occasum ducitur, maxime enim contrafert, & maxime raptum tardat. ex alijs vero Iuppiter citius occidit, quòd tardior per se est inferioribus cunctis, mox Mars. Sol vero, Venus, & Mercurius, quoniã proprios motus B æquales habent, æqualiter etiam in occasum vertuntur, tardius autem tribus superioribus, quoniam illis velociores per se sunt: Luna autem citius, quoniam illa sunt tardiores. Quòd igitur obliqui sint planetarum motus, & quòd non in idem cum primo, sed in oppositum agantur, & qua de causa omnes tardius primo, & inter se alij magis, alij minus tarde in occasum circunuertantur, ac de toto motu, qui ab oriente in occidentem ducit orbes omnes, & stellas omnes, hactenus dictum sit.

Cur orbes primo propinquiores non tamen per se velociores sint aliis. Cap. 6.

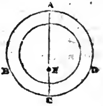
QVæret autem ad hæc fortasse aliquis, cur orbes primo propinquiores non tamen velociores sint proprijs motibus, quod fieri debere videtur: si enim velocitas consequitur magnitudinem, (vt in primo est videre) cõsentaneum erat & eos, qui primo ꝓpiores essent, eadẽ de causa velociores fore: quod certe non modo non est, sed contrarium magis spectatur. Saturnus enim, qui Aplane propinquior est, tardior multo reliquis alijs in suo motu videtur, deinde Iuppiter, deinde Mars: Luna vero quæ omnium est remotissima, per se velocissima cernitur.

Videtᷣ igitur Aristoteli à primo orbe impediri oẽs, qui infra sunt, quiq; ĩ oppositum p se nituntur, ac magis illi impediri, qui primo proximiores sunt: pp quod Saturnum dicit tardissimũ oĩum, ꝙ maxime impediatᷣ: Lunam vero velocissimam, ꝙ minime. quod certe (si licet de tanto Philosopho dicere,) aut non verum est, aut non ad quæsitum. primum quidem falsum est illud, impediri magis eos orbes, qui pri-

mo proximiores sint, constat enim (vt diximus) Solem, Venerẽ, & Mercuriũ ęqualr B
per se circunuerti, quũ nihilominus vnus alio ꝓpinquior primo sit. Preterea qd
dicit impediri à primo planetas, dupliciter intelligi potest, vno modo ꝙ impedianť
in eo quod per se est in motu proprio eorũ, alio modo ꝙ impediatur in eo quod per
accidens est, hoc est ad vniuersum. si quidem intelligit impediri planetas in eo quod
per se est, hoc certe verum non est: supra enim ostendimus impediri nullo pacto or-
bes posse in proprijs motibus per se: cuius signum est, ꝙ si Saturnus nihil traheretť à
primo, sed derelinqueretť in natura sua, nihilominus motũ propriũ perficeret annis
30. sicut & nunc facit à primo raptus. raptus igitur nihil officit ad proprios motus
cõficiendos per se. Si vero intelligit in eo, quod per accidens est, impediri planetas
rõne scilicet ad vniuersum habita, sic quidem verũ dicit; impediunť enĩ planetæ: &
illi magis, qui primo proximiores sunt, velocius enim rapiuntur, q̃ remotiores: verũ
hoc non est ad quæsitũ: non. n. quærimus hoc, sed cur ꝓprij motus planetarum non
sint velociores, quãto propinquiores sunt primo: nam derelicti naturis proprijs Sa
turnus per se tardior est alijs, mox Iuppiter, & Mars: adhuc aũt nihil facit raptus, q̄m
proprij motus per se non mensuranť per id, quod in vniuerso est, sed per zodiacum,
aut per partes loci proprij, & sphęrarũ in quibus sunt: sic enim & Saturni, & Solis
motus mensuranť & aliorũ. igitur siue rapiaťsiue nõ rapiatur Saturnus, annis. 30.
motum suũ explet, & valde respectu aliorum tarde: quod mirũ est, quum amplioris
magnitudinis sit, & primo, qui velocissimus est propinquior. Aliter igitur fortasse
dicendũ est velocitatẽ propriam, & tarditatem orbium non solũ sequi magnitudi-
nem, sed & quędã alia esse, ad quæ velocitas, & tarditas cõsequatur, vt densitas mo-
lis, & altitudo superficierũ. dico aũt altitudinem superficierum spatium illud, quod
inter concauam, & deuexam superficiem interiacet: potest enim esse orbis aliquis
magnitudine quidẽ amplus, at mole rarissimus, & altitudinis superficierum paruę:
potest & minor esse, at densissimus, & longe distãtium superficierum: potest & oĩa
habere. propinquitas autem ad primum vti multum facit ad id, quod per accidens
habent orbes, hoc est quantum ad vniuersi partes, ita ad id, quod per se est, nihil, aut D
conferre, aut officere videtur: hoc enim & non ad vniuersum mensuratur, sed ad
locum proprium, & immutabile est, & perpetuum.

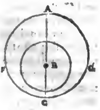
Cur stellæ omnes modo propinquiores, & maiores, modo minores, & remotiores appareant secundum Astronomos. Cap. 7.

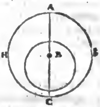
PRosequamur autem & quædam alia communia, quæ circa stellas apparent. et-
enim stellis omnibus id videtur accidere, vt modo maiores, & propinquiores,
modo minores, & remotiores videantur, cuius rei multę tra-
duntur ab Astronomis causæ, in quibus partim nobis cum
alijs conuenit, partim non conuenit. ac vna in primis ab ijs
assignatur, quam nedum non veram, sed ne possibilem qui-
dem existimamus: dicunt enim in stellis non apparere, mo-
do, vt remotiores, & propinquiores spectẽtur, sed & re quo-
que ita esse: duobus autem modis euenire dicunt, vt stellæ
modo propinquiores, modo remotiores à nobis fiant: vno
modo p vocatos ab ipsis Ecentricos orbes, alio p Epicyclos.

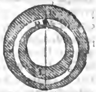


Ecentricum autem appellant orbem, cuius superficies, aut vna, aut ambæ, non
æqualiter à centro distant, sed si lineæ rectæ ad eas ducantur à medio, vna longior,
alia

A alia breuior erit: punctus autem, ad quem longissima pertingit linea, Absis ab ijs vocatur, ad quem vero breuissima, Antabsis. Simpliciter autem Ecentricum vocant, qui vtraque superficie concaua, & deuexa inæqualiter à centro distat: qualis a b c d ad centrum e, linea longior e a, breuior e c: non simpliciter autem Ecentricum vocant, qui altera solum superficie extra centrum vniuersi est: qualis a f c g ad centrum b, qui deuexa solum superficie Ecentricus est, aut qualis a h c k ad centrum b: qui concaua solum superficie à centro exit. orbes igitur in quibus infixi sunt planetæ, simpliciter Ecentricos statuunt, circa quos duos alios locant, quos deferentes appellant, non quidem simpliciter Ecentricos, sed altera solum superficie, superiorem concaua, inferiorem deuexa: deferens maior, vbi a, minor, vbi b: Ecentricus simpliciter vbi c. Epicyclum autem vocant paruam quandam sphæram intra orbem situm, quales sunt nodi in tabula, verum non continuam cum orbe, sed contiguam solum: propter quod moueri Epicyclus potest in seipsum reuolutus: in cuius superficie est planetæ stella, veluti gemma in anulo. Epicyclus, vbi d e, stella vbi d. His igitur duobus orbibus fieri dicunt, vt planeta modo altior, modo depressior sit: nam in Abside quidem Ecentrici, & remotior à centro terræ, & sublimior fit, C præsertim si & in summo Epicyclo sit: in Antabside vero propinquior redditur nobis, & magis si in imo Epicyclo extiterit: quæ autem propinquiora, omnia & maiora apparent, quæ vero remotiora minora simul videntur.





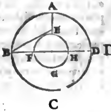


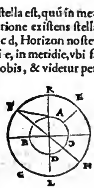
De causis eius apparentiæ alio modo. Cap. 8.

NOs autem vtranque dictarum causarum prorsus auferimus, & planetas nunquam altiores nunquam depressiores re ipsa fieri asseueramus, videri autem propter alias causas, quarũ vna è medio pendet: dico autem medium, perspicuum illud corpus, per quod vocata rerum sensibilium species ad visum venit: cõstat enim si tenue hoc medium sit, minora & remotiora videri omnia, si crassum densumq;, maiora & propinquiora, quod in ijs patet, quæ per aquam, & vitrum, & cristallum cernuntur: vnde & specillorum, quæ ocularia vocantur, vsus compertus est: propter quod, quæ partim in aqua, partim in aere sunt (vt remi) fracta apparent. pars enim, quę in aqua est, propinquior videtur, quare nec directe illi supposita, quę in aere est: vnde & res fracta iudicatur. Hæc autem causa, quæ è medio pendet, nõ satis perspecta ab authoribus Ecentricorum fuisse videtur: nam ij non aliud mediũ cõsiderarunt, q̃ aerem & aquam, & eiusmodi. ac Ptolemæus, quum vidisset quorundam apparentium causas in aerem referri non posse, existimauit causam medij omnẽ exclusam fuisse. Nos autem dicimus non solum aerem, & aquam, & id genus esse medium specierum, quę à stellis veniunt, sed & cælum ipsum, & cæli partes: ꝙ enim cælum perspicuum sit, manifestũ est satis. ꝙ autẽ & alicubi densius, alicubi rarius, indicãt stellę, & Lunæ corpus. sunt igitur in orbibus partes quędã rarissimę tenuissimęque, p quas species transit nihil refracta: quędã vero densissimę, p quas nullo modo

pertran-

pertransit species, sed tota retro reflectit, quales sunt stellę. quędā porrò sunt medię, per quas partim quidē pertrāsit species, partim vero reflectit, quā aliqui refractionē appellant, ea differentia refractionem separātes à reflexione, q in reflexione nō pertransit vllo pacto species, sed tota resilit retro, in refractione vero, quāquam reflexionem quandā patitur, at pertransit tñ, & directe visum mouet: igitur quę orbiū partes refrangere species aptę sunt, illę & maiora, & propinquiora reddere oīa sunt idoneæ. Ergo q eiusmodi nōnunq̄ appareant stellę, causa interdum in aere est, interdum non in aere, sed in cęli partibus: quæ modo crassiores, modo tenuiores quibusdam stellis subijciunt: pp causam igitur in aere, p hyemes in serenitate, & p austros maiores reddūtur stellę, per ęstatem, & Boream minores: per partes autē orbiū q̄si etiam idem contingat, in sequentibus ostendemus. Sicut aūt, si crassum mediū sit, maiora & propinquiora videri facit, ita & si idem multū fuerit, idem facit: quę enim per plus densi medij veniunt species, illa maiora omina repręsentāt: qua de causa in eadem aqua, quę in summo cernunt, minora apparent, quæ in fundo, maiora. & per duo specilla ocularia si quis pspiciat altero alteri superposito maiora multo, & propinquiora videbit oīa: hac de causa quæcunq; stellarū prope Horizontem sunt, maiores, & propinquiores videntur, in medio cęli minores, et remotiores: species enim prope Horizontē per mediū crassum venit, & per aerem vaporibus multis plenum, qui circa terrā semper sūt: sed hoc non sufficit, nam & è medio cęli species tandem per eosdē vapores venit, quū iuxta terrā est, verū illud interest, q prope Horizontem per plus illius aeris defertur species, è medio cęli per minus: sit terra e f g h, sphęra vaporū circa terrā a b c d: Horizon b e. stella igitur prope Horizontem existens videbit p lineā b e, existēs aūt in medio cęli per lineā a e. maior aūt est b e, q̄ a e, p plus igitur vaporū species venit prope Horizontē: pp eandem causam stellæ oēs, quum in septentrionem accedūt, minores nobis apparēt, australibus vero maiores: illæ eędē quū in meridiem secedunt, nobis quidē maiores, australibus vero minores redduntur: nobis enim prope Horizontem stella est, quū in meridie versatur, australibus in medio cęli: contra vero in septentrione existens stella nobis in medio cęli fit, australib' prope Horizontē. sit terra a b c d, Horizon noster f a: sphæra vaporum circa terrā e f g h: stella in septentrione, vbi e, in meridie, vbi f, æquinoctialis k l. stella igitur in meridie prope Horizōtem est nobis, & videtur per lineam f a: in septētrione vero est in medio cęli, & videtur per lineam e a, quæ minor est. Eadem de causa quibusdā planetis tum maiores videri accidit, quū in quadraturis ad Solē sunt: qm̄ species per plus orbis tum refrangit: de quo posterius agemus. At vero & situs medij plurimū rem visam euariat, quod in specillis ocularibus manifestum, ac mirum est: si enim specillum in medio ponatur inter rem & oculum, multo maiorem eandem refert, si vero aut prope oculos, aut prope rem statuat, longe minorem reddet: interdum vero q res maiores, et minores appareant, causa neq; in propinquitate & distantia est, neq; in medio, sed in vicina specie alterius lucidi, maius enim omne, & intensius lucidum aut occulit, aut minora videri facit alia lucida: qua de causa lucentia per diem minora, per noctem maiora vident oīa, per noctē enī tenuiores etiā radij, & iubar totū videri pōt, quæ p diē ne visum





A ne visum quidem mouent pp præsentem Solis lucē: vnde & prope Solem quū sunt stellæ, aut nō videnť, aut tenuiores videnť: qd' & prope Lunam ēt planetę sustinent.

Quęcunq; igitur maiora, aut minora videntur, propter aliquā harum causarum talia certe apparent, in quibus exerceri debent, quibus nostra hęc fidē factura sunt. ac de his determinatum in vniuersum sit, in alijs autem, quomodo vnūquodq; fiat, sigillatim aperiemus.

DE APLANE

De ijs, quæ circa Aplanen apparent. Cap. 9.

NVNC quæ circa vnumquenq; orbium apparent, & quo pacto oīa, & quibus de causis fiant, prosequamur, præmittentes, quęcunque obseruata traduntur: primū autem ab Aplane ordiemur, quę planetis omnibus, & ordine & natura prior est, quæ omnes continet, ac vehit. Quæ igitur primi antiqui circa Aplanen cognouere, non multa certe fuerunt: præter enim eum motū, qui ab ortu in occasum fit, nihil ferē aliud nouere: quippe præcipue ijs cura fuisse videtur, vt stellis nomina darent, stellationesq;, hoc est stellarum figuras, atq; earum quoq; fabulas fingerent: tum & ortus, atq; occasus earum edocerent: &, vt paucis dicamus, primi illi Poetę magis circa sydera, q̃ Astronomi visi sunt: quam ob rem, quum non multa de eo orbe nouissent, existimarunt etiam primū omnium esse, supra quem nullus alius foret, illiq; vti primo deberi motum, qui ab ortu in occasum fit. quæ opinio vsq; ad Platonis, & Aristotelis tempora sese etiam propagauit: videbatur autē et eo quoque B consona, ꝙ pulcherrimus oīum, & tot syderibus clarus ille orbis spectaretur, conuenire autem primo ornatū illum, præsertim ꝙ non sine fine quodā à Dijs factus, ac primo datus à Dijs optimis videretur. qm̄ enim remotissimus omniū ille orbis erat, ac propter distantiam non cōmode poterat virtutes suas huc demittere, ęquum fuit, vt stellis pluribus abundaret, vt quod distātia demebat, syderum multitudo suppleret. Mox vero studio circa stellas maiore adhibito, perspecta in Aplane quædā alia fuere: deprehensum enim fuit circulos, qui ab ijs stellis fiebant, non in idem rediro, nec veros circulos esse, sed helices, & spiras magis, quemadmodū & in planetis spectarum fuerat prius. Mediam Pleiadum scripsit Thymocaris suo tempore declinare ab æquinoctiali gr. 14, m̄. 30 septentrionē versus. Hipparchus vero post Thymocarim annos circiter 150. eandem suo tēpore declinare gr. 15. m̄. 30 retulit. Ptolemęus vero ab Hypparcho annis fere 260, obseruauisse scripsit eam stellam gr. 16, m̄. 15 declinare, quæ nunc ab æquinoctiali gr. circiter 25 distat. Igitur quum inerrantes stellæ perpetuo in alio, & alio latitudinis situ sint, circunducantur autē quotidie ab ortu in occasum, necesse est ab ijs non veros circulos, sed spiras magis describi. Ex quo & illud simul manifestū fuit, Aplanes motum simplicem, & vnum non esse, sed compositū è duobus: quorum alter in latitudinem, alter in longitudinem, more planetarum, ageretur. Vter autem illorum proprius esset Aplane, non satis liquido expressisse videntur: quum enim primo orbi deberi illum, qui in longitudinē fit, & ipsi existimarēt, primus autē crederet Aplane, prima fronte proprius videbať, qui in longitudinē fiebat. verū alia tum parabať difficultas, quandoquidē non constabat plane, à quo alter ille dareť, qui in latitudinem agebať, primo existente Aplane. ea igitur re in ambiguo ab ijs relicta, quum considerassent motum, qui in latitudinem fiebat, viderunt non simpliciter in latitudinem esse, & ad rectos angulos

cum

A videre manifestissime licet: spica enim stella, quę à Ptolemęo visa fuit in gr. 26, m. 40 virginis, nunc in libra gr. circiter 17, m. 30 spectatur: quare à Ptolemæo ad hæc vsq; tépora confecit spica gr. circiter 21, quum tñ fluxerint anni solum 1395. Ex quibus alterum duorum statuere ratum licet, aut Aplanes motum non vniformem, & ęqualé perpetuo esse, sed modo tardiorem, modo velociorem, quemadmodú & planetarum orbes se habent, aut Ptolemæum, & Hipparchum deceptos in syderú obseruatione fuisse. Atqui hoc non solú dicere, sed suspicari quidé nefas esse videtur: si enim decepti illi sint, equidem nescio, quid de alijs sperandú; quid de nobis promittendú sit: pręsertim ꝙ nec satis difficile est hasce obseruationes recte facere circa stellas. Ptolemęo vero vel facillimú fuit, cui non regionis ęterna serenitas, nó instrumenta infallacia, non experiétia plusquam humana, non summum ingenium, & doctrina consummatissima defuere. facillimum pariter & Hipparcho, qué nunquam satis laudatum oĩs antiquitas dixit. superest igitur vt alterum illud pro constanti indubitatoq; constituamus inæqualem esse, & non vniformem Aplanes orbis motum, sed modo tardiorem, modo velociorem spectari, quod omnibus quidé orbibus Dij ipsi certa lege indidisse, ac statuisse videntur. atq; hæc quidem sunt, quę circa hunc orbem apparent, atque vti vera obseruataq; recipi à nobis debent.

De causis eorum, quæ in Aplane apparent. *Cap. 10.*

IAm igitur eorum, quæ circa Aplanen visuntur, causæ à nobis quærendæ sunt: ac primum quomodo fiat, vt compositus, duplexq; sit illius motus: quando constat circulos, qui ab ea describuntur, nó in idem redire. Necessarium igitur est aut
B vnum orbem duos motus habere per se posse, aut vnam intelligentiam duobus mouere motibus, aut duas intelligentias inesse vni orbi, aut supra Aplanen esse alios orbes, à quibus ea multiplicitas fiat, At certe vnum orbem duos per se motus habere posse impossibile demonstratú est in suppositis primis: similiter & vnam intelligétiá duos sufficere motus posse, pręsertim qui & oppositi sint. Duas vero intelligentias proprias vno in orbe esse, nemo est, qui dixerit: vnam autem communem, alteram propriam in vno esse orbe quidá ausi sunt dicere: ij quidem, qui cómunem intelligétiam inducunt: quiq; defendere student Aplãnen primum oĩum orbem esse: à cómuni enim intelligentia dari dicunt motum, qui ab ortu in occasum cómunis est omnibus, à propria vero dari eum, qui per zodiacum in Aplane fit.

At vero cómunem illam intelligentiá poni non oportere, supra quidem demonstratum est cóibus ad omnes orbes rationibus, nunc vero & proprijs in Aplane demonstretur. Primum quidem quia positis duabus illis intelligentijs nunquá illud monstrari potest, quo pacto inæqualis, & multiformis sit Aplanes motus, modo velocior, modo tardior inuentus: quandoquidé intelligentiarú illarum vtraq; semper æqualiter & vniformiter mouet: quare nec illarum altera, nec ambę eam dare inæqualitaté possunt. Præterea si cómunis illa ponatur intelligentia, necessario illud sequetur, vt illa nunquá pro natura mouere possit: quod inconueniens certe est cú in omni virtute, tum pręcipue in ea quæ æterna & diuina est. sequitur autem hoc, qm̃ assignata certa illa velocitate, qua pro natura & per se mouere debet, nunq̃ tamen illa mouebit, impedita semper ab alia, quę in oppositum mouet, & circa idem operatur: vtraq; enim vnũmet orbem mouet, sed hęc in ortum, illa in occasum: nec quicquá refert ꝙ alter motus obliquius sit: diximus enim obliquos motus rectis opponi, si non quatenus in latus fiunt, at quatenus in longitudinem & ipsi contraferuntur.

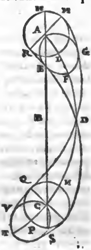
runtur.

tuntur, propter hęc igitur, & ea, quę supra de communi intelligentia dicta sunt, nemo (vt arbitror) ponere põt Aplanen orbẽ à duabus intelligentijs moueri: superest igitur, vt existimemus alios orbes supra Aplanen existere, & maiores illa, & natura priores, à quibus & alter motus, & inęqualitas illa immittatur. C

Quòd vero aliqui orbes sint, ad quos sensu non pertingamus, nemo mirari debet; nam & illi aut suas habent stellas non sensibiles nobis, aut propter habẽtes stellas sunt facti. eiusmodi autem orbes Astronomi omnes tum antiqui, tum recentiores semper recepere; quos Theophrastus Anastros, hoc est instellatos appellare consu euerat. conuenire autem ornatum illum stellarum primo orbi nullam habet necessitatem, perfectio enim eius non in illo ornatu est, sed eo magis, ꝙ magnitudine, & virtutę omnibus alijs præstat: qui si non stellarum multitudine, at mole, magnitudineq;, & vi distantiam satis compensat.

De causis inęqualitatis Aplanes secundum Astronomos. *Cap. 11.*

QVo autẽ modo, & quibus de causis ea in Aplane inęqualitas fiat, vt modo tardior, modo velocior ab occidente in orientem vertatur, magnã diu difficultatẽ peperit inter Astronomos, neq; hactenus quicquam aliud fuit, quod tãtam perplexionem in eorum animis implicarit: nam neq; qũo per se fieret, neq; quomodo per accidens, apparebat. per se quidem, quia vnus orbis vnum tantum per se motũ, atq; eum vniformem habet (vt supra monstratum est.) per accidens autem quo pacto daretur ea inæqualitas, videre quidem non poterant ꝑ cognitos hactenus motus, quãquam plures etiam supra Aplanen orbes posuissent. sed neq; ad Ecentricos confugere hâc in re poterant. qm̃ si in vna medietate vidissent stellas tardius ferri propter Absidem, oportebat in alia medietate oppositas videre velociores propter Antabsidẽ: hoc autem non spectabatur. in tanta igitur ambiguitate pleriq; occultum quẽdam in stellis latere motum confessi sunt, quasi nuper inuentos vaticinantes: qualis autem esset occultus ille motus, diu dubitatum fuit: donec quidam ausi sunt dicere moueri Aplanen admirabili motu illo, quem alij accessum & recessum, alij trepidationẽ appellauere. viderunt enim diuersitatem oẽm quæ in eo orbe apparet, demonstrari posse, si supra Aplanen alium orbem statuissent, qui motum diurnũ daret, ipsa vero Aplane per se ita moueret, vt puncta in ea sub ęquinoctijs constituta paruos describerent circulos contrarijs semp lationibus: circa vero hæc ęquinoctia duo alia puncta, distantia gr. 4, m̃. 18, paruos & ipsa describerent circulos, ac perfectos: Tropicus vero modo versus vnũ æquinoctium, modo versus aliud accederet, recederetq; perpetuo. Vt si æquinoctialis sit a b c: medius circulus Aplanes Ecliptica a d c: pũcta sectionum siue ęquinoctia a & c: Tropicus d equidẽ describet circulum a g f e oualem: c vero describet c u t f. porrò ex parte e h describet circulũ perfectũ h m l k: n vero designabit n q p o. Tropicus autem d modo versus c accedet, quũ medius circulus a d c fiet, vel g d u, vel f d t: modo recedet versus a, quum medius circulus e d f, vel c d a fiet. si igitur ita moueri Aplanen ponamus, oĩa demõstrari posse videnť, quę D



in

A in ea apparent. primũ quidem moueri in longitudinẽ ſtellas, deinde & inęqualr mouẽri verũ in longitudinẽ dupliciter, vno modo ſecundũ rem, alio modo per apparentiam: ſecundũ rem quidẽ, quum totus ſemicirculus a g f deſcribetur, ſic enĩ ſtellæ in orientẽ re ipſa ferentur: per apparentiã vero, quũ punctus ſectionis a verſus ſeptentrionem ſecedet: accidit enim mutari ſectionẽ & ęquinoctiũ: & ſi prius erat in primo arietis fixi, nunc in vltimo piſcium erit. ſi igitur ſimul cũ Sole prius erat aliqua ſtella in a, reuertens poſt annũ Sol ad ęquinoctialem nõ inueniet in eodem puncto ſtellã, peruenit enim ad ęquinoctialẽ prius pp mutationẽ ſectionis, quæ non in primo arietis iam eſt, ſed in vltimo piſciũ: quare videbit̃ ſtella mota fuiſſe pro ſignorũ ordine gr. 1: cũ non ita ſit: ſed id contigit propter anticipationẽ Solis qua ad ęquinoctialem redijt vno gradu prius: ꝙ ſi punctus ſectionis a non in ſeptentrionẽ ſed in meridiem ſecedat, contrariũ huius eueniet, non enim reditus in ęquinoctialẽ anticipabitur, ſed poſtponetur: & ſtellæ videbunt̃ contra ſignorũ ordinẽ retroferri. At vero & inæqualr moueri Aplanen accidit p paruos circulos, qm̃ motus per ipſos factus alicubi multũ recti parum lateralis habet: alicubi parum recti, multũ lateralis, vnde & quandoq; retrogradas ferri ſtellas neceſſe eſt. Hoc igitur tanto motu demõſtrare ea, quæ circa Aplanen apparent, ſibi viſi ſunt: quod & eo etiã conſonũ habitũ eſt, ꝙ per eadẽ putarunt poſſe oſtendere, quo pacto & Solis maximæ declinationes in dies corripiantur. Qm̃ aũt ad poſitionem paruorũ circulorum ſequebat̃ ſtellas etiã quandoq; retrogradas fore, auſi ſunt etiã dicere Aplanen modo directã, modo retrogradã agi: ac eorum alij dixere annis noningentis directã, noningentis retrogradã ferri, quorum opinio ſucceſſu ipſo ſublata eſt, quando annis iam pluribus

B q̃ noningentis peractis nunquã tamen retroagi ſtellæ viſæ ſunt. Alij vero dixere paruos circulos annis ſeptem millibus cõpleri: ꝙ ſi retrogradatio nulla, quã nos viderimus facta eſt, futuram tñ quandoq;. Ad poſitionẽ vero hanc ſequitur ſtellas re ipſa non poſſe plus elongari ab æquinoctio primi orbis, q̃ ſit diameter parui circuli: per apparentiam vero aliquanto plus poſſe elongari, non multo tamen. quã rem ſuſpectam habentes poſteriores aſtronomi quædã addidere priorũ opinioni: quũ enim priores tantũ vnum cælũ ponerent ſupra Aplanen, duosq; illi tantũ motus darent, diurnũ ſcilicet, & trepidationẽ, poſteriores vnũ aliud cælum ſuperaddidere, & alium motum, in Aplane. ponunt ergo hi in primis primũ mobile, à quo motus diurnus dat̃, q ad nos decimus orbis eſt: deinde ſub ipſo nonũ ponunt, cuius medius circulus eſt ſubalternus eclipticæ, à quo & Aplane p eclipticã mouet̃. gr. 1, m. 28 in annis 200 peragẽs: ſub eo Aplanen ſtatuũt, q̃ per ſe motu trepidationis agitat̃. à nono igitur orbe fit, vt ab ęquinoctio primi ſecedere poſſint ſtellæ, quanta eſt zodiaci lõgitudo tota, qđ primi dicere nõ potuere. cęterum & poſteriores iſti paruos circulos aſſerũt ſeptẽ millibus annorũ, vti primi tradiderũt, expleri. Verũ, enĩ vero ſi motũ hũc Aplanes, quo pacto poſteriores aſſignãt, conſideremus, videbimus paruos circulos nõ eſſe veros circulos, nec in idẽ redire, ſed magis p helices quaſdã agi, pgreſſu anticipantes, regreſſu vero deficientes: qualis eſt a b c d e, et e f g h k, & reliqui. atque hæc ſunt, quæ hactenus de Aplane & tradita, & exiſtimata fuere.



Quòd trepidatio nulli orbi per ſe ineſſe poſſit. Cap. 12.

OPerępretium autem eſt de inducto trepidationis motu rationem habere: eſt enim, quomodo eſſe in ſpheris poſſit, eſt autem & quomodo non poſſit. per

per se enim & proprium vlli orbi esse hunc motum impossibile est, si vera sunt, quæ à principio recepta fuere a nobis: diximus enim vnum orbem vnū tm̄ motū, & eum simplicem per se habere: simplex autē est, qui super duobus polis per se immotis in idem redit, omnis autem alius simplex & vitus non est, sed cōpositus & plures motus. at certe inducta trepidatio non solum simplex non est motus, sed vel omnium cōpositissimus, quippe qui è quatuor motibus constet: quorum vnus est ante, alius retro, alius dextra, alius sinistra: qui nec medium circulum, neq; polos per se immotos habet, nec circa centrū fit. Preterea si tali motu moueri per se aliquis orbis posset, diuersissimæ quidem naturæ à reliquis esse eum oporteret, quod in cœlestibus illis sphęris inconueniens profecto est: oēs enim illæ ī sphęrę simplicitate cōuenientes, etiā in motibus, qui sphęræ naturā insequuntur, conuenientiā habent. quas ob causas inducta trepidatio per se nulli inesse orbi potest, p accidens autē in aliquibus inueniri non solū impossibile non est, sed & necessariū esse videt, vt ostendemus.

Si Aplane per trepidationem mouetur, quo pacto primi dixere, quo pacto esse possit. *Cap.* 13.

QVoniam autem de Aplane nihil certi hactenus compertum est, vtrum semper directa feratur, an & quandoq; retrograda per paruos circulos, nec nos quicq̄ affirmare quidem ea de re possumus, nec debemus. Verūtamen quicquid detur, quicquid ponatur, siue per trepidationē Aplane agatur, vt primi dixere, siue vti posteriores voluere, siue nō agatur per trepidationē, sed semper directa incedat, viam quidem nos facultatemq; pollicemur demonstrandi vnumquodq;, quomodo fiat: quod quidem præstare ij non possunt, qui hactenus de Aplane scripsere. si enim forte fortuna directæ semper feruntur stellę, (vt par est existimare) illis nulla via relicta est demonstrandi, qūo eueniat. Sed iam ad oīa ea, quę ponuntur, ostendenda accingamur incipientes ab ijs, quæ primi scripsere: ostendamusq;, si ponatur Aplane per trepidationē, & per paruos circulos in idem redeuntes moueri, quo pacto fieri possit. meminisse autem oportet eorū, quę à principio dicta sunt de Circitore orbe, hoc est de eo, qui circunductus in latitudinē, motu proprio successiue in opposita omnia mouebat. item & illud in memoriā est reuocandum, quod dicebamus, si alicui Circitori alius orbis contraferatur in latitudinem, hunc quidem contrauectum motu trepidationis agitari: quæ quoniam supra demonstrata sunt, nunc non aliter repetentur à nobis.

Ergo supra Aplanen non vnum, vt primi dixere, sed tres orbes poni necesse est, Primum mobile, Circunducentem, & Circitorē, sub quibus statuatur Aplane, quæ per se Circitori contraferatur in latitudinem super polis Circūducentis orbis. à Primo igitur mobili motum recipiet ab oriente in occidens cōmunem oībus sphęris, à Circunducente autē secundo, qui in latitudinē ducit, nihil recipiet, qm̄ illi contrafertur æqualiter: similiter nec à Circitore, quatenus & ipse in latitudinem circunducitur: at vero ab eodem, quatenus motu proprio successiue mouet in oīa opposita, motu quidem trepidationis agetur. qm̄ enim Circitor in latitudinem per colurum superiorem circunfertur, palam est, ꝙ proprio motu ęquinoctia puncta maxime respiciunt, vti polos circunductionis: atq; ita in opposita omnia agit, vt paruos describāt circulos lationibus semper oppositis. quorum semidiameter gra. 4, m̄. 18 erit, si ponatur Circitor non plus posse mouere in vna quarta circūductionis. si igitur circunductionis medietas fiat in annis noningentis, eueniet quidem, quod quidam è primis

A nis dicebant, vt annis 900 directæ, 900 retrogradæ stellæ ferantur. si vero circunductionis medietas fiat in annis tribus millibus & quingentis, eueniet, quod alij è primis tradidere, compleri paruos circulos annis 7000: & dimidio tẽporis directas, dimidio retrogradas stellas agi. si igitur mouetur Aplane per paruos circulos, qui perfecti sint, & in idem redeant, vti primi dixere, ita fieri & non aliter censendum est.

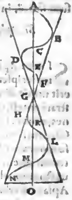
Si Aplane mouetur per trepidationem per helices factam, vti posteriores dixere, quo pacto fiat. Cap. 14.

SI vero Aplane per trepidationem quidem mouetur, sed eo modo quo posteriores scripsere, per helices & paruos circulos non in idem redeuntes, necessarius erit nobis alius orbis præter prædictos: non enim in tribus, sed in quatuor monstrari potest, quo fiat. nihilo autem mutato ordine prædictorum trium, loco Aplanes, alius orbis Circitori supponatur, qui (sicuti prius de Aplane dicebatur) ipsi Circitori contraferatur in latitudinem: sub eo loco quarto ponatur Aplane, quæ per se moueatur in longitudinem per zodiacum, singulis 100 annis gr. 1 m. 18. pficiẽs, totam autem reuolutionem annis 49000. superadditus igitur tertius orbis contrauectus mouebitur quidem a Circitore motu trepidationis perfecto, sicuti prius de Aplane dicebatur. Aplane vero orbis quartus, & ipsa quidem per trepidationem agetur, sed non perfecte, neque enim parui circuli eius in idem redibunt, sed helices magis describent progressu anticipantes, regressu vero deficientes: quod euenit propter proprium Aplanes motum, qui per se continenter in lõgitudinem fit versus orientem, ac helices ipsas producit. Cęterum à Circitore, mediante tertio, ante,
B retro, dextra, & sinistra agitur per paruos circulos circa æquinoctia. oportet autem Circitoris motum proprium velociorem esse, q̃ proprium Aplanes, sic enim retroducere illam potest. Accidit autem modo tardius, modo velocius agi Aplanen, qm̃ Circitor modo in idem cum ea, modo in oppositum mouet: in duabus enim quartis circunductionis in idem cum ipsa fertur, in duabus in oppositum. igitur in idẽ cum vertitur, citat quidem ac velociorem illam reddit: quum vero in oppositum, tardat, atque etiam mox retroducit, quoniam velocior est. Si igitur per trepidationem mouetur Aplane, vt posteriores existimant, ita fieri rationabiliter putandum est.

Si semper directa est Aplane, quomodo fiat. Cap. 15.

AT vero, si non per paruos circulos Aplane agitur, nec vnquam retrograda fit, sed semper directa incedit, & hoc quoq; iam demonstrandum est, quomodo fiat: quod facere illi quidem non possunt, qui solam trepidationem nouere. Dupliciter autem directa esse Aplane potest, vno modo sectionum punctis seu æquinoctijs simul mutatis, aut in septentrionẽ, aut in meridiem, alio modo ijs nunquã mutatis, sed ecliptica Aplanes semper sub ecliptica primi orbis fixa manente. plurimum autem refert vtro modo fiat: si enim mutentur sectiones, dupliciter mensurare Aplanes motum oportebit, & per longitudinem secundum rem, & per longitudinem secundum apparentiam: si vero non mutantur sectiones, vno tantum modo moueri, & mensurari stellas in longitudine opus erit. quid autem in re sit, non satis exploratum habetur, sicut nec vtrum directæ semper ferantur stellæ: vtrunq; tamen quo fieri possit, declarandum est: primum autem si sectionum puncta mutantur. Ergo quæ de Circitore orbe superius dicta sunt, & hic quoque præsupponantur. quatuor quoq; orbes illos & ad hæc demonstranda recipimus, qui & modo recepti

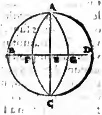
funt, quorum neq; ordo, neque numerus est immutandus, vna tantum differentia in ipsis adiecta, quod supra Circitor ponebatur velocior Aplanes motu, hic autem non velocior ponendus est, sed tardior solum: sic enim non retroducere Aplanen poterit, sed tardare solum. vnde fit, vt stellę, quę priore in casu helices illas & circulus non in idem redeūtes describebant, hic nō helices, sed flexus quosdam, & sinus more anguis designent, quales sunt a b c, & c d e, & e f g, & reliqui. sit ecliptica a g o, Tropicus g, æquinoctia a & o: Circitor autem moueat per quartam suæ circunductionis australē inferiorem: mouebit ergo Aplanen circa æquinoctia, quæ maxime respicit motu proprio, & in longum, & in latus: in longum quidem in orientem, & in idem cum Aplane, in latus vero versus septentrionem: a igitur motu veloci describet flexum a b. Rursus agatur Circitor per aliam quartam, quæ est inferior septentrionalis, in longum quidem mouebit, & nunc in orientem in idem cum Aplane, in latus vero versus meridiem: quare b motu adhuc veloci describet flexum b c. Porrò Circitor obeat aliam quartam, quæ est Septentrionalis superior, in latus quidem versus meridiem pellet, in lōgum vero, quantum ex se est, in oppositum ipsi Aplane: & si velocior illa foret, etiam retroduceret: at vero qm̄ tardior illa est, non retroducit quidem, sed tamen tardat, motu continenter in orientem facto: quare c describet motu tardo flexum c d. Postremo Circitore acto per vltimam quartam, quę est meridionalis superior, d quidem in latus ducetur septentrionem versus, in longum vero in orientem quidem, sed motu tardo, ac fiet flexus d e, peracta vna reuolutione Circitoris: atque ita & alij deinceps fient. Flexus autem, & sinus, qui describuntur à stellis, latiores quidem sunt, quo æquinoctijs sunt proximiores, angustiores vero, quo Tropico propinqui magis: cuius causa est, q; Circitor per motum proprium æquinoctia maxime respicit, atque illic maximam latitudinem operatur: medius enim circulus Aplanes, qui modo in b, modo in d, in puncto medio, vbi Tropicus est, in conum desinit. Hoc igitur pacto mota Aplane manifestum est motum eius modo tardiorem, modo velociorem reddi, velociorem quidem, quum Circitor in idem cum ea fertur, tardiorem vero, quum in oppositum in vna igitur medietate circunductionis suæ Circitor velocem illam facit, in alia tardam. Atque in citante medietate primum fit motus velox, augens continenter velocitatem, vsquequo subalternus fiat Circitor cum Aplane, quod fit in prima quarta. mox fit motus velox, minuens continenter velocitatem in alia quarta, in fine cuius Circitor solum in latus mouet ad rectos angulos. Mox fit oppositio in alia medietate: & in prima quarta fit motus tardus, augens continenter tarditatem, vsquequo iterum sub alternus cū Aplane Circitor fiat. ab inde vero fit motus tardus, minuens tarditatem in alia quarta, vsq; ad finem eius, vbi rursus Circitor solum in latus mouet. sunt igitur in toto hoc motu puncta quatuor è regione opposita, vnū maximæ velocitatis, aliud maximæ tarditatis, & duo neutra. Eplitica a c, circunductio Circitoris b e d f, maxima velocitas, vbi e, maxima tarditas vbi f, puncta neutra b d. si igitur directæ semper ferūtur stellę, mutantur autem sectiones, & ęquinoctia, hoc certe pacto fieri putandum est.





At

A At vero si non mutantur sectiones, nec latitudo circa æquinoctia, sed per Eclipticam quasi fixam Aplane solum in longitudinem fertur, necessarium quidem est nobis prædictis quatuor orbibus duos alios addere supra Aplanem, si eius inæqualitatẽ monstrare volumus. Ergo nihil mutato prædicto ordine Circunducentis, Circitoris, & Contraueċti, sub Contraueċto hoc ponimus alium orbem, qui ab ipso Contraueċto circunferatur in latitudinem, sed ita, vt quantum Circitor circunducitur in vnam partem, tantum hic nouus orbis in oppositam à Contraueċto trahatur: ꝓpter quod placet & orbem hunc Anticircitorem vocare. His ita ordinatis continget quidem proprios motus Circitoris Anticircitorisq́; in latitudine super contraponi, in longitudine vero conuenire semper, et modo vtrunq; ab oriẽte in occidentem mouere, modo econtra vtrunq; ab occidente in orientem pellere. æquales igitur & pares si velocitate per se ponantur, fiet quidem vt Aplane in latus neq; in hanc, neq; in illam mutari partẽ possit, contranitentibus inuicem illis duobus æquipotentibus: in longitudine vero modo ab vtroq; simul citabitur, modo ab vtroq; retardabitur simul. sit ecliptica a e c; Circitor & Anticircitor cum ea subalterni, & vterq; moueat versus a: deinde Circitor in f circunducatur, Anticircitoris in g: circulus Circitoris sit a f c, Anticircitoris vero a g c. palam quòd alter alteri apponetur, ne aut in hanc, aut in illam agatur partem. similiter & si Circitor in b ducatur, anticircitor in d.



Verum sub hoc, quem Anticircitorem vocauimus, oportet & suum contraueċtum in latitudine, collocare: alioqui & Aplane cum ipso circunduci poterit in latitudinem. sub his omnibus si ipsa constituatur per se motum habens in longitudine per
B eclipticam, fiet quidem, vt sectionibus nihil mutatis ipsa modo citetur à Circitoribus, modo tardetur: citetur quidem quum in idem vterque Circitor & anticircitor
C mouent, tardetur vero, quum vterq; in oppositum contraferuntur.

Quærat autem fortasse aliquis è prædictis modis omnibus, quis rationabilior existimandus sit, quo Aplanen moueri putemus. Ad quos dicimus (quãtum quidem nobis videtur) rationabilius esse nũquam retrogradas agi stellas Aplanes existimare; quare nec moueri per trepidationem, nec eo modo, quo primi tradidere, nec quo posteriores. quoniam à Metonis & Eudoxi temporibus vsque ad Hipparchum, & Ptolemæum, & ab his vsque ad Albatenium, & Alphonsum, ac demum vsque ad hæc tempora nemo est, qui non directa semper sydera viderit atque audiuerit. quare verisimilius existimandum est directam semper Aplanen ferri: directam autem non per flexus, & sinus illos, qui dicti sunt, sed nulla mutatione circa sectiones facta subalternam semper eclipticæ primi orbis procedere: cui rei satis ea consonant, quæ Ptolemæus scribit, quum inuestigat, an latitudo inerrantium stellarum ab ecliptica Solis mutetur: quòd enim non mutetur, inter alia & hoc signum ponit, quòd stellæ ad æquinoctialem comparatæ ita progrediuntur, vt processus eclipticæ designetur ad æquinoctialem: in tanta enim & tanta amotione ab æquinoctijs eã proportionem seruare scribit ad æquinoctialem, quam & ipsa ecliptica in eadem amotione reddit. videtur ostendere hoc non mutari sectiones Aplanes in latitudine, nec fieri aut vllos paruos circulos, aut vllos flexus, vel sinus: si enim fierent, vtique proportionem eclipticę ad æquinoctialem non seruarent Aplanes stellæ.

SVpposito igitur hoc pacto moueri Aplanen, donec probabiliora sese offerant, reliquum esse videtur & illud demum ostendere, quantus sit eius motus, & quantum ipsa recipiat à Circitore, quantumq; amittat: & qualis sit Circitoris ipsius motus: & quo obseruata de tempore in tempus correspondeant iis, quæ dicemus.

In primis autem dicamus, quæ obseruata sunt, si non omnia, at saltem præcipua, & fide digna, & ad nostrum hoc institutum pertinentia. Primũ igitur illud certum esse debet per id tempus, quod inter Hipparchum & Ptolemæum interfuit, stellas Aplanes motas fuisse tardo motu ita, vt non plus peregerint in annis centũ, quàm gr. 1. vt rectè Ptolemeus animaduertit: neq; enim deceptos in obseruationibus tantos Astronomos audendum est dicere. Deinde & illud etiamnum clarum est à Ptolemæo ad Albatenium vsq; auctum fuisse earum stellarum motum: quod Albatenij obseruationes superius assignatæ demonstrant. mox vero ab Albatenij temporibus vsq; ad nostra motum quidem velocem fuisse dicimus, sed continenter minuentem velocitatem: quod paulopost apparebit ex obseruatis. Existimamus igitur propriũ motum Aplanes per se talem esse, vt gr. 1. in annis 100. perficiat, verum à Circitore modo velociorem, modo tardiorem reddi: in eo aũt tempore, quod fuit ab Hipparcho ad Ptolemæum, versatam fuisse Aplanen circa medium motum ac proprium: à Ptolemæo autem ad Albatenium motum dicimus factum fuisse velocem augẽtem: ab Albatenio vero motum fuisse velocem minuẽtem, in quo & nunc sumus: mox fiet motus tardus augens primo tarditatem, ac deinde tardus minuens tarditatem. Videtur igitur mihi tum forte medius, ac proprius in Aplane motus fuisse, quum filius Dei CHRISTVS in lucem venit, ante quem Hipparchus fuit annis circiter 142. Ptolemæus vero post, annis fere 143. quantum enim deficiebat motus à medio, Hipparchi tempore, tantum excedebat Ptolemæi tempestate. quam ob causam mensurans ille motum, redactis defectu & excessu ad medium, vidit in annis 100. ab Aplane confici gr. 1. si igitur à CHRISTI Natali medium motum Aplanes auspicemur, certum erit motum velocem augẽtem, qui ab inde subsecutus est, durasse per nongentos annos ad Albatenium vsq;, & non vltra: q enim vsq; ad ipsũm motus factus fuerit velox obseruationes eius demonstrant: q vero & ab eo mox cœperit velocitas minui, ex sequẽtibus apparebit. à CHRISTO aũt ad ipsum anni fuere. 900. à CHRISTO enim ad Ptolemæum anni fluxere 143, à Ptolemęo autem ad Albatenium anni 755, quare 900 à CHRISTO ad Albatenium. ex quo cõijcimus inæqualitatẽ Aplanes procedere de 900 in 900 annos, totam aũt reuolutionẽ confici annorum tribus millibus sexcentis: ita vt in primis 900 annis fiat motus velox augens, in aliis 900 motus velox minuens, in aliis vero 900 motus tardus augẽs, ac postremo in vltimis 900 fiat motus tardus minuens. inter velocem autem & tardum motum est medius, qui & Aplane proprius est: inæqualitas autem datur à Circitore, qui modo citat, modo tardat (vt dictũ est.) In Natali ergo Domini mouebat Circitor à puncto neutro, hoc est eo puncto, qui est inter quartam iuuantem & cõtrariam, in quo solum in latus mouet: quare & Aplane motu proprio agebatur, quo gr. 1. peragit in annis 100. mox per primam quartam iuuantem, quę est meridionalis inferior, cępit Circitor citare Aplanen, ac supra medium motum dare velocem augentem vsq; ad Albatenium per annos 900, in fine cuius quartæ subalterno existẽte Circitore cum Aplane in medietate iuuante velocissimus ac summus motus fit. mox per secundam D

quartam

A quartam iuuantem, quæ est inferior septentrionalis, factus fuit motus velox quidem, sed minuens continenter, in quo & nunc sumus, erimusque per annos adhuc 265. à quo rursus medius motus redibit.

Quātum vero addat Circitor supra mediū motum in vna quarta Circunductionis annorū 900, possumus rationabiliter ex obseruatis excipere. à Ptolemæo enim ad Albatenium constat motas fuisse stellas gr. 11. m. 30. (vt supra diximus) à Christo aūt ad Ptolemæum peregerūt gr. 1. m. fere 30. qui ad summū sunt gr. 13, peracti in annis 900. si igitur per se Aplane gr. 1. perficit in annis 100, certū erit in his 900. annis stellas per se & motu proprio gr. 9. confecisse ex illis 13. Relinquitur ergo gr. 4. additos à Circitore fuisse in vna quarta annorum 900. quare & tantū per seipsum Circitorem mouere in quarta vna. q; si gr. illi superadditi à Circitore diuidantur per annos 900, ita vt motus supra mediū continenter à nōgradu augeatur vsq; ad gr. 4. videbimus in primo centenario addi m. 5. sec. 20. in secundo mi. 10. sec. 40. in tertio mi. 16. in quarto mi. 21. sec. 20. in quinto mi. 26. sec. 40. in sexto mi. 32. in septimo mi. 37. sec. 20, in octauo mi. 42. sec 40, in nono mi. 48. quę oīa mi. & sec. simul si componamus, resultabūt gr. 4. qui additi gr. 9. medij motus cōficient gr. 13. quos stellę à Christo ad Albatenium peregere. videns autem Albatenius à Ptolemęi temporibus vsque ad sua stellas perfecisse gra. 11. mi. 30. dixit non in annis 100. gr. 1. ab Aplane peragi, sed ī annis circiter 66. sic enim comperiebat diuisis illis gr. 11. mi. 30. per annos 755. Nec Ptolemæus igitur, nec Albatenius in obseruationibus decepti sunt, sed in eo magis vterq;, q; id perpetuum putarunt, quod in parte & certo tempore viderant: atqui non ita futurum erat, nam nec quale suo tempore Ptolemęus inuenit, annis sequētibus tale fuit, nec quale Albatenius, quum inæqualitas motus Aplanes nondum manifesta illis foret.

gr.	m.	sec.
0	5	20
	10	40
	16	
	21	20
	26	40
	32	
	37	20
	42	40
	48	
4	0	0

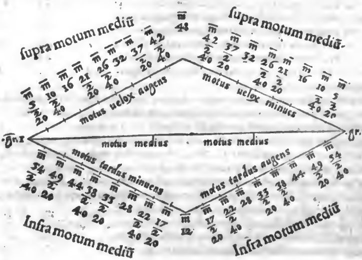
Post Albatenium aūt motus secutus est velox minuens Circitore à secunda quarta iuuantium præbente motum. in primo igitur cētenario post ipsum addita stellis fuere mi. 48. in secundo mi. 42. sec. 40. in tertio mi. 37. sec. 20. in quarto mi. 32. in quinto mi. 26. sec. 40. in sexto mi. 21. sec. 20. in septimo addentur mi. 16. in octauo mi. 10. sec. 40. in nono mi. 5. sec. 20. Huic aūt rationi & ea quoq; respondent, quæ successiuis temporibus sunt obseruata post Albatenium. Alphonsus. n. Rex, qui anno à Christo. 1251. stellas digessit, post Albatenium annis circiter. 350. annotauit inter alias Spicam stellā in libra gr. 13. mi. 50. quæ ab Albatenio reperta fuerat in gr. 8. peregit igitur spica in annis 350. gr. 5. mi. 54. ac tātundē quoq; peregisse per assignatā rationem debere videtur: nā in primo huius quartæ post Albatenium cētenario diximus addi motui medio m. 48. in secūdo mi. 42. sec. 40. in tertio mi. 32. sec. 20. in sequētibus 50. annis mi. ferè 16. quę oīa simul cōflant gr. 2. mi. 19. quib⁹ si addas mediū motū, qui sunt gr. 3. mi. 30. fiet oīno gr. 5. mi. 49. qua re ratio hæc obseruatis rectè respōdet. Post Alphonsum quoq; oīa prædictę rōni congruūt: accepimus. n. Abranium Zacutū, qui perpetuas ephemeridas cōdidit, eandem

gr.	m.	sec.
	48	
	42	40
	32	20
	16	
2	19	0
3	30	
5	49	0

dem Spicam comperisse annis post Alphonsum 216 in libra gr. 17, mi. fere. 10: quam & nos annis post Zacutum 69 inuenimus in libra gr. 17, mi. fere 47. ab Alphõso autem ad hoc tempus fluxere anni 280, in quibus Spica à gr. 13. mi. 50 repertis ab Alphonso progressa est ad gr. 17, mi. fere 47, qui sunt gr. 3, mi. 57: ac tantundẽ quoq; è nostra ratione peractum fuisse oportet, siquidem eo in tempore annorum 280 motus medij facti sunt gr. 2, mi. 48: additi vero à Circitore fuere primum in 50 continuis mi. fere 13: in sequenti cẽtenario, qui est quintus huius quartæ, addita fuere m̃. 26: in alio centenario, qui est sextus, addita sunt mi. 21, sec. 20: in reliqs annis 30 m̃. circiter 8: q̃ omnia ĩ summa sunt gr. 3 m̃. 57, quæ peracta fuere in annis 280. ex quibus patet & obseruata conuenire rationi huic, & motum post Albatenium procedere minuendo velocitatem, & annis nostris tendere versus tardum:

gr.	m̃.	sec.
2	48	
	13	
	26	46
	21	20
	8	
3	57	0

nunc enim debent stellæ in annis 100 peragere gr. 1, m̃. circiter 16. Placuit autem totam inæqualitatis Aplanes reuolutionem per hanc subscriptionẽ designare, quã diuisimus in quartas quatuor, quamlibet autem quartam in annos 900, annotantes quid in vnoquoque centenario addatur supra medium motum, & quid mox ab eo dematur. In prima igitur quarta est motus velox augẽs, qui supra medium motum addit singulo centenario mi. & sec. descripta. in secũda quarta est motus velox



minuens velocitatem, addens & ipse supra medium in quolibet centenario mi. & sec. descripta. in tertia vero est motus tardus infra medium motum, & in primo centenario demunt mi. 5, sec. 20: quare Aplane in eo cẽtenario nõ plus peragit q̃ m. 54, sec. 40, & ita deinceps de alijs. in vltima aũt quarta est motus tardus minuẽs tarditatẽ: tota igit reuolutio huius inęqualitatis annis tribus millibus & sexcẽtis expletur.

De

A *De ordine orbium seruientium Aplanæ.* Cap. 17.

DE ijs autem orbibus, qui quodammodo famulantur Aplanæ, qm̃ nõdum omnia dicta sunt, dignum erit postremo exponere, quo pacto sese habeant oẽs, & quanto tempore quisq; circunferatur. Omnium autẽ (vt diximus) primus & supremus est ille, quem alij primum mobile vocant, qui tanta celeritate conuertitur, vt horis 24 ab ortu per occasum ad idem rediens circũferatur, reliquos omnes, qui intra continent, secum vehens. est autem motus eius per æquinoctialem circulũ simplicissimus, immutabilis, & æternus, nisi quum eius conditor aliter forte volet. Sub eo est, quem Circũducentẽ appellauimus, qui per colurum superiorem à septentrione in meridiem annis tribus millibus & sexcentis in latitudinem circumagitur, & ipse secũ vehens oẽs, qui subsunt orbes, nisi quantũ aliqui cõtrauecti impediãt. qm̃ autem hic à primo vehitur in longitudinẽ, palã q medij circuli vtriusq; sese inuicẽ ad rectos angulos secant, igit quum duplici agatur motu, altero in latitudinem p se, altero in longitudinem per accidens, tardissimus autem fit, qui in latus est, velocissimus qui in longũ, fit quidẽ, vt quę pũcta raptu velocissima sint, p se sint tardissima, q̃ vero per se velocissima, raptu tardissima fiant: alterius enim poli in medio circulo alterius sunt: tardissimi autẽ semp poli sunt, velocissimus medius circulus. quo tandẽ fieri necesse est, vt tardissimus quisq; punctus velocissimus olim fiat, & velocissimus quisq;, tardissimus. Tertius aũt orbis est, quẽ diximus Circitorẽ, cuius medius circulus subalternus est inferiori coluro æquinoctiorũ, cæterũ in latitudinẽ circunducit à pdicto annis 3600, p se vero in opposita oĩa mouens, ac gr. 4 peragẽs in vna quarta circũductionis. agitur autẽ hic tribus motibus, q sese oẽs ad rectos angu-

B los inuicẽ secãt, & in eo expleti sunt tres illi principalissimi motus, q in natura sphæratũ per se esse possunt. omnis quoq; velocissimus in eo punctus, tardissimus olim fiet, & tardissimus quisq;, velocissimus, ita prouidentibus Dijs, vt virtutes cœlorũ oẽs vndique, & ad partem oẽm impartiantur. quartus orbis est Contrauectus Circitori, & Circunducenti in latitudinem, qui p Colurum superiorem duplo velocior Circunducẽte à meridie fertur in septentrionẽ: sub quo est quintus Anticircitor appellatus, qui à prædicto in latitudinẽ circunducitur in oppositã semp Circitori partem ac proportionalem: vnde fit, vt proprio motu semper opponat Circitori in latitudine, in longitudine vero semper conueniat, & in idem pellat. ergo hic si in latitudinem duci debet tantum in vnam partem, quantum Circitor in aliam, oportet cõtrauectum quartum duplo velociorẽ esse Circunducẽte secũdo, & Circitore, quatenus in latitudinem agit etiam ipse: verum motibus proprijs æquales sunt Circitor & Anticircitor iste. sub Anticircitore oportet & suum Contrauectũ statui illi ęqualem, aut insensibiliter cedentem, alioqui continget & Aplanen simul in latitudinẽ circunduci, qd quidem nõ apparet: aut, si forte cõtingit, insensibiliter quidem accidit, & post lõga secula. Postremo sub his omnibus est Aplane orbis tot luminibus clarus, & lacteo distinctus circulo, q̃ per se gr. 1 in annis 100 obit, totã autẽ reuolutionẽ annorum millibus trigintasex, modo tardior, modo velocior: medius autem circulus eius per eclipticã Solis protendit, quem sitũ per se, & per naturã habere nõ est censendũ: qm̃ (vt supra diximus) qui in natura sphæratum per se sunt motus, omnes sese secant ad rectos angulos. quapropter credendum est Aplanes circulum non eodem in situ manere semper, sed & ipsum in latitudinem duci aut à Contrauecto vltimo, qui non omnino æqualis sit Anticircitori, aut à Circunducente primo, qui Contrauectũ quartũ orbẽ superet pauxillo aliquo; vnde nec circũductio Aplanes in

latitudinem dęprehendi, nisi post longa annorum curricula potest. Inæqualitatis C
aũt Aplanes reuolutio annis 3600. expletur, vt dictum est. Ac de Aplane hactenus, & quę circa ipsam appareant, & quibus de causis fiant, probabiliter dictum sit.

DE SATVRNO

De ijs, quæ circa Saturnum apparent. Cap. 18.

NVNC ad eos orbes descendamus, in quibus vocati planetæ in circulis eorũ mediis circumferuntur, soli ipsi spectabiles & insignes in sphæris suis. Ordiemur aũt à Saturno, qui ab Aplane statim sequitur, præmittentes in primis, quæcunq; circa ipsum apparent. Quòd igitur & ipse diebus singulis ab ortu in occasum vertatur à primo mobili, tum & ꝙ propriũ ipse motum habeat huic obliquum atq; oppositũ, dictũ est in vniuersum prius, nunc propria magis recenseamus. videtur igitur propriũ ille motum annis ferè 30. explere, tardissime quidem oĩum aliorũ: quę causa facit, vt citissime oĩum in occasum ducatur, ꝙ q̄ minimum primo cõtraferatur. Æquinoctialem aũt non secat eisdem in punctis, in quibus Aplane & Sol, sed in alijs: quare neq; subalternus cũ ecliptica fertur, sed & illã quoq; secat. sectiones eclipticę (nã illę maxime cõsiderãtur in planetis) altera in cãcro tradit̃, altera in capricorno, variabiles singulis cẽtũ annis gr. 1.

Medius motus circutionis.

Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	q n.	sex.	
0	0	5	1	23	48	42	hor.
0	2	0	33	34	28	51	dies
1	0	16	41	44	25	30	mẽs.

Circuitio tota
Annis 29. Diebus 162. hor. 12.

Sunt præterea in eius motu inæqualitates non paucę, tum in longitudine, tum in latitudine: atq; in primis illa, quę & in Aplane dicta est, ꝙ in vna medietate circuitionis suę tardior, in alia velocior spectat̃. quippe in ea medietate, quæ est à virgine ad pisces per sagittariũ, aliquanto tardior incedit: in ea vero, quæ à piscibus est ad Virginẽ per Geminos, velocior properat: punctus aũt maximę tarditatis nunc in Sagittario traditur gr. 13. maximæ vero velocitatis in geminis, variabiles quidẽ & ipsi, vti & sectiones. D

Præter hanc aũt inęqualitatem est & alia etiã, cuius periodus annis penè singulis paulo plus iteratur, nõ magis quidẽ in vna medietate q̄ in alia, sed successiue in omni parte. est aũt hæc, ꝙ planeta modo directus & velox, modo tardus tm̃, modo stãs, modo etiã retrogradus spectari solet: ꝑ quã inæqualitatẽ certa periodo atq; ordine cõtinẽter pergit. reuolutiones aũt huius inæqualitatis 57. obseruant̃ in annis 59. die 1. horis ferè 18. fieri, quas si inter se cõpares, id etiã mirũ habent, ꝙ vna non est æqualis alteri nec tota, nec earum partes, nam nec velocitates æquales sunt, nec status, nec retrogradationes.

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	22	49	19	14	19	horę.
0	57	15	27	23	27	20	dies.
18	33	51	50	51	50	0	mẽs.

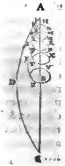
Tota reuolutio inæqualitatis
Diebus 378. hora 1. mi. 30.

Illud porrò in hac inæqualitate magnopere admirandũ est, ꝙ tũ velocissimus directissimusq́; planeta cernitur, quũ Soli cõiunctus est, tardissimus vero, & maxime retrogradus, quũ oppositus è regione fit Soli. atq; hęc quidẽ in lõgitudine apparẽt.

At vero & in latitudine sua quoq; inęqualitas inuenitur, nã planeta, vbi à sectionibus eclipticæ digressus est, in eo quidem spatio, quod est à sectione ad punctũ medium, & à puncto medio ad aliam sectionem, diuersimode quidẽ, & valde inæqualiter ad eclipticam sese habet: nam modo ad ipsam accedit, non quidẽ vt tangat, modo

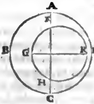
do

A do ab ea recedit: accedit autem directus, & velox, ac Soli coniunctus: recedit vero tardus, retrogradus, & Soli oppositus. quem motum si recte cōsideremus, videbimus per helices quasdam fieri progressu quidem anticipantes, regressu vero deficiētes, minimas item prope sectiones, maximas circa punctum medium, vt si ecliptica sit a d c, medius circulus Saturni a b c, prima helix erit a f g h, minima omnium, quæ à sectione vsq; ad punctum medium sunt: secūda erit h K l m n, maior quidem priore, reliquis vero minor, & ita de aliis. p has igitur actus planeta, ad Eclipticā quidem accedit directus, & velox: ac velocissimus in e, & K, & o, ac Soli coniunctus: recedit autem tardus, & retrogradus: maxime autem retrogradus, & Soli oppositus in g, & m, & q.



De causis apparentium secundum alios. *Cap. 19.*

ASTronomi igitur suppositis iis, quæ supra sm eorum placita declarauimus, prædicta omnia demonstrant partim quidē per Eccentricum, partim per Epicyclum: ꝙ enim in vna medietate tardior, in alia velocior planeta feratur, Eccentrico ascribunt: faciunt.n. orbem, in quo stella ipsa defertur, Eccentricum, quare in ea medietate, in qua est absis, tardiorem planetam incedere, in qua vero Antabsis, velociorem agi. in hac.n. arcus, per quem transit minor est, in illa maior. si enim totus zodiacus diuidatur in duas medietates in a d c, & c b a, Eccentricus aūt sit f g h K, manifestum est, ꝙ planeta trāsiturus
B rus medietatem zodiaci a d c, transibit quidē per arcum f K h: transiturus aūt alteram zodiaci medietatem c b a, trāsibit per arcum h g f: at multo maior est f K h, in qua est absis, q̄ h g f, in qua est Antabsis: plus igitur moræ trahet in medietate in qua est absis, quàm in alia. secundam aūt inæqualitatem directionis status retrogradationis epicyclo donant. qui in medio circulo Eccentrici reuolutus ac planetam infixum gerens superna parte versus ortum, inferna versus occasum vertitur. quo fieri dicunt vt planeta delatus ab Epicyclo modo in idē cū eccētrico, modo in oppositū agat. in idē quidē quū supna in parte est, in oppositū quū in inferna. quare & velocē planetā fieri quū in idē cū Eccētrico ferē, tardum vero stantem & retrogradū reddi, quū in oppositū retrahitur retro enim ab Epicyclo ducitur, qui Eccentrico velocior est. Circa Absidem vero tardiora fieri omnia, circa antabsidem velociora. vnde accidit reuolutiones huius inæqualitatis non æquales esse inter se. Plurimum enim interest in qua medietate fiant, in velociori ne an tardiori. ea vero proportione ad solem planetam moueri, vt tum sit in summo Epicyclo quum coniunctus est soli, in imo vero quum oppositus, quare hic maxime retrogradum, illic maxime directum esse.



Eam vero inæqualitatem quæ in latitudine apparet, Epicyclo rursus ascribunt, cui duos motus dant, præter eum quo vehitur ab eccentrico. alterum in longitudinem, alterum in latitudinem. signato enim medio circulo Epicycli, item cētro eius, centrum dicunt semper per eccentrici circulum ferri. medium autem circulum epicycli non semper per eccentrici circulum subalternum verti, sed diuersimode agi. siquidem centro Epicycli in sectione existente, medius circulus eius semper eclipticæ subalternus est, & quasi supinus. verum vbi centrum à sectione digredi incipit,

pit, non amplius supinus, & eclipticæ subalternus fertur medius circulus epicycli, C
sed inclinatur, summo eius versus eclipticam, imo versus oppositam partem flectente; quę inclinatio maior & maior continenter fit, donec centrum perueniat ad punctum medium, in quo maxima ea fit. non tamen vt eclypticam vnquam attingat. ab inde vero resupinari quodãmodo ac sensim erigi incipit medius Epicycli circulus, donec in aliam sectionem perueniat, in qua rursus supinus ac eclipticę subalternus reddatur. sic igitur moto Epicyclo fieri dicunt vt stella modo ad eclipticam accedat, modo ab ea abscedat. accedat autem directa & velox, quoniam superna pars quę inclinatur, & in qua est planeta ad eclipticã accedit. recedat autẽ retrograda, quoniã tunc est in vna Epicycli parte. Quòd igitur ita fiat Astronomi omnes dicũt. quo autem modo fiat, & à quo tot motus Epicyclo dentur, nemo ostendit. de qua re posterius inquiremus.

De causis apparentium per nostra principia. Cap. 10.

Tentandum est autem aliter prædictorum causas per nostra principia demonstrare, ac primũ quòd in vna medietate tardior, in alia velocior planeta agatur, causam ipsi non Ecentrico, sed Circitori orbi damus: habet enim Saturnus Circitorem suum, quemadmodum & Aplane, Dijs ita disponentibus, vt orbes & in longitudinem & in latitudinem diuersimode moueri possent. quoniam autem omnis Circitor in latitudinem quidem circũducitur, proprio autem motu in opposita omnia mouet, palam quòd & hæc omnia circa Saturni Circitorem contingunt. verum in latitudinem circũductio par est circuitioni Saturni, hoc est annis 29. diebus 162. horis 12. fit. proprius autem Circitoris motus tardior Saturni motu est. quoniam D
autem & modo in idem cum Saturno, modo in oppositum fertur Circitor, inde quidem fit vt modo planetam citet, modo etiam retardet, nunquam autem retroducat, quoniam tardior Saturno est. ea autem Circitoris huius ad planetam proportio est, hoc nostro tempore, vt tum subalternus cum eo Circitor sit in medietate contraria, quum planeta in gr. 13. sagittarij peruenit: subalternus vero fiat in medietate iuuante, quum planeta in gr. 13. geminorum perductus est. quare hic est pũctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, quæ puncta alij absidem & antabsidem vocant. vbi enim est maxima tarditas, illic maximam putant a centro distantiam esse, vbi vero maxima velocitas, illic maximam centro propinquitatem existimant. Nos autem tarditatem & velocitatem non a distantia & propinquitate, sed a circitore dari arbitramur, quum subalternus planetæ fit modo in contraria, modo in iuuante medietate.

Secundam autem inæqualitatem directionis status & retrogradationis non assignamus Epicyclo, sed alteri Circitori. duos enim Circitores habent planetæ omnes, qui retrogradationem nouere. a quibus prædictę duę inæqualitates contingũt, communes planetis illis.

Ergo quum prior Circitor in latitudinem circunducatur per puncta media, sectionesq; ipsas respiciat vti polos circunductionis, tũ secũdus hic Circitor p sectiones in latitudinem circunfertur, puncta autem media respicit vti circunductionis polos. quare hic puncta media maxime in opposita per se mouet, ille sectiones. est autem secundus hic tum circunductione tum & proprio motu multo velocior Saturno. siquidem diebus. 378. hora. 1. m̃. 30. circunducitur in latitudinem. proprio autem motu retroducere Saturnum potest. Quoniam igitur & hic more Circi-

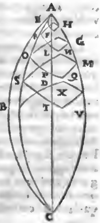
torum

A torum in vna medietate circunductionis in idem agitur cum planeta, in alia in oppositum, manifestum est, quòd & ipse modo planetam citat, modo retardat, nec retardat solum, sed successiue mox sistit, mox etiam retroducit. in contraria enim medietate si Circitor velocior planeta sit primum quidem tardat solum a principio scilicet primæ quartæ contrariæ, quum adhuc parua est oppositio, & anguli maiores, motusq; multum lateralis, parum recti habet. procedente vero motu & crescête oppositione continenter ad acutiores angulos, peruenitur, ad certum pûctum, in quo vectio, & planetæ motus ęquantur, ac tum planeta sistitur: mox crescente adhuc oppositione, & superante vectione, retroductio planetæ fit. quæ continue maior & maior fit, donec ad subalternationem sit ventum, in qua & oppositio tota recta est, & maxima retroductio ab inde vero comminuitur rursus oppositio, ac rursus ad alium punctum consistentiæ deuenitur, ac postremo ad motum solum tardum. omnia igitur hæc potest in Saturnû facere secundus Circitor, quoniam illo velocior est. Nô sunt autem reuolutiones huius inæqualitatis inter se æquales, neque totæ, neq; earum partes, quoniam multum refert in qua medietate contingant, an in ea in qua ratione alterius Circitoris tardior planeta erat, an in qua velocior, pręsertim circa puncta maximæ tarditatis & velocitatis. propter quæ inæquales redduntur reuolutiones secundæ huius inæqualitatis. verum per accidens hoc est: per se enim æquales omnes sunt, & si mensurentur per motum medium Circitoris primi.

Quòd autem in coniunctione cum sole velocissimus sit planeta, in oppositione tardissimus, causa est, quòd hic secundus Circitor tum subalternus est cum planeta in medietate iuuante, quum ille Soli coniunctus est. tum autem subalternus est in

B medietate contraria, quum soli oppositus est planeta. quo enim tempore sol à coniûctione Saturni ad oppositionê transferť, eo & Circitor ab vna subalternatione ad aliâ seseagit, verû neq; ppetuû hoc est, vt in oî coniûctione velocissimus, in oî oppositione tardissimus sit planeta, nisi p mediû motû primæ inæqualitatis mensura fiat.

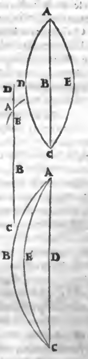
Eius autem inæqualitatis quæ in latitudine apparet, causa est idem secundus Circitor qui per sectiones circunductus puncta media respicit, vti polos circunductionis, ac in opposita maxime mouet. quoniam autem mouet in omnia opposita, palam quòd & ante & retro, & dextra & sinistra torquere potest, atque helices facere, quemadmodû & in Aplane dictum est, maximas quidem circa puncta media, quoniam illic maxima fit latitudo, quę circa sectiones in conum desinit. vt autem clariora reddantur omnia, sit ecliptica a b c. circulus Saturni a d c. punctus medius d, sectiones a & c moueatur autem Circitor a prima quarta iuuantiû q̃ est septêtrionalis occidêtalis, mouebit quidê & in longû & in latus, in longû versus orientê, in latus versus eclipticâ & meridiê. si igiť planeta sit vbi a in sectiôe sese extra moturus, manifestû ꝙ pulsus a Circitore in orientê simul & meridiê versus eclipticam, describet portionem helicis primę a e motu veloci ac directo. atque in e velocissimus erit, Circitore subalterno in medietate iuuante in fine primæ quartæ, cum quo sit & sol coniunctus in e. Rursus vero moueat Circitor per aliam quartam quæ est occidentalis meridionalis, in longum quidem pellet orientem versus, in latus



versus

versus septentrionem. planeta igitur ab e describet portionem e f, motu veloci minuente. deinde vero Circitore mouēte a prima quarta contrariū, q̄ est meridionalis orientalis, pelletur quidem planeta in longum primo paululum in orientem directus, mox stabit, mox retroagetur occidentem versus, in latus vero versus septentrionem. designabit igitur portionem f g, Circitore subalterno in medietate contraria, ac planeta maxime ab ecliptica recedente, ac soli opposito: postremo si à quarta vltima moueat Circitor, quæ est orientalis septentrionalis, agetur planeta in latus quidem versus eclipticam & meridiem, in longum vero retro primum, mox circa finē eius quartę versus orientem paulisper, motu primum retrogrado, mox tardo solum, quare describet portionem g h. peracta vna reuolutione Circitoris atque helice a f g h. quæ minima quidem omnium est, quoniam latitudo fit maxima circa puncta media, minor vero continenter versus sectiones. vnius enim circuli si medius punctus in oppositas partes pellatur, semper latitudo fit in medio & in ventre maxima, minima circa extrema. vt si circulus a b c ducatur in opposita circa b, latitudo maior erit d b e. versus a autem & c minor continue. pulso igitur Saturni circulo in opposita circa medium vbi d, describuntur duo hinc inde circuli a f c. & a u c. in quibus latitudo fit maxima in f d u. G

Est autem dubitatio quędam circa sectiones, quoniam in obseruatis apparet planeta circa sectiones in ecliptica nō solum in puncto sectionis, sed modo ante, modo post. vt si ecliptica sit d b c, sectio vbi a, apparet quidem planeta non solum vbi a, sed etiam vbi d & vbi e in ecliptica. per traditum autem modum non videtur posse in alio pūcto videri quàm in a vbi sectio. nullus enim alius est punctus in Saturni circulo qui eclipticam cōtingat, nisi sectionis punctus. Ad quod dicimus, quum circulus Saturni a d c, accedit ad eclipticam a b c. fitque circulus a e c. tunc ille adeo propinquus eclipticæ fit iuxta sectiones, vt discerni non possit per certum spatium, an planeta sit in ecliptica, an extra, quam ob rem in ecliptica esse videatur. vnde & Astronomi subalternū dixere fieri in sectionibus cum ecliptica medium circulum epicycli. D



Est autem & alia quædam dubitatio tum circa Circitorem primum, tum & circa secundum. videtur enim vterque tantum debere in latitudinem mouere, quantum in longitudinem mouet. at certe primus Circitor in latitudinem aut nihil aut quam minimum mouebat, in longitudinem vero multum, modo citans modo tardans planetam. secundus quoque & si quandam latitudinem facit circa helices, non tamen tantum in latus mouet, quantum in longum, si quidem Ptolemæus scribit latitudinem maximam quæ circa puncta media fit non esse maiorē quàm g a 7. quod vero in longum præstat, longe plus est. ad quæ dicimus, in vtroque causam esse Anticircitores suos, qui latitudinem minuunt, vt iam dicemus.

De

A *De ordine & numero orbium seruientium Saturno.* *Cap. 21.*

Videntur autem qui ad Saturnum orbes attinent, omnes numero decem. duo enim quum sint Circitores, vnusquisq; autem Circitor, qui non tantum in latus moueat, quantum in longum, quinq; orbibus egeat, vt in Aplane monstratum est: fit quidem vt in Saturno ad demonstranda quæ apparent, decem orbibus opus sit. Ordo igitur prioris Circitoris in quinq; consistit orbibus, Circunducente, Circitore, Contrauecto, Anticircitore & suo Cōtrauecto. quorum primus est Circunducens, qui sub Aplane in latitudinem per se fertur per puncta media inter sectiones. circunfertur autem Saturno par annis. 29. diebus. 162. horis. 12. sub eo est prior Circitor, qui eodem tempore simul in latitudinem ducitur a prædicto. per se autem in opposita omnia mouet Saturno tardior. sub quo est Cōtrauectus suus, qui super polis Circunducentis contrafertur in latitudinem illo duplo velocior. mouetur autem hic a Circitore trepidationis motu (vt in aliis dictum est.) Ab eo sequitur Anticircitor, qui, vti & in Aplane diximus, in latitudine quidem semper opponitur Circitori, aut æqualis illi aut quàm minimum cedens, in longitudinem vero semper in idem agitur cum Circitore. ex quo fit vt non tantum in latus moueatur Saturnus quantum in longum. sub quo est vltimus Contrauectus, a quo fit vt reliqui qui infra sunt, non circunferantur in latitudinem.

Ab his sequitur ordo Circitoris secundi, in quinque orbibus pariter constitutus Circunducente, Circitore, Contrauecto, Anticircitore, & vltimo Cōtrauecto. quorum primus est Circunducens. qui non per puncta media (vti prior) sed per sectiones circumagitur in latitudinem, ac circuitionem explet diebus. 378. hora. 1. m. 30. B ferè. cuius reuolutiones. 57. fiunt in annis Ægyptijs. 59. die 1. horis circiter 18. sub eo est secundus Circitor. qui eodem tempore circunducitur a prædicto in latitudinem, cæterum proprio motu in opposita omnia mouet multo velocior Saturno. sub quo est Contrauectus suus per trepidationē ab eo agitatus, duplo velocior Circunducente. A quo sequitur Anticircitor alter. qui per se semper opponitur in latitudine Circitori, non autem ęqualis illi, sed tū tantum contraniteus, quantum satis est, vt latitudo in Saturno nō maior fiat q̄ gr. 7. ac demum est vltimus Cōtrauectus, sub quibus omnibus est Saturni orbis planetam ferēs, qui ab occidēte in orientem actus circuitionē explet annis. 29. dieb⁹. 162. horis. 12. in vna medietate tardior, in alia velocior. & insuper modo directus & velox, modo consistens, modo & retrogradus per helices (vt diximus) inęquales circūactus, ac de Saturno quidē hactenus dictū sit.

DE IOVE.

De ijs quæ circa Iouem apparent. *Cap. 22.*

Videntur planetæ conuenientias inter se partiti, superiores enim tres Saturnus, Iuppiter, & Mars cōmunia fere omnia habent, & magnopere vnus cum alio consentit. Venus vero cum Mercurio, sol cum luna. quapropter quæ de Saturno dicta sunt, eadem quasi repetentur & in Ioue, de quo consequenter agendum est, quoniam a Saturno inter planetas statim sequitur. Ergo quòd & Iuppiter ab ortu in occasum feratur diebus singulis a primo mobili, tardius quidem Saturno, cæteris citius, tum & quòd proprium ipse motum habeat huic obliquum, declaratum satis est supra.

DE MARTE

De ijs quæ in Marte apparent. Cap. 25.

MARS qui proximum locum inter planetas Ioui tenet, communia ferè omnia cum prædictis habet. motum ipse suum annis ferè duobus explet. hoc est anno 1. diebus 321. horis circiter 23. medius autem circulus eius tum æquinoctialem, tum & eclipticam secat. sectiones eclipticę altera in tauro gr. 15. altera in scorpio tempestate nostra traduntur. puncta media in aquario & leone. Habet item Mars vt nec ipse cũ Ioue rapiatur. Porrò & primam quoq; inæqualitatem sustinet, vt in vna medietate tardior, in alia velocior feratur. tardior quidem in ea quæ est à tauro ad scorpium per leoné. velocior in alia, quæ est a scorpio ad taurũ per aquarium. quare hic est punctus maximę velocitatis, illic maximæ tarditatis. coincidunt autem puncta hæc maximæ tarditatis, & velocitatis cum punctis medijs.

medius motus circuitionis

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	1	18	36	32	51	39	horę
0	31	26	30	53	51	36	dies
15	43	18	26	55	46	30	menses

At vero & secundam quoq; inæqualitatem directionis status, & retrogradationis habet, cuius reuolutiones 37. fieri in annis 79. diebus 3. horis fere 8. Ptolemęus tradit, quæ quidem reuolutiones nec æquales quidem inter se sunt. Ad solem prętereà eodem se habet modo, quo & prædicti duo. nam & ipse in cõiunctione velocissimus, in oppositione tardissimus cernitur. Ad hæc autem & in latitudine quoq; easdẽ inæqualitates patitur: nã aliorum more per helices modo ad eclipticã accedit directus & velox, modo recedit tardus & retrogradus.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	11	9	14	10	48	22	horę
0	27	41	40	19	20	58	dies
13	50	50	9	40	29	0	menses

Tota reuolutio diebus 779. horis 5.

Quod autem mirũ videri potest in hoc planeta illud est, ꝙ maxima latitudo quæ circa puncta media fit, maior quidem in parte australi, q̃ in parte septentrionali annotatur. quando in parte australi gr. circiter 7. mensuratur, in septentrionali gr. 4. m̃. fere 20. quum in alijs æqualis vtrinq; sit. quanquam & in Saturno parum nescio quid difformis latitudinis quidam conspexerint.

De causis apparentium in Marte. Cap. 26.

HOrum igitur omnium causas Astronomi per Eccentricum, & Epicyclum assignant, eo pacto quo & in prædictis dictum est. quamquam non parum in eo laborent cur latitudo in vna parte maior, quàm in alia sit.

Nos e Circitorum ratione causas omnium reddemus. primam autem inæqualitatem facit Circitor primus, qui per sectiones circunductus in latitudinem puncta media maxime in opposita per se mouet. est autem circunductione Marti par, proprio motu tardior hic ergo quandoq; planetam citat, quandoq; tardat, ea proportione vt quum planeta ad gr. 15. leonis peruenit, tum Circitor subalternus sit in cõtraria medietate. subalternus vero in propitia quum planeta ad gr. 15 aquarij perductus est. quare hic punctus maximæ velocitat s, illic maximę tarditatis inuenitur.

Eius autem inæqualitatis quæ directionem & retrogradationem facit, causa est

secundus

A secundus Circitor, qui & ipse per sectiones circunductus in latitudinem puncta media in opposita potissimum agit: verum circunductione tardior Marte est, proprio motu velocior: circunducitur enim annis duobus mense 1. diebus fere 19: unde & reuolutiones 37 fiunt in annis 79, diebus 3, horis fere 12: quo tempore modo in idẽ cũ planeta, modo in oppositum fertur: quare & modo cõcitat, modo retardat, ac sistit, & etiam retroducit, qm̃ Marte velocior est: velocissimus autem est in cõiunctione cum Sole, tardissimus in oppositione propter superius, & in alijs dictam causam, ꝙ in cõiunctione subalternus est Circitor in medietate iuuãte, in oppositione subalternus est in contraria: qđ per se intelligi debet, & in medio motu respectu primi Circitoris. Similiter & ꝙ diximus motum explere Martem anno 1, diebus 321, horis 23, per se intelligendum est. nam interdum fit, vt citius eum motum obeat, interdum vt tardius: cuius causa est, quòd in circuitione planetæ quãdoque intercidit solum motus iuuans absque retrogradatione, interdum intercidit & retrogradatio aut tota, aut in parte: quæ fieri iccirco possunt, quòd circunductio Circitoris longe tardior & diuturnior est, quàm planetæ reuolutio.

Eorum vero, quæ in latitudine apparent, causa est secundus Circitor, qui in opposita omnia mouens per helices Martem agit: nihil enim in hoc ab alijs differt, nisi ꝙ helices Martis quàm longissimam habent directionem.

Illud vero dignum est postremo inquiri, cur fiat, vt maxima latitudo, maior tamen in parte australi sit, quàm in parte septentrionali, quod vel facillimum visu est, quo pacto fiat. Facit autem hoc Circitor primus, qui in parte septentrionali latitudinem impedit, ne maior fiat, in australi vero adiuuat, vt expandatur: qm̃ enim ille cir-
B cunductione ęqualis Marti est, dum planeta à sectione transit ad punctum medium in parte septentrionali superiori, Circitor ipse per secundam quartam iuuantium mouebitur, quæ est septentrionalis occidentalis: pellet igitur planetæ circulum in latitudinem versus eclipticam, & meridiem, ac impediet, ne maximam acquirat latitudinem in ea parte. Porrò planeta à puncto medio in aliam sectionem delato, Circitor obibit aliam quartam, quę est septentrionalis orientalis: deinde vero dum planeta à sectione in aliud punctum medium transibit in parte inferiori australi, Circitor aliam quartam percurret, quę est meridionalis orientalis, à qua mouebit planetę circulum in superiori parte versus septentrionem, in inferiori versus meridiem: in qua quum & planeta sit in puncto medio, vbi latitudo fit maxima, clarum est illic dilatari latitudinem versus austrum, & ab ecliptica magis, quàm fieret in superiori medietate in puncto medio: hoc igitur facit primus Circitor, quando secundus alter Circitor per se vtrinque æqualem latitudinem operatur. In alijs autem planetis idem non eueniebat, aut saltem manifeste non eueniebat, qm̃ in ijs Anticircitor adhibebat, hic autem Circitor Anticircitorem non habet, quare in latus mouere põt.

De ordine orbium Martis. Cap. 27.

ORbes autem, qui Marti quodammodo famulantur, nouem numero oẽs sunt: quorum primus est solitarius ille Contrauectus, qui statim sub Ioue subest, à quo fit, ne reliqui circunducantur ab orbe Iouis. Ab hoc sequitur ordo Circitoris primi, in qui in tribus tantum consistit, Circunducẽte, Circitore, & Cõtrauecto, Anticircitorem autem non habet. Circunducens autem p sectiones in latitudinem per se fertur Marti æqualis, sub quo est Circitor primus, ac sub eo Contrauectus suus. Hos sequitur ordo Circitoris alterius, qui in orbibus quinque consistit, Anticir-

latitudinem deprehendi, nisi post longa annorum curricula potest. Inæqualitatis C
aũt Aplanes reuolutio annis 3600. expletur, vt dictum est. Ac de Aplane hactenus, & quę circa ipsam appareant, & quibus de causis fiant, probabiliter dictum sit.

DE SATVRNO

De ijs, quæ circa Saturnum apparent. Cap. 18.

NVNC ad eos orbes descendamus, in quibus vocati planetæ in circulis eorũ mediis circumferuntur, soli ipsi spectabiles & insignes in sphæris suis. Ordiemur aũt à Saturno, qui ab Aplane statim sequitur, præmittentes in primis, quæcunq; circa ipsum apparent. Quòd igitur & ipse diebus singulis ab ortu in occasum vertatur à primo mobili, tum & ꝙ propriũ ipse motum habeat huic obliquum atq; oppositũ, dictũ est in vniuersum prius, nunc propria magis recenseamus. videtur igitur propriũ ille motum annis ferè 30. explere, tardissime quidem oĩum aliorũ: quę causa facit, vt citissime oĩum in occasum ducatur, ꝙ q̃ minimum primo cõtraferatur. Æquinoctialem aũt non secat eisdem in punctis, in quibus Aplane & Sol, sed in alijs: quare neq; subalternus cũ ecliptica fertur, sed & illã quoq; secat. sectiones eclipticę (nã illę maxime cõsiderãtur in planetis) altera in cãcro tradiť, altera in capricorno, variabiles singulis cẽtũ annis gr. 1.

Medius motus circutionis.

Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	q n.	sex.	
0	0	5	1	23	48	41	hor.
0	2	0	33	34	28	51	dies
1	0	16	41	44	25	30	mẽs.

Circuitio totã
Aunis 29. Diebus 162. hor. 12.

Sunt præterea in eius motu inæqualitates non paucę, tum in longitudine, tum in latitudine: atq; in primis illa, quę & in Aplane dicta est, ꝙ in vna medietate circuitionis sue tardior, in alia velocior spectať. quippe in ea medietate, quæ est à virgine ad pisces per sagittariũ, aliquanto tardior incedit: in ea vero, quæ à piscibus est ad Virginẽ per Geminos, velocior properat: punctus aũt maximę tarditatis nunc in Sagittario traditur gr. 13. maximæ vero velocitatis in geminis, variabiles quidẽ & ipsi, vti & sectiones. D

Præter hanc aũt inęqualitatem est & alia etiã, cuius periodus annis penè singulis paulo plus iteratur, nõ magis quidẽ in vna medietate q̃ in alia, sed successiue in omni parte. est aũt hæc, ꝙ planeta modo directus & velox, modo tardus tm̃, modo stãs, modo etiã retrogradus spectari solet: p quã inæqualitatẽ certa periodo atq; ordine cõtinẽter pergit. reuolutiones aũt huius inæqualitatis 57. obseruanť in annis 59. die 1. horis ferè 18. fieri, quas si inter se cõpares, id etiã mirũ habent, ꝙ vna non est æqualis alteri nec tota, nec earum partes, nam nec velocitates æquales sunt, nec status, nec retrogradationes.

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	22	49	19	14	19	horę.
0	57	15	27	23	27	20	dies.
18	33	51	50	51	50	0	mẽs.

Tota reuolutio inæqualitatis
Diebus 378. hora 1. mi. 30.

Illud porrò in hac inæqualitate magnopere admirandũ est, ꝙ tũ velocissimus directissimusq; planeta cernitur, quũ Soli cõiunctus est, tardissimus vero, & maxime retrogradus, quũ oppositus è regione fit Soli. atq; hęc quidẽ in lõgitudine apparẽt.

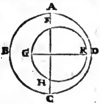
At vero & in latitudine sua quoq; inęqualitas inuenitur, nã planeta, vbi a sectionibus eclipticæ digressus est, in eo quidem spatio, quod est à sectione ad punctũ medium, & à puncto medio ad aliam sectionem, diuersimode quidẽ, & valde inæqualiter ad eclipticam sese habet: nam modo ad ipsam accędit, non quidẽ vt tangat, modo

A do ab ea recedit: accedit autem directus, & velox, ac Soli coniunctus: recedit vero tardus, retrogradus, & Soli oppositus. quem motum si recte cõsideremus, videbimus per helices quasdam fieri progressu quidem anticipantes, regressu vero deficiẽtes, minimas item prope sectiones, maximas circa punctum medium, vt si ecliptica sit a d c, medius circulus Saturni a b c, prima helix erit a f g h, minima omnium, quæ à sectione vsq; ad punctum medium sunt: secũda erit h K l m n, maior quidem priore, reliquis vero minor, & ita de aliis. p has igitur actus planeta, ad Eclipticã quidem accedit directus, & velox: ac velocissimus in e, & K, & o, ac Soli coniunctus: recedit autem tardus, & retrogradus: maxime autem retrogradus, & Soli oppositus in g, & m, & q.



De causis apparentium secundum alios. *Cap. 19.*

ASTronomi igitur suppositis iis, quæ supra sm eorum placita declarauimus, prædicta omnia demonstrant partim quidẽ per Eccentricum, partim per Epicyclum: q enim in vna medietate tardior, in alia velocior planeta feratur, Eccentrico ascribunt: faciunt. n. orbem, in quo stella ipsa defertur, Eccentricum, quare in ea medietate, in qua est absis, tardiorem planetam incedere, in qua vero Antabsis, velociorem agi. in hac. n. arcus, per quem transit minor est, in illa maior. si enim totus zodiacus diuidatur in duas medietates in a d c, & c b a, Eccentricus aũt sit f g h K, manifestum est, q planeta trãsiturus medietatem zodiaci a d c, transibit quidẽ per arcum f K h: transiturus aũt alteram zodiaci medietatem c b a, trãsibit per arcum h g f: at multo maior est f K h, in qua est absis, q̃ h g f, in qua est Antabsis: plus igitur morę trahet in medietate in qua est absis, quàm in alia. secundam aũt inæqualitatem directionis status retrogradationis epicyclo donant. qui in medio circulo Eccentrici reuolutus ac planetam infixum gerens superna parte versus ortum, inferna versus occasum vertitur. quo fieri dicunt vt planeta delatus ab Epicyclo modo in idẽ cũ eccẽtrico, modo in oppositũ agat. in idẽ quidẽ quũ supna in parte est, in oppositũ quũ in inferna. quare & velocẽ planetã fieri quũ in idẽ cũ Eccẽtrico ferẽ, tardum vero stantem & retrogradũ reddi, quũ in oppositũ retrahitur retro enim ab Epicyclo ducitur, qui Eccentrico velocior est. Circa Absidem vero tardiora fieri omnia, circa antabsidem velociora. vnde accidit reuolutiones huius inęqualitatis non æquales esse inter se. Plurimum enim interest in qua medietate fiant, in velociori ne an tardiori. ea vero proportione ad solem planetam moueri, vt tum sit in summo Epicyclo quum coniunctus est soli, in imo vero quum oppositus, quare hic maxime retrogradum, illic maxime directum esse.



Eam vero inæqualitatem quæ in latitudine apparet, Epicyclo rursus ascribunt, cui duos motus dant, præter eum quo vehitur ab eccentrico. alterum in longitudinem, alterum in latitudinem. signato enim medio circulo Epicycli, item cẽtro eius, centrum dicunt semper per eccentrici circulum ferri. medium autem circulum epicycli non semper per eccentrici circulum subalternum verri, sed diuersimode agi. siquidem centro Epicycli in sectione existente, medius circulus eius semper eclipticæ subalternus est, & quasi supinus. verum vbi centrum à sectione digredi incipit,

pit, non amplius supinus, & eclipticæ subalternus fertur medius circulus epicycli, C
sed inclinatur, summo eius versus eclipticam, imo versus oppositam partem fl ecten
te, quę inclinatio maior & maior continenter fit, donec centrum perueniat ad punctum medium, in quo maxima ea fit. non tamen vt eclypticam vnquam attingat. ab inde vero resupinari quodāmodo ac sensim erigi incipit medius Epicycli circulus, donec in aliam sectionem perueniat, in qua rursus supinus ac eclipticę subalternus reddatur. sic igitur moto Epicyclo fieri dicunt vt stella modo ad eclipticam accedat, modo ab ea abscedat. accedat autem directa & velox, quoniam superna pars quę inclinatur, & in qua est planeta ad eclipticā accedit. recedat autē retrograda, quoniā tunc est in vna Epicycli parte. Quòd igitur ita fiat Astronomi omnes dicūt. quo autem modo fiat, & à quo tot motus Epicyclo dentur, nemo ostendit. de qua re posterius inquiremus.

De causis apparentium per nostra principia. *Cap.* 20.

Tentandum est autem aliter prædictorum causas per nostra principia demonstrare, ac primū quòd in vna medietate tardior, in alia velocior planeta agatur, causam ipsi non Ecentrico, sed Circitori orbi damus: habet enim Saturnus Circitorem suum, quemadmodum & Aplane, Dijs ita disponentibus, vt orbes & in longitudinem & in latitudinem diuersimode moueri possent. quoniam autem omnis Circitor in latitudinem quidem circūducitur, proprio autem motu in opposita omnia mouet, palam quòd & hæc omnia circa Saturni Circitorem contingunt. verum in latitudinem circūductio par est circuitioni Saturni, hoc est annis 29. diebus 162. horis 12. fit. proprius autem Circitoris motus tardior Saturni motu est. quoniam D
autem & modo in idem cum Saturno, modo in oppositum fertur Circitor, inde quidem fit vt modo planetam citet, modo etiam retardet, nunquam autem retroducat, quoniam tardior Saturno est. ea autem Circitoris huius ad planetam proportio est, hoc nostro tempore, vt tum subalternus cum eo Circitor sit in medietate contraria, quum planeta in gr. 13. sagittarij peruenit: subalternus vero fiat in medietate iuuante, quum planeta in gr. 13. geminorum perductus est. quare hic est pūctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, quæ puncta alij absidem & antabsidem vocant. vbi enim est maxima tarditas, illic maximam putant a centro distantiam esse, vbi vero maxima velocitas, illic maximam centro propinquitatem existimant. Nos autem tarditatem & velocitatem non a distantia & propinquitate, sed a circitore dari arbitramur, quum subalternus planetæ fit modo in contraria, modo in iuuante medietate.

Secundam autem inæqualitatem directionis status & retrogradationis non assignamus Epicyclo, sed alteri Circitori. duos enim Circitores habent planetæ omnes, qui retrogradationem nouere. a quibus prædictę duę inæqualitates contingūt, communes planetis illis.

Ergo quum prior Circitor in latitudinem circunducatur per puncta media, sectionesq; ipsas respiciat vti polos circunductionis, tū secūdus hic Circitor p sectiones in latitudinem circunfertur, puncta autem media respicit vti circunductionis polos. quare hic puncta media maxime in opposita per se mouet, ille sectiones. est autem secundus hic tum circunductione tum & proprio motu multo velocior Saturno. siquidem diebus. 378. hora. 1. m̄. 30. circunducitur in latitudinem. proprio autem motu retroducere Saturnum potest. Quoniam igitur & hic more Circi-

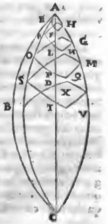
torum

A torum in vna medietate circunductionis in idem agitur cum planeta, in alia in oppositum, manifestum est, quòd & ipse modo planetam citat, modo retardat, nec retardat solum, sed successiue mox sistit, mox etiam retroducit. in contraria enim medietate si Circitor velocior planeta sit primum quidem tardat solum a principio scilicet primæ quartæ contrariæ, quum adhuc parua est oppositio, & anguli maiores, motusq; multum lateralis, parum recti habet. procedente vero motu & crescẽte oppositione continenter ad acutiores angulos, peruenitur, ad certum pũctum, in quo vectio, & planetæ motus ęquantur, ac tum planeta sistitur: mox crescente adhuc oppositione, & superante vectione, retroductio planetæ fit. quæ continue maior & maior fit, donec ad subalternationem sit ventum, in qua & oppositio tota recta est, & maxima retroductio ab inde vero comminuitur rursus oppositio, ac rursus ad alium punctum consistentiæ deuenitur, ac postremo ad motum solum tardum. omnia igitur hæc potest in Saturnũ facere secundus Circitor, quoniam illo velocior est. Nõ sunt autem reuolutiones huius inæqualitatis inter se æquales, neque totæ, neq; earum partes, quoniam multum refert in qua medietate contingant, an in ea in qua ratione alterius Circitoris tardior planeta erat, an in qua velocior, pręsertim circa puncta maximæ tarditatis & velocitatis. propter quæ inæquales redduntur reuolutiones secundæ huius inæqualitatis. verum per accidens hoc est: per se enim æquales omnes sunt, & si mensurentur per motum medium Circitoris primi.

Quòd autem in coniunctione cum sole velocissimus sit planeta, in oppositione tardissimus, causa est, quòd hic secundus Circitor tum subalternus est cum planeta in medietate iuuante, quum ille Soli coniunctus est. tum autem subalternus est in

B medietate contraria, quum soli oppositus est planeta. quo enim tempore sol à coniũctione Saturni ad oppositionẽ transfert, eo & Circitor ab vna subalternatione ad aliã sese agit, verũ neq; ꝑpetuũ hoc est, vt in oĩ coniũctione velocissimus, in oĩ oppositione tardissimus sit planeta, nisi ꝑ mediũ motũ primæ inæqualitatis mensura fiat.

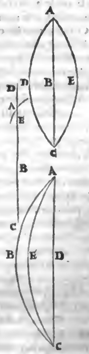
Eius autem inæqualitatis quæ in latitudine apparet, causa est idem secundus Circitor qui per sectiones circunductus puncta media respicit, vti polos circunductionis, ac in opposita maxime mouet. quoniam autem mouet in omnia opposita, palam quòd & ante & retro, & dextra & sinistra torquere potest, atque helices facere, quemadmodũ & in Aplane dictum est, maximas quidem circa puncta media, quoniam illic maxima fit latitudo, quę circa sectiones in conum desinit. vt autem clariora reddantur omnia, sit ecliptica a b c. circulus Saturni a d c. punctus medius d, sectiones a & c moueatur autem Circitor a prima quarta iuuantiũ q̃ est septẽtrionalis occidẽtalis, mouebit quidẽ & in longũ & in latus, in longũ versus orientẽ, in latus versus eclipticã & meridiẽ. si igit᷑ planeta sit vbi a in sectiõe sese extra moturus, manifestũ ꝙ pulsus a Circitore in orientẽ simul & meridiẽ versus eclipticam, describet portionem helicis primę a e motu veloci ac directo. atque in e velocissimus erit, Circitore subalterno in medietate iuuante in fine primæ quartæ, cum quo sit & sol coniunctus in e. Rursus vero moueat Circitor per aliam quartam quæ est occidentalis meridionalis, in longum quidem pellet orientem versus, in latus



versus

versus septentrionem. planeta igitur ab e describet portionem e f, motu veloci minuente. deinde vero Circitore mouēte a prima quarta contrariū, q̄ est meridionalis orientalis, pelletur quidem planeta in longum primo paululum in orientem directus, mox stabit, mox retroagetur occidentem versus, in latus vero versus septentrionem. designabit igitur portionem f g, Circitore subalterno in medietate contraria, ac planeta maxime ab ecliptica recedente, ac soli opposito: postremo si à quarta vltima moueat Circitor, quæ est orientalis septentrionalis, agetur planeta in latus quidem versus eclipticam & meridiem, in longum vero retro primum, mox circa finē eius quartę versus orientem paulisper, motu primum retrogrado, mox tardo solum, quare describet portionem g h. peracta vna reuolutione Circitoris atque helice a f g h. quæ minima quidem omnium est, quoniam latitudo fit maxima circa puncta media, minor vero continenter versus sectiones. vnius enim circuli si medius punctus in oppositas partes pellatur, semper latitudo fit in medio & in ventre maxima, minima circa extrema. vt si circulus a b c ducatur in opposita circa b, latitudo maior erit d b e. versus a autem & c minor continue. pulso igitur Saturni circulo in opposita circa medium vbi d, describuntur duo hinc inde circuli a f c. & a u c. in quibus latitudo fit maxima in f d u.

Est autem dubitatio quędam circa sectiones, quoniam in obseruatis apparet planeta circa sectiones in ecliptica nō solum in puncto sectionis, sed modo ante, modo post. vt si ecliptica sit d b c, sectio vbi a, apparet quidem planeta non solum vbi a, sed etiam vbi d & vbi e in ecliptica. per traditum autem modum non videtur posse in alio pūcto videri quàm in a vbi sectio. nullus enim alius est punctus in Saturni circulo qui eclipticam cōtingat, nisi sectionis punctus. Ad quod dicimus, quum circulus Saturni a d c, accedit ad eclipticam a b c. fitque circulus a e c. tunc ille adeo propinquus eclipticæ fit iuxta sectiones, vt discerni non possit per certum spatium, an planeta sit in ecliptica, an extra, quam ob rem in ecliptica esse videatur. vnde & Astronomi subalternū dixere fieri in sectionibus cum ecliptica medium circulum epicycli.



Est autem & alia quædam dubitatio tum circa Circitorem primum, tum & circa secundum. videtur enim vterque tantum debere in latitudinem mouere, quantum in longitudinem mouet. at certe primus Circitor in latitudinem aut nihil aut quam minimum mouebat, in longitudinem vero multum modo citans modo tardans planetam. secundus quoque & si quandam latitudinem facit circa helices, non tamen tantum in latus mouet, quantum in longum, si quidem Ptolemæus scribit latitudinem maximam quæ circa puncta media fit non esse maiorē quàm g a 7. quod vero in l ngum præstat, longe plus est. ad quæ dicimus, in vtroque causam esse Anticircitores suos, qui latitudi em minuunt, vt iam dicemus.

A *De ordine & numero orbium seruientium Saturno.* *Cap. 21.*

VIdentur autem qui ad Saturnum orbes attinent, omnes numero decem. duo enim qnum sint Circitores, vnusquisq; autem Circitor, qui non tantum in latus moueat, quantum in longum, quinq; orbibus egeat, vt in Aplane monstratum est: fit quidem vt in Saturno ad demonstranda quæ apparent, decem orbibus opus sit. Ordo igitur prioris Circitoris in quinq; consistit orbibus, Circunducente, Circitore, Contraueсto, Anticircitore & suo Cōtraueсto. quorum primus est Circunducens, qui sub Aplane in latitudinem per se fertur per puncta media intersectiones. circunfertur autem Saturno par annis. 29. diebus. 162. horis. 12. sub eo est prior Circitor, qui eodem tempore simul in latitudinem ducitur a prædicto. per se autem in opposita omnia mouet Saturno tardior. sub quo est Cōtrauectus suus, qui super polis Circunducentis contrafertur in latitudinem illo duplo velocior. mouetur autem hic a Circitore trepidationis motu (vt in aliis dictum est.) Ab eo sequitur Anticircitor, qui, vti & in Aplane diximus, in latitudine quidem semper opponitur Circitori, aut æqualis illi aut quàm minimum cedens, in longitudinem vero semper in idem agitur cum Circitore. ex quo fit vt non tantum in latus moueatur Saturnus quantum in longum. sub quo est vltimus Contrauectus, a quo fit vt reliqui qui infra sunt, non circunferantur in latitudinem.

Ab his sequitur ordo Circitoris secundi, in quinque orbibus pariter constitutus Circunducente, Circitore, Contrauecto, Anticircitore, & vltimo Cōtrauecto. quorum primus est Circunducens. qui non per puncta media (vti prior) sed per sectiones circumagitur in latitudinem, ac circuitionem explet diebus. 378. hora. 1. m. 30. B ferè. cuius reuolutiones. 57. fiunt in annis Ægyptijs. 59. die 1. horis circiter 18. sub eo est secundus Circitor. qui eodem tempore circunducitur a prædicto in latitudinem, cæterum proprio motu in opposita omnia mouet multo velocior Saturno. sub quo est Contrauectus suus per trepidationē ab eo agitatus, duplo velocior Circunducente. A quo sequitur Anticircitor alter. qui per se semper opponitur in latitudine Circitori, non autem ęqualis illi, sed tn̄ tantum contranitens, quantum satis est, vt latitudo in Saturno nō maior fiat q̄ gr. 7. ac demum est vltimus Cōtrauectus, sub quibus omnibus est Saturni orbis planetam ferēs, qui ab occidēte in orientem actus circuitionē explet annis. 29. dieb⁹. 162. horis. 12. in vna medietate tardior, in alia velocior. & insuper modo directus & velox, modo consistens, modo & retrogradus per helices (vt diximus) inęquales circūactus, ac de Saturno quidē hactenus dictū sit.

DE IOVE.

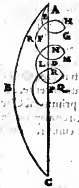
De ijs quæ circa Iouem apparent. *Cap. 22.*

VIDENTVR planetæ conuenientias inter se partiti, superiores enim tres Saturnus, Iuppiter, & Mars cōmunia fere omnia habent, & magnopere vnus cum alio consentit. Venus vero cum Mercurio, sol cum luna. quapropter quæ de Saturno dicta sunt, eadem quasi repetentur & in Ioue, de quo consequenter agendum est, quoniam a Saturno inter planetas statim sequitur. Ergo quòd & Iuppiter ab ortu in occasum feratur diebus singulis a primo mobili, tardius quidem Saturno, cæteris citius, tum & quòd proprium ipse motum habeat huic obliquum, declaratum satis est supra.

pra. obseruant autem circuitionem suā ipsum obire annis circiter 12. hoc est annis 11. diebus 313. horis 20. Secat aūt tum æquinoctialē, tum & eclipticam. sectiones ecliptice altera nostro tempore in cācro traditur gr. 23. altera in capricorno. Illud vero mirum fortasse videri hoc in orbe potest, q quum superiores, vt dictum est, trahāt inferiores, Iuppiter tñ a Saturno minime trahi videt. C

gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	0	12	25	6	6	56	hore
0	4	19	14	26	46	31	dies
2	29	37	13	23	15	30	mēses

Sunt autem in eius motu inæqualitates non paucæ, in primis illa, quæ & in Aplane & Saturno dicta est. q scilicet in vna medietate tardior, in alia velocior spectatur. tardior quidem in ea, quæ est a cancro ad capricornū per virginem, velocior vero in ea, quæ a capricorno ad cancrū per pisces. punctus autem maximæ tarditatis in virgine, maximæ velocitatis in piscibus gr. 23. Sed nec minus secundā inæqualitatē directionis status & retrogradationis habere cernit. siquidē singulis 13. mēsibus diebus 8. horis ferè 21. certa periodo modo direct' & velox, modo tardus tantūmodo stans, modo retrogradus apparet. cuius inæqualitatis reuolutiones 65. annotant fieri in ānis Ægyptijs 71. quas itē reuolutiones si inter se compares, æquales non reperias.



Ad solem quoq; eandem habere rationem constat, quam & Saturnus habuit, vt in coniunctione velocissimus, in oppositione tardissimus videatur.

At vero & in latitudine eadem quoq; sortitus est, quæ Saturnus in oī enī reuolutione inæqualitatis secundæ ad eclipticā modo accedere, modo abscedere spectat. accedere directus & velox, & soli cōiunctus, abscedere vero tardus & retrogradus. totum vero motum per consimiles helices obire. quarū quæ prope sectiones sunt, minimæ, quæ circa puncta media maximæ sunt. prima helix a e f g h. secunda h k l m n & reliquæ. Latitudo autem quæ circa puncta media fit maxima gr. 4. tradi solet. D

De causis apparentium in Ioue. Cap. 23.

HOrum igitur causas Astronomi per ecentricum atq; epicyclum reddunt, primam inæqualitatem ecentrico, secundum epicyclo assignantes. & item eā quæ in latitudine fit. modus autem idem, qui & in Saturno dictus est. Cur autem non simul cum Saturno trahatur Iuppiter nulli quidem dixere, quod certe iniuste neglectum videtur. si enim in alijs multis videbant inferiores orbes a superioribus trahi, debebant, saltem dubitare cur idem, & in Ioue non fiat.

Nos autem ab hoc primum incipientes, dicimus ob id contingere quòd sub Saturno alius orbis sit, qui in longitudinem illi contraferatur. Ad ea vero quæ in latitudine apparent in Saturno Contrauectos ponere non est nobis necessarium visum, quòd confundi ea accidit cum Circitoribus Iouis & Circunducentibus. quanto enim pauciores inducere orbes possumus, tanto gratius & planius futurum existimamus. Quòd autem in vna medietate tardior in alia velocior agatur Iuppiter, causam primo Circitori damus. habet enim & ipse, quemadmodum & Saturnus, Circitores duos, quorum prior in latitudinem circūducitur Ioui tempore par, pro-

prio

Xprio autem motu tardior. Cæterum modo in idem cum Ioue, modo in oppositum fertur. quare & modo citat, modo retardat, ea vero proportione ad planetam se habet, vt tum subalternus sit in medietate contraria, quum planeta in gr. 23. virginis inuenitur, vbi est maximæ tarditatis punctus. quum vero planeta in gr. 23. piscium versatur, tum Circitor in iuuante medietate subalternus fit Ioui. quare & illic punctus maximę velocitatis enascitur. Commodissime autem fit hęc proportio, quoniam circunductio Circitoris æqualis est motui Iouis. variantur autem puncta hæc ob Aplanes motum, vt & in Saturno dictum est.

Secundam autem inæqualitatem directionis & retrogradationis alter Circitori ascribimus, qui tum circunductione tum proprio motu velocior multo est Ioue, siquidem circunducitur anno vno, mense vno, diebus 3. horis fere 15. vnde reuolutiones 65. in annis 71. conficiuntur, proprio autem motu retroducere planetam potest, ergo & hic quoniam modo in idem, modo in oppositum fertur, nunc quidem planetam citat, nunc retardat, pro natura conditioneq; Circitorem, nec tardat solum, sed & sistit atq; etiam retroducit, quoniam velocior est Ioue.

Quòd vero velocissimus sit quum soli coniunctus est, tardissimus quum apponitur, causa eadem est, quæ & in Saturno dicta est. commune enim habuere tres superiores planetæ, vt quo tempore sol a coniunctionibus eorum, ad oppositione sese traducit, eodem & Circitor ab vna subalternatione ad aliam sese conuertit. oportet autem mensurare per motum medium quod dictum est, alioqui perpetuũ non erit vt Iuppiter in coniunctione velocissimus sit, in oppositione tardissimus.

Porrò quæ in latitudine in Ioue apparent, eodem modo contingunt, quo & in B Saturno dicebatur. Circitore enim secundo per sectiones in latitudinem acto, puncta media maxime in opposita ducuntur. vnde & consimiles helices fiunt, nullo alio ab ijs, quæ in Saturno fiebant differentes, nisi quòd Iouis helices productiores sunt, & directionem longiorem habent.

De ordine orbium Iouis. Cap. 24.

QVi vero ad Iouem orbes pertinent, vndecim ad summũ omnes sunt. quorum primus est solitarius ille Contrauectus qui statim sub Saturno subest, Reliqui vero decem sunt, quinque ad priorem Circitorem attinentes, & quinque ad secundum. In primo ordine est primus Circunducens, qui per puncta media in latitudinem sese conuertit Ioui par secundus est Circitor primus, qui circunductione & ipse Ioui par est. proprio autem motu tardior, sub quo est Contrauectus suus duplo velocior Circunducente, ac sub eo Anticircitor, qui Circitori semper opponitur in latitudine, aut par illi aut modicũ quid cedens. nam & in prima inæqualitate quandam insensibilem latitudinem diligentiores notant. sub eo est suus Contrauectus. secundi autem ordinis primus est Circunducens, qui per sectiones in latitudinem agitur mensibus 13. diebus 8. horis circiter 21. sub quo est secundus Circitor, per easdem sectiones circunductus, proprio autem motu puncta media in opposita maxime mouens. ac sub eo est Contrauectus suus. & sub ipso Anticircitor alter, qui in latitudine sese eatenus Circitori opponitur, vt latitudo quæ in punctis medijs maxima fit, non maior inueniatur quàm gr. 4. a quo postremo est Contrauectus suus. & sub ipso Iuppiter, qui per tot inæqualitates actus orbem demum obit annis 11. diebus 313. horis ferè 20. ita igitur se habet & Iuppiter.

De ijs quæ in Marte apparent. Cap. 25.

MARS qui proximum locum inter planetas Ioui tenet, communia ferè omnia cum prædictis habet. motum ipse suum annis ferè duobus explet. hoc est anno 1. diebus 321. horis circiter 23. medius autem circulus eius tum æquinoctialem, tum & eclipticam secat. sectiones eclipticę altera in tauro gr. 15. altera in scorpio tempestate nostra traduntur. puncta media in aquario & leone. Habet item Mars vt nec ipse cũ Ioue rapiatur. Porrò & primam quoq; inæqualitatem sustinet, vt in vna medietate tardior, in alia velocior feratur. tardior quidem in ea quæ est à tauro ad scorpium per leoné. velocior in alia, quæ est a scorpio ad taurú per aquarium. quare hic est punctus maximę velocitatis, illic maximæ tarditatis. coincidunt autem puncta hæc maximæ tarditatis, & velocitatis cum punctis medijs.

medius motus circuitionis

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	1	18	36	32	51	39	horę
0	31	26	30	53	51	36	dies
15	43	18	26	55	46	30	menses

At vero & secundam quoq; inæqualitatem directionis status, & retrogradationis habet, cuius reuolutiones 37. fieri in annis 79. diebus 3. horis fere 8. Ptolemęus tradit, quæ quidem reuolutiones nec æquales quidem inter se sunt. Ad solem pręterea eodem se habet modo, quo & prædicti duo. nam & ipse in cõiunctione velocissimus, in oppositione tardissimus cernitur. Ad hæc autem & in latitudine quoq; easdé inæqualitates patitur. nã aliorum more per helices modo ad eclipticã accedit directus & velox, modo recedit tardus & retrogradus.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	11	9	14	10	48	22	horę
0	27	41	40	19	20	58	dies
13	50	50	9	40	29	0	menses

Tota reuolutio dicbus. 779. horis 5.

D

Quod autem mirũ videri potest in hoc planeta illud est, ꝙ maxima latitudo quæ circa puncta media fit, maior quidem in parte australi, q̃ in parte septentrionali annotatur. quando in parte australi gr. circiter 7. mensuratur, in septentrionali gr. 4. m̃. fere 20. quum in alijs æqualis vtrinq; sit. quanquam & in Saturno parum nescio quid difformis latitudinis quidam conspexerint.

De causis apparentium in Marte. Cap. 26.

HOrum igitur omnium causas Astronomi per Eccentricum, & Epicyclum assignant, eo pacto quo & in prædictis dictum est. quamquam non parum in eo laborent cur latitudo in vna parte maior, quàm in alia sit.

Nos e Circitorum ratione causas omnium reddemus. primam autem inæqualitatem facit Circitor primus, qui per sectiones circunductus in latitudinem puncta media maxime in opposita per se mouet. est autem circunductione Marti par, proprio motu tardior. hic ergo quandoq; planetam citat, quandoq; tardat, ea proportione vt quum planeta ad gr. 15. leonis peruenit, tum Circitor subalternus sit in cõtraria medietate. subalternus vero in propitia quum planeta ad gr. 15 aquarij perductus est. quare hic punctus maximæ velocitatis, illic maximę tarditatis inuenitur.

Eius autem inæqualitatis quæ directionem & retrogradationem facit, causa est secundus

A secundus Circitor, qui & ipse per sectiones circunductus in latitudinem puncta media in opposita potissimum agit: verum circunductione tardior Marte est, proptio motu velocior: circunducitur enim annis duobus mense 1. diebus fere 19: vnde & reuolutiones 37 fiunt in annis 79, diebus 3, horis fere 12: quo tempore modo in idẽ cũ planeta, modo in oppositum fertur: quare & modo cócitat, modo retardat, ac sistit, & etiam retroducit, qm̃ Marte velocior est: velocissimus autem est in cóiunctione cum Sole, tardissimus in oppositione propter superius, & in alijs dictam causam, ꝙ in cóiunctione subalternus est Circitor in medietate iuuãte, in oppositione subalternus est in contraria: qđ per se intelligi debet, & in medio motu respectu primi Circitoris. Similiter & ꝙ diximus motum explere Martem anno 1, diebus 321, horis 23, per se intelligendum est. nam interdum fit, vt citius eum motum obeat, interdum vt tardius: cuius causa est, quòd in circuitione planetæ quãdoque intercidit solum motus iuuans absque retrogradatione, interdum intercidit & retrogradatio, aut tota, aut in parte: quæ fieri iccirco possunt, quòd circunductio Circitoris longe tardior & diuturnior est, quàm planetæ reuolutio.

Eorum vero, quæ in latitudine apparent, causa est secundus Circitor, qui in opposita omnia mouens per helices Martem agit: nihil enim in hoc ab alijs differt, nisi ꝙ helices Martis quàm longissimam habent directionem.

Illud vero dignum est postremo inquiri, cur fiat, vt maxima latitudo, maior tamen in parte australi sit, quàm in parte septentrionali, quod vel facillimum visu est, quo pacto fiat. Facit autem hoc Circitor primus, qui in parte septentrionali latitudinem impedit, ne maior fiat, in australi vero adiuuat, vt expandatur: qm̃ enim ille circunductione ęqualis Marti est, dum planeta à sectione transit ad punctum medium B in parte septentrionali superiori, Circitor ipse per secundam quartam iuuantium mouebitur, quæ est septentrionalis occidentalis: pellet igitur planetæ circulum in latitudinem versus eclipticam, & meridiem, ac impediet, ne maximam acquirat latitudinem in ea parte. Porrò planeta à puncto medio in aliam sectionem delato, Circitor obibit aliam quartam, quę est septentrionalis orientalis: deinde vero dum planeta à sectione in aliud punctum medium transibit in parte inferiori australi, Circitor aliam quartam percurret, quę est meridionalis orientalis, à qua mouebit planetę circulum in superiori parte versus septentrionem, in inferiori versus meridiem: in qua quum & planeta sit in puncto medio, vbi latitudo fit maxima, clarum est illic dilatari latitudinem versus austrum, & ab ecliptica magis, quàm fieret in superiori medietate in puncto medio: hoc igitur facit primus Circitor, quando secundus alter Circitor per se vtrinque æqualem latitudinem operatur. In alijs autem planetis idem non eueniebat, aut saltem manifeste non eueniebat, qm̃ in ijs Anticircitor adhibebat, hic autem Circitor Anticircitorem non habet, quare in latus mouere pōt.

De ordine orbium Martis. Cap. 27.

ORbes autem, qui Marti quodammodo famulantur, nouem numero oẽs sunt: quorum primus est solitarius ille Contrauectus, qui statim sub Ioue subest, à quo fit, ne reliqui circunducantur ab orbe Iouis. Ab hoc sequitur ordo Circitoris primi, in qui in tribus tantum consistit, Circunducéte, Circitore, & Cótrauecto, Anticircitorem autem non habet. Circunducens autem ꝑ sectiones in latitudinem per se fertur Marti æqualis, sub quo est Circitor primus, ac sub eo Contrauectus suus. Hos sequitur ordo Circitoris alterius, qui in orbibus quinque consistit, Anticir-

citore enim hic habet, qm̃ non tantum in latus, quantum in longum mouet: primus horum est Circunducens, qui etiam per sectiones in latitudinem circumagitur annis 2, mense 1, diebus 19, horis 5 ferè: sub eo Contrauectus suus, ac sub ipso Anticircitor, qui eo vsq; Circitori in latitudine opponit, quo latitudo per se non maior gr. 5, & medio fiat: cui demum suus quoque Contrauectus subijcitur, ac sub omnibus Orbis Martis, qui per varias helices totum zodiacum obit anno 1, diebus 321, horis 23. C

SECTIO TERTIA.

DE SOLE.

De ijs, quæ circa Solem apparent. *Cap. 1.*

HACTENVS de Aplane, et superioribus tribus planetis, quibus ferantur motibus, & quo pacto, & quibus concurrentibus sphæris, dictũ est, nũc pſequamur de Sole, qui, veluti cor, ac decus vniuersi cęli, medium inter planetas locum tenet, ad quem cęteros oẽs quandam certe relationem habere manifestum est. Præmittantur autem & circa ipsum in primis, quę apparent, queq; obseruata traduntur: mox de causis eorum dicemus. Primum ergo illud constat non rapi ipsum ab orbe Martis in motu eius proprio: ꝙ vero ab ortu in occasum diebus singulis circunferaẽ, tum & ꝙ ꝓpriũ ipse motum huic obliquum habeat, superius declaratum est satis. Medius autẽ circulus eius ęquinoctialem secat in eisdem punctis, in quibus & Aplane, quæ æquinoctia puncta vocãtur, quare & subalternus cum Aplane per medium zodiaci circulum fertur, qui eclipticus vocatur: totam vero circuitionem conficit diebus 365, horis fere sex. per motum igitur, qui ab ortu in occasum ducit, dies & noctes facit, per proprium autem annos, & anni tempora.

Medius motus circuitionis.

Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	27	50	43	3	1	horę.
0	59	8	17	13	12	31	dies.
29	30	8	36	36	15	30	menses.

D

Sunt autem & circa Solem diuersitates non paucæ tum in motu, quo dies & noctes facit, tum in eo, quo annos, tum & circa maximam ab æquinoctiali declinationem, vbi Tropici vocati sunt.

Diem autem quandoq; appellant id totum tempus, quo Sol supra horizontem est, noctem vero id totum, quo sub horizonte conditur, qui ciuilis dies & nox ab aliquibus vocatur, ab aliquibus dies, & nox artificialis: quandoq; autem diem vocant integram Solis conuersionem ab ortu ad ortum, vel ab occasu ad occasum, vel à meridie ad meridiem, vel à media nocte ad mediam noctẽ, vt cuique libet diei initium auspicari: qui solet dies naturalis appellari. Est aũt hęc cõuersio Solis eo serior conuersione primi orbis, quo Sol per se potest primo orbi in vna sui connersione contraferri, quod ferè est id paululum temporis, quo m̃. 59, sec. 8 confici à Sole per raptum possunt.

Sunt ergo circa dies tum ciuiles, tum naturales diuersitates plurimæ, de quibus omnibus agere si studeamus, curiosi fortasse videamur, et circa puerilia versari: attamen si quàm breuissime & non affectate de præcipuis egerimus, nulli quidem molestum (vt arbitramur) pluribus autem gratum futurum existimamus. Ergo circa ciuiles dies id primum apparet, quòd dies quandoq; nocti æqualis est, quandoq; maior,

A maior, quandoq; minor: æqualis quidem, quũ Sol in æquinoctiali circulo est, quod bis in anno contingit, quo tempore æquinoctium in toto orbe spectatur: maior autem fit nocte dies, quum Sol ab æquinoctiali recedit, in ea enim parte, in quam sese ipse transfert, maiorem semper apportat diem, noctem minorem: quod eo vsq; fit, quo Sol ad Tropicum peruenit, in quo dies contingit omnium aliarum maxima: inde vero rediens sensim comminuit diem, donec rursus in æquinoctialem reuersus nocti eum coæquet: in opposita vero parte contraria operatur, ac noctes illic die maiores producit.

Non est præterea eorundem dierum quantitas eadem singulis terram incolentibus, exceptis æquinoctij diebus: quippe qui sub æquinoctiali degunt, æquinoctiũ semper habent, reliqui omnes inæquales dies habent, qua enim in parte est Sol, tanto maiorem diem omnes habent, quanto ab æquinoctiali distat magis, noctem minorem: in opposita vero contrarium accidit. Horum igitur quibusdam ciuilis dies semper minor est naturali, quibusdam æqualis, quibusdam semper maior: etenim aliqui sunt, qui dies naturales duas semper Solem in conspectu habent, alij tres, alij quatuor, & ita deinceps: quinimo et quibusdam vnus continuus mensis est dies, quibusdam duo menses, quibusdam tres, alijs quatuor, alijs quinq;, ac demum & nonnullis sex menses diem vnum continuum traducunt.

At vero & circa dies, quas naturales vocant, diuersitates quędam visuntur: nam primum si Solis conuersiones inter se compares, æquales quidem non reperias, sed alias lõgiores, alias breuiores: breuiores obseruant, q̃ fiunt Sole in septẽtrionali parte versante, longiores, q̃ in parte australi: breuiores itẽ in vtraque parte cæteris paribus, quum Sol circa sectiones degit, longiores quum circa Tropicos. Sunt ergo naturalium dierum aliæ longissimæ, aliæ breuissimæ, aliæ mediocres: atque in mediocribus obseruant die vna peragere Solem motu proprio m̃. 59, sec. 8 fere, in minimis m̃. 57, in maximis gr. 1, m̃. 1 ferme. Ad hæc breuiores, & citius ad ortus suos redeuntes videntur conuersiones illæ, quas Sol obit à capricorno ad cancrum per arietem, tardiores vero, & productiores, quas agit à cancro ad capricornum per libram: atq; hæc quidem circa dies tum artificiales, tum & naturales spectantur. nũc de annua diuersitate dicamus.

Annum autem appellamus id totum tempus, quod Sol per proprium motum absumit, dum ab eodem in idem redit: id autem, ad quod redit, esse potest vel stella aliqua è non errantibus, vel certus punctus zodiaco designatus, qualia aut æquinoctia, aut solstitia sunt. Antiqui igitur annum metiebantur per reditum Solis ad certam stellam, ac tunc completum annum intelligebant, quum Sol ad eandem stellam redijsset, à qua prius recesserat. Posterioribus vero visum est non à stellis annum dimetiendum fore, sed aut ab æquinoctio puncto, aut solstitio: quod conuenientius iudicatum iccirco fuit, quòd annus sequitur proprium Solis motum, peractus autem circularis motus vnusquisque, quum circulum per se conficit, quod in Sole habere locum potest vel per æquinoctium punctum, vel per solstitium: per reditum autem ad certam stellam locum non habet, quoniam (vt diximus) stellæ proprium & ipsæ motum habent, quare reuertente Sole ad punctum, in quo stellam reliquit, non tamen illic eam offendet, vtpote aliquanto inde digressam, cui si se coniungere debet, plus circulo conficiat, necesse est: non igitur recte annus is dicitur, qui plus circulo continet: cui rei aduersantur, qui trepidationem induxere, sicut enim annus recte non is dicitur, qui plus circulo

continct, ita nec, qui minus circulo continet, annus recte dicet: at per ea, quæ supra C
sunt demonstrata, si Aplane per trepidatiomé mouet, sequitur Solem redire prius ad æquinoctiũ punctum, q̃ ad punctum eum, qui circulum pręcise claudit, à quo recesserat prius: qua de causa & hi annũ per certam stellam dimetiendũ voluere, qđ certe rectius est, si per trepidationem Aplane mouetur: at si non per trepidationem agit, rectius est ab æquinoctio, vel solstitio annũ metiri: rectius etiãnum est ab ęquinoctio, qm̃ solstitij punctũ exacte habere difficilius multo est, quando circa solstitium vmbra per tres & amplius dies nullam sensibilem mutationem facit.

Sunt autem & in annuo motu diuersitates non negligendæ, tum in vno anno, tum & in pluribus inter se collatis: ac primũ in vno anno ea quoq; in Sole inęqualitas obseruat, quam prædicti oẽs habuere, nam & ipse in vna medietate tardior, in alia velocior ferri conspicit, tardior quidem in septentrionali, velocior in australi: siquidem australẽ perfici diebus 178, septentrionalẽ 187 scribunt: quinimo & plus moræ trahere Solem in prima quarta zodiaci ab ariete ad cancrũ Ptolemęus tradit, minus in alia. punctum autem maximæ tarditatis Ptolemæi temporibus scribunt fuisse in geminis, maximæ velocitatis in sagittario. Verum duo hæc nostris annis immutata videntur, nam nec punctus maximæ tarditatis in geminis est, sed in cancro, gr. fere primo, nec prima quarta tardius obitur, quàm secunda.

Circa plures autem annos collatos inuicem multa etiãnum diuersitas inuenitur, ac primum in ratione mensuraq; annui temporis, quę certe varia admodũ & diuersa diuersis tpibus est obseruata: prisci enim annũ inuenere ex diebus constare 365, & quadrante pręcise, hoc est horis sex: tanto enim tpe ab æquinoctio ad æquinoctiũ redire Solem obseruauere. Posteriores vero non plane eam mensuram compere- D
re, deesse enim quadranti paululum nescio quid, quod Ptolemæus dixit esse vnam tercentesimam diei, quæ sunt m̃. circiter 4, sec. 12 horæ: quam rem cognouit videns Solem in annis 300 redire ad æquinoctium vna die prius, q̃ computatio facta per quadrantem integrum daret: signum id fuit singulis annis ex ijs 300 deesse vnã tercentesimã diei partem, ac mensurã per quadrantem factam in annis 300 vnam diẽ plus apportare, q̃ in re esset. Verũ tametsi ita suo tempore Ptolemęus inuenit, perpetuum tamen deinceps non fuit, quando Albatenius post ipsum accuratissime annuũ tẽpus metitus vidit tẽpestate sua quadrãti plus ẽe deesse, q̃ Ptolemęus animaduerterit, non enim vnam tercentesimã diei, sed vnam cẽtesimam deesse, quæ sunt m̃. 15, sec. 12 horæ fere: quod & ipse eodem modo cognouit, quo & Ptolemæus, vidẽs in annis 100 anticipari æquinoctium à Sole vna die prius, q̃ ratio per quadrantem posceret. Sed neq; hoc etiam, quod Albatenius inuenit, ratum multo post fuit, siquidem alij obseruauere non vnam centesimam, sed vnam centesimam trigesimam sextam deesse quadranti, q singulis 136 annis præueniret ęquinoctium prius vna die, quàm ratio quadrantis expostularet. Quod quidem neque ipsum diu firmum fuit, quando alij aliter etiam deprehendêre: qua in re non fuere quidem varię opiniones, sed variæ magis obseruationes, & diuersis temporibus diuersę annui temporis mensuræ compertæ.

Ad hęc aũt & circa Tropicos Solis, hoc est circa maximã ab æquinoctiali declinationem spectatur etiãnum diuersitas sua, quando declinationẽ illam p diuersitates annorũ mutari constat tradidit Ptolemæus per ea, quæ suo tempore obseruauit, declinationem Solis maximã esse gr. 23, m̃. 51. Albatenius vero post ipsum comperit eam gr. 23, m̃. 35. Nostris autẽ annis Ioannes è monte Regio retulit annotasse

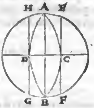
Solis

A Solis declinationem gr. 23, m. 28. quod & nos quoq; diligenti obseruatione comperimus, neque enim eiusmodi obseruatio difficilis admodum est: quam Tropicorum inæqualitatem & antiqui quoque ante Ptolemæum animaduertisse videntur.

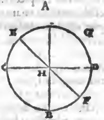
Postremo & illud in Sole apparet, q͂ existens in septentrionali parte & minor, & remotior videtur nobis. in australi vero maior, & propinquior. Eclipses quoq; Solis, quę fiunt in septentrione, maiores multo conspiciuntur, q̃ quę in meridie. Atq; hæc ferè sunt, quæ circa Solem spectantur, quibus & illud addere dignum est, quod Pomponius Mela de Ægyptijs refert, fuisse olim, quum inde oriretur Sol, vnde nũc occidit, atque inde occidisse, vnde nunc oritur: cuius rei bene erit rationem habere, & videre, verum ne esse possit, & quomodo.

De causis diuersitatis dierum ciuilium. *Cap. 2.*

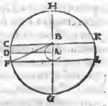
HOrum igitur omnium causas tentantes reddere quędam quidẽ cum alijs communia recipiemus, quędam vero non communia afferemus. Quoniam igitur medius circulus, quę est ecliptica, ęquinoctialem secat in duobus illis pũctis, quę ęquinoctia vocãtur, hinc vero ad ęstiuum inde ad hibernum pertingit circulum, necesse est Solẽ circulum suum anno vno totum percurrentem, bis in æquinoctiali videri, bis quoq; in omni parallelo, qui intra Tropicos continetur: in ipsis autem Tropicis semel in æstiuo, semel in hiberno. Æquinoctialis a b: Tropicus æstiuus c: hibernus d: ecliptica a c b d: æquinoctium vernum a: autumnale b, ergo in æquinoctiali quum Sol est, ęqualem necesse est fieri nocti diem: q͂m



B horizon cuiusque terrã incolentis æquinoctialẽ diuidit in duo ęqualia, transit enim per centrum: quare arcus, qui supra horizontem est, æqualis est illi, qui infra: dies autem fit in arcu supra horizontem, nox in arcu infra horizontem: dies ergo nocti ęqualis fit. Sit ęquinoctialis a b: horizon rectus c d: Sol in ęquinoctiali, vbi a: palam q͂ dies erit in tota h a, nox in tota h b: sed h a ęqualis est h b, quia exeunt à centro ad circunferentiam circuli a d b c: dies ergo erit æqualis nocti. Rursus horizon obliquus habitantis, vbi g, sit e f, dies consimiliter erit in tota h a, nox in tota h b: quare & æquales.



Sed habet dubitationem, quod dictum est omnẽ horizontem secare ęquinoctialem in duo æqualia, sic enim oporteret nos è centro terræ videre, sola nanque ea linea, quæ per centrum terrę pertransit, diuidere in duo æqualia ęquinoctialem potest, quum autem non à centro, sed à superficie terræ fiat visus, non videtur horizon æquinoctialem diuidere, si enim per lineam ęquidistantem lineę centri aspectus sit, vt per b c, tunc minorem sphęræ portionem videbimus c h k, si vero sit per lineam secantem centri lineam, vt per b f, tum maiorem sphęræ portionem aspiciemus f h l: terra sit a b, linea centri a d.

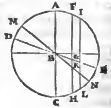


Dicendum aspectum nostrum fieri per lineam ęquidistantem lineæ centri, vt per b c. sic enim Astronomica instrumenta omnia in vsu sunt, quanquam enim videatur fortasse aspectus esse debere per lineam secantem centri

lineam, vt per b f, quã terra, mareq; sphęrica sunt, in sphęra autem summus punctus C non impeditur ab alijs, non tamen ita est, vt per lineam secantem, vt per b f, videamus, quã non impediri summum punctum in sphæra locum habet in Mathematica sphæra, in naturali autem non, quia nedum terra, sed & mare veluti planam superficiem per multum spatij habet: vnde fit, vt non p secantẽ lineam, sed per ęquidistãtem videamus: distantia autem huius lineę à linea centri tanta est, quanta est semidiameter terræ: sed certe spatium hoc semidiametri terræ in zodiaco propter immẽsam distantiam basim in aspectu nostro non facit, neq; in oculo angulum: quare neque pars vlla è notis est in vniuerso non gradus, non minutum, non secundum, non tertium, non deniq; aliud è nominatis: quam ob causam quãtum ad visum attinet, æquales dicendę sunt sphęræ partes, quas horizon vnusquisq; secat, atq; hoc pacto æquinoctium accipiendum est.



Ab æquinoctiali vero quũ digreditur Sol, in eam partem, in quam diuertit, maiorem semper apportat diem vsque ad Tropicum, quã obliquus est illis horizon omnis, & semper deprimitur sub recto horizonte: maior igitur semper est arcus qui supra horizontem est, q̃ qui infra: in opposita vero parte oppositũ. Sit ęquinoctialis a b c, horizon rectus p q, obliquus d e, Sol in parte septentrionali, vbi f, palam ꝙ dies erit in tota f g, nox in tota g h: maior autem est f g: in oppo-sita vero parte dies erit in tota m n, nox in tota n o: maior autem est n o. Maior item fit dies, quanto Sol magis ab ęquinoctiali recedit, vt si sit, vbi i: dies enim erit in tota k i, nox in tota k l: maior autem est k i non solum k l, sed & f g: quã ob rem in Tropico, vbi maxima est amotio Solis ab æquinoctiali, maxima etiam omnium aliarum dies producitur: propter eandem causam & quanto aliqui longius siti sunt ab æquinoctiali, tanto maiorem diem habẽt, maior est enim dies ijs, qui sunt, vbi i, quàm ijs, qui sunt, vbi f, quã his horizon minus depressus est, vt d e, illis depressior, vt m n: qui igitur sunt, vbi i, diem habent in tota k i: qui vero, vbi f, diem habent in tota g f: maior autẽ est k i, q̃ g f. Ergo qui sub arctico circulo degunt, ijs ciuilis dies æqualis est naturali, vnum enim diem habent integrum ex horis 24, & in opposita parte noctem vnã horarum 24: quod iccirco fit, quia horizon eorum extremas zodiaci declinationes attingit. Vt si æquinoctialis sit a b c, æstiuus circulus e g, hibernus d f, arcticus circulus l m, horizon quidem eorum erit d e: Sole igitur existente in Tropico, vbi g, dies illis erit in tota g e: quare noctis vix punctũ habebũt, reliquũ, quę sunt horę 24, diem continuam videbunt. Sole vero existẽte in alio Tropico, vbi d, vnam ducent noctem continuam ex horis 24, & diem vix in puncto, ac Solem cernent. Qui vero intra arcticum circulũ, & polum habitant, ijs dies ciuilis maior est naturali, longiorem enim habent oẽs diem, q̃ horarum 24, & tanto magis, quanto ad polum propinquiores sunt. Sit ar-

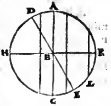






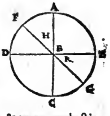
cticus

A ꝛcticus h l, polus n, habitent aliqui, vbi k, palàm quòd Horizon eorum erit f g: Sole igitur existente in Tropico, vbi o, diem semper habebunt: nec solum in Tropico, vbi o, sed etiam existente ante Tropicum, vbi p, diem habebunt. Alij igitur habebunt vnius mensis continui diem, alij duorum, alij trium, alij & plus vsque ad polum, sub quo qui degũt, diem continuum mensium sex, quoniam horizon eorum est æquinoctialis: quandiu igitur Sol erit aut in æquinoctiali, aut citra, semper eum in conspectu habebũt: quandiu vero vltra æquinoctialem erit, tandiu noctem perpetuam sex mensium traducent. At qui intra arcticum circulũ & æquinoctialem sunt, omnibus ijs semper minor est ciuilis dies, quàm naturalis, hoc est minor, quàm horarum 24: vnde & omnes diem & noctem habent, & ortum & occasum Solis, quoniam eorum horizon vltra extremas zodiaci declinationes protenditur, & arcum facit diei, & noctis in omni parallelo, in quo sit Sol. Habitatio sit, vbi f, horizon erit d e, supra quem (vbicunque sit Sol) semper arcus diei fit, & arcus noctis. At qui sub æquinoctiali degunt, ij semper æquinoctium habent, quoniam rectus est eorum horizon, vt h k, supra quem semper qui est arcus, æqualis illi fit, qui infra est.



De causis diuersitatis naturalium dierum. Cap. 5.

SVnt autem & circa naturales dies, Solisque conuersiones integras suæ etiam diuersitates: quarum aliæ ex ipso Sole sunt, aliæ respectu incolentium terram, & horizontium eorum: quum. n. alijs recti horizontes sint, alijs obliqui, quibus quidẽ
B recti sunt, ijs omnes naturales dies æquales sunt, quantum ex horizonte est: at quibus obliquus est horizon, ijs & dies inæquales sunt, & ortus solis, Sit horizon rectus d e: in hoc igitur omnes dies ab vno ortu ad alium æquales erunt, quantum in horizonte est: tempus autem, quod absumit sol ab ortu ad ortum in hoc horizonte, sunt horæ 24. Horizon vero obliquus sit f g: si igitur sol hodie oriatur in æquinoctiali vbi b, cras qui dem in horizonte recto redibit sol ad b horis 24: at vero si redeat ad horizontem obliquum vbi k, breuior erit illa reuolutio solis, & ortus correptus magis: quod si redeat ad eundem horizontem obliquum, vbi h, longior erit reuolutio solis, & ortus productior, Hac de causa quum sol est in signis, quæ oblique oriuntur à capricorno ad cancrum per Arietem, semper ortus corripiuntur, reuertitur enim sol ad horizõtem veluti occursantem sibi, propter depressionem eius sub recto: quum vero est in signis, quę recte oriuntur à cancro ad capricornum per Libram, semper ortus producitur, & reuolutio solis fit serior, quoniam reuertitur ad horizontem veluti fugientem, propter eleuationem eius supra rectum. verum diuersitates hæ dierum non è sole ipso dependent, sed causa horizontium & eorum situum. At vero & ratione solis ac motus eius secundum se reuolutiones solis, & naturales dies valde diuersæ conspiciuntur: causa in vniuersum est, quod Sol non æqualiter contrafertur raptui primi orbis, sed interdum magis, interdum minus. igitur quum magis contrafertur, tum minus rapitur, vnde dies fit longior, & reuolutio Solis tardior: quum vero minus contrafertẽ,



tum magis rapi accidit, & celerius verti in occasum, vnde & dies minor fit, & reuolutio citatior. Duabus aũt de causis euenit inęqualiter contraferri Solẽ primo orbi: altera est inæqualitas motus Solis, diximus enĩ id habere Solem, quod & alij, vt modo tardior, modo velocior feratur in suo circulo: altera pendet ex obliquitate circuli sui, qui alicubi multum lateralis, parum recti habet, alicubi multum recti, parum lateralis. Propter causam igit inæqualitatis motus, in septentrionali parte accidit dies minores videri, qm̃ in ea parte dictum est tardius moueri Solem, quare minus contrafertur raptui primi orbis, vnde accidit magis rapi, & celerius in occasum verti, & diem breuiorem fieri: in australi vero parte, q illic velocior feratur, & magis contraferatur raptui, inde fit, vt dies productior sit. Propter circuli autem obliquitatẽ cæteris paribus minores circa sectiones facit dies Sol, qm̃ illic multum lateralis, parum recti habet circulus, quare minus contrafertur, vnde & magis rapitur, ac citius in occasum: circa Tropicos vero maiores producit dies, qm̃ illic plus recti habet circulus, parum lateralis, vnde & magis contraferri accidit, & diem tardari, ac raptũ. Verum hæ duę causæ in septentrionali parte circa Tropicũ opponi videntur, rationę enim tarditatis motus minus contrafertur Sol, ratione vero rectitudinis circuli, magis: at australi medietate circa Tropicum vtraque causa concurrit, nam & Sol illic velociter mouetur, & rectitudo circuli est maxima: qua de re, si exactissime mẽsurarentur dies, in australi quidem plus adderetur in velocitate supra medium motum, quàm in septentrionali demeretur in tarditate.

De æqualitate, & inæqualitate horarum. *Cap.* 4.

NOn æqualibus igitur existentibus diebus, necesse est & horas inæquales etiam ipsas esse, maiorum enim dierum maiores sunt partes in quatuor & viginti diuisæ, quæ horæ dicuntur. minorum vero minores, non solum autem, si dies inter se compares, inæquales sunt horæ, sed & in eadem etiam die inæquales sunt, si exactissime metiaris, neque enim est eadem velocitas, & tarditas solis mane & vespera, nec eadem rectitudo & obliquitas circuli: qua de causa fit, vt, si dies metiaris per æquales temporis partes 24, quales sunt horæ Horologiorum, spatia ipsa à sole percursa æqualia ipsa non sint: si vero mensura fiat per ęqualia spatia, partes quidem temporis æquales ipsę non erunt: solent tamen tam horas horologiorũ, q̃ horas quibus æqualia spatia percurruntur, ęquales appellare, verum non simpliciter æquales sunt, sed secundum quid solum, illæ quidem æquales tempore, hæ æquales spatijs solum: facta autem mensura per æqualia spatia singulis 15 gr. vnam horam assignant, sic enim horę 24 totam explent æquinoctialem in gr. 360. diuisam.

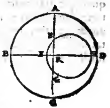
Est autem & alius modus, quo horæ æquales, & inæquales dici consueuere, qui maxime apud antiquos in vsu erat, diuidebant enim tum diem, tum nocte omnem in horas 12, ita, vt tot horas cõtineret nox omnis, quot & omnis dies, & semper numero horarum par esset nocti dies: vnde fiebat, vt horæ illę quantitate temporis valde inæquales redderentur, in ęstiuis enim diebus, si nox diuideretur in tot horas numero, quot et dies, oportebat quidem horas illas noctis valde angustas, et breues esse, quum & noctes breuissimæ essent, dies vero longissimæ: quare ęstate horę dierum q̃ longissimæ ducebantur, contra hyeme dierum horæ q̃ breuissimæ, noctiũ quàm longissimæ trahebantur: solæ autẽ illæ vere æquales erant, quæ fiebant Sole in ęquinoctiali existente, nam pares erant horæ diei & noctis non solum numero, sed & temporis quantitate: has igitur solas æquales vocabãt, quas & alij æquinoctiales

appel-

A appellabant, quarum proportione & nunc quoque ęquinoctiales illæ appellantur, quæ æqualibus spatijs commensurandis sunt attributæ.

Cur solis motus sit inæqualis. *Cap. 5.*

NVnc, cur & annuus Solis motus sit inęqualis, expediamus. Astronomi quidẽ causam in Ecentricum orbem referunt. nam quemadmodum omniũ aliorum planetarum, ita & Solis orbem Ecentricum statuũt, cuius absis nunc in cancro gr. 1, olim in geminis esset, Antabsis in Capricorno nunc, olim in sagittario: mutatæ aũt propter Aplanes motum. Ergo si zodiacus in duo æqualia diuidatur a b c; & c d a, Ecentricus autem sit e h g f, cuius absis h sit in septentrione, vbi d, antabsis f in meridie, vbi b, palam quòd plus more trahet Sol in prætereunda medietate zodiaci a d c, quàm in prętereunda c b a, qm̃ priorem medietatem trãsibit obiens arcum e h g, secundam per arcum g f e: maior autem est e h g, & plus temporis exposcens. de quo & supra dictum est.



Nos rationem eius inæqualitatis Circitori orbis damus, nam & Sol quemadmodum, & prædicti, Circitorem suum habet: habet autem vnum tantum, qm̃ in Sole secunda inæqualitas non inuenitur, quæ retrogradationẽ faciebat, nunquam enim retrogradus Sol fit, sed semper directus progreditur. Ergo & in Sole oportet tarditatem & velocitatem inesse, si eorũ recordamur, quæ de Circitorum ratione dicta sunt supra. quoniam Circitor omnis modo in idem cum stella, modo in oppositum fertur, quare & modo citat, modo retardat, tantum si non velocior sit.

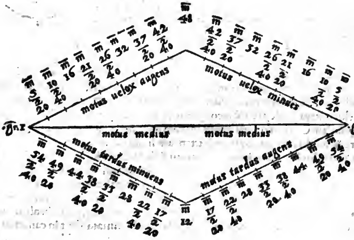
B Ergo Solis Circitor proprio quidem motu Sole tardior aliquanto est, circunductione autem par, cuius ea est cum eo proportio, vt tum subalternus sit in medietate contraria, quum planeta ad gr. 1. cancri peruenit, subalternus vero in medietate iuuante, quum ad gr. 1. Capricorni: quare hic est punctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, mutabiles autem propter Aplanes motum, vti & in alijs. Qua de causa & à Ptolemæi tempore à geminis & sagittario mutata sunt in cancrum, & capricornum, & non iam prima quarta tardius obitur, quàm secũda, quoniam tarditatis punctus in prima quarta tempestate nostra non est.

Quomodo in annis pluribus collatis inuicem diuersitas etiam sit. *Cap. 6.*

QVo autem modo, & qua causa fiat, vt & inter plures annos collatos inuicem inæqualitas etiam non parua inueniatur, iam dicendum. prædicta enim inæqualitas anni quidem vnius partes inæquales inter se facit, totos autem annos nõ: quare quum nihilominus & ipsi anni integri inæquales inter se sint, & alij maioris mensuræ, alij minoris, operæpretium est diuersitatis huius rationem adinuenire: neq; enim dicendum est Astronomos, qui diuersis temporibus diuersam annui temporis mensuram annotauere, deceptos fuisse (vt diximus) sed magis id pro comperto constituendum est, diuersa diuersos comperisse, et sine menda vlla diligentissime obseruasse. Quoniam igitur supra demonstratũ est Aplanes motum inęqualem admodum esse, & modo tardiorẽ, modo velociorem pergere, item & illud in obseruatis constare Aplanes motu reliquos orbes, qui infra sunt, pariter agi, ac rapi, hinc fieri necesse est, vt & Sol mutationem, alterationemq́; aliquam recipiat ab Aplane, ipse quidem aliorum maxime, qm̃ subalternus est eius motus cum motu Aplanes.

Igitur

Igitur, quo tempore Aplane velocior ipsa fit, quod accidit per annos mille octinge- C
tos, tum & simul citari Solem censendum est, quo fiat, vt citius solito reuertatur ad æquinoctia, & quanto velocior redditur, tanto etiam velocius reuertatur: ex quo accidit & annos inæquales fieri, & mensuram annui temporis variari. Quæ vt manifestiora nobis fiant, ac simul & illud ostendatur, quantum Sol ab Aplane recipiat, subijciemus totum Aplanes motum secũdum superius traditam subscriptionem, quam per suas quartas diuisimus: quarta autem quælibet annos noningentos continet, quos de centum in centum digessimus. In prima autẽ quarta est motus velox, augens continenter velocitatem: in secunda velox minuens: in tertia tardus, augens tarditatem: in quarta tardus, minuẽs tarditatẽ: inter velocem aũt et tardum consistit medius motus, qui & Aplane proprius est, quo in annis 100 gr. vnum peragit.



D

Tempus igitur fuit, quum Sol ab æquinoctio ad ęquinoctiũ rediret diebus 365. & quadrante præcise, hoc est horis præcise sex, quemadmodum antiqui recte annũ suum dimetientes adinuenere: quod ante Natalem Dñi annis quadringentis contigisse censendum est, quum Aplane motu tardo minuente perageret. m̃, 38, sec. 40. Hoc enim constituto cuncta optime respõdere videbuntijs, quę de diuersitate mensuræ annuæ à diuersis sunt obseruata: quæ vt manifeste conspici possint, bene erit recensere, de centum in centum annos, quantum Aplane addere Soli potuit. Supponamus igitur eo tempore, quo Aplane m̃. 38, sec. 40, in annis 100 peragebat, annis scilicet ante Christũ 400, annuam mensuram ex quadrante præcise cõstitisse. in sequenti igitur centenario auctus fuit Aplanes motus, & addita Soli mi. 5, sec. 20: ob quę cęptum est anticipari æquinoctiũ in annis 100 per tantũ tpis, quãto m̃. 5. sec. 20, peragi à Sole pñt, quę sunt horę 2. m. circiter 15 horę: ac tũc & mensura annua cępit ex quadrãte pręcise nõ constare,

m.	sec.
5	20
10	40
16	
21	20
53	20

A stare, sed minus cõtinere. in secundo vero sequenti centenario addita Soli fuere mi. 10, sec. 40. in tertio mi. 16: in quarto mi. 21, sec. 20: quo tpe & Natalis Domini fuit, & Aplane habuit motũ medium ac proprium. Si igitur omnia m̃. illa & sec. coniungamus, fient m̃. 53, sec. 20: quæ à quadrante, hoc est à tempore, quo annua mensura præcise ex quadrante constabat, vsq; ad Natalem Dñi addita Soli fuere: qui fuerunt anni 400 ante. Præuenit igitur in ijs 400 annis æquinoctium horis fere 22, & media, priusquam ratio per quadrantem facta daret.

Recenseamus autem & quæ à Christi Natali addita Soli sunt vsque ad Albatenij tpa, q̃ fuit quarta vna, anni videlicet noningenti. in primo igiť cẽtenario addita sũt m̃. 26, sec. 40: in sc̃do m̃. 32: ĩ tertio m̃. 37, sec. 20: in quarto m̃. 42, sec. 40: in quinto m̃. 48: in sexto m̃. 53, sec. 20: in septimo m̃. 48, sec. 40: in octauo m̃. 64: in nono m̃. 69, sec. 20: quæ oĩa sunt ĩ annis 900 m̃. 432, gr. autem 7, m̃. 12: qui sunt dies circiter 7, horę 7. Quibus positis videamus nũquid Ptolemæi, & Albatenij obseruata rationi huic nostræ respondeant. at certe respondere videntť, differẽtia solum paucorum minutorũ intercidente, quod vel instrumẽta ipsa ingessisse potuere, vel difficultas æquinoctij ad vnguẽ inueniendi, pręsertim si per motum medium cõputatio facta fuisset, non aũt per verum. Existimauit igitur Ptolemęus singulis 300 annis pręueniri ęquinoctiũ vna die prius, q̃ ratio quadrantis posceret, qd' ita

m.	sec.
26	40
32	
37	20
42	40
48	
53	20
58	40
64	
69	20
432	0

Gr. 7, m̃. 12.
dies 7, horę 7 ferè.

B opinatus est videns primũ in annis 285 (qui inter obseruationes Hipparchi, & suas interfluxere) anticipasse æquinoctium die vna, minus vna vigesima, quod ad annos 300 proportionem vnius diei habet. E nostra aũt ratione sequitur anticipasse ęquinoctium in annis illis 285, qui inter Hipparchi & Ptolemæi obseruationes fluxere, m̃. circiter 66, differentia intercidente m̃. 10 in annis 285. ita autẽ sequitur è nostra hac ratione, q̃m in annis 100 post Natalẽ Christi addita Soli fuere m̃. 26, sec. 40: in annis vero 43, qui fuere ab hoc centenario ad Ptolemæũ, adiecta sunt m̃. circiter 10. In centenario autẽ ante Natalem addita fuerant m̃. 21, sec. 20: in annis porrò 42, qui ante hunc centenarium fuere vsq; ad Hipparchũ, adiecta sunt m̃. fere 8, q̃ ad summũ sũt m̃. circiter 66. potuit igiť aut Hipparchus, aut Ptolemęus, aut vterq; differentiã illã m̃. 10 casu aliquo ĩtulisse.

m.	sec.
26	40
10	
21	20
8	
66	0

Fecit deinde & aliã Ptolemæus supputationẽ annorũ 571, q fuere à suis vsq; ad Mentonis, & Euctemonis obseruationes, ĩ quo tpe vidit anticipasse ęquinoctia duobus dieb', minus vna duodecima, qui ad annos 600 ꝓportionẽ habent dierũ duorũ. E nostra aũt ratione sequiť anticipasse ęquinoctia in annis illis 571, m̃. 90, q̃m in annis 400, qui pręcessere Natalẽ Domini, addita fuere m̃. 53, sec. 20: in annis vero 100, qui secuti sunt Natalem, addita sunt m̃. 26, sec. 40: in annis 43 ab his sequentibus vsque ad Ptolemęum addita m̃. 10: in annis porrò 28, qui fuere ante 400 illos, qui pręcessere Natalem Domini, vsque ad Mentonem & Euctemonem nihil additum

m.	sec.
53	20
26	40
10	
90	0

fuit

fuit quia tunc mensura annua ex quadrante integro constabat: quę omnia in C totum sunt m̄.90:ex quibus manifestum est rationem hanc parum abesse ab obseruatis à Ptolemęo. Post Ptolemæū Albatenius longe diuersa visus est obseruasse circa anni mensuram,& æquinoctiorū anticipationes, si quidem ab obseruatis Ptolemæi per annos 743, annotauit ipse eo temporis spatio anticipasse æquinoctiū diebus circiter septem prius, q̄ ratio per integrum quadrantem postularet. E ratione autē hac nostra sequitur anticipasse dies sex, horas circiter 15, & mediam, in nono enim centenario, qui ad tempora Albatenij terminauit, addita fuere Soli m̄.69: sec.20: in octauo ante illum addita m̄.64: in septimo præcedēte m̄.58, sec.40: in sexto m̄.53, sec.20: in quinto m̄.48: in quarto mi.42, sec.40: in tertio mi.37, sec.20: in annis vero 43 continuatis tertio centenario addita fuere mi. circiter 20: qui omnes sunt gr.6, mi.33, sec.20: dies autem 6, horæ 15 cū dimidia fere. quapropter merito existimauit Albatenius longe magis anticipare ęquinoctia, quàm Ptolemęus scripsisset, & quadranti plus deesse, q̄ vnam tercentesimā, quod ex obseruatis ab eo dixit esse centesimam vnā. Neq; igitur Ptolemęus, neq; Albatenius in obseruationibus decepti sūt, qd' momenti alicuius esset, sed in eo magis vterque, q perpetuū existimarunt, quod in parte tpis solum viderant: manifestū autem est, q aliter futurū erat, ac Ptolemæus opinabatᶜ, qū à Christi ortu ad annos nostros D intercessere anni 1535, in quo tōto tpe tercenteni anni solum quinquies interfuere: oporteret igitur ex eius opinione à Christo ad nostra tēpora anticipasse dieb' solum quinque, quum tn̄ constet anticipasse diebus circiter 13, siquidem circa Natalem Dn̄i erat æquinoctiū die 24 Martij labente, nunc vero labente vndecima Martij spectatur. Simil'r neq;, qd' Albatenius in septingentis annis perspexit, idem in sequentibus erat futurū. si enim singulis 100 annis vna die pręueniret æquinoctium, oporteret à Christo ad nostra tempora iam diebus 15. præuenisse, at solū dies circiter 13 enumerantᶜ, quibus æquinoctia rōnem quadrantis præuenerunt: nihil igitur firmū perpetuumq; in hoc ęquinoctiorū præuentu sperandū, atq; attēdendum est, quando nec Aplanes motus, à quo inæqualitas hæc dependet, vnus & certus est: bene aūt erit, si & reliquos annos, qui post Albateniū fluxere vsque ad hæc tpa recēseamus, & pro ratione hac nostra videamus, quantū ab Aplane additum Soli sit. In primo igitur cētenario post Albateniū adiecta fuere mi.69, se.20: in scdo mi.64 in tertio mi.58, sec.40: in quarto mi.53, sec.20: in quinto m̄.48. in sexto mi.42: sec.40: q̄ sunt oīno m.336, videlicet gr.5, mi.36: quibus si iūgamus addita à Natali Christi ad Albateniū, qui erāt gr.7, m.12, fient gr.12, mi.48, dies vero circiter 13: manifestū igitur est in annis 1500 tm̄ anticipasse æquinoctia s̄m rationē hanc nostram, & nihilo plus. Quippe tpe Iulij Cęsa. ęquinoctiū spectabatᶜ die 25 Martij

m.	sec.
69	20
64	
58	40
53	20
48	
42	40
37	20
20	
393	20

Dies 6, horę 15 cum dimidia ferè.

m.	sec.
69	20
64	
58	40
53	20
48	
42	40
336	0
Gr.5 m.36	
7 m.12	
12	48

Dies 13

Homo scri-psit hæc fessus scripsit Fra Basilen' 1534

A Martij labente, circa initia eius, annis vero Natiuitatis Christi die 14, circa finẽ eius cadebat: quum vero anno 1500 æquinoctiũ habitum fuerit die 11, circa finem eius, palam quod aptissime dies 13 anticipationibus æquinoctiorum dãtur à Natali Dñi ad annum 1500. Manifestius aũt (vt arbitror) eadem ratio in annis sequentibus apparebit, in quibus quum æquinoctiorum anticipatio minor continenter, & minor fiat, tẽpus illud veniet, vt nulla tandẽ anticipatio eorum fiat, sed annua mensura rursus è quadrante integro constituetur, quum trãsacta quarta hac, in qua Aplane motu veloci minuẽte agitur, post annos 400 rursus mi. 38, sec. 40 peraget ĩ annis 1001 à quo tpe mox fiet, vt iam non anticipẽt æquinoctia, sed postponant, & annua mensura plus etiam quadrante requirat: atq; his vicissitudinibus agetur Sol, vt modo anticipent æquinoctia, modo postponant, interdum etiam stent, sed pauco tempore: maius vero est tempus, per quod anticipare contingit æquinoctia, quàm postponere: ex his igitur existimandum est ea cõtigisse, quę diuersis temporibus diuersa sunt obseruata circa annuam mensuram, & inconstantiam æquinoctiorum. Vtrum autem fiant hæc per eam pręcise rationem, quam nos tradidimus, equidem non ausim affirmare, sed certe aut per eam fit, aut per valde proximam, quam rem alij fortasse ratione magis exacta absoluẽt, nos enim vniuersalia magis percurrimus: ex his quoq; & mutationes punctorum maximę tarditatis, & velocitatis dependent.

De alia causa, cur annua mensura varietur. *Cap. 7.*

Est autem fortasse & alia causa, cur annua mensura euarietur, quam aliqui forte nimis affectatam dicent, nos negligendam ducimus: supra enim diximus medium circulum Solis continenter versus æquinoctialem appellere, ac maximã eius declinationem in dies corripi: ex hoc sequitur eundem circulum contraferri in dies magis & magis motui primi orbis, qm̃ continenter plus recti, minus autem obliqui habeat: vnde accidit & minus rapi, Solisq; conuersiones productiores esse. Ex diebus vero quum anni constent, dies ex horis, horæ è minutis, hæc ex alijs, hinc & annos quandam diuersitatem recipere censendum est, & annos nostros cõstare è paucioribus aut horis, aut minutis, aut alijs partibus: non solum autem naturales dies, sed & ciuiles etiam variari ex hac eadem causa contingit: Sole enim magis in dies accedente ad æquinoctialem per circulum suum, nobis quidem, qui ad septentrionẽ incolimus, breuior fit cõtinenter dies, longior nox, australibus vero è contrario. nobis enim arcus diei minor redditur, noctis maior. Sit æquinoctialis a b c, declinatio Solis maior d e f, & r s t, minor g h k, & o p q, horizõ l m: nobis igit' in maiori declinatione dies erat ĩ tota e d, australibus in tota r s: in minori vero declinatione dies est nobis in tota h g, australibus in tota o p: nobis ergo dies fit continenter minor, qm̃ h g minor est, quàm e d. Nobis item temperatior contingit tum æstas, tum hyems, æstate enim Sol à nobis magis amouetur in dies, vtpote ad æquinoctialem accedens, in hyeme vero propinquior nobis fit, vtpote ab austro versus æquinoctialem appropinquans. Sed certe diuersitas hęc rectitudinis, & obliquitatis circuli Solis tam pauca est, & adeo sensim accedit, vt ab vna ętate nec percipi, nec dijudicarĩ planẽ possit, siquidẽ in annis 1385, q à Ptolemęo ad hoc vsq; tempus interfuere, declinatio Solis correpta est m̃. circiter 23 de quo iã supest dicẽdũ



Cur

Quà autem causa contingat, vt maxima Solis ab æquinoctiali declinatio continenter comminuatur, nunc expediendum est, non enim quod omnes hactenus arbitrati sunt, in causa esse potest: quicunq; etenim hactenus ea de re scripsere, omnes trepidationem Aplanes causam assignant: factis siquidem paruis circulis per eum modum, qui dictus est, mutari & puncta declinationum necesse est, & modo versus polos expandi, modo versus æquinoctialem contrahi: expandi quidem, quum medius circulus k e m aut versus d, aut versus g agitur, contrahi vero, quum contra aut a d versus l, aut a g versus k idē regredit: atq; ita fieri dicunt, vt puncta solstitia possint euariari.



Sed certe neq; necessarium est huius rei causam in trepidationem referri, neque ijs consonum quæ obseruata sunt, fortasse autem & impossibile, si semper directè feruntur stellæ. Primum autem causa hæc, quam è trepidatione assignant, obseruatis aduersat, duo enim sunt obseruata, quorum alterū cum assignata causa stare minime potest: obseruatū quidē est à Ptolemæi temporibus vsq; ad nostra correptam semper fuisse Solis declinationem. Item & illud etiamnum obseruatum fuit, à Christo vsque ad Albatenium per annos 900 motum Aplanes semper fuisse velocem, atq; augētem, vt dictum est: si igitur motus per id tempus fuit velox augens, oportet medium circulum k l motum fuisse versus d, ac sic non correptio tropicorum, sed dilatatio facta fuisset: si vero correptio eorū est facta, oportuit aut d motū fuisse versus l, aut g versus k: at in neutro horū fit motus velox augens, in altero enī fit motus velox minuēs, in altero motus tardus, & retrogradus: quare p id tps, aut motus nō fuit velox augēs, aut correptio Tropicorum non fuit, aut causa eius correptionis non est trepidatio, aut duo illa prima vti vera obseruataq;, sunt recipienda. sequitur igitur vt trepidatio causa non sit correptionis Tropicorum.

Quòd vero neq; necessarium etiam sit ad eam recurrere, è principijs nostris manifestum iam fiet: qm̄ autem multipliciter contingit id fieri, bene erit modos oēs referre, quibus ea correptio possit accidere. Primum igitur, quod antiquos Ægyptios existimasse credere possumus, siquis arbitretur, primum mobile nō ab ortu in occasum ferri sed à septentrione in meridiem, videt quidem demonstrari posse, quo pacto Solis declinationes corripiantur. qm̄.n. tum Aplanes circulus, tum & Solis per medium zodiacum protenditur in longitudinem, si quidē supra ipsos ponatur primum mobile in latitudinem per se ferri, sed q̄ tardissime, manifestū fiet, quomodo circulus ille Solis possit continēter circa solstitia variari: quinimo & illud quoq; simul videtur ostendi, quod ab Ægyptijs mandatum literis Herodotus & Mela scribunt, fuisse olim, vt Sol inde oriretur, vnde nunc occidit, & è cōtrario: primo enim mobili circūacto in latitudinem, & secum ferente cum reliquis circulū Solis, necesse est eius circuli partes successiue permutari, vt, quæ superior prius fuerat, mox inferior fiat, & econtra: permutatis autē partibus, & illud necessariū est, vt totus motus permutetur: & si prius erat ab oriente in occidentem, nunc contra ab occidente

A in orientem ferat, vt à principio diximus. Hæc igitur existimasse antiquiores Ægyptios fortasse credendum est, quum scripsere, ex quo ipsi essent, quater cursus suos obijsse sydera, ac Solem bis iam occidisse, vnde nunc oritur. Quæ vero ipsos ad hæc existimanda impulerint, equidem non alia fuisse arbitror, quā q̄ & mox à posterioribus visa sunt, solstitia scilicet mutari: sed certe iniuste videntur ob eam causam putasse primum mobile non in longitudinem ab oriente in occidentē, sed in latitudinem à septentrione in meridiem per se ferri: duobus.n.modis quum immutentur tropici, vno respectu habitationum, à quibus plus, aut minus amoueri accidit, alio respectu eclipticæ, ac vnius ad alterum, per assignatum quidem motum primi orbis in latitudinem, demonstrari fortasse potest, quomodo respectu habitationū immutari contingat tropicos, at, quomodo respectu æquinoctialis, & ad se inuicem immurent, & corripiantur, demōstrari minime potest, qm̄ moto in latitudinē primo mobili accidit quidē vtrunq; Tropicū simul cum sua æquinoctiali in latitudinē circunduci, eadem inter se, & ad æquinoctialem, distantia, & mensura remanēte: q̄ si & ad eclipticam, & ad se ipsos inuicem mutari debēt, necesse est eclipticā ipsam immutabilem, fixam, atq; æternam statui, ad quam accedentes vterq; magis, contineter, & magis, arcum simul, qui inter ipsos interiacet, vtrinq; contrahāt: hoc autem esse nō potest, nisi primus orbis in longitudinē per se actus eclipticā ipse æternam & inuariabilem inter polos vniuersi perpetuos atque immotos trahat: quod si & nunc (vti primis à nobis est constitutum) confirmetur, ac sanciatur, impossibile nimirū illud erit, vt olim Sol ortus fuerit, vbi prius occiderat, & è contrario, vt Ægyptij literis mandauere, si de ortu & occasu diurno intellexere: nam qm̄ diurnus motus, ortusque & occasus à primo mobili datur, impossibile est aliunde oriri Solē, quàm ab ea

B parte, vnde & nunc oritur, quocunq; in situ ponat circulus eius, quicunq; illi locus in vniuerso detur: q̄ si non de diurno ortu atque occasu intellexere, sed de annuo, sic verum (vt arbitror) & opinari & mādare literis potuere: qd' simul manifestū fiet, vbi causam assignauerimus, cur solstitia continenter corripi conspiciantur. Meminisse autem oportet eorū, q̄ circa Aplanen supra cōmemorata sunt, supra ipsam enī contrauectum orbē vltimum ponebamus, à quo fiebat, ne simul cum Circunducente ipsa etiā Aplane circuntraheret in latitudinem: si igitur Contrauectū hunc ponamus non omnino æqualē Circunducenti, sed cedentem aliquantisper, verùm adeo parum, vt non nisi multo post deprehendi possit, tunc fieri necesse est, vt & hic Cōtrauectus, & cū eo Aplane circunferant in latitudinem, sed sensim, & quod nō nisi post multa sæcula cognoscatur: qm̄ autem ab Aplane trahi oēs orbes inferiores cōstat, inde etiā & illud fiet, vt & Solis circulus, & aliorū planetarum simul in latitudinē quoque circunducantur, sed tarde admodum, & quod longe post agnoscatur. Videtur autem (nisi fallimur) necessarium ita fore, vt Solis circulus in latitudinē circūagatur, quo oīa, quæ possibilia sunt in natura fieri, quandoq; etiam fiant, & vt virtus omnis, quę à Sole huc demittitur, & impartitur in terras, ad omnia successiue & vndequaque sese conuertat. Futurum igitur existimamus, vt, quemadmodum à Ptolemæi temporibus vsque ad nostra Solis circulus ad æquinoctialem appulit m. circiter 23, ita deinceps annis labentibus continenter magis ac magis ad eandem appropinquans, tandem (quum Dij volent) per ipsam æquinoctialem iter teneat, æquinoctiumque mortalibus per multum temporis apportet: mox parte illa, quæ nunc in septentrione est, permutata in meridiem, & è contrario, magis in dies & magis ab æquinoctiali sese amoueat, donec eisdem Dijs ita prouidentibus

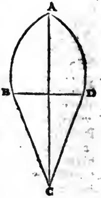
dentibus, Solis circulus per vtrunque polum atq; æquinoctia protendatur, subalter C nusq; fiat coluro equinoctiorum, ac tūc quidem per helices à polo ad polum actus Sol anno vno oēs mundi partes circūuisset: mox vero partibus permutatis, ac ea, quæ nunc supra est, facta infra, & è conuerso, motus etiam ipse permutabitur, & non iā ab occasu ad ortum feretur per se Sol, sed ab ortu in occasum maiori etiam velocitate, quàm orbis primus, annumq; nō ab ariete, sed à libra reportabit nobis. Quod si significare voluerunt Ægyptij, non de ortu & occasu diurno intelligentes, sed de annuo, & recte quidem tradidisse videntur, & secretius quoddam monumentum in arcanis eorum literis mandauisse. vtrum autem hęc circa Solem futura sint, nepotes nostri videbunt. Quę Solis mutationes si forte fortuna in natura sunt, iam non admirabimur montium insularumq; generationes, non eluuiones, non exarsiones, & id genus alia, quorum causas in eas syderum mutationes (quas nunc videmus) referre cum satisfactione non possumus.

Cur Sol in septentrione minor, & remotior videatur. *Cap.9.*

CVr vero Sol in septentrione existēs minor nobis, & remotior videatur, causam superius diximus, talem enim fieri solem in septentrione, qualis est in medio cęli, in meridie autem, qualis prope horizōtem est: cuius signum illud est, ꝙ australibus contra accidit, minor enim, & remotior ijs videtur, quum in meridie est, maior vero & propinquior, quum est in septentrione. Non solum autem id in Sole accidit, sed & in Luna, & alijs, vt dictum est, maxime autem id in Sole apparet circa solstitia, qm̄ illic est maxima ab æquinoctiali declinatio, & tunc maxime nobis in medio cęli est. Si autem ecentrici essent, oporteret & extra solstitia idem visum fuisse, D vbicunque absis fuisset, quod à nullo traditum legimus: in ea quidem maximam tarditatem fuisse scribunt, minimū vero & remotissimum illic videri Solem nemo (quod nos viderimus) tradidit, nisi forte in abside, quę nunc in cancro est, quod quidem non ratione absidis, sed ratione maximę declinationis contingit. De Solis autem eclipsibus, & cur maiores fiant in septentrione, in ijs, quæ de Luna, dicemus.

De numero orbium Solis. *Cap.10.*

QVatuor autem videntur orbes, qui famulantur Soli, quorum primus est solitarius ille, qui statim sub Marte subest, à quo fit, ne simul cum Marte & Solis orbis rapiatur: post quem est ordo ad Circitorem pertinentium orbiū, è quibus Circunducens est primus, qui in latitudinem per colurum superiorem à meridie in septentrionem vertitur Soli par, sub eo est Circitor eodem tempore circunductus, cęterū motu proprio tardior Sole, cui subest Contrauectus suus, à quibus omnibus est orbis Solis, qui tametsi vero motu inæqualiter circuitionem suam obit modo tardior, modo velocior, at motu tamen medio m̄. 59, sec. 8 ferè singulis diebus peragit. Dubitet autē fortasse aliquis, qm̄ sic videntʳ sectiones circuli solis in latitudinē mutari debere, qm̄ Circitor in opposita oīa mouet, & tantum in latus, quantum in longū, nisi illi Anticircitor contraponatur. Ad quæ dicimus nos anticircitorem non posuisse, vt euitaremus ingratam orbium



multi-

A multitudinem: videmur autem & sine illo posse conuenienter facere, si ea proportione ad Circitorem planeta moueatur, vt quũ Circitor à prima quarta contrariarũ mouet, quæ est superior meridionalis, pellendo sectionem versus septentrioně, tum & Sol per se eandem in partem à sectione flectat; inde enim fit, vt discerni non possit illius sectionis motus in latitudinem, qm̃ è toto orbe nihil sensibile est nisi stella: per flexus autem & sinus non accidit ipsam stellam moueri, propterea φ quartę circunductionis Circitoris, & quartæ motus planetæ æquales sunt, sed solum illud euenire videtur vt prima & vltima quarta planetæ in maiorem latitudinem flectant, q̃ aliæ duæ. Vt si æquinoctialis sit a c, prima quarta a d maiorem latitudinem & flexionem faciet, q̃ d c: simili & b a maiorem faciet, q̃ c b. quæ si minus facere satis videntur, nihil prohibet & ipsi Soli Anticircitorem contraponere, qui sectionum latitudinem impediat, ac per sex orbes demonstrari continget, quæ circa Solem apparent. ac de Sole satis dictum iam sit.

DE VENERE.

De ijs, quæ circa Venerem apparent. Cap. 11.

NVNC ad Veneris orbem transeamus, quam omnes supra Mercuriũ & Lunam locant. habet autem Venus cum Mercurio conueniẽtiam non paruam, quædam tñ propria, & magnopere admiranda sortita est. igitur φ & ipsa diurno in primis agatur motu, sed tribus superioribus tardior, æqualis autem cum Sole, vti obseruatum recipiendum est. Habet iidem & proprium motũ ab occasu ad ortum Soli æqualem: quãquam enim interdum citius, interdum tardius Sole orbem perficiat, at per se tñ, & motu medio, qui & proprius est Soli, æqualr cum eo vertitur, & anno vno cursum cum eo explet. illud quoq; manifestum esse debet non rapi Venerem ab orbe Solis, si enim raperetur, æqualr cum eo ferri non posset: diximus enim duorum orbium, si vterq; in idem agantur, minorem semper velociorem reddi. Medius autem circulus Veneris tum & æquinoctialem, tum & eclypticam secat. sectionum altera in ariete traditur gr. 1, altera in libra, mutabiles, vti & in alijs planetis.

Habet porro & Venus primam inæqualitatem medietatum. nam in ea, quæ est à piscibus ad virginem per geminos, tardior aliquanto incedebat Ptolemæi tempore, punctumq; maximę tarditatis in geminis faciebat, in illa vero, quę est à virgine ad pisces per sagittarium, velocior cernebatur, ac punctum maximæ velocitatis faciebat in sagittario gr. 15, nunc vero in primo gr. cancri maxima spectatur tarditas, maxima in capricorno velocitas.

At vero & secundam quoq; inæqualitatem directionis status, & retrogradationis sustinet, cuius reuolutiones quinq; ĩ annis 8 fieri obseruantur: quæ item reuolutiones neque æquales inter se sunt. Ad Solem vero eam relationem habere noluit Venus, quam tres superiores ha

Medius motus inæqualitatis.

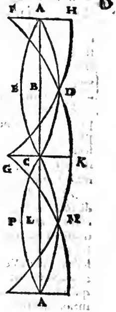
Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	q n.	sex.	
0	1	32	28	34	44	18	horę.
0	36	59	25	51	11	28	dies.
18	29	42	56	15	44	0	mẽses.

buere, vt velocissima esset in coniunctione, in oppositione tardissima, imo (qd' alioqui mirum sit) nunquam opposita Soli spectatur, quippe quum nec ab eo vnquam maiore interuallo distet, q̃ gr. 47, min. 32, nunc cum eo coniuncta, nunc pręcedens, nunc sequens. præcedere autem aut sequi quum dicimus, in eo intelligimus motu,

qui diurnus dicitur, nam & signorum ordine modo præcedit, modo & sequitur: verũ, quum signorum ordine præcedit, diurno sequitur, quum vero diurno præcedit, ordine signorum sequitur. igitur quum Solem anteit diurno in motu, tum in exortu matutina spectatur, appellaturq; à nobis Lucifer: quum vero Solem sequit, vespertina in occasu apparet Hesperus vocitata: vtraq; autem vicissitudo præcedendi insequendiq; Solem mensibus nouem fit, diebus 23, horis circiter 4, ac dimidia: maxima vero vtrobiq; elongatio à Sole gr. 47, mi. 32 esse conspicitur: quo quum peruenit, rursus ad Solem remeat nunc præuia, nunc assecla, & modo affuturum nuntians Solem, modo affuisse: atque his vicissitudinibus nunq̃ adeo à Sole abscedit, vt opposita illi fiat, siquidem oppositio gr. non pauciores, q̃ 180 exposcit: videtur autem matutina elongatio in medietate tardiori adiuuari, vespertina impediri: contra autem vespertina elõgatio iuuari in velociori medietate, matutina impediri. quum autem elongationes hæ impediuntur, nunquam ad id summum pertingunt, quod est gr. 47, mi. 32, sed solum ad gr. 45. mi. 30 perueniunt. Qualiscũq; autem in maxima elongatione inueniatur Venus, siue præcedẽs, siue sequens, semper medium motum habet, in coniunctione vero cum Sole semper est aut in tardissimo motu, aut in velocissimo: matutina aũt, si recedit à Sole, tardo semper recedit motu, si accedit, veloci: vespertina vero, si recedit, veloci semper recedit motu, si accedit, tardo.

In latitudine vero maiorem etiamnum admirationem præbent, quæ circa Venerem conspiciuntur. nam, quum tres superiores planetæ perexiguam circa sectiones latitudinem ducerent ab ecliptica, maximam circa puncta media, tum contra Venus circa pũcta media quam minimam latitudinem facit, vtpote mi. 16, circa sectiones vero maximam, & gr. 7.

Sed & illud quoque non paruam affert admirationem, q Venere duobus in locis latitudinem faciente, paruam quidem in punctis medijs, magnam circa sectiones, in punctis tamen medijs semper septentrionalis ab ecliptica spectatur, nunquam australis, in sectionibus vero tum australis, tum septentrionalis videri solet: australis vero quum videtur, in superiori quidem parte semper directa & velocissima est, in septentrionali tarda & retrograda: in inferiori vero parte è contrario. Sit ecliptica a b c, medius circulus Veneris a d c, sectiones a & c, punctus medius in superiori parte d, in inferiori m, vterque septẽtrionalis: in sectionum igitur loco maiorem latitudinẽ habebit Venus, fiet enim quandoque vbi f, quandoque vbi h, similiter & vbi g, & vbi k: in punctis autem medijs minorem multo latitudinem trahet, ex b non vltra e & d digressa: in eisdem præterea punctis medijs semper erit septentrionalis, in superiori quidem parte in d, in inferiori in m, nunquam autem in e, aut in p. directa autem et velox per f k, tarda, & retrograda per h g. cæterum & stella ipsa per helices motum explet, sicut & tres superiores planetæ.



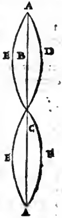
De causis secundum Astronomos. *Cap. 12.*

QVi igitur de sydetibus hactenus tractauere, in prædictis omnibus ad ecentricum, atque epicyclum confugiunt. Ecentrico primam dantes inæqualitatem, epicyclo secundam: absdem

A dem autẽ ponunt, vbi nos punctum maximę tarditatis, Antabſidẽ, vbi nos punctum maximæ velocitatis: nunquam autem opponi Venerem Soli, ſed ſemper aut coniunctam eſſe, aut præcedere, aut ſequi interſtitio nunquã maiori gr. 47, m. 32. iccirco dicunt contingere, ꝙ epicycli centrum æqualiter, & cõiunctum cum cẽtro Solis ſemper feratur: qua è re fieri, vt planeta, qui in circunferentia epicycli circunducitur, nõ plus diſtare à Sole poſſit, quàm ſit ſemidiameter epicycli, quæ gr. 45, mi. 30 traditur: ꝙ ſi plus etiam diſtare videatur, id ab ecentrico dari: ꝙ enim centrum planetę cũ centro Solis ſemper coniunctum procedat, id in medio motu intelligendum eſt, vnde fieri poteſt, vt vero motu propter abſidem & antabſidem ſeiungi etiam plus poſſit, quàm gr. 45, mi. 30, ac abeſſe etiam 47 gr. mi. 32.

In parte autem abſidis iuuari matutinam elongationem, quoniam ea fit per tarditatẽ epicycli, in parte vero antabſidis veſpertinã iuuari, quoniam fiat per velocitatem epicycli, quæ ab ecentrici velocitate iuuatur.

Quæ vero in latitudine apparent, partim epicyclo, partim ecentrico donant: Ecẽtrico quidem eam latitudinem dantes, quæ in pũctis medijs fit, Epicyclo autem eã, quæ circa ſectiones: cui tres aſſignant motus, vnum in longitudinem, quo directionem, ſtatum, & retrogradationem facit, duos vero in latitudinem, quorum alterum inclinationem vocant, alterum reflexionem. protractis enim duabus Diametris per epicyclum, altera per altitudinem ſurſum & deorſum, altera per longitudinem, ante & retro, inclinari dicũt diametrum altitudinis in ſectionibus ſummo puncto verſus eclipticam, imo verſus ſeptentrionem flectente: inclinari autem eouſque, quo fiat latitudo gr. 7. Recedẽte vero epicyclo à ſectione paulatim
B releuari inquiunt diametrum altitudinis, ita, vt, in puncto medio erectiſſima ſit, & cum ecentrico ſubalterna: quod ſi fieri debet, ſimul & alteram diametrum reflecti oportet, ac punctum, qui antè erat, ſeptentrionalem fieri, qui retrò, auſtralem. Quòd vero ſemper ſeptentrionalis planeta ſit in punctis medijs, inde eſſe dicunt, quòd ecentricus modo vltra eclipticam in e, modo citra in d deuiet per mi. 16, ea ꝓportione ad epicyclũ ſeruata, quòd, dum epicyclus à ſectione ad d punctum medium peruenit, tunc & ecẽtricus a linea a b c mouetur in d, & fit linea a d c, ac tunc in d planeta eſt ſeptentrionalis. rurſus moto epicyclo à puncto d in c alteram ſectionem, ecentricus a d redit in b, & fit iterum linea a b c. Deinde vero in parte inferiori epicyclo moto à c in f pũctum medium, ecentricus in parte ſuperiori mouetur à puncto b in e: quæ pars q̃m auſtralis eſt, & ſuperior, neceſſe eſt inferiorem fieri ſeptentrionalem, in qua eſt planeta in f puncto medio. igitur tam inferiori ĩ parte, q̃ in ſuperiori, ſemper ſeptentrionalis eſt planeta in pũcto medio. Hęc igitur fieri Aſtronomi dicunt: quo autem modo fiant, & quo pacto ecentricus modo in d, modo in e feratur, & vnde vnus epicyclus tot motus habeat, nemo dicit. de quibus omnibus accurate rationem habebimus in ſequentibus.



De cauſis per noſtra principia. *Cap. 13.*

NOs autem per pauciora, & ſimplicia magis vnũquodq; eorũ, quę ĩ Venere apparẽt, poſſumus demõſtrare, ea ĩ primis oĩa confirmantes, q̃ de medio circulo eius, & ſectionibus dicta ſunt: ꝙ autem nõ trahatur ab orbe Solis, id fieri dicimus, aquemadmodũ & in alijs, à Contrauecto orbe qui ſolitarius ſtatim ſubiacet Soli.

Tardiorem vero in vna medietate, velociorem in alia ferri à primo Circitore dari dicimus, qui circunductione in latitudinem par est Veneris motui, per se autem & proprio motu tardior: cæterum more Circitorum, modo in idem, modo in oppositum illi agitur, vnde & modo planetam citat, modo retardat, non autem retroducit, quã tardior illo est. Ea autem est proportio eius ad Venerem, vt, quum subalternus est Circitor in medietate contraria, tum planeta in puncto maximæ tarditatis inueniatur, quum vero Circitor subalternus est in medietate iuuante, tũ planeta sit in puncto maximæ velocitatis, qui olim in geminis, nunc in Cancro est, propter Aplanes motum. Circunfertur autem Circitor hic per sectiones, ac puncta media maxime respicit vti polos circũductionis: quare & illa maxime in opposita mouet, atq; in ijs operatur latitudinem min. 16. C

Secunda vero inæqualitas directionis, & retrogradationis à secundo Circitore prouenit (nam, & Venus Circitores duos habet) quã & ipsa retrogradationem nouit. hic autem Circitor circunductione quidem tardior multo est planeta, proprio autem motu velocior, siquidem circunducitur in latitudinem mensibus 19. diebus 16. horis circiter 9. Igitur, quã & hic pro Circitorum natura modo in idem cum planeta, modo in oppositum agitur, palam, ꝙ & modo eum citat, modo retardat: & quia velocior est, interdum etiam sistit, interdum retroducit: cuius reuolutiones scilicet in annis 8 fiunt: quæ quidem neæquales etiam sunt inter se, nisi medio motu mensurentur, propter velocitatem & tarditatem superadditam ab alio Circitore, vt in alijs dictum est.

Cur autem non semper anno vno orbem expleat Venus, sed modo citius, modo tardius, causa est in Circitore secundo, qui circunductione multo tardior est planeta: qua è re fit, vt dum planeta circuitiones suas obit, in aliquibus nulla intercidat retrogradatio, in aliquibus aliqua intercidat, aut tota, aut in parte: ĩ his ergo cursum retardat, in illis concitat. nõ nihil etiam ad hoc facit prior Circitor, at per se tamen & motu medio æqualiter cum Sole orbem peragit. D

Ad Solem vero nunquam opponi Venerem, sed semper aut coniunctam ferri, aut præcedere, aut sequi interuallo non maiore q̃ gra. 47. m. 32. causa præcipue pendet è Circitore secundo, quando planeta ipse per se, & proprio motu æquali cum Sole semper progreditur, & si nihil à Circitore reciperet, æquali semper passu cum Sole, et coniuncta cum eo ferri videretur: verum, qñ ab eo modo citatur, modo tardatur, ac etiam retroducitur, inde fit, vt non semper pari passu cum Sole incedat, sed interdum præuolet, quum citatur, interdum ponè sequatur, quum tardior redditur: quæ quoniam alternatim fiunt, alternatim quoq; modo præcedit Solem, modo consequitur: per tantum autem & præcedit, & sequitur, quantum Circitor & addere supra medium motum Veneris, & demere potest per vnam quartam circunductionis: videtur autem & addere, & demere gr. 45. mi. 30. addere quidem in medietate iuuante, demere in contraria. Statuatur igitur Venus cum Sole coniuncta Circitore subalterno in medietate iuuante, manifestũ quidem est tunc habere Venerem velocissimum motum: si ergo obeat Circitor quartam illam, quæ à subalternatione sequitur, addet quidem planetæ supra eius motum gra. 45. m. 30: quare prægredietur Venus ante Solem signorum ordine gr. 45. m. 30. ac vespertina apparebit post ipsum diurno in motu: fit eñi, vt diximus, vt quum signorum ordine præcedit, diurno sequatur, & è conuerso. Rursus vero, si Circitor moueat per aliam quartam, quæ est prima contrariarũ, demet quidem de motu planetę gr. itidẽ 45. mi. 30: quare quũ

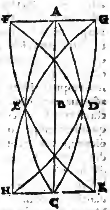
prius

A prius ante Solem esset signorum ordine gr.45:mi.30.nunc fiet, vt iterum cõiũctus cum eo redeat, totidẽ amissis gradibus, quot superacquisiuerat prius Circitore subalterno in medietate contraria. Porrò si & aliã quoq; quartam obeat Circitor, quæ est secunda contrariarũ, dementur iterum de motu planetę gr.45,mi.30:vnde interea præibit Sol, ac planetam retrò relinquet signorum progressu gr.45,mi.30:quare matutinus videbitur ante Solem diurno in motu, quoniam signorum ordine sequebatur. Postremo si quartam vltimam peragret Circitor, quę est prima iuuãtium citari rursus planetam cõtinget:quam ob rem quum iterum gr.45.mi.30 acquirat, in fine quartæ illius Soli iungetur Circitore subalterno in medietate iuuãte, ac peracta vna reuolutione inæqualitatis secundæ. Manifestum igitur est, quoties coniuncta est cum Sole Venus, semper aut velocissimum, aut tardissimum habere motum, quoniam semper eo tempore subalternum Circitorem habet modo in iuuante medietate, modo in contraria: quum vero est in maxima elongatione Venus à Sole, medium semper habet motum, quoniam tunc mouet à punctis neutris, hoc est medijs inter iuuantem medietatem & contrariam. Vespertina vero quum recedit à Sole Venus veloci semper recedit motu, quia Circitor tunc mouet à secunda quarta iuuantium, accedit autẽ motu tardo, quia hoc dat Circitor à prima quarta contraria. Matutina vero si accedit ad Solem, veloci accedit motu, quoniam id pręstat Circitor iuuans: tarda vero recedit, quia eum recessum Circitor cõtrarius facit. Quoniam vero & illud interdum accidit, vt elongatio à Sole maior etiã fiat, quàm gr.45,mi.30. quippe quũ sæpe gr.47,mi.32 spectetur, quę omnium maxima est, hoc quidem addi à primo Circitore debemus existimare. nam & ille supra mediũ motum Veneris B & addit, & demit: videtur autem addere gr. 2, mi. 2, ac tãtundem etiam demere, addere in velociori medietate, demere in tardiori. Quam ob rem si velocitas huius cũ velocitate alterius concurrat, tũc maxima fit elõgatio planetę à Sole, quę esse possit gr.47,mi.32:ac vespertina tunc apparet Venus quàm maxime à Sole distans: si vero tarditas cum tarditate iungatur, tunc iterum maxima fit elõgatio gra.47,mi.32, sed matutina est ea elongatio, Sole ordine signorũ longe pręcurrẽte: at si velocitas vnius cum tarditate alterius concurrat, elõgatio semper minor est, q̃ gr.47,mi.32.atq; hęc quidem sunt causæ eorum, quæ in longitudine apparent.

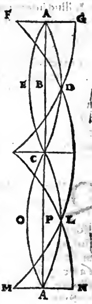
Cap.14.

QVæ vero in latitudine tam mira spectantur, à duobus illis Circitoribus fiunt, quorum prior per sectiones actus in latitudinem p se puncta media maxime respicit, atq; in opposita mouet: secũdus vero p pũcta media circũductus sectiones ipsas respicit, ac in opposita cõsimiliter agit: velocior autẽ hic erat, quàm prior, quare & latitudinem circa sectiones maiorem ipse operat᷑, quàm prior circa puncta media, quippe quum hic mi.solũ.16 latitudinẽ expleat, ille gr.7. Sit ecliptica a b c, punctus medius b, sectiones a & c, medius circulus Veneris, subalternus Eclipticę. manifestum igitur quòd prior Circitor per sectiones circũductus pellet b punctum medium in opposita, modo in d, modo in e: ipso enim mouẽte à quarta occidentali Septentrionali ageť b in e, ac fiet circulus a e c: mouente autẽ à quarta occidentali australi e repelletur in b, ac redibit circulus prior a b c. Rursus Circitore acto per quartam australem orientalem b ducetur in d, fietq́ue circulus a d c: postremo à quarta orientali septentrionali d reducetur iterum in b, facto circulo a b c. tota autem latitudo erit aut b e, aut b d, non maior quàm mi.16. At vero secun-

dus Circitor per puncta media circunductus sectiones ipsas respicit, ac in opposita C mouet: mouente igitur illo à quarta inferiori septentrionali a pelletur in f. c in k, ac fiet circulus f d k: mouente autē à quarta inferiori australi, reducetur f in a, k in c, ac redibit circulus iterum a b c: à quarta vero superiori australi ducetur a in g, c in h, facto circulo g d h: postremo à quarta superiori septentrionali restituetur g in a, h in c, redibitq; circulus primus a b c, peracta vna reuolutione secundæ inæqualitatis: latitudo autem tota erit ab a ad f, vel ad g, maior multo, q̄ in punctis medijs vt pote gr. 7.



Quòd vero in punctis medijs septentrionalis semper spectetur Venus in d & l, nunquam autem australis in e aut o, in causa est Circitor primus, qui, ꝙ circunductione æqualis est planetæ, tali proportione eius circulum mouet, ꝙ semper septentrionalis inuenitur planeta in pūctis medijs: dum enim stella à sectione a fertur in punctum medium b, tum Circitor mouet à quarta australi orientali, pellitq; b in d, in quo & planeta inuenit septentrionalis: rursus dum planeta à pūcto medio d in c, alteram sectionem graditur, Circitor à quarta orientali septentrionali reducit d in b: mox planeta à sectione c transeunte ad alium punctū medium l, Circitor à quarta septentrionali occidētali pellit b in e, in parte superiori circuli, in parte vero inferiori pellit p in l: si enī vnius circuli superior pars australis est, inferior septētrionalis necessario redditur: punctus igitur medius in parte inferiori septētrionalis est, quū planeta in eo inuenit: quam ob rem tam in superiori medietate, q̄ in inferiori semper septentrionalis inuenit planeta in punctis medijs respectu eclipticæ, in d & l. D



In sectionibus vero tam australis, q̄ septentrionalis esse solet, qm̄ secundus Circitor eam latitudinē operatur, qui eam proportionem non habet ad circulum planetæ, quam prior habere dictus est. Est autem Circitoris huius ea proportio ad Venerem, vt, quum australissima est illa, vt in f, tum Circitor à quarta prima iuuantium septentrionali inferiori moueat, ac directam & velocissimam reddat subalternus factus in fine quartæ illius. quum vero borealissima est, vt in g, tū Circitor mouet à prima quarta contrariarum australi superiori, tardissimamque ac maxime retrogradam illam facit in fine subalternus cum illa: at vero & per helices mouet, quoniam in opposita omnia ipse agitur, & in hoc ab alijs Circitoribus prędictis in nullo differt.

De numero orbium Veneri seruientium Cap. 15.

Videntur autem, qui Veneri quodammodo famulantur, orbes omnes vndecim esse, quorum primus est solitarius ille Contrauectus Soli, à quo fit ne, simul

A mul & Venus ipsa trahatur: reliqui decem continent ordines Circitorum duorum: ordo autem vterque orbibus constat, quoniam vterque Circitor plus addere in longitudine videtur, quã in latitudine. Ordo igitur primus Circunducentem, Circitorem, Cõtrauectum, Anticircitorem, & vltimum Contrauectum habet, quorum primus est Circunducens, qui anno vno, Veneri par, in latitudinem per se fertur, per ipsas sectiones circumactus: secundus est Circitor primus æqualiter circunductus à prædicto, proprio autem motu tardior planeta, à quo circa puncta media latitudo fit min. 16: sub eo est Contrauectus suus, duplo velocior, ac sub ipso Anticircitor, qui in latitudine eò opponitur Circitori, quò latitudo in punctis medijs non maior fiat, quàm mi. 16: sub quo subest Contrauectus suus. Ordo vero secundi Circitoris & ipse in quinque consistit orbibus, quorum primus est Circunducens: qui per pũcta media in latitudinem circunducitur mensibus 19. diebus 16. horis fere 9: sub eo est Circitor secundus eodem tempore Circũductus & ipse in latitudinem, cæterum proprio motu planeta multo velocior: qui sectiones in opposita agens latitudinem circa ipsas operatur gr. 7. additq; Veneri per quartã quamlibet gr. 45, min. 30. vel demit. sub quo est Contrauectus suus duplo velocior, cui Anticircitor suus subest non æqualis per se Circitori, sed tantum solum impediẽs, vt latitudo circa sectiones non maior fiat, quàm gr. 7: à quo postremus est Contrauectus vltimus. sub omnibus autem planetæ orbis locatur, qui per tot inæqualitates actus motum suum anno vno per se cum Sole cõficit, modo anteambulo illius, modo assecla. atque hæc de Venere satis dicta sunt.

B DE MERCVRIO.

De ijs, quę circa Mercurium apparent. Cap. 16.

MERCVRIVM diximus affinitatem, cõuenientiamq; habere cum Venere maximam, paucis quidem enim exceptis omnia ferè cum illa communia habet. Illud autem in primis constat non rapi ipsum ab orbe Veneris, alioqui æqualiter cum ea verti non posset, (recipi autem debet inter obseruata, æqualiter ipsum verti) quod in medio motu intelligendum est, nam motu vero modo citius, modo tardius obire orbem constat. Secat autẽ medius circulus eius tum æquinoctialem, tum & eclipticam. sectiones eclipticæ annis nostris in aquario leoneque traduntur gr. 1. vtriusque.

Ad solem porrò neque Mercurius eam habet relationẽ, quam tres primi superiores habuere, vt in coniunctione velocissimus, ĩ oppositione tardissimus foret, quinimo Venerem imitatus nunquam adeo à Sole abscedit, vt ad oppositionẽ veniat: siquidem neque vnquam interuallo maiore, quàm gr. 26. min. 30. remouetur à Sole, modò & ipse præcedens, modo consequens Solem, quasi hi duo planetæ perpetuo quodam famulatu semper concomitentur Solem nunc præuij, nunc assecutores, quam ob rem & ipse Mercurius modo matutinus ante Solem in exortu spectatur, modo vespertinus post ipsum in occasu, quę alternatio diebus 57. horis circiter 23. conficitur, cæterum ipse inter planetas rarissime videri solet.

Sunt autem in Mercurio diuersitates non paucæ, & maxime etiam admirandę in motu eius, quas, q͠m maxime Ptolemæus animaduertit, referemus etiam, prout il-

lius tpibus inuentæ funt. Tres igitur illę diuerfitates in Mercurio annotauit in velocitate, & tarditate, prima fuit in duobus pũctis è regione oppofitis, ĩ libra fcilicet, et Ariete gr. vtriufq; decimo: in libra quidẽ tarditatem cõperit, in Ariete velocitatem. C

Rurfus confimilem diuerfitatem animaduertit in duobus alijs punctis, verum non è regione oppofitis, fed diftantibus folum per figna 4, in aquario fcilicet, & geminis: in aquario enim gr. 9 velocitatem notauit, in geminis tarditatem: quod valde mirum videri potuit, qm̃ puncta tarditatis, & velocitatis inter fe correfpondentia femper è diametro oppofita effe confueuere, vt in alijs monftratum eft, hæc autem non è diametro fefe refpiciebant, fed folum per figna 4. Præter has autem diuerfitates, & tertiam quoq; vidit in Mercurio ineffe, quæ directionem, ftatum, & retrogradationem facit, quæ certa fibi puncta non expofcit, fed fucceffiue vbiq; fieri poteft: cuius reuolutiones 145 obferuantur in annis 40 fieri. Vna autem reuolutio diebus 115, horis fere 22.

Medius motus inęqualitatis.

Gr.	m̃.	fec.	ter.	qu.	qn.	fex.	
9	7	46	0	27	28	19	horę.
3	5	24	6	59	35	51	dies.
93	12	3	29	47	55	0	mẽf.

Primam autem diuerfitatem, quæ in Libra & Ariete vifa eft, animaduertit ex duabus Mercurij elongationibus à Sole ęqualibus, altera vefpertina, altera matutina. Vefpertina fuit Sole inuento in gr. 9, mi. 45 Aquarij, ftella vero ĩ gr. 5, mi. 0 Pifcium: Matutina vero fuit ftella in gr. 18, mi. 45 Tauri inuenta Sole vero in gra. 10, min. 0 geminorum. Ex his fequi videtur, vt maxima, et minima longitudo, hoc eft abfis, & antabfis effent in Libra, & Ariete: quum enim hæ duę elongationes æquales effent, & altera vefpertina, altera matutina, neceffe erat maximam, & minimam longitudinem effe in medio vtriufque: puncta autem inter illas media erãt gr. 10 Libræ & Arietis: qua de caufa in ijs ftatuit abfidẽ & antabfidem, in Libra quidem abfidem propter alia quædam obferuata, in Ariete vero antabfidem. quod & traditis quoque antiquorũ valde confonum videbatur, eo etiam maxime, ꝙ fecundam diuerfitatem demonftrare non poterat, nifi ita pofitis abfide & antabfide vti prædictæ elongationes oftendebant. D

☉	gr. 9	m̃. 45.	♒
✱	gr. 1	m̃. 0.	♓
✱	gr. 18.	m̃. 45.	♉
☉	gr. 10.	m̃. 0.	♊

Secundæ vero diuerfitatis neceffitas vifa eft in Aquario & Geminis propter alias duas elongationes, quas Ptolemæus obferuanit: fuit autem vtraq; maxima, hoc eft gra. 26, mi. 50, altera vefpertina, altera matutina: matutina fuit Sole vifo in gr. 10, m̃. 0 Aquarij, ftella vero in gr. 13, mi. 30 Capricorni: vefpertina vero fuit Sole in gr 10, mi. 30 geminorum, ftella in gr. 7. m. 0 Cancri. Quũ igitur centrũ epicycli per Aftronomorũ principia nunq̃ diffocietur à cẽtro Solis, oportuit in his duabus elongationibus centrũ epicycli fuiffe in aquario & geminis. rurfus vero & illud fuit neceffarium in ijs duobus punctis epicycli centrum habuiffe maximam tarditatem & maximã velocitatẽ, qm̃ duæ ille elongationes erãt maximæ, quæ effe poffent: ad quas conficiendas non fatis eft motus proprius epicycli, fed neceffe eft illũ iuuari in vefpertina per velocitatem fuperadditam, in matutina per tarditatem adiunctam, fiquidem elongatio, quæ merito epicycli per fe fit, non maior eft, ꝙ̃ gr. 22, mi. 50: prædictæ aũt erant gr. 26, mi. 30. oportuit igitur puncta

☉	gr. 10.	m̃. 0.	♒
✱	gr. 13.	m̃. 30.	♑
☉	gr. 10.	m̃. 30.	♊
✱	gr. 7.	m̃. 0,	♋

A cta illa aquarij, & geminorum addidiſſe tarditatem, & velocitatem, quod magnam peperit admirationem, quum non eſſent è regione oppoſita, ſed diſtantia ſolum per ſigna 4. Tertia vero diuerſitas vnicuiq; in propatulo ſatis erat. atq; hæc quidẽ ſunt quæ in longitudine fuere obſeruata.

At vero & in latitudine quoq; ſuæ diuerſitates ſpectant, illæ fere, quę & in Venere viſæ ſunt: nam & Mercurius duobus in locis latitudinem ab ecliptica facit, in ſectionibus, & punctis medijs: maior autem multo eſt, quæ in ſectionibus fit, vtpote gr. 4, mi. 5, minor, quæ in punctis medijs mi. 45. Verum illud in Mercurio & Venere differt, ꝙ Venere in punctis medijs ſemper ſeptentrionali exiſtente, Mercurius contra in eiſdem punctis ſemper auſtralis ſpectatur.

De cauſis ſecundum Aſtronomos. *Cap. 17.*

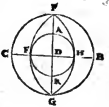
QVòd igitur à Sole nunquã elongetur Mercurius interuallo maiori, q̃ gra. 26, mi. 30, iccirco fieri Aſtronomi dicunt, ꝙ centrũ epicycli ſemper coniunctum per ſe incedit cum centro Solis, quare quũ ſtella in circunferentia epicycli vertatur, amoueri à Sole non poteſt longius, q̃ ſit ſemidiameter epicycli, modo ante, modo retro, vti & in Venere contingebat: ſemidiametrum autem tradunt gr. 22 mi. 30. quam ob rem nec cauſa epicycli amoueri à Sole longius poteſt ſtella, q̃ gra. 22. mi. 30. ꝙ ſi nonnunquã ad gr. 26. mi. 30 pertingat amotio, id fieri dicunt, ꝙ epicyclus alicubi velocitatem & tarditatem recipiat, quod in quatuor locis vltra tertiã diuerſitatem fieri comperêre, in libra & ariete, in aquario, & geminis, per tarditatem autem matutinam elongationem iuuari, veſpertinam per velocitatem, vt in Venere monſtratum eſt.
B

Primam autem, & tertiam diuerſitatem, quõ vtraq; fiat, haud magno cum negotio demõſtrant, ecentrico dantes primam diuerſitatẽ, epicyclo tertiã: in ſecunda autẽ plus laboris inuenere. Ordine tñ ſuo dicamus, quomodo vnamquãq; oſtendant. In prima igit' demonſtranda ad ecentricũ confugiunt, cuius abſidẽ in libra ponunt, antabſidem in Ariete, quare & hic punctũ velocitatis, illic punctũ tarditatis maioris tradebant: quæ puncta non alium haberent motũ cũ ſuo orbe, q̃ Aplanes motũ.

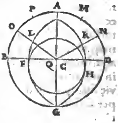
In ſecunda autem plus negocij habuere. nam quum viderent in aquario & geminis addi velocitatem, & tarditatem, non tamen ſatis apparebat, quo pacto fieret, ad ecentricum enim ſeſe conuertere non poterant, tum ꝙ per ipſum primam diuerſitatẽ demonſtrauerant, tum ꝙ abſis & antabſis ſemper oppoſita è diametro ſunt: ſed neq; ad epicyclum confugere poterant, quando tertiam diuerſitatem videbant illi aſcribi oportere: igitur tertium quiddam imaginati ſunt, hoc eſt centrũ epicycli bis in anno propinquiorem terræ fieri, ſemel in aquario, ſemel in geminis. Tres enim vię ſolæ ſunt apud Aſtronomos, per quas velocitas & tarditas ſtellis detur: prima eſt per abſidem & antabſidem, ſecunda eſt per motum & conuerſionem epicycli, tertia vero per approximationẽ epicycli ad terram. quũ igitur ſola hæc tertia ſupereſſet, qua vti poſſent, opinati ſunt centrum epicycli bis terrę proximiorem fieri, ac ſic tum in tarditate, tum in velocitate iuuari: facto enim terrę proximo epicyclo & velocitas, & tarditas maior fit, qm̃ minoribus angulis prope centrum maiores partes in zodiaco correſpondeant, quare ſi directus, & velox per ſe planeta ſit factus propinquior centro, velocior etiam & citatior redditur reſpectu zodiaci, ſi vero tardus etiam ſit, & retrogradus, pari modo citatior fit retrogradatio. Ad monſtrandũ autẽ,

quomodo

quomodo bis terræ propinquior fieret epicyclus, magnam quandam imaginatio- C
nem commenti sunt: ac circa Ecentricum Mercurij orbem quatuor Deferentes eccẽtricos collocauere, duos extimos & maiores, duos intimos & minores, in quibus medijs ipse orbis Mercurij verteretur. primi igitur duo extimi Deferentes ceu per se immoti & stabiles absidem habebant & antabsidem è regione oppositas, absidem in libra, antabsidem in ariete, mobiles solum Aplanes motu, cæterum firmas & immutabiles. Intra hos duos immotos, duos alios collocant non quidem stabiles, sed motu continuo actos, verum in oppositum orbi Mercurij: quum enim hic ab occidente feratur in orientem, illi contra ab oriente pari conuersione in occidentem voluuntur. quo fit, vt Mercurij epicyclus bis terrę propinquior in anno fiat: nam Deferentes hi, quum ecentrici sint, & absidem habeant, & antabsidem, agantur autem contra motum planetæ, necesse est totos percurri, & lustrari à planeta, quare & bis eum recipere in abside, bis in antabside, quare & ipsum bis terrę propinquiorem fieri. Sic enim motis in oppositum Deferentibus oualis à planeta describitur circulus, qualis e f g h, in quo bis terræ appropinquat in f & h.



Sit enim linea absidis longior d g, linea antabsidis breuior d a, epicyclus in abside vbi g, qui in oppositum deferentibus agatur. dum igitur linea absidis describet arcum g b, linea antabsidis describet arcum g b, linea antabsidis describet arcum a f, epicyclus autem ex g mouebitur in f, & ex abside in antabsidem transferetur, vbi terrę propinquior inuenietur. Rursus, dum linea absidis ducit arcum b e, antabsis ducit arcum f k, epicyclus autem ab abside f, mouetur in antabsidem e. Porrò linea absidis describente arcum e c, antabsis describit k h, & epicyclus ab e in h perducitur, vbi rursus terræ propinquior fit in antabside h. Postremo linea absidis designante c g, antabsis describit ipsa h a, epicyclus autem ab h fertur in g, descripto ouali circulo e f g h, in quo bis fuit terræ propinquior in f & h, bis remotior in e & g. D



His quatuor deferentibus ita constitutis, viam quoque habere sibi visi sunt ad ostendendum & illud, quomodo epicyclus terrę propinquior fieret in Aquario & geminis, & nõ in pũctis diametro oppositis. Oualis enim circuli e f g h vna longitudo est propinquior terræ, quàm alia: si terra sit vbi q, zodiacus sit a b g d, o vero Aquarius, p Pisces, a Aries, m Taurus, n Gemini, si ergo protrahatur linea à q ad n per k, & alia a q ad o per l, l quidem respõdebit Aquario, k vero geminis, quare epicyclus in k & l propinquissimus erit terræ, quoniã nulla alia breuior est ab ouali circulo ad q, quàm q k, & q l. Causa vero, quòd oualis circuli ab epicyclo descripti vna longitudo sit terrę propinquior, alia remotior, est absis & antabsis deferentium maiorum: quum enim epicyclus est in abside minorum deferentium, illi vero in abside maiorum, tunc remotissimus est epicyclus à centro q, quàm maxime potest esse: quum vero epicyclus est in abside minorum deferentium, hæc autem absis est in antabside maiorum, minus quidem abest epicyclus à centro, non tamen propinquissimus

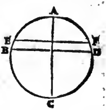
A mus est, quàm in omni alio puncto, quoniam est in abside deferentium paruorũ. Porrò nec quum est in antabside eorum, propinquissimus etiam est, quando k & l propinquiora sunt puncta terræ, quàm f & h. in Aquario igitur & Geminis propinquissimum terræ epicyclum fieri per hanc magnam imaginationem sunt arbitrati, ac per hæc quæcunque in longitudine circa Mercurium apparent, demonstrasse sibi visi sunt.

Quæ vero in latitudine visuntur, eodem ostendunt modo, quo & in Venere dictum est, epicyclo circa sectiones sese inclinante, mox sensim se releuante ita, vt in punctis medijs circulus eius subalternus sit cum ecentrico, ad quod conficiendum etiam reflecti opus est diametrum longitudinis, vti & in Venere.

Semper autem videri australem Mercurium in punctis medijs opposito modo, ac in Venere se habebat, inde fieri dicunt, ꝙ ecentricus modo citra, modo vltra eclipticam agatur, sed ea proportione, vt planeta in superiori medietate transeunte in punctum medium circulus ille australis sit, contrarium vero accidat planeta in inferiorem partem translato, vt in Venere dictum est, modus enim idem est, sed proportio diuersa, atque hæc sunt quæ de Mercurio Astronomi tradidere.

De causis per nostra principia. Cap. 18.

NOs è Circitorum ratione omnia q̃ facillime demonstrabimus, siue diuersitates, quæ in Mercurio apparent, tres sint, vt prędiximus, siue tantum duæ. fortasse autem tantum duę sunt, quoniam prima, quæ in libra & B Ariete tradebatur, nullam habet necessitaté per illas duas elongationes Mercurij à Sole æquales: neque enim necessario sequitur, si duæ elongationes æquales sint, altera matutina, altera vespertina, vt in medio earum sint puncta tarditatis & velocitatis, sed solum id sequitur, vt puncta tarditatis & velocitatis ęqualiter ab illis distent: vt si in e & f sint duæ elongationes æquales, hæc matutina, illa vespertina, non necesse est maximam tarditatem, & velocitatem esse in a & c, sed possunt esse & in b, & in d.



Secunda autem diuersitas necessaria quidem videtur, & recipienda est, quòd autem tarditas & velocitas ĩ Aquario esset, & geminis, sequitur quidem ad eos, qui epicyclos ponunt: ijs enim suppositis, licet stella fuisset in capricorno & cancro, sequitur tamen centrum epicycli fuisse in Aquario & Geminis, vbi & Sol erat: Ad nos autem non sequitur, qui epicyclos auferimus, quare tarditatem & velocitatem à Ptolemæo inuentam, dicimus in Capricorno & cancro fuisse, atque in ijs planetam recepisse arditatem & velocitatem.

Tertia verò diuersitas & ipsa necessario ponenda est propter directionem, statum, & retrogradationem in Mercurio manifestam. Primum igitur, si duæ tantum sunt in hoc planeta diuersitates, dicamus quo pacto fiant, deinde, & si tres ponantur, referemus nihilominus, quomodo & id quoque contingat. si igitur duæ tantum sunt, duo similiter Circitores ponẽdi erunt, quorum alter per sectiones circunductus in latitudinẽ pũcta media in opposita maxime mouet, alter circũductus per puncta media sectiones ipsas in opposita præcipue agit: prior igitur, cũ circũductione par Mercurio sit, tum motu proprio tardior aliquãtũ per est, propter qđ non

retroducere ipsum, sed tardare solum potuit: tardat autem, quum in oppositum illi C fertur, citat vero, quum in idem: puncta autem maioris tarditatis & velocitatis erant in capricorno, & cancro Ptolemæi tempore, in capricorno tarditatis, in cãcro velocitatis: ea enim proportione mouetur hic Circitor, vt tum subalternus sit in medietate contraria, quum planeta inueniebatur in capricorno, subalternus vero in iuuante, quum planeta in cancro sedem habebat. porrò & Circitor hic latitudinem operatur circa puncta media non maiorem mi. 45 propter Anticircitorem, de quo dicemus. ille idem & Mercurium in pũctis medijs semper australem facit, quoniam opposito modo mouetur, ac Venus: etenim, dum planeta in parte superiori fertur ad punctum medium, Circitor hic non à quarta australi pellit circulum Mercurij, sed à septentrionali, quare australem eum punctum facit in superiori medietate: quum vero planeta in inferiori parte graditur in punctum medium, tum Circitor partẽ superiorem circuli Mercurij pellit in septentrionem, inferiorem in meridiem, in qua erat planeta: quare re fit, vt semper ille australis conspiciatur in punctis medijs.

Secundus vero Circitor tum circunductione, tum proprio motu multo velocior est planeta, siquidem circunducitur mensibus tribus, diebus 25. horis ferè 22, proprio autem motu retroducere planetam potest. ab hoc igitur fit vt Mercurius non plus à Sole elongetur, q̃ gr. 22, m̃. 30: modo pręcedens, modo sequens: in hoc enim Mercurius, & Venus concordant, vt per se & motu suo semper concomitentur Solem pari gressu. cæterum à Circitore modo velocitatem maiorem recipiunt, modo tarditatem. quod autem addit Circitor suus Mercurio, & demit, sunt gr. 22, m̃. 30: quod quum per vicissitudines fiat, inde fit, vt vicissim planeta modo præueniat Solem, modo præueniatur gr. 22, m̃. 30: q̃ si quandoque etiam plus elongatur, id præstatur ab alio Circitore, cuius si velocitas cum velocitate huius iungatur, remotissimus fit, & ad gr. 26, m̃. 30. pertingit, ac tum planeta vespertinus in occasu apparet, D vespertina enim elongatio per velocitatem fit, & iuuatur: si vero tarditas vnius cum tarditate alterius concurrat, tum maxima fit elongatio matutina gr. 26, mi. 30, fit enim illa & iuuatur per tarditatem. Facit præterea secundus Circitor latitudinem circa sectiones maiorem, q̃ ea esset, quæ in punctis medijs fiebat, quoniam velocior hic Circitor multo est, & plus mouet tum in longitudine, tum & in latitudine: ille idem, & directionem & statum & retrogradationem operatur, per eum modum, qui & in Venere, & in alijs dictus est. Si igitur duæ tantum sunt diuersitates in longitudine circa Mercurium, his certe modis contingunt, & non alijs. Si vero & prima illa diuersitas superaddẽda videatur, quam Ptolemęus in Libra & Ariete statuebat, nihil nobis negocij est demonstrare, quomodo & illa fiat, sed prius de ordine & numero orbium Mercurij agamus, inde enim manifestius monstrare dabitur, quo pacto & prima illa diuersitas in Mercurio fiat.

De numero, & ordine orbium Mercurio seruientium. *Cap. 19.*

VIdentur autem, qui Mercurio ministrant orbes, numero omnes vndecim esse, quorum primus est ille Contrauectus, qui statim sub Venere locatus facit, ne Mercurij orbis simul cum Venere rapiatur: ab ipso sequitur ordo Circitoris primi, qui in quinq; consistit, Circunducente, Circitore, Contrauecto, Anticircitore, & suo Contrauecto: quorum primus est Circunducens, qui in latitudinem anno vno par Mercurio circunducitur sectiones: sub eo est Circitor primus eodem tempore circun-

A circunductus & ipse, cæterum motu proprio Mercurio tardior, & p uncta media in opposita p se mouens: sub quo est Contrauectus suus, duplo velocior Circunducente, & super illius polis motus. Cui subest Anticircitor primus, qui, si tantum sunt duæ diuersitates, in oppositum semper circunducitur Circitori, & quantum Circitor in vnam partem, tantum hic Anticircitor in oppositam ducitur, ita vt in latitudine semper opponantur inuicem: per se autem non æqualis est Circitori, tantum tamen opponitur, vt latitudo in punctis medijs non maior fiat m̃. 45. Si vero & prima diuersitas addatur, oportet hunc Anticircitorē ita statui, vt à Circitore distet per vnam quartam circunductionis ita, vt, quum Circitor in Ariete erit, hic in Cancro inueniatur, &, quum Circitor in capricorno, hic in Ariete sit, & ita successiue. his ita constitutis duæ primę diuersitates demōstrari facillime possunt. Statuatur planeta in Libra, Circitor autem subalternus in medietate contraria, Anticircitor autem in puncto neutro, vt in capricorno, manifestum quidē q planeta in Libra maximam tarditatem recipiet Circitore subalterno in contraria medietate. Moueatur mox planeta à Libra in capricornum, Circitor per vnam quartam à subalternatione ad punctum neutrum, puta in cancrum, Anticircitor vero subalternus fiat in medietate contraria, clarum est q planeta in capricorno tarditatem quoque recipiet Anticircitore subalterno in medietate contraria. Rursus vero planeta à capricorno in Arietē gradiatur, Circitor subalternus fiet in medietate iuuante, Anticircitor autem erit in puncto neutro, quare in Ariete planeta velocitatem recipiet Circitore subalterno in medietate iuuante. Postremo, si planeta in cancrum perducatur, Circitor in puncto neutro inuenietur, Anticircitor subalternus in medietate iuuante, quamobrem & in cancro velocitatem superacquiret planeta. Manifestum igitur est in quatuor punctis velocitatem, & tarditatem iuueniri, in duobus velocitatē, in duobus tarditatem.

B In latitudine quoque circa puncta media videri potest, cur non maior fiat, quam m̃. 45: dum enim vterque Circitor scilicet, & Anticircitor in eadē parte sunt (vt septentrionali) pellunt punctū medium vltra eclipticam versus meridiem m̃. 45: mox altero existente in septentrione, altero in meridie opponuntur inuicem, & latitudo non mutatur: deinde vero vtroque rursus in eadem medietate existente meridionali repellunt punctum medium versus septentrionem mi. 45. si igitur tres sunt in Mercurio diuersitates, per hunc modum fieri censendum est. Sub Anticircitore est suus Contrauectus: sub quo est ordo secundi Circitoris, qui & ipse in quinque consistit orbibus, quorum primus est Circunducēs, qui per puncta media circumactus mensibus tribus, diebus 25, horis ferè 22 Circitorem simul circūducit eodem tempore: sub eo est Circitor secundus, qui simul per eadem puncta media circunlatus sectiones ipsas suo motu ī opposita agit, verum motu suo velocior multo planeta est, additq; in vna quarta circunductionis, ac demit gr. 22, m̃. 30. Sub eo est Contrauectus duplo velocior Circunducente, ac sub ipso Anticircitor alius, à quo fit, ne latitudo circa sectiones maior euadat quam gr. 4, mi. 5. ac postremo est sub ipso Cōtrauectus vltimus. à quibus omnibus orbis Mercurij sequitur per tot diuersitates orbem obiens anno vno motu proprio, citius tamen quandoq;, quandoque tardius propter accidentia, quæ cum annuo suo motu iunguntur. Sæpe enim plures retrogradationes intercidunt, sæpe pauciores, atque hæc quidem ea sunt, quę de Mercurio dicenda visa nobis fuere.

DE LVNA.

De ijs, quæ circa Lunam apparent. Cap. 20.

DE Luna postremo superest, vt agamus, quæ vna omnium vltimam sedem habet. Sicuti aūt superiores planetæ tres multa inter se conuenientia habuere, tum multa Venus, & Mercurius, ita & Luna plurima cum Sole affinia sortita est. ergo & ipsa in primis diurno vertitur motu, verum cæteris multo tardior, siquidem paulo minus hora vna serius, quàm alij, ad occasum ducitur. proprium vero motū reliquis velociorem habet, quando diebus septem & viginti, horis 8 orbem ambit totū. Eius aūt medius circulus eclipticam secat, vtpote ad illam obliquus. Sectiones alij nodos vocant, alij caput & Caudam Draconis. Caput quidem eam sectionem, vnde incipit in septentrionem ferri, Caudam illam, vnde in meridiem. Sunt autem sectiones illæ instabiles variabilesq; diebus singulis, siquidem obseruant mutari eas aduersus signorum ordinem quotidie mi. 3. Mutantur quidem & aliorum sectiones ob Aplanes motū, sed in ijs non apparet nisi post annos plurimos, at in Luna ea sectionum inconstantia singulis etiam diebus manifesta fit. Declinatio vero circuli Lunæ ab æquinoctiali, vbi maxima est, maior multo fit, q̃ maxima Solis declinatio: Siquidem vltra tropicos Solis, & æstiuum circulum gr. circiter. 5 recedit: quare maxima Lunæ declinatio gr. octo & viginti ferè traditur. Habet præterea Luna eam tarditatis & velocitatis inæqualitatem, quam Dij omnes habere orbes voluere, verū non in vna magis medietate q̃ alia illam habet (vti Sol) sed vbiq; successiue, & ad punctum omnem. Porrò quemadmodum & Sol, neque ipsa Luna retrogradationem vllā nouit, sed semp directa fertur, quanq̃ modo tardior, modo velocior, modo mediū motum agens, qui & proprius illi est. velocissima aūt quū fertur, gr. ēt 15 in die vna conficit, tardissima vero, vix 11, medium autem motum agens 13, mi. ferè 10.

Medius motus circuitionis.

gr.	m̄.	sec.	ter.	q̄r.	q̄n.	sex.	
0	32	16	27	26	23	46	horæ.
13	10	34	58	38	30	30	dies.

Inæqualitatis aūt periodus nō omnino æqualis est periodo circuitionis, quando circuitio diebus 27, hor. 8 perficitur, inęqualitas autem diebus 27, horis circiter 13.

Ad Solem porrò relationem nō paruā habere Lunam constat: nam modo illi cōiungi ac subijci, qđ interlunium vocāt, modo illi ē diametro opponi, quod pleniluniū appellāt, modo in quartis aspectibus esse, quas quadraturas dicunt græci dicothomon, modo in locis inter hęc medijs: coniuncta aūt quum est, nihil luminis ad nos demittit, remota aūt à cōiunctione saltem gr. 14, videri vespertina incipit in occasu, at exigua, & cornuta, quod nouiluniū dicūt gręci minoyden. mox ēt magis à Sole recedens plus luminis continenter monstrat, donec dicothomos fiat: deinde transacta quadratura circa 12 diē, quū plus dimidio lumine pfert, Amphicyrthos appellatur: ac mox pleno sese orbe ostēdit Soli opposita, ab oppositione porrò cōminuere orbē incipit, & matutina in exortu cōspicitur: tum rursus Amphicyrthos fit: mox & rursus Dicothomos: ac demū ēt minoydes exiguo lumine & corniculari, donec iterū ad coitū cū Sole redeat. Cornicularis aūt quum sit Luna & ante oppositionem, & post, tum illud ītereſt, ꝙ ante oppositionē cornua semper in ortum spectant, post oppositionem autem in occasum. Ab vna vero coniūctione

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m̄.	sec.	ter.	q̄r.	q̄n.	sex.	
0	32	39	44	50	44	40	horæ.
13	3	53	56	17	51	59	dies.

A ctione ad aliam est periodus sua, tẽpusq; intercidit dierum 29, horarum 12. m̃. 44.

Per nouilunia prætetea quum videri à nobis incipit, non æqualiter sese terris nouam ostendit, sed quandoq; prima die à cõiunctione, qđ rarius fit: quandoque secunda, quod vt plurimum accidit, quandoque non nisi tertia, quod item rarius euenit. Multa itẽ ac varia tum in coniunctionibus, tum in oppositionibus, tum & in quadraturis accidunt circa Lunam: nam in coniunctionibus non solum ipsa lumen amittit, sed quasi iniuriam vlta erepti luminis Solem ipsum obscurat, ac demit nobis, quæ Solis eclipsis dicitur, quod nec alibi euenire, quam in coniunctionibus potest, aut propè: in oppositionibus vero deficere, eclipsariq; ipsa sæpe solet Luna, quod & in ijs solis contingit, aut propè. At vero & circa quadraturas magnã quandam accidere diuersitatem obseruant: eo enim tempore & maior multo, & terræ propinquior apparet, vnde & non parum aspectum nostrum respectu zodiaci euariat, & loca in cœlo eludit.

Medius motus remotionis.							
gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	qn.	sex.	
0	30	28	36	43	20	45	horæ.
12	11	26	41	20	17	30	dies.

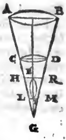
Alia præterea, & valde admiranda diuersitas in Luna apparet, quum velocem habet motum, & quum tardum: nam velox quum est, tum & maior & terræ propinquior videtur, quum vero tarda incedit, tum minor & remotior apparet: quippe maior & propinquior duobus in tẽporibus spectari solet, & quum in quadraturis est, & quum velocem agit motum. Eclypses quoque Lunæ si tum fiant, quum velox est, maiores obseruantur, & in maiori vmbra, minores vero & in minori vmbra, quũ tarde graditur. Sol quoque si tum eclipsatur, quum Luna in veloci est motu, maiorem eclipsim sustinet, si vero, quum in tardo Luna est motu, minorem. Ad hęc si deficiat in meridie Luna, maiorem apud nos eclipsim patitur. si in septentrione, minorem. Contra Sol, si in meridie ipse deficiat, minorem ipse eclipsim fert, si in septẽtrione, maiorem. atq; hæc ferè sunt, quæ circa Lunam apparent.

B

De causis secundum Astronomos. Cap. 23.

AD hęc animaduertentes Astronomi Lunę orbem in primis ecẽtricum statuũt. Quòd vero eius sectiones cum ecliptica diebus singulis mutentur aduersus signorum ordinem mi. 3, inde fieri dicunt: Supra orbem Lunæ, ac supra Deferentes eius, orbem alium ponunt, qui super polis zodiaci diebus singulis m̃. 3. cõtra signorum ordinem mouetur, ac secum & sectiones trahit. Orbem autem hunc Deferentem Draconis vocant. Addidere præterea orbi Lunæ & epicyclum, cuius medius circulus subalternus semper est cum medio circulo ecentrici, in cuius circunferentia Lunæ stella vertitur, ima parte epicycli pro signorum ordine orientem versus, suprema contra signorum progressum in occidentem, opposito quidem modo, ac aliorum epicycli agebantur. ij enim superna parte in ortum, inferna in occasum voluebantur: in Luna vero contra fit, ima enim in ortum, summa in occasum fertur, qua è re fieri dicunt, vt cum Luna velocem habet motum, tum maior & propinquior videatur, tunc enim in ima epicycli parte est, quæ in idem cum ecentrico agitur: ac nobis propinquior est: contra vero quum superna in parte, & remotior est, & minor apparet, & tardum habet motum, quoniam in oppositum ecentrico vertitur. Retrograda autem nunquam fit Luna, quoniam epicyclus tardior est ecentrico, quare, & si retro respectu epicycli ducitur, simpliciter tamen non retro, sed tardius solum mouetur. Eclipses quoque Lunæ minores fiunt, quum

quum tarde graditur, quoniam tunc est in summo epicyclo, & à terra remotior, maiores vero quum velociter fertur, quoniam in imo tunc epicyclo est, & terræ propinquior. Sit Sol a b: terra c d: Luna e f: vmbra terrę c d: Luna in imo epicyclo, & terræ propinquior, h k: in summo epicyclo, & remotior, l m, mani festū est igitur ꝙ ī imo epicyclo Luna in maiori vmbra versatur, in summo in minori: maior enim est h k, quàm l m. Quòd si Sol ipse eclipsetur Luna in imo epicyclo existente, maior eclipsis fiet, qm̄ illic Luna est propinquior terræ, & maioris basis. Sit Sol a b: visus vbi c: Luna propinquior terræ, d e, remotior f g. palàm ꝙ maior basis est d e, & plus de Sole adimit, quam f g, à quo solum h k demitur de Sole.

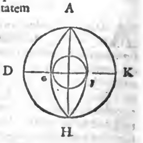


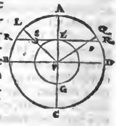
C

Diuersitatem autem aspectus, quę in quadraturis apparet, inde fieri dicunt, ꝙ Lunæ eccentricus in vnam partem, Deferētes in aliam & oppositam aguntur, Eccentricus quidem pro signorum ordine in ortum, Deferentes contra in occasum: vnde euenire necesse est, vt planeta in omni reuolutione sua bis in abside sit, bis in antabside, vti & in Mercurio diximus. Sic enim contractis Deferentibus oualem describi circulum necesse est, cuius longitudo multo maior sit latitudine, qualis a g h e: in quo planeta bis in abside fit in a, & h, bis ī antabside in g, & e: quare bis centro vicinior fit, bis remotior. In coniunctione igitur, & oppositione semper in abside est Luna, ī quadraturis vero semper in antabside: quare, quum in his terræ propinquior fiat, diuersitatem quidem in aspectu maiorem illic facit, & maior etiam apparet, hoc quidem, quia terræ propinquior est, illud, quia sola Luna inter planetas diuersitatem aspectus facit in cœlo propter eius propinquitatem: quare quanto propinquior erit, tanto maiorem illam diuersitatem reddet: propinquissima igitur cum fiat in quadraturis, maxime quidem in illis aspectum variabit, & loca in zodiaco eludet. Si vero quispiam illud monstrari cupiat, cur sola Luna diuersitatem in aspectu faciat, dicimus ic circo contingere, ꝙ nobis non è centro terræ, sed è superficie videntibus linea centri in zodiaco in vnum locum incidit, linea visus in alium, inter quæ loca spatiū quidem, quod intercidit, in Luna quidem est sensibilis basis propter propinquitatem Lunæ, in alijs autem planetis propter distantiam sensibile non est illud spatium, nec loca distincta apparent: quare in idem videtur in ijs ferri centri linea & visus, in Luna autem non in idem, sed in diuersū. Sit zodiacus a b c d. terra e g: linea centri per Lunam f l: linea visus per Lunam e k: Luna vbi f, propinquior alijs planetis. manifestum igitur quòd centri linea in zodiaco in alium locū cādit, vt in l, linea visus in alium, vt in k: inter quæ spatium quod ītercidit sensibile est, & loca diuersa referens: qđ in alijs planetis non accidit propter distantiam. Sit enim Sol,



D





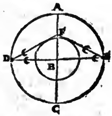
aut

A aut Iuppiter, vbi p. linea quidem centri per Iouem cadet in q, linea visus per Iouem in r: at spatium quod est inter q, & r, sensibile non est, & loca illa, vt vnum, repręsentantur. Quam ob causam in planetis aspectus non diuersificatur, in Luna autem, quia propinquior cæteris sit, diuersificatur, & tanto magis, quanto propinquior terrę fiat, quod in quadraturis contingit. Atq; hęc quidem sunt, per quę astronomi ea demonstrant, quæ circa Lunam apparent.

De causis per nostra principia. *Cap. 21.*

Qvum autem inter diuina illa & perfectissima corpora eiusmodi monstrosi orbes esse non possint, tentandum est per alia principia prædictorũ omniũ causas assignare. In primis igitur, quæ dicta sunt de sectionibus eius cum ecliptica, & nos affirmamus, ac confitemur, eundemq; illum orbem ponimus, qui sup polis zodiaci aduersus signorum ordinẽ diebus singulis m. 3 mouetur, à quo & sectiones Lunæ simul quoq; trahunt: potest autẽ & idẽ orbis in causa esse, cur lunæ sphæra non simul à Mercurij sphæra circũducatur. Quòd vero modo tardior, modo velocior feratur luna, Circitori suo ascribendũ est, qui tum circũductione, tum & proprio motu tardior Luna est: circunducitur autẽ nõ præcise eo tempore, quo Luna circuitionem facit, sed paulo tardius: Luna siquidẽ diebus 27, horis 8 orbem peragrat, at Circitoris circunductio diebus 27, horis ferè 13 fit: quo euenit, vt periodus circuitionis non omnino æqualis sit periodo inæqualitatis. Quoniam autẽ modo in idem cum orbe Lunæ, modo in oppositum fertur Circitor, hinc accidit, vt modo velocior, modo tardior conspiciatur Luna. nũquam autem retroducitur, quoniam B tardior illa est Circitor, non est autem inæqualitas hæc in vna medietate magis, sed successiue vbique, quoniam non ęquanẽ periodus inæqualitatis, & periodus circuitionis.

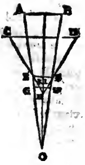
Ad Solem autem relationem non paruam habere Lunam necesse est, Sole iter per eclipticam habente, Luna vero per circulum suum, qui eclipticam secat: nec ab ea plus recedit, q̃ gr. 5: aut enim alter sub altero est in eadem linea, aut erunt è diametro oppositi, aut in aspectibus alijs. Esse autem in eadem linea non vno modo dicitur, sed multipliciter, vna enim est interdum linea respectu centri, quæ per vtrũq; trãsit, vna interdũ est respectu visus. neq;.n. in idem cadit cẽtri linea, & visus (vt dictũ est.) interdum vna dicitur linea respectu gradus, quum enim vterq; sub vno gradu sunt, in vna esse dicuntur linea, protracta scilicet linea à polis zodiaci ad gradus eius, quæ per vtrunq;, Solem scilicet & Lunam pertranseat. In vniuersum igitur cum Sole cõiuncta Luna dicitur, cum sub vna linea cum Sole fuerit, quocunq; cõtingat modo: simpliciter autem, et proprie coniuncta est, quum sub linea centri vterque cadit: ad nos autem coniuncta dicitur, quum aut sub linea visus, aut sub vno gradu coniunctio fit. Si qui igitur intra zodiacũ habitãt, ijs oĩbus modis esse vna linea, & coniunctio potest, quũ supra eorũ verticem coniunctio fit. tunc.n. & cẽtri, & visus, & gradus esse vna linea potest: at quibus extra zodiacum est habitatio, ijs nunquam est vna linea centri, & visus: si enim coniunctio fiat in medio cœli, centri linea superius, visus inferius cadit: at si ante medium cœli coniunctio accidat, tunc semper cõiunctio visus præcedit, centri sequitur: si vero accidat post medium Cęli, semper centri præcedit coniunctio, visus sequitur. Sit linea centri b d, & b e linea visus f d, & f e visus vbi f, coniunctio ante medium cœli



sd, post medium cœli f e. Coniunctio autem gradus & centri esse vna potest, quum G
in sectionibus coniunctio fit: quum vero fit extra sectiones, tunc semper diuersa est linea gradus, & centri: visus quoq; & gradus coniunctio esse vna in sectionibus potest, extra sectiones non. Ex his multa eorum contingunt, quæ in coniunctionibus & oppositionibus apparent: quotiescunq; enim talis est cōiunctio, vt visus per Lunæ, Solisque centrum pertranseat, tunc eclipsis fit Solis maxima, quæ esse possit, quod in sectionibus solis habere locū potest: ꝙ si tunc maioris etiam diametri appareat Luna, quod sæpe accidit (vt dicemus) tunc obscurari etiā totum Solem contingit, non quidem terris omnibus, sed quibusdam. extra sectiones autem eclipsis Solis non fit, nisi forte prope ipsas, quæ eclipsis in parte est solum. In coniunctionibus vero lucere desinit Luna, qm̄ ex se quidem lumen ipsa non habet, sed totū, quicquid demittit luminis, à Sole recipit: superiore igitur existente Sole, neq; pars Lunæ, quæ Solem spectat, videri à nobis potest, neq;, quæ ad nos obiecta est: hæc enim illuminata non est, vtpote auersa à Sole, illa vero illuminata quidem est, sed auersa est à nobis. Obscuratio vero hæc in Luna eclipsis non appellatur, qm̄ inter nos & Lunam interponitur nihil, quod requiri videtur in ea, quam eclipsim appellare Astronomi voluere. Non solum autem in coniunctionibus lucere desinit Luna, sed etiā post, donec interuallo gra. saltem 14 amota à Sole sit, quod breui conficit propter celeritatem. Quòd autem quandoq; citius, qn̄q; tardius sese nouam terris ostendat, causa in vniuersum est, ꝙ modo citius sese à Sole amouet, modo tardius. citius quidem, quum velocem ipsa motum habet, Sol tardum, item quum & in rectum amouetur: tardius vero, quum tardum ipsa motum habet, Sol velocem, aut cum in obliquum amouetur. Igitur si causæ oēs concurrant, quæ celerem amotionem faciunt, prima D
etiam die sperare nouam Lunam possumus: si vero oēs cōueniant, quæ tardam amotionem apportant, non nisi die tertia expectare debemus Lunam. Extrema autem rarius quam media contingere solent, qua re secunda vt plurimū die sese nobis noua ostendit Luna. Apparet autem primum figuræ, quę inde Lunaris dicta est, qm̄ sphærica est Luna: omnis aūt circulus in sphærico corpore arcualis est, nisi subalternus fit visui. qm̄ igitur semper secundū sui mediū illuminatur à Sole Luna, circulus quidem ille terminans illuminatā medietatem à principio subalternus visui nō fit, quare arcualis videtur. Exiguum aūt est, quod apparet per nouilunia, qm̄, & si Sol semper medietatem illuminet, non tamen tota pars illuminata videri potest à principio: quia maxime auersa est à nobis: mox vero, quāto abscedit à Sole magis, tanto plus eius partis, quæ auersa erat, sese ostendit: Cornuum vero, quæ in Luna apparēt, ea ratio est, ꝙ semper pars Soli obiecta ventrem seu deuexum in luna facit, opposita concauum, vbi cornua sunt. qm̄ igitur ante oppositionē Sol semper præcedit, Luna sequitur in diurno motu, inde fit, vt ante oppositionem cornua semper orientē respiciant, qm̄ deuexum & venter occasum respicit, vbi Sol: post oppositionem autē contrarium fit, qm̄ Luna præcedit, Sol sequitur: quare tunc venter respicit orientem, vbi Sol, concauum & cornua occidentem respiciunt. eadem de causa, ꝙ ante oppositionem Sol præcedit, Luna vespertina in occasu apparet, post oppositionem vero quod Luna ipsa præcedit, matutina in exortu spectatur. In oppositionibus vero sæpe ipsa eclipsatur luna modo tota, modo in parte, & non alibi, quàm in oppositionibus aut prope, quoniam obiectus terræ non potest vmbram in Lunam iacere nisi quum planeta vterque è diametro oppositi sunt, aut prope. Sunt autem eclipses Lunę maiores Luna in meridie existente, Sole in septentrione, quam econtra, quia Sol in septē-

trione

A trione minor apparet (vt dictum est) quare vmbram longiorem à terra facit & latiorem, vbi eclipsis fit. Existens vero in meridie maioris diametri fit, quare & vmbram angustiorem & breuiorem producit. Sit Solis diameter in septétrione a b, in meridie c d, terra sit e f, luna vbi g k l h. manifestū igitur ꝙ à diametro a b vmbra à terra fiet e f o, lata, vbi luna per totam g h: à diametro vero c d vmbra à terra producetur e f n, lata, vbi Luna, quantum est tota k l: at multo maior est g h, quàm k l. in septentrione igitur existente Sole eclipsis maior & diuturnior lunæ est. Eclipses autem Solis, quæ in septentrione fiunt, maiores videntur, quam quæ in meridie: qm̄ in septentrione tū Luna, tum Sol minoris diametri redduntur, in meridie vero maioris. Crescentibus igitur in meridie vtrisq; proportionaliter superat quidem Sol Lunam maiori excessu, quam in septentrione se habebant, quare minus eclipsatur in meridie. Si enim 2 & 4 proportionaliter erescant, 2 quidem ad 4, 4 autem ad 8, tunc 8 maiori excessu superabit 4, quam 4 superet 2: proportio quidem eadem manet, dupla scilicet in vtroque, at excessus est in altero maior, 8. enim superat 4 per 4, 4 vero superat 2 per 2 solum: propter quod minor in meridie Solis eclipsis videtur. sed de eclipsibus multa fortasse dici possent, quæ ad præsens institutum non pertinent.



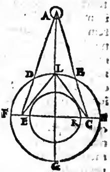


B

De diuersitate aspectus in quadraturis, & in motu veloci & tardo. *Cap.* 23.

NVnc de diuersitate aspectus, quæ in Luna apparet, prosequamur, quæ duplex erat, altera in quadraturis, altera in veloci Lunæ motu: in vtroque enim Luna & maior, & propinquior apparere dicebatur, & loca aspectus maxime euariare. Necessarium autem est aut ita re esse, vt propinquior fiat, aut apparere tantummodo. Astronomi igitur, quum non viderent, quomodo contingere posset per apparentiā, existimassentque causam omnem exclusisse, quæ ad medium reduci posset, ita esse re ipsa dixere. at vero non ita certe fuit, vt causam omnem exclusserint, quæ è medio pendere posset. nam tametsi causam ex aere omnem, & ex aqua, & eiusmodi exclusere, non tamen, quæ ad cœli partes referri possent, animaduertêre. diximus enim supra non solum aerem, & aquam, & id genus posse esse medium specierum, quæ à stellis veniunt ad visum nostrum, sed & cœlum ipsum, & cœli partes, quarum aliæ sunt specula reflexionis tantum (vt stellæ) aliæ medium refractionis esse possunt eo pacto, quo aer, & aqua, & vitrum, & in summa diaphana omnia corpora densiora. Hæc igitur omnia in memoriam reuocanda sunt, necnon & illud quoque repetendum est, ac supponendum, nobis non solum maiora propinquioraque videri, quæ per densum medium species mittunt, sed & illa etiam, quæ per plus densi medij veniunt: quo pacto ea, quæ in fundo aquæ cernuntur, maiora apparent & ꝓpinquiora, & ipsa ēt Luna talis fit prope horizōtem, & in septentrione, vt supra monstratum fuit. Quòd igitur in quadraturis maior appareat Luna & ꝓpinquior, causam esse dicimus, ꝙ species Solis in Lunā incidēs p plus orbis refrā-

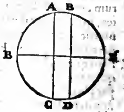
git in eo loco, q̃ in omni alio extra quadraturas. Sit orbis lunę g f d h, tãtę craßitiei, quanta est k h: Sol vbi a; superior enim est: Luna in quadratura, vbi c, vel vbi e, manifestum igitur q species Solis seu radij ad Lunam veniunt alij per lineam b c, alij per l c, illi scilicet, qui in summo refranguntur, vbi l: similiter in alia quadratura alij veniunt per d e, alij per l e: nullæ autẽ longiores lineæ esse pñt posita Luna in omni alio loco, q̃ sint prædictæ, quod satis manifestũ est: quare per plus orbis accidit refrãgi speciem Solis ĩ quadraturis, q̃ in omni alio loco, vnde & maiorem & propinquiorem videri Lunam accidit non aliter, quàm ea, quæ in profundo aquæ cernuntur. Quinimo quædã specilla ocularia fiunt tãtæ densitatis, vt si per ea quis aut Lunam, aut aliud syderum spectet, adeo propinqua illa iudicet, vt ne turres ipsas excedant: quare nec mirũ videri debet si per orbium partes idem quoque contingat. Cuius rei & illud quoque signum est, quod & planetæ reliqui eo etiam maiores apparent, quo ad quadraturas accedunt, ipsi etiam obseruauimus Iouem in quadratura multo maiorem solito. Maior igitur & propinquior quum appareat in quadraturis Luna, magis etiam eo tempore aspectum euariabit, & loca in zodiaco eludet, ad aspectũ enim euariandum nihil refert, siue re ipsa propinquior sit, siue appareat, idem enim omnino fit.



Nunc autem & quo etiam modo maior, & propinquior videatur, quũ motu ve loci fertur, expediamus. Verum nobis vnum licere, ac concedi rogamus, quod alijs Astronomis nemine aut admirante aut reclamãte semper licitum, ac cõcessum fuit: oẽs enim sub Luna vnum orbem statuunt, quem Deferentem vocant: id etiam nobis licere existimamus: vt nemo turbari debeat, si sub Luna orbem aliũ ponamus, eo rectius, quam alij, quod non eccentricum ponimus. hoc, si vlli inconueniẽs videtur, illi nolumus hęc fuisse scripta.

Porrò & si orbi huic partes non vniformes demus, sed alias rariores, alias densiores, nunquid & hoc inconueniens existimabitur? at certe neminem aut tam ignarũ, aut tam iniquum fore existimamus, cui hoc inconueniens videatur, quando & in Luna ipsa, & in tota Aplane ea partium diuersitas manifesta omnibus esse potest.

Ergo sub Luna orbem vnum ponimus, qui partibus quidem magnopere difformis & inæqualis sit, alibi quidem densior, alibi rarior, perspicuum tamen vndequaque & transparens corpus. videtur autem densitas eius per lõgitudinem media protendi, quasi zona quædã densior totã mediã longitudinẽ ambiat, partibus alijs successiue magis & magis rarescẽtibus: vt si orbis hic sit a b d e, zona densior erit a c d f, reliquæ vero partes rariores erunt, præsertim vbi b & e. Huius igitur orbis motum esse dicimus in latitudinem à meridie in septentrionem per b e, ea ad Lunam proportione, vt, quum velocissimum illa motum agit, tum orbis hic subalternam cum Lunę circulo zonam densiorem habeat, quum vero ipsa tardissimo incedit motu, tum & orbis hic subalternam habeat rariorẽ partem b aut e. Videtur igitur motus eius duplo tardior esse circunductione eius Circitoris, qui velocitatem & tarditatem Lunæ præbet: etenim quum Circitor subalternus est Lunæ in medietate iuuante, tunc & zona



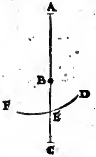
A zona quoq; ipsa densior subalterna Lunæ fit: quũ vero subalternus Circitor est in medietate cõtraria, tunc zona per quartam solum vnam distat à subalternatione, ac rarior pars b aut e subalterna ipsa Lunæ fit. Hinc ea oĩa contingunt, quę in Lunæ velocitate diuersitatẽ faciunt in aspectu. Subalterna. n. existente zona illa densiore necesse est maiorem, propinquioreq; nobis Lunã videri, refracto plurimũ Sole, nihil enim est aliud Luna visa, quàm Solis species in Lunam incidens ceu speculum, & inde ad nos reflexa: quæ quum per mediũ densius defertur, maius quidẽ ac ꝓpinquius speculum ipsum offert, non aliter, q̃ si idem Sol per aquam aut cristallũ reflectatur ad visum nostrum. Inde & eclipses illas maiores videri accidit, quæ Luna motum velocem habente contingunt: si enim Solis eclipses sint, accidit maiores quidem videri Luna maioris diametri apparente, plus enim de Sole obscuratur à Luna: si vero sint eclipses ipsius Lunæ, maiores etiam apparent, quoniam & vmbra, quæ à terra in Lunam iacitur, maior etiam ipsa redditur per medium densius transiens, idem. n. & Luna, & vmbra, quæ in eam cadit, sustinẽt: qua de re, quũ Lunæ centrũ in latiori vmbra versetur, eclipsis maior & diuturnior fit: cuius rei si quis cupit similitudinem quandam atq; exemplũ recipere, facillime quidẽ poterit ad Lucernę lumen idẽ coexperiri: si. n. inter lucernã & parietẽ globulũ aliquẽ sistat, cuius vmbra in parietem cadat, tum super vmbra illa vel cristallum, vel vitrum, vel densum aliud corpus, sed diaphanum statuat, videbit quidem vmbrã multo maiorem latioremque factam: solet enim idem & vmbra à medio pati, quod & color & lumen. propter hanc ergo causam Lunæ eclipses maiores videntur Luna motũ velocem agente, in maiori. n. vmbra versatur Luna. Est aũt & maior vmbra alio pacto: Lunam. n. pro-
B pinquiorem terris apparentem accidit in maiori, latioriq; vmbra versari, qm̃ pyramidalis est vmbra terræ, & latior semper quo terræ propinquior est. Sit Sol a b: terra c d: vmbra terræ c d k: Luna propinquior apparens e f, remotior apparens g h: palàm igitur est e f in maiori vmbra versari, quàm g h. ad apparentiam autem faciendam nihil refert (vt diximus) siue Luna propinquior sit, siue appareat.



Propter has igitur causas, quæ circa Lunam visuntur, contingere existimandum est. De eo aũt orbe, quem nos sub Luna ponimus, operæpretiũ erit, si quædam dicantur, quo nemo existimet nos rem & valde nouã, & valde irrationabilem induxisse: neq;. n. nouum inuẽtum est nostrum hoc, neq; extra rationẽ appositum: nouum quidem nõ est, tum ꝙ (vt diximus) & idẽ astronomi faciũt, tũ ꝙ philosophi multi orbẽ vnũ sub Luna esse opinati sunt, inter quos & Seneca fuit, qui non quidem propter causam in Luna, sed ꝓpter cometas eiusmodi orbem posuit. Rationabile porrò videtur aut saltem non præter rationem esse orbẽ sub Luna, qui in latitudinem circũuertatur, cum propter bonum ac finem in natura, tum propter quędam, quæ circa cometas apparent vltra ea, quæ & circa Lunam videtur. Primum. n. si eiusmodi orbis sub Luna sit, qui in latitudinẽ circumagatur, recte prouidisse naturam censebimus, quo partes illæ damnatæ ignis & aeris, quæ sub polis sunt, quandoq; inde abductæ in æquinoctialem trahantur, ac contra, quæ sub æquinoctiali ac sub Tropicis sunt, q̃nq; sub polos ducantur, atq; ita tota ea sub lunaris regio contemperetur. At vero & talem esse orbem, qui motũ sub Luna habeat in latitudinem, pręter ea, quæ in Luna apparent, sunt & signa quædam alia circa cometas visa: nam, quos aut legimus, aut vidimus cometas, omnes constat motum vel notabilem in latitudinẽ egisse. Legimus aũt cũ alios multos tales fuisse, tum

cũ, qui 1472 visus est mẽse Februario, Sole in Aquario gr. ferè 11 existente: fuit autem pogonias, qui quum prius australior fuisset, q̃ libra, mox adeo septentrionalis factus fuisse legitur, vt vltra æstiuum Tropicum spectaretur. Nos vero tres illos cometas, qui annis superioribus apparuere, diligentissime obseruauimus, ac omnes miro quodam motu in latitudinem nõ parum actos conspeximus, circa quos si paulisper digrediamur, motusq; eorũ admirandos recenseamus, & gratum & optabile cunctis fore arbitramur. Ergo anno 1531 primus cometa visus est die 8 & 9 Septẽbris: apparuit aũt primum matutinus ac valde septentrionalis (vtpote qui æstiuo circulo borealior multo esset, idẽ mox circa 13 diem vespertinus emersit circa æstiuum circulum: sequẽtibus vero diebus longitudine parum mutata, in latitudinem adeo sese egit, vt vltra æquinoctialẽ spectaretur non longe à Ioue, qui tum in gra. 13 Scorpij vertebatur, circa diem aurẽ 18 sensim absumptus fuit. Huius igitur motũ si recte cõsideremus, videbimus certe factum per talem arcũ fuisse, qualis est d e f ad æquinoctialem a b c: matutinus. n. erat in d ante Solem, qui erat vbi b, mox vespertinus apparuit retro à Sole ab e vsque ad f.

C



Secundus autem visus fuit anno 1532 semper matutinus ante Solem: stella erat triplo maior Ioue, Coma autem seu barba longitudinis brachiorum duorum. videri autem cæpit die 22 Septembris, ac perdurauit vsq; ad diem 8 Decẽbris, qui fuere dies circiter 71. Ex quo aũt nos obseruare per instrumenta cæpimus, erat primum cometa in Virgine gr. ferè 5, australis ab æquinoctiali gr. circiter 6, ab ecliptica gra. 15: mox in Virgine visus est gra. 7, australis ab æquinoctiali gr. 3, ab ecliptica gra. 14: deinde & in Virgine gra. ferè 11, ab æquinoctiali australis gra. 1, min. 31, ab ecliptica gr. 12: ab inde vero & in Virgine gr. 12, & mox 17 visus est septentrionalis ab æquinoctiali gr. 4, ab ecliptica australis gr. 3. die vero 12 Octobris fuit in Virgine gr. 21, septentrionalis ab æquinoctiali gr. 3, m̃. 30, ab ecliptica gr. o. die 24 fuit in libra gr. 12, septentrionalis ab ecliptica gr. 2, australis ab æquinoctiali gr. 2. die 4 Nouẽbris visus fuit in Scorpio gr. 8, australis ab æquinoctiali gr. 6. erat aũt tenuis & penè euanescens. ad diem vero 3. Decembris ab sumptus omnino fuit. Eius autem motus, si recte consideretur, videbitur factus fuisse per arcũ g h k, ad æquinoctialem a b c, tres aũt habuisse motus, vnum ab ortu in occasum consequẽtem raptum vniuersi, alium sequentem Solis motum secundum successionem signorum in longitudinem à gr. 5 Virginis vsque ad 8 Scorpij, tertium in latus. Tertius vero cometa sequenti anno 1533 ab aliquibus visus fuit die prima Iulij inter pleiades & stellas, quæ sunt in cornu Arietis, à nobis non nisi die 7, oriebatur autem hora ferè 2 noctis, stella erat paulo maior Ioue, verum caudæ aut barbæ tam longæ, vt militaris hastæ longitudinẽ in cœlo æquaret. erat autem, quum primũ visus à nobis fuit, in capite Gorgonis, ac triangulum penè faciebat cum duabus illis stellis, quæ supra lucidam sunt: sequenti nocte elongatus ab illis fuit septentrionem versus gr. ferè 3. die vero 21, hora circiter 8 noctis visus

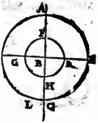
D

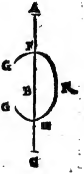


A visus fuit prope stellam, quę est in dextra Persei manu, vbi est ensis, quare gr. ferè 15 abscesserat in latitudinem à loco, vbi primum visus à nobis fuit. die 27 apparuit prope stellam, q̃ est in cathedra Antiopes, septentrionalis gr. ferè 30 à prima die, qua eũ vidimus, in latitudinem actus, à prima autem die, qua alij eum videre, gr. ferè 65.

Obiter autem nec silebimus vnum, quod commune fuit his tribus cometis, dignum (vt arbitror) relatu: omnes enim comam seu barbam proijcere è directo semper in oppositam Soli partem, vt si Sol in æquinoctiali fuisset versus orientem, barba in æquinoctiali versus occidentem protendebatur, & quantum Sol vnam in partem deflexisset, tantum in oppositam barba illa semper & ipsa sese vertebat: quod & ille etiam cometa fecisse legitur, qui anno 1472 apparuit. Horum igitur cometarum motus in latitudinem factos commode quidem demonstrare poterimus, si sub Luna ille orbis sit, qui in latitudinem motum habet: si vero non sit sub Luna orbis ille, difficulter quidem rationem assignare poterimus, cur fiat, vt cometę omnes motum illum in latitudinem habeant: Quòd. n. consequantur pabulum, non satis verisimile videtur, primum ꝙ valde mirum esset omnes cometas pabulum illud habere in latitudinem ita protentum: deinde & magis mirum videretur per tantũ spatij, tanto ordine, & æqualitate constitutum illud esse, quum in alijs eiusmodi accensionibus, quæ pabulum insequuntur, videamus ipsas inordinate, & per quosdam quasi saltus ferri, tum & figuras earum pro pabuli diuersitate mutari, & colores, & reliqua, at in prædictis cometis idem ordo, eadem figura, & color immutata omnia permansere. Adde ꝙ rationabile non videtur, vt idem modus adustionis & hipercaumatis in æquinoctiali & circa Tropicos fiat, qui circa septentriones & arcticum circulum, quam ob causam, siquis etiam bene notauit eos cometas, manifeste illos vehi deferriq; vnà cum aere, in quo sunt, dijudicare potuit: nã

B sicut à motu raptus vniuersi cœli in longitudinem feruntur ab oriente in occidentem, ita & in latitudinem portari consentaneum est existimare. quapropter nec longe abest, quin arbitrari debeamus à sublunari illo orbe hunc trãsuersalem motum cometis dari, cuius si polos statuamus in Virgine & Piscibus, medius autem circulus per Geminos & Sagittariũ feratur, intelligere forte poterimus, quomodo prædicti tres cometæ in latitudinem acti sint. Circunducto enim summo aere cum eo, & vna ijs accensionibus, quæ in aere sunt, circa polos quidẽ eius orbis plures est circulos ĩtelligere, alios maiores, alios minores, quales sunt circa b polũ, f g h k minor, & a l d c e maior. si igitur æquinoctialis sit a b c, primus cometa motus fortasse fuit per circulum a e c d. septentrionalis autẽ erat à principio & matutinus vbi e, Sole existente vbi h: mox vespertinus factus fuit per arcum e c l, ac simul australis visus est vbi l.





Secundus autem in minori circulo actus primum australis fuit, vbi g, mox & in æquinoctialem perductus in f, atque inde etiam factus septentrionalis in k, ac postremo rursus australis reductus, per se quidem descripsit circulum f k h g, per accidens autem protraxit arcum oblongum g f k h ad æquinoctialem a b c, propter motum in longitudinem, quem in-

 sequen-

sequendo Solis motum habuit. Tertius autem Cometa per circulum adhuc C
maiorem & forte per medium circulum sublunaris orbis tantum latitudinis obijt.

Verum de motibus horum cometarum ita verisimiliter dictum à nobis sit, neq; enim in omnibus certæ demonstrationes sunt expectandæ, sed pro materia, si quæ possibilia sunt, induxerimus, satis quidem, quãtum attinet ad institutum nostrum, fecisse dici debemus.

De orbibus Lunæ seruientibus. Cap. 24.

VIdentur autem, qui Lunæ orbes seruiũt, omnes numero septem esse, quorum primus est, quem alij Deferentem Draconis vocant, qui sectiones Lunæ mouet diebus singulis m̃. 3. aduersus signorum ordinem. Secundus est Circũducens, qui in latitudinem circunfertur diebus 27, horis circiter 13. sub eo est Circitor eodem tempore circunductus & ipse, cæterum proprio motu Luna tardior,
qui modo citat, modo eam tardat. sub quo est Contrauectus suus, & sub il- 8
lo Anticircitor, per quem fit, vt in latitudinẽ Luna à Circitore non in oppo 6
sita agi possit. sub eo est Contrauectus suus, ab his lunæ orbis sequitur, & 10
sub ipso sublunaris vltimus orbis, qui in latitudinem circunfertur modo 11
subiectus Lunæ per densiorem partem, modo per rariorem. Atq; hactenus 9
de sphæris omnibus, quæ sint, & quibus ferantur motibus, & quæ sint eo- 4
rum, quæ circa ipsas apparent, causæ, ꝑ conditione materiæ dictum sit. 11
Videntur autem per assignatam rationem sphære omnes numero septẽ 11
& septuaginta, 8 quidem earum, que stellas habent, reliquarum vero 69. 6
quarum 6 sunt supra Aplanen, supra Saturnum 10, supra Iouem 11, supra 1 D
Martẽ 9, supra Solẽ 4, supra Venerem 11, supra Mercuriũ 11, supra Lunã
6, ista 1, oẽs omnino 77: ꝙ si Soli quis addat duas, erunt ad summum 79. 77

Quomodo antiqui Eudoxus & Callippus apparentia in stellis demonstrabant. Cap. 25.

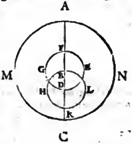
QVod superest, illud non ingratum existimamus futurum, si cum his annectamus, quod plerique audire desiderant, quæ nam astronomiæ ratio temporibus antiquorum fuerit, Eudoxi præsertim, & Callippi, quorum placitis vi sus est Aristoteles acquiescere: quanquam non me latet eam rem coniectura potius, quàm certa ratione complecti posse, quando nihil nostris temporibus de eorũ opinionibus extat, præter paucissima quædam, quæ circa primam philosophiam Aristo teles reliquit: verum etiam illa cum per se multa in difficultate posita sunt, tum ab expositoribus varijs modis interpretata. si qua tamen licet de ijs conijcere, hæc ferè esse existimanda sunt.

Eudoxus igitur, qui ante Callippum res astronomicas pertractauit, primũ, quæ circa Solem & Lunam apparebant, in tribus sphæris ostendit: nam & motus tres in vtroque conspiciebantur, quorum primus est, qui ab ortu in occasum fit, secundus est, quo vterq; videtur ꝑ zódiacum ab occasu in ortum agi, tertius erat, ꝙ declinationes eorum maximæ ab æquinoctiali variari percipiebantur. Luna enim secundum maximę declinationis punctum nunc in vno signo, nunc in alio cernebatur, Sol vero in maxima sua declinatione, videbatur nunc magis ab ęquinoctiali distare, nunc minus. Ad hæc igitur demonstranda primum sphæram vnam ponebat, quæ vicaria Aplanes motum diurnum daret. suam Soli, & suam Lunæ: sub hac aliam vtrique po

nebãt

A nebât, cuius motus per medium zodiaci, hoc eſt per eclipticam erat, à qua dabatur motus, qui per zodiaci longitudinem protenditur: tertia vero, in qua aſtrum ferebatur, erat obliqua ſecundæ, hoc eſt eclipticæ: & declinabat ab ea, Lunæ quidem ſphæra magis, ſolis minus. Hæc igitur à ſecunda per zodiaci longitudiné ducebatur, motu autem ſuo faciebat, vt ſtella non in eadem maxima declinatione ſemper maneret, ſed Luna modo in vno ſigno, modo in alio videretur, Sol magis & minus declinaret ab æquinoctiali. atq; hæc ſignificauit Ariſtoteles ſcribens, Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriuſq; lationem in tribus poſuit ſphæris, quarũ primã eſſe non errantium ſtellarũ, ſecũdam aũt p eũ circulum ferri, qui per medium zodiaci eſt, tertiam auté per obliquũ circulum ad latitudinem ſignorum: in maiori autem latitudine eſſe eũ, per quem Luna fertur, quàm eum, per quem Sol.

In planetis autem alijs quinq;, qui retrogradationem ſuſtinent, quatuor ſphæris in ſingulis vtebatur, quarum primæ duæ eædem erant cum ijs primis, quæ in Sole & Luna poſitæ fuerant, & propter eandem cauſam, prima erat vicaria Aplanes, & motum diurnum dabat, ſecunda per medium zodiacum mouebat, duas autem reliquas ponebat ad demonſtrandam directionem & retrogradationem. Tertia igitur polos in zodiaco habebat ſupra & infra, vertebatur auté in latitudinem per æquinoctia, cui quarta obliqua erat, & in contrarium mouebatur. poli autem huius quartæ à polis tertiæ per tantum diſtabant, quanta erat retrogradatio, Vt ſi ecliptica fuiſſet a b c, poli erant tertiæ b, quartæ vero d. Si igitur ſtella fuiſſet vbi d, oportebat cir-



B cumacta tertia ſphæra in latitudinem per a m c n, d polum quartæ & ſtellam ipſam deſcribere paruum circulum d e f g, quate & modo directam ferri, modo retrogradam. quoniam vero quarta ſphęra ſuper polo d habet proprium motum, & in oppoſitum tertiæ mouetur, ſiquidem ponatur duplo velocius ferri, accidet d in eadem linea ſemper ſtantem, modo ante, modo retro agi: ſi vero non duplo velocior fuerit, accidet d quidem & ante, & retro agi, ſed non in eadem linea, ſed latitudinem quandam trahere. Quos motus quidam recentiores animaduertentes, putarunt viam nactos ſe eſſe ad oſtendenda omnia, quæ circa ſtellas apparent. ita igitur Eudoxus de planetis exiſtimabat, de quo ſic Ariſtoteles ſcribit. Planetarum vero aliorum cuiuſq; in quatuor ſphæris, quarum prima & ſecunda eadem eſt, quæ & Aplane ferens omnes, & quæ ſub ea poſita eſt, quæ per medium zodiaci motum habet communé omnibus: tertiæ vero omnium ſphæræ polos eſſe in eo circulo, qui per medium ſignorum tranſit: at quartæ conuerſionem eſſe per circulum, qui obliquus eſt ad medium circulum huius. dupliciter igitur poſſumus imaginari circulos quartæ, & tertiæ ſphæræ ſecare ſeſe inuicem, vno quidem modo, ꝙ ſecent ſe ad rectos angulos, poli autem vnius ſint ſub polis alterius, ſtella vero à polis diſtet quanta eſt retrogradatio: ac ſic quidem ſequetur planetam modo directum, modo retrogradum agi per circulũ à ſe deſcriptum. verum circulus ille in Venere, & Mercurio, tam immenſæ, & tam manifeſtæ latitudinis fiet, vt credendum non ſit hoc voluiſſe Eudoxum. Alio modo putare poſſumus circulos illos ſeſe inuicé ſecare ad angulos acutos, ac obliquos ſolum eſſe, polos autem inter ſe diſtare, quanta eſt retrogradatio planetæ, ac in polo quartæ planetam eſſe, vt ſupra diximus. Si igitur ita exiſtimemus Eudoxum voluiſſe, euitabimus imménſam

sam illam latitudinem dictam, sed planeta ante retroq; agetur per eandem lineam, C
si circulus quartæ in oppositum tertiæ feratur, duplo autem velocior sit: aut ante & retro ducetur non per eandem lineam, si non sit duplo velocior. ita igitur Eudoxus de planetis opinabatur.

Callippus autem partim cum Eudoxo conueniebat, partim etiam discrepabat. Conueniebat quidem in ordine situque planetarum, tum & in interuallis eorum, hoc est in ijs sphæris, quæ inter vnum planetam & alium ponebantur. item & in Saturno ac Ioue concordabat contentus quatuor illis eisdem sphæris, quas Eudoxus posuerat. Dissentiebat autem primum in Sole, & Luna, deinde & in tribus alijs planetis Marte, Venere, & Mercurio. quippe in Sole & Luna addendas duas alias sphæras cuiq;, tribus autem illis planetis vnam, supra eas, quas Eudoxus posuerat, existimabat. In Sole igitur & Luna primum tres illas, quas Eudoxus statuerat, necessarias putauit & Callippus propter dictam superius rationem: verum quum alia quædam circa Solem & Lunam animaduertisset, quę Eudoxo nota non fuerant, ad ea demonstranda vidit vltra prædictas opus esse duas alias sphæras cuique illorum addere: animaduerterat enim, quod mox clarissimum fuit, Solis & Lunæ cursum æqualem nõ esse, sed modo velocem, modo tardum procedere: ad hanc igitur inęqualitatem ostẽdendam illas duas sphæras superaddidit, quas Eudoxus in tribus planetis posuerat vltimas, tertiam scilicet, & quartam, quæ sese intersecant ad obliquos angulos. Verum in planetis illis retrogradis oportebat motum, quo ante & retro ducebantur, velociorem esse secunda sphæra, quæ per zodiacum mouebat, sic enim retrogradatio fieri poterat: at in Sole & Luna tardiorem oportet illum motum esse, sic enim non retrogrados agi Solem & Lunam, sed modo tardos solum, modo veloces. Cæterum omnia eadem sunt. Tribus autem planetis reliquis Marti scilicet, Veneri, & D
Mercurio vnam solam cuique sphæram addendã putauit: nam primum cuiq; illorũ necessarias esse illas tres vidit, quæ ab Eudoxo positæ in Sole & Luna fuerant: de prima enim, & secunda dubium non erat, at & tertia necessaria videbatur, quoniam & in ijs maximæ declinationes ab æquinoctiali variari percipiebantur, quemadmodũ in Sole & Luna. in Saturno autem, & Ioue nondum hoc cõstabat propter tarditatem motus eorum, at in his tribus, quorum conuersio breuis est, melius animaduerti poterat. Necessariæ igitur quum essent tres primæ sphæræ, tum & duæ reliquæ necessarię erant ad demonstrandam directionem & retrogradationem earum per eundem modum, quo & Eudoxus vsus fuerat, quam ob rem quinq; in ijs tribus planetis sphæris vti Callippo placuit, quum Eudoxo solum quatuor placuissent. Aristotelis autem verba de his sunt hæc.

Callippus autem positionem quidem sphærarum eandem cum Eudoxo posuit, tum & interualla eadem: porrò ei, quæ Iouis, & quæ Saturni, eandem sphærarum quantitatem dedit, Soli vero & Lunæ duas insuper adijciendas existimauit, si quis præstare debet, quæ apparent. Reliquis vero planetis vtricuique vnam.

Porrò Callippus in alio etiamnum ab Eudoxo discrepauit, quod ille nõ animaduerterat. quoniam enim omnes superiores sphæræ secum ducunt & illas, quæ infra sunt, oportebat quidem per præassignata, quot motibus superiores planetę agerentur, totidem & inferiores trahi: quum autem hoc non appareret, necessarium vidit Callippus esse, vt contrauectæ sphæræ ponerentur, quæ reuoluentes seu restituẽtes appellantur: quarum officium est tantum restituere sphæram aliquam, quantũ superior in oppositam partem duxisset. Sphærarum igitur aliæ Ferentes appellantur,

quæ

A quæ ſunt ſupra planetam, & ipſum aliquam in partem ferunt ac mouent: aliæ Reſtituentes dicuntur, quæ Contrauectæ Ferentibus ſphæram reſtituunt. in omni igitur ordine planetarum vidit Callippus vnicuiq; Ferenti oportere ſuam Reſtituẽtem opponi, excepta vltima ſphæra, in qua eſt ſtella: hæc enim. Reſtituente nõ indiget, quę ſibi opponatur, qm̃ hæc tam in Sole & Luna, q̃ in alijs planetis vnũ ſolum habet motum reſultantem ex quarta & quinta, quare illis vtriſq; vna ſola Reſtituẽs ſatis eſt, quæ opponat, ex quo fit, vt reſtituentes in vno quoq; ordine pauciores ſint, q̃ Ferentes, pauciores autẽ vna tantũ, quando vltima, in qua eſt aſtrũ Reſtituentẽ nõ poſcit.

Incipientibus igiť nobis à Saturno palã eſt Ferentes illius eſſe quatuor (vt dictum eſt.) ne igitur ab illis Iuppiter ſimul trahatur, opus eſt ſub Saturno Reſtituentes collocare vna pauciores, q̃ ſint ferentes Saturni, 4 aũt quum eſſent Ferentes eius, reſtituentes quidem 3 tantum erunt, quæ nõ ſolum ſupra Iouem ſunt, ſed ſupra globum oĩum Ferentium eius. illæ igitur Reſtituentes primam Ferentem Iouis, et cum illa oẽs alias, ac ſimul & Iouem ipſum reſtituunt. porrò & Iouis Ferentes erant 4: tres igitur erunt Reſtituentes ſub eo, quæ Martem reſtituant. At vero Mars quinq; habebat ferentes: erunt ergo ſub ipſo reſtituentes 4, quæ reſtituant Venerẽ. Venus quoq; & ipſa 5 Ferentes habebat: quatuor igiť ſub ſe reſtituentes tenebit, quæ Mercurium reſtituant. ſed & Mercurius Ferentes habebat 5: poſcet ergo reſtituentes 4, quę Soli ſeruiant. at & Sol 5 ferentibus tenebatur: volet igitur reſtituentes 4, quę reſtituant Lunam. Luna poſtremo

Ferentes		Reſtituentes.	
Saturni	4	Iouis	3
Iouis	4	Martis	3
Martis	5	Veneris	4
Veneris	5	Mercurij	4
Mercurij	5	Solis	4
Solis	5	Lunæ	4
Lunę	5		
	33		22
	55		

B tametſi ferentes 5 habet, nullam reſtituẽtem ſortita eſt, quum ſub ipſa nulla alia ſit ſphæra. erũt igitur ferentes omnes numero 33: 8 quidem Saturni & Iouis, aliorũ vero 5, 25. Reſtituentes aũt omnes erunt 22: 6 quidem Iouis & Martis, aliorum vero quatuor ſedecim: omnes aũt tam ferentes, q̃ reſtituentes ad ſummũ erunt numero 55. q; ſi quis in Sole & Luna demat illas duas ferentes, quas Callippus ſuperadiecit, vt forte curioſe additas, vt Ariſtoteli videbatur, neceſſe erit & ſimul demere duas reſtituentes: demptis autem ſex è toto numero ſphærarũ 55, remanebunt oẽs 49, vt veriores textus in Ariſtotele habent: non enim ſi duæ ferentes in Sole, & duę in Luna demantur, neceſſe eſt 4 reſtituentes demi, qm̃ ſub Luna nulla reſtituens eſt. de his igitur ita Ariſtoteles ſcribit.

Si autem oẽs ſimul poſitæ debent apparentibus ſatisfacere, neceſſe eſt ſecũdum vnumquenq; planetã eſſe alias ſphæras vna pauciores, quæ reuoluant, & ad idem reſtituant ſemper primam ſphęram ſtellæ infra ordinatæ: hoc enim pacto ſolum cõtinget planetarum motus præſtare omnia, quæ apparent. Qm̃ igitur ferentium ſphærarũ aliæ 8 ſunt, aliæ 25, & harum non neceſſe eſt habere reſtituentem ſolam illam, quę aſtrum vltima fert: reſtituentium quidem ſex erunt duorum primorum, ſedecim vero poſteriorum quatuor, quare omnium numerus & ferentium, & reſtituentium erunt 55. Si vero Soli & Lunæ non addiderit quis, quos diximus, motus, omnes ſphæræ erunt nouem & quadraginta.

Videntur autẽ Eudoxus & Callippus noluiſſe Aplanen orbem vnicuique planetæ motum diurnum dare, ſed Soli Saturno, in reliquis voluiſſe eſſe in ſingulis ſphæram, quę vicem Aplanes ſuppleret: alioqui ſphæræ oẽs 55 non fuiſſent, ſi Aplane, quem

quem primum orbem censebant, sphæras omnes ab ortu in occasum mouisset. Causam vero, cur ita opinarentur, ego inde fuisse existimo, ꝙ planetas viderent inæqualiter ad occasum duci, alios citius, alios tardius, quod posse contingere propter obliquum eorum motum atq; oppositum non credebant, quum viderent ipsum in latus solum ferri. quum ergo in occasum ducerentur planetę inæqualiter, ab Aplane autem hoc dati non posset, putarunt vnúquenq; illorum habere suam sphærā, quæ motum diurnum daret, alijs citius, alijs tardius: propter hoc ipsi Aplanæ, quæ erat vna ferentiū Saturni, opponebant suam restituentem supra Iouem, deinde sub omnibus restituentibus ponebant vicariam Aplanes sphæram, quę ab ortu in occasum Iouem duceret certo & statuto tempore. similiter & in Marte aliam ponebant, & ita in reliquis. atq; ita quidem antiqui videntur de planetis existimasse, & causas eorum motuū per Homocentricos orbes reddidisse, defectuose quidem in multis: propter quod Hipparchus (vt Ptolemęus refert) opus ędidit, in quo placita Callippi & Eudoxi quum sustulisset, viam Eccentricorum induxit.

Quòd eccentrici orbes, & epicycli in natura non sint. *Cap. vltimum.*

Illud postremo è toto negocio reliquum, ac supremū esse videtur, vt (quod à principio promisimus) rationem de eccentricis orbibus atq; epicyclis habeamus: iamq; (quando necessarios non esse propter apparentia ostēdimus) simul etiam demonstremus & non posse esse eos in natura, & apparentium pluribus aduersari. Primū igitur statuamus nullam naturam tota specie deficere in eo posse, in quo præcipue ac per se esse perfecta debet, vt si hominis perfectio sit intelligere, impossibile est totum humanum genus insanū esse: & si oculi perfectio est videre, impossibile est oēs oculos cæcutientes esse. Secundum quidem indiuiduū aliquod nihil fortasse prohibet deficere naturā aliquam in ijs quæ in materia sunt: & casus, & accidētia multa patiuntur: at secundū totam speciem vel in ijs impossibile est. Ad hæc aūt & illud constituamus, cęlestiū corporum vti finis est sphærice moueri, ita & propriā eorum perfectionē in sphærę ratione consistere. in ea igitur deficere aliquod vnum illorum impossibile est: si enim vnum deficeret, & tota deficeret species aliqua, in ijs enim idē est indiuiduū, & species tota, quā ob causam illi in primis orbes, quos Deferentes vocant, eccentricos vna superficie, esse quidem in cœlestium natura nō possunt, quando à sphærę ratione longe deficiūt, quę est circa centrū vtraq; superficie ęqualiter verti. At vero nec minus illi esse in natura non possunt, quos simpliciter Eccentricos vocant: quærere enim licet, vnde habeant ij, cur non circa centrū conuertantur, num per se & à natura, an per accidens aliquod: at per se quidē hoc habere non recte dr̄, tum quia ipsi per se sphęrici sunt, & nati circa centrum æqualiter (quemadmodum & alij) verti, tum quia, si p se aliud cētrum habeant ꝙ vniuersi centrū, oporteret duo centra per se in natura esse, qđ esse non posse vel vocabulum ipsum ostendit: vnum enim omniū corporum centrum est, ad quod, & à quo, & circa quod ferū tur omnia. Si vero per accidens aliquod habent eccentrici illi, vt non circa centrum agātur, vt quia siti sint inter Deferentes ecētricos, tum quidem sequetur aliquid per se natū aliter esse ęterno tamen tempore frustrari: quod certe cum in omnibus, tum præcipue in cœlestibus, & sempiternis est impossibile. D

Ad hæc autem, si in natura sint eiusmodi sphæræ, necesse est eas non solum specie à reliquis, sed tota natura & plusquam specie differre, quod in æternis esse non posset: genus enim si habeant, iam & in materia erunt, & simplicia desinent esse.

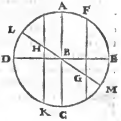
Propter

A Propter eandem caufam neque illi, quos epicyclos vocant, effe poffunt in cæleftium natura: fi enim non continuus eft cum orbe epicyclus, fed contiguus folum, & naturam habet non fe circa centrum aliorum vertendi, fed circa centrum fuum, alienæ omnino naturæ effe neceffe eft, & quę ab alijs differat plufquam fpecie, quod inconueniens certe eft, tum quia non poffunt æterna plus, quā fpecie differre, tum quia irrationabile eft partem aliquam effe in fphæra, quæ non eiufdem naturæ fit, imo quamalieniffimæ. quapropter magis etiam repugnant naturæ epicycli, quam eccentrici.

Illud præterea valde mirum videri poteft, quòd eccentricis orbibus nullum Aftronomi proprium motum dent, exceptis Mercurij ac Lunæ Deferentibus, fed hæc vniuerfalia funt: nunc figillatim circa vnumquenque orbem, quantum abfurditatis fit, inquiramus.

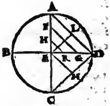
In tribus igitur fuperioribus planetis epicyclum ponunt, cui duos affignant motus, alterum in latitudinem, quam inclinationem vocāt, alterum in longitudinem: inclinari autem epicyclum à fectione vfq; ad pūctum medium, mox releuari refupinariq; vfq; ad fectionem aliam, quæ omnia ita effe mirandum eft ab Aftronomis dici, quo autem modo effe poffint, non dici. primum enim oppofiti motus funt, ꝙ inclinari epicyclum, mox releuari aiunt: à quo igitur dabuntur oppofiti illi motus per fe enim vnum tantum illorum habere epicyclus poteft, quanquam mirum & illud fit, qui fiat, vt quum inclinari epicyclus cępit, motum tamen non continuet, ac reuolutionem abfoluat. præterea vnde duos illos motus habet in longitudinem & in latitudinem? Vnus enim orbis non nifi vnum motum per fe habet (vt à principio dictum eft.) nūquid igitur epicycli epicyclus eft? an quomodo habet? præfertim quòd
B fi in fectione altera fieri rurfus fubalternus cum ecliptica debet, reflexione etiam quadam indiget.

In Sole vero, fi eccentricus eius orbis ponatur, abfurda hæc confequūtur. primū quidem ꝙ æftiuus circulus, in quo eft abfis, multo maior, & ab æquinoctiali remotior erit, q̄ hibernus: qd fi detur, oportebit quidē, qui ęquinoctialem incolūt, remotiorem habere Solem in vna hyeme, q̄ in alia, & feptentrionalem hyemem frigidiorem auftrali, Solemq; minorem ab ijs videri in æftiuo tropico, q̄ hiberno, quę oīa falfa effe negociatores affirmant. Deinde oportebit longiffimam diem ęftiuam effe longiorem, quàm noctem hibernam longiffimam, quod pariter falfum eft, longiffima enim nox longiffimæ diei æquatur. fequit' autem hoc, qm̄ in parte abfidis magis diftat ab ęquinoctiali Sol circa folftitium, quàm in parte antabfidis, maiorem ergo arcum diei trahet in ea parte in folftitijs, quàm in alia arcū noctis. fit æquinoctialis a b c: Horizon noftet l m: Sol diftantior ab æquinoctiali in parte abfidis, vbi f, minus diftans in parte antabfidis, vbi k: manifeftum igitur, ꝙ in maiori diftantia Sol longiffimam diem faciet in arcu f g: in minori diftātia longiffimam noctem faciet in arcu k h: maior autem eft f g, quam k h.



In Venere autē magis etiānum manifefta eft epicyclorū vanitas, vt iam fufficere hoc vnū poffit: quis enim non videt epicyclū nullū tantę magnitudinis effe poffe, vt femidiameter eius gr. 43 exiftat, tota vero diameter gra. 86. ꝙ fi talis forte fortuna vllus effet epicyclus, oporteret eius circunferentiā penè ad centrū pertingere, qd mathematica

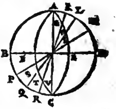
thematica demõstratione ꝓbari quã facillime poteſt. Sit orbis Veneris a b c d: centrũ C
terræ e: ſit ergo Diameter epicycli gr. 90, quę reddat quartã eius orbis, & ſimul quartam zodiaci: erit illa quidẽ qualis a d, aut qualis f g, aut qualis h k. ſit aũt gratia exẽpli a d, cuius ſemidiameter ſit l d: protrahatur igitur linea l e pertingens ad centrum. deinde protrahatur c d, quæ diuidatur in m per lineã e m: cõſtituetur igitur quadratum l e m d. latus ergo e l æquale eſt lateri l d. quare deſcripta circunferentia epicycli ſuper pũcto l, manifeſtum, ꝙ pertinget ad e, quod erat centrum. Si igitur exiſtente diametro gr. 90 oportet circunferentiam ad centrum vſque pertingere, palam ꝙ & ſi diameter erit gr. 86, ſi non ad centrum, at tamẽ iuxta perueniet. Idem fiet, ſi & ſuper f g, & ſuper h k demonſtratio ducatur,



oẽs enim illæ diametri quartã cœli reddunt. ꝙ ſi quiſq; videre poteſt epicyclum hũc ridendæ magnitudinis eſſe, quid ſi cogamur & epicycli epicyclum facere, & huius alterum epicyclum? cogemur autem abſq; dubio, qm̃ epicyclo Veneris motus Aſtronomi tres aſſignant, quum etiam quatuor ſint aſcribendi: vnum igitur poteſt epicyclus per ſe habere, reliquos ab alio dari neceſſe eſt, ꝙ neque vnum eſſe poteſt, ſed tria. Addunt præterea & aliud in Venere Aſtronomi, qđ per eorum principia, quo modo fiat, non poteſt certe monſtrari: dicũt enim ecentricum modo citra eclipticã, modo vltra agi, quo autem pacto agatur, nemo oſtendit, ſed ne oſtendi quidem poteſt niſi per noſtra principia.

In Mercurio vero eadem inconuenientia ſequuntur. nam & ecentricum eius modo citra eclipticam, modo vltra dimoueri dicunt. Epicyclo inſuper tres illos eoſdem D
motus dant, quos eſſe quatuor neceſſe eſt. tantæ autẽ magnitudinis & ſi non faciũt, at tamen tantæ eſſe conſtat, vt quiſq; videre poſſit figmentũ eſſe. inconueniens prę terea eſt & illud, ꝙ à poſitione epicyclorum coacti ponunt Mercurium bis centro propinquiorem fieri abſq; vlla neceſſitate: quo etiam poſito, non tamen demonſtrare poſſunt p hoc, quomodo elongatio matutina maxima fieri poſſit & gr. 26. m̃. 30, qm̃ per tarditatem matutina elongatio iuuatur: at per appropinquationem ad centrum non tarditas, ſed velocitas datur. ꝙ ſi quis dicat retrogradationem etiam citari per appropinquationẽ ad centrum, non tñ dicere poteſt, quomodo centrũ epicycli tardetur, quod requiritur in ea elongatione, quę maxima futura eſt.

Poſtremo & in Luna manifeſtiſſimum eſt neque ecentricũ eſſe eius orbem, neq; ipſam in epicyclo verti. primo enim ſi ecentricus eſt eius orbis, in oppoſitum autem vertitur deferentibus ſuis, alterum duorum ſequi neceſſe eſt, aut Lunam inæqualiter in zodiaco moueri præter inæqualitatem epicycli, aut inæqualiter ſuo in ecentrico moueri: vtrinque autem inconueniens, eſt moueri enim Lunã inæqualiter in zodiaco contra ſenſus eſt, moueri autẽ inęqualiter in orbe ſuo impoſſibile eſt, & contra naturã, idẽ enim



orbis per ſe ſemper eundẽ motum facit: ꝙ autem alterum horum ſequaꝛ, manifeſtũ ex demonſtratione fiet. Sit enim zodiacus a b c d: oualis circulus, quẽ Luna deſcribit deferentibus in oppoſitũ actis a e c f. ſi igitur æqualiter mouetur in orbe ſuo Luna, æquales erunt partes a g, & g h, & h i, & i f. at certe his æqualibus partibus inæquales in zodiaco correſpondent a k, & k l, & l m, & m d, quare inæqualiter, mouebitur in

zodiaco

A zodiaco Luna, si æqualiter in suo orbe mouet᷑: si vero æqualiter mouetur in zodiaco, æquales partes erunt b p, & p q, & q r, & r c. at æqualibus istis partibus inæquales in orbe Lunæ respōdent e s, & s t, & t u, & u c. quapropter si æqualiter ĩ zodiaco fert᷑, inæqualiter mouebit᷑ in orbe suo, qđ nec negari ab Astronomis video: quo nihil absurdius esse potest ꝙ igitur ecentricus nō sit Lunæ orbis, ex his manifestum est.

At vero, ꝙ nec in epicyclo vertat᷑ Luna, manifestū quoq; esse potest ea ratiōe, qua & Aristoteles & alij multi vtunt᷑. si enim verteretur ĩ epicyclo Luna, oporteret vocatā in ea maculā mutare contĩnēter sitū ad nos & rationem, & qđ supra est, videri infra, & è contrario: semp autē quum eodē in situ sit, indicat ꝑfecto nō moueri in epicyclo Lunam, quanquā scio nonnullos esse, q ad difficultatem hāc animaduertētes dicant Lunam nō solum habere motū, quo ab epicyclo fert᷑, sed & ipsam quoq; stellam moueri proprio motu, opposito autē ipsi epicyclo, quantum enim epicyclus in vnā partem maculam inclinat, tantum Lunā ipsam restituere illam in contrarium, quo fieri, vt semp eodem in situ macula videat᷑. sed certe hoc pacto oporteret & epicyclum diuersæ alienissimæq; naturæ ab orbe esse, & Lunā ab epicyclo, ac in eodem simplicissimo & immortali corpore tres diuersas naturas insitas esse, quę absurda q dem in diuinis illis & sempiternis corporibus esse vident᷑. Quòd igit᷑ ecentrici orbes necessarij nō sint ꝓpter ea, q̃ apparēt, & quomodo sine ipsis demōstrari possint, & ꝙ impossibile sit eos esse in natura sphærarum, & apparentium pluribus aduersentur, hactenus declaratum à nobis sit. Cæterum, si in reddendis planetarū motibus exactissimas supputationes neglexìmus, nemo miretur, qm̃ id ad institutū nostrum minime pertinere iudicauimus, præsupponentes minutissimas illas rationes è tabulis petendas esse, eædem enim illæ & Homocentricis nostris commodissime B aptari possunt. ac de stellis ita tandem determinatum sit.

Sed iam me rapidi diuersa volumina cœli
Dimensum satis, & nunquam requieta secutum
Sydera, per varios cursus variosq; recursus,
Hac iuuet insudasse tenus, nunc Ultima fessum
Accipiat, finemq; meo det meta labori.
Vos æterni orbes, æterniq; ętheris ignes,
Qui tacito circum labentes tempora cursu
Ducitis, & longum per secula voluitis æuum,
Si non æternum (neque enim fas poscere tantum)
At saltem durare diu, & producere Vitam
Hoc concedite opus, videant vt vestra nepotes
Secula, & æternis vos admirentur ab annis.
Mirenturq; vias, quum iam non tramite sueto
Curret iter solitum Titan, sed purpureum ver
Et iuuenem signis conuersis inuehet annum.
Tuq; etiam, seu te tua tanta iuuenta, nouosq;
Admirantem orbes, puro fulgentia cęlo
Templa tenent, seu Traicia testudinis audens
Tangere ebur plectis numeros, & carmina dictas,
Qua via sydereo candescit lactea cęlo,
TVRRI ades, inuentisq; tuis, nostroq; labori
Da sancte Augurium, atque optatis annue nostris.

HIERONYMI FRACASTORII
DE CAVSIS CRITICORVM DIERVM LIBELLVS.

NATVRA Dei optimi munus cùm tota, qua aut oculis cernitur, aut concipitur animo, admirationis multæ plena est, tùm maxime, qua in animalibus viget: nam & animalia ipsa, & quę ab ijs fiunt, sensus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admirãda omnia sunt. nec vero, & quæ ijs accidunt, non multa sunt, quæ non paruam sui admirationem præbent: inter quæ illæ in primis sunt, quæ Crises appellari cõsueuere, quarum vel adeo mira natura est, vt neque adhuc satis perspectum sit, quam omnino causam habeãt: nam quosdam esse dies constat, quos perinde ac fatales natura ante oẽs deligit, in quibus de morbis decernat, quosdam vero ita neglectos esse, vt nullas vnquam Crises videant, nullo naturę munere habeantur digni. quæ admiratio sapientes & naturæ interpretes viros in diuersas opiniones perduxit. quippe Pythagoręis visum est certis numeris Deos & naturam gaudere, ante oẽs septenario, quem ad rationem Crisium nonnihil conferre arbittati sunt. Philosophorum vero nonnulli causam oẽm dierum in Crisibus casui ascribunt. Astronomi autem cœlo & syderibus, Lunæ præsertim, quam per septenarios suæ conuersionis dies rebus, quæ hic sunt, impetum quendam ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum suique muneris obliti: soli enim ipsi quum viam facultatemq; habere possent inquirẽdi inueniẽdiq; rationẽ Crisium, tum fortuna, nescio qua, ab Astrologis seducti persuasiq; illorũ opinionem secuti sunt: quos cum oẽs, tũ pręcipue Galenũ mirari licet, qui alioqui tantus philosophus, tam accuratus, & medicinæ parens, ac veluti Deus tam facile persuaderi potuerit, vt facultate proprię artis neglecta, pręstigijs alienæ inuolui passus sit. sed certe de magnis ingenijs illud dici par est, quod & de magnis venatoribus, q̃ sæpe, q̃ multa sectentur, quædã negligentius insequũtur: vnde nihil mirũ videri debet, si & Galenũ, qui tot inuenit, qui tanta scripsit, qui ingentem illã medicinæ molem digessit, formauit, condidit, quædã tandem effugerint. Posteriorum vero vti nulli ab eo recedere ausi sunt, ita qui hac de re scripsere, oẽs id solum curasse videntur, vt aut Galeni scripta, aut Astrologorum placita declararent. operæpretium igitur existimamus, si rursus hoc saxum vertatur, atq; inquisitio tam dignæ, tam necessariæ rei habeatur: si enim per ea, quæ in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierũ ostendi possit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quæ quũ alioqui multa penes nos faciant, tum & multa à nobis & à natura fieri sinunt. Equidem scio Galenum sophistas vocare, conuicijs maledictisq; prosequi, si qui ratione vlla malint hanc rem inquirere, q̃ minime Astrologis credere, præcipue Ægyptijs, qui asseuerãter hęc à Luna fieri affirmẽt: sed certe, nedum si Ægyptius aliquis Astrologus, sed si Ægyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Osyris hæc mihi dixerit, non facile credã. Sophistã autẽ obsecro, ne quis me prius vocet, q̃ hæc amice atque æquo animo cũcta perlegerit. Referemus igitur, quę in huius rei peruestigatione, quã diligentissime habuimus, nobis tãdem comperta sunt, quę neq; prius credi audiriq; volumus, q̃ & re ipsa, ac rerum (vt aiunt) magistra experiẽtia fuerint comprobata, eiusmodi enim sunt, vt & rationibus credi, & obseruationibus plane sperari possint.

Cap-

A Cap. 1.

De causis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis, quę circa morborum dies sunt obseruata: deinde referemus, quo pacto alij eorũ causas reddere tentauere: tum demum, quomodo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendũ est nobis dierum, per quos ęgritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiunt Crises, maiori ex parte fiunt, alios vero nõ Criticos vocari, in quibus perraro visuntur Crises: quosdam vero medios esse. obseruatum enim esse constat & maiorũ nostrorum experiẽtia, & ea, quæ in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri, certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere: item & inter Criticos vocatos, quosdam esse præcipuos, & quasi principes, quosdam principatu minores, porrò & alios esse indicatiuos & quasi nũcios eius Crisis, quę in diè principe futura est. Critici ergo sunt 4, 7, 11, 14, 20, 21, 27, & sm alios 28, & alij, quos recẽsere necessariũ nõ est. Pręcipuos autem oĩum esse constat 7, 14, 20, & 21 quanq̃ de 20 & 21 non plane inter antiquos cõuenit, vter magis Criticus sit. Archigenes enim magis amare 21 visus est, Hippocrates vero & eius sectator Galenus 20 magis: sequunt' deinde principatu minores 11, & 4. Non Critici vero sunt 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, & 25: quanquam 6, quãdoq; Crises nonnullas videat, verũ illę non ꝓprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseat: medio vero modo se habẽt 5, 9, 13, 17, 18, & 24: sed horũ 17, 13, ad Criticos appropinquant magis, 9 vero ad nõ Criticos. Indicatiui vero sunt 4 quidem septimi, 11 decimi quarti, decimus septimus vigesimi, 24 vigesimi septimi, omnes quidem quarti à die, in qua perfecta futura est Crisis. hæc igitur quòd ita sint, recipiendum est: cur autem ita se habeant, & vnde tanta dierum diuersitas enascatur

B in morbis, nunc inquirendum.

Cap. 2.

Pythagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere superuacaneum quidę videtur, quãdo iam satis manifestũ est neq; numeros, neq; in vniuersum quantitatem vllam principium actionum esse posse, nisi forte per accidens.

Philosophorum vero quicunq; rationem dierum in Crisibus casui donant, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur: dicunt enim quæcunque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportioneq; consistere, & certo tempore agere, hæc quidẽ maiori, illa minori, vt accidit: quare & circa Crises, ꝙ die septima aut quartadecima humores moueantur in nobis, nulla certe alia causa est, nisi ꝙ talem accidit esse proportionẽ naturæ ad humorẽ, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur vna die, illud duabus absumit: & bilis quæ flaua est, per tertias, quæ atra, per quartas mouetur: sicut igitur in his nõ quęrimus rationem dierum, ita nec circa Crises debemus quęrere, sed solum cur hoc humoris genus citius, illiud tardius moueatur.

Verum enim vero, tametsi verum hi in vniuersum dicunt, certam esse inter agẽtia proportionem, & certam mensuram temporis, tam simplicem tamẽ causam habere Criticos dies existimandum non est, sed magis credendum quãdam etiam ad Crises concurrere, propter quę certis diebus multæ, certis paucæ spectentur Crises; si enim sola illa proportio accederet, profecto non magis septimam, quàm octauam & nonam diem Criticam videremus, siquidem paulũ immutata materia, & in octaua & nona spectarentur Crises.

Cap. 3.

CVm Astrologis vero, & medicis, qui eos sequunt, maius mihi negocium parari video, quorũ alios Astrologię, alios Galeni amor permoueat: sed hi certe si non ob aliud nobis infensi sint, iniuste quidem nobiscum agant, quando & nos alioqui Astrologiam veneramur, & Galeni nomen ac memoriam vti sacram sanctamq; coli mus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philosophiæ amore facimus, quæ in nullius verba iurare addicta est. Referemus igitur, quæ medici ex Astrologorum decretis scribunt. certum esse inquiunt per septenarios dies Crises incedere, circaq; illas potissimum fieri: quum vero & Lunam quoq; certum sit per septenarios dies & cœli quartas rebus, quæ hic sunt, impetum quendam & vim ingerere, quid nam aliud censendum sit, q̃ Lunam, quod septenarias illas commotiones immittat Crisibus? Efficax quidem atque euidentissimum signum est hoc rationem dierum in Lunam referendam esse, quum præsertim nihil aliud sese offerat, quod in mediũ afferri possit. Dupliciter autem quum Lunę conuersionem dimetiamur, & per reditum ad Solem, quem mensem ciuilem vocant, & per reditum ad certum punctũ in zodiaco, quem lunarem appellant mensem: in vtroq; quidem mense manifestum esse dicũt Lunam per cœli quartas & septenarios dies commotionem impetumq; rebus hic inserre. Ciuilis enim mensis ex diebus 29, horis circiter 13 constat, quod tẽpus si per quartas suas partiaris, erit quarta quælibet dies 7, horæ fermæ 9: circa cuius temporis extremas 24 horas res maxime à Luna moueri testimoniũ dicunt & illos facere, qui circa maritima versantur, & illos, qui circa rustica. Similiter autem se habere aiunt & in lunari mense, qui ex diebus 27, horis 8 cõficitur, qd Astrologi pręsertim Ægyptij affirmant, quibus credendum esse Galenus præcipit, ac penè minat cuius rei & grauissimum testimonium afferunt, dicunt enim ęgrotãte aliquo, si Luna forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cœli ad eum pũctum extiterit: si enim oriẽs ille eo in puncto salutares felicesq; stellas habuit, tum Lunam ab ea quarta salutem elargituram, si vero infelices in ortu stellas sortitus est, periturum quidem ab ea cœli quarta. Ex quo existimari debet septenarios Lunæ dies hic magnam quandam facultatem & vim habere. Hęc igitur sunt quæ medici partim nautarum, rusticorumq; testimonio, partim Ægyptiorum astrologorum de Criticorum dierum causis referre solent. Nos autem Astrologorum ac Galeni amicos rogamus, vt contenti sint placide & sine stomacho nobiscum hanc rem inquirere: primum enim examinabimus, quæ experientia obseruationibusq; consistere medici dicunt: mox aperte (vt arbitror) ostendemus, quomodo quasi fascinationibus Astrologorum lustrati, & vomere & sudare in septima & quartadecima sine Luna possimus.

Cap. 4.

IN ciuili inquiunt mense tum nautæ, tum agricolæ affirmant per cœli quartas commotionem maiorem rebus Lunam dare. at certe decebat eos ab ijs accipere, quę nam ea essent, in quibus maior illa commotio videatur: si enim in vniuersum ita esse circa maria affirment, falsum nimirum asserunt: primũ enim circa maris cremẽta & decrementa (quos ęstus vocãt) constat non maiorẽ commotionem per quadraturas Lunæ fieri: quando per id tempus vel minimos cerni æstus manifestum est: at vero maiores & ventos, & tempestates non circa septimã Lunæ diẽ, sed circa quintã exurgere nautis omnibus notum est: quod & Virgilius & Hesiodus quoq; notarũt,

quum

A quum quintam esse fugiendam præcepere. quę nam igitur ea sunt circa maria, in q̃bus maior illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse, & crustacea, & id genus dicēt sub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutriri, & pinguescere melius: quod certe neque negamus, nam per cōiunctiones Lunæ tum & calor, tum & humor exiguus in illis est, vegetari autem excitariq; vterque incipit tum forte, quum Luna circa quadraturas versatur, non quidē ea de causa, ꝙ Luna in quarta cœli sit, sed ob id magis, ꝙ tunc tantum demittitur luminis, quantum sufficiens est ad fouendum eorum animalium calorem, humoremq; pro alimento suggerendum: cuius signum illud est, ꝙ nō solum per quadraturas pinguescunt ea animalia, sed etiam post, & magis. manifestū igit̃ ex his esse potest nihil ea exēpla ad Crises facere, quę è maritimis accepta sunt. Circa rustica vero quædam ab agricolis tum maxime fiunt, quum semiplena est Luna, non certe alia de causa, q̃ vt extrema effugiant, hoc est cōiunctiones, & oppositiones, quorū vtrūq; quibusdā rebus obesse solet, hoc quia nimij humoris est, illud quia exigui caloris. quęcunque igit̃ ob humoris abundantiā nata sunt aut putrescere, aut in luxuriē abire, ijs oppositiones Lunæ timent: q̃ vero caloris inopia stereilescere, illis coniūctiones cauēt: quā de causa mediū tēpus eligere solēt. arbores igitur, quas duraturas volunt, multas per plenilunia non cædunt, multas p Lunę silentia, in altero. n. ob nimiā humiditatē putrescant, in altero inopia caloris emarcescāt. nihil enim refert ad putrediné efficiendam, siue humor plus æquo accesserit, siue calor, q continet mistionem defecerit, similiter & satorū quæcunq; facile luxuriāt, vt faba, & aphaca, & cicer, & penè oīa, quæ siliquam gerunt, nec per coniunctiones, nec per oppositiones Lunæ serunt, magis vero oppositiones etiam timent. Idem &
B circa vindemiam & vina conficienda nonnulli obseruāt, per plenilunia enim humidiora, quàm par sit, & aquosiora vina fiunt, per coitus vero frigidiora & minus potentia. atque hęc ferè illa esse existimo, quæ rustici obseruent, non quidem quòd in quartis cœli vlla vis maior insit, sed quòd lumen id mediocre aptissimum quibusdam rebus conficiendis videtur. quod vero in ore vulgi est per quartas Lunæ mutari aeris constitutiones, & serenitates, & pluuias, & id genus, vel ipsi vulgo notum est esse mendacissimum.

At in lunari mense Astrologi Ægyptij affirmāt cœli quartas vim habere maximā, exemplo eorum, qui ægrotant Luna eo in puncto existēte, in quo enati illi sunt: sed profecto (vt suas Ægyptijs condonemus obseruationes) mirari tñ Galenū ipsum debemus, qui quum optime alioqui naturam inductionum nosset, tum vni tamen exēplo tam facile manus dederit. Inductionum enim aliæ necessariæ sunt, aliæ probabiles tantum, & harum aliæ simpliciter probabiles, aliæ secūdum quid & ad hominē. Necessarię sunt aut in quibus inductio ad omnia singularia fit, aut in quibus omnia singularia prorsus similia sunt, & nullum accidēs pati possunt, vt mathematica: aut in quibus inductio in paucis quidem fit, sed ratio ad naturam communē & ad vniuersale fit. Quòd si nec ī omnibus inductio fiat, nec singularia prorsus similia sint, nec ratio ad communem naturam fit facta, tum quæ fit inductio probabilis solum est: simpliciter quidem probabilis, si in valde multis fit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, sed per communia: secundum quid autem probabilis, & ad hominem, si in paucis inductū fit. quid igitur dicemus de Ægyptiorū inductione? primum quidē si dixerint ī omnibus & quartis cœli, & rebus omnibus ita obseruasse, rem quidē vulgo impossibilē affirmabunt: sed certe nec singularia prorsus similia sunt, quartæ quidem enim cęli, quatenus quartę sunt, & mathematice considerantur,

tur similes nimirum sunt omnes, at quatenus agētes, & quatenus in illis Luna operatur, non similes certe sunt, sed accidentia multa patiuntur. At vero nec factā fuisse ad naturam communem demonstrationem dicendum est, nam quę quidem communis esse ratio potest ad naturam quartarum cœli? nisi forte dicant in quadraturis Lunā terræ proximiorē fieri, in oppositionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc erat in ciuili mense, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris mensis vt plurimum extra quadraturas sunt. ex his igitur est videre necessitatem nullam habere Ægyptiorum inductiones, sed nec simpliciter probabiles esse, quum nec in valde multis obseruationē fecerint, nec probabilem rationem ad vniuersale. Cur igitur sophistas Galenus vocat, cur maledictis incessit omnes, qui rem isthanc velint rationibus inuestigare? si enim vix probabile secundū q d, & ad hominem est, quod Ægyptij dicunt nihil necessitatis cōtinens, quid prohibet aliter esse posse, quod æquum decensq; est à Philosopho homine inquiri?

Cap. 5.

Sed quid adeo laboramus? dentur omnes Ægyptiorum obseruationes, valeāt nautarum, agricolarumq; testimonia, moueat Luna fortius p quartas cœli vtriusq; mensis, moueat p quartas Natalicij puncti fortius, quā tamen causam illis Crisibus dabimus, quę extra quartas vtriusq; mēsis, extra quartas Natalis fiūt? rarissime enim contingit, vt septenarij morborum dies cum septenarijs Lunæ coincidant.

At hic consurgunt recētiores quidam Astronomi simul & medici, ac vocem tollunt, clamantq; nos Astrologorum decreta non intelligere, neque enim ita esse, vt in solis mensium illorum, & puncti Natalicij quartis Luna res moueat, loco enim exēpli hæc sunt, sed ita accipi oportere, vt quocunq; in puncto quis ægrotauit, Lunā per quartas cœli ad eum punctum cōmotionem inferre: vt si heri Dion, hodie Callias in morbū incidit, per suam septimam Dioni, per suam Callię Luna impetum dabit, quare & ad omnes Crises concurrere, sed per septenarios cuiq; suos. D

Nos vero medicos istos atq; Astrologos rogamus, vt paulisper considerant, & vocem demittant: volumus enim quædam eos placide percunctari, ac primum illud, nunquid, quod dicunt de Luna, in morbis solis spectetur, an & omnibus alijs quę noua fiunt: si quidem in omnibus ita esse dixerint, nunquid igitur, si Praxiteles Iouē sculpturus hodie marmor incidere cępit, die septima fœlicius aut infœlicius sculpet? & si fontem quis hodie deriuauerit, nunquid largius ille fluet in septimā? ita enim fieri oportet, quando & in fluxu humorum nostrorum idem cōtingit: & si colonus agrū stercorarit; opimiorem in septima videbit q̄ in octaua? qm̄ ita se habet & humor, q in nobis putrescit. quæ certe omnia quàm ridicula sint, nemo est qui nō videat. Si vero in solis morbis septenarij hi Lunæ motus vim suam habent, mirum profecto est cœli quartas virtutes has dare Lunæ in solis morbis, & non hoc solum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, sed multo amplius testimonium afferre voluit, sed quoniam placide cum his Astrologis agimus, placet quidem vt in solis morbis inquiramus, quale sit, quod de Lunæ septimis nuper dixere. Primum autem illud statuatur, Crisim esse localem motum humorum. si igitur Luna hunc motū facit, quęrimus, an eam vim facultatemq; mouēdi humorem per se & (vt aiunt) essentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aspectu, aut reflexione luminis, aut alio. si quidem essentialiter id habet Luna, non igit in septima magis, quàm & in octaua mouebit, & nona, quæ enim per se insunt, semper insunt, & idem semp operātur. Si vero

ab alio

A ab alio acquirit, quicquid sit illud, si id quidem vnum est & determinatum, quales sunt quadraturæ & oppositiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo solum mouebit Luna, quum in eo erit, aut loco, aut aspectu, aut alio, recedens autem non mouebit: at vero si vnum & determinatum non est id, à quo virtus Lunę dať, sed talia sunt omnia puncta, in quibus quis ægrotet, vt per septimam cuiq; suam efficacior sit Luna, primum quidem hoc poni valde mirum est, sed tamen ponatur: sit ergo vt hodię Dion ægrotet, cras Callias, postridie Plato, in alijs alij, oẽs quidem eadem ęgritudine & ad septimum Crisim factura, per suam igitur cœli quartam Luna vnicuiq; Crisim dabit, in septima quidem Dioni, in octaua Callię, quę illi septima est, in nona Platoni, ipsi septima, & ita in alijs: at certe si ita fiat, nimirum Luna quotidie eundem effectum faciet, Crisim videlicet, & localem motum humorum: quod enim in Dione fit in septima, in Callia fit in octaua, in Platone in nona, in alijs in decima: idem autem effectus si fiat diebus singulis, oportet & causam continenter eandem esse, diuersa enim si sit, eundem effectum non faciet. si igitur à loco acquirit Luna eam vim & facultatem mouendi, oĩa quidem loca successiue, & puncta omnia eandem habebunt vim, quare & quocũq; in loco sit Luna, idem semper operabitur: igitur ita in octaua mouere Dionem poterit, sicut & in septima, locus enim, in quo est in octaua, eandẽ vim habet per se. Nec certe dici illud potest non moueri in octaua Dionem, qm̃ illi septima non est, quòd enim punctus aut locus septenarius alteri sit, respectus quidem est forinsecus veniens, quem & nos facimus, respectus autem nihil ipsi per se agunt, nisi in re, & in causa mutatio aliqua fit. Si ergo locus, qui in octaua est, eã vim per se habet mouendi humorem, siue septimus sit, siue octauus, semper eodem mo-

B do mouebit: quam ob rem nihil tandem esse manifestum est, quod dicunt Lunam ęgrotanti cuique per suas septimas commotionem ad Crisim dare. Pręterea penè risu dignum est dicere primum, verbi gratia, pũctum arietis primo cancri & primo libræ solum respondere, secundum secundo, tertium tertio, & ita in alijs, simplex enim corpus est cœlum & eiusdem naturæ, & virtutis per totum orbem: quòd si diuersæ naturæ primus arietis & secundus cancri est, quo ergo modo Luna eũdem effectum facit, & in secundo cancri, nam & in eo humorem in Callia mouet? musitant ad hæc paulisper Astrologi quidam, tamen aliud quid comminiscuntur, ac dicũt eo in puncto, quo quis ægrotat, infundi à Luna nescio quid, quod non nisi per septenarias periodos vim suam ædit: sed certe & hoc ridiculum est, & i idem redit, qđ enim hodie Dioni infundit, cras infundetur Callię, postridie Platoni, idẽ ergo quotidie effectus fiet, quare & eandẽ oportet continenter causam existere, vnde & idẽ diebus singulis efficiet Luna, & in omni subiecto, si paratum sit. Eadẽ dicatur, si Luna eam vim ab aspectu acquirit, aut reflexione, aut alio.

Postremo (vt tandẽ finem faciamus, iã enim molesti videri possumus aperta in re) ad hæc aduertere Astrologorum amicos rogamus. supponamus autẽ in primis actionem omnẽ non nisi contactu fieri, cœlũ aũt & sydera, quum huc nõ pertingant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autẽ spirituale qualitatem contrario carentem, quæ & momento diffundi solet, quale lumen & si quid aliud eiusmodi demitti à cœlo potest: spiritualium autem actiones (vt in ijs, quæ de contagione, diximus) omnes hæ sunt, & non aliæ. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quæ primæ vocantur, vt lumen videmus calorẽ facere, quocunque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete,

Adamante, Electro, & alijs quibusdam est manifestum. certa enim attrahunt, quod C
non aliter posse facere, q̃ per spirituale aliquid demonstratũ est in alijs: at vero & in Antiparistasi multorũ palàm est fugare sese nonnulla per spirituales qualitates. possunt deinde & hæc eadem spiritualia in animalium membra modo tristitiã & displicentiam, modo suauitatem & voluptatẽ ingerere. recepta enim in nobis necesse est aut vt grata atque amica recipi, aut vt ingrata & inimica: sic sonus, & sapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi consueuere. Postremo quòd eadem possint id cognitioni repræsentare, vnde effluxere, manifestum est: tot igitur & non plura posse facere spiritualium vnumquodque supponendũ est nobis. Si igitur aliquo horum mediante concurrit ad Crises Luna, quærendum est, quo nam prædictorum modo concurrat, generandó ne aliquam qualitatum primarum, an trahendo, vel fugando humores, an displicentiam vel voluptatem ingerendo? horum enim aliquid dici necesse est, nam cognitionem ad Crises faciendas præbere, nemo est qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, vna quædam communis ratio cõtra est, particulares autem multæ, nam primũ quicquid ponãt, superuacaneum est, & sine necessitate: siue enim spirituale illud calorem generet, nostrũq; eo modo augeat, siue trahere vel fugare dicatur, siue displicẽtiam stimulumq; in membra ingerere, incassum ponunt omnia, quando ea in nobis omnia sunt, quantum sit satis, calor, propulsatio, stimulus. particularius aũt inquirẽdo si spirituale illud ob id ad Crises concurrit, q caloris sit productiuum, lumen ergo id erit: at certe lumen nõ vna die magis quàm alia calorem suggerit, nisi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidẽ accidit, quanto directior sit nobis, in Luna vero quo plus luminis à Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo remouetur, quare quum octaua & nona die D
abscedat à Sole magis, vtiq; & in ijs calorem apportabit maiorem semper, quàm in septima. Si vero dixerint non hoc modo spirituale illud operari, sed magis aut trahendo humores, aut fugãdo, illi quidem primum sciant, quæ sese inuicem trahunt, aut pellunt, omnia finem in natura habere, quo sic mutuo conseruentur, hęc quidẽ repellendo contraria, illa trahendo affinia consimiliaq;, at inter cœlum & humores nostros hic finis esse non potest, neq; enim inimicitiã vllam cum humoribus cęlum habet, nec trahendi necessitatem, quo aut conseruet, aut conseruetur. Præterea, quæ sese trahunt, oĩa eo vsq; sese attrahunt, quo in vnum coeant, nisi impediantur; hic enim attractionis est finis: trahi autem humores vsq; ad cœlum neminem dicturum arbitror, nisi si quis etiam putare possit pasci sydera, vt antiqui poetæ dixere. Impediri vero cœlum perpetuo tempore à fine suo diuinum corpus & immortale, inconueniens non paruum est: ac demum si spirituale illud per se vim eam trahendi, aut fugandi habet, semper quidem per se trahet, & nõ magis septima quàm octaua, nisi quid aliud ex parte recipientis subiecti obstet. sed neque postremo quis potest dicere spirituale illud vti triste receptum displicentiam in membra ingerere, atq; irritare ad eã expulsionẽ faciendã, quæ Crisis dr̃ primũ quidẽ q a sic dicere quidẽ nõ possunt, cur maiorem displicentiã dies septima ingerat q̃ octaua & nona, si per se eã inimicitiam cum membris habet: deinde & illud valde mirum videri debet Dioni triste esse spirituale hoc in septima, Calliç vero non, eadem in domo eodem in lectu Io iacenti: mox eidem Calliæ in octaua triste & inimicum fieri, Dioni non amplius: ac demum si propter ingestam displicentiam dicatur id Crises facere, imo magis oppositum sequi videtur, & impediri potius ea de causa Crises, quemadmodum in consimilibus sæpe videmus fieri, sæpe enim futura existente Crisi, accidit eam impediri

A pediri ex nouo recepto dolore, aut ex ira & eiusmodi, quod iure fit, diuertitur enim natura à priori stimulo, noua recepta specie tristitiæ alterius. similiter & si operari illud Crises dicatur, q vt suaui recepto corroborentur membra, eadem opponi possunt, non esse enim suaue nisi cui septenarium accessit, & in eodē lectulo Dioni, nō autem Calliæ ridiculum certe est, & philosopho homine indignum.

Ad hæc igitur si quis recto respiciat oculo deposito sectæ amore, videbit Lunā & beata illa corpora non aliter ad Crises facere, quàm & ad cibi concoctiones & generationes, & alia id genus: neque enim sumus, qui & Solem, & Lunam, & alia sydera negemus multa hic operari & mouere, & ad Crises quoque accedere posse, quemadmodum ad alia, vti vniuersales multorum causas, proprias vero causas esse, & nihil aliud ad rationem dierum in Crisibus debere inquiri, aut inueniri posse, & negā dum, & à philosopho ridendum fore existimamus, sed de his satis superq; dictum iam est, accedamus iam ad ea, quæ magis rationabilia sunt, & ad medicos pertinentia magis, demonstrantes rationem omnem dierum in Crisibus ex ijs pendére, quę sunt in nobis.

Cap. 6.

PRincipio illud non ignorandum est duo esse, quæ potissimum ad eam expulsionem faciunt, quę Crisis dicitur, alterum est displicentia stimulusq;, quem corrupt us iamq; inimicus humor in membra ingerit, alterum est digestio, hoc est præparatio illa, quæ requiritur, si expelli debet: vtrunque enim quum simul conuenit, sū maxime propulsatio humoris corrupti fit, quaprópter rectissime Galenus dicebat B in paroxism is, & circa morborum status maxime videri Cri ses, in paroxismo enim stimulus atque irritamentum fit maximum, circa status vero, cōcocta digestaq; materia est. accidit tamen quandoq; tantum esse irritamentum, vt quanquam nec plane digestus sit humor, foras tamen pellatur, conatu quodā maximo à natura facto, quòd enim ea vis insit membris, vt nocentia repellat, manifestum est, quanquam, quo principio & quo pacto id fiat, non ita est manifestum.

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti est similis, quasdam ante tempus accidit Crises fieri, sed certe eiusmodi non propriæ Crises sunt, sed violentiæ quædā magis, in quibus nullus dierū, nullus naturę ordo seruatur.

De ijs igitur, quæ Crises non propriè sunt, sed irregulares quidam impetus, nullus nobis sermo erit, sed de ijs solum, quæ proprie Crises sunt, & causam certam habent. & rationem dierum aliquam.

Cap. 7.

AD hæc & illud quoque constituendum est, rarissime fieri, vt transeunte in humores vitio aliquo, vnus tantum humor corripiatur, nam vt plurimū vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut simul, aut post. Quippe ea in massa sanguinis, q̄ intra venas continet, confusi cōmistiq; sunt & reliqui vocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, sed ita vt quodāmodo actu, quodāmodo potentia in ea massa sint, potentia quidē, q a ad minimas, & indiuisibiles particulas redacti sunt, nec monstrari possūt, hoc quidē phlegma, illud cholera, illud melācholia, nisi particulæ vniantur at actu sunt, q̄m tametsi ad particulas minimas deducti sunt, proprii tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionemq; eorum rarissime fit, vt infectionis causa communis pluribus non fiat, si enim contagio & pu

trefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstructio, aut aliud id genus, egre fit, vt vitium ad vnum tantum sese applicet. C

Incipientibus autem ijs vitiari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, à reliquo, quod sincerum est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in vnum particulis, ac sensibilem humorem conflãtibus per quem modum tandem & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per vnam, modo per aliam partem, qua magis naturæ commodum est.

Cap. 8.

ACcidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum commisceri eos inuicem, vt vnam conficiant formam, vnumq; motum dent, ac morbum vnum, qui rationem dominãtis insequitur: vnde cholerę nothæ, & pituitæ nothæ, & melancholiæ nothæ contingunt, à quibus & morbi denominãtur nothæ tertianæ, nothæ quotidianę, nothæ quartanæ: sæpissime vero non vnam omnes formam conflant, nec vnum motum dant, nec morbum vnum, sed plures, vnde & morbi compositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & vnus tantum sit, aut plures quidem, sed in formam vnam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectanda, sed paroxismi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidẽ quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanę, in quibus cadent quidem suę Crises, sed vt accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & nonam, et in summam oẽs impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his pręcipit attendendum esse, quàm dies impares. At vero vbi & plures peccant humores, & non sub formam vnam commisti, sed confusi solum, propriam naturam seruantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permultæ fiãt, certas, in quibus rarissimæ, alias medio modo se habentes, quorũ omnium causam & certã rationem habere possumus: ac talis maior est morborum pars, qm̃ vti raro est humorem simplicem peccare, ita & plures ad vnam formam conuenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorum. Illud vero interest inter humores, quòd ad eam mistionem conficiendam, quæ vnius formæ est, aptissimum est phlegma, qm̃ humidum liquidumq; est, ac bene miscibile, ineptissima melancholia, qm̃ siccior terrestriorq; est, & ad miscendum durior, nihil tamen prohibet & phlegma seorsum morbum facere, & melancholiam ad vnam formam venire. D

Cap. 9.

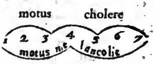
PLures igitur quum humores in morbis peccant, non autem sub forma vna, accidit quidem interdum, vt vnusquisque illorum manifestum prodat paroxismũ, Cholera quidem tertianarium, phlegma quotidianum, melancholia quartanariũ, vnde & morbi manifeste compositi fiunt. Interdum vero accidit, vt non omnes manifestum dent paroxismum, sed aliqui illorum latentiorem ædant: dico autem latentiorem paroxismum, nõ quòd humor nõ moueatur, sed quòd motus ille suboccultus sit, quod nonnullis de causis accidit: sæpe enim, q mouetur, humor nõ multus est, & vix perceptibile est, quo exacerbat: sæpe sensim, & per moras putrescit, vnde nec horrorem incutit, nec calorem acrem apportat: sæpe & superuenit maiori febri.

at

A at vero & quum non paucum est, quod mouetur, & repente inuadit non sensim & per particulas, nec maiori alteri morbo superuenit, tum manifestum affert paroxismum, & manifestæ fiunt compositæ pluresq; febres & Hemitrithei, aliæ quidem ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe non frequenter admodum fit, vt peccantibus pluribus humorum, manifestos quisque motus prodat, verum sæpius id videri accidit, vt vnus manifestum ædat paroxismum, alius latentiorem, manifestum quidem ille, qui principaliter peccat, latentiorem, qui non principaliter, sed quasi per sequelam quandam. Ex his ratio omnis Criticorum dierum pendet, peccãtibus enim humoribus magna ex parte morborum pluribus, & ijs quidem non facientibus formam vnam, vnoquoque autem motum suum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per quartas, inde fit, vt quibusdam diebus humores, q peccant, simul oẽs cõmoueant, qbusdã aliqui solũ, quibusdã nulli: quare & dierũ accidit quasdam placidissimas in morbis esse, alias acerbiores, alias acerbissimas: placidissimę illæ sunt in qbus nulli humores mouenť, quod quidẽ fieri potest, quanquam phlegma quotidie motum faciat, ob id, quòd phlegma ipsum vt plurimum formam vnam cum alijs conflat, & illorum motum consequitur: acerbiores sunt dies, in quibus vnus humor mouetur: acerbissimæ, in quibus omnes. aptissimæ igitur dies illæ sunt ad Crises faciendas, in quibus concursus fit humorũ omnium: acerbissimus enim tum paroxismus fit, ac stimulus & irritamentum naturæ maximum, quod præcipue sequi ad agendas Crises dictum est supra. Porrò qm̃ nec Crisis fit nisi digesto præparatoq; humore, perfecta autem absolutaq; digestio non est, donec quod crassius est ac segnius, digestum ipsum non sit, crassior vero &

B segnior omnibus est melancholia: inde fit, vt potissimum circa melancholiæ & motus & digestiones attendantur Crises, cuius natura (vt mihi videtur) non est à multis recte perspecta, nam ea semper ferè in morbis cũ alijs aut principalr peccat, aut subpeccat saltem, quod plurimum est: quæ, qm̃ vnam cũ ijs formã facere inepta est, per se quidem mouetur, & suas periodos seruat, interdum quidem manifeste, quod tũ accidit, quum & multa est, & principaliter peccat, vt plurimum autem latentius, quum scilicet subpeccat ipsa, & putredinem ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrit, acerbissimum paroxismum affert. porrò & qm̃ Crisis non fit, donec & ipsa non sit digesta, fit quidem, vt è melancholia tota ratio dierum in Crisibus præcipuæ pendeat per modum, quem iã afferemus, cuius rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim, qui principaliter humor peccat, cholera, non quidem pura, sed commista, commista autem cũ flegmate quidem sub forma vna, cum melancholia vero vicinitate sola & confusione, subpeccet autem melancholia, ac non multa, nec valde crassa, sed subtilior, & in summa quæ cito terminum dare possit: igitur putrescente cholera, simul quidem & eadem die computrescet & melãcholia, motusq; satis erit paroxismus ille primus (vtpore duorum humorum) secunda autem dies quietissima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxismum choleræ quidem sentiet, Crisim tamen non faciet, tum quia stimulus nondum maximus, tum quia totum nondum digestũ est: quarta autem dies motum habebit melancholię, sed latentiorem, quia non multum est, quod tunc mouetur de melancholia, partim quidem quia subpeccabat solum, partim quia putrefactio eius quodammodo pendet à cholera, qua cessante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob concepta putrefactionis semina, sed paruum, & latentẽ, qm̃ origo & fomes putrefactionis quiescit: quinta vero

ro cholerę motum videbit, sexta nullius: at vero septima acerbissimum omnium pa C
roxismum apportabit concurrentibus simul humoribus, qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, qm̃ ex alterius contagione & impulsu non parum motionis recipit: qua die, qm̃ & digesta est melancholia, fuerat enim subtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiam Crisis: stimulus enim acerbissimus in ea fit, & totum digestum est, in alijs autem diebus, aut stimulus absuit, aut digestio.



Cap. 10.

SEd de his latentioribus paroxismis operæpretium est nõnulla dicere: nam quærant fortasse aliqui, nunquid latentes hosce melancholiæ motus effinxerimus nos, an etiam perspexerimus in morbis. si enim perspeximus, cur & alij non perspexere, non Hippocrates, non Galenus, & alij? si vero non perspeximus: quid effingi oportet, quæ non sunt? si enim essent viderentur vtique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, sed in morbis esse, & videri, si diligenter quis animaduertat: nec profecto dicere possem, quotiens non solum ego conspexerim, sed & alios etiam medicos sensisse viderim, admiratos dies illas, quas quietissimas expectabant, redijsse tamen inquietas, morosas, ægrumq; iactari, & conqueri, nesciẽtes vnde hęc contigissent. Interdum vidi & medicos alios, ꝗ quartarios quosdam motus in certis morbis percepissent, dubitasse, ne febris in quartanã desineret, quum tamen nec quartana subsecuta fuisset, & ęgritudo suo tempore absoluta. ego vero ꝗ prius motus hosce considerassem, nullum horum timebam, aut mirabar, quin sæpe monui dies, quas illi quietissimas expectassent, morosiores esse futuras. Quare & Hippocratem, & Galenum, & alios vidisse eosdem motus existimo, sed sors ita tulit, vt ad causam non animaduerterint. nam quid aliud monstrant dies illi, qui indicatiui dicuntur, qui oẽs quarti sunt à die, in qua Crisis perfecta futura est? quid aliud indicat totus progressus Crisium, qui non ꝑ septenarias, sed per quartanarias periodos pergit, quarum duę septenarium vnum faciunt? Hippocrates quoque quasi rem isthanc innuere videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis spectãdos esse. Sed necessariũ non est fortasse plura hac in re adducere, quum ab vnoquoq; spectari possit. quod si medici oẽs facient, & rem ita esse videbunt, & magnum quoddã principium ad multa nacti erunt, & multa simul desinent & admirari, & timere. D

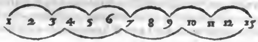
Cap. 11.

SEd rursus dubitare oẽs iure possint, qm̃ per prescriptũ quidẽ exemplũ mõstrari fortasse põt, quomodo & quarta & septima dies Criticæ ipsæ sint, at quomodo & vndecima, & quartadecima, & vigesima, & vigesimaprima Criticæ sint, demõstrari quidem non potest. Nam per assignatũ exemplum melãcholiæ motus sunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, & 28: in quibus nec 11, nec 14, nec 20, nec 21, nec 27 locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoq; dies Critici sint, expediamus. Primum autẽ illud præmittamus, melancholiæ modos & conditiones multiplices esse, sæpe enim pauca est, sepe multa, interdum crassior, interdum tenuior, modo tenacior: modo soluta magis, modo calidior, modo frigidior: similiter se habet & cholera. ex hac diuersitate fit, vt putrescẽte cholera quãdoq; simul & eadẽ die cõputrescat & melãcholia modo in initio paroxismi, modo in medio, modo in fine, quod tũ maxime fit, quum

&

A & pauca est,& subtilior,& calidior magisq; admista cholerae:tūc enī in ipsam citissi me transit infectio.interdū non simul & eadē die moueri melancholiā accidit,sed se cunda solū die,interdū & tertia solū,fortasse aūt & quarta solū: in acutis enī morbis prima die motus fit vtriusq; humoris,acuti nanq; morbi à tenuiori,& pauca,& calidiori materia fiunt,in tardis aūt morbis,quos Cronicos vocant, qm̄ crassiorē illis, & multam, & tenacē, frigentemq; materiam habent, moueri quidem melancholiā accidit nō nisi die tertia, &, si materia crassissima sit,fortasse non nisi quarta,in mediocribus autem morbis, quorum & materia media est quantitate,crassitie,& alijs, die quidem secunda repit in melancholiam putredo.igitur si prima die cum cholera simul & melancholia commoueatur,quod in acutis fit morbis, quartanariae quidē periodi erunt 4,7,10, 13: raro enim vltra hos protenditur status in acutis.si ergo quàm acutissima sit aegritudo,tum Crisis in 4 fieri potest,in his enim materia & pau cissima est, & subtilissima,& feruens: si vero acuta quidem sit aegritudo, sed tamen inter acutas segnior,ad 13 protendetur eius status: si vero mediocriter acuta sit, ad 7.in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem saepius,quàm extrema,contingant,inde fit,vt in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quàm acutissimum esse,rarius quoq;,si acu tus est,vt ad 13 perducat statum:si tamen quandoque ad 13 protogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inaequalis, duos enim habet motus:secunda placidior redit,si non duplex sit febris:tertia motū cho lerae sentit:quarta melancholiae,sed latentem,at morosum tamen: quinta cholerae re uersionem videt:sexta mitis pergit,septima valde quidem acerba est,non tamen Cri-

B sim dat,qm̄ non plane digestus est humor:octaua suauior ducitur:nona grauior propter cholerae motum:decima latentem habet melancholiae motum: vndecima cholerae manifestum:duodecima placida est:at 13 saeuissima, & Crisim etiam affert, quoniam cum irritamento maximo digesta etiam materia est,vt plurimum tamen in his morbis resolutio magis morbi, quàm Crisis fit in 13.



Cap.12.

SI vero non prima die,sed secunda solum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit,tum quartanariae periodi erunt 2, 5,8,11,14,17, 20:vltra autem rarissimè in mediocribus producitur status. Critici autem sunt 11, 14,17,& 20:sed vndecimus Criticus quidem est,si in hoc genere materia non multa sit,& acutis proxima:si vero in eodem genere crassior sit,& chronicis vicinior, tū Crisis ad 20 protendetur:si vero in omnibus mediocris,ad 14. qm̄ autem media saepius,quàm extrema,contingunt,inde est,quòd 14 maxime Critica fit in mediocribus morbis,mox 11,mox 20,mox 17.illud tamen ignorandum non est in tertianis, quae simplices sunt,pares dies raro Criticas videri,eo quòd in ijs paroxismus non accidat:nisi anticipatio forte fiat,quare nec 4,nec 14 in his Criticae valde videtur: qm̄ tamen in tertianis saepe accidit,vt non simplices sint,sed duplices,tū & saepe continuae, necnon & anticipatio quoque paroxismorum contingat,ex his euenit, vt 14 dies multas videre Crises consueuerit,similiter & 20. Quae vero in hoc ꝑgressu sint lenes dies,q̄ acerbiores,quae acerbissimae,ex subscriptione manifestum esse potest.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.

At si tertia solum die motum recipiat melancholia, qđ in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30: raro autem vltra cōtingunt Crises: maxime autem Criticus horum erit 21: mox 27: mox 15: si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autē in eo genere, ad 15 status erit: si vero crassa, ac valde multa ad 27: si vero eo in genere mediocris, ad 21. qđ iccirco sępius euenit, qm̄ in medio est, quę vero dies quietiores, quæ grauiores, quæ grauissimæ futuræ sint, ex subscriptione manifestum est.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.

Cap. 13.

EX his omnia illa monstrari possunt, quæ circa Crises spectantur: ac primum illud, cur tam 20, q̄ 21, Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensem mirum componit, horas subtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in cronicis 21, diem Criticam esse, vtra autem Critica magis sit, difficile certe est iudicare, casu enim fieri potest, vt aliqui plures in 20, aliqui plures in 21 Crises perspiciant: propter quod Archigenes magis 21 amauit, Hippocrates vero 20 magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierum alij præstent principatu, alij sint principatu minores, & cur alij Critici sint, alij non, alij medio modo se habeant. D

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod iccirco fit, qm̄ maxima Crisiū pars in acutis fit morbis, in ijs & stimulus ingens fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, qm̄ in medio est. ab hoc secūdus principatu ponebatur 14: nā & si quartus, & 13 in acutis versantur, rarius tamen est, vt morbus q̄ acutissimus sit, rarius item vt in acutis status protendatur ad 13: quam ob causam 14 crebriores Crises videt, ꝙ in morbis mediocribus fit, & in ijs maxime Criticus existat: propter eandem causam & 20, & 21, & 11 magis etiam Critici sunt q̄ 4, & 13. inter ipsos autem 20, & 21 superant principatū vndecimum, nam quanquam vndecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, vt status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, 23, 25, 26, 29: ac 6 quidem rarissimas Crises videt, qm̄ in eo neque cholerę motus fit (quum sit par) neque melancholiæ, nisi forte in periodis tertiæ diei: at in illis status multo lōgior expectabat. qua de causa in 6 Crises nō fiunt, nisi forte aut paroxismus septimę anticipet, aut materia furens sit, aut exuberātissima: ī his enim quędam Crises apparent in 6, verum illæ (vt diximus) proprie crises non sunt, sed violentiæ quædam magis, ꝑpter quod sæuus dici consueuit is dies, quum Crises dat, qppe quum illæ à praua materia fiant. octaua quoque propter eandem causam, ꝙ nec cholerę motus, nec melancholiæ videt, nisi in periodis secundæ diei, Critica esse nō potest. 10 vero motum cholerę non habet, qua è re fit, vt quanquam motum primę diei habeat, nō possit tamen Critica esse: at 12 & par est, & motū habet melancholię

tertiæ

A tertiæ diei, quæ ferius ſtatū facit: 26 autem periodū habet primæ diei, ſed illæ non protendit ſtatus in acutis morbis: conſimiliter & 19 motus habet primæ diei, vnde nec ipſa Criſim videt: ſed neq; 22 eadem de cauſa. vigeſima autem tertia periodum habet ſecūdæ diei, ſed in morbis medioeribus dictum eſt ſtatum nō protendi vltra 20: ad 25 autem tranſirent periodi primæ diei, ſi morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29 dicat. De vigeſima autem octaua dubium apud antiquos fuit. multi.n. prætulerunt eam 27, quod quidem verum eſſe poteſt, ſi forte melancholiam die ſolū quarta moueri accidat, ſic enim periodi erūt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quē motū & nos ſemel obſeruauimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correſpondentia fuit. acerbę autē dies cęperūt eſſe 7, 10, in qua exacerbationes tertianariç ceſſauere, abinde vero cū continua quartanarij ſolū nobis apparuere: ſæuiſſimę vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, i qua ęger ſupremā obijt diē. Medij aūt dies erāt 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita ſe habent, qm̄ in tertianis puris, & ijs, quę non purę ſunt (habent autē formam vnam) multę contingunt Criſes. 13 autem ad Criticos ꝓpinquus eſt (vt diximus) qm̄ & impar eſt, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipſe nonnullas criſes videt: 17 autem periodos habet ſecundę diei, & in eo ſæpe Criſes etiam fiunt: at 18 periodum ſortitur diei tertiæ, & quaſdam etiam Criſes dat, vel anticipantibus paroxiſmis, vel in duplicibus tertianis.

Cap. 14.

Indicatiui vero dies ſunt, in quibus materia non omnino digeſta eſt, proxima aūt vt digeratur: qm̄ vero natura, quoties irritatur, expulſionē nocentis tentat, inde B fit; vt certis diebus Criſes quædā imperfectæ contingant, nuntiæ vero eius Criſis, quæ perfecta futura eſt. Criſim quidē atque expulſionem tentat natura, quoniam ſtimulatur; imperfectam aūt facit, qm̄ non omnino digeſta eſt materia, quę tamen qm̄ in parte digeſta eſt, in parte etiam expellitur: propinquiſſima vero digeſtioni quum ſit, nunciat quidem in ſequenti periodo futurā eſſe perfectam Criſim, atq; iccirco indicatiui illi dicuntur dies, in quibus imperfectę contingūt Criſes, propinquiſſimę vero perfectis. oēs autem quarti ſunt à die perfectæ Criſis, quod apertiſſime mōſtrat rationē Criſium à melancholiæ motibus potiſſimū dependēre: quartus igitur nuntius ſeptimi eſt, vndecimus quartidecimi, decimus autem ſeptimus vigeſimi, decimus octauus vigeſimi primi: vidimus autē nos & 8 indicatiuum fuiſſe vndecimi in muliere tertiana febre laborante, cuius acerbiores dies fuere 2, 5, 8: erat enim mota melancholia ſecunda die: in 8 autem vrina facta fuit ſanguinea, vnde iudicauimus in vndecima Criſim futuram eſſe per menſtruum ſanguinem, quod non ſecus, atque exiſtimaueram, euēnit, nihil enim prohibet & eos dies (qui vt plurimum indicatiui ſunt) quandoque etiam principes in Criſi fieri.

Cap. 15.

De natura igitur & cauſis Criticorum dierum ita quidem oportet exiſtimare, ad quæ ſi qui forte medicorum animaduerterint, facultatem ꝑfecto nacti erūt in omnibus penè morbis dierum progreſſus nouiſſe, quæ mites, quę acerbiores, quę acerbiſſimæ futuræ ſint: tum & quando, & quomodo, & quorum humorū futura, aut non futura ſit Criſis, & quando conueniat, aut detrahere ſanguinem, aut medicamenta vlla afferre. Verum diligentia opus eſt, & cura, anticipationesq; paroxiſmorum conſiderandæ, & dies multo ſtudio enumerandæ, & quid in vnaquaque

noui

noui accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis
ad lucrum euolãtis, sed solertis, & amãtis philosophiam. Est au
procurãdum primam ægritudinis diem accepisse, quo recte possi
secutura, diligentissime obseruare, prçuidereq́;. si igitur circa mo
rit accessisse, ad hæc attendere eum oportet, qui eius progressum
mis videat qualisnã ægritudo oblata est, num acuta, an cronica, an
ex ijs signis cognoscet, quæ à medicis tradi solent. q̃ si acutam ægr
materiamq́; aeream & subtilem, si quidem cholera pura indicabitu
tũ dies animaduertat, neq; enim in ea melancholiæ periodi speranc
sincera fuerit cholera, sed sordidior quodammodo, tum sperari pote
illi motus, qui ordinem in Crisibus præbent. quare ad primum paro
te, si simplex est, si tempora seruat sua, an magis si quandam recipit
si circa augmenta, aut status, aut declinationem contrahi rursus pul
que extrema frigere, suspicio quædam est motam simul atq; eadem d
choliam: q̃q̃ non necessarium id est, possunt enim hæc eadem, aut ex n
tis, aut ex alia portione choleræ prouenire: verum quarta dies certitud
bio dabit, si enim debent e ea sine febre fieri (vt in ternianis) tristem ta
uerit diem, & occultam quãdam sine causa ægro perturbationem immi
quidem indicium erit die prima motam simul fuisse melancholiam: q
vrina, & alijs digestionis signis ad septimum animaduerte, in quo aut C
dicata in quarta fuerit, aut ægritudo soluetur, aut status erit.

Si vero prima dies nullum dederit signum motæ melancholiæ, videri
teriam grossiusculam, tunc iudica morbum vltra hebdomadam transitu
nec 4 nec 7 curato, si opus fuerit aut sanguinem mittere, aut pharmacari,
is te teneat timor, ne impedias Crisim. ad secundam vero diem respice, in
si quicquam commoueatur, an nihil: quòd si aliquid mouetur, considera
rus sit paroxismus, & priori similis (forte enim febris duplex erit) an magi
rit motus, & sine manifesta causa tristior, quo casu & ad quintum respicite
apportarit paroxismum, si longum, inæqualem, non humorosum, sed siccu
declinatione longa, morosa: quæ si contigerint, dubitare nihil debes motam
cunda fuisse melãcholiam. computa igitur periodos secũdæ diei, & metire m
qualitatemq́; eius, & quantitatem, ac digestionem, si enim mediocris in o
visa fuerit, ad 14 protende statum: si crassa medio modo, at multa, ad 20: si ac
& non multa, ad vndecimum. Cognosces autem & quæ quietiores, & quę ac
res dies erunt.

At si neq; prima, neque secunda die signa vlla videris motæ melancholiæ, t
tertiam te conuerte, & materiam bene examinato: quòd si notæ vllæ appareb
quæ suspicionem dent eius motus, tunc ad periodos tertię diei spectato: si igit
6, & 9 tibi responderint quartanarios motus seruanti, tunc cronicam ægritu
futuram time, & si materia crassa quidem videbitur, mediocris autem quãtitat
21 decerne statum: si vero multa, ad 27.

Cap. 16.

QVoniam autem non semper aduocari medicum ad initia morborum accid
siquidem primas dies vidisse non dabitur, at per cunctare tamen, quæ prim
fuit dies, qualesq́; reliquę prçteriere. Fortasse enim hoc modo periodos p

mæ,

A mæ, aut secundæ, aut tertiæ diei nouisse poteris: nam si quartanarios vllos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputatione videbis, cuiusnam diei illæ periodi sint. ꝙ si nec diem primam dare, neq; aliarum ordinem æger sciuerit, aut qui ægro astant, tu tamen morbi motus obserua, raro enim fit, vt te diligẽter spectata non sese offerant tibi quartanarij aliqui melancholiæ motus: quos si vllos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, necnõ & materiæ qualitatẽ. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorum etiã cognitor esse poteris, quemadmodũ non multo iam elapso tempore contigit mihi: quũ enim accersitus ad ęgrum quẽdam. multis post morbi initia diebus quęsissem, qua die primũ ęgritudo inuasisset, nescire se tum æger, tum & astãtes dixere: tũ quęsiui, quę saltem grauiores præterijssent dies: hesterna, ĩquit æger, & dies martis grauiores fuere. fuerat autẽ, quam hesternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem à die Martis. Cognoui igitur melancholiæ motus illos fuisse, quum vero & vrinam & reliqua signa digestionis examinassem, vidissemq;, q̃q̃ iam plures à prima præterijssent dies, statũ tamen adhuc longinquum, iudicaui periodos illas Veneris, Martisq; tertię diei fuisse, quare & ægritudinem ad 27 transituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum est ægritudinem die Martis primo incępisse, ac tunc decimam & nonam agi, quæ sabbati dies erat.

m. m̃. i. v. s. d. l. m. m̃. i. v. s. d. l. m. m̃. i. v. s.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

B

Hęc sunt, quę circa Criticorum dierum causas & rationem lõga primũ diligẽtiq; inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa obseruationibusq; comprobata: qđ & reliquos quoq; medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (vt arbitror) & laborem nostrũ commendare, & me excusare poterunt, si à parente medicinæ Galeno, quem in reliquis vt Deũ veneramur, & colimus, hac vna in re discedere ausus sum.

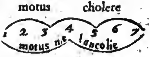
enim quum quædam vniuersalißimæ sint & remotißimæ à rebus, quędam vero propinquiores & particulares magis, ac demum quędam ppinquißimę, & propriæ, proprias quidẽ & propinquißimas in recõditis, & difficilibus attigisse aut Dei certe est, aut diuini. Vniuersalißimis vero stare ignaui & rustici ingenij est, medias vero inquirerę, & ad proprias niti (quantum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortasse duas me hasce materias sumpsisse scribendas, quarum alteram maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non posse. Verum enimuero, ꝙ tum Sympathiæ rerum, tum & natura contagionum in difficili atq; arduo positę sint, & nos quidem concedimus: quin & ineptum quoq; aut arrogantem magis eum fore dicimus, qui propinquißimas & proprias earum causas præsumat inquirere: verum tamen idem ille si medias peruestiget, multa illum inuenturum non diffido, quæ tum delectare, tum & magnopere prodesse poßint, quod institutum & mihi ipse in hac nostra peruestigatione proposui. Prætermitam vero fuisse à maioribus nostris contagionũ materiam, neminem mirari velim, quando id accidat disciplinis omnibus, vt non omnia ab ijs, qui eas condunt, absolui poßint, quoniam vniuersalia magis & rerum principia prosequantur. ita in ea, quæ de natura est, philosophia innumera quidem partim intacta, partim non plane discussa relicta sunt. nam neque quomodo intellectio in nobis fiat, hactenus traditum fuisse video, neque earum qualitatum, quas spirituales vocant, naturam satis demonstratam, & alia multa. quod & in re medica consimiliter quoque contingit, in qua plurima adhuc supersunt, quæ posteris & nepotibus inquirenda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. multa prętere a intereunt eorum, quę scripta iam fuere, multa viuunt quidem, sed non apud omnes, ita se habet mortalium rerum conditio & vicißitudo. Necessaria autem necne sit contagionum inquisitio, quam nos in pręsenti aggredimur, si Dij annuerint, vnusquisque videre poterit, qui ea legerit, quę scribemus. Tu vero qualiacunque hæc fuerint, quæ pro vetere instituto sacramus principi viro, tibi autem, quòd tua iam sint, & tui gratia enata, ibenti animo accipies, tum & authoritate, quæ tibi est tanta, proteges, vt nemo calumnijs insectari audeat, quę tibi accepta fuerint, & sub tuo auspicio emißa.

PRIMVM autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicunt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus vix natus equum Elephantemq; nihil reformidat, Miluum vel longe conspectum adeo expauescit, vt ad matrem statim cõfugiat. Eadẽ agno, & lupo, & alijs multis inimicitia est. Marsi & Psili serpentes illæsi tractant. Thessalos, & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo vero Infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum vina absumit vase nec quicq̃ læso. Adamantẽ ferunt solo Hircino sanguine mollescere, mala medica insperso in eorum cumulum pane flaccescere. Vnisono in cithara tacto moueri & aliud vnisonum videmus, quod ne prope etiam fit. concusso vero tympano è corio lupi confecto, dicuntur ea dissolui tympana, quæ ex agnino corio sint conflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrũ pilos & surculos. Quid vero æque mirandum est, quàm ignotum illud antiquis miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes sese conuertat, quæ ad Polos spectãt? Quid q̃ Leo animalium omnium terror, gallinaceo tamẽ gallo terretur, præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem alligatum ficu statim mansuescere. Brassicę & rutę tanta inimicitia est, vt iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari videtur. Aurum neque oleum, neq; aquam imbibit, argentum viuum statim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum B aquæ non admiscetur, quã nec Adiãtum admittit, quanq̃ riuos & fontes amat. Calx vero, & spongiæ, & id genus, liquida omnia ita absorbent, vt mirari liceat, quum alioqui inter ipsa contrarietas nõ parua sit. Et illud quoque mirandum est, q̃ oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus, & alio edente acerba quædã, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus conspectum interficit. in fetus signa quædam eorum trãsire videntur, quæ matres auidissime appetiuere. Octimestris partus non viuit, quum tamen septimestris viuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem videtur esse Echeneis paruus pisciculus, Remorã appellamus, qui medio in mari nauem vi atque impetu ventorum actã sistat, vt alij ferunt, aut saltem, vt alij, tardet. & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena, inter quæ & contagionum natura est.

De primo consensu rerum omnium. *Cap. 2.*

PRimus autem, communis rebus omnibus, & admirãdus est ipsius vniuersi consensus, in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicem cõnexa, ita hærentia esse volunt, vt nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuo tangunt, seiungere prorsus possit, atque ita separare, vt vacuus locus intercidat. Mira profecto res est hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria, quæ sese pellere, atque etiam interimere solent, nolle tamẽ seiungi, tantus est consensus ille rerum omniũ in vniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, & cuius gratia fiat, non difficile certe erit assignare rationem, quam & omnes assignant, ne detur vacuum; quippe vacuum in natura esse non potest, quoniam nihil natura sustinet, nihil admittit, quod frustra sit, quodque vniuersi ordinem & leges impediat: quæ quidem contingant,

ro cholerae motum videbit, sexta nullius: at vero septima acerbissimum omnium pa C
roxismum apportabit concurrentibus simul humoribus, qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, qm̄ ex alterius contagione & impulsu non parum motionis recipit: qua die, qm̄ & digesta est melancholia, fuerat enim subtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiam Crisis: stimulus enim acerbissimus in ea fit, & totum digestum est, in alijs autem diebus, aut stimulus absuit, aut digestio.



Cap. 10.

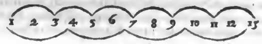
SEd de his latentioribus paroxismis operaepretium est nõnulla dicere: nam quaerant fortasse aliqui, nunquid latentes hosce melancholiae motus effinxerimus nos, an etiam perspexerimus in morbis. si enim perspeximus, cur & alij non perspexere, non Hippocrates, non Galenus, & alij? si vero non perspeximus: quid effingi oportet, quae non sunt? si enim essent viderentur vtique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, sed in morbis esse, & videri, si diligenter quis animaduertat: nec profecto dicere possem, quotiens non solum ego conspexerim, sed & alios etiam medicos sensisse viderim, admiratos dies illas, quas quietissimas expectabant, redijsse tamen inquietas, morosas, aegrumq; iactari, & conqueri, nesciẽtes vnde hęc contigissent. Interdum vidi & medicos alios, q̃ quartarios quosdam motus in certis morbis percepissent, dubitasse, ne febris in quartanã desineret, quum tamen nec quartana subsecuta fuisset, & ęgritudo suo tempore absoluta. ego vero q̃ prius motus hosce considerassem, nullum horum timebam, aut mirabar, quin saepe monui dies, quas illi quietissimas expectassent, morosiores esse futuras. Quare & Hip- D
pocratem, & Galenum, & alios vidisse eosdem motus existimo, sed sors ita tulit, vt ad causam non animaduerterint. nam quid aliud monstrant dies illi, qui indicatiui dicuntur, qui oẽs quarti sunt à die, in qua Crisis perfecta futura est? quid aliud indicat totus progressus Crisium, qui non p̃ septenarias, sed per quartanarias periodos pergit, quarum duę septenarium vnum faciunt? Hippocrates quoque quasi rem isthanc innuere videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis spectãdos esse. Sed necessariũ non est fortasse plura hac in re adducere, quum ab vnoquoq; spectari possit. quod si medici oẽs facient, & rem ita esse videbunt, & magnum quoddã principium ad multa nacti erunt, & multa simul desinent & admirari, & timere.

Cap. 11.

SEd rursus dubitare oẽs iure possint, qm̄ per praescriptũ quidẽ exemplũ mõstrari fortasse põt, quomodo & quarta & septima dies Criticae ipsae sint, at quomodo & vndecima, & quartadecima, & vigesima, & vigesimaprima Criticae sint, demõstrari quidem non potest. Nam per assignatũ exemplum melãcholiae motus sunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, & 28: in quibus nec 11, nec 14, nec 20, nec 21, nec 27 locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoq; dies Critici sint, expediamus. Primum autẽ illud praemittamus, melancholiae modos & conditiones multiplices esse, saepe enim pauca est, sępe multa, interdum crassior, interdum tenuior, modo tenacior: modo soluta magis, modo calidior, modo frigidior: similiter se habet & cholera. ex hac diuersitate fit, vt putrescẽte cholera quãdoq; simul & eadẽ die cõputrescat & melãcholia modo in initio paroxismi, modo in medio, modo in fine, quod tũ maxime fit, quum

&

A & pauca est, & subtilior, & calidior magisq; admista choleræ: tūc enī in ipsam citissime transit insectio. interdū non simul & eadē die moueri melancholiā accidit, sed secunda solū die, interdū & tertia solū, fortasse aūt & quarta solū: in acutis enī morbis prima die motus fit vtriusq; humoris, acuti nanq; morbi à tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt, in tardis aūt morbis, quos Cronicos vocant, qm̄ crassiorē illi, & multam, & tenacē. frigentemq; materiam habent, moueri quidem melancholiā accidit nō nisi die tertia, &, si materia crassissima sit, fortasse non nisi quarta, in mediocribus autem morbis, quorum & materia media est quantitate, crassitie, & alijs, die quidem secunda repit in melancholiam putredo. igitur si prima die cum cholera simul & melancholia commoueatur, quod in acutis fit morbis, quartanatiæ quidē periodi erunt 4, 7, 10, 13: raro enim vltra hos protenditur status in acutis. si ergo quàm acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4 fieri potest, in his enim materia & paucissima est, & subtilissima, & feruens: si vero acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protendetur eius status: si vero mediocriter acuta sit, ad 7. in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quàm extrema, contingant, inde fit, vt in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quàm acutissimum esse, rarius quoq;, si acutus est, vt ad 13 perducat statum: si tamen quandoque ad 13 prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inæqualis, duos enim habet motus: secunda placidior redit, si non duplex sit febris: tertia motū choleræ sentit: quarta melancholiæ, sed latentem, at morosum tamen: quinta choleræ reuersionem videt: sexta mitis pergit, septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, qm̄ non plane digestus est humor: octaua suauior ducitur: nona grauior
B propter choleræ motum: decima latentem habet melancholiæ motum: vndecima choleræ manifestum: duodecima placida est: at 13 sæuissima, & Crisim etiam affert, quoniam cum irritamento maximo digesta etiam materia est, vt plurimum tamen in his morbis resolutio magis morbi, quàm Crisis fit in 13.



Cap. 12.

SI vero non prima die, sed secunda solum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanariæ periodi erunt 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20: vltra autem rarissimè in mediocribus producitur status. Critici autem sunt 11, 14, 17, & 20: sed vndecimus Criticus quidem est, si in hoc genere materia non multa sit, & acutis proxima: si vero in eodem genere crassior sit, & chronicis vicinior, tū Crisis ad 20 protendetur: si vero in omnibus mediocris, ad 14. qm̄ autem media sæpius, quàm extrema, contingunt, inde est, quòd 14 maxime Critica sit in mediocribus morbis, mox 11, mox 20, mox 17. illud tamen ignorandum non est in tertianis, quæ simplices sunt, pares dies raro Criticas videri, eo quòd in ijs paroxismus non accidat: nisi anticipatio forte fiat, quare nec 4, nec 14 in his Criticæ valde videtur: qm̄ tamen in tertianis sæpe accidit, vt non simplices sint, sed duplices, tū & sæpe continuæ, necnon & anticipatio quoque paroxismorum contingat, ex his euenit, vt 14 dies multas videre Crises consueuerit, similiter & 20. Quæ vero in hoc ꝓgressu sint lenes dies, q̄ acerbiores, quæ acerbissimæ, ex subscriptione manifestum esse potest.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.

At si tertia solum die motum recipiat melancholia, qđ in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30: raro autem vltra cōtingunt Crises: maxime autem Criticus horum erit 21: mox 27: mox 15: si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autē in eo genere, ad 15 status erit: si vero crassa, ac valde multa ad 27: si vero eo in genere mediocris, ad 21. qđ iccirco sępius euenit, qm̄ in medio est, quę vero dies quietiores, quæ grauiores, quæ grauissimæ futuræ sint, ex subscriptiōne manifestum est.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.

Cap. 13.

EX his omnia illa monstrari possunt, quæ circa Crises spectantur: ac primum illud, cur tam 20, q̄ 21, Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensem mirum componit, horas subtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in cronicis 21, diem Criticam esse, vtra autem Critica magis sit, difficile certe est iudicare, casu enim fieri potest, vt aliqui plures in 20, aliqui plures in 21 Crises perspiciant: propter quod Archigenes magis 21 amauit, Hippocrates vero 20 magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierum alij præstent principatu, alij sint principatu minores, & cur alij Critici sint, alij non, alij medio modo se habeant.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod iccirco fit, qm̄ maxima Crisiū pars in acutis fit morbis, in ijs & stimulus ingens fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, qm̄ in medio est. ab hoc secūdus principatu ponebatur 14: nā & si quartus, & 13 in acutis versantur, rarius tamen est, vt morbus q̄ acutissimus sit, rarius item vt in acutis status protendatur ad 13: quam ob causam 14 crebriores Crises videt, ꝙ in morbis mediocribus fit, & in ijs maxime Criticus existat: propter eandem causam & 20, & 21, & 11 magis etiam Critici sunt q̄ 4, & 13. inter ipsos autem 20, & 21 superant principatu vndecimum, nam quanquam vndecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, vt status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, 23, 25, 26, 29: ac 6 quidem rarissimas Crises videt, qm̄ in eo neque cholerae motus fit (quum sit par) neque melancholiæ, nisi forte in periodis tertiæ diei: at in illis status multo lōgior expectabat. qua de causa in 6 Crises nō fiunt, nisi forte aut paroxismus septimę anticipet, aut materia furens sit, aut exuberātissima: ī his enim quędam Crises apparent in 6, verum illæ (vt diximus) proprie crises non sunt, sed violentiæ quædam magis, ꝑpter quod sæuus dici consueuit is dies, quum Crises dat, qppe quum illæ à praua materia fiant. octaua quoque propter eandem causam, ꝙ nec choleræ motus, nec melancholiæ videt, nisi in periodis secundæ diei, Critica esse nō potest. 10 vero motum choleræ non habet, qua ē re fit, vt quanquam motum primę diei habeat, nō possit tamen Critica esse: at 12 & par est, & motū habet melancholię

tertiæ

A tertiæ diei, quæ serius statu facit: 26 autem periodū habet primæ diei, sed illuc non protendit status in acutis morbis: consimiliter & 29 motus habet primæ diei, vnde nec ipsa Crisim videt: sed neq; 22 eadem de causa. vigesima autem tertia periodum habet secūdæ diei, sed in morbis medioeribus dictum est statum nō protendi vltra 20: ad 25 autem transirent periodi primæ diei, si morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29 dicat. De vigesima autem octaua dubium apud antiquos fuit. multi. n. prętulerunt eam 27, quod quidem verum esse potest, si forte melancholiam die solū quarta moueri accidat, sic enim periodi erūt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quē motū & nos semel obseruauimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correspondentia fuit. acerbę autē dies cęperūt esse 7, 10, in qua exacerbationes tertianarię cessauere, abinde vero cū continua quartanarij solū nobis apparuere: sęuissimę vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, ī qua ęger supremā obijt diē. Medij aūt dies erāt 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita se habent, qm̄ in tertianis puris, & ijs, quę non purę sunt (habent autē formam vnam) multę contingunt Crises. 13 autem ad Criticos ꝓpinquus est (vt diximus) qm̄ & impar est, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipse nonnullas crises videt: 17 autem periodos habet secundę diei, & in eo sępe Crises etiam fiunt: at 18 periodum sortitur diei tertiæ, & quasdam etiam Crises dat, vel anticipantibus paroxismis, vel in duplicibus tertianis.

Cap. 14.

INdicatiui vero dies sunt, in quibus materia non omnino digesta est, proxima aūt vt digeratur: qm̄ vero natura, quoties irritatur, expulsionē nocentis tentat, inde

B fit; vt certis diebus Crises quędā imperfectæ contingant, nuntiæ vero eius Crisis, quæ perfecta futura est. Crisim quidē atque expulsionem tentat natura, quoniam stimulatur; imperfectam aūt facit, qm̄ non omnino digesta est materia, quę tamen qm̄ in parte digesta est, in parte etiam expellitur: propinquissima vero digestioni quum sit, nunciat quidem in sequenti periodo futurā esse perfectam Crisim, atq; icciteo indicatiui illi dicuntur dies, in quibus imperfectę contingūt Crises, propinquissimę vero perfectis. oēs autem quarti sunt à die perfectæ Crisis, quod apertissime mōstrat rationē Crisium à melancholiæ motibus potissimū dependēre: quartus igitur nuncius septimi est, vndecimus quartidecimi, decimus autem septimus vigesimi, decimus octauus vigesimi primi: vidimus autē nos & 8 indicatiuum fuisse vndecimi in muliere tertiana febre laborante, cuius acerbiores dies fuere 2, 5, 8: erat enim mota melancholia secunda die: in 8 autem vrina facta fuit sanguinea, vnde indicauimus in vndecima Crisim futuram esse per menstruum sanguinem, quod non secus, atque existimati eram, euēnit, nihil enim prohibet & eos dies (qui vt plurimum indicatiui sunt) quandoque etiam principes in Crisi fieri.

Cap. 15.

DE natura igitur & causis Criticorum dierum ita quidem oportet existimare, ad quæ si qui forte medicorum animaduerterint, facultatem ꝓfecto nacti erūt in omnibus penè morbis dierum progressus nouisse, quæ mites, quę acerbiores, quę acerbissimæ futuræ sint: tum & quando, & quomodo, & quorum humorū futura, aut non futura sit Crisis, & quando conueniat, aut detrahere sanguinem, aut medicamenta vlla afferre. Verum diligentia opus est, & cura, anticipationesq; paroxismorum considerandæ, & dies multo studio enumerandæ, & quid in vnaquaque

noui accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis medici non est, aut ad lucrum euolatis, sed solertis, & amatis philosophiam. Est autem (si fieri potest) procurãdum primam ægritudinis diem accepisse, quo recte possimus, quæcũq; sunt secutura, diligentissime obseruare, præuidereq;. si igitur circa morbi initia datũ fuerit accessisse, ad hæc attendere eum oportet, qui eius progressum nosse volet. in primis videat qualisnã ægritudo oblata est, num acuta, an cronica, an medioctis, quod ex ijs signis cognoscet, quæ à medicis tradi solent. ꝙ si acutam ægritudinem viderit, materiamq; aeream & subtilem, si quidem cholera pura iudicabitur, ad impares tantũ dies animaduertat, neq; enim in ea melancholiæ periodi sperandæ erunt: at si nõ sincera fuerit cholera, sed sordidior quodammodo, tum sperari poterũt quartanarij illi motus, qui ordinem in Crisibus præbent. quare ad primum paroxismum aduerte, si simplex est, si tempora seruat sua, an magis si quandam recipit diuersitatem. ꝙ si circa augmenta, aut status, aut declinationem contrahi rursus pulsus videatur, atque extrema frigere, suspicio quædam est motam simul atq; eadem die fuisse melancholiam: q̃q̃ non necessarium id est, possunt enim hæc eadem, aut ex motu phlegmatis, aut ex alia portione choleræ prouenire: verum quarta dies certitudinem eo in dubio dabit, si enim debente ea sine febre fieri (vt in ternianis) tristem tamen apportauerit diem, & occultam quãdam sine causa ægro perturbationem immiserit, magnũ quidem indicium erit die prima motam simul fuisse melancholiam: quare inspecta vrina, & alijs digestionis signis ad septimum animaduerte, in quo aut Crisis fiet, si indicata in quarta fuerit, aut ægritudo soluetur, aut status erit. C

Si vero prima dies nullum dederit signum motæ melancholiæ, videris autem materiam grossiusculam, tunc iudica morbum vltra hebdomadam transiturum: quare nec 4 nec 7 curato, si opus fuerit aut sanguinem mittere, aut pharmacari, neq; enim is te teneat timor, ne impedias Crisim. ad secundam vero diem respice, in qua vide, si quicquam commoueatur, an nihil: quòd si aliquid mouetur, considerato, an clarus sit paroxismus, & priori similis (forte enim febris duplex erit) an magis latẽs fuerit motus, & sine manifesta causa tristior, quo casu & ad quintum respicito, si sæuũ apportarit paroxismum, si longum, inæqualem, non humorosum, sed siccum, cum declinatione longa, morosa: quæ si contigerint, dubitare nihil debes motam die secunda fuisse melãcholiam. computa igitur periodos secũdæ diei, & metire materiã, qualitatemq; eius, & quantitatem, ac digestionem, si enim medioctis in omnibus visa fuerit, ad 14 protende statum: si crassa medio modo, at multa, ad 20: si acutior, & non multa, ad vndecimum. Cognosces autem & quæ quietiores, & quę acerbiores dies erunt. D

At si neq; prima, neque secunda die signa vlla videris motæ melancholiæ, tum ad tertiam te conuerte, & materiam bene examinato: quòd si notæ vllæ apparebunt, quæ suspicionem dent eius motus, tunc ad periodos tertię diei spectato: si igitur & 6, & 9 tibi responderint quartanarios motus seruanti, tunc cronicam ægritudinẽ futuram time, & si materia crassa quidem videbitur, medioctis autem quãtitate, ad 21 decerne statum: si vero multa, ad 27.

Cap. 16.

QVoniam autem non semper aduocati medicum ad initia morborum accidit, siquidem primas dies vidisse non dabitur, at per cunctare tamen, quæ prima suis dies, qualesq; reliquę prę̨teriere. Fortasse enim hoc modo periodos pri-

mæ,

A mæ, aut secundæ, aut tertiæ diei nouisse poteris: nam si quartanarios vllos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputatione videbis, cuiusnam diei illæ periodi sint. ꝙ si nec diem primam dare, neq; aliarum ordinem æger sciuerit, aut qui ægro astant, tu tamen morbi motus obserua, raro enim fit, vt te diligēter spectata non sese offerant tibi quartanarij aliqui melancholiæ motus: quos si vllos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, necnō & materiæ qualitatē. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorum etiā cognitor esse poteris, quemadmodū non multo iam elapso tempore contigit mihi: quū enim accersitus ad ęgrum quēdam multis post morbi initia diebus quęsissem, qua die primū ęgritudo inuasisset, nescire se tum æger, tum & astātes dixere: tū quęsiui, quę saltem grauiores præterijssent dies: hesterna, iquit æger, & dies martis grauiores fuere. fuerat autē, quam hesternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem à die Martis. Cognoui igitur melancholiæ motus illos fuisse, quum vero & vrinam & reliqua signa digestionis examinassem, vidissemq;, ꝙꝙ iam plures à prima præterijssent dies, statū tamen adhuc longinquum, iudicaui periodos illas Veneris, Martisq; tertię diei fuisse, quare & ægritudinem ad 27 transituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum est ægritudinem die Martis primo incępisse, ac tunc decimam & nonam agi, quæ sabbati dies erat.

m. m̄. i. v. s. d. l. m. m̄. i. v. s. d. l. m. m̄. i. v. s.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

B

Hęc sunt, quę circa Criticorum dierum causas & rationem lōga primū diligētiq; inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa obseruationibusq; comprobata: qđ & reliquos quoq; medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (vt arbitror) & laborem nostrū commendare, & me excusare poterunt, si à parēte medicinæ Galeno, quem in reliquis vt Deū veneramur, & colimus, hac vna in re discedere ausus sum.

HIERONYMI FRACASTORII

DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIA RERVM LIBER VNVS

AD ALEXANDRVM FARNESIVM CARD. AMPLISS.

HOMO homini natus quum sit, Alexander Farnesi Cardinalis ampliss. illud, sæpe dubitatum fuisse video, vtrò beneficio prodesse magis queamus, eóne, quod per otium comparatur contemplando & scribēdo, an eo, quod per negotia agendo, atque egregia multa nauando. nam plurimi quidem non solum propinquis & amicis, sed etiam Rebuspub. & multis sæpe nationibus magnopere agendo profuere, plurimi vero scribendo. Inter quos illud interesse videtur mihi, quod qui per negotia prosunt, præsentem magis, & magis perspicuam vtilitatē præstant opes, patrocinia, honores, libertates, & alia eius generis multa. qui vero per otiū, si non adeo præsentem vtilitatem, at certe communem magis, & magis perpetuam, ac iniurias temporis & fortunę superaturam afferunt. quo pacto disciplinæ, leges, historiæ, artes inuētæ, auctæ, ac per manus traditæ in ætates omnes, in nationes omnes peruenire potuere. Vtroque autem modo prodesse posse, paucissimis quidem, quos Deus pręcipue amauit, semper concessum fuit, quòd otium & negocia inter se non parum aduersari solent. qua de causa Reges & Principes viri, quòd actionibus detenti, distractiq; minus otio inseruire possunt, per alterum magis (hoc est per actiones) prodesse ipsi quidem consueuere, per alterum autem minus, hoc est per ea, quæ ab otio proficiscuntur beneficia. verum enimuero, quicunque vere Reges, & Principes sunt, curant profecto & prouident, vt quod ipsi per se non possunt, per alios nihilominus præstent, ne quum altero in genere excellant, in altero humano generi deesse videantur, cuius beneficio nati, constitutiq; à Deo sunt. qua in re non minus laudandi commendandiq; sunt, quàm in eo, quod per se ipsi possunt & conferunt. & si enim magna est ea virtus, quæ per se facit, non minor tamē & illa est, quę alium mouet, & per ipsum vsui est, quando neque Deus optimus atque omnipotens per se semp & statim prodesse vult, sed aliorum opera, & ministerio ad eam rem vti consueuerit. ex quo quidem fit, vt Reges non paruam ingeniorum rationem & curam habeant, ea alant, & foueant, & quodammodo vt pariant, causæ sint. quare & illud recte homines instituisse videntur mihi, vt quemadmodum, qui naturæ sunt partus, Dijs optimis consecrantur, ita ij, qui sunt ingenij, Regibus & Principibus viris dedicarentur. flores quippe & fructus, & primitias frugū atq; animalium, templis & aris offerri videmus, poemata vero historias, & reliqua disciplinarum inuenta, ijs qui potestatibus præstant. quin ipsos quoq; vtpote modis omnibus de humano genere benemeritos, & Dijs optimis benefactoribus similes dicere solemus, & Deorū nomine salutare, & in Deorum cœtum & numerum vita functos referre. verū qui tales spectentur, paucissimi quidem omnibus seculis semper fuere, quando multos ipsa illa potestas, qua insignes sunt, non in aliena cōmoda, sed in propria trahere consueuit. Quapropter & maior est eorum paucorum gloria, quos vera virtus eò efferre potuit, vt Deos optimos imitarentur: quos inter (vt ad te veniam præstantissimę iuuenis) tu quidem raro, nescio quo, virtutum igne splendere, atque ea præcipue teneri pietate videris, quæ & per sese, &

per

A per alios prodesse studet, & vult. nam vt priuata taceam beneficia, quæ innumera in dies confers, tot quidem publica, ac tanta obis non pro patria solum Roma, non pro Italia solum, sed pro tota Europa, pro vniuerso Christiano nomine, vt non solum te admiremur omnes, ac suspiciamus, sed in tãto Christianarum rerum discrimine à Deo maximo electum existimemus, cum quo sanctißimus Auus tuus Paulus III. Pont. Max. curas omnes, actionesq; partiretur iam tum te ab adolescentia eum auspicatus futurum, in quo onus tandem recumberet tantę molis. Qua in re & illud quoque magnopere admirandum est, quòd moles ea quum tam grauis, tam varia sit, tu tamen literarum haud immemor non minori cura atque opera studes; vt & hac quoque in parte nec tibi, nec alijs desis. Nam quum magna quadam atque excellenti natura aque & ad actiones, & ad studia literarum sis natus, facis profecto, vt & de te multa aliquando speranda sint, & vt interea, quod tu per ætatem, ac maxima necessariaq; negocia præstare non potes, alij certe præstent, quos tu ita beneuolentia, ita omni studio amplexaris, ita liberalitate, patrocinio, ac fauore omni foues, atque excitas, vt non minus tibi debeant literarum studia, quàm Christiana libertas. Cui quidem rei & ipse testimonio esse possum, quem tu, quum nec vnquam vidisses, nihil à te poscentem, beneficijs tamen non paucis ea vna de causa sis prosecutus, ac prosequaris in dies: cui ego beneficentiæ, & virtuti ita me addictum, ita deuinctum sensi, vt iam diu nihil animo aque fixũ habuerim, quàm vt tibi, tuæq; isti, quæ teneris pietati, aliquid parerẽ, quod tuum tuiq; causa confectum dici posset, hoc enim vnum dabatur mihi, quo quàm gratus esset animus erga te meus, possem ostendere. Quam rem tametsi serius, quàm voluissem negocijs varijs impeditus, nunc demum tamen confeci, non quidem ea in re, quam magis desiderassem, quamq; existimassem tibi gratiorem futuram, sed ea tamen, quam, quòd vtilita
B tem non paruam (vt spero) allatura sit, haud ingratam tibi futuram existimem. Igitur (quod tuum dicas) pro eo ocio, quod mihi concessum fuit, de contagione & cõtagiosis morbis omnibus, & eorum curatione scribere mihi visum est. magna quidem materia & admirationis non parua plena. cui & commentarium adiecei non minus (vt arbitror) desideratum de consensu & dissensu rerum, quam Sympathiam & Antipathiam vocant, sine quo natura contagionum plane perquiri & monstrari posse non videbatur, vtrunque autem negocium mihi eo libentius suscipiendum duxi, quòd quum hoc quidem scitu dignum sit, illud ad salutem mortalium non parum conducere videatur, tum de vtroq; quampaucißima quidem à maioribus nostris, quæ extent, quæq; viderimus nos, literis mãdata sint. De sympathia quidem & Antipathia rerum Galenus iam sese nonnulla scripsisse refert, verũ ea scripta aut interiere, aut ætate nostra, quod nos sciamus, adhuc in lucem non peruenere. De contagione vero Hippocrates quidem circa populariter vagantes morbos nonnulla tetigisse videtur, sed tamen qui obscruaret magis, quàm naturas eorum traderet. Galenus vero post ipsum plura quidem monstrauit, sed & ipse tamen, & sectator illius Paulus Aegineta, Aëtius Amidenus, & alij veteres nõ pauca, vt mihi videtur, reliquere, quæ poßẽt magnopere desiderari. Recentiores autem nihilo plus de contagione videntur dixisse, quàm ꝙ ab occulta quadam proprietate proueniat. Quæ autem in vniuersum natura contagionum sit, & quo principio efficiant, & quo pacto gignantur, & cur aliæ fomitem relinquant, aliæ ad distans sese etiam propagent: et morborum cur alij contagiosi sint, leniores, mitioresq; existentes, alij minime contagiosi, acerbiores, ardentioresq; multo quum sint: & quo à venenis contagio differat, & eiusmodi alia multa nulli dicere tentauere, satis quidem fecisse rati, si horũ omniũ causas in occultas illas (ita ipsi vocant) proprietates reduxissent, quibus acquiescendum nõ modo sibi sunt arbitrati, sed & alijs pcepere. atq; his contenti in quamplurimis philosophati sunt, quod certe philosopho homine semper indignum existimaui. Causarum

*enim quum quædam Vniuersalißimæ sint & remotißimæ à rebus, quędam vero propinquio- G
res & particulares magis, ac demum quędam ꝓpinquißimę, & propriæ, proprias quidē & propinquißimas in recōditis, & difficilibus attigiſſe aut Dei certe est, aut diuini. Vniuersalißimis vero stare ignaui & rustici ingenij est, medias vero inquirere, & ad proprias niti (quantum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortaſſe duas me haſce materias sumpsiſſe ſcribendas, quarum alteram maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non poſſe. Verum enimuero, ꝙ tum Sympathiæ rerum, tum & natura contagionum in difficili atq; arduo positę sint, & nos quidem concedimus: quin & ineptum quoq; aut arrogantem magis eum fore dicimus, qui propinquißimas & proprias earum cauſas præſumat inquirere: verum tamen idem ille si medias peruestiget, multa illum inuenturum non diffido, quæ tum delectare, tum & magnopere prodeſſe poßint, quod institutum & mihi ipſe in hac nostra peruestigatione proposui. Prætéritam vero fuiſſe à maioribus nostris contagionū materiam, neminem mirari velim, quando id accidat disciplinis omnibus, vt non omnia ab ijs, qui eas condunt, absolui poßint, quoniam vniuersalia magis & rerum principia proſequantur. ita in ea, quæ de natura est, philosophia innumera quidem partim intacta, partim non plane diſcuſſa relicta sunt. nam neque quomodo intellectio in nobis fiat, hactenus traditum fuiſſe video, neque earum qualitatum, quas spirituales vocant, naturam satis demonstratam, & alia multa. quod & in re medica consimiliter quoque contingit, in qua plurima adhuc supersunt, quæ posteris & nepotibus inquirenda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. multa prᵹterea intereunt eorum, quę scripta iam fuere, multa viuunt quidem, sed non apud omnes, ita se habet mortalium rerum conditio & viciſsitudo. Neceſſaria autem necne sit contagionum inquisitio, quam nos in pręsenti aggredimur, si Dij annuerint, vnusquis- D
que videre poterit, qui ea legerit, quę ſcribemus. Tu vero qualiacunque
hæc fuerint, quæ pro Vetere instituto sacramus principi viro,
tibi autem, quòd tua iam sint, & tui gratia enata,
ibent i animo accipies, tum & authoritate,
quæ tibi est tanta, proteges, vt ne-
mo calumnijs insectari audeat,
quę tibi accepta fuerint,
& sub tuo auspicio
emiſſa.*

PRimvm autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicunt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus vix natus equum Elephantemq́; nihil reformidat, Miluum vel longe conspectum adeo expauescit, vt ad matrem statim cōfugiat. Eadē agno, & lupo, & alijs multis inimicitia est. Marsi & Psili serpentes illæsi tractant. Thessalos, & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo vero Infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum vina absumit vase nec quicq̃ læso. Adamantē ferunt solo Hircino sanguine mollescere, mala medica insperso in eorum cumulum pane flaccescere. Vnisono in cithara tacto moueri & aliud vnisonum videmus, quod ne prope etiam sit. concusso vero tympano è corio lupi confecto, dicuntur ea dissolui tympana, quæ ex agnino corio sint conflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrū pilos & surculos. Quid vero æque mirandum est, quàm ignorum illud antiquis miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes sese conuertat, quæ ad Polos spectāt? Quid ꝙ Leo animalium omnium terror, gallinaceo tamē gallo terretur, præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem alligatum ficu statim mansuescere. Brassicę & rutę tanta inimicitia est, vt iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari videtur. Aurum neque oleum, neq; B aquam imbibit, argentum viuum statim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiscetur, quā nec Adiātum admittit, quanq̃ riuos & fontes amat. Calx vero, & spongiæ, & id genus, liquida omnia ita absorbent, vt mirari liceat, quum alioqui inter ipsa contrarietas nō parua sit. Et illud quoque mirandum est, ꝙ oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus, & alio edente acerba quædā, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus conspectum interficit. in fetus signa quædam eorum trāsire videntur, quæ matres auidissime appetiuere. Octimestris partus non viuit, quum tamen septimestris viuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem videtur esse Echeneis paruus pisciculus, Remorā appellamus, qui medio in mari nauem vi atque impetu ventorum actā sistat, vt alij ferunt, aut saltem, vt alij, tardet. & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena, inter quæ & contagionum natura est.

De primo consensu rerum omnium. *Cap. 2.*

PRimus autem, communis rebus omnibus, & admirādus est ipsius vniuersi consensus, in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicem cōnexa, ita hærentia esse volunt, vt nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuo tangunt, seiungere prorsus possit, atque ita separare, vt vacuus locus intercidat. Mira profecto res est hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria, quæ sese pellere, atque etiam interimere solent, nolle tamē seiungi, tantus est consensus ille rerum omniū in vniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, & cuius gratia fiat, non difficile certe erit assignare rationem, quam & omnes assignant, ne detur vacuum: quippe vacuum in natura esse non potest, quoniam nihil natura sustinet, nihil admittit, quod frustra sit, quodq́ue vniuersi ordinem & leges impediat: quæ quidem contingant,

si vacuus sit vllus locus, in eo enim, nec quicquam fieri poterit, nec quicquam recipi. At vero si quis non solo fine contentus sit, sed & agens quoque requirat, & quid nã illud sit, quod diuellenti resistat, & quomodo, nõ erit fortasse ita promptũ reddere rationem tanti nexus: quãdo vniuersi partes neq; eum finem agnoscũt, neque per naturam appetere possunt, aut contrarijs iũgi, si contraria sint, aut sursum duci, si grauia, aut deorsum, si leuia. Neq; enim dicẽdum (vt quidam aiunt) vniuersi partes, tametsi non eum cognoscunt finem, dirigi tamen à cognoscente: quando hic non vniuersalem & primam causam quærimus, sed particularem & propriam: quale esse non potest eorum vllum, quæ immaterialia sunt, sic enim perijsset natura. Neque rursus dicendum, vt alij, qui materiam in causa ponũt, quæ per se semper cõtinua sit, sine forma autem omnino esse non possit, vnde accidat vniuersum semper esse continuum, & plenum: materiæ enim neque actionem, neque resistentiam vllam iure possumus attribuere. Rectius igitur fortasse illud dicetur, primum finẽ, quem omnia per naturam habent, esse, vt sint, ac conseruentur: conseruantur autem substantiæ & corpora principaliter ac maxime per mutuum nexum, & contactum extremorum: sic enim euitant vacuum, quo nihil esse potest inimicum magis omni naturæ: atque hoc est, quod alij locati dicunt, locus enim fit vnum corpus alteri, vnde & recte aiunt locum esse locati cõseruatiuum: quod profecto maxime fit, quum à vacuo præseruet. Non cognoscunt igitur eum finem substantiæ, & corpora, quæ in vniuerso sunt, per naturam tamen resistunt, ne separẽtur omnino. Non enim necesse est, quæ gratia alicuius agunt, finem etiam cognoscere, sed alia cognoscunt quidẽ, alia per naturam agunt. In hoc autem simplici corporum nexu, & loco nihil alteri contrariũ est, nulla versatur inclinatio sursum, aut deorsum. Quòd si contraria sunt aliqua inter se corpora, si certam habent inclinationem, habent quidem, non quatenus simpliciter corpora sunt, sed quatenus talia (puta) calida, & frigida, grauia, & leuia: quare & quatenus talia, vim aliquam pati possunt, simpliciter autem non. Quacunque igitur intercidere vacuum posset, nexus & locus est necessarius substãtijs omnibus: propter quod & omnia, quæ intra primum corpus sunt, locum habent secundum extrema omnia, quoniam secundum omnia extrema vacuum intercidere posset. Primum autem corpus, quoniam per supremam, & extimam superficiem vacuo non est obnoxium, nec alterius conseruatione indiget, per internam solum superficiem locatur.

De Sympathijs Elementorum ad loca propria. Cap. 3.

IGitur quum omnia corpora finem eum habeant, vt conseruẽtur, prima quidem rerum omniũ conseruatio est simplex illa locatio & nexus, quò præseruantur à vacuo, vt dictum est: secunda autem, quæ priorẽ hanc præsupponit, est certa & determinata locatio & nexus, quem consensum habent in primis elemẽta cum locis proprijs: neq; enim quatenus talia sunt calida, frigida, grauia, & leuia, vbiq; cõuenientẽ locum habẽt, sed certas sedes exposcũt, & certos quorũdam corporũ nexus. Atque igni quidem qui pro natura debetur locus est, totum illud, quod interiacet inter cõcauum orbis Lunæ, & deuexam aeris superficiem, vbi conuenientissime collocatur, qm̃ cum altero extremo illi orbi iungitur, à quo q̃ optime per lumen conseruatur, cũ altero vero aeri, cui per caliditatẽ respondet: respondere aũt per vtranq; qualitatẽ non datur, qm̃ sic ignis iam aer esset, quare per alteram si respondeat, sat naturæ datum est. Aeris vero situs inter ignem & aquam q̃ aptissimus est, cum hac enim humiditate

A miditate, cum illo caliditate concordat. Porrò aquæ sedes inter aerem & terram est, cum altero enim humiditate, cum altero frigiditate consentit. Terra vero circa centrum in aquæ concauo locum habet, cui frigiditate respōdet. In his igitur locis omnem habent elementa conseruationem, quam habere natura possint. nam & simplicem illū nexum & locū habent, quo præseruantur à vacuo, tum vero & proprium, vbi propria eorū natura maxime bene habet: in reliquis autē locis priorem quidē, & communem nacta sunt conseruationem, propriam autem non, propter quod prouidit natura illis, vt per media contraria viam sibi aperiant ad propria loca. Habet autem dubitationem quandam, quod diximus loca propria elementorum esse nexum certorum corporum, quibus consentiant qualitatibus, quoniam quærentibus elementis loca sua, indiuisibile quiddam videtur esse, quod vocāt vbi, ad quod per se feruntur tum tota ipsa, tum eorum partes, ac centrum sui faciunt. cuius signum illud est, quòd si loco aquæ poneretur aer, terra nihilominus ad centrum ferretur: & si loco aeris poneretur aqua, ignis quidem moueretur ad locū, quò & nūc mouetur. quare accidere quodammodo Elementis videtur moueri ad superficies aliorū. Dicendū duas elementa habere rationes, alteram, quatenus vna quædam natura est vnumquodq; illorum, alteram, quatenus partes sunt vniuersi & naturæ totius. ac certe quatenus vna quædam natura sunt, sic profecto certum vbi, certumque locum habent vnumquodq; illorum, ad quod per se feruntur: ac ignis quidem locus est linea media inter concauum orbis Lunæ, & deuexam aeris superficiem, ad quam & ignis totus & pars eius quælibet per se mouetur, & centrum faciūt. Aeris vero locus est linea media inter ignem & aquam. Aquæ vero locus linea media inter aerem & terram. Porrò terræ locus est centrū. at quatenus partes totius naturæ sunt elementa, & veluti mēbra vniuersi, loca quidem eorū sunt ea, quæ dicta sunt: sicut enim in ani-

B mali partes inter se consensum & relationem non paruam habent, & in eo certos exposcunt situs, ita et in vniuerso, quod pinde, ac animal quoddam, est, partes eius situs inuicem consentiētes expostulāt, alioquin vniuersum ipsum debite constitutū non erit. Non accidunt autem loca hęc elementorum, vt partes sunt totius naturæ, lineis illis medijs, ad quas mouentur, vt naturę quædam per se, Immo causæ & fines illarum sunt: si enim quærat quis, cur ignis ad lineam inter Lunam & aerem mediā moueatur, respondere licet iccirco esse, quòd eo pacto recte collocantur elemēta in vniuerso, & natura tota suos consensus habet, nec ignis ipse bene haberet, nisi in ea linea facto totius centro, hinc quidem Lunæ concauum, inde aeris deuexum tangeret. atque itidem de alijs quoq; dicatur. neque alia quidem est in locis elementorum vis conseruatrix, vt multi putant, quàm hæc, quæ dicta est.

De consensu partium in toto. Cap. 4.

EST autem & alius in elementis consensus partium, quatenus in toto sunt: Cōstat enim, si vi rarefactæ illæ sint, sese condensare, si condēsatæ, rarefacere, quousque veniant ad eum situm, qui toti pro natura debetur: qui quidem consensus non minus prædictis est admirandus, tum ꝙ mirum est partium alias descēdere in eo toto, alias ascēdere, alias in latus ferri, tum ꝙ ex causa hac maximi quidem & plurimum admirandi effectus proueniunt. nam & soni primum per hunc modum audiuntur, tum & primæ animalium motiones contingunt, & proiecta in aere continuum motum habent, & quo nihil admirabilius vidit tēpestas nostra, Tormenta quoq; illa, ꝑ quæ mœnia & vrbes tāto impetu demolimur, per hoc principium dant eam stragē,

Soni quidem, nisi addensetur aer, non sentiuntur, quoniam qualitates, quæ sensus C mouent, omnes quidem subiectum, in quo per se sunt, densum amant, medium vero, per quod feruntur earum species, non omnes densum volũt, sed quędam rarum exposcunt, quædam densius: lux igitur in subiecto raro non videtur, in densiori videtur, medium vero, per quod species illius trãsit, rarum esse oportet. Quædam vero tam subiectum, in quo sunt, q̃ medium, per quod deferuntur species, densius poscunt, vt sonus, qui si aut subiectum aut mediũ rarius habeat, sensum non mouet. Qualitas ergo illa, quæ sonus dicitur, in materia densa per se est, vt in ligno & alijs sicuti & lux, & odor, & sapor: at species, eius si mouere sensum debet, mediũ poscit continenter densum: dico autem densum non per admistionem terræ, sed vi addensatũ, quod in aere accidit facto ictu. Inde enim facta prius distractione & rarefactione, tum subita fit addensatio partis post partem, more vndarum, vnde circulationes conflantur, quod non aliud est, q̃ successiua quædam aeris addensatio in orbem facta, per quã delata species à primo profecta sensum dimouere potest. Fit autem successiua illa addensatio in aere prioribus quidem partibus subito ac vi densatis, subito etiã sese rarefacientibus, ac alias successiue densantibus: qui motus est partium in toto per cõsensum factus. Proiecta quoq; per eandem rarefactionem & cõdensationem portantur per aerem, partibus quidem, quæ ante sunt, viam quodãmodo aperientibus, & propellentibus vndationẽ, ijs vero, quæ circa & à tergo, successiue addẽsatis, & rarefactis vna post aliam, & proiectum vehentibus nõ aliter, ac per vndam, celeriter autem & impetu multo, q̃m nihil celerius est rarefactione, quæ partium in toto fit. A principio aũt segnior est motus pp resistentiam totius aeris nondum positi in motu, mox factis circulationibus multis, & potente iam aere sese expandere D velocitas longe maior augetur, donec summa fiat: ad quam quũ peruẽtum est, lentescit sensim deinde motus, aere, qui ante est, plurimũ rarefacto, ac iam condensatione continenter magis & magis desinente, minorata obsistentia: atque hoc pacto tandem laxatio & solutio circulationum fit: vnde & vectio demum cessat. In bellicis autem tormẽtis tantus impetus accidit igne multo repente genito è fomite, qui vi conclusus rarefactionem sibi propriam quærit. Si igitur obsistens potẽtius ipsum sit, q̃ ignis, extingui ignem accidit, aut etiam generari nõ posse: sin contra ignis post luctamen multum potentior ipse sit, tum subita, atq; ea q̃dem ingenti rarefactione facta, aut vas rumpit, aut obiectam pilam impetu magno extrudit, quæ mox per aerem eodẽ modo portatur, quo & sagittæ, & proiecta reliqua: quæ omnia per consensum partium in toto fiunt: nihil autem contra naturam patiuntur partes, quum sese aut condensant, aut rarefaciunt, quanquam aliæ ascendant, aliæ descendant, q̃m sursum aut deorsum inclinare non inest partibus, quatenus in toto sunt, aut mouẽtur, sed illi solum, quod totius rationem habet, & per se est, atque extra moueri vult: sic enim aut sursum inclinat, aut deorsum. De motione autem animalium, quomodo & ipsa per hoc principium fiat, paulo post inquiremus.

De attractione, & motu similium ad similia. Cap. 5.

VIdetur autem & alia quædam plurimum admiranda, quæ inter affinia & similia versatur, Sympathia: Cõstat enim vnum ad aliud moueri, donec & in vnũ coeant, quod & in elementis, & alijs manifestũ est, in aere quidem inter bullas illas, quæ in aqua fiunt, videmus enim vnam ad aliã appellere, & eo velocius, quo proximiores fiunt. Similiter autem & in igne sæpius est videre paruam flammam à maiori

A iori velocissime trahi. In aqua autem, & terra non ita promptum est, ptopter eorum corporum incommoditatem. In mistis vero multis manifestissime cernitur, vt Magnete, Electro, Adamãte, & alijs pluribus, præcipue autem in animalibus, & plãtis. De quibus omnibus nũc in vniuersum quæremus, quomodo is motus fiat, mox de mistis nonnulla seorsum dicemus. Sunt ergo, qui putent simile moueri ad simile propter ipsam similitudinem, qua sese mutuo conseruant: nam qua causa elementa mouentur ad loca propria, eadem & separata pars ad suam cõsimilem mouere videtur: mouentur autem Elementa ad loca propria, vt locentur illic, vnianturq; simili, à quo conseruãtur, cur ergo & pars ad partem non moueatur, vt illi vniatur, ac cõseruetur, quum maior multo, & intrinseca magis sit earum similitudo, q̃ elementi ad locum proprium? Sed certe hoc, tametsi apparentiam quandam habeat, non tamen (vt arbitror) recte dicitur, pars enim separata, neq; per cognitionem, neq; per naturam moueri ad consimilem potest, ac non cognoscere quidem manifestum est, per naturam autem non moueri & signa sunt, & causæ, ac ratio, quæ conuincant. Primũ enim videmus similia hæc moueri non in omni distantia posita, sed certam requirere, atq; eam quidem valde paruam in multis: oporteret autem in omni distantia moueri, si per naturam, & similitudinem agerentur: similia enim vbiq; similia sunt, & eandem naturam habent, quemadmodum elementa ad sua se loca ferunt, vbicunq; posita sint. Præterea & quanto maior est moles eius similis, quod ad aliud mouetur, tanto difficilius duci constat, ac ne posse etiam moueri, si maior accreuerit quantitas, quod contra fieri accideret, si per naturam sese ipsa mouerent: quanto enim maior est in ijs quantitas, tãto facilius fit motus, ꝙ plus adsit eius naturæ, & virtutis, B quæ mouet. Indicãt hæc non per naturam applicationẽ similium fieri, sed intercidere vim: quod & ratio quoque cõmonstrat. Quærimus. n. nũquid per præsentiã vnius similis, vt Magnetis, natura & forma alterius, vt ferri, mutetur ab eo, quod per se est, an non: ac mutari quidem non videtur, nisi corrumpatur, non corrumpitur autem. Si ergo eadem remanet, quæ prius nõ præsente magnete, idem profecto faciet, quod prius, & eandem inclinationẽ habebit: at prius inclinabat deorsum: ergo & nunc quoq; ad idẽ inclinabit. quare si sursum ducatur, cõtra ferri naturam fiet, & vim patietur. Qua de causa nõ recte dicunt similia per naturam ad similia moueri: nec par est, si elementa per naturam feruntur ad propria loca, vt & separata pars ad consimilem per se moueri debeat: qm̃ separata pars iam facta est totum quoddam, quod per se propriam naturam habet sursum, vel deorsum inclinantem, quæ donec manet, semper illuc inclinat. Alij dicunt alterari ferrum à magnetis specie, & ita alteratum per se moueri ad ipsam. Sed certe & hoc nihil est, & eadem quæstio redit: nam per speciem illam magnetis, vel corrumpitur forma & natura ferri, vel remanet: si remanet & eadem est, cur non eandem habeat inclinationem?

Quid igitur defecit ne natura in hoc, vt si similia mutuo conseruantur, modum non dederit, quo vnum ad aliud moueri possit? Nõ defecit quidẽ natura, ac modũ dedit, quo simul coniungi possent: verũ non eũ, quo elementa mouentur ad loca propria, sed alium, qui quodãmodo naturalis est, quodãmodo violentus, de quo iam sequitur, vt dicamus. Q̃m igitur nulla actio fieri potest nisi per contactum (vt in naturalibus demonstrat̃) similia autem hęc non sese tangunt, nec per naturam mouentur vnum ad aliud, necesse est, si applicari inuicem debent, demitti aliquid ab vno ad aliud, quod proxime tangat, & eius applicationis principium sit: hoc autem aut corpus erit, aut forma aliqua simplex materialis, vel spiritualis. Antiqui quidem, vt

Democritus & Epicurus, quos è nostris Lucretius secutus est, effluxiones corporũ, C quas Athomos appellabant, principium eius attractionis ponebant: quæ quidem effluxiones ne negandę quidem sunt (vt mox ostendemus) modus autem, quem ipsi tradebant, sat rudis & ineptus erat: quem q̃m tum Alexander Aphrodisiensis, tum & Galenus satis aperte reprobãt, à nobis prætermittetur. Verũtamen receptis Athomorum effluxionibus nos modum alium tradere posse videmur, quo attractio similium fiat: meminisse autem oportet eorum, quę supra dicta sunt de cõsensu & motu partium in toto. Supposito igitur, ꝙ à rebus effluant insensibilia corpora, dicimus ab vno ad aliud similium reciproce transmitti ea corpuscula, è quibus totum quoddam fit atq; vnum, verũ difforme in partibus, neq; enim, quæ iuxta a sunt & iuxta b, eam habent rationem situs, & raritatis, ac densitatis, quam habent, quæ in medio sunt: qua de causa partes in toto illo nõ debite se habent. Sicut igitur supra diximus in elementis partes cõsensum habere maximum, & in toto moueri, quum debitum non habent situm, & modo constringi, modo laxari, ita & hic in ea athomorum nube se habere dicimus, vt partes in eo toto nunq̃ debite collocentur, & pro natura consistant, donec in vnum non coeant: motis ergo particulis illis, & subiecta simul, in quibus sunt, moueri accidit, & simul coire. Atq; hoc quidẽ modo si quis dixerit attractionem similium fieri, nullũ (vt arbitror) astruet inconueniens, causam referẽs ad motum partium in toto: cuius rei & illud esse signum potest, ꝙ confricata quędã vt Succinum, & Adamas fortius surculos trahunt. Quòd si causa hæc in oĩbus assignari in vniuersum posset, non alia profecto quærenda à nobis (vt mihi videtur) foret, sed certe causa hæc non omnibus esse cõis potest (vt mox dicemus.) Quapropter aliud fortasse principium inquirẽdum videtur, q̃ athomorum, quod cõmune omnibus esse queat: atq; hoc quidem, si non est corpus, quod ab vno ad aliud transmittatur, necessario erit forma simplex, & aut qualitas, aut substãtia: at certe qualitas nulla earum esse potest, quæ materiales vocantur, non caliditas, non frigiditas, non alia (vt manifestum est.) quare si qualitas vlla est, erit vtiq; earum aliqua, quæ spirituales vocantur, quod & multi existimãt. Sed habet dubitationem non paruam, quomodo spirituale illud esse principium possit illius motus: nam ꝙ ipsum alteret simile vt ferrum, quod alteratum sese mox moueat ad magnetem, supra satis improbatum fuit: ꝙ vero spirituale ipsum sit illud, quod per se mouet, non satis rationabile videtur, quoniam nihil per se moueri potest, quod non sit aut corpus, aut saltem natura & substãtia in corpore. Porrò nec videtur, quomodo spiritualia hęc mouere possint, præsertim trahere, q̃m productio eorum non cum motu locali, sed per quandã magis generationem partis post partem momento factam. Si igitur spirituales vocatæ species omnes qualitates quædã sunt, dicere fortasse nullo pacto possumus per ipsas eiusmodi attractiones fieri: si vero aliquæ illarum substantiæ sint, nihil (vt opinor) prohibet ad eas rationem oẽm tam miri effectus referri, qui inquiratur à nobis. Recipiendum aũt est (vt multis placet) spirituales species eiusdem rationis esse cum formis illis, quarũ sunt species, nec differre ab ijs nisi modo subsistendi: eatenus.n. materiales sunt, & dicuntur, quatenus crassa quadam existentia in materia sunt, & certos terminos poscunt. Ingenitum autẽ est formis omnibus sese (quo magis possunt) propagare, quod quidem faciunt crassæ illæ formæ, quæ materiales vocantur: verum propagare sese per eum modum, & existentiã, qua ipsæ sunt, non vtiq; possunt, sed tenuem, & superficialẽ sui vel partem, vel gradum producũt, quem Epipolim vocãt, qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet, & momento gignitur, ac propagatur,

A tur,ceu soboles quædam. Hæ igitur tenues & superficiales formę aptę inprimis sunt id,quod sunt,repręsentare vsq; ad crassas illas,à quibus productæ sunt,propter quod simulachra earum & species sunt appellatæ: propter tenuitatem autem,& quod momento gignuntur,spirituales dici consueuere, eiusdem tamen rationis cum ijs, quæ & crassæ & materiales dicuntur. Si igitur qualitates primæ,substantiæ sunt elementorum,vt multi Aristoteli attribuunt,aut etiam si substantiæ non sint,sed tamẽ,quātum de ijs inducitur, tantundem & de substantia subgeneratur,vt Auerroi placet, aut vniuersaliter si substātiæ species spirituales habent & ipsæ, viā fortasse habere possumus ad ostendendum,quo pacto similium contractio & vnio à substātia fiat per spiritualem speciem. Quippe de lato spirituali ab a ad b,& reciproce à b ad a, quod eiusdem rationis sit cum a, & b, & substantia,quemadmodum ipsa, totum quoddam fit ex a,& b,& spirituali illo, in quo toto partes non plane debitum esse,& situm habent,nisi inuicem ita astringantur,vt simul & a,& b coeant:sic enim totum illud bene habet,& secundum naturā coexistit,non secus ac si aer aliquis valde distractus ad sese redeat,& partes,quæ longius aberant: in vnum cogat & vniat, qui motus tandem est partiū in toto sesę ad suum situm mouentium à forma factus, quæ natura & substantia est.Est ergo partim quidem naturalis (quoniā motus omnis partium in toto à natura fit)& à forma illa, quæ in eo toto natura est:partim vero & violētus est, si ferro comparetur & extremis ipsis, quæ per se & vt grauia inclinationem deorsum habent, quod & aeri etiam rarefacto & distracto accidit, altero extremo,quod sursum est, descendēte per motum partium in toto:quod non incōuenit parti, dum pars est, vt in toto certo modo moueatur, quo non moueretur, si B per se esset,& vt totū. Qua de causa partim violentus est motus ille extremis partibus, quoniam naturam propriam seruant,qua vel graues,vel leues sunt:partim autem est naturalis,quoniam in toto mouentur & nō per se. Ad quæ si quis respiciat, non alienum fortasse & veluti paradoxum quoddam existimabit, quod Alexander dixit attractionem omnẽ à calore esse:si enim qualitates primæ, substantiæ sint elementorum,producant autē species spirituales eiusdem rationis,quæ longe productę ad sua similia per dictum modum possint applicationem eorum facere: calori quidem maxime & præcipue debebitur ea facultas: latet autem nos caliditas illa,quoniam spirituales species sensibilem actionem non habent in alterando, quanquam in mouendo vim non exiguam prodant. Atque hæc quidem sunt, quæ probabiliter de tanto problemate nobis dicenda visa sunt,ad quæ credenda & ea nos induxerūt, quæ Galenus ,& alij dicunt, quum eiusmodi effectus à tota interdum rerum substātia fieri dicunt,interdum à similitudine:quæ apud me non aliter intelligi posse vidētur,nisi per dictum modum: per similitudinem enim à Galeno intelligi simplicem relationem, aut relationis fundamentum ego nūquam existimare potui,quum hæc per se principium motus illius esse non possint,neq; enim relatio,neq; fundamentum non tangens mouere valent:sed per similitudinem ego arbitror speciem spiritualem accipiendam esse,quę tangit:per totam autem naturam audienda est forma, quæ sui speciem propagans,& ad consimile copulans mouere possit, vtrum autem mouere per dictum modum,qui fit motus partium in toto, Galenus existimauerit, an per alium,incertum est mihi. Sicut autem inter similia mutua versatur attractio, ita & inter dissimilia, & contraria versari propulsationem quādam mutuam cōsentaneum est credere:quod quoniam in mistis manifestū est magis,infra certius ostendetur:nunc ad reliquos elementorum consensus,& dissensus pertranseamus.

De

De consensu & dissensu elementorum circa qualitates contrarias. C

Cap. 6.

EST autem & alia magnopere admiranda elementorum Sympathia & Antipathia circa eas qualitates, quæ cõtrariæ inter se sunt, vt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas: nam has quidem contrarias esse, & sese mutuo destruere, atque interime re manifestum est: at vero quis non miretur, quum nihilominus videamus certos vnius contrarij gradus stare. ac quodãmodo congaudere cum certis alterius, quosdam vero cũ quibusdã non posse consistere? quasi caliditas specie tota, & natura cõ traria non sit frigiditati, sed certis gradibus solum: quod, quomodo se habeat, inquirendum. Quoniam igitur gradus certos, & quandam intensionem habẽt hæ qualitates, quos gradus philosophi vsq; ad octo per quandam ęstimationem producũt doctrinæ gratia, manifestum ꝙ summus ille gradus, qui vt octo dicitur, cum nullo gradu sui contrarij stare & conuenire potest, sed omnibus aduersatur: at vero ille, qui vt septẽ est, eam non habet contrarietatem, vt omnibus aduersetur, sed ijs solum repugnat, qui supra vnum sunt, cum vno autem & stat, concordat: qui vero vt sex dicitur, cum duobus consentit, reliquis contrariatur, qui supra duos sunt, quinque vero cum tribus concordat, ijs dissentit, qui supra sunt: quatuor porrò cum quatuor conuenit, reliquos, qui supra sunt non admittit: quare contrariæ quidem sunt qualitates, sed non ita, vt quilibet gradus cuilibet aduersetur, sed certi certis tantũmodo: quod Natura quidem ita cõstituit, vt mista fieri & conflari possent. Fortasse autem nec fieri potest, vt gradus vnus aut plures vnius cõtrarij inducti in aliud tolli amplius ab eodem, & destrui possint, vt si a calidum, in b frigidũ, gradum vnum caliditatis induxit, fieri non potest vt b gradum illũ rursus destruat, & à se repellat, ne cũ septem suæ frigiditatis consistat, quoniam nihil in seipsum agit, neque simpliciter, neq; quatenus frigidum in se quatenus calidum per vnum gradum. Si enim ageret, ageret quidẽ inducendo frigiditatem aliquam: aut ergo inducet, quam habet iam, aut quam nõ habet: at ea, quam habet, produci quidem non potest, vtpote quę iam habetur, minus vero ea, quam nõ habet, & iam amisit, qm̃ per illã actu non est, nec est à quo fiat: relinquitur igitur vt gradus ille vnus caliditatis in b, cum septem frigiditatis stet, & conueniat: similiter & de alijs dicatur. Sed habet difficultatem quomodo primus ille gradus ab a producatur in b, & post ipsum alij, & quomodo cum actione simul & reactio fieri possit. Tangentibus enim sese a & b, si quidem potentius est a, quomodo patitur? si vero impotentius, quomodo agit? si ęque potens, quomodo aut actio, aut passio fit? quid igitur quisq; hac in re dicat, nostrum institutum non est nunc recensere, quid autem rationabiliter existimemus nos, in medium breui afferemus, quædam declarationis gratia præmittentes. Primum quidem quòd in actione contrariorum consideranda est potentia, per quam fit actio, qualis sit, & quanta, deinde illud, quod inducitur, ac demum in quod proprie agunt: ac potentia quidem semper mensuratur per gradus illos, secũdum quos est contrarietas. qm̃ enim graduum quidam quibusdam cõtrarij sunt, quibusdam non, vniuersaliter nulla actio fit inter eos, qui contrarij non sunt, nec ab ijs potentia resultat, sed ab ijs solum qui cõtrarij inter se sunt. Illud vero, quod inducitur, semper est remissiſſimus gradus, incipiendo ab vno, vel forte à medio, aut minori, ascendendo versus summum. Contra vero illud, in quod fit actio, semper est intensior gradus, descendendo à summo ad minimum. Ex his fit, vt tangentibus se a & b, siue æqualia sint, siue alterum potẽtius, semper alterum in alterum reciproce necessario agant: etsi enim D

b sim-

A b simpliciter impotentius sit, frigefaciet tamen a, & necessario gradum vnũ primo inducet, mox & duos, & ita alios consequenter: quoniam id, in quod propriè agit, est gradus summus, vt octo ipsius a calidi, ad quem b contrarietatem habet per omnes sui gradus. aget igitur per potentiam resultãtem ex omnibus gradibus, quod autem inducit, est gradus vt vnum frigiditatis, ad quem a contrarietatem non habet, nisi per gradum vnum, qui est vt octo, per septem enim non contrariatur, siquidẽ vnus frigiditatis gradus cum septem caliditatis stat, & contrarietatem nõ habet. Potentia igitur, per quam a agere potest in gradum illum vt vnum frigiditatis, qui inducitur, non resultat ex omnibus, sed ex vno solum, quare resistat, a per solum gradum vnum. quum ergo b per omnes suos gradus agat, a autem per vnum tantum resistat gradui vni, qui inducitur, fiet quidem, vt necessario primus ille gradus inducatur, nec obstabit pars non passa, quoniam & ipsa per gradum vnum solum aget, per septem enim non contrariatur: at vero & secundus pariter inducetur eadem ratione, ꝙ b aget in gradum vt septem ipsius a, cui per septem sui gradus contrariatur: a autem in gradum vt duo, qui à b inducitur, non aget nisi per vnum gradum, hoc est per illum, qui est vt septem, quoniã duo frigiditatis gradus cum sex caliditatis stant, & cum ijs contrarietatem non habent. Resister igitur a per vnum solum gradum, b autem per septem aget, quare necessario & secundum producet gradum, & consimiliter tertium, & ita deinceps, quoniam semper maior est potẽtia, per quam agit, q̃ ea, per quam resistitur gradibus, qui introducũtur, quæ semper non nisi per vnum est, aut forte per minus, & minus in infinitum. Idem dicatur & de a respectu b, nam quum a agat primo in gradum summum b, cui contrariatur per omnes suos gradus

B inducatq; gradum vnum caliditatis, cui b non resistit nisi per gradum vnum, qui est vt octo, per septem enim non contrariatur, necessario quidem fit, vt a primũ caliditatis gradum introducat in b, mox & secundũ, & alios eadem ratione, quo pacto tandem fit, vt & actio fiat, & reactio inter cõtraria, quod nõ sine fine quodã magno à natura institutum est, quo mista conflari possint, alia quidem inanimata terræ metalla, lapides, & id genus, alia animata plantæ, & animalia, & ipse demum homo: de quorũ mistorum Sympathijs superest iam, vt dicamus.

De Sympathijs & Antipathijs mistorum, & attractione similium. Cap. 7.

HAbent ergo & mista ipsa Sympathias suas, & Antipathias, & quidem admirãdas: atque in primis eas habent, quas habere elementa dictũ est: imo insignius propter densitatẽ materiæ. Sicut enim ignis & aer elemẽta non lucent, non sonant, nec calefaciunt, nec odorẽ, aut saporem ædunt, nisi addensentur, ita nec alias virtutes ita exquisite ostendunt, vti quum per mistionem sunt cõdensata. Igitur & cõem vniuersi consensum loci & nexus in primis habent mista, tum vero & eum, qui est partium in toto. Constat enim si vi fuerint addensata, sese rarefacere, si rarefacta, dẽsare. At vero & ad loca elementorum in ijs prædominãtium mouentur, ac postremo similia quoq; & affinia ad sese trahunt, quod in quibusdam admirationem non paruam præbet, vt in Magnete, Electro, Adamante, & plantis, & animalibus: quanq̃ particulares quasdam dubitationes habeant consensus isti: nam si per similitudinẽ (vt supra diximus) fit hęc attractio, cur magnes non potius magnetem trahit, q̃ ferrum, & ferrum cur non potius ad ferrum mouetur, quàm ad magnetem? quæ nam affinitas est pilorum, & surculorum cum Electro, & Adamante? pręsertim ꝙ si cum

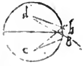
Electro

Electro affines sunt, quomodo & cum Adamante affinitatem habebunt, qui dissimi- C
lis Electro est? At vero & illud dubium est, vtrum omnia sua similia trahant, vt lapis lapidem, & caro carnem, & reliqua, de quibus nihil constat: deinde & quæ nam sit illa similitudo, vtrũ specie, an genere, an in accidente aliquo sit. Sunt qui dicant similia esse oportere, sed non eadem, propinqua autem, ac propterea simile moueri ad aliud, à quo perficitur magis, quod supra satis est improbatum: si.n. natura graue est, donec natura illa remanet, semper deorsum inclinabit. Videtur igitur mihi simi lia esse oportere, & eadem specie, quæ sese mutuo trahunt: dico autem eadem specie aut actu, aut proprio subiecto: voco propriũ subiectum id, à quo emittitur spirituale illud, quod trahit, qđ sæpe in mistis latet propter mistionis difformitaté, per quã sæpe aliud actu sunt, aliud potentia. Pili igitur, & surculi ad Electrum fortasse, & ad Adamantem trahuntur, non qua pili sunt, sed qua aut aer in ipsis inclusus est, aut principium aliud, quod primo trahitur, & rationé analogiamq; habet cum eo, quod per se trahit, in quo & Adamas, & Electrum conueniunt per principium vtiq; cõe. Quapropter & Magnes, & alia multa non trahunt fortasse per id, quod actu sunt, sed p latens aliud in ipsis principium, quod simile ferro est aut ipsi, aut principio in eo. Simile auté omne trahere suum simile, si analogum sit, & potentiam habeat, consentaneum est credere: qm̃ ita in elementis apparet, & eadem est omnium ratio & finis. Interdum autem spirituale illud, quod trahendi principium est, validissimũ est, interdum debile, sicuti & principium, & forma, à qua demittitur: propter quod alia similium valenter sese inuicem applicant, alia segniter & impotenter: per se auté debere se omnia ita habere nõ solum ratio est, quæ omnibus est cõis, sed & experientia apparet. Nos enim præsentibus multis è nostris medicis experiẽtiam multo- D
rum fecimus, perpendiculo bene & concinne aptato, quale est in nauigatoria pyxide, ac manifeste vidimus magnetem trahere magnetem, ferrum ferrum, tum magnetem trahere ferrum, ferrum magnetem: porrò electrum parua electri frustula rapere, argentum attrahere argentum, &, quod valde mirati fuimus, magnetem vidimus argentum trahere: item Electrum non solum surculos & paleas mouere ad se, sed & argentum. Vidimus quoq; idem frustum magnetis per vnam faciem magnetem trahere nõ ferrum, per aliam ferrum non magnetem, per aliam vtrunque: quod indicium est in vna parte plus esse magnetis, in alia plus ferri, in alia vtrunq; æqualiter, vnde fiat diuersitas illa tractionis. Quare nemini dubium esse debet similia omnia per se, se inuicem trahere, nisi per accidens impediantur.

Nunc & de motu illo quæramus, quo perpendiculum illud temperati magnete ferri ad eas partes conuertitur, quæ ad polos spectant: qui ad similium quoque attractioné reducendus videtur: quanq̃ sunt, qui non trahi vllo modo perpendiculũ illud putent, sed cœli vertigine omnia pturbante sese ita constituere, vt quiescat magis, quo potest, talis auté est linea, quæ ad polos spectat. Alij existimant ferrum illud sese ad eas stellas conuertere, quæ in polis sunt, non aliter, q̃ herbæ quædam ad Solem, vt Heliotropion, Tragopogum, & Ornithogalum: quorum neutrum rationabiliter dicitur, perturbari enim à cœli vertigine omnia falsum est, quando illa huc nõ pertingit, & multa quiescere hic videntur: ꝙ si causa illa ad perpendiculum faceret, vtiq; & sine temperamento Magnetis ad eum situm sese conuerteret. A stellis auté nulla attractio fieri potest, nisi quæ à calore per accidens fit, calefactis quibusdam, quæ mox per naturam sursum tolluntur, aut forte circumaguntur cum Sole, vaporibus, qui in vna parte facti sunt, & successiue de vna in aliam fiunt, recipientibus

impetum

A impetum successiuum, & in orbem, sicuti principium, à quo generantur, in orbem fertur: vnde accidit quosdam teneros flores & folia propter humiditatem circũuerti cum Sole: hæc autem ad perpendiculum in nauigatoria pyxide nullam habent attinentiam. Constat preterea perpendiculum illud declinare à linea, quæ ad polos spectat, in nostro quidem hemisperio, quod est à fortunatis insulis ad Catygaram, declinare dextrorsum per gradus circiter noué, in alio aũt hemisperio vltra insulas fortunatas declinare sinistrorsum, & modo plus, modo minus: obseruant. n. qui ad nouũ orbem nauigant, quũ peruentum est ad meridianum, quod per Astores vocatas insulas transit, mutari perpendiculum: &, quum in nostro mari dextrorsum flectat à polo, illic sinistrorsum verti. Vt si polus arcticus sit b, perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio autem mari, vbi d, declinabit quidem in nostro mari à b polo per lineam c g, in alio per lineã d e. Nos igitur diligentius rem considerãtes dicimus causam, ꝙ perpendiculum illud ad polum vertatur, esse montes ferri, & magnetis, qui sub polo sunt, vt negociatores affirmant, quorum species per incredibilem distantiam vsque ad maria nostra propagata ad perpendiculum vsq;, vbi est magnes, consuetam attractionem facit: propter distantiam autem quum debilis sit, non moueret quidem magnetem, nisi esset in perpendiculo: quare & si non trahit vsq; ad principium, vnde effluxit, at mouet tamẽ, & propinquiorem facit, quo potest. Quòd si naues forte vllę propinquiores sint illis montibus, ferrum omne earũ euellitur, propter quod nauigijs incolæ vtuntur clauis ligneis astrictis. Propter situm igitur eorum montium declinat perpendi-



B culum in nostro mari dextrorsum, in alio sinistrorsum à polo. Polus b, montes magnetis, vbi e h, perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio, vbi g. In nostro igitur mari declinabit à polo per lineam c h, in alio per lineam g e. Attractio autem hæc ad Athomos & corpuscula reduci posse non videtur, quũ corpus nullum in tanta distantia demitti potest, quod vnum cõtinuum facere possit ab ijs mõtibus vsque ad nostra maria: speciem autem spiritualem nihil demitti prohibet: quod & in lumine manifestũ est, cuius speciem à supremo orbe, & stellis huc vsq; demitti constat: quia de causa attractiones similiũ ad corpora vniuersaliter reduci posse supra non arbitrati sumus.



REMORA *De Echeneide, quomodo firmare nauigia possit.* *Cap.* 8.

Maius miraculum præbet Echeneis piscis, si modo verũ est, quod fertur, aut firmare nauigia, aut tardare. Causa, si qua est, non alia certe esse potest, quàm partim attractio per species prædictas facta, partim vacuum: modus autẽ est duplex, vnus, vt piscis ille non causa sit eius retentionis, sed signum alterius, quod retinet: alius, vt etiam causa sit. Primùm igitur nihil prohibet saxa & scopulos, vbi Echeneides degunt, consimilẽ speciem vsq; ad nauigia mittere, qualem & montes magnetis ad ferrum in nauigijs fixum: sicut igitur, si ferrum fortiter & tenacissimè nauigio infixum esset, ita vt nec extrahi posset, non attraheretur quidem nauigium ad montes illos, sed firmaretur tamen, ita & circa scopulos Echeneidum accidit transmissa ad naues specie, quæ vel ad clauos earum, vel ad aliud analoga sit, retineri ipsas: quare inuentus illic pisciculus ille signum dat subesse scopulos eos, qui firmare nauigiũ possint. Si vero non signũ est Echeneis, sed causa eius detentionis, oportet existimare

existimare ipsam primo arctissime affigi nauigio, vt euelli nō inde possit, nisi vi mul C
ta, ab ipsa vero ad certos scopulos, & ab ijs ad ipsam mutuo demitti vel speciem, vel etiam corpuscula more torpedinis, quæ consuetam tentent attractionem similium: nec ipsa igitur nauis attrahi in fundum potest propter resistentiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuum, vnde fit vt firmetur tantum nauis, aut tardetur saltem: quo pacto fieri posset, vt ferri frustrum in aere pēdére quidem, sed nec sursum nec deorsum moueri posset, quod quidem cōtingeret, si desuper magnes poneretur, qui tantum trahere sursum ferrum, quantum ipsum deorsum inclinat, æquali potētia posset: sic. n. in aere firmaretur ferrum: quum enim potentia, quę deorsum mouet, certa sit, certa item, quæ sursum trahit, fieri potest, vt modo altera potentior sit, modo vtraq; æqualis: ęquales igitur si sint, pendere in aere ferrum necesse est. Nihil ergo prohibet & nauigium tantū resistere, ne deorsum trahatur, quantum species ipsa in cōtrarium trahere nititur, quare firmari necesse est. nec plura quidem dici, aut inquiri debent de tam abdita re.

De Antipathia contrariorum, & quomodo se mutuo pellant. Cap. 9.

SIcut autem sese similia trahunt propter conseruationem, ita dissimilia & cōtraria propter eundem finem sese mutuo pellūt, & fugāt: quod in antiparistasi multorū patet, in plantis autem & animalibus manifestissimum est, quæ vti affinia & familiaria attrahunt, ita extranea & incommoda à se abdicant: ob quā causam & candelæ flāma iuxta posito aliquo valde frigido, vt ferro, & similibus, in latus abscedit: est & magnetis genus, quod ferrum abigit, ex quo cultelli ita præparari solent, vt alter ferrum ad sese trahat, alter pellat: quanq̄ nos, quum hoc experimentum in medium olim inductum esset, monstrauimus non id accidere, q̄ ferrū abigeretur, quāuis perpendiculum in latere, vbi erat magnes, pelli videretur, causam autem esse, q̄ magnes ille eorū esset, qui magis ferrum, q̄ Magnetem trahit. Applicitus ergo perpendiculo trahebat latus, in quo magnes non erat cōmistus, ex quo fiebat, vt latus alterum Magnete temperatum necessario abscederet, propter quod videbatur pelli ab applicito Magnete. Verum nihil prohibet etiam talem inueniri magnetem, qui ferrum pellat propter latens in eo principium, quod ferro contrariū sit. Eadem de causa & cucumis recuruatur supposito oleo, quoniam aquę multum continet, præsertim dum in incremento est: aquæ autē & oleo non parua discordia est, & naturæ contrariæ: quum igitur per cōtrarias species alterum ab altero abscedat, crementum cucumeris in latus fit, vnde recuruari videtur. Adianton porrò non madescit, neq; aquam admittit propter siccitatem superficiei, quę aquæ contraria est, & eam solet repellere, quemadmodum in puluere, & pennis, & alijs siccis contingit, in quibus non consistit aqua, sed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur: rotundatur autem, quoniam duobus modis aqua situm naturalem exquirit, vno modo motu elementi descēdēdo ad locum proprium, quando potest: potest autem, quum super aliquo plano statuitur, quod contrarium non sit, & descensum eius non impediat, vt ferrum, & lapides, & id genus, super quibus coextenditur, & descendit aquæ quantū potest. Alius modus est, quum non totum extra mouetur, sed partes in toto, quęrentes conuenientissimum situm: quod tum fit, quum incidit in subiectum, quod propellit vndiq; partes: quod faciunt multa siccorum per contrariam speciem. Propter quod non motus elemēti fit ad locum suum, sed partium in toto sese apte locantiū,

quantum

A quantum expedit, & et bene est: talis autem situs est, quum partes contrarium tangunt secundum minimum, quo possint, & quo magis vnitæ sunt, & propinquę inuicem: quæ omnia maxime præstat orbicularis figura, quæ & in puncto tangit, & breuissimas habet ad centrum lineas: propter quod aqua in sicca incidens rotundatur. Signum autē quòd in Adianto non consistat aqua propter siccitatem, id est, quòd duabus existentibus Adianti speciebus albo & nigro, nigrum quidem madefcit, quòd humidioris superficiei sit: album autem nō, quòd sicciotis. Ad has causas & lethalis Cathablephæ aspectus est reducēdus, quippe spiritualis species, quæ ab ipsa ad distantiam multam protenditur, ob contrarietatem & Antipathiam, quam cum spiritibus hominis habet, eos diuoluit, ac fugat, vnde & homo perit.

Cur calx, & pannus, & alia multa sicca existentia aquam promptißime admittant. Cap. 10.

SEd quî fit, vt, si, quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamē, & pannus, & linea, & farina, & spōgiæ, & ossa, & terrarum genera, vt sphragis, & bolus armenus, & eiusmodi sicca existentia omnia aquam & liquidum omne promptissime admittāt? quinimo, quod mirum est, videmus in spongijs & lineis aquam, quasi trahatur, sursum etiam ascendere, in calcem vero adeo intime ingredi, & penetrare, vt eā dissolnat. An sicca foraminulenta, & (vt dicunt) porosa sunt omnia, sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos? quæ igitur angustos habent sicca existentia, aquam non admittunt, nam neq; quatenus porosa sunt, neque, quatenus sicca, recipiunt: quę vero laxiores habent poros, B quanquam ob siccitatem quodāmodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa, admittunt: in ijs enim tangēte aqua abscedit è foraminibus aer, qui in ijs clauditur, cuius loco succedit propter vacuum aqua, propter quod & ascendit etiam: quòd si bene coniuncti sint pori, penitissime penetrat aqua, & ad particulas omnes quamuis minimas: quapropter quòd calx & dissoluitur, & incalescit, dissoluitur quidem, q̄m penetrante aqua ad partes omnes remollescit earum nexus propter humiditatē, vnde & separari accidit: īcalescit vero facta separatione, igneis particulis, quæ prius dispersæ, & diuisæ fuerant, & quodammodo in potentia, nunc actu factis, atque vnitis, & potentibus agere iam: quapropter tum Calx ipsa, tum & aqua incalescunt, & feruent.

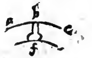
Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat, vt tangente aqua aer è foraminibus abscedat: nunquid ipse per se abit, an propulsatur ab alio? & si propulsatur, quomodo, & à quo propulsatur? Sunt, qui dicant propulsari aerem, quòd densetur ab aqua, atq; in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc quum densari non possit aer nisi à frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quę frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius? Condensatio præterea certum terminum habet, vltra quem non procedit: at motus eius aeris, qui abscedit, terminum nullum habet, donec abscesserit totus.

Alij putant propelli aerem ab aqua ob pondus aquæ, quoniam spongiosum ipsum, in quo est aer, in aqua aliquatenus immergitur, & partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aeris superstent: descendentibus ergo ijs, quæ superstant, aerem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit: & si enim, quantū superstat aquę, descendere possit, & aerem, qui subsidet, propulsare, quum tamen ventum est ad lineā illam, per quam non amplius superstat aqua, quid erit mox, quod rursus propelle-

re ac-

re aerem possit? neque enim dicẽdum est aerem primo propulsatum alium pellere, C & hunc alium, & ita successiue, quoniam, quum totus aer ille conclusus à primo p. partem post partem tantum abscessit, quantũ est locus, quem aqua occupauit: tum nõ vltra impulsio fit partium aeris, sed cessat; oportet ergo aliud assignare quod pellat continenter aerem, donec abscedat totus. Vtrum igitur aqua non densatione, non pondere propellat aerem, sed per species contrarias, vt supra dictum est. contraria & dissimilia sese mutuo pellere? dissimilis autem & extraneæ naturæ est aqua, & quæ aquea sunt, cum aere, quare tangens, vicinas sibi propulsat partes, qđ vel facillime fit propter tenuitatem aeris, qui promptissime impulsum omnem recipit: succedente igitur aqua, ac permanente semper dissimilitudine eadem, continua fit propulsatio, & continua successio aquæ, ac demum fuga totius aeris in foraminibus clausi: atque hoc quidem siquis dicat, inconueniens (vt arbitror) nullum astruet.

Audiendi tamen & illi sunt, qui non propulsationem per se vllam aeris fieri dicunt, sed attractionem magis humidi, quo attracto necesse est cedere, qui in poris cõtinetur aer, attrahere autem porosa humidum, non quatenus porosa (licet viæ requirantur) sed quatenus exiccata, & priuata naturali humido. Duo enim siccorum genera statuenda sunt, alia namque per se, & per naturam sicca sunt, ac talia quidem attrahere humidum non possunt, sed propellere magis habent, quoniam attractio omnis à simili fit: alia vero sunt, quæ per se quidem, & natura, humida sunt, per accidens autem sunt exiccata, remanet tamen in ijs forma sua, & natura cum virtutibus omnibus, quas à principio sortita est, inter quas est & spiritualis species, quę attrahere nata est, quod simile est: simile dico non quatenus tale per accidens actu est il- D lud, cuius est species, sed quatenus per naturam, & per se tale est. Quæ igitur porosa sunt, maxima pars exiccata per accidens sunt, per se autem in humore constituta, propter quod & porosa sunt facta extracto humido, cuius appetentiam semper habent, & facultatem attrahendi, quod in sil manifestum est: tangẽte igitur aqua nihil mirum, si à poroso exiccato, & carente naturali humido trahitur ad partes omnes, quod contangit humidum ac talia sunt calx, spongię, linea, & terrarum genera. Adiãton autem, & pennę, & id genus, non solum ꝙ angustos poros habeant, sed forsasse ꝙ sicca per se sint, aquam non admittunt. Nõ tacebimus postremo & causam aliam, quæ adduci potest ad hoc problema, dicẽtes rationem eius rei nõ esse propulsationem vllam, non esse attractionem, quæ à sicco fiat, sed esse motũ aeris illius, qui in foraminibus clauditur, qui sese naturaliter mouet à loco, vbi præter naturam tenebatur, vt cum toto suo vniatur, ac coextendatur secundum naturam: quippe Elementorum partes nunquam naturaliter locantur, nisi toti sphęræ ita coextẽdantur, vt nulla earum exerta sit, & abscedat à toto, sed omnes æqualiter in eo consistant: qua è causa fit, vt aer, qui in foraminibus siccorum conditur, tametsi toti continuetur per vnum extremum, non tamen illic secundũ naturã cõsistat, sed violẽter. Vt si aeris totius supetficies sit a b c: porus vero, in quo aeris pars cõ cluditur, b f aqua tangens, vbi f: violenter quidem tenetur aer in b f: cuius signum est, ꝙ si dirumpatur porus, aer quidem, qui in eo erat, ad superficiem totius a b c feretur, coextenderturq́; illi, atque ita vnietur, vt æqualiter secundum partes omnes in eo locetur, & totum vnum faciat æquale vndiq; Indicat hoc non



contineri secundum naturam partes aeris in poris clausi. Permanent tamen in illis,

nec

A nec abeunt, dum porosum est in regione, & sphæra aeris, si enim inde dimoueretur, necessario aliquid aliud succedere oporteret, quod certe aer esset: cur igitur succedat hic, ille abeat, quũ nulla ratio magis huius sit, q̃ illius, præsertim ꝙ, si hic succederet, & ipse quidem pari ratione violẽter detineretur in poris? si igitur & ille discedat, alium succedere necesse est, qui pariter si discedat, alius succedat oportet, & ita ĩ infinitum: necesse igitur est primum aerem, quem casus ab initio illic conclusit, illic etiam permanere, dũ porosum in sphæra aeris continetur. At vbi fiat, vt porosum nõ iam vndiq; in sphæra aeris sit, sed aut in aqua totum ponatur, aut aqua saltem per aliquod extremum tangat, tum qui in foraminibus est aer, extra statim fertur, & mouetur ad locum totius: cui succedit aqua quę quidem violentiam aliquam & ipsa patitur propter eandem causam, ꝙ & ipsa à toto suo abscedit, verum minus violenter tenetur illa in eo poroso, q̃ aer, propter conuenientiam naturæ, quæ in vtroq; grauis est, & quandam habet analogiam. Est autẽ & alia ratio, cur aqua succedere debeat, & sursum trahi, quoniam id quod trahit, & mouet, est aer totus, qui in poris conclusus recessum quęrit, quod vero mouet, est pars aquę minima, quę ĩ poros paruos trahitur, & parum resistit propter paruitatem: cui idem accidit, quod trocleis per helices fabrefactis, quum per illas pondus vel maximum eleuamus, ꝙ sensim & in latus eleuatio illa fiat. Signum autem, quòd aqua consimiliter attracta facile sequať, illud est, ꝙ si porus sit valde latus, qualis est fistula, non succedit aqua, nec aer, qui in ea est fistula, abscedit, in paruis autem & obliquis poris abscedit. Aut igitur hęc est causa ingressus aquę in ea, q̃ porosa sunt, aut & alię concurrunt, vt propulsatio, quę per species fit, & attractio humidi, quæ à poroso accidit, de quo satis iam dictũ sit.

B *De analogia rerum in agendo* Cap. II.

Est præterea rerum consensus, & dissensus alius in agendo aut simpliciter, aut pro certo fine: neq; enim omnia in omnia agunt, sed certa solum in certa: quorum ratio quærenda quidem est, sed in vniuersum. Ergo in omni actione tria præcipue requiruntur, præsertim si certi cuiusdam gratia futura sit: sunt autem facultas agentis, aptitudo materiæ, & applicatio conueniens: dico autem applicationem contactũ, situm, moram, & in quibusdam organa. Hæc igitur quũ consentiunt oĩa, tum actio sperata fit, & obtinetur finis, & quæ eiusmodi sunt, Analoga dicuntur: si vero aut omnia, aut plura, aut & vnum horũ deficiat, actio quidem frustratur aut simpliciter, aut pro fine, & hæc non analoga vocantur. Accidit autem sæpissime aliquod vnum, aut plura ex his deficere: interdum enim agentis potentia minor est, q̃ oporteat, interdum maior: quare sępe prius, q̃ intentam inducat formã, subiectũ aut absumit, aut liquat, aut in vaporẽ vertit: qua de causa magna flãma nutriri in parua cãdela nõ potest, colliquat enim statim pabulum totum, quod sensim in fumum, & inde in flammam verti debebat. Quandoque materia ipsa inepta est, neq; enim ex terra aut aqua flamma vnquam consurget, sed vapor, qui abibit: at neque ex luto, neq; ex lapide, nisi hæc forte in alia multa prius cõuersa fuerint: ꝙ si flãma futura sit, ex misto fiat, oportet, neq; ex omni, sed ex sicco, aut vnctuoso, propinquo naturę ignis. Ita nec homo nutrieť ex quolibet, vel etiã tenero, neq; enim ex gramine, vti equus, qm̃ aliena est ea natura à natura hominis. Aliena aũt sunt in vniuersum alia ob qualitates contrarias, q̃ longę distãt, alia ob spirituales, quę contrariorũ sunt, & refugere animã faciũt: aut & quædã etiã repellũt alia ob substãtię modũ, qui est aut duricies, aut mollicies, aut crassicies, aut lentor, & eiusmodi, ob quæ aut non trahiť, qđ̃ opor-

tet, aut non pellitur, quod oportet, aut non miscetur, quale oportet. Sæpe autem cõ C uenientia erunt & agens, & materia, sed applicationis modus non conueniet, aut enim non plane fiet applicatio, aut non consentiet propter figuram, vel vias & foramina, quæ aut laxa plus æquo sunt, aut angusta: interdum contactum prohibet spiritualis species: interdum nimis arcta & astricta quædam tenet aut species, aut vacuũ. Interdum contactus fit, sed mora aut longior fit, q̃ deberet, vnde exuritur materia, aut breuior fit, quàm oportuisset. Sæpe actioni obstat partium situs: miro enim modo mista composita sunt: alijs villi per longitudinem protendũtur, alijs per latitudinem, alijs in orbem, alijs aliter, qui modi pene infiniti sunt: propter quæ alia per longum bene solubilia sunt, alia per latum, alia aliter: quæ res in alterationibus quoque actionẽ non parum euariat. Quædam postremo certa instrumenta requirunt. Propter has igitur causas nõ omnia in omnia agunt, sed certa in certa solũ. Fulmen aurũ & vina colliquat nihil læso loculo & vase, in aurum enim, & vina penetrat, & tãgit, & morã trahit, & propter acrimoniam caliditatis eliquat, ad loculum autem & vas debita applicatio non fit, aut ꝑpter laxitatem foraminum, aut propter paruam moram. Aurum non imbibit oleum & vinum, aut propter angustiam foraminum, aut propter contrarietatem qualitatum spiritualium, quæ seiuncta ea tenet. Argentum autem viuũ vel auidissime ebibit, ꝙ statim penetret in foramina, & attrahatur ꝑpter similitudinem, & sympathiam. Oleum aquæ misceri non vult, vino autem miscetur melius, optime autem cum vino aqua: liquidorum enim alia bene miscibilia inuicem sunt, alia non bene: bene quidem, quæ aut vnã & eandem substantiam habent, aut saltem diuidi mutuo ad minima possunt: aqua igitur cum aqua, & vinum cum vino optime commiscentur, qm̃ vnum sunt, & vnum continuum constant: vinum D autem cum aqua bene & ipsum miscetur, quoniam, si forte vnum nõ est cum aqua, nec continuum facit, sed contiguum solum, ꝙ forma differat & terminis, diuidi tamen cum illa facilè potest in particulas minimas: diuiduntur autem ad minimas partes, quoniam natura tum elemẽtorum, tum liquidorum est, vt eorum partes meliorẽ situ habeant, quo possibile sit: melior aũt situs est ille, quo partes minus distãt inter se, quo possunt: &, si quidem datur, continuæ fiunt inter se, si vero nõ datur, quia formę nõ vnum sint, propinquiores tamen & vnitæ magis, quo possunt, partes esse volunt & quęrunt, ꝓpinquissimus autem situs est, quo distant solum per interpositionem vnius minimi, quod vltra diuidi non potest, si enim distarent per interpositionem trium vel quatuor minimorum, maiorem proculdubio violentiã sustinerẽt: quare mutuo sese ad minimas particulas diuidunt, sic enim melius locãtur. Quæ vero liquidorum, neque vnam substantiam habent, neque inuicẽ diuisibilia sunt ad partes minimas, illa bene miscibilia non sunt: talia autem sunt, quæ & naturas valde diuersas habent, & alterum illorum fortis & compactæ mistionis est, quale oleum, quod cum aqua plurimum distat, natura aereum & igneũ existens, & pingue & fortiter mistum: propter diuersam igitur naturam cũ aqua, neque continuum fieri cũ illa potest, neque plane contiguum, tũ quòd particula quælibet illius non bene diuiditur pinguis existens, tũ ꝙ altera ad alteram attrahitur (vt est videre) ꝑpter aerem, qui plurimus est in oleo: quare nõ admiscetur illi, sed superstat: dupliciter enim bene locantur liquida, aut quum ad minima diuiduntur, aut quum alterum subsidet, alterum superstat: superstant autem, quæ leuiora sunt, & cum aere consentiunt magis, quale oleum, ad minima vero miscentur, quæ aquea magis sunt. Vinum igitur, quòd aqueum magis sit, sed tamen & aeris atque ignis plurimum habeat, & si neq;

ipsum

A ipsum optime miscetur oleo, melius tamen miscetur, quàm aqua. Mira res est argentum viuum, quod liquidorum nulli admiscetur, sed durioribus solum, & ijs nō omnibus, sed auro, & argento, & stanno, & plumbo, in quæ ita imbibitur, vt mollia ea reddat: liquidis autem alijs non admiscetur, quòd propter pondus subsidat omnibus, & ꝙ diuersæ multū naturæ sit, & fortis mistionis: neque igit vnum continuum cum alijs facere potest, neque ad minima cum ijs diuidi. Est autem fortis mistio alia quidem in duricie consistens, alia, quæ diu & fortiter agitata est, & miscibilia habet ad quàm minimas partes redacta: sic enim separari inuicem non facile possunt, tum quòd propter propinquitatem similia similibus sese astricta tenent, quare, quum dissimilia dissimilibus minutissime commista sint, similia in sua cōsimilia valde possunt propter propinquitatem, tum forte & propter vacuum, quod propter eam partium vicinitatem plurimum obstat, ne separatio particularum componētium fiat. Est autem mira ea mistio, & compositio in argento viuo, constat enim è calidissimis simul, & frigidissimis partibus, verum redactis ad tam minimam quantitatem, & ita ordinatis, vt penè sese omnia tangant, & similia iuxta similia, & iuxta dissimilia sint, quod plurimū facit ad continendam mistionem: propter hæc igitur alijs liquidis nō miscetur, durioribus vero quibusdam miscetur, vt auro, argento, stanno, & plumbo propter sympathiam naturæ (vt dictum est) attrahitur enim in eorum vocatos poros ad particulas omnes: propter quod & ea mollefacit, non secus ac alia liquida, vt aqua, solent duriora porosa, vt ligna & eiusmodi, mollia reddere: ipsum quoq; duriciem quandam & consistentiam recipit, si prędictorum scobes cum eo misceantur, attrahit enim, & ex ea commistione consistentiam acquirit: quod plerosque fallit,

B putantes per eam viam posse argentum conflare, nescientes non veram mistionem fieri, sed apparentem per iuxta positionē quorundā constitutam, quæ facillime solui possint, & separari. Simile quiddam pati & Adamantem censendum est, si modo verum est hircino sanguine solo mollescere: penetrat enim & ipse in Adamantis foramina vsque ad minimas partes propter analogiam, quæ est vel in principio communi, vel foraminum ratione, propter quod & mollescit: quæ autem analogia particulatim ea sit, Deo & naturæ notum est. Habere autē Sympathiam ad quædā Adamantē, & cōmune attrahendi principium, illud monstrat, ꝙ & paleas & surculos trahit: quare nihil prohibet & ad hircinū sanguinem cōsimilē quoq; habere rationem. Idem & citrijs accidere, in sperso in eorum cumulum pane putandum est, attracta enim in panem humiditate eorū, atq; illic ceu alieno in loco putrescēte, principium reliquo datur, vt computrescat, qua de causa flaccescunt ea mala.

Vnisonum autem aliud vnisonum commouet, quoniam, quæ similiter tensę sunt cordæ, consimiles aeris vndationes & facere, & recipere natæ sunt, quæ vero dissimiliter sunt tensæ, non eisdē circulationibus aptæ sunt moueri, sed vna circulatio aliā impedit: ictus enim cordæ, motus est compositus è duobus motibus, vno quidem, quo corda pellitur ante, hoc est versus aeris circulationes, alio vero, qui retro fit, corda reducente sese ad situm proprium: si igitur mota vna corda debet & alia moueri, oportet, vt in secunda talis proportio sit, vt vndationes & circulationes aeris: quæ impellunt, & faciunt motum ante, non impediant motū, qui retro fit à corda: quam proportionem solum eæ cordæ habent, quæ etiā consimilem tensionē habent: quæ vero dissimilem sortitæ sunt tensionem, non sese commotāt, qm̄ dum secundus fit motus, idest reditus cordæ retro, circulatio secunda illi obuiat, & sese impediunt: vnde nec motus fit vllus præter primam impulsationem, quę insensibilis est. Vidi ipse

in ecclesia quadã, vbi statuæ multę cereæ circa sacellum loco alto dispositæ stabant, G
pulsante tintinabulo quodam vnam illarum tremere reliquis immotis permanentibus, quod quum quibusdam, qui prope aderant, indicassem, admiratio multa eos cepit: causa nõ alia erat, nisi quę & in vnisonis accidit. Plures quoq; quũ pondus aliquod ferunt, eadem proportione indigẽt, vt, quum alius pedem sistit, alius moueat: sic enim sine labore ferũt: quòd si sese impediãt quietes & motus, fatigatio fit multa, & ferre tandem non possunt. Idem accidit & ijs, qui panem pinsunt, quum duo aut tres lignum illud longum ac graue modo eleuant, modo deprimunt: si enim non ea ratione id agant, vt pariter omnes tollant, ac pariter deprimant, sed, quum alius tollit, alius premere incipiat, motus impeditur, & labor accidit. In chordis autẽ ꝓpter celeritatem circulationum non percipitur.

Alia vero ratio ea est, qua Lupina Tympana ea dissoluũt, quæ ex agnino corio sunt conflata: in his enim non solum aeris motus ad impulsionem facit, sed & spiritualis species: dictũ est enim contrariorũ species contraria pellere: Lupo vero & agno contrarias esse naturas constat: species igitur cõtrarij vnius delata per aerẽ ad aliud, pellere maxime & dissoluere etiam potest non solum per se, sed adiuta aere, partim ꝙ densior ille sit factus, partim ꝙ per circulationes & ipse impellat in penitissimos poros ingressus. Propter eandem contrarietatem dicuntur & Aquilarum pennę pennas alias dissoluere.

Quę vero brassicę & rutæ inimicitia est, præter inimicitiam specierum, inde fortasse putandum est accidere, quòd vtraque calida est, & crassarum radicum: quare, quum multum humidi quælibet ad sese trahat, fit tandem, vt iuxta satæ præ humoris inopia arescant. D

De octimestri autem partu plura fortasse oporteret dicere: nunc tantum dicatur, ꝙ quemadmodum in genere tritici est quoddam semen, quod tribus mensibus generat, vnde & trimestre vocant, alij setaniũ appellant, quoddã vero quod mensibus nouem, ita & in genere humani seminis quoddam est, quod septem mensibus parit, quoddam, quod nouẽ. Partus igitur, qui editur octauo mense esse quidẽ non potest ex eo semine, quod septem mensibus gignit: quare ex eo erit, quod nouem mensibus solet maturum producere: igitur quum ante nonum mensem editus sit, indicat immaturum esse, & vi aliqua eiectum: talis autem vtpote immaturus & præcox, moriturus enatus est: cuius signum est, ꝙ certis regionib⁹, vt ĩ Ægypto, octimestres partus etiam viuere ferũt, ꝙ bonitate regionis defectui immaturitatis satis fiat. Cur autem duo tantũ sint humani seminis genera, & alterum septem, alterũ nouem mẽsibus partum edat, eandem habet quæstionem, cur & in genere tritici duo similiter seminis genera sint. Causa in vniuersum est analogia talis agentis ad talem materiam, nam quis quærat cur tanta flamma tantum roboris absumat in hora vna? Ac de Sympathijs tum elementorum, tum & mistorum, quatenus mista sunt, hactenus traditum per transcursum sit.

De animæ Sympathijs & Antipathijs. Cap. 12.

Nunc ad animam transeamus, cuius consensus & dissensus non minorem etiãnum admirationem præbent, præsertim eius, quæ cognitrix est: nam quæ vegetat solum, & in plantis præcipue spectatur, communes videtur consensus cũ ijs habere, q̃ simpliciter mista sunt, tametsi propter mirã compositionem, quæ organica est, existiment aliqui habere plantas peculiares quasdã actiones, quatenus organicæ

sunt:

A sunt; vnde & Plato sensu quodam participare eas dixit, quod & confirmare etiā Galenus videtur. Verum operationum, quæ organa insequuntur, alia ab anima fiunt, vt simpliciter mista est, alia ab ea, vti cognoscitiua, quare & attractiones aliquæ simplices sunt, aliæ organicæ: organicas dico, quæ fiunt per constrictionem & dilatationem villorum, simplices autē, quæ per species, vt supra dictum est. Videntur igitur plantæ simplices quidē attractiones & expulsiones habere, quemadmodum & alia mista, organicas autem non: neq; enim ad eas obeundas constrictione sui & dilatatione vtuntur, sed solum simpliciter trahunt familiaria, fugant autē contraria: dedit tamen natura illis organa quędam, quo melius possent hæc operari: miro enim ordine ea procedit: trahunt siquidem & elementa, & mista non organica, ac demum & organica, verum elementa simplicissimam exercent attractionem, mista vero non organica non ita simplicē possunt attractionem facere, sed poris saltem indigēt, & via, qua possint & similia ad omnes partes trahere, & dissimilia vndequaq; propellere: at plantæ maiori etiam organo indiguere, per quod certa solum attraherent, & certo tempore continerent, & digererent, vnde tandem nutriri possent: animalia porrò præter hæc organum etiam mouent, & constringunt, & laxant, prout bene est. Plantis igitur & si necessarium est organū quoddam ad attractionem, nō tamen proprie organicam faciunt attractionem: quare nec sentiunt, nec cognoscūt, nisi per trāsumptionem quandam, ꝙ miro quodam quasi ingenio discernant, quę sibi conuenientia sunt, & quæ contraria, ac per artificiose compositas vias trahant, & pellāt: atque hoc esse arbitror, quod Plato voluit significare, quare nec simpliciter dixit sensum habere plantas, sed sensum quendam: si enim sensum proprie haberēt, sic vtique &

B constringi possent percepto malo, & laxari percepto bono, vt paulo post ostendemus. Quærat autem fortasse aliquis, quomodo in plantis & vniuersaliter in ijs, quę aluntur, & vegetare dicuntur, attractio alimenti fiat: siquidem attractio eatenus fit, quatenus aliquid simile est, at alimētum, quum trahitur, dissimile est, quippe quod alterari & trāsmutari indigeat, si postremo assimilari membro debet. Oportet igitur eorum meminisse, quæ supra dicta sunt, quæ sese trahunt, per principium vtrisque commune trahi, quod sępe in mistis latet, quæ aliud actu sunt, aliud potentia: multa enim actu & per accidens priuata eo sunt, quod per se & per naturam habent, remanente tamen natura propria & forma cum virtutibus & potentijs proprijs, inter quas est & attractio. Attrahit igit alimentū à forma, non qua actu, & per accidens talis est aut ipsa, aut alimētum, sed qua per se talia sunt, ac sic quidem est similitudo principium eius attractionis: alteratio tamen quædam mox fit, vt id abijciatur, per quod actu dissimilia sunt: quo abiecto demū exquisita fit similitudo & vnio. Illud autem, per quod actu, & per accidens dissimile est, quandoq; quidem est forma trahens, priuata aliquo sibi per naturam debito: interdum est id, quod trahitur, vt alimentum, quod per accidens superabundat aliquo contrario, & abijciendo, per se autem simile est: quare quatenus simile, attrahitur: quatenus contrarium, alteratur.

De Sympathijs animæ cognitricis. *Cap. 13.*

Maiores autem & magis admirandos consensus & dissensus ea habet anima, quæ cognitrix est. Primum autem recipiamus cognitionem omnem tum sensuum, tum phantasiæ, & intellectus per eas species fieri, quæ spirituales vocantur, porrò species hasce repręsentare nō solum res, quarum sunt species, sed & rerum modos: dico autem modos, figuram, situm, magnitudinē, locum, motum, quietem,

& relationes multas, vt simile, dissimile, dextrum, sinistrum, & id genus: inter quos G modos præcipui & maxime intrinseci sunt conuenientia, & disconuenientia eius, quod offertur, cum anima, omnis enim oblata res recipitur quidē ab anima vel vti amica, & conueniens, vel vti ingrata & discōueniens. Atque hi primi quidem sunt, & simplicissimi cōsensus, & dissensus rerū cū anima, à qbus duo etiā effectus primi & simplicissimi ab anima fiunt, constrictio, & dilatatio: quippe recepta ingrati & disconuenientis specie, constrictio animæ & membri fit, recepta vero grati & conuenientis, laxatio & dilatatio: qui motus quomodo ab anima fiant, non paruam habet dubitationem: quoniam contraria sunt dilatatio & constrictio, cōtraria autem per se ab vno non possunt fieri, nisi forte ad vnum certum fuerint: condensantur quippe elementa, rarefacta quum fuerint, & rarefaciunt se condensata, sed hoc ad vnum certum est, quo veniant ad eum situm & terminum, qui illis pro natura debetur: aer quoq; si loco ignis ponatur, descendit, si in loco aquæ, ascendit: sed hæc fiunt non vt contraria, sed vt ad vnum tendant: at constrictio, & dilatatio membrorum non ad vnum est, sed modo magis, modo minus vtrunque faciunt: quinimo & ab eo etiā termino sæpe recedunt raritatis & densitatis, qui formę misti debetur, quatenus mistum est, quod per naturam fieri posse non videtur. Si igitur anima per naturam facere contrarios illos motus non potest, quid per deos erit, quod ipsos faciat? Sunt qui in his ad instinctus naturę recurrant, dicentes habere animalis naturam instinctus quosdam, per quos mouet, prout bene est, & magis expedit: sed certe hoc non aliud est, quàm eandem quæstionem repetere: si enim instinctus ille est principium per se eorum motuum, oportet naturam esse, natura autem omnis vna est, & vnius factiua, aut plurium quidem ad vnum: hi autem motus neque vnum sunt, neque ad vnum, imo non solum inter se contrarij, sed formæ misti contrarij. D

Fortasse igitur dicendum est, sicuti elementum plures habitudines, & plures motus habere potest, vnum scilicet ad loca propria, alium partiū in toto, ita & anima, quæ forma membri est, potest plures habere habitudines & motus, vnum quidem ad motū elementi prædominantis, aliū partium in toto, & hunc duplicem, alterū, quatenus simpliciter mistū quoddam est, alterum, quatenus est forma cognoscens: vtroq; enim modo partes in toto moueri possunt, nam, quatenus totum illud simpliciter mistū est, sese partes in eo & condensant, & rarefaciūt, quo veniant ad certū illum terminū, qui toti cōuenit: at vero &, quatenus totum illud cognoscens est, sic possunt in eo moueri partes, vt bene est, si enim non cognoscentia possunt per naturā simplicem debitam coexistētiam sibi parare, cur & cognoscentia & sentiētia bonū & malum non itidem possint? Est igit anima quodāmodo vna natura, quodāmodo non vna, vna quidē, quatenus membrū simpliciter mistū est, cuius est forma: ac talis quidem vnius factiua est, aut pluriū ad vnum: nō vna autem est, quatenus cognoscēs, sic enim quū à diuersis mouetur, diuersa etiam fit, aut saltem nō eodē modo se habēs: quare & vt talis, plura & contraria potest efficere, qm̄ nō vt simplex, & vna natura agit. Nec inconuenit partes in toto moueri vna habitudine, q̄ toti cōtraria est secundum aliā habitudinē, nam & in alijs mistis partes interdum rotundātur in toto, & non descendunt, interdum descendunt, & non rotundantur, tū & se rarefaciunt, ac condensant, nunc ascendentes contra totius naturam, nunc descendentes: quare nec inconuenit constringi & laxari mēbrum, quatenus cognoscens, vltra eū terminum rarefactionis, qui sibi debetur, quatenus mistū est: neq; enim repugnat eundē motū eidem esse violentum sub vna ratione, conueniens autem sub alia. Igitur recepta

A pta specie ingrati & disconuenientis nihil repugnat membrũ cõstringi, sic enim partes melius esse, & situm habent, qm̃ tactus fit secũdum minimum, quo potest, & retractio à nocente: contra vero, si boni & grati species recipiatur ab anima, dilatatio fit, qm̃ penitissime partes omnes id bonum recipiunt, alioqui totum non bene haberet, nisi secundum partes omnes frueretur eo bono. Primi igitur & simplicissimi consensus & dissensus animę hi sunt, & primi motus animalis cõstrictio, & laxatio: ex quibus paruis principijs mox ad magnos & admirandos sensim peruenire animal potuit. Primum autẽ de Sympathijs sensuum & Antipathijs prosequamur.

De sensuum Sympathia & Antipathia. Cap. 14.

MIra profecto ea concordia est, quæ inter sensus & eorum obiecta versatur, si temperata sint: alioqui, si excedant, nõ solum non cõsentiant cum sensitorijs, sed ea perturbent & corrumpant. Soni igitur (vt ab ijs ordiamur) si valde magni sint, si nimis acuti, si nimis graues, si asperi, si multi confusi, si prorsus insoliti, & ignoti, si vniformes, ac demum si immusici sint, omnes per molestiam recipiũtur: causæ autẽ occultæ admodum sunt: cõis vero omnium ratio est ingratos eos offerri sonos, in quibus anima incommodam cognitionem facit: qm̃ enim finis eius & perfectio est ipsa cognitio, ad hoc autem requirũtur & bonus organi status, & virtus potens, & applicatio conueniens, ac modus receptionis idoneus, tum quidem per displicentiã anima recipit, quum aut virtus laborat, aut organum vim patitur, aut applicatio impeditur, aut incommode recipit. Qui igitur imbecilles sunt, aut circa auditũ dolent, sonos penè omnes ferre non possunt, verum causa non accidit ex ipsis sonis: at si sonus ingens ipse sit, commotat organum propter circulationes aeris, tum & virtutẽ dissoluit, & applicationem tollit, vnde & confundi animam accidit & terreri: similiter &, si acutus valde sit sonus, & stridulus, applicatio vim patitur, quasi in angusto facta, tum & membrana auditus quasi icta offenditur, vnde & contrahitur repente, ac cum ea simul & neruuli quidam vsq; ad radices dentium, in quem locum subito incidens nouus aer horrorem quendam circa dentes facit. Grauis quoq; plus æquo si sonus inferatur, plus aeris mouet, q̃ sensitorium ferat, tum & applicationem valde amplam exposcit: asper vero est, q fertur per inæqualem superficiem, quare circulationes aeris cõfundit, & speciem quasi fractam ad sensum defert, vnde & sensatio simul varia fit & confusa, ad quam nec applicatio conueniens adhibetur. Vniformis autem iccirco molestus redditur, ꝙ nihil addiscit anima, coacta nihilominus intẽsionem frustra adhibere. Cur autem ignoti & valde insueti soni timorẽ incutiant, mox dicemus, quum de timore agemus. Qua vero de causa fiat, vt, qui immusici sunt, molestia audiãtur, musici vero & certis constantes numeris suaues gratiq; recipiantur, difficultatem non paruam habet: quando nec numeri, nec in vniuersum quantitas vlla per se potest esse principium vllius actionis, per acciđẽs autem, & vt modi eius, quod per se est, quõ cõcurrant numeri, nõ satis patet. Vtrũ igitur, vt quidam dicũt, ꝙ anima maxime musica ipsa sit, (vt Timæus tradit) musicis etiam sonis gaudeat, an rhæthoricũ magis est hoc? & Timæi generatio animę poeticũ quiddã est, nihil aliud significare volens, q̃ ꝙ anima ex maximis rerũ perfectionibus constat: ad numeros autem, qui in sonis sunt, equidem non video, quam cognationem habeat. Fortasse igitur dicendum est, sicut in numeris quidam integri sunt, quidam fracti, ita & in sonis quidam integri, quidam fracti dicũtur. Integri sunt omnes per se soni, qui vocem vnam faciunt, vna autem vox, quæ tota simul mouet: fracti vero, qui vel vnam vocem non simul totam reddunt, sed per partes, vel vocem vnam & insuper partem

eius includunt. Si igitur integer sonus ad aurem veniat, siue vnus fuerit, siue plures, C collati inuicem suauiores accedunt, q̃ si fracti veniãt: vnus quidem, quia si vocem nõ vnam facit, sed per partes ad vnam ascendit vocem, asper quodãmodo est, & inęqualis, atque indistinctus, si vero vocem vnam totam reddat, &, vt dicitur, rotundam, distinctus est, atq; iccirco gratus. Similiter & si plures sint, fracti autem aut omnes, aut aliqui, molesti sunt, siue voces non reddant vnas, siue vnam & insuper partem includant: in omnibus enim inæqualitas quædam est, & indistinctio: at si voces rotundæ omnes veniãt, tum & ordo quidam in illis est & distinctio: omne autem ordinatum & distinctum delectat, quod & Aristoteles significare voluit circa problemata. Numeri igitur, quatenus numeri, nihil per se faciunt ad suauitatem, & molestiam in sonis, sed solũ, quatenus per ipsos modi sonorum notantur, qui aut distincti, aut confusi & asperi ad animam pertingunt: quanq̃ de his plura fortasse oporteret dicere, nunc autem tantum dictum sit, quantum attinet ad propositum.

Eadem & circa visum contingunt, & propter easdem causas: Lumen enim, si ingens sit, ab anima ferri non potest, quoniam & ipsum virtuté & applicationem dissipat, quod & colores quoque faciunt, qui nimium lucis habent, vt albi, & rubri, si & fulgidi sint: medij vero, ꝙ temperatiores sint, grati omnes recipiuntur, & inter ipsos viridis, qui temperatissimus est, tum qui illi sunt proximi, vt puniceus, & flauus, niger vero, ꝙ priuatio quædam sit lucis, minus delectat: paruorum quoque conspectus ingratus pariter est, ꝙ applicatione multa indiget, & indistinctus est. In saporibus quoq;, qui valde acuti sunt, vt Euphorbij, Clematidis, & similium, molesti oẽs sunt: fortasse autem & sensum tactus feriunt, qm̃ calidissimi sunt: calidi quoq; sunt salsus, amarus, & dulcis, sed salsus acuitatem habet haud ingratam, quoniam diluti D subtilis nonnihil habet, propter quod asper non est, sed æqualiter sensum tangit: at amarus contra inæqualiter tangit, ꝙ ex terreo adusto constet, & in crassa substãtia sit, quare aspera est illius applicatio, & cõfusa: dulcis vero suauissimus omnium recipitur, quoniam excessum in mistione nullius habet, sed omnium cõuenientem miscellam ex aereo multo & aqueo, cum quibus quæ terrea & ignea sunt, minutissime sunt confracta, & rotunde commista, propter quod æqualissime sensum attingit, & vt vnum, quam ob causam è rotundis constare Pythagorici aiebant: è frigidis autem ponticus acutis oppositus est, qui è multo terreo constat non plane digesto, hoc est non exacte commisto, sed in rudi & crassa substantia constituto, propter quod & ille asper est, & inamabilis: si vero in eodé terreo plus aquei humidi adsit, acerbus fit sapor, quà & ipse asper est, & ingratus, minus tamen, q̃ ponticus propter dilutionẽ: ꝙ si minus adhuc terræ, plus aũt subtilis aquei bene cõmisti affuerit, acidus vocat̃ sapor, minus adhuc ingratus: si vero terreũ subadustũ fuerit, subtile aũt, multo autem aqueo bene cõmistũ, acetosus fit sapor. In vniuersum aũt terra ingratũ videt̃ saporẽ facere, ꝙ inæqualis sit, ac sicca, & frigida, humiditas vero gratior videt̃, qm̃ æqualis est, & lenis: ꝙ si cũ caliditate coniuncta sit, omniũ suauissima habet̃, qm̃ & calor gratissimus est animæ, pp quod aer maxime ad suauitaté saporũ facit, aqua vero pp frigiditaté minus: ignis porrò & ipse, nisi acrimonia officiat, pp caliditaté ad suauitatẽ conducit. Multũ præterea refert, vtrũ mistio ex minutissimis conflata sit, & ijs, quæ vnum facere apta sunt, an aliter: quas ob causas diuersæ saporũ mistiones fiunt, quarum aliæ gratæ, aliæ ingratæ animæ sunt: ingratissima omnium illa est, quæ nõ aliam habet appellationẽ, nisi ꝙ abominabilis dr̃, vt luti, stercorũ, & quorundã medicamẽtorũ: horũ aũt digestio nulla est, nec mistio, quæ ad vnũ sit, sed pluriũ cõfusio, quorum

rum

A rum alia amara sunt, alia acria, alia insipida, alia aliter se habentia, ad quæ nec applicatio conueniens esse potest, nec distinctio, nec ordo, nec demum familiaritas vlla cum anima. Proportionaliter autem se habent & odores, quorum ingratissimus est, qui fœtidus appellatur, quique abominabili in saporibus correspondet, nam & hic ex ijs pariter resultat, quæ nullam habent digestionem nec rationem mistionis, sed confusionem è multis ac diuersis, qualia ferè sunt putrescentia, in quibus dissoluta mistione euaporatio diuersorum contingit. Oportet præterea & illud nõ ignorare, quòd contrariarum mistionum contrariæ quoque formę sunt, & contrariarum formarum contrariæ quoque sunt spirituales species in repręsentãdo: propter quod in saporibus & odoribus illud præcipue accidit, vt, quorum contrariæ sunt mistiones, illorum quoque & sapores, & odores contrarij sint: quare nec qui vni animali est gratus sapor, aut odor, etiam alteri est gratus, sicuti nec eisdem omnia nutriuntur, quòd diuersæ sint diuersorum mistiones, & diuersis gaudẽtes: quod & inter homines quoque est videre, quorum alij vinum, alij acetum, alij carnes, alij alia fastidiunt, vel natura, vel morbo. Porrò & circa tactum eadem quoque spectantur: suauissimus & maxime conueniens est illi calor, si temperatus sit, tum & humiditas, quoniam lenis est, & æqualem tactum facit, non asperum: mistio quoq; illa voluptuosissima est, quæ dulci saporum proportione respõdet, in qua decoctio est optima, & miscella rotundè confecta, temperata autẽ qualitatibus, quale est semen: propter quod suauissima omnium est voluptas, quæ in seminis emissione sentitur in ea parte, quæ pariter omnium titillantissima est. Ingrata vero tactui per se frigiditas maxime est, quæ cũ sicco coniuncta est, propter quod terra, & ea, in quibus dominatur, ingratissima sunt. Figura porrò, & partium situs, quæ tangunt, non parum faciunt ad voluptatem, & molestiam illius sensus: vnde, quę aspera sunt, & quasi hamatæ superficiei, ingrata animæ sunt. Ingratus præterea, & dolorosus est & sensus ille, qui fit separatæ partis à parte: nullus enim conuenientior est situs partium membri, q̃ continuatio illarum, quare separata parte, quicquid aliud subingreditur, & tãgit, inimicissimum aduenit: subingredi autem vt plurimum aer. Sunt tamen, qui dicant separationem ipsam sentiri, vnde & dolor insurgat, quòd violẽtissima res sit separatio: quod certe dici non potest, si quis bene aduertat, quid sit per se separatio: nõ enim aliud est, q̃ localis motus, aut partes illæ duæ separatæ: motus autem per se nõ sentitur, nec numerus ille, nisi quid aliud subsit, quod per se sensum moueat.

B (margin letter beside "tur, ingratissima sunt")

De primis effectibus, qui fiunt ex consensu & dissensu sensuum. Cap. 15.

Sentiunt autem partes & mẽbra animalis quandoq; quidem per se sola, animali ipso non sentiente, nec iudicante sed sentire, interdum animali simul sentiente partis sensationem, & iudicante: nam motus quidẽ, quo intestina & venæ succũ trahunt, & deponunt, & torquẽtur ad emittenda excrementa, tum venarum, & cordis dilatatio & constrictio, & id genus per se quidem à mẽbris fiunt animali ipso nihil sentiente: vrinæ autem emissio & fęcum, & tussis, & sternutatio, & ira, & timor, & progressio non sine phantasia fiunt, & iudicio animalis: quædam etiam imperante voluntate proueniunt. Simpliciores autẽ & natura priores videntur motus, qui sine phantasia fiunt: fieri autem illos per sensum quendã membrorum credẽdum est, constrictiones enim, & dilatationes non nisi per boni & mali receptionem quandã fieri possũt, vt dictum est: propter quod natura, quæ ab imperfectissimis per gradus ad perfectissima progreditur, animalia quædam fecit, quæ vegetãt solum, & sentiunt

tiunt fine totius phantasia, sed membris solum per tactum bonum & malum com- C prehendétibus, quales spongię sunt: quapp de membrorū motibus, qui fine phantasia sunt, primo breuiter agamus, mox & de phantasiæ Sympathijs agemus.

Reassumamus igitur, quæ supra vniuersaliter dicta sunt, speciem omnem, quæ ab anima recipitur, recipi quidé vel vti bonam & conueniétem, vel vti malā & dissidentem: ad hæc autem primos & simplicissimos animæ motus esse constrictioné, & dilatationem, hanc quidem recepta boni specie, illam, mali. Ab his ergo & alij deinceps fiunt, & quidem admirandi, interdum in eodem mébro, interdum & in annexis: quippe recepta nocentis specie, & facta cōstrictione sæpe paulo post & dilatatio fit, quod alioqui mirum videtur: fit aūt sæpe tam vehemens & subita dilatatio illa, vt excutiatur nocens, verum motus illi non secundum idem, & secundum eandé rationé fiunt: siquidem constrictio fit, vt tangatur nocens secūdum minimum, quo potest, dilatatio vero mox fit, qm̄ minimum illud, quod tangit, diu ferre non potest illum contactum, tum quia vt mistum vim patitur nimis astrictum, tum quia vt sentiens eo in situ persistere non potest. Quibus de causis repentina laxatio fit, & sæpe tanta, vt excutiatur nocens: qđ si excuti nō detur, sed necessario insit, & insistat, tunc alternatim fit nunc constrictio, nunc dilatatio: sic.n. membrū quietem quandam & pausam doloris inuenit, vt accidit in ijs, quos phalāgia pupugere. Interdum fit & motus tremulus, qui & ipse compositus est è dilatatione & constrictione: verum differt à priori: in illo enim vtrunq; motum faciebat anima, in hoc laxatio fit à pondere mébri propter debilitatem, cōstrictio vero à virtute & ab anima, quæ vbi paulisper cessit ponderi, quasi reassumptis viribus constringit membrum ac sustinet: qué motum alternatim facit, quoniā sustinere semper si vellet anima, deficeret: quare me D lius, quod potest, facit. Interdum recepta specie mali nó cōstringitur membrū, sed dilatatur, qđ maxime fit, quum intrinsecū est nocens: cōstrictio enim ipsum auget, dilatatio minuit, qm̄ sic refugit anima, quo pacto cor fortasse, & venæ dilatationes suas factitant, introrsum enim quū caliditas magna fit, si inflāmari ipsum accidat, tum sese laxat ac dilatat, sic enim minus tangit: porrò facta dilatatione rursus cōstrictio fit, qui motus est naturalis membro redeunte ad situm proprium. Vtrique autem motui sua cōsequuntur beneficia, naturæ cognita, nam ad priorem dilatationé sequitur attractio noui aeris, à quo refrigeratur cor, ad constrictionem vero sequitur expulsio eiusdem aeris calefacti, & simul fuliginum multarū circa existentiū: quæ quidem beneficia cognita Deo & naturæ sunt, non auté ipsi cordi: quare quodammodo per se fiūt à corde, quodammodo per accidens, per se quidem, si consideretur cor vt pars totius naturę, quæ res ordinat, & fines noscit, per accidens autem, quatenus cor est natura quædam vna per se, quæ quidem non aliud agit, nisi quod per se & per naturam potest, ad quod si & finis sequatur à natura totali intentus, per accidens fit, quantum ex se est: non enim sese dilatat cor primo & per se, vt aerem nouū trahat, à quo refrigeretur, sed vt minus tangat internum nocens: nec constringitur, vt expellat fuligines, sed vt redeat ad situm proprium: qua tamen vicissitudine temperiem acquirit, sine qua viuere non posset. Sæpe & quiddam aliud maius molitur membrum recepta nocentis specie, nam constringédo sese in vna parte deponit nocens in aliam partem, qua rursus constricta deponitur idem nocens in aliam, & ex hac rursus in aliam, quo pacto tandem in totum lædens abijcitur: sic intestina fęces & excrementa, vessica vrinā deponunt, res quidé mira, ꝙ vnum membrum nūc has nunc illas pares cōtrahat, & modo hos villos, modo illos, quasi ratione quadam vtatur

A tur:non est autem ratio alia, nisi partium motus in toto, in quo quęlibet ita locatur, vt melius expedit, tantus est consensus earum inter se & in toto: propter quod sæpe non vno modo mouentur omnes, & villi omnes, sed modo hi, modo illi reliquis quiescentibus, & ita cunctis ac toto melius se habētibus, quo possibile fit. Sicut autem in receptione mali diuersi contingunt motus, ita & in boni receptione varij effectus fiunt: si enim per totum membrū receptum fuerit bonum, tum dilatatio & laxatio totius fit, quo partes omnes ꝓfunde bono simul frui possint (vt dictum est) si vero non secundum totum receptum sit bonū, sed in parte solum, tūc non dilatatio totius fit, sed aut constrictio magis totius, aut partis saltem, quæ bono caret, ad eam partem, quæ habet. Non sunt autem consensus isti, & dissensus tantum in simplicibus mēbris, & eorum partibus, sed & inter cōposita visuntur, & ea, quæ non continua sunt, sed cōtigua, altero alteri famulante, & consentiente, vno enim affecto & alia consimiliter afficiuntur: propter quod diuinum dicebat Hippocrates esse consensum inter membra. Laborante matrice, & aut sursum, aut in latus retracta, ita & reliqua coafficiuntur membra, vnum post aliud, vt eorum nullum audeat motum conari, omnia quietem agūt, palpebræ claudūtur, respiratio vix fit, & cuncta demū ita immota manēt, vt ne pes quidem aut digitus dimoueri queat sine molestia. Causam Galenus putat, q̄ à matrice frigiditas quædam stupefactiua non aliter eleuetur ad mēbra reliqua, ac ī Torpedine pisce effundi accidit: quod quidem vt admittatur, potest nihilominus sine eo stupore ad simplicē mēbrorum consensum referri (vt mihi videtur,) præsertim q̄ stupefactum nullum apparet mēbrum, sed & audit mulier, & calet: ac rubet: non mouetur autem vllum mēbrorum, vt consentiant primo affecto, quē consensum in multis alijs est videre. Dolente ore ventriculi incuruatur corpus totū, in calculo situs quosdam natura docet, sub q̄bus melius nos habemus, q̄ omni alio modo: & in dolore capitis sępe oculos ita claudi accidit, vt si aperiri cogas, molestissime facias, & dolorē augeas. Ita ergo & affecta matrice nerui & ligamenta, quæ ad illā pertingunt, contrahuntur, aut simul tenti tenentur, mox successiue & crurum nerui, & dorsi, & diaphragmatis, & pectoris, & aliorum idem faciūt, ac demum totum immotum perstat, qui situs & status vti magis conueniens à natura eligitur, nec partes melius in toto locari & consistere possunt ita affecto primo membro: cuius signū est, q̄, si dimoueas membrum aliquod, mulier torquetur, & molestiam pati indicat, tantus est consensus inter membra, quę, quanq̄ diuersa sint qualitatibus & natura, animam tamē vnam sortita sunt. Quęrat autem fortasse aliquis, vtrum affecta vna prima parte species eius affectus vna ad alia mēbra mittatur, an plures sint species, quot & membra, & affectus: nihil aūt ꝓhibet nec plures esse species, nec primā mitti ad alia mēbra, sed satis est aliquod primum esse affectū, per q̄d anima, quæ vna in omnibus est, potest partes omnes in toto mouere, vt melius est, & locare: sicut enim in vno membro simplici recepta boni vel mali specie non secūdum totum, sed in parte solum, totum tn̄ sitū quærit, quo potest, meliorem, ita & in toto animali, q̄q̄ non vbiq; sit spēs boni & mali, sed in aliqua parte tantū, potest tamen totum ipsum & partes in eo meliori modo locari, quo possibile sit: de quo & nonnulla mox dicemus. Ac de sympathijs & antipathijs sensuum, & simplicium membrorum per transcursum dictum sit.

B

De consensibus & dissensibus phantasiæ. Cap. 16.

MAiores multo, & magis admirandi sunt consensus illi, & dissensus, qui fiunt specie boni & mali ad phātasiam delata, per quam non iā sensus aliquis iudicat,

iudicat, ſed animal ipſum: videtur enim ea facultas quaſi toti deputata, vti miniſtra C
& cognitrix eorum, quæ ad totum pertinent. Habet autē phantaſia conſenſum quidem cum toto, ſed cum corde maximum ac præcipuum, ſtatim enim & cor eiſdem ſpeciebus afficitur, quibus & phantaſia, ſiue boni fuerint ſpecies, ſiue mali: porrò & cor cum vocatis ſpiritibus ſupra, q̃ credi poſſit, conſentit, atq; iјs vtitur, vti famulantibus. Quam ob rem de vtroque non parua dubitatio eſt, ac primum de corde, quomodo afficiatur à phantaſiæ ſpeciebus: ſi enim nō cognoſcit per illas, quomodo moueri poteſt, & conſtringi, & dilatari? diximus enim fieri hæc ab anima, quatenus cognoſcitiua eſt: ſi vero cognoſcit per illas, vtrū ne ſenſu aliquo cognoſcit ſolum, an & ipſum habet quandā aliam cognitionem maiorem, q̃ ſenſus? ſi quidem per ſenſum cognoſcit tantū, quomodo igitur afficitur & mouetur à ſpeciebus omnium ſenſuū? oportebat enim ſolum ab vno moueri obiecto: at, ſi maiorem habet cognitionem, q̃ ſenſus, habet ne & ipſum phantaſiam, aut conſimilē aliam vim? quod certe non ſatis videtur. Porró de ſpiritibus vocatis difficultas quoq; vel maxima eſt, quando conſtat moueri eos ad omnem partem, & ſurſum, & deorſum, & in latus: vnum autem tantum vnum poſſe videtur facere, ipſi autem vnum quid ſunt, ac ſeparati, & per ſe exiſtentes in animali, quin imo ne etiam cognitionis participes. Ad priorem autem difficultatem poſſumus cū antiquioribus dicere cognitionem ineſſe cordi non ſolum ſenſu maiorem, ſed & phantaſia, tum ꝙ non modo ea dignoſcat, quæ & phātaſia, ſed etiam & motum ſenſationemq; ipſius phantaſię, tum ꝙ & intellectus quoque actionem ad cor pertingere manifeſtum eſt, atq; eadem cor iudicare bona & mala, quæ & intellectus cognouit, vtpote princeps mēbrum: nam ſicuti ſenſus & phantaſia intellectui ſeruiunt, & miniſtrāt, ita & intellectus & alię facultates in cor veluti regem & vltimum ordinatę ſunt: ſignum cuius eſt eiſdem affici, atque vltimo affici, vtpote finem, quod antiqui omnes opinati ſunt. Veruntamen, ſi cui videatur nō D
habere aliam cognitionem cor, q̃ quæ tactu fit, facta tamen phantaſia quorundā nihil prohibet, ſi dixerimus cor non eiſdem ſpeciebus cognoſcere, poſſe tñ & cōſtringi, & dilatari, & ſigna terroris, & iræ, & gaudij pṛe ſe ferre: quoniam anima (vt dictū eſt) vna eſt in toto animali, ad motum autem partium alicuius totius animati non eſt neceſſarium partes omnes, quæ mouentur, per ſe cognoſcere bonum & malum, ſed ſufficit eſſe aliquod primū cognoſcens, per cuius cognitionē totum ipſum mouetur in ſuis partibus, vt bene eſt, modo omnibus, modo quibuſdā. Igitur recepta boni & mali ſpecie in phantaſia totū animal mouetur in ſuis partibus, modo vna, modo alia, vt magis expedit: mouetur aūt principaliter cor, quoniam inde origo eſt virtutum omnium, & de ipſo totum maxime ſolicitum eſt. De ſpiritibus autē recte illud dici videtur, ꝙ & ad partes omnes mouentur ſurſum, deorſum, & in latus, & ſeparati etiam ſunt à membris alijs, ſi enim continui forent cum illis, impelli quidē non poſſent huc, & illuc ſine mēbrorum offenſa & diſtractione: qua de cauſa ſeparatos illos natura fecit, verū non ita, vt quaſi athomi quædam per ſe cōſiſtant, hic, & illic diſtincti, ſed magis continuos inter ſe eſſe ceu nubem quandam putandum eſt. Vtrū autem animati ſint, dubitatio apud omnes non parua eſt: nā animatos non eſſe indicium eſt, ꝙ & in ſanguine ſunt, & in ſemine, hæc autem nec ſentiunt, nec nutriuntur, quoniam organis carent, anima autem ſine organo eſſe non poteſt: at vero ſi animati nō ſunt, quomodo ad partes omnes moueri poſſunt? Dicendum fortaſſe animatos eſſe ſpiritus, eos ſaltē, qui partes mēbrorum ſunt, animatos autē eſſe non tanquam membra per ſe, ſed tanquam partes membri. Sunt autem partium aliæ, q̃

primæ

A primæ dicuntur, vt elementa, quæ ficuti in misto sunt, ita sunt animatæ: quare quum potentia quodammodo sint in misto, ita & potentia sunt animatæ: aliæ autem sunt partes, quæ secundæ dicuntur, quæ quodammodo actu sunt, quodammodo potentia, vt partes organici membri: actu enim sunt, quoniam esse suum habent, & signari possunt, potentia vero, quoniam ex oibus tertium quoddam fit, quod per se tale est. Atq; hoc modo & spiritus partes sunt carnis, nerui, & ossis, & aliorũ, ex actione enim spirituum, & temperie ab ijs data, cũ alijs, ex quibus componitur caro & neruus, fit tertium illud, quod caro appellatur, & neruus, & os, quorum præcipua pars sunt spiritus. Igitur, quod per se animatum est, caro est, & neruus, spiritus aut: per se animati non sunt, sed solum vt partes: atq; ita si sint, facile erit ostendere, quomodo moueri ad omnes partes possint, nam & ipsi mouentur, sicuti partes in toto, vt bene est. Cognoscente igitur phantasia, quod mali & boni est in hac vel illa parte, nũquam bene se habet totum, nisi partes eum situm quærant, quo totum bene habet: quare laborante corde ad ipsum mouentur spiritus, quasi opem laturi: qui finis in natura quidem animalis est, & Deo cognitus, & communi naturæ, non autem ipsis spiritibus, qui tamen moti, vti partes in toto finem præstant naturæ notum. Nihil autem inconuenit partes in toto motas, & sursum, & deorsum, & in latus ferri (vt supra dictum est,) inconueniens autem esset, si spiritus, tanq̃ vnum quid per se existẽs, in diuersa agerentur. Quo autem modo & illi moueantur, qui in sanguine sunt, si quis quærat, dicendum fortasse moueri ipsos alio modo, vel attractos ab ijs, qui primo vt partes animati mouentur, vel consequentes propter continuitatem, quam cũ ijs habent. E tanto igitur consensu, quem phantasia cum corde habet & spiritibus,

B illi primo fiunt, qui affectus animi dicuntur, gaudium, amor, spes, risus, admiratio, ecstasis, tristitia, timor, ira, verecundia, commiseratio, & si qui alij sunt, de quibus bene erit, si non omnia, quæ ad ipsos attinent, at quædam tamen obiter & per transcursum dici.

De Gaudio & appetitu. Cap. 17.

QVod igitur recepta boni specie gaudium fiat, nemini dubium est: verum non proprie gaudium dici videtur, quum sine phantasia simpliciter membrum aliquod per se bonum recipit, sed tum magis, quũ animal ipsum iudicat, quod per phantasiam fit, vt dictum est: videtur enim gaudium totius animalis affectus quidem ob bonum apprehensum: apprehenditur autem bonum & ab intellectu, verum, quia hoc commune non est animalibus omnibus, videtur autem gaudere omnia, propter hoc gaudium phantasiæ attribuitur magis, quæ omnibus animalibus est communis, aut perfectioribus. Si igitur pręsens sit bonum, & habeatur, tũ simplex fit gaudium, & fruitio boni: si vero apprehẽdatur quidem per phantasiam, præsens autem non sit, & non habeat, aut nõ bene habeat, tũc appetitus vocatus fit, hoc est motus animæ ad prosequendũ bonum non habitũ, aut non bene habitũ: nihil. n. est aliud appetitus (vt & nomen sonat) quã motus animæ ad prosequendum bonum oblatum, non autem habitum: propter quod appetitus ex gaudio & tristitia quadam compositus est: quatenus enim bonum percipitur, eatenus gaudium fit, tristitia vero, quatenus non habetur, aut non commode habetur: quapropter mouetur anima ad consequendum, fit enim motus omnis ad id, quod non habetur. Primus autem & simplicissimus appetitus fit, quũ bonum quidem recipit anima, nõdum autem profunde & penitissime habet: quare dilatatio fit cordis, quo secũdum

partes

partes omnes fruatur bono. Interdum anima secundum vnam partem habet, secundum aliam non, vnde & alius appetitus innascitur, vt secundum omnes partes fruatur: quare aut partē, quæ caret bono, ad aliam mouet, aut vtranq; inuicem astringit, aut bonum illud successiue de vna parte in aliam deponit: quo pacto ab infantibus admoto ad mammillam ore, primum astrictio oris fit vndequaque circa mammillā, & suctio lactis: deinde, vt & aliæ quoq; partes fruantur, attractio fit lactis de parte in partem vsque ad ventriculū, quæ quidē attractio non solum simplex est à specie facta, sed & organica, hoc est per constrictionem & dilatationē villorum factam per modum dictum, quo partes in toto mouentur, prout expedit, specie boni percepta per phantasiam: non sunt autem hi motus, & ordo inter membra absq; fine naturæ cognito, q̃q̃ particularia membra simpliciter agant. Interdum oblatum bonū nullo modo habet, sed separatū est, appetitus nihilominus fit ad ꝓsequendum, vnde animal ipsum sese aut totum mouet ad bonum, aut partem aliquā, vt manum, quo magis potiti potest: verum actio hæc non statim fit nato animali, sed in quibusdam lōge post, & non nisi iam phantasia habente experientiam multorum motuum, vt lacertorum, & aliorum ijs seruientium: quo pacto tandem ꝓgressio fit, quippe è paruis principijs & motibus ad maiores, & demum ad maximos peruenitur: tantus est consensus partium & inter se, & in toto. Porrò specierum, quæ vt bonę recipiuntur, aliæ fiunt cum abiectione contrarij, quod per successionem quandam fit, & in tempore, vt sedatio sitis, & vniuersaliter primarum qualitatum receptio: aliæ momento, & sine motu perficiunt, vt visio: quæ igitur cum motu accidunt, & in tempore fiunt, delectare magis videntur, quia longior est voluptas, & diutius producitur: quæ vero momento perficiunt, quasi simul fiant, & factę sint, delectāt minus: atque hoc modo se habent, quæ gaudium faciunt. Quoniam autem & per phantasiam & per intellectum homo apprehendere, & appetere bonum potest, reliqua vero animalia per phantasiam solum, appetitus quidem in homine, qui per intellectum fit, voluntas dicitur, qui vero tam in homine, quàm in alijs animalibus per phantasiam fit, appetitus simplex dicitur: est autem & voluntas motus animæ ad consequendum bonum per intellectum oblatum, non autem habitum. Consultat quidem intellectus, & ratiocinatur, & bonum ostendit, & eligendum, quo oblato, si non habetur, motus fit animæ ad consequēdum, quæ voluntas dicitur. Affectus porrò alius, qui ex gaudio proficiscitur, est amor vocatus: duo enim quum ad gaudium concurrant, receptio scilicet boni, & causa, siue res, quæ bonum illud producit, si quidem consideretur anima, quatenus bonum recipit, & apprehendit, sic quidem simpliciter gaudet: si vero consideret, vt & causam respicit, quę gaudium illud facit in ipsam, sic quidem amor fit, hoc est desiderium quoddā, quo & illi rei bene esse optatur, qui amor vocatur: quòd enim amor eiusmodi sit, illud monstrat, quòd res illę si bene habent, lętamur, si male, tristamur. Quapropter amor per se causam respicit secundum se, quæ gaudium facit, quem affectum magis exprimit nomen beneuolentiæ: & simpliciter quidem non aliud est amor, q̃ beneuolentia rei, qua gaudemus: quòd si rem illam in voluptatem nostram vertamus, non amor est, sed libido: amor enim per se omnis purus est, & nihil aliud vult, nisi vt bene sit illi rei: quem amorem non solus homo, sed & alia animalia habent, quibus phantasia & memoria inest, nam & filios ea tueri videmus, & ijs escas parare: propter quod & diuina res est amor, & à natura propter finem diuinum datus.

D.

A *De tristitia, & odio.* Cap. 18.

SIcut igitur recepta boni & conuenientis specie lætitia fit, ita recepta specie mali & dissentientis tristitia innascitur, quæ proprie tristitia dicitur, quum animal ipsum iudicat per phantasiam: quãquam etiam tristitia dicatur, & quum membrum aliquod per se mali speciem recipit. Est autem & in tristitia appetitus suus, hoc est motus animæ, sed hic est ad euitandum malum, qui est primus & simplicissimus appetitus, qui in tristitia fit. Sunt autem plures modi, quibus anima malum euitat: primus est refugere, qua potest, propter quod constringitur membrum, sic enim secundum partes multas refugit, nisi intrinsecum sit malum, tunc enim dilatatur, vt dictũ est: quum vero constringitur, si diu ferre eum situm non potest, tum aut motum facit compositum, modo dilatando se, modo cõstringendo, aut motu tremulo agitur, aut excussionem nocentis tentat, membro sese repente & impetu quodam laxante: quod quidem in simplicibus membris sine phantasia motis naturaliter fit eo modo, quo dictum est: in animali autem iudicante per phantasiam maiori quadam eruditione fit, edocta iam phantasia plures motus. Quis monstrauit Asello rudissimo animali, quum pungitur, pellem primo constringere, mox repentino quodam ac grandi conatu facto eandem laxare, & distendere, ac per eum motum lędens excutere? nempe prius natura docuit constrictionem facere recepto nocẽte, mox & eadem dilatationem docuit, partibus, quæ prius constrictæ fuerant, non potentibus diu eo sub situ stare: quos motus vbi semel edocta fuit phantasia, tum quasi facta arte quadam & memoria promptissime eum excussionis motum operatur: operatur autem modo hoc, modo alio ingenio, modo pedes admouendo, modo manus, modo

B alia membra, per quæ nocens abijcitur: q̃ si nullo modo ꝓpellere, & amouere posse iudicet, animal ipsum fugit, & amouet sese à nocẽte. Sicut autem in gaudio erat & gaudium simplex, & amor, ita in tristitia est & simplex tristitia, & odium: tristitia quidem, quatenus anima sub recepto malo male habet, odium vero, quatenus causam respicit, cui male vult, est enim odium desideriũ quoddam, quo male optamus causæ, à qua tristamur. Est autem & in animalibus omnibus, aut perfectioribus sua maleuolentia, in quibusdam quidem conspicua, in quibusdam obtusior in quibus imperfecta quædam est phantasia: sunt enim animalium, quæ solum refugere à malo nouerunt, quædam vero, quæ etiam repellere possunt. Hominum autem alij natura tristes sunt, alij lætabundi magis, tristes sunt, qui contrarijs resistere minus possunt, læta vero obire non sunt idonei, lætabundi autem, qui & ad lęta aptissimi sunt, & tristibus maxime possunt resistere. Qui igitur pauci caloris sunt, & exangues, ac debiles, vt senes, & ægri, & conualescentes, parum resistere contrarijs possunt, quare vt plurimum tristes sunt, porrò & hi, & qui melancholici natura sunt, & amarioris sanguinis, ad læta minus idonei sunt, quare nec ea vti læta recipiunt, vt spectacula, veneres, commessationes, conuentus, lusus, & id genus: ægri quidem, & pauci caloris, quia non possunt, & dispositionem non habent: melancholici vero, quia ad contraria dispositi sunt. Iracundi vero & ipsi non lætantur, quia ira non sine tristitia quadam est, qui vero optime sani sunt, & multo abundant sanguine & eo quidem dulci & leni, non acri, & bilioso, & melancholico, ij quidem, quòd & maxime resistunt contrarijs, & q̃ optime dispositi sunt, omnia ferè aut vti læta recipiunt, aut vti minus tristia, quare & ad societates, & cantus, & spectacula, & lusus, & alia id genus maxime proni sunt: vnde & iuuenes, & pueri maxime gaudentes sunt. Alij præterea maxime amant, qui scilicet & læti natura sunt, multa enim recipiunt vti

grata:

grata: talium autem eſt amor: alij parum amant, qui & triſtes natura ſunt, plurima C enim odère propter contrariam cauſam, quod omnia ferè vti ingrata recipiunt: in ijs autem odium verſatur. Sunt porrò qui neminem fere amant: nam, quemadmodum inter animalia quædam ſunt, quæ reliqua ferè omnia odere, & perſequuntur, vt ſerpentum genus, ita & inter homines quidam ſunt, qui reliquos odio habēt: quod & in guſtu quoque accidit, in quo diſpoſitiones quædam inueniuntur, quæ edulia ferè omnia abominentur: ſicut igitur in his praua quædam conſtitutio eſt in lingua, & ſtomacho longe ab ea, quæ ordinario, & vt plurimū fieri à natura ſolet, ita & inter animalium ſpecies, & inter homines ipſos cenſendum eſt in quibuſdam alieniſſimam ab eo, quod vt plurimum eſt, conſtitutionem eſſe humorum, & complexionis, per quas reliquos odio habent. Aliæ his opiniones ſunt, alij mores, alius color, alius aſpectus: ſanguis eorum cænoſus, turbidus, & quadā ſordida melancholia redundans, quibuſdam quidem frigens, quibuſdam exuſtus, qui & inſolentes ſunt & ſuperbi, reliquos deſpectui habētes, ad ſeipſos omnia trahentes, inuidi præcipue, vtpote maleuoli. Atque ita ſe habent triſtitia, & gaudium.

De timore. Cap. 19.

QVòd autem & timor triſtitia quædam ſit, manifeſtum eſt, omnes enim ex malo aliquo timemus: ſi igitur malum præſens iam ſit, & lædat iam, triſtitia ſimplex fit, ſi vero præſens non ſit, ſed imineat vt affuturū, tum timor vocatus & pauor fit: nihil. n. aliud eſt timor, q̄ triſtitia ex īminenti malo. Primū aūt, qd' in timore fit, eſt fuga caloris introrſum, eius quidē, q extra cor eſt, verſus cor: eius aūt, q in corde, in penitiſſima cordis: pp qd' timentes & pallent, & tremunt calore deſerēte membra. Fit autē in timore maxime concurſus caloris ad cor & fuga, qm̄ & laborat maxime cor: in ſimplici namq; triſtitia, præſente malo in aliquo membro, phātaſia quidem fit euitandi malum in ea parte aut per conſtrictionem, aut per motum tremulum, aut per excuſſionem, aut aliter, ipſum autem cor per ſe nō laborat: at vbi ſpecies mali imminentis ad phantaſiam, & ad cor fertur, ipſum quidem per ſe laborat, quare maxime ad ipſum fit caloris cōcurſus. Fit quidem interdum, vt & in ſimplici triſtitia laboret cor, vt in nuncio cęſi filij in prælio, aut fugati exercitus, & eiuſmodi: verum differt & hoc à timore, quod in timore ſimul cum triſtitia ſemper anima videtur ſatagere, & conſilium quærere, vnde confunditur, & tremit: in nuncio autem fugati exercitus ſola triſtitia fit: cuius ſignum eſt, quod, ſi nuncietur fugatum eſſe exercitum, adhuc tamen incertum ſit, tremor ſimul & timor cum triſtitia illa iungitur, eo quod anima ſatagit, & cōſilij confuſa eſt, & neſcit, quid faciat: propter quod minus timent, qui conſilium capiunt aduerſus immminēs malum, vnde &, quum de improuiſo imminet malum, timemus magis.

Eorum autem, quæ timorem incutere ſolent, multiplex eſt natura, vniuerſaliter autem quorum miſtiones & naturæ contrariæ ſunt, & multum diſſimiles, ſicuti per inimicitiam quandam & diſconuenientiā recipiuntur ab anima, ita &, ſi ſub modo aliquo, quo nocere poſſint, recipiantur, timorem inferunt. Miluo quidem & Pullo gallinaceo inimica natura eſt: non timet autem Miluus viſo Pullo, quod nihil ab ipſo lædi poteſt, pullus autem contra viſo Miluo expaueſcit, quod naturam eius vti inimicam & nocere potentem recipit: elephantis autem & equi natura cum pullo non eſt cōtraria. Videtur autem natura non fruſtra hunc timorem inſinuaſſe animalibus, quo poſſent & fugere, & ſe tueri: quinimo & propter hanc cauſam nō ſolum voluit

formas.

A formas contrarias formidabiles esse, sed & certas figuras & motus, sub quibus dela ta species timorem apportet: propter quod non solum verus Miluus, sed & fictus si militudinem habens gallinaceo pullo pauorem infert.

Est autem animalium inimicitia interdum cum tota specie, interdũ non cum tota specie propter certa quædam: qua de causa cum Psillis & Marsis non ea serpentũ inimicitia est, quæ cum reliquo genere, siue sit mistio ijs non omnino cõtraria, siue odor, siue aliud, per quod species minus ingrata accidat: quæ amicitia & inimicitia naturæ inter homines quoq; versat: propter quod alios sine causa odimus, alios amamus propter modos, cum quibus species rerum ad animã veniunt, qui sunt conuenientia & disconuenientia. Formidolosa quoq; ea sunt, quæ vti prorsus ignota pertingunt ad phantasiã: dico autem ignota non quantum ad vniuersale illud, quod cognitionẽ facit, vt color, sonus, & id genus, sed quantum ad coniuncta, quæ sub ipso vniuersali latent: quum enim nescimus, q̃ sint, & an bona, an mala, tum ignotũ illud ꝑtimescit anima, ꝙ phantasia fiat de sublatente, atq; imminente malo: propter q̃d & noctis, & solitudinis, & maris, & præcipitiorum imago & belli formidabilis est: omniũ enim horum phantasia fit coniuncti cuiuspiam, quod nocere possit: cuius signum est, ꝙ assuefacti nihil pręterea timemus, quasi securi: hac de causa sępe expauescimus ex paruo lapilli casu, si imprævisus accidat: & superueniẽte nobis aliquo, vel etiã amico, si de improuiso superueniat, timor fit, quòd nondũ parata anima sit, & nõ cognoscat, re autẽ cognita statim cessat timor. Eadẽ de causa in Ephialte, quẽ alij incubum vocant, formido fit, q̃m per somnum obstructis neruis illis, qui ad pectus eleuandum veniunt, & prohibita dilatatione illius, memoria subit eorum, quæ solent eam dilatationem prohibere, inter quę occurrit põdus aliquod nos opprimẽs:
B quare phantasia fit ponderis nos opprimentis: hoc aũt quum vti ignotum offerat, timor fit: facto autem timore rursus memoria fit terrefacientium, inter quę nobis occurrit aut Dęmon, aut quid simile, antiquis autẽ Ephialtes gigas: semper enim ĩ somno ea primo occurrunt, quæ maxima sunt in vnoquoq; genere: quare tandẽ phantasia fit dæmonis alicuius, aut alterius similis nos opprimentis, vnde excutimur præ timore. Sunt porrò magis & minus timorosa ea, ad quæ magis & minus sumus potentes: alij scalas timẽt ascendere, ꝙ minus agiles sint, alij nihil timẽt, ꝙ agiles sint, & alij ponti angusto committi expauescunt, alij non. Timidi vero natura sunt, qui frigidi magis sunt, quales mulieres, eunuchi, senes, & melancholicorũ genus, contra vero audentes magis, qui natura sunt calidi, & multi sanguinis, & spirituũ: ea enim est optima animæ dispositio, per quam ipsa maxime potest, & operatur, & resistit: operatur aũt, & potest per calorẽ: quare quibus is est plurimus, & minus cõfunduntur in periculis, & semper consilium capiunt, &, si pars sanguinis & spirituum introrsum fugit, pars tamen multa relinquitur, quare nec tremunt, nec pallent sicuti alij, & se tuentur. Timidiores quoque sunt cæteris paribus, qui paucorum habent experientiam, multa enim ijs vti ignota offeruntur: propter quod pueris maxime infertur timor, experti vero, & securi, & potentes distinguere coniuncta cum rebus, pauciora expauescunt: sunt tamen non nulli, qui, quòd experti non sunt, quæ subsunt rebus, multa non timent, nondum enim nouere pericula, quæ coniungi consueuere: propter quod & qui plura considerant, & plura experti sunt, interdum magis timent, quàm qui ad pauca aduertunt, vt ebrij, & qui natura similes ebrijs sunt.

SI vero nouum aliquid vti ignotum offeratur, non tamen phantasiam faciẽs imminentis mali, tunc nõ timor fit, sed admiratio sola: nihil enim aliud est admiratio, quàm suspensio animæ, seu fixio, & applicatio intenta: nam & tenduntur nerui, & calor, ac vis omnis animæ ad id affigit, vnde & intentio vocatur. Si igitur ignotũ illud vt simpliciter ignotum offeratur, tũc inquisitio sola fit, idest applicatio animę ad eam rẽ, & ad coniuncta cum illa, ad quę mouetur de vno in aliud: quod quomodo fiat, difficultatem non paruam habet: diximus autem de eo in ijs, quæ à nobis de intellectione aliàs scripta sunt. Si vero, quod offertur vti ignotũ, sub ratione offeratur cuiusdã magnitudinis consueta longe excedentis, sed rei tamen, quam ꝑ opinionẽ veneramur, & amamus, tunc ecstasis vocata fit, hoc est mentis phantasieq; excessus quidã in admiratione, per quam ab omni alia re distracti, immotiq; reddimur, & insensitiui: qđ maxime ijs accidit, qui aut vere sancti sunt, aut sibi ex melãcholijs videntur: his enim & angelorum choros & Deos videre apparet. Idem & amãtibus interdum euenire consueuit ex ingenti intẽtione in rem amaram, sæpe enim adeo magna est, vt species ea in phãtasia perinde moueat, ac si in oculis esset: nihil enim refert ad apparẽtiam faciẽdam, siue species deforis veniat ad oculos, siue introrsum: ꝓpter quod videre sese putant, & obstupescũt, & extra se fiunt. Si vero res sub ratione magnitudinis oblata sit, sed retũ timendarũ, vt Dæmonum, & Manium, tunc affectus supra ecstasim fit, qui nomen nõ habet, sed ab effectu horror appellatur: horrescimus enim, & rigidi euadimus, admiratio enim tensionem facit, timor frigiditatem, vnde quasi congelati distentiq; neruos & pilos, immoti stamus.

D Noua quoq; ea sunt, quæ risum mouere solent. Verum illud in primis sciendum est lætitiam omnem cordis spirituum & diaphragmatis dilatationem facere, horum autem dilatationem dilatare & musculos, qui à lateribus buccæ sunt, ac facere motum illũ oris, qui risus dicitur, qui in natura finem aliquẽ habet, quo lætitia interna in facie manifestetur: qua de causa, quum aut amicis & familiaribus, aut filijs, & vniuersaliter charis occurrimus, pręsertim si vti noui adueniãt, ridere solemus, & lętitiam ostendere. Verum hæc non proprie ea sunt, quæ ridicula dicuntur, neque eiusmodi proprie risus est: res autem, quæ proprie risum mouent, sunt in primis nouæ, repentinæ, leues, ac ludicrę, habentes argutiã quandam, & cõcinnitatem ad aliud, ab his enim maxime ridere solemus: quales sunt facetiæ, & quæ mimi repræsentant, & personati, & extranea quædam subito ac concinno quodam casu facta, vt si quis ad negocia sua intẽte pergens subito labat: hęc enim omnia vti noua offerunt, & ꝓpter nouitatem subitam admirationẽ inducunt: repentina autem esse oportere monstrãt facetiæ, quæ quum protenduntur, & affectate dicũtur, leporem & salẽ omnem amittunt, subito enim ferire volunt: leues autem res esse debent, alioqui, si seriæ sint, non risum facient, vt si, qui mimus est, sit pater, aut qui labitur, male afficiatur: porrò delectant hæc, qm̃ argutiam habent & concinnitatem quandam. Oportet autem scitu facilem esse argutiã, alioqui inquisitionem faciet non risum: quæ igitur eiusmodi sunt, omnia subitam & repentinam admirationem, ac repentinam etiam delectationem faciunt: admirationẽ quidem, qa vt noua offeruntur, repentinam vero, quia subito oblata, delectationem vero, tum quia cognoscuntur facillime (delectat enim omnis cognitio, vtpote animæ finis, & perfectio) tum quia appositam ad aliud concinnitatem habent, qua de causa & trãslatio delectare solet: delectatio autem omnis

vtpote

A vtpote res læta expansionem cordis facit, hæc autem motum oris, qui risus dicitur. Quòd autem appositam quandam concinnitatem habeant, quæ risum mouent, mõstrant & facetiæ, & mimi, & personati: facetia enim omnis arguta est, vnde & sales, dicti sunt: mimi vero propter aptã imitationem maxime delectant: personati vero & ipsi imitantur: nõ omnes autem risum mouent, sed qui per noua quędam, & extranea, quæ quatenus talia, admirationem primo subitam faciunt, mox delectant, si apta sit nouitas. Est autem & in eo, qui cadit, & inopinate labitur, sua concinnitas, quæ delectat, aptissime enim videtur fieri, vt qui intẽte in rem suam pergit, repente labatur, nullus enim (vt dici solet) poterat illi accidere pulchrior casus. Quis non ridet, qui videat duos monachos super equo aliquo, q calcitret, & deijcere illos patres velit? nimirum appositissima res est, & facetissimus casus: quòd si periculũ aliquod graue ijs immineat, iam non risus fiet, sed timor, & pietas, quoniam res seria fit, non amplius iocosa & ludicra.

Est autem risus compositus ex admiratione & lætitia motus, propter quod & quædam contranitentia in risu est, admiratio enim suspensionẽ quandam in anima facit, lętitia vero expansionem: qua è re fit, vt, quum producitur risus, non sine molestia fiat: q̃q̃ & alia quoq; causa coniungatur, ꝙ non debite perflatur cor in illa quasi cõtinua expansione existens. Assimilatur autem risui & is, q ex titillatione cõtingit, compressis capitibus lacertorum quorundam, & neruorum, vt coxarum, & plantæ pedis, & subalarum: non est autem proprie risus, sed assimilatur, qm̃ & ille mistus est motus ex suspensione & dilatatione cordis repente factis: quod accidit non quomodocunq; compressis, & tactis lacertis, & neruis illis, sed leuiter tantum, & per

B summa, ac subito pressis, & subito etiã dimissis, atque ita alternatim dimotis: ex primo enim cõtactu & leui pressione quidam veluti horror repentinus accidit, qui ad diaphragma & cor pertingẽs repentinam contractionẽ & suspensionẽ animæ facit, mox subito etiam dimissis neruis illis subito etiã cessat horripilatio, & cor ad propriam naturã redit, quod cum delectatione, & gaudio fit, & dilatatione: est autem tã subitus vterq; motus, vt simul pene sint suspẽsio animæ & dilatatio, quod & in risu quoq; contingit: propter quod & hic quoque proportionale quiddam risui contingit, non sine molestia quadam. Nemo autem sese ipsum titillat, qm̃ subita quędam horripilatio est, quod titillare dicimus, subita autem fit titillatio, & repẽtina, quum anima imparata, & nõ aduertente contactus fit, at sese tangente aliquo semper parata, & aduertens anima est, alio vero tangente, etiam si aduertere velimus, horror nihilominus fit, quia tam continua nõ est animaduersio illa, vt tamen non tangatur tanq̃ de improuiso: cuius signum est, ꝙ, si intentissime & obstinate aduertamus, aut titillationẽ nõ sentimus, aut minorem. Idẽ accidit, & si quis capillum alteri vellicet non aduertẽti, subito enim horrescit, quod nemo patitur, sibi ipsi capillũ vellicans. Sunt autem alij ad risum promptissimi, alij duriores: duo enim in risu sunt, admiratio subita rei nouæ, & ludicræ, & delectatio: qui igitur facillime admirant͂, ij ex causa hac aptiores sunt ad ridendũ, propter quod pueri maxime, & mulierculæ, & plebs facillime ridere solent, grauiores aũt, & seueriores, vt viri, & ij quidem philosophi minus in risum ducunt͂. Porrò, q læti natura sunt, aut ex accidenti aliquo, facilius in risum mouent͂, facillime.n. lætis afficiuntur pp dispositionẽ: quare p naturã iuuenes, & optime sani, & q sanguinẽ plurimum habẽt, & eũ dulcẽ, non biliosum, nõ melancholicũ, maxime ridere solẽt: ex accidẽtibus vero dispositi quoq; ad risum sunt, q in lętitia quasi sũt cõstituti, vt ebrij, & q bus multa adsunt eorũ, q̃ læta dicuntur

tur, si noua sint: quare, & qui in conuiuijs sunt inter familiares & amicos, q̄ plurimū ridere cōsueuere, imo sæpe adeo effuse rident, vt continere nō possint risum, & incōtinentiæ notentur: causa est, (vt Arist. ait) ꝙ ipsa lætitia quasi risus quidam est, & ij quodāmodo in motu sunt semp, res autem in motu posita adeo ppte impellitur, vt contineri non possit: contra autem, qui aut natura, aut ex accidenti aliquo tristes sunt, vt melācholici, & quibus amarior est sanguis, & ęgri, & iracundi non facile ridere solent, qm̄ delectari nō possunt, vnde & aliqui visi sunt, qui nunquam risere (vt de Philippi imperatoris filio legit) qui ob id Agelasti appellant. Nūc de ira dicamus. C

De Ira. Cap. 21.

QVōd igitur, quicunq; irascitur, ex offensa aliqua irascatur, manifestum est: cognoscitur aūt offensa & per intellectum, & per phantasiam. Irasci autem cōe est animalibus omnibus, aut perfectioribus, quare & ijs per phantasiam accidit, quatenus cōe est, irasci. Nō est autem ira, quum non iudicante animali ipso, mēbrum aliquod recepto nocente aut constringitur, aut ēt nocens expellit, sed tum solum, quum animal ipsum iudicat: porrò nec, si animal recepta mali specie phātasiā faciat aut se contrahendi, aut aliter cauendi à nocente, aut ēt propulsandi, quatenus sese à malo defendat, irasci ipsum dicimus: neq;.n. aut in tussi, aut sternutamēto ira moueri animal dicimus, nisi cōi quadam appellatione: quare tum solū irā vocamus, quum & odiū fit in rem, quæ offendit, nec solū odium, sed & appetitus nocendi illi, & quodammodo vlciscendi iniuriam: quod quum per mēbra exteriora fiat, vt p manus, aut pedes, aut cornua, aut dentes, & id genus alia, quibus natura animalia armauit, necessarium animæ est vires colligere, ac mox demandare ad ea mēbra, quę agere debent. Primum igitur quod fit in ira, appetitu nocendi oborto, est collectio caloris circa cor, vbi sedes animæ & vis est: ꝓpter quod recte aiunt esse iram sanguinis ebullitionem; hoc enim primo fit, mox, nisi quid impediat, transmissio etiam caloris collecti fit ad partes, quæ nocere paratæ sunt: prohibent autem quędam eam sępe transmissionem, vt aut timor maioris periculi, aut iudicium, ꝙ frustra id fiat, aut ratio, & eiusmodi alia: sed hæc accidūt: quare ira per se est appetitus nocēdi causæ nos offendenti, ex quo collectio caloris fit circa cor, & transmissio eiusdē per se ad partes, quę nocere habent. Nocent autē animalia nunc p has, nūc per illas partes, vt cuiq; promptius est, at homo, quum non aliter nocere potest, lingua iram conceptam mōstrat, aut iurgijs, aut imprecatione mali, aut & blasphemijs in Deum, quem causam esse oīum, quæ fiūt, in opinione hominū est. Sunt aūt alij promptissimi quidē ad irascendum, tardi autem ad prosequendam vindictam: alij vero tardiores quidē ad irascendū, promptiores vero ad sumendam vindictam: alij ad vtrunq; promptissimi: alij ad vtrūq; tardissimi. Qui igitur tristes natura sunt, & omnia ferè per displicentiam recipiunt, vt ægri, & male affecti, & ex alijs causis irati, & q̄bus biliosior est sanguis, & melancholici, omnes q̄dem hi, ꝙ ex omni causa facillime offendunt, facillime iram concipiunt: tardius autem exequuntur, quicūq; ex his timidiores sunt, & pauci sanguinis, & frigidioris, tum vero & prudentiores, & rationi parentes magis: contra vero, qui bene valent, & multi sanguinis sunt, & lenioris, serius quidem irascuntur, & non facile, quia omnia fere vel vti lęta recipiunt, vel vti minus tristia: at, vbi de offensa iudicium fecere, tum promptissime iram effundunt, & vlciscuntur: ad vtrunq; vero impigri sunt, quicunque calidi quidem sunt, & multi sanguinis, sed biliosi, & amari, aut exusti melancholici, præcipue autem & irrationales, & superbi: su- D

perbi

A perbi enim ex omni iniuria vel leui magnam iram concipiunt, quòd iniuriam non metiuntur, quanta per se est, sed quantus ille videtur, cui illata est: tardi vero sunt ad vtrunque frigidi natura, sed mites tamen, & ingenij haud peruersi: atque hi obliuiscuntur etiam iniuriarum, quod nõ ij faciunt, quibus crassus, & fibrosus est sanguis, quiq; inuidi sunt, & superbi, & praui ingenij.

De verecundia. *Cap.* 22.

VErecundia autem est tristitia de defectu proprio in præsentia alterius, propter quam fit motus sanguinis & caloris ad eas partes, quę laborant maxime: laborat autẽ maxime facies in præsentia alterius, qui indicet defectus nostros, pp quod & erubescimus, & demittimus oculos ĩ pudore: tristamur igitur, & dolemus ob defectũ proprium (vtpote malũ.) Nihil autem refert, siue actu fiat defectus ille, siue factus fuerit, aut immineat, omnino.n. tristamur, &, si nemo sit pſens, tristamur solũ, si vero alius, aut plures præsentes sint, non tristamur solum, sed pp presentiam laborat facies, quasi ferre non potens præsentiam eius, qui nostrum defectum videt: propter quod natura quasi opem latura illuc calorẽ mittit, calor etiam sanguinem trahit, vnde rubemus. quod in adolescẽtibus signũ bonum dici solet, signum est.n. ingenui animi, cui cura sit defectus ꝓprij, & corrigi sit sperandũ: in sene aũt verecũdia laudari nõ solet, vtpote qui factus senex, correctus tñ non sit, & virtutẽ non habeat. Qui igitur arrogantes sunt, & sibi plurimum tribuunt, cæteros contemnunt, & nihili habent, quiq; scelerum & defectuum propriorum curam nullam habent, hi solent inuerecundi esse, pp quod impudẽtes cum exprobratione quadam nominantur: B sunt tñ, qui inuerecũdi sunt, vel ꝙ ad defectus proprios non aduertũt, vel nõ cognoscunt. Timidi vero, & q alios non nihili faciunt, defectuum autẽ propriorum curã gerentes, & aduertentes, magis solent verecundia capi. Atq; hęc quidẽ de affectibus animi, & eorum causis, & sympathijs, ac antipathijs dicta sint per transcursum.

De alijs quibusdam consensibus phantasiæ. *Cap.* 23.

QVosdam præterea consensus habet phantasia, quũ à memoria quorundam mouetur, aut valde intẽta est: quippe alio oscitante & nos pariter oscitamus, si non aduerterimus: qđ fit excitata memoria alterius ab oscitatione, tũ & facto repente & inaduertenter appetitu eiusdem, quod alias anima vti bonũ agnouit, vnde & nos simul oscitamus: nihil enim refert ad faciendũ eũ motũ, an vapores aliqui pigri super musculis sint, vnde appetitus fiat excutiendi, an alio modo, & ex memoria innascatur idẽ appetitus, idem.n. omnino fit: innascitur aũt nõ aduertẽtibus nobis facta memoria, aduertentibus aũt non innascit phantasia rectũ iudicante. Similiter & edente alio acerba quædã, memoria fit & appetitus consimilium, oĩs autem appetitus animã mouet, & calorẽ, anima autem, quæ in mẽbro est, qđ appetit, quasi sibi deficiat aliquid in eo, suggerit ꝓportionale quiddã, aut saliuã, aut, qđ melius indicat: sicut & in veneris phantasia appetitu facto intenditur virga suggerente anima plurimum spiritus: & dolente mẽbro calor & sanguis concurrit: ad q̃ si recto respiciamus, impossibile non existimabimus, quod de pregnãtibus dicitur, remanere scilicet in fœtu signa quorundã, quę ipsę auidissime appetiuere: siquidẽ facta ingẽti quadã phantasia & appetitu quorundã, anima ex ijs, quæ in corpore sunt, ꝓportionale aliquid mouet et præcipue in sanguine, ex quo quũ nutriat fœtus, nihil prohibet signa quędã eius alimẽti ita affecti ĩ eo remanere, presertim coloris, propter qđ ea si-

gnā rubentia ferè omnia sunt, & exustionem aliquā in sanguine factā ostendentia: C
fortasse autē & figura cupitę rei ostenditur, quod in eo ꝓportionali anima ēt figurā mentiat. Eadem porrò phantasia intenta potest & fascinum inferre, non quidem ab vnoquoq; hominū, sed à certis solum, quorum humores & spiritus adeo remoti sunt à natura aliorū, vt penè venena sint: ij igitur concepto in infantē odio intentissime intuentes, spiritus quosdā ex oculis, & tota è facie eiaculant, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos vti venena sensim absumunt: ex oculis aūt, & toto è corpore euaporare insensibilia corpuscula monstrāt specula, in quę mēsibus laborātes mulieres inspectant, spurca enim & squallore quodā ac situ obsita redduntur: legimus & familias quasdā fuisse in Creta, quæ laudādo fascinum inferebant, quod certe vti possibile recipiendū est: existente enim natura quorundā (vt dictū est) perinde ac venenosa, & eiaculatis ex oculis eorū spiritibus perniciosis, nihil ꝓhibet non infantes solū, sed & grandiores fascino affici, laudando autē maxime, qm̄ laus propria lętitiam parit, lætitia autem, vt diximus, dilatationem tum cordis, tum & spirituum facit, tum & totius faciei, & præcipue oculorū, vnde aditus quodammodo aperitur veneno, quod à fascinatore eiaculatur: qua è re forte enatū est illud, quod præfamur, quum aliquos laudare volumus, bene enim prius ominātes, Verba nostra, dicimus, tibi nō noceant: quin & aliq sunt, qui, dum laudantur, faciē auertunt, non tantum vt indicent molestā sibi esse laudationem, sed vt à fascino caueant, iam.n. in opinione est per laudationes fascinum fieri. Vtrum aūt & numeri quidam, & figuræ, & imagines sympathias quasdā & antipathias habeant ad amores, & odia, & fascinos, & vtrum verba, & cantationes, & id genus ligent, & soluant, alterius quidem est & temporis, & contemplationis. De ingenio autem eorum animalium, quæ intellectu D
carent, & quomodo nidos ad alendos fœtus, & telas ad capiendas escas tam artificio se fabricentur, & alia eiusmodi, nonnulla quidem diximus in ijs, quę de intellectione à nobis scripta sunt, nondum autem emissa, neq; plane exculta, & digesta: quod faciemus, si vita & ocium suppetet nobis. Atque hęc de sympathia & antipathia rerum, quantum attinet ad contagiones, pro tempore dicta sint.

De quibusdam dubijs à Ioanne Baptista Rhamnusio scriptis. Cap. Vltimum.

HÆc cū iam impressa essent, ac visa à Io. Bapt. Rhamnvsio Illustris. Consilij Decem Senatus Venetiarū Secretario, vtriusq; linguę peritissimo, & eorū, q̄ ad bonas literas & disciplinas attinēt, multa perdocto, gratulatus ille pro vetere amicitia nobis, simul & non nulla dubia ad nos perscripsit, & nouas quasdam sympathias proposuit, quarū rationem, si ocium mihi foret, expostulabat, digna quidem omnia, de quibus consideratio haberet diligētissima. Nam, quum ego causam, ꝙ in nauigatoria pyxide perpendiculum semper in polum spectet, retulissem in montes Ferri & Magnetis, qui sub polo sunt, dubitationē ille non negligendā attulit, primū quidē ꝙ, qui de subiectis polo partibus scribūt, nulli dicunt mōtes Ferri, & Magnetis sub polo esse: deinde ꝙ, & si dentur ij montes, causa tamen ad eos referenda non videtur in nostro mari, quando constet in Ilua insula iuxta Populoniam Italiæ esse Magnetis montes (inde enī erui oēm Magnetem, quo hic vtimur) nec tamen nauiū illac prætereuntium perpendicula ad eos montes verti, oportere aūt ita fieri, si Magnetis species perpēdiculum mouet, propinquissimis existētibus insulæ illius montibus: cur enim non magis moueant, q̄ qui remotissimi sunt sub polo?

Ad hęc autem & miras quasdam proposuit antipathias, quarum vna erat, quî fiat

A fiat vt impoſito oleo in charta ita aptata, vt cōtineat, ſubiectus ignis oleum quidem calefaciat, chartam aũt non. Alia erat conſimile habens rationem, cur & circa pomũ circumuoluto tenui linteo, pomũ ab igne calefieri cernamus, linteum nec quicquã lædi. Addebat autem & ꝙ à fulmine nauium malos ſæpiſſimè videmus tangi, carinas autẽ nunquam. Tum & illud quoque quærebat, quę ratio efficiat, vt feruente, & exundante in ahenis ſaccaro, ſi butyrum q̃uis modicum imponatur, ſtatim ſubſidat feruor, quo ingenio vtuntur artifices ad prohibendũ, ne erumpat ſaccarũ. Vtũtur & alio ingenio ad idem purificandum, quod pariter videri mirum poteſt: vbi enim coagulari ſaccarum incipit, proijciunt in vocatas campanas, tum cretam tenuem cicoriconizant, ac ſuperimponũt, qua campanæ oſtium patet, craſſitudine digiti: atq; ita ſaccarum purgant ſurculis omnibus, & fęculentia omni ad cretam attracta. Hęc ſunt quę ille nobis examinãda propoſuit, quod quidem faciemus à ſupraſcripto inſtituto noſtro non recedentes, vt non ꝓprias & propinquiſſimas cauſas aſſignare nitamur, ſed medias & ꝓprijs propinquiores, quo poſſibile nobis ſit.

Primum igitur vtrum ſub Polo ſint Magnetis mõtes, nec ne, ſub ambiguo relinquamus, ſcimus enim eſſe, qui ſcribãt planas magis eſſe eas regiones, de quo Paulus Iouius Epus Nucerinus Lucule̅tus hiſtoriarũ noſtri tẽporis ſcriptor, circa eã Sarmatiæ partem, quæ Moſcouia nũc dicitur, diligentẽ inquiſitionem ab incolis fecit, qui ne eos etiã inueniri montes retulere, qui Rhyphei ab antiquis dicti ſunt: meminimus tamẽ nos quaſdam chartas vidiſſe earum, quas mundi mappas appellãt, in quibus ſub polo montes notati erant (qui Magnetis montes inſcripti fuerant.) Siue igitur ſint, ſiue non ſint ij montes, nihil ad nos in pręſentiarum attinet, quando per B montes polo ſubiectos cathenam illam montium intelligimus, qui ad ſeptentrionem ſpectant tanti, & tam vaſti, ac Ferri & Magnetis feraces: qui, & ſi magis diſtant à noſtro mari, q̃ Ilua inſulæ montes, potentiores tamen ſunt ad mouendum perpendiculum propter abundantiam & copiã Ferri, & Magnetis. Fortaſſe autem, & qui in Ilua eſt Magnes, non multæ actionis eſt in ea minera: multi enim dũ in minera ſunt, minus valent, q̃ extracti, ꝙ ſpirituales ſpecies ſua habeant impedimenta: ſignum autem parum valere in ſua minera Iluæ inſulæ Magnetem, ꝙ tam propinquus quum ſit nauigijs illac prætereuntibus, perpendiculum tamen non ad ſe cōuertit. Incaleſcere autem & feruere in charta oleum, chartam non accendi, communem habet rationem cũ lebete, in quo aqua quidem feruet, lebetis fundus friget, & pomo, quod & ipſum calefit linteo illæſo. Horum autem omnium cauſa eſt antiperiſtaſis: frigida enim ſunt aqua, oleum, pomum, propter quod prohibent intermedium calefieri. Sed quomodo calefiunt ipſa, ſi mediũ nõ calefit? actio enim omnis contactu fit, ignis aũt non tangit aquam, oleum, pomũ, niſi per intermedia lebetem, chartam, & linteũ: hęc aũt niſi calefiant, ac tantũ calefiãt, quantum aqua, & oleum, & pomũ, nõ videt, qũo calefieri poſſint: ꝙ ſi calefiãt, quo pacto igitur per antiperiſtaſim & frigiditatem prohibent, ne intermedia incaleſcant? Dicendum poroſis exiſtentibus lebete, charta, & linteo citiſſime calorem contrahere aerem, qui in poris includitur, ac ꝑ ipſum incaleſcere aquam: porrò, quicquid aquæ calefactũ eſt, tolli ſtatim, & aſcendęre, ac loco eius ſubſidere aquæ partẽ nihil calefactam, quæ lebetẽ infrigidat, qua pori non ſunt, atq; ita cōtinenter fieri, vt aquæ pars cedat, & tollatur, pars ſuccedat, & refrigeret: ita & oleum facit, nam & ipſum actu frigidum eſt: ita & pomum, quoniam humidum eſt, & frigidum, & ſemper pars eius aliqua frigida tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus.

Cur lebetis fundus sit frigidus dum aqua, que in eo continetur, bullit.

Cur vero Fulmen nauium malos tangat, carinas autem & spondas, quæ iuxta C
aquam sunt, non, dubitationem maiorem habet, si modo verum est, quod fertur: nã & de Lauro traditur non feriri ipsam à fulmine, quod non satis certum est: eo autẽ recepto, q̃ res ita se habeat, promptior quidẽ potest esse ratio in Naui, quàm in Lauro: nam antennas feriri à fulmine facile est, q̃ altæ sunt, alta autem à fulminibus peti In prouerbio etiam est: causa autem est, q̃ fulmen vapor est quidam mistionis fortis, qui in altis gignitur, & extrusus è nube in latus acquirit impetũ; quare alta maxime ferit: interdum tamẽ impetus in ima inclinat, verum, vbi antiparistasim inuenit, aut frangitur, aut & repellitur: dictum est enim supra contrariorum species fugare contraria: igitur iuxta aquas quum descendit vapor, partim quidem frãgitur, partim repellitur, qm̃ aer aquis vicinus plenus est vaporibus frigidis ex aqua eleuatis, qui tũ materiali antipathia, tum spirituali frangunt, ac repellunt fulmen: quare carinas & proximas spondas aut non tangit fulmen, aut fractum non immutat. In Lauro autem vtrum talis antipathia sit, incertum est: illud magis in causa putarim, quod Laurus rotunda admodum est, & corticis densi ac læuis, à quibus omnibus fit, vt incidens vapor non inhæreat: propter quam rationem nec columnas à fulminibus tangi videmus, quòd rotundæ tersǽque sint.

Butyrum aũt iniectum cõpescere feruorẽ saccari dignam habet inquisitionem idem vero & Oleũ facere videmus in pulmenta, si qua corpulentiora sunt, vt in fabæ & ciceris lomenta, feruorem enim & exundãtiam eorũ cõpescit. Horum autem causa est, q̃ duo præcipue concurrunt, quum feruor exũdans fit, alterũ est excessus caloris, & vaporũ copia breui facta, alterũ est obsistentia feruentis rei, si corpulẽtior fit, multũ enim extendit & in magnas ampullas prius, q̃ scindat: ꝓpter qd & dupliciter ẽt compescitur exundantia illa, vno modo, si calorẽ & vapores frangas, qui extẽ D
duntur, quod fit iniectis frigidis vt aqua, alio modo, si ipsum obsistens ita præpares, vt extendi in magnas ampullas nõ possit, quod faciunt vnctuosa iniecta, diuidũtur enim ipsa ad minimas, & non vltra diuisibiles partes, quæ intermistæ partibus corpulenti humidi prohibent extensionem amplã fieri: extensio.n. rarefactio quædam est, rarefieri aũtẽ non admodũ possunt minima vnctuosi, tum q̃ minima sunt, tũ q̃ tenacis mistionis: quare, quũ vndiq; interposita intermistaq; sint obsistẽti, faciũt, vt nec ipsum obsistens recipere extensionẽ possit, nisi paruam, & per paruas ampullas factã: quare exundantia cõpescitur, & feruor fit per ampullas crebras, & paruas. Vnctuosa aũt sunt præcipue oleũ, & butyrũ, & bene diuisibilia in minimas particulas: at butyrũ cum saccaro ꝓbe cõuenit ꝓpter dulcedinis, & pinguitudinis sympathiã, quare, & si modicũ sit, sufficit tñ ad compescendam exundantiã saccari, qm̃ bene miscibile est, & modicũ omne in multa partibile. Creta vero imponit supra campanæ ostium, non q̃ ipsa attrahat fœculenta, sicuti magnes ferrum, sed q̃ prohibendo exhalationem inclusi ignis & vaporum, fit, vt penitissime vapores permeent per saccarum, qui mox ascendentes secum ferunt agglutinatas omnes sordities, & sursum impellunt, quæ hærentes cretæ propter tenacitatem sic reddunt purum & syncerum saccarum.

Si igitur per hęc & doctissimo Viro IO. BAPT. RHAMNVSIO, & alijs factũ est satis, tibi præsertim Cardinalis amplissime, mihi quidem & gaudeo, & gratulor: sin autem & alia desiderantur, excusabit me horum consensuum & dissensuum natura, quæ adeo in abdito est. Si qui vero laborem nostrum commendabunt, aditũq; & viam per nos apertam his rebus fatebuntur, id omne debebunt tibi.

HIE-

HIERONYMI FRACASTORII DE CONTAGIONIBVS ET CONTAGIOSIS MORBIS, ET EORVM CVRATIONE

LIBRI TRES,

AD ALEXANDRVM FARNESIVM CARD. AMPLISS.

Quid sit Contagio. *Cap. Primum.*

NVNC autem de Cõtagione prosequamur, cuius gratia tot de sympathia & antipathia rerum quæsita sunt, ab ijs incipientes, quæ vniuersalia magis videntur, & aliorum principia. Quòd igitur contagio sit quędã ab vno in aliud transiens infectio, vel ipsum nomen ostendit: in duobus enim semper contagio versatur, siue illa duo diuersa sint, siue duæ cõtinuæ vnius partes: verum, quæ inter diuersa fit, simpliciter & proprie contagio dicitur, quæ vero inter duas vnius partes, nõ proprie, sed quodam modo. Videtur autem & consimilis esse in vtroq; infectio, & cui contagio fit, & à quo, tum enim contagionem factam dicimus, quũ simile quoddam vitium vtrunq; tetigit: quam ob rem, qui hausto veneno pereunt, infectos quidem fortasse dicimus, contagionem autem accepisse, minime: & in aere quæ simpliciter B putrescunt, lac, & carnes, & reliqua, corrupta quidem vocamus, non autem contagionem passa, nisi & aer ipse corruptus consimiliter fuerit: de hoc autem diligẽtius in sequentibus inquiremus. Videtur autem actio omnis & passio aut circa rerum substantiam fieri, aut circa accidentia: contagionem autem accepisse quempiam nõ appellamus, ꝙ calefactus ab alio fuerit, aut factus vitiosus, nisi per trãsumptionem: quapropter videtur contagio consimilis quædam infectio secundum substantiam. Vtrum igitur, quum domus incendio vicinæ ardet, contagionem vocemus? at certe neq; hæc contagio est dicenda, nec in vniuersum, quum totum ipsum corrumpitur primo, secũdum ꝙ totum est, sed tum magis, quum in particulis minimis & insensibilibus quædam infectio fit, & ab illis incipit: quod & nomen infectionis ostẽdit, infectum enim vocamus non corruptum, qua totum est, sed quodãmodo, & circa insensibilia: totum autẽ voco ipsum compositum, particulas vero minimas, & insensibiles voco eas, ex quibus compositio fit, & mistio. Exustio igitur circa totum ipsum fieri videtur, contagio autem circa particulas componentes, quanq̃ & ab ijs mox corrumpatur & totũ ipsum: propter quod & mistorum passio quædam videt contagio. Quoniam autem dupliciter corrumpuntur, & intereunt mista, vno modo per aduentum contrarij, sub quo consistere non potest eorum forma, alio modo per dissolutionem mistionis, vt in putrefactis contingit, dubitationem fortasse habet, vtro modo contagio fiat infectione in particulis minimis illata: ad hæc autem & qualis nam sit hæc infectio, vtrum corruptio earum particularum, an alteratio sola, & quid demum patiantur: quare & illud potest dubitari, vtrum contagio omnis sit putrefactio quædam. Quæ omnia manifestiora quidem fient, si contagionum differentias primas, & earum causas in primis perquisiuerimus: nunc, si licet aliquo modo contagionis rationem subfigurare, dicemus cõtagionem esse consimilem quandam

dam

dam misti secundum substantiam corruptionem, de vno in aliud transeuntem infe- C
ctione in particulis insensibilibus primo facta.

De prima contagionum differentia. *Cap.* 2.

TRiplex autem videtur esse prima contagionum omnium differentia: alia enim contactu solo afficiunt, aliæ præterhoc & fomitem quoq; relinquunt, & per ipsum contagiosa sunt, vt scabies, phthisis, areæ, elephantiasis, & id genus: fomitem appello vestes, ligna, & eiusmodi, quæ incorrupta quidem ipsa existentia conseruare nihilominus apta sunt cötagionis seminaria prima, & per ipsa afficere: nõnulla porrò sunt, quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiam transferunt contagionem, vt pestilentes febres, & phthisis, & lippitudines quædam, & exanthemata illa, quæ variolæ vocantur, & similia. Videntur autem ordine quodam se habẽre hæc: nam, quæ ad distans faciunt contagionem, ea & fomite & contactu afficere consueuere, quæ vero fomite contagiosa sunt, eadem & contactu contagiosa sunt, ad distans autem non omnia, at contactu omnia: quapropter & simplicissima est, & natura prior ea contagio, quæ solo contactu afficit, quare & de ea primo agemus inquirentes, quomodo fiat, & per quod principium, mox & de alijs, vt videamus an omnium sit commune quoddam principium, an diuersum in singulis, & quid proprium habeat vnaquæque.

De contagione, quæ solo contactu afficit. *Cap.* 3.

VIdetur autem, quę inter fructus contagio versatur, maxime eiusmodi esse, quæ solo contactu afficiat, vt vuæ ad vuam, & pomi ad pomum, quare quærendum D
est, quodnam eius infectionis principiũ sit: q enim tangentia sese isthæc afficiantur marcescente aliquo illorum primo, manifestum est, quo autem principio, non manifestum: quoniam autem primum, vnde omnis infectio in alia transit, putrefactũ fuit, censendum est & secundum quoq; consimiliter putrefactionem concepisse, si quidem contagio consimilis erat in vtroq; infectio. Est autem putrefactio dissolutio quædam mistionis calido innato euaporante, atq; humido: eius vero euaporationis principium semper est aliena caliditas, siue ea in aere sit, siue in circunfuso humido: igitur quod in vtroq; est principium putrefactionis, idem & contagionis principium erit, caliditas scilicet extranea: sed ea ĩ primum aut ex aere accessit, aut ex alio, & contagio nondum dicitur, in secundum autem accessit ex ijs particulis insensibilibus, quæ euaporant è primo, & iam contagio est, qm̃ similis est in vtroque infectio: potest aũt euaporans è primo calidum in secundum facere, quod aer in primũ, & similiter putrefacere, imo magis propter analogiam.

Quoniam autem, quę euaporãt è primo particulę, alię quidem sunt calidæ & siccę, vel per se, vel ex commistione, aliæ sunt calidæ & humidæ similiter vel per se, vel ex commistione, videntur quæ calidæ sunt & siccæ, aptæ quidem exurere magis, putrefacere autem minus, quæ vero calidæ & humidæ sunt, è cõtrario putrefacere aptę magis, exurere vero minus: humidum enim partes eius, quod tangit, emollit, ac laxat, beneque separabiles reddit, calidum autem sursum tollit, ac separat, vnde dissolutio mistionis fit euaporante calido & humido innato, quæ putrefactio erat: quapropter existimandum est calidas & humidas particulas aut per se, aut ex commistione humidas, quę euaporant è primo, esse principium & seminarium eius putrefactionis, quę in secundo fit: dico autem humidas ex commistione, quoniam in euaporatio-

A potationibus, quæ contingunt in putrescentibus, misceri vt plurimum accidit particulas minimas, ac sic principia fieri tum generationum quarundam, tum & corruptionum nouarum: aptissima autem est ad putrefactiones & contagiones inferēdas ea commistio, quę è calidis fit cum humidis. In fructibus igitur quæ contagio accidit, per hæc principia fieri putādum est, at vero & in alijs quoque omnibus, quæ putrescentia sese tangunt, si analoga sint, idem euenire, & per idem principium existimare par est: principium autem sunt particulæ illæ insensibiles, quæ euaporant, calidæ quidem, & acres, sed humidæ commistione, quæ deinceps seminaria contagionum dicantur.

De contagione, quæ fomite afficit. *Cap.* 4.

VTrum autem & ea, quæ per fomitem contagionem afferunt, per hunc modū & per idem principium fiant, dubitationem habet: quoniam principium, quod est in fomite, alterius naturæ videtur esse, siquidem, vbi in fomitem secessit à primo infecto, illic diutissime perdurare seruariq; incorruptū potest: vt admirationem non paruam præbeant, quæ & phthisici, & pestilentes tetigere, lectuli, vestes, ligna, & id genus, sæpissime enim vidimus virus illud per duos & tres annos seruatum: at particulæ, quæ è putrescentibus euaporant, nullæ tam diu perdurare posse videntur: sed profecto propter hāc caussam nemo putare debet non idem esse principium, quod in fomite est, cum ijs, quæ solo contactu afficiunt, quando particulæ, quæ euaporant è primo, eædem & in fomite pariter reseruari possunt, atque ita seruatæ, idē facere, quod & tum fecissent, quum euaporarunt è primo. Quòd autem tam diu perdurare seruariq; possint in fomite, si quis persuaderi vult, & minus admirari, debet se in consimilibus exercere: nonne videmus alienum odorem in ligno, & vestibus, & alijs per multum temporis asseruari, nec nuda quidem illic qualitate, & sine subiecto existente, sed corpusculis magis cum ea minimis, atque effugientibus visum? quid de fuligine & fumo dicemus in parietibus obducto? nonne & hæc ex minimarum particularum admistione tinctura fit, quæ diutissime durare incorrupta consueuit? ac talia certe infinita alia sunt, quorum omnium rationem si quis forte requirat, è duobus dicimus maxime depēdere, quorum alterum est subtilitas, alterum est fortitudo & constantia mistionis: propter subtilitatem igitur penetrant, & in foraminibus quorundam conduntur, vnde neq; aeri subiecta sunt, neq; multis extrinsecarum alterationum: propter validam autē mistionem durare possunt aduersus multa. Est autem valida & fortis mistio duplex, altera in duricie consistens, vt ferri, lapidū, & eiusmodi, quorum insensibilia minima annos per multos viuūt, altera in lentore quodam, & multa elaborataq; mistione constituta: dura igitur & si non sunt seminaria cōtagionum, at lenta elaborataq; esse possunt: est autem elaborata mistio, quæ è valde minimis fit bene inuicē agitatis (vt in ijs, quæ de sympathia diximus:) accidit autem talem mistionem fieri in euaporationibus illis, quę cōclusę sunt, vbi nō dispergitur, quod euaporat, sed valde agitatum minutissime commiscetur, quod si lentorem quoq; accipiat, & valida mistio fit, & apta seruari in fomite: cuius signum est, q̄ quæcunque per fomitem afficiunt, omnia lenta, glutinosaq; conspiciuntur: & propter hoc sola ea, quæ talia sunt, fomitem habere possunt: quæ autē lenta nō sunt, sed aut in sicco per se consistunt, aut multo aqueo abundant, aut apta citissime alterari, ea quidem putrescentia contagiosa esse possunt ad id, quod tāgunt, fomitem autem non relinquunt, q̄ vel non adhęrescant, & glutinentur, vel cito alterētur: pro-

B

pter

pter quod marcescentes fructus con tactu quidem afficiunt, fomite aût non, plurimo enim aqueo abundant, & quod euaporat lentum non est, lenta vero agglutinãtur quidem, & resident in ijs, quę tangunt, & propter fortem mistionem non facile alterantur: ꝙ si analoga sint cum eo, quod tangunt, statim contagionem inferunt, si vero non analoga fuerint, &, quod tangitur, non aptum quidem est affici ipsum, sed seruare tamen seminaria, tum fomes fit, & nactum mox aliquid, quod analogum cũ primo sit, non aliter inficit, ac & primum fecisset: nihil enim refert, siue aliquid statim tangat, siue mediante alio. Non sunt autem apta omnia, vt fomes fiant, sed solũ quæ foraminulenta sunt, & calida, aut parum frigida: in ijs enim & condi possunt seminaria contagionum propter foramina, & non alterari neq; ab ipso fomite, neque ab extrinsecis, nisi ea plurimum excedant, ꝓpter quod aduersum ignem non defenduntur: igitur neq; ferrum, neq; lapides, & eiusmodi frigida & non foraminulenta idonea sunt, vt fomites fiant, lana vero, & panni, & lignorum multa, idonea magis sunt. Quòd igitur, & quę fomite afficiunt, commune principium habeant, & cõem inficiendi modum cũ ijs, quæ contactu solo, ex his manifestum esse potest: differunt autem mistione, ꝙ his quidem fortis & lenta sit, in illis debilis, & non lenta, & propter hoc alia fomitem relinquunt, alia non. C

De contagione, quæ ad distans fit. Cap. 5.

MAiorem autem tum admirationem, tum dubitationem præbent ea, quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiã contagionem faciunt. Lippitudinis genus est, quo qui laborat, omnes solet inficere, qui in ipsum spectant: notissimæ sunt & pestiferæ febres, & phthisis, & alia multa, quorum labe cohabitantes, quanq̃ ne etiam tangant, coafficiuntur: horum igitur quæ natura sit, & quo pacto id vitium propagetur, dubitatio non parua est: quapropter accuratissime de hoc est inquirendum, qm̃ maxima pars hæc est eorum, quæ inuestigamus. Videtur autẽ contagio hæc & alterius naturæ esse, & per aliud principium fieri: primum quidem quia pestiferarũ febrium nõnullæ sunt, quæ horis decem, aut duodecim perdunt, ægro nihil caliditatis, nihil frigiditatis sentiente. Pręterea, si lippus alium lippum reddit, alterius quidem naturæ videtur affectus iste, quoniam visio non per caliditatem, aut frigiditatem fit, sed per vocatas species & simulachra rerum. Porrò subita & penè momentanea penetratio harum contagionum idem prorsus ostẽdit, statim enim & ictu (vt dicitur) oculi penetrant per totum animal, & necant, quod nulla alia qualitatum notarum tam prompte facere potest, ꝙ contrarium habeant. Adde ꝙ, si à notis qualitatibus fieret hæc contagio, ad debilius quidem, & minus resistens semper propagaretur, quod certe fieri non videmus, quãdo sępe id, quod debilius est, aut nihil, aut minus patitur: vt oculos quidem phthisis non carpit teneriores, delicatioresq; existentes, pulmones autem corripit. Postremò, quum hæc contagio vndique, & ad omnem partem feratur, imitari quidem videtur spiritualiũ motum, qui in orbẽ fit: corpora vero, quę notis qualitatibus constãt, vnũ tantum motũ habent, sursum, aut deorsum: quare alius impetus, alia vis esse videtur harum contagionum, & venenis, aut Catablephæ animali assimilari, non autem reliquarum contagionum modum & naturam sequi. D

Quòd causa contagionum, quæ ad distans fiunt, reducenda non sit ad proprietates occultas. Cap. 6.

QVi igitur occultas proprietates inducunt, paruo negocio ab his sese difficultatibus extricant, per pauca rationem omnem earum contagionum ad hasce

A proprietates referentes: quod & in alijs multis omni solicitudine liberi & securi factitant: bene igitur erit de his proprietatibus breui quędā percurere, simul enim & illud aperietur, quod nam esse possit harum contagionum principiū. Supponēdum aūt est nobis, quum decem sint rerum omnium genera, actiua tamen principia esse tantum substantiā & qualitatem: constat enim neq; quantitatem, neq; ad aliquid, neque vbi, neque alia (vt summatim dicamus) effectiua esse, nisi per accidens: porrò substātiam per se nihil aliud facere, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, & circularem, hi enim à forma rerum fiunt, reliquæ vero actiones à qualitatibus proueniunt. Qualitatum vero alię materiales dicuntur, calidum, frigidum, humidū, siccum, lux, odor, sapor, & sonus: alię spirituales vocātur, quæ species sunt, & simulachra materialium, siue sint cū ijs vniuoce, siue non, vt lucis lumen, saporis vero, & odoris, et soni species nomen non habent, nisi saporimen, & odorimen, & sonimen velimus effingere, sicut à luce lumen: simil'r & caliditatis, & frigiditatis, & aliarum species nomen non habent, constat autem eas esse tum ex sensibus, tum ex intellectu. Quòd igitur materiales qualitates multa possint efficere, manifestum est, nam primæ quidem vocatæ omnia generant, & alterant: secūdæ vero appellatæ lux, odor, sapor, & sonus nihil quidem inter se agunt, qm̄ contrariæ non sunt, sensus tamen mouent, sed & hoc ijs mediātibus, quæ spirituales vocātur: harum vero spiritualium, ꝙ actio multa sit, & vis in natura, similiter est manifestū (vt in ijs diximus, quę de rerum sympathia & antipathia scripta sunt) nam & sensus, & intellectum mouent, & principia sunt motionum in animalibus: deinde & motus locales videntur facere, attractionem, & fugam, nonnullæ etiam & primas qualitates producere, vt lumen, quod calorem gignit. Hæc igitur quum ita sint,

B quærimus quidem ab ijs, qui occultas proprietates inducunt, quando actio omnis vel à substantia fit, vel à qualitate materiali, aut spirituali, quonam principio dicant actionem hanc fieri, qua contagiones produci videmus. Ac certe, si à substantia, & forma fieri asserāt, quid oportebat occultam proprietatem vocare? sed vocent, vt lubet, nihil tamen ea forma facere poterit, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, contagionem autem non, quæ per se localis motus nō est, sed magis quorundā corruptio, & quorūdam generatio. Si vero qualitate aliqua fieri dicant, si quidem materiali, nihil ignotum assignabunt, nisi forte ignotum quoddam qualitatum genus effingant, quod nec caliditas, nec humiditas, nec siccitas sit, quod certe effingi non potest: si autē spiritualem aliquam qualitatem in causa ponant, poterant quidem notiori saltem vocabulo vti, & statim dicere spirituale aliquod cōtagiones hasce producere. Sed certe neq; hoc adducere pro causa possunt, primum quia spiritualia hæc tam diu solū durare consueuere, quam diu præsens est illud, à quo effluxere, nisi forte fuerint in intellectu: at quæ ad distās faciunt contagionem, absente etiam primo perdurant nihilominus & in fomite, & in aere, quin imo de loco ad locum feruntur trans etiam maria, quod signū est corpus esse, quod & defertur, & perdurat, longe à primo se habens. Quòd si dicant corpus vtiq; esse hoc, quod de loco ad locū fertur, agere tamen per spirituale qualitatē, profecto & ad non necessaria recurrunt, & incōueniens assignāt: si. n. recte definita contagio est, oportet tale in secundo fieri, quale in primo fuit, & idem esse in vtroq; principium, ideóq; & in quarto, & quinto, & in alijs, quæ contagionem recipiunt: tale aūt non potest facere vllum spiritualium per se, per accidens quidem nihil prohibet spiritualia enecare, & dissoluere etiā mistionem aliquā fugando quædā cōtraria,

quod

quod & fœtor facere poteſt, & Cathablephæ animalis aſpectus (vt dictũ in ſympathijs fuit:) generare aũt tale in fecũdo, quale in primo fuit, nõ poſſunt ſpiritualia, generatio enim omnis per primas fit qualitates. Oportet aũt in hiſce contagionibus non putrefactionem ſolũ fieri, ſed à primis ſeminarijs & alia quoq; gigni, & propagari, quæ ipſis ſimilia natura ſint, & miſtione, non aliter, quàm ſpiritus in animali è ſanguine ſolent alios ſibi conſimiles generare, quod ſpiritualium nullum efficere per ſe poteſt: quam ob cauſam & in contagionibus, quæ ad diſtans fiunt, idem eſſe commune principium, & eundem inficiendi modũ per qualitates notas cẽſendum eſt, quod & Ariſtotelem & Galenum exiſtimaſſe ſine dubio videre poſſumus. Differunt autẽ harum contagionum ſeminaria & ab ijs, quæ ſolo contactu afficiunt, & ab ijs, quæ fomite ſolo: ſed primũ dicamus, quo pacto ad diſtãs ferri poſſint, & quomodo in orbem moueri videantur, & qua ratione vim tantam ſortita ſint, & tam cito penetrent, & quales ſint earum analogiæ, tum demũ, quam differentiam habeant ad alia ſeminaria, diffiniemus. C

Quomodo ſeminaria contagionum ad diſtans ferantur, & in orbem. Cap. 7.

ERgo illud in primis inquiramus, quo motu agãtur ſeminaria illa cõtagionum, quando longe, & ad eos, qui diſtãt, ea ferri manifeſtum eſt, qđ multi adeo mirãtur. Eſt autem inter prima reſpiciendũ ad cõſimilia, quo minus admirari poſſimus: qs putaret è cepe & allio lachrymas nobis vel è longinquo elici, è pipere, iride, ptharmica ſternutamentum, è croco, ſolano ſtrieno ſomnum conciliari, è tractatione metallicorũ apoplecticum hominem fieri: exhalant nimirũ ex omnibus his, ac circunquaque feruntur inſenſibilia corpora, quorum diuerſæ actiones ſunt, & facultates: manifeſtiſſimum autem hoc apparet in ijs, quæ corrumpuntur, & putrẽt. Principiũ autem motus eorum corpuſculorum ad omnes partes, partim quidem per ſe eſt, partim ab alio datur: per ſe igitur euaporatio omnis ſurſum fertur, quod & in fumo & alijs multis ſpectari poteſt, ſiquis neſciat euaporationem omnem calidam eſſe: ab alio autẽ accidit & in latus, & deorſum poſtremo pelli: qđ præcipue duabus de cauſis euenit, altera eſt obſiſtentia aut aeris, aut tabulatorum, & eiuſmodi, in quæ incidunt, quæ primum exhalant, partes: vbi igitur vltra ferri non poſſunt, pelluntur quidem & in latera ab ijs, quæ ſuccedũt, & hæc ab alijs, donec accidat repleri totũ: altera cauſa eſt aer ipſe, q euaporationem oẽm, ſi tenuis ſit, & bene ſolubilis, diuidit vſq; etiã ad minimas & non vltra diuiſibiles partes: ea enim eſt elementorũ, & liquidorũ omnium natura, vt ſitũ conuenientem quærant, quantum poſſibile eſt: conuenientiſſimus autẽ ſitus eſt, quum partes cõtinuæ inter ſe ſunt, aut, ſi cõtinuę eſſe nõ poſſunt, minus tamen inter ſe diſtent, quo poſſibile ſit: ſic enim minorẽ violentiam ſuſtinẽt, vt in ijs diximus, quæ de ſympathia tradita ſunt: qua de cauſa aer continenter eam euaporationem diuidit magis, & magis, donec ad eas veniat partes, quæ nõ vltra diuidi, & ſeparari poſſunt: facta igiť innumerabili illa diuiſione multum aeris repleri accidit, & circũquaque miſceri, quod & in fumo manifeſtiſſimum eſt videre. Propter has igitur cauſas, & quę circa contagiones cõtingunt euaporationes, circũquaq; feruntur, & aeris multum occupant, qm̃ exhalatio omnis multum diffunditur, magis autẽ ſurſum, & primo, ſed tamen mox & ad latera, & poſtremo deorſum accidit ferri: ac ſic & cohabitantes poſſunt inficere ſeminaria hæc, & non ſolum in fomite, ſed & in aere per certũ tempus ſeruari, diutius autem in fomite. Quo autem D

modo

A modo fiat, vt tam paruæ quantitatis existentia non alterentur saltem medio in aere exposita, priorem habet dubitationem: nam quę tam fortis esse mistio potest in tam parua particula, vt in aere diu consistere valeant, præsertim, quæ in duricie non consistunt? sed certe, quæ lenta sunt, & glutinosa, quanq̃ paruissima sint, possunt quidẽ si non omnino tantum, quantum dura, viuere, at paulo minus possunt. Dura quidẽ propter tria resistunt alterationibus maxime, & ꝙ in pauca quantitate plus habent materię, & ꝙ propter terram plus habent frigiditatis, & ꝙ partes non bene subtiliari & rarefieri possunt propter densitatem: quod fieri oportet, si caliditas induci debet: priora igitur duo & si lenta non habent æque, ac dura, at tamen in parte habent & ipsa: tertium vero habent non minus, q̃ dura, hoc est difficultatem subtiliationis propter partium tenacitatem, & ꝙ mistio è valde minimis constat: tenacitas enim facit, vt pars non facile secedat à parte, mistio vero è q̃ minimis facta bene vnitis aduersus alterationes omnes valet: qm̃ si rarefieri oporteat, statim præsto sunt partes terrę, quæ prohibeant, iuxta quodlibet minimum sitæ, si vero densari necesse sit, præsto sunt ignis partes propter propinquitatem, quæ similiter obstent: qua de causa non solum dura, sed & lenta sese defendunt ab alterationibus multis, si mediocres sint, magnas autem non ferunt: propter quod & ab igne absumuntur seminaria omniũ contagionum, & ab aqua etiam frigidissima franguntur. Quòd si curiosior quispiã illud quærat, cur intrinsece saltem non alterentur hæc seminaria, quum è diuersis sint mista, sciat ille non esse hanc solis seminarijs propriam quæstionem, sed & alijs multis communem, vt piperi, calci, euphorbio, pyriti lapidi, & metallicis, & alijs pluribus, quæ quum è diuersis sint mista, alterationem tamen nullam intrinsecus, aut B nullius momenti patiuntur, sed annos multos immutata pseuerant: vt mirum sit lapides annos mille, & duo millia durare. Causa omnium est, ꝙ mistio, quæ è diuersis fit, ad tam minimas particulas redacta est, quòd propter paruitatem excessum nõ habent particulæ inter se illum, qui requiritur ad agendum: qua de causa, dum mistio illa eo pacto perstat, dum igneæ partes separatæ sunt, & dispersæ, sepultæque in alijs, alteratio nulla introrsum fit: quare & piper, & euphorbiũ, & reliqua tractata manibus frigida sentiũtur: at vbi casu aliquo mistio illa soluitur, & mutatur, & partes, quæ eiusdem rationis sunt, in vnum coeunt, & maiorem quantitatem, & potentiam ad agendum acquirunt, tum actu fiunt, & agunt iam: vnde & calx, & piper, & euphorbium iam calida percipiuntur, quum prius potentia solum calida essent, actu vero aliter se habentia: propter eandem causam nec seminaria intrinsecus sese alterant, quanq̃ è diuersis constent, vtpote mista. Quòd autem in tam pauca quantitate vis multa inesse possit, declarat fulgur, quod nõ aliud est, q̃ vapor: declarant & euphorbij, & piperis, & similium particulæ minimæ & effugientes visum, quibus tanta vis à natura tributa est: adeo refert ignem in materia densa contineri, quanq̃ parua sit. Talia quoq; sunt seminaria contagionum, omnia enim acria per se sunt, quanq̃ in lentore cõstituta, quæ & ipsa actu fiunt a calore animalis subtiliante eam mistionem, & vniente partes consimiles: talia autem ad humores & spiritus non paruam potentiam habent, quare & perdere etiam possunt paucis horis, si ad spiritus analoga sint: de quo mox largius dicemus. Eadem & ex oculis lippiẽtibus eiaculari possunt in alterius oculum, & cõsimilem infectionem inferre, quæ visio quidẽ non est, sed vitium in oculo. Quòd aũt in animal penetrẽt & nonnulla citissime nemo mirari debet, si modum quo ingrediuntur, consideret: ingrediuntur autem è paruis poris, & venis, & arterijs in maiores, & ab his in alios, sæpe etiam vsq; ad cor.

Vnus

Vnus penetrationis modus est per ꝓpagationem & quasi sobolem : prima enim seminaria, quæ adhæserunt è vicinis humoribus, ad quos habent analogiã, consimilia sibi alia generant, & propagant, & hæc alia, donec tota humorum massa & moles afficiatur. Alius modus est per attractionem, quæ intro fit tum inspiratione per anhelitum, tum venarum dilatatione: simul enim cum aere, qui attrahitur, ingrediuntur commista contagionum seminaria, quę, vbi introducta sunt, non eadem facilitate regrediuntur per expirationem, qua ingressa per inspirationem fuere, quoniam agglutinantur humoribus & membris, & nonnulla etiam spiritibus, qui contrarij speciem refugientes, secum & inimicum ad cor ferunt : non enim dicendum est (vt quidam aiunt) venena & contagiones præcipue cor petere, atque aggredi, vti inimicum, quasi cognitio & voluntas ijs insint. Tardius autem penetrant, quæ per se minus acria sunt, aut in lentore multo sepulta, & analogiam habentia ad crassiores humores, & quæ per venas trahuntur, celerius aũt, quæ per anhelitum, & quæ subtiliora sunt, & acrimoniæ maioris, ad spiritus autem analoga. Fortasse autem & alius est penetrationis modus: omnis enim euaporatio de angusto in amplum facillime diffunditur : quare, quum minores & angustiores sint venę, quę circa summa sunt, maiores vero continuè, quà versus cor itur, inde fit, vt & contagio q̃ facillime ex angustis venis in amplas diffundatur, vbi etiam maior est calor, atq; ad cor etiam feratur, nisi quid obstet. Quòd igitur, & quæ ad distans fit contagio, per idem cõe principium fiat cum alijs, & per eundem modũ, & quo motu feratur, & qũo penetret, & tantam habeat vim, hactenus dictum sit: qũo autem particulari & propria quadã natura ab alijs differat, nunc dicat. Ab ijs igitur, quæ solo contactu afficiunt, differre videt, ꝙ hæc in forti mistione constituta videt & lentore quodã, illæ vero nõ: ab ijs **D**
vero q̃ fomite solo & contactu inficiunt, differunt eæ, quæ ad distans protendunt, ꝙ validior adhuc mistio ijs inesse videtur, & subtilitas maior, ꝓpter quod & penetrãt magis, & maiorem actionem habent. Fortasse autem & antipathia ad animal his est, non ea solum, quæ materialis dicitur, sed & spiritualis etiam, quæ spiritus potest fugare, & calorem, qui humorum mistionem continet, propter quod & maxime potest putrefactionem inferre: de quo etiam mox dicemus.

C (margin, beside first line)

De analogia contagionum. *Cap.* 8.

CONtagionum autem analogiæ multiplices quidem sunt, & maxime admirandæ: pestis quædam est arboribus aut satis, animalium nulli obest: contra quædam tangit animalia, satis & arboribus parcit: & inter animalia, hęc hominẽ carpit, illa boues, illa equos, aut alia: sed & in eadem specie, quæ pueris & iuuenibus est cõtagio, senum neminem lædit, & è contrario: nec quæ mares, semper etiam mulieres attingit: promiscue vero alij certas pestes sensere, alij non : & alij inter pestilentes illæsi versantur, alij non. Inter membra porrò est & sua analogia : Lippitudo nulli membro nocet nisi oculis: Phthisis vero non oculis, quanquam delicatioribus, sed pulmoni: Alopeciæ & Achores caput solum tentant. At vero & in humoribus quædam vni est contagio, alij non, quædam omnibus, aliæ spiritus præcipue perdunt: quorum omnium admiranda quædam ratio est, assimilantur autem & alijs multis, de quibus omnibus diximus in ijs, quæ de sympathia, vbi etiam communes causas perquisiuimus, quæ vel ad rationem agentis referuntur, vel materiæ, vel applicationis, ꝑ quę nõ omnia agunt in omnia, sed certa in certa solũ, quæ analoga dicuntur. Particulares autem, & proprias analogias nec institutum nostrum est dicere, nec

pruden-

A prius enim inquirere fat. n. in psenti sit, si nō proprias & propinquissimas causas: at medias tm̄ sciamus, & ad proximas nitamur, quantū pro subiecta materia dabitur.

Vtrum contagio omnis putrefactio quædam sit. *Cap. 9.*

NVnc illud inquiramus, vtrū omnis cōtagio putrefactio quædā sit, & an omnis putrefactio contagiosa. Videtur aūt putrefactio omnis contagiosa, aut simpliciter, aut saltē ad continuā partem: ad aliud vero cōtagiosa nō omnis est, qm̄ ad agendū multa, vt diximus, requiruntur. Oēm autem contagionē in putrefactione quadā consistere dubitationē fortasse habet, qm̄ rabies cōtagio quædā videtur, putrefactio autē nō: similiter & vinū, quum acescit, ab alio contagionē quandā pati videtur, putrefactionem autem non: nam quū putrescit, tum & fœtet, & ingustabile est, acetū vero suaue est, & puttedinib⁹ etiā resistit: sed certe & eæ putrefactiones quædā sunt existimādæ. Verū illud circa putrefactiōes est intelligendū, q̧ interdū sola misti dissolutio fit, & sola euaporatio humidi, atq; inati caloris, generatio aūt noua nulla cōsequit, atq; hęc simplex putrefactio dicit: interdū ī ipsa euaporatione simul & generatio aliqua prouenit aut animalis, aut alterius, qd formā vnam & certā habet, & mistionis rationē, ac digestionem suā. In q bus igitur simplex fit putrefactio, generatio aūt nulla, & fœtor fit, & abominabilis sapor propter causam, q̄ in sympathijs dicta est: vbi vero generatio aliqua intercidit, & digestio, ordoq; partiū pro certa forma, tū sæpe neq; fœtor fit, neq; abominabile quicq̄: igitur & vinū quandoq; quidē simpliciter putrescit, & marcorem contrahit, & ingratum, ingustabileq; est, interdum nō simpliter putrescit, sed & simul generatio aliqua sequitur, vt aceti: euaporāte enim, qd dulce atq; aereū est, relicto multo terreo subtili adusto cū plurimo aqueo, mistū
B illud fit, qd acetū vocamus, cuius & forma sua est, & digestio, & ordo partiū, & sapor, & odor. Quòd aūt præcedat putrefactio aliqua prior, declarant & lac, & pituita, quæ, quum putrescere incipiunt, statim acescunt. In rabie quoq; putrefactionem quandam accidere censendum est facta cōtagione ab alio: latet autem nos, qm̄, quæ in viuo animali putrefactiones fiunt, non admodū manifestæ sunt: verisimile est autem ita se habere, qm̄ & canes, quum rabiunt, febre quadam corripi solent. Si igitur in omnes contagiones inductio fiat, omnes quidem in putrefactione quadam consistere videbuntur: quod & ratio quoque persuadet, qm̄ nulla alia euaporatio aptior esse videtur ad contagiones inferendas, quàm quæ in putrefactionibus fit. Quoniam aūt diximus contagionem esse in insensibilibus particulis, primo quærat fortasse quis, vtrum particulæ illę corrumpantur quidem, an alterentur solum: ad quos dicimus, quantum quidem sufficit ad putrefactionem faciendam, non necesse esse corrumpi particulas ipsas, sed alterari solum, quatenus dissolui mistio possit, & euaporare calidū cū humido innato, nihil tn̄ prohibet & corrumpi etiam, sed nō necesse est, quatenus attinet ad faciendam putrefactionem. Quoniam autem putrefactiones omnes ad continuam saltem partem consimilem putrefactionem inferre aptæ sunt, si omnis quidem contagio putrefactio est, videbitur quidem contagio simpliciter & communiter dicta, putrefactio quędam consimilis de vno in aliud transiens, siue continuum illud sit, siue diuersum: verum hęc non est ea, quę proprie contagio dr̄, sed illa, q̄ inter diuersa versatur: q̧ & si etiā maxime proprie velimus contagionem cōsiderare, q̄ in morbis spectatur, & non solo cōtactu afficit, erit quidem contagio, cōsimilis de vno in aliud transiens putrefactio, cuius seminaria actionis multę sunt, in forti ac lenta mistione constituta, ac antipathiam ad animal

habentia non solum materialem, sed & spiritualem etiam: ex qua definitione ratio omnium eorum manifesta est, quæ circa contagionem videntur. C

Cur morborum alij contagiosi sint, alij non: & contagiosi cur lenes sint. Cap. 10.

IN primis igit̃ cur morborũ alij cõtagiosi sint, alij nõ, & quomodo fiat, vt alij, ardẽtiores quũ sint, & grauiores, nullã tñ inferant contagionẽ, alij vero placidiores, mitioresq; existentes cõtagiosi plurimũ sint, quæramus: quod certe dubitationẽ quandam habet: si enim cõtagio vim & actionem sequit̃, qui acutiores sunt morbi, viderent̃ magis cõtagiosi: si vero adustionẽ sequit̃ contagio (vt multi medicorũ putãt) similiter viderent̃, qui ardẽtiores sunt, cõtagiosi magis: ꝙ si & putrefactionẽ multã sequit̃ cõtagio, in pluribus quidẽ multa putrefactio fit, contagio aũt nulla. Ergo morborũ quicunq; absq; putrefactione fiunt, nulli quidem contagiosi sunt, qm̃, vt dictũ est, contagio non sine quadã putrefactione fit: in qbus vero putrefactio cõtingit, requiri quidẽ acumẽ dicimus, si cõtagio sequi debet, sed nõ sufficit acumen solum, & potẽtia agendi, verũ & lẽtor quoq; requirit̃, & fortis atq; elaborata mistio vt dictũ est. Similiter neq; adustionem sequitur contagio, sed, siqua in cõtagionibus adustio accidit, illa sequit̃ magis, q̃ origo contagionis sit. Nec similiter omnẽ putrefactionẽ sequit̃ cõtagio, quanq̃ larga sit, & multi humoris, sed eã solũ, in qua seminaria fieri possint, quę & mistionis sunt fortis, & in lẽtore cõstituta. Febriũ igit̃ multę ardẽtissimæ sunt, vt quæ è cholera, sed in sicco consistẽtes, è qbus quæ euaporãt particulæ, seminaria esse nõ possunt cõtagionis in alio, siue ꝙ mistio earũ debilis sit, siue ꝙ nõ adhereãt, & agglutinent̃ propter siccitatẽ: at quæcunq; sordidã habent putrefactionẽ, & conclusam, illæ seminaria gignũt ad inferẽdas cõtagiones idonea: sordidã aũt dico putrefactionẽ, in qua nõ fit superficialis putrefactio, & euaporatio eius, qđ putrescit, sed profunda & ad totum: conclusam aũt voco, in qua nõ abeunt, & exhalant, quæ euaporãt, particulæ, sed quodãmodo cõclusæ bene ac diu agitantur, & miscent̃, lentorem quidẽ habentes, sic enim & fortis fit mistio & glutinosa: lenes aũt apparent cõtagiosi morbi, pręcipue febres, quęcunq; cõtagiosę sunt, ꝓpter id, ꝙ profunda fit putrefactio, in qua multũ humidi euaporat, quod tũ lentorem inducit, tum & acrimoniam hebetat: in quibus autẽ acumẽ, & ardor multus sentitur, in ijs superficiales magis particulæ euaporant calidæ, & siccæ, propter quod nec contagiosæ sunt. D

In quo conuenit cum venenis contagio, & in quo differat. Cap. 11.

COnueniũt aũt & cognationẽ quandã cũ venenis habẽt nõnullæ contagiones, qm̃ sicut illa inimicitia quadã fraudulẽta latẽtia, ꝑdunt animal, & cor petunt, ita & cõtagiones quædã facere solẽt: propter quod venenosas solemus quasdam febriũ appellare. Differunt aũt inter se nõ parũ, ꝙ venena nec ꝓprie putrefacere possunt, nec tale in secundũ gignere, quale ĩ primo fuit principiũ et seminariũ: cuius signũ est, ꝙ venenati ad alios cõtagiosi nõ sunt. Causa vero iccirco est, ꝙ venenorũ est duplex genus, alia .n. spirituali qualitate enecãt, qualis est serpentũ maxima pars, & Cathablephæ aspectus, alia vero materiali qualitate operãtur. Quæ igitur ꝑ spirituales species agũt, corrũpere quidem possunt fugãdo calorem innatũ, & tristitiã intolerabilẽ ingerendo, generare aũt nihil simile possunt, qm̃ generatio omnis à primis qualitatib⁹ fit: ꝓp qđ in venenatis nihil tale vnq̃ factũ vidimus, quale est qđ à Vipera & Basilisco emittit̃. Eorũ vero, q̃ per materialẽ qualitatẽ operant̃, alia calida sunt, vt vocata caustica & vrẽtia, alia frigida, vt opiũ, & hyosciamus, & id genus: verũ quę calida sunt vrẽtia, oĩa in sicco sunt cõsistentia, quare & exurere magis apta sunt, q̃ putrefacere, & contagionẽ inducere: ꝙ si quędã à medicis putrefactiua dñr, hoc tñ impropriè

A proprie dicit, simpliciter. n. caustica sunt: appellāt auté putrefactiua hæc illa caustica, q͡ꝫ caustica crustā, & vocatā escarā prius faciūt, vocata vero putrefactiua vesicam prius inducūt, quasi in his calor naturalis euaporet, sicut in ijs, q̄ putrescūt: verū proprie caustica & illa sunt, vt Arsenicū, Auripigmentū, Pythiocāpe, & Cantharides, q̄ putrefactiua dicunt: cæterū nō putrefaciūt, sed vrunt: è quib⁹ qd euaporat, seminarium contagionis esse non potest, vt pote siccum. Quæ igitur venenorum calida & vrētia sunt, ꝓpter hanc causam contagiosa non sunt: q̄ vero frigida, & stupefactiua sunt, putrefacere quoq; non solent, quare neq; hęc contagionem inferre: ita igit̃ differunt, quæ contagiosa sunt, à venenis.

De alijs differentijs contagionis. *Cap. 12.*

SVperest nūc, vt de differētijs alijs ꝓsequamur, ac earū causis: neq; enim oēs vno modo cōtagiones se habēt, aliæ nāq; in nobis primo fiūt, & generant̃ in aliquo, mox ab illo in aliū transeūt: aliæ extrinsecus primo veniūt, & factæ, de vno ī aliū ꝓpagant̃: & aliꝗ per summa errāt, & vix cutim carpūt, aliꝗ solidiora occupant, aliꝗ & interna, & aliæ omnia tā interna, q̄ externa: quædā porrò promptissime inhærent, & afficiūt, quędā serius: & aliꝗ se statim manifestāt, aliꝗ nō nisi lōge post: aliquę ad hæc lethales sunt, ali quæ sine vllo vitę periculo: oēs autē in viuo corpore natæ infectionē disseminare, in mortuo nō: & corporū alia suscipiūt facillime, alia aut nunquā, aut cū difficultate: vnde & illud quæri potest, vtrū pestilētijs assuescere possimus, sicuti venenis. In nobis igit̃ primo oriri seminaria cōtagionū manifestū est, nō solū in scabie, achoribus, phthisi, sed ī febribus etiā, q̄ pestiferę dicunt̃: causa est, q͡ꝫ in nobis, & humoribus nostris putrefactiōes fieri nihil ꝓhibet, q̄ & sordidæ sint, & cōclusę, B à quibus seminaria illa fiāt, quæ tū lenta, tum & fortis mistionis sint: hæc autē contagiones inferre dictū est supra, ac in aliquo primo ita fieri posse nemo dubitat. Illud fortasse dubiū esse posset, vtrū & in secūdo, q̄ afficit̃, contingat simr̃ sordida & cōclusa putrefactio, an nō: si. n. nō contingit, quomodo in ea noua seminaria fiunt, quę tertiū aliquem inficere possint? at si contingit, à quo nā fit, quādo causæ eædem in secūdo non sunt, quæ in primo fuere? si quidē in primo causæ fuerūt obstructiones, plenitudo, & malitia humorū, & similia, in secūdo aūt nihil horū adesse necesse est, quādo videmus temperatū & probe sanū existentē aliquem, concipere tamen ab alio contagionem, solis seminarijs sufficientibus inferre. Dicendū igitur & in secundo sordidā ac conclusam putrefactionē fieri, sordidā quidem, qm̄ profunde corrumpitur, q͡ꝫ à seminarijs recipit putrefactionē, propter multā inhæsionē, & actionē eorū, atq; analogiā: talis autem & conclusa est, propter multā euaporationem, quæ fit: q͡ꝫ si & non talis per se esset, nihil tamen refert, dum profunda accidat: omnino enim tale in secūdo fuit, quale in primo principiū & seminariū est, qm̄ dictum est eā seminarijs inesse vim, vt sibi simile propagare, & gignere possint, sicuti & spiritus faciunt. In primo igitur causæ fuerunt illę, quæ passim solent putrefactiones in nobis facere, obstructiones, plenitudines, & humorum prauitates, à quibus facta putrefactio sordida & conclusa plurimum, accidit inde seminaria enasci, quæ apta sint in alium cōtagionem trāsferre, siue in eo fuerint causæ & dispositiones, quæ in primo fuere, siue non: quare analogū humorē nactæ in secundū, & tertiū, & alios cōtagionē apportant. Quòd vero & extrinsecus quoq; in nos veniant principia & seminaria contagionū, & in nobis non primo fiant, similiter quoq; manifestū est, qm̄ sæpe videmus populariter vagātes morbos, quas Epidemias vocant, quorum alij cōmunes quidem pluribus aut ciuitatibus, aut regionibus sunt, sed nō contagiosi: qui

communes tm̃ dñr:alij vero etiã contagiosi,idest qui semel in vno cõcepti absq; aeris dispositione illa cõmuni contagionẽ in aliũ transferunt: atq; hi non communes tantũ dñr,sed cõtagiosi simul,quales sunt pestilẽtiæ,vti ea,quæ circũ Græciã vagata est,de qua Thucidides scribit,& quales illæ, quæ nostris annis apparuere in Italia ab alijs lẽticulę,ab alijs pũcticula appellatę.Referemus etiã insolitã anni M D X I I I. contagionẽ,q̃ in boues solũ irrepsit,visa primo circa Foroiulieñsem tractũ, mox sensim & ad Euganeos delata,atq; ĩde in agrũ nostrũ: abstinebat primo bos à cibo sine causa alia manifesta,spectantibus aũt in ora eorũ bubulcis asperitas quædã & paruæ pustulæ percipiebanť in palato & ore toto: separare protenus infectũ oportebat à reliquo armẽto,alioqui totũ inficiebať: paulatim labes illa descendebat in armos, & inde ad pedes:ac quibus ea ꝑmutatio fiebat,sanabanť ferè oẽs, quibus aũt nõ fiebat, plurima pars interibat. Harũ ergo contagionũ,q̃ extrinsecus veniũt,potissima causa est aer,quanquã ex aquis,& paludibus,& alijs nihil ꝓhibet euenire: aptissimus aũt est aer,tum ꝙ facillime & proprias & alienas infectiones cõcipit,tũ ꝙ necessario eo vtimur ad vitã. Sed illud maxime aduertẽdum est, ꝙ aer interdũ alterat solũ calefaciẽdo,infrigidãdo,humectãdo, & exiccãdo,interdũ nõ solũ alterat,sed & vapores extraneos in nos ĩmittit,interdũ non vapores simplices,sed & seminaria contagionũ. Differt aũt seminariũ contagionis à vapore simplici,ꝙ vapor alterabile satis est corpus,mistionẽ nõ habẽs fortẽ in lẽtore,quale est seminariũ:cõcurrunt tñ vapores in nos ĩportati multipliciter ad putrefactiones, q̃ fiũt:primo.n.& obstruũt, deinde & locũ habẽt alienæ caliditatis & humiditatis,tũ & immisti humoribus inamabiles illos reddunt,& ingratos mẽbris,vnde & respuunť,& relinquunť à natura,ac sic putrescunt:seminaria vero nõ solũ hęc faciunt,sed maxime faciũt, ac simul & cõsimilia sibi alia ceu sobolẽ ꝓcreant,q̃ ad aliũ delata contagionẽ inferunt. Si igiť vapores simplices in nos aer importet,non iam cõtagio est,nec ęgritudo p se contagiosa,nisi profunda,& cõclusa putrefactio fiat:quæ nec sim⁀r,si ad aerem cõparetur,contagio dr̃, qm̃ non est cõsimilis in vtroq; infectio,sed si ad alium cõparetur, qui secundus sit,& tertius, & quartus,iam contagio dr̃, & ęgritudo contagiosa:si vero ab aere seminaria statim immittanť contagionis in aliquẽ primũ,et contagio dr̃ ab aere accepta,& ad aliũ apta est transire:idem.n.vitiũ & aer passus est,quod & ille,cui illatum est:idẽ,& de terra, & aqua dicať, nã & ipsa interdũ vapores solos in nos trãsferunt, interdũ & seminaria ipsa contagionũ:q̃bus autẽ de causis tum aer, & aqua, & alia inficianť,& modo seminaria contagionum concipiant,modo vapores extraneos: & modo alterent solũ,tecipiendũ est nobis vti notũ: Illud fortasse magis desideraret, vtrum à cęlo,& syderibus contagiones vllę p se dependeant, quando astrologi sępe quosdã futuros morbos,& Epidemias prędicunt, quemadmodum Syphilidem siue Gallicum vocatũ morbum prædixisse ipsos constat multo ante, quàm apparuisset: sed certe (quando nihil à cęlo huc demitti potest, quod proxime tangat, nisi spirituale aliquod,seu lumen,seu tale aliud)si ad ea respiciamus,quę supra de actionibus spiritualium dicta sunt, videbimus à cęlo nullas contagiones per se fieri posse, per accidens autem nihil prohibet quasdam ab ipso fieri, ac prædici etiam ab abstrologis posse:qui scientes ea,quæ à syderibus p se vt plurimũ fiũnt,possunt simul,& illa præuidere,quę per accidens cum illis vt plurimũ coniunguntur:possunt autem per se sydera calefacere,ad calefactionem autem sequitur & vaporum plurima ex aquis, & terris eleuatio,q mox varias,et diuersas corruptiones efficiãt,modo nouas,modo cõsuetas,modo magnas, prout & syderum constitutiones se habent. Igitur has considerantes

A siderantes astrologi, ac docti, quos apportare solét, pnuntiant effectus: qui, quanq̃ per accidens à syderibus fiunt, vt plurimum tamen concomitantur ea, q̃ per se fiũt: nihil enim prohibet quædam per accidés esse, & vt plurimũ esse. Aptissimę auté sunt ad magna & noua producenda illæ syderum constitutiones, in quibus plures Planetarum in vnum coeunt, præsertim sub insignibus aliquibus earũ stellarum, quæ fixæ dicuntur: raro enim fit, vt, quum eiusmodi conuentus fiunt, notabilem aliquem partum & portentum non ædant: sed de his plura fortasse oporteret dicere.

Per summa auté errãt scabies, porrigo, papulæ, lepra, & circa caput achores, areæ, ophiasis, & id genus: horũ autem omniũ seminaria crassiora, & minus acria sunt, q̃ quę intima petunt, hæc enim subtiliora sunt, & acria magis, & ad spiritualia magis analoga. Eorũ auté, quæ in summo insident, alia summã cutim tentant, alia profundius immergunt, quæ ĩ densiori materia sunt, quales sphaceli, & estiomeni, & carbũculi, & elephãtia, & syphilis morbus, & id genus. Cito aũt afficiunt, quęcũq; seminariorũ in actimonia multa consistũt, & subtilia sunt, pſertim p anhelitũ cor petẽtia, quorũ analogia est ad spiritus, aut ad subtiliores humorum: at quorum materia densior est, & analoga ad humores crassiores, ea tarde serpũt, vt syphilis, & rabies. Mortuum aũt animal contagẽ eam nõ seruat, qua tenebat viuens, qm̃ seminaria cõtagionis vnà cũ calore innato extincta sunt. Parатiora vero sunt ad cõtagiõnes corpora ad eas quidem, quæ primo in nobis fiunt, immunda quidẽ & valde humida, & carnis ac foraminũ cõstipatorũ: ad eas vero, q̃ extrin secus veniũt, paratiora sũt, q̃ foramina aperta, & laxa habent, calida aũt, & humida: difficulter autẽ recipiũt, & serius, qbus frigida est, & sicca, dẽsaq; corporis constitutio: ppter qd̃ senes et anicule minus corripiunt, quàm iuuenes: attendendæ tamen sunt analogię cõtagionum, q̃ vnũ magis,

B q̃ alium tentant: minus itẽ recipiũt, qui per ociũ vitã traducũt, q̃ vegetes, & negociatores: quosdã porrò vidimus, q in medijs pestilentijs versantes securi esse consueuere, de quibus quædã suo loco dicemus, & vtrum consuescere pestilentijs possimus.

De signis contagionum. *Cap.* 13.

SVnt autem & indicia contagionũ sua, quorũ alia prænũcia sunt futurarũ, alia pſentes mõstrant: ac eorũ, quę prænũcia dicunt, alia è cœlo sumũtur, alia ab aere, alia ab ijs, quæ circa terras, & aquas sunt, quorũ quędã vt plurimũ veracia sunt, alia sępe: quare nec p oĩa prognosticari, nisi pbabiliter, licet. In cœlo igit quũ eorũ syderum, q planetæ dicunt, vides vnã in partẽ plures cõuenire, vt sæpe accidit plures aut septẽtrionales fieri, aut australes, necnõ & coniũgi etiã inuicem, tũ scito in ea parte mutationes magnas circa terras futuras, ac primũ quidẽ humiditates plurimas sub latis vaporibus multis è terra & aquis, mox siccitates nõ paruas cõsecuturas cõsumptis tandẽ vaporibus, & exustione circa terrã & aerẽ facta: hæc aũt solent & putrefactiones apportare: q si coniunctio syderũ illorum fit pluriũ quidem sub maioribus earũ, quę fixę dicunt, tum & prędicere potes insignẽ aliquam portendi contagionẽ. Sunt porrò & aspectus quidam planetarum, quibus astronomi hæc portenta tribuunt, q nec omnino negligẽdi sunt, nec semp timẽdi. Ex aere porrò sua quoq; indicia haberi solẽt, ac primũ quũ multę, crebręq; incẽsiones illę apparẽt, q̃ in suprema regiõe è vocato hypocaumate fiũt, vt cadẽtia sydera, cometæ, trabes, ęges, & id genus, putrefactionem circa terrã fieri ostendunt: oĩa enim hæc è fomite vnctuoso & lento fiũt: hoc aũt mõstrat vapores, q à terra tollũtur, tales quoq; existere, q potissimũ circa putrefactiones contingũt. Notare pterea oportet & alias inferioris aeris constitutiones, neque enim sine suspicione est, quum aut austri plurimi perflatint,

& diu incubuerint, aut caligines quasdam præter modum certam regionem videris C occupare, & si fuscus & veluti pulverulentus aer Solem diu tristem reddiderit. Tum vero tibi maxime cavendum erit, quum ventos quosdam fueris conspicatus ex ea regione perferri, vbi pestilentia grassetur: non solum auté timendű tibi sit, sed fugiendum, quű ea, quæ sub diuo ponuntur, vt obsonia, & lintea, & id genus marcorem quendam & situm contrahunt. Sed & aquæ quoq; sua signa dant, quum inundant flumina, & diu restagnant: quum loca paludosa cœnosaq; relinquuntur: quum maria pisces emortuos plures in littoribus deponunt. Terra quoq;, vbi plurimam insectorum generationé profert, putrefactiones conceptas nuntiat, q̃ nisi totę in ea animalia absumptæ fuerint, contagiones subesse declarant: potissimum autem isthæc portendűt locustæ, quarű sæpe innumerabilis ac penè infinita generatio fit: hoc aűt non solum mőstrat magnam puttefactionem præcessisse, sed sæpe nouam facit: tolluntenim quasi exercitus ingens, & in certas euolãt regiones, quas vbi laté depopulatæ sunt, illic sæpe commoriuntur, vnde mox immensa corruptio sequitur: qualé in Africa cõtigisse legim⁹ anno CXVIII, delatis ad littora locustis incredibili numero, atq; ibi emortuis: simil'r & in Gallia euenisse anno DCCCLXXIIII memoriæ mandatű est: in Italia vero anno MCCCCLXXVIII in agro Ferrariensi, Mantuano, Veronensi, Brixiensiq;, & vicinis alijs quum ingens increuisset earum multitudo, paulo post miseranda pestilentia secuta est: quod & annis superioribus etiã contigisset, nisi Dei Optimi clementia, & mortalium cura prouidisset, quo tpe tantű eius generis animantű vidimus, quantum antea nunquam visum fuisse putandum est: quarum pars multa in huius superioris Italiæ agris resedit; pars versus Gallias euolauit diebus septem non sufficientibus migrationi tanti exercitus. Idé sæpe faciűt & cadauera cæsorum in p̃lijs. D Quin & cibi nonnulli sunt, quorű vsus frequens nunc has, nunc illas infectiones producit, alij Elephantiam alij scabiem, alij carbunculos, alij alia. Interdum & animalia, quæ sub terra degunt, solent nonnullas infectionum significare, quum multa eorum è latibulis & proprijs laribus in apertum exeunt.

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima
Quem non vllus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrobibus, vitæq;, atq; immemor vsus,
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.
Ipsa etiam tellus ceu non ignara futuri,
Quum tremit, atq; intus grauida suspirat ab aluo,
Signa dabit: tremucre vrbes, & vertice toto
Formidauit Athos, timuitq; sub æquore Nereus.

Quippe crebri terrę motus & ipsi nűciant cõtagiones futuras, qm̃ exhalatio, q̃ intus cõcludit, nõ solű noxiű q̃ddã acq̃rit, sed ét gignit ex ipsis maxime putrefactionib⁹, q̃ sub terra fiűt. Ad hęc & cű vides carbűculos multos, & exhãthemata, & bubones enasci, timere quodãmodo potes. Pręsentes vero cõtagiones indicãt, eas q̃dé, q̃ extrinsecus veniűt, multitudo eiusdé morbi, tametsi nõ, q̃ncunq; multi eodé laborant morbo, cõtagiosa est ęgritudo: esse aűt cõtagiosam cognosces & ex genere morbi, & ex ijs, q̃ sequunt, eas vero, q̃ primo in nobis fiűt, cõtagiosę ne sint, an nõ cognosces simil'r & ex genere morbi, & ex his, q̃ sequunt. Sed iã de cõtagione quid sit, & quo pacto fiat, & q̃bus principijs, & quę sint contagionű differétię, & causę, tum & quę sint earum signa communia, in vniuersum dictum hactenus satis sit.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII
DE MORBIS CONTAGIOSIS
LIBER SECVNDVS.

De febribus contagiosis. *Cap. Primum.*

AD HAEC consequens esse videtur, vt de singulis contagiosis morbis, qui nobis cogniti sunt, agamus, qui sint, & quibus de causis fiāt, & quomodo differant inter se, ab ijs incipiētes, quorum cognitio necessaria magis videtur: tales autem sunt, febres, quæ in contagione consistunt, de quibus tanto accuratius est agendum, quanto plures earum nouæ inusitatæq; annis nostris apparuere. In vniuersum autem de omnibus pauca quidem à maioribus nostris pro tanto negocio literis mandata sunt. Quid autem simpliciter sit febris, & quomodo fiat, in præsentiarum nobis est supponendum.

Contagiosæ autem vocantur, non quæcunq; vicinum & contiguum humorem possunt inficere, sed illæ solum, quæ in alium consimilem inserre infectionem valēt, & quæ dicta seminaria contagionis per se includunt. Earum vero, quæ contagiosæ dicuntur, aliæ pestilentes vocantur, aliæ non pestilentes: & pestilentum quædam simpliciter pestilētes sunt, quædam malignę tantum appellantur, quasi mediæ inter
B pestilentes, & non pestilentes: quippe contagiosarum febrium quædam vt plurimū salubres sunt, quædam vt plurimum perdentes, quædam vero partim salubres, partim perdentes, à quibus multi quidem euadunt, multi vero pereunt, in dubio, qui plures sint: quales, quæ lenticulæ dicuntur.

De variolis, & morbillis. *Cap. 2.*

ERgo de ijs contagiosis primo est agendum, quæ, tam & si contagiosæ sunt, pestilentes tamen non appellantur, ꝙ maiori ex parte salubres sint: tales autem vidētur illæ, quas, qui Arabum libros trāstulere, Variolas, & Morbillos vocant, ꝑ variolas intelligētes eas, quas & vulgus varolas vocat ex similitudine, arbitror, pustularū, qui vari dicuntur, ꝑ morbillos autem eas, quas vulgus fersas nuncupat, à feruore fortasse dictas: de ijs autem Græci non videntur sub alio egisse nomine, quàm exanthematum, quod nomen & varium etiam apud ipsos reperitur. Contingūt igitur eiusmodi febres præcipue pueris, raro viris, rarissime senibus: videntur autem & omnibus semel in vita aut accidere, aut aptæ esse, quæ accidant, nisi pręcox mors hominem tollat: non facile autem dignoscuntur adesse, prius quam pustulæ ipsæ malum prodant, signa tamen quędam pręcedunt, ex quibus suspicio esse potest eiusmodi affuturam febrem. Ac primum, quum vides populariter quodammodo vagari genus id febrium, puer autem est, qui febrit, tum suspicari potes communi illo teneri morbo, necessarium tamen non est, quare et alia signa spectato, si conuersatus est cū alio affecto, si lucent oculi, si dorsum constractū sentitur, si facies rubet, febris autem continēter affligit, morosa quidem magis, q̄ mordax: hęc enim primum indicia apparent: tum interroga, nunquid aliàs senserit eiusmodi febrem, quæ solet exanthemata illa apportare, raro enim fit, vt, qui semel affectus fuit, denuo etiam patiatur: tū vide, si quid à natura ad cutim pellitur, nam vt plurimum circa quartum diem, aut

paulo post apparere solent primum quidem sparsæ quædam ceu maculæ rubentes, C mox manifestius in pustulas cócrescunt interdum humidiores, & varis similes, interdum sicciores, & similes ijs exanthematibus, quæ ex calore solent pueris euenire, quas vulgus sufferfuras vocat: vtreq; mox tenui quadã pituita, & sanie replentur, ac per ipsas soluitur ægritudo, facillime quidem pueris, difficilius autem grandioribus: propter quod matres optare solent febres hasce filijs aduenire, quum tenera in ætate sunt. Contagiosæ igitur sunt, qm̃, quod exhalat in putrefactione, létum admodum est, & seminarium contagionis in alterum, eo pacto, quo in alijs fieri diximus: maiori autem ex parte salubres sunt: qm̃ ebullitio hęc purificatio quædam sanguinis est: neq; enim contemnendi sunt, qui dicunt infectionem à sanguine menstruo con tractam in vtero matris secerni per eiusmodi ebullitionem, & putrefactionem eius, ac sic defęcari sanguinem per quandam quasi crisim à natura factam: propter quam causam omnes ferè hunc affectum patimur, qm̃ omnes eam infectionem menstrualem deferimus à ventre matris: qua de causa non perdit vt plurimum febris hæc per se, sed purgat magis. Pueris vero benignior est, q̃ adultis, qm̃, siqui per ætatem teneram eam sanguinis infectionem non expurgant, signum est esse male idoneam separari: quare mox, quum in grandiori ætate fit separatio illa, contingit quidé vi multa, & affligit magis, minus autem, quum mollior est sanguis, & aptior, vt separetur ab eo labes illa. Ob id etiam, quum semel accessit, non reuerti pręterea solet, qm̃ secreta iam sit infectio: visa tamen quandoq; fuit bis accessisse, quibus scilicet prius non exacte secreta fuisset. Si igitur sanguis pituitosior sit, pustulę variformes fiunt albę, rotundæ, mucore quodam plenæ: si vero biliosior extiterit, pustulæ sicciores erumpunt: analogia autem eius contagionis ad eam sanguinis superfluitatem est, quæ è D méstruo sanguine contracta fuit: quare ad eos solum analoga est hęc infectio, quibus purificatio sanguinis non est facta, propter quod nec omnes inficit, nec humores omnes. Nec plura de his dicantur.

De pestilentibus febribus. Cap. 3.

NVnc de pestilentibus vocatis prosequamur, quarum aliæ vt plurimum perdũt, vere pestilentes vocatę, aliæ multos solum perdũt, malignæ appellatę, communi autem vocabulo omnes pestilentes nuncupari solét: de quibus accuratissime perquirendum est, omnes enim peculiarem quandam & rationem, & curationem habere existimant, quæ autem peculiaris ratio sit, nondum plane assignatum video: quidam breui sese ab hac difficultate explicantes ad occultas proprietates recurrũt, de quo multa in superioribus dicta sunt, quæ hic non aliter repetentur, tanquam nihil dicentibus, & docentibus, qui difficultates propositas per ignota soluere studét: Galenus vero interdum videtur dicere pestilentes febres habere quandam venenositatem, & per hoc differre ab alijs, interdum peculiare ijs inesse, vt putrefactio circa cor sit, quandoque quidem in substantia eius, quandoque in contentis: de quo rectum est rationem habere, nam quid sit venenositas illa, non declarat Galenus, & vtrum veram venenositatem intelligat, an magis assimilationem quãdam interficiendi. Quòd si veram venenositatem intelligit, oportebat dicere, in quo consisteret: venena enim aut per materiales qualitates, aut per spirituales necant: quòd vero dicit peculiare esse his febribus, vt aut cordis substantiam putrefaciant, aut contenta, rursus dubitationem non paruã habet: qua de re IO. BABTISTA MONTANVS ciuis noster primarius iam, & nunquam satis laudatus in re medica, & in quem, si

Pythagorice

A Pythagorice loqui licet, Galeni anima migrasse videtur, subtiliter quidé multa disseruit pro Galeni placitis, quãtum quidem videre potui ex scriptis quibusdam, quæ sub eo ordinariã Medicinę Patauij legente ab auditoribus notata, & literis mandata fuere: quæ, quum forte ad manus nostras tũ peruenissent, quũ & ipse de hisce febribus scriberem, suspensum me admodum reddidere, quum ego, alia via forte fortuna incederem: nam si inceptis nostris persistere voluissem, non solum timor oboriebatur, quomodo mihi ipse considerem deuianti ab eorum calle, sed & rem valde arrogantem videbar aggredi, q & à primo Galeno, & à secũdo dissentire auderé: quo circa, quum quasi decreuissem retractare, quæcunq; de ea materia scripsissem, rem tamen cum quibusdam amicis cõicaui, qui ingenue consulentes persuaserũt, quæ ego iam scripsissem, tametsi viderentur nouo calle procedere, emittenda tamen esse nõ per assertionem aliquam sed vti problemata magis. Quæ igitur MONTANVS noster ex Galeni placitis tradit, hæc ferè sunt.

Febres, quæ pestiferæ vocantur, differre ab alijs, quæ in putrefactione consistũt, ꝙ pestilentum putrefactio vel in substantia cordis fit, vel in contentis: in alijs vero iam nec putrefactam esse cordis substantiã, nec contenta: transmitti quidem ad cor vapores putridos, atque accendere tum cor, tum contenta, putrefacere autem non: ꝙ si eò veniant, vt putrefaciant, iam febrem pestilentem esse: porrò pestilentem omnem febrem hecticam etiam esse, si quidem facta putrefactione in corde, aut contẽtis fieri non posse, vt iam confirmata non sit, atque hinc illa contingere, quæ in pestiferis apparent febribus, nõ sentire scilicet ægrum se febrire, pulsus non magnos, non citatos percipi, maximam mortalium partem perire: conuenire autem pestilen-
B tes febres partim cum putridis, partim cũ hecticis, cum putridis quidem, quia omnino febres hæ à putredine pendent, cum hecticis vero, quia iam confirmata sit febris: verum neque simpliciter hecticas dici debere, nec simpliciter putridas, sed pestilentes hecticas, & putridas: venenositatem autem earum non aliud esse, q̃ gradum putrefactionis largioris circa cor.

Atque hæc ferè sunt, quæ ego scripta vidi: quę, si bene considerentur, non paruas habent difficultates, ac primum, quòd progressus hic non declarat, cur pestilentes febres contagiosæ sint, quod peculiare quiddam & proprium videtur cum ipsis iũgi. Præterea, si quęratur, cur in ijs putrefactio fit in corde, aut contentis, dicere quidẽ videntur causam esse, ꝙ ingens & larga quædam fit putrefactio, per quam accidit & cor aut contenta infici. Si vero rursus quęratur, cur fiat ingens illa putrefactio, cõtingere dicunt ex pręparatione, hoc est nimia humiditate, quæ vel intrinseca est, vel extrinsecus accedit: quod certe non minorem habet difficultatem, nam primo mirum videtur in decem millibus hominum, qui in pestilentia pereunt, eam esse præparationem in omnibus, præsertim ꝙ videmus innumeros exactissime sanos existẽtes, & nullo vitio humorum deprauatos concipere tamen contagem illam ex sola conuersatione cũ pestilentia affecto, aut ex illius vestibus: quid nã igitur in hoc fecit illã ingentẽ putrefactionẽ, quũ nec obstructiones fecerint, nec humiditas aut ꝓpria, aut ab aere acquisita? quare aliqd aliud principiũ assignari necesse est, quod in causa sit. Oportebat pręterea declarari, qualis nam esset ea ingẽs putrefactio, num quãtitate ingens & mole, an gradu actionis: nam si actione ingens, cur ardentissimæ causones, & furentes, non tamen pestilentes sunt? quinimo nec illæ, quę ex ęruginosa cholera sunt: si vero quantitate ingens est, quæ necessitas erat ponere cor ipsum putrefieri? poterat enim sufficere quantitas illa ingens putrefactionis. Ad hæc & illud

dubium

dubium est, si adeo ingens est putrefactio, cur non sentiat æger se febrire, quum aliæ C alioqnin minoris putrefactionis inflammationem inducāt: nec recurri ad hecticam posse videtur, quando multo ante, quàm hectica fiat, putrefactio illa ingens fit, imo causa, cur hectica fiat, est putrefactio circa cor, illam autem facit ingens putrefactio per corpus reliquum: cur ergo prius non sentitur, quàm hectica facta sit? Postremo & mirum illud videtur in his febribus putrescere cor, aut & contenta, statim enim videretur animal perire, quoniam nec erysipelata tolerare potest delicatissimum membrum: non perire autem hominem statim manifestum est, sed maiorem partē peste affectorum vltra quartum & septimum viuere, quin imo & multos euadere, quod certe fieri posse non videtur, si febris iam hectica confirmata est. Præterea cur & aliæ hecticæ non sunt pestilentes, quando febris confirmata est in corde? & si vapores putridi circa cor ad id venerunt, vt possint facere hecticam & confirmatam caliditatem in corde, videntur etiam posse & putrefactionem facere aut in ipso, aut in contentis saltem: quod si fit, necessario perire oportere pestilentes omnes videtur: atq; hæc sunt, quæ dubitationem faciūt circa positionem hanc: quare non tacebo, quæ ego prius cōceperam, paratus opinionem mutare, si minus satisfacere videbūtur. Inhærendo igitur fundamentis illis, quæ circa cōtagionum naturam iacta sunt, dico pestilentes febres ab alijs putridis differre in multis: primum in principio agente, deinde & in materia seu modo putrefactionis, ac demum in accidētibus proprijs, quæ sequūtur: quippe in alijs putridis principia & causæ putrefactionis sunt aut obstructio, aut plenitudo, aut malitia humorum in quantitate, vel qualitate: voco autem principia hęc agēdi, quia causæ sunt, cur à caliditate loci putrefactio fiat: in pestilentibus autem febribus nullū horum per se causa est, & principiū putrefactionis, D possunt enim esse in aliquo mēsuratè humores, potest abesse omnis obstructio, omnis plenitudo, pestilentia tamen ab alio cōcipi: oportet igitur esse aliud principium per se eius contagis. Nihil quidem prohibet quandoq; & has dispositiones adesse, sed accidunt quidem quantum ad id, quod per se agit, æque enim putrefactio fit, siue adsint, siue nō: quin imo illud fieri potest, vt in aliquo præparatum sit aut phlegma, aut cholera, vt putrescant ex prædictis principijs, minus tamen corripiantur à contagionē, quàm humor alius, quòd analogia non sit ad illos: quare nec omnes putrefactiones, quę circa terras, & aerem fiunt, etiam disponunt ad eam, quæ circa pestem versatur, sed certæ solum. Si igitur recte tradita sunt, quæ de cōtagione à nobis sunt dicta, principia quidem contagionum per se sunt seminaria ipsa, de quorum natura tanta narrata sunt, quæ quidem, tametsi communi quodam principio cū vaporibus & loci caliditate conueniunt in agendo, peculiarem tamen quandā sortita naturam sunt, & rationē putrefaciendi: in primis enim diximus habere ea vim & actionem multā, tum & mistionem fortem & elaboratā, nec non & mistionem in lentore cōstitutam, ac demū non materialem solum antipathiam ad calorem naturalem, & ad animam ipsam, sed & spiritualem. Hæc igitur quum ita se habeant, longe diuersam putrefactionem ab alijs faciūt, si quidem in alijs superficialis quodammodo fit putrefactio, non profunda, & sordida, in his autem profundissima, & ad partes vel penitissimas eius, quod putrefit: quod quidem iccirco accidit, primo, ꝙ seminaria non paruę actionis sunt, quemadmodū simplices vapores, sed longe maioris ꝑꝑ fortē mistionē, propter quā nec cito & facile alterant, sed perstant, & actionē cōtinuant: ꝑꝑ lentorem autem agglutinantur valde illi humori, ad quem habent analogiā, in quē incumbentia cito dissoluunt, actiua multum quū sint, & humida: ad quod non parum

rum

A rum tadiuuat spiritualis antipathia, quæ naturalē calorem fugat, & propellit, à quo destitutus humor cito contrahit putrefactionē profundam: fit etiā putrefactio illa non profunda solū, sed & valde larga, hoc est multarū partium, quā seminaria hinc inde dispersa sunt, & hæc alia ceu sobolem generāt, illa alia: recte igitur dicebat Montanus magnā putrefactionem in pestilentibus febribus fieri, sed rationē non dedit per se id facientem, assignans humiditatē contractam, & præparantem. Differunt præterea hæ febres ab alijs putridis in accidentibus proprijs: ad has enim sequi esse contagiosas ad aliū, cuius causa assignari nō aliter potest, q̄ per rationem seminariorum, quæ ad alium delata tale in secundo faciūt, quale in primo fuit: q; si pestilens aliqua febris primo in nobis fiat, nunq̄ tamen esse pestilentem dicimus, nisi tum, quū seminaria contagionis iā facta sunt: quare æque est factā esse febrem ex seminarijs, & aptam esse ex ijs fieri, atq; ea per se includere. *Si igitur* licet pestilentē febrem diffinire, dicemus esse febrē sordidæ, & profundæ putrefactionis, includentem seminaria acutissimæ cōtagionis per se, pp quod & lethalis est, & ad aliū cōtagiosa, atque hæc per se ratio est pestilentis febris, non autem quòd vel cor, vel contenta in eo putrescant: nihil quidē prohibet & ad illa putrefactionem deferri, præsertim si analogia ad illa sit, sed siue hoc sit, siue non, ratio non est hæc pestis, sed forte ratio vehementioris pestis, & citius interficientis: quod autē per se est, & (vt aiunt) formale, est esse febrem per se includentem seminaria cōtagionis lethalis: ;pter quam causam, quę è venenis fiunt febres, lethales quidem sunt, sed non pestilentes, qm̄ contagiosæ nō sunt, carent enim eo, quod formale est, & per se ratio pestilentiæ.

B *De differentijs pestilentum febrium, & accidentibus earum.* *Cap.* 4.

PEstilentum vero febrium aliæ extrinsecus in nos veniunt, alię in nobis primo fiunt: aliæ omnes perdunt, aliæ maiorem partem, aliæ multos solū. Diuersa porrò est earū analogia, & admirāda quędam ad sanguinē præcipue analogę sunt, quędam ad cholerā, quędam & ad humores alios, alię ;pmiscue ad omnes, & alię ad spiritus solos, aut ad ipsos maxime: & quędam citissime perdunt, quędā serius. Extrinsecus veniunt, quorum seminaria prius concepta sunt aut in aere, aut terra, & alijs: oportet autem & ea prius corrupta fuisse, si proprie contagio dicēda est, dico autem seminaria, non vapores simplices, multum enim differt (vt diximus) inter seminaria & vapores. In nobis autem primo fiunt, quæ è communibus quidem causis cū alijs originem habent, vt plenitudine, obstructionibus, & humorum malitia: verum putrefactio & sordida est, & conclusa, eiusmodi autem, vt in ea seminaria fiant contagionis perniciosę, nihil enim prohibet sępe talem in aliquo primo fieri, mox ab illo in alios importari. Omnes aūt perdunt, quæ ad spiritus & spiritualia analogiam habent, maxime quę extrinsecus veniunt per anhelitum attractæ contages: maiorē vero partem perimunt, quæ ad acutos humores analogę sunt, præsertim si & ipsæ extrinsecus apportentur: multos autem solum, quæ ad crassiores humores rationē habent: quo autē modo, & quibus de causis diuersæ sint analogiæ earum, supra quidem demonstratum vniuersaliter fuit, quare nunc non aliter repetendum erit.

Sed iam de accidentibus earum dicatur, quatenus signa, & notitia earum haberi possint: primum ergo, qđ per se has febres sequitur, est esse cōtagiosas, quod & maximum est earū signū, quod qm̄ non semper datur videre posse, alia signa attendenda sunt: commune autem est omnibus ferè, per initia, omnia videri valde placida, ita, vt vix febrire existimetur, qui nihilominus latentem pestem concepit: pulsus

vtrinq́;

vrinæq; id attestantur, sed ita tamen, vt peritum nō lateant: per processum porrò tamensi sua sunt augumenta, tota tamen per se febris placida videtur, & lenis: calor tactu mordax non est, introrsum vero morosus magis, quàm acris percipitur, quippe interrogati, qui ægrotant, num febriāt, non febrire se dicunt, sed tamen in angustia quadam versari: decubitus supinus est, dorsum perinde ac verberari, anhelitus solito longior, pulsus non citatus, nō altus, sed pressus magis, & vix audens se attollere: hæc ergo signa per primos morbi processus apparent, quæ quum vides, tum ad alios spectato, quos febres tenent, ac quum multos emori vides è consimili morbo, tunc time pestilentē inesse febrē, cui astas: in dies autē certiora se ostendēt signa, nā vel maculæ in cute apparebūt, vel abscessus circa emūctoria vocata: oculi ad hæc subrubēt, & vacillant, anhelitus extraneo quodam fœtore grauis est, quo solo signo periti sæpe pestilentem febrem deprehendunt: verba sæpe dicūtur multa, & interdum incōposita, caput grauescit, & modo vigilię, modo somnus nimius ægrum tenet: Hypochondria tenduntur, egestiones liquidæ sunt, corruptæ, longinquæ à forma fæcum & humorum, fœtentes: vrinæ aut subiugalium similes, aut quasi vinum granatorū, aut tenues, crudæ, aut confusę, rubrę, quandoque & similes sanis sunt: lingua sordescit, virtus omnis labat, & satiscit: mala autem signa sunt, delirium perseuerans, vrinæ detentio, fluxus sanguinis narium, ad quem leuatio nulla consequitur, ventris deiectio multa per initia oborta, vel è leui pharmaco facta, apparitio macularum, & abscessuum, ac subita mox delitescentia. C

Quòd igitur per initia mites appareant hę febres, nihil mirum videri debet, quū toto genere, & in toto processu lenes plurimum sint: causam aliqui reddunt, ꝙ nec nos tangentes ardorem febris sentiamus, nec eger ipse, nos quidem, quia febris hęc extrorsum quieta est, introrsum turbans, eger vero neq; ipse sentit, quoniam hecticam febrem patitur, de quo supra dictum satis fuit. Nos è nostris principijs causam inde esse arbitramur, ꝙ profunda admodum sit putrefactio, in qua acrimonia omnis multum obtunditur, & hebescit humido multo simul euaporante, & lentore tāto facto: in febribus autem, quæ in sicco cōsistunt, quales sunt cholericæ, acrimonia, & feruor sentitur, membra exuruntur, sitis vexat, ariditas linguæ fit, q̄m igneum est, quod euaporat, & siccum, propter quod nec contagionem facit, quoniam non agglutinatur, quanquam magnæ actionis sit: est fortasse & alia concausa, cur peste laborantes febrē non sentiāt, ꝙ sensus illis magnopere obtusi sunt, obsepti tantā putredine, in qua virtutes nō solum dissoluuntur, sed nec trāsmittunt ad sensitiua mēbra. ꝙ vero pulsus parui sint, & rariores, rursus causam assignant alij, ꝙ pestilentes hectici fiant, quare, quum nec caliditatem nouā percipiant, pariter nec noua euentatione indigent, vnde & pulsus nō valde diuersi sunt à seipsis sanis existentibus. Nos, si licet, aliam causam assignamus, illud prænotātes, ꝙ natura semper illud eligit, qđ aut melius est, aut minus malum, vt in ijs diximus, quæ de sympathijs tractata sunt: sicut igitur oblato fœtore aliquo à natura fit, vt vix anhelemus, vix halitum per nares trahamus, quasi sic minus aperiatur aditus fœtori, ita lata ingenti, atque abominabili putrefactione, seu exhalatione ad cor vix audet natura ipsum dilatare, vix venas tollere, quo minus via putredini aperiatur: quare tantum tollit, quantum vix satis est vitæ, & euētationi cordis: ꝓpter quod pulsus paruus fit, & rarus, & anhelitus lōgior, & angustior, cōstrictio vero seu expiratio velocior, q̄ dilatatio & inspiratio: qđ & in pulsibus etiam venenatorū contingit, vt sæpe vidimus. Vrinæ autem vt plurimum subiugaliū similes sunt propter multā & diuersorum ebullitionem, ꝙ si humor D

mor

A mor crudior fuerit, albida sæpe vrina fit, & subtilis, si vero sanguinis excrementa redundent, rubra exit, & confusa propter ebullitionem, quæ si subadusta & subtilia fuerint, aut tenui melancholiæ admista, similem vino granatorum vrinam faciũt. Sed iam particulares febres prosequamur.

De ephemera pestilenti in Britannia. Cap. 5.

IN Britannia insula, quę nunc Anglia vocatur, genus est pestilentis febris & cõtagiosę, quæ ad ephemeras referẽda videtur, ꝙ die vna aut hominem perdit, aut liberat: est autem non contagiosa solum de vno in alium, sed & vagatur etiam de ciuitate in ciuitatem, nõ tantum per eam insulam, in qua ferè vna videri solet, sed sæpe & ad vicinos Belgas deferri visa est. Quapropter & vitio aeris præcipue enasci cẽsendũ est: cur aũt in ea insula pręcipue oboriat̃, vniuersalis quidẽ causa est analogia eius aeris, particulatim vero, in quo ea consistat analogia, difficile certe est nosse: quanq̃ sunt, qui dicant id è soli ratione contingere, quod maxime gypseum est, vnde & Albion olim appellatam fuisse volunt: certis igitur constitutionibus humidis vapores è solo illo accidit eleuari subtilissimos quidem, corruptos tamen, qui & subtilem etiam inferunt cõtagionem, cuius analogia est vel ad spiritus, vel ad tenuem spumã, quæ sanguini supernatat. Quæcunq; autem causa sit, constat analogiam eius contagionis esse ad subtile sanguinis, propter quod die vna aut finitur ęgritudo, aut ęger: vt plurimum autem finitur ęgritudo per sudorem, vnde & febrem etiam sudorem appellãt incolæ: nullis vero alijs medicamẽtis vtũtur aduersus ipsam, q̃ expectatione sudoris, nam quibus aduenit, omnes ferè euadunt, quibus autem retinetur, maxima pars perit: quare cura omni & diligentia procurãt, ne impediatur sudor, quod vel facillime accidit, si tantùm ęger situm, atq; accubitum mutet: qua de causa iubẽt medici, vt æger integra die vna situm nõ mutet: quam molestiam qui ferre possunt, mercedem laboris recipiunt, & euadunt, qui vero ferre non valent, sed se iactãt, decubitum mutant, nouum aerem aucupantur, impedito sudore sua causa pereunt.

B

De febre, quam lenticulas, vel puncticula, aut peticulas vocant. Cap. 6.

SVnt & aliæ febres, q̃ mediæ quodãmodo sunt inter vere pestilentes & non pestilentes, qm̃ ab ijs multi quidem pereunt, multi etiã euadunt: contagiosæ autem sunt, & iccirco naturam pestilentum sapiunt, appellari autẽ solent malignæ magis, quàm pestilentes: quales illę fuere, quę annis MDV & MDXXVIII in Italia primum apparuere ętate nostra nõ prius notę, certis vero regionibus familiares, vt Cypro, & vicinis insulis, maioribus etiam nostris cognitæ: vulgus lenticulas, aut puncticula appellat, ꝙ maculas proferãt lenticulis, aut puncturis pulicum similes: quidam mutatis literis peticulas dicunt: de quibus diligenter agendum videtur, ꝙ & nunc quoque crebro visantur modo communes multis, modo quibusdam particulatim contingẽtes: visi etiam sunt, qui ex Italia in alias regiones profecti, vbi nullę essent eiusmodi febres, ex ijs tamẽ perierint, quasi secum infectionem detulerint; quod clarissimo & doctissimo Viro ANDREÆ NAVGERIO ORATORI pro Serenissima Venetorum Repub. apud Franciscum Regem Gallorum anno salutis MDXXIX contigit. Ex hac enim labe interijt in ea puincia, in qua ne nomine quidem nota erat ægritudo eiusmodi, vir eius doctrinæ & ingenij, vt nulla maior literarum iactura sit facta iam multis annis. Fuit. n. vir ille, non omni modo optimarũ sciẽtiarũ genere ornatus, sed multis magnisq; gerẽdis rebus ad patrię cõmoda & sa-

lutem

Iutem natus. Nam difficillimis reipub. temporibus, tota Europa bello vndiq; de- C
flagrante, quum ex Hispaniensi diuturna ad Carolum V. Imperatorē legatione, cui ob insignes virtutes maxime charus fuit, vixdum Venetias redijsset, visq; alia belli maior proxima ęstate aduentu Cæsaris in Italiā exarsura videret, ineunte vere Naugerius exitiali festinatione mutatis ad celeritatē iumentis, Orator in Galliam mittitur. Vbi, morbo peticularum breui erumpente, quum vix primum patrię officium pręstitisset, FRANCISCVM GALLORVM REGEM semel aut iterum allocutus, Blesio in oppido ad Ligerim, octauo Idus Maij, ante lucē MDXXIX paucis diebus absumptus est, quum annum ętatis sextū & quadragesimū attigisset. tanto bonorum oīum & eruditorū luctu, tanto totius Galliæ mœrore, vt illum Franciscus Rex Musarum amicus amplifs. funeris honore ꝓsequeretᷓ. In patriam delatus vt testamēti tabulis iusserat, in maiorum sepulchrū illatus est: Bartholomęo & Petro fratribus summę probitatis hęredibus relictis. quorū Bartholomęus maior natu, ex Clarissima Gabrielia gente vxorem duxit: & aliquot susceptis liberis (inter quos hodie Andreas & Bernardus maximę spei iuuenes vigent) propè intermortuum Naugerię familiæ decus excitauit. Cęterū, qui fortunæ beneficio reipub. negocia summa felicitate confecerat, domesticis in rebus haud parem fortunæ benignitatē sensit. nam vir summi ingenij summiq; etiā spiritus, assiduis patriæ occupationibus distentus, vt nullū ferè temporis spaciū literarū studijs superesset, vt qui se ipsum probe nosceret, quæ fecisset, cum non esse huiusmodi putaret, vt in uulgari citra sui nominis iacturam possent, dum tantę existimationi quāta iam ipse apud oēs eruditos oīum ferè nationum agebat, vt pote nec polita satis, nec vnq̄ recognita, nō vsquequaq; responderent, quęcūq; apud se habuit, paulo ante mortē, igne deleuit. quare, libri eius de Venatione duo pulcherrimi, in Bartholomæi Liuiani gratiā heroico carmine eleganter scripti, & vnus de situ orbis eodem stylo confectus, quos aliàs legimus, periere. atq; vt omittā laudationem illam, quam in funere Catherinæ Cypriæ Reginæ Marci Cornelij Senatoris amplissimi filię, de Veneta Corneliorū gente nobilissima ad Leonardum Lauretanū Venetiarum Principem & Senatum publice habuit, & alia multa quæ eodē igne concremata sunt, quo piaculo dixerim luculentissimā Historiam, ab ingressu Caroli octaui Gallorū Regis in Italiā, ad ea vsq; tēpora tot vigilijs tantoq; labore amplissimorū Decemuirū iussu deductam, concidisse? Sed quis hanc culpam præstare debeat? quando ait poeta, ducunt nolentē Fata, volentem trahunt: Ab amicis igitur funebres Liuiani Imperatoris & Lauretani Principis laudationes antiquę puritatis cādore venerabiles, & carmina quę clanculum exscripta erant, quoniā in Italia omnino extabant, quasi funeris eius reliquiæ in lucē æditæ, pręclarum NAVGERII ingenium & excellētem doctrinam futuris sęculis ostendent. Sed ad febrem lenticularum siue peticularum reuertamur. D

Contagiosa igitur est & hæc febris, sed nō celeriter, nec fomite, & ad distans, sed tantum per tractationem infirmi: per initia autem quum febres omnes pestilentes placidæ sint & mites, tum hæc adeo placide inuadit, vt vix admittere medicum ægri velint, vnde & medicorum multi plurimum decepti sunt, expectantes resolutionē morbi paulopost, nec quicquam contra parantes: mox vero signa malignæ febris aperiebantur: nam, quanquam calor mitis pro natura eiusmodi febrium sentiebatᷓ, interne tamen perturbatio quædā percipiebatur, tum & fractio in toto corpore, lassitudoq; more fatigati: decubitus erat supinus, caput grauescebat, sensus hebetes erāt, & mens magna ex parte, post quartum aut septimum non constabat, oculi rubescebant,

A bant, verba multa dicebantur, vrinæ primum exalbidæ vt plurimum cernebantur, plenæ tamen, mox rubentes & confusæ, aut similes vino granatorum: pulsus rarus, & humilis, qualem diximus: excreméta corrupta, fœtentia: circa quartum & septimum in brachijs, dorso, & pectore maculæ rubentes, sæpe & puniceę erumpebant puncturis pulicum similes, sæpe maiores, imitatæ lenticulas, vnde & nomen inditū est: sitis autem aut nulla, aut parua aderat, sordescebat tamen lingua, somnolentia quibusdam aderat, quibusdam & vigiliæ, interdum in eodem vtrunque per vices status alijs ad septimum, alijs ad quartumdecimum, alijs & vltra: vrina quibusdam detinebatur, quod pessimum signū erat: ea febre mulieres paucæ, senes paucissimi, Iudęi ferè nulli deperiere, iuuenes & pueri multi, & ij quidem nobiles cōtrario modo ac pestilentes veræ consueuere, quæ quum vulgum præcipue capiant, tum hæ febres maxime in nobiles grassari visæ sunt. Perituros sua signa præcedebant, sicuti & euasuros: mala erāt, si statim æger virtute defici se sensisset, si assumpto leui pharmaco ingēs alui deiectio secuta fuisset, si facta crisi non accessisset alleuatio, nam vidimus, quibus librę tres sanguinis erupissent è naribus, paulopost tamē obijsse: malum item, si vrinæ detinebātur, si lenticulæ delituissent, si ægre erupissent, si liuidæ fuissent, & valde puniceæ: quòd si aut omnia, aut plura ex his accessissent, certissima sequebatur mors, euasio vero, si contraria aut omnia, aut plura apparuissent.

De causis. *Cap.* 7.

HÆc quidem in propatulo erāt, & ante oculos: quibus autem de causis, & quo modo euenissent, magna inter medicos discrepantia, magna altercatio erat, va
B rijs varia existimantibus: alij adustionem & acuitatem in causa ponebant, alij plenitudinem, alij intrāspirationem corporum, alij occultam proprietatē: quare & quisque pro existimatione sua auxilia afferebat non sine artis ludibrio, quòd vulgares nō lateret tanta dissensio. Quoniam autem vagantes erant eæ febres, & multis vno tempore communes, communem quoque causam, tum habuisse cēsendum est, pręcipue autem contractam ab aere: quod satis rationabile apparet, quando anno MDXXVIII præcedente hyeme austrina, pluuiosa vere quidem multa flumina inundauere, apud nos quidem Athesis, & Padus, apud alios alia: fuere pariter & caligines quædam, quibus arborū germina, olearum pręsertim q̄ plurima aruere: quibus de causis & principium his febribus datum credendū est: quę vero sparsę nunc apparent, causam particularem in nobis habent, in quibus primæ fiunt, & consimilem putrefactionem acquirunt, qualis illa fuit, quæ primum communē multis originem ab aere traxit. Quoniam autem contagio hæc per cōparationem ad vere pestilentes, satis mitis apparet, nec celeriter contrahi solet, nec fomitem relinquit, nec ad distans protenditur, sed tarde & p tractationem solam, cēsendum est seminaria ipsius non esse admodum acria, nec fortem illam elaboratamque mistionem habere, sed magis apta esse, vt & alterentur facilius, & non agglutinentur, quemadmodum alia solent, quæ fomitem relinquūt, & in summa quæ à natura vaporum non multum remota sint, acria tamen, quantum sufficit eiusmodi contagionem inferre. Consimilem ergo infectionem in aere primum fuisse censendū est, quę mox in nos ingesta tale febriū genus attulerit, quæ tametsi pestilentes veræ non sunt, in limine tamē earum videntur esse. Analogia vero eius contagionis ad sanguinem præcipue esse constat, qđ & maculę illę, quæ expelli consueuere, demonstrāt: omnes enim rubētes sunt principij colorem & rationem retinentes: qua de causa & magna ēt & late fusa est

sa est putrefactio propter humiditatem, & fluxibilitatem sanguinis: eadem de causa C
& lenior etiamnum est hæc, q̃ pestilentes aliæ, nõ potest tamen non morosa sentiri
facta magna introrsum euaporatione prauæ putredinis: propter quod & lassitudo
quoq; sentitur, & mens non constat, & caput grauat, & oculi rubent: quæ euapora-
tio, qm̃ lenis est, & tractabilis, rarissime solet phrenesim facere, quod multi medico-
rum timere solent, videntes delirium fieri. Porrò nec mirum est, si egestiones corru
ptæ, liquidæq; apparẽt, tam larga quum putrefactio fiat, vnde & malum erat signũ,
si assumpto leui pharmaco ingens deiectio secuta fuisset, præsertim primis diebus,
signum enim erat valde amplã esse corruptionem. Somnus autem ijs multus obre-
pebat, quibus pituitosior erat sanguis, vigiliæ vero, quibus biliosior. Maculæ autem
apparebant in cute, natura foras pellẽte, quam poterat, partem infectionis: nã & mo
do per sanguinis fluxum è naribus, modo per sudorem, modo per alui deiectionem
exonerabatur, sed salubrior erat, quę per eiusmodi maculas tentabat expulsio: ꝓpter
quod multi eorum euadebant, quibus large fiebat ea: multi vero peribant, quibus ra
ræ & sparsæ erumpebant maculæ, aut, vbi erupissent, delitescebãt: significabat enim
aut naturam non esse potentem, aut materiam male obedientem, quæ aut expelli
non posset, aut retrocederet, natura tentãte aliam expulsionem. Sanguinis vero
effluxio per nares nullos penè leuabat, qm̃ magnum quidem stimulum arguebat,
& naturam maxime cogi ad expellendum, qua poterat, contrarium, quod in maio-
ribus venis inerat: sed ea via non erat idonea ad expellenda seminaria contagionis,
quæ maxime in minoribus venis sedẽ habebant, vtpote quæ extrinsecus accessissent.
Similiter nec multum proderat ventris deiectio, quoniam corrupta quidem ma-
teria expurgabatur, seminaria autem non: quare ex omnibus conuenietior erat, quę D
per cutim expulsio fiebat, primum quidem per maculas facta, mox & per sudorem:
propter quod & multi visi sunt euasisse, quibus largus sudor superuenisset: per has
enim vias magna pars seminariorum vnà cum subtili parte sanguinis excernebatur.
Detinebatur autem interdum vrina, siue ꝙ absumeretur aquositas, siue ꝙ aliò verte
retur, vt in maculas, vel sudorem, siue ꝙ redundantia nimia humorum, aut crassities
vias obstrueret, siue deficeret virtus: propter quod pessimum erat signum. Pueros au
tem, & iuuenes carpit magis ea contagio, quòd in ijs plus adsit sanguinis, & humi-
dioris, ad quem habet analogiam: tum vero & ij foramina magis aperta habent, &
calidiores sunt, vnde attractio fit maior, tum per venas, tum per anhelitum: propter
quam causam &, qui negociabantur magis, magis etiam carpebantur, minus autem
ociosi, & frigidi, & sicci natura, quale ferè est senum & Iudęorũ genus: mulieres ve-
ro frigidæ & ipsæ sunt, & densioris carnis. Porrò nobiles magis, quàm plebs hac
tanguntur labe, contrà vero pestilentia magis plebs, quàm nobiles, qm̃ pestilentia
potissimum in cõtagione vnius ad alium versatur, minus vitio aeris, hæc autem in-
fectio magis aeris vitio, quàm transitu vnius in alium: ab ea igitur contagione, quæ
ab vno in alium transit, magis cauere nobiles possunt propter diuitias, & commo-
ditates alias, quibus plebs caret: ab ea vero, quæ dependet ex aere, minus defendi
possunt nobiles, quàm plebs, qm̃ ea, quum communis omnibus sit, magis eos occu
pat, qui delicatiores sunt, & minus robusti, quiq; & plus habẽt sanguinis, & humi-
diores sunt, quales sunt nobiles propter luxum & vitæ quietem: plebs autem & ro-
bustior est, & siccior, vt pote fatigata magis, & victus parcioris. Ita igitur se habent
lenticulares febres, & ex his causis fiunt. Nunc de vere pestiferis dicamus.

De

A *De verè pestiferis febribus.* Cap. 8.

QVæ vero pestiferæ proprie dicũtur febres, partim quidem cum his conueniũt, partim differunt: conueniunt quidem natura quadam communi, quòd contagiosæ omnes sunt, & per eundem modum afficiunt, differunt autem, q pestilentum contagio longe promptior est, & celerrimæ susceptionis, tum vero & fomitem quoque relinquit, & ad distans sese etiam extendit, item & aut omnes, aut maiorem partem eorum perdit, ad quos pertingit. Sęuiora quoque sunt & reliqua accidẽtia, nam & virtus velocissime, & multa exoluitur, & perturbatio, quæ interna est, longe maior sentitur: nonnullæ quoq; sunt, quæ per interna ardentissimã febrem apportant, tametsi reliquæ, & illæ etiã mox, lenes apparẽt pro natura totius generis: vigiliç vt plurimum infectos tentant, qñq; sopore cõmistę: pulsus & in his, quales in alijs percipiuntur, rariores, & humiliores, quàm ægritudo videatur poscere: vrinę conturbatę, aut albæ, aut etiam similes sanis: egestiones corruptę, liquidę, fętentes: in quibusdam bubones, aut parotides, aut alij abscessus apparent: maculæ aut nullę, aut rarius in ijs visę, quod alioquin mirum est, quum materia harũ febrium sit longe subtilior. Sunt & harum differentię inter se quędam: alię extrinsecus in nos accedunt, pręcipue ab aere, qui quum corruptus est, & seminaria statim in nos transfert, tum nihil mortalibus miserabilius potest accidere, verum rarissime contingit, vt ex aeris corruptione pestilentia contingat: alię ab ipso quidem originẽ trahunt, sed non statim ab eo seminaria recipiunt, sed aut vapores, aut consimiles quosdam affectus, & dispositiones, à quibus mox febris in nobis primo pestilens fit, & ab vno in alium transmittitur: alię & in nobis primo fiunt non vitio aeris,
B sed aliorum vt ciborum, & vniuersaliter vitio eorum, quę prauas putrefactiones facere consueuere.

Quoniam igitur celerrime suscipitur hęc contagio, existimandũ est acutissima & subtilissima esse earũ febrium seminaria, & analogiã pręcipue habere aut ad spiritus, & spiritualia, aut ad biliosos humores: qua de causa nonnullę interficiũt paucis horis, quę scilicet ad spiritus, & spiritualia analoga sunt, & antipathiam habent non solum materialem, sed & spiritualem: nonnullę serius necant, perdunt aũt vel omnes, vel maiorem partem: omnes quidem, quæ ad spiritus, & ad cor habent antipathiam vtranque, maxime aũt ab aere pendent, & per anhelitum attrahuntur: maiorem partem, quæ in humoribus sedem habent biliosis, aut sanguine exusto, aut etiam puro, propter quę & vigilię magis adsunt in his febribus, q̃ in alijs: quæ tamẽ in sanguine fiunt (præsertim si pituita abundet) coniunctum vigilijs somnum afferunt. Cæterum mites & hæ videntur, quanquam ingens sit ægritudo: causa eadem, quæ in alijs, q profunda est putrefactio, & sordida, in qua acrimonia non plane percipitur, tum quòd obtunditur multo humido, quod euaporat, cuius signum est lenta esse seminaria & fomitem relinquere, tum quòd sensus hebetes p se sunt: quòd si nonnullæ ardentissimæ videntur per initia, hoc iccirco accidit, q nondum putrefactio profunda est, sed febres illæ in nobis primo incipiunt tales, quales aliæ, quę cõtagiosæ non sunt, cholericæ autem vt plurimum, mox profunda fit putrefactio, & contagiosa ac lenior incipit febris videri. Pulsus propter prædictam in alijs causam rariores & humiliores videntur, quòd natura non audet venas tollere, ne aditũ veno aperiat. Quòd autem vrinæ similes sanis appareant interdum, admirationem non paruam præbet, quòd enim aut conturbatæ, aut & albidę videãtur, nemo itidẽ miratur. Causam aliqui dicunt iccirco esse, quòd similes sanis videantur, quòd cor

rũptio & putrefactio circa ſpiritualia verſetur, quare nihil impedire, ne & hepar, & C renes officijs proprijs fungantur, propter quod vrinæ concoctione quadam non carent: ſed certe, ſi febris eſt totius paſſio, mirũ eſt ſpiritualia laborare, virtutes omnes exolui, hepar tamen & renes, quaſi ſana ſint membra, concoctiones debitas facere.

Fortaſſe igitur illud potius exiſtimandum eſt, ꝙ exiſtente vrina craſſa & plena ſępe accidit, vt deficiente iã virtute, et nõ potẽte craſſiores illas partes expellere, percoletur quodammodo vrina, &, vbi primum craſſa admodum fuerat, incipiat iam craſſa minus deſcendere, deinde & minus adhuc craſſa, donec perueniat ad mediocrem quãdam conſiſtentiam, in qua nubeculæ quædam pendeant, propter qđ ſanis aſſimilatur, non eſt autem vere ſana, ſed apparet: quod ſæpe nõ ſolum in peſtiferis febribus, ſed & in alijs videtur, quum prope mors eſt, & virtus iam non poteſt craſſas vrinę partes expellere: q̃ res inexpertos quoſdã medicos ſępe fefellit, incipiẽtes bene ſperare ex ea vrinæ mutatione. Fiunt autem abſceſſus magis, quàm maculæ, in hac febre, q̃m furens magis, ac turgens materia illius eſt: furit autem introrſum magis & circa principalia membra, hepar, cor, & cerebrum: omnis autem furens humor irritat plurimum, & cogit expelli, quare à partibus, quæ introrſum ſunt, motus fit præcipue ad emunctoria principalium membrorum: mouetur autem non ſolũ materia furẽs, ſed & quæ illi commiſta eſt, propter quod abſceſſus maxime fiunt, & non maculæ: contingit tamen & illas quandoq; ſimul fieri expulſa tenui materia quadam circa cutem, præſertim vbi in ſanguine infectio fit: ita igitur ſe habent, quæ cõtagioſę vocantur febres. Nunc ad alios morbos pertranſeamus, qui & ipſi in contagione conſiſtunt.

De phthiſi contagioſa. *Cap. 9.* D

QVi de phthiſi hactenus tractauere, vidẽtur quidem de ea egiſſe magis, quatenus primo in nobis fit, & originem habet aut ex defluxionibus, quæ ad pulmones feruntur, aut è fracturis quarundã venarum, aut ſanie derelicta, vel è pleuretide, vel peripneumonia, & ſimilibus: de ea vero, quæ ex contagione concipitur, nulla quidem, aut q̃ pauciſſima tradidere. Nos vero eam, quæ in nobis primo fit, non negligentes, ac ſupponentes magis, nunc maxime de ea agemus, quæ in contagione verſatur, quod inſtitutum eſt noſtrum (conſtar. n. & contagione concipi) & propriam quandam animaduerſionem expoſcere demõſtrabimus. Noſtri tabem vocant, quod vocabulũ, ſicut & apud græcos phthiſis, interdũ communius eſt pro cõſumptione corporis, quæcunq; ſit, interdum proprie magis, quum pulmonis vitio per ſe contingit: quod rurſus dupliciter ſolet euenire, quandoq; quidem ex vlcere in pulmone habito, vnde ſanies vera emanat, quãdoq; non ex vero vlcere, nec vera ſanie, ſed magis in ſaniem quandam conuerſis pituitis, quæ illuc deſcendere.

Verum & illam quoq; poſſumus phthiſim ſatis ꝓprie appellare, quæ corruptis putrefactiſq; pituitis ita pulmonem afficit, vt, ſi non vlceratus eſt, at flaccidus tamẽ & putidus iam reddatur: quippe factis diſſectionibus quorundã vidimus interdum partem pulmonis ſinceram, & nullatenus vitiatam, partem nondum exacte putridam, nõdumq; vlceratam, ſed tamen flaccidam, mollemq;, atq; in marcorem tendẽtem, quandoque & totum pulmonem talem vidimus: quare, quum iam marcor ille in pulmonem ſerpit, phthiſicum appellare merito hominem poſſumus: quum vero ſimpliciter corrumpuntur pituitæ circa pulmonem, nondum autẽ affectus ipſe eſt, tum nõ vocari phthiſicus homo debet, ſed aut dyſpnoicus, aut quid tale. Quę

igitur

A igitur sint phthisis illius causæ, quæ in nobis primo fit, satis esse notum medicis arbitror, quarum nullam necesse est in ea præcedere, quę è contagione concipitur: potest enim esse, vt quis nec destillationibus detentus sit, nec venam fractam gerat, neque vllo vlcere circa pectus affectus fuerit, nec pleuretidem passus, nec de num vllo vitio tactus, sed optime sanus existens ex consuetudine tamē, & conuictu cum phthisico, aut ex fomite labem illam cōtraxerit: nam mirum profecto est, quanta tenacitate, quanto tempore seruetur virus illud in fomite, ita, vt vestes, quas phthisici gestauere, sæpe visæ sint post biennium attulisse cōtagionem: quinimo tales etiamnum fiunt & camerę, & lectuli, & tabulata, vbi phthisici periere. In fomite igitur illo non aliud putandū est relinqui, quàm seminaria contagionis ex ea putrefactione euaporantia, quæ in phthisi fit, quorum mira quędam est analogia, quando ea nō ad oculos, non ad palatum, non ad aliud membrum contagiosa sunt, quàm ad pulmonem: causam in vniuersum supra monstrauimus, neque enim omnia in omnia agunt, sed solum quæ & agentis, & materiæ, & applicationis rationem certam habent, atq; ob id analoga dicuntur. Signa autem iam tabefacti pulmonis sæpe oculis patent, sæpe enim frustula etiam ipsius per sputum reiecta apparent, tabescentis, & flaccidi iam, non ita manifesta sunt signa, sed tamen, quum prolongari morbum vides, sputa horribilia aspectu apparere, fœtere, ac saniem reprę sentare, quum & genæ roseæ fiunt, tum certo scire potes tabescere iam pulmonem, præsertim si è contagione concepta fuerit phthisis: conceptæ autem per contagionem indicia habere poteris, si causas diligenter inuestigaueris Similes autem contagiosis & illæ sunt, quę hęreditariæ à parentibus contrahuntur, mirū enim est quasdā familias vsq; in quintam & sextam generationem oēs eadē tabis conditione perire, & quosdā eadē ętate.
B

De rabie. *Cap. 10.* .195. Curatio.

NOn minorem admirationem præbet rabies, de qua, sequitur, vt agamus: ea per se teneri animal nullum præter canes Galenus scribit, atq; ita certe conspicit, quę vero animalium rabidi canes momorderint, rabire omnia præter hominem Aristoteles tradit. Quæ autem hac in contagione spectantur, hæc ferè sunt. In primis constat non cōcipi eā contactu omni, non fomite, non ad distans, sed tum solum, quum è morsu canis ita dilaceratur cutis, vt sanguis eliciatur, quasi in sanguine ipso contagio fiat per contactum dentis & spumæ animalis rabientis. Serpit præterea tam segniter, & per moras, vt rarissime ante vigesimam diem prodatur infectio, maiori ex parte post trigesimam, multis nō nisi post quatuor aut sex menses, quibusdā etiam post annum, aliqui & post quinquennium manifestari tradidere: vidi ipse puerum, qui octo post mēses, ex quo demorsus fuerat, contagionē ostendit, ex qua mox perijt Interea nec febris vlla sentitur, nec vllum aliud malum, nesciente ægro, quanta pernicies lateat, quam mox tum ferè percipit, quum ea ad cor pertingit, quò vbi peruenit, incredibili cruciatu hominem affligit, cor, & præcordia vellicantur, æger nec stare, nec quiescere potest, sed more furentis huc illuc agitur, manibus corpus dilacerat, sitit immēse, sed illud maximū incōmodum accedit, ꝙ & aquam & liquida omnia adeo reformidat æger, vt potius emori eligat, q̄ bibere, aut ad aquam deduci, tum vero & alios ipsi mordent, spumat os, oculi torui aspectu sunt, ac demum fatigati vitam miserabiliter efflant. Ferunt & si quis sub sorbo arbore iacuerit, q aliàs demorsus à cane rabido fuerit, rursus in rabiem verti. De his igitur quærendum est, quibus è causis fiant, verum non per eas rationes, quas demonstrationes appellant,

sed si rationabiliter & ex communibus locuti fuerimus, satis fecisse existimari debe C
mus. Quoniam igitur fomite non concipitur hęc cōtagio, nec in cute fit per contactū simplicem, sed dilaceratione cutis indiget, existimandum est semina illius non admodum lenta esse, atq; ea crassiota fortasse, q̄ vt in foraminibus cōdi possint, quare non nisi sanguini agglutinari, spuma, in qua seminatia latent, illi commista: porrò &, qm̄ tarde serpit, par est putare analogiam eius esse vel ad solidas partes, quales sunt nerui, & eiusmodi, vel ad crassum aliquem humorem: at cōstat solidorum nullum hac in labe corrumpi, quare ad crassos humores analogam esse contagionem: tales autem sunt phlegma, & melancholia: videtur autem ad melancholiam magis ea esse analogia, quia videmus rabiosos, demum etiam furentes fieri, quemadmodū & melancholicos, deinde quia & canis, à quo primum contagio oritur, valde melācholicum animal est, & siccum: porrò phlegma in humano corpore multum est cōparatione melancholiæ, quod & aptissimum est, vt putrescat: quare si in ipso foret contagio hæc, non tandiu lateret, vt post annum manifestaretur: at melancholia, qm̄ & paucior est & frigida, & sicca, & minus apta putrescere, diutius seruare latētia seminaria potest. Febrem aūt non excitat hæc contagio nisi ad postremum, qm̄ sensim fit, & quod euaporat, non statim ad cor fertur, sed longe post, aut etiam expellitur: propagatur tamen per partem post partem ad interna, ac demum ad præcordia, quò vbi peruenit, & febrem suscitat, & septum transuersum, & cor ipsum cōuellit, ac postremo furorem & mortem affert. Maxime autem tanguntur ea canes, qm̄, vt diximus, maxime sicci sunt, & adusti sanguinis: primū igitur ij more melancholicorum tristes fiunt, & solitarij: mox paulatim incalescēte sanguine ad omnia indignabundi fiunt, cuncta incipiunt odisse, ac iam & præ iracundia mordent: oculi D
rubent, os spumat, ac tandē in furorem aguntur: animaliū vero, quæ momorderint, omnia rabiunt, & moriuntur præter hominem, quod iccirco fit, quia alia animalia propter feritatē, in qua cum cane conueniunt, concepta contage necessario rabiunt propter analogiam: hominis autē natura longe aliena est ab ea feritate & conuenientia, propter quod nec analogiam promptam habet ad suscipiēdum: vnde fit, vt non omnes, qui demorsi sint, etiam rabiant, sed multi beneficio tēperaturæ ex se, aut non contrahunt contagem, aut superant: atq; hoc ego illud esse existimo, qd Aristo. voluit, quanq̄ scio esse, qui in eo textu, vbi hac de re agitur, non legendum esse præter hominē, sed prius, q̄ homo, volūt, quasi græca lectio non πλὴν, sed πρὶν audiri debeat, quod nullā habet necessitatē. Cur autem adeo reformidēt liquida & canes ipsi, & qui à cane demorsi sunt, vnde & hidrophoui appellantur, difficultatem habet, & abditissimam rationem: neq; enim illud credēdum est, quod multi dicunt, & Ætius etiam existimare videtur, icciroo ita timeri aquam, q̄ ijs appareat sese catulos quosdam in aqua cernere, quandoquidem nonnulli eorum, qui iam aquam cęperant formidare, interrogati, nunquid tale appareret, vt viderent, nihil tale videre responderunt. Vtrum igitur, quemadmodum & in quibusdam alijs morbis abominatio quorundam fit propter indispositionem stomachi, aut linguæ, ita & in rabie detentis accidat: an magis defectus & indipositio non est in stomacho, & lingua, nam & sitiunt, & quantum è lingua est, humida etiam expetunt, sed defectus potius in phantasia est: cuius signum est, q̄ nec videre volunt, nec tangere, quanq̄ vti potum, appetant humida. Fortasse igitur (vt diximus in ijs, quæ de sympathia) phantasia quorundam memoriam excitat, quæ pauorem solent incutere, quod & in rabie potest contingere: quoniam enim & spuma circa os eorum obuersatur, & corde pręcipue

lique-

A liquescunt, ex his phantasia fit quædam liquidi eos extinguentis, vnde formido fit, quoties aut vident, aut tangunt, aut & audiunt offerri liquida sibi. In ægris autem phantasia fit horribilium ex paruis occasionibus, vt sæpe ex aspectu paruarũ figurarum in parietibus videmus ægros, & lupos, & canes subimaginari, ac clamare, & iubere, vt inde auferãtur. An (quemadmodum diximus in sympathijs) quæ exiccata sunt, humida possunt appetere, & trahere, quum forma secũdum naturam per se remanet, quanq̃ actu & p accidens aliter sit: at vero, quum siccitas eo vsq; processit, vt iam forma naturam non seruet amplius, sed iam ab ea ciderit, tum sicca illa non solum non appetunt humida, sed vti contraria abhorrent, & à se abdicãt: quemadmodum accidit & in ijs, qui prope mortem sunt, omnem enim & cibum & potum ita abhorrent, vt nihil molestius & horribilius ijs offeratur, q̃ cibus & potus, q̃m membra iã priuata natura sua sint: ita igitur in rabie facta exiccatione tanta, vt iã natura propria collapsa sit, &, quæ prius vti conuenientia & bona recipiebat, nunc vti contraria & horribilia recipit, non solum potus liquidorũ omnium, sed & phãtasia abominationem parit: exiccari autem rabie affectos manifestum est, quum etiam & in conuulsiones ex siccitate incidant. Cur vero &, qui sub sorbo arbore iacent, rursus in rabiem vertantur, si aliàs rabidi fuere, consimilem habet latentem causam, si modo verum est, quod fama quadam circumfertur: nihil autem ꝓhibet vapores, qui ex ea arbore continenter exhalant, styptici quidem, &, si licet dicere, melancholici, ad hominẽ delatos, & intus calefactos idem facere posse, quod & seminaria rabiei, magis autem in eo, qui rursus rabidus, propter relictam dispositionem. Atque hæc de rabie probabiliter dicta sint.

B *De Syphilide morbo, seu Gallico.* *Cap. II.*

NVnc ad eas contagiones pertranseamus, quæ extrinseca magis tẽtant, incipientes à Syphilide morbo: quippe nouum & diu nostro orbe incognitum morbũ inter alia admiranda nostra tempestas vidit, qui Europam ferè omnẽ, Asiæ vero, atque Aphricæ partẽ non paruã occupauit: in Italiam vero ferè ijs temporibus erupit, quibus Galli sub rege Carolo regnum Neapolitanum occupauere, annos circiter decem ante 1500, à quibus nomen Morbo inditum fuit, Gallicus appellatus: Galli vero nominis iniuriam in nos retorquentes morbum Italum vocant, Hispani Patursam, Germani nunc Meuium, nunc Gallicum dicũt, nonnulli nouo imposito nomine Pudendagram appellauere, quòd à pudendis inciperet, sicuti & Mentagram, q̀ à mento inciperet, nouũ morbũ apud antiquos appellatum fuisse Plinius est author: nos Syphilidem in nostris lusibus appellauimus. Hũc autem morbum nostro orbi adeo nouum, familiarissimũ tamẽ certis regionibus ferũt, qui per Hispanas nauigationes nouum mundum comperere, vbi vel plurimum abundet ea contagio, non secus illic domestica, ac apud nos scabies. Principiò igitur, quum is apud nos apparuisset, hæ ferè notæ conspiciebantur in eo morbo: oriebatur in quibusdam sine ylla ab alio concepta contagione, in quibusdam (quæ maxima pars erat) è contage excipiebat, verum non ex omni contactu, neque promptè, sed tum solum, quum duo corpora cõtactu mutuo plurimum incaluissent, quod præcipue in coitu eueniebat, quo maxima mortalium pars infecta fuit: visi tamen infantes nõnulli fuere, qui è suctu lactis à matre, aut nutrice infecta consimiliter affecti sint. Fomitem autem nõ relinquebat ea contagio, aut nõ nisi maxima quadam occasione, neq; ad distans etiã sese propagabat: sed neq; statim manifestabatur, verum certo tempore delitescebat,

interdum quidē per mēſem, interdum per duos, ſæpe & per quatuor menſes. Interea tamē ſigna nōnulla aderant conceptæ labis, animū triſtitia quædā detinebat, corpus laſſitudo, pallor faciem, tādem, quod in maiori parte inerat, vlcuſcula quædam circa pudenda oriebantur, ijs non diſſimilia, quę ſolent ex fatigatione contingere, quam cariem vocant, ſed natura longe impar, nā hæc & emori cōtumax erat, & victa vna parte alia regerminabat immortali propagine: poſt hęc cruſtoſæ quædam puſtulæ per cutem erumpebant, in quibuſdam quidem à caluaria incipiētes (quod vt plurimū erat) in quibuſdam in alijs locis: paruę primum eæ apparebant, mox augebant paulatim ad magnitudinem cooperculi glādis, & ſimilitudinem etiam, ijs non abſimiles, quæ in pueris Achores vocantur: differentiæ earū multæ viſebantur, quibuſdam paruæ, & ſicciores, quibuſdam maiores, & pinguiores, nonnullis liuidæ, alijs exalbidæ leuiter pallentes, alijs duriores, & ſubrubentes: omnes autem paucis poſt diebus aperiebantur, ac mucore quodam mucilagineo fœtido manabant, nec dici poteſt, quātus ille mucor perpetuo efflueret, quāta ſordities: exulceratę deinde exedebāt more eorū vlcerum, quę phagedenica appellātur, atq; interdū non ſolas carnes, ſed & oſſa etiam ipſa inficiebant. Quibus autem circa ſuperiora vigebat malū, ijs diſtillationes prauæ contingebāt, quæ modo palatum, modo gargareonē, modo fauces & tonſillas erodebant: labia quibuſdam cōſumpta ſunt, quibuſdam naſus, quibuſdā oculi, alijs pudēda tota. Adhęc autem magna ex parte gummoſitates quędam p membra concreſcebant magna deformitate, nā ſæpe oui, ſæpe panis magnitudinem æquabant, quibus apertis mucor ſuberat albus, mucilagineus, tenax is callus maxime in brachijs, & cruribus accidebat, qui interdum vlcerabatur, interdum integer vſq; ad mortem perſeuerabat. Præter prædicta omnia, quaſi parua illa forent, ingentes lacertorum dolores accedebant, ſępe cum ipſis puſtulis, interdum ante, nonnunq̄ poſt, & ipſi quidem diuturni, quibus nihil crudelius aderat: affligebāt præcipue noctu, dolor autem non proprie in iūcturis inerat, ſed circa lacertos ipſos & neruos. Verū quibuſdam nihilominus ſine dolore vllo oriebantur puſtulæ, quibuſdā ſine puſtulis dolores, maior pars vtriſque affligebatur. Interea languebāt mēbra omnia, macies corpus detinebat, nullū aderat deſideriū cibi, nullus ſomnus, ſed mæror, & iracūdia aſſidua, & amor decubitus, facies & crura turgebant: quādoque & febricula quædā cōcomitabat, ſed raro, dolebat quibuſdā caput, dolor is erat diuturnus, & nullis medicaminibus parēs: ſanguis, ſi hauriebatur, inſincerus, mucoſuſq; ſpectabatur: vrina craſſior, pinguis, diuulſa, & ſubrubens, quo ſolo ſigno, quū non adeſſet febris, multos prænouimus eo teneri morbo: egeſtiones ægre reddebantur, & illę mucoſæ, ſiccæ: his ergo notis tenebant, qui tum eo morbo laborabant. Loquimur autē de his, quaſi de præteritis, qm̄, tametſi nunc quoq; ea contagio viget, poſt tamē illa prima tempora immutata videtur: ab inde.n. annis ferè viginti cęperunt pauciores videri puſtulæ, gūmoſitates vero plures, quum è contrario primis annis fuiſſet: factæ item fuere puſtulæ (ſiquæ apparebant) ſicciores, ac dolores (ſi q accedebant) cuiuis ſunt acerbiores. Porrò & annis labentibus, annis iam ferè ſex, in qbus nunc ſumus, magna rurſus mutatio facta eſt eius morbi: quippe quū in valde paucis puſtulę iam viſantur, & dolores ferè nulli, aut multo leniores, gummoſitates vero multæ, &, quod mirum omnibus viſum eſt, capillorum, & reliquorum pilorum caſus homines ferè ridiculos facit, alijs ſine barba, alijs ſine ſupercilijs, alijs glabro capite in conſpectū venientibus: quod infortunium prius putabatur ex medicaminibus euenire, præſertim ex argento viuo, mox certiores facti omnes ſciunt ex

ipſo

A ipso morbo immutato procedere, quinimo & (quod peius est) iam nunc multis videntur labefactari dentes, quibusdam etiam cadere.

De causis. *Cap.* 12.

IGitur, quum primũ tam nouus apparuisset morbus, magna statim inter medicos oborta controuersia fuit, alijs contendentibus nullam ab antiquis factã de eo mẽtionem fuisse, alijs contra fuisse factam, his quidem Elephantiã existimantibus, illis vocatũ ab Arabibus Sasati, alijs Lichenas. Primus Nicolaus Leonicenus, vir doctissimus & grauis eam difficultatem sustulit, aperte monstrans nullum horum esse, sed prorsus apud antiquos innominatum fuisse morbum: quanq̃ posteriores quidã obstinate quidem magis, q̃ rationabiliter, tanto viro non plane assensere, Elephantiasim omnino asserentes esse: de quo mox pauca quædam & nos dicemus. Cęterum quicunque hactenus de eo morbo scripsere, alij quidem, quid non esset, magis dixisse videntur, q̃ quid esset: alij eam rationem quęsiuisse magis, quę circa formã versatur, ꝙ esset ægritudo partim in compositione, partim in complexione & ynitate, & id genus, materiam vero, & principia, quę magis fuerant perquirenda, reliquere: alij materiã quidẽ attigere, principia vero, & rationem eam, quę è cõtagione dependet, nõ, vt par erat, sũt prosecuti. Nos vero ĩ ijs lusibus, quos ad PETRVM BEMBVM nũc Cardinalem scripsimus, quo fortè tempore à pestilentia rus pulsi multum ocij nacti essemus, de his omnibus quædam certe attigimus, verum quantum Poetica concedere potuit: quæ quum non admittat omnia, multa quidem prętermitti à nobis necesse fuit pro toto negocio, quæ si nunc prosequamur, operęprecιũ facturos B esse nos existimamus. Quod igitur ad primã morbi originẽ attinet, arbitrati sunt aliqui contagionem hanc è nouo illo mundo delatam ad nós fuisse, quem Hispanæ nauigationes adinuenere, vbi ea labes quamplurimum viget: cuius signum id afferunt, ꝙ tum & morbus hic apud nos primum apparuit, quum & nauigatio illa facta fuit, & commercia habita illius gentis, propter quod & primum apud Hispanos visus fuit: quare totam labem hanc consistere putant in contagione vnius ad alium. Sed profecto, tametsi maxima mortalium pars è contagione morbum hunc contraxit, obseruatum est tamen innumetos alios sine vlla contagione per se infectionem eam perpessos fuisse: impossibile præterea fuisset tam paruo tempore contagionẽ, quę per se segnis est, nec concipitur facile, tantum terrarũ peragrasse ab vna classe ad Hispanos primum delatam, quando cõstat aut eodem tempore, aut ferè eodẽ & in Hispania, & Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse: adde ꝙ prædixisse illã Astronomos certis ante annis non paruum indiciũ est aliud subesse illi principium, q̃ simplicem contagionem. Primum igitur illud mirum videri non debet nouos atq; insolitos morbos certis tẽporibus apparere, nõ quidẽ delatos ab vna regione ad aliam, sed suis causis exortos: anno 1482 pleuretidis genus quoddã erupit, quod totã ferè Italiã affecit: nostris vero temporibus illæ prius non visę in Italia febres apparuere, quas lẽticulas vocãt, de quibus supra egimus: vidimus & annis superioribus lippitudinem contagiosam quasdam ciuitates inuasisse: vidimus & pestem illam solis bobus cõmunem, de qua supra meminimus: quam ob rẽ nec mirum esse debet, si & Gallicus morbus nõ prius cognitus ĩ nostro orbe ꝑ multa secula, nunc primum eruperit: venient & ægritudines aliæ nouæ insuetatæque, quum tempus feret, sicuti & Mentagra apud antiquos, quæ postea amplius nunq̃ visa est: hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris

rursus vidēdus renascetur, quemadmodum & præteritis ætatibus visum à maioribus nostris fuisse credendum est, de quo non pauca indicia etiãnum sunt. Tonsor quidam amicus noster libellum habebat experimētorum quorundam antiquum satis, inter quæ vnū inter alia scriptū erat, cui titulus erat, ad scabiem crassā, quę cū doloribus iunćturarū accidit: is ergo, quum primum recentissimus esset morbus, memor medicaminis, consuluit medicos quosdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, ꝙ ex argento viuo constaret & sulphure: fœlix, nisi medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus: paruit autem, nec ausus est experiri medicamen: quod demum expertus, atq; optimū agnoscens valde indoluit, quòd sero vsus eo fuisset, quæstu iam per alios sibi abrepto: ex quo videre profecto possumus alijs etiam ætatibus visum eum morbū fuisse. Sunt, qui putent & Auicennam illum significasse capite de olibano, quū dixit Thus valere dolori cōposito illitum ex aceto & oleo. Et est dolor, inquit, cum quo proue- C
" niunt in corpore sicut verrucæ cum deambulatione sicut formicæ: sed certe hoc nihil est, qm̄ Auicenna illic trāsfert, quod Dioscorides scribit de Thure, quum dicit:
" Formicantes verrucas inter initia, impetiginesque ex aceto & pice illitum tol-
" lit: p quæ Mirmecia intelligit. Vt ergo ad propositum reuertamur, inter nouos mor
" bos, & eos, q raro in lucē veniūt, collocandus est morbus Gallicus: quare, & causas illius, ac principia oportet ex ijs esse, quę raro & ipsa contingāt: esse autē talia, vt cōmunia sint non solum multis mortalium, sed & regionibus multis: quod certe in nullam aliam causam referri potest, quàm in aeris constitutionem: qualis autem ea fuerit, & ex quibus principijs exorta, nunc est inquirendum. Quoniam igitur analogiæ suæ sunt in contagiosis, & principia oportet esse analoga (vt dictum est) ad ea, D quæ affectum recipiunt, manifestum est principia huius contagionis ad phlegma crassum, & sordidum analogiam habuisse: si enim ad pustulas respiciamus, quæ eo in morbo apparuere, si ad gummositates, si ad lacertorum dolores, vbique quidem videbimus non nisi mucorem & sorditiem, & demum phlegma lentum, mucilagineum, crassum: quare & seminaria, à quibus contagio per se omnis dependet, talia quoque suo modo fuisse censendum est, quo circa & aerem, vnde origo fuit morbi, dispositionem eiusmodi contraxisse, cuius seminaria lenta quoq; & phlegmati cōsimili analoga essent, & in eo aliorum rursus seminariorum productiua, talium, qualia & prima fuere. Quoniam autem & erodit, atq; exest contagio hęc, oportet & seminaria illius acria esse, quanq̃ in lentore multo obsepta sepultaque. Talia igitur principia habuisse infectionem hanc putandum est, atq; in aere sordidam quandā obrepsisse putrefactionē, quæ mox ad crassum & sordidū phlegma in nobis habuisset analogiā: quo autem pacto, & quibus de causis in aere eiusmodi dispositio facta fuerit, difficile quidē est certo scire: si quid tamē rationabiliter conijci potest, hoc certe erit. Quæcunq; n. causa & principium id fecerit, oportet illud ex ijs esse, quæ raro eueniunt, siquidē & dispositio illa in aere, quæ raro visam contagem hanc peperit, ex ijs est, quæ raro contingunt: qm̄ igitur (vt supra diximus) quę hic sunt, maxime à supioribus, cœlo scilicet, & syderibus alterant, & varijs afficiūtur modis, nihil aliud esse posse videtur, quod in tot regiones per tantum spatij potuerit aerem tam male afficere, nisi cœli & syderum cōstitutiones, & eæ quidē, quæ & raro accidunt, & magna, quū accidunt, possint efficere: supra aūt monstratum est tum magna & portentosa posse huc sydera inducere, quum plura eorum in vnum coeunt: ac talem certe

coitū

A coitũ & conuẽtum ſyderũ vidit tempeſtas noſtra trium ſuperiorũ, Saturni, Iouis, & Martis, qui conuentus & raro accidere ſolet, &, quum accidit, magna ſemper apportare conſueuit, tum ꝙ ea Sydera potentiſſima ſunt, tum ꝙ vnio illa diu pdurat propter motus tarditatẽ, pręſertim Saturni, & Iouis: quam coniunctionẽ vidẽtes Aſtrologi nouas magnasq; ægritudines portendi prædixere: ſiquid igitur probabiliter dici poteſt de principio tantæ cõtagionis, ita certe exiſtimandum eſt. Ergo facto eo ſyderum conuentu ingentem vaporum tractationem fuiſſe factam credendum eſt, q̃ cõmiſti aeri, diuerſimodeq; agitati tandẽ ſordidã putrefactionem intulerint, à qua ſeminaria illa in nos importata fuere, quę ad ſordidos & mucoſos humores, quale eſt phlegma craſſum & mucoſum, haberent analogiam: vnde tandem contagio illa enata eſt, quæ mox tot mortaliũ, tot regiones male affecit, partim quidem aere ipſo principia & ſeminaria immittente, partim de vno in alium contagione pertranſeunte: ac de origine morbi & principijs eius ita traditũ ſit. Quòd vero & materia eius, ad quã ea principia habuerũt analogiã, ſit phlegma ſordidũ & craſſum, vt diximus, manifeſtiſſimũ eſſe poteſt: ſi.n. puſtulas iſpiciamus, illę omnes pingues, mucore incredibili manantes fuere: ſi vero gummoſitates, & illæ concreto phlegmate conſtabant: ꝙ ſi & ad dolores ipſos lacertorũ, & illi quidẽ idẽ oſtendent, erant.n. diuturni, extenſiui, noctu affligẽtes: factis itẽ diſſectionibus lentor quidã p neruos & lacertos coextentus cernebatur: quare nemini dubium eſſe debet materiã eius contagionis eſſe mucoſum phlegma & ſordidũ. Videntur autem puſtulæ ex minus craſſa materia originẽ habuiſſe, gũmoſitates ex craſſiſſima, dolores vero ex media quadã: quippe ſerpente cõtage per maſſam ſanguinis, & pabulũ ſibi faciẽte in phlegmate, pars

B quidẽ, q̃ minus craſſa, minusq; ſegnis erat, extra pellebat ad cutim, atq; illic ſenſim cõcreſcebat in puſtulas, q̃ vero craſſior aliquãto fuerat, & minus apta vſq; ad cutim expelli, reſidebat circa neruos & lacertos, vbi coextẽta dolores acerbiſſimos excitabat, craſſiſſima vero circa partes quaſdã coagulabat, & in gummoſitates cõcreſcebat. Non erat autem prõpta contages, vt exciperetur, propter lentorem, in quo ſepulta erant ſeminaria, ſed indigebat concalefactione quadam corporum, ſic.n. quodãmodo actu fiebãt ſeminaria, & alteri agglutinari poterant, & ſeſe ex analogo ſibi pabulo propagare, quod non calefacta facere quidem non poterant, quaſi coagulata: propter eandẽ cauſam & diu latebat cõtages intra corpus ante q̃ ſeſe manifeſte oſtenderet, qm̃ ſegniter ſerperet propter frigiditatem, & craſſitiem materiæ, mox tamen exedebat, & ſolida etiã carpebat propter acuitatem ſeminariorum in denſa materia, quum actu fiebant, & putrefactio procedebat. Apparebãt autem primum vlcuſcula circa pudenda, quoniam inde prima origo contagionis initium capiebat in maiori parte ex coitu: erant autẽ & male morigerata ea vlcera, tum ꝙ locus ille per ſe ſatis putidus eſt, tũ quia ſeminarijs hinc inde diſperſis iam fiebat, vt parte vna ſaneſcente ꝓpter remedia, alia regerminaret. At puſtulæ vt plurimũ a caluaria occipiebãt, partim quidẽ, quia pars illa propter ſorditiem & craſſitiem humoris, ex quo nutritur, quodãmodo analoga eſt ad contagẽ, partim ꝙ omnis euaporatio ſurſum fertur, in omni autẽ putrefactione euaporatio plurima fit. Quibus autem puſtulæ aderant multæ, minus dolorum accedebat, ꝙ materia multa excerneretur, ac ſimul ſignũ id eſſet materiã eſſe ſubtiliorem: cõtra vero, quibus craſſior erat, dolores quidem multi inſurgebant, ac puſtulæ pauciores: materia vero, quæ dolores dabat, non erat in iuncturis ipſis infixa, ꝙ craſſior eſſet, q̃ vt penetrare in iũcturas poſſet, quare ſuper neruis & lacertis maxime reſidebat: affligebat aũt noctu magis, & Sole condente ſe, qm̃

interdiu

Interdiu calor naturalis solet exteriora petere, ad ea, quę moueri solent, mẽbra demã C
datus à natura ad vigiliæ opera exercẽda, nec non à lumine Solis excitus, quã ob rẽ fouebat quodãmodo ea mẽbra, & venrositates exoluebat, quæ lacertos & neruos extendebanr, & vellicabant, ac simul & materiã cõcoquebat: noctu vero introrsum recurrere calor solet, & membra ea deserere, ad quæ per diem demandatur à natura: qua de causa dolores tum excitabantur, & distenriones maiores accrescebant destituta materia à calore fouente, & dissoluente ventositates. Annis vero labentibus mutatio quædam eius morbi facta est, quoniam dispositio prima, quæ in aere fuerat, iam cessauerat, nec morbus aliam sui propagationem habebat, q̃ è conragione vnius ad alterum, propter quod perseuerabat: omnis autem contagio quanto magis abest à principio & prima origine, tanto siccior fit & rerrestrior propter adustionem, quæ continẽtet coniungitur: qua de causa primi temporis contagiones quasi ortui & principio propinquæ, sordidiores pinguioresq; visebantur, & pustularum plurium, minorum vero dolorum: quæ vero annis post sequentibus conrigere, vtpote adustæ & crassæ magis, pauciores quidem pustulas, maiores autem dolores dedere: nã & à principio, vbi plus erat pustularũ, illic minus erat dolorum, vbi minus pustularum, plus dolorum cernebatur. Porrò & annis hisce vltimis, quasi in senio existenre contage, & materia facta crassissima, maior adhuc mutatio facta est: nam gũmositates multæ apparenr, pustulę autem paucissimę, & illæ sicciores, dolores aũt ferè nulli, aut longe minores, ꝙ materia propter crassitiem facillime concrescat in gummositates, extra autẽ non facile propellarur ad curim, vel resideat circa lacertos: ꝙ siquid tamẽ ad cutim puenit, id tenue quoddã phlegma est, quod salsedinẽ quãdam acquisiuit ex adustione, quare ad radices pilorum latum pabulũ eorum absumit, vnde & ipsi mox cadunt, sicuti in porrigine, Alopecia, & Achoribus siccis accidit. Fortasse autem & idem fit in hoc morbo nunc, quod & in Alphis accidit, in quibus decidunt pili materia quadã alba mucilaginosa coextenta ad radices eorum: nã vidimus quosdam, quibus barba deciderat, consimilem quendam sub cute coextẽtum humorem habuisse: quod facillime potest nunc euenire in euaporatione, & secretione, quæ fit ab ea materia iam penè vitrea coagulatis vaporibus, vbi ad pilorum radices peruenere: quocunque igitur modo id fiat, existimandum est senium iã huius morbi incępisse, nec longe post futurum, vt ne per conragem quidem se propaget, qm̃ materia in dies frigidior fit, & terrestrior, in qua & seminaria tum pauciora, tum & debiliora in dies gignuntur, propter quod nec tam facile concipitur nunc ea cõtagio, vti prius solebat: quare & tandem fiet, vt nec sese possir propagare, sed desinat, reuersura mox, quum eadẽ principia, & eædem causæ reuertentur. Est autẽ certis regionibus familiaris contages, vt in Hispana vocata insula, & vicinis alijs, qm̃ (vt diximus) ea dispositio, quam ad nos temporis lõgitudo attulit, illic connaturalis viget huic morbo gignendo, quẽadmodum Elephantię Ægyptus Iudeaq; familiaritatem quandam habent. Quæ igitur principia & causæ fuerinr nouæ huius contagionis, & quo consistat, & quam habeat analogiam, & quæ sint eius accidentia, & notæ, per hæc hactenus determinatum sit. D

De Elephantia. *Cap. 13.*

NOn esse autem Gallicum vocatum morbum eum, qui Elephantia vel Elephãtiasis interdum, & Elephas à Gręcis appellatur, sufficere quidem ad ostendenpm ea possent, quæ Leonicenus vir tantus scripserat: veruntamen, si & nunc quo-

que

A que pauca quædam eadem de re adijciantur, non inutile fuerit (vt promisimus,) quando posteriorum quidā plus æquo obstinati scriptis mandauere eundē esse morbum Elephantiam & morbum Gallicum, atque eisdem etiā remedijs curari oportere: quod autem eos præcipue decepit, id fuit, φ videntes ipsi antiquos seorsum de Lepra scribere, & seorsum de Elephantia, tum existimantes per Lepræ nomen ab ijs intelligi illud, quod vulgo Lepram vocamus, nesciuerunt, quid nam esset Elephantia, nisi morbus hic, qui mox Gallicus est appellatus. Sed certe hęc mōstrant antiquorū scripta parum suisse cōsiderata ab obstinatioribus hisce hominibus, neq; enim ita est (vti ipsi putāt) per Lepram à Græcis eum morbum intelligi, qui vulgo Lepra dicitur, sed aliam quandam longe leuiorem dispositionē, de qua simul cū Psora hoc est Scabie agunt, quæ via quędam est ad Elephantiam, quæ ꝓprie passio illa est, quam non solum vulgus, sed & recentes medici tum Latini, tum Arabes Lepram vocant. Paulus de Lepra agēs vnà cum Psora, horum, inquit, morborum vterque summæ cutis asperitas est, cū pruritu & corporis attenuatione, ex melancholico humore ortū habens. Galenus in libello de tumoribus. Sunt autem Psora & Lepra melancholicæ passiones solius cutis, quæ si in venis & carne inualescāt, Cancer nominatur, & Elephas: item quosdam dicit ex Elephantiosis factos fuisse leprosos, ægritudine in melius conuersa. Manifestum igitur esse potest leuiorem multo esse Leprā apud antiquos, quam Elephantiam: quòd autem & Elephantia ea proprie sit, quæ vulgo Lepra dicitur, ex his manifestū simul fiet. Nam, vt primū à nostris incipiamus, Plinius libro 26 nouos quosdā ponit morbos Elephantiasim, & Lichenas, quos sine dolore vllo, sine vitæ periculo contigisse scribit. Diximus, inquit, Elephātiasim ante Pōpeij B Magni ætatē non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipiētem in nare prima, veluti lenticula, mox inualescente per totū corpus maculosa & varijs coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera, ad postremum vero augescēte intumescētibus digitis in pedibus manibusq;. Ægypto peculiare hoc malū, &, quum in Reges icidisset, populis funebre, quippe in balneis solia sanguine temperabant ad medicandū eam. Quis non videt per hæc non Gallicū morbum significari, qui dolores vel ingētes afferat, sed vocatā vulgo Leprā, quę sine dolore accidit, quæ à nare incipit, vt & Paulus, & Auicenna, & alij recentiores tradunt, quā Ægypto familiarem omnes dicunt, & ipse presertim Galenus, quā demum vnam humano leniri sanguine consueuisse libri omnes pleni sunt? Arabes vero per Elephantiā non plane id intelligūt, quod Græci & Latini, sed tumorem quendā pedum ex humore melancholico, ceu varicū genere, quasi speciem eā Lepræ intelligāt, in qua pedes more Elephantum tument: per Leprā autem id accipiūt, qd & vulgo Lepra dicitur, à Gręcis Elephātia: notæ autem Elephantiæ, & accidētia hæc sunt. Oritur primo sine dolore vllo, sine febre, ac delitet ipsa quoq; certo tēpore prius, q̄ se prodat: mox prima vt plurimum indicia dat à nare oborta, parua veluti lenticula subnigra. Cutis deinde varia fit colore, duritia, asperitate, attenuatione, quippe alibi liuida fit, alibi alba, alibi in atro russa, dura hic, illic lenior, alicubi aspera, & squāmosa, alicubi crassa, & veluti corium igne induratū. Pustulæ simul per totum corpus enascuntur duræ, &, vt plurimū, purpurascentes, quæ tractu temporis exulcerantur, & pus emittunt, verum non multū, ac siccius, q̄ in Syphilide. Circumtumescūt vicina mēbra, & alia contrahuntur, alia extenduntur: propter quod multis excauatur nasus, os vtrinque contrahitur versus aures, oculi rotundantur, & similes satyris (qui pinguntur) fiūt, vnde & Satyriasis etiam is morbus appellari consueuit, quanquam sunt, q̄ Satyriasim

sim dictū putent propter tentiginem nimiā veneris, quæ eo in morbo contingit: tument deinde digiti in pedibus ac manibus, ac pedes similes fiūt Elephantū pedibus, vnde quidam volunt esse Elephantiasim appellatū, quanq̄ Archigenes à magnitudine morbi ita vocatum dicat. Adhæc aūt & venulæ, quæ sub lingua sunt, ceu varicosę fiūt, pruritus adest, & cum eo tentigo veneris vehemens: fœtent mox, & tolerari iā nō possunt, & multis alba per totū fit cutis, quæ insanabilis habetur. Contagiosus porrò est morbus non contactu solo, sed & fomite, & anhelitu etiā, quãq̄ tarde irrepat, & sese propaget: in viros autem grassatur magis, q̄ in mulieres: quin & eunuchi paucissimi visi sunt eo malo correpti, propter qd & nonnullos legimus sese castrauisse, ne eo tentarentur. Nationum vero aliæ familiarem habent, vt Ægyptus, & Iudęa, aliæ vix nouere: simpliciter autem extreme calidæ, & frigidæ regiones eam labē sentiunt magis, q̄ mediæ, vt Aetius authoritate Archigenis refert, propter quod Germani, & Scythæ, & Ægyptii, & Arabes maxime illi obnoxij sunt, (quanq̄ Galenus contradicere videtur Archigeni, qui Germanos, & Scythas carere hoc morbo dicit) Itali vero & Gręci minus: & certe semper apud nos visus raro fuit is morbus, q̄q̄ per ciuitates domus, quę Hospitalia vocantur, & suppellectiles sumptibus publicis paratæ structæque videantur Elephantiacis suscipiendis: verum, quos ego hactenus vidi, nemo quidem, aut pauci è susceptis Elephantiaci mihi visi sunt, sed leprosi solū, aut impetigine quadam fera detenti atq; hæc ferè signa sunt, quæ ī Elephantia videri solent. Ex quibus vnusquisque videre potest longe alium esse morbum, qui Gallicus appellatur, qui non in melācholico humore sedem habet, sed in phlegmate sordido, qui non fomite afficit, nō anhelitu, in quo tētigo in Venerem omnis abest, dolores autē vel acerbissimi adsunt. Quoniā autē & hic contagiosus est morbus, manifestum est includere ipsum seminaria contagionis, sicuti & alios: eorum vero analogia non ad mucosam & sordidam pituitam est, quemadmodum vocati Gallici, sed ad humorem melancholicum magis, quod pustulæ ipsæ maxime monstrant, duræ, siccæ, purpureæ, tum & cutis durities, & inæqualitas: quod & omnes quoque, qui eo de morbo scripsere, attestātur, vt dictum est. Elephantiosos, inquit Galenus, eodē » modo curabis, sicuti & Cancrum, ex eadem enim materia sunt: ī libello de Tumori- » bus, passio est Elephas propriam habens generationem in melancholico sanguine, » tractu vero temporis nigra cholera fit: ea de causa pustulæ sicciores sunt, vlcera vero minus mucosa, habent tamen sorditiem suam, qm̄ putrefactio omnis per se sordida est: viros autem magis, q̄ mulieres, tangit hæc contagio, ꝙ melancholici sanguinis plus habent viri. Sed cur frigidæ regiones, & Germani, & Scythæ magis ea tenentur, q̄ Itali, & Græci, humidiores existētes? causa est (vt mihi videtur) quòd ij sanguine multo abundant, & eo quidem pingui, & vnctuoso, quare multa in eo exhalatio fit, quæ cum ad cutim peruenit, ob densitatem eius, & frigiditatem regionis nō euaporat tota, sed solū, quod tenuius est, crassius vero sub cute coit, atq; illic exuritur, quod facile fit propter vnctuositatem: vnde non transpirans putrescit, & labem hāc gignit, cuius seminaria analogiam habent ad partes sanguinis crassiores, & melancholicas vnctuosas: propter quod & porcorum carnes maxime aptæ sunt ad Elephantias inducendas, ex ijs enim multus fit sanguis exuri idoneus. Quod vero Galenus scribit, non est, ꝙ regiones comparet nisi in victu, cuius causa Ægyptus familiarem habet eam labem, Germani vero, & Scythæ minus ex hac causa, Scythæ autē minime propter lactis vsum: qui vero in calidis regionibus degunt, crassum quidem & ipsi sanguinem habent, & densam cutem, sed alia de causa, quare & ipsis maxime

exuritur

A exuritur sub cute sanguis, & putrescit: medijs autem in regionibus temperatior est sanguis, & bene trāspirabilis cato: Mulieres vero, & Eunuchi, qui mulieribus similes sunt, propter frigiditatem sanguinis & aquositatem minus eo tenētur morbo. Dolores vero non excitat Elephantia, nec conuulsiones, vti in Gallico morbo spectātur, qm̄ in sicco magis consistit, & materia, si qua est, nō residet circa neruos & lacertos, sed circa summa consistit magis, propter quod nec febrem facit. Quærat autem fortasse quis, cur furorem non faciat hæc passio, nec amentiam, quum in melancholia exusta consistat: cām inde esse censendum est, ꝙ in furore, & amentia exustio præcipue circa cor & cerebrum versatur, in Elephātia aūt circa cutim magis: quòd si sanguis forte & introrsum vratur, non ita tamē exuritur, vt furorem faciat natura semper ad summa pellēte, quod vitiatur. Tument autem membra, qm̄ materia multa sub cute collecta calefit non transpirans, & coextenditur: porrò & nutrimentum in ijs locis non plane concoctum, sed vitiosum in tumorem concrescit. Pruritus vero fit propter acrimoniam adustionis, propter pruritum autem tentigo circa genitalia, ad quod non parum facit natura melancholię, quæ spiritiosa maxime est, vt Aristoteles docet. A facie vero id malum incipit, qm̄ exhalatio omnis facillime sursum fertur, præsertim ad faciem, ad quam venulæ multę terminantur, quæ & spongiosa est, vnde & aliæ multæ infectiones faciem præcipue tentant, vt Ionthi, & id genus. Tarda vero est ea contagio, qm̄ in humore crasso consistit. Cur autem fomitem ipsa relinquat, Gallicus autem morbus non, quum lentore maiori abundet, dubitationem habet: dicendum seminaria in Gallico morbo propter lētorem & frigiditatem statim coagulari, & aut non agglutinari in fomite, aut, si agglutinantur,
B non inficere alium frigida & coagulata existentia, nisi valde calefiant: propter quod visi quidam sunt, qui è linteis, vbi dormierant Gallico morbo sordidissime exulcerato affecti, conceperint infectionem: cæterum fomitem non relinquit vt plurimum ea contages: quæ autem in Elephātia sunt seminaria, calidiora multo existunt, vtpote in adustione quadam constituta, propter quod nō coagulantur: lentorem autem habent tantum, quantus sufficit, vt in fomite agglutinetur. Fit porrò Elephantiasis aliquando quidem per se in aliquibus, & primo, in quibus melancholicus est sanguis, & multus, & vnctuosus, & cutis densior: quandoq; ab alio concipitur, in quibus nō necesse est sanguinem esse per se male affectum, sed male afficitur à seminarijs contagionis, corrumpentibus crassam & siccam sanguinis partē, ad quam habēt analogiam. Atque ita se habet Elephantiasis passio, quæ vulgo Lepra dicitur.

De Lepra propriè dicta, & Scabie. *Cap. 14.*

Lepra vero ita ab antiquis vocata in duobus pręcipue differt ab Elephantia, loco, & materia: quippe profundius agitur Elephātia, quāquam & ipsa circa summa versat, Lepra vero in sūpficie magis est: materia porrò Elephantiæ crassior esse videt, & exusta etiamnum magis, ꝑpter quod profundatur magis, vtraq; tñ ex melancholico humore fit: nihil aūt prohibet & in vtraq; interdum coniungi aliquid salsæ pituitæ, vnde fit, vt nec Elephantia, nec Lepra vno semper visantur modo: ꝙ si diuturnior fiat Lepra, & tractu temporis malignior, tum in Elephantiā transit. Sunt autē in Lepra suæ pustulæ, atq; interdum crebræ, cæterum licciores, quàm in Elephātia, & squammantes magis, q̄ exedētes: pruritus quoq; plurimum infestat, macies corpus tenet, &, vt vno verbo dicatur, delicatior quædam Elephantiasis Lepra est. Oritur autem vt plurimum primo in nobis vitio humorum, & complexionis, & regiminis,

minis, nihil autem prohibet & contagione ab alio concipi: contrahitur autem & à C
natiuitate, sicuti & Elephantia. Psora autem, quam nostri Scabiem vocant, leuior ad hunc dispositio est, quum Lepra, transiens & ipsa in Lepram, sicuti Lepra in Elephantiam, quàm grauior vtraque fit: videntur autem Græci per Psoræ nomen tantùm eam scabiei speciem significare, quæ siccior est, & melancholiæ non nihil sapit, quare cõtractius psoram capiunt, quàm nos scabiem.

De distinctione infectionum cutanearum. *Cap. 15.*

QVoniam autem infectionum, quæ cutim carpunt, multæ sunt species, & multa nomina, sed confusa satis: bene erit de ijs cursim pauca quædam notasse, vt cognoscamus, quomodo inter se differant, & quæ contagiosæ sint, & quæ non.

Ergo si cholera sit, quæ ad cutim propellitur, vel illic aliter clauditur, si quidem non putrescat, tum Erisipelas vocatum facit, pustulam scilicet vnam, aut plures cum rubore, caloreq; multo, non nũquam & cum febre, interdum quidem in facie facta, interdum & in alijs partibus: grauior autem multo est, quæ faciem carpit, nam sæpe è parua pustula accidit circunstantes partes, & faciem totam adeo inflammari, vt & oculi aperiri non possint, & labia præ tumore deformia reddantur, quod fit communicata acrimonia ad circumiacentes partes: moderni Guttam rubeam appellãt. Si ergo cholera imputrescens inflammata & accẽsa fit, Erysipelas hoc ferũ facit, si vero inflãmata nõ fuerit, alia Erysipelata ędit, quę, è pura si sint cholera, simpliciter dicuntur Erysipelata, si vero nõ è pura sint cholera, sed commista, nõ simpliciter dñr, sed cum adiectione commisti humoris, vel abscessus ab humore appellati: si quidem D
enim sanguini sit admista, ἐρυσιπέλας φλεγμονῶδες vocač, si pituitæ, ἐρυσιπέλας οἰδηματῶδες, si melancholiæ, ἐρυσιπέλας σκιρρῶδες prædominante semper cholera: verum in hoc Scyrrhode, si inflãmata, & accensa sit cholera, pustulã illam facit, quę ἐπινυκτὶς vocač, q̧ sępissime noctu enascač: Arabes Essere appellãt: ita ergo se habet cholera, quæ non putrescit. Quòd si putrescat iam, & sub cute pustulas faciat tũ vocatos ἕρπητας, hoc est serpẽtes pustulas gignit: quippe stabile est Erysipelas, & vrit magis, ac squammas & crustulas inducit: serpit aũt Herpes vocatus modo sede priori relicta ad alias partes, transferentibus sese pustulis, modo & in priori loco manentibus, & vicina pabulantibus. Cuius serpiginis quum rationem multum cõsiderassem, non in aliam certe causam reducere potui, q̃ in putrefactionem subtilem humoris: nã q̧ non alia sit differẽtia Herpetis ab Erysipelate, q̃ subtilitas materiæ, durũ quidem videtur, quando Herpes ille, qui ἐσθιόμενος dicitur, crassæ satis materiæ est, cuius causa etiam exest, & ille etiam, qui κεγχρία vocatur: quid præterea prohibeat, ne cholera, quæ Erysipelas facit, in latus excedat, & pabuletur, si serpigo acuitatem sequitur, quando cholera illa acutissima est? quare verisimilius videtur in putrefactione quadam consistere, quæ Herpetes facit, cholera: signum cuius est, q̧ sordidiores videãtur semper Herpetes, q̃ Erysipelata: item & siccioribus indigent ad curationem, quum Erysipelas indigeat humidioribus: porrò quæ in putrefactione sunt, prõptissime ĩ vicinũ infectionem cõsimilem transferũt, pręsertim q̧ cutem nõ exurentes Herpetes in latus magis pabulantur: sæpe igitur in parte prius infecta exhalat materia, quæ putrefit infectione ad vicinum communicata, sæpe vtraque pars pabulo quodam inficitur. Ergo si putrescat cholera, sit autem in superficie, tum simplex Herpes fit, qui serpit tantum, non autem exest, at si profundior fuerit, non serpit

solum,

A solum, sed etiã exest, vnde nõ simplex fit Herpes, sed ἕρπης ἐσθιόμενος, hoc est depascẽs vocatus, atq; hic à crassiori cholera fit, ille à tenuiori. Porrò si hic, q Esthiomenus dicit, à cholera accensa & inflãmata fiat, Herpes ille fit, q vulgo Ignis sylvaticus appellat, si vero non accẽsa sit cholera, Esthiomeni simplices fiũt: atq; hi quidẽ Herpetes à cholera fiũt pura: q si nõ pura sit, sed mista tenui pituitę, putrescat aũt, Herpetẽ illũ gignit, q κεγχρίας, hoc est Miliaris appellat, q pustulæ similes sint granis Milij. Atq; ita se habẽt Herpetes, quos Celsus p Ignẽ sacrũ intelligit: nõ enim, vt quidã volunt, per Ignem sacrum intelligitur ab eo Erysipelas, siquidem de Igne sacro seorsum, & de Erysipelate agit.

Si vero sanguis fuerit, qui in cutim influit, interdum quidem pustulosos abscessus facit, interdum maiores etiam q̃ Erysipelas sit, quos phlegmonas vocãt: rubent ij cũ calore, & dolore, ac febre etiam vt plurimum: sicut autem sanguis quandoq; purus est, quãdoque mistus: quod plurimum fit, ita & Phlegmon alius simpliciter dicitur, alius cum adiectione nominis admisti humoris: si enim illi cholera admisceatur, Phlegmon fit Erysipelatodes, si vero pituita, Phlegmon dicitur Edematodes, si melancholia, Phlegmon Scyrrhodes dominante semper sanguine: species autem phlegmonis sunt δοθιὴν, φῦμα, φύγεθλον: Dotientem nos Furũculum vocamus, abscessum in acutum tendentem cum inflammatione, rubore, & dolore, cui non nihil cholerae admistum est: Phyma vero Furunculo simile pene est, sed planius est, & rotundius, vulgus improprie Carbonem vocat, multum differens ab eo, qui proprie Carbunculus dicitur. Fit autem Phyma è sanguine subadusto, crassiore, q̃ qui Furunculum facit: Phygethlon vero est, quod nostri Panem vocant ob similitudinem, alij &

B Bubonem: quanq̃ sunt, qui Bubonem appellant, qui in carnibus laxis fit, Phygethlõ vero, qui in neruosioribus: fit autem hic vel è puro sanguine, vel misto tenui pituitæ. Si vero simul inflãmatus sit sanguis, ac putrescat, tum Bubones pestilentes facit, quos Auicenna Althoin vocat: q si subtilis admodum sanguis sit, influat autem in summã cutem, pustulosos abscessus facit: si igitur non inflammatus quidem sit, calefactus tamen, vt quasi ferueat, tum Exanthemata vocata facit, quas Plinius eruptiones papularũ vocat: vulgus sufferfuras à feruore, vt arbitror, dictas: pustulę sunt vix cutim excedentes, rubræ, consertæ inuicẽ, pueris præcipue familiares, quũ supercalescunt: sunt autem duum generum, quædam sicciores, & rubicundiores, quas Auicenna Plantam noctis appellat: quædam vero in rubore albicantes tenui pituita commista sanguini, quę Gręci ἱδρῶα vocant, nostri Sudamina, Auicenna Desudationes: quòd si crassior aliquantisper sit sanguis, ac simul putrescat, nõ autẽ inflammatus, tum, si tenui cholerae commistus sit, vocatos Morbillos facit, si tenui pituitæ, Variolas, quæ duo ἐξανθήματα etiamnum à Græcis vocantur. Morbillos et Variolas cã

At, si pituita fuerit, quæ in cute tumores facit, si quidẽ humidũ suũ seruat, nec à calore fuit exiccata, nec à frigore concreta, tũ molles facit tumores, q̃ οἰδήματα vocãtur, quidã tumores simplr trãsferũt, simplici nimis (vt mihi videt) vocabulo: Arabes vndimiã vocãt. Quòd si pituita aut calore, aut frigore indurata fuit, vocatos Scyrrhos facit, è quibus sunt Strumæ, quas χοιράδας Greci vocãt, & Nodi, quos γαγγλία, & id genus glandulæ, & gummositates reliquæ: tum & Verrucæ, quæ Porra vulgo appellamus, quæ, si basi latiore sint, μυρμηκίαι vocantur, quasi formicantes, quòd punctiones in ijs fiant, quasi formicarum: si vero sint basi tenuiore, ac veluti suspensæ, ἀκροχορδόνες nuncupantur. Auicenna vero Myrmecia confundit cum Herpete, & in Herpete curam ponit, quam Galenus Myrmecijs tradit, errore periculoso,

nisi

nisi capitulis diuersis addita sint vni, quæ alterius sunt. Sūt præterea ex hoc genere C callositates, quædā, quarū alij proprie Calli à nobis dicunt, à Græcis τύλοι, tū & vocari Claui, ἧλοι à Græcis dicti. E pituita quoque & aliæ pustulæ fiunt, quales ἴονθοι, qui à latinis Vari, vulgo Cossi vocantur, qui præsertim oriuntur in facie: sunt & φλυκταῖναι, quas Auicenna nomine vessicarum comprehendit: bullæ sunt non dissimiles ijs, quas excitat aqua seruens, quibus tenuis subest pituita: proxima ijs sunt ψυδράκια vocata, Phlyctænis paulo duriora, quibus cū pituita tenuis subest melancholia, Phlyctænæ vero è simpliciori sunt pituita paululum inflammata, vnde & in bullam surgit: porrò è pituita salsa fiunt vocatæ à vulgo Volaticæ: Celsus Papulas vocat, Græci λειχῆνας: quanquam sunt, qui Lychenas transferant Impetiginem, quod nō recte fieri arbitror: quòd aūt, quas nos Volaticas dicimus, Celso papulæ sint, manifestum est, si materiam, si modum serpendi, qui ab ipso traditur, respiciamus: sunt autem duorum generum, alterum, quod fit è tenui pituita, & salsa per summam cutem serpente in orbem, quod passim nomine Volaticæ mōstratur, alterum, cui parum melancholiæ adiungitur, & profundius aliquanto serpit, & non præcise in orbem, quod sæpe in impetiginem vertitur: nec me latet Lichenis nomen à Græcis interdum latius capi pro fœdiori cutis habitu, vnde & poeta sordidos appellat Lichenas, & Plinius ipse etiam nouum morbum Pompeij ætate visum Lichenas vocauit, sicuti & Mentagram: quæ omnia ex salsa pituita fiunt putrescentē, cui quiddam melancholię permistum est, propter quod sordida putrefactio fit. Gignitur pręterea & Scabies è salsa pituita, cui nomen commune nō proprie inuenio apud Græcos, quando ψώρα aut illam significat apud ipsos, quæ apud nos impetigo dicitur, melancholica passio, & via ad lepram, aut si scabiem notat, illam certe speciē D tantùm importat, quæ sicca dicitur scabies: quare de scabie videntur aut non egisse Græci communi nomine, aut de ea non egisse, nisi forte sub pruritus capite comprehenderint. Sunt autem & aliæ quædam è pituita passiones ἀχὼρ, & ἀλωπεκία, & σίρηλις: Achores autē nos vulgo appellamus Latume, Plinius, Vlcera capitis manātia transfert, Arabes Saphati appellāt: crustosę sunt, & sordidę infectiones in capite, puerorum præsertim, natæ, de quibus nec multa dicenda sunt.

Si vero humor, qui in cute tumorem facit, melancholicus sit, si quidem nec inflāmatus fuerit, nec putrescat, Scirrhos melancholicos facit, alios quidē maiores, alios minores, & pustulosos solum: si autem inflammatus sit, & accensus, non autem putrescat, Cancer vocatū facit: si vero putrescat quidem, non autem inflammatus sit, tum Psoram & Lepram gignit, & Elephantiam nondum feram, at si inflammatus simul sit, & putrescat, Elephātiam feram facit, cùm iam horribiles aspectu sunt, similiter & Carbunculum, quem Anthracē vocant, generat. Impetigo porrò à nobis vocata non alia esse apud græcos videtur mihi, quàm Psora & Lepra, quæ secundum magis & minus illas quatuor species facit, quæ à Celso traduntur: ex quibus patet Impetiginē non esse Lichenas, vt multi vertunt, sed eam magis, quam supra vocauimus Volaticam, Lichenas esse: hęc enim à phlegmate salso, Impetigo autem è melācholico humore magis fit. Ac de cutis infectionibus ita per transcursum determinatum à nobis sit, è quibus contagiosę sunt Bubo pestilens, & exāthemata illa, quas Fersas & Variolas vocamus, & Strumæ quędam vlceratę, & Lichenes nonnulli, & Scabies, & Elephantia, & Achores, & Alopecia, & Syphilis, & Mentagra, & si quę aliæ sunt, in quibus putrefactio sordida fiat.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII
DE CONTAGIOSORVM MORBORVM CVRATIONE

LIBER III.

Quòd peculiaris curatio debeatur contagiosis morbis. *Cap. I.*

HACTENVS ergo de contagione, quid esset, & quibus principijs & causis fieret, & quæ essent differẽtiæ eius omnes, in vniuersum quidem libro primo percurrimus, mox de contagiosis morbis, aut omnibus, aut maxime notis, qui essent, & quibus è causis penderent, & quomodo inter se differrẽt libro secundo differuimus. Superest iam, vt de curatione omnium contagionũ agamus methodo primũ (vt par est) generali & cõmuni, mox & propria cuiq; morbo: de quo quidẽ in primis ambigat fortasse aliquis, vtrum aliquam peculiarem & propriam curationem habeãt contagiosi morbi ab alijs, & an tradita sit à maioribus nostris: mirũ enim videri potest, si aliqua in his erat peculiaris methodus, prætermissam ab illis fuisse. At certe, si recte tradita sunt, quæ supra determinata fuere de contagione, propria quędam & determinata curatio debet contagiosis morbis, quatenus cõtagiosi sunt, quando diximus eos & principio longe differre ab alijs, & modo materiæ, & putrefactionis, ac postremo & accidentibus ipsis, quibus omnibus sua animaduersio, & sua curatio B debetur: nam si quispiam recte se habens tum circa humores proprios, tum & circa complexionẽ, & alia, phthisim tamen ab alio per contagionem concipiat, plurimũ profectò refert, si per initia aduoceris, & seminaria eius cõtagionis per ea extinguas, quę dicemus, ijs enim interemptis nihil præterea procedet morbus: similiter & in Rabie se habet, & in Syphilide, & Scabie, & alijs: quinimo & in processu quoque si ad communia remedia te cõuertas, Catarrhum in Phthisi expurges, materiam concoquas, nihil tamen operabere, nisi perpetuo ad seminaria animum, & curationem aduertas: porrò & in febribus, quæ pestilentes dicuntur, cur nõ ijs remedijs vtimur, quibus in alijs solemus? cur protinus omnes clamant putrefactioni resistẽdum esse, nec quidem obstructiones aperiendo, non plenitudinem euacuãdo, sed propria quędam inquirendo, quæ obsistãt putrefactioni? quippe certus in his est putredinis modus, qui propriam animaduersionem poscit. Videntur igitur maiores nostri curationes quarundam contagionum tradidisse quantum ad quædam remedia, verum omnia illa non ad contagionem, quatenus contagio est, desti nata fuisse, sed aut fortuna quadam inuenta, aut ex similitudine ad alia, vt venena, & similia: quę res certior fiet per ea, quę circa vnumquenq; morbum dicentur: quod iam aggrediamur, ab vniuersali methodo & forma initium capientes.

Quoniam autem duplex est medendi ratio, altera, quæ præseruat, altera, quæ liberat, nos breuitatis gratia de ea, quę liberat, inquisitionem faciemus, illud pollicentes, quòd hac recte perspecta vnusquisq; viam habere poterit quam facillimam ad eam quoque, quæ præseruat. Qui igitur contagiones curare volet, ad hæc aduertat necesse est: primum videat, quænam contagio sit, vtrum earum, quæ extrinsecus veniunt, & an ab aere, an ab alio sit concepta, an earum sit, quæ in nobis primo fiunt: & vtrum contactu solo afficiat, an & fomite, vel & ad distans feratur: tum

perpendat, qualis sit, num acuta, an segnis, & quo in humore sedem habeat, & analogiam: necnon & quantum processit, si in principio sit, an plurimum sit progressa: & quibus in locis præcipue sit, intra ne tota, an extra tota, an vbiq;: & an solida occuparit, an per summa tantùm erret: & vtrum velociter & large serpat, an tarde & anguste: &, vt summatim dicamus, differentiæ omnes contagionum ante oculos habendæ sunt. C

De intentione, quæ habetur ad principia. Cap. 2.

HIs animaduersis tria principaliter esse scito, ad quę intentio omnis dirigenda est: primum quidem principia, à quibus initium & originem putrefactio habet, secũdum est materia, quæ in via est, vt inficiatur, & iam cœpit, tertium materia, quæ iam corrupta est, nec amplius restitui potest: ac principia quidem quandoque (vt diximus) communia sunt cum alijs morbis, qui in putrefactione cõsistunt, quãdoq; propria contagiosis: communia quidem sunt plenitudo, obstructio, malitia humorũ, & alia id genus, propria vero sunt seminaria ipsa cõtagionum, nihil enim prohibet aliquem plane sanũ existentem, & mensuratè in humoribus & alijs se habentem, contagionem tamen ex alio contrahere. Ergo, si communia adsint principia, nihil aliud nobis dicendum agendumùe sit, nisi quę medici iubent agenda, quũ plenitudines, obstructiones, & alia eiusmodi adsunt: vbi vero ea adsunt, quę propria sunt contagionibus principia, tum magna cura & diligentia opus est: protinus enim, si seminaria ipsa aut enecare, aut educere possis, aut frangere, morbus pręterea non vltra protenditur: quare maxime initia perpende, si potes ijs adesse: quòd si nõ possis, scito tamen per totum morbi processum cõtinenter curam ad seminaria adhibendã esse, ad quę multiplex ingenium est, & nunc vno modo ad illa, nunc alio agendum: possunt autem illa aut extingui, &, vt dicitur, enecari, aut educi, aut frangi & alterari, aut repelli: his autem vti non semper omnibus datur, nec conuenit, sed modo vno, modo alio, modo pluribus agere licet, vt & res, & occasio, & reliqua poscunt. Ergo extinguunt, & interimũt, & quę calidissima sunt, & quæ frigidissima, maxime autem, quæ vrentia dicuntur, aut vicina vrentibus, siue per ignem facere velis, siue per ea, quę Caustica vocantur: extinguuntur quidem ab ijs seminaria ita, vt ijs interemptis & totus simul interimatur, qui imminet, morbus, nihil enim remanet, quod præterea sobolem gignat: nam ignis quidem vis, tametsi locũ exurit, vltra tamen non aliud nocumentum relinquit, quod vel ad priorem labem attineat, vel apportet nouam peiorem: quare, vbi auxilium hoc adhiberi potest, & debet, nullũ pũentius est: porrò extinguũt, & frigidissima, vt frigidæ potus, de quo suo loco dicemus, & ablutiones etiã, qđ maxime valet ad ea seminaria, quæ ĩ fomitibus cõtinenť. D

Sequens ad ea ingeniũ est euacuatio, quod certe difficulter admodũ fieri potest, quoniam hincinde dispersa sint seminaria hęc, & per se educi non satis commode possint: nihil tamen prohibet cum humoribus, quibus agglutinata sunt, simul & ipsa quoq; educi, verum non nisi vi multa fit. Modi autem euacuandi præcipui sunt pharmaca, quę aluum mouẽt, & quæ sudorem cient, & vrinam, & alia, de quibus circa particularia rursus dicemus, vt cucurbitulæ, & phlebothomia, & reliqua.

Quæ vero frangunt, & alterant seminaria, ea sunt, quę antipathiam habent materialem, hoc est per qualitates notas contraria sunt: qm̃ enim diximus seminaria hæc acrimoniam quandam habere, tum & in lẽtore quodam consistere, acrimoniã quidem frigidis frangemus, lentorem vero siccis potentia: exiccant autem alia per

qua-

A qualitatem ipsam, quæ est siccitas, quæ quidẽ paruæ actionis in tota natura est, alia per caliditatem, alia imbibitione, vt pulueres, & farinę, & id genus, alia modis omnibus, vt sal: quorum omnium interdum quidem vnum, interdũ aliud magis conueniens est: quare & abundare oportet, vt eligere possimus, quæ magis cõducunt. Repellunt autem, quæ proprie spiritualem antipathiã habent aduersus seminaria: diximus enim in natura dissensum hunc rerũ esse, vt sese mutuo nõnulla pellãt: quare sicut & venena, & seminaria cõtagionum antipathiam habent ad animam, & naturalem calorẽ, ita & quędã alia sunt, quæ vti antidota quædam antipathiam quoque & ad venena, & ad seminaria ipsa habent, & ea repellunt: fortasse autem & eadem obtundunt alio modo: nam, qm̃ species tum veneni, tum contagionis ad animam vti inamabilis, & ingrata fertur, & tristitiam ingerit, ita species eorũ, quæ antidota sunt, vti grata, & lęta recipitur, qua è causa obtundit passio prior à veneno, & contagε illata, & vigoratur anima: quod in fœtore omni fieri manifestũ est, vbi per odorata recreari nos sentimus. Quòd igitur in contagionibus antipathia hęc versetur, quæ recreet per odorem, manifestum est: vtrum autem & illa quoque adsit, quæ repellat, & si non ita manifestum est, rationabile est tamen, & in venenis manifestissimum: constat enim assumptis quibusdam antidotis vim omnem veneni subito tolli, quod non alia facultate fieri posse videtur, quàm per spiritualem speciem, quę pręcipue repellat venenum, tam & si per materiales etiam qualitates operetur antidotum. Constat quoq; rusticos quosdam, quum forte secarẽt herbas, demorsos fuisse à Vipera, ac repente inflatos, apposita autem Tormentilla vocata herba supra locũ statim liberatos fuisse. Nos quoque mirum quiddam vidimus in bolo armenio: vil-

B licus enim quidam noster, quum à me forte ꝓficisceretur in forum, inter eundum sensit se in collo pungi, nesciẽs, qua è re contigisset: statim autem facto tumore ingẽti, & strãgulatione quadam ad me reuersus, nec quicquam loquens, sed solum digito locum commonstrans prostrauit sese super capsã, mugiẽs quasi moriturus: ego bestiam aliquam venenosam ratus, qui neque Carbunculi signa vlla vidissem, nec alterius eorum, quæ oriri in nobis solent, bolum armenium statim propinaui cum aceto, vt forte excellẽs apud me erat bolus à Io. BAPTISTA RHAMNVSIO Illustrissimi Decemuirũ Consilij à Secretis mihi paulo ante Venetijs dono missus: quo assumpto confestim, & quodam quasi miraculo detumuit locus, ac surgens ille, & loquens. Hoc me, inquit, à morte liberauit, putare autem se araneum pupugisse, q decidisset in collum. Hęc ergo, & similia à maiori quadam vi euenire, quàm à notis qualitatibus censendum est: quod & circa malignas, & venenis similes contagiones contingere par est existimare, in quibus suæ quoque antipathiæ sint, vt de eodem bolo armenio traditur, per quem in magna illa pestilentia, quæ adeo Athenas vexauit, tot præseruatos legimus. Scordium quoque cognitum ferunt tam mire pręseruare à putrefactione, quum cadauera, quę super ipsa iacuerant, inuẽta fuissent incorrupta: quantum porrò & Balsamum, & Myrrha, & Aloe, & Cedrus, & id genus à putrefactione conseruent, notissimum est in cadaueribus Regum: quare & circa cõtagiones eiusmodi esse antipathiam nemo inficiari debet. Quę autem illa sint, quibus data sit tanta facultas, statim dicemus: vtrum autem antipathia hæc sit in ea qualitate, in qua & odor versatur, an alia, incertum est homini. Atque hęc quidem remedia sunt, quibus vti aduersus seminaria possumus.

De intentione ad materiam, quæ iam infici cœpit. Cap. 3.

AD eam vero materiam, quæ nondum corrupta est, in periculo autem iam agitur, vna quidem generalis intentio est prohibere tum causas putrefactionis, tum iam inducti affectus principiũ, quod & alijs etiam morbis, qui in putrefactione consistunt, commune est: modus autem nõ est communis, sicuti nec causæ, nec ratio putrefactionis communis est his, & alijs morbis: quippe in alijs præcipue causæ sunt plenitudo, obstructio, & humorum malitia, in his autem nulla horũ necessaria per se sunt, sed quodammodo accidunt, aut concausæ solum sunt, non autem per se principia: igitur si hæ concausæ contagionibus coniunctæ sunt, negligendæ quidem non sunt, sed, prout conuenit, tractandæ, & tollendæ: quæ autem propria, & per se consideratio & intentio ad materiam periclitãtem vertitur, illa est, vt omni ingenio obsistas putrefactioni, quę inducitur: ac, quomodo seminarijs, à quibus pendet, te opponas, dictum est, quid autem circa materiam ipsam agas, nunc dicendũ.

Quoniam autem in putrefactione omni dissolutio quędam mistionis fit euaporante innato calido & humido, euaporant autem hæc remollitis ab humiditate partibus, & sublatis ab extranea caliditate, manifestũ est ꝙ ad hæc obsistere necesse est, primum quidem remittendo eã, quæ inducitur extranea caliditas, deinde exiccãdo, quę remollit partes, humiditatem, ac demum prohibẽdo dissolutionem mistionis: prohibent autem præcipue resinosa, non solum quòd exiccent, sed quòd constare materiam faciant glutino ipso: prohibent autem & intermisti pulueres quidam, imputrescibiles ipsi existẽtes, subtilissime igitur diuisi, & interiecti inter partes, materiæ partim alterantis actionẽ impediunt interpositi ipsi, partim materiam cõtinent, ne dissoluatur, nexu quodam, simili modo, quo arena immista calci tenacem nexũ operatur, & aquæ farina: penetrant enim humida minima in tenuissimos vocatos poros siccorum, vnde separari non possunt propter vacuum, nullo existente alio, quod subingrediatur, quod maxime ad fortitudinem mistionis valet. Non negligẽda autem est, nec parui facienda minimorum intermistorum actio: quis putaret in multo lacte interposito pauco coagulo, aut tenui puluere plumæ floris cynaræ coagulari lac totum? quis crederet in magno aheno ebulliẽs saccarum, ac præ feruore iam erumpens, sisti tamen, & constare, ac deponere eruptionem & tumorem omnẽ imposito paucissimo butyro? quod vero attinet ad putrefactionem nonne videmus conseruari vina in magnis dolijs intermisto pauco alumine, quæ alioqui citissime putrescant? quare nec mirum esse debet, si & eas, quæ in nobis fiunt, putrefactiones per interpositos pulueres quosdã ꝓhibeamus. Atq; hæc quidem ad materiam, quæ iam periclitatur, idonea remedia sunt. D

Ad eam vero materiam, quæ iam corrupta est, & restitui non potest, vna intẽtio est remouendi eam è corpore, qđ aut pharmacis fit, quũ scilicet materia introrsum est, aut incisionibus, vel dissolutiuis, quum est extrorsum: habet autem & hæc digestiones suas à medico præparandas, non eas quidem, quæ ad benignum restituunt, sed eas, quæ euacuationem faciliorem reddunt: de quibus omnibus in particularibus morbis distinctius agemus, nunc enim generales magis percurrimus: quoniã autem remedijs abundare oportet in contagionibus, & modo vno, modo alio vti necesse est, bene erit plura enumerare eorum, quæ in contagionibus valent, vt eligere possimus, quę idonea magis sint.

Vrentia ergo sunt viride æris, auripigmentum, chalcitis, chalcanthum, & quod

Subli-

A Sublimatum vocatur, & quod pręcipitatum, & vocata ruptoria, & id genus: vicina vero vrentibus sunt sal gemma, nitrum, & sal, & aceti fęx vsta, & alumen, & cinis ficus, & stercus columbinum, & vatrachium, & clematis, & thapsia, & euphorbiũ, & pyretrum, & calx, & hermodactyli, & vnguẽtum ægyptiacum, & trochisci Andronis, & diachalcitis, & eiusmodi. Resinæ vero, quę & abstergũt, & exiccant, & materiam constantem faciũt, sunt terebinthina, laricina, abietina, cedria, thus, mastix, galbanum, myrrha, styrax vtraq;, gummi, laser, & reliquæ.

Quæ vero tum in pulueres redigi possunt, tũ decoqui, calida quidẽ & sicca sunt aspalathus, cupressus, iuniperus, cedrus, xilobalsamum, citrus, cedrus, agnus castus, guaiacum, agalochum, scordiũ, chamędrys, dictamnũ tum nostrum, tum creticum pentaphyllõ, heptaphyllon, & phu, & verbena, & thlaspi, & vocata scabiosa, & cardo benedictus, quem Theophrastus alteram speciem Cnici agrestis facit, tum & Gentiana, & aristolochia, & Smyrnium: item aromatica casia, cinnamomũ, calamus aromaticus, iuncus odoratus, macer, nux muscata, zedoaria, doronicu, malanga, iris.

Frigida vero & sicca sũt margaritæ, coralli, succinũ, sapphiri, hyacinthi, & ĩ magno pretio habitus smaragdus, tũ terra lẽnia, & bolus armenius, & samia, & sandali, & vocata bistorta, forte bulapathon, & lapathi genera omnia, pręcipue oxalis, & trifolium omne, maxime quod odoratum dicitur, & consimilis herba, quæ vulgo gallica appellatur, forte onobrychis, necnon & cicorium, & cicerbita, & nymphæa, & tamarindi, & cornu cerui, & os cordis eius, & cornu monocerotis, & rosæ, & earum semina, & citria, & è liquidis acetum, & omphacium, & vinum oxyacanthinum. Ex antidotis vero sunt theriaca, & mitridatum, & trochisci de viperis, & diamuscum, & diambra, & cyphi, & saccarum rosaceum, & eiusmodi.

B Quæ vero spiritualem antipathiam habeant non satis facile est iudicare, qm̃ eadem habent & eam antipatipathiã, quæ inter materiales qualitates versatur: qm̃ tamen nonnulla maiorem quandam vim præ se ferunt, quàm materialium qualitatũ (vt supra diximus) existimandũ est talia maxime esse terrã lemniam, & bolum armeniũ, & scordiũ, heptaphyllon, & cornu monocerotis, & prędictas gẽmas, præcipue smaragdum, & theriacam, & mitridatum, & si quid aliud in experientiam venit.

Vrentibus autem vti tum solũm licet, quum contagio extra est, & ea quidem maligna, ac in principio: si enim introrsum fit contagio, adhibere quidem nõ potes vrentia sine maiori periculo: extra vero si fit, apponere quidẽ potes, & debes, si maligña sit contagio, verũ in principio solum iuuabis: si enim iam radices egit, & introrsum sese insinuauit, nihil quidem proficies, si extra vrentia appones: licet tamen quãdoq; vicina vrentibus applicare, quibus admiscenda erunt pinguia quędam, quæ ea intro ferant. At si extra quidem sit contagio, non autem maligna, nec sic quidem vrẽtia sunt applicanda, qñ per alias facultates leuiores, & per abstergentia sola leuare morbum datur, vt in scabie, & similibus: de his autem in particularibus rursus dicetur, & quando, & quomodo conueniant.

Calidis vero, & siccis vti tum debes, quum materia non valde acuta est, sed frigidior, siccis vero & frigidis, quum calidior est: qm̃ autem horum multa styptica sunt, & substantiæ crassioris, inferius quidem examinabimus, quomodo liceat ea adhibere, & non adhibere. Porrò: per decocta conuenienter ages, quum introrsum contagio est, vt in febribus: per pulueres vero, quum maxime, & multiplici facultate obsistere putrefactioni voles. Atque hæc quidem satis sint, quãtum ad vniuersalem curandi rationem pertinet: nunc particularia prosequamur, à febribus incipientes.

De curatione febrium Variolarum, & Morbillorum. Cap. 4.

INter febres, quæ in contagione versantur, illæ prius percursæ fuere, quæ vocatas Variolas, & Morbillos emittunt, vt pote minus feræ: de quibus quidem agemus, quatenus nondum pestilentes sunt, nam & ipsæ in pestilentijs sæpe visuntur, simpliciter autem pestilentes non sunt. Quoniã igitur diximus expulsationem illam Variolarum, Morbillorumq; quodammodo crisim quandam esse, & sequestrationem mẽstruæ infectionis à sanguine, nulla tibi esse alia intẽtio debet, q̃ vt nõ impedias expellentem naturam, sed iuues potius, si opus est: quippe eam impediunt nõnulli interdum phlebotomijs, interdum purgatorijs pharmacis: quare, quum tu videris febrem esse eiusmodi, quę eas expulsiones aut faciat, aut factura sit, tum abstine à medicamentis omnibus, sed naturam sine per se agere, nisi forte à principio magnam plenitudinem fueris conspicatus, tum enim licet vti purgante pharmaco, sed non acri & molesto. Quòd si iuuanda natura sit, locum prius procura, vt calidus decenter existat, vt æger pannis conuenienter tegatur, & ijs rubentibus, vt leui vtatur cibo, vino abstineat: tum vide, quæ causæ prohibeãt expulsionem, num carnis dẽsitas sit, aut crassities materiæ: tunc enim iuuãda est natura ijs, quæ foramina cutis aperiunt, & materiam attenuant, quales sunt caricæ, & fęniculus, & carui, & apium, & similia, ex quibus commode decocta fient: sunt qui addãt lentes abiecta prima aqua decoctas, aliqui, qui & tragacantham: quod quidem forte miretur aliquis, quando in lentibus & tragacantha contraria magis videtur intentio inesse, quum & ingrossent, & inspissent sanguinem, & cutim obstruant. Verum ita res accipienda est, quòd ebullitio sanguinis interdum temperata est, interdum non temperata, sed aut maior, quàm oportet, aut tenuior, quàm oportet: si igitur temperata est, crassior autem humor, qui feruet, tum neque lentes, neque tragacantha adiungi debet, sed sat erunt, quæ subtiliant: at vbi intemperata est, & maior, quàm oportet, aut, quod excernitur, nimis subtile visum fuerit, tum si prædictis addantur lentes, & tragacantha, recte facies, qm̃ ita ebullitionem temperabis: quod & ĩ sputo sæpe fieri oportet, quum plus æquo tenue est. Nec plura de his febribus dicantur. D

De cura febrium pestilentum communi. Cap. 5.

NVnc vero ad eas pertranseamus, quę pestilentes vocantur febres, quòd vel partem maiorem perdant, vel multos saltem: quarum, quæ maiorem partem perdunt, vere pestilentes dicuntur, quæ vero multos solum, malignæ magis dici solent: quoniam autem gradibus solum differunt, & communem quandam naturam habent, communes primum earum curationes, & intentiones trademus, mox & proprias prosequemur. Ergo ijs primum consideratis, quæ diximus esse circa contagiones consideranda, analogia scilicet, loco, tempore, & ante alia morbi origine, extrinsecàne sit, an intrinseca, scito & in his illa tria pręcipue esse attendenda, ad quæ prius diximus esse omnem intentionem dirigendam, seminaria scilicet, materiam periclitantem, & eam quæ periclitata iam & prorsus corrupta est: ac quoniam supra dictum est seminaria posse vniuersaliter vel extingui, vel frangi, vel educi, vel per antipathias repelli, videndum est, quænam ex his in pestilentibus febribus conuenire possint. Ac primum quidem extingui seminaria per vrentia non datur, quoniam febris iam introrsum facta est, nec satis tutum est introrsum assumere, q̃ vrũt: extra vero si apponas, aut nihil operaberis, aut contagẽ exagitabis vehemẽtius,

quare

A quare per alia ingenia age. Vtrum autem extingui per frigida possint, vt per aquæ potum, dubitationem habet, quoniam, & si aqua, quatenus frigida, iuuare possit, attamen, quatenus humida, obesse non parum videbitur, ꝙ augeat putrefactionem: nõ solum igitur propter hanc causam nocere potus aquę potest, sed & ob illud etiã, ꝙ materiam crudiorem reddit, & obstructionẽ adauget: quapropter in maiori parte harum febrium abstinere ab eo potu melius est: nihil tamen prohibet certis casibus etiam conuenire, quum febris ardens est, & cholera quodammodo furit, si & reliqua consentiant: tum enim magis prodesse frigiditas, quàm obesse humiditas, potest. Igitur quum extingui non nisi rarissimè possint seminaria febrium contagionem pestilentem habentium, videndum est, vtrum saltem educi possint: sed certe & hoc difficulter admodum fit, per se enim seminaria valde dispersa sunt, & si educi detur, educuntur quidem per eductionem materiæ, cui sunt hærentia, quomodo tamen fiat, & quibus modis melius, quibus difficilius, paulo post ostendemus, quum de materiæ euacuatione tractabimus. Superesse igitur videtur, vt maxime procuremus ea frangere, & per antipathias repellere: eorum autem quæ frangũt, omnia quidem potentia sicca sunt, sed alia calida quidem sunt, alia frigida, & rursus alia sicca tantum sunt, alia etiam stiptica, & crassæ substantiæ: quare & dubium est, vtrum calidis vti liceat in his febribus, & vtrum stipticis: nam calida videntur & febrem augere, & acrimoniam seminariorũ, stiptica vero videntur obstruere, & transpirationem intercludere, & materiam crassiorem facere. Ad quæ dicendum est diuersitates & analogias contagionũ considerãdas esse alię. n. ad crassiores, & pinguiores humores hñt analogiam, aliæ ad subtiliores, & acres magis, & aliæ ad spiritus etiam: porrò B in quibusdam obstructiones multæ sunt, in quibusdam pauciores: vbi igitur analoga est contagio ad crassos, & frigidiores humores, præcipue si & obstructiones non paucæ sint, bene erit siccis vti, quæ etiam calida sint, frigida autem minus conueniẽt, maxime si & stiptica fuerint crassæ substãtiæ: at vbi analogia ad subtiliores, & acriores humores fit, vel ad spiritus ipsos, obstructiones autem paucæ fuerint, tum decet per sicca illa agere, quæ simul & frigida etiam sint, quæ si etiam stiptica fuerint, nihil refert, frangunt enim hæc maxime, & virtutem continent, ne dissoluatur, quod potissimum accidit in his febribus. Porrò si ea, quæ per antipathias valent, vlla in cõtagione conuenientia sunt, in hac certe cõuenientissima, & maxime ꝑsentanea sunt, in qua contages venenis quibusdam assimilatur: quare his maxime vtendum, nec vnquam deserenda, quę tum repellendo, tum & confortando iuuant: atque hæ quidem intentiones ad seminaria habendæ sunt, quæ si ab aere, vel alio depẽdeant, illud etiam principium extinguendum, & frangendum tibi erit. Ad materiam vero, quæ in periculo est, primum illud æquum est quærere, vtrum euacuatio vlla conueniat, & qualis: ac conuenire quidem, quũ plenitudo adest humoris ad putrefactionem parati, manifestum est: vbi vero plenitudo ea non adsit, sed corruptio tota è contagione depẽdeat, (nihil enim prohibet alicui probe sano existenti cõtagionem inferri) tum non est procuranda euacuatio materiæ periclitantis, præsertim phlebothomijs, aut pharmacis: quin imo de his dubitatio est, & controuersia inter medicos, vtrum sint adhibenda in ea etiam materia, quæ cum plenitudine pestem affert: quippe sunt, qui in omni pestilentia non semel solum, sed & bis sanguinem hauriant, rationem autem facti addunt, quòd hic morbus sit magnus, imo omnium maximus, ꝙ ebullitio in sanguine magna fiat, quòd peccatũ in ipso sanguine quasi semper sit, & corruptio, ꝙ per phlebothomias bene euentetur corpus, & transpiret, ꝙ natura mul-

tum in his febribus grauetur, quæ nisi subleuetur, morbum non ferat, non expellat, C non cōcoquat: propter quod multi visi sunt, quibus phlebothomia facta, statim lenticularum expulsio facta fuit, quum prius nulla appareret: contra alij magnopere à phlebothomijs cauent, ꝙ experientia constet partem maximam eorum, quibus detractus fuisset sanguis, paulopost aut obijsse, aut in deterius lapsos, vt annis 1505. & 1528 manifeste visum fuit. Qua in re mihi ita dicendum videtur, ꝙ aut contagio extrinsecus concepta est, aut intrinsecus primo in nobis facta, & hæc rursus vel in initio est, vel iam valde sparsa: si igitur extrinsecus venit contagio siue in initio sit, siue nō, nunquam sanguis est per phlebothomiā mouēdus, ea de causa, ꝙ contages introrsum trahitur, & versus cor, tam ea, quę circa summa est, q̃ ea, quę in venis pulmonis, nisi adeo magna plenitudo videatur, vt ferri non possit, tū enim licet phlebotomia vti, sed & hoc circa initia: ꝓpter quod superioribus annis, in quibus cōtages extrinsecus in nos venerat, maior pars eorum, quibus secta fuit vena, periere. Si vero contages in nobis primo oborta fuerit, securius quidem possumus detrahere sanguinem, sed & tunc ab initijs, & quum plenitudo videtur: in vniuersum enim hoc constare debet, quum iam sparsa cōtagio est, & seminaria late iam diffunduntur, nihil venæ incisionē iuuare, quinimo longe nocere magis, q̄m omnis agitatio, quæ in sanguine fit, putrefactionem valde adauget, ꝙ seminaria magis misceri accidat, et sinceras partes cum infectis, non aliter, q̃ si in craterem aquæ salis aut fellis modico iniecto, si quiescat aqua, & non agitetur, minus salsa, & amara ꝑmanet, si vero agitet̃, statim tota contaminatur permistis minimis inuicem: quare non solum superioribus annis, sed semper, & in alijs quoq; pestilentijs visum est magnam phlebotomatorum partem rem male egisse, ꝙ in angusto sit tēpus, in quo venæ sectio conuenit, D in amplo aūt in quo non conuenit: quare bene perpendere opus est, quādo, & quomodo seces. Quòd si secanda sit vena, satius etiamnum existimo secandam esse eā, quæ in talis est, aut hæmorrhoidas aperiendas: hę enim, & si nō omnes venas, quę ad cor possunt deferre contagem, diuertūt, at quarundam tamen cursum ab eo reuocant, & contagem amouent: sed certe cōuenientius agunt, qui per cucurbitulas multas comminuere sanguinē volūt: nihil ergo te moueat ad secandam venam, ꝙ morbus sit magnus, maior enim fi&c., si secueris, maior quoq; & ebullitio, & corruptio ī sanguine, transpiratio aūt minor. Quòd autem expulsio lenticularum in quibusdā visa fuerit facta phlebotomia, non potentiam maiorem virtuti additam mōstrat, sed Symptoma maius: sicut enim commota aqua calida, euaporatio fit maior, ita & hic commoto & agitato sanguine euaporatio excitatur maior, quæ valde stimulans virtutem, expulsionē irregularem facit, non qualem natura per se, quasi crisim faciens, deligere solet: cuius signum est, ꝙ statim delitere consueuere expulsiones illæ, quas symptomaticas vocant: quare nec ijs apparentibus multa spes nos tenere debet. De ea vero euacuatione, quæ per medicamēta purgatoria fit, similiter nec plane cōuenit inter medicos, quibusdam parcentibus medicamentis, quòd videant ijs assumptis ęgros quasi à summo ad imum concidere, alijs vero vel crebro exhibentibus, & alijs placidiora quidem, alijs acerbiora propinātibus: de quo rursus penè idem dicendū, quod de phlebotomia, nam & pharmaca introrsum trahunt contagem, & sanguinem maxime agitant, & permiscent, propter quod multi visi sunt, quasi de omni virtute decidisse. Igit̃, nisi magna appareat plenitudo, bonū est à pharmacis abstinere, quòd si affuerit, apta autē, vt euacuari possit, maxime circa initia, (multę enim materiæ non sunt crudæ etiam per initia) tum solutiuis vti potes: placidiora vero ipse

autem

A amem magis, quàm acria: q si non sufficiant ea crassiores humores educere, danda quidem & acria suadeo, sed quãtitatis minoris: porrò nec displiceat euacuatio illa, q per vrinam fit, & quæ per sudorem: auxilia præterea illa, quæ supra dicta sunt valere ad materiam, quæ corrũpi incipit, prætermittenda nõ sunt, ac in primis quæ exiccãt, quorum quæ simul calida sunt, tum exhibeantur, quum crassiores, & segniores humores sunt: quæ vero frigida, vbi tenuiores & acriores sunt: tum nec displiceant, quæ imputrescibilia ipsa existentia, intermista prohibent putrefactionẽ: quorũ mul ta etiã spiritualẽ antipathiã habẽt, & partim repellũt, partim cõfortãt, vt odorata.

Materiam vero, quæ iam corrupta est, non intra debes relinquere, sed secernere, & extra pellere, quãtum potes: facit id quidem sæpe natura modo per maculas quasdã, modo per pustulas, modo per abscessus alios, vt plurimũ autem per alui deiectionem: verum, quum segnis natura est, tu eius officium assume, & euacua interdum clysteribus, interdum lenientibus, interdum purgatorijs pharmacis: verum caue, ne stimulum multum adhibeas, qm̃ quæ corrupta sunt, non possunt irritamentum magnum, lubrica ipsa existentia, atque etiam valde irritantia. Sunt qui per Aloem aut diebus singulis, aut alternis leuiter purgent, alij per alia: cuius rei certa methodus esse non potest, sed discreto medico opus est.

De curatione febrium, quæ Lenticulæ vocantur. *Cap. 6.*

NVnc de particularibus magis agamus, ac primũ de curatione earũ febrium pertractemus, quæ, q non vere pestilentes sunt, malignæ tantum dicuntur, quales illæ fuere, quæ annis 1505, & 1528 tam large apparuere, quas alij Lenticulas, alij B puncticula, vel peticulas appellauere: de quibus diligentissime agẽdum videtur, qm̃ sæpe per epidemias reuertuntur, sæpe sine ijs enascuntur, ac nunc ẽt per Italiã visuntur, certis autẽ regionibus maxime familiares. Referemus aũt in primis, quo pacto medici eas curabant, quum primum in eas perinde, ac ignotas incidêre: inter quos tanta discordia orta fuit, vt penè ludibrio haberentur: nam vt à victu ordiamur, alij liberaliter & large nutriri ægros iubebant, q dicerent virtutem plurimum dissolui, ita præcipere Hippocratem, ita principem Auic. alij tenuissimum victum dabant, existimantes ægritudinem à plenitudine multa depẽdere: alij extremorũ dubij mediocritatem tenebãt, vti securã magis: meracum nonnulli propinabant, nonnulli aquã aut simplicem, aut vino granatorum permistã. Sed nec minus circa phlebotomias controuersia oriebatur, alijs protinus, & large sanguinẽ hauriẽtibus, alijs nunq̃ volẽtibus secare venã, q vidissent maiorem partẽ eorũ, quibus secta fuisset, vitã finire, inter quos alij putãtes media quadã via incedere, hæmorrhoidas aperiebant. Porrò & circa euacuationes eadẽ dissensio agebat, alij enim acribus medicamẽtis vtebant, alij aut nullis, aut leuioribus, nec deerant, qui dicerent eam febrem sudoribus esse finiẽdam: qua in re & Empirici quoq; & Chymistæ suas partes habuere, qui sublimatis quibusdam liquoribus ad eam rem efficaciter vterentur, à quibus plurimi mortui sunt, multi ad Orciportas deducti, quidã omnino saluati: maior medicorũ pars more empiricorũ à venenis similitudinẽ accipientes, ijs vtebant, quæ ad venena solent apponi, quare & per bolũ armenium, & terrã lemniã, & eiusmodi medicabant: contra alij isthęc negabãt esse adhibẽda, q obstruerẽt venas, & foramina, q expulsiones impedirent, sed communibus digerentibus agebant: nonnulli existimãtes morbum in adustione consistere ea dabant, quæ adustioni aduersantur: inter quas controuersias magna mortalium pars, & nobilitas vrbium periji. Nos, quę partim lõga

experientia

experientia, partim ratione comprobauimus, in medium adducemus, si tanta in re C
præstari mortalibus aliquod beneficium possit: quod certe fiet, si, quę circa contagiones contemplati fuimus, non aspernabuntur. In primis igitur ante oculos ea sunt habenda, quæ supra de analogia eius febris, & causis dicta sunt: quoniam ergo eius analogiam diximus nec ad spiritus per se esse, neq; ad acres humores, sed ad mediã quandam materiam, qualis est sanguis, in qua dissoluatur q dem virtus, sed non vehementer, & cito, incipientes quidem à victu melius egisse illos existimamus, qui mediocri victu vtebantur, sic enim & ęger non grauabatur, & conseruabatur virtus: quare & nos hac diæta ægros semper nutriuimus, interdum quidem subtrahentes magis, interdũ & apponentes: neq; enim hæ febres semper in eodẽ sunt, sed aliç ad acutas magis accedunt, aliæ ad tardiores, prout & sanguis modo biliosior est, modo pituitosior. Potus autẽ, si fieri potest, non è vino detur, qm̃ euaporatio multa in his febribus accidit, & delirium facillime consequitur, quod pessima res est, non solum ꝙ circa nobilissimum membrũ versetur malum, sed ob id, ꝙ parêre nolint ægri: sit ergo aqua vel simplex decocta, vel aceto mista, qui potus ante alios mihi idoneus videtur: ꝙ si stomachus forte nõ ferat, nihil prohibet cinnamomi paululum admisceri: sunt, qui miscent syrupum acetosum, aliqui qui citri succum: sunt etiam, qui magis ament aqnas, quæ Sublimatæ vocãtur, vel Cichorij, vel Oxalidis, vel Cicerbitæ, vel Boraginis, & id genus: ꝙ si vinum concedendum sit, eligatur, quod pauci ferum vocatur, à Grecis ὀλιγόφορος, sapore acerbum.

Aer vero, si quid vitij continere videbitur tibi, aut permutetur, aut bene perfletur, aut per irrorationes & suffitus emendetur, tum reliquum diæticum regimen recte dispensetur, vt par est.

Quod vero ad medicinalia attinet, quærendum in primis de phlebotomia videtur, vtrum conueniat in his febribus, an non, & quãdo, & quibus è venis, quoniam D
certe res cecidit annis superioribus, vt maior pars phlebotomatorum perierit: caussam ego arbitror inde fuisse, ꝙ febres illæ tum maxime ex aere contigêre (vt dictum est) quare, extrinsecus quũ venisset contagio, circa summa in corporibus præcipue vigebat, & in venis remotioribus: facta igit' phlebotomia introrsum statim trahebat in spiritualia: adde & illud, ꝙ febribus his lenibus, & placidis apparentibus non fiebat venæ sectio circa initia, sed tum maxime, quum seminaria iam dispersa erant, & radices vndiq; egerant: quare secta vena sanguis plurimum quidem agitabatur, & cõmiscebatur, parum autem de seminarijs, & de corrupta materia secum educebatur: vnde in discrimen ponebatur magis æger, q̃ iuuaret. Si igitur & nunc quoq;, aut futuris temporibus extrinsecus videris accessisse contagionẽ, non affueris autẽ circa principia, præsertim si nec adesse magnam plenitudinem animaduerteris, tũ satius erit venæ parcere: at vero, si corruptio in aliquo primo enata fuerit, si vocatus fueris ad principia, tum secure venam incide, & sanguinem multum extrahe, si reliqua cõsentiunt: ꝙ si post tertium diẽ, aut quartum solũ accesseris, tum maturius consule: si tamẽ hominem sanguinis multi præcipue & fibrosi præ manibus tibi Fors dederit, etiã aude sanguinem haurire, nisi natura tentauerit expulsionem aliquam: cæterũ, quum valde sparsa contagio est, sectioni parce, sed cucurbitulas appone, nisi valde magna sit plenitudo, ea enim quum est, melius aut per pharmaca tolletur, aut per apertionem hęmorrhoidũ, aut p incisionem saphenæ. De pharmacis vero purgatorijs eadem animaduersio habenda est, nam & ipsa à circunferentia introrsum trahunt, & sanguinem valde exagitãt, & non multum de seminarijs educunt: si tamen plenitudo

A plenitudo humorum visa fuerit, nisi ex ijs fuerint, qui contumaces sunt euacuationibus, si potes, à principijs euacua, alioqui aut nihil moue, aut solum, quãtum sufficiat educere, quæ iam corrupta est materia: sint autem solutiua aut Aloe, aut Casia siliqua, aut Manna, aut Syrupus rosatus solutiuus: expertum autem est pharmacum illud multum valere, quod per Agaricum fit, & Syrupum rosatum solutiuum: vehementiora vero mihi non placeant.

Quod vero ad sudorem attinet, non paruo teneri errore illos existimo, qui indiscrete volunt finire has febres per sudorem: nam, si obstructio forte adsit, si plenitudo, si cruditas, nõ solum nihil proderis per inducentia sudorem, sed magnopere lædas: multum prçterea refert, quibus sudorem ꝓuoces, sublimatorum enim multa, præsertim, Chymistica, calidissima sunt, & febrem ardentissimam reddunt, ac virtutes exoluunt: tũ autem non damnem inuitandum esse sudorem, quum maculæ apparent quidem, sed ægre natura expellit, reliquis consentientibus: quare nec male videntur facere, qui decocto Fœniculi, & Lacæ, & Caricarum vtuntur: vtilius autem fiet, si ea addantur, quæ simul & contagioni obsistunt, qualis est Scordium herba, & Trifolium odoratum, & quæ Luiula vocatur, forte quæ & Oxys apud Plin. & vocata Gallica, & similia: placent quoq; & quæ per vrinam multam materiã educunt, nã multas ex his febribus vidimus per eiusmodi crisim finitas. His ęrgo consideratis scio reliquam curationem in eo consistere, quod putrefactioni, & contagioni omnibus ingenijs aduersatur, tam per ea, quæ cõia & alijs febribus remedia sunt, q̃ per propria contagiosis: qm̃ autem, quæ ꝓpria sunt, omnia quidẽ potentia sunt sicca, & siccorũ alia calida, alia frigida, & rursus alia etiã styptica, & crassę substãtiæ, quærat fortasse aliquis, vtrũ calida conueniãt in his febribus, similiter & vtrum styptica, &

B q̃ sunt crassę substãtiæ: qua de re ALOYSIVS MVNDELLA, medicus Brixiẽsis, vir doctus & diligens nõnulla ad nos scripsit, ac præcipue super Smaragdo, quẽ aliqui medici veluti arcanum quoddã, & venerãdum antidotum habent: bene igitur erit de hisce dubijs (vt promisimus) nõnulla dicere, qđ maxime ad hoc febris genus pertinere videtur. Primũ igitur, quantum ad calida attinet, qm̃ multę harum febriũ in sanguine pituitoso consistunt, & materia in eo genere crassiori, si quis per calida in ijs agat, nihil (vt opinor) nocebit, aut si frigidis calida tamẽ permisceat, præsertim aromatica, & quæ excellenter aduersantur putrefactioni: si vero biliosior fuerit sanguis, conuenientiora erunt frigida, siue pulueres fuerint, siue decocta, siue alia: atq; in his si etiam styptica adhibeas, nihil officies, nisi valde multa obstructio fuerit visa, quod rarius in eo sanguine accidit: quare nec dubita per hæc naturam, & macularum expulsionem impedire, si sanguis subtilis sit, nam potius ebullitionem temperabis (vt in Variolis dictum est,) ab his vero magis cauendum tibi sit, quũ crassior est sanguis, & obstructionibus paratior. Cæterum illud notandum est, ꝙ stypticorum quædam crassissimæ substantiæ sunt, & summe astringentia, vt pontica, & austera vocata, quales immaturi Fructus, & Sorba, & Corna: atque hæc quidem magis cauẽda sunt: propter quod nec vinum laudem, quod ex Oxyacantha fit, nec quod ẽ Cornis: alia vero simpliciter acerba sunt, qualis est aqua vino Granatorum admista, aut aceto, aut Syrupo acetoso, vel succo Citrij, & Aurãtij mali, & Limonis, & similium: atque hæc secure cõcedi possunt; nihil enim quũ nocere possunt, tum vel maxime iuuabunt, ꝙ & sicca potentia sint, & frigida. Quantum vero ad pulueres spectat, in vniuersum dicatur, quòd eorum, quæ terunt, alia propter duritiem, & siccitatẽ semper adeo ita cõstant, vt, quanquã multa opera ea teras, nunq̃ tñ apta sint in

farinam

farinam minui, hoc est in tam tenues partes, quin semper actu talia non percipiantur, qualia sunt Ferri, & Æris segmenta, & Marmoris, & Vitri, & multorum lapidū: C alia vero sunt, quæ quàm optime in farinam vertuntur, vt Margaritæ, & Corallia, & Gemmarum multæ, similiter & Sphragis, & Bolus armenius, & plures aliæ terræ: rursus quędam tritorum cum liquidis nunquā ita misceri possunt, vt in vnū coeat: quædam vero ita coeunt, & coalescunt, vt actu esse per se nunq̃ sensu vllo discernantur. Qui igitur pulueres in farinam teri non possunt, nec bene cū liquidis coalescere, hi adhiberi in hac febre non debent, quoniam aut in stomacho, aut in intestinis residebunt, aut, quò oportebat, non distribuentur: quare indigesti nocebūt non parum: qui vero in farinam bene conteri possunt, & bene cum liquidis coalescere, hi non modo cauendi non sunt, sed maxime affectandi, qm̄ antipathiam tum materialem, tum spiritualem aduersus contagiones habent, tum vero & intermisti humoribus alia etiamnum ratione prohibēt putrefactionem illorum, propter subtilitatē autem, & tenuitatem, ad quam redacti sunt, neque obstruere possunt, neq; expulsionem vllā impedire: eiusmodi autem sunt, & Sphragis lemnia, & Bolus armenius, & Margaritæ, & Corallia, & Hyacynthi, & Sapphiri, & Tormentilla, & Bistorta vocata, & cornu Cerui, & Monocerotis, & Scordium, & id genus multa. De Smaragdo autem specialiter dicendo ego quidem ab antiquis nullam talem attributam illi prærogatiuam inuenio, qualem recentiores quidam medici attribuunt: quoniam autem de rerum virtutibus loqui possumus aut per experientiam factam, aut per rationem, ego quidem super hac re experientiam sufficientem fieri satis difficile arbitror: nam & si aliqui assumpto Smaragdo ter & quater visi sint euasisse, infida tamē est, ad vniuersale si illatio fiat, qm̄ incertum est, per accidens ne contigerit, an per se, D nisi ratio ad cōmunem naturam fiat: potest autem ratio certe fieri, q̄ Smaragdus valere ad eiusmodi febres debeat, q̄ frigidus sit, & siccus, quemadmodum & de alijs dictum est, habere autem prærogatiuam super alia tanquam sacrum quoddam antidotum ratio nulla afferri potest, qm̄, an agat & per spiritualem antipathiam, nec ratione, nec experientia cognitum est: regium tamen sit medicamentum, quòd magno pretio venit. Quærat autem quis & de Guaiaco ligno, & de radice Cinarum, de qua in Gallico morbo dicemus, vtrum conueniant in hac febre, quoniam vtrunque & exiccat valde, & sudorem mouet, & putrefactioni resistit: ad quod dicimus nullam nos habere de ijs circa has febres experientiam, verum, quantum per rationem possumus existimare, credendum est vtrunque valere ea in re plurimum, & Guaiacum quidem, quia ex subtilissimis partibus constat calidis ac siccis, propter quas & valde exiccat, & sudorem ciet: est etiam & resinosa ea arbor, quare mire & ad contagiones valet: decoqui autem in aqua debet permisto etiam aceto, ne febrem augeat, qua de causa cōuenientior etiam erit, vbi pituitosior sit sanguis. Radix vero Cinarum siccissima quidem est, resinosa autem non est, nec calida, quantū sensu percipi potest, quare & dubium est, quomodo sudoris adeo prouocatiua sit: fortasse igitur eorum est, quæ potentia talia quidem sunt, sed remote, hoc est, quorum calidę partes tarde actu fiunt, ꝑpter quod & ipsa sudorem mouet, quum separata mistione actu tandem fiunt igneę, & subtilissimę partes, vel forte, & si particulæ, ex quibus constat, per se calidæ non sunt, propter siccitatem tamen, & tenuitatem accendunt calore nostro, & ita sudorem mouent: & ipsa igitur conuenire his febribus potest, quoniam & valde exiccet, & sudorem faciat, & foramina cutis aperiat.

Ex Syrupis autem valent Acetosus, & Oximel, & de Fumoterræ, de Epithymo,

de

A de Citro, de Acetosa, de Lupulis, de Cichorea, de Pimpinella, q̃ ad Oenantes genus referri potest, & appellari Oenantilla, tum & qui de Bizantijs dicitur, & de Eupatorio, de Thymo, & eiusmodi: aquæ vero sunt Boraginis, Melissæ, Cichorij, Cicerbitæ, Scabiosæ, Cardi benedicti, Calendulæ, Luiulæ, Trifolij, Gallicæ acetosæ ca. v. Lupulorum, Eupatorij, Chamædryos, Pentaphylli, Lapathi, Maioranæ, Calamẹthi, Pulegij. Decoctio optima, quæ habet Agrimoniæ, Cichoreæ, Cicerbitæ, cap. v. recẽtium Trichomanis, Scordij, Dictamni cretici. añ. M. j. Tormentillæ, Bistortæ. añ. vnc. s. ligni Aloes, Casię ligneę, Squinanti, Calami, Gummi añ. drach. ij, radicũ Cãnarum drach. iij. infundantur omnia per diẽ in aquæ puræ lib. x. mox fiat decoctio ad sufficientiã, cuius decocti colati vnc. v. cum syrupo de citro vnc. j. exhibe in aurora. Puluis optimus, terræ Lemniæ, Boli armenij, Tormentillæ, Scordij, cornu Monocerotis, vel Cerui añ. de quo drach. j. accipiat cum aquæ rosaceæ vnc. ij. aceti vnc. j. Expertum quoq; est, succi Luiulæ vnc. iij. aliud vilius quidem, sed non minus valens, Tormentillę Bistortæ. añ. drach. s. detur cum aqua Cardi benedicti.

Interea vide, si quid natura mouet, & per quam viam: si quidẽ enim erit sanguis, qui erumpat è naribus, siue multus, siue paucus, neque iuuato, neque retineto, nisi virtus cadat: si vero multa, & corrupta per aluum materia exiuerit, neque hanc comprimito, nisi virtus collabens poscat: at vero, si lenticulæ expellantur, eas quidem iuuare oportet, si natura pigra est, ijs, quæ ad cutim mouent, & contagioni simul contraria sunt, quale est Dictãnum, & Costũ, & radix Personacię, & Cannarũ radix, & eiusmodi. Solent & accidentia quædam concomitari has febres, inter quæ est delirium, quod, tametsi rarissime phrenesim sequitur, diuertendum est tamen propter B dictam causam. Atq; hæc quidem satis iam sint de puncticularibus febribus: nunc ad vere pestilentes pertranseamus.

De curatione vere pestilentum febrium. *Cap. 7.*

Longe maior solicitudo, & cura esse debet, tum publica, tum priuata circa eas febres, quæ proprie pestilentes dicuntur, si medici & alij ad eas secure adire auderent: qua de causa multi ægrorum miserabiliter pereũt ab omnibus destituti. Quoniam igitur contagio hęc sępe ab aere originem trahit, sæpe ab vno ad alium transit, sępe concipitur fomite, nonnunquam & in nobis primo oritur, in primis non prętermittenda videtur ea curatio, quæ præseruat: procurandum enim in primis est ab ea non capi, quando, vbi quis captus est, vt plurimum etiam perit. Ergo si aeris vitio pestilentia contigerit, quod raro quidem fit, tum nullum est salutarius remedium, quàm (vt in prouerbio est) fuga, & inquisitio salubrioris aeris: quod si fieri non potest, neq; enim semp & vrbes, & suppellectiles, & domus, & chari relinqui possunt, at saltem aerem tempera per ea, quę dicta sunt.

Proderit & latos stipularum incendere campos,
Et nemora intacta, & sanctos exurere lucos.

Illud quoq; peruide, num ex alia regione deferatur ad tuam contagio: cui contra fenestras occlude, & partes domus auersas habitato: tum fomes omnis tibi cauendus erit, ligna, vestes, & omnia, quæ pestilentes tractauere: qua de causa sapientissime agunt illę Respub. quę cõsuetudine, & legibus prouidẽt, vt suppellex omnis domus affectæ comburatur, hęredibus è publico satisfiat. Vidimus anno 1511, quum per Germanos Verona teneretur, exorta peste, qua hominum ferè x. millia periere, ex vna veste pellicea non pauciores, quàm quinque & viginti Teutones obijsse: vno

defuncto

defuncto alius induebat eam vestem, & hoc alius, & alius, donec monefactі è tot de- C
functis vestem combussere. Nec minus cauendum est ab aere, in quo æger degit: quare adaperta sint ostia, & fenestræ, præcipue quæ in Boream spectant. Circa ægrũ sint flores, & fructus odorati, & frigidi, Rosa, Ligustrum, Nymphea, Viola, Citria, Limones, poma Apia, Volema, Cydonia, Persica: fiât & suffitus ex aqua Rosata, Camphora, & caryophyllis. Melius autem est, si potes, ægrum nullum visere, conuentus hominum fugere, domi manere, quæ munda sit, quæ probe perfletur: tũ non incalescas multum, ne cutis foramina ad hauriẽdam cõtagem aperias: quò vero, & qui inspiratur aer, syncerior ingrediatur, tu quidem semp ore versato aut iuniperi grana, aut Gentianæ radicem, vel Galãgæ, vel Casiam ligneam, vel Macerem, aut semen Citri: nares quoq; tangito spongiola, aceto, & aqua rosata infusa. Indumenta mũdissima vestito, & non è lana, si potes, sed è serico, quæ etiam sæpius mutato: nec laudẽ, q̃ inedia quęrunt siccum corpus facere, quoniam venas inaniunt, & auidas attrahendi reddunt: neq; tamen crapulam volo, sed victum, qui parcus sit, non alienus à cõsueto, omnes enim mutationes insolitę cũ in omnibus, tum maxime in hoc morbo damnari ab Hippocrate cõsueuere. Nec displicet, vt aut Theriaca, aut Mitridato, aut terra Lẽnia, vel Bolo armenio cum aceto vtaris. Vtile quoq; est, & iam expertũ Diascordion antidotum, quod cõposuimus non solum cõseruationis, sed & curationis gratia. Laudo etiam, vt pillulę illę, quę cões vocantur, duę aut tres ante cęnam singulis tribus diebus capiantur. Per hęc igitur procurandũ est, ne ęger fias. Quòd si quis iam factus est æger, & cõtagem concepit, hoc pacto regendus erit: in primis, si febris ex ijs est, quæ paucis horis perdere hominem solẽt, qualis & ea est, quæ in Britannia sudor appellatur, nullus victus exhibeatur: medicamentum autem vllum vtrum sit D
afferẽdum, habet dubitationem, & an in Britannia recte faciant nullum aliud auxilium adhibendo, nisi situm, & decubitum, per quem sudent: verum meo quidem iudicio, & in Britannia, & alijs locis, vbi q̃ acutissime pestis concepta fuerit, bene agetur, si statim ad ea recurratur, quæ per vtranque antipathiam diximus obsistere cõtagionibus feris, quale est Sphragidis drac. j. cornu Monocerotis scrup. j. aceti vnc. 5. aquæ rosatę vnc. j. Porrò in Britannia, si sudor forte detineatur, aut quia ęger non assuetus sit sudare, vtpote dẽsę carnis, aut alia de causa impeditus, mihi nõ displiceat illa adhibere, quę diximus sudorem mouere consueuisse, & simul obsistere cõtagioni. In alijs vero febribus, quę eam acuitatem non habent, acutę tamen respectu earũ, quę malignę tantum dicuntur, hęc adhibeatur curatio: victus in primis sit liberalior, q̃ in puncticulis vocatis, quo virtus custodiatur, quę in vere pestilentibus vehemẽter dissoluitur, q; earum analogia vel ad spiritus est, vel ad acutiores humores, & putrefactio cita, & amplior: vinum tamen nõ propinetur, tametsi aliqui sunt, qui prębent, etiam meracissimũ, non recte autem, q̃m febrem in furorem vertunt, quum pręsertim per alia refici virtus sine eo periculo possit: bibant ergo vel Oxycratum, vel aquam cum vino granatorum, aut cũ succo Limonum permistam: carnes, si assæ sint, & aqua rosata sępius inter coquẽdum irroratę, placeant mihi magis, necnon, quæ à mulieribus gelatinæ vocant: fercula vero sint è Lactucis, & Endiuia, & Boragine, & Cerasis acerbis, & Oriza, & Panico cũ pauco aceto, aut omphacio: nec acetaria denegentur è Cichorio, Cicerbita, Oxalide, Boragine, Melissophyllo, Condrilla, ea, quam Crencanum rustici appellant, necnon è floribus Citri, & Buglossæ, & Boraginis, & eiusmodi. Phlebotomia mihi nulla sit in his febribus, quoniam rarissime in nobis primo fiunt, sed extrinsecus veniunt, aut è fomite, aut etiam ex aere, aut ex

vno

A vno in alium, verum, quocunq; modo accidat, sectio venæ parum prodesse potest, ꝙ seminaria non possunt educi, multum autem obesse, ꝙ & contagio introrsum trahatur, & sanguis non mediocriter agitetur: propter quod non in Lenticulis solum sed & in vere pestilentibus febribus experientia constat maximam partem eorum, quibus secta fuit vena, perijsse: satius ergo erit & in his p cucurbitulas sanguinem imminuere. De pharmacis quoq;, quæ solutiua dicuntur, eadem dicenda sunt, quæ supra diximus in Lenticulis: nam & in his febribus controuersia est inter medicos, alijs per acerima iubentibus esse euacuandum, alijs per placidissima, quod & nos ex nostris principijs rectius factũ arbitramur, tũ ꝙ materia pauco indiget stimulo, vt pote plus nimio corrupta, tum ꝙ per acria agitatio multa in humoribus fiat, & euacuatio pauca seminariorum: quare ad materiam, quæ in dies corrumpitur, & euacuatione indiget, si vel p clysteres, vel per leue aliquod pharmacũ corpus expurges, sat esse poterit ibi, quales sunt vel Cõmunes vocatæ pilulæ, vel Casia siliqua, vel etiã Rhabarbarum, vel Syrupus rosatus solutiuus, quem ego in hac labe omnibus alijs præfero: quibus pro ætate, & tempore, & morbo, & alijs vti poteris vel quotidie, vel tertia, aut quarta quaq; die, vt expedientius tibi videbitur. His ergo rite perspectis extinctioni contagionis intende studium omne, & curam omnem conuerte: quare nec cõia digerentia curato, sed syrupos (vt medici vocant) longos conficito, ægrum coge, vt in de die noctuq; bibat: non solum autem, quæ in lenticulis dicta sunt, remedia hic etiam adhiberi possunt, sed & si aliqua valentiora sunt, eligẽda erunt tibi, ea præsertim, quę omni antipathia iuuãt. Aquæ igitur sint Oxalidis, Luiulæ, Cicerbitę, Cichorij, Nympheæ, herbę Gallicę, Trifolij odorati, Lichenis, quibus syrupi sui ad-

B dantur. Valentissimũ est & hoc, quod habet succi Limonis lib. ij. Aceti vnc. iiij. Boli armenij vnc. j. quę simul commista per diem macerari sines, mox per elambicum in aquã vertes, cuius vnc. iiij exhibere poteris vel solas, vel cum syrupo aliquo: ꝙ si ardẽtem febrẽ videris, ætatem aũt iuuenilẽ, & robustam, consuetam potui aquæ, cæteris consentientibus non displiceat mihi aquæ frigidæ potus cum syrupo acetoso, vel succo Citri. Pulueres porrò ne eos prætermittas, qui maxime per spiritualem antipathiam valent, quiq; imputrescibiles ipsi existẽtes prohibent putrefactionẽ in vicinos humores ferri. Quòd si aut Carbũculus aliquam in partẽ irruperit, aut Bubo circa pubem, aut post aures Parotis insederit, primum quidem caue, ne aliquod horum represseris, sed potius euoca, quantũ potes: si ergo Carbunculus fuerit, qui in orbem vrat, & corrumpat membrum, tum protinus nulla interposita mora, aut cãdenti ferro totũ inure, & seminaria interfice, aut caustico aliquo age, quale vel Ægyptiacum vnguentum, vel fermentum cum succo Scyllæ, & Sublimato vocato, quod expeditissimum est: mox, vbi crusta ceciderit, butyro supimposito vlcus mundifica, sed diu adapertum tene: si vero Bubo pestifer fuerit, sed immaturus, scarifica tamen, & cucurbitula aliqua magna sanguinem infectum extrahe, mox matura, sed permiscendo, quæ euocant, & frangunt seminaria: conueniet farina seminis Lini, & Fœnogręci, & Althęa, & Narcissi, aut Lilij radix, & Galbanũ, & Opoponacum, & Nitrum, & Sulfur, & Cedria, & Styrax liquida, è quibus emplastrum fiat: ad idẽ valẽt & Diachylon, & Diachalciteos, aut & Bubonium contusum, vel solum, vel decoctum cum Cæpe adiuncto Galbano, Styrace liquida, & axungia: est autem (vt arbitror) Bubonium, quod Græci ἀστέρα vocant, VIRGILIVS Amellum appellauit: copiosissimus autem est in agro nostro in vicinis Benaco collibus: & Venetijs prope Licciafusinam ad Medoaci ripas surculi multi ab vna radice quasi sylua

quędam

quædam tolluntur,quos vestiunt folia subaspera,angusta,digito longa,virentia:flo G
res circa summa multi,aspectu pulchri spectantur,medio lutei,ceu chamæmeli,circũ vero purpurei,in orbẽ stellæ modo dispositis folijs : herba tota mire ad Bubones valet,vnde & Bubonium appellatum fuit. Vbi igitur abscessus aliquantisper maturuerit,tum ne expectato exactam maturationem, sed aperi aut ferro ignito, aut caustico aliquo,mox absterge,verum non leuibus,& communibus abstersiuis, sed ijs,in quibus est exiccatio maior, qualis est Iris, & Aristolochia,& Peucedanum, & Helleborus,& Terebinthina,& farina Lupinorum,& id genus:ad Parotidas autem eisdem ferè & concoquentibus, & euocantibus est vtendum. Si igitur per hæc fracta aliquantulum ægritudo videbitur spem aliquam polliceri, per eadem remedia repetita curationem absolue,sin autem contumax adhuc,& nihil parens remedijs apparebit,ego(quod in medium afferam)non aliud maius remedium excogitare scio, quàm hoc,quod habet,succi Luiulę vnc.ij.succi Citri vnc.j.Diascordij nostri.drach. j.specierum cordialium è gemmis scru.ij.aceti vnc.j.omnia bene misceto,& totum haurito,quod si nihil iuuabit,scito morbum esse maiorem,q̃ humana remedia.Sũt, qui in Smaragdo maxime confidant,qui in Bolo armenio, qui in Scordio,qui in Dictamno nostra. Habet autem Diascordion nostrum,Cinnamomi, Casiæ ligneæ añ. vnc.ʒ.Scordij vnc.j.Dictamni cretici,Tormẽtillę,Bistortę añ.vnc.ʒ.Galbani,Gummi añ.vnc.ʒ.Opij drach.j.ʒ.Styracis drach.iiij.ʒ.Acetosę drach.j.ʒ.Gentianæ vnc. ʒ.Boli armenij vnc.j.ʒ.Terrę sigillatę.vnc.ʒ. Piperis longi, Zinziberis añ.drach.ij. Mellis albi despumati libr.ij.ʒ.Vini aromatici lib.ʒ.Zuchari rosati lib.j.m̃.

Diascordion Fracastorij

De curatione Phthisis, quatenus contagiosa est. Cap. 8. D

NVnc de Phthisi prosequamur, non quatenus aut à catarrhis, aut ab alijs depẽdet causis,sed quatenus è contagione concepta est,& ab ea per se pendet,multum enim interest,vtro modo sit facta: nã quæ in contagione per se consistit, eo,qui accipit,nihil male prius affecto,sed sano cõcipi potest:quare & catarrhus, & alia,si superueniant,accidentia quodammodo sunt, & per se curationem primariam non poscũt:ad quę si communia remedia adhibeas, caput vras,sinapismis exicces, sputũ facile reddas,frustra omnia tentabis,nisi contagem,quatenus cõtagio est, interimere studeas.Ergo in ea phthisi,quæ vel à cõuersatione cum phthisico,vel à fomite aliquo contracta est,& illa in primis cõsideranda sunt,quę in vniuersum diximus esse in contagionibus animaduertenda,seminaria scilicet,materiam, quæ in corruptionem tendit,& eam,quæ iam corrupta est.Si igitur circa initia curationẽ aggrediaris, tum ad sola seminaria attende,quæ si extingui quidem possent per vrẽtia,nihil præsentaneum magis afferri remedium posset, verum quum hoc locum nõ habeat sine maiori periculo,potes tamen per aliqua, quæ proxima sint vrentibus, curationem moliri:quod video & antiquorum nonnullos ausos fuisse, iubẽtes Sandaracę nidorem per anhelitum in pulmones trahi:quum autem Sandaracam dico,non eã intelligi volo,quę Vernix vulgo vocatur,sed quę Auripigmentũ à nobis dicit: porrò nec per Auripigmentum velim à te accipi priorẽ illam speciem, quę citrina est,sed alterã,quę est russa,& propriè Sãdaraca vocat: huius ergo suffitu si vtaris,non parũ proderis tantę contagi:proderit autem & Ari,vel alterius Dracunculi radix in eclegmate,vel decocto aliquo oblata:similiter & Iris,& Scordiũ,& Dictãnum creticũ iuuabunt,& Diascordion,& Theriaca,& similia. Quòd si morbus vltra principia iã progressus vel catarrhũ mouerit,vel aliter in loco materiam collegerit, tum simul & ad seminaria,

A seminaria, & ad materiã potes animaduertere, ac catarrhum quidẽ ijs omnibus ingenijs regere, quæ medici docent, diuertendo, sistendo, exiccando, euacuando: collecta vero materia si crassa, si viscosa est, digeri, & præparari debet, vt per cõuenientes regiones expelli possit: sed id semper ante oculos habe, vt contagionem, & putrefactionem prohibeas, & seminarijs obsistas: quare hoc in casu resinę maxime mihi placent, quæ omnes intentiones cõplectuntur, ante alias Terebinthina, mox Laricina, & Abietina, tum vero & Myrrha, & Styrax, & reliqua: possunt autẽ vel per se administrari, vel admista alicui ex p̃dictis pulueribus, qualis est Bolus armenius, & Sphragis, & Scordium: euitentur autem aspera, & styptica, quæ spuitionem impediunt: propter quod nec malum erit semper admiscere aliquod lenientium, vt mel, vel saccharum. Decocta quoq; valde mihi laudentur, quoniam maxime penetrãt: optimũ ergo erit Scordium, & Aristolochia, & Dictamnum, & Pulegium, & Gummi, quæ cum saccharo ebulliãt in aqua pura cum pauco aceto: de quo decocto sat erunt vnc. v. sunt, qui radice Cinarum vtãtur ad omnem phthisim, quod valde exiccet, & per sudorem euocet, quod & nobis admodum placet: si vero materia acrimonię cuiusdã particeps sit, ea debes afferre, quæ exiccent quidem, sed minus calefaciãt: optimum, & suaue est Sacchari rosati vnc. ij. Boli armenij drach. j. Syrupi de pomis q. s. misce, & vtere omni hora: quod si materia iam corrupta apparebit, qđ ẽ sputo cognosces, si flaueseit, aut liuet, & fœtet, expediens tunc erit euacuare, non solum per sputi vias, sed & per solutiua pharmaca, quæ pro re eligantur: si vero labes iam & in pulmonem trãsit, qui aut vlcus contraxerit, aut eò peruenerit, vt iam flaccescat, tum scito ęgrũ esse in magno discrimine, quod vbi apud domesticos præfatus fueris, hęc postremo re-

B media potes experiri. Primũ est decoctũ hoc, quod habet Xiridis cap. v. Tussilaginis, Dracũculi radicũ, incisorũ omnium manipulum. i. lapidis Hæmatitæ, Sphragidos, Boli armenij añ. vnc. ß. Symphiti, Altheę, singulorum vnc. j. Aluminis drach. ij. ligni Guaiaci lib. ß. infundantur per diem omnia in libris viij. aquæ puræ, & fiat decoctũ tertia parte cõsumpta, de quo vnc. v. sumẽtur in aurora cum iuleb violato. Aliud est antiquorum remedium, quod Plinius dicit valere phthisicis deploratis: foliorum & radicum Consiliginis, quantum sat est, fiat decoctio, & decocto vtere bis vel ter in die vnc. j. ß. est autem Consiligo, quantum conijci potest, eadem, quam idem Plinius alio nomine herbam ignorans, Enneaphyllon appellat, herbarij nostri Capratiam, quidam & Pulmonariam, nõ eam quidem, quę ẽ genere Buglossi est, sed aliam Pulmonariam, ita vocatam, quod pulmonum vitijs valet, præsertim suum & caprarum, quare nec ab re ab herbarijs Capraria vocatur. Enneaphyllon autem etiam vocata fuit, quod folia nouem habeat, diuisa Hellebori modo, alia longiora, alia breuiora, quales digiti sunt in manibus, sunt autem oblõga, per ambitum serrata, angustiora, quàm Hellebori, atre virentia cum leuore, flores, quales Hellebori, ẽ folijs albicantibus quatuor constantes, ac veluti calathum cõflantes, in quibus semina quatuor iuxta posita, quasi racemus, suspensa sunt: quare genus quoddam Hellebori videri potest: hanc & Ruellius significare videtur, quum describere vult Pulmonariã à veterinarijs vocatam: est autẽ vrentis virtutis, qua coniectura, quum & folia nouem sortita sit, eandem esse putamus, quæ à Plinio Enneaphyllon dicitur. Tertium remedium habet Axungiæ vnc. iiij. Butyri vnc. ij. Terebinthinæ vnc. j. Styracis liquidæ vnc. ß. Iridis, Thuris, Aristolochiæ, Enulę, singulorum drach. ij. Argenti viui vnc. i. fiat vnguentum, ẽ quo brachia interna tota, & dorsum inunge: seminaria contagionis absumet, & materiã corruptã p̃ sputũ multam educet, verũ caue ne hectica febris adsit,

Hæc ergo ea sunt, quæ mihi notanda visa sunt in phthisi per contagionem accepta: C
quę curatio etiam ad omnem Phthisim accommoda esse poterit, quæ ad id iam venerit, vt contagionem inferre apta sit, quocunque modo cōtigerit ab initijs.

De curatione Rabidorum. *Cap. 9.*

MOrbi quidam sunt, quibus nisi ilico (vbi apparuere) succursum fuerit, sera præterea fit medela omnis, quales Carbūculi, quos Anthracas Græci vocāt, & Cancrenæ, & præcipue Rabies, de qua nunc agitur: qua de causa omnibus vulgo esse notos hos morbos oporteret, & nota quoque remedia ea, quę statim sunt adhibenda: quod in Rabie Sacerdotes melius instituêre, quàm medici, ad quos statim deducuntur, qui demorsi sunt, quos curant tum religione, tum medicorū officio, & instrumentis vtentes, vrunt enim & ipsi locum. Ergo circa Rabiem illud primo publicum sit, ilico si fieri potest, locum demorsum vrēdum esse: rectius autem fiet, si prius scarificato vulnere superponatur cucurbitula magna, quo extrahatur virus, mox vratur ita profunde, vt putare possis vstionem ad seminaria ipsa peruenisse, illa animaduersione habita, quòd liberius fieri potest, vbi caro multa est, parcius, vbi nerui multi, & venæ: ferro id candenti, aut argento, au tauro fiat: quòd si cui nimis impium videatur, potes vrentibus medicamentis conficere: vbi locum inusseris, curato, vti decidat crusta per Brassicæ folium butyro illitum: interea tamen superpone vnguenta, quæ simul euocent, & exiccent, si quid forte seminariorum circa locum relictum fuerit: hæc circa initia factitanda sunt. Verum illud non ignorandum est, principia eius morbi valde ambigua esse, & latentia: in quibusdam enim vsque ad dies duos protenditur principium, in alijs quoque ad quatuor, in nonnullis & amplius, prout & morbus in alijs magis, ī alijs minus acutus est: quare expedit morbum nosse, ne te principium fallat, & quātum protenditur, in ipso enim si debita adhibeantur remedia, totus interficietur morbus: si vero iam principium præterijsse putes, & contagem iam altius radices egisse, vrendus quidem non est locus, quoniam agitabitur venenum magis introrsum: consulo tamen, vt scarifices, & supra ponas emplastra, quæ euocent, & exiccent, quin & vessicas etiā inducāt, quale est, quod habet Galbani, Serapini, Opoponacis, singulorū vnc. ℥. Euphorbij drac. j. Iridis, Xiridis, Aristolochiæ, Gentianæ, singulorū drach. j. Nitri, Sulfuris, singulorū scrup. ij. Ceræ quod sufficit. Quoniam autē seminaria omnia contagionum materiam sibi analogam inficiūt, & corrumpunt, existimandum est per processus morbi partem materiæ parari ad corruptionem, partem corruptam esse: quare & p ea, que prohibent putrefactionē, procedere necesse est, & per ea, quæ euacuāt: quæ vero omnium conuenientissima sunt ad euacuandum, sunt Hieræ, tum Archigenis, tū quæ Diacolocynthidos vocatur, atq; itē Helleborus, quo præstantius nihil est in hac labe, si in sero lactis exhibeat: valet & Epithymum, & in vniuersum, quæ melācholicum humorem purgant. Contagem autem prohibent, quæ probe exiccant, inter quę antipathia quadam peculiari laudāt omnes cinerem fluuialium Cancrorū vstorum: laudant pariter & Gentianæ radicem, siue per se sumatur, siue cum prædicto puluere in vino albo: quidam & Thus admiscēt: quo medicamento vtendū est omni tempore morbi: cōmendant & Alyssum herbā, quę nomē etiam sortita est, q; sine rabie hominem faciat, Arabes Alguascen appellant: in qua nō parua ambiguitas est inter medicos, primum quidē vtrū eadem sit Dioscoridi & Plinio Alyssum, deinde & quæ nā apud illos sit: Plinius siquidem folia Alysso dicit in orbem esse circa caulē, qualia

A qualia in Rubia cernuntur: Dioscorides autem dicit rotunda esse. Aliqui Plin. Alyssum esse putant Rubię genus syluestre, quod medium est inter satiuā Rubiam, & Aparinen, quod certe nec folia rotunda habet, nec traditis à Dioscoride conuenit, qui de Rubia agens vtrunque genus prosequitur, mox de Alysso seorsum tractat: propter quod alij eam pro Alysso ostendunt, quæ Lilialis ab Herbarijs vocatur, non quę apud Ruellium est Lilialis, sed aliā, cui flos est albus: verum & huic folia rotūda non sunt, sed oblonga in acutum desinentia: sunt, qui putent esse eā, quæ Asperula vocatur, minor paulo, q̃ Aparine, folijs in orbem positis rotundioribus. Porrò difficultatem etiānum auxere Paulus, & Aetius, qui de Alysso agētes concordes volunt Alyssum esse Syderitem Heracleā. Galenus quoq; libro. ij. de Antidotis eam describens, non aliam significare videtur, q̃ Syderitem illam, quæ Heraclea vocatur à nobis, vulgo Sclarea, in qua nō parum fallitur iudicio nostro Ruellius, putans Sclareā nostram non esse Syderitem heracleam, sed Horminū: de quo plura in alijs diximus: quare nomen Alyssi apud posteriores Græcos aliter videtur acceptum, quàm apud Dioscoridem, qui de Heraclea seorsum, & de Alysso pertractat: porrò nec folia rotunda Syderitis habet, nec semen in latitudinem se pandēs, sed rotundum: nisi quis dicat Dioscoridem voluisse quādam Heracleæ speciem significare, plures enim sunt eius Syderitis species, vna hortensis odorata, q̃ herba Sancti Ioannis apud nos dicitur, maior reliquis, caule, & folijs: alia est pratēsis, quæ proprie Sclarea dicitur, folijs asperis, oblongis ad Saluiam accedentibus, caule quadrangulo, verticillis in orbem per interualla circa caulem dispositis, in quibus flores purpurei sunt, subcœrulizātes, falcati ad aquilini rostri effigiem, quales & in satiua spectātur: alia est nemoralis, B floribus exalbidis, subpallentibus, cæterum verticillis, & folijs prædictis similis: est postremo & montana Syderitis, in totum pratensi similis, nisi quòd folia rotunda gerit, & verticilla minora, in quibus flore abiecto semina sunt in inuolucro bina ceu scutulæ: mulieres hanc & in hortis serunt, ac Betonicam falso nomine appellant: hāc ergo fortasse opinādum est Dioscoridi primum, mox Galeno & alijs fuisse Alysson, quæ & Syderitis quædam est, non ea tamē, quæ simpliciter Heraclea intelligitur à Dioscoride, quā Pratensem diximus: quicquid igitur de Alysso sit, non errabunt iudicio nostro, & qui minorem Rubiam vel contusam, vel ex aceto potam exhibebūt in Rabie, qñ & cōtra serpentes valet: nec illi pariter, qui Syderitem, quoniam & illa mire desiccat. Laudat Aetius expertū senis cuiusdam Oxylapathum, quo tam introrsum, q̃ extrorsum vtebatur: non est autem Oxylapathum, quæ acetosa vocatur (oxalis enim ea est) sed illud, quod & folia, & semen acuta inter Lapatha habet.

DE CVRATIONE SYPHILIDIS, SEV GALLICI MORBI.

Cap. 10.

NVnc ad eas contagiones transeamus, quæ extima magis occupāt, incipientes à Syphilide morbo nouo: in cuius curatione nec plane medici consensere, præsertim quum primum in lucem venisset: nam, sicuti in illius cognitione confusi plurimum extitere, ac discordes, ita & in curatione non eadem arbitrati sunt: qui enim adustionem putabant illius causam, per ea etiam medicabantur, quæ aduersantur adustioni, non solū nihil iuuātes, sed mirum in modum malū augētes: qui vero existimabant esse idem cum Elephantia, per vinum viperatū & viperæ carnes curandū

præcipiebant, alij quietem iniungebant, alij & balnea frustra experti sunt: alij doloribus solis intenti reliquam curationem negligebāt, donec Empirici à similitudine quadam eius morbi cum scabie fera permoti, ausi sunt primi per caustica morbum curare: multi mox largius de tota curatione scripsere, inter quos & nos tribus libellis ad PETRVM BEMBVM Latinis carminibus nonnulla primum lusimus, quum iuniores essemus, ac ciuitate pestilētia graui vexata in CAPHIOS nostros secessissemus, vbi ad eam rem ocij multum nobis dabatur.

Quoniam vero Poetica, vt supra diximus, nec omnia admittit, nec psequitur, necessariumq; nobis fuit plura tum relinqui, nunc quidē, si rursus ea curatio pertractetur, & non poetice, sed medice, magis operæpretium fiet, præsertim q nec ea de re recte agi posse videtur, nisi contagionum natura bene perspecta fuerit.

Qui igitur recte curare hunc morbum volet, ad hæc in primis aduertat, necesse est: primum quidem, vtrum recens sit ægritudo, an inueterata, & quousq; processit, & ad quæ mēbra, si neruosa iam occupauit, si ossa corrupit: tum & si benignior est, an fera, & si multæ materiæ est, an paucæ, & an tenacis, an tractabilis magis: tota ne extrorsum sit, an & introrsum, & si vlcera multa sunt, & an plus dolorum, quàm pustularum, vel contra, similiter & gummositatum, &, vt vno verbo dicam, omnes differentiæ eius morbi ante oculos habendæ sunt, maxime aūt analogia: nā, tam & si ad phlegma crassum, & sordidum per se fit, non vna tamen est phlegmatis eius ratio, vt dictum est: præterea & alia vniuersalia consideranda sunt, ætates, sexus, anni tempora, complexiones, & id genus, neque enim omnibus omnia conueniūt. His ergo bene perspectis scito eam labem, quum iam ossibus insedit, extra spem esse, nisi forte ea ossa vri possint: quare aut eam curationem reijce, aut malum rediturum prænuncia: ea etiamnum difficilior est, quæ est inueterata, & quæ à multa, & tenaci materia pendet, quæq; multas gūmositates habet, & melancholicum hominem tenet. Quare difficilioribus difficiliora etiam remedia sunt adhibenda: particulatim autem prosequendo, aer primo ne impurus sit, non austrinus, verumtamen ne, vt austrinū fugias, valde borealem & frigidum eligito. Ocia porrò omnia, omnis ignauia, & desidia tibi fugienda est, tibi omni studio, omni conatu exercendum, laborādum, sudandum: hoc dico, hoc hortor, hoc iubeo: curre, salta, venare, pilam, luctam, gladiatoriam exerce: per hęc materiam segnem liquefacies, attenuabis, & expelles, ac cum ea & seminaria contagionis: sed ita hæc facito, ne, quum remittes, protinus frigeas, & ocium ducas, sed paulatim à fatigatione ad quietem te transferto, pannisq; obsepito, calido in loco morator, quin & in ipso exercitio (si fieri potest) locū frigidum non desidero. Ad hæc consuetæ corporis expurgationes procurandæ, quę per nares, quæ per cutim, quæ per palatū, quæ per aluum, & si quæ aliæ sunt, vt hæmorrhoides, & menses, & reliquę: nihil vero superfluum exeat, præsertim eorum, quæ per Venerem dissoluuntur: vigiliç vti nimię esse nolunt, ita nec nimius sit somnus, non interdiu factus, non statim à cibo: curę nullæ, nullæ solicitudines adsint, nulla studia animum occupēt, nulla demum assidua mētis intentio. Cibaria vero magna cura paranda sunt, atq; eligenda, atq; in primis neque tenuem diætam, neq; crapulam volo: in vniuersum autem vitanda sunt putrescibilia, dura concoctu, quæ viscosa, quæ mali alimēti sunt, tum quę exurunt, q̄d in sanguine dulce est: quare & lac, & oua, & fructus, & leguminum omne genus, & pastaica omnia, & Suillæ, & Taurinæ carnes, & Pisces, & id genus omnia fugienda. Piscium tamen (quoniam sæpe ijs vti necesse est) minus mali erunt, Menæ, Erythini, quos Venetijs Arbores,

Cuculi,

A Cuculi, quos ijdẽ Lucernas dicunt, Scari, Percæ, Merulæ, Turdi, Aselli, Auratæ, Phycides, & è fluuijs, & lacubus vocati Temali, & Strigili, & Lucij, & Cauacini, & Barbuli, & Sardellæ, & Carpij: è carnibus quadrupedũ quidem posthabitis pedibus, capitibus, iocinoribus, & intestinis, cõuenient Hędi, Vituli, Hinuli, Lepusculi, tũ Pulli gallinacei, Phasiani, Perdicũ genus vtrunq;, hoc est, quæ Quaternices vocãtur vulgo à nobis, & quæ dicuntur Perdices, item & Turdi, & Merulæ, Attagenes, Hortulani, Galeritæ, Ficedulæ, & auiculæ nemorales, & reliqua, quę nota esse possunt.

Vinum ne generosum sit, sed tenue magis, albũ: quòd & si aqua mulsa vti quis volet, non male faciet.

Quoniam autem (vt diximus) analogia eius morbi ad phlegma sordidum, & crassum per se est, ad hoc quidem præcipue dirigẽda intẽtio est, in quo & seminaria cõtagionis continentur, & pars iam inficitur, pars infecta, & corrupta est: quare & ad hęc tria, sicut & in alijs, animaduertere necesse est. Ac ad seminaria quidem expeditissima esse potest curatio, si ad prima morbi initia accesseris, quæ interdũ cognosci possunt, interdum non: nã suspicio quidem multa, & iudiciũ verisimile esse potest, quum quis se permistum nouit cum infecta, certissimum vero, quum iã & caries q̃dam circa pudenda obrepit: confestim igitur ea pars lauanda est per aquam rosaceã, mox rursus lauãda, & fouenda decocto ex Alumine & Aerugine æris, aut inungendum circa pubem totam vnguentum, quod ad eum morbum confici solet, de quo post dicemus: tum & per os aliquid eorum sumendum est, quæ contagioni obsistũt, qualis est Theriaca, aut Mitridatum, forte enim per hęc ita seminaria morbi absumes, & interimes, quòd non vltra procedet. Si vero morbus iam non circa principia fuerit, sed altius radices egisse cognosces, & iã aut dolores, aut pustulas, aut alia

B indicia adesse, tum non sola seminaria respicere debes, sed simul & materiã, quę partim inficitur, & periclitatur, partim corrupta est: seminaria tamen nunquam volunt posthaberi, sed semper aut interimi (si potest) aut frãgi, aut educi: materia, q̃ corrupta est, educi vult, quæ vero inficitur, restitui, aut & educi, si multa est: q̃m autem crassã est, & sordida, in multo lentore consistens, nec restitui, nec educi põt, nisi subtilietur, & abstergatur, quinimo nisi colliquetur ita, vt ab ea sordities omnis abstergi possit, & aut exiccari, aut in sudorem abire. Verum quia permista sunt omnia, tum seminaria, tum materia propter lentoré, amplius & simul sunt pustulæ, & dolores, & sępe gummositates, videndum est, siquod vnum ingenium, & remedium est, quod omnia exequatur, & omnibus valeat, an plura requirantur, & quę ea sint: nã sunt q̃ tenent per purgationes solas omnia absoluere, alij per inunctiones, alij p̃ suffitus, alij per ea, quæ in sudorem conuertunt materiam, alij per ea, quæ obsistunt contagioni, alij vero modo vno, modo alio auxilio ad diuersa vtuntur: quare de his omnibus diligenter quærendum videtur. Primum autem ab euacuatione ordiamur, quã vnã sufficere ad totam curationem aliqui opinati sunt, q̃d certe & nos in quibusdã fœliciter cessisse vidimus, in quibusdam autem non suffecisse: supponamus autem cum in omnibus, tum maxime in hoc morbo prius digerendam, præparandamque esse materiam, quæ educenda mox est, oportere auté calida esse, quæ huic malo conueniant, attenuatiua, & vt dicunt, incisoria, quoniam materia lenta est, & sordida, ac segnis: optima igitur erunt Oxymel, & Mel rosatum, & syrupus de Prassio, de Hyssopo, de Betonica, de Calaméntho, de Epithymo, de Lupulis, & consimiles, quibus aquæ addantur Itidis, Enulæ, Epithymi, Agrimoniæ cap. v. Fœniculi, Apij, Pulegij, Origani, Pimpinellæ, Cardi benedicti, Cicerbitę, Chamædryos: aut fiat

decoctũ ex eisdem, & Scordio, & Dictãno cretico, & Thymo & Betonica, & Schinãtho, & Verbena, & Syderite heraclea, & Amomo, & Agalocho, & eiusmodi. Potes eodem tpe digerere ẽt materiã per inunctionẽ hanc, vel consimilẽ: succi Rutæ, succi Enulę añ. vnc. j. Theriacę vnc. ij Thuris drach. ij. Piperis drac. j. Axungiæ, medullæ Vituli, Butyri recentis, singulorũ vnc. j. olei Chamęmelini, irini, quod sufficit: ex hoc inungãtur dorsum, brachia, & crura: concoquet materiam, & dolores leniet. Ergo digesta materia euacuãda est: è simplicibus vero, quæ pręcipue valeãt, sunt Colocynthis, & Hermodactyli, & Helleborus, & Agaricus, & Aloe, quibus admiscenda sunt, quæ simul liquefaciant, & dissoluant, qualia Serapinum & Galbanum, & Bdellium, & Opopanacũ, & Hammoniacũ, & Myrrha, & Laser, & eiusmodi: ex cõpositis autẽ consuetis sunt Aggregatiuę pilulę, & de Hermodactylis, & Arthreticę, & Indæ, & de lapide Lazuli, & Benedicta, & eiusmodi, tum & electuariũ Indum, & Hamec, & de Benedicta, & Theodericũ, & Hiera diacolocynthidos, & Hieræ à Scribonio descriptæ, & alia multa. Facta igitur prima euacuatione recte illi mihi videntur facere, qui & rursus concoquãt, ac rursus purgent: vidimus enim, qui factis exacte purgationibus probe fuerint restituti: aliqui secũdos syrupos faciunt, simul etiã solutiuos, addentes ipsis aut Senam, aut Agaricum, aut Hermodactylos, aut Hellebori scobem vel diebus singulis, vel alternis, quod etiam laudem. C

Si igitur vna hæc curatio sufficere videatur, reliquis parcemus: sin autem non sufficere, vt profecto perplurimũ accidit, vbi aut inueteratus sit morbus, aut materia crassior, & tenacior, tũ alia tentare remedia oportet: quare & reliqua examinemus. Sunt, qui statim ad inunctiones se illas transferunt, quæ è causticis fiunt, quod & primis tẽporibus maxime factitabãt: sed certe satius ego existimo illa prius experiri, D q̃ & minus acerba sunt, & nullius periculi, quod quidam fœlici satis successu sępe fecere, post purgationes aromatica quædam exhibentes, quæ tum exiccant, & abstergunt, tum subtiliãt, & cõfortant: talia sunt Calamus aromaticus, Macer, Agalochũ, Casia, Zedoaria, Zingiber, Schinanthum, Iris, & alia, quorum decoctum mire videt̃ conferre. Aliqui solo ligno Iuniperi multos sanauere, alij Cupresso, alij Citro sola, quorum scobe nõ alio vtuntur modo, q̃ quo & Guaiaco: de quo iam dicendum, quando inter alia maxime in vsu est. Defertur ad nos ea arbor ex Hispana vocata insula noui orbis, & adiacentibus, vbi & morbus maxime familiaris est: optima autẽ, quę ex ea insula, quæ Beata vocatur.

Delatę differentiæ sunt multæ non negligendæ, nam primis temporibus trunci magni, crassiq; afferebantur, & antiquissimi, quibus albi parum, nigri multũ inerat, nunc rami ferè portantur recenter cęsi, in quibus albi multum, nigri parum spectantur: hi amariores lõge sunt, & styptici magis, antiqui acuti magis, q̃ amari, vel styptici, magis etiam resinosi: abijciebatur primis temporibus summus cortex, nunc maxime is assumitur, maiore etiam pretio, q̃ reliquum lignum.

Videtur autem hęc arbor omnia aptissime pręstare posse, quæ in hoc expetuntur morbo: nam, quoniam è subtilissimis constat partibus, & ijs calidis circa tertiũ gradum, & siccis, tum & resinosa est, potest quidem plurimum exiccare modis omnibus, hoc est per caliditatem, per siccitatẽ per se, & per imbibitionẽ: potest & sudorẽ prouocare, tum & subtiliare, & liquare materiam, & abstergere, ac demũ, q simul resinosa sit, putrefactioni, & contagioni non parum obsistere: videt̃ aũt & vim quãdam medicatã habere, propter quod & aluum mouere solet: cęterum illud notandũ est, q antiquum lignũ, q acutum magis sit, etiã dissoluit, eliquat, & subtiliat magis,

quàm

A q̃ recens: quare, vbi crassior sit materia, & gummositates multæ, id magis est eligendum: recens vero exiccat quidem magis ea siccitate, quę per qualitatem exiccare potest, minus vero per eam, quę fit à caliditate: quare simpliciter exiccat minus, quoniam, quæ à qualitate ipsa sicca fit actio, satis pauca est comparatione illius, quæ à caliditate fit, cōfortat autem magis, propter stypticitatem: quare, vbi delicatior esset complexio, & desideraretur confortatio membrorũ, materia autem subtilior esset, eligendum, quod recens venit.

Cortice quoq; indiscrete multi vtuntur, putantes exiccare magis, q̃m siccior videtur, sed certe siccior & hic est ea siccitate, quę à qualitate sicca fit, & ab imbibitione, nō autem ea, quę à caliditate: quare & minus colliquat, & subtiliat minus, & dissoluit, & sudorem minus mouet: quo circa & de ipso idem dicatur, quod de recenti dictũ est. E ligno pręterea antiquo decoctio fiebat multo limpidior, & multo acutior, ꝙ propter densitatem eius ligni minus de scobe admisceretur, plus autem acrimoniæ, quòd calidius est, è recenti autem, & è cortice plus admiscetur scobium, quare turbidior fit aqua, & amara magis, minus autē acris, quòd tale sit id lignum, & cortex: minus etiam ex hoc de spuma colligitur, q̃ ex antiquo, q̃m in antiquo plus est de nigra substantia, vbi & plus resinæ inest: quare sępe miratus sum, cur tanta mutatio eius ligni sit facta, & quomodo cortex, qui abijci solebat, nunc in tantum precium venerit, nisi quòd natura medicorum est noua semper inducere, per quæ & plus authoritatis, & plus lucri acquiritur: eadē innouādi cupiditas aquā, in qua coquebatur, mutauit in vinum, quod rursus indiscrete à multis nō sine magno periculo vsurpatur, vidimus enim multos è potu vini illius male affectos in insanabilem B ægritudinem decidisse: quare qui complexiones calidas & siccas habent, habitudines extenuatas, materiam morbi adustiorem, ij cauere ab eo potu debent: securius vero ij accipient, qui crassi sunt, & humidi, & quibus materia morbi segnior est, & multi lentoris, & in locis remotis, in ijs enim non inutile erit addere, quod exportet virtutem ligni, & quod subtiliet etiã, & amabile membris sit: qua de causa multi & mel addunt, multi vinum nō in ipsa decoctione, sed post admiscent, quoniam simul decoctum austerissimum, & ingratissimum facit potum.

Pręparatur autem lignum hoc pacto: Lima oportet scobes ex eo facere, non contusione, non incisione: lib. j pulueris in libris xij aquę infunditur per horas xxiiij, in olla librarum xvj capaci, dein coquit lēto igne, collecta diligenter spuma, & seruata ad vsus, quos dicemus, donec ad dimidium consumatur: decoctum hoc primum colatur, & seruatur: tum fit & secundum decoctum relictis scobibus injiciēdo totidem aquæ libras, sed hoc si decoquatur ad quartę consumptionē, sat erit: vti eo oportet loco vini, priore autem vtimur vt medicamine: sunt qui in primo decocto simul aut Senam, aut Hermodactylos, aut similia concoquant: alij nō hæc addunt, nisi singulis quinque, aut sex diebus. Ergo primi decocti dantur in aurora vnc. vij, aut viij. ægro in loco calido, qui nec transpiret, constituto, qui è lectulo ante horas tres non exurgat, expectans sudorem: horis ab hoc potu quinq; prādium exhibeat: à prādio horis vj, rursus eiusdem decocti vnc. v. dentur, si æger ferre potest, ac post horas iiij cœnet. Primis temporibus æger per mensem integrum nunquam cubiculo exibat, nunc data est licentia maior: eo etiam tempore tantum cibi exhibebatur, quo vix seruaretur vita, quod erat panis vnc. iij, vel ad summum iiij, carnis pullinę vnc. ij, passularum vnc. j: vino prorsus abstinebant, loco cuius vtebantur secundario decocto, aut simplici, aut cũ melle facto: nunc omnia licentiosius aguntur, nam & domo

exire sinunt,& largius alunt,verùm,qui patientius cuncta ferunt,& securius, & incolumius curantur.Aliqui panem biscoctũ dari iubent, quo scilicet,vt arbitror,exiccent magis: sed certe exiccatio hęc non ea videtur mihi,quam quęrimus: quęrimus enim non eam,quæ ex alimento fit,quatenus alimentum est,sed magis illam, quæ circa humores fit, vt à medicamento: biscoctus autem panis quatenus alimentum membra exiccat,quod non quærimus,quatenus autem medicamentum(quando & ipse siccus est)& qualitate,& imbibitione potest certe exiccare,sed ad humores non trãsit hæc exiccatio,nisi prius exiccetur sanguis ab alimẽto factus, quare & superstitiosum semper existimaui hunc vsum,& affectatum,& parum vtilem. Spuma vero, quam collegisti,illinẽda sunt vlcera, si qua sunt,necnon & callositates omnes,& loca quę dolent. Porrò satis esse solebãt huic potui dies triginta,nũc plures requirunt, siue q̃ materia crassior & terrestrior facta sit,q̃ primis temporibus, siue q̃ non vtamur ligno antiquo,& licentia ægrorum sit maior, qua de causa in maiori parte non semel sed bis dari hunc potum necesse est. C

Si vero in vino facere decoctum placet,prius bene consule & temperaturã ægri, & habitudinem bene spectato, item & ætatem, & anni tẽpus. Potest idem decoctũ fieri in aquis sublimatis Endiuiæ,& Cichoreę,& Lupulorum,& Boraginis,& similium,quod iuuantissimum nõnunq̃ vidimus, atq; ita se habet, quæ per Guaiacum curatio fit: quo si careas, vtere vel suprascriptis, Iunipero,Citro,Cupresso,vel & Teda, & Terebintho, & Cedro,& Ebeno, vel Calamo aromatico cum radice Gẽtianę. Nunc ad eos veniamus,q̃ per sudorem curant: viæ eorum multiplices, alij per ea sublimata curant, quæ Elexir vocãt, omnia acutissima, & ignea, periculosa quidem, & euitanda: alij per ea faciunt, quę simpliciter sudorifica dicuntur, quibus & aromatica admiscent,sic enim & putrefactioni resistunt,& materiam liquãt,& in sudorem vertunt. Prestantissimum inuentum est radix Cynarum: ea(vt perhibẽt)è regione Sinarum defert̃ à negociatoribus ijs,qui ad Calicut,& Taprobanen,& vltra nauigant: qua incolæ vtũtur ad ægritudines multas, præcipue autem ad morbum Gallicum: sudorem plus,q̃ credi possit, prouocat,& exiccat, quare nec mirum est, si huic morbo valet: modus vtendi hic est. Radices p̃ transuersum incidantur in assulas tenues rotundas,atque harum vnc.j in libr.xij aquæ ponuntur in vase testaceo,capaci libr.xvj, ac igne lento ad consumptionem tertiæ partis coquuntur, decocti lib.i. datur in aurora bibẽda, reliquum seruatur loco vini potandum: eiusmodi decoctũ diebus singulis fit: duas vel tres horas morari in lectulo oportet, ac sudare, mox surgendum, si videbitur, verũ aperto aeri exponi non conuenit, nisi post dies septem. Datur aũt toti curationi dies quinq; & viginti ferè, ita vt vncijs quinque & viginti tota curatio expleat̃: interea omnis venus cauẽda, acerba omnia,& cõcoctu difficilia vitãda. Si vero careas ea radice, vti potes loco eius radice Cannarum nostratiũ, cui Calamum aromaticum addas: potes & radicẽ Personaciæ decoquere, quæ mire sudorem ciet, cui si Irim adiungas, vel Xirim,& Acorum,& Calamum aromaticum,& Schinanthum, vtiliter facies: ac decocto vtendum erit per dies plures. Potest & aliud decoctũ fieri, qđ intentiones omnes complebit. Gentianæ, radicum Bulbicapni, seu Bistortæ, Costi, Aristolochię, Iridis, Casiæ ligneæ, Scordij, Dictãni cretici, quod sufficit: de vnoquoq; infunde, decoque, vt prædicta. Hæc ergo sunt, quæ factis debitis purgationibus, si non recedit morbus, experiri potes, vti blandiora,& secura magis. D

Nunc & acerba prosequamur, quibus primis temporibus statim vtebant̃, ab Empiricis primum inuenta: alterum fuit inunctio, alterũ suffitus: quæ quamuis Empirice

A inuenta fuerint,& à similitudine(vt diximus)ad Scabiem, habent tamen id meam rationem:nam ex ijs constát,quę seminaria exurunt,& totam materiam exiccant,& abstergunt,& liquant, & in sudorem vertunt: materia eorum è causticis potentia est,aut è propinquis causticis,quibus adduntur conuenientissima quæq;. Quæ ergo in vnctionem veniunt,alia sunt caustica potétia, non quidé quale Chalcāthum, & Arsenicum vocatū,& Sublimatū: sed quale Argentū viuum,quæ materia ferè est huius medicamenti:est autem potentia causticum, ꝙ ex subtilissimis, atque igneis partibus constat,quòd Sublimatum ostendit: vbi igitur particulæ illæ intra corpus actu factæ sunt,siue quòd per se sint natæ plurimum calefacere, simul ac vnitæ sunt, & separatæ ab alijs, siue quod minima omnia Argenti viui sint apta plurimum incalescere à calore nostro, & ob densitatem materiæ mox etiam exurere, tum quidé & exiccatio, & exustio circa seminaria contingit: adduntur &, quæ intro portent virtutes causticorum,& simul emolliant materiá, quo aptior sit liquari, vt pinguia: adduntur &,quæ subtilient,& abstergunt,& liquant,ac postremo, quæ cōtagionibus modis omnibus aduersantur:tale est,quo sæpe vsi sumus, quod habet Axungiæ porcinę lib. ʒ,Butyri recétis vnc.iij,Terebinthinæ, Styracis liquidæ, singulorū vnc. ij,Thutis,Myrrhę,Masticis,singulorum vnc. ʒ.Iridis,Aristolochię,Gentianę,singulorū drach.iij,Hellebori drac.ij,Sulfuris vnc. ʒ.Nitri drac.j,succi Enulæ, succi Opij, singulorum vnc.j,Olei laurini,rosati,q.s.Aceti vnc j, Argenti viui pars omniū octaua,misce & fiat vnguētum in mortario ferreo.Possunt & leniores compositiones fieri,& diuersæ formari,prout & intentiones,& casus diuersi sunt: quare & illud notandum erit,quòd,vbi plus gummositatum videbitur,plus pinguedinum apponédum erit in vnguento,vbi minus gummositatum,plus autem pustulatū, & vlcerū,

B plus puluerum apponatur:in delicatioribus vero minus argenti addendum erit :vbi vero complexio calidior fuerit,imponéda,quæ téperent, vt Butyri plus,& plus Olei rosacei,minus vero exiccātium.Prius autem, q̃ linias,exactissimæ purgationes procurandæ sunt,& phlebotomia etiam,si expedit:qui vero inungédus erit,loco calido ponatur,inungaturq; totus præter caput,pectus,& sub alis, tum stuppa multa calida fasciādus:sunt,qui & sacculos ex hordeo calefactos inter coxas & sub alis ac pedibus ponant,quo penetret vnguentū magis,& sudent melius:aliqui bis in die inungunt,quod graue nimium est,satis erit,si semel inūgas: quidam & statim à prandio vngunt, quod, & si ad sudorem eliciendum accommodatum videtur, ad totam tamen nutricationem ineptum est,quare melius inungere per horas quinq; ante prādium:eo tépore nihil prohibet & meracum etiam vinū cōcedi album.Possunt inūctioni dies x.dari,à quibus si exulcerari os incipiet,& sputum multum emitti, id cōpescendum non est,sed sinédum,donec videatur os male affici, tum foue aut Lacte, aut aqua Hordei,& Diamoro,vel Melle rosato:mox etiam, vbi vlcerum sanatio quęrenda sit,è stypticis,& alumine os ablue,& gargarissa. Dicendum autem &,quæ iuuamenta ex hoc linimento consequantur,& quæ nocumenta: iuuamenta erunt, ꝙ dolores miro quodam modo tollentur,gummositates dissoluentur, aut in ipsa vnctione, aut post, vlcera sanabuntur, & pustulæ omnes recedent, verū non sine suis incommodis & malis,quorum primum est fœditas vnguēti illius, mox grauius est, ꝙ os & palatum exulcerantur,ac sordities tāta p os concitatur p dies xv. & amplius, vt nihil fœdius,nihil intolerabilius videatur : cibus nullus mandi potest, etiam vix sorberi datur,déces luxātur,somnus adimitur,& breuiter per id tempus nihil grauius sentiri potest : multi præterea sublato morbo tremuli remansere, multis reuixit labes.

bes. Inuenere idem Empirici & suffitum: ęgrum collocant in matella, pānis optime circuntegunt, vt ne etiam os extet, tum Cynabarim cum Thure mistum vrunt, quo suffitu incalescit ęger mirum in modum, ac sudat: acerbissimum vero est medicamentum, quo ego nunquam ausus sum vti ad corpus totum, ad certas autem partes, vt crura, & brachia, quū vel sphaceli adsunt, vel ferę gūmositates, vel dolores, vel vlcera male morigerata, etiam pręstantissimum arbitror: cęterum ab eo abstinendū suadeo, nec Empiricis credendum, quibus nihil temerarium est magis, quando & per os etiam ausi sunt Argentum viuum, & quod Pręcipitatum vocant, confectis ex ijs pilulis exhibere, quasi eadem vis sit Argenti viui extra appositi, & deuorati. Vtūtur autem Cynabari, quoniam & in ipso potentia est viuum Argentum. C

Quærat autem fortasse aliquis vtrum balnea conueniant huic morbo, qualia Aponēsia, & Porretana, aut etiam nostra, nam & exiccare possunt, & abstergere, & subtiliare, & sudorem inducere: ad quod dicimus experientia constare nihil aut parum ea prodesse: causam ipse arbitror, ꝙ debiliora sunt, quàm vt possint materiā tā crassam, & tam lentam liquare: leuiores quidem cutis īfectiones, qualis est Scabies, & Impetigo, & quæ ab hepatis adustione contingunt, & salso phlegmate, vel nostra Calderiana tollere valenter possunt, maiora vero non possunt: propter eandem causam & pulueres, qui supra laudati sunt contra contagiones, frigidi existentes, vt Bolus armenius, & Sphragis, & Gēmę, nihil ad hūc morbū valent, sed solum qui calidi sunt, vt Thus, & Mastix, & Myrrha, & Scordium, & Dictamnum, & alij, quocunq; modo fuerint administrati. Sūt autem cum hoc morbo accidentia quædam cōiuncta, ad quæ particulatim interdum oportet adhibere remedia, inter quæ est dolor capitis, interdum totum occupans, interdum partem, materia multa distēta, & coacta supra caluariā sub Pericraneo vocato, qui sępe nullis remedijs leuari solent: ad quos ego nihil iuuantius inueni, q̄ inungere interna brachia, præsertim qua venæ cephalicę protenduntur, hoc linimento. Succi Inulę, succi Bryonię, Styracis liquidę, Terebinthinę, singulorum vnc. j, Gummi Eleni vnc. ʒ. pinguedinis Vrsi, Anseris, Butyri, singulorum vnc. j. ʒ. Thuris, Iridis, singulorum drach. iij, Olei Irini, quod sufficit, Argenti viui octauam partem. Sunt sępe & gummositates tantæ duritiei, vt nec Guaiaci spuma, nec alijs solitis linimentis auferri queant, quādoque protenduntur per longitudinem tibię tanto dolore, vt mors pręferatur: quapropter ad valentissima remedia recurrere oportet: quidam suffitus prędictos adhibēt, alij accēsum & candentē Pyritē lapidē spargunt decocto Guaiaci, & aceti, & locum fouent. Confert autē & hoc emplastrum: Radicis Cucumeris agrestis; radicis Iridis, singulorum, quantum sat est, coque, dum tenerescant, tum libram harum accipito, Ammoniaci, Serapini, Galbani, singulorum vnc. ij, Styracis liquidę vnc. j. ʒ. pinguedinis Vrsi, Butyri, singulorum vnc. j, Argenti viui quartam omnium partem misce, & pro arte emplastrū cōfice. Interdum fauces, & guttur ex prauis destillationibus eroduntur, quibus, nisi succurratur, sępe gargareo absumitur, sępe vsque ad ossa transit corruptio: factis ergo purgationibus, &, quas potes, diuersionibus, gargarissare oportet decoctum, quod fit ex Ligustro, & Plantagine, & Cytinis, in quo mox Alumen, & Fęx aceti, & Nitrum dissoluantur cum Bolo armenio. D

Tangere item oportet locum, si hęc non conferūt, bombice infusa in aqua Æruginis ęris, Sandaracæ, & Aluminis: fit & aqua ad id mirabilis: destillatur Theriaca in aqua vitę, & aceto per elambicum, aqua exit limpidissima virtutum multarum, pręcipue autem valens, vbi profundius conduci vis medicamenti debet: si ergo

Bolum

A Bolum armeniũ, aut Sphragida in eo dissolueris, ac partes erosas tetigeris, & seminaria eius cõtagionis absumes, & erosionem omnem sanabis. Nonnullis & pili cadunt, aut barbæ, aut superciliorũ, aut & capitis, quod deformes, & ridiculos homines facit: cõtinuo ergo è speciebus Hieræ Diacolocynthidos pilulas cõfice, & à cibo suscipe, tum Guaiacũ cum Melle, & Ladano in vino coque, & foue locum eo decocto calido. Valet & hoc odoriferũ, quod habet Pomatæ vocatæ vnc. ij, Ladani vnc. ß. Musci gra. iij, Aquę rosatę, in qua bullierint gr. vj Sublimati, vnc. j. misce oĩa, & bene incorpora, & line. Valet & aqua prædicta, è Theriaca destillata. Accidit quãdoq;, vt adolescẽtuli sint, q̃ hoc laborãt morbo, vel è matre cõtracto, vel è nutrice, quibus p̃dicta auxilia prętari nõ possunt: his casibus ego cõsueui facere decoctionem Guaiaci, quo pacto monstrauimus supra, mox decoctum id per elambicum in purissimam aquã destillari iubeo, ac puero bibẽdam do diebus singulis vnc. iij, vel iiij: ea & ebibi non ingrata est, & nõ parũ iuuat. Atq; hęc demũ sunt, q̃ de Syphilide seu MORBO GALLICO dicẽda mihi visa sunt, ad q̃ si quis recte respexerit, cõpositiones multas, & varias formare poterit pro ętatibus, & sexu, & complexionibus, & materia, & reliquis, quæ, diuersa quum sint, diuersa etiam remedia exposcunt.

De curatione Elephantiæ. *Cap. II.*

QVi de curatione Elephantię scripsere, sicuti materiam solam, in qua consistit, considerarũt, ita de ea ferè sola, quæ in nobis primo fit, curationem tradidere, de ea vero, quæ per contagionem ab alio concepta est, atque ea quoque, quæ primo in nobis fit, quatenus contagionis rationem includit, nihil certe attigere, quod profecto par erat facere: nam in ea quidẽ, quæ contagione cõtracta est, sano B alioqñ homine existente, & melancholia non exuberãte, quid per Deos facies per initia? si materiam digeras, si euacues, cur & in ea, quæ in nobis fit, Archigenes psilothris vtebatur, & causticis, vel ijs, quę causticis propinqua sunt? cur non ita in Cancro operamur, quum ex eadem materia sint? certe non oportebat solum dicere, redundante in venis melãcholico humore, & non potente à splene trahi, & digeri, expelli à natura ad cutim, atq; illic eas pustulas facere, sed oportebat & illud enarrare, q̃ illic putrescit, nec solũ hoc, sed q̃ putrescit sordida quadã, & cõclusa putrefactione, per quam & contagionis seminaria includit, atque in hoc à Cancro differt: propter quod alijs Cancer, alijs Elephantia indiget, quanquam remota in materia communicent: quapropter si alicubi audies Galenum dicere eodem modo curari oportere Elephantiam, quo & Cancrum, q̃ ex eadẽ materia sint, intelligas oportet, quãtum ad antecedẽtem, & remotam materiam spectat. Duplicem igitur scopũ in Elephãtia esse scito, alterum ad materiam, istam remotam, si qua est, quæ in corpore redundet, alterum ad materiam, quæ circa cutim iam putrescit, & cõtagiosa fit: si igitur prior illa materia redundare tibi videbitur, protinus secare non solum venam basilicam debes, sed & vtranque, si expediens videbitur, consentientibus cæteris: verum per initia hæc fiãt, & quum in aliquo primo oborta est contagio: nã, vbi aut ab alio accepta fuerit, aut in tantum processerit, vt fera iam sit, tum, si secabis venam, contagem introrsum trahes, & hominem in maiori periculo statues: reliquam vero materiam digerere oportebit, & mox euacuare: digeremus autem per ea, quę incidunt, & subtiliant, & abstergunt, ea commiscẽtes, quæ leuiter humectent: quare aptissimum erit Serum caprinũ, in quo decoquantur Stœchas & Thymum, & Epithymũ, & Satureia, & Scordiũ, & Dictamnum creticum, & Iris, & Seris, & Lichen, & Stratiotis,

&

& eiusmodi, quæ varianda erunt, prout & materia modo minus, modo magis exusta est: syrupi vero erunt, & Oxymel, & qui fit de Epithymo, & de Fumoterræ, & Sapor, & de Pomis, & eiusmodi: euacuare autẽ oportebat per Hieras, qualis est Diacolocynthidos, & Ruffi Hiera, & Archigenis, necnon & per Helleborum, & Epithymum, & Senam, & Polypodium, & similia. Materia vero, quæ pustulas facit, & ipsa quidem digeri vult, hoc est parari, vt absumi possit: faciunt autem hoc, quę subtiliãt, & leuiter molliunt: quoniam vero & lentore quodam, ac sorditie referta est ea materia, tum & seminaria contagionis includit, abstergentibus, & exiccantibus indiget, exiccantibus autem non mediocriter, sed validioribus, & aut potentia causticis, aut propinquis: medicamenta igitur, quæ huic cõtagioni valent, sunt, quale Nitrum & Sulfur, & Helleborus, & Cedria, & Thus, & Iris, & Argentum viuũ, & Terebinthina, & Styrax liquida, quibus addantur adipes, è quibus placeant Taurinus, Vulpinus, Vrsinus, & Leoninus. Dubitabit autem aliquis, quomodo tam calida cõueniant, qm̃ tam materia, quàm seminaria in adustione quadam consistunt, quare fieri videtur, vt in vtroque adaugeatur adustio: verũtamen videmus & antiquos ex his medicamenta exhibuisse, qui & Nitro, & Alcyonio, & Psilothris, & vtroque Helleboro, & trochiscis Andronis vtebantur: recte igitur fieri existimamus, vt per prædicta contagionem hanc extinguamus, sed conuenientissime apponentur aliqua, quę tum humectent, tum & aliquantulum refrigerent: placet igitur, vt & Butyrum addat, & mucilago Psyllij, & Polygonati, & succus Solatri hortensis, & similia, ne plus æquo sanguinem exuramus: præcipuam autem & in hoc vim habet Argentum viuum, sicut & in Gallico morbo. Ad hęc autem valet & Viperæ caro, & viperatum vinum, & Crocodilorum terrestrium, & Asellorum, qui sub vrceis degunt, necnon & Trifoliũ asphaltite, & Syderitis herba, & Calamus aromaticus, & rasura Eboris: placent & balnea tepida, in quibus si more antiquorum inunctiones prædictæ fiant, non certe præter rationem fiet.

Sunt porrò & alij in contagione constituti morbi, vt Lepra, ita à Græcis vocata, & Scabies, & Papulæ, & Areæ, & Ophiases, & Ophthalmiæ quædam, & Dysenteriæ etiam nonnullæ, quorum omnium curationi scribendæ parcemus, existimantes è prædictis viam vnicuiq; satis patere ad ea recte tractanda: quare, & quantum ad institutum nostrum negocium attinet, hæc dicta sint.

AD

AD EVNDEM ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. CARDINALEM ALEXANDRVM FARNESIVM.

Haec ego florentes Sophiæ digressus in hortos
Italiæ decus, o iuuenis FARNESIA *proles,*
Condebam, lectasq; tibi de more sacrabam
Primitias, dum tu magni inter Cæsaris arma,
Gallorumq; acies, recti Pacisq; sequester
Res miseræ Europæ fractas componis, & omne
Robur, & arma Dei Maumethem vertis in hostem,
Percurrisq; omnem, veluti Sol aureus, orbem.
Fortunate nimis, quem cunctæ applausibus vrbes
Excipiunt, Pacisq; vocant Patremq;, Deumq;,
Inq; caput, sacrosq; sinus, humerosq;, manusq;
Et nigras Violas, & candida lilia iactant.
Cui magna Italia, & terrarum maxima Roma
Assurgit, festosq; dies, & sacra nepoti,
Solennesq; agitat pompas: densi vndiq; circùm
Stant populi, & studio ingenti, & clamore secundo
FARNENSVM *genus omne, alto de sanguine ductum*
Aeneadum longa serie, super Aethera tollunt
Patres, atque Duces, & partos mille Triumphos:
Assensu resonat Tybris, & Tyrrhena resultant
Littora, septeni responsant gaudia colles.
O nimium dilecta Deo, prælataq; longe
Progenies, siue Imperijs & Marte regendæ
Sint res Romanæ, seu Relligionis habenis.
Atq; equidem è fracto Imperio, Romaq; cadente
Seruatam hanc stirpem fato, statuentibus & Dijs
Crediderim, quo Romanum per sæcula nomen
Staret, & Ara Dei, quæ primum maxima magnis
Auspicijs fundata fuit, sit maxima semper.
Quo me PAVLE *rapis, quo tuq; neposq; vocatis*
Laudibus Heroum insuetum? tu maximus ille es
Vni cui regni triplicis capite alta Tiara
Consurgit, cui summa vni terna illa potestas
Terrarum, Cæliq; data est, vastiq; Profundi,
Illorumq; aperire fores, & claudere posse,
Qui Petri, Christiq; ratem turbante procella
Ventorum varia, & remorum parte reuulsa,
Tempestatem omnem, atq; aduersos discutis Euros.
Nec sanctam sine honore sinis, sine remige certo
Fluctibus in tantis agitari turbine Cymbam,

Macte animo Romano, & macte ingentibus ausis.
At tibi quas Iuuenis fortunatissime dignas
Attribuam laudes, generis spes altera tanti
Inclyte ALEXANDER, *puerum quem plurima Virtus,*
Canaq; consurgens teneris Prudentia in annis,
Et spondens maiora astris fœlicibus Aether
Ad summos meritum ante annos euexit honores,
Et sacri gestare dedit decora alta Galeri?
En quantum de te sacri sibi Pastor ouilis
Spondet AVVS *tuus ille, animo quæ gaudia versat*
Forsitan & proprio non tàm gauisus honore,
Quàm spe sublatus, tanti & virtute Nepotis,
Nescio quid maius præsaga mente volutat:
Scilicet & gnarus Fatorum, & præscius Aeui
Venturi, illa videt fœlicia tempora, quum tu
Sede sua, solioq; Dei, Diis proximus ipsis
Consideas, quum Pontifici tibi maximus Orbis
Gratetur, supplexq; tuis ferat oscula plantis.
O mihi postrema tantum dent Numina vitæ,
Ipse etiam vt tum te tremulus, confectus & annis
Aspiciam, sanctosq; pedes prostratus adorem.
O & si possim canere, & tua dicere facta,
Et ventura nouo tecum Secla aurea Mundo.
Nam video sub te victum, longeq; fugatum
Mammethem se Caucaseis includere portis:
At Pacem viridi redimitam tempora oliua
Ire per Europam magnam, atque inuisere terras:
Quam pia Relligio, & iunctis Concordia dextris,
Et probitas, & amor Recti comitentur euntem.
Salue magne Tybri. Salue & tu maxima rerum
Roma parens. saluete arces, collesq; Latini;
Aurea qui primi longo meministis ab æuo
Sæcula, quum nulli variarent iugera sulci,
Sponte sua sed Terra ferax daret omnia, & ipsæ
Præberent dulci victum de robore glandes,
Et nunc venturis eadem speretis ab annis.

HIERONYMI FRACASTORII NAVGERIVS, SIVE DE POETICA DIALOGVS

AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.

INTER eas, quæ per honestatem ab hominibus voluptates concipiuntur, ego iucundissime RHAMNVSI suauissimam semper illam & præcipuam existimaui, quæ ex amicorum consuetudine capi solet. neque enim video, quid gratius esse possit in vita, quàm cum eo esse, colloqui, tua omnia cõmunicare, quem perinde diligas, ac teipsum. qua de causa, & eorũ quoq; qui è vita discessere memoria, factorumq; ac dictorum repetitiones suauissimæ esse consueuere. quæ voluptas miro nescio quo affectu intercidere inter te & me solet, quoties esse vnà nobis datur. datur aũt non sæpe, q̃ rerũ conditiones & diuersa vitæ ratio, nos loco & dulci hac fruitione mutua plurimũ seiunxere. siquando tamen conuenire accidit, & suauissima quidem est illa breuis consuetudo nobis, & facere solet, vt memoriæ omnium amicorum nostrorum sæpissime repetantur: præcipue autem ANDREÆ NAVGERII, summæ doctrinæ & grauitatis patricij, & IOANNIS BAPTISTÆ, ac RHAMVNDI TVRRIORVM fratrum, quibus cum rarior quędam atq; intima magis amicitia intercessit nobis. nam quæ cum M. ANTONIO TVRRIO eorum fratre fuit, vti vetustior (vt scis) ita quodammodo insenuisse videtur. quam ob rem superioribus diebus cum tu relaxandi animi causa, vacuũ à grauissimis Decemuirum Consilij negocijs tempus nactus, Veronæ esses, & memoria tam dulciũ amicorum in ea nos deduxisset, quæ cum ijs olim in vita peregimus, incidère forte fortuna & eorum sermonum recordationes, quos in Baldi recessibus habuere ANDREAS NAVGERIVS & IOANNES BAPTISTA TVRRIVS, alter de Poetica die vna, alter die altera de intellectione: quos sermones cũ ego iam multis annis per Dialogum, sicuti habiti fuerãt, collegissem, tu me hortatus es, vt si daretur ociũ, eos Dialogos aliquando reuiderem: ac si possem, ita etiam exornarem, vt in lucem emitti facile possent. quod certe mihi vel maxime desyderãdum fuit, tum vt morem gererem tibi, cui negare quicq̃ non possum, tum vt tantorum amicorum memoriã quantum possim, ab obliuione defenderem. nam quanquam illa per se illustris sit, & clara in animis hominum viuat, atque æternum victura sit, ęquum tamen & piũ videtur, viuã etiam & illa facere, quę ipsi nullis scriptis mãdata, sed ore tantũ emissa reliquêre. Ergo cum tu mox Verona Venetias discessisses, ego vero non multo post, meos in CAPHIOS secessissem, animum oculosq; ad eos dialogos appuli, ac diligẽter relegi: quos tametsi cognoui nõ pauco cultu indigere, ac multa exposcere, statui tamen nõ esse perpetuo concludendos: sed ad te mittẽdos, ac tandẽ, si ita tibi visum fuisset, in commune ẽdẽdos: vt quisq; videre posset quæ viri illi de nostra hac intellectione, quid esset, & quo pacto fieret, existimauere: quidq; de Poeta ipso atq; eius officio ac fine, constituêre. quę omnia tibi in primis arbitror futura esse gratissima: quasi amicos tantos tu vti viuos & loquentes, & tanta de re disceptantes spectes

&

&c audias. Admirabunt fortasse aliqui, quod ego grandiori hac ętate iuuenilia hęc & iuuenum narrata referre nunc animum inducam. Verum enim vero neminem mirari par esse existimo quandoquidẽ, si poetam ipsum planè introspexeris, beneq́; fueris contẽplatus, dignum profecto existimabis, quem & senes quoq; audire & cognoscere debeãt, & cognitũ venerari. Nam & Democritũ quoq; audiuimus annis grãdem de poetica re volumina duo supra viginti reliquisse. nec Aristoteles minus laudis ex poetices traditione consecutus videtur, quàm è reliqua philosophia. quare nec nos quoque pigeat & venerari poetam, & quos de ipso sermones amici nostri habuere, ad te audiendos referre.

Poetã audire & venerari, quõ nõ solũ iuuenes, verũ senes & probatissimos viros decet.

FORTE enim cum per caniculæ dies Veronę essent Andreas Naugerius Venetus patricius & Senator vir gręce & latine doctissimus, Historiarũ aũt sui temporis scriptor egregius, & Ioãnes Iacobus Bardulo Mantuanus ciuis, & ipse lingua vtraq; disertissimus, æstasq; videret quàm grauissima, decreuimus cũ Turrijs fratribus Ioã. Baptista, & Rhamundo in Baldi frigora simul secedere. accessimus aũt sub vesperam, locum Meonem vocant. nox cum aduenisset, dum alij curamus corpora, Bardulo, qui mathematicarum rerum in primisq; oĩs Astronomię peritissimus erat, nũquam autem aliàs forte tantum cœli nactus fuerat, spectatum sydera omnia sese trãstulit: vnde nec nisi post multam noctẽ diuelli potuit. mane vero cum primum illuxisset dies, idem ille exurgens, nosq; somno excitans vicinam in speculam vocauit, vnde oriẽtem Auroram Solemq; salutaremus: cuius exortus nusquàm amplior, nusquàm purior visus à nobis fuit. Occipiebãt iã syluę mõtesq; mugitibus circum cõpleri: alioq vbiq; silẽtium & vasta solitudo: vbi præter raros pastores atq; armenta, animatũ nihil inspectabatur. hîc vbi aliquantisper immoratum est, placuit vicinũ ad fontem gressus mouere, quò irriguum pratum leui ascensu ducebat. Excauabatur asper tophus in specus varios, qui omnes perpetuis stillis impluebant in terram, vnde corriuatis in vnũ aquis nitidissimus fons per virens pratum cõmurmurans descendebat. circa tophũ multæ fagi vmbram dabant, quas inter varię fonti assuetæ volucres circum supraq; cantu placido volitabant. hic vbi circa fontem consedimus, mira res iucundissimam materiam sermonibus nostris prębuit nã ANDREÆ NAVGERIO & IOANNI BAPTISTÆ TVRRIO valde contraria contigere. Naugerius enim quasi Musa tactus, aut Apollinis œstro concitus cum late circumspexisset, carmina primum quædam subcinere cœpit, mox è sinu correpto pugillari Maronis, quem nunquam dimittere cõsueuerat, tanto impetu, sed & tanta harmonia legere cępit (erat enim vt scis miræ suauitatis in legendo) vt nobis videret & ille quasi furens effectus, & nos nihil vnquam suauius audisse. qui cum Bucolica ferè dimidia eo furore legisset, postremo exclamans libellum à se proiecit. IOANNES autem BAPTISTA qui toto mane illo ne verbum quidem protulerat, quasi stupore quodam oppressus, admirabundus, tacens, productis oculis sedebat, quam diuersitatem cũ animaduertisset Bardulo, si fas est, inquit, Turri silentium tuum rumpere, equidem optarim magnũ nescio quod problema à te enodari mihi. Cui Turrius, fas quidem est Bardulo, nã & iam inurbanum esse potest silentium meum: sed quod nam problema ais? & ille. Quod tu, inquit, ac Naugerius, facitis: qui eadem in causa contraria pati mihi videmini. nam quid per Deos est, quod simul ac venimus hæc in loca, tu quidem taciturnus, mœrens quasi quidam Bellerophon effectus es: Naugerius autem Musa quadam hilariori contactus, & canens, & quodammodo furens euasit? Cui Turrius, Dicam, inquit, nec inane quiddam existimato, quod dicam, hũc certe aerem quẽ spiramus

Poetę, ac Philosophi natura vel arte aliqua, seu loco efficiantur.

manes

A manes diuersi incolunt, qui præsertim hasce solitudines, & nemora, & fontes habitant, vbi & Dij degere non ab re à poetis dicuntur. ij manes nostra corpora ingrediũtur, & egrediuntur, ac diuersi diuersimode agitant. nunc vero arbitror Virgilij manes, qui loca hęc incolunt, vexare Naugerium, me autem philosophi alicuius eorũ, qui melancholijs capi cõsueuerunt in vita, aut Democriti, aut alterius tristioris. Cui Bardulo, Si licet Turri tuos hosce manes interpretari, illud mihi videris subfigurare, ꝙ Naugerius poeta natura sit, tu autem philosophus. & Turrius nihil quidem prohibet ita interpretari: sed illud recte dicitur, Naugerium natura poetam esse, me autem philosophum natura esse nescio. At Bardulo, esto inquit, vt lubet: veruntamen nihilo magis enodatum problema videtur mihi. quî enim fit, ut idem locus alterum poetam, alterum philosophum faciat? eadem enim sunt quæ animos vestros impellant, cur ergo non idem faciunt in vtroque? Magnam, respondit Turrius, rem poscis Bardulo, nec cui ita repente & per pauca sit respõdendum. nam qui recte dicere hac de re velit, prius sciat necesse est, quænam Poetæ natura est, quidq; ipsa Poetica, tum & quis philosophi genius, & quo pacto motus illi fiant, qui animos nostros impellunt, atque ipsa demum cognitio & intellectio. De philosophi quidem natura & nostra hac cognitione ego quidem possim nonnulla, si non pro re, at pro viribus dicere. De Poeta vero & poetica ipsa, ego qui poeta non sum, recte nihil dicere possum. poterit autem Naugerius, cui poetę natura quàm optime nota atque experta est. is sua si tractare velit, ego quo tuo problemati satisfaciam, mea ipse pariter prosequar. mea enim voco quę iam promisi. Conuersus igitur in Naugerium Bardulo, Vide, inquit, Naugeri quàm fœlicem diem, quàm iucundos sermones casus pararit nobis, B quàm mihi in primis optatissimos. nam ego quidem magnopere semper desideraui de nostra hac intellectione quo pacto fiat, audire: tum vero nec minus quid nã poeta sit, quodq; eius officium ac finis: quorum vtrunque in præsenti magnus quidam aut casus, aut fatum in manus dedit. tu facias rogamus ne tui causa tanta occasio pereat, qui rectissime omnium possis de natura poetæ disserere poeta ille, quem noscimus. Cui Naugerius, Caue, inquit, Bardulo quo pacto hoc mihi poetæ nomen imponas. Si enim furor quidam est poetica & insania quædam, iniustum est amico id notæ inuri. si vero potius quid diuinum est, equidẽ neque me ego tanto illo nomine dignor, & paucos noui, qui hoc seculo eo digni sint. quoniam tamẽ & ipse magnopere cupio à Turrio audire, quo pacto fiat intellectio in nobis, ne mea causa contingat, quo minus id agatur, nonnulla & ipse de poetica referam, quę partim legi, partim audiui, partim & ipse semper existimaui. Sed cogitandũ paulisper fore videtur, si omnia suo ordine in memoriam sunt reducenda. quare si ita & vobis videtur, negocium hoc ad meridianas horas remittemus. nam & iam altior mihi videtur sol. Interea & per noctem rem suam agitabit Turrius, qui sequenti mane promissa de intellectione prosequetur. Nos opinionem laudauimus ac surreximus, quisque vt sibi magis placuit in diuersa deambulãtes. nec multo post pastorale cornu insonuit, quo intelleximus ab ijs vocari, qui iam prandia parauissent. at pueri sub alta ficu propter aquæ labentis riuũ mensas parauerant, quò & pastores quidã conuenerant, qui diuersa lactis munera comportarant, cum quibus inter prãdendum multa de pastorũ vita locuti fuimus. Sublatis mensis cum per horam multa fuissent inter nos dicta, nonnulla etiam lecta, placuit Naugerio vagari aliquantisper soli, quo, vt arbitror, commodius meditaretur: nostrum quisque diuersa exercuit, donec hora redeũdi ad fontem visa est iã aduenisse. Igitur cum & Naugerius reuersus iã esset, placuit omni-

bus constitutum ad locum redire. Iussit autem Naugerius ut nobiscum & puer quidam lyricen suns accederet, qui mira quadam & tangendi citharam, & canendi arte pręstabat. Ad fontem igitur cum uenissemns, in coronaq; omnes consedissemus, atque oculos in Naugerium conuertissemus, ille ita exorsus est. C

Quis propri⁹ hnis poetarũ ac poeticę artus ut: nũ delectare, an alijs per imitationé quoquo prodesse, uel ad admirationem de omnibus apposite dicere, uel aliud quippiã ta.e.

De Poetica hodie o amici, deque Poetę officio acturi sumus. Quod & loco huic & huic coronæ quam optin e conuenire uidetur. Verum non recte quidé uidemur rem tantam prosequi posse, nisi & poetarum more a Deorum inuocatione inceperimus: alioqui & Dijs omnibus montis huius iniuriam fieri video, & ipsi etiam Poetę. quapropter Dij Deæque omnes, qui syluas, qui montes, qui fontes colitis, quos primi poetę cognouere, & uenerati reliquis mortalibus monstrauere, in primis autem Dij fontis huius, tuq; Apollo Nomie & Pan horum pastorum Deus, necnon & tu Balde syluarum, fontium, ac nympharum pater adeste omnes, audite atque adsfauete. quæ cum dixisset ad nos conuersus ita secutus est. Quoniam igitur ipsum poetam quærimus, operæprecium fore arbitror, si prius de Poetæ fine differuerimus, quam te & comitem inquisitionis huius aliquem è uobis uelim, ac teipsum Bardulo, qui mihi respondeas, quæ uidebuntur tibi, siquando ego te ipse fuero percunctatus. sic enim & minore labore & minore tędio rem peragemus. Annuit Bardulo. Et Naugerius, Principium igitur, inquit, ab ijs sumendum, quę dici de Poetæ fine consueuere, ut uideamus si qua & nobis códucant. Quapropter dic mihi Bardulo quénam tu aut audisti, aut tute ipse putas esse Poetæ finem? Delectare, inquit ille, audiui esse finem Poetæ, quod & nos etiam fortasse possumus existimare. quid enim mõ

Poetarum finis quod I delectatione consistere videatur.

stret aliud Musica illa carminum adeo quæsita, quid omnia fabulamentis inuoluta, omnia miranda tanto studio affectata? Comędiæ porrò & Tragœdię, Scenęq; & Histriones non aliud uidentur mihi, quàm aurium & populi oblectamenta, quod & D poetarum comites monstrant Musę, Nymphę, Sileni, & ipse etiã Bacchus: instrumẽta uero Citharæ & Lyrę. quamobrem omnis Poetarũ finis in oblectatione constitutus uidetur. quod & origo quoq; ipsius Poeticę planè demõstrat, quã ita primũ fuisse enatam Aristoteles tradit. cum enim natura insitum sit nobis imitari, tũ & natura

Poetarum origo.

insitum canere, & musica quadam agi, primum quidem cæptum est cantu quædam imitari rudi quidem atque agresti. mox cum id delectaret adhibita maiori cura studioq;, tandem & ars facta est, & poetica enata. Ita quidem, inquit tum Naugerius, & ego de poetarum fine audiui. uerum enim vero istac de re accuratissime ratio habéda est. Si enim nullum aliud institutum poetę fuerit, quàm sese atque alios oblectare, equidem uereor ne leuis quidam ac ridiculus homo poeta hodie nobis euadat,

Poetarum finis non in sola delectatione consistit.

qualem & Ennium accepimus ab externis nationibus habitum fuisse, cum à P. Scipione carmina quędam recitare iussus esset. similis autem & fortasse poeta erit seni cuidam uicino meo, qui nunc subit in mentem mihi. agrum senex hic diu conductitium tandem sibi proprium comparauerat, arbusto, oleis, ficisque seuerat, rosetta circumposuerat, ut certe delectare magnopere locus posset. cum autem sibi domus in summo esset colle, unde sic subiacentem agellũ spectare continenter posset, obstabat quidem antiquissima sylua & montis interposita pars. ille etsi magni laboris existimabat syluam & rupem de medio tollere, in extremã tamen dementiã tandem venit sylvę rupisq; auertédæ. igitur nulla interposita mora antiquissimas quercus cędere, plaustris truncos abducere, noctu etiã surgere, familiã somni increpare, nullis laboribus parcere: omnibus vero tandem ridentibus, & rogantibus, quò tantũ laboré strueret, ut oblectaretur, respondebat, horis omnibus agrũ uidendo, quem

tàm

A tam pulchrum excoluisset. Igitur & poetæ non minorem rupem syluamq; cædere ui dentur mihi, die noctuq; studijs inuigilare, semper pallere, disciplinas omnes disquirere, a republica atque omni actione abstinere: interrogati vero, quò tanta moliantur, si nõ aliud responderint, quàm ut sese atque alios canendo oblectent, equidẽ insanire illos dicã, non minus quàm senẽ illum vicinum meũ. quod quidem longe alienum est ab ea opinione, quam paulo ante de poetis habebam, cum Maronis Bucolica tanta admiratione perlegerem. Absit autẽ ò Bardulo & vos alij, vt tam prauam de poeta existimationem habeamus, qui tanta arte, tanto ingenio, tot disciplinis prędi tus est, quem Plato diuinum uocat: quem græci bonarum omnium artium inuentores, mox & Romani eadem, qua & imperatores, corona ornari dignũ arbitrati sunt: cuius postremo voce oracula ipsa reddi Dij maximi voluere. quam ob causam alius à nobis ò Bardulo & multo dignior finis, quàm qui dicitur, est perquirendus poetæ. Videtur, inquit tum Bardulo, sed quisnã alius erit? nunquid forte prodesse, quod video à multis dici, vt delectare & prodesse poetæ uelint? Et ille, Quærendum quidẽ & hoc, nã siue coniunctũ cum alio, siue separatum ponatur, non satis mihi uidetur facere pro fine poetæ. quã ob rẽ quando aiunt studere poetas, ut prosint, potésne dicere quænam illa potissimum sint, per quæ poetæ prodesse solent? quid ni? inquit ille: in promptu enim ferè omnia sunt. nam quæ per Iouẽ sunt, quæ poetæ non doceãt? illi historiarum copias, locorum descriptiones, regionum naturas, uitę instituta tradunt, multa de imperatore, de milite, de patrefamilias, de republica scribũt, de re rustica, de nautica, de artibus, ac de ijs alijs circa quę versamur, de syderibus insuper, ac naturæ rebus, plantisq;, atque animalibus, de Deo, de inferis, de vaticinio, de ritu, de antiquitate, atque vt summatim dicamus, de ijs omnibus doctrinam videntur facere, vnde quilibet peritissimus fieri possit: propter quod & Homerus omnem gręciã erudiuisse primus dicitur. Tum Naugerius, Pulchre inquit, dicis Bardulo, omnibus ferè de rebus poetam doctrinã facere, mire multifariamq; prodesse. at illud per Deos mihi dicito, quando poetas historias docere, loca describere dictũ est, est ne facultas aliqua, quę historias & scribere doceat, & scribat? tũ aliqua, quę terrarũ situs, gentiũ differentias declaret? Aliqua certe, respondit Bardulo. Et ille. Aliáne à poetica? B. alia certe vtriusq;. N. Quæ'nã. B. Huius quidẽ geographia, illius vero historica. N. Cuius igitur per se magis officium est historias scribere, terrarum loca designare, poetæne an eius, qui Historicus, quiq; geographus dicitur? B. Horum certe magis vt mihi videtur, nam & ab his accipere poetam puto, illos vero per se complecti & ex proprio instituto. Recte dicis, inquit tũ Naugerius, sed & illud dic rursus mihi, est'ne facultas aliqua, quæ de vitę institutione consideret: & aliqua, quę de republica: aliqua, quę de re rustica? B. omnino. N. Alięne & hę à poetica? B. Aliæ prorsus. N. Cuius igitur interest vitæ præcepta tradere, de republica scribere, de rustica, earúmne, an poetæ? B. Earum ita me dius fidius: nam de ijs si poeta scripserit, accepisse quidem ab ipsis dicam. Ergo, inquit tum Naugerius, ne singula prosequamur, itidem censendum est & de alijs omnibus, quæ supra commemorasti: singularum enim rerum, quæ in scientiam cadunt, propriæ artes & disciplinæ sunt constitutæ: hęc quidem de seipso bene regendo, illa de bene regenda domo, alia de republica, de iure ciuili, de syderibus, de natura, de Deo, de inferis, de vaticinio, & alijs demum omnibus, quę lõgum & superuacuum esset recẽsere. quorum omnium cum proprię artes & scientię cuiusq; sint constitutæ, accipere quidem ab ijs poeta censendus est, neq; aliter vti, quàm qui mutuo quicquam acceperit, ac bono commo-

Poetæ maximis laudibus digni sunt.

Poetæ finis num alijs prodesse sit, & quomodo.

Facultates quasdam esse, quarum aliqua Historias, aliqua Terrarum situs, & gentium declarant, à poetica distinctas sicut & aliæ artes.

P 2 doq;

doq; alieno ipse etiam vsui esse nitatur. dixerit fortasse poeta C

Iam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem: iam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis.
&illud
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperię Capricornus vndæ.

Alijs prodesse nō est poetarum proprius finis.

Sed certe, non quatenus Poeta hæc dixit, sed accipiens ab Astronomo. quā ob rem, quando prodesse conductitium quodammodo Poetæ est, non propriæ facultatis, separandum quidem videtur à primario Poetę fine & instituto per se. præsertim quòd per hoc nihil poetę proprium assignatur: siquidem & alij omnes qui scribunt & delectare & prodesse docendo volunt, nescio, & an vobis itidem videatur. Videtur certe, respondit Bardulo. verum si prodesse à primario Poetæ fine seiunxerimus, nihil video superesse præter delectationem. sic autem, vt prius dicebatur, in indigna & ludicra relabemur, nisi forte dixerit quispiam Poetam alio modo prodesse, ac alij consueuerunt. alij siquidem docendo fortasse prosunt: Poetæ vero repręsentando. nam tametsi non doceat Poeta, qualis quis esse debeat aut imperator, aut miles, aut paterfamilias, aut temperatus, & intéperatus, & eiusmodi, repræsentat tamen imperatorem, militem, patremfamilias, temperatum, intemperatum, piū, misericordē, crudelē, timidum, magnanimum, insolentem, superbum, segnem, iracundum, prudentē, imprudentem, & eius generis alia. scis enim Poeticam à Platone & Aristotele imitatoriam artem vocari, nihil autem refert, siue imitari, siue repræsentare dicamus. Qua de causa sunt, qui putent finem poetæ esse prodesse per imitationem. Probe dicis, respondit tum Naugerius. verum de imitatione hac siue repræsentatione Poetica accurate arbitror esse considerandum: atque illud in primis est inquirendum, vtrū circa omnia, de quibus poeta scribit, repræsentatio & imitatio dicatur: dico autem si Poeta de stellis, de plantis, de animalibus scribat, vtrum & hæc imitatio, quéadmodum illa, quæ personas inducit, an propria quædam sit imitatio Poetæ: puta illa, quę circa personas est tantum. hæc enim non ab re sunt inquirenda à nobis. tu vero quid de his putas? Cui Bardulo. Ego, quid putem, nō possum nunc certe dicere. sed quid prohibet si singula ponamus, vt videamus, quæ consequantur? N. Nihil quidem prohibet. B. Ponamus igitur imitationem esse, quodcunque Poeta scribat: & non solum cum personas inducit. N. Ponamus quidem. sed si ita posuerimus, non video, quo pacto poeta ab alijs differat, nequid habeat propriū. nam & alij omnes vtilitatem hāc præstare volunt docendo quod scribunt, & repræsentando legentibus, & audientibus. q̄ si poeta aliter ipse assequitur, id oportet nos inuestigare quid sit, & in quo consistat. nec solū carmen debemus adducere per quod ab alijs differat, sic enim rursus in puerilia recidemus. quare ponamus alteram partē si placet. B. Placet quidē. ponamus igitur certam esse materiam poetæ propriam, qua differt à reliquis, qui sermone vtuntur, puta illam quę personas inducit, quę proprie imitatio dicitur, quod video à multis dici. hoc enim monstrant Tragœdiæ & Comędiæ & ipsa etiam epea, quæ pręcipue & maxime poeta scribenda assumit: propter quod si qui aliam assumpsere materiam, non poetas vocandos censent, quemadmodum nec Empedoclem Aristoteles vocare voluit. N. Recte dicis Bardulo ita esse, qui existiment:

Poetæ ea re præsentādo vitæ humanæ prosunt, quæ cæteræ artes & facultates docēt.

Prodesse per imitationē nō proprius poetarum sit finis.

D

quare

A quare tanto accuratius res iſta quærenda eſt. Primum autem ſtatuendum eſt duo eſſe, quæ vnuſquiſq; qui ſcribit, aſſumere oportet: alterum eſt materia, hoc eſt res, de quibus dicitur: alterum eſt dicendi modus. Neceſſe igitur eſt q̃d poeta proprium habet, & quo ab alijs differt, aut à materia ſola ſumi, aut à modo dicẽdi ſolo, aut ab vtroq; ſimul. à ſola autem materia ſumi, vt ab ea, quæ imitatur perſonas, dici quidẽ (niſi fallor) nõ poteſt, ita vt eum ſtatim poetam vocemus, qui perſonas eſt imitatus, aut eum non poetam, qui non eſt imitatus: ſic enim & Bauios & Meuios poſſemus in poetarum cenſu ponere, quòd perſonas induxiſſent, & eum appellare ſculptorẽ, qui marmor aliquod incidiſſet. quòd ſi dicas, quanquam poeta nõ eſt ſimul, ac quis perſonas eſt imitatus, poeta tamen non eſt vocandus ille, qui hanc non aſſumpſit materiam, vt Empedocles, profectò & hoc valde durum videtur. Primum ꝙ Virgilium circa Aeneida poetam eſſe, circa Georgica vero non eſſe valde mirum eſt: deinde nõ ita exiſtimaſſe ipſe etiam Horatius videtur, cum publicam omnem, & communem materiam dixit propriam poetæ fieri, ſi poetico more tractetur: quemadmodum & dolium illud priuati iuris fit illius artificis, q exactam rotunditatẽ dedit, os non patulum, & alia, quæ communes artifices faciunt. ac demum ego non video, quid plus afferat imitatio perſonarum, q̃ imitatio aliarum rerum: vt earum, quę ſunt à natura. quapropter, ſi tu forte audiuiſti aliquid maius addi, potes nunc dicere. B. Equidem & ipſe hac de re ſæpiſſime admiratus mecum cogitaui, ac ſiquid tandem dici poteſt, hoc mihi præ alijs præſtare videtur imitationem perſonarum, quòd maxime ad prudentiam hominum facit: ſi enim Regem introducat poeta orantem, elegantiam omnem, prudentiam oẽm, decorũ omne repræſentabit. itidem faciet & in imperatore, in milite, in patrefamilias, & breuiter ĩ omnibus alijs: ad id comœdię, ad id tragœdiæ ſunt inſtitutæ, ad id etiam Aepea omnis, qua de cauſa non inepte fortaſſe dicunt qui finẽ poetæ ſtatuunt prodeſſe per imitationem. Tum Naugerius. Et ſi quidem concedi poteſt imitationem perſonarum plurimum facere ad prudentiam hominum, non tamen illud concedendum videtur, vt inſtitutum omne poetæ ſit propter prudentiã faciendam, & ob id per ſe tantum illam imitationẽ procurare: nam cùm duæ partes ſint in homine, voluntas & intellectus, & voluntatis prudentia ſit finis, intellectus finis cognitio & ĩtellectio, ſi poeta imitetur & naturalia, non tantum perſonas, videbitur quidem omnem finem & omne inſtitutũ adimpleſſe, in imitatione quidem perſonarum prudẽtiam faciẽdo, in illa vero, quæ eſt naturaliũ & ſimilium, faciendo cognitionem: imitabitur enim & in hoc perfectiones, & excellentias rerum. Poſtremo dentur tibi omnia, & prodeſſe per imitationem ſit poetæ finis aliquis, nondum tamen expreſſum eſt, quod per ſe & proprium eſt poetæ, per quod ab alijs differt. nam & alij quoque id præſtant, ſicuti Hiſtoricus. cum ergo diuerſa ſit imitatio poetæ, & diuerſa hiſtorici, id aſſignare oportet, quo differt poeta ab hiſtorico, & ſiqui alij idem faciunt. magis autem oportebit hoc aſſignare, ſi nulla materia propria poetæ ſit, & omne, quod quocũq; docetur modo, imitatio dicatur, quapropter nullo pacto ponere poſſumus à materia ſola ſumi poetæ finem. Nunc venio ad dicendi modum, qui in poeta longe diuerſus ab alijs eſt: de quo ſimiliter eſt inquirendum, vtrum ratio poetæ ab ipſo ſolo ſumatur, an & materia certa requiratur. & certe ab eo ſolo mihi videtur rationem propriã poetæ ſumi debere, materiã vero nullam eſſe determinatã, niſi forte in vniuerſum, quæ tractata poteſt niteſcere. de principali materia loquor, non de attributis: omnis enim materia poetæ cõuenit, dũmodo exornari poſſit: modus autem tractandi valde diuerſus eſt ab alijs. atq; hoc

In omni arte duo ſunt atẽdẽda ꝑ illarũ fine, & inſtituto dignoſcendo materia & dicẽdi modus

Poetarum oẽ inſtitutũ eſſe imitationem pſonarum procurare ad prudẽtiã faciendã, naturaliũ vero rerũ ad cognitionẽ gignẽdã.

Non à ſola materia circa quã, verum etiam à modo dicendi proprius poetarũ finis ſumendus eſt.

quidem est, quod quærimus, ac nondum nobis inuentum est, quare rursus est cogitandum Bardulo, siquid aliud occurrat pro fine poetæ, qđ nec sit delectare, aut prodesse, sed maius quid atque præstantius, quod tamen non possit nõ delectare & prodesse. Cui Bardulo. Ita nimirum videtur. non tacebo autem & hoc aliud quod subit: nam memini audiuisse Actium Syncerum Sanazarium, qui tum multo iunior Iouiano Pontano erat, bonũ illũ senẽ de poetæ officio solitum percunctari, illũ aũt tum multa, tum id solitum respõdere, officiũ poetæ ac finem esse apposite dicere ad admirationem. qđ & ĩ eo quoq; dialogo, qui Actius inscribit' ab eodem Põtano scriptis mandatũ extat. Video, inquit tum Naugerius, sensim vobis aperiri poetæ finẽ. veruntamen, vt tenebras oẽs de medio tollamus, consideremus, & hæc q̃ Pontanus dicebat. neq; enim adhuc facere videntur satis ad id, quod quærimus. nã nonne & rhetores & historici apposite quoq; dicũt ita, vt & ipsi mirandi etiã videri velint? an oblitus eorum es, quę Cicero tam præclara de oratore scribit: cui tantã dicendi vim, tantam efficaciam attribuit, vt quò velit audiẽtes rapiat, & impellat, in pietatem, in admirationem, in furorem, in lachrymas demũ ipsas: quin & ipsummet Ciceronem quis vnquam potuit sine admiratione perlegere? quod quidem nec minus solet historias legentibus euenire. quo igit' pacto ò Bardulo in eo, quod est ad admirationẽ dicere, seiunctum erit poetæ officium ab alijs? si enim solos numeros addas, puerilia iungemus, oportet igitur aliquid aliud venari, quod officium poetæ ac finẽ ita proprium ostendat, vt alteri nulli conueniat. Et Bardulo, Videtur quidem, inquit, sed quod nam aliud erit? nũquid illud fortasse, quod Aristoteles paucis verbis inuoluit? quod ego quidem subticui hactenus, q̧ valde obscurum videretur. differre ille poetam ab alijs scribit, q̧ alij singulare ipsum, poeta vero vniuersale cõsideret. Hic Naugerius notam quandam animi hilaritatem vultu ostẽdens, vicinus quidem, inquit, est nobis Bardulo poetæ finis, sed quoniam multa locuti sumus, quiescẽdum pauli-sper videtur, atq; audiendus lyricen noster, vt recreati aliquantulo magis alacriores redeamus ad hos sermones. significauit igitur puero vt aliquid caneret: qui temperata suauiter cithara post dulcem ac breuem sonum, vocem in istæc soluit.

Num poetę finis, quo à cęteris artificibus seiūgit' sit de oībus apposite dicere ad admirationẽ: vel potiꝰ qđ poeta vniuersale ipsum cõtemplet, cæteri vero artifices particulare, seu singulare considerent.

Huc ades ò Thelayra. quid ah quid grandia farra
Aestiuo sub sole teris: medioq; sub æstu
Nec parcis tibi sæua? ah te ne immitis adurat
Syrius: ah teneras ne rumpat pustula palmas.
Demens ò Thelayra patri concede laborem
Cui Cereris cura est: melior te cura Diones
Sollicitet. tu dum feruet tritura sub æstu,
Dum crepitat seges, & multo sonat area pulsu,
Clam te operi furare, & aquas effinge ferendas.
Hic nitidus fons est; hic plurima populus vmbram
Sufficit, & gelidæ summittit frigora ripę.
Vos auræ: Alpinis placidę de montibus auræ
Hæc illi portate, aut, si pater obstat eunti,
Saltem æstum lenite, grauem lenite laborem.

Hæc cũ suauissime cecinisset puer, cõuersus in nos Naugerius ita secutus est. Video o amici ĩ paucissimis illis tãti philosophi verbis illucescere, ac patefieri nobis poetæ officium, ac finẽ. alij siquidẽ singulare ipsum considerant, poeta vero vniuersale, quasi alij similes sint illi pictori, qui & vultus & reliqua membra imitatur, qualia prorsus

Poeta hoc vno ab alijs artificibꝰ diuersus est, quia alij singulare ipm .i. apposite dicere q̃tum cuiq; & sm quod conuenit, Poeta vero vsẽ. i. ideã simplicẽ pulchritudinibus suis indutam, & de omnibus apposite dicere, non quantum expedit, sed quantum sibi videatur.

Poetæ [illegible] Iectores quanto conueniat.

A prorsus in re sunt, poeta vero illi assimiletur qui nō hūc, non illū vult imitari, nō vti forte sunt, & defectus multos sustinent, sed vniuersalem, & pulcherrimam ideā artificis sui cōtemplatus res facit, quales esse deceret. quippe omnes quibus bene dicendi facultas tributa est, bene quidem atq; apposite dicunt, quantum cuiq; conuenit: sed inter illos hoc interest, ꝙ præter poetam nullus simpliciter bene atque apposite dicit, sed in genere suo tantum, & quātū attinet ad constitutum sibi finem, hic quidem docendi, ille persuadēdi, & siquis alius eiusmodi finis est: poeta vero ꝑ se nullo alio mouet fine nisi simpliciter bene dicendi circa vnumquodq; propositū sibi. vult quidem & ipse & docere & persuadere & de alijs loqui, sed non quantum expedit, & satis est ad explicandam rem, tanq̄ astrictus eo fine: verum ideam sibi aliam faciēs liberam & in vniuersum pulchram, dicendi omnes ornatus, omnes pulchritudines quæret, quæ illi rei attribui possunt. satis forte alteri fuisset de nemore locuturo dicere, aut sicubi nemus est: Virgilio vero non satis, sed ita scripsit

Aut sicubi nigrum

Ilicibus crebris sacra nemus accubat vmbra.

Videte per quas pulchritudines nemus depinxit addens accubat, & nigrum crebris ilicibus, & sacra vmbra. quam ob rem recte Pontanus dicebat finem esse poetæ apposite dicere ad admirationem: sed addendum erat, simpliciter & per vniuersalem bene dicendi ideam, vt intelligeremus id, per quod poeta ab omnibus alijs differt, qui apposite loqui student. ij enim singulare imitantur, hoc est rem nudam vti est, poeta vero non hoc, sed simplicem ideam pulchritudinibus suis vestitam, quod vniuersale Aristoteles vocat. si igitur hæc pro poetæ officio facere videntur satis, nos ad alia B transibimus: si vero non satis, sed planius agendum videtur, mihi quidem nullus erit labor rem totam à suo fonte deducere. Cui Bardulo, Gratissimum quidem, inquit, Naugeri & mihi, & alijs feceris, quādo & vacat, & res ita postulat, si de tuo isthoc poeta, vt sese ad alios habet, & quo pacto, & qua de causa solus ipse simpliciter bene dicere voluit, planius egeris, & à suo principio. Et ille, Morē tibi, & alijs, inquit, geram Bardulo, sed oportebit paulo altius ordiri: non ab re tamen nec iniucūde. Illud igitur in primis dic mihi, putas ne quicunq; sermone vtūtur, bene etiam recteq; vti omnes? B. Minime quidem Naugeri, quī n. fieri potest, vt omnes recte vtātur? N. Quinam igitur recte vtuntur? B Qui peritia quadam & arte dicendi vti valēt, aut natura artem imitante. N. Artem igitur ais quandam esse circa sermonem? B. Aio equidem. N. Hanc igitur bene dicendi artem putas ne vnam omnibus, an diuersis diuersam, vt philosopho suam, historico suam, rhetori suam, & poetæ suam, & ita de alijs? B. Diuersis quidem diuersam artem puto. N. Diuersæ igitur artes cùm sint, censes ne ita diuersas esse, vt prorsus in nullo conueniant, an in quibusdā quidem conuenire, quibusdam vero differre? B. Conuenire quidem omnes in aliquibus existimo, quę communia dicuntur: in aliquibus vero differre, quæ cuique ꝓpria sunt. N. Sed & illud dic mihi, interest ne alicuius speculari, & complecti illa communia? B. Alicuius certe. N. Tum & alicuius contemplari illa propria? B. Et hoc. N. Cuius igitur interest speculari communia? num eius, qui propria, an magis eius, qui communia considerat? interest ēt propria cuiusque speculari, an diuersus est, qui communia, & qui propria contēplatur? quod autem quæro tale est, vtrū Philosophus verbi gratia qui sua vult scribere, ꝓpriam habeat artē bene dicēdi speculari, & simul etiam communia reliquis, an qui communia contemplatur, cōsideret etiam, quę philosopho propria sunt: an philosophus sua tantum cōsideret, cōmunia

Cōem quādā bene dicē si artem esse ꝗ oēs modos benedicendi contemplat, à qua veluti a Domina, & magistra cæteræ sciētiæ, & artes suū benedicendi modū quantū sibi sufficit accipiūt.

finis poetæ

finis poetæ quis ... ideam vniuersalem ... rei.

1. 2. 3.

munia vero alius,nō ipse? B. Ex his omnibus Naugeri ego quidem existimo eum, G qui cōmunia speculatur,speculari etiam quę cuique propria sunt.philosophum autem,qui particularis artifex est, nec suā artem bene dicendi propriam posse cōsiderare,nec cōmunia,nec aliorum propria:suam autem artem bene dicēdi nō posse cōsiderare,quoniam aliud est nosse ea,quę à natura sunt,aliud benedicere de ijs:quare communem quandam artem,& disciplinam esse existimo quæ simul & quæ communia sunt omnibus,tradat,& quæ cuique propria. Recte existimas, inquit tum Naugerius.est enim veluti domina quędam & magistra cōmunis ars,quę in vniuersum primo formas omnes, & ideas bene dicendi speculatur & docet: quæ mox vbi diuersos dicendorum fines cōsiderauit,etiam simul & illud docet, quod cuiq; conuenit:à qua veluti à fonte quodam quicunq; scribit,accipit quod sibi bene est,& cōuenit. B. Videtur. N. Similis autem hæc est Nauifactoriæ arti:quæ enim nauium formas,ligna, compagines specter, vna quædam communis & magistra est ars, & qui eam nouit,magister & dominus. Rursus vero si magister hic diuersos nauium fines consideret,& ad eos fines naues formare velit idoneas, hanc quidem portādis oneribus aptam,illā vero fugæ,& celeritati nauigationis,aliam vero piscationi: hic iā in multa partitus est,pluresq; sibi subiectas artes constituit, hanc quidem onerarias facere docta,illam triremes,aliā vero lintres. Eodem pacto & qui in vniuersum bene dicendi ideas nouit,si diuersis finibus permotus sit,plures sub se bene dicendi artes constituit:hunc quidem,qui gesta hominum docere vult, historicum dicendi peritum,illum vero,qui de natura vult scribere,peritum dicendi philosophū, & ita de alijs:vnde fit vt dominus,& dicendi arbiter fiat, & philosophus, & historicus, & alij:hoc est consideret,quæ ad philosophum,& historicum,& alios pertinent, quo dijudicare sciat,quid cuiq; conueniat bene dicturo. B. Ita prorsus se res habet. N. D Communem igitur hanc bene dicendi principem artem, & magistram quo appellabimus noīe,& qui eā profitetur,quē dicemus? B. Oratoriā fortasse artē illā appellabimus,& qui eā ꝓfitetur,oratorem vel rhetorem:quando nec aliud nomē impositum illi video. N. Possumus quidem ita appellare,sed distinguendus erit hic orator dominus atque arbiter bene dicendi ab eo, cui ferè cum populo, & iudicibus res est:nam & ipse Orator & Rhetor appellari vult,plurimum autē differunt. alter enim seruus est,alter dominus,alter actor,alter præceptor,& illius qui seruus est,finis est persuadere,eius vero qui dominus,finis est ea docere, per quæ bene dicitur, communia quidem omnibus,& illi actori de quo loquimur, quinimo & idem magister & dominus si sua scribere velit,sibi pariter legem imponit,& sibi seruus fit,& pars bene dicendi non secus, ac alij: neque dominus & patronus, est,nisi quatenus docet,& speculatur. si igitur oratorem, vel rhetorem volumus hunc appellare,nihil quidem prohibet,dum intelligamus dominum ipsum. Ergo huius oratoris (vt cursim eius munera obeamus)officium est voces in primis per quas dicitur, & vocum differentias,& naturas considerare,quæ propriæ,& impropriæ,quę nouæ,quę antiquæ, nostrates, peregrinæ, vsitatę, dissuetæ,primæ,deriuatæ, simplices, compositæ,trāssumptæ,lenes,asperæ,sonoræ,demissæ,musicæ, īmusicæ & id genus alia. ad hæc autem & vocū texturas eiusdem est perpendere,& mutare, & trāsponere, & differentias considerare,& concinnitates earum inuenire, & musicas, & pedes, & numeros,& demū figuras oēs,& quo adiecto,aut detracto suauior,& insuauior oratio fiat,grauior,vilior, & clarior,obscurior.nec minus rerū,de quibus dr̄, differētias & naturas nouisse eū decet:q̄ magnæ,quæ tenues,pulchræ,turpes,lætæ, tristes, piæ, feriæ,

Aptissimum ad poeticæ artis dignitatē & munus cognoscēdū exemplum.

Ex duobus oratorū generibus qs verus orator:& quę bene dicendi ars sit.

Peritū dicendi quæ scire oporteat, vt omnibus cōuenientē modū tribuat.

A feriæ, ludicræ, facetæ, infacetæ, dictu faciles, difficiles, & reliquas eius generis differentias. ordines pręterea dicendorum confiderabit, difpofitiones, continuationes, paufas, digreffiones, & figuras. omnes caracteres pręterea animaduertet, qui magni, qui tumidi, qui demiffi, qui graues, qui humiles, faciles, difficiles, floridi, ficci, duri, afperi, clari, obfcuri, affectati. poftremo & eius officij erit dicendarum rerum fines animaduertere, vt difciplinas condere, acta fcribere, gratulari, condolere, folari, perfuadere, laudare, vituperare, accufare, defendere, affectus animorum mouere, tum & horum omnium loca ponere, vnde vnumquodque eliciatur. Ergo his omnibus ab illo patrono oratore digeftis ac conftitutis, fi ad eum accedat hiftoriæ cuiufpiã fcriptor egregius, velut Paulus Iouius, aut Guicciardinus nofter, petens, quo pacto appofite fcripturus fit quantum fufficiat hiftoriæ, quid putas oratorem hũc fic petenti traditurum? num forte ornatus omnes atq; elegantias dicẽdi, quas ipfe in vniuerfum eft contemplatus, an id tantum, quod pro eo fine fufficiat? B. Quantum quidem pro eo fine eft fatis. N. Qm̃ igitur finis eius eft gefta fcribere ad prudentiam, quantum quidem ad hoc pertinet, fat illi factum erit, fi propria, fi candida, fi graui, ac vera oratione vtatur: cui interdum nec fua defit mufica. licebit & interdum, vt effingat conciones & nonnulla confilia, vt prudentiam maiorem doceat: quod nos quoq; in uoftris hiftoriarum Libris de Rebus Venetis, quantum in nobis fuit, C. Cæfarem & Polybium græcum authorem fecuti, pręftare conati fumus, verum ita licebit, vt grauitatis hiftorię, & veritatis nihil detraxerit, reliquas vero pulchritudines illi negabit. Quòd fi & philofophus ad eundem oratorem acceflerit fua fcripturus, & huius quoque res & finem noffe orator ille volet: cui dicet caftiori adhuc oratio-

B ne vtendum, propria autem, & nõn multis tranfumptis, nõ multis epithetis referta. At fi & actor etiam ille, qui rhetor vocari vult, noftrum hunc confulat oratorem audiet neque fibi ornatus omnes concedi: vtendum autem eleganti quidem oratione, fed nõ affectata, propria vero atq; efficaci: difpofitiones vero & figuras docebit, & argumentationum genera, quibus vti conueniat: loca oftendet vnde animi affectus moueantur, reliqua illi negabit. Vide igitur Bardulo, omnes hi coerciti, & aftricti funt fine: nec fimpliciter pulchrũ fermonẽ confiderant, fed pulchrum in genere fuo tantum, quod fingulare ab Ariftotele appellatur. at vero fi aliquis alius fit, qui oratorem hũc noftrum bene dicendi arbitrum, & patronum adeat, dicatq; fe loqui de rebus velle, de quibus & alij, fed ita vt nulla gratia, nullus decor, & ornatus fermoni defit, quę putas oratorẽ hũc fic petenti daturum? B. Veneres certe omnes, vt vno verbo dicam. N. Hunc autem ita donatum, quo nomine appellabimus? B. Nefcio equidem, nifi poetam intelligas. N. Poeta certe hic eft, cuius officium erit ac finis nulla eorũ prætermittere, quæ fimpliciter pulchrum ac perfectum fermonẽ faciant: fed video te (nifi è facie fortaffe fallor) habere aliquid qđ dubites. B. Nõ fal letis profecto: nam qđ dicis affectare poetam fermonem fimpliciter pulchrum, dubitationem quandã mihi ingerit. cùm. n. in fermone duo fint (vt dixifti) materia fiue res de qbus dicitur, & dicẽdi modus, fi in vtroq; poeta fimpliciter pulcher effe vult, in angufto valde erit poetica res. nam primum res ipfæ, q̃ fimpliciter pulchrę funt, paucę admodũ funt, Dij fcilicet, & heroes, & horũ actiões, deinde & dicẽdi modus, q fimpliciter & in omnibus pulcher fit, valde rarus erit, & ferè vnus. quare neq; comędia, neq; tragœdia pars poeticę erunt, neq; ęgloga, & magna lyricorũ pars .tum neq; illud eueniet, qđ fupra dicebas, vt materia omnis quantũcunq; publica, propria & poetica fieri poffit. N. Recte quidem & opportune addubitas Bardulo. verum

[Margin: Vniuerfalis bene dicẽdi artifex q̃tum fingulis artificibus de bene dicendi modo tribuate debeat.]

[Margin: Verus poeta is folus orator eft, q cunctis artificib°, & fcriptorib° bene dicendi modũ tribuit, cum fit ei° munus circa fermonem verfari.]

[Margin: Poeta affectare pulchrum fermonẽ qdo dicatur.]

rum ipse cum simpliciter pulchrum sermonē dico, ita accipi volo, vt pulchrū illud C concordet tñ & conueniat cum re, de qua dicitur, & cum alijs adiectis, & non tantum secundum se pulchrum sit. sicut.n. vestis aurea, q̄q̄ per se pulcherrima sit, apposita tamen rustico non modo decorem, & ornatum non afferet, sed risum concitabit magis: ita & si rebus comicis maiestatem heroicam addas, oīa facies indecora. hac ergo cōcinnitate, & cōueniētia si oīa scribas, & comędia, & lyrica, & alia, partes erūt poeticę si simpliciter pulchra in eo genere elegeris. quippe in omni genere sunt quędam pulchra, quædam pulchriora, quædā pulcherrima, quæ conueniant. q ergo pulcherrimis vsus fuerit in eo genere, poeta erit, tametsi pulcherrima illa non sint pulcherrima rebus omnibus, & generibus omnibus comparata. sic enim verū dicis in angusto fore res poeticas: genus enim illud absolute pulcherrimū ferè vnū est, vt forte heroicū, per illud tamē nō semper scribere poeta vult, nec cōuenit, sed satis est illi, si simpliciter pulchris in quolibet genere vtatur. quare æquiuocatio illius verbi simpliciter te decipiebat: interdum enim significat, quod vniuersaliter absolute tale est, interdum quod tale in suo genere. si igitur satisfaciunt hæc tibi, reuertamur iam ad id, vbi reliquimus poetam cū oratore illo pattono dicendi loquentem. B. Reuertamur quidem, quādo satisfaciunt omnia. N. Verum igitur dicebas Bardulo, oratorē illū nostrū veneres omnes sermonis poetæ dare. primū igitur hic voces modulari cœpit, musicas seligere, immusicas omnes reijcere aut abscōdere quātum potuit, trānsumptas maxime amare, & proprias: ad magnas sono, & ad lenes animaduertere, & in summa ad reliquas earum pulchritudines: tum voluit & pedes cōsiderare & numeros, tum versus facere, & videre, quid cuique ideę conueniret: ad res vero spectās, non nisi pulchras, & magnas, quantum dabatur, eligere voluit, ijs nō nisi D pulchra: & miranda attribuere, quæ si deessent, voluit etiam fingere per trāsumpta, per digressiones, per cōparationes perquirere. reliqua porrò quæ ad excellētiam sermonis faciunt, nulla prętermittere: dispositiones, cōtinuationes, figuras & alia ornamenta, quæ præsentis diei nō sunt: quas omnes vocū rerumq; pulchritudines postquā simul coniunxit & per illas locutus est, miram quādam sensit, & penè diuinam harmoniam subesse, cui par nulla esset alia, tum & seipsum quodāmodo extra se rapi animaduertit, nec sese cōtinere posse, sed ebacchari non aliter, ac solent in Bacchi & Cibeles sacris, vbi calamo strepit phrix, vbi tympana reboāt. Hinc ille o amici platonicus apud Ionem furor, quē Socrates cœlitus missum putat. non est autem Deus vllus causa furoris huius, sed ipsa musica ingentis cuiusdam atque exultantis admirationis plena, quæ pulsum numeris, velut ęstro impotente cōcitum, nec sese capiētem animum quatit: atq; id facit, qd & ecstaticis solet præ admiratione contingere. quem ob furorem diuinos, quasi Deo tactos, & vates poetas dixere, & qui de primis rerum inuētoribus tractauere, omnē poetarum originem in Deos retulere, Linūq; & Orpheum, & antiquiores illos poetas Deorum filios prodidere. quippe cum iure diuini dici poetæ mereantur: qui soli eam dicendi diuinitatem inuenere, qua & Dij per oracula ad homines loqui dignati sunt. Hæc cum dixisset Naugerius, paulisper sermonem continuit quasi cogitabundus: mox rupto silentio ita rursus secutus est. Hic ergo finis ò Bardulo atque officium poetæ constituendus est, apposite simpliciter dicere ex conuenientibus in vnoquoque. ex quo & illud manifestū est neminē eorum, quibus bene dicendi facultas est, ęquari poetę posse, siquidem alij omnes bene quidē atque apposite fortasse dicunt, verum non simpliciter, sed in aliquo tantū, & quātum pro nudo fine est satis, poeta vero simpliciter solus. qua de causa quicūq; dici

Poeticę artis partes duæ sunt, & quomodo illis exequatur.

Poetę his tēporibus pauci sunt.

Furor poeticus.

Poetę deorū alij dicti sūt

Poeticę artis pprius finis.

A dici poeta volet, quauis sibi proposita re sciat ornatus omnes, pulchritudines omnes quæ ad eam quocunque modo attinent, sibi esse cognitas oportere: alioqui maximas & pulcherrimas deligere nunquam poterit: quod necessarium est poetæ, quando neque ille poeta est, qui mediocribus vsus fuerit: hac de causa solis poetis effingere cõcessum est. si enim rebus pulchra defuerint, & magna, aut eædem res maiores, & venustiores sint euasuræ adiectis quibusdam, adijcienda certe ea sunt: vt tandẽ pro poetæ fine dicatur. hãc ob causam & animata poetę plurima faciũt: numẽ rebus pluribus addidere, syluis & fontibus venerationem: Deos humanis immiscẽt, quoniam hæc tum magnitudinem, tum admirationem afferre sermoni solent.

Quis dicendi perit° poetę æquari possit.

Solis poetis effingere concessum est.

Sed nos longiori fortasse oratione aures vestras detinuimus, qui parati forte expectabatis percũctari aut adiungere pulchriora. Cui Bardulo (in quem ille finem faciens videbatur conuersus) equidem, inquit, Naugeri cum magnopere gratulatus poetæ sum, qui paulo ante quasi desipere videbatur mihi: tum tuæ orationi nihil addendum pnto. cuncta tamẽ bene perorata censebo, si hoc in filo vnum hunc nodũ explicatum mihi reddideris. esto enim poetã mire, apposite, musicissime dicere, atq; hoc esse officium illius, cuius tamẽ vtilitatis, aut vsus per Deos id nam est Naugeri? dictum est enim in primis (si recte memini) poetam non ex proposito sed conductitio quodam munere prodesse: igitur quanq̃ pulcherrimus, & diuinus etiam sit poetarum sermo, dum tñ ad nihil vtilis p se sit, nisi eo fortasse q̃ delectat, rursus in puerilia relabi videmur. quemadmodum igitur & nauifactorię artis tuus ille magister, vbi naues omnes constituisset, quæ ad finem aliquem atque vsum cõfici possent, onerarias, triremes, & lintres, si postremo ingentem quandam & formosissimã nauim struere velit ad nihil autem vtilem, operam quidem & dies perderet: ita à tuo illo B oratore dicendi domino constitutis alijs artibus, quę bene dicẽdo esse vsui possunt, si postremo poeta exiliat, frustra quidẽ pallere, sese à republica abdicare, disciplinas omnes disquirere, videbitur mihi: si tandem eò res cadat, vt pulcherrimum quidẽ, & diuinum etiam (si ita vocare libet) cantum edat, vtilem autem ad nihil. nam eum quidem, qui rei rusticæ perdiscendæ desiderio mouetur, non aditurum puto aut Hesiodum aut Maronem, sed aut Magonem magis Carthaginensem, aut Varronẽ. Nec similiter qui vitæ erudimenta sectatur, ad Homerũ cõfugiturũ, sed ad academiã magis & Stoicos. ad Theophrastum vero & Aristotelem, non ad Empedoclem & Lucretium, qui rerum naturas nosse voluerit. quare ipso sciendi desiderio ab omnibus poetam relictum iri video, ad voluptatem solam perlegendum, quo pacto saturi solent iubere secundas mensas accedere. Hic subridens Naugerius, Num tibi, inquit, Bardulo philosophia magna quædam & diuina scientia videtur? B. Videt quidem. N. Quisnam igitur, si hominum cõmoda & vtilitates spectes, vsui magis venire videtur tibi, philosophus ne, an faber lignarius & architectus? B. Hi certe magis. N. At tu quisnã fieri malles, faber ne & architectus, an philosophus? B. Philosophus certe magis. N. Eadem ergo & de poeta ò Bardulo dicenda sunt, quę de philosopho. nam profectò si ad vsus ciuitatum, & necessaria spectemus, longe inutilior erit poeta, quàm multi alij, sicuti & philosophus: disciplinarum enim & artium quædam vtiles vocantur, quædam venerabiles, quæ & liberales dicũtur, quòd liberis & ingenuis hominibus dignæ sunt. Verum enim vero ò amice Bardulo, & vos alij, quãquam ita sit de poeta, vt vulgari illa vtilitate quàm plurimis cedat, si tamen ostenderimus inter omnes, qui dicendo vtiles esse solẽt, poetam omniũ vtilissimum esse, & maxime prodesse, quatenus quisque scribit, quid dicetis? B. Mira

De poeticę artis sup oẽs alias artes & scias vtilitate, & excelletia. nũ item quæcunq; effingendo scribunt poetæ vera aliquo pacto sint, quos etiã poetas a repub. excludebat Plato.

Poeticam artem quã maxime vtilem esse.

Poetę ac philosophi esse oẽs vellẽt, & si humanę vitæ inutiles prorsus esse videantur.

promittis

promittis Naugeri: sed cur dictum est, quatenus quisque scribit? N Idcirco quidẽ ò Bardulo adiectum est, quia duo cum sint in sermone, cognitio & peritia rerũ, de quibus dicitur, & dicendi modus, ego quidem nunc nõ comparo poetam alijs circa peritiam rerum, de quibus dicit: sed comparo genus dicendi solum, ac dico genus dicendi vtilissimum omnium esse, & maxime prodesse: quin & plura docere, & pulchriora, & meliora. B. Age igitur Naugeri singula aggredere; ac rem vt promittis ostende. N. Enitar quidem, ac me etiam ita facturum spero. Duo igitur prædicta cum circa sermonem versentur, primum de modo ipso dicendi loquamur, mox de rebus dicemus. ac certe si verum est, quod diximus, poetã circa simpliciter pulchrũ versari sermonem, hinc primum apparere potest, cuius vtilitatis sit poetarũ sermo, quatenus sermo est: in ipso enim est nosse excellentias omnes, pulchritudines omnes in omni orationis parte. quoniam autem qui rectum & pulchrum noscit, simul & quod obliquum & turpe est, noscat necesse est, immo iudicare posse omnes alios sermones, quantum à summo distent. si igitur magnum quiddã atq; optabile est sermo, per quem à cæteris animalibus homo differt, & inter homines alter ab altero, magnã certe vtilitatem cõsecutus est qui excellẽtias, elegãtias, & pulchritudines sermones nouit. adde ꝙ qui poeta est, paruo negocio omne aliud dicendi genus assequi potest: non ita alij, quod poetæ est. nunc ad res veniamus, in quibus dictũ est sicut in modo dicendi, ita & in ijs poetam pulchritudinẽ, & excellentiam nullã, quæ attribui rebus possit, prętermittere. si igitur ea imitetur, quæ ad voluntatẽ attinent, & prudentiã ac virtutes alias facere possunt, incõparabilis profectò vtilitas est, quã pstat hęc imitatio, & repręsentatio: exempla enim, & ea quę in re videmus, multo prudẽtiores, & lõge practicos magis nos faciunt, q̃ quę docemur. nihil aũt refert siue Imperatorem sic & sic consulere pro victoria videamus, siue inducatur à poeta. atq; ita de alijs dicatur. qm̃ igitur maxima in vnoquoque & pulcherrima sectatur, hinc fit, vt plura in ijs quæ ad prudentiã, & alias virtutes pertinent, demonstret genus dicendi poetarũ. Propter eandẽ causam & si ea imitetur, quæ ad intellectum attinent, plura quoq; docet: qm̃ pulchritudinem nullam omittit quæ attribui rebus possit: cũ alij oẽs in angusto valde versentur, vtpote qui nõ omnes, sed quasdã solũ pulchritudines sectentur: cuius signũ esse potest, ꝙ qui Troianum excidium nuda & restricta oratione scripsere, breui volumine totã historiam cõplexi sunt: Homerus autem Iliadem conflauit: & Varro Catoque paucissimis chartis pręcepta rei rusticæ explicuere, Maro vero Georgica condidit. quare longe plura sunt quæ docent poetæ, q̃ quiuis alius propter dictã à nobis causam. B. At vide Naugeri quo pacto plura dicas à poeta doceri. plura.n. fortasse dicis ea ẽt accipiendo, q̃ extra rem sunt: quam video fabulam à quibusdam dici: quantũ vero ad propriam cognitionem eius rei, quæ docetur, nescio quõ plura à poeta tradãtur: pręsertim cum supra dictũ sit multa à poeta ex intẽto reijci: qđ & in Virgilio & alijs est videre: qui paucissima quidẽ quantũ ad rem ipsam attinet, prosequũtur, multa alia adijcientes ad ornatum: sicuti & pictores faciũt: qui vbi quod primo intendunt, pinxere, aut hominem, aut equũ, aut aliud, tũ lacus & montes, & viridaria circumpingunt, & addunt ad ornamentum. N. Negare quidẽ nõ debemus multa à poeta reijci ex intẽto, ea scilicet q̃ aut turpia sunt, aut tractata (vt diximus) nitescere non possunt: verũ si ijs quæ reijciuntur ea cõparentur, q̃ adduntꝰ ab ipso, lõge plura hæc sunt, quare plura omnino poeta docet, q̃ quis alius. Quòd vero addita illa sint extra rẽ, cõsiderare oportet Bardulo quid tu ĩtelligas extra rẽ esse. si.n. extra rẽ intelligas ea, quę extra singulare & nudã rem superaddunꝰ, profecto

Poeta heroes qui ĩ dicẽdo vtiles esse cõsueuerunt, vtilissimꝰ est ac maxime prodesse quatenus quisq; scribit.

Maxima est sermonis poetici vtilitas.

Poetæ, quã vtilitatẽ ex rebus, circa quas versantur, hominibus afferant.

Poeta quoad dicẽdi genus oẽs ĩ docẽdo excedit, & plura docet.

Quæcunque poetæ exornationis causa extra rẽ cir ca quedcunq; dicere videntur, ad pfectiorem rei notitiam ducunt.

A profecto sic etiã sat erit plebeio sermone vti ad explicandas res:reliquæ. n. elegantiæ necessariæ non sunt. similiter & domibus si columnæ addantur, si peristilia & alia, extra rem erunt:sufficit enim pro fine domus, quæ ab imbribus & frigoribus nos defendat, simplex domus. at vero si res ipsas consideremus tales, quales esse deceret, & quantum ad perfectionem spectat, illa quidẽ addita non solum extra rẽ non erunt, sed essentialia & necessaria. an debemus putare nobilium uestes extra rem esse, cum sufficiant rusticanæ? nónne vides sicut in ijs, quæ à natura sunt, sua est perfectio & decor, ita & in ijs esse, quæ ab arte sunt? quam perfectionem & decorem soli magni artifices norunt: quæ si à rebus auferas, profecto animam quodã modo propriã ijs abstulisti. quare quæ & pictores & poetæ rebus addunt ad perfectionẽ, non extra rem sunt, si rem considetes non nudã (vt plebei artifices, aut qui sine aliquo coerciti & astricti sunt, faciunt) sed perfectã & animatam: qualem considerant summi artifices, præcipue autem ex omnibus poeta, qui admirandus in omnibus esse vult. si ergo illa rebus attributa perfectionem & nobilitatem rerum ostendunt, nónne vtilitas magna quidẽ & exoptanda à cunctis censeri debet? quapropter, vt ad rem nostrã reuertamur, manifestũ esse potest, quod primũ promisi monstrare, plura à poeta doceri, q̃ à quouis alio eorum qui scribunt. Sequitur, vt iã & illud mõstremus, pulchriora esse, quæ à poeta docentur. quod quidẽ arbitror à te sine multa difficultate cõcedendũ. siquidẽ dictum est alios sermonem secundũ aliquid tantũ & in parte pulchrũ affectare, poetã vero simpliciter pulchrum: dico autem pulchrum & quantum ad res, & quantũ ad dicendi modũ. siquid tamen & in hoc dubitas audacter proferto. B. Equidẽ non satis scio Naugeri, an ita facile tibi concedam pulchriora esse, quæ poeta imitatur & sumit: quando illa quæ tu pulchra vocas, præcipue illa sunt, quæ à poetis superadduntur, quæ & fabulæ dicuntur. omnia quidẽ partim efficta, partim ẽt falsa, & supra veritatẽ. nã ꝙ multa effingant poetæ, quæ nullo pacto sunt, tute ẽt dixisti. ꝙ vero & aperte falsa, & impudenter quidẽ assumãt, manifestũ esse põt in ijs quæ de Aenea, & Didone Virg. scribit: quos constat multo tẽpore discretos fuisse. quæ oĩa cùm falsa sint, ego quidẽ non video, qũo pulchra esse possunt. falsum. n. oẽ turpe est, cũ ex ijs constet, quæ non sunt: quare & nulla vtilitas esse videtur in addiscẽdo falsa. Ignosces tamẽ mihi Naugeri, si peruicacior aliquantisper sim in tuũ poetã N. Dãnat nimirũ peruicaciã Socrates inter amicos, eandẽ tñ tolerat, cum gratia veritatis inquirendę cõmittitur: quare nõ venia Bardulo, sed cõmendatione magis dignus es, qui tàm nauiter pro inquirenda veritate contendas. Duo aũt videris obijcere in poetas Bardulo, alterũ ꝙ multa effingant, alterũ ꝙ & aperte falsa assumant. Vtrunq; aũt cum ex ijs cõstet, quæ non sunt, pulchrũ esse non põt. primùm aũt de ijs, quæ effinguntur dicamus: in quo illud in primis sciendũ est, neq; oĩa effingi decere, neq; ab oĩbus. In vniuersum aũt nihil effingendũ est aut assumendũ ab eo, qui poeta dici meretur, quod aperte à veritate alienũ sit: quẽadmodũ video à nonnullis fieri, qui & flumina siccari amantiũ incendijs scribunt, & naues suspirijs pelli, & similia. omnia vero quæ effingi licet, aut talia per apparẽtiã sunt, aut significatione, & alegorijs talia, aut secundũ opiniones hominũ vel omniũ, vel multorũ: alia talia sunt secundũ vniuersale ipsum, & ideã simpliciter pulchrã, non secundum singulare: per apparentiam quidem sunt, vt illud, *Ter cælum illisum & rorantia vidimus astra*: significatione vero & alegorijs, vt fabulæ, præsertim antiquæ, quarum aliæ mysteria quædam sacrificiorum & religionum significant, quędam naturas reconditas rerũ, quas non ab omnibus intelligi voluere: aliæ notant historias quasdã regum & eorum vitia, aut virtutes. trãsformati

Plura & vtiliora docet poetę quàm quiuis alius artifex.

Quæ effingũtur a poetis a veritate aliena prorsus esse non debent.

Quæ effingunt poetæ multipliciter uera [illegible]

vero

verò figuras antiqua opinio fuit, lucos esse sanctos, tutelam fluminũ & fontium esse C Deos quosdam, quosdam habere nostri curam, vt Lares, & Penates, Panes, & Satyros fuisse, & Syluanos non præter opinionem mortaliũ fuit: Deos cũ hominibus conuersari, cũ ijs loqui, quosdam & cũ mulieribus coire receptum fuit, eadẽ existimatio de oraculis, de auspicijs habita. atque hęc ferè & similia sunt, quæ à poetis finguntur, quæ vero adduntur supra singulare, omnia à natura rei trahuntur aut per transumptionẽ, aut per epitheta, aut per alia, quę ad simplicẽ naturã attinent, attributa à causis, ab effectibus, & eiusmodi alijs conuenientijs. Falsum igitur nullum horum dici debet: falsum enim est, quod nullo modo est. hæc autem aliquo modo sunt, aut per apparentiam, aut per significationem, aut secundum opiniones hominum, aut secundum vniuersale: quare nec mendaces poetas dicere ęquum est, quippe qui, vt nomẽ quoque indicat, perfectores sunt magis. De ijs vero, quæ aperte falsa dicebas, ut de Didone & Aenea, scire debes à poeta nunquã assumi aperte & uulgo falsa: sed siqua forte assumuntur, omnia eiusmodi sunt, vt non facile confutari possint: sed sunt aut longa temporis intercapedine oblita, aut valde obscura, aut valde externa & lõginqua, prout de Rolando heroe Ludouicus Areostus hetruscis numeris eleganter cecinit. ea vero, quæ & viuentes & propinqui possunt aperte redarguere, & falsa iudicare, nemo quidem qui vere poeta sit, vnquam assumet: mendacium. n. omne turpe est, & admirationem amittit. quare ne deinceps dicito falsa à poeta assumi. iamque quando & plura, & pulchriora monstrauimus docere poetam, quod postremo superest ostendamus, meliora etiã esse, quæ scribit: meliora autẽ voco, quæ cum perfectiora sint, sunt etiã nobis chara magis & grata. Quòd autem perfectiora sint, demõstratione non indiget, quando mõstratum est poetã circa simpliciter pulchra & maxima versari: chariora vero nobis, & accepta magis esse hoc vno exemplo doceri potest. si. n. philosophus quispiam nos erudiens simplici oratione doceat mentem quãdam esse per omnia diffusam, adamabo quidem rem isthanc, utpote rem magnam edoctus. at vero si idem ille poetico modo eandem mihi rem referat, & declaret D

Didonis, & Aeneæ Fabulę an veræ sint.

Grata et chara magis tradunt nobis poetę, quam cæteri artifices.

Principio cœlum ac terras camposq; liquentes
Lucentemq; globum lunę, titaniaq; astra
Spiritus intus alit: totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Si inquam eandem rem hoc pacto referat mihi, non adamabo solũ, sed admirabor: & diuinum nescio quid in animum mihi immissum existimabo. quam ob rẽ ò amici si poeta plura docet, si pulchriora, si chara magis, non est arbitrandum ita esse, vt paulo ante aiebas Bardulo, musicũ quidem & diuinum cantum edere, utilem autem ad nihil: quando incredibilis & incomparabilis est ea vtilitas, quam poetæ afferũt, si recte intelligantur. quinimmo & hoc aliud addam Bardulo quod Dijs testibus syluæ huius affirmo, sancioq;, nulli si forent poetę, non habere mundi pulchritudines, qui eas nossent: quod quibusdam nationibus accidit, vbi poetæ non sunt, neq; etiã elegantiæ vrbanitatésve vllæ, nec pulchrum quicquã. Dico autem poetã nunc non solum, qui scribit, & numeros condit, sed & illum, qui natura poeta est, tametsi nihil scribat. est autẽ ille natura poeta, qui aptus est veris rerum pulchritudinibus capi moueriq;, & (si quando loqui accidit) per illas loqui, & scribere potest. pulchritudinũ vero aliæ veræ sunt, aliæ apparent. poeta autẽ est, qui ueris mouetur. sunt & artificum omnium alij poetæ natura, alij non: poetę quidẽ, qui ad ideam proprij artificij respicientes nullam pulchritudinem prætermittere volunt. ad propositum ergo reuer-

Verus poeta quis esse dicatus, num ille qui natura, an qui di grũ aliquid poetice tractat.

A reuertendo, si nauifactor ille Bardulo, magister & dominus, quem supra dicebas, vbi ingentem illam & pulcherrimam nauim construxisset, ac talem pariter cõstituisset, vt simul etiã valde vtilis foret, non ne præter pulchritudinẽ admiranda quoque videretur, & magnopere desideranda, ꝙ adeo utilis foret? B. Omnino. N. Ergo & poetam quòd primum de omnibus rebus scribat, deinde non tantum ipsas, sed & omnes earum pulchritudines prosequatur & doceat, doceat autem tam diuino, tam admirando dicendi modo, quis non veneretur, & veluti Deum quendam existimet? adibit autem illum & qui res rusticas nosse volet, & qui res naturę, & qui vitę erudimenta, & alij, si de his poeta scripserit: verum non illi adibunt qui nudas & quodã modo rudes nouisse res volent, sed qui perfectas, & pulchritudinibus suis ornatas quasi viuentes spectare studuerint: quare non ita est Bardulo vt supra aiebas, poetã tanquam bellarium quoddam ad voluptatem solam vocari: nec superfluum quiddã molitum putare debes Virgil. ꝙ de eadem re scripserit, de qua & Cato, & Varro, & alij prius commentaria ediderant. non enim propter hoc abstinuisse poetam decuit: sed & sibi scribendum fuit, ne earum rerum pulchritudines, quæ tot relictæ ab alijs fuerant, perpetuo in tenebris iacerent. Videbatur his dictis Naugerius intermissionem orationi facturus: cum Bardulo, Magnifice, inquit, Naugeri pro poeta natum est: & certe bene peracta mihi videretur dies, si vmbrę pauxillũ nescio quid, quod adhuc reliquũ est, de animo mihi leuaueris. Quidnã illud est? respondit Naugerius. & ille, Dicam, inquit. nam per Deos quid causę est, quid iniurię, si diuinus, si admirandus, si & adeo utilis poeta est, cur tamen Plato & iustus quidem & poetarum etiam amicus sua à rep. poetam arcet, neq; vllo commercio sibi coniungi sinit? Cui

A poetis omnes accipiũ qui dignum aliquid perfectissimo modo cognoscere cupiũt.

Quos poetas a rep. excludebat Plato.

B subridens Naugerius inquit, Bene abs te factum Bardulo nunc est, qui hęc in mediũ [illegible]duxeris: nunquam enim hodie contentus recessisset poeta à nobis, nisi postremo expurgatus & hac macula abijsset. non sum nescius Platonem nolle ad magnam illam & admirabilem rempublicam suam poetam accedere, sed iubere, vt ad alias ciuitates se transferat. quam rem cum mecũ ipse considero, tria potissimum mihi illa videntur, quæ obijcit in poetas Plato. Primum quidem ꝙ, cum sit imitator poeta, illas ignoret res, de quibus dicit. & si enim magnifice loqui potest, & omnia miranda facere, res tamen nescit: quoniam imitationis natura est, ut illa nesciat quæ imitatur. quippe tres sunt ideæ rerum, una in eo, qui fines noscit, & res ordinat ad finẽ: vt musicus, qui citharam ordinat, & finem noscit cur talem ordinet: alia idea est in eo, qui facere quidem res scit, finem autem non noscit: vt faber lignarius. tertia in eo est, qui imitatur, qui nec facere quidem scit, nec finem nouit, vt poeta, & pictor. Secundum vero quod Plato obijcit, illud est, quòd imitatio semper in peiora prolabitur. vnde & tertium enascitur, quòd poetę sæpissime indecentia scribant, & secus Dijs & heroibus tribuant, ac par est. Iustũ igitur ò amici videtur, vt de his rationem diligenter habeamus, quoniam & ipse Plato poetarum amicos rogat vt ipsos defendant. nos quidem poetę non sumus, sed poetarum amici. quare nostrum esse ducimus amicorum partes tueri. In primis igitur cum Plato dicit nescire poetas res, de quibus scribunt tam magnifice, si quidem dicit nescire, quatenus poetæ sunt & periti dicendi, verũ profectò dicit: si vero omnino nescire dicit, verum quidem non astruit. diximus enim oportere non solum poetam, sed quicunque rem vllam docet, illam nouisse. nihil autem refert an nesciat quatenus dicendi peritus: nam neq; philosophus ipse quatenus dicendi peritus, scit res naturæ, sed quatenus res illas edoctus, nec qui historias eloquenter scribit quatenus eloquens scit ea quę scribit, sed qua-

Poetę num sciant ea, circa quę versantur.

Poeta quo dicẽdi peritus nescit ea de quibus scribit.

quatenus ea doctus. igitur & poeta si de re rustica aut de natura scribat, quatenus qui idem poeta & dicendi peritus res illas nescit, scit autem quatenus ea edoctus. scire autem necesse est, si quidem docere vult: nec scire tantum necesse est, sed exactissime scire: alioqui pulchritudines & perfectiones earum rerum nunquam deligere poterit. quòd si & ipsum Platonem, dum dialogizat, & tam eloquenter loquitur, percunctemur, an & ipse sciat quæ scribat: atq; equidem se scire arbitror responsurum. si vero rursus percunctemur, vtrum sciat quatenus orator tantus, & eloquentiæ peritus: minime quidem puto dicturum, sed quatenus philosophus: oportere autem docentem illa scire, & à philosopho didicisse. ita ergo & nos de poeta dicemus, nescire quidem, quatenus poeta est & imitator, oportere autem scire quæ scribit & à philosopho didicisse, aut alio. scit igitur inquantum philosophus: bene scribit, inquãtum poeta. ac per hæc satisfactum Platoni puto: quoniam partim verum dicit, nescire poetam quæ scribit, quàtenus poeta est, partim non verum, si omnino nescire putat: scit n. inquantum philosophi res edoctus, aut gesta hominum, aut alia quæ docet. Quòd autem imitationis natura semper in peiora prolabatur, hoc quidem dicimus accidere non artis vitio, sed eorum, qui arte abutuntur. nam certe verum est à multis poetarum turpia multa & indecentia scribi: quos iure non solum à rep. sua arcendos Plato censet, sed ab omnibus arceri æquũ est. si igitur Platoni auferendus videtur Achilles eiulans in littore maris, pugnis se cædens, & barbam euellens: si & Iuppiter præ impatientia expectandi sibi tractans virilia: & nos quidem auferendos clamabimus. at Aeneam spem vultu simulantem, corde autem altum dolorem prementem neq; ipse, vt opinor, Plato, neque nos auferendum dicemus. In vniuersum autem, si omnes comicos, omnes tragicos excludi à sua repub. volet Plato, & nos benefactum dicemus in ea repub. in qua fortasse neque philosophos curabit esse contemplationi & ocio nimis deditos. hos autem mittemus ad eas resp. quas Aristot. instituerit.

Num imitatio in peiora prolabatur.

Epilogus omnium dictorum.

Hæc sunt ò amici, quę de poeta ipso & poetę officio ac fine dicenda nobis vobis visa sunt pro concesso nobis tempore: quorum omnium si per breuem definitionem volumus epilogum facere, omnesq; fines eius comprehendere, tam illum gratia cuius mouetur, quàm quo exequitur eum finem, & quo ab alijs omnibus differt, dicemus poetæ finem esse delectare, & prodesse imitando in vnoquoq; maxima & pulcherrima per genus dicendi simpliciter pulchrum ex conuenientibus. verum ex his vniuersalem quandam fortasse ideam poetę videre datur, ipsum autem exacte introspicere non conceditur nisi & membra eius expressa singula demonstrarentur. quapropter ad prædicta reliquum esset circa singulas orationis partes ostendere, quę ipse sibi propria faciat, & quibus ab alijs differat: primo circa voces simplices, tum circa earum texturas, & figuras, & musicas: & quomodo ipse aliter narret, aliter describat, aliter contineat, aliter digrediatur, aliter disponat, & loca accipiat, & dicendorum fines exequatur, & quomodo imitetur, quæ reijciat, quæ recipiat, & alia eius generis multa, quibus vna dies integra non esset satis. Tempus est diem claudere, & iubere poetam valere.

HIE-

HIERONYMI FRACASTORII
TVRRIVS SIVE DE INTELLECTIONE DIALOGVS.
AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.
LIBER PRIMVS.

DVo cum pręcipua ſint, RHAMNVSI optime, quibus homo non ſolum cęteris animalibus, ſed inter homines alter alteri longe prę-ſtat, ſcientia & locutio, locutionis quidem modum præſtantiſſimum eſſe illum, quo Poeta loquitur, oſtendit illa diſputatio Naugerius, quàm de Poeta & Poetæ fine atque officio tam fœliciter die vna in Baldi receſſibus habuit. Scientiarum vero maxima quidem atque homine præcipue digna illa mihi videtur, quę de natura eſt philoſophia. mathematicæ enim, tam etſi certitudinem quandam pręſtant, & multa etiam docent, circa tamen humilia quędam, & haud magnifacienda verſantur. cõtra vero antiqua illa Theologia, quæ tum diuina, tum prima Philoſophia vocatur, nobilia quidem ac ſempiterna ſpeculatur. verum ex ijs tam pauca ſunt, quæ cognoſci à nobis valeant, tum & de illis tam incerta quoque cognitio eſt, vt penè fateri poſſimus aut nullam, aut certe quàm minimam ad nos de ijs rebus cognitionem perueniſſe. At vero quę natura conſtant, & nobilia quidem ſunt, vt pote ſubſtantiæ & corpora, cęlumq́; atque animalia, tum & certitudinem non paruam habent, & infinita ferè ſunt, quæ ſciri poſſint: ſiquidem vbiq; natura eſt, quoquo vertamur, quicquid videamus audiamusq́;: propter quæ Philoſophia, quæ de hiſce eſt, inter alias maxima & digniſſima cenſeri debet. Ex omnibus vero, quæ natura conſtãt, cum ea ſint perfectiſſima, quæ intellectione vigent, propter ipſam intellectionem, merito ea quæ de intellectione eſt contemplatio, homine præcipue digna debet exiſtimari. Quoniam igitur à ſermonibus de Poetica à Naugerio habitis Io. Baptiſta Turrius & copioſe & accurate de intellectione diſputauit, quid eſſet, & qũo vnaquæq; in nobis fieret: cũq; iam ad te ſcripſerim ſermones illos, quos prima die de Poetica Naugerius habuit, reliquum eſt, vt & illos ad te tradam, quos deinceps Turrius de intellectione tractauit. quod non minus tibi iucundum fore arbitror, qui non minus quàm Poeticis rebus, omni ſemper Philoſophia fueris delectatus: ea præcipue quæ circa animã & animę operationes verſatur. de quarum ampliſſima ſi nunc tu audias ab eo diſputari, cũ quo tãta tibi interceſſerat amicitia, equidẽ neſcio, quid gratius, quidve optatius à te auſcultari poſſit, aut legi. Igitur cum perfectis ſermonibus de Poetica magna eſſet oĩbus expectatio eorũ, quos die ſequenti Turrius ſeſe habiturũ de Intellectione promiſerat; iamq́; peracta nocte, cũ primum illuxiſſet dies; placuit oĩbus conſuetum ad fontem reuerti, vbi ora manusq́; lauimus. mox Turrio viſum eſt ſecedere ſecretiorẽ in ſyluam, quæ nec longe aberat, ꝙ paſtores conſueuiſſent ad eum fontem matutinis horis accedere. ergo ea in ſylua quietiſſimum locum nacti cum in corona conſediſſemus, Turrius, in quem oculos omnes conuerteramus, ita occepit.

De intellectione, vt oẽm animæ humanę cognitionẽ interiorem cõprehendit, tractare digniſſimum eſſe.

Naturalis ſcientia ſciẽtiarum omnium homine ipſo digniſſima eſt.

Inter naturalis ſcientiæ partes ea, q̃ de intellectione, digniſſima eſt.

Intellectionis contẽplatio difficillima est.

Heri ò amici Poeta Naugerij animum nostrum prima quadam purificatione lustrauit. meum esset hodie secundam purgationem adhibere, si fieri per me posset: quod quantum successurum sit nobis, equidem non satis scio: quoniam nec elocutionem illã Naugerij, nec placidã illam materiam adesse mihi video. verũ quoad attinet ad elocutionem, non valde graue videretur, quando nec res, de qua agimus, eam sermonis curam exposcit, sed simplicius tractari vult: materia vero ipsa me terret, quæ cum difficillima scitu est, tum laboriosissima explicatu. videntur enim Dij partẽ hanc nostri, quẽ intellectũ dicimus, in abditissimo posuisse: vt vnusquisq; nostrũ eo vteretur quotidie: quo autem pacto vteretur, nemo quidem vtiq; sciret. est autem diuina certe & sacra quædam res hęc, quam attentare nunc nitimur, qua sola, Dijs ipsis similes videmur fieri, ipsisq; associari: qua homo denique vniuersi huius, quem mundum dicimus, speciem quandam & similitudinem præ se fert: quin vnus quodam modo mundus est, in quo res omnes, quæ vbiq; sunt, cœlum, sydera, inane, maria, terræ, montes, syluę, animalia & reliqua omnia reposita sunt. nam certe mens ex mundo quodam constare videtur. C

Quę nũ contemplari ac scire de ipsa intellectione oporteat in præsenti tractatione.

De ipsa autem Mente & Intellectu, quo modo sit nostri pars, & cuius naturæ, nihil nunc inquirimus, sed operationes tantùm illius, quatenus in nobis fiunt, prosequemur: quæ sint, & quot, & quo pacto fiant, quas omnes communi quodam vocabulo intellectionis comprehendimus: per intellectionem intelligentes cognitionem omnem, quę post sensus ab anima introrsum fit, quod & nomen quidem significat. mox distinguemus, quæ proprie intellectio sit appellanda, & quis intellectus & mens. porrò de sensibus ipsis & eorum cognitione nihil etiam nobis agendum erit, sed supponendum. neq; illud pariter perscrutabimur, vtrum in corde intellectio fiat, an in cerebro: sed supponentes in cerebro aut omnem cognitionem fieri, aut initiari, de intellectione quidẽ quatenus in cerebro fit, inquisitionẽ faciemus. D

De specierũ intelligibiliũ ad intellectionẽ necessitate, natura, & subiecto.

In primis autem constare inter nos debet cognitionem omnem per rerũ simulachra fieri, quæ aliqui spectra vocauere: nos in scholis nostris species rerũ appellamus. quo vocabulo tanquam magis familiari, & nos deinceps vtemur. per has enim species cognitionem rerum fieri constare debet, quoniam & sensus per easdem fiunt, & memoria indicationem quandam præbet: quandoquidem rebus ipsis absentibus nihilominus earum recordamur, qđ non aliter fieri potest quàm remanẽte in anima simulachro earũ & specie, quæ prius intellectionẽ fecerat. præterea intelligẽdo manifestũ est mutari animam ab eo, quod prius erat, cum nõ intelligeret: hanc autem mutationẽ, non potest res ipsa facere, quæ extra est, & solet obiectum vocari: quoniam per se & proxime non attingit animam: sed neq; anima sese ipsa mutat. necesse igitur est demitti aliquid ab obiecto, quod proxime attingat animam, atq; illam mutet: tale autem non aliud esse potest, quàm simulachrum & species rerũ, quæ extra sunt.

Verum enimuero de natura specierum multa fortasse oporteret determinare, quod & alterius tẽporis & negocij est. Nunc tantum sufficiat de ijs dicere, ꝙ à rebus momento effluunt, & diffunduntur in orbem, quacunque medium, per quod transeunt, est susceptiuum earum. tale autem medium videtur esse perspicuum & transparens corpus, quod diaphanum vocant: per densa enim & opaca non transeunt. Item & naturam earum esse ea animæ repræsentare & offerre, quorum sunt species, ac demum contrarias inter se ipsas non esse species, sed in eodem omnes simul consistere posse. & si enim dulce contrarium est amaro, & album nigro, & calidũ frigido, horum tamen species contrariæ ipsæ non sunt. quod in aere manifestum est, in quo

species

A species omnes simul esse, & per ipsum simul transire possunt, & solent. Quo autem pacto gignantur species, & quomodo sese diffundant, & propagent, tum & quomodo reflecti possint, & vtrum eiusdem generis sint cum formis, quarum sunt species, non est in præsenti inquirendum.

Videntur autem ad intellectionem concurrere primum quidem, quod intelligit, hoc autem est anima: deinde quod intelligitur, quod est obiectū: tertium vero id, per quod fit intellectio, hoc est species. Intellectio igitur non est anima, quæ intelligit, non obiectum, quod intelligitur, non species, qua fit intellectio, sed si quid est, nō aliud certe videtur esse, quàm repręsentatio obiecti, quæ animę interiori fit per receptam obiecti speciem: sicuti & sensatio repræsentatio est obiecti exteriori animę per receptam obiecti speciem: Natura siquidem specierū est, vt diximus, ea repræsentare, quorum species & imagines sunt: repræsentare autem non lapidi aut arbori & similibus, sed animæ tantum, quæ apta est & idonea, cui repræsentetur. Habet autem dubitationem quandam, vtrum quod dicimus intelligere, sit actio quædam animæ, an passio tantum. sunt.n. qui putent non pati solum animā recipiendo speciem, sed ea recepta explicare ac producere intellectionem ipsam, quæ actio quædam est. mihi autem videtur, nisi fallor, tantum pati anima intelligendo, & nihil præterea agere. si enim quicquam ageret, oporteret actionem illam in aliquo quidem recipi: recipi autem in alio non potest quàm in anima ipsa. pateretur igitur anima recipiendo nō solum speciem, sed & actionem propriam, quam fecit: quare idem quatenus idē & ageret & pateretur: quæ rationes contrariæ sunt, & in eodem secundum idem esse non possunt. nec certe illud dici potest compositū esse, quod agit & patitur, nō aūt B secundum idem, sed patitur ratione materiæ, agit autem ratione formæ. oīno enim anima principiū est & agendi & patiendi. idem autem non potest per se esse principium contrariorum: quod enim patitur, patitur quidem quatenus per se nō habet, quod vero agit, agit quidem quatenus per se habet: per se autem habere & non habere nihil pōt. non est igitur necessarium in intelligendo animā quicquam agere: statim enim vbi recepit speciem, repræsentatio illa fit obiecti, quando & ipsa apta est, cui repræsentetur, & natura speciei est ea repręsentare, quorū est species & imago.

Quoniam autem dictum est requiri speciem rerum ad intellectionem, quæretis fortasse vtrum omnium, quę intelliguntur, sint species, an non omnium. si enim nō omnium sunt species, quomodo potuere illa intelligi, quæ speciebus carent? Si vero omnia species habent, & per illas intelligi debent, videbitur quidem & Dei & separatorum aliorum species esse & simulachra, item & ipsius etiam intellectus. quare si per suam speciem ipse se intelligat, sequetur quidem, quod dictum est, idem agere & pati secundum idem. Ad quod, vt mihi videtur, dicendum est non omnium esse proprias species. nam neque Dei, neque vllius abstractorum à materia species vlla est, fortasse autem neque substantiæ, quatenus substantia est: potuere autem hęc cognosci, si non per proprias species, at potuere per alienas. modum in sequentibus ostendemus. quare omnia potest intellectus cognoscere & se ipsum etiam, sed alia per proprias species, alia per alienas.

His igitur ita se habentibus nunc est videndū, quo pacto, quibus vijs ferantur species ad interiorē animam. De sensibus enim minus fortasse est dubitandum, quorū obiecta species suas per aerem mittunt, qui perspicuus, & diaphanus est. at post sensus omnia opaca videntur. quare & dubium est, per quod medium à sensibus ferantur introrsum species. Existimandum autē est ferri ipsas per vocatos spiritus, qui

Intellectio quid nā sit, nō actio, seu passio.

Intelligere, animæ potius quædam passio est, quàm aliqua actio.

Num omnium, quę intelligimus, species intelligibiles sint. & quō introrsus ad aīam ipsam ferātur, & in ea pmaneāt. Quo itē pacto ea, quæ in sensu est species eadē, vel diuersa sit ab ea, q̄ ī intellectu. Quæcunque intelligimus, p propriam, vel alienam speciem intelligimus. Quo medio ex sensibus species ad animam, quæ intelligit, introrsum ferantur.

de natura aëris sunt, quiq; per arterias & neruos diffusi sunt ac pene continui, ceu C
nubes quædam. possunt igitur per illos sese introrsum species insinuare, ceu per aerem, & vsq; ad eam, quę intelligit, animam ferri. Est tamen circa tactum dubitatio quædam, quoniam in ipso videntur recipi formæ cum materia, vt calor, frigus & alia: species autem, quæ intellectionem apportant, sine materia sunt. at certe & in tactu species sine materia recipiuntur, non quidem à principio & in eadem parte, sed primum quidem forma cum materia in certa parte, mox ab illa spiritualis species in vicinos spiritus propagata sese introrsum fert, & intellectionem facit.

Spés sensus tactus nō recipiūntur in ipso cū materia, & si nō à principio, & in eadem parte.

Quæretis autem fortasse & illud, vtrū quę in sensu est species, eadem manens feratur ad intellectum, an alia sit, quę in sensu est, & alterius naturæ: alia quę in intellectu. aliam enim esse fortasse quis existimabit, quoniam, quæ in intellectu est species, seruari diutius potest eo etiam absente, cuius est species: in sensu vero seruari nō nisi tandiu solet, quandiu præsens est producens. prętera si vniuersale quicquam ipsum est, aliud certe est ab ea specie, quę in sensu fuit. in sensu.n. vniuersale nō est. contra vero quòd eadē sit in vtroq; species, ex his licet coniecturā accipere. primum quidem, q̄ eodem momento idem sensui repręsentatur & interiori animæ, signum est idem esse repræsentans: alioquin, si duo diuersa essent, vnum posset à duobus diuersis repręsentari, & vnum duas haberet species, quæ esse non possunt. species.n. imago obiecti est, vnius autem non possunt esse duæ imagines, nec duo diuersa possunt vnum referre. prętera secundam speciem quid fecit, si alia est, & diuersæ naturę à prima, non.n. obiectum potuit illam fecisse, quippe quod priorem fecit vti speciem, & simulachrum sui. non item anima illam effecit, quæ species recipit, non autem facit. sed neq; prior species secundam illam produxit à se diuersam, quoniam natura D
specierū est sese tantum propagare. cū igitur nihil sit, à quo fiat secunda species, par est existimare eandem esse, quæ primo in sensu fuit, mox & in intellectu recipitur. de vniuersali vero in sequentibus ostendemus, q̄ eadē quoq; sit species, quæ & in sensu extitit, modis tantum differens. Quod vero perdurent in intellectu species, in sensu nō, iccirco quidē non accidit, q̄ diuersæ naturę sint species, sed ob id magis, q̄ dupliciter durare & consistere species possunt: vno modo, cum continuatæ coniunctæq; sunt producenti, vt lumen soli: alio modo cum in proprio loco & propria materia sunt constitutę. non est autem sensus proprius locus & materia specierum, nisi quodāmodo non simpliciter. propter quod non seruare illas potest, nisi paululū & excellentes amoto producente. at intellectus diutissime etiā pōt seruare absente obiecto, quoniā simpliciter finis est specierum, & locus, & materia propria earum: quæ aūt sit dispositio illa quæ conseruat, ego non possum nunc dicere. constat autem esse illam, & alios conseruare melius, alios deterius. quid igitur sit intellectio, & per quæ, & quo modo fiat, ita in vniuersum determinatum sit. nunc de vnaquaq; intellectione agamus, quæ sit, & quo pacto obeatur, à simplicioribus incipientes.

Nū ea spés, quæ in sensu est, eadē sit, quæ ad intellectū fertur, an diuersa.

Eadem prorsus spés est in sensu & in intellectu, ratione tamē diuersa.

Spés in intellectu diutius manēt, quia propria materia, & proprio loco sunt.

Est autem prima & simplicissima interioris animæ cognitio ea, quæ sensibilium rerū fit, quæ vnū numero sunt, vt Callyę, Dionis, & aliorū, quæ singularia dicuntur. hæc enim à sensibus primo cognoscuntur, mox specie eorum ad interiorem animā perlata interior eorundem cognitio fit. in quo illud dubium esse potest, vtrū, quemadmodum diuersorum genere sensibilium diuersi sunt sensus, ita & in interioribus potentijs oporteat illas diuersas esse quæ sensibilia diuersa diiudicant: puta vna quę colores, alia quæ sonos, & alia quæ sapores, & ita de alijs: an magis una potentia esse possit, quæ diuersa & distincta generibus apprehendere & dignoscere valeat.

De prima & simplicissima post externos sens' operatione, quæ ipsius cōmunis sensus est opus, qd sit, & quomodo fiat, & qd illius sit obiectum.

Cōis sensus vna quędam

A at certe vnam esse potentiam necesse est, quæ omnia quanquam diuersa, cognoscat, quoniam si semper diuersæ essent potētiæ illæ, quæ circa diuersa versantur, nunquā quidem daretur posse diuersa distinguere, & comparare, & dicere, hoc album non est, hoc dulce, vel hoc sonorum. quemadmodum nec sensus id possunt facere, propterea quòd vnus sensus nō percipit, quæ aliorum sunt, nec extrema cognoscit: nos autem videmus interiores potētias diiudicare diuersa, & cognoscere diuersa esse. quare necesse est & extrema ab vna cognosci, & iudicium id ab vna fieri. causa autē est, quia interioris animæ potentiæ, speciem inquantum speciem recipere possunt, eo quòd sensuum omnium perfectiones, vt longe perfectiores includunt, & insup maiorem & potiorem facultatem adijciunt. inter sensus vero vnus potentiam & virtutem alterius nō includit propter imperfectionem eorū: propter quod & vnusquisque certo organo indiguit. quòd igitur circa interiorem animā potētia sit, quæ vna existens possit tamen diuersa genere iudicare & apprehendere, manifestū esse debet: ac talem omnes astruunt & ponunt, quicunq; hac de re scripsere: & ipse etiam Plato ante Aristotelem. Vtrū autem prima hęc potentia, quę sensibilia omnia apprehēdit, eadem etiā sit, quæ illa comparat & distinguit, an vna sit quæ solum omnia apprehendit, alia vero, quæ distinguit & comparat, dubitationē quandam habet: de quo posterius nonnulla dicemus. nunc tantum dixisse sufficiat vnam primam esse facultatē, quæ sensibilia omnia potest recipere & cognoscere. Quam video ab omnibus communem sensum vocari. sensum quidem, quia ita sensibus cōiuncta est, ita intima, vt simul cū sensibus actu fiat: quinimmo nec sensus ipsi fungi officio suo videnť, nisi & hæc communis facultas consentiat. communem autē vocant, quia sensibus

Cū ob quam exteriores sē. sus certo organo indigēt interiores no.

Cōis sensus cur sic est appellatus.

B omnibus vt arbiter communis est. apprehendit autem hæc sensibilia eo pacto, eisdem cōditionibus, quibus illa in sensibus primo fuere, siue vnū per se fuerint, siue p accidens vnum: sunt autem ferè semper vnum per accidens ex pluribus simul cōiunctis cōflatum. nam quoniam species nata est & rem & rei modos offerre, hinc fit, vt cum oculus exempli gratia attigit coloris speciem, simul etiam & coniuncta cū colore recipiat, qui modi dicuntur: hæc autem sunt numerus, quantitas, figura, locus, situs, motus, actiones, distātiæ, similitudines, & aliæ relationes, & alia, quibus res consistūt. ad quos quidem modos valde aduertere necesse est, quoniam principium nō paruum dicēdorum hoc erit: quinimmo miraculum fortasse videbor vobis dicere, si octo aut decem aut paulo plures species in anima esse protulerim, ingentem vero illam conceptionum multitudinem modos esse paucarum illarum specierum varios & tam diuersos. simplicissima igitur & prima cognitio, quæ ab anima post sensus fit, est singularium & sensibilium rerum à sensu communi facta, qua autem in parte fiat, in sequentibus inquiremus.

Cōia sensibilia & per accidēs quę & quomodo ad sensum spectent.

Quoniam autem facta intellectione omni cōstat seruari ipsam apud animam, & absentibus etiam obiectis posse nos rursus cogitare circa intellecta, inquirendū nūc est, quid reseruetur apud animam & quomodo. vtrum reseruentur rerum species & simulachra, an alteratio illa, quæ in anima fit, dū intelligit, siue actio sit, siue passio: sunt enim qui putēt non reseruari species, eo quòd specierum natura est tandiu esse & consistere, quandiu producens illas est præsens, remoto autem interire. quare alterationem & passionē in animo factā solum seruari. sed certe si ita dicamus, necessarium illud videbitur, vt semper actu sit anima, & semp idem intelligat. actio enim id est, per quod aliquid actu est, similiter & passio: alteratio autem illa aut actio est, aut passio. si igitur apud animam semper est, vtiq; actu semper erit anima. Præterea

Quid post intellectionem remaneat in aīa, an spēs, seu alteratio & quantū in ipsa pmaneant, ac multiplicentur.

Nō alteratio, quę ipsa intellectio est, sed spēs i aīa ipsa post omnē intellectionem tanq̄ in hunc & pprio in loco remanēt, alię magis aliæ minus.

motus omnis & alteratio nihil aliud est, quàm forma, quę recipitur, quatenus aliquid actu fit, quod in potentia erat. in intellectione autem nō recipitur aliud, quàm species reprętentans, per quam actu fit anima. impossibile igitur est alterationem hanc à specie separari. quare omnino species erit, quæ reseruatur. quomodo autem non semper intelligat anima per omnem speciem, paulo post dicemus. dictum est autem & quomodo absentibus etiam obiectis possint in intellectu seruari species, certa illic dispositione cōparata à natura, quoniam finis est intellectus & locus specierū. Sed vos q̄retis fortasse, quo pacto situent species, quas reseruari in anima post intellectionem dicimus, quo ordine, qua positura siue in cerebro ipso, siue in spiritibus conseruentur: omnino enim dubium est, vtrum singulæ in singulis spiritibus sint, & omnes eadem in parte, an hæ quidem in his, illæ vero in illis, vt colores in certis, soni in alijs, odores in alijs, & sic de reliquis: amplius & quomodo se habeant species, quæ eiusdem generis sunt, vt niuis & lactis, vtrum vna ex ambabus species fiat, an duæ remaneant.

Esse autem in spiritibus singulis singulas species inopinabile quidem est, & contra specierum naturā. diximus enim diffundere sese species & propagari vndiq;, & quacunq; medium susceptiuum illarum est, & cōtrarias inter se nō esse. cur igitur qui coloris speciē recepit spiritus, non ēt soni recipiat, & saporis, & aliarū, si esse simul possunt, & nullā habent cōtrarietatem inuicem? quā ob rem neq; hæ quidē in his, illæ in illis species sunt, sed omnes simul & vna in parte, atq; vno in puncto oēs, quasi altera alteri superincumbat. Duarū aūt specierū eiusdē generis opinandum est vnam quodam modo fieri speciē, quodam modo non vnam. vnam quidem, q̄m forma est vna, & subiectum vnum: non vnam autem, quatenus reprętentatiua est & imago, quod accidit propter modos & coniuncta, quæ offert diuersa existentia, & modo niuem, modo lac referentia. quare quatenus imago est, non vna species, sicut neque vna res, quæ offertur: vna tamen est secundum se, & secundum esse, quod habet vt qualitas, cui accidit habere modos plures. non sunt autem modi illi in specię nisi, vt dicitur, reprętentatorie. neq; enim pedalis est species, aut bipedalis, quadrata, aut rotunda, sed res eiusmodi sunt: species autē, q̄m imagines sunt aliorum, modos quidem illos habent vt imagines tantum, & vt repræsentant. qua de causa quodam modo vna est species, quodam modo non vna. reseruantur ergo & cū eisdem modis, quibus fecerunt intellectionem. & specierum aliæ diutius reseruantur, aliæ breuius, & animalium alia melius reseruant, alia deterius. Diutius illę reseruari sunt aptæ, quæ recentes sunt, senescentes enim euanescunt. item & permanentiam maiorem sortitæ sunt, quæ longius, & ad plura diffundere se consueuere, vt lumen & sonus: propter quod eorū, quæ vidimus, aut audiuimus, reminiscimur magis, quàm eorū, quæ gustauimus, aut olfecimus: illę etiānum diutissime seruari solent species, quæ sæpius repetitæ fuere, tū & quibus applicatio maior facta fuit. qua de causa & quæ nos delectant, & noua, & magna, & quæ tum admirationem, tum timorem inducunt, omnia solent tenaciter retineri. Solent etiā quæ reseruatæ sunt species quādoque quidem debiles, & impotētes fieri, q̄n̄q; etiam interire. Duo modi sunt quibus debiles reddūtur: alter est senium earum, nam & ipsæ cōsenescunt: alter est læsio eius dispositionis quę habet conseruare. quoniam enim illa qualitates subiecti consequitur, inde fit, vt sæpe impotentes reddantur species, quod & senibus euenire consueuit, & aliquibus propter morbos, quales ferè sunt pestilētes febres, è quibus quædā adeo feræ visæ sunt, vt siqui ab ijs euasissent, adeo tamen immemores remansere,

Non singulę spēs singulis in spiritib⁹, sed in vna & eadē prorsus parte tanq̄ in puncto situatur.

Diuersarum rerū eiusdē generis vna est spēs essentialiter, plures vero repręsentatiue.

Quę spēs diutius reseruentur.

Quot modis spēs reddantur debiles, intereant ac reuiuiscant.

A ſere, vt vix & proprij nominis, & propriæ domus recordarentur. conſeneſcunt autẽ ſpecies, qm̃ ſpiritus, in quibus illæ ſedem habent, alij continenter intereunt, alij regenerantur: non corrumpũtur tamen ſpecies corruptis prioribus ſpiritibus, quoniam in nouos, & recenter genitos ſeſe propagant, & conſeruant. verum id euenit, vt quanto magis abſunt à primis tanto in dies debiliores reddantur, ac demũ ſenſim adeo impotentes fiant, vt ſeneſcentes quodammodo in nouos ſpiritus ſeſe propagare non poſſint, nec iam mouere animã. ſi enim ab A ſpiritu ſpẽs trãſeat in B, & ab hoc in C, & ab illo in D, & à D in E, validiſſima quidẽ eſt prima ſpecies, q̃ eſt in A, valida, itẽ quæ eſt in B, ſed minus tamẽ, minus quoq; quæ in C, & minus q̃ in D, & adhuc minus cæteris quæ in E: quare tandem deuenitur ad tantam tenuitatem, vt in F, & in G propagari nõ poſſint ſpecies ſenio ſuo cõfectæ, vnde poſtremo cũ intereũtibus ſuis ſubiectis intereunt, niſi aliquę p iteratas intellectiones reuiuiſcãt, & vires capiãt. ſic enim reiuueneſcũt. De intellectione igit̃ quid ſit & quomodo, & per quæ fiat, & quę ſit prima & ſimpliciſſima intellectio, & q̃uo reſeruent̃, ſituẽturq; ſpecies & pdurent, & conſeneſcant, & pereant hactenus dictum ſit. nunc de alijs dicamus quæ ab hac conſequenter fiunt animæ operationes, prius tñ bene commodeq; fieri arbitror, ſi nõ ea abutamur occaſione, q̃ pueri noſtri muſica p̃ſtari ſolet, vt p eã aliquãtiſp recreati, alacriores redeam⁹ ad hos ſeueriores ſmones. Significauit igit̃ Naugerius puero, vt aliquid caneret: qui tẽperata ſuauiter cythara, ita dulciſſime cecinit.

Natalem Thelayra tuum lux craſtina reddet.
Craſtina lux mihi ſancta. tuos age Lucifer ortus
Profer, & Auroram propero dux euehe curru.
B *Euehe, ſed ſero tardus cede heſpere cælo,*
Longa vt eat, fœlixq́; dies. lege lychnida Leuce
Et viridem violis intexito amaracon albis.
Serta duo mihi necte: vnum quod poſtibus ipſe
Appendam Thelayra tuis, mea maxima dona
Nota tibi: aſt aliud, quod feſta luce laborum
Immunes decoret plena ad præſepia tauros.
Tu vulgo Veneriq́; palam formoſa videnda
Comptaq́;, ſed clam pulchra tuo, ſed compta Myconi
Incedes, tacitisq́; Deam venerabere votis,
Vt mea tu, tuus ipſe vt ſim: Dea maxima votis
Annuet. at tu omnem Thelayra abrumpe pudorem
Tum, cum expectatum diſſlabit tibia cantum,
Ardentesq́; ſono in choreas accendet amantes.
Tum dextram læuamq́; manus iungamus amicas,
Inuideantq́; omnes, neque enim te doctior vſquam
Vlla ſalit, non ipſa Iole, non nata Lycotæ.
Me vero quales in cælum tollere ſaltus
Aſpicies Thelayra, modo & te flectere in orbem?
Et modo te contra ſtantem mira arte mouere
Ante retroq́; pedes, ſpatio nec cedere ab vno
Ipſa Venus cælo ridens ſpectabit ab alto.

Hæc cum ceciniſſet puer, riſiſſemusq; omnes, Turrius ita ruſus ſermonem excepit. Nunc ò amici de ſubnotione proſequamur, qui natura ſecundus intellectionis eſt

De ſubnotione, ĩtellectionis ſecunda operatione, q̃ phãtaſię primũ opus aſcribit̃, qd ſit & q̃uo fiat, & qd illius obiectum.

actus, & ante alios post sensum communẽ fit. voco autem subnotionem nunc eam C cognitionem, qua sub vno quodã apprehenso multa alia simul confuso quodã ordine sese offerunt: ad quæ consequẽter mouetur anima, vnum post aliud ceu inspecta ta. constat enim in animali esse motum hunc, qui non est compositio, aut ratiocinatio, in qua veritas, aut falsitas sit, sed simplex, & sola repræsentatio vnius sensibilis post aliud. sed neq; etiã memoria est hæc operatio, tametsi memoriæ assimiletur, sed natura, & tempore, & ratione prior memoria est, vt statim ostendemus. quapropter & de ipsa diligenter quærendum est, quoniã nihil aliud de illa hactenus determinatum video, vt par erat, & oportebat. propter qđ & nouo vti vocabulo coacti fuimus, cum nullum aliud huic operationi impositum videremus nomen: vnde subnotionem appellauimus. de qua siquid ab Aristotele traditum est, videtur quidẽ communi Phantasiæ nomine comprehendisse. multas enim operationes habet facultas illa, quæ ab ipso Phantasia appellatur, inter quas prima illa videtur, quã nunc subnotionem voco. recte enim dicebat phãtasiam neq; veram ex se esse, neq; falsam, sed multa veluti in theatro perspicere: quo modo autẽ ad illa multa, de vno in aliud, feratur anima, ipse quidem non planè dixit. quod nunc si inquiramus, non ab re fieri videtur. Fit igitur operatio hæc & motus ab anima inferiori statim sensibilibus oblatis, interdum quidem sensu adhuc actu existente, interdum post. quoniã enim sensibilia offerũtur animę eo pacto, quo sunt in re, sunt autem semper ferè per accidens vnum (vt dictum est) in quo multa coniuncta sunt, ceu in toto quodam: hinc fit, vt anima prius totum illud apprehendat, in quo & alia coniuncta offeruntur quidem, & simul apprehenduntur, sed veluti de longe, & confusa. mouetur ergo & ad illa, primo ad vnũ, mox ad aliud, & aliud, ijs semp prius oblatis, quæ actu sunt magis, & valentius mouent. vt viso quidem nemore hoc primum ceu toto quodam, in quo & D hæ pinus, & hæ fagi inerant, non cessauit pfecto anima, donec & has pinus, & has fagos nouisse voluit. & rursus hac fago spectata ceu toto quodam, in quo & truncus, & rami, & folia, & baccæ continebantur, ad truncum, & ramos, & folia, & baccas sese cõuertit. & ita de alijs, quæ coniuncta sunt. non fecit autem motionem hanc sensus ipse per se, sed interior anima, quæ simul cum sensu actu fit, & potentiã maiorẽ habet. signum cuius est, quòd idem fit motus, si & per duos sensus sensibilia offerãtur, vt ignis calidus, & rubens: statim enim mouetur anima ad duo illa coniuncta, quod fieri non potest à sensu, cuius nõ est sensibilia alterius sensus dijudicare. Sicut autẽ subnotio fit sensu actu existente, ita & non existẽte idem fit reseruatis in anima speciebus: vt si viso nemore hoc accidisset statim discedere. Sed video vos (nisi fallor) tacite subdubitare, ac poscere quidnam sit motus iste animæ de vno in aliud: qñ dictum est non mouere se animam intelligẽdo, sed pati tantum. deinde si præsentes sunt animæ species omnes, & vno in puncto omnes (vt dictum est) cur vna magis mouet, q̃ alia? aut si hęc forte magis mouet, quia potẽtior est, & magis actu, cur illa non semper mouet? & qũo derelinquitur illa, subit autem alia, & mouet, q̃ debilior fuerat? ꝑpter hæc igitur quædam sunt nobis recipiẽda, & supponenda. ac primũ quidem ꝙ, licet species omnes præsentes animæ sint, & vno in puncto omnes, non tamen omnes ęqualiter mouent, sed illæ prius, & fortius, quæ actu sunt magis, quæ vero sunt actu magis, dictum est supra. Deinde & illud recipiendum est, ꝙ ad faciendam intellectionem non sufficit præsentia specierum, sed requiritur & applicatio animæ, & intẽtio: propter qđ sæpe nec illa, q̃ præ oculis sunt, videmus, ꝙ intentionẽ non adhibemus. Ad hæc autem & illud prænotandum est, ꝙ sicuti ad oblatum & habitum

Non vnã sed multas esse phãtasiæ operationes, quarũ vna subnotio dicit.

Aia cognoscit, quo de vno in aliud in ipso phantasię opere feratur.

Apta nemoris similitudo ad intelligendã ipsam subnotionẽ.

Fit subnotio sensu existẽte in actu, vel non existẽte. [illegible]

Ad intellectionẽ q̃ necessaria sit animæ applicatio, & intentio.

A habitum bonum lætitia fit, ita ad oblatum quidem, nō autem habitū, aut non bene habitum tristitia innascitur: ex tristitia autem hac consurgere appetitus solet ad prosequendum bonum oblatum, sed nō planè habitum. ex his igitur ratio omnis pendet eorū, quæ vos arbitror dubitare. primum enim, quod mouere se animā dicimus, nihil aliud est, q̄ applicari ipsam atq; intendi ad vnum aliquid, non mouet autē anima sese, sed eius instrumenta mouentur recepta specie boni. dico autem instrumēta animæ spiritus ipsos, & neruos, ac membranas. omnia enim hæc in intentione animæ mouentur. spiritus quippe multi vniuntur, nerui & membranæ tendūtur, vnde & intentio dicta est, ac tandem virtus omnis, ac vis animæ ad vnum quoddam applicita, & intenta est: quare & hoc ipsum primo, & ante alia apprehendit, & noscit, tale autem est qđ vt totum offertur. hoc enim maxime actu est. nō mouet autem semper, quoniam parto illo, & noto, ac lætata anima in ipso nouus appetitus insurgit ad alia, quæ oblata quidem, vt bona, non autem commode habita, & distinctè, sed confusè, & veluti de longe, & per vmbram tristitiam pariunt, vnde appetitus in nascitur ad ea etiam dignoscenda, quæ in toto illo vti coniuncta offerūtur. quare & ad illa applicatur. prius autem ad id quod inter illa magis actu est, mox ad aliud, & aliud, donec aliquid eam distrahat, aut labore fessa desistat. per hunc ergo modum hęc animę operatio conficitur, quā subnotionē vocauimus, in qua neq; veritas est, neq; falsitas, neq; adhuc memoria est. fit autē modo in sensibilibus vnius generis, & vnius sensus, modo diuersi, in vniuersum autē fieri subnotio potest in ijs omnibus, in quibus plura coniuncta esse solēt, siue loco communi cōiuncta sint, siue situ, siue figura, siue subiecto, siue actione, siue similitudine, siue aliter. à qua vero potentia

Afa. cū intelligit. non se mouet, sed eius instra, spēbus in ea receptis.

Subnotio quō fiat.

Qđ sit subnotiōis obiectum.

Subnotionis act⁹ cuius potentiæ sit.

B fiat, vtrum à sensu communi, an alia potentia perfectiori si quæratis, ego quidem ab alia potentia fieri illi proxima, & perfectiori arbitror, illa scilicet quæ ab Aristotele phantasia dici videtur. ita autem fortasse opinandum est, quoniam natura videtur semper à minus perfectis procedere ad perfectiora per certos gradus. primum igitur cum fecisset sensus imperfectissimos, & non nisi vnius generis capaces, mox perfectiorem potentiam constituit, quę sensibilia omnium generum posset comprehendere, & non vltra valeret, post quam aliam adhuc perfectiorem ordinauit, quæ & ea posset quæ commun. is sensus, & pręter ea etiam subnotiones exerceret.

Sunt autem & aliæ operationes quæ subnotioni valde proximæ sunt & quasi cū illa coniunctæ, de quibus ordine suo cōsequens est, vt agamus. nam quoniam intellectiuæ animæ finis est addiscere: assecuto autē fine semper lætitia fit: hinc accidit, vt quasi accenso discendi amore postquam subnotiones primas fecit, cupida quodammodo fiat discendi & alia, quæ illi non planè distincta offerūtur in illis multis, quæ per primas subnotiones cognouit, qppe in ijs offerūtur conuenientiæ, & differētiæ eorum: quare illa inter se comparans videt alia esse diuersa, alia similia: hoc autem q̄ dico comparare non aliud est, q̄ recipere quædā sub vno quodam modo, quo in re sunt: quæ enim diuersa sunt locis proprijs, formis, figuris, magnitudinibus, actionibus & alijs, hęc quidem anima recipit vt diuersa, iamq; componere dicitur, & diuidere. diuidere quidem, cum quędam recipit, vt diuersa, componere vero cum quędam recipit, vt coniuncta & vnita. nihil enim prohibet, quæ in aliquo diuisa sunt, in aliquo esse coniuncta. quæ enim locis proprijs diuisa sunt, & formis, & figuris, & situ, & actionibus, coniūcta esse possunt communibus locis, vt in theatro, in templo, in foro, in naui, & alijs. item & coniuncta similitudine, & actione, & subiecto, alia, & figura, & eiusmodi multis. hos ergo modos, quibus anima res concipit volentes

De subnotione, secunda opanōe phātasię, secūdū quam aīa cognoscens cōponit, vel diuidit, quō fiat & quo pacto verū vel falsum in ea sigñari cōtingat affirmādo, seu negādo: & vtra prior sit, affirmatio, an negatio.

Aīa quō cōponit, vel diuidit.

nos.

Affirmatio & negatio quid sint.

nos voce significare, adiecimus in voce, est, & non est: per est, quidem affirmationē facientes, hoc est connotantes modum, quo anima concepit quędam, vt coniuncta, & vt vnum: per non est autem significantes modum, quo anima concepit quædam, vt

Aīa qn vera, vel falsa dicatur.

diuersa. non enim in re est verbum illud est, aut non est, sed solū extrema in re sunt, & modus ille, quo concipiuntur ab anima, siue modus ille sit in re, siue non sit, appareat autem, qua de causa anima iam & vera dicitur, & falsa. vera quidem cum ita est in re, vt cōcepit, falsa autem, cum aliter concepit ac sit in re propter errorem, de quo

Nū affirmatio sit ipsa negatiōe prior.

mox dicemus. Quæsiueritis autem fortasse vtra prior apud animam sit affirmatione, an negatio. videtur enim quibusdam affirmatio esse prior, quia negare vnum de altero non possumus, nisi prius illa vt duo cognita sint. si autem cognoscuntur vt duo, necesse est vtrūq; cognosci prius, vt vnū: quare videtur anima prius dicere, hoc est vnum, & sic prius affirmationem facere. mox negationem, ꝙ hoc non est illud. Contra vero vr̄ negatio prior fieri, ꝓpterea quòd si affirmamus aliquid de aliquo, necesse est cognoscere illa, vt duo, & diuersa inter se: quare prius alterum de altero negamus, q̄ affirmemus. qua in dubitatiōe videtur mihi natura prior negatio, q̄ affirmatio, non solum propter dictam nunc rationem, ꝙ oportet quæ affirmamus prius fuisse cognita, vt diuersa & duo, sed quòd multo facilius est videre ea, quibus res inter se differunt, q̄ ea in quibus cōueniunt, & coniunctę sunt. differentię enim multę sunt: vnum autem est id in quo conueniūt. quod vero dicebatur in negatione oportere duo illa esse prius cognita seorsum, vt vnum, verum quidem est, sed illa cognoscuntur vt vnum conceptu simplici, non composito, & per enunciationem dicentē hoc est vnum, sic enim oporteret vnitatem cognitam esse, vt distinctam à subiecto. quod si etiam detur, illud pariter eueniet, vt duo illa cognita fuerint prius, vt distincta. quare omnino prior est negatio, quàm affirmatio.

De numerandi & imaginādi actu, q dicātur, qd sint & quō, & circa q̄ fieri cōtingant, & p quā potētiā.

Vt ergo ad propositum nostrū redeamus, illud resumendum est post primas subnotiōes factas, p quas plura cognoscimus multo distinctius, q̄ oblata fuissent in toto illo, quod prius apprehenditur, iam incipit anima cōpositiones facere, & negare, & affirmare vnum de altero. deinde & numerare ēt addiscit: tū & imaginari simul, & memorari, ac consequēter alia multa & maiora moliri. Prius aūt dicemus de ijs, q̄ penè cōiuncta cū subnotionibus sunt. vbi igitur post primas subnotiones didicit cōpositiones, & diuisiones facere, cœpit ēt numerare. sicut. n. primū, qd cognouit, vt

Quid sit numerare, & numerus quid sit.

vnum per se ens recepit, ita & scdm vt per se vnū apprehēdit, & tertium, & alia. qd igitur vnitate sola metitur, vnū appellauit, quod duabus, duo vocauit, quod tribus, tria, & quatuor, & quinq;, & ita de alijs in infinitum. nihil enim aliud est numerus, q̄ acceptio plurium, quatenus in vnitate conueniunt, & ab illa pluries mensurant̄.

Imaginatio quid sit, & quō fiat, & q̄ nā anima imaginari dicatur.

At vero & per idem principium post subnotiones cœpit anima imaginari. nam vbi per subnotiones plura vt plura & distincta cognouimus, si illa plura consideremus, qualiter se habent in toto aliquo, in quo coniuncta sunt, tunc dicimur imaginari. nihil enim aliud est imaginari, q̄ plura vt plura recipere, & comparare ad id, in quo coniuncta sunt, & videre, qualiter vnumquodq; sese in illo habeat: quæ operatio post subnotionem natura fit. fieri autē in oībus potest, in quibus plura esse coniuncta possunt, siue loco cōiuncta fuerint, siue situ, siue forma, siue figura, siue actiōe, siue ordine, siue similitudine, siue aliter cōiūcta esse accidat: qd maxime ostēdunt mathematici, & architecti, & pictores, & qui artes exercēt. mathematici enim & angulos, & lineas, & figuras exacte simul considerant, vt sese habent: pictores vero & hominē, & hominis partes, & partium partes vsq; ad minimas tenēt, quo ordine, quo

situ

A situ sint, & moto vno mēbro, quid agāt reliqua. Similiter & architecti circa ędificia se habent, & alij circa artes. quin imo & in ijs, quæ finguntur, sua quoq; imaginatio est, & in futuris, & faciendis. in omnibus enim & rerum ordines, & partes, vt sese habere debēt, perpēdimus: propter quod & alios bene imaginatiuos dicimus, alios male. Videte iam, quàm magna sit facultas animæ. primū enim sensibilia simplicia per sensus ipsos agnoscit: mox maiori potētia vsa sensibilia omniū sensuum dijudicat: deinde & adhuc maiorem potētiam assumens subnotiones facit, & cōfuse oblata distinguit: quo facto eorum compositiones, & diuisiones operatur, ad hęc autem & plura illa, quæ distinxit, comparat & inter se, & ad id, in quo coniuncta sunt, ac videt, quo pacto vnumquodq; sese in illo habet. has autē maiores operationes facit facultas illa, quam Phantasiam alij vocant: è nostris vero quidam cōmuni quodam nomine imaginationem appellare maluere. nos, quo melius intelligeremus rem ipsam, imaginationem non omnes has opationes vocauimus, sed vnam tantum. potentiam vero illam, quæ & hanc, & alias operationes exercet, Phantasiam volumus appellare. quanquam aliqui eam potentiam, quæ componit & diuidit, non phantasiam, sed cogitatiuam vocant, in qua est veritas & falsitas, phantasiam vero, in qua nec veritas est, nec falsitas. nos autem vnam tantum eam potentiam existimamus, quæ prędicta omnia docet.

Holum cur aliqui fortis, alij debilioris imaginationis sint. Collige oēs ex tanto viro phantasię operationes.

Hæc autem & alias multas actiones habet, inter quas & illa est, quæ memoria vocari solet. de qua diligenter agendum iam est, & vidēdum, quo pacto differat à subnotione. non est autem memorari idem, quod reseruare species, tametsi non fiat memoria nisi reseruatis speciebus. in reseruatione. n. specierum per se nulla intellectio B fit, at in memoria, reintellectio quædam fit eius, quod prius etiam intellexeramus. Fit autem reintellectio hęc, occasione cuiusdam, quod aliàs obseruauimus cum eo coniunctum, quod reintelligitur, comparauimusq; inter se, vt coniūcta, quare qm̄ species solet rem, & coniūcta referre cum re, inde fit vt occasione aliqua oblato vno repræsentetur & aliud. vt viso Dionis famulo recordatio fit & Dionis, quos aliàs comparauimus in relatione serui & dn̄i: quin & aliorum etiam recordamur, quæ cū Dione fuere coniuncta, vt quòd heri in porticu deambulabat, & cum quo, & quæ dicta fuere, & reliqua. Similiter & visa picea illa, quæ istic est, recordati fuimus & illius quā olim vidimus in hortis doctissimi viri Petri Bembi in agro Patauino, prope Nonianum ad villam Botiam, de quo fortasse dubium esse potest, quo modo fiat, quoniam hæc picea nunquam comparata fuit vt coniuncta cum Bembi picea. nihil autem refert, si hæc nuper visa comparata non fuit, dummodo forma coniuncta ipsa fuerit. cum forma enim nunc oblata coniuncta est & illa, quæ apud Bembum in Noniano agro aliàs fuit cognita: quare ex noua hac occasione recordatio facta est & alterius. Videretur autem fortasse vobis & subnotio, de qua nuper diximus, esse memoria quædam, quoniam & illa fit ad prius nota, quæ reintelliguntur distinctius occasione illius totius, in quo coniuncta, & confusa erant: sed certe differentia multa est inter eam, quam subnotionem vocauimus, & memoriā. memoria enim interiectionem quandam temporis poscere videtur, subnotio autem fit statim ad coniuncta confusa, quippe cum sensu etiam actu existente fieri possit. pręterea subnotio ad prius nota fit, sed cōfuse nota, memoria vero potest inter distincte cognita fieri, imo in memoria præsupponitur cōparatio quædam inter distincte prius cognita. videtur etiā memoria ꝓprie fieri inter ea, quæ prius nota per subnotionem fuere. quamobrem & tēpore, & natura, & ratione videtur memoria à subnotione

De memorandi & reminiscendi actu, quid nā sint & qūo fiāt: & illorum a subnotiona discrimine.

Memoria tēpore, natura, & rōne à subnotione diuersa est, & si nōnūq̄ ei admisceatur.

subnotione differre. illud tamen non nesciendum est interdum, dum memoramur, G offerri quędā vti cōfusa, & per vmbrā, ad quæ distincte cognoscēda mouetur anima, q motus nō proprie memoria, sed subnotio est. nihil enim prohibet cum memoria quādoq; commisceri subnotionē, sicuti cum distincte cognitis possunt sæpe q̄dam coniungi cōfuse oblata, aut etiam dubia. si igitur ea confuse oblata, aut dubia distinctius cognoscam⁹ sine discursu, subnotio sola fit. si vero p discursum cognoscamus, nec subnotio dicit, nec proprie recordatio, sed reminiscētia, quippe ea quæ aliàs in memoria seruauimus, cum reintelligūtur occasione aliqua, vel pmptissima sunt, & apta statim mouere animā, vel iam quodāmodo è memoria decidere, & indigēt quadam peruestigatione: vel & si non pmptissima sint, non tamē multa peruestigatione indigent, sed solum intēta applicatione. quæ ergo prōptissima sunt, & statim sese offerunt, vt aliàs collata cum illo quod occasionem præbet, memoriam facere dicuntur: quæ vero indigent perscrutatione & discursu quodam, reminiscentiam. at illa q̄ solam intentam applicationem poscant, subnotionem: vt in exēplo piccæ visæ apud Bembum in Noniano ex hac quidē quæ istic est recordati fuimus, & illius, quoniā promptissima in memoria nostra fuerat. Si vero velimus recordari, quo tēpore visa fuit, non possumus quidem, nisi ex discursu quodam, quoniam penè è memoria tēpus id decidit: quare recordati, q nos rosa plurima coronauimus, rosa autem nō nisi vere prouenit, hinc reminiscentiam fecimus, quod vere visa fuit. reminisci enim dicimur id, quod de nouo per inquisitionem addiscimus, aliàs quidem notum, sed iam è memoria delapsum. Quòd si velimus etiam eorum recordari, qui affuere; qm̄ id non admodum promptum est, videmus tamen quasi in confuso, sic quidem solā intentionem, & applicationem ad confuse oblata facientes per subnotionem recordabimur, & hunc Naugerium illic affuisse, & hūc Fracastorium, & M. Antonium D Turriū fratrem & alios. Est igitur subnotio quatenus cōfuse oblata vnū post alium noscimus, recordatio vero quatenus illi idem alias distincte cogniti fuerant, & collati loco, & actione. quid igit subnotio sit, & quomodo fiat, & quid componere, & diuidere, & numerare, & imaginari, & memorari, hoc pacto pro tempore dictum sit.

Reminiscentia qd sit, & quæ reminisci dicamur.

Memoria qd sit, hinc colligere potes. Subnotionis memorandi, ac reminiscēdi act⁹ cuius potētię sint, & quā differētiā brutis, & hoībus illos exercere conueniat: quo itē modo hoīes inter se varijs complexionib⁹ affecti eosdē producant.

Nunc à qua potentia hæc omnia fiant, & quæ sint in his differētię tū hominis, & reliquorum animalium, tum hominum inter se inquirendū est. In primis igitur nō hęc à communi sensu fieri vidētur mihi propter dictam superius rationem, q natura à simplicioribus semper procedit: quare ab ea fieri potentia omnia hæc, quæ communi nomine Phantasia appellatur, quam Aristoteles motū à sensu in actu factū dicit, hoc est à sensibilibus à sensu decisis. nam certe motus, qui primus in animam fit postquam sensus actu facti sunt, prædictas operationes facit. quod vero dicit ipse phantasiam neq; veram, neq; falsam esse, intelligendum est per se, & necessario. subnotio enim, quæ prima phantasia est, neq; vera, neque falsa est. Quòd vero eadem quoque potentia, quæ subnotiones operatur, componat etiam & diuidat, & imaginetur, & numeret, & recordetur, manifestum esse potest ex eo, quòd penè cōiunctæ inuicem sunt operationes hæ.

Qdo intelligi dēat phantasiam neq; veram neq; falsam esse.

Videntur autem & animalia reliqua easdem has operationes facere, & phantasia sua agi: verum omnia confuse quodammodo exercent, si ad hominem comparētur, & non in omnibus, in quibus homo. in vniuersum autem animalia omnia facilius & certius prædicta obeunt in ijs, quæ per sensum visus cognoscuntur, q̄ per alios sensus: quoniā visus longe plura alia ostendit, q̄ alij sensus, & magis distincte. siquidem & loca, & figuras, & motus, & actiones, & propinqua, & remota vsq; ad cœlū monstrat,

Visus plures rerū differētias nobis ostendit, quā cęteri sensus nō auditus, qa non p se, sed bñficio

A monstrat, & alia multa, quę alij sensus non monstrant. Quòd si auditus videtur fortasse multa docere, hoc quidem non per se facit, sed beneficio visus adiutus. Propter hanc causam facilius est & subnotiones facere, & compositiones, & diuisiones, & imaginationes, & recordationes, in ijs, quæ loco coniuncta sunt, quàm in ijs, quæ subiecto, & alijs. Loca enim maxime visu cognoscimus, & quæ in illis sunt, & corũ formas, & figuras, & actiones, & alia. vnde & pueri, & plebs de ijs maxime loquuntur, quę coniuncta locis viderunt. quinimmo & inter animalia, multa è brutis sunt, quę melius recordantur locorum, quàm homo: qua in re miraculum præbent canes & equi, viam aliquam semel aut iterum emensi. inter homines quoque, qui brutis vicini sunt, hac locorum memoria plurimum valent. Famulus esse solebat mihi, dum Turrianus pater in academia Patauini primũ Suggestus locum obtineret, qui cum paulo supra bestiam foret, tamen si aut equitare, aut nauigare, aut aliter proficisci contigisset, omnium ordine viarum, diuerticulorum, domorum mira quadam recordatione pollebat. quod ego puer adhuc, quasi indignans, quòd homo morio mihi adeo præstaret, solebam apud Hieronymum Turrianum patrem meum dolere. At ille subridens, Tace solebat dicere, quoniam hic bestiam sapit.

Visus adiut' ad disciplinas plurimũ valet.

Loco coniũcta facilius imaginamur ac recordamur his quæ subiecto, & aliis coniuncta sunt.

Multa è brutis melius recordantur locorum, quã homo, & inter homines qui brutis vicini sunt.

Quæ vero subiecto coniuncta sunt, non facile est à subiecto distinguere, & inter se: tum quòd sæpe pluribus sensibus indigemus, tum quòd subiectum esse ab accidente distinctum non cognoscimus, nisi multo post. quę vero similitudine sunt cõiuncta, in multis quidem facile est subnotiones & alia facere, in multis vero non facile, quoniam similitudinum quædam patentiores sunt, quędam latentiores, & alię sunt in substantia, alię in accidentibus, alię in causis, aliæ in effectibus, vnde & transumptiones & epitheta sumuntur. quę vero tempore sunt coniuncta, nihil prohibet & bruta etiam cognoscere, sed confuse admodum, quoniam nec tempus cognoscunt, nisi confusa quadam notitia in motu quorundam. quæ autem horis, diebus, annis coniuncta sunt, solus homo potest cognoscere.

B

Inter homines porrò alij subtiliter, prõpte, ordinate subnotiones & alia obeunt: alij ruditer, segniter, & inordinate: & hi bene in vno sensu, male in alio: alij bene in vno genere rerum, alij in alio. horum omnium causæ in vniuersum duæ sunt, vna principalis, alia subsequens. principalis est mala dispositio, vel bona sensuum, & potentiæ illius, quæ intelligit quæ bona, vel mala dispositio consistit in bona, vel mala complexione, vel compositione organi, & mensura spirituum: qui calor naturalis dici solet. ex quo sequitur & alia, quæ mox causa est bene, vel male obeundi prædictas operationes. est autem vel voluptas, vel displicentia obeundi, qui enim bonam dispositionem habent temperaturæ, & compositionis, & calorem naturalem idoneum, vel simpliciter, vel in aliquo sensu, etiam cum voluptate operantur, quia valent assequi. tales autem prędicta exercent prompte, subtiliter, & ordinate, vel simpliciter, vel in eo, in quo bene dispositi sunt. quippe nascimur omnes ad certa inclinati, quæ & intenti, & cum voluptate facimus. qua de causa auari circa pecuniam incredibili quadam industria & subnotiones, & imaginationes, & enumerationes, & memorias exercent, ad reliqua alioqui rudes: alij circa amores, alij circa lusus, alij circa philosophiam, & ita in alijs. contra vero, qui prauam habent dispositionem, & calorem nõ naturaliter se habentem, vel simpliciter, vel in aliquo, ij vel non possunt obire prædictas actiones, vel perperam obeũt: pręcipue quibus calor est multus quidem, sed extraneus circa sedem animæ: similes enim ebrijs sunt. quare sine vlla voluptate omnia peragunt, immo cum labore, & displicentia. vnde nec attentionem adhibent,

Horis, dieb', & annis coniuncta solus homo cognoscit, ac memoratur.

Hominũ nõ nulli imaginãtur, & memorantur aliqua potius, quàm alia, varijs cõplexionibus affecti, & ad diuersa inclinati.

hibent, & omnia prave exercent. Sunt tamen nonnulli, qui attentionem non adhi- G bent, & propterea sæpe rudes circa quædam videntur, non quia male dispositi sint, sed quia quædã vel contẽnunt, vel melioribus intenti divertuntur ad alia. sed de his velle minutissime dicere, infiniti laboris esset. quare ita in vniversum dictum sit.

Cur sępius repetita sic firma in memoria permaneant, vt ęterna videantur. nõnulla vel familiarissima ac sępius dictã difficile memoremur, quædã nec cogitata, aut opinata in memoriam subeant.

Circa memoriam tamen quædam videntur quæsitu digna. ac primum quî fiat, vt sæpius repetita adeo firma in memoria figantur, vt æterna quodammodo fiant. Deinde cur accidat nobis sæpe volentibus, vt quædam, vel familiarissima, & millies dicta non possimus ad memoriam reducere, & nominare: quandoq; vero nonnulla subeant in memoriam, quæ nunquam opinati essemus, quorum nulla apud nos consideratio fuit.

Quòd igitur sæpius repetita valde memoriæ insideant, manifestum est omnibus. quid vero acquirat repetita species in intellectu, non solum manifestum non est, sed valde occultum videtur. si enim species (vt diximus) omnes simul sunt, & vno in pũcto oẽs, quidnam acquirere põt illa, quę centies repetita est? non. n. intensior per se ipsa fit, quanquam animã millies moveat. relatio enim quædam est, quod intelligere dicimus, siquidem nihil aliud est, quàm repræsentatio quædã. igitur quanquã millies repręsentet, non tamen propter hoc videtur intensior per se fieri. quare, si non intenditur per se, quidnam per Deos acquirit, vt adeo æterna in memoria reddatur.

Species sępius repetita, potentior cum fiat, diutius memoria retinetur.

Fortasse igitur (vt opinor) dicendum est repetitam speciẽ, tametsi forte nullo alio immutetur, hoc tamen magnum, & præcipuũ acquirere, ꝙ in pluribus coniunctis potentior fit. diximus. n. speciem cũ modis suis, & coniunctis reservari. quã ob causam, quoties iteratur, & repetitur, toties eadem reservatur cũ ijs coniunctis, cũ quibus intellectiones fecit. coniuncta vero dictum est, vnum referre aliud, & repręsentare consuevisse. quocirca, quæ in pluribus coniunctis est species, ea promptior est, vt intellectum moveat, & memoriam faciat, ac maxime reservetur. vt si quis heri Dionem vidit in porticu disputantem, hodie in foro orantẽ videat, cras navigantẽ, tunc quidem accidit Dionis speciem valde præsentem in anima esse. reservata enim prima die fuit cũ suis cõiunctis, tẽpore scilicet, loco, actione, habitu & alijs. similiter & die secũda reservata fuit cum suis coniunctis: ac similiter tertia. Igitur, sicut ex prima die & coniunctis potest quis Dionis reminisci, ita ex secunda, ita ex tertia, & alijs potest. quam ob rem Dionis species in valde multis potentior est, à quibus possit ad memoriam deferri. qua de causa & vniversalia maxime nota esse consueuere. hominis enim species, si non ex Socrate in animam pervenit, at ex Platone, & Callya, & alijs multis accessit. ꝙ si de aliquo memoria pereat, at perstat tamen ex alijs multis. De vniversalibus tamen postea dicemus, quomodo & magis nota & minus nota esse possint, q̃ particularia. hoc ergo primum acquirere repetitam speciem censendum est. D

Vniversalia sunt maxime nota.

Spẽs sæpius repetita, i eo, ꝙ qualitas, intendi põt.

Fortasse aũt & secundũ se ipsam intendi opinandum est. duo enim in specie repetita sunt: alterum, ꝙ ipsa secundum se qualitas quædã est, secundum quã ens per se est, & absolutum: alterũ vero est esse, quod habet, quatenus repręsentativa est: secundùm quod relativum quoddam est. quatenus igitur qualitas quædam est, & absolutum ens, eatenus intendi potest sæpius repetita. sicut enim ex duobus luminibus vnum fit lumen intensius, ita ex duabus, & tribus, & decem speciebus vna intensior fit: intensior autem facta, & in plures spiritus diffunditur, & profundius figitur.

Familiarissima difficile memoramur & nominamus ex ipsa eius, quod occurrit, similitudine.

Quo aũt pacto fiat, vt sæpe non possimus notissimorum, & familiariũ recordari, ego hac de causa arbitror evenire, ꝙ eo tempore alia quædã sese offerunt nobis, quæ similitudinem aliquam habeant cum eo, quod quærimus. aliqua enim conveniunt

A in nomine, vel in principio, vel fine, alia conueniunt in persona, vel figura, vel motibus, vel aliter. ergo volentibus nobis familiare aliquod, & notissimũ nomen proferre, fit quidẽ sæpe, vt non hoc, quod quærimus, occurrat, sed aliud, quod conuenientiam habet cũ familiari vel in principio, vel fine, vel medio. Cur aũt hoc aliud minus familiare prius occurrat, quàm id, quod notissimum est, & magis familiare, si quæratis, dicendum (vt mihi videtur) in eiusmodi casibus occurrere prius ipsam conueniẽtiã, in qua cõuenit vtrunq; , sub qua per inaduertentiam quandã interdum occurrit consequenter minus familiare: quod cum videamus non esse illud, quod quærimus, confunditur paulisper anima, ex quo etiam magis obliuiscitur quæsiti nominis. ꝙ enim cũ confunditur anima, confundatur etiam memoria, ostendũt verecundia, & timor. sæpissime. n. ob hæc obliuiscimur, & compositas orationes, & verba. Heri volẽti mihi proferre Dorotheæ nomen alioquin mihi notissimum, & millies prolatum, accidit tamen, vt nunquam inuenire potuerim, sed modo Theodora occurrebat, modo Timothea: quæ nomina in parte cõuenientiam habent cum Dorothea. cuius rei causa primum fuit, ꝙ per inaduertentiam (vt accidit) non comparauerã partes nominis quæsiti in ordine suo, ita vt Doro præcederet, Thea vero sequeretur: sed modo occurrebat, quod cũ Thea conuenientiã habebat vt Timothea, modo, quod conueniebat cũ Doro, & cum Thea, sed peruerso ordine, vt Theodora. in qua perplexione ita mens confusa manebat, vt nunquam fuerim recordatus quæsiti nominis, nisi tum, cum sublata confusione me etiam nolente occurrerit Dorotheę nomen.

Anima confusa cõfundi & memoriã verecũdia ac timor ostendunt.

Quo aũt modo quædam sæpe in mentem veniant, quę nunquam opinati essemus, cum neque de ijs per multum temporis cogitauissemus, causa est aliqua latẽs B similitudo, quæ casu aliquo tunc occurrit, sub qua memoria fit coniunctorũ, quanquã antiquissima fuerint. quæ aũt sit latens illa similitudo, ꝗ hasce memorias excitet, difficile certe est dijudicare, adeo multa sunt, quę apud animam obuersantur, vt patet in somnis, & ægritudinibus: propter quæ sæpe eorum etiam reminiscimur, quæ pueri egimus. ac de primis phantasiæ operationibus ita pro tempore dictum sit.

Inopinata, ac minus cogitata in mẽtem sæpe magis veniunt ex latẽti quadam similitudine.

Nũc sequitur, vt perquiramus, quo modo ea cognita sint, quæ speciebus carent, & quid sit abstrahere, & fingere, & quomodo separet anima, quę coniuncta sunt, & coniungat, quę separata, & demum quid sit vniuersale, & quomodo fiat.

Quæ nam, & quõ per alienam, vel propriam speciẽ intelligam?: Quõ itẽ diuidi sã vt coniuncta, & coniuncta, vt diuisa intellectus intelligat.

Quòd igitur non omnia proprias habeant species, dictum est prius. videntur. n. solum illa habere species, quæ accidentia vocantur, & per se mouere sensus possint, calor, frigus, humor, siccitas, sonus, lux, color, odor, sapor. durum vero & molle, asperum, lene, rarũ, densum modi dictorum sunt: modi quoq; sunt figura, & quantitas, & alia his coniuncta, quæ per se non cognoscuntur, sed cum alijs. sunt igitur quædã, quæ nec proprias habent species, nec coniuncta sunt cum habentibus, quædam vero non habent per se species, sed tamen coniuncta sunt cum habentibus, & modi eorum sunt. quæ ergo nullo pacto species habent, neq; coniuncta sunt cũ habentibus, oĩa cognita sunt per alienas species, per similitudinẽ vel dissimilitudinem aliorum quę quidẽ primum conceptu quodam generali concipiuntur aut entis, aut rei, mox attribuentes ijs quędam similia aut dissimilia reperta in alijs, intelligentiam illorum facimus. ita Deum & alia immaterialia cognouimus, ita & substantiam ipsam. siquidem scientes nos, quid sit causa, quid primum, quid motor, quid corporeum, vocauimus quidem Deum, quod esset causa prima, & primus motor, & incorporeum. alia uero separata cognouimus, incorporea quædam concipientes, verum non primas causas, sed secundas. substantiã autem, scientes, quid sit esse in alio,

Deum & immaterialia quõ per alienã speciem cognoscamus.

&

& non eſſe, ac videntes oportere nos aut in infinitum ire, aut perueniendum ad aliquid, quod non in alio eſſet, ſed per ſe ſubſiſteret. hoc ergo ſubſtantiam appellauimus. omnia igitur hæc per alienas ſpecies intelleximus. motus autem cognitus fuit ex loci mutatione. Dione enim recedente à priore loco, & rurſus ex alio, & alio, hanc quidem ſucceſſionem continuam motũ vocauimus. non.n. aliud eſt motus, quàm modus, quo aliquid intelligitur ſucceſſiue aliter & aliter ſe habere in loco. Tempus quoq; ſimili modo ab anima comprehenſum fuit ex cognitione motus. partes enim motus comparans ipſa, & menſurans videt hanc quidem eſſe, illam vero non eſſe, fuiſſe autem continuatã cum ea, quæ eſt, aliam vero nec eſſe, nec fuiſſe, fore autem, vt quandoque & illa ſit: quare illam quidẽ, quę eſſet, pręſentem vocauit, quę vero fuiſſet, præteritã dixit, reliquã uero futuram. Neq; tempus autem, neque motus, quatenus continui ſunt, & partes habent, eſſe videntur niſi in anima, quod vero de ipſis extra animam eſt, inſtans dicitur, & hic ſiue ibi. Quæretis autem fortaſſe, quomodo futurum cognoſci potuit, quoniam, quod non eſt, non uidetur poſſe intelligi, ad quod dicendum cognitum fuiſſe futurum ex ſimilitudine pręteriti, quoniam partes præteriti comparans anima vidit quaſdam ita ſe habuiſſe, vt, cùm prius non eſſent, mox præſentes & ipſæ factæ ſint, ex qua ſimilitudine videt ita fore in reliquo motu. non igitur ex ſpecie propria cognitum fuit futurum, ſed ex ſimilitudiue.

Motũ ex ipſa loci mutatione, & tempus ſecundũ eius partes ex motu quõ cognoſcamus.

Tẽpus & motus eſſe hñt tñ in anima quo cõtinua quædã ſunt. Futurum ex pręteriti ſimilitudine cognoſcimus.

Poteſt autem anima, & quę cõiuncta ſunt, ſeparare, & quę ſeparata, coniungere. verum, cum alia loco coniuncta ſint, alia ſitu, alia ordine, alia ſimilitudine, alia ſubiecto, alia tempore, alia alijs, facile quidem eſt, quę loco communi coniuncta ſunt, ſeparare, hoc eſt recipere vt diuiſa: quoniam locis proprijs ſeiuncta ſunt, & formis, & figuris, & alijs. in vniuerſum autem, quæ eſſentijs & formis diuiſa ſunt per ſe, quocunque alio modo ſint coniuncta, nõ difficile eſt ſeparare, vt albũ, & nigrũ, & odor, & ſapor, & lux, & ſonus: at, quę vnum ſunt cum ſubiecto, non adeo facile eſt diuidere, & ſeorſum à ſubſtantia intelligere. Locum tamen à ſubiecto ſeiunxit anima, videns ſubiectum mutatum loco: vt ſi Dion mutaſſet locum, tum quidem Dionis ſpecies illum dupliciter repręſentat, & cum loco priori, & ſine ipſo. quare iã anima intelligit Dionem & ſine loco priori, & locum ſine Dione. quare illa, vt duo & diuerſa intelligit. ſimiliter autem, & quod Vbi vocant, ſeparauit à ſubiecto. differt autem vbi à loco, quanquam interdum & ipſum vbi vocetur locus, ꝗ locus proprie eſt ſuperficies ambientis, ſed mobilis, vt aeris, aut aquæ, & ſimilium, quæ immoto ſubiecto locato mutari poteſt: at ipſum vbi ſuperficies eſt ambientis corporis, inquantum corpus, quæ immutabilis per ſe eſt, & penes hanc motus attenditur rei, quæ moueri dicitur. non enim moueri dicitur columna, eo, ꝗ aer circundans mouetur, ſed tum ſolum moueri dicitur, cum ipſa vbi mutat, & aliter atque aliter ſe habet ſucceſſiue ſecundum diuerſa vbi. ſeparat igitur & hęc anima, intelligens rem ſine ipſis, & ipſa ſine Dione. Similiter, & ſi de albo fiat niger, & de calido frigidus, & de quieſcente moueatur. omnia enim hæc & coniuncta intelligit, & ſeparata.

Quæ coniuncta intellect⁹ ſeparare ualeat, & quæ diuiſa cõiungere.

Poteſt etiam, quæ ſeparata ſunt, vt coniuncta recipere ex ſimilitudine eorum, quę prius coniuncta vidit, mox ſeparauit. ex hac enim ſimilitudine voluptate quadã permota imaginatur, quæ ſeparata recepit vti coniuncta, vel loco, vel ſubiecto, vel aliter. quare & chimeras, centauros ſibi fabricat, & hortos, & palatia, & demum poeta fit. Habet autem fortaſſe dubitationem vtrum & bruta ſimiliter imaginari poſſint, & coniungere, quę ſeparata ſunt. ac quidem arbitror & illa conſimiles quaſdam imaginationes ſibi facere. nam lupi & ſtabula imaginantur, & in ijs oues, & canes

Bruta etiam poſſunt ſeparata coniungere.

nes

A nes, & custodes: quin & somniant, & terrentur ab ijs, quę non sunt.

Sed iam tẽpus est, vt de ipso vniuersali dicamus, quid sit, & quomodo fiat: quod video à vobis expectari. sed nescio certe, cõsultiúsne sit negociũ hoc silẽtio inuoluere, an magis (vt puto à vobis desiderari) audacter prosequi. nã profecto, si prosequamur, videtur quidem non posse fieri sine iniuria multorũ, & sine nota temeritatis cuiusdam. siquidẽ omnes ferè, qui de vniuersali scripsere, & ipse etiã Aristoteles (vt apparet) videntur aliter existimasse de vniuersali, ac nos in præsenti opinamur, & dicturi sumus. Verum enimuero hoc sacro in loco Dijs syluę huius prę sentibus, liceat nobis, quæ existimamus, proferre: quæ si à vobis fuerint approbata, exeant etiam foras, sin vero fuerint non planè accepta, has inter arbores & nemora iaceant abscondita, ad iudicium bonorum Deorum, qui istic habitant.

Quo nã modo, & à qua potentia fiat ipsum vle, tũ ex aliorũ, tũ ex ꝓpria sententia. Quæ item ex vlibus sint nobis prius nota, an quæ minus, an q̃ magis vlia sunt.

Vidétur igitur ò amici omnes ferè, qui sese è peripathesi philosophos faciunt, separatum quendam intellectum inducere, quem agentem vocant, à quo fiat vniuersale. facultatem. n. illi attribuunt è sensibilibus terũ simulachris (quæ Phantasmata appellãt) simplex ipsum vniuersale, & purã ideã extrahere: quæ nõ hoc, nõ illud, sed simplicem ipsam naturam repræsentat, denudatam ab omnibus ijs, quæ cum singulari coniũcta erant. atq; hoc intelligibile iam vocãt, cum prius sensibile tantum foret. qua de re diligẽter considerandum est. si enim per nos ipsos absque vllo separato intellectu possimus vniuersale facere, bene erit abstractũ illũ intellectum labore hoc leuare, q extra nos existẽs sat fœlix se ipso est, & nr̃as operationes à nobis fieri finit.

Vle nõ fit ab extrinseco quodã intellectu ex ipsis phãtasmatibus ope quodam abstractionis.

Quoniã igit' dicunt extrinsecum hunc intellectũ ex sensibiliũ rerũ simulachris extrahere ipsum vniuersale, pcunctari eos licet, quidnã sit hoc, qd extrahere dicũt. nã

B alterum duorũ videntur mihi posse dicere. vnum est, ꝙ intellectus ille speciem quãdam nouam, efficiat ex illo simulachro, quæ nata sit solum vniuersale repręsentare: alterum est, ꝙ nulla species noua fiat, sed tamen phantasma, in quo includitur natura vniuersalis, de re vniuersaliter tantum repræsentet illi intellectui, q de se abstractus est, & materiale nullum potest recipere. Si igitur intellectus ille nouã quandã speciẽ efficit, quæ vniuersale referat, monstrum profecto audire mihi videor, separatã scilicet substantiam species facere: quando obiecta sunt, quæ species faciũt vtpote imagines suas. ꝙ si intellectus ille nõ facit speciem nouã, sed tamen non intelligit, nisi quã phantasma naturã de se vniuersalẽ includit, illãq; recipit sine ijs, quę singulare comitant', tunc quidem quęrendũ est, quomodo id fiat: nunquid ꝙ intellectus ille mutet phantasma ab eo, quod erat, an non mutet. siquidem enim non immutat, nec quicq̃ in ipsum facit, nõ video, qũo ipsum idem manens nõ eodẽ modo repræsentet: at vero si ipsum immutat, dicant p Deos, quænam actio illa sit. nam si dicant (vt quidam aiunt) irradiare intellectũ illum super phãtasma, & denudare ipsum à cõditionibus singularium, metaphorica quidẽ & poetica istæc vidẽtur, & si poeta aliquis ita dicat.

Impugnatio satis valida cõtra quosdã minus recte sentiẽtes de vlis ꝓductione ab extrinseco intellectu.

Ollis diuina super mens
Astat magna, micans: cuius radiata nitore,
Quæ fuerant obscura prius simulachra, repente
Fiunt coram anima, claraq; in luce refulgent.
Non aliter, quàm, quæ cæca sub nocte tenentur,
Si feriat rutilum Solis iubar, omnia late
Splendescunt, pulchraq; petunt in luce videri.

Si ita inquam poeta dixerit, laudabimus quidem ipsum, philosophum autem nõ laudabimus, qm̃ neq; lucet separatus intellectus, neq; intelligo, quid sit radiare, &

denudare phantasma. ꝙ si dicatur nihil fieri nouum ab illo intellectu in phantasma, C neque immutari, non repræsentare tamen ipsum illi intellectui, sicut Socrati, & Platoni, sed vniuersaliter tantum propter naturam intellectus abstractam, cui non repræsentat phantasma, nisi quam naturam simplicem, & vniuersalem includit, equidem sic ego non video, quid ad Socratem, & ad Platonem faciat repræsentatio illa, quæ abstracto intellectui fit, si Socrati, & Platoni singulare ipsum repræsentat. adde, ꝙ miraculum magnum videtur phantasma in alio existens, vt in Socrate, repræsentare tamẽ extrinseco intellectui vniuersaliter: primum ꝙ separatæ hæ substantiæ per se, & per essentias suas intelligũt, non per species, & per phantasmata: deinde ꝙ nec species vlla potest repræsentare nisi illi, in quo est non sunt autem phantasmata in abstracto intellectu, sed in Socrate, & Platone, & Callya. Porrò maius quoque miraculum videbitur, si dicatur intellectionem abstracti intellectus communicari Socrati, & Platoni, quo & ipsi vniuersale intelligant. non enim apparet modus, per quẽ fieri possit hæc communicatio. propter hæc igitur, & alia multa, quæ præterimus sinentes valere intellectũ hũc abstractum, & se ipso gaudere, perquiremus nos, an p eum, qui in nobis est, intellectum & fieri & cognosci possit vniuersale. ad quod fores quodammodo aperuimus paulo ante, cum ostenderemus animam posse separare, quæ coniuncta sunt. nunc interna magis, & penetralia sunt adeunda.

Vniuersale longa intellectus I subnotionibus, compositionibus, & separatiõibus, exercitatione fit.

Supponentes igitur illa omnia, quæ dicta sunt, constituamus non fieri vniuersalia à nobis statim enatis, sed nõ nisi multo post, & adultioribus factis, & exercitatis in subnotionibus, & compositionibus, & separationibus coniunctorũ: quod signũ esse potest non fieri vniuersale ab intellectu abstracto: si enim ab ipso fieret, vtique & in infantibus fieret, in quibus iam phantasmata sunt. D

Fit autem (nisi fallor) vniuersale per hunc modum in nobis. visa, exẽpli gratia, niue, multa quidem cum ea (vt diximus) coniuncta sunt, albedo, figura, locus, situs, & alia. ex hoc igitur singulari ĩpossibile est extrahi vniuersale, si hoc apud animam est primum vniuersale futurum, ante quod nullum aliud est factum. quare necesse est & aliud simile singulare videri ab ipsa. sit ergo hoc, lac. lã igitur & nix, & lac in anima sunt, & hinc principium est quoddam ad vniuersale albedinis. nam statim, vbi post cognitionem niuis oblatum est lac cum suis coniunctis, recordatio statim fit & niuis, & coniunctorum cũ niue. apprehẽdit ergo illa duo anima, & vt duo, ac diuersa, & vt vnum hoc est similia. dictum est enim supra, quomodo hæc fiant. rursus igitur appetitu noscẽdi illam mouẽte videt ea, in quibus differunt, quòd locis, quòd formis, & figuris differãt: tum videt & id, quo cõueniunt: atq; hoc videt esse sine lacte, qa est in niue diuerso à lacte, ac etiam videt esse sine niue, quia est in lacte. Deinde videt esse sine loco niuis, quia est loco lactis, tum & esse sine loco lactis, quia est in loco niuis: similiter & esse sine figura niuis, quia est in figura lactis, & etiam sine figura lactis, quia est in figura niuis: ac breuiter videt esse sine coniunctis cum niue, quia est in coniunctis cum lacte, quæ diuersa sunt: necnon & sine coniunctis cum lacte, quia est cum coniunctis cum niue. quapropter species albedinis iam in intellectu est multis modis. primũ enim in niue, & cõiunctis cum niue: deinde & in lacte, & coniunctis cum lacte: & sine niue in lacte, & sine lacte in niue: mox & sine coniũctis cum niue, & similiter sine coniunctis cum lacte. separata igitur iam est, & recipitur natura albedinis, cũ per se repræsentetur quidem ipsa & sine niue, & sine lacte, & sine cõiunctis eorum. quòd si & alia quoque alba videamus, aut etiam imaginemur, cerussam, parietẽ, & alia, in omnibus quidem consimilis cõsideratio fiet, quòd

natura

A natura illa & in omnibus eſt,& ſine quolibet. quapropter tandẽ ſpecies albedinis repræſentat vnũ quoddã in multis,& per ſe, ſine vnoquoq; illorũ, atq; hoc eſt, quod vniuerſale appellamus,quod vnũ in ſe eſt,& ſine qualibet parte eorũ, in quibus eſt. primũ igit̃ vniuerſale,quod à nobis fit,non ſine quadã difficultate,& animę inquiſitione perficitur:vbi vero vnum,aut duo,aut tria confecta ſunt,tum tanta promptitudine reliqua fiunt, vt etiam ex vno ſingulari vniuerſale extrahamus. quare mox vniuerſalium plena eſt anima.ſicut autem ex ſingularibus,quæ ſpecie vnum ſunt,fit vnũ vniuerſale,ita & ex pluribus ſpeciebus,quæ vnum genere ſunt,ſuum abſtrahitur vniuerſale:ita & ex ijs,quæ plura genere ſunt vſq; ad generaliſſima.hoc ergo pacto fieri vniuerſale cenſendũ eſt,ſi & ipſam etiã experientiam conſulamus. ſicut aũt è lacte,& niue vniuerſale albedinis fit, ita & coniunctorum ſua vniuerſalia, & ideæ extrahuntur.quare & vniuerſale loci, & figuræ, & quantitatis, & numeri, & aliorũ conficit̃.propter quod potentia hæc animæ,quæ ideis eſt plena,diuina quodammodo eſt,& ſolus hic intellectus appellatur.ille vero intellectus, qui nondum quicquã intelligit,ſed nudus eſt,& veluti tabula eraſa,ſimpliciter intellectus non dicit̃, ſed intellectus in potentia. Fortaſſe autem & tertius alius eſt intellectus,qui ſenſibilibus phãtaſmatibus eſt plenus:q nec ꝓprie intellectus dicit̃, ſed à quibuſdã paſſiuus vocat̃,eo ꝙ circa ipſum verſet̃ extrahẽdo ille,q ideas,& vniuerſalia cõficit, q actiuus vocari põt,eo ꝙ,q ſingularia & ſenſibilia ſũt,vniuerſalia actu & ĩtelligibilia efficiat & hic ſolus diuin⁹ eſt,& ęternus,qm̃ idẽ fit intellectus,& intelligibile.vtrum aũt de his ita opinatus Ariſtoteles fuerit,& hoc pacto fieri vniuerſalia exiſtimauerit, tẽpus nõ eſt nunc examinare. Cùm igit̃ vniuerſale fiat ꝓdicto modo,iã & illud videri poteſt,qđ ſupra ĩ dubiũ reuocauimus, vtrũ vna eſſet ſpecies in ſenſu,& intellectu,qm̃ B videbatur diuerſa propter vniuerſale,quod in ſenſu non eſt.iam enim manifeſtum eſt vnam eſſe & eandem ſpeciem in vtroque,ſed modis diuerſis.in ſenſu enim eſt cõfuſa & coniuncta cum alijs cõiunctis, in intellectu vero ſeparata, & diſtincta,ac ſic vniuerſalis facta.dico autem eſſe factã vniuerſalem non ſecũdum eſſe, quod habet, quatenus vna quędam qualitas eſt, ſic enim ſingularis eſt:ſed vniuerſalem,quatenus imago eſt,& repræſentat. Inter vniuerſalia vero,ſiquis quærat, quæ nã extrahantur prius,an minus vniuerſalia,an genera & magis vniuerſalia, dicẽdum, quòd ſemotis caſibus ſemper minus vniuerſalia abſtrahuntur prius.oblatis ſiquidem Socrate,Platone,boue,arbore,lapide, prius vniuerſale hominis educitur è Socrate,& Platone, quoniam ſimilitudo,quę in ijs eſt,& maior eſt,& fortior,quàm quę inter Socratem & bouem,& inter Socratem & arborem,vel lapidẽ.Porrò poſt vniuerſale hominis ea ſimilitudo,quæ inter Socratem eſt & bouem, ſuum prodit vniuerſale, animal: mox fit viuens:mox corpus.ſemper enim,quod ratione totius habet, primo occurrit,& notius eſt.homo autem totum quoddam eſt,cuius partes ſunt animal, viuẽs, corpus:animalis vero partes ſunt viuens,& corpus:viuentis vero corpus.verũ factis iam & adultis nobis,atque exercitatis in abſtractionibus,notiora,& promptiora nobis occurrunt, quæ ſunt magis vniuerſalia,quoniam ex pluribus ſunt repetita,& habitu quodam firmata:& vt talia rationem totius habent.totum enim quoddam eſt animal reſpectu hominis, & bouis, quæ partes animalis ſunt:porrò viuens totum quoddam eſt reſpectu animalis,& arboris. neque inconuenit idem eſſe modo totũ, modo partem reſpectu eiuſdem,verum non ſecundum eandem rationem. hominis enim pars eſt animal, ſi partes eſſentiales quæras: idem homo pars eſt animalis, ſi partes integrales conſideres. ſed de his alia quædam in ſequentibus edicemus.

Quid ſit vniuerſale.

Vniuerſale à quo intellectu fiat.

Eadem prorſus ſpecies eſt quę ĩ ſenſu, & in intellectu.

Magis vniuerſalia, quę minus vniuerſaliũ partes ſunt, poſterius nobis innoteſcunt ipſis minus vniuerſalibus.

Totũ & partes reſpectu eiuſdẽ rõne, tamen diuerſa, vnum, & idẽ aliquid eſſe poteſt.

Ac de subnotione quidẽ, & compositione, & imaginatione, & memoria, necnõ & quid sit abstrahere, ac demum quomodo fiat vniuersale, hactenus dictũ sit. reliquũ esset de æstimatiua appellata potentia, & de vocatis secundis intentionibus nõnulla dicere. verum, quoniã hęc lõge post fiunt, & non nisi postq̃ & ratiocinationes excernimus, prius quidẽ de ratiocinio agamus, mox & de his, & alijs, q̃ supersunt. sed bene erit, vt oĩa hæc ad meridianas horas remittamus: iam enim quodammodo fessi sumus, & hora interpellare nos videtur. quare pſenti disputationi finẽ imponemus, ac rogabimus puerum nostrum, vt ad recreandos animos omnium aliquid canat. & ille mandato à Naugerio accepto temperata suauiter cithara, sic cecinit.

Lyncas nec acreis aduehe, neu gere
Thyrsos, Venustum nec tege casside
Horrente vultum, sed tenero veni
Cinctus tempora pampino:
Tuisq́, mitis & placidus sacris
Adesto, qualem te memorant, iugo
Bactris subactis, in medio Deũm
Conuiuam Ioue cum patre
Sedisse, circùm Dijs resonantibus
Heu ohe: pharetra cum posita tuas
Laudes eburna grandiloquus lyra
Latona cecinit satus.
Ereptus igne vt fulmineo Iouis
Bis natus infans duceris ad Deos.
At tibi magnis plausibus omnium ad-
Risit cælicolũm cohors.
Nanque ore pulchro talis erat color,
Rubente qualis enitet in rosa.
Tum prominebat exilientibus
Sacrum corniculis caput.
Tyrrhenus vt te nauita deprecans
Sero, furoris, numinis & tui
Expertus iras squammeus in mare
Piscis desilijt rate.
Sensit Lycurgus vitibus impiam
Ausus securim immittere: sensit &
Cohors gigantum trudere tum rata
Alto cælicolas polo.
Tu Gange victo miles ab vltimis
Indis triumphos victor Io refers:
Et redeunt i Susa & Achæmenes
Aras constituunt tibi.
Fremunt in altis orgia montibus
Heu ohe: soluta per iuga Thyades
Crines in auras, raucisonis replent
Altum cornibus æthera.

Quibus dictis ac collaudatis surreximus.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII DE INTELLECTIONE

LIBER SECVNDVS.

AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.

Quàm mirabilē natura ipsa hominē fecerit, & q̃ ei munera fuerit miro ordine elargita.

QVICVNQVE ille Trismegistus RHAMNVSI fuit, qui Theologica quædam nobis reliquit, rectè profectò dicebat miraculum maximum esse hominem. cuius si structuram, membrorum formas figurasq́; si fines spectes, si artificia, per quæ fines illos consequātur membra, & operationes exerceāt, alias quidē propter se ipsa, alias propter alia: tum vero & operationes ipsas animaduertas, qua industria obeantur, nihil profectò admirabilius videbitur à Deo, & natura factum. Ex operationibus vero omnibus illæ maxime admirandæ sese offerūt, quę ad cognitionē pertinent. de quibus Turrius partim superioribus disputationibus pertractauit, partim tractare sub meridianas horas promisit. ergo id tempus cùm iā aduenisset, omnesq́; maximo quodam desiderio audiendi reliqua, venissemus eandem ad Syluam, consedissemusq́; in corona, ille ita sermonem suscepit.

B Hactenus ò amici circa intellectionem audiuistis, quanta industria natura procedat primum enim à simplicissimis, & imperfectis exordiēs, ad maiora, & magis admiranda progreditur. nam cum sensus ipsos fecisset, qui propter imperfectionem non nisi genus quoddam vnum rerū pcipere possent, tum potētiam aliam statuit, q̃ sensibilia illorū omnia dijudicare valeret. deinde, vbi etiam ordinasset, quo pacto ea sensibilia seruari possent in intellectu, ab hac & aliam potentiam cōstituit, quę perfectiori modo quodam, & appetitu discendi impulsa, sensibilia ipsa quasi per tenebras perquirens nunquam cessaret, donec singula distinxisset, mox distincta cōsideraret, vt & inter se, & in eo, in quo coniuncta fuerant & oblata, sese haberēt: tum & differentias, & cōuenientias eorum intuita cœpit & enunciationes facere, & cōponere, ac diuidere, numerareq́;, & memorari. ad hæc autem & appetitu eodem ducta potuit, & quæ separata erant, coniungere, & coniuncta separare, ac demum simplices rerum ideas abstrahere, & ijs impleri, ac diuina fieri. nam & cognitionem illam Dij maxime habent. Nunc superest, vt & alias operationes prosequamur, quæ perfectiores etiamnum sunt. primumq́; de ea agamus, quā Græci dianian, nos ratiocinationem siue discursum appellamus: qua tot artes, tot scientiæ inuentę sunt, ac illa tādem omnia, quæ sub cœlo, quæ supra, & cœli ipsi, & Dij, & diuina fuere cognita.

De rōcinio & d̄ quatuor ratiocinandi modis, quid sint, & quo fiant videlicet exemplo, enthymemate, inductione, & syllogismo t nec plures eē q̄tuor pdictis.

Igitur cum eorum, quę ab intellectu apprehēduntur, alia sint simplicia, alia sint complexa, quę & enunciata, & propositiones appellamus, eadem est natura animæ, & discendi idem appetitus circa complexa, qui & circa simplicia. nam & circa complexa suas facit subnotiones, sicuti & circa simplicia. quæ vero in simplicibus subnotio dicebatur, in complexis ratiocinatio vocatur, quæ plurimum differt à simplici subnotione. quippe in subnotione neq; veritas, neq; falsitas inerat, sed solus, & simplex motus de vno in aliud, in ratiocinio vero est veritas & falsitas. differunt etiam,

quod ſubnotio ſemp fit ad aliqd' prius notũ ſaltẽ cõfuſe, ratiocinũ vero fit ad id, qđ C
prius notũ non erat, ſed nũc primo addiſcit. fit aũt diſcurſus oĩs ſemp in duabus ꝓpoſitionibus, quę præmiſſæ dñr: quarũ vna obſeruata eſt, & prius in anima erat, alia vero eſt noua: ex quib' ſequit tertia, q̃ cõcluſio vocat, in qua eſt id, quod nũc primo notũ fit. vt ſi prius nauigationi coniunctũ eſſe naufragiũ vidi, vt in Callya, nũc vero videã Dionẽ nauigare, cõcluſio fiet, ꝙ Dion naufragabit. ſunt igit termini tres, duo extremi, & vnus medius, qui cum vtroq; cõicat, Naufragiũ, Nauigatio, Dion. Nauigatio medius terminus, cui cõiunctum noui naufragiũ. ſi ergo & Dioni videã nauigationẽ ineſſe, vtiq; naufragaturũ concludã, donec contrariũ non vidi, ꝙ ſcilicet aliquis nauigaret, & non ſecerit tñ naufragiũ. Cauſa vero, ꝙ cõcluſio illa ſequat, inde eſt, ꝙ ſpecierũ natura eſt, illa ſemp repræſentare, q̃ ſunt cõiuncta, vt dictum eſt. ſi ergo nauigationi coniunctũ recepi naufragiũ, nunc quoq; repræſentabit naufragiũ in Dione nauigante. vr̃ igitur ratiocinatio hęc p rememorationẽ quãdam fieri. vt viſo Dione nauigante memoria fit eorũ, quæ cõiuncta nauigationi obſeruaui: inter q̃ erat naufragiũ. ergo & in hac nauigatione naufragiũ, vt coniunctũ recipit. Si igitur Plato hoc pacto dicebat diſciplinã fieri p recordationẽ, recte, certe dicebat: ſi vero intelligebat cõcluſionẽ aliàs fuiſſe notã apud aĩam, et nũc recordari eiuſdẽ, nõ recte aſſerebat. ſiq dẽ cõcluſio, quatenus ꝓpoſitio eſt, nũc primo noſcit, nec prius nota erat, niſi in potẽtia, in cõiuncto reſeruato in memoria. vr̃ autẽ Plato in Phędone opinari ſciẽtiã nr̃am fieri nõ primo modo, ſed ſecũdo. quare merito ab Ariſt. reprehẽſus fuit.

Ratiocinatio, quæ & circa cõplexã, ab ipſa ſubnotione incomplexorũ valde diuerſa eſt.

Diſcurſus ex duab' hĩc propoſitionibus, ex qbus ſequit tertia.

Simpliciſſimus igit & natura primus, qui ab anima fit diſcurſus, eſt ille, q ab vno fit ad vnũ per cõmune aliquid in vtroq; compertũ. quale eſt nuper aſſignatũ ex memoria naufragij in Callya, dũ nauigaret, ex quo & Dionẽ nauigãtem opinamur nau D
fragaturũ. cõis terminus eſt nauigatio: coniunctũ obſeruatũ eſt naufragiũ, nauigatio igitur ſemper & vbiq; repræſentabit naufragiũ ſibi coniunctũ, ſi contrariũ non vidimus. ſimilr̃, & ſi Heluetij data fide prodiderunt L. Craſſum, vtiq; & Cęſari proditionẽ facturos credemus. terminus medius eſt fides data ab Heluetijs: coniunctũ obſeruatũ eſt proditio facta L. Craſſo. Si ergo contrariũ quis nõ vidit, probabilr̃ credet & Cæſari proditionẽ futurã: quia ſpecies media de natura ſui ſemp coniũcta refert. verũ neceſſaria nõ eſt hæc ratiocinatio, qm̃ coniunctũ illud cũ termino medio neceſſario nõ eſt coniunctũ, ſed potuit caſu aliquo, & alia ratione coniunctũ fuiſſe, quæ nõ erit in alio. neq; enim, ſi Callyas nauigans naufragiũ fecit, neceſſe eſt & in Dione fieri, qa alia ratio eſt in vno, alia in alio. nec ſi Heluetij proditionem L. Craſſo fecerũt, neceſſe eſt & C. Cæſari facere. aliã enim cauſam & forte iuſtam in L. Craſſo, quam in C. Cæſare non habuere. ꝓbabile tamen accipitur ab eo, qui contrarium nõ vidit. vocatur autem hic diſcurſus exẽplum, à quo pueri incipimus ratiocinari, qm̃ facile eſt in vno obſeruare, & ab illo in ſimile ferri, ſpecie per naturã repræſentante cõiuncta. vtit aũt & illo plebs, pp qđ rethores vtunt maxime exẽplis ad ppl̃m, quia ex notis mouemur. Fortaſſe aũt & alia aĩalia exẽplis mouent. aues enim cum vident aliquas alias viſco captas, viſcũ euitant, ſimile ſibi futurũ exiſtimantes. habent quippe & alia animalia phantaſiam, quæ ex particularibus poteſt diſcurrere.

De exemplo, quid ſit, & qũo fiat.

Pueri & plebs vtũtur exemplis fortaſſe etiam alia animalia bruta.

Exemplis utũtur Rethores.

Secundus aũt ratiocinãdi modus prędicto ſimilis eſt, ſed tñ efficacior aliquanto, quãquam neq; ipſe neceſſarius. fit aũt hic à plurib' obſeruatis ad vnũ aliquod, quaſi ſint multa exẽpla. cõuenit igit cũ exẽplo, quia ad vnũ eſt, ſicuti exemplũ: differt autẽ, quia à pluribus obſeruatis ꝓcedit, cũ exemplũ ab vno eſſet. Si ergo pluries obſeruauimus prauos eſſe, qui pernoctãt, videamus aũt Catilinã pernoctare, vtiq; Catilinã

De Enthymemate quid ſit, & quomodo ab exẽplo diſtinguat.

prauum

A prauum existimabimus. terminus medius est pnoctatio, cui coniunctũ est prauum esse, vt pluries obseruauimus. conclusio erit Catilinã prauũ esse: & si in multis vidimus mulieres cũ viris cõuersantes nõ castas esse, nũc vero videamus Athalantã conuersari cũ viris, ẽt nõ castã esse cõcludemus. terminus medius est cõuersari cũ viris, cui coniunctũ est nõ castã esse. cõclusio Athalantã nõ esse castã, quia species termini medij ꝑ natura sua semp repręsentat cõiuncta. quare & in Athalanta repręsentabit, sicuti in alijs multis vidimus. Necessariũ aũt neq; hoc est, sicuti neq; exemplum, qa coniunctũ cũ termino medio, necessario nõ est cõiunctũ, sed potest nõ esse. neq; enĩ necessariũ est oẽs, q pernoctãt, prauos esse, & mulieres oẽs non castas, q̃ cũ viris versant̃. est tñ ꝓ babilior, & efficacior ratiocinatio hęc, q̃ exemplũ. si. n. vnũ obseruatum fidẽ facit, à fortiori plura obseruata, tanq̃ multa exẽpla, fidẽ maiorẽ faciẽt. Quęsiueritis aũt fortasse, vtrũ ꝓpositio illa in pluribus obseruata proponat̃ de omni, an indefinite, vt ꝙ oẽs pnoctãtes praui sint, an pnoctãtes praui sunt. ad qđ dicimus ꝓpositionẽ illã obseruatã nec ẽt proponi solere, sed solum aliã, quæ signũ dr̃, vt quod Catilina pnoctat. dicet. n. rhetor. Vultis videre iudices qualis sit Catilina? tota nocte pnoctat. tacent aũt aliã ꝓpositionẽ, ꝙ pernoctãtes praui sint, qa apud oẽs quasi insitum est pernoctantes esse prauos, siue ꝙ in pluribus ita obseruet̃, siue ꝙ facile sit adducere rationẽ probabilẽ, ꝙ pernoctãtes sint mali, eò ꝙ causa huius nõ potest esse vt plurimũ bona. siue igit̃ taceat̃ ꝓpositio illa obseruata, siue ꝓponat̃ de omni, siue indefinite, fidẽ nõ habet, nisi vt in pluribus, vnde & ad vnũ simile ꝓbabilitas fit. appellat̃ aũt hic discursus à Græcis enthymema, à nostris cõmentũ ꝓprio quidem vocabulo, sed & ad alia trãsumpto. pp quod & nos enthymema vocabimus. Sunt autẽ B enthymematũ alia facilia & in promptu vulgo, alia difficiliora: facilia sunt, q̃ familiaria sunt sensib⁹, qbus nõ solũ pueri & plebs, sed & bruta ẽt aĩalia vti solent: difficilia vero, q̃ remotiora sunt à sensibus, solis philosophis, & prudentioribus nota. *Enthymema efficacius est exemplo.* *Enthymematum alia facilia, alia difficilia sunt.*

Tertius vero rõcinandi modus & ipse à singularib⁹ ꝓcedit, verũ differt ab exẽplo, & enthymemate, ꝙ exemplũ ab vno, enthymema à plurib⁹ p se, hic vero ab oĩbus fit diuisim cõprehẽsis, differt & in conclusione, ꝙ tam exemplũ, q̃ enthymema ad vnũ particulare fit, hic vero ad oẽs in vniuersum collectim acceptos, vt hoc: terra, aqua, aer, ignis mouent̃ motu recto: hęc aũt sunt oĩa elemẽta: oĩa ergo elemẽta mouentur motu recto. terminus medius sunt terra, aqua, aer, ignis, qb⁹ obseruatũ est inesse moueri motu recto. alia ꝓpositio est, hęc esse oĩa elemẽta: cõclusio fit, oĩa elemẽta moueri motu recto, p eandẽ rõnem, qua & ꝑdicta cõcludebãt: ꝙ scilicet species termini p se & semp repręsentat coniunctũ. quare & in cõclusione id repręsentat, vt elementa oĩa moueri motu recto. Simil̃r & hoc. plãtæ, & aĩalia animata sunt: hæc autẽ sunt oĩa corpora organica: oĩa ergo corpora organica sunt aĩata. terminus medius aĩalia, & plantę, obseruatũ animata esse: aliud extremũ corpora organica, sequit̃ coniunctũ, obseruatũ inesse organicis corporib⁹. nihil aũt refert, siue singularia, à qbus procedit, sint indiuidua, vel sint species, vel ẽt genera, dũmodo vt vnũ, & vt partes accipiant̃. vocat̃ aũt inductio discursus hic, ꝙ partes oẽs diuisim inducant̃ ad ostendendũ totũ. Sed illud fortasse q̃retis, qũo in multis possibile sit singularia oĩa induci & enumerari, cũ sint infinita. ad qđ dicendũ, ꝙ in quibusdã facile est oĩa singularia induci, quãdo scilicet ea determinata sunt, vt prędicta: in quib⁹ vero singularia sunt infinita, fiunt quidẽ inductiones, sed in his quędã tãtum singularia inducunt̃, reliqua vero accepimus dicentes ita esse in alijs, vti in assignatis. sufficit̃ enĩ si viso hoc, & illo, & alio Rhabarbaro, quod purgat choleram, dicamus alia omnia esse his *In inductione an oĩa singularia inducere necesse sit.*

R 4 similia.

ſimilia quare concluſio fit de omni, quòd omne Rhabarbarum purget choleram. G Sed rurſus dubitare cõtingit, quomodo poſſimus aſſumere & alia omnia eſſe ſimilia. de primis enim viſis & probatis, dubium nullum eſt, quia experientia id monſtrauit: at de alijs, de quibus experientia nulla eſt facta, nõ videtur, quam fidem habere poſſimus. Dicendum aſſumptum illud ita eſſe in alijs, fidem habere interdum probabilem tantum, interdum neceſſariam. probabilem quidem virtute exempli, & enthymematis. ſi. n. in vno, aut ẽt in multis ita eſſe vidimus, pbabile eſt ita fore & in hoc, & in illo, & alijs, quotquot imaginati fuerimus, tametſi nõ viderimus in his, ſicut in primis aſſignatis. habita igit̃ notitia de primis per experientiã, de alijs vero probabiliter per ſimilitudinẽ concludimus in omnibus ita eſſe, ſed probabiliter tãtum: interdũ fides nõ ſolum probabilis eſt, ſed & neceſſaria, & hoc duobus modis. vno modo cum facta obſeruatione in quibuſdam ſignatis, quærimus, propter quid ſit, & inuenta illa cauſa, ita dicimus eſſe debere & in alijs. quare de omnibus tãdem concludimus. vt ſi viſo hoc, & illo Rhabarbaro, ꝙ purgent choleram, quęram, propter quid ſit: & ſciens, ꝙ quæ purgant choleram, ſunt amara acria, abominabilia naturæ, & talia eſſe hæc viſa, fides fit & de alijs, quæ talia ſunt. vnde cõcludimus omne Rhabarbarũ purgare choleram ex hoc, ꝙ primo vidi hoc in quibuſdam, mox facta ratione ad naturã cõmunem, ita & de alijs accepi. Alio modo neceſſaria fides fit, cũ ſingularia prorſus ſimilia ſunt, & quale vnum eſt, talia eſſe omnia alia. vt ſi videam has duas lineas rectas æquidiſtantes nunquam concurrere, ita de alijs etiam accipiemus, eo ꝙ prorſus ſunt ſimiles. quare de omnibus cõcluſio fiet. & talia ſunt mathematica omnia. naturalia vero non ita ſe habent. poſſunt enim ſimilia eſſe quædam ſingularia, imo & multa, & multa, omnia vero nõ eſſe talia. Itali quidẽ enim, & Germani, & Galli oẽs albi ſunt. non tamẽ omnes homines albi, vt Æthiopes. cauſa eſt, quia non omnino ſimiles ſunt: & alia cauſa facit Italos, Gallos, & Germanos albos, alia Æthiopas nigros. quare in ijs, quæ à natura ſunt inductiones neceſſariæ nõ valde fiunt, ſed probabiles tantum, niſi ratio fiat ad naturam communem. Inductionũ igitur aliquæ neceſſariæ ſunt, aliquæ probabiles tantum. neceſſariæ ſunt, in quibus aut omnia ſingularia induci poſſunt, quia ſint determinati numeri: aut omnia ſunt prorſus ſimilia, & diuerſitatem pati non poſſunt: aut ratio ſufficiens fit ad naturam communem. illæ vero inductiones, in quibus nec ſingularia omnia induci poſſunt, nec prorſus ſimilia ſunt, nec ratio fit ad communem naturã, omnes probabiles tantum ſunt. ſunt tamen quædam inductiones, quæ tametſi probabiles ſimpliciter tantum ſint, tamen adeo propinquæ ſunt neceſſarijs, vt pro neceſſarijs habeãtur: & ſunt illę, in quibus ita obſeruauimus & nos, & patres noſtri, & aui, & omnis memoria: tum & nationes omnes, in omni loco, omni tempore. vt ꝙ omnia orta occidant, & quod omne, quod mouetur, ſit corpus. in quibus quidẽ nec omnia ſingularia poſſibile eſt inducere, nec ratio eſt facta ad communem naturam, nec ſcimus, an prorſus ſingularia omnia ſimilia ſint: quia tamen ita viderunt omnes, & vbique, & ſemper, pro neceſſarijs habentur.

In naturalibus non ita frequẽter neceſſariæ inductiones fiũt, vt in mathematicis.

Inductionũ aliæ probabiles, aliæ neceſſariæ ſunt

De ſyllogiſmo.

Quartus autem ratiocinãdi modus eſt, ab vniuerſali, de omni, ad particulare aliquod: differt autem ab inductione tum in pręmiſſis, tum in cõcluſione. in pręmiſſis quidem, ꝙ inductio procedit ab omnibus & ipſa, ſed diuiſim acceptis, hic autem ab omnibus collectim aſſumptis, & de omni: pp qd & ſyllogiſmus vocatur. In concluſione vero differt, quòd inductio ad totum procedit à partibus, ſyllogiſmus vero à toto ad partem. nam, quãq̃ interdum ad aliquod vniuerſale fiat, ad id tamen fit ceu

ad

A ad partem sub toto cōtentam, procedit autem & hic ex vna præmissa obseruata, & alia noua. vt si obseruauimus omne animal respirans habere pulmonem, nunc vero offeratur delphinum respirare, conclusio fit delphinum habere pulmonem. terminus medius est respirare, obseruatū, est habere pulmonem, aliud extremum, delphinus, quem habere pulmonē addiscimus. quia species termini medij semper repræsentat cōiuncta. quare & in delphino repræsentabit cōiunctum, qđ erat habere pulmonem. Non sunt autem plures ratiocinandi modi, quàm prædicti quatuor, nā vel procedit à parte, vel à toto. si à parte, vel ab vna ad vnum. vel à pluribus ad vnum. si à toto, vel est à toto diuisim accepto ad totū, vel à toto collectim assumpto ad partem. primus igitur est exemplum, secūdus enthymema, tertius inductio, quartus syllogismus. ex quibus duo de necessitate cōcludunt ex positis, inductio, & syllogismus: duo nō de necessitate, exemplū, & enthymema. siqui vero videant alij ratiocinandi modi, ad hos prædictos reducuntur, vt diuisio, & siqui alij sunt. quæ autem sit illa potentia animæ, quæ tanta exercet, si quæratur, vtrum phantasia, an alia perfectior, censendum est quædam horum à phantasia fieri, vt exempla, & enthymemata quædā, quasdam ēt inductiones eorū, quæ faciles sunt, & in quibus singularia sunt pauca, & terminata: syllogismos vero, & inductiones alias solum intellectū facere. quare & à solo homine hæc fieri putandū est. reliqua vero nihil prohibet & ab alijs animalibus fieri, quę phantasiam habent. Inter hęc autem primum natura, quod ab homine fit, est exēplum, deinde enthymema, mox inductio, postremo syllogismus.

Rōcinandi modi q̄tuor tātum sunt, exēplum, enthymema, inductio & syllogismus.

A qua potentia modi argumētorum exerceantur.

Nunc autem operæprecium nos facturos existimamus, si ab his dicamus, quid sit verum, quid falsum, quid dubium, quid probabile, quid apparens, quid certum: tū B quid sit credere, quid opinari, quid scire: & q̄d sit, quod dicimus velle & nolle, quid admirari, quid cogitare, seu inquirere, quid resoluere & componere, & fingere: ac demum quid virtus illa, quam æstimatiuam quidam appellant, & quid instinctus naturę vocatus, & quomodo bruta animalia tanto ingenio polleant, & tam mira faciant, vt nidos aues, telas aranea, & eiusmodi alia, quæ multa sunt.

Quorundam terminorum ad humanā cognitionē attinentium distinctio.

Quòd autem circa simplicia neque veritas sit, nec falsitas, dictum est prius. quare solum circa ea, quæ complexa dicūtur, est verum & falsum. verum autē est, quod est in re, quale ab anima concipitur, falsum autē quod est in re aliter, ac concipitur. nihil enim prohibet decipi animam, vt mox dicemus. credere autem est recipere aliquid per modū veri, sensu vel ratione ita dictante. sic enim dicit' assentire anima. nō credere autem est aliquid recipere per modum falsi, sensu, vel ratione ita dictante. Dubitare vero est recipere aliquid, ad quod neq; sensum, neq; rationem habemus neq; ad contrarium: aut rationem quidem habemus, sed & ęqualem ad cōtrarium. Certum vero est, ad quod vel sensum bene dispositū habemus, vel rationē necessariā ad sensum reducibilē. Necessarium vero est, quod vel notis terminis cognitum est vel inductione necessaria, vel ratione ad hæc reducibili. Probabile vero seu apparēs est, qđ creditur quidē, sed nec sensu, nec notis terminis, nec īfallibili inductione cognitū est, sed aut exēplo, aut enthymemate. est aūt apparens dupliciter, aliud simplr tale, aliud ad hoīem. simpliciter apparens, & ꝓbabile est, quod vel omnibus, vel pluribus videtur, vel sapiētibus, dum modo plures non aliter iudicent: ad hominem vero quod vni videtur Probabilium autem dicitur opinio. Necessariorū vero sciētia, aut dispositio melior, quàm scientia: quæ mens vocatur, & fit notis terminis. porrò necessariū duplex est: simpliciter, & ex suppositione. Necessariorum aūt simplr, sciētia est. Necessariorū vero ex suppositione, nō sciētia ꝓprie, sed aut ars, aut q̄d simile.

Verū & falsum q̄d sint, & circa quæ.

Credere & non credere quid sit.

Dubitare q̄d sit.

Certū quid sit.

Necessariū quid sit.

Probabile, seu apparens quid sit.

Probabile duplex simpliciter, & ad hominem.

Opinio. & scīa quorum sit.

Ars & scientia circa q̄ necessaria sint.

De

De intellectu & voluntate, quid sint, quando iste & quomodo vtriusque potentie habitus in nobis fiant.

Virtus boni apprehensiua in nobis in appetitum & voluntatem quomodo diuidatur.

Velle & nolle quid sint.

Voluntas non nisi ratione ab intellectu diuersa est.

De ipso autem velle quid sit, ita est accipiendum. Bonum quippe & malú offerti animæ potest per duas potétias, quarum altera est sensus, altera intellectus. quocunq; autem modo offeratur, recepta boni specie cōgaudet anima, & si etiam habet, & possidet bonum, illo fruitur, si vero non habet, intēditur in illud, & prosequitur, vt habeat. hæc autem intentio non aliud est, quàm applicatio animæ, & spirituum ad prosequendú bonum oblatum. si vero offeratur malum, tristatur: & si presens est malum, intenditur similiter, & vim adhibet, vt se ab illo amoueat, aut illud à se. ergo si per sensum oblatio boni fiat, intentio illa appellatur appetitus. si vero per intellectum offeratur bonum, intentio illa voluntas dicitur. & velle non aliud est, q̃ intendi animam ad prosequendum bonú, vel euitādum malum, per intellectum, oblatú: nolle autem est non intendi animam ad oblatum, per intellectum, bonum: cognitio enim illa, quatenus mouet assensus, dici solet. non est autem voluntas distincta ab intellectu potentia, nisi ratione. si enim distincta re, ponatur, quærere licet, an & ipsa voluntas intelligat, an non. si quidem nō intelligit, ego non video, quæ illi operatio tribuenda sit: si vero intelligit, num ea, quæ & intellectus, an alia? & certe alia nō est dicendum intelligere. eadem vero si intelligat, superflua est. quare eadem potētia est, quæ à seipsa ratione differat, quatenus ab obiectis diuersimode informatur. si enim intellectus verú apprehendat, inquātum verum, sic vocatur intellectus. si vero apprehendat verú, vt simul bonum à quo mouetur anima, sic volútas dicitur. nihil enim prohibet verum percipi, vt verum quandoque, quandoque vt verum, & bonú moués. Ex quibus apprehédendi modis fiút habitus, modo intellectus, modo voluntatis vocati. est autē habitus confirmatissima, & īdelebilis species in anima: quæ si veri sit, vt veri, & necessarij, scientia appellatur: si vero probabilium fuerit, opinio dicitur: si falsorú, habitus ignorantiæ. si autē circa verum sit, sed vt bonum mouens, sic volútatis habitus fiunt: qui si sint circa vera bona, virtus dicitur, si circa apparentia falsa, vitium. si vero circa ea, quæ recte fieri, & nō fieri possunt, ars nuncupatur. Differt autē ars à virtute, q; virtus in ipsa electione agendorú consistit, quæ recta est: Ars vero est post electionem in modo perducendi ad finem recte agenda: in quo contingere error potest in operādo. si enim faber eligat die festo ensem cudere, electio hęc mala est, & vitiosa: postq̃ vero elegit cudere, si debet hoc opus recte facere, regula quadam indiget, quæ ars dicitur. propter quod bonus faber dici poterit, sed non bonus, & virtuosus, quia electio iniusta est. virtus igitur est habitus recte eligibilium: ars vero habitus recte factibilium.

Habitus intellectus & voluntatis ex ipsa veri & boni apprehensione in nobis fiunt.

Virtus & ars quid sint.

Voluntatis habitus, qui sunt ipsę virtutes morales, quibus nā, & quomodo fiant in nobis.

Virtutē assequi difficilius est, quā scientias.

Quo autem pacto fiant isti habitus voluntatis in nobis, nisi dubitarem à proposito nimis diuertere, non inutile fortasse esset inquirere. sicut enim nō facile est ipsos acquirere, ita neq; facile est intelligere, quōo fiant. verú quia multú tēporis superesse nobis video, & vos annuere atq; optare, breui quidem transcursu perquiram. Non sunt autem voluntatis habitus quales scientiarum, & intellectus. hi enim valde facile fiunt per doctrinam, & per nos ipsos, siquidem per inductiones necessarias, aut per syllogismos necessarios, vel per vocatam mentem fiunt, quorum demonstrata impossibile est aliter se habere. at circa voluntatem nō ita profecto est. nullum enim principium tale est, quod necessario, & semper illā moueat, nisi ī vniuersali à bono: in particulari autē, qd' necessario moueat voluntatem, principium nullum est propter variam bonorú naturam. quorú alia bona sunt, quia vtilia, alia, quia delectant, alia quia honesta sunt: & alia per intellectum offeruntur, alia per sensus: quæ sępe inter se pugnant, & modo vnum, modo aliud vincit, ad quæ non parum faciút cor-

poris

A poris dispositiones tum à natura, tum ab euentis factæ. neq; enim eadem est voluntas sani & ægri, irati & pacati, amoribus capti & liberi, bene & male instituti, & ita in alijs. propter quæ si quis ita syllogizabit. Honesta sunt obeunda: seruare leges est honestum. ergo & obeundum. Lycurgo quidē psuadebit, Dionysio aūt tyranno nō psuadebit.

Hominum q̄ variæ sint ad virtutes dispositiones.

Quòd si quæratis, cur tyranno non persuadebit, cum & ipse propositam primam propositionem concedet, honesta esse obeunda, similiter & alteram concedet, seruare leges esse honestum. videtur igitur, ꝙ & conclusionem concedere debeat. quod si concedit, cur non facit? ad quod dicimus alia ratione quid concedi, alia ratione fieri. conceditur quidē quatenus verum, fit autem, & obitur quatenus à bono mouetur. quare tyrānus fortasse & ipse cōcedet honesta esse obeunda, quia verū non potest negari: obire tamen nolet, quia bonum non iudicat, à sensu deceptus & ita institutus.

Bona & vera, q̄ cognoscimus, & alijs suadem', cur sic difficile operemur.

melius enim putat imperare, & cupiditates explere non seruatis legibus, quàm parere, & voluptatibus carere, seruatis. Nemo est, qui nō cognoscat perdite amare malum esse, & ipse etiam Cherea concedet: noctem tamen vnam, qua cū Thaide dormiat, præferet etiā morti: adeo pugnant, quæ à sensibus offeruntur, & q̄ ab intellectu. sed & ipse etiam intellectus sępe decipitur, & modo vnum vult, modo aliud. si igitur nullum principium est, quod necessario moueat voluntatem, & dirigat ad rectas electiōes, quo pacto fieri in nobis possunt virtutis habitus, si habitus indelebilis, & firmissimus esse debet?

Doctrina & si ad virtutes iuuat, illius tamen sufficiens principium nō est.

nūquid sicut Protagoras apud Platonē opinari videtur, per doctrinam virtutes fiūt? sed certe doctrina, tametsi principiū quoddam ad virtutes affert, non sufficere tamen per se videtur. aliud est (vt diximus) verū, aliud est bonum mouens: docet quidem doctrina, quod verum est, non mouetur

B autem ab illo, nisi simul & bonum existimetur, & melius, quàm omne aliud oblatum: & nisi sensus rationi omnino pareāt. parere autem difficillimorum est, & maxime dubium est, qua via id faciamus. si enim per doctrinam fieri dicatur, rursus in eūdem scopulum incidimus: si vero fieri per assuefactionem, & ex frequentatis actibus, vt Aristoteli placet, dubitare pariter contingit, quo pacto hęc assuefactio fiat. ad quæ dicendum (vt arbitror) nec doctrinam sine assuefactione virtutes per se facere posse, nec assuefactionem per se sine doctrina.

Ex frequentatis actib' q̄uo per doctrinā virtutes fiat in nobis.

quòd enim doctrina sine assuefactione nō sufficiat virtutem facere, manifestum esse potest ex eo, quod diximus, doctrinam monstrare, quod verum est, tantum, hoc vero non satis esse, nisi simul offerat, quod bonum est, & moueat magis. ad hoc autē requiritur, vt sensus rationi pareant. non parent autem cum aliter assuefacti sunt: quod monstrant auari, & ambitiosi, & amantes, & iracundi, & gulæ dediti, & potores, & vniuersaliter, q̄ sunt vitijs assueti, in quibus nihil doctrina per se potest.

Electione & vsu cōparantur virtutes. doctrinę electiōes faciūt. leges vero tā diuinę q̄ humanæ, cōsilia spes, timorē, laudes, vituperia vsus ipsos bonos i nobis gignūt quos sequuntur ipsę virtutes.

quòd vero & sine doctrina assuefactio non faciat virtutem, est in ijs videre, qui non sponte, & per propriam electionē, sed coacti, aut spe, aut timore continenter viuunt inuiti. vbi enim aut timor, aut spes sublata est, continuo vitā mutant. quapropter si virtus fieri debet, oportet, vt & vsus, & propria electio concurrant. ad electionē autem faciendam maxime cōsultatio, & ratio, seu doctrina potest. vsus vero, & assuefactio multis indiget, si virtutē parere debet, ad vitia siquidē & ad voluptates vel facillime fit. quippe nati statim voluptatibus capi incipimus: sensibus enim tū solis agimur, ab ijs & crescētes, & grādiores facti ducimur. vnde sensuum illecebræ nobis quasi congenitæ, nobis comites quàm facillime vitiorū habitus inserunt. à qbus si abstinere debemus, & cōtrarijs assuescere, magnā cū difficultate acquirit, & per multa fieri oportet. in primis autem doctrinæ valēt, & psuasiones, per quas cognoscimus, quod verum est, & quod vere bonum, & quod

malum,

malum, & quid pariant tandem, ad quod non humanæ solum doctrinę, sed & diuinæ non parum conducunt. Leges præterea sunt constitutę, tũ ciuiles, tum sacrę, quę & pœnas praue agentibus, & prēmia recte pieque viuentibus injungunt. nam, quæ nos impellũt maxime ad agẽdum, sunt spes, & metus. porrò laudes & vituperia inuẽta sunt ab hominibus, qm̃ gloria plurimum nos accẽdit ad facta egregia, vituperia vero absterrent. præter leges quoque sunt & instituta ciuitatum, & ritus, & consuetudines bonæ. exemplis enim aliorum maximè solemus adduci. patrũ præterea educationes, præceptorumq; prudentia & regimẽ nõ parũ ad hæc prosunt, & vsum bene viuendi confirmant: quibus omnibus fit, vt simul experientia, & re ipsa cognoscentes, quàm pulchra virtus, quàm in vita vtilis sit, contrarium vero quàm turpe, quàm periculis plenum, per se tandem virtutes ipsas amemus, vitia vero odio habeamus, abhorreamusq;. vnde tandẽ superatis, vel cõpressis adolescẽtiæ ardoribus, & concupiscentijs, maturioribus ætatibus virtutũ habitus acquiramus. ad quod nõ parum valẽt corporis dispositiones, ingenium docile, temperatura non agrestis, & fera, sed benignior atque humana. per hæc ergo & corpus parére animo addiscit, & assuescit, vnde vnum ex ambobus fit tam concors, vt nunquam pugnent. quãquam pauci certe sunt, qui ad tantum virtutis perueniãt, vt non semper formidare debeamus insidias, & pręstigia sensuum: verum de habitibus ijs nũc loquor, qui ab hominibus acquiri humanitus possunt. siqua enim gratia à Deo optimo maior impartitur nobis, nostrum non est nunc dicere, sed credere ita esse, atq; hos habitus virtutum, qui à Deo dantur, solos esse veros, & firmos, qui vero à nobis acquiruntur, parum solidos, & multæ fortunæ subiectos. ac de ipso velle, & nolle, & de habitibus voluntatis, & intellectus ita pro tempore determinatum sit.

Infusi habitus firmiores sunt.

De nonnullis aiæ humanę actibus, admiratione videlicet, cogitatione, resolutione, ac compositione, quidnam sint, & in q. bus, & quomodo fiant.

Admirari autem tum anima dicitur, cũ oblato aliquo partim noto, partim ignoto recipit illud vti nouum, & insuetum. suspenditur enim ab omni alio, & applicatur ad illud nouum desiderio quodam perdiscẽdi, quid sit, aut quale sit. cùm igitur desiderio illo permota anima ad cõiuncta cum illo oblato fertur, tum inquirere dicitur, & cogitare. non enim aliud est cogitare, quàm agi per coniuncta cum aliquo. quod & inquirere est. Resoluere vero & componere anima dicitur per similitudinẽ ad naturam, & artem. tum enim resoluit natura, cum totũ aliquod & posterius reducit in partes, & sua principia, vt mixtum in elementa, elemẽta in materiam. componit autem cum contrario processu partes, & principia assumens, totũ aliquod & posterius facit. similiter autem & ars resoluit, cum totum aliquod, vt domũ, in partes, & principia diducit, vt in atrium, cameras, & culinam: hæc vero in alias, vt ligna, lapides, & cæmenta: componit autem cum ex his totum quippiam conflat. Ex hac similitudine & anima dicitur modo resoluere, modo componere. quoniam enim inter ea, quæ addiscit anima, alia sunt posteriora, & effectus, seu tota quædam, alia vero sunt principia, & causę, seu partes: si quidem de effectu aliquo quærat causam, & principia, atque illa inueniat, & addiscat, vt causas & principia, tum resoluisse dicitur effectum illum, & totũ. dico aũt, addiscat, vt causas, & principia, q̃a, & si forte inueniat, & addiscat id, quod est causa, sed non scitum, nec quæsitum, vt causa, illa quidem resolutio nõ est, sed aut materia resolutionis, aut via, qualis est demonstratio illa, quæ dici solet demonstratio, quia. vt si demonstrem delphinum habere pulmonem ex hoc, ꝙ respirat. at si quęram, propter quid delphinus respirat, & hoc dicã etiam, q̃a habet pulmonem, sic quidẽ resolutionẽ proprie feci. quippe quatuor q̃sita sunt, quorum duo esse rei monstrant, an est, & quale est: duo vero, quæ causam quærunt,

Quo admirari, & cogitare aia soleat.

Resoluere, & componere quõ ad naturę; & artis similitudinẽ aia dicatur.

Quatuor esse quæsita.

A runt, quid est, & propter quid est. in ijs igitur, in quibus esse queritur, nec resolutio, nec compositio per se fit, in alijs vero duobus fit. Sed habet dubitationem quandã, quia resolutio videtur contrarius processus compositioni, per assignata vero videtur idem syllogismus simul compositionem facere, & resolutionem. vt in prædicto, in quo queritur ꝑpter quid delphinus respirat: & dicitur icciꝛco respirare, quia habet pulmonem. format autem syllogismus sic. omne respirãs ideo respirat, quia pulmonẽ habet. Delphinus respirat ergo, quia pulmonẽ habet. vel sic. omne respirans pulmonem habet. Delphinus respirat: ergo pulmonem habet, et hęc est causa respirationis. Verum sic dicendo virtualiter fit alius syllogismus & regressus. omne habẽs pulmonem propter ipsum respirat. Delphinus habet pulmonem. ergo propter ipsum respirat. sed ista est cõpositio, quæ assumpta causa fertur supra effectũ: quomodo ergo differt resolutio à compositione? vtrum igitur resolutio tum solum fiat, cum esse causæ concluditur? vt quidam putant, dicentes resolutionem esse demonstrationẽ vocatam, quia est, compositionem vero demonstrationem procedentem à causa, q̃ propter quid vocatur. an dicẽdum resolutionem per se includere duos syllogismos, vnum, qui ab effectu esse causæ concludit, alium, qui per causam procedit supra effectum? & hic est terminus resolutionis, ita, quòd resolutio tota fit per hos duos processus: & in ipso prior syllogismus, qui dat esse causæ, ordinatur in secundum, si resolutio fieri debet. si enim per se ipsum cõsideretur, nullo pacto resolutionem facit, nisi dicamus illud cõclusum, esse causam eius effectus. ac sic fit virtualiter alter syllogismus dicẽs propter quid, qui compositio quędam est. nec differt compositio à resolutione, nisi vt pars, & vt terminus. resolutio vero est totalis processus ex ijs duobus syllogismis. vel dicamus resolutionem per se nõ aliud esse, nisi comparationẽ huius, vt effectus, ad hoc, vt causam: compositionẽ vero esse contrariam comparationem huius, vt causæ, ad hoc, vt effectum: quæ comparationes fiunt facta priori demonstratione docente, quia est, causæ quæsitæ. siue igitur resolutio includat duos syllogismos, & duos processus, siue duas comparationes, manifestum est resolutionem nõ fieri, vt quidam putarunt, per simplicem demonstrationem, quia, sed terminari per compositionem. qua de causa Aristoteles fortasse libros de demonstratione inscripsit resolutorios à termino, & fine resolutionis, qui fit per demonstrationem, propter quid. ac de resolutione hęc pauca dicta sint.

Resolutio circa q̃ fiat.

Num poꝛ idẽ syllogismus compositionẽ facere, & resolutionem.

Quo differat resolo à cõpositione.

B

Nunc de vocata ab aliquibus æstimatiua potentia, & de vocato instinctu, quid sint, & quomodo fiãt, ꝑquiramus. appellãt aũt æstimatiuã facultatem, qua speciem, è specie elici dicunt. vt viso lupo statim ab agno elici inimicitiæ speciẽ, propter quã fugit. Taurum vero recepta iniuria iudicium facere cornibus esse repellẽdam: equũ calcibus: asellum vero punctum contrahere primo pellem, mox impetu quodam extendere, atque ita nocens excutere. atq; hæc instinctu quodam naturæ fieri, de quibus diligenter quærendum est. Quod enim dicunt speciem elici è specie, nullã habet rationẽ. siquidem viso lupo si ab agno cognitio noua fit de inimicitia, oportet dicere, quomodo fiat cognitio, & noua hæc species inimicitiæ. anima enim ipsa non facit species, sed obiecta faciunt, quę aut per proprias species, aut per coniuncta faciunt cognitionem. quõ ergo agnus è lupo conspecto extrahit inimicitiæ speciẽ, & cognitionem hanc facit, cum nunquam viderit lupum neque in propria forma, neque in coniunctis? quare, quod dicunt, elici speciem, nihil nos docet, sed obscurum per magis obscurum ostendit. Supponendum igitur est, vt supra diximus, species repræsentare res, & modos, seu coniuncta cum rebus. inter modos aũt rerũ maxime

De vocata æstimatiua, siue instinctu naturę, quid sit & de eiꝰ opere t q̃o fiat tũ ex aliorum, tum ex ꝓpria sententia.

Aestimatiua, seu naturæ instinctus quid sit.

Instinctũ naturæ seu æstimatiuã esse, elici speciem ex specie, inconueniens est.

intrinseci,

intrinſeci, & præcipui ſunt conuenientia & diſcōuenientia oblatorum cum anima. G omnis.n.ſpecies recipitur ab anima, vel vt cōueniens, & bona, & grata, vel vti diſcōueniens, & mala, atque ingrata. quod iccirco fit, quia, queādmodum res inter ſe vel conuenientiam habent, vel diſconuenientiā, ita & earum ſpecies, quæ illas repræſentant. quare recipiuntur vel vti conuenientes, vel vti cōtrariæ. viſo igitur lupo ſpecies eius, vtpote ſpecies & imago rei cōtrariæ recipit ab agno vti cōtraria, & diſſentiens. vnde fugit. ſi igitur hanc receptionem vocant æſtimatiuam, poſſunt quidem appellare, quomodo volunt, ſed rem non declarant. potentia enim, quæ recipit, non alia est, quàm phantaſia, quę nō elicit, ſeu extrahit, ſed recipit ſolum per modum, qui ſpeciebus coniunctus eſt: ſimiliter, & quod inſtinctum naturæ vocant, nihil declarat, ſed offuſcat magis. nam & hic inſtinctus vel eſt natura ſimplex, quę ſine cognitione operatur, vel eſt cognitio quædam. at certe natura eſſe non poteſt. natura enim ad vnum determinata eſt, & vnum operatur. hi autem motus, qui ab inſtinctu fiūt, nō vnum ſunt, ſed multi, & ſæpe contrarij. ſi vero per cognitionem fiunt, oportet dicere, quo pacto taurus iudicet eſſe feriendum cornibus, equus calcibus, aſellus cōtrahat primo pellem, mox repente extendat. De hoc igitur inſtinctu dicendum mihi videtur, primo non eſſe naturam ſimplicem. illa enim determinata ad vnum eſt, eſſe tamen naturam cognoſcentem. natura enim & de hac dicitur, licet quandoque diſtinguatur virtus cognoſcēs à natura. ſed hoc eſt à natura ſimplici, vel ſimpliciter dicta, quæ ītelligitur pro forma ſimplici non animata. eſt tamen & anima natura, quia eſt forma ſubſtantialis, & principium intrinſecum per ſe mouens: omnis autē natura proprios habet motus, qui naturales dicuntur, ſed in hoc differt natura ſimplex ab anima, ꝙ natura ſimplex ad vnum determinata eſt, anima vero nōn ad vnū. D Simplicis vero naturæ motus ſunt ſurſum, deorſum, circulare, & motus partium in toto, rarefactio ſcilicet, & condenſatio, ſed hæc ſemper ad vnum ſunt. etſi enim condenſatio, alia eſt à rarefactione, vtraque tamen ad vnum terminum ſunt. anima vero & ipſa modo condenſat, modo rarefacit, & habet motum partium in toto, ſed non ſemper ad vnum habet, ſed ad diuerſa, ꝑut diuerſa ſpecie eſt informata. habet autē & motum ſurſum, aut deorſum, & rarefactionem, & condenſationem, ad vnum determinata: ſed hoc inquantum includit facultates naturæ ſimplicis per formas elemētorum in ipſa. verum præter has, inquantum cognoſcit, & informatur ſpeciebus habet & motum partiū in toto naturaliter inſitum, per quem ſituantur modo vno pacto, modo alio, vt melius eſt ſub hac, & illa ſpecie. & hæc forte eſt illud, qđ quidā inſtinctum vocāt. primi igitur motus quos naturaliter habent mēbra animata, quatenus īformata ſunt ſpecieb⁹ boni, & mali, ſunt cōſtrictio, & dilatatio. ex quo enim ſpecies omnis (vt dictū eſt) recipitur ab anima, vel vt bona & conueniens, vel vt mala & diſconueniens. hinc fit, vt diuerſimode moueantur, & ſituent ſe mēbra, & partes in toto, natura ſemper quærēte, quod melius eſt. quod mirū videri nō debet. ſi enim forma non cognoſcens hoc facit, cur & cognoſcens non idem faciat, quatenus diuerſo modo eſt informata ſpecie cognitiōis: motus ergo omnes, quos anima tam mirando, facit, omnes reducuntur ad motum partium in toto: & alij quidem ſine phātaſia facti per ſimplicem receptionem membri, alij vero per phantaſiam. motus ſiquidem, quos membra faciunt per ſimplicē ſenſum dilatationis, & conſtrictionis, vt cor, & pulmo, & venæ, & nerui, & villi, naturaliter fiunt, antequam phantaſia illorum motuum fiat. ſimpliciſſimi igitur & primi omnium motus mēbrorum ſunt cōſtrictio, & dilatatio. ſi enim membrū ſpeciem nocētis recipit, ſub ea ſpecie partes in toto

Quæ potentia recipiat ſpēs rerū vti conuenientes ſiue contrariæ.

Inſtinct⁹ naturæ non eſt ſimplex natura, ſed cognoſcens.

Aīa ipſa quāuis naturæ opibus cōiicet, a ſimplici tamen natura aliquo modo ſeiungitur.

Inſtinct⁹ naturæ eſt qđā motus partiū aīalis in toto animali, in ipſo ex diuerſis ſpeciebus in aīa diuerſimode apprehenſis cōiurgēs.

Diuerſis modis mouent̄, & ſituantur mēbra aīata ex diuerſis ſpeciebus: & q primi ſint horum motuum.

A in toto non bene se habent, sed alium situm quærunt, & constringuntur, si nocens extrinsecum sit. sic enim per pauciores partes contingunt, quandoq; vero dilatātur, si nocens intrinsecum sit. nam & sic partes minus contingunt. Si vero boni & grati species recepta sit, siquidem extrorsum sit bonum receptum, dilatātur partes, quoniam sic omnes partes ad illud pertingunt, & ad totum communicantur. si vero intrinsecus bonum accedit, constringuntur partes omnes supra illud. sic enim melius fruuntur. Interdum non omnes partes situm mutāt, sed aliquæ tantum in eo toto. vnde diuersi fiunt motus, modo tremuli, modo concussiui, modo alij, prout melius, & melius situantur partes, & melius à malo vel remouentur, vel ipsum remouent, ad bonum vero melius, & melius applicātur. eadem accidunt & circa diuersa membra propter cōsensum, quem inter se habēt, & quia vnum quodammodo sunt. sępe enim moto vno membro, alia simul mouentur, vel eodem motu, vel etiam diuerso, prout melius vnum alteri seruit, vt in tussi, & sternutamēto videmus, in quibus mota vna prima particula ad expellendum nocens, tū plura alia simul mouentur mēbra, alia se dilatando, alia constringendo, alia aliter, vt tandem obtineatur finis, qui ipsis membris notus nō est, sed animæ mundi tātum, & Deo. naturaliter tamen operantur membra, & nunquam errant, partibus in toto se situātibus, vt melius est ipsis sub recepta specie boni, vel mali: quæ interdum vna est, & vno in membro: interdum plures, vna post aliam, in pluribus membris. nam hoc vnū facit illud aliud, omnibus tamen operationibus conuenientibus pro primo fine. fiunt igitur motus hi aliquando ante factam phantasiā, aliquando post ipsam, & per ipsam cognoscētem finem. vnde illud animaduertendum est, q̃, cum primi isti motus simplices fiūt, illos

Sępe moto vno mēbro aliud mouetur ex cōsensu & ordine eorum.

B phātasia p species ad ipsam delatas quodāmodo obseruat, & quasi artem facit. vnde mox per memoriam similium, discursu quodam particulari cognoscendo finem, mouet membra, & non solum prædictos motus, sed & maiores, & magis admirandos operatur. Puncto asello contractio statim fit, & à principio absq; phātasiæ mot, cum sub ea contractione stare nō possit pellis, violenter enim situatur, dilatatio subita sequitur. hos ergo motus simplices phantasia ipsa obseruās, artem quodammodo facit. & siquādo rursus accidat asellum pungi, tum & phantasia operatur, simul & contractionem pellis facit, & mox subitam dilatationem, cognoscendo finem, hoc est nocentis expulsionem. ita fit & in tauro recepta specie nocentis, & facto appetitu repellendi iniuriam. mouentur enim membra primum illa, quæ aptiora sunt ad nocendum, vt caput. quare cornibus ferit. qui motus primum fit ab anima, non cognoscendo finem nisi naturaliter, mox edocta phantasia simplices motus, etiam cognoscendo finem. sic & equus calcibus ferit. sic & tandem progressio animalis fit, phantasia primum obseruāte simplices motus musculorum, & cordarum, quæ pedes in ante mouent. mox facto appetitu appropinquandi se ad bonum perceptū, & cognito fine fit motus illorū, primo vnius partis in ante, alia firma manente: mox & alterius partis, alia firma perstāte. & ita alternatim motis partibus progressio fit. q̃ autem membra, & partes sigillatim in omni motu, & omni appetitu concurrant, & quo pacto singulæ moueātur, scire non facile est, immo quàm difficillimum, & medicis valde necessarium. ad propositum ergo reuertendo, si instinctū vocant motum partiū in toto, vt expedit animæ informatę varijs speciebus, cui motui suus etiā finis est in natura Deo cognitus: sic certe recte instinctum naturæ vocabūt, sed naturæ nō simplicis, sed animatæ, ac de instinctu ita in vniuersum sit dictum. nunc de ingenio brutorum, & quo pacto tam mira efficiant, dicemus, sed bene erit prius musi-

cam

cam pueri nostri intermiscere seuerioribus hisce sermonibus, & vices reassumere. C
imperato igitur, vt caneret puer, ille ita cecinit.

Carpe fugam Galathea, ferus petit ęquora Cyclops.
Carpe fugam, pelagoq́, procul speculatur ab alto,
Te quis amat, dignumq́, tuo se censet amore.
Humano primum rorantem sanguine barbam,
Et fœdum os, oculumq́, vnum, quem fronte patentem
Ipse gerit media, multo lauere æquore cernes.
Pectere dein rastro crines, Apioq́, virenti
Assimiles, laudare: silens tum consulere æquor,
Et se spectatis formosum dicere ab vndis.
Te vero Galathea, quòd hunc contemnis amantem,
Nec pecoris numerum, nec auenæ sibila curas,
Crudelem: & pistri natam Scyllaq́, vocare,
Crudelesq́, Deos. si Dij tamen æthere in alto
Vel mare sunt aliqui. neque enim se posse putare
Vllos esse Deos. demum tibi dira minari.
Nam fore, vt ictu vno magno cum fragmine montis
Teq́, tuumq́, Acim medium disperdat in æquor.
At tu tuta mari magno, Cyclopis amores
Despiciens, ridensq́, minas, & inania verba,
In nostros Galathæa sinus formosa recurre.
Ille inter pecudes & amore vratur, & Aethna.

D

Tacebat Lyricen, & Turrius sermonem resumens ita secutus est. De ingenio brutorum nunc est prosequendum nobis. qua in re non satis mirari possumus, cum talia videamus à brutis animalibus fieri, qualia hominum nemo efficere posset. Canũ nostis non solum incredibilem memoriam, sed & miram sagacitatem in venando. volucres nidos mira arte, mira prouidentia construunt, vbi prolem tuto ponãt, aliæ in tignis, aliæ in summis arboribus, aliæ inter spinas & dumeta, aliæ in medio mari. in ijs oua deponunt, illa incubant, ac calefaciunt, vt inde enascantur filij. natis escas quęrunt, illis custodiæ sunt, volatum docent cura quidem maiore, quàm humana. Aranea animaliculum tam exiguum miro artificio telas texit, ceu retia, muscis capiendis, vnde alatur. reliquorũ insectorum si prudentiam recensere velim, si pisciũ miracula, dies pfecto nos deserat. Sunt igitur, qui ad hæc respiciẽtes paruo negocio ab inquirendi labore se liberẽt, ad instinctus naturę recurrentes. de qbus paulo ante diximus oportere dicere, nunquid instinctus isti per naturam fiãt, an per cognitionem. vtrunq; autem suas habet difficultates. Alij dicũt non facere hæc bruta per naturam, nec per cognitionem, sed dirigi ab intellectu nõ errante, qui fines noscit. sed & hi dubitationem nõ tollunt: dirigi enim ab intellectu fines cognoscente quodãmodo verum est, quodammodo non verum. si enim dicant à Deo dirigi bruta, ita vt Deus immediate ipse faciat, spumam eliciat ab aranea, in fila deducat, & texat, nimirum recte non dicunt. Deus enim non est, qui immediate agat, sed ipsum animal, de quo dubiũ est, vtrum per naturam agat, an per cognitionem. si vero dirigi à Deo intelligunt ita, vt & naturæ rerum, & cognitio, quæ sunt principia agẽdi, à Deo depẽdeant, sic quidem verum dicunt. Deus enim tum naturas ipsas primũ constituit, tũ & facultates dedit agẽdi. verum dubitatio nondũ sublata est. quęrimus. n. quo principio

De Brutorũ & mistorum naturaliũ ingenio siue prudẽtia, nũ in illis mirãda qdam illius opera p cognitionem, an à casu, vl aliquo poti° extrinseco cognoscẽte, ac dirigẽte fiãt, seu aliquo alio modo.

Alia bruta quo principio tã varia, & admirãda prudentię opera producant.

In pistis nõ nulla prudẽtiæ signa apparent, & ingenium geni...

cipio

cipio bruta agant, vtrum natura, an cognitione. quodcunq; dicatur, non paruam habet difficultatem. Igitur, vt minus admiremur in ijs, quæ bruta faciunt, respicite & ad arbores, & in vniuersum ad spiritum illum, qui genitiuus dicitur. arbores nihil intelligunt: si tamen magisteria illarum, si fines animaduertamus: si folia, & fructus, & semina, quanta solertia faciant, custodiant, muniant: & quãto iuuamẽto vna pars in aliam sit cõstructa, & ordinata, non poterimus nõ magnopere admirari. spiritus porrò ille, qui genitiuus vocatur, & calor naturalis, nihil similiter intelligens, nec ꝑ se sciens aliud facere, quàm calefacere, attrahere, & propulsare, tam mira tamen conficit, ac si fines cognosceret: figuras membris dat: vias, conceptacula, situs, ordines, iuncturas, ac demum animal conflat.

Calor genitiuus miranda operatur ꝑ accidẽs, & ꝑ se, sed non secundũ eãdem prorsus rationem.

Ex horum similitudine fortasse principium quoddã habere poterimus ad inueniendum modum, per quem & bruta operãtur tam mira. nam de calore illo genitiuo, si quæratur, quomodo ipse faciat, vtrum casu & fortuna, an per se & intendens, quod facit: & si intẽdens, vtrum cognoscendo, an non cognoscendo, nõ aliud profecto dicere possumus nisi primum, quòd non cognoscendo facit, vt manifestũ est. facit autem partim casu & per accidens, partim per se & intendens, verum non eadẽ ratione. siquidem enim consideretur calor ille, quatenus natura vna per se, & particularis, per ea agens, quæ sibi insunt, sic quidem oculum, dentem, linguam, & alia, & eorum formas per accidens facit, & casu quodã. per se enim non aliud intendit, q̃ calefacere, & quædam attrahere, quædam propellere. reliqua sibi accidunt. quanquã nunquam fallat, & illa semper consequantur. nihil enim prohibet quædam per accidens fieri, & tamen semper fieri. Idem calor si consideretur, vt pars vniuersalis B naturæ, quam ordinauit vniuersale agẽs, sapiẽtissimus Deus, virtutesq; dedit naturis omnibus faciendi omnia, quæ ad fines sibi cognitos ordinauit, sic quidem calor ille per se dentem, oculum, linguam, & alia facit, & intendit, tametsi nõ cognoscat fines. sufficit enim cognosci illos à primo agẽte, Deo maximo. atq; hoc fortasse est illud, qđ dicunt aliqui dirigi hunc calorem ab alio intellectu, qui fines noscit. Verum non dirigit vt agens immediatum, sed solum vt agens vniuersale & primum. quapropter calor ille partim per se facit, quatenus pars est vniuersalis naturæ à Deo ordinatæ, partim per accidens facit, quatenus est particularis quædã vna natura. Quòd si quæratis, quomodo à Deo factus est ordo iste in naturis omnibus, dicẽdum, quòd, si quandoque vniuersum hoc est à Deo factum, vt pium est & æquum credere, eadẽ virtute, & potentia, qua fecit omnia, facultatem ẽt propriam dedit naturis singulis, qua peruenire possent ad fines illi vniuerso debitos, & congruentes. Si vero & æternum statuatur hoc vniuersum, vt quidam philosophi putant, depẽdet nihilominus à Deo, à quo natura omnis esse habet. In sola autem natura, quod possibile est, necessarium etiam est. erat autem possibile in sola natura, vt calor certus foret, qui dentẽ, qui oculum, linguam, & demum animal ipsum facere posset. quare simul etiam necessarium fuit, vt talis inueniretur calor in natura sola. ac sic rerum prima semina facta fuere, quibus semel factis mox tenore quodam perpetuo ordo iste fuit in natura à Deo optimo dependens. Ex hac ergo similitudine naturalis caloris poterimus coniecturam quandam accipere circa bruta, quo pacto & ipsa tam mira efficiant. nã & ipsa quædam faciunt non cognoscendo fines, & quodammodo per accidẽs, quatenus particulares naturæ sunt secundum se: quatenus vero partes vniuersalis naturæ ordinatæ à Deo maximo primo agente, per se faciunt, & intendunt, tametsi non cognoscunt fines Deo tantum cognitos. Nonnulla tamen & ipsa faciunt cogno-

De naturæ vniuersi à deo institutione & miro ordine.

Aĩalia bruta eadẽ aliqua, vt particulares naturæ sunt operantur ꝑ se, q̃ & ꝑ accidẽs faciunt à supe riori dicta.

Brutorũ varij extant appetitus, & actus, quibus mira efficiũt.

scendo finem, & intendẽdo. & sic quoq; per se faciunt modis omnibus. Auis, maturis iam ouis appetit illa deponere. cuius appetitus duo sũt fines, alter aui cognitus, alter incognitus, cognitus autem Deo. prior appetitus fit ex stimulo perceptus propter pondus, aut propter aliud. cuius finis est aui notus, vt deponat scilicet nocens & irritãs, quemadmodum & fęces. alter vero finis, qui nõ cognoscitur ab aue, est, vt inde enascatur proles: quod Deo cognitũ, & ordinatũ est, & consequitur. Per se igitur auis oua deponit propter stimulum, per accidens propter prolẽ, quatenus particularis natura est per se vero & hoc, quatenus pars vniuersalis naturæ. post illũ appetitum deponendi oua innascitur appetitus alius deponendi in loco tuto: quod ꝑ se ab aue fit per speciẽ rei amatæ. oua enim amat, & quamuis stimulent, quasi partes sui, sicut & membra, non sicut excrementa, quorum nullam habet curam: sed ouorũ curam habet, quia amat. quare curat defendere, & custodire. omnia igitur hæc per se sunt ex cognitione: sed & huius appetitus est alius finis, nõ aui, sed Deo cognitus, vt inde scilicet soboles enascatur. Rursus volẽs auis in tuto oua collocare subnotiones facit ad multa, quę offerũtur. & alijs trabs placet, alijs spineta, alijs summę arbores, alijs mare, prout variæ sunt species, quæ mouent, & vna magis, quàm alia ex latenti conuenientia: facta loci electione imaginationem faciunt de forma conseruantis rei. dictum est enim has imaginationes facere & alia animalia. quare factis subnotionibus ad multa, hæc lutum apportat, & trabi applicat: illa paleas, & festucas: illa maris sordicies innatantes: illa aliud. quæ aggerãtes inuicem, & formantes nidos faciunt, hirundo vno modo, alio modo passer, alio cuculus, alio Halcyon: in quibus oua deponunt, & mox deposita incubãt. Cuius duplex quoque est finis, alter notus aui, qui fit à specie rei amatę, cui semper quasi adesse volunt, & fouere, & custodire: alter aui est ignotus, Deo vero maximo notus, qui fit, vt proles in ouis maturescat ex illa calefactione, & vegetet. vnde magna sapientia, & ꝓuidentia Dei optimi videri potest, q totum vniuersum ordinaturus, modum naturis omnibus dedit, quæ nescientes fines omnia tamen faciunt, per quæ fines ipsi consequũtur, quos solus ipse cognoscit, per quem modum deinceps & alia fiũt, quæ tam mira videntur nobis. Scire autem sigillatim ordine suo, quomodo appetitus varij nascantur, vnus post alium, & quomodo Deus omnia ordinauerit, vt naturaliter fiant, impossibile quidem est homini. quare & vniuersalia hæc existimantes sufficere ad alia pertransibimus: ac de vocatis secundis intentionibus siue conceptibus dicemus.

Diuina est hęc, & multos latent ꝓuidentia.

De vocatis primis, ac secundis intentionibus, quid sint, & quõ fiant, & quinã illarũ termini, ac nõia sint. Cõceptus rerũ, vt extra animã sunt, primæ intentiones sunt appellatę, vt vero in aĩa, secundę dicuntur. Termini & nõia primæ & secũdę intentionis.

Quoniam autem res, quæ sunt, duplex esse habent, alterum extra animam, alterũ in anima, quatenus intellectę sunt, hinc fit, vt dupliciter & intelligantur: vno modo, prout esse habent extra animam, alio modo, prout esse habent in anima. conceptus ergo illi, qui de rebus fiunt. quatenus extra animam significantur, & apprehenduntur, primi vocãtur, siue primæ intentiones: q vero de rebus fiunt, quatenus in anima sunt, secũdi dicuntur. vt si Callyam intelligam, & album, vt coniuncta, dicamq; Callyas est albus, primos conceptus feci: si vero reflectente se intellectu supra cõceptus factos, vt in anima sunt, ac dicã, hæc est oratio. Callyas est albus: & hoc est subiectũ, hoc prædicatum, hoc nomẽ, hoc verbũ, tum cõceptus isti, oratio, subiectũ, prædicatum, nomen, verbum, secũdi vocãtur. similiter, est genus, species, singulare, plurale, & alia eiusmodi, de quibus est grammatica, dialectica, rhetorica, poetica. de ijs enim secundis intentionibus sunt. Dubitabitis autem fortasse de ipsismet operationibus animæ, vt intelligere, abstrahere, imaginari, ratiocinari, subnoscere, ac de ipsis speciebus, quæ sunt in anima, vtrum primi, vel secundi conceptus dici debeant, quãdo

esse

A esse in anima omnia hæc habent. Ad quod (vt arbitror) dicendum est operationes hasce animæ debere dici potius esse ab anima, quàm in anima esse habere. sicut accipimus nũc esse in anima, vt distinguitur ab esse extra animã. quæ enim concipiũtur secũdum esse, quod habent in anima, duplex esse habent, alterum extra animam, alterum in anima: at operationes prædictæ intelligere, abstrahere, & alia, non habent hoc esse duplex, sed solum ab anima, & in anima sunt. sunt autem in anima, ac si extra essent, quare primi conceptus sunt, super quibus & secundi fieri possunt. similiter se habet speciei nomen, & phantasmatis. & si enim videantur secundi conceptus, sunt tamẽ primi, & rerum, ac si extra animam essent. vt autem summatim dicamus, primi conceptus sunt de rebus, quæ significantur, quatenus significantur, & non significãt. sic enim esse habent, vt extra animam. secundi vero sunt, qui fiunt de rebus, quatenus significant, & non significantur. sic enim esse habent in anima tantum. ac de intellectione, quid sit, & quomodo fiat, & quę sit vnaquęque intellectio, & quot, hactenus dictum sit pro tẽpore. Superest, vt de deceptionibus dicamus, quas sibi anima facit intelligendo.

Num oĩa, q̃ ab aĩa, vel in aĩa sunt, intentiones secundæ dici valeant.

Quæ esse dictum ĩ aĩa habent, & ab aĩa, secundę intẽtiones dici nõ debẽt. Prima intentio est conceptus rei, put significatur, secũda vero, prout significat.

Est autem deceptio acceptio quidem rerum aliter, quàm sint, nõ studio & volũtarie facta, sed errore. qđ quomodo fiat, tentandũ nũc est dicere in vniuersum: ac dij precãdi, ne forte & nos decipiamur, hęc inquirentes. Vniuersalis autem deceptionis causa est apparentia aliqua, qua videntur res tales esse, quales tamen non sunt. Causa autem apparentiæ huius semper est in specie, quæ repræsentat res, verum non quà res offert, à quibus decisa est, sed qua rerum modos, & coniuncta simul refert. neq; enim sensus, neq; vlla interior potentia decipitur circa simplex, & proprium obie-

B ctum, sed circa modos, & coniuncta, quæ componit cum rebus. quare circa complexa tantum, nõ circa simplicia deceptio est. circa simplicia enim species semper id repræsentat, à quo ꝓcessit, & in hoc mutari non potest à sua natura. quòd si videtur anima quandoq; alba iudicare nigra, aut rubra, aut lutea, hæc quidẽ deceptio nõ est in specie ratione proprij obiecti, sed ratione potẽtiæ componentis, quæ in maxima distantia dicit, hoc veniens est nigrum, cum tamen albũ sit. species enim, quæ nigrũ offert in ea distantia, non fallit nos. repræsentat enim ꝓ natura nigri, quod tũc offertur, cum priuatio lucis, & colorum non mouet oculum, vt fit in magna distantia. Deceptio autem fit, quia subiecto attribuimus qualitatem repræsentatam, quod secus est: similiter & in felle suffusis deceptio fit, iudicantibus omnia lutea, non quòd species lutei fallat nos ĩ re, à qua decisa est, decisa enim fuit à luteo, sed quòd qualitatem illam attribuimus parieti, & homini. quare semper deceptio fit in complexis, & compositione ipsa. Solem in aurora iudicamus rubrum, & bipedalem, cum tamen nec ruber sit, nec bipedalis. error autem fit, quia subiecto id attribuimus, quod à specie repræsentatur. rubor enim offertur speciei lucis multũ refracta ad nigrum, quod fit in aurora propter sphæram vaporum: & in hoc non est error, sed tum fit, cum colorem oblatum componimus cum subiecto. Color item solis repræsentat solem terminatum certa quantitate, quę multipliciter variari potest propter maiorem & minorem distantiam. siquidem semper minora videntur, quo basis minuitur, quod in magna distantia maxime contingit. Componentes igitur quantitatem solis oblatam in magna distantia cum sole secũdum se, deceptio fit. Baculi & remi sub aqua fracti apparent cũ parte, quæ supra est, eo quòd pars sub aqua ꝓpinquior iudicatur, quàm, quæ supra in aere est. propter densitatem enim aquæ, viciniores partes speculum fiũt partis sub aqua existentis. refringitur enim multum species, & crassior fit,

De varijs in nobis p sensus tam ĩternos q̃ externos, & in intellectu deceptionibus, & erroribus, ac fallacijs, tã in ꝓpõnibus, q̃ in ipso rõcinio q̃ fiant, & quõ ĩ nobis hãt.

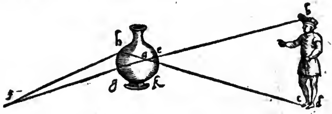
Deceptio circa cõplexa, non autẽ circa simplicia contingit ex aliqua apparentia p ipsã cõpositionis actum.

Ocul⁹ vidẽs albũ in magna distãtia cur nigrũ iudicet.

Sol in aurora cur ruber appareat nullius existens coloris.

Remi⁹ & ligna in aqua cur fracti appareant.

hoc autem maiora,& propinquiora videri facit. qua de causa pars sub aqua existens C
nō videtur directe supposita parti, quę est in aere. vnde fracti videntur. deceptio vero fit, dum componimus, comparātes partes inter se & ad subiectum. idem & circa situm partium sæpe contingit: & quæ deorsum sunt, sursum videntur: quę vero sursum, deorsum: vt spectantibus in ampullas aqua plenas. prętereuntes enim videntur incedere pedibus sursum, capite infra stante. vt si A sit ampulla: præteriens B C D: B autem caput: C & D pedes: oculus aspicientis F, videbuntur quidem pedes sursum, vbi E, caput vero deorsum, vbi G.



Causa vero est, quòd species semper per breuissimam lineam refert, & p directum. breuissima autem linea à capite, vbi B, est B H: quæ reflexa ad G, inde ad oculum fertur, vbi F. pedū vero breuissimę lineæ C K, & D K: quę reflexę ad E, & inde ad oculum F, vidētur supra caput, vbi E, quod est, vbi G. error fit, non quòd species capitis & pedum non repræsentent debite sua loca, sed quòd componēdo, & comparando situs, & loca oblata, hæc quidem sursum, illa deorsum indicantur.

Similiter & figuræ, & colores, & numerus, & loca variātur per apparentias alias. D
sæpe enim, quæ rotunda sunt, longa videntur: & quæ longa, rotunda: & quæ vnum duo, & eiusmodi: adeo refert, quale sit speculum, in quod incidit species, an conuexum, an concauum, an aliter fabricatum. Specilla ocularia fiunt, q̄ vultus monstruosos referunt, alios satyricos, alios etiam turpioris formæ. quædam sunt, quæ omnia ostendunt iride colorata: alia anulum vnum media in mensa positum duodecim anulos videri faciūt, tam similes, vt, qui verus est, volentem signare fallat magno spectantium risu. Altero oculo, vel compresso, vel eleuato res accidit videri duplices. propter quod & ebrijs omnia videntur duplicia, vertiginosis vero circumferri. omnibus enim his loca mutari vidētur, & eadem res in diuersis esse locis, cum tamen per se nō mutetur. causa est, quòd species in oculo, quæ vel successiue eleuatur, vel deprimitur, ab vtroq; oculo nō in idem cadit. quippe in eleuato oculo species eiusdem rei, rem quidem eandem offert, locum autem non eundem, quem alter oculus, refert. species enim directe secundum longitudinem totius sensitorij repræsentat. quare nihil interest, seu res extra mutet locū, seu species referat mutatum. refert aūt mutatum, quoniam eleuato sensitorio simul eleuatur & species. in vertiginosis autem circumferri vidētur res, quia successiue species cum sensitorio eleuatur à vaporibus, qui intra oculum mouent. in circulum vero videntur ferri, quia oculus est tanquam centrum, res tanquam in circumferentia. à centro autem omnes lineæ ad circumferentiam sunt æquales. quare circulus fieri videtur. ebrijs vero tum circulariter, tū & duplicia videntur. circulariter, quia successiue fit motus sensitorij, & cū eo speciei. duplicia vero videntur, quia oculi non æqualiter mouētur, sed diuersimode propter inordinatum motum vaporum. quare non in idem feruntur.

Ebrii quęcunq; vidētur circulariter, & quasi duplicia videant.

Circa

Felle suffusis cur omnia lutea videantur.

A Circa colores quoque eædem deceptiones contingunt. suffusis enim felle omnia videntur Lutea (vt diximus) & euaporato sulphure per noctem ad lucernę lumē, omnia vñr veneta. sole aũt per rubra trāseunte, aut ad rubra refracto, rubra oīa apparét. quæ quidem dubitationem quandam habent, quo pacto fiant, quoniam res, quæ ita colorari videntur, proprios & ipsæ colores habent. cur ergo & illi non mouét? vtrum igitur, cùm duæ species subalternæ ad oculum veniunt, ea, quę potentior est, non sinit debiliorem mouere? an magis, quòd color nihil aliud est, q̃ lux terminata, lucis autem species est lumen? quare colorum omniũ species lumen sunt. vnde colorũ species cum omni lumine misceri possunt, & intendi admixtæ lumini fortiori.

Quo deceptiones circa colores fiant.

sicut igitur per noctem res non vidētur propter debilitatem specierũ earũ, aduenien te autem sole vigorantur, & fortiores redduntur, factæ vnum cum eius lumine, & sic mouent, ita & si Sol ad rubra reflectatur, aut per rubra transeat, ita illa vigorat, & intendit, vt & aliorum species vnum cum ijs fiant, & similiter moueant, & rubra omnia videri faciat. propter quod mappæ, in quas sol incidit, transiens per vini phialas, rubræ apparent. & suffusis felle omnia apparent lutea, quòd species aliorum colorum vnum fiunt cum luteo, quod est in oculis, quòd vnum id maxime offert, quod fortius est. cuius signum est, quòd si suffusi in rubra valde rubra inspiciant, nec prorsus luteum, nec prorsus rubrum vident, sed medium quiddam.

Sulphure e uaporato ad lumē lucernæ, veneti coloris, seu cęrulei aliqua apparent.

His de caussis & veneta ijs apparent, qui per vapores sulphuris species rerum recipiunt. tale enim est sulphur. Idem accidit & ijs, qui spectarunt in Solem. omnia enim primo alba apparent, mox rubra, postremo nigra. remanente enim specie lucis in oculo, per certum tempus illa quidem primũ albũ refert, quia lux de se alba est. mox re-
B mittente sese luce rubrũ apparet, non secus, ac si lux in nigro videatur. fulgidũ enim in nigro rubrum fit, remissio. n. lucis nigri vicē gerit. mox luce in totum remissa nigrum apparet. in omnibus igitur his apparentia quædam fit, vnde accidit deceptio. verum non decipitur sensus ipse, nec species per se circa oblatum proprium nos fallit, sed phātasia, quæ componit oblata cum subiectis. quare prima deceptio in phātasia fit: mox nihil prohibet & intellectum ipsum decipi, siquidem recipit à phātasia. igitur cum prima cognitio ipsius, dum componit, sit circa propositiones, deinde ex ijs ratiocinetur, ac discurrat: prima etiam deceptio circa propositiones fit, deinde & circa ratiocinium falli potest.

Quo circa propositiões, & rõcinium decipiat intellectus.

circa propositiones autem fallitur, cum falsas recipit, aut propter apparētias prædictas, aut propter alia: circa ratiocinium vero, cũ non inferimus conclusionem. videtur autē inferri, quod vniuersaliter accidit, quum terminum medium non recto assumimus. quippe ille, cùm vtrique extremo cōiungatur, sæpe videtur esse idem in vtroq;, & sub vna ratione accipi. verum neq; idem est, nec ra io eadē vnde conclusio non sequitur.

Circa exempla quo decipi cōtingat.

Ac circa exempla quidem est primum videre. Nauigatio enim, vt supra diximus, est terminus medius, qui coniungitr naufragio (vt in Callya vidimus) ex quo apparet, quòd etiã Dioni coniungi debeat, qui similiter nauigat. quod falsò poterimus opinari. nã, quanquam idem terminus videatur nauigatio in vtroque, non tamē est idem & sub eadem ratione. in Callya enim erat cum tali vento, tali tempestate, vnde secutum est naufragiũ: in Dione vero nauigatio sine his erit.

Circa Enthymemata, deceptio.

Similiter & circa enthymemata falli contingit. nam, quanquam & Itali, & Germani, & Scythæ albi sint, si putemus, & Æthiopas albos esse, fallemur: quoniam albedo alia ratione inest Italis, Gallis, & Germanis, & Scythis, quæ non est in Æthiopibus.

Circa inductionem.

Similiter & in inductionibus deceptio accidit. non enim, si in Persi-de, & Media vidimus mala citra mille & decem millia inesibilia, sequitur omnia

esse inesibilia.malum enim citrium alia ratione in Media, & Perside est inesibile,alia C
esibile in Ægypto.oportet igitur medium terminum per eandem rationem coniungi extremis:alioqui aut non concludemus,aut falsum concludemus propter quod & syllogismis etiam contingit falli, vt quæ emisti,comedisti.cruda emisti.fallit quidem,si concludamus,cruda comedisti,terminus enim medius nō idem est, licet appareat.in prima enim emptio iūgitur comestioni pro subiecto.est enim verum,quæ emisti,comedisti.in secunda vero coniungitur accidenti,cum dicitur, cruda emisti. quare non sequitur,cruda comedisti:comedi enim,quæ emi,non qualia emi.similiter,si dicatur, nonne differens à differēte differt?te vero concedente, dicet sophista, at quod differt,nō est illud, à quo differt.differens ergo non est differens. fallit quidem,quia differēs à differente differt pro subiecto,non autem pro forma. neq; enim differentia differt à differentia.quare in prima pro subiecto accipitur,in secunda pro forma.nec si,quod vtile est,bonum est.vtile autem in captiuitate egestas. ergo egestas bona.in primo enim vtile simpliciter accipitur, in secundo pro vtili secundū aliquid,& certo casu.Porrò nec,si tria & vnū sunt quatuor. tria enim sunt tria & vnū, sequitur,vt tria sint quatuor.tria enim & vnum,qui est terminus medius, sunt quatuor,diuisim accepta,& ita accipitur in prima ꝓpositione.in secunda vero accipitur collectim,& composite.quare nō idem est medium. tale & illud est.qui nam discūt, scientes ne,an nesciētes?te vero dicente,scientes discunt,dicet ille:at,qui discunt,ea nesciunt, quæ discunt.scientes ergo nescientes sunt.dicente vero te, nescientes discunt,arguet ille.at,quę discuntur,sciuntur. nescientes ergò sunt sciētes. deceptio quidem est per æquiuocationem termini medij.nam & sciens & nesciens,interdum significat,qui nūc scit,aut nescit,interdum, qui sciebat,aut nesciebat. Similiter, nonne bonus est,qui boni est possessor?at diuitiæ sunt bonæ: qui ergo diuitias possidet, bonus est.& illud, nōne omnis actio est circa ea,quæ sunt? omnis sermo est actio. omnis ergo sermo est circa ea,quæ sunt.at ea,quæ sunt,vera sunt.omnis ergo sermo est verus.æquiuocatio est in illa voce,quæ sunt.interdum enim sumitur ꝓ eo, quod non est apparēs,interdum pro eo,quod aliquo modo est, siue vere sit,siue appareat. & sic omnis actio est circa ea,quæ sunt.Item illud,infinitum non potest pertransiri. hoc spatium est infinitum.non ergo potest pertransiri. fallit quidem, quia infinitū modo pro infinito in actu sumitur: & hoc modo infinitum non potest pertransiri. quandoq; sumit' pro infinito in potentia:& hoc modo potest pertransiri.quare mediū non est idem.& illud, omnes duo circuli contingunt sese in puncto.hi duo anuli sunt duo circuli.contingunt ergo sese in pūcto.non sequitur autem,quia duos circulos se contingere in pūcto circulis mathematice acceptis,& abstracte inest. anuli autem mathematici circuli nō sunt,sed in materia.Interdū fallimur, quia ꝓpositio amphibola est,& ambigui sensus. vt quod mouet lapidem molarem per se est causa farinæ.aqua mouet lapidem molarem per se.ergo est causa farinę.fallit ratio,qa vox illa per se facit sensum amphibolum. potest enim coniungi cum mouet ex parte subiecti,& potest cōiungi cum causa ex parte prædicati. primo modo propositio est vera,secundo modo non.quare medium variatur.alio modo etiam variatur,cum syllogismus fit in obliquis casibus,non in recto.vnde nō sequitur,primus lapis mouet secundū,secundus tertiū.ergo primus mouet tertium.similiter, maior pars hominū est dedita vitijs.Socrates est ex maiori parte hominum.ergo est deditus vitijs. peccat per non causam,vt causam. in his ergo, & similibus decipitur anima,interdum se ipsam fallens,interdum alios. & in quibusdam facile est videre fallaciam, & distinguere:

Circa syllogismos.

Secundū qd ad simpliciter,deceptio.

Cōpositionis, & diuisionis deceptio.

Aequiuocationis variæ deceptiōes.

Amphibologiæ,quæ circa ꝓpositiones contingit, deceptiones.

Per nō causam vt causam deceptio.

A gere:in quibusdam vero non facile:præsertim in quibus similitudo est valde aperta,dissimilitudo vero valde latet. quo pacto decipiuntur pueri appellãtes omnes homines patres.id enim,quo omnes conueniũt, apertum est,similitudo scilicet in homine:id vero,quo distinguit, qui pater est, valde ipsos latet.fecerunt enim conceptũ quendam patris,sed nondum distinctũ.oportet igitur, qui nõ vult decipi, valde solertem esse,& exercitatum in noscendis coniunctis, quomodo se habent: & modis ratiocinandi: & quid per se vnũ, & quid per accidens, & quid appareat. sed iã de ijs deceptionibus ꝓsequamur,q̃ sibi anima in somnis facit, necnõ & in melãcholijs,& phrenesi,& vino,& q̃busdã alijs epotis, vt Hyoscyamo, & Solano,& eiusmodi alijs.

Deceptiones cauere q̃uo ala debeat.

De somnijs autem acturi operępreciũ putamus,vt prius de somno agamus,quid sit, & quomodo fiat. sed ne hoc quidem perquirere possumus, nisi prius de vigilia egerimus,quæ breui fient. vigilare autem tum dicitur animal,cum & sentit, & stat, & motus exercet voluntarios:quæ tum fieri solẽt,cum anima specie boni mota trãsmittit libere spiritus ad membra extrinseca, exercẽda per sensum,& motum.primũ igitur,quod requiritur,est species boni in anima interiori,quę in actu fit,& diffunditur ab ipsa vsque ad membra exercẽda. qua re facta,& spiritus necessarij & seruiẽtes transmittuntur ad ea membra,& regũtur pro eo fine. Si igitur ipsa membra bene disposita sunt:si & viæ liberę,& non impeditę:si & spiritus apti: si & species mouens animã conueniens sit,tum fit membrorum exercitatio,& vigiliæ opera. quòd si in aliquo horum defectus fuerit,impediri finẽ accidit. si enim membra ipsa male effecta fuerint,vt stupefacta,aut resoluta,aut incisa,tunc nec stare, nec sensum obire,nec motus possunt.similiter,si & viæ aut oppilatæ nimium extiterint,aut ablatæ,

De vigilia,& somno quid sint: & quęnam vigilia, variosq; sõnos inducãt: & de quibusdam miris, quę dormiẽtib⁹ contingunt.

Vigilare animal dr̃ cum opa vitę diffusis in mẽbra spiritib⁹ exercet.

Vigiliã multa impediũt.

B idem sequitur.at vero,& si spiritus inepti sint,vt stupefacti, aut resoluti, aut aliter impediti, non obtinetur finis:maxime autem cum species boni,quæ mouere animã debet,impedimentum vllum receperit.multipliciter autem impediri solet.primum vel,q aliquod graue accidens illam opprimat,& prosternat.vt lipothymię,epilepsię, apoplexiæ, ecstasis, præfocationes, contusiones, timores magni, & id genus.vel quòd & potest,& nullum graue accidens recepit, sed tantum quòd sub labore quodam & certa molestia recipit exercere membra. vnde melius & suauius iudicat cessare,vel quòd intẽta ad aliquid,quo delectatur, obliuiscitur prioris intẽtionis exercendi membra.Tot igitur cum vigiliam impediãt,somnum quidem nõ dicimus, cũ propter defectum membrorum extrinsecorum animal nec potest stare,nec sentire, nec moueri.similiter,nec si viæ sint oppilatæ atque infartæ,aut abscissæ,eum somnũ non appellamus:si propter hoc animal sensum amittit,& stationem.sed neq;,si spiritus ipsi sunt stupefacti,& immobiles: neque etiam,si graue aliquod accidens prostrauerit animam,& sensum,& omnem intẽtionem abstulerit, somnum vocamus. sed tum solũ dormire animal dicitur,cum anima non omnino in alijs impedita, aut recipit sub labore quodam & displicentia exercitationem membrorum. vnde magis gratam,& suauem iudicat cessationem,aut intenta ad aliquid,quo gaudet,& delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra.sub labore autem & displicentia recipit exercere membra,cum aut illa iam fatigata sunt, aut spiritus quodammodo fessi,& resoluti:aut cum sedes ipsius animæ interioris grauata est, hoc est nerui,& membranæ illic existẽtes:spiritus item pigri,torpidi,& viæ nõ planæ, expeditæ.hæc enim cum cõcurrunt, tunc retrahitur anima ab exercitatione membrorũ,& quiescere amat,& intentio cessat exercendi, spiritus non transmittuntur, & sic fit somnus.qui propterea placidus,& suauis dicit, quòd cessationem illã anima,

Sõnus quid sit.

Somnum q̃ nã inducãt.

vti gratū, recipit, contrarium autem, vti graue. hæc autem grauitas, & labor animæ maxime accidit, cum euaporatione multa sursum lata nerui relaxantur, & opplenť: similiter & membranæ circa cerebrū, & venæ. vnde & spiritus graues reddūtur, & pigri. quare anima ipsa laborem quendam percipit in mouendo ipsos, in tendendo neruos, & membranas, quas tendi oportet in vigilia. hic autē molles sunt & graues. quibus de causis cessare ab opere suaue ab anima iudicatur. euaporatio autem vnde hæc accidunt interdum à cibo, & potu fit, interdū à quibusdam epotis, quę frigidissima sunt, & crassa, & somnifera dicuntur. inter has vero euaporationes, & somnos, q̃ ab his fiūt, hoc interest, quòd, quæ à cibo & potu fit, naturalis est, & finem habet in natura, quò animal restauretur à fatigatione in vigilia: q̃ vero ab epotis frigidis somnus fit, violentus est, & ad ægritudinem magis refertur. quare non naturalis dicitur. Naturalis quoque & ille somnus est, qui fatigatis multum mēbris, tametsi non cibum, & potum capiat animal, prostratum tamen somno capitur. habet enim finē in natura restauratio. Videtur igitur, quòd somnus sit cessatio animæ interioris ab exercitatione membrorum in sensu & motu non per impotentiam, sed ob id solum facta, quòd melius, & suauius iudicat cessare, quàm mouere. quod fit aut euaporatione multa grauante, & opplente sedem animæ, aut fatigatis membris, & spiritibus: aut facta obliuione prioris intentionis ex intentione in aliud, quod delectat. & hoc enim sæpe accidit, vt infantibus, quibus nutrices per cantilenas somnum inducunt.

De duplici somno naturali, & violēto. & quales sint.

Collige somni absolutā rationem.

Est igitur somnus alius simpliciter, & vniuersaliter vigilię oppositus, alius secundum quid, & in parte solū. simpliciter quidem, quo & sensus oēs, & motus voluntarij ligati sunt. secundum quid autē & in parte tantum, in quo vel non sensus omnes sunt ligati: vel sensus ipsi quidē ligati sunt, motus aūt voluntarij non. nam, qm̃ neq; idem spiritus, neque eædem viæ, neque eædem species sunt sensuum omnium, & motuum, fieri quidem potest, vt plures ligentur sensus, non tamen omnes: vel sensus quidem ligentur, motus autem voluntarij non. qua de causa accidit sæpe, vt dormientibus nobis sensus quidem ligati sint, voluntarij autem motus nō. siquidē & quidam dormientes surgunt tamen, & sese vestiunt: & nonnulli domo exeunt. facta enim phantasia surgendi, quanquam sopiti sint sensus, motus tamen illi fieri possunt, qui à phantasia dependent, quoniam non simpliciter dormiunt. interdum non omnes sensus dormiūt, sed aliqui tantum. propter quod somnus infantibus irrepit sensim ex cantilenis. intēta enim anima ad aures & cantum obliuiscitur oculorum, & cæterorum membrorum. vnde & spiritus, qui ad membra transmittebātur recurrunt ad suum principium, quam cessationem recipit anima, vt suauem: & in oculis, & alijs membris dormit, quamuis secūdum aures vigilet. verum & in his paulo post dormiet. percurrēte enim spiritu ad sedem animæ, & cum eo humore aliquo, grauatur sensim ipsa, & quietem simpliciter amat: vnde simul etiam aurium obliuiscitur, ac dormit. similiter & pedum frictio solet somnum allicere eadem de causa. idem facit & lectio, & auscultatio, & decubitus, & in vniuersum omnia, quæ leuem voluptatem in certis membris inducunt. multa vero si sit, vigiliam parit, qm̃ attētionem poscit. oportet ergo, vt nō multa sit voluptas illa, & nulla alia sit species, quæ attrahere ad se animam possit, vnde somnus conciliatur. quo ingenio vtuntur medici ad ægros, qui dormire nō possunt, per cadentis guttæ leuem, & placidum sonum. alij cunabula inuenere, alij pensiles lectulos, alij alia.

Somnus duplex, simpliciter, & secūdum qd: & quo hi fiant.

Dormientes cur aliq̃ non nūquam vigiliæ opa exerceant.

Pueri cur cātilenis in somno inducant.

Somnum inducūt leues quędam voluptates.

Sed iam de deceptionibus in somno factis agamus. est autem somniū vigilia interioris animæ, in somno cæterorum membrorum. nam & si sensus sopiti ipsi sunt,

&

A & motus cessant, vigilat tamen introrsum anima circa reseruatas rerum species, quę coram ipsa sunt: per quas & intelligit, & subnotiones, & alia operatur, quæ & in vigilia, verum cõfuse admodum, & perturbate. vnde & sæpe decipitur. est autem prima deceptio, quòd videmur res perinde facere, & videre, & audire: ac si ita omnino fierent, & præsentes essent, qui non sunt. causa autem est, quòd species per naturam suam operatur. natura autem earum est res ipsas repręsentare, & cõiuncta, loca, scilicet formas, figuras, actiones, & alia. quare similiter & in somno rep̄sentat, vti in vigilia. eędem enim sunt species. in vigilia autem non accidit, vt decipiamur, quia sensus rem monstrat, aut ratio facta. in somno autem sensus ligati sunt, nec possunt corrigere oblata, nec ratio in contrarium fit. quare relinquitur speciem ita res offerre, ac si fierent, & præsentes essent.

De Deceptionibus i somno contingētibus, siue in somnijs, q̄d sint, & quib⁹ ex causis hãt. & de somniorũ diuinatione.

Somniũ q̄d sit.

Somniorum g̃nalis, seu cõis causa.

Specierum autem, quæ animam mouent, illas prius mouere censendũ est, quæ actu sunt magis. diximus autem actu magis esse illas, quæ recẽtes sunt, & quæ habitum fecerunt. qua de causa, maxime ea somniamus, quę per diem egimus, & de nobis, & de maxime notis, & de ijs, quibus maxime intenti sumus. porrò dispositiones quædam corporis nõ parum facere videntur ad excitãda quędam somnia. vt sanguinis exuberantia rubentia videri facit, ignesq́;, ac vstiones, & eiusmodi. pituitæ vero redundantia, aquas, lotiones, innatationes, potus, nauigationes, & id genus. cholerę vero rixas, iurgia, inimicitias, bella, & similia. melãcholiæ vero tristia, obscura, vt funera, & alia eiusmodi. propter q̄d & medici solent de somnijs interrogare. Quibus autem de causis istæc contingant, & quid faciant dispositiones illæ corporis, nõ ingratũ fortasse arbitror, si perquiramus. In primis igitur videtur mihi exuberantibus

Familiaria nobis, & notiora, & quæ p̄ diẽ gessimus, p̄p q̄d facile somniemus.

Varię hoĩu, i corporis dispositiões varia in ipsis somnia inducunt.

B hisce humoribus occultã quãdam speciem in somno ad phantasiam ferri, ex qua memoria excitatur quorundam coniunctorum: quemadmodum & in quibusdam alijs videmus fieri. vt dulci pituita ad linguam descendente dulcia somniamus. similiter & ventositate aliqua circa dentium radices se commouẽte somniamus dentem cadere. quæ certe non alia de causa fiunt, nisi quòd ex his occulta quædam sensatio in phantasia fit, cuius species memoriam similium excitat coniunctorum: in dulci quidem pituita memoria dulcium: in ventositate autem circa dentes casus dentis, quoniam oblatis coniunctis semper illud magis mouet, quod maximum est. talis autem est casus dentis. fit autem in phãtasia latens illa sensatio, quoniam nõ ita omnino sopitos esse sensus censendum est, vt nihil prorsus sentiãt. eodem pacto & cholera exuberante accidit per corpus talia ferri, qualia & in ira: vt exarsio circa cor, aut tale aliquid, cuius species occulte lata ad phantasiam, memoriam consimilium facit. ita & melancholia redundans tristitiam quandam membris ingerit, cuius memoria excitatur ad similia. quod & pituita facere solet. in sanguine autẽ quomodo fiat, dubitationem quãdam habet. quoniam colorum species non videtur ad phantasiam ferri nisi per sensus: quibus sopitis quomodo rubra videri accidat, nõ satis apparet, quanquam sanguis exuberet. dicendum autem fortasse, quòd, sicut oculus suffusus felle alia facit videri eiusdem coloris, ita & dominante sanguine particula illa, quæ phantasiam exercet, & qui in ea sunt spiritus, ceu suffusi rubro, memoriam rubentiũ excitare possunt: inter quæ ea, quæ actu sunt magis, sese magis offerunt, ignis, vestes, & similia. Præter has autẽ corporis dispositiones sunt & aliæ quædam, quæ solent nõnulla somnia frequẽter inducere: vt ijs, qui in paupertate sunt, q̄ semper vident sibi deesse aliquid, sæpissime etiam somniant de se ipsis, vt carentibus quibusdam: & in p̄sentia aliorũ esse aut sine vestibus, aut sine calceis, aut ijsdem mutilatis, & similibus.

Pituita exuberantes cur aquas, lotiones, inatationes, & dulcia nõnunq̃ somnient.

Cholera abũdãtes cur iurgia, rixas, inimicitias, & bella sõniẽt.

Melãcholici cur tristia, obscura, & funera sõniẽt.

Sãguinei in sõnis rubea, & ignes cur videant.

Diuersæ hominum affectiones, varijq́; fortunę casus diuersa somniare faciunt.

bus. Contra vero, quibus multa superabundant, somniant alijs dare, geminatas habere vestes, & eiusmodi. Qui vero valde ancipites, & pplexi sunt vel consiliorum, vel inquisitionum circa sciētias, ij sępe somniare solent circuitu longo de domo in domum, de via in viam progredi, ac demum in angustijs quibusdam sese inuenire. Formidolosis certa fiūt somnia maxime sibi familiaria: certa auaris, certa amātibus: & nemo ferè hominum est, qui peculiaria quędam non faciat somnia propter peculiarem corporis dispositionem. C

Rectā intellectionē quę habere appareat.

Sed iam illud inquiramus, cur in somno tam extranea, tam noua videat anima, vt omnibus manifestum est. in primis igitur supponēdum est nobis, quòd, si recta fieri intellectio debet, sanam primum oportet esse partem illam, quæ intelligit: deinde & debitam esse applicationem, & intentionem animæ. tum oportet & medium ipsum, per quod species veniunt, & mouent, purum esse, & syncerum, nō inquinatū, non perturbatum. dico autem medium spiritus ipsos, qui circa sedem animæ sunt, maxime in vocatis ventriculis cerebri: in quibus species sunt, & per quos mouent. porrò & species ipsas, quæ animam mouent, necesse est quietas esse, non tumultuarie agitatas. postremo & easdem esse temperatas. s. n. excedāt, perturbant animam. His ergo rectè se habētibus rectа etiā fieri intellectio potest rerum, & cōiunctorum. vbi vero hæc, aut omnia, aut quædam contrario modo se habent, tunc accidit & intellectionem varie impediri. quod maxime in somno euenit. primū enim applicatio animæ non satis firma, et constans est, tum quòd anima in somno quasi ocium agēs, & quiete congaudens omnem intentionem negligit, tum quòd partes, quę applicari atque intendi debent, male dispositę sunt. in intentione enim requiritur spirituū multorum vnio, & neruorum, & membranarum tensio, in somno autem spiritus pigri sunt, & graues: nerui laxi, & languidi: similiter & membranæ. quibus de causis anima non multam applicationem facit ad res, & rerum coniuncta, & ordines. præterea & medium ipsum, hoc est spiritus, impurum est, & permixtum alienis vaporibus, necnon & inquietum, & tumultuose agitatum, quæ res facit, vt & species ipsæ, quę in spiritibus sunt, simul etiā tumultuarie agātur, & inordinate. ex quibus accidit & intellectiones, quæ in somno fiūt, inordinatas plurimum esse, & valde extranea cōponi: qualia volare nos, saltu lōgo librari repēte, & nos & alios videre mutatos in varias formas, & modo aues factos, modo equos, modo alia. simul quoq; accidit rerū ordines, loca, situs, genera multipliciter variari: maiora videri plurima ex paruis & leuibus occasionibus: quorūdam reminisci, quę nunquā in vigilia occurrissent, & ita de alijs multis. Permixtio igitur vaporū potest in primis colores (vt dictū est) euariare: tum potest & species mūtare, hebetare, crassas reddere: maiora facere, vt repręsentent: subnotiones confundere: tum & figuras quasdam abscondere, quasdam mutare: motus vero & agitatio spirituum, & cum ijs specierum potest loca diuersa offerre, applicationem tollere, coniunctorum multa intercipere, ordines puertere, situs diuersos offerre. variatis autē locis, formis, figuris, similitudinibus, ordine, numero, & alijs necesse est extranea multa componi. volare. n. nos accidit, vt appareat specie nři cōtinenter locum mutante cū spiritibus, in qbus sunt species, ac nos repēte continēter moueri ex memoria subita aut volādi, aut saliendi, aut qd talium aliqd faciendi. porrò accidit modo subiecta, modo prędicata rerum cōplexarū repēte mutari: vt appareat nobis repente nos vel aues factos, vel equos, vel alia, si subiecta mutentur remanentibus prædicatis. quòd si remanentibus subiectis videantur prædicata mutari, videmur, aut de vestitis nudos fieri, aut de albis nigros, de sedētibus currentes: D

Qdo volare nos appareat in somnis.

A rentes: de vno loco, & societate in alijs esse. Ex paruis autem occasionibus magna quędam videri accidit: vt tonitrua ex paruo circa aures sono, & in ephialte dæmones, & è parua ventositate circa dentes, ipsos cadere, & eiusmodi alia. quia facta recordatione coniunctorum semper id primo occurrit, quòd maximum est in vnoquoque genere. porrò obliuio multorum coniunctorum sæpe fit in somno, tum propter momentaneam applicationem animæ, tum quod ordines accidit variari. ꝑpter quod & ipsorum somniorū sępissime nō recordamur. euolant enim ex anima, nisi de ijs fuerint, quæ fortem attentionem ad se trahunt: qualia sunt, quæ per timorem, & admiratione, & voluptatem magnam peruidemus in somno. Occurrunt autem reminiscentiæ quorundā, quæ nunquam in vigilia forte occurrissent, qm̄ in ijs extraneis, & nouis offeruntur & nouæ quędā similitudines, quę memoriam excitent quorundam penè oblitorum. atq; hęc pro tempore satis sint, cur in somnis tam mira, tam extranea videantur. Nunc consequens esse videtur, vt & illud quæramus, vtrū vlla sint somnia, per quæ diuinare cōtingat (vt sæpe videmus accidere) & quæ facta sunt, & quæ futura, pernosci, quorum nullam cognitionem tenemus, è quibus ego nunc duo cōmemorabo, quę duobus nostris amicissimis contigere, mira quidem, & quæ quo pacto facta fuerint, nō ingratū arbitror vobis futurū, si perquiramus. Noscimus oēs M. ANTONIVM FLAMINIVM sanctissimū quidem virum, & vtriusque linguæ doctissimū Reginaldi Poli Angli nobilissimi iuuenis familiarem, & quod in prima laude ponendum est, Poetam nostri sęculi eximium. is cū aliquando Genuæ esset apud Saulios magnificos, nec satis commoda vteretur valetudine, animi gratia mutuo acceperat librū quendā maternæ linguę: quē cum dies aliquot legisset, non B adhibita multa cura reliquit super lectulo quodam. mox, cum repeteretur liber abeo, qui mutuo dederat, quæsitus multum fuit, nunq̄ autem inuentus. quod cum satis moleste Flaminius ferret amici causa, cui mutuum nō poterat reddere, per somnium tandem inuenit hoc pacto. Videbatur sibi quædam è domesticis ancillis librum tollere è lectulo illo, in quo ipse librum reliquerat. quem cum vellet puella in mensam quandam transferre, cecidisse aiebat vidisse librum fracta altera è duabus tabulis, quibus contegebatur. quod perspiciens ancilla, trepide librum abscondisse occulto quodam in loco videbatur. somnio habito, cum ipsum mane Flaminius vulgasset, placuit librum inquirere: qui illic inuentus fuit, vbi in somno puellam viderat abscondisse illum, fracta etiam tabula, vti viderat. ergo interrogata puella, vnde librum sustulisset, & quomodo fracta fuisset tabula, & cur abscondisset, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in somnis viderat. Alterum somnium memini recitasse sępius PETRVM BEMBVM, quem noscimus, & ipsum virum probum, & vtriusq; linguę eruditissimū, quē ob insignes virtutes, & patricię gentis nobilitatem, in Cardinalium Collegium à pontifice maximo si vita suppetet, breui cooptatum iri speramus. Is admodum iuuenis forte litem habebat cum, nescio, quo. cùm vero dies instaret, quo à iudice sententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat Helenam matrem enixe ipsum rogasse, ne sequenti die in forum ad iudicium ascenderet: somniasse enim se illum vidisse vulneratum à reo in digito minimo sinistræ manus. de quo somnio cum ipse consolatus matrem fuisset, dixissetque fallacia esse somnia, in iudicium processit. vbi post multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercantes recessissent, reum dicebat educto gladio percussisse ipsum eodem in digito minimo, qui à matre fuerat demonstratus. mira profecto sunt eiusmodi somnia: qualia etiam multa alia tum legimus, tum & audiuimus

Somniorum cur ī vigilia nō facile recordemur.

Diuinare ꝑ somnia nōnunq̄ cōtingere fieri his exēplis noscas.

Reuerendissimi Cardinalis Petri Bēbi insomnium.

uimus à fide dignis. quam autem causam habere possint, nõ satis facile est assigna e C nam, quòd casu (vt quidam putant) hæc fiant, supra verisimilitudinem videtur. nam certe quædam mira etiam fieri casu quodam nec nos negamus: immo necessarium putamus tot hominibus tot, & tanta somniantibus, conuenire quędam cum rebus: sed, quæ adeo miranda sunt, tanto ordine facta, tot concurrentibus, quòd casu fiant, non possum existimare. Verum, si casu non fiunt, quam nam causam habere per se possunt? oportet enim, si casu nõ sunt, per se fieri. at intellectiones, quæ in nobis habentur, rebus conuenientes illæ tantum sunt, quæ à sensibus originem, vel à discursu hominis ducũt: ad sensum autem reduci non possunt, quæ dicta sunt, ad discursum autẽ difficile est videre, quomodo possint. Verum enimuero, nisi fallor, nihil fortasse prohibet, si dicamus hæc somnia ad discursum reduci posse. nam HELENA BEMBI mater & prudẽs, & anxia potuit in somno præ timore somniasse, q̃ timẽda sunt: inter quæ coniuncta cum litibus sunt iurgia, & altercationes: cum his aũt rixæ, & cum his arma, & vulnera. quare omnia hæc in filio timenda oblata sunt perinde, ac si fierent: vt diximus naturam specierũ esse. quare & vulnerari ipsum vidit. magis autẽ in sinistra manu, q̃m naturale est cuique brachium præcipue sinistrum ad defensam gladio offerre. Somniauit igitur, quod rationaliter poterat euenire, & q̃ in vigilia ẽt præuidere facillime potuisset. Similiter autem & FLAMINII somnium ad discursum quendam reduci posse videtur. anxius enim de libro potuit in somno perquirere, quisnam sustulisset è lectulo: inter quos occurrit, domestica illa puella. rursus vero quærente illo, cur non manifestauerit, occurrit, quòd forte sinistri aliquid contigisset libro, porrò & ad hæc inquirenti, quid sinistri potuit accidisse, occurrit casus libri, & fractio tabulæ. coniuncta enim hæc sunt. at quòd coniunctum D & consequens fuit occultatio libri, & demum & locus, in quo occultauit, hic ergo discursus & per se, & rationalis fuit: quòd vero ita acciderit, quod cum re conuenerit somniũ, casu certe fuit. quare partim ad discursum, partim ad casum reduci potest: & talia ꝓfecto multa sunt eorũ somniorum, quæ nobis tam mira videnť. siqua vero sunt, q̃ ad consimiles causas nullo pacto reduci possint, vt certe plurima sunt tũ præteritorum, tum & futurorũ, & eorum, quæ lõginqua sunt à cognitione nostra, hæc certe, aut ad casum, aut ad Deum, vel etiam ad dæmones sunt referenda. quapropter, vt tandem in vniuersum dicamus, omnia ea somnia, quæ mirãda vidẽtur, & habere significationis aliquid, omnia vel casu fiunt, vel ad certos occultos discursus reducuntur, vel ad corporis dispositiones, vel ad intellectum aliquem separatum à materia, qui & ꝑterita, & futura cognoscẽs nobis quædam immittat somnia. ac de deceptionibus quas sibi anima in somnis facit, ita per transcursum determinatũ sit.

Sõniorũ aliqua, q̃ mitta vñr ad occultos quosdã humanæ mentis discursus reducere præstat: alia ad Deũ vel dæmones, vel ad casum.

De deceptionibus, & erroribus, qui contingere hoĩbus solent, vino, seu alio aliquo humore epotis; ac febre, phrenesi, & ecsta si laborantibus.

Non est autem longe dissimilis causa ea, quę in somno deceptiones facit, & quæ in vino, & febribus, & phrenesi, & epotis quibusdam alijs. omnia enim hæc tum ꝑturbatam, & inquietam, tum inquinatam facere solent animæ sedem. vinum siquidem, sicuti oculos, & visum facere obliquum potest, & ꝑturbare, ita potest & phãtasiam, & intellectum spiritu inordinate commoto. spirituosum enim vinum, & multam exhalationem excitat, quam regere vis cognoscitiua nõ potest. propter q̃d ebrij & multa dicunt, & incomposita, propter agitationem spiritus, in quo sunt species. in febribus quoque, & phrenesi eadem solent accidere, & eadem de causa. quãquam in his dubitationem quandam habet, quomodo fiat, vt vigilantes ipsi, & vidẽtes, quædã tamen se videre dicãt, q̃ non sunt, clametq́; sæpe & lupos, & canes auferri debere, quos coram habere autumant. cum igitur ita non sit, quomodo species eorum,

Vinũ sicut oculos, & visum ꝑturbare potest, ita & phantasiam.

rum,

A rum, quæ non sint, mouere illos potest? est autem & dubitatio eadem circa timorē, & ecstasim. multi enim prę timore sese quædam videre existimant, quæ nullo pacto vident, sani alioquin & mente, & videndi facultate, nisi quantum illos perturbat timor. similiter & ecstatici se habent.

Ergo in febribus, & phrenesi duo sunt, quæ principium fallendi præbēt: alterum est corrupta ratio, alterum est occasio aliqua, dico autem occasionem, vt aulæa depicta ante oculos, & parietes depictos, aut varie figuratos: vapores item in oculis existentes, aut circa phantasiæ sedem, & alia eiusmodi, quæ apparentiam aliquā possint offerre. facit igitur corrupta ratio, vt cōtra falsam apparentiam ratio nulla opponat. ex quo fit, vt occasio, quæ apparentiam facit aut canum, aut luporum, facillime decipiat, quoniā ita videre sese existimant, similitudinem præbente figura aliqua, aut vaporibus, qui in oculis sunt. Quòd autem, qui circa oculos vapores sunt, figuras varias offerre cōsueuerint, manifestum est in nocte, non potentibus nobis dormire. nam inuitis nobis, & scientibus aliter esse, varię nihilominus figurę ob oculos obuersant. quòd vero, & qui circa phātasiam vapores sunt, possint figuras extraneas offerre, dictum est in deceptionibus somni. signum autem, quòd ex eiusmodi occasionibus, & apparentijs hæc contingant, illud monstrat, quòd sæpe admoniti, & aduertentes nō amplius credunt multi. In timore autem admirāda etiamnum magis est causa, quia & sani mente, & visu, videre tamē putant, quæ nō sunt: alij simulachra mortuorū, alij dæmones, alij inimicos, alij alia. Principium autem horū omnium est species rei formidabilis: qualis imago noctis, & solitudinis, & sepulchrorū, quæ qualibet vel leui occasione illata phantasiam tam intente mouet, vt apparentiam aliquam faciat adeo actu, vt veluti præsens accipiatur. fixa enim omnis

B imaginatio speciem ita intendit, & diffundit, vt in oculis etiam sit. quam ob rem ita repræsentat, ac si extrorsum in oculos peruenisset. ad apparentiam enim faciendam nihil refert, vtrum species extrinsecus veniat ad oculum, an intrinsecus. omnino enim pro natura repræsentat. quare ea videre sese putant, quorum imaginationem fecere.

Febrem, & phrenesim patientes pp quas cās decipiantur, & mira quædā faciant, & dicant.

Idem patiuntur & ecstatici. nam & ipsi facta fixa imaginatione sese videre existimant & Deos, & angelorum choros, & similia. fixam autem imaginationē facit vel melancholia, vel fides multa & sanctitas. est autem ò amici, incredibilis specierum vis in mouendo animam, animæ vero in mouendo corpus per ipsas species. vt quasi audeam dicere, posse hominem super aquis incedere, si ingenti quadam phantasia, & specie agitaretur. cuius rei tenue quoddam signum præbet voluntas, quæ hominem à terra tollit saltu, & librat per certum tēpus, nullo alio tantū pondus ferente, quàm specie. longe autem maior est vis earum specierū, quæ à natura sunt, q̄, quæ à voluntate. Eorū vero, quæ epota delirare solent nos facere, vt Hyoscyamus, & Solanū, quod Maniacū vocant, & Lolium, & alia multa, eadem causa est, quæ & vini, & febrium. omnia enim vaporosa sunt, atq; insuper potentia frigida, & crassorum vaporum. quare ad animæ sedem perlata medium crassissimum reddunt, tum & impurum, ac torpidū. vnde & rationi multipliciter possunt obesse. res enim maiores primum faciunt, quàm sint, videri: interdum & duplices. ꝓpter quod non sine risu est videre quosdam, qui Hyoscyamum hausere. Paleam enim iacientes, lanceam sibi iacere videntur, & si passum pedalem fecerint, perticam æqualē existimant. sicut igitur per aquā, & crystallum maiora videntur omnia, idem fit, & si introrsum mediū & species crassiores reddantur.

Ecstasim patiētes vel ꝓpter melancholiam, vel ꝓp nimiā illorū fidē seu sanctimoniā cur deos, & angelorum choros se inspicere putent.

Diuersorum potiōes qua ex cā delirare nos faciāt.

Ad

De insania, & amētia, & melācholico humore, varijsq; insanorum spēbus: quo itē modo certo humore melancholico sapiētes, & excellētes viri fiāt. Insāia quid sit, ex ipsius sapientiæ ratione sumendum est. Insani proprie non sunt ebrii, & pueri ac dormientes.

Ad hæc autem & de insania, & amentia, & vocata melancholia morbo, quo tantum deliramus, nunc est agēdum. primum autem determinandum, quot modis insanum cōsueuimus appellare. non enim dicitur vno modo: ne forte lateat nos, quo pacto sapientē, & insipientem, atq; insanū appellemus. Ergo de his fortasse eadē dicenda sunt, q̄ de sanitate reliqua, & opposita illi ægritudine dici consueuere. nam & insania ægritudo quædam est circa intellectum. sapiētia vero sanitas videtur. igitur sapientia potentia quædam bene operandi circa intellectum, insania vero impotentia. at vero pueros, quanquam nō possint recte operari, insanos tamen nō vocamus: nec similiter valde senes, quoniam vtriq; ętas indebita est. his quidem enim præterijt, illis nondum accessit. porrò neq; dormiētes, quanquam falsa cōcipiant, insanos appellamus, q̄m tempus indebitum est. similiter neque ebrios, neq;, qui ebiberunt Hyoscyamum, insanos nuncupamus, ob id, quòd vitium per se nō est in intellectu, neq; causa cōfirmata est, sed momētanea, & veluti oculus velo impeditus, qd paulo post amouebitur. quam ob rem sanus mēte is erit, qui ætate debita, & tempore debito, per se, nō momentaneam & fugacem potentiā habeat bene operandi circa intellectum: insanus vero, qui ętate debita, & tempore debito, per se, non momētaneam & fugacem, sed confirmatam impotentiam habeat bene operandi circa intellectum. Quoniam autem bene operari cōtingit aut in omnibus, aut in pluribus: & his vel manifestissimis, & facillimis, vel medijs: & hoc, vel semper, vel vt plurimum, vel vt nunc, manifestum, q̄ simpliciter sanus mente ille erit, qui in omnibus, vel pluribus, & difficilibus, semper, vel vt plurimum bene operari potest circa intellectum. si vero non vt plurimum possit, sed aut raro, aut medio tempore, non simpliciter talis dicitur, sed vel vt nunc talis, vel neuter. similiter nec, qui aut semper, aut vt plurimum bene operatur, sed in facilibus tātum & manifestis, vel medijs potest, simpliciter talis erit, sed secūdum quid tantum, aut neuter. simpliciter vero insanus is dicatur, qui aut in omnibus, aut pluribus: & his, vel etiā leuibus, & facillimis male operatur semper, aut vt plurimum. Qui vero ita se habet, sed raro, aut medio tempore, is insanus vt nunc dicatur, aut neuter.

C

D

Insanus simpli. q̄s, dicat, & quando.

De ijs igitur, qui secundum quid sunt insani, & de somnijs, & vino, & phrenesi, & epotis dictū iā est: de stolidis autem, & fatuis, & qui à natiuitate sunt tales, ꝓpter defectum organi, nihil nobis dicēdum est. De melācholicis autem, bene erit, vt prosequamur, de q̄bus valde mirādum est, quo pacto ab eo humore adeo insani fiāt, alij semper, alij vt plurimum, alij certo tempore. Melancholicos autem vocamus, quos exuberantia, vel prauitas melancholiæ ita male habet, vt inde insaniant vel in omnibus, vel in pluribus, & ijs facillimis, & manifestis: siue ad rectam voluntatem, & electionē pertineant, siue ad intellectus operationes. quippe omnes, quos male habet hic humor, & tristes in primis sunt, & solitarij: & horum alij formidolosi omnium, alij quorundam: alij inuerecundi, & pertinaces: alij phantasias sibi quasdam faciunt, quæ neque sunt, neq; esse possunt: hi quidē putantes se habere cornua, illi vitreum nasum, aut man⁹: alij se esse mortuos, alij aues factos, & īfinita eiusmodi. quorū omnium causæ sunt inquirendæ, quantum datur. Ergo tristes in primis sunt, q̄m dispositionem habent omnino lætitiæ contrariam. nam, quæ ad lætitiam maxime inclinat dispositio, illa est, quæ maxime sensus bene afficit, & qua maxime bene habēt, & gaudent. tales autem sunt, cum finem adipisci suum possunt, qui est delectari, & bene posse operari. operat̄ autē anima per calidū, & in calido bene habet. ꝑ ipsum enim consistit, & conseruatur, & potest. Igitur, qui calidi natura sunt, ij dispositi sunt ad lætitiam.

Melancholici, quinā vocent, & illorū varias species.

A lætitiam. verum cum calore illo nihil acre, nihil austerũ oportet esse coniunctũ. qua de causa humidum maxime conuenit cum eo calore, qui ad lætitiam inclinat: qualis in summa est natura sanguinis: qui vero multum habet aut choleræ, aut melancholiæ, indispositus est ad lætitiam. cholera quidem, etsi calida est, acris tamen est, & indignationis plena: melancholia vero tum austera est, tum & frigida. quare maxime contraria est lætitiæ. propter quod melancholicorum pars maxime tristes sunt, & omnia ferè per displicentiam recipiunt, eadem de causa & solitarij sunt, & cõsortia fugiunt. in his enim & ridere oportet, & loqui, & respondere, & aduertere. ipsi autem mœrorem nutrire amant, & tacere, & certa quædam cogitare. quare solitariam vitam quærunt. formidolosi præterea sunt, non propter causam, quam medicorum quidam adducere solent, quòd tenebras introrsum habent. ꝓpter quod, sicuti timor in exterioribus tenebris fit, ita & in interioribus accidit. causa quidem hæc adduci non potest. primum, quia melancholici non decipiuntur in coloribus, sed alba indicant alba, rubra rubra, deinde quia non est simile, quod adducunt in exemplũ de exterioribus tenebris. in ijs enim timor fit, vt in nocte, quia species illa & in se, & in coniunctis omnino, vt ignota, offertur. terreri autem solet anima, quoties aliquid, vt omnino ignotum, offertur: præsertim cum in coniunctis imaginatio fit aliqua esse posse contraria, vt accidit in specie noctis. melancholici vero propter hanc causam non possunt terreri, quia nihil propter hoc recipiunt, vt omnino ignotum. cuius signum est, quòd melancholicorum multi per solitudines, & per noctem libentissime pergunt. causa igitur, vt mihi videtur, inde potius credenda est accidere, quòd melancholici frigidi sunt magna ex parte, & hi præci- *Cur melancholici sint formidolosi. qđ causa non verã adducunt.*

B pue formidolosi sunt. nam, qui furentes sunt, etiam omnium audacissimi visuntur. quod etiam signum esse potest interiores tenebras non esse causam formidinis eius: nam & furentes tales quoq; essent. nõ omnes igitur melancholici timidi sunt, sed solum, quibus frigida accessit melancholia. Quòd vero frigiditas timorem pariat, indicant senes, & mulieres, & eunuchi, & complexiones. Nunc vero dicamus, cur etiam adeo delirãt. Fortasse igitur & in melancholia eadem censenda est esse causa, quæ & in vino, & in febribus. quoniam enim maxime spirituosa est melancholia, sicut & vinum, inde fit, vt eadem possit efficere, quæ & vinũ: propter qđ aptissime illam vino Aristoteles comparauit. vtrunque enim in quantacunq; quantitate multũ habet crassæ corpulentiæ. propter quod euaporatio, quæ inde fit, semper habet, vnde perseueret nõ superata. & hac de causa vinũ maxime inebriat, aqua autẽ, & lac non, quia quod ex ijs euaporat, aereũ est, & superabile. igiť & melãcholia, vbi euaporans sedem mentis occupauit, siquidem multa repente irruat, nec quã calor naturalis regere possit, tum quidem funditus iudicium tollit, & casus fit, & vocata epilepsia. si vero non repente multa incidat, sed tamen tanta, quæ perturbare spiritus possit, & inquietos facere, atq; inquinare, tum multipliciter offendere rationem potest. nam & applicatio animæ in multis impeditur, & coniunctorũ plurima deperduntur: figuræ mutantur, & similitudines, & loca, & ordines (vt dictũ est) propter quod nec rectè iudicant melancholici, nec rectè interrogant, nec interrogati rectè rñdent, sed de vno genere in aliud trãseunt: inquieti præterea non mente solũ sunt, sed & corpore, propter continuam nouorum oblationem. omnia enim ferè sub displicentia recipiunt, & loca, & personas, & actiones. quare ad noua vertuntur. componunt autem, & quæ non sunt, quoniam propter celeritatem motionum, apparentiam omnẽ recipiũt. apparent aũt multa extranea variatis similitudinibus, *Melãcholici nõ oẽs timidi sunt, sed quib⁹ frigida melancholia accessit.* *Propter qđ aqua, & lac non inebriẽt sicut vinũ.* *Cur melancholici sint inquieti.*

dinibus,& figuris,& rerum ordine,& coniunctis. suspiciosi præterea sunt propter timiditatem,& obliquum discursum.vnde semper imaginantur sibi tendi insidias: maxime vero circa electionem,faciendaq; & non facienda falluntur,quoniam duobus concurrentibus ad rectam electionem faciẽdam,altero quidem vniuersali propositione,in qua consistit iustum, honestum,& vtile, altero vero re oblata, fit quidem,vt aut obliuiscantur vniuersalis ꝑpositionis,aut,etsi nõ sint obliti, non tamen pareant,sensu,& corrupta phãtasia aliter dictãte.quare nullo habito loci,temporis,& personarum respectu inuerecundi aut in templis clamant,aut nudi incedunt,aut suppellectiles proijciũt,& id genus.Refert prçterea plurimum, qua quisque melãcholia teneatur.hunc enim feruens & accensa agitat,illum tristis, & frigẽs occupat,quare hi tristes,solitarij,timidi,sine spe incedunt:illi furentes minãtur,feriunt.exardet enim in ijs cor,& cerebrum;& omnia sub specie iniuriæ recipiunt.

Melãcholici suspiciosi sunt.

Non vnius est generis melancholia.

Thelamonius Aiax

Arma rapit, superosq; furens in prçlia poscit.
Iamq; hominum hos nunc insequitur, nunc percutit illos.
At tacitus męrensq; hominum consortia vitans
Bellerophon solos errat male sanus in agros:
Bellerophon, quem Martis honos, quem gloria currũm
Per deserta fugit, nec amor comitatur equorum.

Quas ob causas & nonnulli sibi sępe mortem consciuere tædio vitæ affecti, alij propter furorem,alij propter tristitiã & timorem omnia desperantes. est autem misera atque infœlix omnibus vita,quoniam in primis dormire non possunt propter siccitatem humoris eius,à quo & cerebrũ exiccatur,& nerui,& membranæ ita,vt ne lẽtescere possint,& laxari,quę necessaria sunt in somno.adde,quòd & propter timorẽ continuum aut furorem semper præsentẽ corã anima habent certã speciem, in quã vel inuiti semper intẽti sunt,nec obliuisci possunt. vnde,etsi cupiat dormire anima, non tamen potest.atq; ita exiccatio continẽter maior,& maior fit.ergo die noctuq; ea perpetua molestia,& miseria affecti vitam odere: qua tãdem carituri sese aut præcipitant,aut interficiũt, aut aliud quid tale committunt. Sed illud dignum inquisitione videtur,quo pacto fiat,vt sensu aliter etiam dictante,adeo aperte falsa recipiãt vt habere cornua,nasum vitreum, esse mortuos, esse aues, & similia. Horum igitur in vniuersum tres causæ sunt,vna est obliquus discursus,alia est corporis dispositio,tertia est occasio aliqua ita imaginandi. voco autem occasionem,sibilare aures, pondus aliquod percipere, obtuse videre, & vniuersaliter apparentias sensuum. Dispositionem vero corporis voco itã,timorem,tristitiam, desperationẽ,& eiusmodi affectus.ergo sæpe ex occasione aliqua vel leui accidit ijs apparentia aliqua, quam corporis dispositio adauget,ratio vero obliqua aut non dissuadet, aut magis cõfirmat.quare apparẽtia illa recipitur vti vera.vera enim diximus ea videri, quibus nec sensus,nec ratio contrarium offert.percepto igit̃,verbi gratia, pondere aliquo supra caput,quæret melãcholicus,quidnam sit.si igitur forte somniauit se habere cornua, aut obliqua ratio ita persuaserit,tũ pertinaciter cẽsebit se habere cornua: & sibilãtibus auribus cõceptum faciet de tibicinibus in scena,& ita credet:adeo refert nõ cõstare mentem.maxime autem in omnibus dispositio corporis facit, vt diximus de timore.qualis autẽ in vnoquoq; sit & dispositio,& occasio, & obliquitas rationis, & quomodo apparentias recipiat,quę ita videri faciãt, sigillatim quidẽ impossibile est scire,& parum prudentis inquirere.atque hoc pacto de melancholia, quomodo deceptiones,

Quas ob causas melancholici tędio vitæ sępenumero affecti mortem sibi cõsciuerunt.

Melãcholici sensu ẽt aliter dictante cur adeo falsa recipiant: vt se habere cornua, vitreũ nasum, esse mortuos, aues, & similia.

A deceptiones, & insaniam faciat, satis pro tempore dictum sit.

De eadem vero, quomodo & sapiẽtes, & excellentes viros facere cõsueuerit, nũc est perquirendum. Constat enim, quotquot summos fuisse viros accepimus siue in artibus, siue disciplinis, siue circa imperatoriam, siue circa Reip. administrationem, omnes ferè melancholicos etiam fuisse: non quidem eo morbo affectos, sed humore illo præditos. indicant hoc & pueri, & nationes. puerorum enim quicunque hac natura tenentur, omnes maxime vegetam mentem habent. è nationibus maxime tales sunt Græci, & Itali, & Hispani. atque hi quidem & scientijs, & artibus, & imperatoria, & reipublicæ administratione reliquis præstitisse magna ex parte videntur. cur autem ita eueniat, considerandum. Quoniam igitur ad hæc bene obeunda perspicaces in primis oportet eos esse, qui ad hæc sint nati, at vero & robore quodam corporearum virtutum pollere, ne in obeũdis muneribus dissoluant, & deficiãt, manifestũ. quòd si pspicaces ingenio esse debent, operationes illas intellectus obire posse excellenter necesse est. dico autem & simplicia primum, ac sensibilia recte apprehendere, & seruare: tum & in subnotionibus prompte atque ordinate se habere, coniuncta perpendere, & distinguere: deinde & recte componere non publica solum, sed & abdita magis: imaginariq; optime, & iudicare: tum vero & abstrahere, & vniuersalia facere, & memorari: ad hæc autẽ & probe, & subtiliter ratiocinari, & distinguere, quid verum, quid falsum, quid probabile, quid necessarium, quid per se: tum & altissimas causas posse perquirere, & obseruare. ad hęc vero recte, & magnifice obeunda & organum in primis, vbi sedes est intellectus, bene dispositum esse oportet, & particulam ipsam, quæ intelligit, necnon, & medium ipsum, per quod feruntur species, & in quo sunt. organum igitur erit amplum, & bene capax, & potens. paruum enim, & angustum condensos spiritus habet, & inquietos. particula vero, quæ intelligit, calorem habebit multum, sed naturalem, non extraneum, tum & syncera erit, bene purgata, tenuis, non pinguis & oppleta. spiritus vero, qui medium dicuntur, multos esse oportet, sed naturales, non turbidos, non agitatos. pręter hæc autem requiritur & applicatio naturaliter prompta, & intenta, non distracta. atque hæc ferè sunt, quę habere illũ oportet, qui à natura perspicax ingenio esse debet. nam, quæ à fortuna dantur, vt educationes, præceptores, & alia cõmoda, communia esse possunt. Hæc autem omnia, si recte cõsideremus, natura melancholiæ maxime præstare potest. nam, quibus vocati phlegmatis abundat plurimum, ijs friget mens, ac torpet: medium ipsum inquinatum est, particula vero cognoscitiua pinguis. quare & pinguis est illis (vt dicitur) Minerua. Qui vero calidi sunt & humidi, vt quibus abundat sanguis, hi quidem ad societates, & vitæ tranquillitatem valde idonei sunt, & amabiles, & grati: neque certe hebetes, vt prædicti, verum ad ingenij excellentias non magnopere apti sunt. partim ergo distrahuntur à sensibus, ad quorum voluptates sunt nati, & propẽsi: partim studij, & eius persistentiæ, quæ ad cogitationes requiritur, patientes non sunt: fortasse autẽ & ijs cerebrum subpingue est ꝑpter humiditatem. Qui vero cholerici dicuntur, calidi quidem & sicci, ipsi quidem propter siccitatem aptiores ingenio sunt, sed & hi plurimum sunt impatientes cõtemplationum, quippe qui celeres motibus sunt, & ad multa statim feruntur, multorum ardeliones. quapropter & horum ingenia fallacia sæpissime sunt. adde, quòd & facile resolubiles sunt virtutibus corporis propter subtilitatem sanguinis, & spirituum. at vero melancholici prędicta omnia melius præstare possunt, non autem omnes. non. n. eadem est in omnibus mensura,

Melancholia quo sępenumero sapientes & excellẽtes viros reddere soleat.

Excellẽtes viros, & ingenio perspicaces, ad scientias, & ad honores idoneos qualis dispõnis esse oporteat.

B Particula, q intelligit, qualis esse debeat.

Rudes hoies cuius dispõnis sint.

Affabiles viri cuius sint dispõnis.

Cholerici pollent ingenio sed contemplationũ impatientes.

Melancholia variè affecti ad diuersa sunt inclinati.

& conditio melancholiæ, neq; vno etiã modo melancholicos dicimus. quandoque C enim melancholicos appellamus, quibus membra ipsa talia sunt, hoc est frigida, & sicca, quandoq; vero, quibus sanguis multus est, crassus autem & siccus. qui igitur membris melancholici sunt, ij ad nihil penè vtiles sunt, neque ad ea, quæ sunt corporis, neque, quæ sunt ingenij munia: sed timidi, & segnes, & ingenio duri. qui vero abundantia crassioris sanguinis melancholici dicunt, hi & ad animi, & corporis excellentias sunt nati. sed neq; hi etiam omnes, quoniam non omnibus inest ea natura melancholiæ, quæ solet excellentes facere. siquidem humor hic & calidissimus, & frigidissimus potest accidere: potest & temperatior. refert etiam non parum, multusné, an paruus accesserit, & magis, & minus crassus. Quibus igitur plurimus ille accessit, si & crassus etiam fuerit, atque ardens, & accensus, hi furentes euadunt: tristes vero, solitarij, formidolosi, segnes, amentesq;, quibus plurimus, & fæculentus, & frigens aduẽnit. at, quos temperatior in omnibus habet melancholia, hi & ad animi excellentias & corporis bene nati sunt. In primis enim multum caloris habent, & spiritus, quoniam spirituosissima est, (vt diximus) melancholia: tum vero & fortes sunt, & constantes, & non resolubiles propter densitatem. at vero organum habere amplum intellectus possunt, qm̃ calor est ipsis multus. multus autem calor amplum sibi locum facit. porrò particula ipsa cognoscitiua, ac medium ipsum purgata sunt, non pinguia, non lutulenta, quoniam siccitas lentorem tollit. multus item calor bene concoquit, & superflua expellit. quare omnia bene purgata sunt. multus item potens etiam est. vnde omnem euaporationem regit, nec quicquam sinit tumultuarie agi. vnde cõstant omnia, vt par est. applicatio quoq; animæ tum ad multa esse potest, tum & valde intenta, quoniam potens est obire, & in ijs, quæ consequi possumus, delectari etiam solemus. ad hæc & perdurare possunt isti, quoniã D robur in materia densiore est. segnes porrò non sunt propter caliditatem: neque à sensibus distrahuntur, aut longe minus, quàm sanguinei, quoniam ad sensuum oblectamenta minus dispositi sunt, magis autem ad intellectum. accedit quoque, quòd & corporis viribus etiam pollent, tum & animi magnitudine quadam. vnde & magnorum gloria accensi magna etiam audent, ꝙ se posse obire cognoscunt. quæ omnia vbi in aliquo coniuncta fuerint, quis dubitet, siue ille artes calluerit, siue disciplinas: siue imperatoriam gesserit, aut Remp. administrauerit, longe alijs præstantiorem fore?

Tẽperata melãcholia valet plurimũ ad vires corporis, & ingenij.

Habent autem, quæ dicta sunt, dubitationem quandam propter ea, quę Aristoteles reliquit in ijs, quæ de animalibus. sanguinem enim dicit aliũ subtilem esse, alium crassum: vtrunque autem aut calidum, aut frigidum. ad vires igitur corporis valere sanguinem crassum, & calidum, ad ingenium autem subtilem: è subtili vero, qui etiam calidus est, tum ingenio, tum & corporis viribus conducere. quæ ijs videntur aduersari, quæ dicta sunt: crassus enim, & non subtilis videtur melancholicorum sanguis. ad quod dicendum (vt arbitror) comparare illic Aristotelem animalia inter se, non homines inter animalia. siquidem homo proprie sanguinem subtilem habet & calidum. quare & ingenio, & viribus corporis valet. aliorum vero quædam crassum habent, & calidum: vt tauri, quiué corporis viribus pollent: alia subtilem & frigidum. Inter homines vero eadem ratio non est, vt, quibus sanguis subtilis est, & calidus, ingenio, & viribus præstent. possunt quidem pręstare ingenio, viribus autem non. Melancholici vero, qui temperatam habent melancholiam, ad vtrunque sunt nati.

Sanguis calidus, & crassus ad corporis vires, subtilis vero ad vires ingenij quo valere dicatur.

Vtrum

A Vtrum autem & Sibyllas, & Prophetas hæc eadem melancholia efficere possit, vt multi dixere, fortasse quæsiueritis & vos. qua in re eadẽ mihi dicenda videntur, quæ supra de diuinationibus somniorum diximus. naturaliter enim, & per ea, quæ sunt in nobis, neque melancholia, neque vlla dispositio alia facere potest, vt per nos futura, & longe sita diuinemus, nisi casu fortasse, & fortuna quadam. ꝙ si diuinare quædam eiusmodi contingit, & non casu, necesse est separatum aliquem intellectũ, aut Deũ, aut Angelum, aut Dæmonẽ eam diuinationem nobis immittere. quocunque autem modo cõtingat hominem prophetam fieri, aut casu, aut susceptione separati intellectus, aptissima mihi videtur melancholia ad id præstandum. si enim furor est quidam hæc diuinatio, apta nimirum est melancholia ad hunc furorem. Quòd si Deus, aut Angelus se admiscet nobis, rationabile est ijs maxime se miscere, qui ingenij magnitudine, & excellentia quadam actionum præstant. si vero, & Dæmon est, qui hæc operatur, in ijs operari præcipue censendum est, qui facillime & in furorem, & in omnem insaniam verti possunt, & phanatici fieri: quales dicuntur omnes fuisse, qui vaticinari solebant, vt Pythiæ, & Sibyllæ.

Prophetam fieri humore quodã melãcholico non inconuenit.

De tota igitur intellectione, quid sit, & per quę fiat, & quomodo: & quot sint, & quæ intellectus omnes operationes, & à quibus potẽtijs fiãt: amplius & de figmentis, & deceptionibus, & somnijs, & postremo de melancholia hactenus dictum est pro tempore satis. reliquũ est determinare, qua cerebri parte singula hæc fiant: & vtrum omnia in vna parte, an hęc quidem in vna, illa in alia: & quomodo distinguãtur potentiæ, quæ istæc faciunt, vtrum ratione tantum, an & locis: & quæ particula in animali ijs potentijs donata sit, vtrum spiritus, an nerui, & membranæ, an cerebri ipsius substantia. hæc enim è toto negocio superesse videntur.

B Supponendum autem, quod in dissectionibus corporum animalium apparet, tres in cerebro esse sinus, quos alij ventriculos, alij cellulas vocãt: primum, medium, & postremum. item & adiacentes his ventriculis partes, coriformem progressum, conoidem, glutia, & vermiformem processum. primum autem, & medium ventriculum membranis velatos esse, postremum autem non, sed duritia sua constare. consentaneum igitur est circa hos ventriculos, vel in ipsis, vel adiacentibus partibus fieri omnẽ intellectionem. cum vero & in hisce locis sit cerebrũ ipsum, tum & nerui, & membranæ, necnon & vocati spiritus, dubium in primis est, quod nam horum donatum sit intelligendi functione: vtrum substantia cerebri, an vel membranæ, quæ ipsum velant, an nerui, qui ad ipsum terminãtur, an spiritus, an adiacentiũ partium aliqua. si igitur, quod cognoscit, animal ipsum est, aut animatum, oportet quidem & particulam, quæ primo & per se cognoscit, animatam ipsam esse. at spiritus animati quidem non sunt, quia nec aluntur, nec sentiũt, sed magis instrumẽta sunt animæ: porrò cerebrum, quanquam alatur, non sentit tamẽ per se. quare nec per se intelligere posse videtur. Videtur igitur nerui natura talis esse potissimum, cui è toto animali donata à Deo maximo sit facultas, tum sentiendi, tum & intelligendi. eadem autem natura est nerui, & membranę. quare particula primo cognoscens, & intelligens erit aut membranæ, quæ ventriculos velant, aut aliæ adiacentes partes, aut nerui, qui ad cerebri sinus pertingunt. at certe nerui hi, qui pertingunt ad sinus cerebri, facti magis videntur ad deferendas species à sensibus veniẽtes, quàm ad cognoscendum. neque enim conuenit, vt, quæ speciem defert pars, eadem etiam primo intelligat. quare maxime conuenire membranis hæc facultas intelligendi videtur, membranis autẽ maxime illis, quæ vocatos ventriculos vestiunt.

In qua nam parte corporis, seu cerebri fiant tum intelligendi, tũ sentiendi actus: & an aïa ipsa semper itelligat, an aliquãdo cesset ab intelligendo.

Oportet particulã, ꝗ cognoscit, animatã esse.

Aliã esse partẽ, ꝗ spẽs defert, ab ea, ꝗ intelligit.

quonian in medio earum finus illi pleni spiritibus sunt, in quibus, & per quos spe- C
cies mouent, & sedem habét. ad illas igitur reflecti species, & cognitionem causare, non ad partes alias censendum est. Naturæ igitur nerui data est facultas omnis tum sentiendi, tum etiam intelligendi: verum nō vnum organum datum fuit, sed diuersum. ad lucem siquidem, & colores percipiendos necessaria fuit oculorum forma, quæ speciem temperaret, & particulam cognoscitiuam muniret. mox per tenuem illam membranam, quæ vocatam crystalloydem tegit, sensationem colorum anima executa est: soni vero per aures ea pellicula, quæ in finé illarum subest: odoris vero per nares ea membrana, quæ vocatam caruncula tegit: saporis autem ea, quæ per linguam disseminatur: aliarū vero qualitatum neruo omni. similiter autem & interioris animæ facultates membranis datæ sunt, illis quidē, quæ plenos spiritibus, & speciebus circumtegunt finus. qua autem in parte sensus communis fiat: qua phantasia: qua intellectus, qui & ideas facit, & ratiocinatur: & qua reseruatio specierū, nunc est quærēdum. Videretur autem fortasse alicui operationes facultatum dictarum oēs vna in parte debere fieri, vbi. s. intellectus fit: ea causa, quòd posteriores potentiæ semper priores includunt, & continent. Si igitur intellectus omnia potest, quæ phantasia, & communis sensus, non videtur necessarium earum operationes alio in loco fieri, quàm vbi intellectus, prius tamen natura vna, quàm alia. at vero ita fieri has operationes oportet existimare, vt quodammodo sit vnus locus omnium, quodammodo non vnus. Vnus quidem, quia continuus est locus, vbi principium earum fit, & medium, & finis. Vnus autem non est, quia alibi fit principium, alibi medium, alibi finis. quippe ejus operationis, quę est sensus communis, initium est, vbi A: quæ illic non finit, sed vltra progreditur ad B mediū, vbi phātasia est, ac finit ad C, vbi intellectus. vna igitur est actio, & continua, & locus vnus, & cōtinuus, diuisa tamē per principiū, medium, & finem. vbi autem principium fit, simplex est actio, & vna tantum: at vbi medium est, quodammodo duæ sunt, aut vna priorem ēt continens: vbi vero finis, tres quodammodo sunt, aut vna priores duas includens. superfluæ autem non sunt prima, & secunda actio, nec loca earum superflua. ita enim instituisse natura videtur, vt, quæcunque facultates in alijs inueniuntur animalibus, omnes in homine reperiantur. nam, quoniam animalium quædam solum tactum habent, voluit natura, vt & in homine aliquæ essent, quæ solo tactu essent præditæ. quia vero & vltra tactum alia animalia habebant alios sensus, vel plures, vel omnes, factum est, vt in homine similiter inueniantur. Ad hæc autem, quantum ad interiores potentias spectat, quia quædam animalia tantum sensum communem habent, alia & vltra hoc etiam phātasiam, ita fuit & in homine, vt pars aliqua tantum communem sensum haberet, aliqua præter hoc & phantasiam. peculiare vero fuit homini soli intellectu vigere. fecit ergo intellectum, qui & ea nosset, quæ & phātasia, & ea, quæ communis sensus. atq; ita semper natura ab imperfectioribus ad pfectiora, & demum ad perfectissima procedit. quare potentiæ hæ non solū ratione, sed & locis differunt per se. vtrum autem eodem momento fiant omnia, hoc est, cum actu fit communis sensus, tum simul & phantasia, & intellectus actu fiant, si quis quærat, dicendum nihil prohibere omnia momento eodem, simul actu fieri, quoniam species momento sese ꝑpagant. quare, cum in sensu cognitio fit, tum in alijs simul fit. si vero quæratis, qua parte fiat communis sensus per se, qua phantasia, & qua intellectus, consentaneum esse dicimus in primo ventriculo communem sensum fieri: vt & omnes ferè existimant ea ratione, quòd inde

Nerui ipsi data est virtus, & facultas tum sentiendi, tū intelligēdi, secundū tñ exigētiā obiecti.

Quod nam sit instrm visus, & reliquorum sensuum.

Sensus cōis in qua corporis parte fiat.

B
A——C

Facultates omnes in alijs aīalib⁹ reperte, hominib⁹ ēt datæ sunt, et quomodo.

In primo vētriculo cerebri fit sensus cōmunis.

D

nerui

A nerui illi procedunt, qui visui seruiũt nobilissimo, & præcipuo sensui. tum vero & illuc multi alij relationem habent. vnde illic videtur esse initium cognitionũ. De phantasia vero, & intellectu dubium esse potest, qua in parte fiant. videtur tamen phantasia non longe à communi sensu fieri, ceu coniuncta potẽtia. quare aut in fine primi ventriculi sedem habet phantasia, aut in initio secundi. omnino enim versari videtur circa priorem cerebri partem. cuius signum est, quòd, qui promptè, & fortiter imaginantur, hi sunt, qui partem eam cerebri anteriorem calidam habent. itẽ, & siquando bene volumus imaginari, natura ita docente videmur frontem contrahere, & partem illam acuere. porrò læsa ea parte videmus & imaginationem lædi. Qua vero in parte cõsistat ipse intellectus, dubitationem maiorem habet. videretur enim fortasse alicui, oportere illum in posteriori ventriculo fieri, quoniam intellectus omnes continet operationes, & exequitur. quare illic maxime locari, vbi omnia maxime vnum fiunt. talis autem est coni figura, in qua omnia maxime vniũtur. constat autem figurã postremi sinus in conũ terminari. sicut igitur & oculus, & auris ea de causa ex amplo in acutum finiunt, vt melius sentiãt, ita & intellectum videtur esse constitutum à natura. atvero in medio magis ventriculo locatum fuisse ex his possumus existimare. primum eo quidem signo, quòd læsa ea parte, quæ mediũ respicit capitis, vbi bregma vocatum est, constat rationem deficere: postrema vero læsa non rationem, sed memoriam. amplius, si cognitio omnis ad membranam fit (vt supra diximus) manifestum est in postremo sinu non fieri intellectionem, in quo membrana non est, sed duritia sua constat. præterea, vbi reseruatio specierum futura est, illic non conuenienter statui debet intellectio. hæc enim motu fit, illa quiete.

Phantasiæ actus in qua cerebri parte fiat.

Imaginari volentes frõtem cur contrahant.

Intelligendi actus in qua parte fiat.

B in postremo autem fieri reseruationem specierum manifestum est ex multis. primum, quia læsa ea parte videmus memoriam lædi: tum & posita illic medicamina quædam memoriam augent. at vero & duritia illa postremi sinus non ob aliud facta videtur, nisi vt tenacius conseruentur species. similiter & figura coni data, vt magis vniantur species, & fortius reflectantur ad medium sinum. ac demum, cum volumus memorari, natura nos docẽte scalpimus posteriorem partem. quæ omnia manifeste mõstrant non intellectum, sed reseruationem specierum in postremo ventriculo fieri. Existimandum igitur est intellectum in medio sinu fieri. quod iure à natura institutum videtur. primum, quòd principalis potentia maxime collocari debebat, vbi maxime tuta foret. talis autẽ locus medij sinus. aptissimus præterea est locus ille, & maxime cõmodus tam ad eas species, quæ in primo sunt sinu, quàm ad eas, quę in postremo. adde, quòd ad eum locum nerui penè omnes attinentiã habẽt: quod à natura prudentissime factum est, vt inde officia demandentur, & imperentur, vbi rex est. est autem intellectus, ceu rex, in humano corpore. Non dubium postremo signum est illic intellectionem, & rationem exerceri, quòd videmus læsa parte media capitis rationem offendi statim. Quæsieritis autem fortasse, vtrum, quemadmodum sinus postremus reseruat species, ita & alij etiam reseruent, an non. ad quod dicimus consentaneum esse reseruare & ipsos, sed recentes magis, & excellentes: in ijs autem semper species esse, maxime in medio, nõ quòd reseruẽt ipsi per se, sed magis, quòd ad illos reflectantur species cognitionem facturæ. Illud postremo videretur quærendum nobis, vtrum semper intelligat anima, an & cesset quandoque: vt videtur in ijs, qui profunde dormiũt, & in apoplexijs fortibus: quinimmo sunt, qui putent cessare quandoque animam ab omni intellectione, non in his solũ, sed etiam ex fatigatione multa. esse enim in confinio medij sinus vermiformes

Memoratiuo lẽtes cur scalpamus posteriorẽ cerebri partem.

Intellectus fit in medio sinu.

Nũ aĩa semper intelligat, an qnq; cesset ab opere intelligẽdi.

adiectiones vocatas, quæ sese & contrahere solent, & protendere: quoties autem contrahuntur ipsæ, laxari, apeririq; sinum vltimũ, ac tum reflecti species ad mediũ, & fieri intellectionem: quoties vero protenduntur, constringi concludiq; sinum illum postremum, viamq; speciebus claudi, & intellectionem cessare. Sed de his certi nihil dici potest. nam vermiformes illæ carunculæ possunt quidem factæ esse, vt constringentes sese laxent sinum postremum, quo elucescât magis species, & meliorem intellectionem faciant, non tamen, vt producentes sese, claudant viam illã, & intellectionem tollant. hoc enim incertum est. similiter & incertum, vtrum profunde dormientes, & apoplectici nihil omnino intelligant, ob id, quòd dicere non possunt, quid fiat, quoniam non recordantur.

Verum enimuero ò amici, nolim equidem propter ea, quæ dicta sunt, quenquã male affectum fuisse erga animã, & intellectũ nostrum, vt male forte sibi persuadeat de ipso: quandoquidem nos de intellectu agentes ita illum commiscuimus corpori, vt non aliud habere esse videatur, quàm, quod & phantasia habet, & communis sensus. quippe male sentire de ipso propter hanc causam haud certe ęquum est, quoniã nos eas intellectus operationes impræsentiarum sumus prosecuti, quas exercet in composito corpore, toti communes. vtrum autem pręter prędictas propriam ipse operationem habeat, & quę sit, nostra quidem existimauimus nõ interesse nunc quærere. Operæprecium tamen arbitror, si & hoc quandoque inquiratur à nobis: verum non hodie nec à me, qui sat oneris sustinui hactenus, sed negocium hoc pertinere ad hunc Fracastorium censeo, aut die crastina, aut in CAPHIIS suis. hactenus enim auditor tantum fuit. æquum autem videtur, vt & ipse quandoque loquatur.

De diuersis hominũ genijs, studijs & inclinationibus, qbus capiuntur, & delectantur.

Quæ cum dixisset, oẽs in me conuersi ore vno quasi lata sententia eũ esse me declarauere, ad quem negocium hoc de anima, & intellectu spectaret: ageretur autem in Caphijs meis. quibus ego quum multa in mei excusationem adduxissem de tanta re, à nullo tamen auditus dixi me in Caphijs consulturum Genium meum, qui mecum illic esse solet: &, nisi ipse retraheret, negocium prosecuturum me fore. quibus dictis in solem cõuersus Turrius, qui iam inclinare videbatur, satis, inquit, ò magni amici hodierna die factum arbitror, & prouinciam de intellectionę, quæ mihi demandata fuerat, satis pro tempore expeditam esse, & opus omne nostrum peractum, si vnum prædictis addiderimus, quod superesse videtur. est autem hoc, vt Bardulonis problemati satisfaciamus, vnde primo enata sermonum tantorum occasio fuit. quapropter, si placet, iam & poetæ, & philosophi naturam constituamus, vt videamus, quo pacto contigerit, vt locus vnus alium poetam, alium philosophũ effecisse potuerit. obiter autem, & aliorum quorundam naturas & Genios referemus: & cur alij mathematici, alij oratores, alij musici, alij pictores, & sculptores, alij scurræ euadant, & id genus. Ergo, sicuti inter animalia omnia, quę membris, & figuris, & qualitatibus diuersa sunt, diuersa quoque & illa sunt, quæ vnumquodque potest, & ad quæ est natum: ita & inter homines, quòd & ipsi inter se diuersi figuris, formis, qualitatibus sint, diuersa quoq; & ea sint, ad quæ vnusquisque est natus, & pręstat. q̃ inclinationes naturales dicuntur. vnde alij natura philosophi sunt, alij poetæ, alij mathematici, alij oratores, alij musici, & sic de alijs. quo vero sigillatim naturę istorum cõsistant, difficile quidem est exacte dicere, et nosse. si tñ in vniuersum quædam dicãtur, non ab re fore arbitror. ergo philosophi natura sunt, qui apte possunt & vniuersalia facere, & obseruare, non publica tantũ, sed & abdita

Philosophi natura, & dispositio.

quoque

A quoque: atque in ijs maxime gaudent. qua de causa & admirabundi maxime sunt. admirari enim solemus valde noua, & magna. in abditis autem semper magnitudo quædam est, maior autem in ijs, quę nobilia per se sunt. vnde, & ijs quum potissimũ gaudeant, causas etiam illorum solent inquirere, qui philosophi sunt, atque in hoc præcipue natura philosophi est, quòd abditorum causas maxime amat perquirere, propter quod & natura cogitabundi sunt, & taciturni, in quibus non nihil potest melancholia. ijs autem sedes illa, in qua præcipue intellectus viget, in sinu medio quam optime disposita est, & capax, & vigens. Poetæ vero his valde proximi sunt, & non dissimili tenentur genio. nam & ipsi valde admirari solent, siquidem magnitudinibus, & pulchritudinibus rerum capi consueuere: vt Naugerius monstrauit. in magnis autem & pulchris admiratio semper quædam est. quapropter & ipsi causas rerum libẽter discunt, & in ijs delectantur. vnde & poetarum multi philosophi etiã magni fuere, sicuti & philosophorum multi simul poetæ fuere. differunt autem in hoc, quòd, qui magis philosophi natura sunt quàm poetę, ij in inquisitionibus causarum plus insistunt, & magis gaudent: qui vero magis poetæ sunt, quàm philosophi, ij pulchritudinibus rerum capti magis, amãt imitari illas, & explicare, nec pati possunt quicquam pulchri, & decoris deesse rebus. propter quod, si forte desint, illa addunt ipsi, & fingunt, & quodãmodo res perfectas gignũt. vnde poetæ quasi parere gaudent, philosophi intra tenere fœtum. vnde philosophi ad sciendum magis nati sunt, minus ad imitandum: poetæ vero ad imitandum magis. si qui vero æqualiter ad vtrunque sint apti, hi & philosophi simul & poetæ sunt. Inter philosophos vero alij causas, & substantias rerum quærere amant, qui proprie philosophi sunt: B alij rationes quorundam accidentium quærentes in ijs maxime versantur, quales sunt numeri, & figuræ, & in vniuersum quantitates. atque hi imaginatione plurimum pollent, & ea parte, quæ in interiori cerebro est. quare & calidam illam habẽt, & capacem, & bene conseruatiuam. vnde & optime imaginantur, vt sese res habẽt in totis suis, & inter se. diximus autem vnumquenq; in ijs gaudere, quæ apte potest obire. quare hi maxime gaudent ea cognitione, quę in imaginatione consistit, ac mathematici appellantur. Musici vero sunt, qui ea pollẽt imaginatione, quæ circa sonos versatur, quemadmodum mathematici ea, quæ circa quantitates. vnde, & quia pollent imaginatione sonorum, iccirco etiam gaudent plurimum sonis. habent autem purgatissimas aures, & vocis instrumenta idonea. At oratores natura sunt, qui sermone plurimum valent. dico autem sermonem, non, qua vox est, & sonus, sed qua in alios potest per significationes rerum. habent autem hanc facultatem, quibus & memoria est dicendorum tenax, & instrumenta illi memoriæ seruientia commoda: amplius & copia verborum, & delectus, & gloria quædam popularis. Scurræ autem & faceti in eo conueniunt, quòd vtrique argutijs gaudent, & obseruant similitudines rerum, & adducunt: è quibus maxime illæ delectant, quæ aptæ, & concinnæ sunt. vtriq; igitur finis est delectare, & risum mouere per arguta, sed hoc interest, quòd scurræ ex vilibus, & inuerecundis id assequuntur tum gestibus, tum dictis, faceti vero ex decoris. Videte, quàm diuersæ sunt hominum inclinationes, & quàm varia sunt ea, quibus capimur, & delectamur, quæ penè infinita sunt. Vt ergo ad tuum problema Bardulo reuertamur, ego quidem, cum hæc in loca primum venissem, quòd philosophus quodammodo vel à natura, vel ab educatione talis factus à philosopho patre & fratre, quasi natus in gremio philosophię,

Poetarũ genius, & natura non multum diuersa est à natura philosophi.

Mathematici cuius sint dispositionis.

Musici quales natura sint.

Scurræ, & faceti qui dicantur.

ſimulac & vaſtos hoſce montes miratus fuiſſem, & quàm varia hæc terra eſſet, quã C
habitamus, cępi ſtatim ab ea admiratione perquirere, quæ cauſæ has tantas terrarum moles iſtuc ſuſtuliſſent. cumque vidiſſem quandoque iſtic mare ipſum fuiſſe, & primum montes hoſce aggeraſſe, rurſus in alias admirationes, & alias inquiſitiones incurri. quarum illa prima, & maxima fuit, quo pacto receſſiſſet iſtinc mare, tum & ex hac rurſus in alia correptus, tandem in eam taciturnitatem incidi, ex qua tu primum excitaſti me. Naugerius autem, quòd poeta is eſt, quem noſcimus, paucis quidem, aut nullis ex antiquioribus cedens, vbi has ſolitudines inſpexit, vbi tantum ſilentium, vbi nemora, & luci, loca Dijs ſylueſtribus habitata, tum oriétem ſolem omnia colluſtrantem vidiſſet, tum mugitus quoſdam rèſonos boum audiſſet, recordatus & paſtorum Arcadiæ, in quandam & ipſe admirationem incidit, ſed dulcioré, & quę contineri non potuit. primũ cœpit pauliſper occinere: mox excitato genio poetarum ex pugillari Maronis in eum furorem incidit, qui ſæpe ſolet poetas vexare. Sed nos iam multum fuimus euagati: & multa diximus de intellectione, & ijs, quæ animos noſtros impellunt. tempus eſt diem claudere. & Dij rogandi, vt partem hanc, quę intelligit, ſi non optimam, at ſaltem incolumem præſtent.

D

HIERONYMI FRACASTORII FRACASTORIVS, SIVE DE ANIMA, DIALOGVS.

AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.

PERACTIS de intellectione sermonibus RHAMNVSI Optime è Baldo discessimus, ac sub vesperā in CAPHIOS nostros peruenimus, q̄ mons nō procul ab radicibus Baldi inter Athesim, & Benacum iacet. Illum autē Naugetius dulci quadā memoria salutauit, quòd Caphios in Arcadia recordaretur à Theophrasto similiter appellatos fuisse. Ergo illic trāsacta nocte, serenissima dies cū illuxisset, placuit vicinū in castanetum secedere, vnde prospectus placidissimus in subiacētem Benacum late patebat. Hic ergo, vbi & lacum ipsum, & beatam Catulli peninsulam salutauimus, sub alta castanea consedimus. At Naugerius in me cōuersus, Num, inquit, Fracastori cōsuluisti genium tuū, quid te ille iubet facere ex ijs, quæ in Balbi recessibus ꝑmisisti? Cui ego, Consului equidem, sed ille neque retrahere, neque multum impellere me videtur. Prosequar tamen demandatum mihi negocium de anima, vt morem vobis, vt par est, geram. sed ipse optarim, si ita & vobis videtur, vt Lyricen noster non ad recreandum fessos, vt superioribus diebus est factū, sed ad incitandum segnes prçcineret aliquid. De anima enim nostra cum simus habituti sermonem, in quam videtur musica latentem, nescio, quam vim & consensum habere, apte quidem fiet, si aliquantisper nunc excitetur in nobis. Igitur, puero cum significasset Naugerius, vt caneret, ille accepta temperataq; suauiter cythara, vocem in istæc soluit.

De alæ humanæ quidditate, immortalitate, ac excellētia super omnia à primo opifice Deo creatæ.

Ne timeas Troiane puer, quòd in ardua tantum
Tolleris à terra: quòd rostro, atque vnguibus vncis
Te complexa ferox volucris per inania portat.
Audisti ne vnquam sublimis nomen Olympi?
Audisti ne Iouis tonitru, qui fulmina torquet,
Qui pluit in terras, cui templa arasq; dicatis
Vos homines, taurosq; tua mactatis in Ida,
Quiq; etiam vestri est, si nescis, sanguinis author?
Ille ego sum. non te hæc volucris, sed Iuppiter est, qui
Haud præda captus, chari sed amore nepotis
In summum amplexu innocuo te portat Olympum:
Astra vbi tot spectare soles, vbi pulcher obit Sol
Ortusq; occasusq; suos, vbi candida noctes
Currit Luna nitens, auroram Lucifer ambit.
Hic ego te in numero superûm, domibusq; Deorum,
Ver vbi perpetuum, fœlixq; vbi degitur ætas,
Aeterna & semper viridis florensq; iuuenta,
Consistam: æqualemq; annis pubentibus Heben

Officioq;

 G

Officioq; dabo comitem, qui pocula nobis
Læta ministretis. reliquum cœlestibus vnà
Astragalis choreisq; diem exercere licebit.
Pone metum dilecte Ioui, melioraq; longe
Prospiciens, charam puer obliuiscere Troiam:
Ne vc Deum te iam, & Diuorum regna petentem
Vlla canum, aut Ida nemorosæ cura sequatur.

Qui de aīa dignū aliqd́ meditari voluerit, humilis, non durus, cũ ad diuina eleuatus sit, oportet.

Hæc cum cecinisset puer, laudatusq; à nobis fuisset, Quàm bene auspicato, inquã, ò amici videor negocium hoc nostrum aggredi. Nam certe è pueri huius carmine mihi sum visus raptum illum audire, quem sæpe solet Deus optimus animorum nostrorum facere. quod faustum fœlixque auspicium sit nobis. Verum, de animo nostro cum futurus sit hodie sermo, pręparandus prius ille est, vt de se ipso verba audiens bene recteq; audiat, atque ijs assentiat, quæ de dignitate illius enarrabuntur. præparatio autem hæc in primis esse talis debet. vt humilitatem quãdam ĩduamur, ne forte persuadeamus nobis de diuinis posse iudicium exactũ facere. Deinde, vt & duritiem seueritatéq; illam vel stoicam, vel etiam Peripateticam exuamus, vt nihil velimus admittere, nisi, quod ijs rationibus assertum comprobatumq; fuerit, quas demõstratiuas cõsueuimus appellare. In omnibus enim illas expetere iniustũ profecto est. Præterea, q̃ de humana Anima, & illius natura recte audire volet, ad eas animas, oportet, vt animaduertat, quæ cœlestes orbes agitãt, & tanta moderatione cõuoluunt His si præparati hodie erimus, & ego bono animo, ita meo genio mihi persuadente, mãdatam prouinciam aggrediar, & vos incũdissime audietis, assentietisq; nobis. Verum hac in inquisitione nostra ego comitem mihi dari velim: &, si pro desiderio eligi potest, equidem Rhamundum hunc Turrium opto, ac deligo. Nam & ipse hactenus semper auditor fuit, & his in inquisitionibus vim illi nõ paruam esse, & ingenium quasi dæmonicum noui. Laudauere omnes opinionẽ, & ipse etiam Rhamundus à cunctis rogatus assensit. D

De aīę qdditate fm philosophorum placita.

F. De anima igit̃ nostra ò amici inquisituri, qualis nã sit, vtrum ęterna, & immortalis, an nõ, videmur quidẽ nõ recte id posse exequi, nisi prius de ipsa quæramus, q̃d sit. non quidẽ, q̃ nouam aliquam de ipsa rationẽ assignare putemus, sed magis, cum multa, & valde diuersa à patribus nostris tradita de illa sint, nũc inter nos cõstet, q̃d potissimum recipiendum sit nobis. Videntur autem, quicunq; audiũt nomen Animæ, principium quoddam vitæ intelligere in his corporibus, quę viuere dici solent. Nam & viuere illa dicimus, cum animam habẽt, non viuere autem, cum illa carent. At vero viuere solũ illa videntur corpora, quæ organica appellantur: & illa quidem nõ omnia, sed solũ, quæ à natura sunt talia. Nam, quę ab arte sunt, vt cytharæ, & domus, & alia id genus, nõ dicuntur viuere. Sunt autem organica corpora, quę, cum è dissimilaribus constent partibus, tanto tamen & tam miro consensu, atque artificio constituta sunt pro certo fine, & operationibus obeũdis, vt viuere illa dicamus, cum obire illas possunt operationes: quales plãtę sunt, & animalia. Simplicia vero corpora, vt elementa, tametsi operationes suas faciunt, non viuere tamẽ dicimus. similiter nec ex mixtis illa, quæ nullam habent organizationem: aut, si quam habere videnť, casu quodam acquisitam habent, non per se, & à natura intentam ad certum finẽ.

Aīa principiũ vitæ est in his, quę viuere dñr.

Tria sunt organicorũ genera.

Tria autem corporum organicorum videntur genera. primũ est vniuersum ipsum, quem mundum dicimus: aliud vero cœlestes orbes: tertium plantæ, & animalia. Quòd enim mundus ipse organicum quoddã corpus existat, manifestũ est ex eius

partibus,

A partibus, quæ cum dissimilares sint, tum tanto artificio, tanto inter se consensu constant, vt nihil sit, quod maiorem admirationem præbeat, si officia earũ, si famulatũ, si nexum, & ordinem conspiciamus. Quare & hoc vniuersum, tanq̃ animal quoddam perfectissimum, viuere, & anima sua regi, atque agitari maiores nostri omnes ferè dixere: ac multa quidem de mundi anima theologizantes academici tradidere. Quam rem elegantissime poeta noster notauit: cum scripsit

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes, — Aīa mundi.
Lucentemq; globum Lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Theologi vero nostri de his exactius, & diligẽtius scripserunt. quòd vero & cœlestes orbes organica quoq; sint corpora, manifestũ est, quoniã idipsa dissimilaribus constant partibus, alijs quidẽ densioribus, alijs rarioribus, & magnitudine, & ordine, & situ differentibus: verum cõsensu tanto, tam mira virtute ad certos fines, & operationes cõstitutis, vt omnia, quæ in vniuerso sunt, corpora inde gubernentur. Quæ vero eos orbes agitat, & regit, Anima ipsorum est, quam Philosophi intelligentiam & mentem vocant. non est autem hęc mens, mundi anima, sed particularis quędam natura, quæ & esse, & virtutem recipit à mundi anima, operatur autem secundum illam, quam recepit, virtutem.

Tertium vero organicorum corporum genus sunt plantæ, & animalia, in q̃bus similiter animę suæ principium sunt vitæ. Verum, multa in his cum concurrant ad operationes eorum, dubitatio maxima semp fuit, quodnam sit hoc vitę principium. B concurrunt autem ad operationes eorum, compositio in primis tam mira: deinde temperatura seu complexio delicatissima: tum & harmonia quædam siue consensus partium, & ipsius compositionis, ac cõplexionis: necnon & virtus quędã, & facultas, quæ ex vtrisque resultat. porrò adsunt & vocati spiritus, seu naturalis calor, qui vbique diffusus omnia videtur facere. ac postremo est forma ipsa, & substãtia totius corporis, à qua prima, ceu à fonte, depẽdent omnia alia, quæ in his corporibus sunt. Horum igitur aliquid oportet esse principium illud vitæ, quod vocamus animam. At fuere nonnulli, qui putarint miram illam compositionem & organizationem, non sine tamen complexione, animam esse. Alij complexionem ipsam existimarunt principalius esse animam, sed non sine compositione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certe neutrum horum videtur mihi anima esse posse, sed animæ magis instrumenta, & causæ, sine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ videtur, vt in primis esse, quod habet corpus, ab anima recipiat sua: vt de anima mundi, & cœlestium orbium diximus. deinde, vt agitatio tota, & vis, q̃ in corporibus viget, ab illo principio pendeat, & emanet: ac demum, vt ab eo conseruetur corpus in esse suo, & regatur. quæ certe nec compositio, nec complexio habent. nam, tametsi videntur formam tempore quodammodo præcedere, vtpote dispositiones, simpliciter tamen non pręcedunt, sed in hoc tantum, & semper virtute formæ agũt, quicquid agũt, aut huius quæ sit, aut alterius. Porrò nec esse dãt rebus, nec p se conseruant, nec regunt: nisi quis putet qualitates esse formas rerum substãtiales, quod dici non potest. Similiter nec earum harmonia & consensus esse anima potest. siquidem relatio quædam est harmonia, nec principium agẽdi per se est, nisi forte, vt causa, sine qua non. virtus vero, quæ ex ijs resultat, aut accidens quoddã est consequens alia, aut idem re cũ subiecto, in quo est. quare nec ipsa anima dici potest.

Complexio, & partiũ organicarũ dispositio, non aīa, sed animæ potiꝰ instrumẽta ad eiꝰ opa obeũda, sunt.

Ipsi spiritus aīa prorsus non sunt.

Relinquitur

Relinquitur ergo animam esse aut spiritus ipsos, seu calorem naturalem, aut formã, G quæ substantia est corporum. sed certe spiritus & ipsi instrumentum magis animæ sunt quàm anima. primum quidem, quia, ijdem spiritus, qui in semine sunt, remanent & in organico facto corpore. at in semine non erant anima, quoniam non viuit semen, nisi potentia, neque ergo anima fiunt in facto corpore organico, sed aliud quid videtur accessisse, quod anima sit, & à quo animatum iã dicatur corpus. Prçterea vel spiritus partes sunt animati corporis, vel illi tantum adiacent. at partes per se esse non possunt, quia animati non sunt: nec nutriuntur proprie, nec crescũt, sed solũ per pabulum multiplicantur: nec item sentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua consistit anima, nec, quæ sentit, & intelligit. si igitur partes per se non sunt animati corporis, sed adiacent solum, anima certe non erunt, sed animæ instrumenta magis: cuius signum quoque est, quòd factis sensationibus, & imaginationib⁹ in partibus, q̃ animatę sunt, & sentiunt, & imaginãtur, mouent statim & ipsi modo huc, modo illuc, quò expedit, & bene est, ceu instrumẽta alteri famulãtia. Si igitur neq; compositio, neq; complexio, neque harmonia, nec virtus, q̃ ex his resultat, nec spiritus anima sunt, relinquitur formam ipsam, quę est substãtia corporis esse animam. Quapropter maxime laudãdus est Aristoteles, qui animam dixit esse actum corporis physici, organici, potẽtis viuere. Verum, cum duplex sit formę ratio, altera, per quam corpus distinguitur ab omni alio, altera, per quam vis quædam, & agitatio in totũ emanat, & pendet, quę propria est animæ ratio, Aristoteles quidem volẽs animæ naturam, & rationem explicare, entelechiam vocauit: quam alij agitationem continuam, alij actum transtulere. est enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuentis, sed quatenus influit vim, & agitationem in totũ. D primum enim tum esse dat, tum cõseruationem continuam. per ipsam deinde fiunt attractiones similium, aggenerationes. & alimẽta qualitates in virtute illius alterãt, miscent, collocãt, formant, figurant, vt bene est. contrahuntur mẽbra, distendũtur, sentiunt: spiritus varia exercent. & tandem progressiones animalium, generationes seminum: & demum similium organizationes. quę omnia fiunt in virtute animę & formæ per eam vim, quam à mũdi anima, & à Deo certam & nunq̃ errantẽ recepit.

Aïa, substantia corporis organici est.

Sed habet ò amici dubitationem nõ paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis, viuentis. Videntur enim organica hęc corpora nõ esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnum p̃ formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare: & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, quàm cum carne hominis & neruo. Si igitur nõ est vna forma ĩ organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse vnam quidem, sed vnam genere. Nam, quãquam caro, & os, & neruus forma vltima, & specie differãt, genere tamen cõueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahũt, & expellũt: sicuti equus, & bos, & homo genere quidem vnum sunt, speciebus vero differunt. Alij dicunt in omni organico corpore semper esse partem, quæ principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & q̃ illas regit. vt ĩ animali neruus, & membranæ, q̃ per se sentiunt, primę & principales sunt partes, vt declarauit Turrius frater: aliæ vero, etsi non sentiãt, factæ tñ sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab ijs reguntur, & viuunt. quinimmo & quędã sunt partes in organicis corporibus, quæ non solum non sentiunt, sed nec nutriunt etiã, vt vngues & dentes, seruiunt tamẽ, & per alias permanentiam habẽt. Eandẽ igitur

De vnitate corporis organici, & eius formæ.

A tur animam, & formam non necesse est esse in toto organico corpore, sed satis est esse in principali parte vnam, dum illa vitam det toti. quare animę definitionem ita esse accipiendam, vt anima sit prima, & principalis entelechia & actus corporis organici, naturalis, p ipsam viuentis. Veruntamen, nisi nos fallimur, nihil prohibere opinamur, si dicamus vnam & eandem formā esse in organico corpore, nō quidē in omnibus partibus, sed in præcipuis, & quæ pro vita sunt necessariæ, nō quæ ad bene esse sunt à natura datæ. Principales siquidem partes, quanquā plures sint, sunt per continuationem vnum. omne enim continuum est vnum. Continuatio vero illarū, etsi per apparentiam non videatur, est tamen per existētiam natura mirando quodā artificio continuante partes secundū extrema, quibus sese contingunt. Neq;.n. neruum, aut carnē immediate ossi cōiungit, sed cartilagine mediāte, q̄ sensim in os trāsit ab vna parte, sensim in neruum ab alia: ita & in alijs fit. quod maxime in primo natis est videre, in quibus omnia adeo mollia, & tenera sunt, vt possint cōtinua fieri refractis extremis, quæ sese cōtingunt. atq; hoc pacto de parte in partem continuatio fit, licet vltima & valde distantia videantur plurimum distare. Conuenientia igit ossis hominis cum osse bouis, & equi nō est maior secūdum rem, & essentiā, quàm cum neruo hominis, & carne, sed solum secundum apparentiam. Sic enim & os cadaueris magis conuenire cum osse viuentis videtur. Siue igitur vere cōtinuę sunt partes dissimilares in organicis corporibus, siue nō vere, sed à principalibus ratio animæ sumenda est, ita quidem videtur existimandum esse de anima.

De qua iam quærendum, qualis sit, non quidem ea, quæ vegetat tantū, & sentit, constat enim has ex mixtione elementorum consurgere, & cōditionem eorum seq, B sed de illa, quæ intelligit, & sapit, quærendū est, vtrum & ipsa eodem consurgat modo, & intereat: an aliam, & diuiniorem originem habeat, & incorruptibilis sit, atq; æterna. Quoniam vero in his sermonibus, qui in Baldi recessibus habiti sunt, triplicem Turrius intellectum faciebat: vnum, qui nec intellectus dicitur, nisi potentia: alium, qui passiuus dicebatur, & singularium erat: tertiū vero, qui agens appellabatur, & erat vniuersalium factiuus, & circa illū, qui passiuus dicitur, negociabatur: & hic solus æternus ponebatur propter vniuersalia, cū quibus vnum fit, nos quidē nūc hanc æternitatem nō quærimus, nec an anima intellectiua sit hoc pacto immortalis. æternitas enim hęc sophistica quodammodo videtur mihi, & extrinsecus, ac p accidens facta. sed quærimus magis, an secundum se forma illa, quæ est anima, & primo in potentia est ad intellectionem, mox actu intelligit, & vniuersalia recipit, æterna ipsa per se sit, non per vniuersalia, quæ recipit. Atque ego quidem, quando non solū ea pietate, quam debemus erga Deum, & erga nos ipsos, ita semper fui persuasus, vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed ijs etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque, quantum in me erit, partem hāc tueri, & cōprobare conabor. Quā de causa tibi Turri, tuoq; Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me, sed respondendi, & opponendi, quæcunq; videbuntur tibi. RH. Generose quidem Fracastori. verum de me ita te & alios accipere velim, vt nulla in primis sim facturus eorū, quæ ad tantæ rei inquisitionem conducant, siue interrogare, siue respondere, siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipienda volo, vt non tanquam astruentia, quid ipse sentiam, dicta sint, sed magis vti posita quędā, ex quibus videri possit, quid consequatur. Sed tu rem tuam Fracastori, quādo lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur, atque initium inquisitionū nostrarum a fine hominis, gratia cuius est factus, auspicabor. Qua de causa, si & altius paulisper exordiamur,

De aiæ immortalitate.

Aiæ immortalitas sophistica.

Angeli, & hois vnus & idē finis est, licet itasp ia, ad quā creati sunt.

diamur, non ab te tamen, nec iniucunde, haud ingrate feres. RH. Minime quidem, immo quàm gratissime. F. Illud igitur Turri mihi in primis edicito. Cum magnus rerum cunctarum pater, atque opifex Deus vniuersum hoc, quem mundum dicimus, artificio tanto esset ab æterno fabrefacturus, nonne putas cõueniens fuisse, vt in eo naturam aliquam faceret, quæ & artificium tãti operis, & ipsum etiã artificem atque authorem cognosceret? RH. Conueniens quidem videtur. F. Duæ igitur naturæ cum essent in vniuerso futuræ, altera eorum, quæ incorporea dicũtur, altera eorum, quæ corporea, nonne putas & illud Deum maximum voluisse, vt in vtrisq; ea esset natura, quæ authorem tanti operis posset dignoscere? RH. Et hoc quoque existimandum est. F. In ea igitur natura, quæ incorporea est, fuere illæ mentes, quas alij intelligentias, alij angelos vocant: in ea vero, quæ corporea est, fuit homo solus. Nonne ita tibi videtur? RH. Maxime quidem. F. Cum igitur vtrique naturæ dedisset Deus, vt ipsum possent agnoscere, putandum ne est ob id eam cognitionem dedisse, vt ab ijs laudaretur, aut esset admirationi: aut magis, vt naturæ illæ Deum cognoscendo ipsum contemplarentur, amarent, colerent, atque imitarẽtur? RH. Hoc certe magis putandum est. neque enim egebat Deus, vt à quoquam laudaretur, aut esset admirationi: sed magis illius bonitatis intererat, vt omnia faceret bona, & præsertim, quæ ipsum erant cognitura. F. Ita certe. sed & illud dic mihi, ĩ ea cognitione, quæ de Deo habetur, esse ne potest fœlicitas vlla, & beatitudo? RH. Immo maxima, si perfecta habeatur cognitio. F. Hęc autem fœlicitas, & beatitudo talis ne est, vt communicari à Deo possit? RH. Quid ni, si ipsi placeat? F. At placere debet, si bonus est. est autem non solum bonus, sed & optimus, & liberalis etiam eorum, quæ possunt communicari. quam ob rem & beatitudinem, quæ in ipsius cognitione consistit, communicandam fuisse statuendum est nobis. RH. Videtur. F. At, si ita statuamus, dicendum nobis erit illi naturæ communicandã fuisse, quæ cognoscitiua facta fuerit. RH. Vtique. F. Igitur, cũ talis factus fuisset angelus, atq; homo, dicamus primo quędã pauca de angelo: mox & de homine dicemus.

De Angelorũ beatitudine.

Si igitur à te petam, nunquid fœlicitas illa angelo fuerit à Deo communicãda, quid dices? RH. Quo pacto dicis communicandam fuisse? nonne illam cõmunicauerat Deus angelo, vbi incorporeum, & intelligentem fecerat? quid illi deerat, vt beatus esset in ea cognitione, quæ de Deo habetur? F. Multum profecto deerat Turri, quũ omnis natura, quæ aliud à Deo est, infinita quadam imperfectione à Deo distat. Quare omnis cognitio illius, si ad Deum cõparetur, imperfectissima est: in qua beatitudo esse non potest, nisi maiori quadam donetur. RH. Durum quidem Fracastori videtur, quod dicis. Nam, etsi angelus rursus maiori aliqua pfectione, & cognitione alia donatus fuisset, illa tamẽ adhuc Deo cõparata imperfectissima erit. Quare aut in infinitum eundum erit, aut & in prima cognitione stare poterimus, quæ sufficiat pro beatitudine. F. Apposite quidem Turri addubitas, verum nec prima cognitio talis est ad consequendam fœlicitatem, nec in infinitum est abire: quam rẽ ita oportet accipere. Omnes quippe naturas, quas in conditura vniuersi fecit sapiẽtissimus Deus, tales quidem fecit, & eatenus perfectas, quatenus cõueniens erat, & decens ipsi vniuerso. Igitur natura angeli, cum perfecta quidem esset, quantum ad vniuersi rationem pertinebat, ad Deum vero comparata, & quantum ad consequẽdam fœlicitatem opus fuerat, imperfecta, & non capax eius beatitudinis, gratia quadam indiguit illa scilicet, quam Deus optimus ex infinito suo esse, cui vult, & quãdo vult, largiri potest, & solet. Quare natura angeli, cũ longe abesset ab ea perfectione, &

A ne, & cognitione, quæ requiritur ad beatitudinem, quà parte nõ attingebat ad Deũ, errare plurimum, & falli poterat, nisi gratia quadã, & Dei manu adiutus fuisset. quã ob causam nec in infinitũ est abire, sed standum in certa perfectione: siue illa, quę ab initio data fuerat, siue alia. Verum, quæcunque illa sit, gratia adiutam oportet esse, si peccare nõ debet, & falli, sed beatitudinem consequi. Placet ne igitur, vt constituamus naturæ angeli non satis fuisse perfectionem illam, qua per se factus fuerat ad consequendam fœlicitatem, sed gratia indiguisse? RH. Nihil quidem prohibet, ne ita constituamus.. F. Vide igitur Turri. duo hactenus posita sunt à nobis, primo fœlicitatem fuisse communicandam angelo, deinde & gratiam elargiendam. Iam igi tur & de homine dicamus, qui similiter à Deo fuerat factus, vt ipsum cognosceret, co gnoscẽdo autem, vt de angelo dictum est, amaret, coleret, atque imitaretur. Si igitur & de ipso à te petam, nunquid fœlicitas illa, quæ in Dei cognitione consistit, atque ab ipso libentissime communicatur, ipsi etiam homini fuerit communicanda, quẽadmodum & angelo, quid respondebis? RH. Quid, si in homine hoc negemus? F. At oportebit rationem afferre, cur angelo id concesserit, homini autẽ non. RH. Ob id fortasse, quòd homo caro, & terra est, angelus vero incorporeus, & Deo similis. F. Nonne tamen diximus infinita quadam imperfectione distare à Deo angelum? RH. Dictum est. F. Si igitur & homo Deo comparetur, nonne & ipse infinita quadam imperfectione à Deo distabit? RH. Vtique. F. Non ergo magis distat à Deo homo, quàm angelus, si imperfectionem spectemus. In infinito enim nõ est magis, aut minus. Si igiť non obstitit angelo infinita imperfectio, qua ratione datum est angelo beatum fieri posse, eadem & homini dandum fuit. Idem enim in

De hoĩs duplici fœlicitate.

B vtroq; finis, & ratio cõcedendi. RH. At quis modus erat in homine? nunquid viuo daretur ea fœlicitas, an mortuo? F. Et viuo quidem, & mortuo. RH. Mira dicis Fracastóri. F. Mira quidem. sed statuamus hoc primum, ita homini dandam fuisse fœlicitatem, sicuti & angelo, si modus esset in homine. Placet ne, vt ita statuamus? RH. Nihil prohibet. F. Modus ergo, quo dari posset ea fœlicitas homini, nec ignotus Deo erat, neq; difficilis, si hominis animum immortalem, atq; ęternum fecisset, & naturę parte eiusdem cum angelo. Sic enim, vbi separari contigisset à corpore, eodem modo beatus fieri, quo & angelus, & per eandem gratiam poterat. immortalem autem in homine facere animum vel facillimum Deo erat, qui & æternos cœlos, & alia multa fecerat, & omnia potest. Hoc ergo pacto alteri parti, de qua dubitabas, satisfactũ existimo. quo scilicet modo mortuo homini poterat ea fœlicitas dari.

Nunc de altera dicamus, quomodo & viuo concessa fuerit. Verum, qui tantum gratiæ habiturus esset, vnus tantum ex omnibus hominibus fuit, is scilicet, qui perfectissimus omnium futurus esset, quiq; eam obiturus operationẽ, quæ potest in ea specie perfectissima esse. talis autẽ est vita illa, quæ spiritus vita dicitur, in qua nihil caro potest, sed spiritus tantum viuit, & Deo similis fit. Eiusmodi autem hominẽ in humana specie fore oportebat, tum quia in omni specie vnum inueniri necesse est, quod perfectissimum in illa sit, & perfectissimam operationẽ obire possit: tũ quòd, si hic non fuisset, fœlicitas illa, quam diximus dandam fuisse homini, dari vllo pacto non potuisset, ne etiam mortuo. Nulli enim mortuo datur, qui viuens, spiritus vitam non vixerit: quod species hæc per se mereri atque assequi non poterat sine hoc, de quo loquimur, perfectissimo, & diuino homine.

De cuius hominis ortu, si me percũcteris, ego nihil aliud habeo, quod dicam, nisi quòd quatuor modis imaginari possumus hominem fieri. Vnus est, si sine mare & fœmina

De Chri origine, ac eius btitudine.

fœmina oriatur ex ijs seminibus, & principijs, quæ in sinu, & complexu elementorum sunt. Alius est ortus è mare tantū sine fœmina, hoc est ex ijs principijs, & seminibus, q̄ iam in homine facta sunt: ĩ quo & materia, & gignens calor adest, nec quicquam deest, quod ad generationem conducat. Tertius modus est ille, qui communis est & consuetus, ex mare & fœmina. Quartus vero est è fœmina tantum absque mare. Tot ergo & non plures imaginari possumus gignēdi hominis modos. At vero tres primi fieri quidem poterant secundum naturam, sed nullo pacto poterant cōuenire perfectissimo illi, in quo caro nihil posset. Omnes enim cū è facultate elemētorum originem traherent & secundum materiam, & secūdum gignentem spiritum, necesse erat, quod factum fuisset, naturam elementarem, & terrenam sapere: quæ per se imperfecta est, nec potest illam obire vitam, quæ necessaria est ad beatitudinem consequēdam. Solus igitur quartus supererat modus: sed nec ille conuenire poterat secundum naturam pro gignēdo perfectissimo homine. Nam, quanquã forte è fœmina poterat materia cōmode suppeditari, agens tamen & gignens nō aderat. In fœmina enim sola non sunt ea principia, & semina, quæ gignere possint. Húc tamen modum sapientissimus Deus elegit: atque è purissima, ac sanctissima virgine materiam assumens, loco genitiui spiritus, qui deerat, sanctiorem ipse & magis diuinum spiritum indidit: hominemq; eum fecit, in quo nihil posset caro, nihilque esset, quod ad terrenos impulsus incitaret. Siquidem oīa in eo perfecta a perfecto parente fuerant data, propter quæ & perfectissime vitam illam exegit, quæ spiritus vita dicitur. Húc ergo Deus optimus, vt pote filium coessentialem sibi, & coæternū, hoc vero modo hominem factum adeo amauit, vt sese illi cognoscēdum perfectissime dederit: cognoscendum autem non tantum per species, & rerum simulachra, vt cæteri cognoscunt homines, sed per substantiam propriam ipsius Dei, in qua cognitione beatitudo consistit. Hic ergo (vt ad rem nostram reuertamur) viuēs in Dei maximi cognitione atque intuitu fœlicissimus semper fuit: ac eius vitæ, quæ spiritu fit, & exemplum, & caput, & magister fuit: è cuius meritis & nos alij promereri potuimus gratiam eius fœlicitatis, quam post mortem tantum consequi datum est nobis superstite animo, qui ob id immortalis est factus. *Si igitur ratio hæc Turri de anima à* fine hominis sumpta in suum ordinem redigenda est, ita quidem constituetur, vt primum conueniens fuerit in vniuerso esse naturam aliquam, quæ Deum maximū eius operis authorem nosceret: nosceret autem, non vt laudaret, aut vt admiraretur, sed vt amaret, coleret, & imitaretur, fieretq; illi similis. Hoc autem si datum fuisset, decens quoque erat, & Dei optimi bonitati conueniens reliqua etiam dari, quæ poterant communicari. Poterat autem perfecta cognitio, perfectus amor, & cultus, atque imitatio, & demum beatitudo. Quare & hæc communicanda fuere. Communicari autem vlli naturæ non poterant, nisi æternæ & immortali aut secūdum se totam, vt angelo, aut secundum partem sui nobiliorē, vt homini. Pars autem nobilior est animus, & intellectus. hic ergo æternus, & immortalis est factus.

Ro secunda hæc à motu sumitur. Sed nos iam, quia in his multū sumus immorati, ad alia trāseamus, si placet. RH. Placet quidem, quoniā res hactenus bene acta videtur. F. Pertranseuntibus igitur nobis ad alia in primis est statuendum, eorū, quę mouētur, alia moueri, non vt hic sit eorum finis, sed vt quiescāt, quasi motus ijs accidat, & non per se insit: alia vero moueri, vt moueantur, non vt à motu quiescant, quibus moueri per se inest, & (vt dicunt) essentialiter. RH Ita prorsus. F. Quæ igitur mouētur p accidens, vt scilicet quiescant, nonne omnia corruptibilia sunt? RH. Omnino. F. Potes ne dicere,

A dicere, cur ita sit? RH. Quid ni? quando omnia hæc, quæ mouentur, vt mox quiescant, omnia vim aliquam passa sunt, & extra naturam propriam sunt cõstituta. Vnde & ob id mouētur, vt acquirant id sibi connaturale, quo carent. Talia autem, quę vim pati possunt, omnia corruptibilia sunt. F. Recte dicis omnia, quæ mouentur, vt quiescant, corruptibilia esse. Si ergo & conuersum proponam, id est, quæ corruptibilia sunt, omnia moueri, vt quiescant, quid respondebis? RH. Et hoc concedam, quia corruptibilia omnia aut elementa sunt, aut ex elemētis, hæc autem si mouentur, mouentur, vt quiescant. F. Vide igitur Turri: ex his sequitur, vt, quę per se mouentur, hoc est, non, vt quiescant, omnia sint incorruptibilia. si enim sint corruptibilia, dictum est corruptibilia omnia moueri, vt quiescant, quare, si aliqua per se mouentur, incorruptibilia esse necesse est. Item & illud sequitur, vt si qua incorruptibilia sint, si mouentur, moueātur quidem per se vt scilicet moueātur, non, vt quiescāt. Si enim, vt quiescant, dicas moueri, iā corruptibilia erūt per ea, quæ dicta sunt. RH. Sequi quidem videntur omnia hęc. Verum cum moueri multipliciter dicatur, (nam & quod generatur, & loc mutatū, & alteratur, & quod intelligit, omnia moueri dicuntur) statuēdum est à te, de quo motu hęc dicas. F. In omni quidem motu vera esse videntur, quæ dicta sunt. In primis enim si motum generationis spectemus, materiam videbimus per se, & semp moueri, & modo hoc, modo illud fieri, & nunquam quiescere, eādem & æternam, & incorruptibilem esse. At si & locales motus consideremus, deprehendemus, quæ per se mouētur, & semper moueri, & æterna esse, quales cœlestes orbes visuntur: reliqua vero, quæ per accidens mouētur, vt quiescant, corruptibilia esse. Similiter, quæ alterantur, se habent. corruptibilia enim

B sunt, & mouētur, vt quiescant. RH. Enimuero ita est. F. At vero & ijs motibus, qui spirituales dicuntur, idem est videre in ijs mentibus, quæ se ipsas mouent, & intelligunt, tum & æternæ quoque sunt. Quapropter constanter possumus in vniuersum statuere, quæ per se mouentur, & iccirco semper mouentur, incorruptibilia esse, quæ vero per accidens mouētur, vt scilicet quiescant, corruptibilia. Tum & incorruptibilia per se moueri, & semper: corruptibilia vero moueri, vt quiescāt. RH. Videtur. F. His ergo sic constitutis ad animam nostram descendamus, eam dico, quæ intelligit, & vniuersalia speculatur: & videamus in quo genere ponere illā debeamus. constat enim & ipsam moueri intelligendo. Vtrum igitur in genere eorū illam ponemus, quæ per accidens mouentur, vt quiescant scilicet: an eorum, quę mouentur, vt moueantur, & per se non quiescūt? Quid ergo videtur tibi dicendum? RH. Ego quidem nullum horum asseuerare audeo. ponamus autem vtrunq;, vt videamus, quid sequatur ex vnoquoque. ac primum, si placet, ponamus animam esse in genere eorum, quæ mouentur, vt quiescant. F. Ponamus quidem, sed nescio, quomodo recte ponemus. Si enim intellectus est omnia fieri, & nullam habet naturam, nisi quod potētia est, videtur quidem talis esse qualis, & materia se habet in generatione. Quare, sicut illa semper moueri dicta est, & semper perfici, semper perfecta esse, ita & intellectus eorum esse dicetur, quorum natura est, vt semper, & per se moueantur. Nullam enim differentiam habet aliam à materia nisi quòd hæc omnia fit generatione, ille omnia intellectione, quæ generatio quædā est. Pręterea, si moueretur intellectus, vt quiesceret, oporteret per quietem illam acquirere aliquod esse, in quo cum sit, nihil vltra appetat. At nullū tale esse habere potest intellectus. quolibet enim acquisito, nihilominus inclinatio, & appetitus ad alia nō esset. Quare talis videtur esse intellectus, qualis & materia, & cœlum, quæ non vno vnquā in esse

Quæcunque mouētur, vt qescāt, corruptibilia sūt, & ecōuerso.

Intellectus assimilaẽ materię in generatione.

Fracastorij. V & situ

& situ manēt, sed vno habito ad alia parantur, contrario modo, ac illa se habent, quę C mouentur, vt quiescant. quodam enim certo parto non vltra appetunt. Si igitur ita videtur tibi, nos ad aliam partem ponendam transibimus. RH. Videtur quidem. Verum eadem & de sensu, & phantasia dici posse videntur: nam & hæc in potētia sunt ad sua sensibilia, & ab ijs semper perficiūtur, semper perfecta sunt, nec vnq̄ finem faciunt. F. Minime quidem ita est Turri, sed & sensus, & phantasia mouētur, non, vt semper in motu sint, sed vt quiescant. Nihil enim, quod fatigatur in motu, potest habere motum per se & essentialem, vti finem. at sensus, & phantasiā manifestum est fatigari, & amare quietem: siquidem & multa sensibiliū per displicentiam recipiunt, vt, quę excellunt, & his receptis inferiora nō possunt vltra recipere. Cuius causa est, quòd eorū motus non inest illis per se, vt finis, sed parto vno sensibili in eo quidem ex se quiescerēt, nec vltra appeterent. Quòd si ad alia, & alia ferant, iccirco fit, quod ordinati sunt in intellectum: qui cum ex se finem non habeat, cogit & sensus in alia, atque alia ferri. Propter quod solus ille semper mouetur, & semper perfici vult, nec vnq̄ fatigatur in eo motu per se, nec displicentiā vnq̄ recipit intelligibilium, quę eo etiā magis appetit, quo perfectiora, & excellentia sunt magis. vnde nec minus iccirco potest inferiora recipere. Quamobrē Turri non possumus partē hāc ponere, ꝙ intellectus moueatur, vt quiescat, si eius natura est omnia fieri, & parto vno non in eo quiescere, sed perpetua quadam appetitione ad alia, & alia ferri.

Intellectus in eorū genere esse videt', que ꝑ se mouentur, non vt quiescant, sed moueantur.

Si igitur satisfaciunt hęc, iam ponemus & alteram partem, intellectū scilicet esse in genere eorum, quæ per se mouentur, vt moueātur. RH. Ponamus quidem: sed video te id statim illaturum, vt æternus, & incorruptibilis sit intellectus, propterea quòd concessimus, quæ per se mouentur, esse incorruptibilia, & corruptibile omne moueri, vt q̄escat: quæ rursus cōsideranda sunt. Fortasse enim non recte cōcessimus D conuersum illud, quod fuit, corruptibile omne moueri, vt quiescat. Siquidem nihil forte prohibet aliquid corruptibile moueri in aliquo genere motus, vt quiescat, in aliquo, vt non quiescat. Nos autem simpliciter concessimus, quod in vniuersum cōcedendum non erat. Quare potest intellectus motu alterationis moueri, vt quiescat, motu vero intellectionis, vt non quiescat: ex quo tamen non sequitur, vt incorruptibilis sit, nisi simpliciter talis sit, vt moueatur propter quietem. Nam videmus & cor motu locali moueri semper, corruptibile tamen esse, quòd motu alterationis quiescit. Similiter &, quod nutritur, se habet. Semper enim mouetur, & tamē corruptibile est, eo ꝙ motus alterationis ad quietem sit. F. Ita ne Turri illudit Dęmon tuus, & nunc negat, quod tu paulo ante cōcessisti, sperans obiectis quibusdam tenebris euadere, velut loligo, & nō euadet tamen: Monstro enim simile est, qđ dicis, aliquid esse, quod in vno genere motus moueat', vt quiescat, in alio, vt non quiescat. Sic enim vnum & idem haberet conditiones corruptibilis, & incorruptibilis: quod esse non potest, præsertim si alter motus sit eius rei finis per se, & essentialis Si enim huius finis sit moueri, vt quiescat, corruptibile id erit: si vero vt non quiescat, erit incorruptibile. Igitur propria intellectus operatio cū sit omnia fieri per intellectionem, & semper perfici, semper perfectum esse, & nunq̄ quiescere, proculdubio idem de intellectu dicendū erit, quod de materia, & vtrunque incorruptibilem, & æternum esse. Quæ vero de corde, & nutritione dicebas, nihil nos oppugnāt. Cor enim duos habet motus, & vtrisque finis est quiescere: ac quiescit etiam quātum datur: sed noua necessitas extrinsecus veniens facit, vt non diu quiete illa frui possit. quare rursus mouetur. vnde videtur semper moueri. Non est autem hoc nisi per accidens, nō per se.

A ſe. Nutritio vero & ipſa quanquam ſemper aliqua in parte fiat, finem tamen habet vnaqueq; pars, ad quam fit aggeneratio, & quieſcit. Quare in vniuerſum Turri verũ eſt, omne, quod ex natura mouetur vt quieſcat, corruptibile eſſe, & omne corruptibile moueri, vt quieſcat. Item omne, quod p ſe mouetur, vt nõ quieſcat, incorruptibile eſſe, & omne incorruptibile, ſi mouetur, moueri, vt non quieſcat. Quibus ita ſe habentibus, ſi natura intellectus conſideretur, videbimus ipſum in genere illorum eſſe, quæ per ſe mouentur, vt non quieſcant in aliquo eorum, quæ acquiruntur. acquiri enim in omni motu aliquid neceſſe eſt. ſed vltra appetere conſueuere, quæ per ſe mouentur, vt moueantur. quare & incorruptibilem ponere intellectum debemus, & parem habere cum materia conditionem. Hæc ratio Turri ab Ariſtotele verbo vno tacta videtur, ꝙ forte vulgatiſſima inter Academicos eſſet ab Alcmeone in ipſos deriuata, verum ab ijs adeo accepta, & approbata, vt ſemper, vti inconuincibilis, habita ſit: quanq̃ illam aliqui alio modo deducant minus (vt arbitror) efficaciter.

Sed nos iam & peripatetice quædam referamus, quę video à vobis fortaſſe deſiderari. RH. Ita ſane. F. Potes ne igitur Turri dicere, quænã ſit natura materiæ? dico autem materiam illam, de qua paulo ante diximus, quę ſubiectum generationis eſt. RH. Poſſum equidem, ſi verum eſt, quod aiunt, nullam aliam habere naturã, niſi ꝙ potentia eſt. F. Ad quæ autem eſt potentia? RH. Ad ſuſceptibilia per generationem. F. Nullum igitur habebit ipſa ſuſceptibilium per generationem. RH. Sequitur. F. At quæ nam ſuſceptibilia ſunt per generationem, nonne formæ, quæ materiales dicuntur? RH. Omnino. F. Nullam ergo habebit per ſe materia materialem formam. RH. Nullam prorſus, ſi addas omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles. Si enim non hoc addas, ſequitur tãtum, vt materia nullam habeat materialium formarum, quæ ſuſceptibiles ſint. F. Recte dicis. Si ergo & de intellectu, proportione quadam petiero, quam nam ipſe naturã habeat, quid dices? RH. Nullam habere aliam naturam dicam, niſi ꝙ & ipſe potentia eſt ad ſuſceptibilia per intellectionem. F. At quænam ſuſceptibilia ſunt per intellectionem, nonne formæ materiales? RH. Vtique. F. Sequitur ergo, vt intellectus nullam habeat materialem formam. RH. Sequitur quidem, ſi & hic addas, omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles ab intellectu: alioquin non ſequetur, niſi illas nõ habere, q̃ ſuſceptibiles ſunt. F. Quid ergo prohibet, ne addamus omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles? RH. Hoc quidem prohibet, quòd ſuſceptibiles tantum ſunt formæ illæ, quæ ſpecies proprias habent: Quæ vero non habent, ſi intelliguntur, intelliguntur per ſpecies alienas. Multæ igitur ſunt materiales formæ, quæ ſpecies nõ habent: qualis forte eſt ſubſtantia, quatenus ſubſtãtia, vt declaratũ à Turrio fratre in receſſibus Baldi fuit. Si igitur ponamus intellectum eſſe ſubſtantiam, & materialem formam, ſuſceptibilis quidem non erit, eo quòd ſpeciem propriam non habet, ſed intelligitur per alienas. Quare, ſi accipias omnem materialem formam ſuſceptibilem eſſe, male quidem acceptum erit, ſiquidem nõ tantum intellectus, ſed neq; vlla ſubſtãtia ſuſceptibilis eſt. Si vero accipias formam omnem, non ſequitur intellectum nullam eſſe materialium formarum. Præterea formarum, quæ ſunt in materia, aliæ ſunt ſingulares, aliæ vniuerſales. ad ſingulares autem non eſt in potentia intellectus, ſed ad vniuerſales tantum, contrario modo, ac materia ſe habet, quæ ad ſingulares quidẽ potentia eſt, ad vniuerſales non niſi per accidens. Nihil igitur prohibet materialem formam eſſe intellectum, ſed ſingularem. quare nec ipſam ſuſcipere, ſed vniuerſales tantum formas.

Peripateticorũ ſnſi de animo: ſimmortalitate ex proportione Intellectus ad materiam accepti.

B Intellectus quidditas.

Num pro intellectiõe obeũda melius fit intellectũ omnĩ carere forma, an partim habere, partim nõ habere.

Postremo & illud operęprecium est considerare, vtrum pro intellectione obeunda melius sit intellectũ carere forma omni, & specie, ceu tabulam (vt aiunt) erasam, in qua nihil depictum sit: an partim habere, partim non habere, esse autem potentia ad omnes naturas, & formas, sed qua nõ habet, non autem qua habet, quemadmodum & sensus. Si enim tactum consideremus, ille quidem ex calido, & frigido, & humido consistit: idem quoque calidum, & frigidum, & humidum recipit, & dijudicat, sed qua non habet, quo scilicet vel gradu, vel parte non habet. Oculus porrò luce multa, & colore participat, q̃ nihilominus lucẽ suscipit, & colores. Lingua quoque, q̃ sapores omnes percipit, saporis expers non est. Quid ergo prohibet, ne & intellectus quoque sit talis, & partim formæ materialis sit particeps, partim non: sitq́; in potentia ad naturam illius formæ, sed qua non habet, qua vero habet non sit in potentia? quod iure factum à natura videtur. sic enim maxime potest intellectus cognoscere specie, quę extrinsecus est, veniente ad ipsum, quę vnum facta cum specie, quę introrsum est, excitat animam, & intellectionem causat. propter quod videtur Plato facere animam ex omnibus consistẽtem. Ad propositum igitur reuertẽtes dicimus quodammodo verum esse omnem materialem formam susceptibilẽ esse, qua scilicet parte non habetur, quodammodo non verum, qua parte habetur: & sic intellectus omnia quodammodo fieri potest, quodammodo non omnia. F. Egregie quidem Turri fungeris officio tuo. ego itidem conabor, vt meo fungar & ipse. Nam primum nihil officit, quod dicebas, substantiam non habere speciem propriã: quare nec intellectum esse susceptibilem, quãquam forma materialis sit. Nam, quãuis detur hoc, quod nihilominus dubium est, semper tamen cum forma qualibet materiali coniuncta est sua qualitas propria, & inseparabilis. Scis enim, quantum de qualitatibus inducitur in subiectum aliquod, tantundẽ & de elemento proprio induci. Si igitur intellectus sit forma materialis, siue substantia habeat, vel non habeat speciem ptopriam, sequetur quidem nõ posse fieri omnia, nec in potẽtia esse ad omnia: siquidem ad eam qualitatem, quæ coniuncta est cum ea forma, & inseparabilis est, non esse potest in potẽtia, quam iam habet. propter quod rectè Aristoteles dicebat, si intellectus abstractus non esset, esset vtique calidus, aut frigidus, innuens nõ posse esse in potentia ad qualitatem, quæ inseparabiliter ipsum cõsequeretur. Neq; eadem ratio est sensuum, & intellectus. sensus enim natura nõ est, vt omnia fiat, sed certa tantum. quare constare potest è calido, & frigido, & rursus calidũ & frigidum suscipere, quę nõ habet. sat enim sensui est, si nõ suscipiat, quod habet, nec simile, sed hoc iudicet alius sensus. neq; enim vnusquisq; sensus habet omnia suscipere, & iudicare, sed sensus in genere. At intellectus nõ talis est, sed vnusquisq; sigillarim intellectus ex se in potentia ad omnia esse debet, & omnia posse suscipere, quoniam simpliciter est in potentia intellectus ad omnia nõ ad certa solum. Ex quo etiam sequitur, quòd pro cognitione obeunda longe melius sit intellectum esse tãquàm tabulã rasam, & nihil habere materiale, quàm partim habere, partim nõ habere: de quo dubitabas. Si enim partim habeat alicuius formæ, ad illam non esse potest in potentia, neque ad consimilẽ: quod contra naturam intellectus est, cuius est omnia fieri susceptibilium. Si igitur susceptibilis per naturam est ea, quæ habetur, pars formæ, cur suscipi non debeat, & possit: Quare, si natura intellectus talis est, vt à principio dixisti, vt in potentia sit ad omnia susceptibilia per intellectionem per se, cõcludendum est nobis per se nullum habere susceptibiliũ: quod quidẽ non erit, si calidus, vel frigidus per se sit. Quod vero dicebas ad singulares formas nõ esse in potẽtia intellectum,

Aĩa est oĩa quodammodo, & nõ oĩa quodammodo.

C

D

ex

A ex dictis à Turrio fratre conuincitur non esse verum. Siquidem vniuersale abstrahitur à singularibus, quæ nota esse oportet. Constare autem intellectum ex perfectionibus rerum omnium, vt Timæus videtur significare, bonum habet sensum, vt talis sit excellentia quadam, & virtute, non q cõfletur ex mixtione rerum. Quod vero dicebas conferre ad intellectionem, vt partim habeat, partim non habeat qualitates rerum, eo quòd extrinseca specie, & intrinseca vnum fiat, quod excitet animum fortius, nullam habet necessitatem, quin potius impedimentum. Quod enim intus est, prohibet nõ solum se recipi, sed & omne cõsimile: vt in sensibus apparet. Quòd si ex ijs duabus speciebus vna fieret, quæ fortius moueret, & excitaret, oporteret & idem in sensibus fieri, & similia posse apprehendi: quod quidē minime fit. Si igitur omnia fieri debet intellectus, & in potentia esse ad omnia susceptibilia, separatum & abstractum esse necesse est. Atque hæc quidem sunt, quę de peripateticorum penu educi posse videntur: in quibus siquid addubitas, pferre profecto licet. RH. Non pauca certe sunt Fracastori, quæ, si cõtentiosi esse velimus, possint adhuc in dubium verti: verum & hæc, & alia quædam ego vnũ, vt dicitur, in fascẽ collegi, quæ ad postremũ reseruabo, ne sermonem tuum tam crebro interrumpam. Quare interea, siqua alia habes, quę ostendant animi ęternitatem, illa psequere. F. Bene est Turri, vt ita faciamus. ego autem & alia multa habeo, quæ adducam. Verum, ne plus æquo molestus videar, multa censeo esse prætermittenda, quædam tamen prędictis annectenda. Neq; enim nũc referam, quòd facultatis materialis nõ est posse se supra seipsam, & supra propriam operationem reflecti, vt in sensibus est manifestum. Nec dicam, quæ è materia sunt, singulare quidem ipsum apprehendere, vniuersale autem non B posse. Nec adducam ingenitum illum appetitũ animi nostri ad altissimas causas, & ad diuina tum inquirenda, tum & fruenda: indicia quidem manifesta supra elemẽtorum conditionẽ esse, quod tanta appetit, quasi propensione quadam in propriam patriam feratur. propter quod nec contemnendum est, quod physiologi dicunt, figuram soli homini fuisse erectam à Deo datam, quò perpetuo videret, & cognosceret patriam, atq; originem suam. Tacebo etiam signum illud, quod Plato solebat dicere indicium animum nostrum per se abstractum esse à corpore, quòd tũ maxime lætatur, cum maxime separatur à sensibus, atq; in seipsum redit. Nec repetam, quæ Turrius tuus tam mira de somnijs retulit, de vaticinijs, & pręsensionibus alijs: quæ quidem neq; à nobis inficianda sunt, neq; in casum, & fortunam referẽda, sed in altiorem certe causam: quam si fuerimus rectè cõtemplati, aperte quidem videbimus affinitatem quandam & cognationem habere cum diuinis animum nostrum.

Intellectus abstract⁹ est.

Immortalitas animorũ collige rationes.

Quę vero prędictis annectenda videntur, & nullo pacto prætereũda, duo sunt. Alterum est, quòd, si ostendero operationem quandam in homine esse, in qua nihil cõmunicet corpus, sed propria animi sit, procul dubio confitẽdum erit naturã animi seiunctam per se, & abstractam esse à corpore. Alterum est, quòd, si & illud mõstrauero, omnia, quæ sub Luna sunt, corpora, & omnia quæ supra, gratia intellectus humani facta esse, & hunc esse illorum finem, neminem fore arbitror, q opinari possit tot & tanta gratia rei vilis & caducæ facta esse, sed magis diuinum esse, quod illorum sit finis. Sed iam age istęc demonstremus. Primum autem nõ negare te existimo, si vlla erit animi operatio, in qua non communicet corpus, naturam animi per se abstractam esse à corpore. RH. Minime quidem negabo, quãdo & hoc philosophi omnes concedunt. Sed quænam erit illa animæ operatio, in qua non cõicet corpus? F. Illa ò Turri, de qua paulo ante dicebamus, vita spiritus, per quã homo rena-

Aristo. sola de aiæ ęternitate ex primo libro de Anima.

Vita spũs, & sanctorum.

sci, & nouus fieri dicitur, quasi corporeū omne exuerit, ac totus spiritu quasi Deus, G viuat. Vitam autem spiritus dico virtutes ipsas, non quidem illas, quas solemus nobis aut propter gloriam quādam, aut vtilitatem parare, satis quidem infirmas ac labiles, sed heroicas illas constantes & inconcussas, propriū virtutum finem habētes: per quas corpus hoc Deo mactantes, quasi extra corpus, cum illo viuimus, & semper sumus: cum illo ambulamus, loquimur, comedimus, & omnia facimus: nobis natos non arbitramur, sed illi soli: nobis nihil tribuimus, sed omnia illi, & gloriæ eius in paupertate diuites, in diuitijs pauperes, nobis in tormentis, & cruciatibus, & ignibus exultantes: propter ipsum rerum omnium ac vitæ etiam prodigi: nihil amantes, nihil odio habentes, nisi quod ipse amarit, aut oderit: in simplicitate prudentes, iustitiam, pietatem, & veritatē colentes: propter quæ multi meruere ab hoībus sancti, & diuini vocari, à Deo autē multipliciter donari, alij prophetandi gratia, alij morbos, & dęmones eijciendi, alij miracula etiam faciendi. Talis in primis fuit sanctissimus ille, de quo à principio diximus, Dei filius: post ipsum, quicunq; illum secuti, atq; imitati potuere hanc vitam spiritus viuere, in qua caro, & corpus nullam Turri societatem habent, immo naturam, & propensionem prorsus contrariam. Reliquum esset alterum etiam illud, quod promisimus, demonstrare, omnia scilicet alia corpora propter humanum animum esse facta: sed hoc ad postremum relinquemus, vbi de nobilitate animi nostri differemus. Atque hæc sunt, quę de animi nostri æternitate dicenda pro tempore mihi visa sunt. Reliqua silētio inuolui miro, nescio quo, desiderio affectus audiendi illa, quæ tu vno in fasce collegisse dixisti. Veruntamen, quoniam pugnandum nobis video, bene erit, vt per pueri nostri musicam aliquantisper reassumamus vires, quo alacriores pugnam sustineamus. Igitur, cytharā cùm accepisset puer, ac suauiter tetigisset, mox in hunc modum cecinit. D

PSYCHE.

Heu: Amor ò dilecte, ades ò dilecte Cupido,
Formosum tua te Psyche formosa requirit,
Et poscit te Dia Deum, puerumq́, puella.
O tibi tam similis si te peramatq́, cupitq́,
Nonne & amabis Amor illam, cupiesq́, Cupido?
Est eadem nobis patria: est cęlestis origo
Ab Ioue: nos terris pariter, nos æthere in alto
Versamur pariter, coniunctaq́, munera obimus.
Ipsa bonum pulchrumq́, modis in pectora miris
Insinuo, tu corda feris, tu suggeris ignes,
Accendisq́, ardore nouo: genus vnde animantum
Concipitur, crescitq́, sua & connubia iungit.
Me miseram, quòd & ipsa meis in me artibus vsa
Ah nimium tenera, & pulchro nimis apta moueri,
Vt te conspexi, Vt noui, pulcherrime rerum,
Continuo facibusq́, tuis, & Amoris amore
Exarsi. iuuat hoc, paribus si & tu ignibus ardes.
Tolle puer vittas, atque in me lumina solue,
Nempe & amabis Amor pulchram, cupiesq́, Cupido.
Ipsa tibi tenuem, qua cingas tempora, vittam
Intertexam auro, & molli bombyce laboro:

Pictus

A *Pictus vbi Narcissus hiat, Meander oberrat.*
Hic ego te latas terras, atq; alta volatu
Nubila tranantem fingo, & maria vda secantem:
Cuncta tibi imperio subdentem, hominesq́, ferasq́,
Et pictas volucres, &, qua nant aquore, monstra.
Dijs quoque nec parcis. curru rex Iuppiter aureo
Inuehitur, cinctus humeros & brachia ferro.
Quos inter tua Psyche etiam religata cathenis
It marens, sequiturq́, tuos captiua triumphos.

Hæc cum cecinisset puer, nos rursus sermonem suscepimus. F. Iam ergo Turri tuum est ea proferre, quæ ad postremum vno in fasce reseruari dicta sunt. Ego enim iam explicaui ea, per quæ vnusquisq;, vt arbitror, bene instituti animi psuaderi possit diuinum immortalemq́ esse intellectum in nobis. Superest nunc, vt & ad ea respondeamus, per quæ dissuaderi quis possit. RH. Hoc quidem superest: verũ, quæ ipse adducam, Dijs testibus syluæ huius ita adducta esse volo, vt non ostendant, quẽadmodum prędixi, quid animo ipse sentiam, sed vt à te ex vmbra quadam educta animi nostri dignitatem valeant demonstrare. Quæ vero Fracastori negocium mihi hac in re faciunt, hæc ferè sunt. In primis enim, si ęternus ponatur intellectus in nobis, quærendum illud est, vtrum ille assistat nobis, quemadmodum nauta, vt aiunt, naui, an magis nostri sit ita pars, vt esse illud, quod quisq; habet, ab illo detur. tu ergo quid horum putas? F. Nihil asseueremus Turri, sed more inquirentiũ ponamus vtrunq; seorsum, vt videamus, quid inde sequatur: quemadmodum sæpe est factũ. Eorum argumentorũ solutio, p quę alicui videri posset nõ esse aïos imortales.

B Quare, si placet, ponamus primum assistere. RH. Placet quidem: sed illud primo sequetur, vt duo illa distincta sint, qđ assistit, & cui assistit, vt Socrates, &, qui Socrati assistit, intellectus. F. Omnino. RH. Socrates igitur, qua Socrates est, & esse suũ per se habet, periturus ne ipse est, an & ipse immortalis? F. Periturum arbitror. si enim sit æternus, rursus de intellectu eius proprio quærere habebimus, vtrum assistat, vel non. RH. Recte dicis. Si igitur periturus ipse est Socrates, in primis spes illa perijsse videtur, quam pauloante dicebas esse hominis finem. Si enim Socrates, qua Socrates est, interiturus ipse est, quid ad ipsum, quòd intellectus, qui sibi assistebat sit saluus? quemadmodum ad nauim, quæ in profundum mergitur, nihil facit, quòd superstes sit nauta. F. Videtur. RH. Præterea assistens hic intellectus, aut ergo vnus in oĩbus, & cõis, vt quidam è peripateticis tradunt, vel suus cuiq; est assistens intellectus. Si igitur est vnus in oĩbus, monstrum profecto maximum audire mihi videor, quod etiam absque necessitate inducatur. Quid enim mõstruosius dici põt, q̃ intelligere me per aliquid, qđ non sit mei pars? de quo dici fortasse possit quomọ ipsum intelligat, quo autem pacto intellectionem suam mihi communicet, nec dicere quidem possumus, nec imaginari. Induci præterea absq; necessitate videtur. Si enim Socrates, qua Socrates est, & ipse intelligit, quærere licet, vtrum eadem intelligat, quæ & intellectus ille assistens, an alia. Siquidem eadem intelligit, superfluus est alius intellectus: si vero alia intelligit, quænam ea sunt? Si enim dicis vniuersalia ea esse, hoc certe verum non est, quando satis declaratum à fratre Turrio fuit nos posse vniuersalia per nos facere absque vllo forinsecus assistente intellectu. Quare, quoniam & per hec, & per alia monstrum hoc satis explosum fuit à Baldo, nunc quoque explodatur è Caphijs tuis, si placet. F. Placet quidem. RH. Si vero non vnus est & communis omnibus intellectus ille assistens, sed cuiq; assistens ponatur, easdem Num intellect⁹ coniungat corpori, vt nauta naui, an sicut forma.

quidem & alias habet difficultates. Nam & hoc monstrũ est per hoc extrinsecũ nos G intelligere:tum & dicta prius fœlicitas petit. Porrò & intereuntibus in prelio decē millibus hominum quęrere licet, quid de eorũ intellectibus fiat, qui singulis assistebant, num ocientur, an alia expectent corpora, quibus denuo assistant, an aliud interea agant: quæ certe adeo ridenda sunt, vt vix audiri possint. Quare partem hāc, quòd assistés vllo pacto sit intellectus in nobis, ponere nec possumus nec debemus. F. Ita quidem videtur. quare, quoniam nec ipse induci vnquam potui, vt monstra hæc reciperem, non magnopere curabo, vtrum positio defendi possit.

Intellectus vnitur corpori, vt forma.

Ponamus igitur alteram partem, intellectum scilicet, quem immortalem statuimus, non assistere vllo pacto nobis, sed esse nostri partem, per quam vnusquisque id est, quod per se est. RH. Ponamus quidem. sed illud primum statuamus intellectũ hunc substātiam quandam esse, & non corpus, sed actum simplicem, seu mauis formam appellare. F. Ita quidem constituendũ est. RH. Igitur & de hac substātia primo quærendum videtur, vtrum diuisibilis per se sit, an indiuisibilis. dico autē diuisibile, quod partem habet extra partem, copulatas inuicem per communem terminum. Quid ergo dicendum tibi videtur? F. Quid prohibet vtrunque poni, vt consueuimus? quare primum ponamus esse diuisibilē, ne quicquam prætermittat, quod ab aliquo dici possit. RH. Si ergo diuisibilis sit hæc forma, ceu lumē quoddā, illud quidem primo quæremus, an in materia & subiecto, in quo semel fuit, semper maneat, an de subiecto in subiectum migret. Siquidē enim semper manet, & Socrates quidem, & Plato, & alij erunt æterni etiam ipsi. si vero de subiecto in subiectum migret, mortuo Socrate, & separata ab ipso hac forma, nō video, quomodo moueatur non motis subiectis ipsis. corpus enim nō est. Tũ & illud est quærere, quomodo D se habeat in diuersis illis subiectis, in quæ migrat, vtrum vt substantia eorum, an vt accidens. At substantia esse non potest, cum subiecta illa suas habeant formas. Sed nec accidens. qđ enim per se substantia est, accidens in alio esse non potest. Atq; hęc quidem è multis, quę adduci possunt, satis esse arbitror ad tollendā positionem hāc.

Intellectus est indiuisibilis.

Quare ponamus alteram partem, substantiam scilicet, quam intellectum dicimus, esse formam indiuisibilem. F. Ponamus. RH. Si ergo indiuisibilis ponatur, illud primo se offert dubium, quomodo ex ipsa, & materia, cui aduenit, vnũ fieri possit: tũ & vnum diuisibile. Nā materia, cui aduenit, vel diuisibilis est, vel etiam ipsa indiuisibilis. Si quidem diuisibilis dicatur, nō video, quomodo ex vno indiuisibili, & alio diuisibili fieri vnum possit. Quod enim in alio recipitur, recipi quidem oportet secundum naturam, & conditionem recipiētis: & quod est actu, proportionē habere cum eo, quod est potentia. diuisibile autem nullā habet proportionem, nullam cum indiuisibili rationē, nec recipere quicquam potest nisi diuisibiliter & per partes. indiuisibile autem partes nō habet. Neque vnum igitur fieri potest, nec Socrates diuisibilis. Si vero etiam materia indiuisibilis statuatur, minus video, quomodo ex duobus indiuisibilibus vnũ diuisibile fiat, vt Socrates. Deinde & illud est quærere, vtrũ forma hæc indiuisibilis recipiatur mediante quantitate. per partes igitur recipietur. si vero non mediante quantitate recipitur, mirũ certe videtur, quo pacto homo diuisibilis fiat. Ad hæc autem, si indiuisibilis sit hæc forma, erit etiā incorporea. ex quo sequitur, quòd modis omnibus sit immobilis. Dico autē modis omnibus, quòd nec per se, nec p accidens mobilis erit. per se mouentur corpora, per accidens autē, quæ sunt in corporibus inhærentia, & extenta, vt qualitates. hæc autē forma nec corpus est, nec in corpore extenta. Sicut igitur intelligentia, & orbium formæ nullo pacto

mouentur

A mouẽtur in suis orbibus nec per se, nec per accidẽs, ita nec anima hæc vllo pacto moueri poterit. Quid igitur de illa fiat moto Socrate de loco ad locum? Sequi enim nõ potest immobilis existẽs. minus autem potest remanere. Quæ dubitatio maior etiãnum est mortuo Socrate. Si enim remanet, non video, quid agat: si inde mouet̃, non video, quomodo. Indiuisibile enim, si moueri debet, oportet per indiuisibilia moueri, & transire. hæc autem infinita sunt. Difficile præterea est, aut impossibile imaginari, qd nam esse habere possit hæc forma indiuisibilis ĩ corpore. Si enim in qualibet parte est, & in pedibus, & manibus, mirũ profectò est non intelligere & illa. Aut, si pars aliqua magis intelligit propter dispositionem meliorem, vtrum ergo & huius partes omnes intelligant, & harum partes? aut, si nulla demonstrabilis est, quę per se intelligat, mira res videtur totum aliquod intelligere, vt Socratem, cuius pars demonstrabilis nulla intelligat. aut, si aliqua intelligit, cũ illa extẽta sit, & quãtitatis particeps, vtiq; & forma ea talis erit. Hęc ergo Fracastori sequi vident̃, si ponamus indiuisibilem formam esse animam, & incorpoream. At vero, si & incorruptibilem ponamus, sequitur quidem, vt nec generabilis sit. si enim sit generabilis, corruptibilis etiam erit. quòd si non generantur animæ, æternæ autem sunt, necesse erit nobis certum & definitum numerum earum statuere, quæ perpetuo quodã circulo abeãt è corporibus, & rursus in illa redeant. Dicemus ne igitur illas in Elysio potare lethen, & post mille annos redire in lucem ad noua corpora, vt fabulantur Poetæ: an brutorum animaliũ corpora subire, & statuto tẽpore in hominem redire, & modo Gallum, modo Megillum fieri? Quæ omnia vt etiam demus, assistere nobis animas fatendum erit, quod supra improbatum à nobis fuit. Ad hæc ergo responde si primum placet, ego mox & alia adducam, quæ non minores difficultates apportent. F. Immo Turri totum fascem dissolue, & omnia explica, dum concitatus B videris. Ego enim curabo, vt nihil de memoria decidat mihi. RH. Pergam igitur, & alia in medium adducam, quæ materialem ostendant eam formam, quę in nobis intelligit. è quibus primum & maximum argumentum est, quòd enasci illã per materiales dispositiones manifestum est, per illas conseruari, per illas demum immutatas interire. indicia hæc sunt à materia dependere illam, & cognatam habere naturã cum alijs. Tu præterea assumebas. Si anima propriam habet operationem, cum qua non communicet corpus, abstracta est per naturam à corpore. Ego vero oppositum nunc assumam. Si anima nullam habet propriam operationem, cũ quã non cõmunicet corpus, abstracta per naturam esse non potest. Atqui nullam talem habet operationem, si vera sunt, quæ Turrius frater de operationibus intellectus exactissime disputauit. Quippe cum non solum operationes sensuum, & phantasiæ, sed ipsius etiam intellectus omnes cum corpore ipso fiant, & in ipso sedẽ habeant. Intellectio siquidẽ ipsa per species fit. species aũt in spiritibus, vel ipso in cerebro, aut eius mẽbrana recipi constat, & ex ijs omnis cognitio fit. Habitus porrò in memoria locari manifestũ est. memoria vero per cerebri dispositiones & conseruatur, & augetur, & perit. Quin & ipsum etiam vniuersale, non quà repręsentat, sed quà existit, eadem species est, quæ & in sensu fuit, vt & concessum, & receptum fuit. Quare operationem omnem animæ communem esse cum corpore satis perspicuum videtur. Quod & definitio quoque animę apertissime monstrat. siquidem est actus corporis physici, organici, viuentis. Oportet ergo, vt & intellectus vtatur organico corpore: alioquin rationem assignatæ definitionis non habebit. Quinimmo & operatio illa Turri, quã tantùm animæ propriam faciebas, quæ vita spiritus appellatur, non sine socio

Rõ suadens mortalitatẽ aĩæ ab ipsi proprii operis carentia.

socio corpore fieri videtur: tum quia non dicimus animam iustam, aut prudentem C & fortem, sed Socratem, & Platonem: tum quia vita illa nō aliud tandem est, quàm virtutes ipsæ, quas exercemus. Virtus autem per assuefactionem, & opinionem fit. vtraque autem cum corpore, & in corpore fit. Porrò, quas heroicas appellabas virtutes, & solum sanctis viris attribuebas, passim fieri & ab alijs manifestum est. quādoquidem, cū virtutes faciant opinio & vsus, multi quidem opinionibus etiam falsis decepti, & melancholijs, iustissimi, & continentissimi visi sunt: alij ita longo tempore persuasi, quod leges ostendunt etiam barbarorum. Apud Indos legimus mira fortitudinis, & contemnendæ mortis exempla, vt de Calano, & alijs, qui aut gloriæ spe, aut immortalitatis, constructis pyris sese proiecerunt in ignes. vnde & illud.

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit.

Qua de re, & alia multa exempla proferre possem. Sed redeo ad fascem meum dubitatorū, quæ multa adhuc supersunt, nisi tu quid habes, quod interponere velis. F. Nihil quidem nunc est, quod interponā, sed psequere. RH. Prosequar igitur, atq; illud statuam tecum. Si intellectus phantasia quædam est, aut non sine phantasia, vt Aristoteles ait, immaterialis esse non potest. Nam & phantasia materialis est forma, & si quid eodem modo recipit, quo ipsa: quod certe intellectus facere videtur. eadem enim recipit, quæ prius phantasia receperat, & eodem modo, hoc est, vt singularia: circa quæ mox negociatus abstrahere dicitur vniuersale. Ad hæc autem quærimus, adueniente intellectu, quid de sensitiuo fiat, quid de phantastico, nunquid remaneant hæc, an corrumpantur. Nam, si remanent, substantia esse nō potest intellectus, nisi forte assistens, quoniam aduenit subiecto iam actu constituto. At, si corrūpi dicantur, quærimus, à quo & quando corrumpuntur: tum & quomodo, si corrupta sunt, fiat Socrates sensitiuus, & phantasticus. dari enim hæc ab intellectu non possunt, si īmaterialis est, nec à formis, quæ corruptæ sunt. Illud præterea dubitationem vel maximam facit, quòd videmus intellectū induci certo inducto gradu qualitatum, certa temperie elementorum. Quærimus ergo, vtrum illi gradui, illi temperiei correspondeat sua forma, quæ in sinu, & potentia elementorum consistat, an non. Siquidem sua correspondet forma elementaris, illi autem superueniat intellectus, vtiq; is aut substātia nō erit, aut assistet tantum. Si vero illi gradui, illi temperiei nulla correspondeat elementaris forma, nūquid ergo hoc erit, quia in tota potētia & natura materiæ, & elementorum repugnat esse formam eiusmodi? an non repugnat quidē, sed suspenditur à Deo? Repugnare autem naturæ materię, & elementorum induci formam, cuius dispositiones iam sint inductæ, absurdū certe videtur; magis vero, si dicamus suspendi à Deo formam genere, & natura conuenientem cū dispositionibus, vt inducatur forma alieni generis, & naturæ, ad quam ne analogiam quidem habeant dispositiones præparantes ad formam. Quare, cum videamus in alijs omnibus eiusdem esse naturæ dispositiones, & finem, ob quem inducuntur, rationabile satis videtur & intellectum eiusmodi etiam esse. Postremo & illud quærēdum arbitror, quoniam in nobis anima per species rerum intelligit, vtrū secundum se alium habeat intelligendi modum, dum in nobis est, an non alium habeat. Siquidem enim alium habet, puta eum, qui dicitur per essentiā, qui proprius est abstractorum, mirum profecto est, quòd intelligēs per essentiam suam anima, & futura etiam & imminentia pericula nobis non prouideat, nec indicet illa nobis. nō

Alia rō apparens ad animi mortalitatē astruendam.

D

enim

A enim videtur esse, quod prohibeat. Si vero hunc solum modum intelligendi habet, qui per species fit, mirũ primo videtur abstractam substantiam non intelligere nisi per species rerum. Deinde separata à corpore quomodo ĩtelligit, & reminiscit? species enim non reseruantur, & non mouent nisi compositum corpus. Atq; hæc Fracastori sunt ea dubia, quę ad postremum reseruare constitui. tuum erit ea dissoluere, ac pro virili eniti, vt ijs discussis illustratisq; possimus nobis, & animo nostro cõgratulari. F. Enitar quidem Turri. & nisi me fugiet veritas, ita etiam me facturum spero, vt animus noster de se ipso pie recteq; audiat, ac gratuletur sibi.

In primis autem, vt diximus, ad eas animas spectare oportet, quæ orbes cœlestes mouent, ijsq; esse illud dant, quod quilibet eorũ habet. Ita enim multi philosophorum putant, nec adeo mirantur, quomodo in ijs vnum fiat, quemadmodum video te nunc mirari, quo pacto ex indiuisibili anima, & materia vnum fieri possit. Quod autem in primis quęrebas, vtrũ materia, cui forma hæc aduenit, diuisibilis sit, an etiã ipsa indiuisibilis, dico esse, qui putent materiam ipsam per se indiuisibilem esse, fieri autem diuisibilem per coæternam sibi quantitatem, q...m interminatam vocant; quod quidem satis durũ videtur mihi. Quod enim per se indiuisibile est, per nullũ superadueniens accidens diuisibile fieri posse videtur. Quare arbitror ipse diuisibilem per se esse materiam, vtpote continuum quoddã. continuitas autem nihil aliud est, nisi modus quidam essendi: quam si volumus quantitatem interminatam vocare, nihil quidem prohibet, dummodo accidens nullum intelligamus, sed modum essendi tantum, qui idem est cum re. Quare ponemus materiã, cui aduenit intellectus indiuisibilis forma, diuisibilem ipsam esse per se eo pacto, quo intelligentia orbi suo dicit aduenire.

Prima qõ. Num materia, cui aduenit forma sit indiuisibilis, vel diuisibilis.

B At tu dubitabas, quomodo vnũ fieri posset ex indiuisibili actu, & diuisibili materia. Ad quod nos dicimus, vnum fieri, multipliciter dici, sicut & totum. Est enim totum & vnum, quod per accidens tale dicitur: est & totum, quod integrale & continuum vocatur: est etiam totum & vnum, quod essentiale appellatur. ad hoc igitur totum & vnum essentiale cõstituendum non aliud certe requiritur, nisi quòd hoc quidem sit actus, illud potẽtia. ex ijs enim vnũ in essentia fit, siue actus sit diuisibilis, siue indiuisibilis. Ego autem hoc valde animaduertẽdum assero; tum maxime & proprie vnum fieri, cum totus actus in toto subiecto est, & totus in qualibet parte: quòd plane accidit, cũ actus indiuisibilis est. sic enim & totus in toto est, & totus in qualibet parte. quare maxime vnum fit ex intelligentia, & orbe: & ex anima intellectiua, & corpore suo. In alijs autem, quæ vnũ faciunt per continuationem, non vere vnum fit, quia totum nõ est in toto, & in qualibet parte. quapropter diuisibiles formę non proprie vnum faciunt cũ materia sua, quia non totus actus est in tota materia, & in qualibet parte eius. Minime igitur mirari debes, si anima indiuisibilis sit; quomodo vnũ fiat cũ materia diuisibili. Siquidem maxime vnũ fit, & vnio illa maior est, quàm esse possit.

Secunda qõ. Quõ ex materia, & forma i aĩa, & corpore vnũ fiat.

Quod vero dicebas, recipi omne secundum naturam & conditionem recipientis, verum est in ijs, in quibus proprie receptio fit; hîc autẽ non proprie fit receptio, sed vnio magis, in qua & analogia sua est, quantũ ad essentiam cõstituendã, tametsi non sit analogia in modo receptiõis. Cũ vero quęrebas, vtrum intellectus adueniat materię mediãte quantitate, an non: dico, si tu intelligas mediante quãtitate, vt disponẽte ad receptionem, sic quidẽ non aduenit mediãte quantitate. hoc enim est formarum materialium, quę per partes recipi debẽt. Si vero intelligas mediante quantitate, id est post ipsam, sic quidem dico aduenire intellectũ mediante quantitate: aduenit enim post ipsam, & non solum post quãtitatem

Recipitur oẽ s̃m naturam recipientis, si fiat receptio, nõ autẽ si fiat vnio.

Tertia qõ. Num intellectus recipiat in materia aliqua quantitate affecta.

tatem materiæ, sed post quantitatem elementorum. ac sic fiũt Socrates & Plato diuisibiles, quorum diuisibilitas ex parte materiæ & elemẽtorum est, essentia vero actu indiuisibili: quæ maxime vna est propterea, quòd totum est in toto, & totum in qualibet parte. Ad id vero, quod assumebas, si indiuisibilis, & incorporea est anima, etit omnino immobilis, hoc est per se, & per accidens, dicimus minime sequi: quando & incorporea esse potest, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea sunt, quæ inhærẽtia subiectis, vt qualitates, mouentur ad motũ eorum: quod quidem non recte assumitur. Non enim solum hæc mouẽtur per accidens, sed & alia, vt quæ ad motum producẽtis mouentur, & quæ ad trahentis motũ. Lumen quippe in aere mouetur non per aeris tractum, sed per motum producentis Solis: similiter & ferrum ad motum magnetis. Anima igitur non mouetur ad motum subiecti, à quo portetur, sicut qualitates se habent: sed mouetur à trahente. Si vero quæras, quid sit hoc trahens, meminisse te arbitror aureæ illius catenæ, quam Homerus scribit è cœlo dependere, & cuncta alligare. Hæc autem catena nihil aliud est, quàm aut anima mũdi, de qua diximus, aut Fatum, aut Dei nutus & voluntas, q̃ totũ per vniuersum permeat, & cũcta mouet, & alligat: mouet autem, & trahit pro fine illi primo motori cognito. ergo & anima suo corpori, dum viuit, alligata mouetur nõ ab eo, sed cum eo, quò expedit. ipso vero emortuo relinquit & anima ipsum, non derelicta ab ea, cui alligatur, catena, quæ illã mouet, quò placet motori primo, fines rerum omnium noscenti. Quo autẽ pacto moueatur ipsa, & loca mutet indiuisibilis existẽs, difficile tibi videtur imaginari: & difficile est propter modũ cognoscendi nostrum. quia cognitio omnis nostra per species rerum fit, species autem à corporibus emanant, quæ magnitudinem habent, & finita certis claudũtur terminis. Quam ob rem, quæ corpora non sunt, & magnitudinem non habent, nec species, non possumus per se intelligere, sed solũ per species alienas, & aut per similitudinẽ quorundam, aut per quorundã negationẽ: sic & Deum, & immaterialia omnia cognoscimus. Quare nec eorum motus attingere valemus. Motũ enim non cognoscimus nisi per mutationem locorũ, quam faciunt corpora, quæ in ijs mouent. Abstractorum vero motum, & eorum, quæ magnitudinem non habent, cognoscere quidẽ non possumus nisi per similitudinem quandam eorũ, quę loca mutãt. Nam, sicuti hęc, quę loca mutant, & proprie mouent, pręsentia sunt modo huic, modo illi loco, & modo in hoc operãtur, modo in illo: ita & abstracta, & indiuisibilia modo pręsentia sunt in vno, modo in alio loco non per loci circũscriptionem, sed per operationem. Igitur, sicut difficile est imaginari ipsa incorporea, ita & eorum motum imaginari difficile est. Nec oportet eorum motum mensurare per spatia correspondentia rei motæ. hoc enim est corporum, non eorum, quæ magnitudine carent, mouentur tamen suo modo, & loca per præsentiã, & operationem mutant propter eãdem causam. Difficile etiamnum est imaginatione comprehẽdere, quod esse anima in corporibus habeat: p similitudinem tñ aliorum cõprehendimus, quæ esse dant. Verum differt animæ esse ab alijs, quia ipsa tota in toto est, & tota in qualibet parte, quare & in pedibus, & manibus eadẽ est forma, quæ & in intellectiua particula: nõ operatur tamen in omnibus partibus, quãdo aliud est essentia, aliud operari. Ad essentiã enim non aliud requiritur, nisi vnio formę: ad operationem vero requiritur organum, & dispositio, quæ nõ est vbiq;, sed in certa solum parte, quę primo intelligit, & eius pars omnis, per quam & totum denominatur intelligens: sicut & sentiẽs dicitur, quanquam pars omnis non sentiat. Nec inconuenit pro operatione obeunda

Quarta q. Num a͞ia sit imobilis, & q̃ô moueat.

Perdifficile est a͞iæ motũ percipere.

C

D

A eunda indigere corpore animam, materialem tamen non esse, quando secundum se aliam habet operationem, quæ non indiget corpore.

Ad hæc auté & alias dubitationes apponebas, illud statuēs, si incorruptibilis est anima, etiam ingenerabilis est. recte quidem, si intelligas eodé modo esse ingenerabilem, quo incorruptibilis est per actionem qualitatum cõtrariarum, eodem modo & ingenerabilis est. Neque enim generatur per hãc actionem, sed per longe nobiliore, & per principiũ, qđ supra qualitates se habet: siue illud sit Sol, siue idea aliqua, siue ipse magis, qui finis hominis noscens Deus ea ordinat, & præstat, quæ ad eum finem faciũt. Quinimmo, vt minus Turri admirere Deum animas procreare, fuere philosophi, & quidem magni, qui putauerunt nedum humanas animas Deum producere, sed & omnem mixtorum formam. Generabilis ergo est hoc pacto anima, & hoc pacto etiã incorruptibilis, si (vt inquit Plato) placeat authori illius. Ac sic qdem euitamus certum illũ numerum animarum, ac ridiculum earũ ingressum, & regressum circularem in noua corpora. Si vero durum cuipiam videatur à Deo creari animas, sciat ille & conueniens hoc Deo esse, & decens. Conueniens quidem, quia illius bonitati conuenientissimũ est perpetuo aliquid nouũ in vniuerso producere, quemadmodum & vniuersum ipsum produxit. Decens quoque, tum vt, cùm supra naturam sit semper, etiam ostẽdat se supra naturam esse: tum & gratiam illã monstret atque expleat, qua hominem elegit ad cognitionem, & cultum sui. Ex his & aliam obiectionem tuam tollere non est difficile, qua dicebas ad animæ generationem, & conseruationem requiri dispositiones, & conditiones materiæ: quibus sublatis interire hominem. Nos enim dicimus duplex esse habere animam: vnũ simpliciter & secundum se: alterum in hoc, id est, in corpore. Quãtum igitur ad esse simpliciter eius, nulla indiget dispositione materię: quippe q̃ & sine corpore esse, & absq; eo etiam fieri possit. Quantum vero ad esse, quod in corpore habet, nihil incõuenit, si dispositiones quasdam corporeas requirat. Propter quæ & aliud tuum dubium cessat, cum dicebas nullam propriã habere operationem animã, in qua nõ communicet corpus. siquidem secundum esse simpliciter suũ, quo esse sine corpore potest, intellectionem longe perfectiorem habet. Quòd si & esse quoq; illud cõsideremus, quod habet vnita corpori, operationes quidem nonnullas inueniemus, quarum natura nullam habet cum corpore cognationem: quippe cum earum tum finis, tum & efficiens, tum & effectus supra corpus sit. Siquidem eius vitæ, quæ vita spiritus dicitur, finis est Dei maximi fruitio. Illa etiam fieri perfecta non potest, nisi ipso mediante & coadiuuante. Porrò effectus, qui ab illa fiunt nihil corporeum sapiunt: vt prophetiæ, miracula, & præsensiones alię. adde, quòd & ad eandem vitam corpus & caro nihil conferunt, immo repugnant, & contrariam naturam habent. Propter q̃ dicere constanter possumus hanc vitam propriam animæ esse, & nihil in illa corpus communicare. Quòd vero virtutes quædam magnæ videantur fieri à quibusdam, qui vel melancholijs decepti sunt, vel specie gloriæ cõcitati, vel alijs de causis, neq; ipse negarim. Sed illæ virtutes non sunt, sed vitia potius, & errores, quarũ nec finis, nec efficiens, neque effectus, qui inde fiunt, diuinum quicquam sapiunt, quẽadmodum illæ, quæ à sanctis viris proficiscuntur. Porrò neque illud tacebo, quòd multæ intellectiones, tametsi quantum ad receptionem simplicium corpore indigeant socio, tamen quantum ad compositionem extremorum supra corpus sunt, & diuinũ quiddam habent: vt diuinationes, & miracula. Quapropter & diuinam putandum est esse animã per se, & signa eius diuinitatis etiam in corpore dare. Per hæc & illud infrin-

B

Quinta qõ. Num, si aĩa sit incorruptibilis, ingenerabilẽ illam esse oporteat, & quomodo.

Aĩas à Deo creari conueniens, ac decens est.

Aĩæ quoddã propriũ opus esse cui non cõmunicet corpus necessarium est.

Sexta qõ. Nũ intellect⁹ sit phãtasia, vel non sine phantasia.

Septima qõ. Num in aduentu intellectus in corpus corrumpatur formæ omnes præcedentes.

infringitur, quod tu assumebas. Si intellectus phãtasia quędam est, aut non sine phãtasia, abstractus esse non potest. Fatemur enim & nos intelligere animum hic per receptionem phãtasmatũ, & quantum ad hanc operationẽ vti socio corpore, secundũ se tamen abstractum esse, & corpore nullo pacto indigere. Nunc ad alia transeamus. nam cum quærebas, in intellectus aduentu quid de sensitiuo, quid de phãtastico fiat, Ego quidẽ corrũpi hęc dico eo in momento, quo aduenit intellectus, sicut & vegetatiuum corrũpitur adueniente sensitiuo. Corrumpitur, dico, quãtum ad vltimam formam, quæ tunc informat, & vegetatiuum includebat: nõ corrumpitur autem secundum genus, quoniam potentia inferioris semper remanet in perfectiori, quod fit. Intellectu igitur adueniente, prior forma, quæ sensitiuum, & phantasticum includebat, corrumpitur, remanente tamen sensitiui potentia, & phãtastici. At tu hic acrius instabas, & rem vrgebas. nõ enim videt, quomodo remanere possint virtutes sensitiui, & phãtastici, cum materiales sint. nam à quo dari possũt? non quidem ab intellectu, qui immaterialis ponitur: non à forma materiali, quæ iam corrupta est. Ad quod nos dicimus sensitiui virtutes partim remanere posse in elementis, quæ ad perfectiorem gradum reducta possunt vim sensitiuam præbere, quanquam corrupta sit præcedens vltima forma. remanet enim forma, & mixtio generica. partim dari posse ab anima nuper inducta, quanquam per se immaterialis sit. potest enim recipere speciem, in quantum speciem, & iudicare. quare & sensitiui speciem potest apprehendere. eadem enim anima est, quæ & sentit, & imaginatur, & intelligit.

Octaua qõ. Num gradus vltimi instãtis, quo intellectus inducitur in corpus, distinguat ab ipso intellectu an corrũpatur, & quomodo.

His autem Dæmon tuus non cõtentus aliam obiecit difficultatem super gradu illo vltimo, qui pro intellectu inducẽdo dispositio est: ac quęrit, nunquid gradui illi sit forma vlla in tota natura, in toto elemẽtorum complexu, quę correspõdeat, & rationẽ proportionemq; habeat. Cui dicimus nõ esse formam vllam in tota materia, quæ illi respondeat gradui. Si enim vlla esset, illi quidem si superueniret intellectus, aut accidẽs quoddam illius esset, aut assisteret tantum. At tu quærebas, si nulla gradui illi corresponderet forma è tota materia, nunquid repugnat naturæ elementorũ habere formã dispositioni suæ respondẽtem, an suspenditur à Deo forma eiusmodi? Ad quod dicimus non suspendi à Deo formam illam. sic enim perpetuo frustrata esset potentia aliqua, sed magis esse non posse in sinu materiæ & potentia elementorum formam, quæ correspondeat: dispositiones autem illas inductas esse, & ordinari in formam alieni generis, & nobilioris. quod nec mirum videri debet, si eorum reminiscaris, quæ à Turrio fratre dicta sunt in recessibus Baldi de ingenio brutorũ, & spiritu genitiuo. Quippe spiritus is, qui genitiuus vocatur, duas habet rationes. vnam quidem, quatenus particularis quędã natura vna est, quæ per se non aliud intẽdit, quàm calefacere, miscere, attrahere, & expellere sic, & sic. Quòd si formam simul animatam, & tam artificiosam conficit, vt dentem, oculum, & alia, hæc quidẽ per accidẽs quodammodo facit. Aliam porrò rationem habet, quatenus pars est totius vniuersalis naturę, in qua Deus anima est, & principium omnium & fines noscit. ac sic quidem idem ille spiritus per se intẽdit dentem, oculum, & alia, in quę ordinatur. ita & in proposito nostro se habet. Gradus enim ille, q pro intellectu dispositio est, si consideretur, vt particularis forma & natura vna, per se quidẽ non intendit formam immaterialẽ, sed solum talem & tantum calorem inducere, ita & ita miscere, & similia. Idem ille si consideretur, vt pars totius naturæ, quæ à Deo disponit, & ordinatur, sic quidem ille in intellectum refertur, & ordinatur in formam superioris generis: quam educere materiale nullum potest, sed aut idea sua, aut Deus.

At

A At Deus certe magis, è cuius esse & potentia prodit omne, quod est, quiq; à principio (vt diximus) ad id hominẽ fecit, vt tandem beatus fieri posset in Dei ipsius cognitione. quod non aliter contingere poterat, quàm intellectum hominis immortalem & æternum constituendo.

Quod vero postremo quærebas, vtrum anima per se alium habeat intelligendi modum, quàm per species, & simulachra rerum, dicendum arbitror cõiunctam corpori animã nõ habere aliã per se cognitionem, quàm per species, quanq̃ sint, qui aliter putẽt: separatam vero superacquirere aliam nobiliorem per eam gratiã, qua Deũ cognoscere posse datum est ipsi, in quo omnia, quę ad beatitudinem satis sunt, intueri valet. Quæ gratia ẽt viuenti Dei maximi filio concessa fuit. Verum de his ad plenum loqui posse non est cuiusq;, sed eorũ tantũ, qui ea donari gratia, quã dicimus, digni habiti sunt. Atque hæc sunt amice Turri, per quæ satisfactũ arbitror fuisse toti tuo fasci dubitationũ, si posttremo & illud ostẽderimus, omnia, quæ in vniuerso hoc sunt sub Luna & supra, corpora, propter intellectum facta fuisse. Verũ, si placet, hoc ad meridianas horas remittemus. multum enim hactenus locuti sumus, &, qđ dicendum superest, suum ẽt tẽpus exposcit. Si igitur & tu & alij his, quæ dicta sunt, acquiescitis, ego Deo optimo gratias agam, & animo nostro vobiscum, & nobis ipsis, & humano generi gratulabor. RH. Acquiescere quidẽ & ęquum est, & debemus. atq; huic diei maxime me debere fatebor, quæ mei ipsius me & maxime cognoscẽtem, & maxime amãtem fecit. Omnia vero bene peracta videbuntur, si & hoc postremo discutias. Quoniam enim dictum est animas nostras à Deo maximo procreari, videtur quidem sequi, vt omnes illæ æquè perfectæ sint, vtpote ab eodem autho-

B re perfectissimo factæ. Nunquid igitur omnes tandem beati erimus in Deo ipso? F. Extra promissa me rapis Turri. neq; enim istuc venimus, vt hęc perquireremus, quæ magis ad sanctos viros ptinere videntur. Si tamen placet, vt referam & ipse quędam, quæ ab ipsis audiui, equidem neque hunc laborem effugiam. RH. Placet quidem: vt pro omnibus dicam. F. Certissimũ quidem est, quòd absq; diuinæ gratiæ auxilio nemini ad fœlicitatem patet accessus Hoc igitur sicuti liberalissime Deus optimus præparat atque largitur, ita nonnulli hoc ipsum neglexerunt, qui peruersa voluntatis desideria, & corruptæ impulsus naturæ varios secuti, lõge prolapsi sunt, & diuersimode peccauere. propter quod longe à Deo constituti vitam infœlicem cum ijs infœlicibus angelis degunt, quos dæmones appellamus. Quare pœna non parua ijs est, non ęqualiter autem omnibus data. Siquidem alij maiori, alij minori torquẽtur, maiori quidem, qui plus scelerum, virtutum autem minus commisere: minori vero, qui vitia quidem minora, virtutes autem maiores complexi sunt. Qui vero à Deo electi fuere, eiusq; gratiam non spreuerunt, & Deũ ipsum, quantum satis est creaturę pro consequenda beatitudine, cognouere, & pie sancteq; coluere, ac vitam illam exegere, sine qua Deo placere nulli est datum, ijs ergo pientissimus pater non deest tum ad finem consequẽdum, qui fruitio ipsius est, tum ad ea, quæ sunt ad finẽ, vt media. Hæc autem sunt virtutes, non quæcunque, & quas parare nobis nos per naturam possumus, sed longe præstantiores. Iis enim ornatum esse vnumquenq; oportet, qui cum Deo viuere, atque ipso frui debet. Atq; ita de electis existimare debemus, de quorum numero vnusquisq; non solũ optare, vt sit, sed sperare potest, & debet: scire autem, & certũ habere nemini hac in vita datũ est, nisi cui forte Deus ipse manifestare voluerit. Sed nos iã multa diximus: imponẽdus est tandẽ finis, ac reliqua in meridiem remittemus. Placuit omnibus ita agendum fore, ac surreximus.

Nona qõ. Num animæ sit alius intelligẽdi modus ab eo, quo p rerũ simulachra & species intelligit.

Decima qõ. Nũquid alæ omnes à Deo creatæ æternam assequãtur fœlicitatem.

Sol

sci, & nouus fieri dicitur, quasi corporeũ omne exuerit, ac totus spiritu quasi Deus, G viuat. Vitam autem spiritus dico virtutes ipsas, non quidem illas, quas solemus nobis aut propter gloriam quãdam, aut vtilitatem parare, satis quidem infirmas ac labiles, sed heroicas illas constantes & inconcussas, propriũ virtutum finem habẽtes: per quas corpus hoc Deo mactantes, quasi extra corpus, cum illo viuimus, & semper sumus: cum illo ambulamus, loquimur, comedimus, & omnia facimus: nobis natos non arbitramur, sed illi soli: nobis nihil tribuimus, sed omnia illi, & gloriæ eius in paupertate diuites, in diuitijs pauperes, nobis in tormentis, & cruciatibus, & ignibus exultantes: propter ipsum rerum omnium ac vitæ etiam prodigi: nihil amantes, nihil odio habentes, nisi quod ipse amarit, aut oderit: in simplicitate prudentes, iustitiam, pietatem, & veritatẽ colentes: propter quæ multi meruere ab hoĩbus sancti, & diuini vocari, à Deo autẽ multipliciter donari, alij prophetandi gratia, alij morbos, & dęmones eijciendi, alij miracula etiam faciendi. Talis in primis fuit sanctissimus ille, de quo à principio diximus, Dei filius: post ipsum, quicunq; illum secuti, atq; imitati potuere hanc vitam spiritus viuere, in qua caro, & corpus nullam Turri societatem habent, immo naturam, & propensionem prorsus contrariam. Reliquum esset alterum etiam illud, quod promisimus, demonstrare, omnia scilicet alia corpora propter humanum animum esse facta: sed hoc ad postremum relinquemus, vbi de nobilitate animi nostri differemus. Atque hæc sunt, quę de animi nostri æternitate dicenda pro tempore mihi visa sunt. Reliqua silẽtio inuolui miro, nescio quo, desiderio affectus audiendi illa, quæ tu vno in fasce collegisse dixisti. Veruntamen, quoniam pugnandum nobis video, bene erit, vt per pueri nostri musicam aliquantisper reassumamus vires, quo alacriores pugnam sustineamus. Igitur, cytharã cùm accepisset puer, ac suauiter tetigisset, mox in hunc modum cecinit. D

PSYCHE.

Heu: Amor ò dilecte, ades ò dilecte Cupido,
Formosum tua te Psyche formosa requirit,
Et poscit te Dia Deum, puerumq; puella.
O tibi tam similis si te peramatq; cupitq;,
Nonne & amabis Amor illam, cupiesq; Cupido?
Est eadem nobis patria: est cęlestis origo
Ab Ioue: nos terris pariter, nos æthere in alto
Versamur pariter, coniunctaq; munera obimus.
Ipsa bonum pulchrumq; modis in pectora miris
Insinuo, tu corda feris, tu suggeris ignes,
Accendisq; ardore nouo: genus vnde animantum
Concipitur, crescitq;, sua & connubia iungit.
Me miseram, quòd & ipsa meis in me artibus vsa
Ah nimium tenera, & pulchro nimis apta moueri,
Vt te conspexi, Ut noui, pulcherrime rerum,
Continuo facibusq; tuis, & Amoris amore
Exarsi. iuuat hoc, paribus si & tu ignibus ardes.
Tolle puer vittas, atque in me lumina solue,
Nempe & amabis Amor pulchram, cupiesq; Cupido.
Ipsa tibi tenuem, qua cingas tempora, vittam
Intertexam auro, & molli bombyce laboro:

Pictus

A *Pictus vbi Narcissus hiat, Meander oberrat.*
Hic ego te latas terras, atq; alta volatu
Nubila tranantem fingo, & maria vda secantem:
Cuncta tibi imperio subdentem, hominesq́, ferasq́,
Et pictas volucres, &, qua nant aquore, monstra.
Dijs quoque nec parcis, curru rex Iuppiter aureo
Inuehitur, cinctus humeros & brachia ferro.
Quos inter tua Psyche etiam religata cathenis
It marens, sequiturq́ tuos captiua triumphos.

Hæc cum cecinisset puer, nos rursus sermonem suscepimus. F. Iam ergo Turri tuum est ea proferre, quæ ad postremum vno in fasce reseruari dicta sunt. Ego enim iam explicaui ea, per quæ vnusquisq;, vt arbitror, bene instituti animi psuaderi possit diuinum immortalemq; esse intellectum in nobis. Superest nunc, vt & ad ea respondeamus, per quæ dissuaderi quis possit. RH. Hoc quidem superest: verũ, quæ ipse adducam, Dijs testibus syluæ huius ita adducta esse volo, vt non ostendant, quẽadmodum prędixi, quid animo ipse sentiam, sed vt à te ex vmbra quadam educta animi nostri dignitatem valeant demonstrare. Quæ vero Fracastori negocium mihi hac in re faciunt, hæc ferè sunt. In primis enim, si ęternus ponatur intellectus in nobis, quærendum illud est, vtrum ille assistat nobis, quemadmodum nauta, vt aiunt, naui, an magis nostri sit ita pars, vt esse illud, quod quisq; habet, ab illo detur. Tu ergo quid horum putas? F. Nihil assẽeremus Turri, sed more inquirentiũ ponamus vtrunq; seorsum, vt videamus, quid inde sequatur: quemadmodum sæpe est factũ.

Eorum argumentorũ solutio, p quę alicui videri posset nõ esse aĩos immortales.

Num intellect⁹ coniungat corpori, vt nauta naui, an sicut forma.

B Quare, si placet, ponamus primum assistere. RH. Placet quidem: sed illud primo sequetur, vt duo illa distincta sint, qđ assistit, & cui assistit, vt Socrates, &, qui Socrati assistit, intellectus. F. Omnino. RH. Socrates igitur, qua Socrates est, & esse suũ per se habet, periturus ne ipse est, an & ipse immortalis? F. Periturum arbitror. si enim sit æternus, rursus de intellectu eius proprio quærere habebimus, vtrum assistat, vel non. RH. Recte dicis. Si igitur periturus ipse est Socrates, in primis spes illa perijsse videtur, quam pauloante dicebas esse hominis finem. Si enim Socrates, qua Socrates est, interiturus ipse est, quid ad ipsum, quòd intellectus, qui sibi assistebat sit saluus? quemadmodum ad nauim, quæ in profundum mergitur, nihil facit, quòd superstes sit nauta. F. Videtur. RH. Præterea assistens hic intellectus, aut ergo vnus in oĩbus, & cõis, vt quidam è peripateticis tradunt, vel suus cuiq; est assistens intellectus. Si igitur est vnus in oĩbus, monstrum profecto maximum audire mihi videor, quod etiam absque necessitate inducatur. Quid enim mõstruosius dici põt, q̃ intelligere me per aliquid, qđ non sit mei pars? de quo dici fortasse possit quomọ ipsum intelligat, quo autem pacto intellectionem suam mihi communicet, nec dicere quidem possumus, nec imaginari. Induci præterea absq; necessitate videtur. Si enim Socrates, qua Socrates est, & ipse intelligit, quærere licet, vtrum eadem intelligat, quæ & intellectus ille assistens, an alia. Siquidem eadem intelligit, superfluus est alius intellectus: si vero alia intelligit, quænam ea sunt? Si enim dicis vniuersalia ea esse, hoc certe verum non est, quando satis declaratum à fratre Turrio fuit nos posse vniuersalia per nos facere absque vllo forinsecus assistente intellectu. Quare, quoniam & per hęc, & per alia monstrum hoc satis explosum fuit à Baldo, nunc quoque explodatur è Caphijs tuis, si placet. F. Placet quidem. RH. Si vero non vnus est & communis omnibus intellectus ille assistens, sed cuiq; assistens ponatur, easdem

quidem & alias habet difficultates. Nam & hoc monstrũ est per hoc extrinsecũ nos G
intelligere: tum & dicta prius fœlicitas petit. Porrò & intereuntibus in prælio decẽ millibus hominum quærere licet, quid de eorũ intellectibus fiat, qui singulis assistebant, num ocientur, an alia expectent corpora, quibus denuo assistant, an aliud interea agant: quæ certe adeo ridenda sunt, vt vix audiri possint. Quare partem hãc, quòd assistẽs vllo pacto sit intellectus in nobis, ponere nec possumus nec debemus. F. Ita quidem videtur. quare, quoniam nec ipse induci vnquam potui, vt monstra hæc reciperem, non magnopere curabo, vtrum positio defendi possit.

Intellectus vnitur corpori, vt forma.

Ponamus igitur alteram partem, intellectum scilicet, quem immortalem statuimus, non assistere vllo pacto nobis, sed esse nostri partem, per quam vnusquisque id est, quod per se est. RH. Ponamus quidem. sed illud primum statuamus intellectũ hunc substãtiam quandam esse, & non corpus, sed actum simplicem, seu mauis formam appellare. F. Ita quidem constituendũ est. RH. Igitur & de hac substãtia primo quærendum videtur, vtrum diuisibilis per se sit, an indiuisibilis. dico autẽ diuisibile, quod partem habet extra partem, copulatas inuicem per communem terminum. Quid ergo dicendum tibi videtur? F. Quid prohibet vtrunque poni, vt consueuimus? quare primum ponamus esse diuisibilẽ, ne quicquam prætermittatũ, quod ab aliquo dici possit. RH. Si ergo diuisibilis sit hæc forma, ceu lumẽ quoddã, illud quidem primo quæremus, an in materia & subiecto, in quo semel fuit, semper maneat, an de subiecto in subiectum migret. Siquidẽ enim semper manet, & Socrates quidem, & Plato, & alij erunt æterni etiam ipsi. si vero de subiecto in subiectum migret, mortuo Socrate, & separata ab ipso hac forma, nõ video, quomodo moueatur non motis subiectis ipsis. corpus enim nõ est. Tũ & illud est quærere, quomodo D se habeat in diuersis illis subiectis, in quæ migrat, vtrum vt substantia eorũm, an vt accidens. At substantia esse non potest, cum subiecta illa suas habeant formas. Sed nec accidens. qđ enim per se substantia est, accidens in alio esse non potest. Atq; hęc quidem ẽ multis, quę adduci possunt, satis esse arbitror ad tollendã positionem hãc.

Intellectus est indiuisibilis.

Quare ponamus alteram partem, substantiam scilicet, quam intellectum dicimus, esse formam indiuisibilem. F. Ponamus. RH. Si ergo indiuisibilis ponatur, illud primo se offert dubium, quomodo ex ipsa, & materia, cui aduenit, vnũ fieri possit: tũ & vnum diuisibile. Nã materia, cui aduenit, vel diuisibilis est, vel etiam ipsa indiuisibilis. Si quidem diuisibilis dicatur, nõ video, quomodo ex vno indiuisibili, & alio diuisibili fieri vnum possit. Quod enim in alio recipitur, recipi quidem oportet secundum naturam, & conditionem recipiẽtis: & quod est actu, proportionẽ habere cum eo, quod est potentia. diuisibile autem nullã habet proportionem, nullam cum indiuisibili rationẽ, nec recipere quicquam potest nisi diuisibiliter & per partes. indiuisibile autem partes nõ habet. Neque vnum igitur fieri potest, nec Socrates diuisibilis. Si vero etiam materia indiuisibilis statuatur, minus video, quomodo ex duobus indiuisibilibus vnũ diuisibile fiat, vt Socrates. Deinde & illud est quærere, vtrũ forma hæc indiuisibilis recipiatur mediante quantitate. per partes igitur recipietur. si vero non mediante quantitate recipitur, mirũ certe videtur, quo pacto homo diuisibilis fiat. Ad hæc autem, si indiuisibilis sit hæc forma, erit etiã incorporea. ex quo sequitur, quòd modis omnibus sit immobilis. Dico autẽ modis omnibus, quòd nec per se, nec p accidens mobilis erit. per se mouentur corpora, per accidens autẽ, quæ sunt in corporibus inhærentia, & extenta, vt qualitates. hæc autẽ forma nec corpus est, nec in corpore extenta. Sicut igitur intelligentia, & orbium formæ nullo pacto

mouentur

A mouetur in suis orbibus nec per se, nec per accidés, ita nec anima hæc vllo pacto moueri poterit. Quid igitur de illa fiat moto Socrate de loco ad locum? Sequi enim nō potest immobilis existés. minus autem potest remanere. Quæ dubitatio maior etiānum est mortuo Socrate. Si enim remanet, non video, quid agat: si inde mouet, non video, quomodo. Indiuisibile enim, si moueri debet, oportet per indiuisibilia moueri, & transire. hæc autem infinita sunt. Difficile præterea est, aut impossibile imaginari, qđ nam esse habere possit hæc forma indiuisibilis ĩ corpore. Si enim in qualibet parte est, & in pedibus, & manibus, mirũ profectò est non intelligere & illa. Aut, si pars aliqua magis intelligit propter dispositionem meliorem, vtrum ergo & huius partes omnes intelligant, & harum partes? aut, si nulla demonstrabilis est, quę per se intelligat, mira res videtur totum aliquod intelligere, vt Socratem, cuius pars demonstrabilis nulla intelligat. aut, si aliqua intelligit, cũ illa extẽta sit, & quātitatis particeps, vtiq; & forma ea talis erit. Hęc ergo Fracastori sequi videnť, si ponamus indiuisibilem formam esse animam, & incorpoream. At vero, si & incorruptibilem ponamus, sequitur quidem, vt nec generabilis sit. si enim sit generabilis, corruptibilis etiam erit. quòd si non generantur animæ, æternæ autem sunt, necesse erit nobis certum & definitum numerum earum statuere, quæ perpetuo quodā circulo abeāt è corporibus, & rursus in illa redeant. Dicemus ne igitur illas in Elysio potare lethen, & post mille annos redire in lucem ad noua corpora, vt fabulantur Poetæ: an brutorum animaliũ corpora subire, & statuto tẽpore in hominem redire, & modo Gallum, modo Megillum fieri? Quæ omnia vt etiam demus, assistere nobis animas fatendum erit, quod supra improbatum à nobis fuit. Ad hæc ergo responde si primum placet, ego mox & alia adducam, quæ non minores difficultates ap-
B portent. F. Immo Turri totum fascem dissolue, & omnia explica, dum concitatus videris. Ego enim curabo, vt nihil de memoria decidat mihi. RH. Pergam igitur, & alia in medium adducam, quæ materialem ostendant eam formam, quę in nobis intelligit. è quibus primum & maximum argumentum est, quòd enasci illā per materiales dispositiones manifestum est, per illas conseruari, per illas demum immutatas interire. indicia hæc sunt à materia dependere illam, & cognatam habere naturā cum alijs. Tu præterea assumebas. Si anima propriam habet operationem, cum qua non communicet corpus, abstracta est per naturam à corpore. Ego vero oppositum nunc assumam. Si anima nullam habet propriam operationem, cũ qua non cõmunicet corpus, abstracta per naturam esse non potest. Atqui nullam talem habet operationem, si vera sunt, quæ Turrius frater de operationibus intellectus exactissime disputauit. Quippe cum non solum operationes sensuum, & phantasiæ, sed ipsius etiam intellectus omnes cum corpore ipso fiant, & in ipso sedē habeant. Intellectio siquidē ipsa per species fit. species aũt in spiritibus, vel ipso in cerebro, aut eius mēbrana recipi constat, & ex ijs omnis cognitio fit. Habitus porrò in memoria locari manifestũ est. memoria vero per cerebri dispositiones & conseruatur, & augetur, & perit. Quin & ipsum etiam vniuersale, non quà repręsentat, sed quà existit, eadem species est, quæ & in sensu fuit, vt & concessum, & receptum fuit. Quare operationem omnem animæ communem esse cum corpore satis perspicuum videtur.

Rō suadens mortalitatē aīæ ab ipsī proprii operis carentia.

Quod & definitio quoque animę apertissime monstrat. siquidem est actus corporis physici, organici, viuentis. Oportet ergo, vt & intellectus vtatur organico corpore: alioquin rationem assignatæ definitionis non habebit. Quinimmo & operatio illa Turri, quā tantùm animæ propriam faciebas, quæ vita spiritus appellatur, non sine

socio corpore fieri videtur: tum quia non dicimus animam iustam, aut prudentem & fortem, sed Socratem, & Platonem: tum quia vita illa nō aliud tandem est, quàm virtutes ipsæ, quas exercemus. Virtus autem per assuefactionem, & opinionem fit. vtraque autem cum corpore, & in corpore fit. Portò, quas heroicas appellabas virtutes, & solum sanctis viris attribuebas, passim fieri & ab alijs manifestum est. quādoquidem, cū virtutes faciant opinio & vsus, multi quidem opinionibus etiam falsis decepti, & melancholijs, iustissimi, & continentissimi visi sunt: alij ita longo tempore persuasi, quod leges ostendunt etiam barbarorum. Apud Indos legimus mira fortitudinis, & contemnendæ mortis exempla, vt de Calano, & alijs, qui aut gloriæ spe, aut immortalitatis, constructis pyris sese proiecerunt in ignes. vnde & illud.

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit.

Qua de re, & alia multa exempla proferre possem. Sed redeo ad fascem meum dubitatorū, quæ multa adhuc supersunt, nisi tu quid habes, quod interponere velis. F. Nihil quidem nunc est, quod interponā, sed ꝓsequere. RH. Prosequar igitur, atq; illud statuam tecum. Si intellectus phantasia quædam est, aut non sine phantasia, vt Aristoteles ait, immaterialis esse non potest. Nam & phantasia materialis est forma, & siquid eodem modo recipit, quo ipsa: quod certe intellectus facere videtur. eadem enim recipit, quæ prius phantasia receperat, & eodem modo, hoc est, vt singularia: circa quæ mox negociatus abstrahere dicitur vniuersale. Ad hæc autem quærimus, adueniente intellectu, quid de sensitiuo fiat, quid de phantastico, nunquid remaneant hæc, an corrumpantur. Nam, si remanent, substantia esse nō potest intellectus, nisi forte assistens, quoniam aduenit subiecto iam actu constituto. At, si corrūpi dicantur, quærimus, à quo & quando corrumpuntur: tum & quomodo, si corrupta sunt, fiat Socrates sensitiuus, & phantasticus. dari enim hæc ab intellectu non possunt, si imaterialis est, nec à formis, quæ corruptæ sunt. Illud præterea dubitationem vel maximam facit, quòd videmus intellectū induci certo inducto gradu qualitatum, certa temperie elementorum. Quærimus ergo, vtrum illi gradui, illi temperiei correspondeat sua forma, quæ in sinu, & potentia elementorum consistat, an non. Siquidem sua correspondet forma elementaris, illi autem superueniat intellectus, vtiq; is aut substātia nō erit, aut assistet tantum. Si vero illi gradui, illi temperiei nulla correspondeat elementaris forma, nūquid ergo hoc erit, quia in tota potētia & natura materiæ, & elementorum repugnat esse formam eiusmodi? an non repugnat quidē, sed suspenditur à Deo? Repugnare autem naturæ materię, & elementorum induci formam, cuius dispositiones iam sint inductæ, absurdū certe videtur; magis vero, si dicamus suspendi à Deo formam genere, & natura conuenientem cū dispositionibus, vt inducatur forma alieni generis, & naturæ, ad quam ne analogiam quidem habeant dispositiones præparantes ad formam. Quare, cum videamus in alijs omnibus eiusdem esse naturæ dispositiones, & finem, ob quem inducuntur, rationabile satis videtur & intellectum eiusmodi etiam esse. Postremo & illud quærēdum arbitror, quoniam in nobis anima per species rerum intelligit, vtrū secundum se alium habeat intelligendi modum, dum in nobis est, an non alium habeat. Siquidem enim alium habet, puta eum, qui dicitur per essentiā, qui proprius est abstractorum, mirum profecto est, quòd intelligēs per essentiam suam anima, & futura etiam & imminentia pericula nobis non prouideat, nec indicet illa nobis. nō

Alia rō apparens ad animi mortalitatē astruendam.

enim

A enim videtur esse, quod prohibeat. Si vero hunc solum modum intelligendi habet, qui per species fit, mirũ primo videtur abstractam substantiam non intelligere nisi per species rerum. Deinde separata à corpore quomodo itelligit, & reminiscit? species enim non reseruantur, & non mouent nisi compositum corpus. Atq; hæc Fracastori sunt ea dubia, quę ad posttemum reseruare constitui. tuum erit ea dissoluere, ac pro virili eniti, vt ijs discussis illustratisq; possimus nobis, & animo nostro cogratulari. F. Enitar quidem Turri. & nisi me fugiet veritas, ita etiam me facturum spero, vt animus noster de se ipso pie recteq; audiat, ac gratuletur sibi.

In primis autem, vt diximus, ad eas animas spectare oportet, quæ orbes cœlestes mouent, ijsq; esse illud dant, quod quilibet eorũ habet. Ita enim multi philosophorum putant, nec adeo mirantur, quomodo in ijs vnum fiat, quemadmodum video te nunc mirari, quo pacto ex indiuisibili anima, & materia vnum fieri possit. Quod autem in primis quęrebas, vtrũ materia, cui forma hæc aduenit, diuisibilis sit, an etiã ipsa indiuisibilis, dico esse, qui putent materiam ipsam per se indiuisibilem esse, fieri autem diuisibilem per coæternam sibi quantitatem, q...m interminatam vocant, quod quidem satis durũ videtur mihi. Quod enim per se indiuisibile est, per nullũ superadueniens accidens diuisibile fieri posse videtur. Quare arbitror ipse diuisibilem per se esse materiam, vtpote continuum quoddã. continuitas autem nihil aliud est, nisi modus quidam essendi: quam si volumus quantitatem interminatam vocare, nihil quidem prohibet, dummodo accidens nullum intelligamus, sed modum essendi tantum, qui idem est cum re. Quare ponemus materiã, cui aduenit intellectus indiuisibilis forma, diuisibilem ipsam esse per se eo pacto, quo intelligentia orbi suo dicit aduenire. At tu dubitabas, quomodo vnũ fieri posset ex indiuisibili actu, & diuisibili materia. Ad quod nos dicimus, vnum fieri, multipliciter dici, sicut & totum. Est enim totum & vnum, quod per accidens tale dicitur: est & totum, quod integrale & continuum vocatur: est etiam totum & vnum, quod essentiale appellatur. ad hoc igitur totum & vnum essentiale cõstituendum non aliud certe requiritur, nisi quòd hoc quidem sit actus, illud potẽtia. ex ijs enim vnũ in essentia fit, siue actus sit diuisibilis, siue indiuisibilis. Ego autem hoc valde animaduertẽdum assero, tum maxime & proprie vnum fieri, cum totus actus in toto subiecto est, & totus in qualibet parte: quòd plane accidit, cũ actus indiuisibilis est. sic enim & totus in totò est, & totus in qualibet parte. quare maxime vnum fit ex intelligentia, & orbe: & ex anima intellectiua, & corpore suo. In alijs autem, quæ vnũ faciunt per continuationem, non vere vnum fit, quia totum nõ est in toto, & in qualibet parte. quapropter diuisibiles formę non proprie vnum faciunt cũ materia sua, quia non totus actus est in tota materia, & in qualibet parte eius. Minime igitur mirari debes, si anima indiuisibilis sit, quomodo vnũ fiat cũ materia diuisibili. Siquidem maxime vnũ fit, & vnio illa maior est, quàm esse possit. Quod vero dicebas, recipi omne secundum naturam & conditionem recipientis, verum est in ijs, in quibus proprie receptio fit; hîc autẽ non proprie fit receptio, sed vnio magis, in qua & analogia sua est, quantũ ad essentiam cõstituendã, tametsi non sit analogia in modo receptiõis. Cũ vero quęrebas, vtrum intellectus adueniat materię mediãte quantitate, an non: dico, si tu intelligas mediante quãtitate, vt disponẽte ad receptionem, sic quidẽ non aduenit mediante quantitate. hoc enim est formarum materialium, quę per partes recipi debẽt. Si vero intelligas mediante quantitate, id est post ipsam, sic quidem dico aduenire intellectũ mediante quantitate: aduenit enim post ipsam, & non solum post quãtitatem

Prima qõ. Num materia, cui adueniat forma sit indiuisibilis, vel diuisibilis.

Secunda qõ. Quo ex materia, & forma: aĩa, & corpore vnũ fiat.

Recipitur oẽ ſn naturam recipientis, si fiat receptio, nõ autẽ si fiat vnio.

Tertia qõ. Num intellectus recipiatur in materia aliqua quantitate affecta.

tatem materiæ, sed post quantitatem elementorum. ac sic fiũt Socrates & Plato diuisibiles, quorum diuisibilitas ex parte materiæ & elemẽtorum est, essentia vero actu indiuisibili: quæ maxime vna est propterea, quòd totum est in toto, & totum in qualibet parte. Ad id vero, quod assumebas, si indiuisibilis, & incorporea est anima, erit omnino immobilis, hoc est per se, & per accidens, dicimus minime sequi: quando & incorporea esse potest, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea sunt, quæ inhærẽtia subiectis, vt qualitates, mouentur ad motũ eorum: quod quidem non recte assumitur. Non enim solum hæc mouẽtur per accidens, sed & alia, vt quæ ad motum producẽtis mouentur, & quæ ad trahentis motũ. Lumen quippe in aere mouetur non per aeris tractum, sed per motum producentis Solis: similiter & ferrum ad motum magnetis. Anima igitur non mouetur ad motum subiecti, à quo portetur, sicut qualitates se habent: sed mouetur à trahente. Si vero quæras, quid sit hoc trahens, meminisse te arbitror aureæ illius catenæ, quam Homerus scribit è cœlo dependere, & cuncta alligare. Hæc autem catena nihil aliud est, quàm aut anima mũdi, de qua diximus, aut Fatum, aut Dei nutus & voluntas, q̃ totũ per vniuersum permeat, & cũcta mouet, & alligat: mouet autem, & trahit pro fine illi primo motori cognito. ergo & anima suo corpori, dum viuit, alligata mouetur nõ ab eo, sed cum eo, quò expedit. ipso vero emortuo relinquit & anima ipsum, non derelicta ab ea, cui alligatur, catena, quæ illã mouet, quò placet motori primo, fines rerum omnium noscenti. Quo autẽ pacto moueatur ipsa, & loca mutet indiuisibilis existẽs, difficile tibi videtur imaginari: & difficile est propter modũ cognoscendi nostrum. quia cognitio omnis nostra per species rerum fit, species autem à corporibus emanant, quæ magnitudinem habent, & finita certis claudũtur terminis. Quam ob rem, quæ corpora non sunt, & magnitudinem non habent, nec species, non possumus per se intelligere, sed solũ per species alienas, & aut per similitudinẽ quorundam, aut per quorundã negationẽ: sic & Deum, & immaterialia omnia cognoscimus. Quare nec eorum motus attingere valemus. Motũ enim non cognoscimus nisi per mutationem locorũ, quam faciunt corpora, quæ in ijs mouent. Abstractorum vero motum, & eorum, quæ magnitudinem non habent, cognoscere quidẽ non possumus nisi per similitudinem quandam eorũ, quę loca mutãt. Nam, sicuti hęc, quę loca mutant, & proprie mouent, pręsentia sunt modo huic, modo illi loco, & modo in hoc operãtur, modo in illo: ita & abstracta, & indiuisibilia modo pręsentia sunt in vno, modo in alio loco non per loci circũscriptionem, sed per operationem. Igitur, sicut difficile est imaginari ipsa incorporea, ita & eorum motum imaginari difficile est. Nec oportet eorum motum mensurare per spatia correspondentia rei motæ. hoc enim est corporum, non eorum, quæ magnitudine carent, mouentur tamen suo modo, & loca per præsentiã, & operationem mutant propter eãdem causam. Difficile etiamnum est imaginatione comprehẽdere, quod esse anima in corporibus habeat: p similitudinem tñ aliorum cõprehendimus, quæ esse dant. Verum differt animæ esse ab alijs, quia ipsa tota in toto est, & tota in qualibet parte, quare & in pedibus, & manibus eadẽ est forma, quæ & in intellectiua particula: nõ operatur tamen in omnibus partibus, quãdo aliud est essentia, aliud operari. Ad essentiã enim non aliud requiritur, nisi vnio formę: ad operationem vero requiritur organum, & dispositio, quæ nõ est vbiq;, sed in certa solum parte, quę primo intelligit, & eius pars omnis, per quam & totum denominatur intelligens: sicut & sentiẽs dicitur, quanquam pars omnis non sentiat. Nec inconuenit pro operatione obeunda

Quarta q. Num aĩa sit imobilis, & q̃uo moueat.

Perdifficile est alæ motũ percipere.

C

D

A eundẽ indigere corpore animam, materialem tamen non esse, quando secundum se aliam habet operationem, quæ non indiget corpore.

Ad hæc autẽ & alias dubitationes apponebas, illud statuẽs, si incorruptibilis est anima, etiam ingenerabilis est. recte quidem, si intelligas eodẽ modo esse ingenerabilem, quo incorruptibilis est per actionem qualitatum cõtrariarum, eodem modo & ingenerabilis est. Neque enim generatur per hãc actionem, sed per longe nobiliorẽ, & per principiũ, qd supra qualitates se habet: siue illud sit Sol, siue idea aliqua, siue ipse magis, qui finis hominis noscens Deus ea ordinat, & præstat, quæ ad eum finem faciũt. Quinimmo, vt minus Turri admirere Deum animas procreare, fuere philosophi, & quidem magni, qui putauerunt nedum humanas animas Deum producere, sed & omnem mixtorum formam. Generabilis ergo est hoc pacto anima, & hoc pacto etiã incorruptibilis, si (vt inquit Plato) placeat authori illius. Ac sic qdem euitamus certum illũ numerum animarum, ac ridiculum earũ ingressum, & regressum circularem in noua corpora. Si vero durum cuipiam videatur à Deo creari animas, sciat ille & conueniens hoc Deo esse, & decens. Conueniens quidem, quia illius bonitati conuenientissimũ est perpetuo aliquid nouũ in vniuerso producere; quemadmodum & vniuersum ipsum produxit. Decens quoque, tum vt, cùm supra naturam sit semper, etiam ostẽdat se supra naturam esse: tum & gratiam illã monstret atque expleat, qua hominem elegit ad cognitionem, & cultum sui. Ex his & aliam obiectionem tuam tollere non est difficile, qua dicebas ad animæ generationem, & conseruationem requiri dispositiones, & conditiones materiæ: quibus sublatis interire hominem. Nos enim dicimus duplex esse habere animam: vnũ simpliciter & secundum se: alterum in hoc, id est, in corpore. Quãtum igitur ad esse simpliciter eius, nulla indiget dispositione materię: quippe q̃ & sine corpore esse, & absq; eo etiam fieri possit. Quantum vero ad esse, quod in corpore habet, nihil incõuenit, si dispositiones quasdam corporeas requirat. Propter quæ & aliud tuum dubium cessat, cum dicebas nullam propriã habere operationem animã, in qua nõ communicet corpus. siquidem secundum esse simpliciter suũ, quo esse sine corpore potest, intellectionem longe perfectiorem habet. Quòd si & esse quoq; illud cõsideremus, quod habet vnita corpori, operationes quidem nonnullas inueniemus, quarum natura nullam habet cum corpore cognationem: quippe cum earum tum finis, tum & efficiens, tum & effectus supra corpus sit. Siquidem eius vitæ, quæ vita spiritus dicitur, finis est Dei maximi fruitio. Illa etiam fieri perfecta non potest, nisi ipso mediante & coadiuuante. Porrò effectus, qui ab illa fiunt nihil corporeum sapiunt: vt prophetiæ, miracula, & præsensiones alię. adde, quòd & ad eandem vitam corpus & caro nihil conferunt, immo repugnant, & contrariam naturam habent. Propter q̃ dicere constanter possumus hanc vitam propriam animæ esse, & nihil in illa corpus communicare. Quòd vero virtutes quædam magnæ videantur fieri à quibusdam, qui vel melancholijs decepti sunt, vel specie gloriæ cõcitati, vel alijs de causis, neq; ipse negarim. Sed illæ virtutes non sunt, sed vitia potius, & errores, quarũ nec finis, nec efficiens, neque effectus, qui inde fiunt, diuinum quicquam sapiunt, quẽadmodum illæ, quæ à sanctis viris proficiscuntur. Porrò neque illud tacebo, quòd multæ intellectiones, tametsi quantum ad receptionem simplicium corpore indigeant socio, tamen quantum ad compositionem extremorum supra corpus sunt, & diuinũ quiddam habent: vt diuinationes, & miracula. Quapropter & diuinam putandum est esse animã per se, & signa eius diuinitatis etiam in corpore dare. Per hæc & illud infrin-

Quinta qõ. Num, si aĩa sit incorruptĩ bilis, ingenerabilẽ illam esse oporteat, & quomodo.

Aĩas à Deo creari conueniens, ac decens est.

Aĩæ quoddã propriũ opus esse cui non cõiicet corpus necessarium est.

B

A At Deus certe magis, è cuius esse & potentia prodit omne, quod est, quiq; à principio (vt diximus) ad id hominē fecit, vt tandem beatus fieri posset in Dei ipsius cognitione. quod non aliter contingere poterat, quàm intellectum hominis immortalem & æternum constituendo.

Quod vero postremo quærebas, vtrum anima per se alium habeat intelligendi modum, quàm per species, & simulachra rerum, dicendum arbitror cōiunctam corpori animā nō habere aliā per se cognitionem, quàm per species, quanq̄ sint, qui aliter putēt: separatam vero superacquirere aliam nobiliorem per eam gratiā, qua Deū cognoscere posse datum est ipsi, in quo omnia, quę ad beatitudinem satis sunt, intueri valet. Quæ gratia ēt viuenti Dei maximi filio concessa fuit. Verum de his ad plenum loqui posse non est cuiusq;, sed eorū tantū, qui ea donari gratia, quā dicimus, digni habiti sunt. Atque hæc sunt amice Turri, per quæ satisfactū arbitror fuisse toti tuo fasci dubitationū, si postremo & illud ostēderimus, omnia, quæ in vniuerso hoc sunt sub Luna & supra, corpora, propter intellectum facta fuisse. Verū, si placet, hoc ad meridianas horas remittemus. multum enim hactenus locuti sumus, &, qđ dicendum superest, suum ēt tēpus exposcit. Si igitur & tu & alij his, quæ dicta sunt, acquiescitis, ego Deo optimo gratias agam, & animo nostro vobiscum, & nobis ipsis, & humano generi gratulabor. RH. Acquiescere quidē & ęquum est, & debemus. atq; huic diei maxime me debere fatebor, quæ mei ipsius me & maxime cognoscētem, & maxime amātem fecit. Omnia vero bene peracta videbuntur, si & hoc postremo discutias. Quoniam enim dictum est animas nostras à Deo maximo procreari, videtur quidem sequi, vt omnes illæ æquè perfectæ sint, vtpote ab eodem autho-

B re perfectissimo factæ. Nunquid igitur omnes tandem beati erimus in Deo ipso? F. Extra promissa me rapis Turri. neq; enim istuc venimus, vt hęc perquireremus, quæ magis ad sanctos viros ptinere videntur. Si tamen placet, vt referam & ipse quędam, quæ ab ipsis audiui, equidem neque hunc laborem effugiam. RH. Placet quidem: vt pro omnibus dicam. F. Certissimū quidem est, quòd absq; diuinæ gratiæ auxilio nemini ad fœlicitatem patet accessus. Hoc igitur sicuti liberalissime Deus optimus præparat atque largitur, ita nonnulli hoc ipsum neglexerunt, qui peruersa voluntatis desideria, & corruptæ impulsus naturæ varios secuti, lōge prolapsi sunt, & diuersimode peccauere. propter quod longe à Deo constituti vitam infœlicem cum ijs infœlicibus angelis degunt, quos dæmones appellamus. Quare pœna non parua ijs est, non ęqualiter autem omnibus data. Siquidem alij maiori, alij minori torquētur, maiori quidem, qui plus scelerum, virtutum autem minus commisere: minori vero, qui vitia quidem minora, virtutes autem maiores complexi sunt. Qui vero à Deo electi fuere, eiusq; gratiam non spreuerunt, & Deū ipsum, quantum satis est creaturę pro consequenda beatitudine, cognouere, & pie sancteq; coluere, ac vitam illam exegere, sine qua Deo placere nulli est datum, ijs ergo pientissimus pater non deest tum ad finem consequēdum, qui fruitio ipsius est, tum ad ea, quæ sunt ad finē, vt media. Hæc autem sunt virtutes, non quæcunque, & quas parare nobis nos per naturam possumus, sed longe præstantiores. Iis enim ornatum esse vnumquenq; oportet, qui cum Deo viuere, atque ipso frui debet. Atq; ita de electis existimare debemus, de quorum numero vnusquisq; non solū optare, vt sit, sed sperare potest, & debet: scire autem, & certū habere nemini hic in vita datū est, nisi cui forte Deus ipse manifestare voluerit. Sed nos iā multa diximus: imponēdus est tandē finis, ac reliqua in meridiem remittemus. Placuit omnibus ita agendum fore, ac surreximus.

Nona qō. Num animæ sit alius intelligēdi modus ab ea, quo p rerū simulachra & ipsa intelligit.

Decima qō. Nūquid alæ omnium à Deo creatæ æternam assequātur fœlicitatem.

Sol

De omnium rerum à primo principio naturali productione, origine, numero, & perfectione.

SOL cum ad cœli mediũ ascendisset RHAMNVSII lucũdissime, nos ad constitutũ castanetum rediuimus, vbi placidissimã vmbrã nacti, quæ in septentrionẽ protendebat, in corona oẽs consedimus. atq; ego, cuius alij orationẽ expectabãt, sic sermonem suscepi. Nũc ô magni AMICI, qđ postremũ superest, & ꝓmisimus, dignitatẽ excellentiãq; animi nostri demõstrare, quoad dabitur, enitemur. quod certe recte fiet, si nobilitatem præstãtiamq; corporis, in quo ille sedem domiciliumq; possidet, ostenderimus, cuius gratia reliqua alia, quæ hic sunt, corpora à Deo maximo facta, & ordinata fuere. Quod magnum indicium esse potest animum nostrũ præstantiorem quidem esse, quàm fragilia illa, quæ ab elementis ortum habent. Ostensuri autem ordinem, & rationem eorũ, quæ sub Luna facta à Deo fuere, à primis & imperfectioribus incipiemus, q̃ contrario modo se habent ac incorporea. Hęc enim quãto simpliciora sunt, tanto perfectiora redduntur: illa vero quanto magis composita.

Igitur vniuersum hoc, quem mundum dicimus, cum esset Deus maximus conditurus, oculos primum in medium iecit, punctumq; illic signauit, vbi cẽtrum totius futurum esset: tum ab eo pũcto lineam rectam ducens in immensum valde protraxit, punctoq; alio terminauit: à quo rursus & aliam lineam ducens, vndiq; à centro æquè distantem circulum maximum descripsit, in quo spatium omne vniuersi concluderetur. Hoc cum statuisset, priorem rectam lineam, & spatium totum in duas regiones discreuit: quarũ superior lõge maior altera esset, excessus vero illius homini non esset notus, in quo cœlestia locum erãt habitura: atq; in illa orbes 75 designauit, quorũ 8 tantum sensu perceptibiles fuere, reliqui vero intellectione magis, quã sensu, noti. Regio vero alia minor, & mensurabilis etiã homini, data ijs corporibus fuit, quæ mutationem omnem essent susceptura: quando superiora non nisi eam mutationem, quę secundum locum fit, erant subitura. Inferioris igitur regionis spatium totum Deus optimus substantia quadam repleuit, quę propter imperfectionẽ vix entis nomen recipiebat. Cæterum neq; formam vllam, neq; figuram, neq; colorem, nec motum, neq; vllam actionem habebat, sed tantum pati ab alio poterat, & formari, & figurari, & colorari, & moueri, & breuiter omnia fieri, quæ esse dicunt. Per se autem nihil habebat, nisi quòd continuum quiddam erat, quod totum id spatium replebat. quam alij matrem omnium, alij chaos, alij materiam appellauere. Informe igitur corpus hoc cum fecisset, spatium totum, in quo erat, in duas regiones secauit, quarũ superior decuplo maior erat inferiore: atq; in his duo prima pulchra, & formata collocauit. in superiori quidẽ innominatum illud, quod nos ꝑ consuetudinem calorem appellauimus, in inferiori autem, quod algorem, seu frigus nominare solemus. Atque hæc duo cum informi illo corpore commiscens duo prima entia conflauit, quæ iam & formata erant, & cerni poterant, & se mouere, atque agitare. Vix autem orta hæc fuerant, cum & amor proprius congenitus in ipsis fuit. Nam & partem materię, quam nacta erant, tueri, & terminos constituere cępere: tũ & cupiditate sese propagandi atque extendendi agi, iamq; & vicini ac fratris sedes, & partes aggredi. Dederat autẽ Deus vtrique non solum desiderium sese propagãdi per similis generationem, sed & virtutem, ac potentiam agendi, sensimque corrumpendi vicini partem, quam tangebant. Ad quam inimicitiam Deus animaduertens, id cauit, ne sese penitus interimere possent, possent aũt gradibus quibusdam misceri. Hoc enim maxime cõducebat ad generationes perfectiores mixtorum. Quapropter actiones eorum æquauit, fecitq;, vt, quanto alterum agendi potentia alterũ superaret, tanto patiendi, & resistẽdi debilitate ab alio vinceretur. Igitur, cum mutuo

vtrunque

A vtrunque sese propagaret in partes alterius, misceri inuicem cœpere, & in qua materiæ parte erat frigiditas summa, corrupto gradu vno cœpit illic esse & gradus vnus caliditatis: qui nec repelli, aut extingui poterat ab alijs gradibus frigiditatis, quoniã, qui erant in eadem materia, non poterant sese propagare, cum iam essent, nec in potestate essent quicquam gignendi, quod erat, sed id tantum, quod non erat. Sed neq; gradus, qui erant in vicina materia, poterant gradum illum caliditatis destruere, quãquam essent vt 8, & summi: quoniã gradus septem nihil poterant in ipsum agere, ob id, quod diximus iam esse in materia eadem. Quare relinquebatur gradus solũ vnus, q agere posset: at illo potentior tota caliditas vicini tangentis erat, quę secundum gradus omnes actionem habebat in frigiditatem inducere. Idem & econtra eueniebat in gradu frigiditatis primo in caliditatem introducto, qui pariter repelli non poterat propter easdam causas. Quare vtrobique actio continenter procedebat, donec vterq; vel ad æquales gradus peruenisset, vel alter alterum superaret. Quare ex hac prima miscella coniugationes tres factæ sunt. vna, in qua vtrinq; pares facti essent gradus: vna, in qua calor superaret: vna, in qua frigus. Erat autem cõmixtio hæc vtilitatis non paruę ad ea mixta producenda, quę perfectiora futura erãt. Quoniam enim calor raritatem sibi summã exposcebat, frigus vero summã densitatem, propter quæ neutrum poterat nec videri, nec audiri, nec odorari, nec in summa quicquam bene obire, fiebat quidem, vt ex admixtione contrarij & raritas & densitas temperarentur. Ita igitur se habentibus duobus primis cõtrarijs & alia duo contraria fecit sapientissimus Deus, quorum alterum siccitatem, alterũ humiditatem vocauimus. quę inter se quidem contraria erant, & sese destruebant, & propagabant: cum alijs vero duobus nullam habebant inimicitiã. Miscuit igitur & hęc Deus cum

B prioribus alijs, & siccitatis partẽ cum calore iunxit, partẽ cum frigore. similiter & de humido fecit, verum humidum nõ separauit, sed in medio collocauit ita, vt partim calori, partim frigori admisceretur. siccitatẽ vero diuisit, & partẽ vnam dedit calori, aliam frigori ita, vt quatuor fierent coniugationes. vna & suprema, quę calida erat, & sicca: alia consequens, quæ calida erat & humida: tertia vero, quæ erat humida & frigida: quarta vero & ima, q̃ erat frigida & sicca: quæ magno quidem nexu totam illam regionem cõiungebat. Quod igitur calidum & siccum fuit, nos appellauimus Ignem: quod vero calidum, & humidum, Aerem: quod humidũ & frigidum, Aquã: quod vero frigidum & siccum, Terram: quæ mox & elementa mixtorum omnium sunt vocitata. Præbebant autem duo hęc contraria noua magnam futuris mixtis vtilitatem. Nam, quod humidũ erat, bene miscibile, & bene diuisibile, beneq; figurabile etiam erat, tum & bene continuabile cum alijs. Siccum vero propriam consistẽtiam dabat, & figuras seruabat. Ex his ergo cum prima quatuor corpora fecisset, miscuit etiam ea inter se: primum duo inuicem, mox tria inuicem, mox & omnia quatuor. ac primo quidem ignem & aerem miscens per æquale & inæquale, tres fecit coniugationes: mox ignem cum aqua commiscens similiter ęquale & inęquale, tres alias conflauit coniugationes: tum & alias tres cõmixto igne cum terra. tum aerem & aquam miscuit, & tres alias fecit coniugationes. deinde & aerem cum terra factis alijs tribus coniugationibus. ac postremo aquam & terrã miscuit, tresq; alias cõiugationes fecit. Quare è duobus commixtis 18 in totum coniugationes formauit, ex quibus diuersa mixta emicuere. Mox vero & omnia tria inter se coniunxit: primum quidem ignem, aerem, & aquam: deinde ignem, aerem, & terram: deinde aerem, aquam, & terram. quæ omnia consimiliter per æquale, & inæquale discreuit:

primum quidē faciens omnia ęqualia, è quibus quatuor fiebant coniugationes. Deinde duo æqualia, & aliud inæquale accipiens coniugationes 24 fecit. Posttemo ex vno ęquali, & duobus inæqualibus coniugationes quadraginta octo conflauit. In totum vero, quæ è tribus fieri poterant, septuaginta sex. quas si singulas referre velim, & morosus fortasse sim, & nobis memoria non suggeret orationem. Erant auté mixta hæc multo perfectiora, quàm prima illa, quæ è duobus facta fuerant. Gauisus igitur opere suo opifex maximus, iamq; & alia maiora & pfectiora animo agitās miscuit post hæc & oīa quatuor simul, per æquale & inæquale singula dissecās. Ex quibus coniugationes 99 confectæ sunt: vna quidem ex omnibus æqualibus: 6 vero è tribus ęqualibus & vna inæquali: 12 autem è duabus ęqualibus & duabus inęqualibus: & ex vna æquali & tribus inęqualibus 80: in totum vero 99. Magna vero vtilitas & perfectio ex eius commixtione dabatur futuris rebus.

Morte præuentus M D LIII. Octauo Idus Augusti, atq; ad ipsam accitus immortalitatem, quod serò inceperat absoluere non potuit.

HIERONYMI FRACASTORII
DE VINI TEMPERATVRA
SENTENTIA. Cap. 1.

EST nulla penè alia res nobis æque familiaris habeatur, atq; vinũ: quòd tamen natura eius non planè in aperto posita sit, sed in abscondito magis, neminem quidem mirari par est. Duæ enim sunt, quæ id efficiunt, causæ. quarum aliæ ex ipso pendent vino, aliæ ex ijs, qui de ipso scripsere. Primum enim, si ea spectemus, quæ à vino in nos fiunt, & varia profectò, & magnopere contraria prospiciemus: nam & calefacere, & frigefacere, & siccare, & humectare nos solet. vnde & aliqui pinguiores, aliqui extenuati magis ex vsu vini redduntur: quosdam porrò furentes fieri, alios torpidos & taciturnos, alios eloquẽtes & dicaces, nõnullos mites misericordesq;, quosdam feros & immanes & Aristoteles refert, & quotidie videmus. Qui verò de vini natura scripsere, ex antiquis quidem omnes obscuritatem quandam iniecisse visi sunt. nam alij per fabularum velamenta eam naturam significare voluere. quod vetus epigramma demonstrat. Alij breuitate sermonis non sessatis explicauere. Alij alijs contraria tradidere. Nonnulli & sibiipsis non constare videntur: quas ob res in posteros nõ variæ solùm opiniones ꝑpagatæ sunt, sed sæpe & controuersiæ non paruæ. quod nuper medicis nostris Antonio FVMANELLO, B & Bartholomæo GAIONO contigit. quorum hic quum forte vinum calidum atque humidũ assereret, ille impugnaret, vtpote siccum facultate existimans, eam excitarunt quæstionem, quam ad arbitros, & iudices deduci necesse fuerit. Quatuor n. illi finiendæ dijudicãdæq; præpositi sunt: e quibus & ego vnus, quanquã inuitus, fui. Coactus igitur ea in re sententiam dicere: tametsi scio non facile esse certũ quicquam in tanta difficultate ꝓferre, quid ipse sentiam, quid iudicandum putem (auditis lectisq;, quibus sese vterq; tuetur, rationibus) per hæc exponere incipiam.

Quid vini nomine audiendum, & quis quæst. sensus. Cap. 2.

IN primis autem Vini nomine nullum eorũ recipiemus, quæ nec simpliciter vina dicuntur. quale œnãthinum è labrusca, omphacinum ex immatura vua, melinũ è pomis, oxiacanthinum è vocatis Berberis, & quale mulsum, & sapa, & mustum, & quod lora dicitur, & zitũ, & eiusmodi, sed id solum audiemus, quod simpliciter vinum appellatur, è domestica vite sua maturitate & purgatione profectum.

Illud etiã recipiemus in ꝓposita nobis quæstione, de vini natura simpliciter quæri. ita enim & philosophi, & medici intelligere solent, quũ de aqua, aut aere, aut homine, aut absinthio, & lactuca, & agarico, qualia sunt, inquirunt. quinimmo & de ipsomet vino non aliter intelligunt, quicunq; de ipso quærunt.

In genere autem vinorum quædam consensu omnium calida sunt facultate, vt antiqua, & fuluorum nõnulla: quædam verò aut frigida sunt, aut non manifestè calida, qualia, quę aquosa, vocant à Græcis olygophora, alba, tenuia, aquæ similia. Hæc enim Galen' quãdoq; nõ manifestè calida dixit, quãdoq; frigida appellat. Nõnulla porrò exiccatiua sunt, vt antiqua, & quæ põtica & austera vocãtur: quædã postremo

 & hu-

& humida, vt alba, & aquosa, quæ aquea à natura sunt. Igitur in genere vini quum hæ differentiæ visantur, & vtrunq; cõtrariorum insit, alterũ duorum dicere necesse est, aut scilicet, quòd vino accidũt calidum, & frigidum, humidum, & siccum, quẽadmodum album, & nigrum: aut ꝙ alterum contrariorũ per se inest, alterum autem per accidens. Si ergo hæ differentiæ vino accidunt, & ea natura nõ magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca, sed indifferens, tunc de vini natura non possumus quærere qualis sit, nec certe aliud dicere, quàm, quòd vinorũ quædam frigida, quædam humida, quædã calida sunt, quædam sicca. Verũ sic Medicus ille, qui dixit vinum calidum & humidum, male protulisse videtur, quoniam ea natura nõ magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca: at verò, si vini natura vnum aliquod cõtrariorum per se sibi determinat, quanquam per accidens alterum esse possit, tum de vini natura, qualis sit, inquirere satis possumus, calida ne, an frigida, humida ne, an sicca: atque ego quidem sic esse quærendum existimo. neq; enim has differẽtias vino accidere arbitror, sed magis certam qualitatem per se inesse, quod & Galenum, & alios existimasse video. Sub hoc igitur sensu de vini natura inquiremus.

Quod vinum nobis proponendum. *Cap. 3.*

SEd quodnam vinũ nobis ꝓponemus, si aliqua calida sunt, aliqua frigida, aliqua verò humida, aliqua sicca: horum enim aliquod ꝑ se tale esse necesse est, aliquod verò per accidens, siquidem non vtrunque contrarium per se inesse potest. Illud certe nobis factitandum erit, quod Aristoteles sæpe præcipit, respiciendũ scilicet ad id, qđ in eo genere optime constitutum est. In omni enim genere aliquod vnum est, in quo ratio generis optime se habet, quodq; veluti regula est, & mensura omnium aliorum: ac quale hoc est, tale & totum genus per se existimandum est. Videntur autem Græci optime significare, quod vinum proprie vini naturam & rationem sortitum sit per distinctionem, quam faciunt. E vinis enim quoddam œnode vocant, hoc est vinosum, quasi vini naturam proprie habens: nos meracũ possumus appellare. quoddam verò vocant hydatode, hoc est aquosum, quasi aquæ potius, quàm vini naturã referens: quod nos dilutum solemus dicere. atque hoc neq; simpliciter vinũ vocant, in quo aquam superare vinum Galenus dicit, quemadmodum in œnode vinum longe superat aquam. In vini igitur natura perquirẽda œnode & meracum vinum nobis erit proponendum. hoc enim solum in eo genere optime constitutũ videtur. quod enim hydatode vocãt, ex loco à ꝓpria vini natura quasi degenerasse certum est. nihil enim ꝓhibet, quemadmodum ex arte vina frãgimus, & à propria natura deponimus superiniecta aqua, ita ex loci cõditione vina adeò immutari, vt ne vini quidem naturam retineant. Alia porrò ob vetustatem naturam quodammodo commutauere: alia propter nouitatem nondum perfectionẽ recepere. quamobrem nec antiqua, nec admodum recẽtia, nec aquosa appellata, sed quæ vinosa & meraca dicuntur, ętate perfecta, nobis ꝓponemus consideranda, &, qualia hęc reperiemus, tale etiã totum genus per se vinorum dicemus. Eiusmodi autẽ apud antiquos erat Aruisium in Chio, Methymnæũ in Lesbo, apud Romanos Falernum, Cecubum, & Sentinum, in agro nostro Rheticum: nostris autem temporibus tale erit, quod nos item Rheticum, apud Tuscos Trebianum: Romæ, quod Corsicum, & Græcum appellant: & in vniuersum, quodcunq; & generosum dici meretur, siue Fuluum, siue Russum, aut Nigrum fuerit. quod in ætate etiam secundum antiquos media accipiẽdum foret, nisi ætatum ratio apud nos iam exoleuisset.

Quòd

A

Quòd calidum, frigidum, humidum, ſiccum multipliciter dicuntur. Cap. 4.

RVrſus verò, quoniam calidum, frigidum, humidum, ſiccum multipliciter dicuntur, diſtinguenda quidem & hæc ſunt nobis.non vt nouum quid adducere videamur, ſed vt ſublatis æquiuocationibus conueniat inter nos, quo ſenſu de his loquamur.

Primum igitur tale dicitur, aliud formaliter, aliud virtualiter. vti n. his nominibus neceſſe eſt. tale formaliter appello, quod qualitaté illam in ſe habet, aut habere poteſt, vt ignis caliditatem: virtualiter autem tale, quod ipſum quidem nec habet, nec habere poteſt, producere tamen in aliud poteſt ęquiuoca (vt aiunt) generatione, ſi modo talia aliqua ſunt. quo pacto ſolé, & lumen calida ſolemus dicere, nõ q talia ipſa p ſe ſint, ſed quòd poſſint in aliud caliditaté producere. Porrò, quæ formaliter talia ſunt, alia ſimpliciter & abſolute talia dicuntur, quædam per comparationem. abſolute quidem calida, frigida, humida, & ſicca ſunt ſola elementa ſimplicia. calida quidem ignis, & aer: frigida verò aqua, & terra. reliqua omnia per comparationem ſunt talia, & horũ quędam dicimus talia comparando cõtraria inter ſe, à ſuperante & vincente rem denominantes: calidum quidem, quod ſupra medium habet caliditatem: frigidum, quod ſupra medium frigiditaté habet: ęquale verò & temperatũ, in quo contraria æquantur. Quædam verò talia appellamus comparãdo ad humanum corpus, non quidem omne, ſed tẽperatũ. eſt. n. & ſua quoque cõparatio in hominum genere, & hũc calidum, hunc frigidũ, illũ temperatum vocamus cõparando homines inter ſe. ſunt & alię comparationes, quæ ad propoſitũ nõ ſunt. Quod verò

B ad hominem tale dr, aliud actu tale eſt, aliud potẽtia: &, quod actu tale eſt, aliud per ſe tale eſt, aliud per accidens. Rurſus, quæ potentia talia ſunt, alia in potentia actiua ſunt, alia in potentia paſſiua. potentia verò actiua, alia accidentalis, alia eſſentialis: paſſiua verò alia propinqua & per ſe, alia remota & per accidẽs. Nemo autem tędio tot diuiſionibus afficiatur, aut eas impertinentes, & ab re inductas putet, quoniã neceſſariæ ſunt omnes, & ſine quibus nemo poſſit exacte planeq; negocium hoc ptractare. Quod igitur ad hominem dicitur actu tale, illud eſt, quod per id, quod exiſtit, tale eſt, qualitercunq; exiſtat, ſiue per ſe, ſiue per accidens. At verò per ſe actu tale eſt, quod proprijs principijs, & inquantum ipſum, tale eſt (& ſi hic actus, & potẽtia non diſtinguũtur, ſed eſſe actu, & potentia) & ſemper tale eſt, & per ſe, & ſimpliciter: vt lactuca, & portulaca tum actu, tum potẽtia, & ſemper frigida ſunt. at quod per accidens actu tale eſt, hoc quidem nec eſt ſimpliciter & per ſe tale, &, cum actu vno modo ſit, alio in potentia ſe habet, & ſimpliciter tale eſt, quale eſt in potentia. vt aqua calefacta actu quidem calida eſt, & dicitur, ſed p accidens, potẽtia verò, & per ſe frigefactiua eſt. quę vero potentia talia ſunt, ea ſunt, quæ in actu quidem non ſunt, poſſunt autẽ eſſe, ſed diuerſimode. alia. n. actum in ſe, & inquantũ ipſa, habẽt, ſed impeditũ: alia verò non habẽt, poſſunt tñ ab alio recipere. Quæ igitur in ſe actũ habent, impedita autẽ ſunt, ea in potentia accidentali eſſe dicũtur, quoniã per ſe qdem actu forent, & agerent, quoniã ex ſe habent actũ, ſed per accidẽs impedita ſunt, & ob id facta in potentia: quòd. n. in potentia ſint, per accidens habent. vnde & potentia illa accidentalis vocatur. vt ignis per ſe quidẽ ſurſum eſt, niſi impediatur, impeditus autem potentia fit: ſed igni accidit ſurſum eſſe potẽtia, ſiquidem per ſe ſurſum eſt. ita & aqua per ſe frigida eſt, & actu, per accidens autem impedita in potentia fit: eodem modo & Piper, & Euphorbium potentia calida dicunt᷑ accidentaliter.

per se.n.& ex ꝑprijs principijs,ex quibus constant,calida sunt:& actu forent, nisi ꝑ C
accidens impedirentur:impedita vero potentia fiunt.cum autem dico calidum potẽtia per accidens,verbum illud per accidens determinat potẽtiam,& nõ calidum.neque.n.Piper,& Euphorbium calida sunt per accidẽs, sed in potẽtia per accidẽs:omnia aũt hæc indigent aliquo, quod remoueat accidens illud, impediens. amoto aũt statim actu fiunt,& agunt,quoniam per se talia erant.In aqua quidem calefacta aut exhalant vapores calidi,aut alterantur à continẽte, aut à partibus aquæ nihil passis: in Pipere autem,& Euphorbio remouetur accidens à calore nostro.constãt.n.hęc.ꝑ se ex particulis calidis multis. verũ illæ ĩ illa mixtiõe adeo diuisæ sunt,& ad minima redactę,sepultæq; in frigidis,vt nõ agant,& actu nõ sint.insunt tamen,&, si accidẽs remoueatur,actu statim fient.remouet autem calor noster, qui soluit mixtionem, & partes separat. Vnde,quæ calidæ erant, separatæ à frigidis,atq; vnitę, & nequaq̃ minimę,actu fiũt,& agũt.Nõ solũ autẽ calor noster potest res actu facere,sed & multa alia.nã & humiditas relaxãs potest separare mixtionem,vt saliua in Pipere,& Euphorbio.admota.n.hæc linguę statim actu fiunt,& non quòd calefiant à calore nostro solum,sed quòd humefiant magis. vnde calidæ partes superficiales sese ad actũ efferunt soluta compagine.Pòt & contusio,& fractio,& friatio actu res facere, vt in Iride,& cępa,quæ aut contusa, aut fracta,aut friata lachrymas & sternutamenta mouent non ob aliud,q̃ ꝙ actu fiũt particulæ quædam calidę,quæ prius potẽtia inerãt. Quinimo & antiparistasis videtur actu calorẽ facere:quod in calce est videre supiniecta aqua.qm̃.n.foraminulẽta est calx,imbibitur quidem aqua in foraminibus omnibus,succedens loco aeris abeuntis: ꝑpter contrarietatẽ vero vnit calorẽ calcis, & humida existens relaxat mixtionem. vnde actu fiunt calidę calcis partes, & calorẽ tantum excitãt,quantũ videmus.sic & motus, & collisio calefacit, & ignẽ ex lapide pyrite suscitat.Hoc ergo pacto se habent, quæ talia sunt potentia accidentali.omnia aũt hęc & per se, & simpliciter talia sunt, quoniã in se ipsis habent actum, quanq̃ impeditum.In potentia verò essentiali sunt,quęcunq; in se quidem actũ non habẽt, sed in potẽtia sunt ad aliquid,quod per se habet. vt Lactuca calida dici potest potentia,non quia per se ipsa calida sit,sed quoniam potẽtia sanguis est, qui per se calidus est.dicitur autem potentia hęc essentialis,quoniam,quæ eiusmodi sunt, per se nõ habent actũ illũ,sed per se & essentialiter sunt in potentia.quod.n.non habet, in potẽtia est.quare & quod ꝑ se non habet,per se in potentia est. Omnia autẽ hæc per accidens,& secũdum quid talia sunt. si quis.n.Lactucam hoc modo calidam dixerit, ꝑ accidens erit:si quidem non inquantum ipsa,sed inquantũ aliud.s.inquantum sanguis.Lactuca.n.inquantum Lactuca calida nõ est, sed si, quatenus fieri potest sanguis,calida dicatur,per accidẽs est,& nõ simpliciter. Frigidũ.n.inquit Arist.8. phy. calidum potẽtia est,calidũ autem factum actu fit,& calefacit.si igitur frigidũ calefactiuũ esse dicamus,ꝑ accidens certe dicemus. quinimo omnia,q̃ hoc modo talia dicuntur,& hac potentia,actũ oppositũ per se habent.In potentia verò passiua sunt, quæ nec ipsa per se actũ habent ex principijs ꝑprijs, & inquantũ ipsa, sed possunt ab alio recipere alterata & mutata.vt sulphur in potentia ignis est,cera potẽtia calida.differt aũt potentia hęc à potentia essentiali, qm̃ & illa per trãsmutationem actũ recipit,sed cõsiderabatur,quatenus actiua erat recepto actu,hęc vero per se nõ aliud dicit,nisi passionẽ.vt cera calida dicitur, ꝙ calefactibilis sit. ꝙ si cera potentia calefactiua dicatᶜ, ꝙ prius calefactibilis sit,mox calefacta actiua sit, & calefacere possit, sic in potentia essentiali dicetur. quare idem re est esse in potentia passiua, & in D

potentia

A potentia essentiali, q̄q̄ ratione quodāmodo differat. calidū igitur potentia passiua idē est, qđ calefactibile, quemadmodū potentia actiua calidum erat, qđ calefactiuū. calefactibile autem dicit, & quod pōt calefieri, & quod non solū potest, sed aptitudinem habet, & dispositionem, vt prompte calidū fiat. lignū.n. viride calefieri quidem potest, & ignis fieri, aptitudinem aūt, & dispositionem ad hoc per se nō habet. At siccum lignū, & fomes, & sulphur, & bitumen non solum fieri ignis possunt, sed ēt & per se habent ad hoc aptitudinem quandam, licet non proprie sit aptitudo. nihil n. aptitudinem habet ad sui corruptionem, sed pręparatio magis quędā illa est. q̄ igitur aptitudinem habent, vt calida fiāt, illa solemus per se calefactibilia dicere: q̄ verò non habēt, calefactibilia quidem dici possunt, per se autem non. Ea porrò, quæ per se calefactibilia dicuntur ꝓpter eam aptitudinem, & ꝙ potentia propinqua calida sint, & quasi sub ipsum actum, solemus ēt calida appellare. nā & ceram, & adipē, & sulphur, & bitumen res calidas dicimus, volētes significare calefactibilitatē, & promptitudinē eorū, vt talia fiant: vsurpamusq; actum pro aptitudine: sed certe oēs eiusmodi appellationes abusiuæ sunt, & impropriæ, ac per accidēs. Calidū.n. quum qđ dicimus, proprie quidē intelligimus, quod caliditatē in se habet: sicut & sanum, qđ sanitatē habet. ꝙ si & illud sanum dicamus, quod proximū est, vt sanum fiat: & calidum, quod proximū, vt caliditatē recipiat, improprie quidē dicemus. actus.n. extra est, & ab alio datur, ipsa verò p se ipsa, & quatenus ipsa, talia nō sunt: quippe cū sub opposito actu sint. nec sequitur, hoc calefactibile est, igitur per se & calidum. hoc.n. actū dicit, illud aptitudinem: aptitudo autem in re est, actus verò non. neq;.n. si sulphur ignibile sit, sequitur, vt & sit ignis, nisi addat potentia. sic.n. exprimimus aptitudinem. quā ob rem improprie omnia hæc dicūtur, licet per modum loquendi;
B & abusum interdum ita dicamus: quam rem Gal. significauit 3. de temperamentis. quū.n. duos modos enarrasset, quibus aliquid dicitur potentia tale, quorum prior erat de potentia actiua, alter de potentia passiua, quam potentiā materię vocant, cōparans vtrumq; modum: Ille, inquit, qui est secundum priorē modum, primario & proprie talis est: qui verò secundum alium modum, non primario talis est, sed abusiue. Auic. quoque, quum omnes modos distinxisset, quibus calidum, & frigidum dicuntur, loquēs de eo, qui est in potentia passiua, ita dicit. Quū vero calefacere dicimus, nolumus istud calefacere, sed illud, quod prouenit ex qualitate rei, specie eius remanēte. vnde manifestū esse debet, quæ passiua potētia sunt talia, secundū quid & per accidens talia dici: quanq̄ nonnunq̄ per consuetudinē ita ea appellamus, quæ aptitudinem habēt, & propinquam potentiam, vt talia fiant. Duo autem sunt, quę præcipue faciunt, vt vnum in aliud promptum sit & aptum verti: alterum est dispositio substantiæ eius, quod patiť, ꝙ liquida sit, bene miscibilis, aut subtilis, aut rara, aut ad paruas partes redacta: alterum est ꝓpinquitas gradus, hoc est pauca cōtrarietas. vbi.n. multa est contrarietas, actio multum tempus exposcit. sunt & aliæ cōcausæ, de quibus lōgum esset dicere. ac de passiua quidem potentia tot dicta sint.

Quis prædictorum modorum dicendi quidpiam aliquale nostræ quæstioni seruiat. Cap. 5.

HIs igitur modis cū dicatur calidum, frigidum, humidū, siccum, videndum tamen est, quonam horum modorū quæstio intelligenda sit. ac in primis clarū est illud non quæri, an vinum calidum & humidum sit virtualiter eo pacto, quo Solem & Lunam calida dicimus. Item certum est non quæri, an absolute & sine vlla

 compa-

comparatione tale sit vinum.quod de solis elementis dici solet.similiter & illud ma C nifestum esse potest,non inquiri in hac.q.quæ qualitas in vini mixtione dominetur. primum quidē,quoniā proposita nobis. q. sub titulo & forma quæstionis eo pacto à nobis accipienda,atq; iudicanda est,quo quæstio est,ac difficultatē,& controuersiam habet,non quo nemini dubia est, & à nullo vnq̄ adducta. At certe, q̄ qualitas in vini mixtiōe præstet,nemini dubium vnq̄ fuit nullum eā quæstionē facere. quod verò semper dubitatum à plerisq; fuit,quod multi perquisiuere,illud certe fuit,quā actionem vinum in corpus humanum efficiat,præsertim circa passiuas qualitates, humectet ne,an exiccet:in qua re & multi etiam scripsere. non.n.nunc primum ea q.tentata est.Præterea inquirere,quę qualitas dominetur in vino,Philosophi vniuersalis negocium est, Medici autem magis, quid in humanum corpus vinum efficiat. At certe quæstio hæc & inter medicos orta est,& occasiōne rei medicæ,& medicis definiri commissa.quare & nos,quatenus medici,eam audimus,& diffinimus.ꝙ si sub eo sensu diffinire cogamur,vt quęramus,quę in vino prędominet qualitas,dicemus medicum illum,qui asserit vinum calidum & humidum,male profecto asserere,q̄ñ sic humidum est vinum quidē,calidum autē nequaq̄.aquea.n.est,quę in eo dominatur humiditas,cum qua & frigiditas necessario coniuncta est.Si.n.in vino maior esset caliditas,q̄ frigiditas,& supra medium insisteret , vtiq; actu calidum esse vinum oporteret,quēadmodum & aqua calefacta actu humida est. sed re vera quæstio hæc sub illo sensu dijudicanda à nobis non est. Superest igitur, vt calidum, frigidum, humidum, siccum per comparationem ad hominem audiamus in hac quæstione. sic.n.& ambigua est, & quæsitu digna:& sic semper intellecta,& ab alijs tētata fuit. sub hoc igitur sensu de vino agemus, primum de caliditate & frigiditate inquirētes, D mox de humiditate & siccitate.

An vinum sit calidum, vel frigidum. Cap. 6.

IN primis igitur dicimus vinū,quatenus actu est,frigidū esse, & nos frigefacere, quod vel sensu ipso manifestum est.sed ex hoc solo rē non esse denominandā talem secundum naturam supra demonstratum est,quoniam sępe talis actu, per accidens est,& secundū quid,neq;.n.si hęc aqua calefacta calida est,iam & aqua simpl̄r calida est,nisi tale actu per se sit.sic.n. & actu,& potētia,& semper tale erit.at vinū, tametsi actu frigidum sit,constat tamen aliter potentia esse. quare actu per se frigidum non est,sed per accidens. In proposita igitur.q.cùm de vini natura quæratur, qualis sit,actualis quidem operatio abijcienda erit à ꝓposito nostro.nulla.n.natura determinari talis potest per ea, quæ sunt per accidens.relinquitur igitur,vt de vino quæramus, quale potentia sit.

Quoniam autē duplex erat potētia,actiua,& passiua,prius de actiua dicamus : q̄ rursus duplex erat,accidentalis,& essentialis.igitur potentia accidentali vinum dicimus calidum proculdubio esse.constat.n.per se ex particulis calidis multis,per quas quidem per se actu esset,& calefaceret,nisi impeditū per accidens foret.quare potētia fit, sed per accidens.impedimentū autem inde est, ꝙ in vini mixtione particulæ illæ calidæ diuisæ sunt, redactæq; ad minima , ac in frigidis humidis sepultæ,quemadmodum in Pipere,& Euphorbio diximus.quam ob causam,si actu fieri per eas debet vinum,remoueri necesse est accidens impediēs,quod fit à calore nostro, qui soluit vini mixtionem,ac separat calidas partes:q̄ separatæ à frigidis,atq; inter se vnitę nec iam minimæ,actu fiunt,& agūt,quod per se erat: humidarum verò partiū aliæ absu-

A absumuntur, aliæ cũ sanguine admiscentur, & , vtcunq; aliquæ remaneant, minoris actionis sunt, q̃ calidæ, quum actu fiunt. Quòd autem ex multo calido constet per se vinũ, nemo est, qui dubitet, quum videat vini generationẽ per tãtum æstum atq; ebullitionem fieri, videatq; quod ab eo exhalat. Idem ostendit, ꝙ celeriter vinum in spiritus, & sanguinem vertitur. diximus.n. quæ talia sunt, oportere non longe gradu distare. Ostendit & illud, ꝙ per vetustatem videmus vinum ardens fieri: quod cũ extrinseca nulla de causa cõtingat, necesse est euenire ob cõtinuam calidarum partiũ actionem, quæ introrsum fit. neq;.n. vnum quid est vinum, quanq̃ vnum videatur, sed diuersis cõstat, quorũ hoc agere, illud pati potest. ex quo fit, vt multæ aqueę partes euaporent, multæ terreæ vrantur, multæ igneę vniãtur: vnde tandem quasi ardẽs fit vinum. Fit præterea è vino aqua illa, quę aqua vitę vocat̃, notissimæ caliditatis, ardetq; more olei. quæ omnia ostẽdunt vinum ex multo calido per se constare. quarę & in potentia accidẽtali calidum esse, remoto autẽ accidẽte actu fieri, vt dictum est. Insuper dicimus vinum essentiali potentia, tum & passiua non solum calidum esse, sed eo gradu calidum, quo & spiritus nostri. manifestum est autẽ hoc, quoniam ex se quidem tantã caliditatem nõ habet, quantã spiritus: trãsmutari autem potest, ac cõuerti in spiritus, ac sic calidum fieri: quæ potẽtia est passiua: factum autem calidum, vt spiritus, agit iam: quæ erat potentia essentialis. idem.n. re sunt passiua potẽtia, & essentialis. Quoniam autem, quæ passiua potentia erãt talia, alia aptitudinem habebant, & per se calefactibilia dicebantur, alia talia erant potẽtia remota, manifestum, ꝙ vinum ex his est, quę per se calefactibilia sunt. nam nihil penè est, quod tam promptè in sanguinem mutetur, quoniam & liquidæ substantiæ est, & totum cum toto

B bene miscibile, & gradu propinquũ satis. Nulla præterea in ipso est spiritualis qualitas, q̃ aut attractionem prohibeat, aut cõtactum. propter quæ q̃citissime in sanguinem verti natum est. Diximus autem, quæ habent propinquitatem hãc & aptitudinẽ, talia etiã denominari ab actu. quare & vinũ, ꝙ celerrime calefactibile sit, calidũ etiam dici nonnunq̃ solet. sed hæc appellatio ꝙ non per se fit & proprie, sed per accidens & abusiue, dictum est supra. Nemo autem decipiatur videns Gal. 3. de temperamentis dicentem vinum calefactũ à nobis recalefacere nos, nec calefacere, nisi cõuersum in sanguinem: atq; ẽt per caliditatẽ in nos non agere, vt medicamentũ. quasi non per aliam caliditatem agat in nos vinum, q̃ per acquisitam, & quatenus factũ est sanguis, & alimẽtum. quæ omnia, si superficietenus accipiantur, & falsa quidem erunt, & ijs contraria, quæ Gal. alibi de vino scripsit. falsa quidem, quoniam non calefacere vinum per propriam caliditatem, & calidum non esse potentia accidentali, vt dictum est, lõge alienum est à veritate. sic.n. frigidum per se vinum foret, calidum verò non, nisi potentia essentiali, & per accidẽs non, suapte natura, vt omnes volũt. Contrarium præterea est ijs, quæ Gale. scribit & eodem tertio de temperamentis, & 8 de simplicibus. hîc.n. inter medicamenta vinum ponit: illic vinum dicit esse magis alimentum, q̃ medicamentum. esse igitur medicamentum vult. sunt ergo intelligenda, quæ Gale. hîc scribit, vt nil aliud velit, q̃ significare celerem vini alterationẽ, & cõuersionem. adeo.n. cito alteratur, vt nõ sine acquisita caliditate agat: quinimo & maxime calefacit, vt conuersum in sanguinem, non ita tñ, vt calefaciat per sanguinis caliditatem, sed per propriã, quæ in sanguine remãsit. aliqua.n. sunt, quæ, quum conuertuntur in sanguinem, augent solam quantitatem: & hæc calida sunt per accidens, & calefaciunt inquantum sanguis, & per caliditatem sanguinis. aliqua verò simul augent & qualitatem: & hæc sunt per se calida: quæ licet conuersa sint, tamen

eorum

eorũ caliditas in sanguine pmansit, & per illam calefaciunt:ac tale est vinum, qđ simul & quantitatem,& qualitatẽ sanguinis augmentat, & calefactio, quæ inde fit, propria vini dicit. quare vinum plus agit,vt cõuersum,q̃ ante,& maxime calefacit, inquãtum factum sanguis.sic autem & rationem habet alimenti magis, q̃ medicamenti,nec ex hoc sequitur,vt vinum per se frigidum sit,& ꝙ sit calidum in potentia essentiali,sed magis in potentia accidentali, vt dictũ iam est. Reassumendo igitur, q̃ dicta sunt,tripliciter calidum potentia dici potest vinum,potẽtia accidentali,& potentia essentiali,& potentia passiua.Ex his vero tribus quum ꝓprius & per se sit solus ille modus,qui est in potentia accidentali,certũ est, ꝙ vinũ nõ debemus calidũ pronunciare, nec ꝙ sit tale potentia essentiali, nec tale potentia passiua, sed solum, quòd potentia accidẽtali tale sit.hoc.n.est esse per se,& simpliciter tale. Ac de frigiditate,& caliditate vini hactenus dictum sit.

Quot modis dicatur quidpiam exiccare, & humectare, & vtrum faciat vinum. *Cap. 7.*

DE humiditate verò,& siccitate nũc dicamus: sed prius,quot modis dicatur aliquid exiccare, & humectare,particularius explicemus.non.n.vno modo dicimus;sed multipliciter,& quod distinguendũ sit.Exiccant igitur alia formaliter, ita n.vocemus claritatis gratia, quęcũq; per qualitatem ipsam,quæ est siccitas,exiccãt: alia vero exiccãt quidem,sed per aliud,q̃ per siccitatem,inter quæ communissima,& efficacissima est caliditas.nam & ipsa exiccat, sed per accidens. per se.n. non nisi calefacere potest.quoniam vero cum frigido,quod calefit,& euaporat, coniuncta est & humiditas,& simul abit,hac de causa caliditas dicitur exiccare. alia vero exiccãt p imbibitionem.ita.n. vocare possumus. talia autem sunt, quæcunq; foraminulenta existentia humidis corporibus cohęrent.in foraminibus.n.eorũ loco aeris abeuntis succedit humidũ corpus ob vacuum: siue habeat aer,ꝙ déset,siue pellat à cõtrario: siue attractio aliqua fiat humidi à re foraminulenta:siue aliter contingat. clarum.n. est per huiusmodi imbibitionem exiccationem multorũ fieri.ita exiccant, quæcũq; puluerulenta,& in farinam redacta sunt. Sal verò omnibus exiccat modis, nam & formaliter per siccitatem,& per accidens per caliditatem,& postremo per imbibitionem exiccat,maxime autem p imbibitionem:cuius signũ est,ꝙ in eo humidum alienũ,non vapor,sicut à caliditate fit,sed actu humidum imbibitur,atq; extillat. Nonnulla exiccant exprimendo humidum, vt frigus.quædam postremo congelando. Ex his aũt modis oĩbus solus primus proprie exiccare dicitur, reliqui p accidens sunt: quanq̃ exiccationem, quæ à calido fit,solent nõnunq̃ tum Medici,tum Philosophi ceu propriã accipere, quoniam in generationibus, & mixtionibus caliditas multũ operatur exiccando,& maxima pars exiccationũ ab ea fit.siccitas.n. formalis paruæ satis actiõis est respectu caliditatis. Humectant verò consimiliter alia formaliter per humiditatem ipsam,alia per caliditatem:quod fit vel liquando cõcreta,vel extendendo humidum,& penetrare faciendo.interdum & per prędictam imbibitionem humectatio fit.Sicut.n.id exiccatur,à quo humidũ aufertur,ita id humectatur,in quod imbibitur,licet formaliter res humectata nõ sit. Aliqua verò humectant prohibẽtia humidum exhalare:vt frigus.Ex his verò omnibus, q̃ formaliter est,humectatio propria,& per se est.Verum,qm̃ & hæc paruæ actionis est in mixtionibus,solent philosophi & eam humectationem,vti per se,accipere,quæ per imbibitionem fit. His sic cõstitutis dicimus primo vinũ actu humidum esse tum formaliter, tum etiã imbibitione:

A donec quod nemini dubium est. Verum ex hoc naturã eius accipiendam nõ esse dictum est supra, quia potest esse tale per accidens, vti certe est, quemadmodum nunc ostendemus. Dicemus præterea vinum potentia accidentali, & per se siccum esse eo pacto, quo aquæ thermarũ, vrina, & lixiuiũ potentia sunt sicca. omnia.n. hæc ex particulis calidis, & siccis quàm plurimis constant, per quas actu per se forent, nisi per accidens impedirentur. impediuntur aũt valde diuisis particulis, & redactis ad minima, ac sepultis in humidis, vt supra de calidis dictum est: remoto aũt accidente, & soluta mixtione actu fiunt. q̧ autem ita sit, & authoritates in primis sunt illustrium omnium medicorum, & rationes ad hæc, vt arbitror, demõstratiuæ. Hipp. primũ in de victus ratione, vinũ, ĩquit, calidum quid, & siccum est. Gal. 8 simpl. vinum vetus calidum ex 3. ordine dixit, medium in 2. nouum in primo, caliditati autẽ proportione respondere siccitatem. ꝑpter quod & in de virtutibus naturalibus diuidens vinum in florem vocatum, & fęcem, comparat fęcem melancholiæ, florem verò choleræ. Paulus etiam ipse, vbi naturam simpliciũ prosequitur, vinum vetus calidum & siccũ in 2. nouũ calidum & siccum in 1. Oribasius, vbi de siccis in 3. agit, vinũ vetus enumerat: vbi de siccis in 2. medium: vbi de siccis in primo, nouũ. ita & Ætius eodẽ penè ordine. ita & Serapio, & Isaac, & Constãtinus, & Haliabas, & multi alij: quos omnes vt ostendamus non temere loquutos, iam rationes ostendamus: inter quas illa prima, & sola sufficere possit, q̧ supra demõstratum est vinum per se calidum esse. qua igitur ratione calidum est, eadem & siccũ esse conuincitur. omnis.n. caliditas aut ignea est, aut aerea. At, si ostẽdemus vini caliditatem igneã esse, vtiq; manifestũ erit & siccitati coniũctam esse. Quare, si potentia calidũ est vinum, ita & siccum esse

B necesse erit. At, q̧ ignea sit, quæ in vinum accedit caliditas, ostendit primo Gale. in 3. de acutis super textu 20. quum inquit, alteratio vini aquosi, dum vua eius est in vite, parua admodum est: & admiscet ei parua quantitas & substantia terrę, & ignis. Vini autem vinosi dispositio non est talis. multum.n. abest ab aqua, & quãtitas caliditatis, quam acquirit, multa est. vnde & odorem habet. Arist. quoque in proble. eo præsertim problemate, quo quæritur, cur post fructus aut aqua, aut vinũ potens superbibendũ est, igneã vocat vini caliditatem. ita & Plato in ijs, quæ de legibus, cum vino pueris interdicit. nec alia loca adducam, cum multa alia etiã eiusdem sententiæ sint, quoniam rationibus agendum est: ijs dico, quæ ex posterioribus sumi possunt. quæ.n. è prioribus sunt, naturæ ipsi, quæ facit, & gignit, notæ sunt. Primum igitur, q̧ ignea sit vini caliditas, id ostendit, q̧ maxime inebriat. Lac autem, & aqua, inquit Arist. nõ inebriant, q̧ spirituosa nõ sunt. Est autem aliud spiritus, aliud vapor. vapor quidem ille dicitur, qui ab humido exhalat, spiritus, qui à terreo adusto. hic aũt solus inebriat, quoniam siccus est, & acris, & multæ materiæ, vapor autem non inebriat, vtpote lenis, & rarę materiæ. propter quod vinum inebriat magis spirituosum existens, lac aũt, & aqua nõ, vtpote vaporosa magis. Signũ quoq; præbet effumatio, quæ à vino ebulliente exhalat. tãta enim acrimoniæ est, & austeritatis, vt nec ferri possit. Idem monstrat & aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, è vino statim cõfecta, siccissima omnium liquidorum. monstrat & vini mordacitas, siue in oculum iniectum sit, siue & intra assumptum. omnes.n. hausto vino, si meracũ sit, sentimus nõ solum caliditatem, sed etiam acrimoniã eius: acrimonia autem à sicco igneo est. Vetus prętera vinum idem ostendit. siccissimum n. creditur, & supra, q̃ naturæ vini conueniat. Vnde & amarum fit, & odorẽ, & saporem vini amittit: quod non alia de causa fit, q̃, vt diximus, ex actione ignearum partium, ex quibus constat. quam naturam &

antiquos

antiquos philosophos voluisse significare per fabularum velamenta antiquum mõstrat epigrãma: vt intelligere liceat non temere ab antiquis fabulatũ fuisse Baccum ex igne ortum cõbusta Semele matre. Quamobrem, vt ad ꝓpositum reuertamur, si ignea est vini caliditas, vtiq; & sicca erit. quare, & si actu fit per caliditatem per se, vtiq; & actu fiet per siccitatem per se. Ad hæc autem, ꝙ siccum potẽtia sit, & alia ratione videri potest, via. s. illa, quam solam infallacem Gal. dixit, hoc est experiẽtia. tripliciter aũt experiẽtia hæc de vino fieri potest, tactu, per intra assumptionem, & per extra applicationem. at tactus, & intra assumptio fallacia magis sunt, vt Gal. docet: tactus quidem, quoniã iudicat solum rem actu talẽ. hoc autẽ ad demonstrandã naturã fallax est, quoniã sæpe est talis per accidẽs. Assumptio vero, quæ intra fit, ẽt fallax est, quoniam per accidens multa patitur. sæpe. n. res assumpta nimis diuiditur, & dissipatur quodãmodo: sepe alteri rei admiscetur. propter quod propriã naturã nõ mõstrat. vnde nec Sinapis, nec Cœpe intra exulcerãt. At applicatio, q̃ extra fit, minime omniũ fallit, sed maxime propriam naturã ostendit, præsertim si diu perseueret applicatio. propter quod in dignoscendis naturis in hac potissimum innitendũ esse Gal. iubet: & hinc experientia sumenda lauãdo, rigãdo, fouendo. At certe, ꝙ vinum & oculis applicitum lachrymas exiccet, & toti corpori manifestã inducat siccitatẽ, demõstrari nõ indiget. propter quod & vlceribus vtile Gal. dixit. tum & metallica vino lauari docet, ꝙ sic multo sicciora reddãtur: ꝙ si & eam quoq; experiẽtiam, quæ per intus assumptionẽ fit quis desideret: non desunt certe indicia multa, ꝙ vinum potentia exiccet. ac primũ, ꝙ meracum vinum, si multum haustum sit, nõ solum sitim non tollit, sed auget magis. Item & ebriorũ labia semper exiccata videnť. quod verò idem maxime ostendit, illud est, quòd morbos frigidos, & humidos, quos per actualem humiditatem sępe inducit vinum, vt spasmũ, paralysim, & id genus, eosdẽ mox innata sua caliditate, siccitateq; potentiali tollere solet: quod Gal. super apho. v. quintæ particulæ probe declarat. Item & 8 de morbis secundum partes de cura passionum hepatis, optime, i quit, operãtur ea, quæ cum hoc, ꝙ sanant discrasiã, etiã nutrire possunt. propter quod vinum optimum est eis, qui absque phlegmone, aut erysipelate, aut dyscrasia calida laborãt. etenim & nutrit, & digerit, & vigorat, & putredini resistit, & si discrasia facta fuerit secundũ humiditatẽ, & frigiditatẽ, instãter, & infallanter eam curat. porrò macilenti quicunq; sunt, si nimio vino vtantur, non modo macriores redduntur, sed & sæpe cõsumpti pereũt: quod & Aristo. tradit circa problemata. Ex quibus omnibus manifestum esse potest vinũ eo modo, quo potentia calidum est, eodẽ, atq; eadem de causa & siccum facultate ꝑ se esse. quare, actu quum humidũ esset, per accidẽs esse tale certũ est. Insuper & illud dicimus, tametsi vinum potẽtia hac accidentali siccum sit, potẽtia autẽ essentiali, & passiua humidũ dici posse. per se. n. quum humidũ non sit, sed siccũ, potest tamen conuerti in sanguinem, & quantitatẽ eius augere, qui per se humidus est. sed hoc per accidens esse supra monstratum est, siquidem non inquantum ipsum, sed inquantum aliud, tale est. Verũ illud intelligẽdũ est, ꝙ, quæ in aliud cõuertũtur, & talia ob id dicũtur, alia augent solã quantitatem illius, alia simul quãtitatem, & qualitatem. q̃ igitur solã augẽt quãtitatem, & ob id dicuntur calida, aut humida, ea proprie sunt talia potentia essentiali, & per accidens, ac secundum quid, quoniam per nihil sui sunt talia, sed ꝑ aliud, in quod conuersa sunt. vt si palea cõbustiua dicatur, ꝙ potẽtia ignis est, qui ꝑ se comburit, palã, ꝙ hoc non inest paleæ per se, sed inquãtum ignis fieri potest. q̃ verò simul augent quantitatem, & qualitatem, hęc nec sunt in potẽtia essentiali, nec ꝑ accidens

A accidens agunt:sed talia sunt per se,licet,conuersa agāt,quoniā per aliquid sui agūt, per qualitatem.s.quæ reseruata fuit in conuersione.non.n.quando aliquid conuertitur,necesse est pati secūdum omnia. Vinum autē, quando in sanguinem vertitur, in caliditate quidem auget tum quantitatē eius, tum qualitatem,in humiditate autē non auget.nisi quantitatem.qualitatem.n.exiccat,quoniam per se siccum est,& sanguis,qui ex eo fit,siccior est per se,q̃ prius.dico autem per se,quoniā nihil prohibet, quod exiccatum est in sanguine,à partibus nihil passis reduci ad pristinam humiditatem:sicut aqua calefacta à se ipsa infrigidatur p partes nihil passas.propter hoc igitur,si vinum humidum dicatur potentia,vtiq; potentia essentiali & passiua tale dicetur,ꝙ per accidens est,& secundum quid tale. quare simpliciter & per se vinum calidum & siccum pronunciandum est,quādo tale est potentia accidentali:humidū verò per accidens,& secundum quid, & potentia essentiali, aut actu solum.

Inducuntur duo modi dicendi vinum siccum, licet sit vere humidum:& refelluntur. Cap. 8.

Svnt quidam amici nostri,& magni ingenij, & magnæ doctrinę viri,qui non audentes negare authoritates tantorum hominū per nos adductas,nec effectus siccitatis,qui in vino apparēt, concedunt quidem exiccare vinum,verum hoc per accidens esse.non.n.inquantum siccum,sed inquantum calidū id facere: nec aliud velle authores,qui vinum calidum,& siccum dicūt.quod quidem si ignoscāt, longe est à veritate,& ab eo iudicio,quod in alijs prę se ferre consueti sunt, non solum propter prædicta,ꝙ ignea sit,quæ in vino est,caliditas,sed propter alia multa. primum quis B Gal.non rideat promittētem de natura simplicium dicere,clamātem verò,ac protestantem naturas rerum nō determinandas esse per ea,quæ sunt per accidēs,mox statim de vino agentem dicere,quod per accidens fit?quis nō rideat & Hippo.& Paulum,& Oribasium,& alios de vino loquentes nihil de eo dicere,quod per se est, sed de eo solo,quod est per accidēs?ꝙ si siccitatem factam à vino,quatenus calido,veluti per se accepere,non distinguentes ab ea, quæ proprie fit,si & hoc sufficit ad denominandam rem siccam, recte quidem à nobis dictum erit vinum potētia siccum esse. Preterea perconctemur,an maior sit siccitas facta per accidēs,an humiditas facta per se à vino.si quidem maior est humiditas per se facta,hinc maxime ridendi,ac cachinnis prosequendi erūt Hipp.& Galen.& alij,dicētes vinum siccum non solū, qa per accidens hoc fit,sed quoniam fit humectatio vini maior,q̃ exiccatio.at, si maior est siccitas,quāq̃ per accidens facta, q̃ humiditas, quidnam per deos mouet,ac persuadet magni ingenij viros, vt certare velint vinum humidum potentia esse, quum effectus vini videatur esse siccitas,ratio autem & authoritas omnis clament vinum siccum esse facultate:postremo & illud animaduertant,quod Gal.in de curandi methodo scribit,humidū nullum vlceribus conuenire, siue per se humidum fit, siue p accidens? Vinum ergo cum vlceribus cōuenire affirmet,sequit,ꝙ nec per se,nec per accidens humidum sit,quatenus vlceribus conuenit. conuenit autem non,qua actu tale est,sed qua potestate tale.quare potētia nec per se,nec per accidens humidū est.

Propter hęc igitur & alia,quæ prolixitati parcentes omittimus, nec collegæ nostri,nec principalis in causa hac Bartholomæus Gaionvs hanc opinionē sequuti sunt,sed ab ea recedentes concedunt vinū potentia,& per se,quā tum ad qualitates, & complexionem attinet,calidū & sicum esse. Scuto autem alio se tegentes confugiunt ad nutrimētum. dicunt enim, etsi vinum , quatenus medicamentum , siccum

est,

est, tamen, quatenus alimentum, humidum esse: quod satis est ad verificandam quæstionem propositam. quæ cum indistinctè posita sit, si sensu aliquo verificari possit, victoriam sibi promittit. propter hæc igitur quædam pauca de vino dicemus, quatenus alimentum est, cum, quæ dicta hactenus sunt, de vino secundum se dicta sint. G

Dicitur ergo proprie cibus, qui futurus est alimentum: alimētum autem, quod aut restaurat, aut proximum est, vt restauret, quod deperditū est in membris. differt autem alimentum à medicina, ꝙ alimentum per se non agit, nec alterat, sed patiť solum, & restaurat. Medicinæ autē ratio in eo est, ꝙ alterat, & agit. Verum illud bene aduertendum est, ꝙ, licet cibus, & alimentum à medicina differant, cibus tamē calidus aut humidus, & alimentum calidum aut humidum non differunt à medicina calida aut humida, sed eandem rationem habent: quod multi medici nō considerāt. Id.n. quod alit, quatenus alit, nec calidum est, nec frigidum: quoniam verò cū eo, ꝙ alit, coniunctæ sunt qualitates, volentes nos temperiem & intemperiem significare appellamus calidum cibum, & calidum alimentum, frigidum cibum, & frigidum alimentum, & temperatum cibum, & alimentum. ita & humidum, & siccū temperatum quidem dicimus, quod corpus nostrum nec calefacit, nec refrigerat: & hoc proprie & solum alimentum est, siquidem non alterat: at calidum cibum dicimus, q̃ calefacere potest cum hoc, ꝙ nutrit: frigidum, qui frigefacere. quare in hoc non differt cibus à medicina. vtrunque enim considerant, vt alterans. & cibus omnis, qui calidus est, etiam & medicina calida est: omnis quoque medicina, quæ etiam cibus est, si calida est, & cibus calidus est, & nutrimentum ex ea factum est calidum. calidū autem nutrimentum est, quod restaurat, quod deperditum est, calidius, q̃ prius. quare eadem est consideratio cibi humidi, & calidi, & medicinæ calidæ, & humidæ ob id, quòd nomina hæc calidum, frigidum, humidum, siccum semper qualitatem significant, & complexionem. Simpliciter igitur cibus calidus, vel alimentum calidum, & medicamentum calidum est, vel fuit: & calidum medicamētum, calidus etiā cibus, & alimentum, si cibus, & alimentum fit. Sed illud repetēdum est, quòd illud, quod conuertitur, & alimentum fit, vel auget quantitatem solam, vel simul auget quantitatem, & qualitatem. si quidem vtrunque augeat, simpliciter talis cibus, & tale alimentum dicitur. Si verò solam augeat quantitatem, in potentia essentiali tale est, & per accidens tale dicitur. vt lactuca calida potentia essentiali est, & cibus calidus per accidens, & ex ea factus sanguis calidus quidem quantitate est solum, non autem qualitate. Quum igitur dicunt collegæ nostri vinum humidum, vt alimentū, quærimus, quo pacto intelligunt. Vtrum vinum sit cibus & alimentum humidum per se, & simpliciter, an humidum, quoniam augeat quantitatem sanguinis, qui humidus est. si quidem primo modo dicunt, tunc falsò certe dicunt, quoniam cibus & nutrimentum per se tale, non solum quantitatē, sed etiam qualitatē sanguinis adauget. Quomodo igitur potest vinum qualitatem sanguinis augere, si concedunt p se potentia siccum esse vinum, & complexione? si verò dicūt idcirco humidum dici, ꝙ quantitatem sanguinis humidi augeat, verum quidem dicunt, sed hoc non per se, & simpliciter tale est, sed per accidens, & secundum quid, vt toties est demonstratū. quam ob causam, siue vt nutrimentum, siue vt agens accipiatur vinum, simpliciter siccum est dicendū, & per se. Quapropter nullæ latebræ, nulla diuerticula relinquūtur dicentibus vinū calidum & humidum, ad quæ confugiant. superest igiť, aut ipsi arma dēt, aut nos postremo arma demamus. dememus aūt, si tandē adduxerimus tū D

authori-

A authoritates quasdam, tum rationes, quibus, vt existimamus, decepti, & male freti ausi sunt in pugnam prodire. sunt autem ferè hæc.

Quòd vinum sit humidum, contra veritatem, & determinata ostenditur. *Cap. 9.*

IN primis igitur, ꝙ humidum & actu, & potentia, & semper sit vinum, ex hoc aliquis posset existimare ꝙ in omni prima digestione, secūda, & tertia, & ante conuersionem, & post, vinum semper liquidum est. omne autē liquidum est actu humidum: vinum igit' semper humidū erit. prętereà aquā dicit Gal. frigiditatem amittere posse, humiditatem autē non. vinū autē est aquæ species, vt in quarto metho. declaratur. qua igitur ratione aqua humiditatem non amittit, eadem nec vinum, quod cōfirmatur. si. n. amittit, quętimus, à quo: nō quidem à sanguine, qui humidus est: nō à calore nostro innato, qui & ipse humidus est: à membris autem si id recipit, quum sicciora sint, humidius igitur erit vinum, q̄ membra. Ad hæc autē dictum est supra, quod in aliud facillime vertitur, oportere ꝓximum gradu illi esse. at vinū facillime omnium in sanguinem vertitur. ꝓximum igitur gradu oportet sanguini esse, nō solum caliditate, sed etiam humiditate: alioquin, si altera qualitate longe distet, nō cito vertetur in ipsum. igitur, quum sanguis longo interuallo humidior sit, q̄ membra, vinum quoq;, quod sanguini ꝓximum est, humidius erit, q̄ membra. Item vinū aut est humectabile, aut humectatiuum. humectabile autem quomodo sit, qđ maxime humidum est? Igitur erit humectatiuū. Adde, ꝙ sitim tollit, somnum & lętitiam facit, impinguat, morbos humidos efficit: q̄ omnia non nisi ab humido fiunt. Arist.
B in prob. de vino scribens, vinum calidū & humidum pronunciat. Gale. porrò in ijs, quæ de tuenda sanitate, vinum pueris dandum negat, ꝙ calidi sint, & humidi. quare, si vino vtātur, plus æquo vtraq; qualitate augeantur. hoc enim facere vinum senibus non concedit, ꝙ frigidi & sicci sint. per contraria. n. curare eos iubet. alia aūt sunt, inquit, vinum, balnea, & ciborum quicunq; calefacere similiter, ac humectare possunt. In ijs quoque, quæ de pulsibus, vinum scribit calidum & humidum. Itē in de acutis ait vinum humectare magis, q̄ aquā. Auicē. quoq; primo canonum suorum, Vinū, inquit, fortiter humectat: & in regimine siccarum, & frigidarum complexionū vinū conuenire scribit, ꝙ contrarium sit vtriq; qualitati. idem & in capite de melancholia. sunt & alia multa, quæ, quoniam eūdem habent intellectū, omittimus. Atq; hæc arma illa sunt, quibus, dum muniti erunt & freti, nunquam manus dent: nos vero & imbecillia satis esse, & q̄ primo cōgressū cito dissiliant, ostēdemus.

Soluuntur veritati obiecta. *Cap. 10.*

PRimum quidem, quod dicit liquidum omne actu humidum esse, vinum verò in omni digestione liquidum esse, peccat nimirū vtrunq;. Liquidum enim omne humidum est non ad hominem facta comparatione. sic. n. & succus nucum, & vinum omphacinum, & acetum, & aqua ardens vocata humida essent. Sed neq; illud rectè dicitur, vinum in omni digestione liquidum esse, quando præter primam digestionem, quæ in stomacho fit, nō existit vinū, sed inexistit. admiscetur. n. sanguini secundum diuersas partes, cæterum calidis & siccis præpotentibus. Aquam verò nunq̄ humiditatem amittere verum est, dum aqua remanet, ita & vinum, dum vini prima mixtio manet. & aquę species nunquā amittit humiditatē, at, cum actu fit, & soluitur mixtio, humectatio amittitur. Amittitur autem à calore nostro, non ꝙ

exiccet vini humiditatem, sed ꝙ separet mixtionẽ, & eleuet partes calidas, & vniat, vt C dictum est. Vinum autem oportere non longe à sanguine qualitatum gradu distare, & si non semper necessarium est in eis, quæ cito transmutantur: sufficit.n. interdum sola possibilitas subiecti, & magna proportio agentis, tamen & nos fateamur. Verum illud oportet cõsiderare, ꝙ nec vinũ, nec sanguis vnum q̃d sunt, nec, vt Græci dicunt, homogenea, sed vtrũque è diuersis constat partibus, alijs quidem calidis, alijs humidis. quum autẽ vinum in aliud vertitur, miscentur quidẽ, ac separãtur partes illæ: quæ verò calidæ sunt vini partes, in calidas sanguinis facillime transeunt, humidæ verò in humidas. Quare verum est non distare gradu vnũ ab alio. sed oportet referre sua suis, & cõsimilia cõsimilibus. cum hoc tñ stat plures, & maioris actionis esse in ea miscella calidas & siccas partes, q̃ humidas: quare & sanguinem inde sicciorem reddi, q̃ prius esset, nisi partes sanguinis nihil passæ contra agant, vt dictum est. humectabile vero est vinum, non quatenus actu est, sed quatenus est potentia siccum. quum.n. actu sit per suas partes, agit per illas, & sanguinem exiccat: à quo cum separatur, humectabile quidẽ hoc pacto fit, quatenus quidem siccũ est. sitim autem tollit, quanq̃ potentia siccum sit, per eam humiditatem, quam actu habet, quod & aquę thermarum faciunt. sufficit.n. humiditas illa, quoniam sitis appetitus est humidi ob deperditum superficiale humidum, quod restaurat vinũ prius, q̃ actu sit factum siccum. Somnũ etiam affert per primam euaporationẽ, quę è vino fit, in qua partes tum calidæ, tum humidæ euaporant: sursum autem latæ, & à cerebro infrigidatæ caput grauant, & somnum adducunt. Lætitiam verò apportat vinũ quoniam tum sanguinem multum, tũ spiritus multos facit, quæ animæ sunt instrumenta. Vnde & illa dispositio induciť, cũ qua anima optime se habet: hæc autem ad D læta bene parata est. de quo plura dicenda essent. Impinguat verò vel maxime vinũ, si moderate sumptum sit. Auget.n. sanguinem, & pabulum caloris, quatenus vinum est: quatenus verò temperatum, & paucum sumitur, non addit nocumentum in sanguine propter suam siccitatem, quoniam cito illa remittiť pauca existens, sanguine sese ipso ad pristinam naturam restituente per partes nihil passas. ꝙ si nõ moderate sumptum fuerit, non solum non impinguat, sed emaciat magis, & sæpe absumpto pabulo caloris perdit. Humidum verò dicere per se vinum, ꝙ humidos morbos faciat, sic quidem est & frigidũ dicere, ꝙ morbos adducat frigidos. dicemus autem iam, quo pacto in nobis morbos faciat. Quum verò Arist. vinum calidum & humidum profert, illud intelligi oportet, nihil aliud velle ipsum, q̃ ꝙ vinum ex multo calido, & multo humido constat. Demonstraturus enim causas quorundam effectuum, qui à vino fiunt, quorum alij à calido, alij à frigido contingunt, duas assumit propositiones: quarum altera est, ꝙ vinũ ex multo calido, & multo humido constat: altera, ꝙ humidum remanens humidum, aut à quo euaporat calidum, frigidum est, quare & humido tunc vtitur per accidens: vt intelligere liceat hic nõ tradere complexionem vini. hausto igitur vino, si non obtineatur, & digerať à calore nostro, sed remaneat, quale erat, humidũ, s. aut alteretur eò solum, quò calidum euaporet, tunc vinum frigidũ redditur. Vnde & effectus, qui consequũtur frigus, proueniunt. ebriosorum enim multi & frigent, & rigent, & solem amant, & infœcundi sunt feminæ: quod & Galen. optime 3. de temperamẽtis declarauit. &, si à calore nostro obtineatur vinum, & in venas distribuatur, ac demum actu fiat, potens autem, aut multum sit, tunc effectus calidi proueniunt. sic enim & furentes facit, & sitim auger, & emaciat, ac etiam absumit cõsumpto humido. quare humiditatẽ actualem vult eo loco

Philoso-

A Philosophus. Quod verò Gal. vinum pueris prohibeat, quod ijs obsit humectatione: senibus verò concedat, quod prosit, & nos rectè dictum affirmamus. duos enim in de tēperamentis esse modos declarauerat, quibus aliquid calidum, frigidum, humidū, sic cum dicitur: quorum vnus est de eo, quod auget quantitatem calidi, frigidi, humidi, sicci: alter de eo, quod simul auget & qualitatem. Secundum ergo priorem modum locutus est in ijs, quę de tuenda sanitate: quod ipsemet declarat in de virtutibus animalibus, vbi reddit rationem, cur est, quod Plato vinū pueris negauerit. dicit enim pueros calidos esse, nā & multo sanguine abūdare in venis, & si vino vtātur, plus nimio aucturos esse sanguinem, & sic calidiores & humidiores futuros, quam par sit. humidiores autem non solum quantitate, sed etiam qualitate, quoniam sanguis plurimus in pueris, quanquam etiam siccior primo fiat à vino, mox tamen sese ipse ad primam naturam restituit. Sed certe propter hoc, quod ita Gal. humectatiuum dicit vinnm, quod est in potētia essentiali & per accidens, accipere vinum per se humidum esse, est profecto, quod per accidens est, accipere pro eo, quod per se est. Quum verò & Auic. dicit fortiter humectare, & senibus, & melancholicis, & naturæ spirituū cōuenire, verissima omnia sunt bono sensu. nihil enim est, quod humectet nos magis, quàm vinum. primum enim actuali sua humiditate multum operatur, quæ satis longo tempore perdurat. Vinum enim prius actu calidum fit, quàm siccum. dupliciter nanq; fit exiccatio, & à siccitate, & à caliditate. quæ igitur à siccitate fit, paruę actionis est: quæ verò à caliditate, maioris quidem actionis est, sed oportet caliditatem q̄ multum prius agere, quàm exiccare possit. Propter quod vinum actu humidum aliquanto tempore perdurat. vnde & sitim tollit, & iuncturas emollit. Mox verò actu

B fit tum caliditate, tum siccitate. deinde trāsmutatum in sanguinem eius quātitatem magnopere auget, per quam humectatio etiam fit in toto corpore magna. quoniā enim calor innatus cōtinue absumit humidum, & substantiam membrorum exiccat, siquidem sero & parum reapponātur de eo, quod deperditum est, consumptio quàm maxime procedit. At, si cito & large reapponatur, quod est deperditū, prohibetur exiccatio procedere. habet enim calor vnde pabuletur. & interea sanguis, qui per se humidus est, qualitate etiā membra humectat. Propter igitur omnia hæc vinum vel maxime humectare dicitur, sed certe vtranq; humectationem per accidēs habet. quæ enim humectatio actu est, per accidēs quidem est, vt prædiximus, quæ vero fit augendo sanguinem, etiam per accidens, & secundum quid. quare neque per hunc, neque per illum modum simpliciter humidum dicendū est vinum, sed simpliciter, & per se siccum eo modo, quo dictum est. In ijs vero, quæ de pulsibus, humiditatem actualem vini vult, qua etiam vtitur, vt causa per accidens vel materiali ad mutandū pulsum. siquidem per se causa est vini caliditas, humiditas vero solum facit, vt cito passibile sit per venas. Vniuersaliter, si qua authoritas humidum facit vinum, ea quidem aut de actuali, aut de potentiali passiua, & essentiali est.

Quæstionis decisio, iudicisq́; sententia. *Cap. II.*

DEterminantes igitur, diffinientes, ac etiam iudicantes propositam nobis quæstionem, declaramus, atque pronunciamus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidum, male proculdubio asserere; eū verò, qui negauit propositionem, atq; impugnauit, recte iusteq; negasse, atque impugnasse. quocunq; enim modo intelligatur, propositio simpliciter falsa est. Si enim intelligatur per comparationem ad prædominātem qualitatem, sic falsum quidem assumit, vinum calidum es-

se:si vero per comparationem ad hominem, falsum est humidum esse. Humidū C
enim cum sit vinum, aut actu per accidens, aut potentia essentiali, vel passiua tantum, siccum vero sit potentia accidentali, hic autem modus per se, & simpliciter talis est illi secundum quid, & per accidens, manifestum, ꝙ vinum simpliciter calidū & siccum est pronunciandum: siue vt medicina, siue vt cibus, & alimentum sumat. atq; ita propositionem simpliciter prolatam, & nobis simpliciter declarandam propositam, falsam esse dicimus. Quis enim tam fatuus iudex sit, qui proposita sibi quæstione, vtrū hyems frigida sit an calida, calida dicat, ꝙ calefaciat corpora nostra, & digestionem vigoret? aut proposita quæstione, an bonum sit proijcere merces in mare, bonū decernat, ꝙ in tempestate sit bonum? Quare & nos, cū propositio illa plurimis modis intelligi possit, quorum alij per se, & simpliciter tales sint, alij secūdum quid, & per accidēs, ridiculi quidem iudices dicemur, si simplicem sensum relinquentes veram illam decernamus, ꝙ per accidens, & secundū quid vera esse possit. Quamobcausam, vt tandem sermonem claudamus, dubij huius victorem ANTONIVM FVMANELLVM declaramus, & pronunciamus.

Hoc Hierony. Fracasto. M D X X X I I I I. Die I X. Septemb.
Prætore Clariss. Ioanne Contareno.

VETVS EPIGRAMMA.

Infantem Nymphæ Bacchum, quo tempore ab igne
Prodijt, inuentum sub cinere abluerant.
Ex illo Nymphis cum Baccho gratia multa est,
Seiunctus quòd sit ignis, & vrat adhuc. D.

HIERONYMI FRACASTORII SYPHILIDIS, SIVE MORBI GALLICI LIBRI TRES,

AD PETRVM BEMBVM.

LIBER PRIMVS.

QVI casus rerum varij, quæ semina morbum
Insuetum, nec longa ulli per sæcula visum
Attulerint: nostra qui tempestate per omnem
Europam, partimq́; Asiæ, Libyæq́; per vrbes
Sæuijt: in Latium vero per tristia bella
Gallorum irrupit, nomenq́; à gente recepit:
Necnon & quæ cura, & opis quid comperit vsus,
Magnaq́; in angustis hominum solertia rebus,
Et monstrata Deûm auxilia, & data munera cæli
Hinc canere, & longe secretas quærere causas
Aëra per liquidum, & vasti per sydera Olympi
Incipiam: dulci quando nouitatis amore
Correptum, placidi naturæ suauibus horti
Floribus inuitant, & amantes mira Camœnæ.
BEMBE *decus clarum Ausoniæ, si fortè vacare*
Consultis Leo te à magnis paulisper, & alta
Rerum mole sinit, totum qua sustinet orbem:
Et iuuat ad dulces paulum secedere Musas:
Ne nostros contemne orsus, medicumq́; laborem,
Quicquid id est. Deus hæc quondam dignatus Apollo est:
Et paruis quoq; rebus inest sua sæpe voluptas.
Scilicet hac tenui rerum sub imagine multum
Naturæ, fatiq́; subest, & grandis origo.
Tu mihi, quæ rerum causas, quæ sydera noscis,
Et cæli effectus varios, atq; aëris oras,
Vranie, (sic dum puro spatiaris olympo,
Metirisq́; vagi lucentes ætheris ignes,
Concentu tibi diuino cita sydera plaudant)
Ipsa ades, & mecum placidas Dea lude per vmbras,
Dum tenues auræ, dum myrtea sylua canenti
Aspirat, resonatq́; cauis Benacus ab antris.
Dic Dea, quæ causæ nobis post sæcula tanta
Insolitam peperere luem? num tempore ab illo
Vecta mari occiduo nostrum peruenit in orbem,

Ex quo lecta manus soluens de littore Ibero
Ausa fretum tentare, vagiq́ incognita ponti est
Aequora, & orbe alio positas perquirere terras?
Illic nanque ferunt æterna labe per omnes
Id morbi regnare vrbes, passimq́ vagari
Perpetuo cæli vitio, atq; ignoscere paucis.
Commerci ne igitur causa accessisse putandum est
Delatam contagem ad nos, quæ parua sub ipsis
Principijs, mox & vires & pabula sensim
Suscipiens, sese in terras diffuderit omnes?
Vt sæpe in stipulas cecidit quum fortè fauilla
De face, neglectam pastor quam liquit in aruo,
Illa quidem tenuis primum, similisq́ moranti
Incedit: mox, vt paulatim increuit eundo,
Tollitur, & victrix messem populatur & agros,
Vicinumq́ nemus, flammasq́ sub æthera iactat.
Dat sonitum longe crepitans Iouis auia sylua,
Et cælum latè circùm, campiq́ relucent.
At vero, si rite fidem obseruata merentur,
Non ita censendum: nec certe credere par est
Esse peregrinam nobis, transq; æquora vectam
Contagem: quoniam in primis ostendere multos
Possumus, attactu qui nullius hanc tamen ipsam
Sponte sua sensere luem, primiq́ tulere.
Præterea & tantum terrarum tempore paruo
Contages non vna simul potuisset obire.
Aspice per Latij populos, quiq; herbida Sagræ
Pascua, & Ausonios saltus, & Iapigis oræ
Arua colunt: specta, Tyberis quà labitur, & quà
Eridanus centum fluuijs comitatus in æquor,
Centum vrbes rigat, & placidis interfluit vndis:
Vno nónne vides vt tempore pestis in omnes
Sæuijt? vt sortem pariter transegimus vnam?
Quinetiam externos eadem per tempora primum
Excepisse ferunt: nec eam cognouit Ibera
Gens prius, ignotum quæ scindere puppibus æquor
Ausa fuit, quàm quos disterminat alta Pyrene,
Atque freta, atque Alpes cingunt, Rhenusq́ bicornis:
Quàm reliqui, quos lata tenet gelida ora sub Arcto.
Tempore non alio Pœni sensistis, & omnes
Qui latam Aegyptum metitis, fœcundaq́ Nilo
Arua, & palmiferæ syluas tondetis Idumes.
Quæ quum sic habeant sese, nempe altius isti
Principium labi, rerumq́ latentior ordo,
(Ni fallor) grauiorq́ subest, & maior origo.
Principio quæq́ in terris, quæq́ æthere in alto

Atque

Atque mari in magno Natura educit in auras,
Cuncta quidem nec sorte vna, nec legibus iisdem
Proueniunt, sed enim, quorum primordia constant
E paucis, crebro ac passim pars magna creantur:
Rarius ast alia apparent, & non nisi certis
Temporibùsue, locisue, quibus violentior ortus,
Et longe sita principia: ac nonnulla prius, quàm
Erumpant tenebris & opaco carcere noctis,
Mille trahunt annos, spatiosaq; secula poscunt.
Tanta vi coëunt genitalia semina in vnum.
Ergo & morborum quoniam non omnibus vna
Nascendi est ratio, facilis pars maxima visu est,
Et faciles ortus habet, & primordia prestò.
Rarius emergunt alij, & post tempore longo
Difficiles causas, & inextricabile fatum,
Et serò potuere altas superare tenebras.
Sic Elephas sacer Ausonijs incognitus oris,
Sic Lichen latuere diu, quibus incola Nili
Gens tantum, regioq; omnis vicina laborat.
De genere hoc est dira lues, quę nuper in auras
Exijt, & tandem sese caligine ab atra
Exemit, durosq; ortus, & vincula rupit.
Quam tamen (ęternum quoniam dilabitur æuum)
Non semel in terris visam, sed sępe fuisse
Ducendum est, quamquam nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit: quoniam longæua vetustas
Cuncta situ inuoluens, & res, & nomina delet:
Nec monumenta patrum seri videre nepotes.
Oceano tamen in magno sub sole cadente,
Quà misera inuentum nuper gens accolit orbem,
Passim oritur, nullisq; locis non cognita vulgo est.
Vsque adeo rerum causæ, atque exordia prima
Et cœlo variare, & longo tempore possunt.
Quodq; illic fert sponte aer, & idonea tellus,
Huc tandem annorum nobis longa attulit ætas.
Cuius fortè suo si cunctas ordine causas
Nosse cupis, magni primum circumspice mundi
Quantum hoc infecit vitium, quot adiuerit vrbes.
Quumq; animaduertas tam vastæ semina labis
Esse nec in terræ gremio, nec in æquore posse,
Haud dubie tecum statuas reputesq;, necesse est,
Principium, sedemq; mali consistere in ipso
Aëre, qui terras circum diffunditur omnes,
Qui nobis sese insinuat per corpora vbiq;,
Suetus & has generi viuentum immittere pestes.
Aër quippe pater rerum est, & originis auctor.

Idem ſæpe graues morbos mortalibus affert,
Multimode natus tabeſcere corpore molli,
Et facile affectus capere, atque inferre receptos.
Nunc vero, quonam ille modo contagia traxit,
Accipe: quid mutare queant labentia ſecla.
In primis tum Sol rutilus, tum ſydera cuncta
Tellurem, liquidasq́ auras, atq; æquora ponti
Immutant, agitantq́: vtq́ ipſo ſydera cælo
Mutauere vicem, & ſedes liquere priores,
Sic elementa modis varijs ſe grandia vertunt.
Aſpice, vt, hybernus rapidos vbi flexit in Auſtrum
Phœbus equos, noſtrumq́ videt depreſſior orbem,
Bruma riget, duratq́ gelu, ſpargitq́ pruina
Tellurem, & gelida glacie vaga flumina ſiſtit.
Idem, vbi nos Cancro propior ſpectauit ab alto,
Vrit agros, arent nemora, & ſitientia prata,
Siccaq́ puluereis æſtas ſqualleſcit in aruis.
Nec dubium, quin & noctis nitor, aurea Luna,
Cui maria alta, omnis cui rerum obtemperat humor:
Quin & Saturni graue ſydus, & æquior orbi
Stella Iouis: quin pulchra Venusq́ & Martius ignis,
Ac reliqua aſtra etiam mutent elementa, trahantq́
Perpetuùm, & late magnos dent vndiq; motus:
Præcipue ſedem ſi quando plurima in vnam
Conuenere, ſuo vel multum deuia curſu
Longe alias tenuere vias. hæc ſcilicet annis
Pluribus, & rapidi poſt multa volumina cæli
Eueniunt, Dijs fata modis voluentibus iſtis.
Vt vero eueniſſe datum eſt, numerumq́ diesq́
Exegere ſuos, præfixaq́ tempora fatis,
Proh quanta aerios tractus, ſalſa æquora quanta,
Telluremq́ manent: alibi quippe omnia late
Cogentur ſpatia in nubes, cœlum imbribus omne
Soluetur, ſummisq́ voluti montibus amnes
Præcipites ſecum ſyluas, ſecum aſpera ſaxa,
Secum armenta trahent: medius pater impete magno
Aut Padus, aut Ganges ſuper & nemora alta, domosq́,
Turbidus, æquabit pelago freta lata ſonante.
Aeſtates alibi magnæ condentur, & ipſæ
Flumina ſpeluncis flebunt arentia Nymphæ.
Aut venti cuncta inuertent, aut obice clauſi
Excutient tellurem imam, & cum turribus vrbes.
Forſitan & tempus veniet, poſcentibus olim
Natura, fatisq́ Deum, cum non modo tellus
Nunc culta, aut obducta mari, aut deſerta iacebit,
Verum etiam Sol ipſe nouum (quis credere poſſit)

Curret

Curret iter, sua nec per tempora diffluet annus.
Ast insueti æstus, insuetaq; frigora mundo
Insurgent, & certa dies animalia terris
Monstrabit noua, nascentur pecudesq; feræq;
Sponte sua, primaq; animas ab origine sument.
Forsitan & maiora audens producere tellus
Cœumq;, Enceladumq; feret; magnumq; Typhœa,
Ausuros patrio superos detrudere cælo,
Conuulsumq; Ossan nemoroso imponere Olympo.
Quæ cum perspicias, nihil est, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marcescere morbis
Aëra, contagesq; nouas viuentibus ægris
Sydere sub certo fieri, & per sæcula longa.
Bis centum fluxere anni, cum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Auroræ populos, per quæ rigat æquora Ganges,
Insolita exarsit febris, quę pectore anhelo
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Illa eadem Assyriæ gentes, & Persidos, & quæ
Euphratem, Tigrimq; bibunt, post tempore paruo
Corripuit, ditesq; Arabas, mollemq; Canopum:
Inde Phrygas, inde & miserum trans æquora vecta
Infecit Latium, atq; Europa sæuijt omni.
Ergo age iam mecum, semper sese æthera circum
Voluentem, superumq; domos, ardentiaq; astra
Contemplare, animumq; agitans per cuncta, require,
Quis status illorum fuerit, quæ signa dedere
Sydera, quid nostris cælum portenderit annis.
Hinc etenim tibi fortè noua contagis origo
Omnis, & euentus tanti via prima patescet.
Aspice, candentes magni qua Cancer olympi
Excubat ante fores, & brachia pandit aperta.
Hinc diræ facies, hinc se diuersa malorum
Ostendent portenta: vna hac sub parte videbis
Magna coisse simul radijs ardentibus astra,
Et coniuratas sparsisse per aëra flammas:
Flammas, quas longe tumulo Sirenis ab alto
Prospiciens senior vates, quem dia per omnes
Cælicolumq; domos duxit, docuitq; futura
Vranie: miseras, inquit, defendite terras
O superi, insolitam video per inania ferri
Illuuiem, & magnos cæli tabescere tractus.
Bella etiam Europæ miseræ, bella impia, & agros
Ausoniæ passim currentes sanguine cerno.
Dixit, & illa etiam scriptis ventura notauit.

hic [illegible] a Iul. Scaligero est [illegible] in lib. 6 [illegible]

Mos superùm est, vbi sęcla vagus sol certa peregit,
Ab Ioue decerni fata, & cuncta ordine pandi,
Quæcunq; euentura manent terrasq́, polumq́.
Quod tempus quum iam nostris venientibus annis
Instaret, rerum summus sator, & superum rex
Iuppiter acciri socios in rebus agendis
Saturnum, Martemq́ iubet: bipatentia Cancer
Limina portarum reserat, dijsq́ atria pandit.
Conueniunt, quibus est fatorum cura gerenda.
Impiger ante alios flammis ferroq́ coruscans
Bellipotens Mauors, animis cui prælia & arma,
Vindictæq́ manent, & ouantes sanguine cædes.
Post placidus curru inuectus rex Iuppiter aureo
Insequitur (ni fata obstent) pater omnibus æquus.
Postremus, longaq́ via tardatus & annis
Falcifer accedit senior, qui haud immemor iræ
In natum veteris, nato & parêre recusans,
Sæpe etiam cessit retro, & vestigia torsit,
Multa minans, multumq́ animo indignatus iniquo.
Iuppiter at solio ex alto, quo se solet vno
Tollere, percenset fata, & ventura resoluit,
Multum infœlicis miserans incommoda terræ,
Bellaq́, fortunasq́ virûm, casuraq́ rerum
Imperia, & prædas, adapertaq́ limina morti:
In primis ignota noui contagia morbi:
Morbi, qui humana nulla mansuescat opis vi.
Assensere Dei reliqui: concussus Olympus
Intremuit, tactusq́ nouis defluxibus æther.
Paulatim aerij tractus, & inania lata
Accepere luem, vacuasq́ insuetus in auras
Marcor ijt, cœlumq́ tulit contagia in omne.
Siue quod ardenti tot concurrentibus astris
Cum Sole, è pelago multos terraq́ vapores
Traxerit igneus axis, qui misti tenuibus auris
Correptiq́ nouo vitio, contagia visu
Perrara attulerint: aliud siue æthere ab alto
Demissum late aerias corruperit oras.
Quanq̃ animi haud fallor, quid agat, quòue ordine cœlum
Dicere, & in cunctis certas perquirere causas
Difficile esse: adeò interdum per tempora longa
Effectus trahit, interdum (quod fallere possit)
Miscentur fors, & varij per singula casus.
Nunc age non id te lateat, super omnia miram
Naturam, & longe variam contagibus esse.
Solis nam sæpe arboribus fit noxius aer,
Et tenerum germen, florumq́ inficit honorem:

Interdum

Interdum segetem, & sata læta, anniq; labores
Corripuit, scabraq; vssit rubigine culmos,
Et vitiata parens produxit semina tellus.
Interdum pœnas animalia sola dedere,
Aut multa, aut certa ex ipsis. memini ipse malignam
Luxuriem vidisse anni, multoq; madentem
Autumnum perflatum Austro, quo protinus omne
Caprigenum pecus è cunctis animantibus vnum
Corruit. à stabulis latas ad pabula pastor
Ducebat: tum fortè, alta securus in vmbra
Dum caneret, tenuiq; gregem mulceret auena,
Ecce aliquam tussis subito irrequieta tenebat,
Nec longe via mortis erat: nanq; acta repente
Circùm præcipiti lapsu, reuomensq; supremam
Ore animam, socias inter moribunda cadebat.
Vere autem (dictu mirum) atq; æstate sequenti
Infirmas pecudes, balantumq; horrida vulgus
Pestis febre mala miserum penè abstulit omne.
Vsque adeo varia affecti sunt semina cœli,
Et varia rerum species, numerusq; vicissim
Inter mota subest, interq; mouentia certus.
Nonne vides, quamuis oculi sint pectore anhelo
Expositi mollesq; magis, non attamen ipsos
Carpere tabem oculos, sed sese immergere in imum
Pulmonem? & pomis quanquam sit mollior vua,
Non tamen iis vitiatur, at ipsa liuet ab vua.
Nempe alibi vires, alibi sua pabula desunt:
Ast alibi mora certa, nec ipsa foramina multum
Non faciunt, hinc densa nimis, nimis inde soluta.
Ergo contagum quoniam natura genusq;
Tam varium est, & multa modis sunt semina miris,
Contemplator & hanc, cuius cœlestis origo est:
Quæ, sicut desueta, ita mira erupit in auras.
Illa quidem non muta maris, turbamq; natantum,
Non volucres, non bruta altis errantia syluis,
Non armenta boum, pecudésue, armentáue equorum
Infecit, sed mente vigens ex omnibus vnum
Humanum genus, & nostros est pasta sub artus.
Porrò homine è toto, quod in ipso sanguine crassum
Et sordens lentore foret, fœdissima primum
Corripuit, sese pascens vligine pingui.
Tali se morbus ratione & sanguis habebant.
Nunc ego te affectus omnes, & signa docebo
Contagis miseræ: atq; vtinam concedere tantum
Musa queat, tantumq; velit defendere Apollo,
Tempora qui longa euoluit, cui carmina curæ,

Hac

Hæc multas monumenta dies vt nostra supersint.
Fortè etenim nostros olim legisse nepotes,
Et signa, & faciem pestis nouisse iuuabit.
Nanq; iterum, cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, cum nocte atra sopita iacebit
Interitu data: mox iterum post secula longa
Illa eadem exurget, cœlumq́, aurasq́, reuiset,
Atq; iterum ventura illam mirabitur ætas.
In primis mirum illud erat, quod labe recepta,
Sæpe tamen quater ipsa suum compleuerat orbem
Luna prius, quàm signa satis manifesta darentur.
Scilicet extemplo non sese prodit aperte,
Vt semel est excepta intus, sed tempore certo
Delitet, & sensim vires per pabula captat.
Interea tamen insolito torpore grauati,
Sponteq́, languentes animis & munera obibant
Aegrius, & toto segnes se corpore agebant.
Ille etiam suus ex oculis vigor, & suus ore
Deiectus color haud læta de fronte cadebat.
Paulatim caries fœdis enata pudendis
Hinc atq; hinc inuicta locos, aut inguen edebat.
Tum manifesta magis vitij se prodere signa.
Nam, simulac puræ fugiens lux alma diei
Cesserat, & noctis tristes induxerat vmbras,
Innatusq́, calor noctu petere intima suetus
Liquerat extremum corpus, nec membra fouebat
Obsita mole pigra humorum, tum vellier artus,
Brachiaq́, scapulaq́, graui, suræq́, dolore.
Quippe, vbi per cunctas ierant contagia venas,
Humoresq́, ipsos, & nutrimenta futura
Polluerant, Natura malum secernere sueta
Infectam partem pellebat corpore ab omni
Exterius: verum crasso quia corpore tarda
Hęc erat, & lentore tenax, multa inter eundum
Hærebat membris exanguibus, atq; lacertis.
Inde graues dabat articulis extenta dolores.
Parte tamen leuiore, magisq́, erumpere nata,
Summa cutis pulsa, & membrorum extrema petebat.
Protinus informes totum per corpus achores
Rumpebant, faciemq́, horrendam, & pectora fœde
Turpabant: species morbi noua: pustula summæ
Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui:
Tempore quæ multo non post adaperta dehiscens,
Mucosa multum sanie, taboq́, fluebat.
Quinetiam erodens alte, & se funditus abdens
Corpora pascebat miserè: nam sępius ipsi

Carne sua exutos artus, squallentiaq; ossa
Vidimus, & fœdo rosa ora dehiscere hiatu,
Ora, atq; exiles reddentia guttura voces.
Vt sæpe aut cerasis, aut Phyllidis arbore tristi
Vidisti pinguem ex vdis manere liquorem
Corticibus, mox in lentum durescere gummi.
Haud secus hac sub labe solet per corpora mucor
Diffluere: hinc demum in turpem concrescere callum.
Vnde aliquis ver ætatis, pulchramq; iuuentam
Suspirans, & membra oculis deformia toruis
Prospiciens, fœdosq; artus, turgentiaq; ora,
Sæpe Deos, sæpe astra miser crudelia dixit.
Interea dulces somnos, noctisq; soporem
Omnia per terras animalia fessa trahebant:
Illis nulla quies aderat, sopor omnis in auras
Fugerat: iis oriens ingrata Aurora rubebat:
Iis inimica dies, inimicaq; noctis imago.
Nulla Ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,
Non Vrbis, non ruris opes, non vlla voluptas,
Quamuis sæpe amnes nitidos, iucundaq; tempe,
Et placidas summis quæsissent montibus auras.
Diis etiam sparsæq; preces, incensaque templis
Thura, & diuitibus decorata altaria donis:
Dii nullas audire preces, donis ue moueri.
Ipse ego Cenomanum memini, quà pinguia diues
Pascua Sebina præterfluit Ollius vnda,
Vidisse insignem IVVENEM, quo clarior alter
Non fuit, Ausonia nec fortunatior omni:
Vix pubescentis florebat vere iuuentæ,
Diuitiis, proauisq; potens; & corpore pulchro:
Cui studia aut pernicis equi compescere cursum,
Aut galeam induere, & pictis splendescere in armis,
Aut iuuenile graui corpus durare palæstra,
Venatuq; feras agere, & præuertere ceruos:
Illum omnes Olliq; Deæ, Eridaniq; puellæ
Optarunt, nemorumq; Deæ, rurisq; puellæ:
Omnes optatos suspirauere hymenæos.
Forsan & vltores superos neglecta vocauit
Non nequicquam aliqua, & votis pia numina mouit.
Nam nimium fidentem animis, nec tanta timentem
Inuasit miserum labes, qua sæuior vsquam
Nulla fuit, nulla vnquam aliis spectabitur annis.
Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperiit, vis illa animi: tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte

Grandia

Grandia turgebant fœdis abscessibus ossa.
Vlcera (proh diuûm pietatem) informia pulchros
Pascebant oculos, & diæ lucis amorem,
Pascebantq; acri corrosas vulnere nares.
Quo tandem infelix fato, post tempore paruo
Aetheris inuisas auras, lucemq; reliquit.
Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt.
Illum omnes Olliq; Deæ; Eridaniq; puellæ
Fleuerunt, nemorumq; Deæ, rurisq; puellæ:
Sebinusq; alto gemitum lacus edidit amne.
Ergo hanc per miseras terras Saturnus agebat
Pestem atrox, nec sæua minus crudelis & ipse
Miscebat Mauors, coniunctaq; fata ferebat.
Quippe lue hac nascente putem simul omnia diras
Eumenidas cecinisse fera & crudelia nobis.
Tartareos etiam barathro dira omnia ab imo
Exciuisse lacus, Stygiaq; ab sede laborem,
Pestemq;, horribilemq; famem, bellumq;, necemq;.
Dij patrij, quorum Ausonia est sub numine, tuq;
Tu Latij Saturne pater, quid gens tua tantum
Est merita? an quicquam superest diriq; grauisq;,
Quod sit inexhaustum nobis? ecquod genus vsquam
Auersum vsque adeo cœlum tulit? ipsa labores
Parthenope dic prima tuos, dic funera regum,
Et spolia, & prędas, captiuaq; colla tuorum.
An stragem infandam memorem, sparsumq; cruorem
Gallorumq;, Italûmq; pari discrimine, quum iam
Sanguineum, & defuncta virûm, defunctaq; equorum
Corpora voluentem, cristasq; atq; arma trahentem
Eridanus pater acciperet rapido agmine Tarrum?
Te quoq; spumantem, & nostrorum cæde tumentem
Abdua, non multo post tempore, te pater idem
Eridanus gremio infœlix suscepit, & altùm
Indoluit tecum, & fluuio solatus amico est.
Ausonia infœlix, en quò discordia priscam
Virtutem, & mundi imperium perduxit auitum.
Angulus anne tui est aliquis, qui barbara non sit
Seruitia, & prædas, & tristia funera passus?
Dicite vos, nullos soliti sentire tumultus,
Vitiferi colles, quà flumine pulcher amœno
Erethenus fluit, & plenis lapsurus in ęquor
Cornibus, Euganeis properat se iungere lymphis.
O patria, ô longùm fœlix, longumq; quieta
Ante alias, patria ô diuûm sanctissima tellus,
Diues opum, fœcunda viris, lætissima campis
Vberibus, rapidoq; Athesi, & Benacide lympha,

Aerumnas memorare tuas, summamq́; malorum
Quis queat, & dictis nostros æquare dolores,
Et turpes ignominias, & barbara iussa?
Abde caput Benace, tuo & te conde sub amne,
Victrices nec iam Deus interlabere Lauros.
En etiam, ceu nos agerent crudelia nulla,
Nec lacbrymæ, planctusue forent, en dura tot inter,
Spes Latij: spes & studiorum, & Palladis illa
Occidit: ereptum Musarum è dulcibus vlnis
Te miserum ante diem crudeli funere MARCE
ANTONI, *ætatis primo sub flore cadentem*
Vidimus extrema positum Benacide ripa,
Quam media inter saxa sonans Sarca abluit vnda.
Te ripæ fleuere Athesis, te voce vocare
Audita per noctem vmbræ, manesq́; Catulli,
Et patrios mulcere noua dulcedine lucos.
Tempestate illa Ausoniam Rex Gallus opimam
Vertebat bello, & Ligurem ditione premebat.
Parte alia, Cæsar ferro superabat & igni
Euganeos, placidumq́; Silim, Carnumq́; rebellem:
Et totum luctus Latium, mærorq́; tenebat.

LIBER II.

N*VNC age, quæ vitæ ratio, quæ cura adhibenda*
Perniciem aduersus tantam, quid tempore quoque
Conueniat (nostri quæ pars est altera cœpti)
Expediam, & miranda hominum comperta docebo.
Quippe noua quum re attoniti, multa irrita primùm
Tentassent, tamen angustis solertia maior
In rebus, crescensq́; vsu experientia longo
Euicere: datumq́; homini protendere longè
Auxilia, & certis pestem compescere vinclis,
Victorem & sese claras attollere in auras.
Credo equidem & quadam nobis diuinitus esse
Inuenta, ignaros fatis ducentibus ipsis.
Nam, quanquam fera tempestas, & iniqua fuerunt
Sidera, non tamen omnino præsentia diuûm
Abfuit à nobis, placidi & clementia cœli.
Si morbum insolitum, si dura & tristia bella
Vidimus, & sparsos dominorum cæde penates,
Oppidaq́;, incensasq́; Vrbes, subuersaq́; regna,
Et templa, & raptis temerata altaria sacris:
Flumina deiectas si perrumpentia ripas
Euertêre sata, & medijs nemora eruta in vndis,
Et pecora, & domini, correptaq́; rura natarunt:

Obsedit-

Obseditq; inimica ipsas penuria terras:
Hæc eadem tamen, hæc ætas (quod fata negarunt
Antiquis) totum potuit sulcare carinis
Id pelagi, immensum quod circuit Amphitrite.
Nec visum satis extremo ex Atlante repostos
Hesperidum penetrare sinus, Prassumq; sub Arcto
Inspectare alia, præruptaq; littora Rhapti,
Atq; Arabo aduehere, & Carmano ex æquore merces,
Auroræ sed itum in populos Titanidis vsque est
Supra Indum, Gangemq; supra, quà terminus olim
Catygare noti orbis erat: superata Cyambe,
Et dites ebeno, & fælices macere sylua.
Deniq; & à nostro diuersum gentibus orbem,
Diuersum cœlo, & clarum maioribus astris
Remigio audaci attigimus ducentibus & Dijs.
Vidimus & vatem egregium, cui pulchra canenti
Parthenope, placidusque cauo Sebethus ab antro
Plauserunt, Vmbræque sacri manesque Maronis,
Qui magnos stellarum orbes cantauit, & hortos
Hesperidum, cœlique omnes variabilis oras.
Te vero vt taceam, atque alios, quos fama futura
Post mutos cineres, quos & venientia secla
Antiquis conferre volent, at BEMBE *tacendus*
Inter dona Deûm nobis data non erit vnquam
Magnanimus LEO*, quo Latium, quo maxima Roma*
Attollit caput alta, paterque ex aggere Tybris
Assurgit, Romæque fremens gratatur ouanti.
Cuius ab auspicijs iam nunc mala sydera mundo
Cessere, & læto regnat iam Iuppiter orbe,
Puraque pacatum diffundit lumina cœlum.
Vnus, qui ærumnas post tot, longosque labores
Dulcia iam profugas reuocauit ad ocia Musas,
Et leges Latio antiquas, rectumque, piumque
Restituit: qui iusta animo iam concipit arma
Pro re Romana, pro religione Deorum.
Vnde etiam Euphrates, etiam latè ostia Nili,
Et tantum Euxini nomen tremit vnda refusi,
Atque Aegæa suos confugit Doris in Isthmos.
Ergo, alij dum tanta canent, dumque illius acta
Inclyta component, dum fortè accingeris & tu
Condere, & æternis victurum intexere chartis,
Nos, quos fata vocant haud tanta ad munera, lusus
Inceptos, quantum tenuis fert Musa, sequamur.
Principio, quoniam affecti non sanguinis vna
Est ratio, tibi sit morbo spes maior in illo,
Sanguine qui insedit puro: verum, quibus atra

Bile

Bile tument, spissoquè resultant sanguine venæ,
Maior in ijs labor est, pestisquè tenacius hæret.
Quare operæpretium est validis atq; acribus vti
Omnibus hos contra, miseris nec parcere membris.
Quinetiam meliora sibi promittere cuncta
Ille potest, qui principijs nouisse sub ipsis
Serpentem tacite valuit per viscera labem.
Nanque, vbi pasta diu, vires per pabula longa
Auxerit, & iam se vitium firmauerit intra,
Heu quanto tibi libertas speranda labore est.
Ergo omnem impendes operam te opponere paruis
Principijs, memoriquè animo hæc præcepta reconde.
In primis ego non omni te assuescere cœlo
Exhorter: fuge, perpetuo quod flatur ab Austro,
Quod cœno, immundæquè graue est sudore paludis.
Protenti potius campi mihi liber & agri
Tractus, & apricis placeant in collibus auræ,
Et molles Zephyri, pulsusquè Aquilonibus aer.
Hic (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia sunto.
Rumpe moras, agita assiduis venatibus apros
Impiger, assiduis agita venatibus vrsos.
Nec tibi sit labor aerij cursu ardua montis
Vincenti, rapidum in valles deflectere ceruum,
Et longa lustrare altos indagine saltus.
Vidi ego sæpe malum, qui iam sudoribus omne
Finisset, syluisquè luem liquisset in altis.
Sed nec turpe puta dextram summittere aratro,
Et longum trahere incuruo sub vomere sulcum:
Néue bidente solum, & duras proscindere glebas,
Et valida aëriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere ab radicibus ornum.
Quinetiam, exercere domi quo te quoq; possis,
Paruam mane pilam versa mihi, vespere versa,
Et saltu, & dura potes exudare palæstra.
Vince malum: nec te fallat, quòd desidis oci
Assidue desiderium, lectiquè sequetur.
[illegible]ecto ne crede, graui ne crede sopori.
Pr[illegible]litur vitium, & placidæ sub imagine pacis
[illegible]pit, è dulciquè trahit fomenta quiete.
Necnon interea effugito, quæ tristia mentem
Sollicitant: procul esse iube curasquè, metumquè
Pallentem, vltricesquè iras, omnemquè Mineruę
Addictum studijs animum, sed carmina, sed te
Delectent iuuenumquè chori, mixtæquè puellæ.
Parce tamen Veneri, mollesquè ante omnia vita
Concubitus, nihil est nocuum magis: odit & ipsa

Pulchra

Idem sæpe graues morbos mortalibus affert,
Multimode natus tabescere corpore molli,
Et facile affectus capere, atque inferre receptos.
Nunc vero, quonam ille modo contagia traxit,
Accipe: quid mutare queant labentia sęcla.
In primis tum Sol rutilus, tum sydera cuncta
Tellurem, liquidasq́ auras, atq; æquora ponti
Immutant, agitantq́: vtq́ ipso sydera cælo
Mutauere vicem, & sedes liquere priores,
Sic elementa modis varijs se grandia vertunt.
Aspice, vt, hybernus rapidos vbi flexit in Austrum
Phœbus equos, nostrumq́ videt depressior orbem,
Bruma riget, duratq́ gelu, spargitq́ pruina
Tellurem, & gelida glacie vaga flumina sistit.
Idem, vbi nos Cancro propior spectauit ab alto,
Vrit agros, arent nemora, & sitientia prata,
Siccaq́ puluereis æstas squallescit in aruis.
Nec dubium, quin & noctis nitor, aurea Luna,
Cui maria alta, omnis cui rerum obtemperat humor:
Quin & Saturni graue sydus, & æquior orbi
Stella Iouis: quin pulchra Venusq́ & Martius ignis,
Ac reliqua astra etiam mutent elementa, trahantq́
Perpetuùm, & late magnos dent vndiq; motus:
Præcipue sedem si quando plurima in vnam
Conuenere, suo vel multum deuia cursu
Longe alias tenuere vias. hæc scilicet annis
Pluribus, & rapidi post multa volumina cæli
Eueniunt, Dijs fata modis voluentibus istis.
Vt vero euenisse datum est, numerumq́ diesq́
Exegere suos, præfixaq́ tempora fatis,
Proh quanta aerios tractus, salsa æquora quanta,
Telluremq́ manent: alibi quippe omnia late
Cogentur spatia in nubes, cælum imbribus omne
Soluetur, summisq́ voluti montibus amnes
Præcipites secum syluas, secum aspera saxa,
Secum armenta trahent: medius pater impete magno
Aut Padus, aut Ganges super & nemora alta, domosq́
Turbidus, æquabit pelago freta lata sonante.
Aestates alibi magnæ condentur, & ipsæ
Flumina speluncis flebunt arentia Nymphæ.
Aut venti cuncta inuertent, aut obice clausi
Excutient tellurem imam, & cum turribus vrbes.
Forsitan & tempus veniet, poscentibus olim
Natura, fatisq́ Deum, cum non modo tellus
Nunc culta, aut obducta mari, aut deserta iacebit,
Verum etiam Sol ipse nouum (quis credere possit)

hec est Arist. meth. p°
qui aliquando magnam
aestatem, magnamque hyemem
dixit ac futuram asserendo,
cunctis in una parte coeli
planetis existentibus.

Curret

Curret iter, sua nec per tempora diffluet annus.
Ast insueti æstus, insuetaq; frigora mundo
Insurgent, & certa dies animalia terris
Monstrabit noua, nascentur pecudesq; feræq;
Sponte sua, primaq; animas ab origine sument.
Forsitan & maiora audens producere tellus
Cœumq;, Enceladumq; feret; magnumq; Typhoëa,
Ausuros patrio superos detrudere cœlo,
Conuulsumq; Ossan nemoroso imponere Olympo.
Quæ cum perspicias, nihil est, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marcescere morbis
Aëra, contagesq; nouas viuentibus ægris
Sydere sub certo fieri, & per sæcula longa.
Bis centum fluxere anni, cum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Auroræ populos, per quæ rigat æquora Ganges,
Insolita exarsit febris, quæ pectore anhelo
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Illa eadem Assyriæ gentes, & Persidos, & quæ
Euphratem, Tigrimq; bibunt, post tempore paruo
Corripuit, ditesq; Arabas, mollemq; Canopum:
Inde Phrygas, inde & miserum trans æquora vecta
Infecit Latium, atq; Europæ sæuijt omni.
Ergo age iam mecum, semper sese æthera circum
Voluentem, superumq; domos, ardentiaq; astra
Contemplare, animumq; agitans per cuncta, require,
Quis status illorum fuerit, quæ signa dedere
Sydera, quid nostris cœlum portenderit annis.
Hinc etenim tibi fortè nouæ contagis origo
Omnis, & euentus tanti via prima patescet.
Aspice, candentes magni qua Cancer olympi — hic locus primum a Jul. Scaligero est expensus in lib. 6 Hypercritico.
Excubat ante fores, & brachia pandit aperta.
Hinc diræ facies, hinc se diuersa malorum
Ostendent portenta: vna hac sub parte videbis
Magna coisse simul radijs ardentibus astra,
Et coniuratas sparsisse per aëra flammas:
Flammas, quas longe tumulo Sirenis ab alto
Prospiciens senior vates, quem dia per omnes
Cælicolumq; domos duxit, docuitq; futura
Vranie: miseras, inquit, defendite terras
O superi, insolitam video per inania ferri
Illuuiem, & magnos cæli tabescere tractus.
Bella etiam Europæ miseræ, bella impia, & agros
Ausoniæ passim currentes sanguine cerno.
Dixit, & illa etiam scriptis ventura notauit.

Mos superûm est, vbi secla vagus sol certa peregit,
Ab Ioue decerni fata, & cuncta ordine pandi,
Quæcunq; euentura manent terrasq;, polumq;.
Quod tempus quum iam nostris venientibus annis
Instaret, rerum summus sator, & superum rex
Iuppiter acciri socios in rebus agendis
Saturnum, Martemq; iubet: bipatentia Cancer
Limina portarum reserat, dijsq; atria pandit.
Conueniunt, quibus est fatorum cura gerenda.
Impiger ante alios flammis ferroq; coruscans
Bellipotens Mauors, animis cui prælia & arma,
Vindictæq; manent, & ouantes sanguine cædes.
Post placidus curru inuectus rex Iuppiter aureo
Insequitur (ni fata obstent) pater omnibus æquus.
Postremus, longaq; via tardatus & annis
Falcifer accedit senior, qui haud immemor iræ
In natum veteris, nato & parêre recusans,
Sæpe etiam cessit retro, & vestigia torsit,
Multa minans, multumq; animo indignatus iniquo.
Iuppiter at solio ex alto, quo se solet vno
Tollere, percenset fata, & ventura resoluit,
Multum infœlicis miserans incommoda terræ,
Bellaq;, fortunasq; virûm, casuraq; rerum
Imperia, & prædas, adapertaq; limina morti:
In primis ignota noui contagia morbi:
Morbi, qui humana nulla mansuescat opis vi.
Assensere Dei reliqui: concussus Olympus
Intremuit, tactusq; nouis defluxibus æther.
Paulatim aerij tractus, & inania lata
Accepere luem, vacuasq; insuetus in auras
Marcor ijt, cælumq; tulit contagia in omne.
Siue quòd ardenti tot concurrentibus astris
Cum Sole, è pelago multos terraq; vapores
Traxerit ignea vis, qui misti tenuibus auris
Correptiq; nouo vitio, contagia visu
Perrara attulerint: aliud siue æthere ab alto
Demissum late aerias corruperit oras.
Quanq; animi haud fallor, quid agat, quòue ordine cælum
Dicere, & in cunctis certas perquirere causas
Difficile esse: adeò interdum per tempora longa
Effectus trahit, interdum (quod fallere possit)
Miscentur fors, & varij per singula casus.
Nunc age non id te lateat, super omnia miram
Naturam, & longe variam contagibus esse.
Solis nam sæpe arboribus fit noxius aer,
Et tenerum germen, florumq; infecit honorem:

Interdum

Interdum segetem, & sata læta, anniq; labores
Corripuit, scabraq; vssit rubigine culmos,
Et vitiata parens produxit semina tellus.
Interdum pœnas animalia sola dedere,
Aut multa, aut certa ex ipsis. memini ipse malignam
Luxuriem vidisse anni, multoq; madentem
Autumnum perflatum Austro, quo protinus omne
Caprigenum pecus è cunctis animantibus vnum
Corruit. à stabulis latas ad pabula pastor
Ducebat: tum fortè, alta securus in vmbra
Dum caneret, tenuiq; gregem mulceret auena,
Ecce aliquam tussis subito irrequieta tenebat,
Nec longe via mortis erat: nanq; acta repente
Circùm præcipiti lapsu, reuomensq; supremam
Ore animam, socias inter moribunda cadebat.
Vere autem (dictu mirum) atq; æstate sequenti
Infirmas pecudes, balantumq; horrida vulgus
Pestis febre mala miserum penè abstulit omne.
Vsque adeo varia affecti sunt semina cœli,
Et varia rerum species, numerusq; vicissim
Inter mota subest, interq; mouentia certus.
Nonne vides, quamuis oculi sint pectore anhelo
Expositi mollesq; magis, non attamen ipsos
Carpere tabem oculos, sed sese immergere in imum
Pulmonem? & pomis quanquam sit mollior vua,
Non tamen iis vitiatur, at ipsa liuet ab vua.
Nempe alibi vires, alibi sua pabula desunt:
Ast alibi mora certa, nec ipsa foramina multum
Non faciunt, hinc densa nimis, nimis inde soluta.
Ergo contagum quoniam natura genusq;
Tam varium est, & multa modis sunt semina miris,
Contemplator & hanc, cuius cœlestis origo est:
Quæ, sicut desueta, ita mira erupit in auras.
Illa quidem non muta maris, turbamq; natantum,
Non volucres, non bruta altis errantia syluis,
Non armenta boum, pecudésue, armentáue equorum
Infecit, sed mente vigens ex omnibus vnum
Humanum genus, & nostros est pasta sub artus.
Porrò homine è toto, quod in ipso sanguine crassum
Et sordens lentore foret, fœdissima primum
Corripuit, sese pascens vligine pingui.
Tali se morbus ratione & sanguis habebant.
Nunc ego te affectus omnes, & signa docebo
Contagis miseræ: atq; vtinam concedere tantum
Musa queat, tantumq; velit defendere Apollo,
Tempora qui longa euoluit, cui carmina curæ,

Hac

Hæc multas monumenta dies vt nostra supersint.
Fortè etenim nostros olim legisse nepotes,
Et signa, & faciem pestis nouisse iuuabit.
Nanq; iterum, cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, cum nocte atra sopita iacebit
Interitu data: mox iterum post secula longa
Illa eadem exurget, cælumq; aurasq; reuiset,
Atq; iterum ventura illam mirabitur ætas.
In primis mirum illud erat, quod labe recepta,
Sæpe tamen quater ipsa suum compleuerat orbem
Luna prius, quàm signa satis manifesta darentur.
Scilicet extemplo non sese prodit aperte,
Vt semel est excepta intus, sed tempore certo
Delitet, & sensim vires per pabula captat.
Interea tamen insolito torpore grauati,
Sponteq; languentes animis & munera obibant
Aegrius, & toto segnes se corpore agebant.
Ille etiam suus ex oculis vigor, & suus ore
Deiectus color haud læta de fronte cadebat.
Paulatim caries fœdis enata pudendis
Hinc atq; hinc inuicta locos, aut inguen edebat.
Tum manifesta magis vitij se prodere signa.
Nam, simulac puræ fugiens lux alma diei
Cesserat, & noctis tristes induxerat vmbras,
Innatusq; calor noctu petere intima suetus
Liquerat extremum corpus, nec membra fouebat
Obsita mole pigra humorum, tum vellier artus,
Brachiaq;, scapulæq;, graui, suræq; dolore.
Quippe, vbi per cunctas ierant contagia venas,
Humoresq; ipsos, & nutrimenta futura
Polluerant, Natura malum secernere sueta
Infectam partem pellebat corpore ab omni
Exterius: verum crasso quia corpore tarda
Hęc erat, & lentore tenax, multa inter eundum
Hærebat membris exanguibus, atq; lacertis.
Inde graues dabat articulis extenta dolores.
Parte tamen leuiore, magisq; erumpere nata,
Summa cutis pulsa, & membrorum extrema petebat.
Protinus informes totum per corpus achores
Rumpebant, faciemq; horrendam, & pectora fœde
Turpabant: species morbi noua: pustula summæ
Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui:
Tempore quæ multo non post adaperta dehiscens,
Mucosa multum sanie, taboq; fluebat.
Quinetiam erodens alte, & se funditus abdens
Corpora pascebat miserè: nam sępius ipsi

Carne

Carne sua exutos artus, squallentiaq; ossa
Vidimus, & fœdo rosa ora dehiscere hiatu,
Ora, atq; exiles reddentia guttura voces.
Vt sæpe aut cerasis, aut Phyllidis arbore tristi
Vidisti pinguem ex vdis manere liquorem
Corticibus, mox in lentum durescere gummi.
Haud secus hac sub labe solet per corpora mucor
Diffluere: hinc demum in turpem concrescere callum.
Vnde aliquis ver ætatis, pulchramq; iuuentam
Suspirans, & membra oculis deformia toruis
Prospiciens, fœdosq; artus, turgentiaq; ora,
Sæpe Deos, sæpe astra miser crudelia dixit.
Interea dulces somnos, noctisq; soporem
Omnia per terras animalia fessa trahebant:
Illis nulla quies aderat, sapor omnis in auras
Fugerat: ijs oriens ingrata Aurora rubebat:
Iis inimica dies, inimicaq; noctis imago.
Nulla Ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,
Non Vrbis, non ruris opes, non vlla voluptas,
Quamuis sæpe amnes nitidos, iucundaq; tempe,
Et placidas summis quæsissent montibus auras.
Dijs etiam sparsæq; preces, incensaque templis
Thura, & diuitibus decorata altaria donis:
Dij nullas audire preces, donis ue moueri.
Ipse ego Cœnomanum memini, quà pinguia diues
Pascua Sebina præterfluit Ollius vnda,
Vidisse insignem IVVENEM, *quo clarior alter*
Non fuit, Ausonia nec fortunatior omni:
Vix pubescentis florebat vere iuuentæ,
Diuitijs, proauisq; potens; & corpore pulchro:
Cui studia aut pernicis equi compescere cursum,
Aut galeam induere, & pictis splendescere in armis,
Aut iuuenile graui corpus durare palæstra,
Venatuq; feras agere, & præuertere ceruos:
Illum omnes Olliq; Deæ, Eridaniq; puellæ
Optarunt, nemorumq; Deæ, rurisq; puellæ:
Omnes optatos suspirauere hymenæos.
Forsan & vltores superos neglecta vocauit
Non nequicquam aliqua, & votis pia numina mouit.
Nam nimium fidentem animis, nec tanta timentem
Inuasit miserum labes, qua sæuior vsquam
Nulla fuit, nulla vnquam alijs spectabitur annis.
Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperijt, vis illa animi: tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte

Grandia turgebant fœdis abscessibus ossa.
Vlcera (proh diuûm pietatem) informia pulchros
Pascebant oculos, & diæ lucis amorem,
Pascebantq; acri corrosas vulnere nares.
Quo tandem infelix fato, post tempore paruo
Aetheris inuisas auras, lucemq; reliquit.
Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt.
Illum omnes Olliq; Deæ, Eridaniq; puellæ
Fleuerunt, nemorumq; Deæ, rurisq; puellæ:
Sebinusq; alto gemitum lacus edidit amne.
Ergo hanc per miseras terras Saturnus agebat
Pestem atrox, nec sæua minus crudelis & ipse
Miscebat Mauors, coniunctaq; fata ferebat.
Quippe lue hac nascente putem simul omnia diras
Eumenidas cecinisse fera & crudelia nobis.
Tartareos etiam barathro dira omnia ab imo
Exciuisse lacus, Stygiaq; ab sede laborem,
Pestemq;, horribilemq; famem, bellumq;, necemq;.
Dij patrij, quorum Ausonia est sub numine, tuq;
Tu Latij Saturne pater, quid gens tua tantum
Est merita? an quicquam superest diriq; grauisq;,
Quod sit inexhaustum nobis? ecquod genus vsquam
Auersum vsque adeo cœlum tulit? ipsa labores
Parthenope dic prima tuos, dic funera regum,
Et spolia, & prędas, captiuaq; colla tuorum.
An stragem infandam memorem, sparsumq; cruorem
Gallorumq;, Italûmq; pari discrimine, quum iam
Sanguineum, & defuncta virûm, defunctaq; equorum
Corpora voluentem, cristasq; atq; arma trahentem
Eridanus pater acciperet rapido agmine Tarrum?
Te quoq; spumantem, & nostrorum cæde tumentem
Abdua, non multo post tempore, te pater idem
Eridanus gremio infœlix suscepit, & altùm
Indoluit tecum, & fluuio solatus amico est.
Ausonia infœlix, en quò discordia priscam
Virtutem, & mundi imperium perduxit auitum.
Angulus anne tui est aliquis, qui barbara non sit
Seruitia, & prædas, & tristia funera passus?
Dicite vos, nullos soliti sentire tumultus,
Vitiferi colles, quà flumine pulcher amœno
Erethenus fluit, & plenis lapsurus in ęquor
Cornibus, Euganeis properat se iungere lymphis.
O patria, ô longùm fœlix, longumq; quieta
Ante alias, patria ô diuûm sanctissima tellus,
Diues opum, fœcunda viris, lætissima campis
Vberibus, rapidoq; Athesi, & Benacide lympha,

Aerumnas

Aerumnas memorare tuas, summamq; malorum
Quis queat, & dictis nostros æquare dolores,
Et turpes ignominias, & barbara iussa?
Abde caput Benace, tuo & te conde sub amne,
Victrices nec iam Deus interlabere Lauros.
En etiam, ceu nos agerent crudelia nulla,
Nec lachrymæ, planctusue forent, en dura tot inter,
Spes Latij: spes & studiorum, & Palladis illa
Occidit: ereptum Musarum è dulcibus vlnis
Te miserum ante diem crudeli funere MARCE
ANTONI, ætatis primo sub flore cadentem
Vidimus extrema positum Benacide ripa,
Quam media inter saxa sonans Sarca abluit vnda.
Te ripæ fleuere Athesis, te voce vocare
Auditæ per noctem vmbræ, manesq; Catulli,
Et patrios mulcere noua dulcedine lucos.
Tempestate illa Ausoniam Rex Gallus opimam
Vertebat bello, & Ligurem ditione premebat.
Parte alia, Cæsar ferro superabat & igni
Euganeos, placidumq; Silim, Carnumq; rebellem:
Et totum luctus Latium, mærorq; tenebat.

LIBER II.

NVNC age, quæ vitæ ratio, quæ cura adhibenda
Perniciem aduersus tantam, quid tempore quoque
Conueniat (nostri quæ pars est altera cœpti)
Expediam, & miranda hominum comperta docebo.
Quippe noua quum re attoniti, multa irrita primùm
Tentassent, tamen angustis solertia maior
In rebus, crescensq; vsu experientia longo
Euicere: datumq; homini protendere longè
Auxilia, & certis pestem compescere vinclis,
Victorem & sese claras attollere in auras.
Credo equidem & quædam nobis diuinitus esse
Inuenta, ignaros fatis ducentibus ipsis.
Nam, quanquam fera tempestas, & iniqua fuerunt
Sydera, non tamen omnino præsentia diuûm
Abfuit à nobis, placidi & clementia cœli.
Si morbum insolitum, si dura & tristia bella
Vidimus, & sparsos dominorum cæde penates,
Oppidaq;, incensasq; Vrbes, subuersaq; regna,
Et templa, & raptis temerata altaria sacris:
Flumina deiectas si perrumpentia ripas
Euertêre sata, & medijs nemora eruta in vndis,
Et pecora, & domini, correptaq; rura natarunt:

Obsedit-

Obseditq́, inimica ipsas penuria terras:
Hæc eadem tamen, hæc ætas (quod fata negarunt
Antiquis) totum potuit sulcare carinis
Id pelagi, immensum quod circuit Amphitrite.
Nec visum satis extremo ex Atlante repostos
Hesperidum penetrare sinus, Prassumq́, sub Arcto
Inspectare alia, præruptaq́, littora Rhapti,
Atq; Arabo aduehere, & Carmano ex æquore merces,
Auroræ sed itum in populos Titanidis vsque est
Supra Indum, Gangemq́, supra, quà terminus olim
Catygare noti orbis erat: superata Cyambe,
Et dites ebeno, & fœlices macere sylua.
Deniq; & à nostro diuersum gentibus orbem,
Diuersum cœlo, & clarum maioribus astris
Remigio audaci attigimus ducentibus & Dijs.
Vidimus & vatem egregium, cui pulchra canenti
Parthenope, placidusq́ue cauo Sebethus ab antro
Plauserunt, vmbræq́ue sacri manesq́ue Maronis,
Qui magnos stellarum orbes cantauit, & hortos
Hesperidum, cœliq́ue omnes variabilis oras.
Te vero vt taceam, atque alios, quos fama futura
Post mutos cineres, quos & venientia secla
Antiquis conferre volent, at BEMBE *tacendus*
Inter dona Deûm nobis data non erit vnquam
Magnanimus LEO, *quo Latium, quo maxima Roma*
Attollit caput alta, paterq́ue ex aggere Tybris
Assurgit, Romæq́ue fremens gratatur ouanti.
Cuius ab auspicijs iam nunc mala sydera mundo
Cessere, & læto regnat iam Iuppiter orbe,
Puraq́ue pacatum diffundit lumina cœlum.
Vnus, qui ærumnas post tot, longosq́ue labores
Dulcia iam profugas reuocauit ad ocia Musas,
Et leges Latio antiquas, rectumq́ue, piumq́ue
Restituit: qui iusta animo iam concipit arma
Pro re Romana, pro religione Deorum.
Vnde etiam Euphrates, etiam latè ostia Nili,
Et tantum Euxini nomen tremit vnda refusi,
Atque Aegæa suos confugit Doris in Isthmos.
Ergo, alij dum tanta canent, dumq́ue illius acta
Inclyta component, dum fortè accingeris & tu
Condere, & æternis victurum intexere chartis,
Nos, quos fata vocant haud tanta ad munera, lusus
Inceptos, quantum tenuis fert Musa, sequamur.
Principio, quoniam affecti non sanguinis vna
Est ratio, tibi sit morbo spes maior in illo,
Sanguine qui insedit puro: verum, quibus atra

Bile

Bile tument, spissoqúe resultant sanguine venæ,
Maior in ijs labor est, pestisqúe tenacius hæret.
Quare operæpretium est validis atq; acribus vti
Omnibus hos contra, miseris nec parcere membris.
Quinetiam meliora sibi promittere cuncta
Ille potest, qui principijs nouisse sub ipsis
Serpentem tacite valuit per viscera labem.
Nanque, vbi pasta diu, vires per pabula longa
Auxerit, & iam se vitium firmauerit intra,
Heu quanto tibi libertas speranda labore est.
Ergo omnem impendes operam te opponere paruis
Principijs, memoriqúe animo hæc præcepta reconde.
In primis ego non omni te assuescere cœlo
Exhorter: fuge, perpetuo quod flatur ab Austro,
Quod cœno, immundæqúe graue est sudore paludis.
Protenti potius campi mihi liber & agri
Tractus, & apricis placeant in collibus auræ,
Et molles Zephyri, pulsusqúe Aquilonibus aer.
Hîc (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia sunto.
Rumpe moras, agita assiduis venatibus apros
Impiger, assiduis agita venatibus vrsos.
Nec tibi sit labor aerij cursu ardua montis
Vincenti, rapidum in valles deflectere ceruum,
Et longa lustrare altos indagine saltus.
Vidi ego sæpe malum, qui iam sudoribus omne
Finisset, syluisqúe luem liquisset in altis.
Sed nec turpe puta dextram summittere aratro,
Et longum trahere incuruo sub vomere sulcum:
Néue bidente solum, & duras proscindere glebas,
Et valida aëriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere ab radicibus ornum.
Quinetiam, exercere domi quo te quoq; possis,
Paruam mane pilam versa mihi, vespere versa,
Et saltu, & dura potes exudare palæstra.
Vince malum: nec te fallat, quòd desidis oci
Assidue desiderium, lectiqúe sequetur.
[illegible]ecto ne crede, graui ne crede sopori.
[illegible]litur vitium, & placidæ sub imagine pacis
[illegible]ipit, è dulciqúe trahit fomenta quiete.
Necnon interea effugito, quæ tristia mentem
Sollicitant: procul esse iube curasqúe, metumqúe
Pallentem, vltricesqúe iras, omnemqúe Mineruę
Addictum studijs animum, sed carmina, sed te
Delectent iuuenumqúe chori, mixtæqúe puellæ.
Parce tamen Veneri, mollesqúe ante omnia vitæ
Concubitus, nihil est nocuum magis: odit & ipsa

Pulchra

Pulchra Venus, teneræ contagem odere puellæ.
Quod sequitur, victus ratio tibi maxima habenda est.
Nec sit cura tibi, neue obseruantia maior.
Principio, quoscunque amnes, quoscunque paludes,
Quosq́ lacus liquidi pascunt, quosq́ æquora, pisces
Omne genus procul amoueo. sunt, quos tamen vsus
Liberius, quum res cogit, concedere possit.
Omnibus his est alba caro, non dura, tenaxq́,
Quos petra & fluuiorum aduersa marisq́ fatigant.
Tales nant pelago phycides, rutilæq́ per vndas
Auratæ, gobijq́, & amantes saxea percæ.
Talis dulcifluûm fluuiorum scarus ad ora
Solus saxa inter depastas ruminat herbas.
Sed neq;, quæ stagnis volucres, quæq́ amnibus altis
Degere amant, liquidisq́ cibum perquirere in vndis,
Laudarim: tibi pinguis anas, tibi crudior anser
Vitetur, potiusq́ vigil Capitolia seruet:
Viteturq́ graui coturnix tarda sagina.
Tu teneros lactes, tu pandæ abdomina porcæ,
Porcæ heu terga fuge, & lumbis ne vescere aprinis,
Venatu quamuis toties confeceris apros.
Quin neq; te crudus cucumis, non tubera captent,
Neue famem cinara, bulbisue salacibus exple.
Non placeat mihi lactis amor, non vsus aceti,
Non fumosa mero spumantia pocula Baccho,
Qualia Cyrnæi colles, campiq́ Falerni,
Et Pucinus ager mittunt: aut qualia nostris
Rhetica dat paruo de collibus vua racemo.
Nempe Sabina magis placeant, dilutaq́ tellus
Quæ tulit, & multo domuerunt Naiades amne.
At, tibi si ex horto victus, mensæq́ Deorum
Sunt animo, atq; olerum simplex & inempta voluptas,
Non mentæ virides, non læta sisymbria desunt,
Intybaq́, & toto florentes frigore sonchi,
Et sia fontanis semper gaudentia riuis,
Et thymbræ suaues, & odoriferæ calaminthæ:
Læta meliphylla, & riguo buglossus ab horto
Carpantur, plenisq́ ferax erucula palmis,
Atq; olus, atq; rumex, & salsi gramina crithmi.
Ipsa lupum dumeta ferent: hinc collige primos
Asparagos, albæ asparagos hinc collige vitis,
Quum nondum explicuit ramos, vmbracula nondum
Texuit, & virides iussit pendere corymbos.
Singula sed longum est, nec percensere necesse,
Iamq́ aliud vocor ad munus, iuuat in noua Musas
Naturæ nemora Aonijs deducere ab vmbris:

Vnde mihi si non è lauro intexere fronti
Serta volent, tantaq; caput cinxisse corona,
At saltem obseruata hominum tot millia, dignum
Censuerint querna redimiri tempora fronde.
Vere nouo, si quem morbus tenet, aut & in ipso
Autumno, si firma ætas, si sanguis abundat,
Regalem, mediamúe lacerti incidere venam
Profuerit, atq; extra fœdatum haurire cruorem.
Præterea, quocunq; habeat te tempore pestis,
Corruptum humorem, & contagem educere turpem
Ne pigeat, faciliq; luem deponere ab aluo:
Ante tamen ducenda para: concreta resolue,
Et crassa attenua, & lentore tenacia frange.
Ergo Coryciumq; thymum sit cura, thymumq;
Pamphylium, thymbræ similis qui durior exit,
Prima tibi coxisse, lupiq; volubile gramen,
Fœniculumq;, apiumq;, & amari germina capni.
His polyporum hirtos imitata filicula cirros
Additur, & Lymphis tangi renuens adiantus:
His sterile asplenum, his pictam phyllitida iunge:
Quorum vbi decoctum permultis ante diebus
Ebiberis, crudumq; humorem incoxeris omnem,
Tum scilla medicare acri, & colocynthide amara,
Helleboroq; graui, necnon quæ in littore surgens,
Quà ludit maris vnda, ter euariat a colorem,
Ter flores mutata die rem nomine signat,
Herba potens radice, suum cui zinziber adde:
Adde etiam anguineum cucumin, Nabathæaq; thura,
Myrrhamq;, bdelenq;, hammoniaciq; liquorem,
Et lachrymam panaceam, & dulci colchica bulbo.
His actis, si fortè tibi frigentia corda
Et molles animi fuerint, nec acerba placebit
In primis tentare, breuiq; extinguere pestem,
Sed placidis agere, & per tempora lenibus vti,
Tum superest tibi cura animum ad fomenta relicta
Vertere, contagisq; ad tenuia semina cacæ,
Illa quidem consueta modis inserpere miris.
Profuerint igitur, quæq; exiccantia, quæq;
Marcori resinosa solent obsistere putri.
Tales sunt myrrhæ lachrymæ, sunt talia thura,
Cedrusq;, aspalathusq;, immortalisq; cupressus,
Et bene cum calamo spirans redolente cyperus.
Ergo nec desint casiæ, nec desit amomum,
Marcérue, agalocumúe tibi, nec cinnama odora.
Est etiam in pratis illud, iuxtaq; paludes
Scordior, omnigenis quod tantum obstare venenis,

Contagiq; solet, paruo quærenda labore
Herba tibi: viret ipsa comis imitata chamædrym,
Flore rubens, referensq; alli cum voce saporem.
Aurora nascente huius frondemq; comantem
Radicesq; coque, atque haustu te prolue largo.
Sed neque carminibus neglecta silebere nostris
Hesperidum decus, & Medarum gloria citre
Syluarum: si fortè sacris cantata poetis
Parte quoque hac medicam non dedignabere Musam
Sic tibi sit semper viridis coma, semper opaca,
Semper flore nouo redolens: sic semper honesta
Per viridem pomis syluam pendentibus aureis.
Ergo, vbi nitendum est cæcis te opponere morbi
Seminibus, vi mira arbor citnereia præstat.
Quippe illam Citherea, suum dum plorat Adonim,
Munere donauit multo, & virtutibus auxit.
Quorundam inuentum est, vitrei intra concaua vasis,
Cui collum oblongum est venter turgescit in orbem,
Aut hederæ folia, aut Ida mittente maniplos
Dictamni, Illyricamue irim, Rhamnive nigrantem
Radicem, aut inulas coquere: in sublime solutus
Effertur vapor, & tenuis vacua omnia complet:
Ast, vbi frigenti occursauit ab aëre vitro,
Cogitur, & rorem liquidus densatur in vdum,
Decurritq; vagis per aperta canalia riuis.
Destillantis aquæ cyathum sub lumina prima
Luciferi potare iubent, stratisq; parare
Sudorem: nec certe ab re: vis vtilis olli est
Relliquias morbi tenues dispergere in auras.
Interea, si membra dolor conuulsa malignus
Torqueat, æsypo propera lenire dolorem,
Mastichinoq; oleo: lentum quibus anseris vnguen,
Emulsumq; potes lini de semine mucum,
Narcissumq;, inulamq;, liquentiaq; addere mella,
Coryciumq; crocum & vilem componere amurcam.
At, fauces atq; ora malus si eroserit herpes,
Tange nitro, & viridi medicata ærugine lympha
Semina inure mala, & serpentem interfice pestem.
Verum ipsos ope non alia consumere achores,
Vrentum quàm vi, poteris, quibus addere debes
Pingue aliquid, quod secum intus siccantia portet.
Hæc eadem, & miseros artus si qua vlcera pascunt,
Tollere, concretosq; valebunt soluere callos.
Si vero aut hæc nequicquam tentasse videbis,
Aut vires animiq; valent ad fortia quæq;,
Nec differre cupis, quin te committere acerbis

Festines,

Festines, diramq́ breui consumere pestem,
Hinc alia inuenta expediam, quæ tristia quanto
Sunt magis, hoc tanto citius finire labores
Aerumnasq́ mali poterunt: quippe effera labes
Inter prima tenax, & multo fomite viuax
Nedum se haud vinci placidis & mitibus, at nec
Tractari sinit, & mansuescere dura repugnat.
Sunt igitur styracem in primis qui, cinnabarimq́,
Et minium, & stymmi agglomerant, & thura minuta,
Quorum suffitu pertingunt corpus acerbo,
Absumuntq́ luem miseram, & contagia dira.
At vero & partim durum est medicamen & acre,
Partim etiam fallax, quo faucibus angit in ipsis
Spiritus, eluctansq́ animam vix continet ægram.
Quo circa totum ad corpus nemo audeat vti
Iudice me: certis fortasse erit vtile membris,
Quæ Papulæ informes, Chironiaq́ vlcera pascunt.
Argento melius persoluunt omnia viuo
Pars maior: miranda etenim vis insita in illo est:
Siue quòd id natum est subitò frigusq́ caloremq́
Excipere, vnde in se nostrum citò contrahit ignem,
Quodq́ est condensum, humores dissoluit, agitq́
Fortius, vt candens ferrum flamma acrius vrit:
Siue acres, vnde id constat compagine mira,
Particulæ nexuq́ suo vinclisq́ solutæ
Introrsum, vt potuere seorsum in corpora ferri,
Colliquant concreta, & semina pestis inurunt.
Siue aliam vim fata illi, & natura dedere:
Cuius & inuentum medicamen munere Diuûm
Digressus referam. quis enim admiranda Deorum
Munera prætereat? Syriænam fortè sub altis
Vallibus, vmbrosi nemora inter glauca salicti,
Callirhoë qua fonte sonans decurrit amœno,
Fama est cultorem Dijs sacri agrestibus horti,
Cultorem nemorum, sectatoremq́ ferarum,
Ilcea labe grauem tanta, dum molle cyperum,
Et casiam, & syluam late fragrantis amomi
Irrigat, hæc orasse Deos, & talia fatum.
Dij, quos ipse diu colui, tuq́ optima tristes
Callirhoë, quæ sancta soles depellere morbos,
Cui nuper ramosa ferens ego cornua cerui
Aëria victor fixi capita horrida quercu:
Dij mihi crudelem misero si tollere pestem
Hanc dabitis, quæ me afflictat noctesq́ diesq́,
Ipse ego purpureas, ipse albas veris & horti
Primitias, vobis violas, ego lilia vobis

Alba legam, primasq́; rosas, primosq́; hiacynthos,
Vestraq́; odoratis onerabo altaria sertis.
Gramen erat iuxtà viridans, Sic fatus, vt æstu
Fessus erat, viridi desedit graminis herba.
Hic Dea, vicino quæ sese fonte lauabat,
Callirhoë liquido ex antro per lubrica musco
Saxa fluens, iuueni dulci blandita susurro,
Lethæum immisit somnum, sparsitq́; sopore
Graminea in ripa, & salicum nemus inter opacum:
Atque illi visa est sacro se flumine tollens
In somnis coràm esse, pia & sic voce locuta.
Ilceu in extremo Dijs tandem audite labore
Cura mei, tibi nulla salus, quacunq; videt Sol,
Speranda est terram magnam super. hoc tibi pœnæ
Dat Triuia, & precibus Triuiæ exoratus Apollo,
Ob sacrum iaculo percussum ad flumina ceruum,
Et nostris affixa tibi capita horrida truncis.
Nam, postquam illa feram exanimem per gramina vidit
Abscisso capite, & sacro sparsa arua cruore,
Omnibus ingemuit syluis, dirumq́; precata est
Authori. oranti Latous tanta sorori
Affuit, & pestem misero immisere nefandam
Durus vterque tibi: quin &, quacunq; videt Sol,
Interdixit opem: quare tellure sub ima,
Si qua salus superest, cæca sub nocte petenda est.
Est specus arboribus tectum, atq; horrore verendum
Vicina sub rupe, Iouis quà plurima sylua
Accubat, & raucum reddit coma cedria murmur.
Huc, vbi se primis aurora emittet ab vndis,
Ire para, & nigrantem ipsis in faucibus agnam
Mactato supplex, atque Ops tibi maxima, dic, hanc,
Dic, ferio. nigram tum Noctem, vmbrasq́; silentes,
Vmbrarumq́; Deos, ignotaq́; numina Nymphas
Et Thia Venerare, atræ & nidore Cupressi.
Hic tibi narranti causam, auxiliumq́; vocanti
Haud aberit Dea, quæ cæca in penetralia terræ
Deducat te sancta, & opem tibi sedula præstet.
Surge age, nec vani speciem tibi concipe somni.
Illa ego sum, quæ culta vago per pinguia fonte
Dilabor, Dea vicinis tibi cognita ab vndis.
Sic ait, & se cæruleo cita condidit amne,
Illc autem, vt placidus cessit sopor, omina lætus
Accipit, & Nympham precibus veneratur amicam.
O sequor, ò quocunque vocas pulcherrima fontis
Vicini Dea Callirhoë. Tum, postera primum
Exurgens aurora, suos vbi protulit ortus,

Monstratum

Monstratum Iouis in sylua sub rupibus altis
Antrum ingens petit, & nigrantem tergora primo
Vestibulo sistit pecudem, magnaeq; trementem
Mactat Opi: tibiq;, inquit, ego hanc Ops maxima macto.
Tum Noctem, Noctisq; Deas, ignota precatur
Numina. iamq; simul Thian, atramq; Cupressum
Vrebat, quum vox terrae reuoluta cauernis
Longe audita sacras Nympharum perculit aures:
Nympharum, quibus aera solo sunt condita cura.
Extemplo commotae omnes, ac coepta reponunt,
Sulphureos forte vt latices, & flumina viui
Argenti, mox, vnde nitens concresceret aurum,
Tractabāt, gelidoq; prementes fonte coquebant.
Centum ignis spissi radios, centum aetheris vsti,
Bis centum concretorum terraeq; marisq;,
Miscuerant, nostros fugientia semina visus.
At Lipare, Lipare, argenti cui semina & auri
Cura data, & sacrum flammis adolere bitumen,
Continuò obscura latebrosa per auia terrae
Ilcea adit, firmansq; animum sic incipit ipsa.
Ilceu (namque tuum nec nomen, nec mihi labes
Ignota est, nec, quid venias) iam corde timorem
Exsue, nequidquam non te huc carissima mittit
Callyrhoë: tibi parta salus tellure sub ima est.
Tolle animos, & me per opaca silentia terrae
Insequere: ipsa adero, & praesenti numine ducam.
Sic ait, & se antro gradiens praemittit opaco.
Ille subit, magnos terrae miratus hiatus,
Squallentesq; situ aeterno, & sine lumine vastas
Speluncas, terramq; meantia flumina subter.
Tum Lipare: hoc quodcunque patet, quam maxima terra est:
Hunc totum sine luce globum, loca subdita nocti
Dij habitant: imas retinet Proserpina sedes,
Flumina supremas, quae sacris concita ab antris
In mare per latas abeunt resonantia terras.
In medio dites Nymphae, genera vnde metalli,
Aerisq;, argentiq;, auriq; nitentis origo:
Quarum ego nunc ad te miserans ipsa vna sororum
Aduenio, illa ego, quae venas per montis hiantes,
Callirhoae haud ignota tuae, fumantia mitto
Sulphura. sic ibant terra & caligine tecti.
Iamq; exaudiri crepitantes sulphure flammae,
Conclusiq; ignes, stridentiaq; aera caminis.
Haec regio est late, varijs vbi foeta metallis,
Virgo ait, est tellus: quorum vos tanta cupido
Exercet, superas coeli qui cernitis auras.

Hæc loca mille Deę cæcis habitamus in antris,
Nocte Dea & Tellure satæ, quis munera mille,
Mille artes. studium est alijs deducere riuos,
Scintillas alijs rimari, & sparsa per omnem
Semina tellurem flammarum, ignisq́; corusci.
Materiam miscent aliæ, massamq́; coërcent
Obicibus, multa & gelidarum inspergine aquarum.
Non procul eruptis fumantia tecta caminis
Aetnæi Cyclopes habent, versantq́; coquuntq;
Vulcano stridente, atque æra sonantia cudunt.
Læua hæc abstrusum per iter via ducit ad illos.
Dextera sed sacri fluuij te sistet ad vndam,
Argento fluitantem vndam, viuoq́; metallo,
Vnde salus speranda. & iam aurea tecta subibant,
Rorantesq́; domos spodijs, fuligineq́; atra
Speluncas varie obductas, & sulphure glauco.
Iamq́; lacus late vndantes, liquidoq́; fluentes
Argento iuxta astabant, ripasq́; tenebant.
Hic tibi tantorum requies inuenta laborum,
Subsequitur Lipare, postquam ter flumine viuo
Perfusus, sacra vitium omne reliqueris vnda.
Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, iuuenem toto ter corpore lustrat
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemq́; sub amne relictam.
Ergo age, quum primum cœli te purior aer
Accipiet, nitidamq́; diem, Solemq́; videbis,
Sacra para, & castam supplex venerare Dianam,
Indigenasq́; Deos, & numina fontis amici.
Sic virgo, & iuuenem tanto pro munere grates
Soluentem è nocte ætherias educit in oras,
Dimittitq́; alacrem, atque optata in lumina reddit.
Accepit noua fama fidem, populosq́; per omnes
Prodijt haud fallax medicamen: cœptaq́; primum
Misceri argento fluitanti axungia porcæ.
Mox etiam Oriciæ simul adiuncta est terebinthi,
Et laricis resina aeriæ. sunt, qui vnguen equinum
Vrsinum ve adhibent, bdelæ, cedriq́; liquorem.
Nonnulli & myrrhæ guttas, & mascula thura
Adijciunt, miniumq́; rubens, & sulphura viua.
Haud vero mihi displiceat, componere si quem
Trita melampodia, atque arentem iuuerit irim,
Galbanaq́;, & lasser graue olens, oleumq́; salubre
Lentisci, atque oleum haud experti sulphuris ignem.
His igitur totum oblinere, atq; obducere corpus

Ne

Ne obscœnum, ne turpe puta: per talia morbus
Tollitur, & nihil esse potest obscœnius ipso.
Parce tamen capiti, & præcordia mollia vita.
Tum super & vittas astringe, & stuppea necte
Vellera: dein stratis tegmento imponere multo,
Dum sudes, fœdæq; fluant per corpora guttæ.
Hæc tibi bis quinis satis est iterasse diebus.
Durum erit: at, quicquid poscat res ipsa, ferendum est.
Aude animis. tibi certa salus stans limine in ipso,
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per ora,
Et largum ante pedes tabi mirabere flumen.
Ora tamen fœda erodent vlcuscula: quæ tu
Lacte foue, & cocto cytini, viridisq; ligustri.
Tempore non alio generosi pocula Bacchi
Amuerim sumenda tibi, purumq; Falernum,
Et Chia, & pateris spumantia Rhetica largis.
Sed iam age vicina victor gratare saluti:
Vltima adest tibi cura, eadem & placidissima, corpus
Abluere, & lustrare artus, ac membra piare
Stœchade, amaracinisq; comis, & rore marino,
Verbenaq; sacra, & bene olentibus heracleis.

LIBER III.

SED iam me nemora alterius fœlicia mundi,
Externiq; vocant saltus: longe assonat æquor
Herculeas vltra metas, & littora longe
Applaudit semota. mihi nunc magna Deorum
Munera, & ignoto deuecta ex orbe canenda,
Sancta arbos, quæ sola modum, requiemq; dolori,
Et finem dedit ærumnis. age diua beatum
Vraniç venerare nemus, crinesq; reuinctam
Fronde noua, iuuet in medica procedere palla
Per Latium, & sanctos populis ostendere ramos:
Et iuuet haud vnquam nostrorum ætate parentum
Visa prius, nullius vnquam memorata referre.
Vnde aliquis forsan nouitatis imagine mira
Captus, & heroas, & grandia dicere facta
Assuetus, canat auspicijs maioribus ausas
Oceani intacti tentare pericula puppes.
Nec non & terras varias, & flumina, & vrbes,
Et varias memoret gentes, & monstra reperta:
Dimensasque plagas, altoque orientia cælo
Sydera, & insignem stellis maioribus Arcton.
Nec taceat noua bella, omnemque illata per orbem

Signa nouum, & positas leges, & nomina nostra.
Et canat (auditum quod vix venientia credant
Sacula) quodcunque Oceani complectitur aequor
Ingens, omne, vna obitum mensumq́, carina.
Fœlix cui tantum dederit Deus. at mihi vires
Arboris vnius satis est, vsumq́, referre:
Et quo inuenta modo fuerit, nostrasq́, sub auras
Aduena per tantum pelagi peruenerit aequor.
Oceano in magno, ardenti sub sydere Cancri,
Sol vbi se nobis media iam nocte recondit,
Hac ignota tenus, tractu iacet insula longo:
Hispanam gens inuentrix cognomine dixit:
Auri terra ferax: sed longe ditior vna
Arbore, voce vocant patrij sermonis Hyacum.
Ipsa teres, ingensq́, ingentem vertice ab alto
Diffundit semper viridem, semperq́, comantem
Arbuteis syluam folijs: nux parua, sed acris
Dependet ramis, & plurima frondibus heret.
Materia indomita est, duro & penè amula ferro
Robora, quae resinam sudant incensa tenacem.
Dissectę color haud simplex. in cortice lauri
Exteriore viret leuor, pars altera pallet
Buxea: at interior nigro suffusca colore est,
Inglandemq́, ebenumq́, inter. quod si inde ruberet,
Iam poterat varijs aequare coloribus irim.
Hanc gens illa colit, studioq́, educere multo
Nititur: hac late colles campiq́, patentes,
Hac omnis vestitur ager: nec sanctius illis
Est quicquam, aut potiore vsu: quippe omnis in illa
Spes iacet hanc contra pestem, quae cœlitus illic
Perpetua est. validos abiecto cortice ramos
Multa vi tundunt, aut in segmenta minuta
Elimant, puroq́, scobes in fonte reponunt,
Dum bibulas noctemq́, diemq́, emaceret humor.
Inde coquunt: nec non illos ea cura fatigat,
Vulcano ne fortè furens erumpat aquae vis,
Et superundantem spumam proiectet in ignes.
Spuma quippe linunt, si quicquam è corpore toto
Abscedit, si quicquam aegros depascitur artus.
Dimidia absumpta, superest quodcunque, reponunt,
Diuini laticis. quin & segmenta relicta
Rursus, vt ante, coquunt, addentes suaue liquens mel.
Scilicet hunc vnum mensis accedere potum
Et lex ipsa iubet gentis, mandatq́, sacerdos.
Seruatum at laticem, & decocti pocula primi
Bina die quaq; assumunt, quum surgit ab ortu

Lucifer,

Lucifer, & sero egreditur quum Vesper olympo.
Nec prius absistunt potu, quàm menstrua cursum
Luna suum, & totum peragrans perfecerit orbem,
Fraternasq́ iterum conuenerit æmula bigas.
Interea cæcis sese penetralibus abdunt,
Quô neque vis venti, non halitus aëris vllus
Insinuet sese, & gelidis afflatibus obsit.
Quid mirandum æquè memorem super omnia victum
Quàm tenuem, quàm magna sibi ieiunia poscant?
Quippe solet satis esse, ipsum dum corpus alatur:
Dum superet vita, & tantum ne membra fatiscant.
Ne tamen ab ne tanta time, sacer ilicet haustus
Ille modo ambrosiæ, vires reficitq́ fouetq́,
Inq́ occulta gerit ieiunis pabula membris.
Nectare ab epoto binas, non amplius, horas
Imponunt sese stratis, medicamen vt intro
Largè eat, & calido sudorem è corpore ducat.
Interea vacuas pestis vanescit in auras:
Et (dictu mirum) apparet iam pustula nulla:
Iamq́ nomæ cessere omnes, iam fortia liquit
Membra dolor, primoq́ redit cum flore iuuenta:
Et iam Luna suum remeans noua circuit orbem.
Quis Deus hos illis populis monstrauerit vsus:
Qui demum & nobis casus, aut fata tulere
Hos ipsos: vnde & sacræ data copia syluæ,
Nunc referam. Missæ quæsitum abscondita Nerei
Aequora, in occasum, Solisq́ cubilia, pinus
Littoribus longe patrijs, Calpeq́ relictis
Ibant Oceano in magno, pontumq́ secabant,
Ignaraq́ue viæ, & longis erroribus actæ.
Quas circum innumeræ properantes gurgite ab omni
Ignoti noua monstra maris Nereides vdæ
Adnabant, celsas miratæ currere puppes,
Salsa super pictis volitantes æquora velis.
Nox erat, & puro fulgebat ab æthere Luna,
Lumina diffundens tremuli per marmora ponti,
Magnanimus quum tanta heros ad munera fatis
Delectus, dux errantis per cærula classis;
Luna, ait, ô pelagi cui regna hæc humida parent,
Quæ bis ab aurata curuasti cornua fronte,
Curua bis explesti, nobis errantibus ex quo
Non vlla apparet tellus, da littora tandem
Aspicere, & dudum speratos tangere portus,
Noctis honos, cœliq́ue decus Latonia virgo.
Audijt orantem Phœbe, delapsaq́ue ab alto
Aethere, se in faciem mutat, Nereïa quali

Cymothoë,

Cymothoë, Clothoque natant, iuxtaque carinam
Astitit, & summo pariter nans æquore fatur:
Ne nostræ dubitate rates, lux crastina terras
Ostendet, fidoque dabit succedere portu.
Sed vos littoribus primis ne insistite: nanque
Vltra fata vocant. medio magna insula ponto
Est Ophyre, huc iter est vobis, hic debita sedes
Imperijque caput. simul hęc effata, carinam
Impulit: illa leui cita dissecat ęquora cursu.
Aspirant faciles auræ, & iam clarus ab vndis
Surgebat Titan, humiles quum surgere colles
Vmbrosi procul, & propior iam terra videri
Incipit. acclamant nautæ, terramque salutant,
Terram exoptatam. tum portu & littore amicè
Excepti, dijs vota pijs in littore soluunt:
Quassatasque rates, defessaque corpora curant.
Inde, vbi quarta dies pelago, crepitansque vocauit
Vela Notus, remis insurgitur, altaque rursum
Corripiunt maria, & læti freta cærula sulcant.
Linquitur incerto fluitans Anthylia ponto,
Atque Hagia, atque alta Ammerie, execrataque tellus
Cannibalum, & ripa Gyane nemorosa virenti.
Protinus innumeræ panduntur turribus altis
Insulæ Oceano in vasto, quas inter opacis
Vndantem syluis vnam, cursuque sonantem
Fluminis aspiciunt, magno qui spumeus aluco
In mare fulgentes auro subuectat arenas.
Huius in ora placet pronas appellere puppes.
Inuitant nemora, & dulces è flumine lymphæ.
Iamque solo viridante alacres, ripaque potiti
In primis terram ignotam, Nymphasque salutant
Indigenas, Geniumque loci, teque aurifer amnis,
Quisquis in ora maris nitida perlaberis vnda.
Tum duram Cererem, & patrij carchesia Bacchi
Aggere in herboso expediunt: dein quærere, si qui
Mortales habitent: pars fuluam fluminis vndam
Mirari, mixtamque auro disquirere arenam.
Fortè per vmbrosos syluarum plurima ramos
Assiduè volitabat auis, quæ picta nitentes
Cæruleo pennas, rostro variat a rubenti
Ibat natiuo secura per auia luco.
Has iuuenum manus vt syluas videre per altas,
Continuo caua terrificis horrentia bombis
Aera, & flammiferum tormenta imitantia fulmen
Corripiunt, Vulcane tuum, dum Theutonas armas,
Inuentum, dum tela Iouis mortalibus affers.

Nec

Nec mora, signantes certam sibi quisque volucrem,
Inclusam, salicum cineres, sulphurque, nitrumque,
Materiam accendunt seruata in reste fauilla.
Fomite correpto diffusa repente furit vis
Ignea circunsepta, simulque cita obice rupto
Intrusam impellit glandem: volat illa per auras
Stridula: & exanimes passim per prata iacebant
Deiectæ volucres: magno micat ignibus aër
Cum tonitru, quo sylua omnis, ripæque recuruæ,
Et percussa imo sonuerunt æquora fundo.
Pars auium nemus in densum conterrita, & altos
Se recipit scopulos: quorum de vertice summo
Horrendum vna canit (dictu mirabile) & aures
Terrificis implet dictis, ac talibus infit.
Qui Solis violatis aues, sacrasque volantes,
Hesperij, nunc vos, quæ magnus cantat Apollo,
Accipite, & nostro vobis quæ nunciat ore.
Vos quanquam ignari, longum quæsita, secundis
Tandem parta Ophyræ tetigistis littora ventis.
Sed non ante nouas dabitur summittere terras,
Et longa populos in libertate quietos,
Molirique vrbes, ritusque ac sacra nouare,
Quàm vos infandos pelagi terræque labores
Perpessi, diuersa hominum post prælia, multi
Mortua in externa tumuletis corpora terra.
Nauibus amissis pauci patria arua petetis,
Frustra alij socios quæretis magna remensi
Aequora: nec nostro deerunt Cyclopes in orbe.
Ipsa inter sese vestras discordia puppes
In rabiem ferrumque trahet: nec sera manet vos
Illa dies, fœdi ignoto quum corpora morbo
Auxilium sylua miseri poscetis ab ista,
Donec pœniteat scelerum. nec plura loquuta
Horrendum stridens densis sese abdidit vmbris.
Ollis ossa rigor subitus percurrit, & omnis
Palluit, ac gelida fugit formidine sanguis.
Tum vero sacras volucres, diuosque precati,
In primis Solem, & sanctum seruantia lucum
Numina supplicibus venerantur agrestia votis:
Pacem orant, rursumque Ophyren, fluuiumque salutant.
Interea è syluis nigrum genus ora comasque,
Ad naues noua turba virûm concurrit inermis,
Pectora nudi omnes, euincti frondibus omnes
Paciferis: tanta qui celsas mole carinas
Mirati, vestesque virûm, fulgentiaque arma,
Vix satis expleri possunt: & ab æthere missi

Siue

Siue homines, siue heroës sint, siue Deorum
Numina, adorantum ritu, precibusque salutant:
Ante alios ipsum regem, cui munera læta,
E ripis collectum aurum, & cerealia dona,
Et patrios fructus, & mella liquentia portant,
Vestibus ipsi etiam nostris, & munere multo
Donati, exceptique mero noua gaudia miscent.
Non aliter, quàm si mensis, dapibusque Deorum
Mortalis quisquam adscitus, fœlixque futurus
Hauriat æternum, cœlestia pocula, nectar.
Ergo, vbi amicitiæ securos fœdere vtrinque
Firmauere animos, habita & commercia gentis,
Ipsi inter sese reges in littore læti
Complexu iungunt dextras, & fœdera firmant.
Alter gossipio tenui pectusque femurque
Præcinctus, viridi limbum pingente smaragdo,
Ora niger: iaculo armatur cui dextera acuto,
Squamosi spolium sustentat lęua draconis.
Alter at intexto lænam circundatus auro,
Quam subter rutila arma micant, capiti ærea cassis
Insidet, & pictæ volitant in vertice cristæ:
Fulgenti ex auro torques cui candida colla
Cingunt, atque ensis lateri dependet Iberus.
Et iam commixti populi, hospitioque recepti,
Hi tectis domibusque, altis in nauibus illi,
Lætitia ludisque dies per pocula ducunt.
Fortè loco lux festa aderat, Solique parabant
Vltori facere vmbroso sacra annua luco.
Hesperiæque, Ophyræque manus conuenerat omnis.
Hic conualle caua, ripæ viridantis in herba,
Selectorum ingens numerus, matresq; virique
Confusi, plebs atque patres, puerique senesque
Astabant, animis tristes, & corpora fœdi,
Squallentes crustis omnes, taboque fluentes:
Quos circunfusos albenti in veste sacerdos
Pura lustrat aqua, & ramo frondentis Hyaci.
Tum niucum ante aras cædit de more iuuencum,
Et iuxta positum pastorem sanguine cæsi
Respergit, pateraque rigat: Solique potenti
Ad numeros pæana canit: nec cætera turba
Non sequitur, mactantque sues, mactantque bidentes,
Visceribusque veru tostis epulantur in herba.
Obstupuit gens Europæ ritusque sacrorum,
Contagemque alio non vsquam tempore visam.
At dux multa animo tacitus secum ipse volutans,
Hic erat ille, inquit, morbus, (Dij auertite casum)

Ignotum

Ignotum interpres Phœbi quem dira canebat.
Tum regem indigenam, (vt sermo fandiq; facultas
Iam communis erat) cui sint solennia Diuûm,
Scitatur: quid tanta astet conualle sub alta
Languentum miseranda manus: quid pastor ad aras
Sacra inter, cæsi respersus sanguine tauri.
Quem contra, Hesperiæ ô heros fortissime pubis,
Rex ait, hi gentis ritus, hæc sacra quotannis
Vltori de more Deo celebramus: origo
Antiqua est, veteresq; patrum fecere parentes.
Quòd si externorum mores, hominumq; labores
Audiuisse iuuat, primæua ab origine causam
Sacrorum, & pestis miseræ primordia pandam.
Forsitan Atlantis vestras peruenit ad aures
Nomen, & ex illo generis longo ordine ducti.
Hac & nos longa serie, de stirpe profecti
Dicimur, heu quondam fœlix & chara Deûm gens,
Dum cælum colere, & superis accepta referre
Maiores sueuere boni: sed, numina postquam
Contemni cœptum est luxu fastuq; nepotum,
Ex illo quæ sint miseros, quantæq; secutæ
Aerumnæ, vix fando vnquam comprendere possem.
Insula tum prisci regis de nomine dicta
Ingenti terræ concussa Atlantia motu
Corruit, absorpta oceano: quem mille carinis
Sulcauit toties, terræ regina marisq;.
Ex illo & pecudes, & grandia quadrupedantum
Corpora non vllis vnquam reparata diebus
Aeternùm periere: externaq; victima sacris
Cæditur, externus nostras cruor imbuit aras.
Tum quoq; & hæc infanda lues, quam nostra videtis
Corpora depasci, quam nulli aut deniq; pauci
Vitamus, Diuûm offensis, & Apollinis ira
De cœlo demissa omnes grassatur in vrbes.
Vnde hæc sacra nouo primum solennia ritu
Instituêre patres, quorum hæc perhibetur origo.
Syphilus (vt fama est) ipsa hæc ad flumina pastor
Mille boues, niueas mille hæc per pabula regi
Alcithoo pascebat oues: & fortè sub ipsum
Solstitium vrebat sitientes Syrius agros:
Vrebat nemora: & nullas pastoribus vmbras
Præbebant syluæ: nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in Solem vultus & lumina tollens,
Nam quid Sol te, inquit, rerum patremq; Deumq;
Dicimus, & sacras vulgus rude ponimus aras,

Macta-

Mactatoq́ boue, & pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potius superos vos arbitrer vri
Inuidia? mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus, vix Aries cœlo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui lata ministrant
Aequora, & est superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit facilesq́ auras, frigusq́ virentum
Dulce feret nemorum armentis, æstumq́ leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum cætera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, litantq́
Sanguine taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quæ postquam rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbamq́ frequentem,
Agnouit, Diuûm exhibito gauisus honore
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Cœlo habitare Deos, nec eorum hoc esse, quod infra est.
Viderat hæc, qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Intorsit radios, & lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens, correptaq́ ponti
Aequora, quo tactus viro subcanduit aër.
Protinus illuuies terris ignota profania
Exoritur. primus, regi qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrasquè in montibus aras,
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes, conuulsaque membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidemquè ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, regi nec sæua pepercerat ipsi.
Itur ad Ammericen sylua in Carthesside Nympham,
Cultricem nemorum Ammericen, quæ maxima luco
Interpres Diuûm responsa canebat ab alto.
Scitantur, quæ causa mali, quæ cura supersit.
Illa refert: spreti vos ô, vos numina Solis
Exercent: nulli fas est se æquare Deorum
Mortalem: date thura Deo, & sua ducite sacra,
Et numen placate, iras non proferet vltra.
Quam tulit, æterna est, nec iam reuocabilis vnquam

Pestis erit: quicunque solo nascetur in isto,
Sentiet, ille lacus Stygios, fatumque seuerum
Iurauit, sedenim, si iam medicamina certa
Expetitis. niueam magnæ mactate iuuencam
Iunoni, magnæ nigrantem occidite vaccam
Telluri: illa dabit fœlicia semina ab alto:
Hæc viridem educet fœlici è semine syluam:
Vnde salus. simul obticuit, specus intus, & omne
Excussum nemus, & circum stetit horror vbique:
Illi obeunt mandata: sua ipsi altaria Soli
Instituunt: niueam Iuno tibi magna iuuencam;
Nigrantem Tellus mactant tibi maxima vaccam.
Mira edam. (at diuos iuro, & monumenta parentum)
Hæc sacra, quam nemore hoc toto vos cernitis, arbor,
Ante solo nunquam fuerat quæ cognita in isto,
Protinus è terra virides emittere frondes
Incipit, & magna campis pubescere sylua.
Annua confestim Soli facienda sacerdos
Vltori noua sacra canit. deducitur ipse
Sorte data, qui pro cunctis cadat vnus ad aram,
Syphilus: & iam farre sacro, vittisque paratis
Purpureo stabat tincturus sanguine cultros:
Tutatrix vetuit Iuno, & iam mitis Apollo,
Qui meliorem animam miseri pro morte iuuencum
Supposuere, feroque solum lauere cruore.
Ergo eius facti æternùm vt monumenta manerent,
Hunc morem antiqui primum statuere quotannis
Sacrorum, ille tuum testatur Syphile crimen,
Victima vana, sacras deductus pastor ad aras.
Illa omnis, quam cernis, inops miserandaque turba
Tacta Deo est, veterumque luit commissa parentum.
Cui votis precibusque pijs numerisque sacerdos
Conciliat vates Diuos, & Apollinis iras.
Lustrati ingentes ramos, & robora sanctæ
Arboris aduectant tectis: libamine cuius
Vi mira infandæ labis contagia pellunt.

Talibus, atque alijs tempus per multa trahebant
Diuersis populi commixti è partibus orbis.
Interea, Europæ fuerant quæ ad cara remissæ
Littora, iam rursus puppes freta lata remensæ
Mira ferunt: latè (proh fata occulta Deorum)
Contagem Europæ cœlo crebrescere eandem,
Attonitasque vrbes nullis agitare medelis.
Quinetiam grauior naues it rumor in omnes,
Illo eodem classem morbo, iuuenumque teneri
Haud numerum exiguum, & totis tabescere membris.

Ergo

Ergo haud immemores, diras cecinisse volucres
Affore, quum sylua auxilium posceatur ab illa,
Continuo faciles Nymphas, Solemq; precati,
Intacti nemoris ramos, & robora ab alto
Conuectare parant luco, medicataq; sumunt
Pocula, pro ritu gentis: quo munere tandem
Contagem pepulere feram. quin dona Deorum,
Haud patriæ obliti, & felicem ad littora syluam
Nostra iubent ferri, cælo si forsitan isto
Assimilem pellant labem: nec fata secundos
Ipsa negant Zephyros, facilisq; aspirat Apollo.
Munera vos Diuûm primi accepistis Iberi,
Præsens mirati auxilium: nunc cognita Gallis,
Germanisq; Scythisq;, orbe & gauisa Latino
Iam nunc Europam Vecta est Huyacus in omnem.
Salue magna Deûm manibus sata semine sacro,
Pulchra comis, spectata nouis virtutibus arbos:
Spes hominum, externi decus, & noua gloria mundi:
Fortunata nimis, natam si numina tantum
Orbe sub hoc, homines inter gentemq; Deorum
Perpetua sacram voluissent crescere sylua.
Ipsa tamen, si qua nostro te carmine Musæ
Ferre per ora virûm poterunt, hac tu quoq; parte
Nosceris, cæloq; etiam cantabere nostro.
Si non te Bactra, & tellus extrema sub Arcto,
Non Meroë, Libycisq; Ammon combustus arenis,
At Latium, at viridis Benaci ad flumina ripa
Audiet, & molles Athesi labente recessus.
Et sat erit, si te Tiberini ad fluminis vndam
Interdum leget, & referet tua nomina BEMBVS.

HIERONYMI FRACASTORII IOSEPH LIBRI II.

AD ALEXANDRUM FARNESIUM CARDINALEM AMPLISS.

LIBER PRIMUS.

QVAE veterum Heroum diua facta inclyta Musa,
Et monumenta æui longis obscura tenebris
Illustrare nouis numeris, & carmine sacro
Ferre per ætates omnes, perq; ora nepotum
Gaudetis, famamq; virum proferre sub auras,
Nunc, ò, nunc populi illius, quem maximus vnum
Delegit Deus, & generis longo ordine ducti
Principe ab Abramo, veteres euoluite fastos;
Et iuuenem cantate pium, quem magnus Iacob
Isacides genuit: dederat cui nosse futura
Per somnos monstrata Deus. vos dicite, quanta
Ille tulit, pharijs tandem dum victor in oris
Imperium gereret magnum, populumq; beatum
Conderet, vnde salus hominum, spes vnde futuræ
Vitæ erat, & clausi referandum limen Olympi.
Nec minus, Italiæ iuuenis decus (omnia quando,
Quæ canimus, tua FARNESI *sunt maxima iussa)*
Ipse ades: &, plenum scopulis dum currimus æquor,
Da faciles in vela auras, da numine dextro
(Nanque Deus mihi semper eris) tua grandia vota
Posse sequi, pelagiq; omnes superare labores.
En primas sulcantem vndas me littora Ioppes,
Me iuga Samariæ, nemorosaq; pascua Sichen,
Iordanisq; vocat: curuis en vallibus Hebron
Applaudit, cœloq; simul tua nomina tollit,
Responsatq; Tabor voces, & sydera pulsat.
Nouerat infernus Pluton, cui multa futuri est
Scire datum, in fatis Abrami è sanguine sacram
Progeniem terris promitti, Tartara per quam
Euertenda forent. metuenti talia Pastor
Rexq; idem Sichennis erat suspectus Iacob,
Inuisusq; nimis: tum quòd nec sanctius alter
Iustitiam legemq; Dei seruaret, & aris
Thura daret: tum quòd bissena prole beatus
Natorum, populum in sanctum concrescere solus
Posse videbatur. quare hanc intentus in vnam

Progeniem, dabat omnem operam, quò perdere posset:
Præsertim egregium puerum, cui sydera fausta
Nascenti, & latè fœlix arriserat æther.
Qui patre longeuo Rachele è coniuge chara
Natus, erat patri ante alios dilectus Ioseph.
Hunc forma insignem Charites studia inter alebant
Ingenua, & mores, & auitæ legis amorem.
Cui mens alta inerat quædam diuina futuri,
Atq; animus semper summi admirator Olympi,
Et pia relligio, & puero prudentia maior.
Ex his inuidiam Dæmon tacitumq; ferebat
Fratribus in reliquis odium, & mortale venenum.
Nec tantis non ipsa malis Fortuna fouendis
Affuit, augendisq; odijs. nam forte, per æstum
Cum fraterna cohors pecudes ad pabula nota
Lanigeras vnà syluas duxisset in altas,
Iliceaq; vmbra residerent, primus Ioseph
In fratres conuersus ait. mea somnia fratres
Audite, illa quidem mira, &, nisi me mea fallunt
Auguria, haud vani speciem referentia somni.
Nanq; sub auroram cum sese sydera condunt
Casura iam nocte, & solus nunciat ortum
Lucifer, ipse meas spicas offerre videbar
Sacras ante aras, pariter vos ponere vestras.
Sed nostri cælum fasces se tollere in altum,
Et rutilam insignes latè diffundere lucem;
Vestri autem obscuri, atque humiles summittere sese,
Vtpote adorantes nostros. Cui grandior annis,
Atque odio in puerum non paruo accensus Iudas,
Vane puer, quid mira vocas tua somnia? nunquid
Forte, inquit, Deus illa aliquis tibi mittit ab alto?
Credo equidem, nam vina Deum dicuntur habere.
Augurium quodnam somno tibi fingis ab isto?
An forsan Rex noster eris? tibi pone coronam
E Lauro, noceant regi ne vina futuro.
Talia dicenti fratrum quoque cætera turba
Adclamant, regemq; nouum dominumq; salutant,
Et puero illudunt, tum patri hæc somnia narrant.
At senior, cui non aberat Deus, omnia mente
Euoluit tacita, atque in nato grande futurum
Nescio quid, spectans, alijs tamen omnia vultu
Dissimulat, puerumq; monet nos ludere somnos.
Ille autem, cui fata Deus maiora parabat,
Post paulo in somnis aliud quid pondere maius
Conspexit. nempe in celsa sibi sede locato
Sub pedibus Solem ac Lunam stellasq; minores

Vndique

Vndique adorantes diuinos reddere honores.
Quorum ille interpres (, talem nam numina mentem
Indiderant), rursus fraternas omnia ad aures
Detulit: illi autem non celauere parenti
Somnia, non offensum animum, non pectora amara.
Obstupuit primum genitor, puerumq; vocatum
His, velut interpres somni, duro increpat ore.
Tène igitur pater ac mater, fratresq;, ait, & plebs
Omnis adorabit? tu sede locabere in alta,
Nos infra viles humilesq; precabimur? ab te
Si malus hic error tenet, & spes impia nutrit,
Pone animum hunc, leuibusq; istis & inanibus vmbris
Tolle fidem, & te his fallacibus eripe monstris:
Quæ Dij, si mala sunt & iniqua, immittere nobis
Non sueuere boni, ac potius mala numina, manes
Inferni exitium in nostrum ludibria fingunt.
Sic falsa ex adytis referunt oracula, sic &
Auguria ex auibus, dissectis omina ab extis.
An tibi non Belus, non est tibi notus Anubis,
Atq; Ops, atque Hecate, non cætera turba Deorum,
Quos miseræ gentes aris, templisq; dicatis
Ob responsa colunt, lex autem nostra prophanat?
Vade age, & hæc nobis posthac ne somnia perfer.
Sic ait, & natos alios per dulcia mulcens
Dicta pater iubet in Sichen, saltusq; virentes
Ducere molles pecus, puerum consistere Ioseph
Se penes. expediunt iuuenes mandata paterna,
Fœlicesq; Hebron valles, & amœna vireta
Inuisunt: sed non virides in vallibus herbæ,
Non vmbræ nemorum, placidæue è collibus auræ,
Non volucrum cantus inimica in somnia possunt
Ex animis delere: eadem per singula versant
Exacuuntq; odia, atque iris laxantur habenæ,
Iniunguntq; minas: diræ serpentibus atris
Eumenides instant. atque hæc per talia iam Sol
Condiderat geminos ortus, cum luce sequente
Castra mouere parant, Dothainq; in pascua læta
Ducere oues, quo plus patrijs ab ouilibus absint,
Producantq; magis reditum, quæ inuisa gerebant.
Ergo aliam atque aliam solito plus forte morati
Cum traherent cum nocte diem, miratus abesse
Hos tantum genitor confestim accersit Ioseph:
Iq; ait, ò, mihi chare puer, fratresq; require
In Sichen, patriq; refer, quæ causa morandi,
Nam timeo, ne quid male faustum euenerit illis,
Aut pecori. Ille viam, nulla est mora, corripit, & iam

Aduolat in Sichen: sed fratribus & grege nusquam
Compertis, quid agat, dubius huc spectat & illuc,
Omnia collustrans oculis: modo nomine fratres
Magna voce vocat, tantum nemora alta vocanti
Respondent, vallesq́; cauæ. Forte ilicis altæ
Frondator ramorum aderat, qui, Vt vidit anhelum
Ancipitemq́; sui puerum, noto obuius illi,
Quid quæris puer? inquit: oues si forte paternas,
Si fratres, ne quære istis in vallibus illos,
Quandoquidem audiui dicentes, saltibus ex his
In Dothain cedamus: ibi fratresq́; pecusq́;
Inuenies: dein monstrat iter, qua tramite recto
Ocyus inueniat lætissima pabula, nanque
Plurima pars exusta aret, nec gramina nutrit.
Ille datum festinat iter, iamq́; vltima Sichen
Emensus, Dothain lætus propiora tenebat.
Cum specula longe venientem vidit ab alta
Plena odij fraterna cohors, ac protinus, en Rex
Noster, ait, quem Sol, quem Luna & sydera adorant.
Nos famuli viles ad pastoralia nati,
Per deserta die rabido sub sole vagamur:
Nocte in speluncis, patulá ue sub arbore somnos
Captamus, tecti rude lana & pellibus hirtis,
Despecti, & vili polenta & flumine pasti.
Ille patris mensa virgata in veste recumbens
Lactibus hœdorum, & lumbo pinguescit ouili,
Repleturq́; mero: tum stertens impia nobis
Somniat. hunc ne igitur fratres, atque ista feremus
Opprobria? an ne adeo cæci expectabimus, vt iam
Grandior, atque animis fidens & patris amore
Nos premat, & ditionem omnem & fausta omina patris
Surripiat, sic vera nimis sua somnia reddens?
Heu fratrum ignaræ mentes, & pectora cæca.
Cur potius, dum testis abest, dumq́; omnia nobis
Dant animos, non hunc capimus? cur protinus istis
Confossum gladijs, puteo non condimus illo,
Qui prope contegitur dumis & sentibus atris?
Dicemusq́; fame rabidorum vrsiúe lupiúe
Qui multi deserta habitant hæc, dente peremptum.
Talia iactabant inter sese effera fratres
Consilia. at, cunctis aderat qui maior & annis,
Et maior pietate Ruben, Dij talia nobis
Auertant (ait) ab vestras ne sanguine fratres
Fraterno maculate manus, né ue ira Deorum
Hoc velit, vt scelus ob tantum nos, & domus, & grex
Vnà omnes pereamus, abest si testis, at ipse

Est

Est testis Deus, ipse Deus, quem nulla latere
Facta queunt, quiq; hic & nos nunc spectat, & audit.
Si tamen est animus vobis secludere prorsus
Hunc puerum, sine cæde eius, sine sanguine in illum
Trudite vicinum puteum, & dimittite fatis.
Hæc vero suadebat, vti iam cæde remota
Mox ipse ad puteum sera iam nocte rediret,
Extraheretq; illum, & misero sua pignora patri
Redderet, ac fratrum tandem componeret iras.
Verba omnes mouere, placet sine cæde prehensum
Proÿcere in puteum, & miserum dimittere sorti.
Tum Ruben, à vobis fuerint quæcunque peracta,
Horum me insontem videat Deus. ac procul inde
Discessit, syluisq; latens se condidit altis
Visurus rerum euentum, & iam lætus Ioseph
Festinans aderat: contra fratrum impia turba
Circunfusa ruit minitans, manibusq; reuinctis
Nunc (inquit) tua vana tibi quid somnia prosint,
Aspicies: nunquid regi parebimus omnes?
Ille pauens, stupidusq; rei nouitate precari,
Talia ne insonti facerent, superosq; vocare
Nequicquam: quando impatiens magis & magis vrget
Crescens corde furor, facibus furialis Erinnys
Instat atrox, dæmonq; malus, qui obsistere fatis
Posse putans, cunctorum aciem vertebat in vnum.
At puer, vt nullis precibus, nullisue moueri
Fratrum corda videt lachrymis, sed iam impete multo
Compelli in foueam, quod restat, lumina tollens
In cælum, tales fundebat ad æthera questus.
Dÿ Abrahę, Dÿ magni Isac, Dÿ patris Iacob,
Vos ego si sancte colui, si iussa paterna
Semper obi, semperq; pie & sine crimine vixi,
Aspicite: &, si fata mihi nunc vltima dant, vt
Iam moriar, miserum saltem seruate parentem.
At vos ò tenere fratres quos semper amaui,
Maioresq; habui, curate, hæc tristia ad aures
Ne patris adueniant, sed me rapuisse latrones
Dicite, quo saltem spe se soletur inani
Viuentis nati, stygias nec tendat ad vmbras
Ante diem: deserta ipse intumulatus arena
Emoriar. Lachrymę dicenti talia fusæ
Ex oculis cecidere, simul voxq; ipsa repressa est.
Et iam etiam fratrum sedari pectus & ira
Cœperat, Isachar cum, ne desistite fratres,
Dixit, ab incepto, quin vinctum & fune ligatum
In foueam mittamus: ibi suspensus in imo

Siue homines, siue heroës sint, siue Deorum
Numina, adorantum ritu, precibusque salutant:
Ante alios ipsum regem, cui munera læta,
E ripis collectum aurum, & cerealia dona,
Et patrios fructus, & mella liquentia portant,
Vestibus ipsi etiam nostris, & munere multo
Donati, exceptique mero noua gaudia miscent.
Non aliter, quàm si mensis, dapibusque Deorum
Mortalis quisquam adscitus, fœlixque futurus
Hauriat æternum, cœlestia pocula, nectar.
Ergo, vbi amicitiæ securos fœdere vtrinque
Firmauere animos, habita & commercia gentis,
Ipsi inter sese reges in littore læti
Complexu iungunt dextras, & fœdera firmant.
Alter gossipio tenui pectusque femurque
Præcinctus, viridi limbum pingente smaragdo,
Ora niger: iaculo armatur cui dextera acuto,
Squamosi spolium sustentat lęua draconis.
Alter at intexto lænam circundatus auro,
Quam subter rutila arma micant, capiti ærea cassis
Insidet, & pictæ volitant in vertice cristæ:
Fulgenti ex auro torques cui candida colla
Cingunt, atque ensis lateri dependet Iberus.
Et iam commixti populi, hospitioque recepti,
Hi tectis domibusque, altis in nauibus illi,
Lætitia ludisque dies per pocula ducunt.
Fortè loco lux festa aderat, Solique parabant
Vltori facere vmbroso sacra annua luco.
Hesperiæque, Ophyræque manus conuenerat omnis.
Hic conualle caua, ripæ viridantis in herba,
Selectorum ingens numerus, matresq; viríque
Confusi, plebs atque patres, puerique senesque
Astabant, animis tristes, & corpora fœdi,
Squallentes crustis omnes, taboque fluentes:
Quos circunfusos albenti in veste sacerdos
Pura lustrat aqua, & ramo frondentis Hyaci.
Tum niucum ante aras cædit de more iuuencum,
Et iuxta positum pastorem sanguine cæsi
Respergit, pateraque rigat: Solique potenti
Ad numeros pæana canit: nec cætera turba
Non sequitur, mactantque sues, mactantque bidentes,
Visceribusque veru tostis epulantur in herba.
Obstupuit gens Europæ ritusque sacrorum,
Contagemque alio non vsquam tempore visam.
At dux multa animo tacitus secum ipse volutans,
Hic erat ille, inquit, morbus, (Dij auertite casum)

Ignotum

Ignotum interpres Phœbi quem dira canebat.
Tum regem indigenam, (vt sermo fandiq; facultas
Iam communis erat) cui sint solennia Diuûm,
Scitatur: quid tanta astet conualle sub alta
Languentum miseranda manus: quid pastor ad aras
Sacra inter, cæsi respersus sanguine tauri.
Quem contra, Hesperiæ ô heros fortissime pubis,
Rex ait, hi gentis ritus, hæc sacra quotannis
Vltori de more Deo celebramus: origo
Antiqua est, veteresq; patrum fecere parentes.
Quòd si externorum mores, hominumq; labores
Audiuisse iuuat, primæua ab origine causam
Sacrorum, & pestis miseræ primordia pandam.
Forsitan Atlantis vestras peruenit ad aures
Nomen, & ex illo generis longo ordine ducti.
Hac & nos longa serie, de stirpe profecti
Dicimur, heu quondam fœlix & chara Deûm gens,
Dum cælum colere, & superis accepta referre
Maiores sueuere boni: sed, numina postquam
Contemni cœptum est luxu fastuq; nepotum,
Ex illo quæ sint miseros, quantæq; secutæ
Aerumnæ, vix fando vnquam comprendere possem.
Insula tum prisci regis de nomine dicta
Ingenti terræ concussa Atlantia motu
Corruit, absorpta oceano: quem mille carinis
Sulcauit toties, terræ regina marisq;,
Ex illo & pecudes, & grandia quadrupedantum
Corpora non vllis vnquam reparata diebus
Aeternùm periere: externaq; victima sacris
Cæditur, externus nostras cruor imbuit aras.
Tum quoq; & hæc infanda lues, quam nostra videtis
Corpora depasci, quam nulli aut deniq; pauci
Vitamus, Diuûm offensis, & Apollinis ira
De cælo demissa omnes grassatur in vrbes.
Vnde hæc sacra nouo primum solennia ritu
Instituêre patres, quorum hæc perhibetur origo.
Syphilus (vt fama est) ipsa hæc ad flumina pastor
Mille boues, niueas mille hæc per pabula regi
Alcithoo pascebat oues: & fortè sub ipsum
Solstitium vrebat sitientes Syrius agros:
Vrebat nemora: & nullas pastoribus vmbras
Præbebant syluæ: nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in Solem vultus & lumina tollens,
Nam quid Sol te, inquit, rerum patremq; Deumq;
Dicimus, & sacras vulgus rude ponimus aras,

Macta-

Mactatoq; boue, & pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potius superos vos arbitrer vri
Inuidia? mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus, vix Aries cœlo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui læta ministrant
Aequora, & est superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit facilesq; auras, frigusq; virentum
Dulce feret nemorum armentis, æstumq; leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum cætera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, litantq;
Sanguine taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quæ postquam rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbamq; frequentem,
Agnouit, Diuûm exhibito gauisus honore
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Cœlo habitare Deos, nec eorum hoc esse, quod infra est.
Viderat hæc, qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Introrsit radios, & lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens, correptaq; ponti
Aequora, quo tactus viro subcanduit aër.
Protinus illuuies terris ignota profanis
Exoritur. primus, regi qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrasque in montibus aras,
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes, conuulsaque membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidemque ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, regi nec sæua pepercerat ipsi.
Itur ad Ammericen sylua in Cartheside Nympham,
Cultricem nemorum Ammericen, quæ maxima luco
Interpres Diuûm responsa canebat ab alto.
Scitantur, quæ causa mali, quæ cura supersit.
Illa refert: spreti vos ô, vos numina Solis
Exercent: nulli fas est se æquare Deorum
Mortalem: date thura Deo, & suaducite sacra,
Et numen placate, iras non proferet vltra.
Quam tulit, æterna est, nec iam reuocabilis vnquam

Pestis erit: quicunque solo nascetur in isto,
Sentiet, ille lacus Stygios, fatumqúe seuerum
Iurauit, sed enim, si iam medicamina certa
Expetitis. niueam magnæ mactate iuuencam
Iunoni, magnæ nigrantem occidite vaccam
Telluri: illa dabit fœlicia semina ab alto:
Hæc viridem educet fœlici è semine syluam:
Vnde salus. simul obticuit, specus intus, & omne
Excussum nemus, & circum stetit horror vbiqúe.
Illi obeunt mandata: sua ipsi altaria Soli
Instituunt: niueam Iuno tibi magna iuuencam;
Nigrantem Tellus mactant tibi maxima vaccam.
Mira edam. (at diuos iuro, & monumenta parentum)
Hæc sacra, quam nemore hoc toto vos cernitis, arbor,
Ante solo nunquam fuerat quæ cognita in isto,
Protinus è terra virides emittere frondes
Incipit, & magna campis pubescere sylua.
Annua confestim Soli facienda sacerdos
Vltori noua sacra canit. deducitur ipse
Sorte data, qui pro cunctis cadat vnus ad aram,
Syphilus: & iam farre sacro, vittisqúe paratis
Purpureo stabat tincturus sanguine cultros:
Tutatrix vetuit Iuno, & iam mitis Apollo,
Qui meliorem animam miseri pro morte iuuencum
Supposuere, feroqúe solum lauere cruore.
Ergo eius facti æternùm vt monumenta manerent,
Hunc morem antiqui primum statuere quotannis
Sacrorum, ille tuum testatur Syphile crimen,
Victima vana, sacras deductus pastor ad aras.
Illa omnis, quam cernis, inops miserandaqúe turba
Tacta Deo est, veterumqúe luit commissa parentum.
Cui votis precibusqúe pijs numerisqúe sacerdos
Conciliat vates Diuos, & Apollinis iras.
Lustrati ingentes ramos, & robora sanctæ
Arboris aduectant tectis: libamine cuius
Vi mira infandæ labis contagia pellunt.
Talibus, atque alijs tempus per multa trahebant
Diuersis populi commixti è partibus orbis.
Interea, Europæ fuerant quæ ad cara remissæ
Littora, iam rursus puppes freta lata remensæ
Mira ferunt: latè (proh fata occulta Deorum)
Contagem Europæ cœlo crebrescere eandem,
Attonitasqúe vrbes nullis agitare medelis.
Quinetiam grauior naues it rumor in omnes,
Illo eodem classem morbo, iuuenumqúe teneri
Haud numerum exiguum, & totis tabescere membris.

Ergo

Ergo haud immemores, diras cecinisse volucres
Affore, quum sylua auxilium poscatur ab illa,
Continuo faciles Nymphas, Solemq; precati,
Intacti nemoris ramos, & robora ab alto
Conuectare parant luco, medicataq; sumunt
Pocula, pro ritu gentis: quo munere tandem
Contagem pepulere feram. quin dona Deorum,
Haud patrię obliti, & felicem ad littora syluam
Nostra iubent ferri, cœlo si forsitan isto
Assimilem pellant labem: nec fata secundos
Ipsa negant Zephyros, facilisq; aspirat Apollo.
Munera vos Diuûm primi accepistis Iberi,
Præsens mirati auxilium: nunc cognita Gallis,
Germanisq;, Scythisq;, orbe & gauisa Latino
Iam nunc Europam Vecta est Huyacus in omnem.
Salue magna Deûm manibus sata semine sacro,
Pulchra comis, spectata nouis virtutibus arbos:
Spes hominum, externi decus, & noua gloria mundi:
Fortunata nimis, natam si numina tantum
Orbe sub hoc, homines inter gentemq; Deorum
Perpetua sacram voluissent crescere sylua.
Ipsa tamen, si qua nostro te carmine Musa
Ferre per ora virûm poterunt, hac tu quoq; parte
Nosceris, cœloq; etiam cantabere nostro.
Si non te Bactra, & tellus extrema sub Arcto,
Non Meroë, Libycisq; Ammon combustus arenis,
At Latium, at viridis Benaci ad flumina ripa
Audiet, & molles Athesi labente recessus.
Et sat erit, si te Tiberini ad fluminis vndam
Interdum leget, & referet tua nomina BEMBVS.

HIERONYMI FRACASTORII IOSEPH LIBRI II.

AD ALEXANDRUM FARNESIUM CARDINALEM AMPLISS.

LIBER PRIMVS.

QVAE veterum Heroum diua facta inclyta Musa,
Et monumenta æui longis obscura tenebris
Illustrare nouis numeris, & carmine sacro
Ferre per ætates omnes, perq́, ora nepotum
Gaudetis, famamq́, virum proferre sub auras,
Nunc, ò, nunc populi illius, quem maximus vnum
Delegit Deus, & generis longo ordine ducti
Principe ab Abramo, veteres euoluite fastosq́:
Et iuuenem cantate pium, quem magnus Iacob
Isacides genuit: dederat cui nosse futura
Per somnos monstrata Deus. vos dicite, quanta
Ille tulit, pharijs tandem dum victor in oris
Imperium gereret magnum, populumq́, beatum
Conderet, vnde salus hominum, spes vnde futura
Vitæ erat, & clausi reserandum limen Olympi.
Nec minus, Italiæ iuuenis decus (omnia quando,
Quæ canimus, tua FARNESI *sunt maxima iussa)*
Ipse ades: &, plenum scopulis dum currimus æquor,
Da faciles in vela auras, da numine dextro
(Nanque Deus mihi semper eris) tua grandia vota
Posse sequi, pelagiq́, omnes superare labores.
En primas sulcantem vndas me littora Ioppes,
Me iuga Samariæ, nemorosaq́, pascua Sichen,
Iordanisq́, vocat: curuis en vallibus Hebron
Applaudit, cæloq́, simul tua nomina tollit,
Responsatq́, Tabor voces, & sydera pulsat.
Nouerat infernus Pluton, cui multa futuri est
Scire datum, in fatis Abrami è sanguine sacram
Progeniem terris promitti, Tartara per quam
Euertenda forent. metuenti talia Pastor
Rexq́, idem Sichenus erat suspectus Iacob,
Inuisusq́, nimis: tum quòd nec sanctius alter
Iustitiam legemq́, Dei seruaret, & aris
Thura daret: tum quòd bissena prole beatus
Natorum, populum in sanctum concrescere solus
Posse videbatur. quare hanc intentus in vnam

Progeniem, dabat omnem operam, quò perdere posset:
Præsertim egregium puerum, cui sydera fausta
Nascenti, & latè fœlix arriserat æther.
Qui patre longæuo Rachele è coniuge chara
Natus, erat patri ante alios dilectus Ioseph.
Hunc forma insignem Charites studia inter alebant
Ingenua, & mores, & auitæ legis amorem.
Cui mens alta inerat quædam diuina futuri,
Atq; animus semper summi admirator Olympi,
Et pia relligio, & puero prudentia maior.
Ex his inuidiam Dæmon tacitumq; ferebat
Fratribus in reliquis odium, & mortale venenum.
Nec tantis non ipsa malis Fortuna fouendis
Affuit, augendisq; odijs. nam forte, per æstum
Cum fraterna cohors pecudes ad pabula nota
Lanigeras vnà syluas duxisset in altas,
Iliceaq; vmbra residerent, primus Ioseph
In fratres conuersus ait. mea somnia fratres
Audite, illa quidem mira, &, nisi me mea fallunt
Auguria, haud vani speciem referentia somni.
Nanq; sub auroram cum sese sydera condunt
Casura iam nocte, & solus nunciat ortum
Lucifer, ipse meas spicas offerre videbar
Sacras ante aras, pariter vos ponere vestras.
Sed nostri cœlum fasces se tollere in altum,
Et rutilam insignes latè diffundere lucem;
Vestri autem obscuri, atque humiles summittere sese,
Vtpote adorantes nostros. Cui grandior annis,
Atque odio in puerum non paruo accensus Iudas,
Vane puer, quid mira vocas tua somnia? nunquid
Forte, inquit, Deus illa aliquis tibi mittit ab alto?
Credo equidem, nam vina Deum dicuntur habere.
Augurium quodnam somno tibi fingis ab isto?
An forsan Rex noster eris? tibi pone coronam
E Lauro, noceant regi ne vina futuro.
Talia dicenti fratrum quoque cætera turba
Adclamant, regemq; nouum dominumq; salutant,
Et puero illudunt, tum patri hæc somnia narrant.
At senior, cui non aberat Deus, omnia mente
Euoluit tacita, atque in nato grande futurum
Nescio quid, spectans, alijs tamen omnia vultu
Dissimulat, puerumq; monet nos ludere somnos.
Ille autem, cui fata Deus maiora parabat,
Post paulo in somnis aliud quid pondere maius
Conspexit. nempe in celsa sibi sede locato
Sub pedibus Solem ac Lunam stellasq; minores

Vndique

Vndique adorantes diuinos reddere honores.
Quorum ille interpres (, talem nam numina mentem
Indiderant), rursus fraternas omnia ad aures
Detulit: illi autem non celauere parenti
Somnia, non offensum animum, non pectora amara.
Obstupuit primum genitor, puerumq́ vocatum
His, velut interpres somni, duro increpat ore.
Tène igitur pater ac mater, fratresq́, ait, & plebs
Omnis adorabit? tu sede locabere in alta,
Nos infra viles humilesq́ precabimur? ab te
Si malus hic error tenet, & spes impia nutrit,
Pone animum hunc, leuibusq́ istis & inanibus vmbris
Tolle fidem, & te his fallacibus eripe monstris:
Quæ Dij, si mala sunt & iniqua, immittere nobis
Non sueuere boni, ac potius mala numina, manes
Inferni exitium in nostrum ludibria fingunt.
Sic falsa ex adytis referunt oracula, sic &
Auguria ex auibus, dissectis omina ab extis.
An tibi non Belus, non est tibi notus Anubis,
Atq; Ops, atque Hecate, non cætera turba Deorum,
Quos miseræ gentes aris, templisq́ dicatis
Ob responsa colunt, lex autem nostra prophanat?
Vade age, & hæc nobis posthac ne somnia perfer.
Sic ait, & natos alios per dulcia mulcens
Dicta pater iubet in Sichen, saltusq́ virentes
Ducere molles pecus, puerum consistere Ioseph
Se penes. expediunt iuuenes mandata paterna,
Fœlicesq́ Hebron valles, & amœna vireta
Inuisunt: sed non virides in vallibus herbæ,
Non vmbræ nemorum, placidæúe è collibus auræ,
Non volucrum cantus inimica in somnia possunt
Ex animis delere: eadem per singula versant
Exacuuntq́ odia, atque iris laxantur habenæ,
Iniunguntq́ minas: diræ serpentibus atris
Eumenides instant. atque hæc per talia iam Sol
Condiderat geminos ortus, cum luce sequente
Castra mouere parant, Dothainq́ in pascua læta
Ducere oues, quo plus patrijs ab ouilibus absint,
Producantq́ magis reditum, quæ inuisa gerebant.
Ergo aliam atque aliam solito plus forte morati
Cum traherent cum nocte diem, miratus abesse
Hos tantum genitor confestim accersit Ioseph:
Iq́ ait, ò, mihi chare puer, fratresq́ require
In Sichen, patriq́ refer, quæ causa morandi,
Nam timeo, ne quid male faustum euenerit illis,
Aut pecori. Ille viam, nulla est mora, corripit, & iam

Aduolat in Sichen: sed fratribus & grege nusquam
Compertis, quid agat, dubius huc spectat & illuc,
Omnia collustrans oculis: modo nomine fratres
Magna voce vocat, tantum nemora alta vocanti
Respondent, vallesq; caua. Forte ilicis alta
Frondator ramorum aderat, qui, Ut vidit anhelum
Ancipitemq; sui puerum, noto obuius illi,
Quid quaeris puer? inquit: oues si forte paternas,
Si fratres, ne quare istis in vallibus illos,
Quandoquidem audiui dicentes, saltibus ex his
In Dothain cedamus: ibi fratresq; pecusq;
Inuenies: dein monstrat iter, qua tramite recto
Ocyus inueniat laetissima pabula, nanque
Plurima pars exusta aret, nec gramina nutrit.
Ille datum festinat iter, iamq; vltima Sichen
Emensus, Dothain laetus propiora tenebat.
Cum specula longe venientem vidit ab alta
Plena odij fraterna cohors, ac protinus, en Rex
Noster, ait, quem Sol, quem Luna & sydera adorant.
Nos famuli viles ad pastoralia nati,
Per deserta die rabido sub sole vagamur:
Nocte in speluncis, patulá ue sub arbore somnos
Captamus, tecti rude lana & pellibus hirtis,
Despecti, & vili polenta & flumine pasti.
Ille patris mensa virgata in veste recumbens
Lactibus hoedorum, & lumbo pinguescit ouili,
Repleturq; mero: tum stertens impia nobis
Somniat. hunc ne igitur fratres, atque ista feremus
Opprobria? an ne adeo caeci expectabimus, vt iam
Grandior, atque animis fidens & patris amore
Nos premat, & ditionem omnem & fausta omina patris
Surripiat, sic vera nimis sua somnia reddens?
Heu fratrum ignarae mentes, & pectora caeca.
Cur potius, dum testis abest, dumq; omnia nobis
Dant animos, non hunc capimus? cur protinus istis
Confossum gladijs, puteo non condimus illo,
Qui prope contegitur dumis & sentibus atris?
Dicemusq; fame rabidorum vrsiue lupiue
Qui multi deserta habitant haec, dente peremptum.
Talia iactabant inter sese effera fratres
Consilia. at, cunctis aderat qui maior & annis,
Et maior pietate Ruben, Dij talia nobis
Auertant (ait) ah vestras ne sanguine fratres
Fraterno maculate manus, né ue ira Deorum
Hoc velit, vt scelus ob tantum nos, & domus, & grex
Vnà omnes pereamus. abest si testis, at ipse

Est

Est testis Deus, ipse Deus, quem nulla latere
Facta queunt, quiq; hic & nos nunc spectat, & audit.
Si tamen est animus vobis secludere prorsus
Hunc puerum, sine cæde eius, sine sanguine in illum
Trudite vicinum puteum, & dimittite fatis.
Hæc vero suadebat, vti iam cæde remota
Mox ipse ad puteum sera iam nocte rediret,
Extraheretq; illum, & misero sua pignora patri
Redderet, ac fratrum tandem componeret iras.
Verba omnes mouere, placet sine cæde prehensum
Proijcere in puteum, & miserum dimittere sorti.
Tum Ruben, à vobis fuerint quæcunque peracta,
Horum me insontem videat Deus. ac procul inde
Discessit, syluisq; latens se condidit altis
Visurus rerum euentum, & iam latus Ioseph
Festinans aderat: contra fratrum impia turba
Circunfusa ruit minitans, manibusq; reuinctis
Nunc (inquit) tua vana tibi quid somnia prosint,
Aspicies: nunquid regi parebimus omnes?
Ille pauens, stupidusq; rei nouitate precari,
Talia ne insonti facerent, superosq; vocare
Nequicquam: quando impatiens magis & magis vrget
Crescens corde furor, facibus furialis Erinnys
Instat atrox, dæmonq; malus, qui obsistere fatis
Posse putans, cunctorum aciem vertebat in vnum.
At puer, vt nullis precibus, nullisue moueri
Fratrum corda videt lachrymis, sed iam impete multo
Compelli in foueam, quod restat, lumina tollens
In cœlum, tales fundebat ad æthera questus.
Dij Abrahę, Dij magni Isac, Dij patris Iacob,
Vos ego si sancte colui, si iussa paterna
Semper obi, semperq; pie & sine crimine vixi,
Aspicite: &, si fata mihi nunc vltima dant, vt
Iam moriar, miserum saltem seruate parentem.
At vos ò tenere fratres quos semper amaui,
Maioresq; habui, curate, hæc tristia ad aures
Ne patris aduenient, sed me rapuisse latrones
Dicite, quo saltem spe se soletur inani
Viuentis nati, stygias nec tendat ad vmbras
Ante diem: deserta ipse intumulatus arena
Emoriar. Lachrymę dicenti talia fusæ
Ex oculis cecidere, simul voxq; ipsa repressa est.
Et iam etiam fratrum sedari pectus & ira
Cœperat, Isachar cum, ne desistite fratres,
Dixit, ab incepto, quin vinctum & fune ligatum
In foueam mittamus: ibi suspensus in imo

Sistatur fundo, donec meliora parent Dij
Consilia, atque cibum interea capiamus in herba,
Quandoquidem iam Sol inuitat, & altior hora.
Assensere omnes dictis, puerumq́; reuinctum
Ad puteum flentem ducunt: hic fune ligata
Arboris ad truncum pendentis desuper altæ
Demittunt pauitantem intro, fundoq́; relinquunt
Suspensum. ast ipsi circum per gramina fusi
Implentur vili cerere, & cariotide pingui.
At Deus, ætherio terras qui spectat ab axe,
Insontem aspiciens, illo & miseratus amore,
Quo mare, quo terras, quo cælum condidit altum,
Vnum ex aligeris, qui circum mille, ministris,
Expectant mandata, vocat: fidissime, & inquit,
Vade age, Samariamq́; tibi notissima dudum
Arua pete, &, quem scis fatis ad magna vocari
Isacidæ puerum, qui cæco poscit ab antro
Auxilium, & fraterna odia & facta impia plorat,
Hunc inopem solare: nec est mandare necesse,
Quæ referas, cui nota mea est & aperta voluntas.
Sic ait, & nutu placido, quo sydera cursu
Perpetuo ducit, iuuenem dimittit. at ille
Aetherias humeris accingit tenuibus alas,
Queis cælum illæsum penetrat, queis nubila tranat,
Præuertitq́; fuga Zephyros. iamq́; æthera scindens,
Aerios tractus, & inania lata secabat.
Qualis, vbi in liquidis stagnis, aut ardea longe est,
Aut albus conspectus olor, sacer accipitrum rex
Post varios gyros sublimis ab æthere lapsus
Immotis secat alta ruens oculo ocyus alis.
Impete non alio volucer cælestis adibat
Samariæ terras: primus quem vertice summo
Excepit Tabor, insuetùm frondescere syluas
Miratus, Terramq́; noua vestirier herba,
Et varios præter solitum summittere flores.
Excepere illum prognatæ monte Napeæ,
Et diuina Deo cecinerunt: omnia rupes
Responsant, ipsa antra Deum, syluæq́; salutant.
At sacer interpres Diuorum, vt vertice ab alto
Lumina deflexit terris, ac gramine fusos
Vescentesq́; videt fratres, ast inde camelos
Mercatorum Arabum spectat, Iouis omnia facta
Imperio, hinc animum ad miserum conuertit Ioseph,
Descenditq́; celer: puteiq́; in margine summo
Vt stetit, extemplo noua lux effulsit in antro,
Miratum & subitus puerum circumstetit horror.

Quem

Quem pius interpres placida sub imagine, & ipso
Ore puer puerum dictis solatur amicis.
Pone metum Dijs chare, patrum Deus ille tuorum,
Qui cælum regit, huc alto me ex æthere mittit,
Qui referam mandata tuos solantia luctus.
Hinc primum mittere foras, sed venditus auro
Nomine mancipij: tum Nili in regna fereris,
Atque iterum vendere illic, multosq; per annos
Seruus eris. tunc ne vetita atque iniusta libido
Te alliciat, neu Dij alieni, & falsa, caueto,
Numina decipiant. vestrum si semper habebis
Corde Deum, ipse aderit semper tibi, te bona semper,
Quicquid ages, quocunque ieris, fortuna sequetur.
Quin, magis vt fidas animis, tibi magna parantur
Imperia: & tempus veniet, cum vera videbis
Somnia visa tibi, cum te fratresq; paterq;
Supplice adorabunt fletu: misereberis illis,
Nec miseros patiere fames vt perdat iniqua:
Quin ipsos, natosq; illorum, ipsosq; nepotes
In partem imperij, atque in tua regna vocabis:
Ingens vt tandem populus concrescat, arenæ
Instar: quem Deus Aegypti de parte superba
Deducet tandem, & pedibus super æquora siccis
Pertransisse dabit, mox hæc in regna reducet,
Lacte nouo quæ regna fluent, & melle perenni.
Mox (anni properate) diem fælicia secla
Aspicient, secla illa diem, quam tanta futuram
Vatum oracla canunt, cum demittatur ab alto
Magna Dei soboles, vestro de sanguine creta,
Quæ scelus antiquum tollat, quæ limina cæli
Clausa diu, magniq; fores præpandat Olympi.
Nec plura effatus cælum se tollit in altum.
At iuuenis, quanquam stupefactus numine tanto,
Restitit, & rerum confusus imagine multa,
Lætatur tamen, atque animum per singula versat,
Speq; futurorum præsentem corde dolorem
Discutit, atque oculos in cælum & sydera tollens
Sic fatur. Rex terrarum, Rex ætheris alti
Omnipotens, patrum Deus & tutela meorum,
Respice nos, & nostra tuo sub numine si spes
Est omnis, super his primum miserere parentis.
De me autem quicquid statuet tua recta voluntas,
Seu lætum, seu triste pares, nihil ipse recuso.
Vnum oro, si parca mihi vidisse negabit
His oculis fælicem illam, semperq; beatam,
Optatamq; diem, qua tandem ex æthere summo

Descendet tua progenies, da cernere saltem
In speculo, atque vmbram mõstra mihi, speq; fideq;
Noscere da, puroq; eius de fonte lauari.
Dixit, & ex imo traxit suspiria corde.
Interea è Madian, stacten, bdelamq; ferentes
Cinnamaq;, & liquidam styracemq;, & pinguia thura
Transibant Arabes, quà stabant gramine læto
Vescentes iuuenes simul & diuersa loquentes.
Qui vt primum videre viros, Deus (inquit Iudas)
O fratres meliora parat, quàm nostra ferebant
Consilia: his etenim si mercatoribus ipsum
Vendamus puerum tum lucro, auroq; piati
Fraterna à morte immunes reddemur, & ad nos
Posthac nec fama adueniet, nec nomen Ioseph,
Siue Arabes isti Aegyptum, seu barbara regna,
Marmaricam, Libyamúe petant. ergo vnus ad illos
Mittatur, qui mancipij sub nomine, merce
Proposita pretium statuat, responsa reportet.
Dicta placent, qui pacta ineat, iam mittitur. ipsi
Interea speluncam adeunt, funemq; ligatum
Arboris ad truncum soluunt, & in æthera sursum
Suspensum educunt puerum: qui talis in auras,
Qualis mane rosa, aut riguo Narcissus in horto,
Prodijt, & formæ seruato vera decore
Signa dedit, certumq; Dei præsentis amorem.
Iamq; aderat mercator Arabs, & nuncius vnà
Vile satis pacti pretium. proh Iuppiter, ille,
Quem tanta in fatis promissa, & tanta manebant
Imperia, argenti is deno venditur asse,
Mancipium infœlix. iam curuo terga camelo
Excipitur, Nili ignotas iam fertur in oras.
At quadrupes, ceu diuino sub pondere, vector
Insolitos dedit hinnitus, & signa recentis
Lætitiæ: iamq; & grato facilisq;, lenisq;
Sessori tergum, sellamq; accomodat aptam,
Agglomeransq; pedes, retro socia agmina linquit.
At fratres, puer vt cessit, mala nuncia patri
Quis ferat, & quo infanda tegant facta impia pacto,
Ambigui, tandem statuunt præmittere vestem
A puero ereptam, caprino sanguine tinctam
Qui ferat, inuentamq; inter nemora auia dicat:
Danq; placet mandata dari. qui instructus abunde
Omnia, longæuum non hæc miseranda parentem
Expectantem adit, & monstrato sanguine & ipsa
Veste, ait, hanc nostræ nemora inter deuia primæ
Inuenere canes: cuius sit vestis, & vnde

Hic

Hic cruor, ignari, patrem primum esse monendum
Duximus, vt te (si quid agendum est) consule agatur.
At pater, vt notam, maculisq; & sanguine vestem
Conspersam vidit, quis te charissime Ioseph,
Quis Diuûm, vt tecum morerer, spes vna senectæ
Nate mea, quis casus, ait, tam durus ademit?
Heu mala te syluæ fera sustulit. ite per alta
Vos nemora, & , si quid misero de corpore restat,
Omne afferte mihi, saltem vt suprema sepulchri
Dona feram. vel & ipse, feris laniandus, in altas
Proripiar syluas: dabitur natoq; patriq;
Mors eadem. hęc dicens, fœdatos puluere canos
Vellebat, lacerosq; sinu excindebat amictus.
Et famuli tandem collapsum in tecta reportant.
Parte alia Ruben, vt serum se vesper in orbem
Intulit, ad caulas pecudes pecudumq; magistri
Cum redeunt, saltusq; vacant pastoribus omnes,
Desertum ad puteum solus redit, atq; ibi Ioseph
Terq; quaterq; vocat. non respondente vocanti
Vllo, sollicitus, puerum ne forte necassent,
Rem spectare parat, cæsaq; ex ilice conto
Scalam aptat, solersq; imum se mittit in antrum,
Omnia collustrans. verum, postquam omnia dudum
Rimatus, puerum quæsitum haud repperit vsquam,
Ambiguus tandem reliquos perquirere fratres
Destinat: ac pecoris vestigia nota secutus
Per noctem, demum inuentos, de fratre quid actum est,
Inter multa rogat. rem totam ex ordine pandunt.
At Ruben, vt puerum audiuit superesse, nec vllis
Affectum damnis, hinc fratres, inquit, eamus
Ad miserum genitorem, & spe viuentis & auras
Spirantis gnati saltem (quod nunc datur vnum)
Solemur, rapuisse Arabes de more, relicta
Veste, leui pueri fugientis vulnere tincta:
Pastores ita ferre. aliquemq; adducere testem
Expediet, neq; enim deerunt, qui dicere possint
Se vidisse Arabes. his ergo rite paratis
Patrem adeunt, &, quæ possunt, solatia iungunt.
Ille autem, quamuis aliqua spe forte leuatur,
Non tamen æternas lachrymas planctusq; perennes
Comprimere, aut tristi meditari gaudia mente
Vlla potest, sed vitam ægram noctesq; diesq;
In tenebris, hominum fugiens consortia, ducit.
Interea puerum lætus deportat Ioseph
Mercator, plenis miratus cedere votis
Omnia. non illis terræ exarsere diebus,

Non

Non ventis agitatæ vllæ tolluntur arenæ
Ex solito: puerum Charites comitantur euntem,
Et cœli fauor, & faustis spes dextera pennis.
Iamq; pererratis Iudææ finibus, altæ
Incipiunt turres & mœnia Osyridis vrbis
Apparere procul, campis vbi fusa iuuentus
Munera militiæ exercent: hi vincere cursu
Contendunt pedibus, hi fuluo in puluere sudant
Luctantes, alij duro sub pondere cestus.
Pars volucres exercet equos, cursuq; fatigat,
Aut inferre hosti versas post terga sagittas
Discit equo currente, aut hastam tollere campo.
Ergo Arabes postquam accessere, & pulcher Ioseph,
Mirati pugnas, placidi & præludia martis,
Consistunt, oculisq; intenti & pectore toto
Vix satis expleri possunt. quos forte magister
Militiæ, Eunuchus regis, cui summa potestas
Et duri data erant Mauortia munera belli,
Vt vidit, confestim ad sese accedere iussos
Compellat. geritis ne vllas, quas vendere, merces,
Optetis? quædam, dixere, & aromata, & istum
Gestamus puerum, domino qui si placet, vltro
Munus habe: aut emptum si mauis, pro indole tanta
Da quoduis: pretium est magnum tua gratia nobis.
Ille autem, haud vnquam ingratum mercator habebis
Fetifarum: accipiam puerum, at tu munere largo,
Speq; tua maiore, mihi donabere multo.
His dictis recipit puerum, quem veste decora
Induit, & sagulum donat, quo purpura limbo
Fulua nitet, tum donat equum: lætissimus ille
Altior it iuuenes inter pulcherrimus omnes.
Quem custode dato lætus præmittit ad vrbem
Fetifer, & charę vxori commendat habendum.
Interea feras inuexerat Hesperus horas,
Et iuuenum campis cedens manus omnis apertis
Ibat ouans comitata ducem, ac iam pulcher Ioseph
Vt dominam inuisit, thalami & cognouit berilis
Officia, ipse humilis seruorum se agmine miscens
Obuius it domino. media se qualis arena
Monstrat gemma nitens, radijsúe micantibus aurum,
Talis & ipse puer multis in millibus ibat.
Quem matres, populusq; omnis mirantur, vt ipso
Incessu, grauis ore, pedes non dimouet vsquam
A duce, non oculos, sed semper totus in illo est.
Nec minus, intra ædes vt ventum, epulæq; paratæ,
Ipse vlli deest officio, seu corpore opus sit,

Sen

Seu celeri ingenio. sed enim super omnia mira est
Grataq́, sedulitas, apta & prudentia cana.
Quo factum est paruo post tempore, Fetifer illum
Non thalamo vt tantum ipse suo præfecerit vnum,
Sed domui, & rerum ei summam commiserit omnem.
Scilicet auspicijs & Dijs cuncta ire secundis
Fetifero sunt visa, agri producere fruges
Vberius, sobolem armentum, sibi crescere honores.
Omnia quæ, ostento quodam permotus, Ioseph
Attribuit puero, vatumq́, oracula suadent.
Arbor erat Persæa, Deo sacrata Camesi,
Aedibus in medijs, quam vectam è Perside fertur
Orbe pererrato monumentum insigne futurum
Ipsa suis manibus plantasse nepotibus Isis.
Hanc apis externis veniens insedit ab oris,
In signis fulgore & versicoloribus alis
Pulcher apis: quem mox examen grande secutum
Pendentem ramo longum traxere racemum.
Protinus ostentum ad vates defertur. at ipsi
Venturum externis aliquem portendere ab oris
Declarant, ingens populus quem deinde sequatur,
Ipsum qui fortunæ opibus super æthera tollat
Fetiferum, largosq́, simul promittat honores.
Ergo his augurijs tantis censetur Ioseph
Monstrari, hinc maiore illum dignatur honore
Fetifer, hinc omnes adamant: sed maxime Iempsar
Pulchra ducis coniux præ cunctis diligit vnum,
Nescia adhuc, quanto iam sit deuota furori,
Quis Deus insideat miseram. suspiria nondum
Emittit, nondum lachrymas, sunt omnia læta
Dulciaq́, & nondum quicquam persentit amari.
Quæ malus, infernas sedes, Cocytia regna,
Qui regit, humani generis turbator & hostis
Vt vidit Pluton, semenq́, accrescere fœlix
Isacidum, inuisam sobolem, vocat ocyus vnum
Seruorum, quibus insidiæ fraudesq́, doliq́,
Sunt animo, queis mille artesq́, vięq́, nocendi,
Iq́, ait, & pulchram circum insinuatus Iempsar
Falle dolo, & primas escas, quas sensit amoris,
Tu flabris accende, imis illum ossibus ignem,
Illam immitte facem, quam nec vis vlla Deorum,
Non hominum extinguat: mox ipsum accendere Ioseph
Si possis, omni arte stude. quod vincere siqua
Non dabitur, tu perge tamen, pete rursus Iempsar,
Acrius vre, furorem adde, inspiraq́, venenum.
Queis monstris agitata domum permisceat omnem,

Inq́,

Inq́ odium, furiasq́ omnem conuertat amorem.
I celer, & nihil inde doli scelerisq́ relinque.
Ille hilaris, promptusq́ malis sumptam è styge lympham
Miscet acidalio latici, tum ex anguibus vnum
Tisiphones capit, atque sinu mala semina condit.
Fetifari dein tecta petens, nutricis Iempsar
Induit Iphicles formam, dominamq́ salutans
Audi (ait) ò mihi chara, miser quis casus Ioseph
Torquet ad extremum vitæ: vidi ipsa gementem
Nuper, & optantem suprema munera vitæ.
Quærenti mihi, quæ tanti sit causa doloris,
O mater, ne quære (inquit) nam, siue tacebo,
Siue edam, omnino moriar: præstatq́ tacendo
Et vitam, & nostri causam finire doloris.
Cui ego. non sic ô fili, nam vulnera sæpe
Auxilium patefacta & opem inuenere salubrem.
Dic audacter, amásne? hæc si tibi causa doloris,
Spera, & fide puer, nanque ipsum vel tibi amorem
Eripiam magicis, vel tu potiere cupito.
Erubuit: tum dixit, amo. Dij sunt mihi testes,
Hunc quantum eluctans cepi, quàm inuitus amorem,
Infidum in dominum qui me facit. at mihi sit mors
Exoptanda magis, fidum perijsse iuuabit.
Sic ait, & fusis lachrymis pulchra ora rigabat.
Vt video, puer hic dominam te deperit: & ni
Opportune adsis, nimio moriturus amore est.
Cui virgo, ò nutrix quàm dura & tristia narras,
Nanque & amo hunc puerum, & vellem succurrere posse:
Sed me iura Deûm, sed vincla iugalia primum
Obsistunt: tum me tanto male sana periclo
Obijciam, & duri haud formidem coniugis arma?
Et nutrix, ò nata, ipsorum crimina amantum
Dij ridere solent. soluendi iura mariti
Causa potens & iusta tibi est depellere mortem
A puero, qui nec culpam commiserit vnquam,
Culpa nisi est, vel amare nimis, vel amore perire.
Audendum est in amore, pericla nec vlla timenda
Prudenti, Dij deinde ipsos tutantur amantes,
Queis amor, & pietas, est prima & maxima cura.
Est mihi aqua, in dubijs rebus quę assumpta videre
Vera facit, dubijq́ omnis pars vtra legenda est.
Hanc dabo, si hac in re ancipiti stat cernere verum.
Ac stygiam demonstrat aquam, medicataqúe fonte
Pocula acidalio. placet ò charissima nutrix,
Virgo (inquit) totumqúe manu capit ipsa venenum
Intrepida, atque vno craterem exhaurijt haustu.

His

His actis puerum Iphicle se vertit ad ipsum,
Et gressu ad thalamum illius contendit anili:
Qui laudes superûm regi & diuina legebat.
Vt vero in thalami mentitus limine Dæmon
Constitit, & puero cælestem assistere Ioseph
Custodem vidit minitantem, ensemq; coruscum
Vibrantem, extemplo subita formidine captus
Horruit, & retro gressusq;, animumq; reduxit,
Aufugitq; celer: nocturnæq; alitis oti
Effigiem capit, & tecto se sistit in alto.

LIBER II.

AT misera, vt stygios latices desumpsit Iempsar,
Solaq; permansit, totis ardere medullis
Visa sibi est, tota in subitum conuertier ignem:
Suspiransq;, gemensq;, vnum deposcit Ioseph.
Et modo se imponit stratis, paulumq; morata
Assurgit, modo mutat & hunc, modo mutat & illum,
Fastiditquê locum infælix, nec se capit vsquam.
Non secus ac solet ille, acris præcordia causus
Cui torret, vel quem Dipsas calcata momordit.
Tandem ait, heu quidnam est, quod me tam sæuiter vrit?
Est ne amor, an sumpti latices? nempe est amor iste:
Quo moriar, nisi formosus succurrat Ioseph.
Tu mihi nunc succurre puer, succurrere nanque
Ipsa etiam tibi constituo. moriemur amando
Insontes ambo? Dij tanti criminis haud me
Authorem videant, non hæc Aegyptia tellus.
Dum licuit, potuiquê, thori concordia iura
Seruaui, nunc maior agit me visquê, Deusquê,
Imperioquê premit. sic sit mihi Numen amicum,
Vt nosco experiorquê Deum, quem fæmina non est
Contra stare potens. Deus hic custodiet ambos:
Quin &, suetus amare, terget solatia nostra.
Dixerat, impatiensquê moræ vocat ocyus Efren,
Vnam ex ancillis, dominæ quæ fida solebat
Ferre vigil mandata, vigil responsa referre.
Vade, ait, & puero dic, huc accedat, Ioseph,
Si vacat, & domini si nulla negocia nostri
Impediunt. abit illa cita, & mandata facessit.
Nec longe post iussus adest formosus Ioseph.
Quem solum admissum virgo mutata colore
Iuxta astare facit: tum corde & voce tremente
Chare (inquit) puer, atq; oculis mihi gratior ipsis,
Veráne tu dominæ dices, quæcunque rogabit?

Vera

Vera equidem (an fallam dominos) ait ille, fatebor.
Tu quoduis pete. & illa. puer te perdite amare
Audio: si verum est, debent me nulla latere,
Nec, si ego sim, quam perdite amas, nam (vera fatebor)
Ipsa etiam te perdite amo. tu nec mihi amanti,
Nec tibi ego crudelis ero: da iungere dextram,
Qualis eris, quantoq; à me donaberis auro?
Sic ait, & summis puero dedit oscula labris.
Ille pudore rubens, & secum mente reuoluens,
Quæ Diuûm interpres puero mandauerat olim
Dij ne alieni aut praua, aut iniusta libido
Alliceret, taciteq; Deum sibi adesse precatus
Hæc tandem responsa dedit. Quòd perdite amare
Audis me domina, illicitum si forsan amorem
Audis, non vllam fateor me perdite amare:
Nec sic ipse etiam à quoquam peramarier opto,
Præcipue à domina. scis rebus me omnibus vnum
Præfecisse ducem, seclusa coniuge tantum.
An ne igitur legisq; meæ, dominiq; mei sim
Proditor? ah stygias potius detrudar ad vmbras,
Esca vel alitibus, media intumulatus arena,
Mittar: & hæc dicens dominam, thalamumq; reliquit:
Illa autem, vt sese illusam, & spe funditus omni
Deiectam vidit, tanquam qui fulminis ictu
Percutitur, primum stupefacta immotaq; paulum
Constitit, inde imo ducens suspiria corde,
Astringensq; manus, sese resupina cubili
Strauit inops animi, desertaq; sanguine pallens.
At malus hæc summo tecti de culmine dæmon
Aspiciens, aue deposita, conuertit anum se
Rursus in Iphiclen, miseramq; reuisit Iempsar,
Atque ait. ò, quinam casus te nata malignus
Insequitur? quid cor cecidit? quid pallor in ore est?
Ah ne animis cade, ne te ipsam desere nata.
En præsto tibi sum matrix tua, pone timorem.
Respice me. audito nutricis nomine paulum
Erexit sese in cubitum, tum lumina torquens
O nutrix, quondam nutrix, nunc dira nouerca
Occidisti, inquit, miseram me, nec puer ille
Perdite amat, nec se (quod longe est peius) amari
Sustinet, aut vllis precibus donisue mouetur.
Proieci memet, genus, & decus omne pudore
Fœdaui amisso, fractæ spes, fœdera rupi
Coniugij: tu causa mali, tu criminis huius
Principium. quid restat ad hæc, nisi cætera ferro
Conficere, & meritam hanc animam demittere ad orcum?

Cui

Cui dictis falsa Iphicle respondet amaris.
Heu mulier rerum ignara, & male conscia amorum,
Quid mirum, puer insuetus plenusq; pudore,
Ceu virgo intacta, ad primos si expauit amoris
Aggressus, de te dubius, metuensq; pericli?
Non ita res tractanda fuit, nec tu tamen omnem
Spem depone, rudem puerum nam rursus adibo,
Arguam, & ignarum, quæ sint facienda, docebo.
Tu tantum triduo expecta, lux quarta benignum
Sydus habet, miseros sydus quod spectat amantes
Coniungitq;. sub hoc Hymenæus sydere primum
Natus, & ipse puer Venere enitente Cupido.
His dictis sese paulum solatur Iempsar,
Erexitq; cadentem animum. meliora ferant Dij,
Vade (ait) interea sacras venerabimur aras,
Fundemusq; preces, & amica vocabimus astra.
Ergo, vbi luce noua rutilum Sol aureus orbem
Impleuit, visura Deos sese ornat Iempsar,
Pulchra auro, spectanda ostro, spectanda pyropo,
Sed forma spectanda magis, proprioq; decore.
Quam matrum numerosa cohors comitatur euntem,
Nec non & famulis præses formosus Ioseph
Lumina deiectus, dominæq; suiq; misertus
It comes: ipse tamen sanctas procedere ad aras
Patronam putat, vt commissi criminis oret
Exposcatq; Deos veniam, & deponat amorem.
Contra autem illa rogat Diuosq; & sydera cuncta,
Vt faueant votis, & sint in amore secundi.
Hæc eadem celebrat demens & luce sequenti,
Atque alia, donisq; etiam maioribus aras
Accumulans, pecudum fibras rimatur & exta.
Verum, vbi quarta dies rediit, Solq; igneus orbi
Illuxit, lux sancta, inquit, lux optima salue,
Sydera vos saluete, quibus coniungere amantes
Est amor, & sobolem mundo seruare perennem.
Tum puerum acciri charum iubet. ocyus ille
Nil metuens, & iam dominæ securus amorum
Aduenit. illa itidem sperans fore prospera cuncta
Nutricis decepta dolis, vt vidit amatum
In manibus puerum, meus es, meus, inquit, & ipsa
Sum tua: quid prohibet, ne nos iungamur amantes?
Iste torus communis erit: ne gaudia differ,
Neu sortem contemne tuam. tum pallia captat,
Et trahit ad sese puerum. stupet ille pudorem
In domina amissum, tandemq; his vocibus infit.
Quis furor, aut quænam mala mens olim inclyta coniux

Feti-

Fetiferi, nunc hæc adigit te talia posse
Moliri? certe Eumenidum nunc te vna sororum
Exagitat, nam (quam reris) non est tua nutrix
Iphicle, sed de stygijs emissa tenebris
Dirarum vna, dolis quæ te decepit & astu.
Illa eadem me aggressa malis conatibus ausa est,
Sed vetuit tentare Deus. vidi ipse retrorsum
Cedentem, & formam mentitam, & fumida noui
Sulphura, nidoremque atrum post terga relictum.
Talia dictabat puer. at post ostia dæmon
Qui stabat, clausos magno conamine postes
Impulit, intrauitque ferox, & lumine toruus
Tartaream effudit vocem, qua terruit omnes.
En ego mentita Iphicle, en sum vna sororum
Eumenidum, vna è stygijs emissa tenebris?
Nunc saxo, experiare. sinuque cita eripit anguem
Pestiferum, qui secreta sub veste latebat,
In puerumque iacit. custos cœlestis at illum
Reppulit, atq; omnes conatus fecit inanes.
At coluber, sibi vt in puerum sublata potestas,
In miseram insidias omnes molitur Iempsar,
Perque solum tacite repens, ventremque retorquens
Lubricus, in vestem insinuans se illabitur: inde
Interiora petens viscera cuncta pererrans,
Tartareum virus iaculatur ad intima cordis.
His monstris puer interea pauefactus, amictus
Immemor aufugit, seque in sua tecta recepit.
Quem virgo vt fugisse videt, vtque acre venenum
Sensit, in insanum subito conuersa furorem,
Clamorem immensum tollit, quo ipsa atria, & omnis
Intremuit domus, & timuit vicinia tota.
Non secus, ac si Vulcanus penetralia cuncta
Inuoluat, cœloq; furens incendia iactet.
Currite io matres, scelus atque audite nefandum
Mancipij Hebræi, qui nunc proh Iuppiter ausus
Fetiferi est magni sacrum violare cubile,
Vimque inferre mihi, nisi nutrix tempore in ipso
Prompta tulisset opem, & sceleratum veste relicta
Eiecisset. io fugitiuum apprehendite serui,
Ite citi, properate, viarum claudite cuncta
Effugia, & domini scelus hoc afferte sub aures.
Talia vociferans misera effundebat Iempsar,
Omnia quæ falsa Iphicle confirmat, & auget,
Dignum morte fore, hoc sceleris qui admittere tantum
Audeat, exacuitque animos: clam deinde recedit
Nulli visa, & aui similis se immiscuit atris

Nubibus,

Nubibus, & stygias sedes atque impia Ditis
Regna petit, lætoq́; refert crudelia facta.
Interea miser à seruis comprehensus Ioseph
Ducitur, & nemo est, qui dicere multa volentem
Auscultare velit miserum, non Petifer ipse,
Quem iam res audita acri compleuerat ira:
Non tamen vt morti damnet, sed turre sub ima,
Carceris esse locus miseris vbi sueuerat, illum
Intrudi iubet, & vigili custode teneri,
Tantum olyra vili, limoso & flumine pasci.
At iuueni cœlestis erat custodia maior
Aliger ætherius, summo qui missus ab axe
Carceris intrarat portas, vbi proxima terras
Nox omnes cæcis tenebris obduxit & vmbra.
Ergo aliàs puero notus, solatur amico
Ore illum, firmatq́; animum. tollitq́; timorem
Luce noua, excussa noctisq́; & carceris vmbra.
Omnia quæ postquam custos Aegyptius alta
Prospexit de turre, Deus Deus, inquit, in illa
Luce viget, nosco splendorem & verba notaui:
Nec deus est illic, nisi & huius criminis insons
Est puer. insontem seruabit Iuppiter æquus.
Ex illo custos iuuenem veneratur Ioseph,
Et pascit meliore cibo, quàm dura iubebant
Petiferi mandata, & duri carceris omne
Tollit onus, ferrumq́; pedum, visitq́; frequenter,
Solaturq́;, & sæpe in cœlum educit apertum.
Iamq́; quater binos Phœbe compleuerat orbes,
Cum duo, quorum alter pincerna Pharaonis, alter
Pistor erat regis, præ suspicione veneni
In Cerere inuenti, conclusi carcere eodem
Cum puero Isacide fuerant. hi tempore paruo
Post, vtrique vna viderunt somnia nocte,
Somnia, quæ mox mane nouo dum mutua versant,
Ignari, quid portendant monstrentue futurum,
Sollicitis nutant animis. quod pulcher Ioseph
Conspiciens, Quidnam iuuenes tam pectore tristes
Vos hoc Sole nouo video? nos somnia facta
Nocte hac sollicitos reddunt, quæ exponere, nemo est,
Qui sciat hic, dixere. quibus sic pulcher Ioseph.
Somnia vos narrate, Deus dignoscere forsan
Illa dabit. Dicemus (ait) pincerna, priorq́;
Ipse edam. nam vitis erat pulcherrima ternis
Læta propaginibus, gemmas turgescere primum
Palmitibus, mox & flores exire videbam,
Post flores grauidis vuas pendere racemis:

Quos iam maturos manibus premere ipse videbar,
Vinaq; diffundens pateris spumantia plenis
Regi larga dabam, solito Rex more bibebat.
Cui puer interpres. Quidnam tua somnia monstrent,
Expediam. vitam illa tuam pulcherrima vitis
Ostendit: gemma, flores, vuaeq; secutae
Sunt fructus, quos tu peperisti temporis huius
Curriculo: dabitur merces, & honoribus ipse
Restituere tuis, & pristina pocula regi
Consueto de more dabis: terna illa propago
Tres luces (quibus haec veniant, tibi prospera monstrant.)
Tu vero, cum te charum gratumq; Pharaon
Accipiet, nostri (si qua huius gratia facti est)
Sis memor, immeritumq; isto dic carcere claudi.
Tum pistor simulac vidit dicta omnia recte
Congruere, ipse etiam, dixit, mea somnia pandam.
Nam capiti imposita ipse meo tria plena canistra
Spectabam, duo farinae inferiora, supremum
Omni opere plenum, omni illo pistoria quod scit
Ars facere, & nostrum ingenium, sed cuncta volucres
Exesse & secum latas deferre per auras.
Cui bonus interpres, Diuûm est nouisse futura,
Falli hominum est, dicam, quid nam tamen augurer ipse
His super. illa (quibus vidisti plena canistra)
Sunt opera & vitae fructus: duo prima, vbi simplex
Farina est, vitae monstrant duo tempora prima,
In quibus & simplex vita & syncera peracta est:
Summum opere infido plenum est, & fraude, dolisq;
Omnibus, ingenium quae, aut ars pistoris iniqui
Extudisse valet, quae sunt iam cognita regi.
At merces horum meritorum & praemia, fedae
Sunt volucres, corui immundi, miluiq; rapaces,
Vulturijq;, caput qui effossaq; lumina pascent
In cruce suspenso: tribuq hac ventura diebus
Terna canistra notant: tamen haec me fallere possunt,
Si tu animo possis mutari, nam & Deus ipse
Saepe solet mutare mala & conuertere fata.
Talia tractabant iuuenes. & tertia iam lux
Orbi inuecta aderat, cum custos carcere aperto
Pincernam insontem, noxa poenaq; solutum
Declarat, miserum regis decreta seueri
Pistorem damnare cruci. de carcere vterq;
Ducitur haud aequa sorte, & longe impare fato.
Hic ad tigna, ille ad regem stipatus ouantum
Et laetus clamore virûm, & clangore tubarum.
Vertitur interea ter Solis cursus in alta

Solstitia,

Solstitia, atque nouum mundo portauerat annum:
Forteq; Rex dulcem prona iam nocte quietem
Ducebat, Deus ex alto cum somnia in illum
Immisit, miranda adeo, vt cedente sopore
Attonitus rex magnum aliquid portendere visa
Crederet. ergo omnes iubet è regione vocari
Chaldæa, Aegyptoq;, quibus cognoscere cursus
Metiriq; vias cœli, & momenta minuta
Astrorum, casusq; hominum, & prænosse futura est
Cura audax, nec non magicis qui incumbere sacris
Consueuere, & qui ex adytis oracula Diuûm
Consulere, & cęsarum ouiumq; boumq; per exta
Rimari secreta solent, qui noscere flammæ,
Qui fluitantis aquæ motus, qui iungere arenæ
Fatalem numerum, & cognoscere fulminis iras,
Quiq; vias seruare auium, & dignoscere cantus,
Denique, diuini rerum quicunque vocantur.
Quorum ingens numerus magni plena atria regis
Intrarant, alij longis capita alta thyaris
Induti, ast alij spectandi cornibus hirtis,
Auratis alij strophijs: longissima mento
Cunctis pendet barba, ipso stat pallor in ore.
Quos simulac ad se rex alta à sede vocauit,
Somnia visa docet primum, dein munera largæ
Promittit, largosq; illis proponit honores,
Somni qui interpres fuerit: noctemq; diemq;
Responso tempus statuit. sed noxq; diesq;
Venerat, & nemo apparet, qui somnia regi
Enodare queat, nulli sua sydera, nulli
Ars magica, aut quæsita aris oracula prosunt:
Non artes aliæ, non barbæ, altæq; thyaræ.
Ergo hinc irasci, & tristis mœrere Pharaon,
Nec quenquam audire, ac solo in conclaue latere.
Hîc regis pincerna, memor, quæ in carcere Ioseph
Fecit, & ipsorum quàm verus somnia vates
Exposuit, subito regem petit, atque ita fatur.
Peccaui rex magne tibi, quæ in carcere vidi,
Non referens. nam scis, vt mecum pistor iniquus
Carcere damnatus fuerit sub turre magistri
Militiæ, eunuchi. forte illo carcere eodem
Fetiferi puer Hebræus, puto, crimine falso
Missus erat. duo nos (ita suasi) somnia quędam
Nocte habita à nobis, inueni narramus. at ille
Diuino quodam afflatu visa omnia nobis
Exponens, mihi, te, dixit, lux tertia ab isto
Carcere deducet, multis & honoribus auctum

Restituet primo officio: te pistor inique
Lux eadem in cruce constituet, te immunda volucrum
Agmina depascent, corui, miluiq́, rapaces,
Vulturijq́, nisi ipse animum conuertere possis
In melius, sic nanque Deus mutatur & ipse.
Omnia quæ euenisse vides. tua somnia certe
Hic puer exponet, magnum nam numen in illo est.
Auditis Rex lætus ait, vade ocyus ergo,
Duc puerum, & nostro iussu de carcere solue.
Ille celer mandata facit, puerumq́, parumper
Ornat, detondetq́, comas, vestemq́, ministrat.
Tum regi adducit timidum. rex omnia lustrat
In puero, sibi cuncta placent, sic denique fatur.
Te puer hi dicunt exponere somnia, nunquid
Vera ferunt? ast ille. Deus, rex optime, solus
Somnia nosse potest, & sicui maximus ille
Hoc dederit. potero ipse meo pro rege precari
Atque orare Deum: forsan dabit, omnia quando,
Quæ regum sunt, ipse solet curare deûm rex
Atque hominum. dein paulum animoq́, & mente moratus,
Nunc, inquit, rex magne mihi tua somnia pande.
Fluminis ad ripas Nili stare ipse videbar,
Rex ait, & septem ecce boues è flumine pulchræ
Exire, & latè errantes per littora pasci
Florentes herbas, lothon, medamq́, virentem,
Et suauem mynianta, quibus pinguescere, quantum
Plena solet, sacras quæ ducitur hostia ad aras.
Vix oculos verti, ecce aliæ per littora septem
Deformes, ægræq́, quibus vix pellis adhæret
Ossibus, apparere boues, quæ carice summa
Vix pastæ & dura paliuro & sentibus hirtis
Corpora macra, suis neruis vix ducta, trahebant.
Obstupui. nam dira fames atque ardor edendi
Improbus exegit tantum has, vt pinguia septem
Corpora prima boum congressæ tota vorarent.
Mox iterum dulcis me habuit sopor alter, & ecce
Rursus septem vno spicæ consurgere culmo,
Pulchræque, grauidæque, & onustæ pondere multo.
Mox septem prodire aliæ tenuesque & inanes
Exili è stipula, scabræque Vrigine tostæ,
Quæ succum & decus omne aliarum absumere visæ
Sunt mihi. miratus, postquam sopor ille recessit,
Somnia proposui multis, sed dicere nemo
Scit sensum & portenta horum: te si manet ista
Gloria, si te vnum è tantis hæc somnia poscunt,
Toto animo lætare puer, te fama sequetur

Perpetua,

Perpetua, & tantis à me ditabere donis,
Vt te non videat maiorem Aegyptia tellus.
Cui iuuenis. Rex magne Deus te diligit, ipse est,
Somnia qui immisit, nec, quæ illa intelligat, esse ars
Vlla potest, quæ authore Deo non vtitur: vnde
Nec Vates potuere tui, quibus omnibus est ars
Absque Deo. primum septem fœlicibus annis
Largius vndantem solito, maioreq́; Nilum
Flumine rumpentem ripas, secumq́; trahentem
Fœlicem limum, fœcundæq́; æquora arenæ
Fortunata nimis tellus Aegyptia cernet.
His annis tantum messis, tantum vberis illa
Colliget, vt non sufficiant solita horrea messi.
Vbertatem istam pingues nimiumq́; nitentes
Monstrauere boues septem, quæ è flumine Nili
Exiuere, herbas pingues per littora pastæ.
Hanc etiam & spicæ septem, quas pondere onustas
Lætasq́; plenasq́; vno consurgere culmo
Vidisti, pariter monstrant: nam somnia visa
Non duo re, sed idem ostendunt. nunc porrige mentem
Optime rex, nam septem annos, qui deinde sequentur,
Infœlix steriles durosq́; Aegyptus habebit.
Ipse intra ripas demisso flumine Nilus
Curret iners, supraq́; caput limumq́; feracem
Non tollet: sicca arebunt arua omnia, sicca
Solstitia, & nulli descendent montibus amnes
Consueti pluuiarum amnes sub sydere Cancri,
Aethiopum populis nec hyems æstiua redibit.
Agricola infœlix nullo versabit aratro
Arua, nec arenti mandabit semina terræ,
Sed miseros edet annona cogente iuuencos.
Hæc septem docuere boues per littora sicca,
Deformes, macræq́;, quibus vix ossibus hærens
Pellis erat. hæc septem illæ rubigine tostæ,
Squallentesq́; situ spicæ, & sine pondere turpes
Ostendunt. duplici exemplo te commonet ipse,
Qui nouit ventura, Deus, quo tu quoque solers
Commoueare magis, damnoq́; occurrere possis.
Quod facere vt valeas, si me fortasse requiris;
Sic habeas. maiora para primum horrea, & omne,
Quod superat segetum his septem fœlicibus annis,
Coge illic, seruaq́; vigil: deinmulta talenta
Auriq́;, argentiq́; in fruges vndique emendas
Impende, annorum quantum penuria septem
Exposcet ventura fami, campisq́; serendis.
Talia narrabat iuuenis, quæ singula mente

Rex voluit tacita, tandem & sic voce profatur.
Hoc certe Deus in puero, nec talia dici
Absque Deo potuere, nec illi Aegyptia tellus
Aut Chaldaea videt similem. tum amplectitur illum
Laetitia illachrymans. post me tota ista secundum
Te aspiciet regio, seruatoremq; vocabit.
Sic ait, & chlamydem gemmis ostroq; nitentem
Ferre dat, atque auri torquem circundare collo.
Mos erat, vt gemma caelata, insignis & auro
Annulus, antiquo regum de more vocatus
Regius, à nullo, nisi rege Pharaone, posset
Gestari, aut siquis foret ipso ab rege secundus:
Hunc sibi rex digito detractum imponit Ioseph,
Quo populus post regem illum sciat esse secundum.
Praeterea, qua se solennibus ipse diebus
Inuectum mula populis vrbiq; solebat
Ceu quendam monstrare Deum, sic mandat & ipsum
Vrbe vehi, mulaq; eadem procedere Ioseph,
Praeclamante tuba, regi inclinate secundo
Quisque caput, sanctoq; nouos conspergite flores
Seruatori hominum, solus qui somnia regis
Exposuit, qui plena Deo praecordia gestat.
Talibus ornatus donis, & honoribus auctus
Isacides iuuenis cuncto acclamante senatu
Praeficitur toti Aegypto. Qui sedulus omni
Ingenio curaq; in primis horrea vbique
Magna parat, mox frugum ingentibus vndiq; aceruis
Collectis, partim terra Memphitide natis,
Partim emptis aliunde implet, stipatq;, nec vllum
Dat rebus spatium: regionem lustrat, equorum
Imminuit numerum, atq; hominum: Dij cuncta secundant.
Vrbs erat Helipolis, Solis de nomine dicta,
Cuius Rex, idem & templi Phoebiq; sacerdos
Supremus natam formae & virtutis habebat
Insignis, quam saepe Deus consultus Apollo
Dixerat haud vlli indigenae thalamo esse locandam:
Coniugium externum fato maiore parari,
Quo genus, & clari tollantur in astra nepotes.
Ergo istaec iuuenem monstrare oracula Ioseph
Censet & antistes templi, & rex ipse Pharaon.
Quocirca, cum iam septem faelicibus annis
Aegypto in tota vbertas, atque omnia vbique
Laeta forent, placuit regi dignis hymenaeis
Et thalamo Isacidem iuuenem sociare iugali,
Laetitiamq; augere, diesq; inducere festos.
Ergo haec per ludos & per conuiuia laeta

Dum

Dum fiunt septem fœcundi messibus anni
Iam finem, vbertasq́, omnis iam copia habebat.
Iamq́, pererratis Geminis per sydera Cancri
Sol altos agitabat equos, Aegyptia cum gens
Miratur Nili nulla incrementa videri,
Sed purum & nulla permixtum flumen arena
Ipsum inter ripas tristi procedere cursu.
Iam tellus fœcunda prius, nunc aret, hiatq́,
Vsta siti, nec spes Cereris promittitur vlla.
Semina si qua etiam lętis sparguntur in aruis,
Aut nullos edunt fœtus, aut protinus omne
Enatum fœdę vitio rubiginis aret,
Aut abit in lolium infœlix, fluidumúe papauer.
Viuitur ex annis lapsis, retroq́, coacto
Fœnore, quod primo sterili vix sufficit anno.
Verum, vbi dira fames homines se vertere ad herbas,
Et pecus immeritum, atq; immunda animalia adegit,
Regem vrbes & rura adeunt, subsidia poscunt.
Rex ad Præfectum cunctos dimittit Ioseph,
Seruatorem hominum. populis hinc horrea aperta,
Et iustum indictum pretium: gaza vndique & omnes
Congesta portantur opes: æraria regis
Complentur: nec adhuc quartus se verterat annus.
Quid facerent miseræ gentes? sola arua superfunt,
Quæ vendant, si emptorem habeant, nam solus Ioseph
Esse potest pro rege emptor. ergo ille rogatur,
Arua emat, & miseris det opem, nec pacta recuset.
Redditaum cuiusq́, agri quintam dare regi
Promittunt, sic pacta ineunt, sic fœdera firmant.
Interea, externas quoniam penuria terras
Hac eadem affligit, populos it fama per omnes
Aegyptum sat frumenti, quod vendat, habere.
Ergo & Sichenus natos affatur Iacob.
Cur non Aegyptum nati, cur regna beata
Non petitis, cur non nobis alimenta paratis?
Num perimat nos ista fames? mandata capessunt
Natorum deni: fratrum natu vltimus astat.
Vt vero Aegyptum petiere, & Osyrida terram
Frumentis præfectum adeunt, & supplice cultu
Aere dato frumenta rogant. cognouit Ioseph
Germanos, statuente Deo, non cognitus illis.
Prætcritiq́, memor, quamuis iniuria multum
Facta potest, tamen & patris, fratrisq́, misertus
Beniamin, his etiam parcit, tum fatur ad illos.
Vnde, & quinam hominum ad nostras acceditis oras?
Illi autem. è terra Canaam, de sanguine Iacob

Venimus huc cogente fame, quæ plurima perdit
Samariam. domus est nobis plenissima, primus
Est pater, vndeni nati, paruiq́; nepotes,
Pastorumq́; manus, vernarum est plurima turma.
Venimus ergo ad te, nobis alimenta rogantes,
Ne pereat gens tanta, tibi iusta æra dabuntur,
Nec nos immemores erimus. pater optimus vrbem
Ipse regit Sichen, pastor, cui millia multa
Sunt pecudum: quouis pretio da viuere tantum.
His verbis quanquam frater commotus, & ægre
Abstinuit lachrymis, ficto tamen omnia vultu
Dissimulans, quid verba mihi datis, inquit? an ipse
Eludar? nisi me os fallit vultusq́; loquentum,
Exploratores puto. cur mandata paterna
Non geritis? cur nec frater huc venit & alter?
Ast illi, minime. tales ne rere, precamur.
Per patrem patrisq́; Deum iuramus, adire
Nos iussit, nos dira fames: natu vltimus vnus
Cum patre Beniamin adolescens restitit, & spes
Solamenq́; senis: nos, qui sufferre laborem
Possumus, atque moras longarum auferre viarum,
Venimus orantes vitam, mandata putantes
Nulla opus esse istuc ferri: miserere precantum,
Et miserere patris, pueri miserere relicti,
Paruorumq́; (potest pietas si in te vlla) nepotum.
Hic lachrymas vix continuit, conuertit & ora,
Toto animo & vultu multum commotus Ioseph.
Inde ait. Est mihi firma viri sententia menti,
Frater vt huc alius veniat: vestrum hic erit vnus
Obses, vos alij ad patrem frumenta feretis
Interea. haud aliter (per Regem & numina iuro)
Vlla potest vobis abeundi hinc esse potestas,
Neu faciem spectare meam, aut audire loquentem.
Consulite, & ternis dentur responsa diebus.
Sic ait, & custode dato victuq́; remittit.
Illi, inter sese postquam diuersa locuti
Viderunt præfecti animum, præstare putarunt
Ferri multa domum frumenta, loco obsidis vnum
Dimitti, properare alios, iterumq́; reuerti
Emptum alias fruges, alium & conducere fratrem.
Ergo nominibus scriptis sors ducitur, obses
Extrahitur Symeon. & iam lux tertia mundo
Clara aderat, responsa petit præfectus, at ipsi
Enarrant decreta. igitur frumenta parari
Imperat accepto pretio: clam deinde ministros
Admonet, vt summis saccis æra omnia ponant.

Quod

Quod fuerit cuiusque, datum: custodibus obses
Traditur: at fratres oneratis tergora asellis
Aegyptum, & multo fratrem mœrore relinquunt,
Samariamq́ petunt. quò postquam denique ventum est,
Atque vnum pater è natis sibi vidit abesse.
Clamat, vbi Symeon meus est? cur cernere natum
Non datur? est ne æger? minime pater, inquit Iudas,
Sed valet, Aegypti est obses tellure relictus,
Dum rursus redeamus, & hinc ducamus & istum
Beniamin. nam, qui frumentum vendidit, vt nos
Vidit vir magnus, & ab ipso rege secundus,
Quæsiuit multa à nobis, nunquid pater esset,
An frater nobis alius: quæ cum omnia recte
Diximus, vos has certe venistis ad oras
Exploratores, inquit, mandata paterna
Cur non huc geritis? cur non alium quoque fratrem
Huc duxistis? ad hæc respondimus omnia. tandem
Summa fuit frumenta dari, nos deinde reuerti,
Adduci puerum, interea obses detur, & vnus
E nobis maneat: per Regem & numina cœli
Iuro (inquit) nec vos aliter frumenta feretis,
Posthac, nec me audire vnquam aut spectare licebit.
At pater, hæc postquam audiuit, proh summe Deûm rex,
Est ne adeo infœlix alius pater? occidit vnus
Natorum, obses & est alius, subducitur alter
Cum reliquis, simul vt cuncti moriantur, & ipse
Expectem, ferat hæc nostras crudelis ad aures
Nuncius: ò prius hanc miseram Dij demite vitam.
Talia fundebat lachrymans. circùm vndique nati
Solantur, tam aduersa bonos non numina habere.
Mox, vbi depositis soluerunt vincula saccis,
In summis æs omne datum pretiumq́ repostum
Inueniunt: stupuere omnes, sed tristis Iacob
Hoc deerat nati, hoc, inquit, quod funditus omnem
Spem raperet. nam, si vobis Aegyptia ad arua
Sit reditus, qui vos primum vir maximus ille
Exploratores dixit, nunc nomina furum
Imponet, causam inquirens, qua perdere possit.
Nempe ego Beniamin puerum, spem patris, & vnum
Solamen, non huic tradam fidamq́ periclo.
Vos alij, si fata vrgent, Diuûmq́ voluntas,
Ite, rei fidei promissæ: ego, quicquid apud me est
Auriq́ argentiq́, dabo, quo vos redimatis
Et fratrem, &, si sors aderit, frumenta feratis.
Quem contra illachrymans iuuenis sic fatur Iudas.
Chare pater nos primum audi, dein consule nobis,

Atque

Atque tibi. nam quo pacto continget adire
Illum hominem, qui iurauit per regia sceptra,
Per superos, nisi Beniamin duxerimus ipsum,
Ille quidem nec nos, nec, qui est in carcere, fratrem
Dimittet, faciemúe eius spectare licebit?
Verum, ut de nobis sint dura & tristia quæque,
Vos miseri quonam pacto viuetis, & vnde
Tanta domus? capiti, quæso, pater optime tandem
Fide meo, puer iste omnes seruabit, & ipsum
Te patrem. mihi præterea duo pignora chara
Sunt, nati, tu illos (concedo) interfice, siquid
Aduersi puero eueniat: depone timorem,
Atque omnem defende domum. quòd pondera saccis
Sint æris posita in nostris, iussisse ministris
Id dominum certum est, incertum, fraude dolóue,
An pietate magis. nos certe audiuimus illum
Insignem virtute omni, nos vidimus illum
Nobiscum fleuisse famem atque incommoda nostra,
Dum teq́, & paruum fratrem, paruosq́, nepotes
Commemoramus. age ò genitor, ne tempora differ,
Neu plures innecte moras. & talia dicens
Adiecit lachrymas. victus pater, ibitis ergo,
Tandem ait, & puerum, & regionis dona feretis,
Stactenq́, & lachrymas terebinthi, & roscida mella,
Et gummi, & liquidam styracem & amygdala amara,
Insuper & duplex pretium portabitis, & quod
Inuentum fuit in saccis, & quod data poscent
Frumenta. interea faciemus sacra parentum
Nostrorum nostriq́, Deo, quò cuncta secundus
Dirigat, & seruos cœlo prospectet ab alto.
Postera Phœbeos currus aurora vehebat,
Cum pater & nati sacris de more peractis
Cuncta viæ opportuna parant, & munera, & ipsum
Beniamin: quem iam genitor complexus euntem,
Et lachrymans, I chare puer fœlicibus, inquit,
Auspicijs, si te rediturum fata reseruant.
Vitam oro. lachrymæ vetuerunt dicere plura.
Tum simul & reliquos natos complectitur omnes,
Commendatq́, Deo. ast illi bona verba precati
Durum iter & longum capiunt, camposq́, relinquunt
Samariæ, Solymenq́, sacram: iam consita Idumes
Prætereunt palmeta, Gerar, & Tartara vasta
Syrbotis, tandemq́, vident Aegyptia regna,
Optatamq́, petunt Memphim. quos lætus Ioseph
Suscipit, atque vnà fratrem de carcere soluit.
Vt vero admissis coram data copia fandi,

Sic

Sic Ruben. hinc postquam discessimus optime princeps,
Venimus ad genitorem, illi tua maxima iussa
Narramus, fratrem duci te velle minorem
Beniamin hunc istum: tum saccis ordine apertis,
Res mira, in summis pretium atque æs omne, quod ante
Exhibitum fuerat, se offert: quis miserit, & cur,
Ignotum est, Deus est testis. verum, vt pater istæc
Audiuit, viditq́, imo suspiria corde
Traxit, &, heu nati, dixit male numen amicum
Nos aliquod nunc insequitur, Fortuna recessit
Illa bona. è bis sex natis amisimus vnum:
In vinclis alius longinquis exulat oris:
Nunc spes & miseræ solamen dulce senectæ,
Beniamin abduci petitur: vos rursus abitis,
Nescio quò, & vereor, furum ne nomine eatis,
Omnes vt tandem fato pereatis ab vno.
Nos contra miserum solari. fide parentum,
Nostro & fide Deo, genitor: iustissimus ille,
Ille vir est, regio quem tota Aegyptia dicit
Seruatorem hominum, sanctumq́, piumq́, fatetur,
Et colit, hinc nihil aduersum durumq́, timendum est.
His victus cessit tandem. Vos ibitis ergo,
Et ducetis, ait, puerum, atque hæc parua feretis
Munera, quæ regio fert hæc, stacten, & Terebinthi
Resinam, & liquidam styracem, & amygdala amara,
Mellaq́: dein duplex pretium portabitis, &, quod
Impositum fuerat saccis, &, quod data poscent
Frumenta: & demum iusto natumq́, patremq́,
Commendate illi, pueri miserescat & huius,
Atque senis natos nimium miserescat amantis.
Talia dictabat iuuenis, cum lumina princeps
Vix lacbrymis cohibens tali est sic ore locutus.
Este bonis animis iuuenes, ego munera grata
Accipio regionis, & hunc, qui adductus ab omni
Suspicione puer vos, omni à fraude piabit.
Ite, & fessa via, fœda & sudore lauate
Membra viri, mox luce bona discumbite mecum.
Hæc princeps. famulorum alij in conclaue lauacrum,
Vasa alij mensasq́, parant. hæc inter Ioseph
Multa super regno & populis disponit alendis.
Dein redit ad fratres, magnamq́, educit in aulam,
Regales vbi monstrat opes, vasa aurea signis
Cælata, argentumq́, abacis, stratosq́, tapetas,
Nec non parietibus circùm pendentia longis
Aulæa, intextis auro & bombyce figuris,
Quas dicas spirare. illic diuina secutus

Iussa

Iussa Abraham, puerum in syluas ducebat Isaac
Mactandum: puer ilignis onerabat asellum
Fascibus, ipse pyram genitor vittasque parabat.
Ille idem dextram vicina in parte leuabat,
Crudelemque ensem: demissus lumina Isaac
Et flexis genibus ferituro colla parenti
Præbebat: cœli demissus ab axe vetabat
Nuncius, & dextram sublatam ensemque tenebat.
Parte alia fratrem fugiens tendebat Iacob
In patrias antiquas sedes, cognataque regna,
Euphratem Tygrimque inter: patruelibus inde
Virginibus hauribat aquas: tum pastor ad vndas
Euphratis dum pascit oues per littora Laban,
Rachelem vocat, & dulces decantat amores.
Talia dum læti spectant Israële nati,
Spemque aliquam sibi promittunt, tum magnus Ioseph,
Iam genio libemus, ait, date flumina palmis
Vos famuli, tum sede altus discumbit eburna.

Morte præuentus, hoc item, quod sero inceperat, absoluère non potuit.

IN OBITV M. ANTONII TVRRIANI VERONENSIS

AD IOANNEM BAPTISTAM TVRRIANVM FRATREM.

ET SI egomet tanti casu perculsus amici
Solamen nostris discuperem lacrymis,
Ne mea perpetuo manarent lumina fletu,
Pergeret aut tantus vrere corda dolor,
Attamen, vt mi animi valuit concedere amaror,
Isthæc mœsta tibi carmina persolui:
Quo fortasse meis consolarere camœnis,
Si miseros quicquam musa leuare potest:
Ac ne tu in lacrymas paulatim totus abires,
Liquitur vt pluuio tacta pruina noto.
Quandoquidem chari fato te fratris acerbo est
Rumor in extrema viuere tristitia,
Nec iam posse quietis habere, aut commoda somni,
Sed cedente die, sed redeunte queri:
Mœrentemq́, vagumq́, & turpem fletibus ora
Amissum totis quęrere littoribus.
Fertur vt Eridani ripas errasse per omnes
Anxia fraterno funere Lampetie.
Septem quam perhibent somni nisi munere noctes,
Ieiunam septem continuasse dies.
Et, quoties longo defessa errore viarum
Vmbrosi in ripa concidit Eridani,
Reddite vos Phaëthonta mihi, clamabat ad vndas,
O quæcunq; sub hoc flumine nympha latet.
Te tamen, vllius si cuiquam morte dolendum est,
Iusta quidem tanti causa doloris habet.
Quandoquidem immatura morte tibi omnia frater
Commoda, teq́, ipsum perdidit atq; tuos:
Perdidit hei misero charus tibi frater ademptus,
Quo tibi non vllus charior aler erat.
Ille amor, ille tuę solamen dulce iuuentæ,
Ille tuæ fuerat spes columenq́, domus:
Quicum versari semper, quicum esse solebas,
Atq; animi arcana dicere consilia:
Vnum mirari, atq; vnum præponere cunctis:
Ambrosiæ è cuius effluere ore lepos.
O nimium miseri nos, & genus ærumnosum,

Deterius

Deterius quorum est conditione nihil.
Innos sæuitum est bello, quo durius vnquam
Vidit nulla ætas, nec feret vlla dies.
Seruitium tulimus crudele, & barbara iussa,
Parsq; domos charas liquimus, & patriam.
Relliquias, miserosq; absumpsit tabida ciues
Pestis, & huc illuc seuit Erinnys adhuc.
Nec sat erat. miseri crudelia funera COTTÆ
Fleuimus. ò indigna COTTA perempte nece.
O COTTA infęlix quę te fata impia nobis
Tam subito ante tuos abripuere dies?
Iam neq; finierant gemitus, & lumina siccis
Non bene cessarant tristia flere genis,
Quum tu MARCE cadis. quum nos tot tristibus actos
Deseris, heu falsos credulitate tui.
Non hoc viuida nos tua iam sperare iuuenta,
Hoc tua non virtus, non benefacta dabant,
Exanimem Vt nos te iuuenem, nec jam vlla loquentem
Externa miseri contegeremus humo:
Sed fore, quem fama virtus æquaret olympo,
Vnus qui multos instrueres populos.
Qualis ab aërio decurrens monte iugi fons
Communes multis sufficit vnus aquas.
Nam quid ego aut laudes memorem, aut tua maxima laudum
Præmia? qua humano profueris generi,
Aut quàm sępe animas positas iam sedibus orci
Ad sua Apollinea membra vocaris ope?
Vos testes Ticinę, & qui inter pascua lęta
Medoace antiquos abluis Euganeos:
Illo quos fama est naturæ arcana docente
Sæpe inter nymphas obstupuisse suas:
At nunc amisso turbatis flesse sub vndis,
Inq; mare assuetas non habuisse vias
Non tamen aut soli, nec vos magis omnibus amnes
Indoluistis acerbo illius interitu.
Illum etiam Graiæ, & nymphæ fleuere Latinæ,
Illum etiam Thuscis Calliopea modis.
Quin etiam syluę, & montes gemuisse feruntur,
Et Vos extremi flestis Hyperborei.
Sed mage Benacusq; senex, & Sarca, sepulti
Qui propè vicinum prætereunt tumulum.
Sed magis ipse Athesis, olim qui corpus humandum
Condendum charam perferet in patriam,
Ne extra cognatos cineres, atq; ossa parentum
Illum perpetuo terra aliena tegat.
Tunc vos ò patrio prognatæ Naiades amne

Spargite

Spargite odoratis plena sepulcha rosis.
Tempus erit, cum posteritas mirata nepotum,
Quantum isti, dicent, ab tribuêre Dei.
Atq; aliquis monumenta legens, & scripta iacentis
Deuota ad mutos feria feret cineres.
Interea ò Vos Benaco centum patre nymphę,
Sarcaq; ab alpinis edite verticibus,
Et vos ò Naci rupes, & saxa Briani,
Et nemora vmbrosis densa cacuminibus,
Ferte aliqua, ò nunc ferte meo solatia BATTO,
Et tantam ex animo demite tristitiam.
Quem neque sancta potest Sophie complexa leuare,
Musa nec assuetis sedula carminibus.
BATTE tamen vates, longum vt quæsisset ademptam,
Et longum flesset Thracius Eurydicen,
Nullo solatus, blando quàm carmine, curas,
Nullo, quàm sophia, dicitur esse magis.
Illi, seu Rhodopes syluis erraret in altis,
Siue in deserti Strymonis aggeribus,
Semper Musa comes, semper pendebat eburna
Ex humero numeris docta sonare lyra.
Ille orbem immensum semper spectabat, & orbis
Ornatum, puris sydera luminibus,
Et maria, & montes vastos, atq; irrequieta
Flumina, tum quicquid deniq; terra parit.
Quorum animaduertens certa sub lege tenorem,
Paulatim charam senserat Eurydicen
Deleri, & tristem mutari in gaudia mentem,
Tantum animos rerum forma leuare potest.
Aspice lucentem Lunę Titanidis orbem,
Et cum Sole suo quæ super astra micant.
Omnia sunt æterna, & vita iuncta perenni.
Quæ loca felices Diiq; animęq; colunt.
Inferior Lethi regio est, sedesq; malorum,
In qua est, quod fęlix intueare, nihil.
Quippe solum hoc ventiq;, imbresq;, & cuncta fatigant,
Quæcunque aëria de regione cadunt.
Adde æstusq;, hyemesq;, & morborum genus omne.
Tum natura aliqua est indiga semper ope.
Nos porro desyderijs mala plurima nostris
Iunximus, ò pręceps in sua damna genus.
Hinc odia, & timor, & lites, & bella cruenta,
Et via non vni plurima aperta neci.
Attamen in tantis ærumnis est animi spes
Vnica, quem melior vita beare potest.
Quippe, vbi præfulgens vlla virtute reliquit

Corporeum

Corporeum, sedes aduolat æthereas,
Semideumq́; domos, & Diuûm morte carentum,
Hic, vbi non æstas, nec fera sæuit hyems:
Nec dolor, aut desyderia infœlicia nostri,
Nec sors partem aliquam, nec rude vulgus habet.
At sancti heroes habitant, gens inclyta bello,
Ingeniiq́;, nouem qui coluere Deas:
Quiq́; pij, iustiq́;, Deûm præcepta secuti,
Et sancta insignes qui fuerunt sophia.
Quos inter tuus ipse recens à funere frater
Miratur cœlum, cœlicolumq́; domos,
Aeternamq́; diem, & fœlicem ex ordine gentem,
Inter quos gaudet, se quoq; dinumerans.
Quem circùm illustres animæ, PROAVIQ. PATERQ.
Intentos oculos ore nepotis habent,
Et pulchram effigiem agnoscunt: miratur & ipse
Egregiam stirpem, magnanimumq́; genus:
Agnoscitq́; suos, & facta, & nomina discit,
Tum quantum sit adhuc terra habitanda tibi.
O fortunatum nimium, tristem ante senectam
Carpere iter cœli cui potuisse datum est.
Quas syrtes, quos & scopulos post terga relinquis
MARCE? *tibi à quanto est salua carina mari?*
Fortunate iterum, tu non incommoda vitæ
Passus adhuc, non quæ plurima habet senium,
Sed dulces inter musas, & Apollinis artes
Fortunata nimis vita peracta tibi est.
I decus Ausoniæ iuuenis, numeroq́; Deorum
Te immisce, culta est iam tibi terra satis.
Illa tuum, dum sydera erunt, dum Flumina current,
Nomen in astra memor, & benefacta feret.

AD IOANNEM BAPT. TVRRIANVM VERONENSEM.

BATTE, *animos quando tristes, curasq́; leuare*
Musa potest, ego nunc fortem, casusq́; supremos
Ipse meos tristi solabor carmine tecum.
Et tecum dulceis natos, quos funus acerbum
Abstulit, æterna & pariter caligine texit,
Conquerar: vt saltem tenebris, & nocte perenni,
Quantum opis est nostræ, miserorum nomina demam.
Quæ potui, dum vita illos auræq́; fouebant,
Exhibui genitorq́;, gubernatorq́; duorum
Infœlix. primas alter vix fingere voces,
Alter adhuc teneris iam tum decerpere ab annis

Prima

Prima rudimenta, atq; omen præbere parenti.
Quos ego (sed Zephyri spes portauere paternas)
Censueram, si fata darent, cum posceret aetas
Fortior, ad dulceis tecum traducere musas
Assiduos, cytharamq; humeris suspendere eburnam.
Inde, vbi iam cælum, ac Solem, fulgentiaq; astra,
Terramq;, & liquidos ignes, æquorq; profundum
Mirari inciperent, latisq; animalia campis,
Te monstrante viam, te rerum arcana docente
Mens fuerat dulceis sophiæ deducere ad hortos,
Hortos, quos ver perpetuum, quos aura fauoni
Semper alit, semper cælesti nectare pascit.
Hîc tremulo, & longa confecto ætate parenti
Purpureos legerent flores: seniiq; leuamen,
Threicia canerent cythara, quæ plurima quondam
Audissent te populea meditante sub vmbra,
Diuino mirantem Athesim dum carmine mulces,
Et rerum canis, & teneri primordia mundi.
Fortunate senex, si natorum ore referri
Fata sinant, vt nata chao antiquissima rerum
Materies visi correpta cupidine pulchri
Arserit, atq; Deum thalamo complexa, iugarit
Corpora prima: quibus discordia nata hymenæis,
Et diuisa locis, suprema petiuerit ignis
Purior, & nitidis vicinus sederit astris:
Quem iuxta per inane amplum se fuderit aer:
Ima autem tellus vasto circum obruta ponto
Constiterit: quam dudum hinc inde agitantibus vndis
Substerni latè campi, deformiaq; arua
Paulatim apparere supra, & concrescere montes
Cœperunt, procul & nudas ostendere cautes,
Mox nemora, & virides vndis mirantibus ornos.
Montanis tum speluncis, & rupibus altis
Exiluere vdæ formoso corpore nymphæ,
In viridi flauos siccantes littore crines.
O fortunatum nimium, si numina tantum
Hæc mihi seruassent, si non casura dedissent.
Verum aliter Lachesi visum est, quo tempore primum
Natorum cœpit producere fila duorum.
Quippe auram miseris, & dulcem noscere vitam,
Spemq; sui dederat præbere: alia omnia ventis
Tradita, nocte atra & tenebris inuoluerat orci.
Non licuit firmos annis, viridesq; iuuenta
Inspicere, & charę ad metam deducere vitæ.
Nec potui votis, nec ope adiuuisse paterna
Clamantes, frustraq; patris suprema petentes

Auxilia, & nota nequicquam voce vocantes.
Heu mortem inuisam. quis te mihi PAVLE *Deorum*
Arripit, & miserum complexibus abstrahit istis?
Tu prior immiti correptus morte, parentem
Deseris, & dulceis auras, & lumina linquis.
Quòd te si tali dederant sub lege futurum
Fata mihi, non iam fuerat mœroris abunde,
Non gemitus? quid me è tam multis patribus vnum
Cœlicolæ lacrymisq́, nouis, & morte recenti
Opprimitis, charoq́, etiam spoliatis IVLO*?*
Heu miserande puer, quanto plena omnia luctu.
Liquisti abscedens. quem non vesana Deorum
Incusauit inops, cum te complexa iacentem
Aspiceret laniata comas & pectora mater.
Ah misera, ah male fausta parens, quid numina fletu
Sollicitas? iacet ille, velut succisus aratro
Flos tener, & frustra non audit tanta gementem.
Ah misera, ah quid sublatum complexa moraris?
Ille tuus non iam est. Vos illam in funere matres
Collapsam accipite, exanimemq́, reponite tectis.
At vos insontes animæ, charissima nuper
Pignora, quod misero superest optare parenti,
Semper auete, mei, vt licuit, semperq́, valete.
Seu dulce Elysium functos, vmbræq́, tenebunt
Sanctorum nemorum, puro seu sydera cælo,
Ipse ego vos semper lacrymis, vos carmine tristi
Prosequar, & vestris persoluam iusta sepulchris:
Donec me vobis tenuem coniunxerit vmbram
Summa dies, natis æquat quæ sola parentes.
Interea curas, numeris, musisq́, leuemus
BATTI *animos: quando rerum mortalis origo est,*
Quando etiam vitæ norunt vasta æquora finem.
Scilicet & quondam veniet labentibus annis
Illa dies, quum iam curuo sub vomere taurus
Desudet, terramq́, grauis proscindat arator,
Nunc vbi cæruleæ rostris spumantibus vndę
Sulcantur, verruntq́, citæ freta longa carinæ.
Nec vos ò liquidi fontes æterna manebunt
Sęcula, se tanto quamuis pater efferat amne
Eridanus, tumidusq́, fluat tot cornibus Ister.
Quin etiam aërij montes, mirabile dictu,
Taygetus, Syphilusq́, iugo & Cymbotus opaco
Innumeras post ęstates, ac sęcula longa,
Senserunt seniumq́, suum, supremaq́, fata:
Ex quo materies thalamos, primosq́, hymenæos,
Atq; elementa nouus sensit discordia mundus.

AD

AD DANIELEM RHAINERIVM VERONAE PRAEFECTVM Senatorem amplissimum.

RHENERI venerande, vno quo sospite, nondum
Iustitia, & virtus terris antiqua recessit,
Multa quidem monumenta tuis sub fascibus Vrbis,
Multa cadunt antiqua piorum & templa Deorum,
Et Bromij vites, & amica pacis oliuæ.
Verum hæc ex vrbis re dilabuntur, & ipsi
Vltro etiam sua tecta volunt procumbere Diui.
Ah saltem antiquo medicorum parcere ritu
Fasq;, & suetus amor pietatis, & inclyta virtus
Magna tui valeant. valeant hoc more vetusto,
Quo nostri vixere atavi, vixere parentes,
Te duce venturi longum superare nepotes.
Sanctior hic templis, hic Diuûm est sanctior aris,
Quem neq; tempus edax potuit, nec secula tot iam,
Non belli rabies, non ipsum infringere ferrum,
Tantum est iustitiam violari, & fœdera rumpi.
Scilicet & sacra est medicina, vetusq; Deorum
Inuentum, & sacri medici, quibus author Apollo:
Qui reuocare animas iam caligantibus orci
Faucibus impositas ad chara munera vitæ,
Aetheriosq; haustus, & dulcia lumina possunt:
Qui genus innocuum, vitæq; ad publica nati
Commoda, diuinas tantum didicere per artes
Exercere æuum, atq; humanæ præesse saluti.
Hos æquum est te præcipue longeq; tueri
Rheneri ante alios, idem cui cessit Apollo
Ipse suas artes, & munera nobilis oti:
Quemq; domos Diuûm docuit, perq; omnia duxit
Sydera: quem graio insignem latioq; cothurno
Secretas dedit Aonidum percurrere sylvas,
Et calamos, citharamq; humeris suspendit eburnam.
Idem te dulces Sophiæ deduxit ad hortos,
Hortos, quos Ver perpetuum, quos aura fauoni
Semper alit, semper cœlesti nectare pascit.
Salue magne parens, qui tot virtutibus auctus
Vrbem iustitia, & diuis in pace secundis
Egregiam moderare, Athesis qua flumine pulchro
Labitur, & placido secat arua virentia cursu.
Tu quoq; magna virûm genitrix vrbs inclyta salue,
Cura Deûm VERONA, tui cessere labores,
Aerumneq; graues, atq; horrida Martis imago,

Sanguinis & vesana sitis, & tristis erinnys.
Barbara iam cessit rabies, & in alpibus atrox
Sæuitiam miles, gelidumq; exercet ad Albim.
Iam duros nimium seruitus, & fera iussa
Desuemus perferre, vllos non iam vrbe Tyrannos
Conspicimus, sed te RHENERI maxime, sed te
Magne pater: vno tandem quo sospite, nobis
Iam bona libertas redijt, pacemq; per agros
Læta Ceres, Bacchiq; chorus comitantur ouantes.
Gaudete, ô quicunque boni speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumq; nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites.
Tempus io, nunc tempus adest, quo secula parcæ,
Aurea nent, tandem quæ nunc te præside læta
Incipiunt: sed erunt nobis tunc maxima, quum te
Insignem sceptro Venetûm sanctaq; thiara
Regna salutabunt terris diffusa, tuumq;,
Quà Sol exoriens visit, quà deserit orbem
Occiduus, late clarum feret Adria nomen.

AD IOAN. MATTHAEVM GIBBERTVM Episcopum Veronensem.

ILLE tuus GIBBERTE, sacras, qui in montibus aras
Melsineis tibi constituit, qui teq;, tuumq;
Per nemus omne canit, perq; omnia littora nomen,
Hæc enata suis mittit tibi poma sub hortis
Aurea, quæ quondam Medorum è finibus Atlas
Transtulit, & magno seruabat tuta Dracone:
Mox victor sacra expolians pomaria Perseus,
Dum leuibus nostrum talaribus aëra tranat,
Donauit Charite; Benaci ad flumina Nymphæ.
Insuper hos Gibberte tibi dat munera pisces,
Qui quondam Hetrusci nautæ, nostraq; fuere
Effigie, nunc Benaci sub gurgite nantes
Cærula conuerrunt sinuatis æquora caudis.
Quod si forte iuuat tanti miracula facti,
Atq; hominum quondam versas audire figuras,
Ipse edam, Saloi quæ quondam ad littora BATTVS,
BATTVS amor Dryadum cecinit, mihi rettulit Aegon.
Forte senex Cretæ patrijs Saturnus ab oris
Ab Ioue depulsus, regnum sedesq; quietas
Quærebat Latio in magno, fataliaq; arua:
Iamq; diem medio Sol inclinabat ab axe,
Quum fessus, longaq; via siccatus & æstu,
Ad vada Benaci viridi prospectat in herba

Vescentes

Vescentes nautas, & puri grandia Bacchi
Pocula miscentes: placido quos ore salutans,
Ecquis, ait, vestrum pueri succurrit egenti,
Defessoq; seni? quis pocula parua ministrat,
Extinguitq; sitim? poscenti illudere Nautæ,
Et ridere senem. quis enim præsentibus vndis
Possit habere sitim? en flumine largius illo
Ebiberis, gelidaq; æstum solabere lympha.
Illusus Deus immissis in flumina palmis
Haurit aquas, pronusq; bibit: tum versus ad illos
Quo tamen è pretio pueri ducetis ad illas
Remigio cautes, quæ fluctibus vndiq; circum
Clauduntur, mediisq; iacet parua insula in vndis,
Ostenditq; locum: pretium gens impia iniquum
Postulat, at pactus senior tamen omnia firmat,
Adiuratq; Deos testes, scanditq; phaselum.
Illi autem, dum naue cita liquida æquora sulcant,
Ignari, quis nam sedeat Deus, Eia age nobis
Fare senex, quonam latebras pro crimine quæris?
An ne fugam subrepto auro, dominoq; relicto
In loca tuta paras? Sed te tua fata sequuntur
Demens, quem nullæ poterunt seruare latebræ.
Nomine Carpus erat, qui tam temeraria verba
Dixerat, ingeminant comites, aurumq; reposcunt,
Proferri subreptum aurum: ni proferat, omne
Vi rapiant, pulsumq; rate in media æquora turbent.
Quos placidus dictis senior demulcet amicis.
Hetrusci nautæ, quæ nunc mens impia suadet
Nec seruare fidem vos, nec meminisse Deorum?
Dicenti iam vis, iam dextra infertur. At ille,
Qui tandem agnosci posset Deus, Impia, dixit,
Gens inimica Deûm, dabitur, quod poscitis, aurum,
Hoc imo sub fonte aurum pascetis auari.
Dixerat. Ast illis veniam poscentibus, & vox
Deficit, & iam se cernunt mutescere, & ora
In rictum latè patulum producta dehiscunt,
In pinnas abiere manus, vestisq; rigescit
In squammas, caudamq; pedes sinuantur in imam.
Qui fuerat subita obductus formidine, mansit
Pallidus ore color, quanquam liuoris iniqui
Indicium suffusa nigris sint corpora guttis.
Carpus aquas primus, numen qui læsit, in amplas
Se primus dedit, & fundo sub condidit imo.
Inde alii celeri sese in media æquora saltu
Præcipitant, vacuamq; ratem, & sine remige linquunt.
Iamq; Deus super vnus erat, subit ipse magistri

Munus, & adductis pelagi petit vltima ripis.
Expositus ripa placidus conuersus ad vndas,
Ecquid Io Nymphæ Benacides ista superſit
Nauis, & hunc amnem ſacrum male fauſta carina,
Et veſtras ſulcabit aquas? En certe ita & huius
Criminis hoc ſcopulo ſemper monumenta manebunt.
Dixit, & in partem rupis conuerſa pependit
Cum remis ratis ipſa ſuis, vbi cernere conchas
Nunc etiam licet, externo quas littore Nauta
Collectas miſeri media impoſuere carina.
Ex illo nunc Benaci per littora nantes,
Atq; auri venas fundo paſcuntur in imo,
Nunc etiam à primo retinentes nomina Carpo.

AD MARGARITAM VALESIAM
Nauarræ Reginam
Cæſaris Fregoſij nomine.

DVM me Coenomanos inter tenet Itala tellus
Zefrediq́, arces, mens autem neſcia claudi
Libera trans gelidas Alpes Rhodanumq́, vagatur,
Trans Ararim, cælumq́, beatum & Gallica ſemper
Regna videt, Regemq́, ſuum, tecumq́, moratur
Aſſidue, verſatq́, tuas ſub pectore laudes,
Ecce mihi cælata auro gemmaq́, nitenti
Armipotens, galeaq́, ferox & Gorgone Pallas
Oblata eſt, ſeu ſors tulerit, ſeu fata dedere.
Continuo viſa ante oculos effulgere Imago
Magna tui, inq́, ipſa micuerunt Pallade, vultus
Virtuteſq́, tuæ, moreſq́, & facta decuſq́,
Quippe illam è cunctis ſic tu mortalibus vna
Aſſimilas, ſic vna refers, in Pallade vt & tu
Noſcare, & Pallas in te. ſiue illa Minerua
Seu dici Bellona velit, conſenſus vtrinq;
Eſt idem, ora, animi, genius, cognataq́, virtus.
Iure igitur tibi debetur, tibi conuenit vni
Gemma, aurum, effigieſq́, Deæ, ſiue eſt Polycleti,
Siue Myronis opus. placeat tibi munus: imago
Eſt tua: ſit gratus cum munere, muneris author.
Quòd ſi digreſſus paulum, & prouectus amore
Pierio, dum me dulces per grandia Muſæ
Facta tua, & dum per monumenta Heroica ducunt,
Ipſe tuas memorem laudes, quibus æthera ad altum
Scandis, & illa ſimul referam, per quæ vna Mineruam
Vſq; adeo aſſimilas, iuuet auſcultare canentem,
Si vacat, & ſolitæ ſunt te oblectare camœnæ.

Illa

Illa parente Deo Ioue magno, fratre superbit
Gradiuo. tum forte acres in bella phalanges
Si quando exacuit, latè timor occupat vrbes,
Turbati tremuere hostes, ac terga dedere.
Ipsa hastam quatit, atque horrenti gorgone sæuit.
Ante Deam dira effigies, terrorq́, minæq́,
Sanguineæ, & dans terga pauor, visq́, impia, & ira,
Vinclaq́, vindictæq́, astant, & mortis imago.
At vero positis armis, atq; ægide dira,
Mollius humanas si demittatur ad artes,
Mansuetosq́, vsus, tum dulcia carmina cantat,
Et facilem exercet musam, aut heroica gesta
Describit, numerisúe orbes metitur & astra.
Sin autem imperijs & maiestatis honore
Gaudeat, æterna ramis insignis oliua
Aut iustas sancit leges, aut iura ministrat,
Aut arces struit, aut medias regina per vrbes
Incedit, matresq́, super longe eminet omnes:
Condensi agglomerant se altis clamoribus aphri,
Spectatumq́, ruunt, arasq́, & publica ponunt
Templa Deæ, plausu resonat Tritonia ripa.
Tu pariter magno Gallorum rege, Deoq́,
Ac Ioue nata simul, Germano Marte superbis.
Nam Martem quisnam esse neget, seu fortia nudus
Brachia, præualidosq́, artus, atq; Herculis armos
Ostendit, Taurumq́, vno prostrauerit ictu:
Siue acrem pictisq́, armis spectandus & auro
Pressit equum, struxitúe acies, & victor in hostes,
Ceu torrens, signa atq; viros sternitq́, fugatq́,:
Fulmineos ve Iouis tonitrus imitatus & arma
Tormento, muros & magnas diruit vrbes?
Te quoq; tantorum comitem; partemq́, secundam
Bellorum, si quando acies atq; arma mouenda
Perculsæ tremuere vrbes, horrorq́, pauorq́,
It campis, Mars Germanam comitatur ouantem:
Attoniti spectant populi, gaudentq́, tueri
Nunc primum, nunc & medium, nunc agmen obire
Postremum, nunc pellere equum, nunc tendere in hostem,
Turbantem cuneos, & abactis agmina signis.
Assistunt comites circum solertia, & astus,
Et magna audentes animi, & tolerantia dura,
Curaq́,, sedulitasq́, vigil, spesq́úe alta, laborq́úe,
Et Diuûm fauor, & ventis fortuna secundis,
Pone sequens magno graditur victoria plausu.
Nec minus horrenti à bello, partisq́úe triumphis
Si iuuat ingenij, pacisq́úe incumbere in artes,

Nunc lauro redimita comas, imitata sorores
Castalias, plectis numeros, & carmina dictas,
Carmina, nec rerum fato subiecta, nec æuo:
Nunc magnos dimensa orbes in templa Deorum
Attollis animos, patrioq; assuescis olympo:
Nunc tua describis vel regum gesta tuorum,
Aut eadem depingis acu. stant curribus altis
Et pater, & proauus, cunctiq; ex ordine reges,
Captiuosq; hostes, & vinctos colla Tyrannos
Ante rotas longis ducunt in templa triumphis:
Ipsa opus & textum stupet immortale Minerua.
Quam vero, ò quam te dicam, quum legibus æquis
Iustitiaq; feros populos frenasq;, regisq;,
Et diuina doces iura, & ciuilia ferre:
Aut arces tollis, aut propugnacula condis:
Aut matres inter medias, populosq; frequentes
Incedis regina. fauor comitatur euntem,
Maiestasq;, pudorq;, tamen qui Pallada possit
Armatam, & Martis gradientem in bella decere.
It dextra pax læta manu, & prætendit oliuam.
Applaudunt Sequani, floresq; & lilia passim
Effundunt, gaudentq; tuas attollere laudes,
Reginamq; Deamq;, salutiferamq; salutant,
Et pace insignem, & bello ferroq; potentem.
Fortunata nimis, magnus quam Cæsar, & omnis
Suspicit admirans orbis, cui lumine tellus
Felici arridet, totus cui militat æther.
Dijs quanquam visum aspectu tibi debita regna
Paulisper priuare tuo, seu crimine ciues
Id meruere aliquo, seu te tua fata reseruant
Ad maiora, viamq; tuis virtutibus amplam
Expediunt, panduntq;. Etenim iam tempora læta
Illa instant, quum post lacrymas, post publica vota
Te tandem tua regna nouis decorata trophæis
Accipiant & iusta tibi solennia soluant.
Iam ludi, festiq; dies, iam sacra parantur:
Iam placidus ripa gaudet Meniascus amœna:
In templis pueri impubes, mixtæq; puellæ
Sacra canent, ortusq; tuos ad sydera tollent:
Vt nascentem vlnis primę excepere camænę,
Melleq;, & Aonio tetigerunt ora liquore:
Vt charites fouere Deę, & decus omne dedere:
Vt parua in numerum pedibus cunabula diuę
Pellentes, manibus nentes fatalia pensa
Grandia concordes cecinerunt fata sorores.
Stabunt ingentes sublatis molibus arcus

Celati

Celati gestisq́; tuis, factisq́; tuorum.
Supra omnes humeris extans altaq́; corona
FRATER erit, senosq́; ferox ex hoste triumphos
Ducet ouans. mox fortuna congressus iniqua,
Cum dura bellare Dea, & decernere dure
Cogetur. longe illa euris in bella vocatis
Obijcere aduersos, & toto nubila cęlo,
Et casus, & monstra modis minitantia miris
Cernetur: Rex contra animis, & fortibus ausis,
Et virtute noua tandem superare cadentem,
Tendentemq́; manus: tum ferro & compede vinctam
Protrahere, & campo captiuam ducere aperto:
Nubila diffugere, & turpi deformia monstra
Victa fuga, vario bello consumpta fameq́;
In cæcas latebras obscuraq́; tartara condi.
O, mihi si tantum iuuenili in corpore vitę,
Et tantum det Parca mihi, hac ventura superstes
Vt videam, comiterque tuos regina triumphos:
Mox etiam spectare queam & maiora parari.
En erit, en vnquam illa dies, cum Gallica signa
Attolli, & Sequanos compleri milite campos
Conspiciam, fremere arma Rhemos, fremere arma Cadurcos,
Aulercosque, Heduosque, & pictis Lingonas hastis?
In medijs regem secum catafracta trahentem
Agmina, sublimem sanctas procedere ad aras,
Per caput & sacram regum de more coronam
Iurantem, & Solymas repetentem debita sceptris
Regna suis: te parte alia fortes Iturifcos,
Andelos, Biturasq; feros in bella mouentem:
Consilijs, tantoq; operi comitemq; ducemque
Ascitum: nec non tanto sub rege coactam
In ferrum ruere Italiam, & socia arma trahentem
Signa sequi. mox ò liceat cęloque secundo,
Et præsente Deo, tot sese addentibus vna
Prospicere immensum consterni puppibus ęquor,
Carmelique procul rupes, & littora Ioppes
Lęta Dei classem, & victricia vela vocare,
Et trepidum Euphratem, & magni tremere hostia Nili.
Tunc ego non alium Martem, mihi Pallada poscam
Non aliam mihi: rex Mauors, tu, maxima Pallas
Sola eris. ò ego tunc gemino sub numine tutus
Per medios hostes videor densosque maniplos
Victor agi, videorque mea sub cuspide fractos
Munera magna tibi captiuos ducere reges:
Nec non & spolia ampla tuis addenda triumphis
Iungere, barbaricas vestes, regumque Tiaras,

Arma-

Armaque, mygdoniosque arcus, lyciasque pharetras:
Cernere & exanimem fuso cum milite portas
Caucaseas atq; hircanos inquirere saltus
Maumethem, & sese extremis occludere Bactris,
Hæc, precor, hæc propere eueniant fœlicibus astris,
Si qua fata dabunt, votis si Iuppiter adsit.
Interea, siue hæc te cura & gloria tangit,
Seu pacem Europæ miseræ moliris, & arma
In superûm sæuos hostes auertere tentas,
Magnanimo assistente tuis conatibus ANNA,
ANNA *spectato meritis, cui summa potestas*
Tradita, quo rerum moles onerosa recumbit,
Quicquid agis, si quando animum conuertis ad ipsam
Italiam, neq; enim teneat non quoq; cura,
Tunc dicas, cælo ante alios mihi fidus in illo est,
Qui nisi pro rege inuigilans noctesque diesque
Illic res Italas, & regia munera tractet,
Gallica suspiret regna, & tabescat abesse.
Præterea, Dea bellipotens, quæ munera CÆSAR
FREGOSVS, *parua illa quidem, sed congrua mitto,*
Haud ingrata tibi latiis accedat ab oris,
Vna eadem, faciesque tui, faciesque Mineruæ.
Quin etiam, quoties Diuam spectare iuuabit,
Te toties spectare puta. Sed, me quoq; tanti
Si facies, si me tali dignabere honore,
Cum memor ipsa mei fueris, tum nomine nostro
Longæuamque diem, & fœlicia cuncta precata
Diua tuum saluere iube super omnia Martem.

AD M. ANTONIVM FLAMINIVM, *& Galeatium Florimontium.*

DVM vos fatidicos vates, arcanaque sensa
Voluitis, atq; animum cælesti nectare alentes,
Alloquiis, magnoque Dei consuescitis ori
Fœlices Duce GIBBERTO, *Campense magistro:*
Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quærentem indagine vana
Naturam semper fugientem: quæ se vbi paulum
Ostendit mihi, mox facies in mille repente,
Ceu Proteus, conuersa sequentem eludit, & angit
Mœrentem seniique horas, cassumque laborem?
Nuper enim tenues species, simulachraque rerum
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perque meare
Omnia, dum sector meditans, tacitusque requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus,

Cognoui tamen his spectris illudier ipsis:
Vt sensus feriant nostros, semperque lacessant,
Perque fores, caulasque animæ ludantque, meentque,
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.
Ergo hoc elusum studio, fessumque labore
Tandem me miserata suos abduxit in hortos
Musa memor, tetricumque animum somno, atq; quiete
Curauit, numerisque & blando carmine fouit.
Tum mihi. Quo tandem ò semper mortalia quærens
Hanc colere vsque voles terram? nunquàm ne relinques
Has tenebras, nunquam ne in lucem lumina tolles?
An nescis, quæcunq; hic sunt, quæ hac nocte teguntur,
Omnia res prorsus verâs non esse, sed vmbras,
Aut specula, vnde ad nos aliena elucet imago?
Terra quidem, & maria alta, atque his circunfluus aër,
Et quæ consistunt ex ijs, hæc omnia tenues
Sunt vmbræ, humanos quæ tanquam somnia quædam
Pertingunt animos, fallaci & imagine ludunt,
Nunquam eadem, fluxu semper variata perenni.
Sol autem, Lunaque globus, fulgentiaque astra
Cætera, sint quamuis meliori prædita vita,
Et donata æuo immortali, hæc ipsa tamen sunt
Aeterni specula: in quæ animus, qui est inde profectus,
Inspiciens, patriæ quodam quasi tactus amore,
Ardescit. sed enim, quoniam hic non perstat, & vltra
Nescio quid sequitur secum, tacitusque requirit,
Nosse licet circum hæc ipsum consistere verum
Non finem: verum esse aliud quid, cuius imago
Splendet in ijs: quod per se ipsum est, & principium esse
Omnibus æternum, ante omnem numerumque, diemque.
In quo alium Solem, atq; aliam splendescere Lunam
Aspicias, aliosque orbes, alia astra manere,
Terramque, fluuiosque alios, atque aëra, & ignem,
Et nemora, atque alijs errare animalia Syluis:
Deniq; cuncta alia cernas vegetantia vita.
Ergo, vmbras cum iam satis, & specula illa, superque
Spectaris, longa iandudum in nocte pererrans,
Fas tandem lucem, atq; ipsum perquirere verum.
Quod quoniam longe seiunctum est corpore ab omni,
Nec nexus habet, aut affinem sensibus vllis
Naturam, scito esse animum tibi dissociandum
Corpore, purgandumque omni contage recepta,
Terrena labe, & mortalis luminis haustu:
Quærendæque aliæ syluæ, callesque tenendi
Sunt alij, meliorque, Deum quæ semita monstrat.
Hæc musa. ò si te comitem dent rura beatæ

Bardo-

Bardolena mihi, ò qui nos propter amœnum
Benacum viridi ſyluis in littore ſiſtat:
Atq; olea, lauroquê tegat, detquê abdita vatum
Senſa, & vtranq; Dei pręceptam euoluere legem.
Rura, oro, Gibberte tuo Benacea vati
Da, viridesquê oleas, & multa protege lauro.
Ille tuas laudes primum canet, & tua facta
Inclyta Mœonijs numeris ad ſydera tollet.
Vt puerum mirata ſacro cum Tybride Roma
Ante annos meritis titulis & honoribus auxit.
Vt res Romana, & ſacrorum tradita iuſſu
Pontificum tibi ſumma in te vno ſæpe reſedit.
Vt ſeptem fremuere nouis applauſibus arces.
Macte animis, macte ingenio, tu traijcis ęquor
Barbaricum, & ferro reges in bella ruentes
Alloquijs frenas, & cœptos ore tumultus,
Armaquê, & hoſtiles animos, & prẹlia ſedas:
Fœdera, amicitiasquê feris, pacemquê reportas
Italię, populisquê Dei. nec te tamen ingens
Terra capit. toto iuuenem tot plauſibus orbe
Exceptum, tua te pietas, tua maxima virtus
In cęlum vehit, & terrę dat ſpernere honores:
Dat contemnere opes, vniq; incumbere olympo,
Ac ſolis Diuorum epulis, & nectare paſci.
Hęc vbi perpetuo cantauit carmine, & omnes
Reſpondent latè rupes: tunc concitus æſtro
Fatidico, plenusquê Deo Dauidica vates
Ipſe etiam pater interpres oracula ſoluit,
Dignus, qui ante omnes citharam pertractet eburnam:
Quam quondam Solymę ſtupuere arcesquê Sionis.

AD FRANCISCVM TVRRIANVM VERONENSEM.

TVRRI, ſi aut mihi villa & lar ſit lętior, aut tu
Ferre domum tenuem poſſis, paruosquê penates
Vrbe procul ruri ſeſe abſcondentis amici,
Quantum ego te his mecum CAPHIIS *in montibus optem,*
Montibus his, vbi, ſi querulę nemora alta cicadæ
Non rumpant, equidem vix norim ęſtatis adeſſe
Tempora, tam leni miteſcit Iulius aura.
Sed quid, ſi eſt anguſta domus, dum puluere & omni
Munda ſitu: dum ſit nullo turbata tumultu,
Neſcia curarum, nullius conſcia culpæ:
Alta vbi per totum ſit pax, & amica camœnis
Ocia, & integri per magna ſilentia ſomni?

Quid

Quid refert, alius minio laquearia rubra
Si inspicere, ipse velim fuligine nigra videre?
Si non deiectum cælo Iouis igne Typhoëa
Terrigenasq́, alios, spirantia signa, videbis
Admirans opus æterni memorabile IVLI,
At bona libertas aderit, quæ rura beata
Præcipue insequitur, simplexq́, incedit & exlex.
Hic tibi, si paulo digitus sit inunctior, aut si
Potanti insonuit cyathus, vel si pede vtroq;
Non fleteris, nemo obijciet, nemoq́, sedentem
Arguet, hoc illi si fors super incubuit crus.
Stare, sedere, esse ex libito, & potare licebit.
Forsitan &, mihi quid vitæ, quid sit studiorum,
Nosse optas, quò vel damnes, vel singula laudes.
Mane venit, iuuat Auroram Solemq́, videre
Nascentem, qui non alio consurgit eoo
Pulchrior, vnde noua lætantur singula luce,
Et Syluæ, scopuliq́, & pictis nubibus aër.
Parte alia Benacum alto de colle saluto,
Centum cui virides inuergunt flumina nymphæ:
Ipse sinu magno genitor magno excipit amne.
Tum iuuat aut spectare boues mugitibus alta
Complentes nemora, aut pulsas in pascua capras.
Præ caper it, cui barba iubat, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setæ.
Pone gregem reliquum compellit harundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
Interea natos discentes rustica amare
Numina, vicini nemoris gelidam voco in vmbram,
Qui libros, qui secum horæ solatia portent.
Hic legitur viridiq́, thoro, saxòue sedetur
Glandifera sub Fago, aut Castanea hirsuta.
At variæ circùm syluis, & frondibus altis
Assuetæ ludunt volucres, atq; æthera mulcent.
Tum densum nemus, atque vmbræ per gramina læta
Ieiunas nos inuitant spatiarier horas.
At fessi hæc inter pueri sitiuntq́, dolentq́,
Plus æquo retineri, & iam musasq́, librosq́,
Et Pana, & gelidi pinus odere Lycæi.
Ergo præcurrère, & aquas, & vina pararunt
Lucenti in vitro, & flores sparsere nitentes.
Aduenio. primas atro lita mora cruore,
Aut grossi mensas ineunt, Cors cætera, & hortus
Sufficit. Interea crebro sonat area pulsu,
Increpitat seges, & duri sub Sole coloni
Alternis terram feriunt, & Adorea flagris.

Fit

Fit clamor, resonat tellus rupesq; propinquæ,
Et paleæ sursum strepitu iactantur inanes:
Læta Ceres alto ridens despectat Olympo.
Vmbra diem reliquum, somnus; librią;, vięą;
Producunt, dum siccam æstu Canis excoquit vrbem.
Verum, vbi cæruleis serus sese extulit vndis
Vesper, & in Cœlum surgentia sydera vexit,
Vicina è specula, magni admirator olympi,
Alta rupe sedens natis astra omnia monstro:
Accendoq; animos patriæ cœlestis amore.
Illi admirari, & cognoscere sydera discunt
Cæpheaq;, Arctonq;, & seruantem plaustra Bootem.
Hæc ergo præferre vrbi, & contemnere magna
Si possis, quid te teneat, ne tu ocyus ad nos
Accurras? etiam has sedes, hęc limina magnus
NAVGERVS subijt, nec dedignatus adire est
BATTVS amor musarum, ipsum quo tempore primus
Pana, atq; antiquos cecinit telluris amores.
Hic me etiam desueta Dea, medicumq;, senemq;
Carmina iusserunt canere, & ridere beato
Illudentem vrbem, & male sani murmura vulgi.
Verum, hęc GIBERTVS ne viderit ipse, caueto:
Ni forsan Bubulone animum, curasque relaxans
Propter aquam viridi lætus consederit herba
Qua placidus leni descendit Tartarus amne.
Scilicet hic numeros non aspernatur, & audit
Nos etiam, & nostram, quamuis sit rustica, Musam.
Verum, vbi se sibi restituit, mentemque recepit
Illam alto intentam cœlo, seu sacra sacerdos
Munera obit, totum seu contemplatur olympum,
Tum supra & musas, & ruris numina supra est,
Vitam agitans Diuûm, Dijs se cœlestibus ęquans.

In mortem Aliprandi Madrutij.

IMpositum quum te pheretro miserande MADRVTI
Cerneret illachrymans Cæsar, circumque videret
Et spolia, & victis erepta ex hostibus arma,
Et modo victrices iuxta mœrere phalanges,
Quantum (inquit) tua Mors nostris inimica triumphis
Lætitiæ, decorisque adimit, spes quanta futuri
Tecum ALIPRANDE cadit. Sed non tua Viuida virtus,
Vt te hunc aspicerem, tua non promiserat ætas:
Sed fore, qui Solymis mecum atq; oriente subacto,
Barbaricis regum spolijs & mille trophæis
Olim magna tui decorares templa Tridenti.
Inuidit mors tanta tibi. Vos nobile corpus

Ferte

Ferte Ducis vestri iuuenes, & reddite matri
Exanimi: sed & hæc miseræ solatia ferte,
Tantum ipsam peperisse virum, qui Cæsaris vsq;
Et comes, & benegestarum pars maxima rerum,
Cæsaris ex animo nullo delebitur æuo.

AD ALEXANDRVM FARNESIVM
Cardinalem amplissimum.

PRiscę virtutis, Romani & sanguinis hæres
FARNESI, quoniam nec Dij munuscula læta
Despiciunt, hominum spicas, ac serta rosarum,
Libaq; & exigui deuotum thuris honorem:
Tu quoq; (si mores imitari, ac facta Deorum
Præcipue Heroum est) non dedignabere parua
FRASTORI quæ dona tui natusq;, paterq;,
Perpetui affectus monumenta, ac pignora mittunt,
Hos tibi patre Lyco, Scylla genitrice gemellos
Dat natus sua dona canes. Scylla inclita origo
A Nilo est: Lycus à magno descendit Araxe.
Qui quondam Euganeas transmissi munus ad oras,
Præstabant cunctis, siue aprum figere morsu
Esset opus, rapidum cursu seu vincere ceruum.
Horum igitur sobolem natus tibi ab vbere matris
Nutrijt ablatam, & nostris exercuit aruis
Venatu assiduo, & vires durante labore,
Nostrorum famam nemorum, geminumq; ferarum
Terrorem, nunc ille tibi quam mittit habendam,
Romanis eadem in campis si forte sequetur
Gloria, & ignota fors in regione iuuabit.
At genitor, nati cum munere, carmina mittit
Hæc tibi: quæ, quanquam tristi fugiente senecta
Lætitias cantusq;, tamen voluere camœnæ
In te vnum, Dominaq; mei, nimiumq; potentes,
Vt canerem, musaq; canes comitarer amica.
Ergo tot rerum curis, ac pondere tanto,
Quo premeris, dum rem Romanam, ac publica curas
Siquando defessum animum, mentemq; remittes
Liber, & ad dulces poteris te vertere musas,
Hæc quoq; nostra leges: ea si dignabere tanti,
Inter Romanas vt eant spectanda camœnas.
Quod si etiam recreare animum corpusq; iuuabit
Venatu, & latos saltus ac densa ferarum
Lustra fatigare, & capreas agitare fugaces,
Tum canibus miscere tuis, tecumq; vocare
Ne pigeat nato missos. hirsutior ille

Cuncta

Cunctaniger, tantum pedibusq; & gutture canus,
Non inuitus herum Tyberonis voce sequetur.
Ast Athiso (nanque hoc alter de flumine nostro
Nomen habet) nec cursu impar, nec dente minaci
Segnior, anguineo suffusus terga colore,
Frontem albo pictus discrimine, pictus & albo
Ceruicem, caudamq; imam, pectusq; pedesque,
Addictus lateri nunquam discedet herili:
Tantus amor domini: nisi forte cupidine prædæ
Conspecta impatiens etiam retinacula rumpat.
Hic tu, vel pulchro Calai, vel Tyndaridi alto
Polluci similis, syluas latratibus omnes
Complebis, rupesque hominum clamoribus altas,
Vectus equo hæmonio, & fulgenti clarus in ostro.
Attonitæ visu discent nemora inter amare
Rusticæ Hamadryades, discetis a mare Dianæ
Insuetæ comites: volucri sed concitus ille
Fertur equo, vestrosque aliò deportat amores,
Insequiturque feras. ah ne illum accensa cupido
Venandi, excitos syluis impellat in Vrsos:
Ne in sæuos impellat apros: tibi cura, Dione
Aeneadum genitrix, sit custodire nepotem,
Et iuuenem ilicea defessum sistere in vmbra.
Sat syluis animoque datum est: illum sua Roma
Poscit, & expectat lati res publica mundi.
I spes magna vrbis, rebusque vocantibus adsis.
Interea, quando mihi Diuus habebere semper,
Ipse tibi CAPHIIS *sacras in montibus aras*
Instituam, qua se summo de vertice collis
Tollit, & æquatum Benaci prospicit æquor,
Et virides oleæ ripas, patriamque Catulli.
Hic tibi solennemque diem, & renouanda quotannis
Sacra, tuo statuam semper de nomine dicta.
Tunc rosa, tunc violæ, tunc purpurei hyacinthi,
Verbenæque senem deceant, tunc texere flores,
Et viridem cano capiti imposuisse coronam,
Lætitiaque diem & multo producere Baccho,
Fallentem senium, & curas de corde fugantem.
Forsitan & musarum aliqua, & tibi fautor Apollo
Plectra mihi, citharamq; dabit: Deus ipse canentem
Perq; tuos annos, perq; acta illustria ducet.
Infanti vt prima impellens cunabula Pallas
Accinuit cantu Graio, cantuq; Latino,
Scilicet & fari lingua assuefecit vtraq;.
Vt puerum aonio perfusum labra liquore,
Per dulces musarum hortos & amœna vireta

Perduxit,

Perduxit, nunc Vranie, nunc Calliopea,
Nunc Clio monstrante viam, nullaq; sororum
Non donante rosas, & serta virentia lauro.
Tum mores animumq; dedit, sensumq; senilem,
Atq; vrbem regere, ac sacro splendere galero.
Nec iam Roma capit, sed lata in regna vocatum
Ad pacem Europæ, non te maria alta fatigant,
Non iuga, non toties superatis nubibus alpes.
Te Pœnina arces, celerem te Norica saxa
Spectarunt rapido montana per ardua cursu,
Quantum Sol cœli, tantum telluris obire
Matre Dea comitante, & iter monstrante nepoti.
Nec satis hæc: maiora vrgent. Germania nuper
Grata Deo, nunc ingenijs elata superbis
Detrectare iugum Imperij, & se opponere patrum
Sanctorum placitis, & sacris legibus audet:
Nec iam Pontificum, nec iam vllos Cæsaris audit
Infœlix monitus, sed læuo numine Diuûm
Arma parat: socium Cæsar te poscit in hostes,
Pro sceptro Imperij, pro religione Deorum.
Tunc primum attonitę gentes videre Latinę
Te, FRATREMQ. *tuum patria virtute, animisq́,*
Inuictis pariter, res duri & munera belli
Tractantes: gemini quales duxisse feruntur
Tyndaridæ pulchri graias in bella cohortes.
Tunc primum Romana acies, antiquaq́, virtus
Visa fuit: Ducibus tantis Mauortia pubes
Magnanimi Aeneadæ, memores virtutis auitæ
Bella cient: Italo pleni iam milite campi.
Densantur: iam procedunt longo ordine signa
Sublata in ventos, lateq́, inimica minantur.
Nec mora, iam summis Romanus miles, & arma
Alpibus apparent: concussæ motibus illæ
Fuderunt gemitus, longe vagus audijt Oenus,
Obriguitq́, gelu: riguerunt flumina Rheni,
Et pauidus fluxit demissis cornibus Ister.
Romanum ad nomen planxerunt pectora matres,
Charaq́, in hercynias traxerunt pignora syluas.
Sed quò me rapitis musæ? quid facta reuoluo
FARNESI? *Maiora animo iam concipe, teq́,*
Impauidum, inuictumq́, alijs accinge triumphis.

AD IVLIVM III.
Pontificem Maximum.

M*Axime Diuini pastor gregis inclyte* IVLI,
In terris cui summa vni est concessa potestas,

Sceptra vicesq; Dei gerere, & regna infera Ditis,
Cælorumq; fores aperire, & claudere posse:
Si tu, dum magnæ Italiæ, dum prospicis omni
Europæ, & vasta mundi sub mole laboras,
Paulisper potes à tantis secedere curis,
Et potes agrestes pastorum audire camœnas,
Nunc aures adhibe placidas mihi. Nanque ego, quæ Pan,
Pan magnus cecinit nostros ventura sub annos,
Nunc referam, tua magne pater pars maxima quorum est,
Cuius ab auspicijs Parcæ noua sæcula voluunt.
Nec te pœniteat pastorem audire canentem,
Quando etiam Admeti tauros formosus Apollo
Pauit ad Amphrysi ripas, tenuiq; cicuta
Non puduit cantare Deum sub tegmine acerno:
Et veneri dilectus oues ductauit Adonis.
Scilicet & tu etiam post grandia nomina Pastor
Diceris, atq; hoc in primis cognomine gaudes,
Et pecudes curare soles, pecudumq; magistros.
Forte ego, dum medio terras Sol excoquit æstu,
Ipse Suessani pastor puer incola campi
Ducebam pastas viridi de valle capellas
In nemorum secreta, vmbras & frigora quærens,
Qua placidus cursu descendit in æquora Lyris.
Est lucus, prisci quem sacrauere latini
Syluano: in cuius medio densa ilice cinctum
Est pratum, agrestes vbi Dij persæpe videri
Audiriq; solent: hîc Capripedes Satyriscos
Pastorumq; manum iunctis per mutua palmis
In girum canere, & lætas agitare choreas
Inuenio admirans. medius Pan magnus ouantem
Ad calamos, cantusq; regit ducitq; coronam.
Dumq; Deus canit ipse, silet tum cætera pubes.
Dum silet ille, alij Thyasos, cantusq;, sequentes
Instaurant, repetuntq; Dei postrema canentis.
Ingeminat postrema nemus, respondet & Echo.
Tum me respiciens, mihi sanguine proximus Anthus,
Anthus Aquinatis pastor gregis, huc puer, inquit,
Huc ades ò Neore, & te his adiunge choreis:
Aut, spectare magis si te iuuat, aggere ab illo
Prospice, dum saturæ sua ducant ocia capræ,
Cui ego, Quin potius iuuet hoc de cespite vestros
Spectantem lusus, molli requiescere in herba.
Et tum forte Deus buccas sandice rubentes
Inflans, & picea frontem præcinctus acuta,
Ad calamos circumsiliens, hęc carmina cantu
Fatidico insanus latas fundebat ad auras.

Dicite

Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni,
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Excipiunt Iuuenes, iterat nemus, assonat Echo,
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Tum sequitur Deus. ante tamen rex magnus Olympi
Bellumq́, horribilemq́ famem, diramq́ flagellis
Armatam Alecto è tenebris, & faucibus Orci
Immittet terris, genus vt mortale coërcens
Castiget, fraudesq́ hominum, fastusq́ superbos,
Et luxus, & spes miseras, & gaudia vana:
Dum tandem sese, atq; Deos cognoscere discant.
Mox tantum expectatum illud, quod carmine sacro
Tot vates cecinere pij, fœlicibus astris
Adueniet tempus, quo Mons ille arduus, ille
Mons ingens, sublime caput super omnia tollat
Culmina, sydereum qui vertice tangat Olympum:
Quò neque vis ventorum adeat, non fulminis ignes.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Hoc in Monte, Dei pecudes pascentur & Agni,
Graminis æterni pingues, & velleris aurei.
Exilient & aquæ viuæ, quibus vbera capræ
Grandia distendant, distendant vbera vaccæ.
Non malus hîc serpens, non noxia creuerit herba,
Non sentes, sterilisúe filix, non frigida Taxus,
Sed bis lecta seges, sed bis grauis vua racemis:
Corticibusq́ caua sudabunt balsama pinus.
Hinc magnis præstantem animis, & fortibus ausis
Fortunata nimis pastorem hæc sæcula habebunt,
Qui virtute regat populos, & legibus æqui:
Diuinas qui pascat oues, & pascua latè
Extendat, pecudesq́ ipsas, & ouilia seruet.
Hîc primum diram Alecto, & Cocytia monstra
Caucasea ærata religabit rupe catena.
Inde famem miseram è Latio, populisq́ Deorum
Pellet in hostiles gentes, & barbara regna.
Tum læta vbertas, segetumq́ onerata maniplis
Alma Ceres Italas spicis venerabitur aras:
Quam circum pueri salient, & rustica pubes,
Ridentesq́ iocos, incomptaq́ carmina dicent.
At noti musis Damones & Alphesibæi
Vota patri magno, laudesq́ & sacra canentes
Aeternis illum numeris ad sydera tollent,
Heroemq́, Deumq́, salutiferumq́ vocabunt.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.

Ille animum mox ad pacem, & discordia regum
Pectora conuertet, sanctisq; hortatibus iras,
Atque odia, & caecos regnorum & laudis amores,
Horrendamq; sitim caedis, fusiq; cruoris
Sedabit, pelletq; feri mala semina belli.
Tum Pax alma ferens ramos faelicis oliuae,
Atq; Amor, & iunctis pariter Concordia dextris,
Et Genius comitum, & generis Hymenaeus amator
Inuisent latè populos, Latijq; per arua
Laetitiam, risusq; ferent: tum iusta cupido
Bellorum, piaq; arma, Dei vertentur in hostes.
Iam video augustis latè plena aequora velis
Feruere, iam trepidare vagi septem ostia Nili,
Euphratemq;, Tygrimq; suo se condere in amne.
Iam nec Bactra ipsum capiunt, non India tota
Maumetem fugientem, ipsum non caucasus ingens,
Non qui tot syluas, iuga tot comprendit Imaus.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea faelici nascuntur secula mundo.
Quae nam, quae properant tantę per caerula puppes
Deuotae ad Tyberim, magnaeq; ad moenia Romę,
Ceu densae ad nidos latum per inane columbae?
Agnosco gentem innocuam, numerumq; beatum,
Faelices animas, fatis ab origine prima
Dilectas, quae caelo olim, Diuisq; fruantur.
En iam sanctam vrbem, iam septem in collibus aras
Impositas, summiq; pedes Pastoris adorant.
Hos inter, video, & nostri longa aequora sulcant
Arcades, Italiamq; petunt, fataliaq; arua
Arcades. ò Soli quondam cantare periti
Pastores, quos iustitia è tellure recedens
Postremos liquit, nunc rursus laeta reuisit.
O sancti properate, vocat Deus aethere ab alto:
Vos alius iam grex, aliudq; expectat ouile.
Quin venit illa dies, quum nos quoq; Menala nostra,
Arcadiamq; omnem, qua immani à gente repulsi
Fugimus in Latium, longo post tempore tandem
Visamus, dulcemq; auram. ò placidissime Peneu,
O Ladon, vos ò gelidi pineta Lycaei
Quando ego per vestros meditabor carmina lucos,
Męnalios quando recinet mea tibia versus?
Męnalus auritas, dantesq; oracula quercus
Semper habet, semper doctas ille audit auenas.
Concipe Menalios mea Tibia, concipe versus.
Talia cantabat memorans Pan magnus, at Anthus
Haec referes puer, inquit, & hoc tibi munus habeto

Nunc

Nunc paruum, ventura dies maiora reseruat.
Tum mihi fiscellam dono dedit optimus Anthus,
Dicere & occasus astrorum, & dicere & ortus,
Et quid quæq; ferat tellus, quæ commoda Baccho,
Quæ Cereri, quid nam ventos, quid nunciet imbres,
Quæ tempestatum, cœli quę signa sereni.
Denique quæ cunctis natura sit indita rebus.
Virtutem in primis & honestum, quemq; docere,
Ac vitij ipse expers, aliena notare paratus.
Et iam tempus erat pastum deducere capras.

BATTVS *amor Dryadum defunctum pastor* IOLAM
Flebat. eum fontes, Alpinaq; numina circum,
Sarcaq;, pumiceoq; sedens Benacus ab antro
Mœrentem lacrymis consolabantur obortis,
Ille autem nulla accipiens solamina, tantum
Deserta sub rupe, in littoribus Benaci,
Talia nequicquam surdas iactabat ad vndas.
Immites Diui, & crudeles vos quoq; Parcæ,
Crudeles nimium Parcæ, Vos ibitis amnes,
Aëreæ stabunt rupes: nusquam amplius ipse
His terris, nunquam hoc cœlo agnoscetur Iolas.
Vt cecidit? semel in pratis vt purpureus flos,
Quem tetigit vel hyems, vel iniquo Sirius astro.
Currite iam fluuiorum vndæ, & producite vitam,
Et rupes durate: tamen non alter Iolas
Hos pecus in montes, non hæc ad flumina ducet.

INCIDENS
AD IOAN. BAPTISTAM TVRRIANVM VERONENSEM.

ILLA *colum exercens saxo consedit aprico,*
Læta tepore nouo, & liquefacta Sole pruina:
At iuxta nemore in magno grex pascitur omnis,

Ad eundem.

FRigidus *at syluis Aquilo si increuerit, aut si*
Hyberni pluuijs despendent nubibus imbres,
Nos habeat domus, & multo lar luceat igne.
Vpilio ingentem aut fagum, vel scissile robur
Sufficiat, tum vos, claro quando igne soletis
Iuniperi suaues circum diffundere odores,
Et vos Palladiæ flammis imponat oliuæ.
Ante focum tibi paruus erit, qui ludat, Iulus,
Blanditias ferat, & nondum constantia verba.
Ipse legam magni tecum monumenta Maronis.

O fortunatos nimium, si fata, quod aui
Nos manet, hac vna dederint producere vitam.

Ad eundem.

IAM veniet ver purpureum, iuuenisq́ reuertens
Annus aget Zephyros, & cælo desuper alto
Deducet pleno genitalia semina cornu:
Vnde hominum genus, & pecudum, vitæq́ natantum,
Et picta volucres, & amantes roscida plantæ
In Venerem cæco æterni rapiuntur amore.
Gaudete, ò quicunque bonum speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumq́ nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites:
Annus Io, nouus annus adest: mutatur & ætas,
Et meliora nouo nascuntur secula mundo.
Bella pater procul, & diras Saturnus Erinnes
Arcebit caro è Latio, ac sub tartara mittet.
Tum lethum, & cæcus furor, & vesana cupido
Perpetuis extra terras religata æathenis
Persoluent pœnas scelerum: at pax alta per omnem
Italiam magno populos sub Cæsare viset.
Ille autem insignis spolijs, & mille trophæis
Instituet festos alta ad Capitolia ludos.
Stabit onusta ingens, Tarpei ad limina templi
Quercus honore sacra, & prænuncia temporis aurei.
Tum vescæ glandes, tum terra sponte ferente
Omnia: comparibus disiunget colla iuuencis
Agricola, & rudibus mirabitur hordea sulcis
Sponte adolere sua, & nullo frumenta colono
Vndantem læti segetem flauescere campis.
Noctibus in syluas & mollia prata serenis
Aethereo dulcem commixtum nectare rorem
Sudabit cælum: tenera qui lectus ab herba
Mortales saturat mensa dapibusq́ Deorum.
Salue magne Tybri, & vos natæ Tybride nymphæ,
Tuq́ senex pater Eridane, & qui flumine Tusco
Benace in nostro placidus perlaberis agro.
Tuq́ Athesis, cunctiq́ amnes salute Latini,
Dijq́ omnes magnæ Hesperiæ, qui sæcula soli
Aurea Saturni primo meministis ab æuo:
Quum sepes vel limes adhuc communibus agris
Non foret, aut vlli variarent iugera sulci,
Sponte sua sed terra ferax daret omnia, & ipsæ
Præberent dulci victum de robore glandes.

Incidens ad eundem.

QVarum pars brumæ impatiens, & condita terræ
Expectat ver egelidum, flatusq́ fauoni:

Pars

Pars passura hyemem, læta ab radice virescit,
Emittitq́; comam, ficulumq́; atq; altera beta,
Atq; ari virides, & odoriferæ calaminthæ,
Atq; olus, atq; rumex, & salsi gramina Crithmi.
Quas inter suaues mollesq́; aspirat odores
Nunc, decus hortorum, menta; at, si vera loquuntur,
Nympharum quondam pulcherrima Graiugenarum.
Tum iuuat & frondes Apij, & sisymbria læta,
Intubaq́;, & toto florentes frigore soncos
Incolere, atq; hortis aquilonem arcere nocentem.
Nox venit, & pastæ redeunt ad tecta capellæ.
Pręcaper it, cui barba iubat, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setæ.
Pone gregem reliquum compellit arundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
At mater longæua, igni dum brassica feruet,
Mulctra effert, grauidoq́; recens lac vbere mulget.
Rusticus interea pinguis collector oliuæ,
Interea & validus prima de nocte bubulcus
Aduenere domum: congesta tum focus orno
Ingenti, aut fago, vel fragmine roboris, ardet.
Tolluntur lætæ flammæ, lateq́; relucent.

Aliud incidens ad eundem.

AT nemora, & liquidis manantia fontibus arua,
Et placidus myrteta inter, laurosq́; virentes
Vicinus nitido Benacus labitur amne.
At focus, & circùm pueri vernæq́; canentes,
Dum cœna vndanti coquitur syluestris aheno,
Grandiaq́; exurunt crepitantes robora flammæ,
Suspensæ è summis pendent laquearibus vuæ,
Malaq́;, castaneæq́;, & passo fistula ventre.
Hyberna de nocte, boum stabula alta petuntur.
Vnà omnes matresq́;, viriq́;, omnisq́; iuuentus
Insomnem exercent noctem: pars pensa fatigat:
Pars texit teneros amerino vimine quallos:
Atq; anus hic aliqua interea, dum vellera carpit,
Et teretem tremulo propellit pollice fusum,
Languentis oculos fabella fallit inani.

Aliud.

MAne domi validos pluuia vt conclusit agrestes,
Cæditur iliceo distenta sagimine porca.
Læta domus. tum sollicita in farcimine mater
Pingue suis niueum, & dissecti frusta cerebri,
Et niueum lac purpureo cum sanguine miscet.
Tum semen marathri, atq; arentis gramina thymbræ
Adijcit, & coli inspersо sale concaua complet.

In

In natalem Diem IANI Fregosij CÆSARIS F.

SAcrorum si plena Deo sunt pectora vatum,
Si norunt triplices fata futura Deæ:
Fortunate infans, verus tibi gloria vates
Grandia concordes concinnere Deę.
Ecce tuo fęlix nasci nouus annus ab ortu
Incipit, atq; omen nomine habere tuo.
Cresce cito, magniq; patris mirarier acta
Incipe, & inuicti CAESARIS arma sequi.
Tempus erit, tibi cum partis iam mille trophæis
Et fessi rebus compositis Latij,
Barbaricis captis opibus, Ducibusq; subactis
Multa tibi circum tempora laurus eat.
Tum læta ante tuum stabit victoria templum,
Claudet & aerata lumina ahena sera.

De partu VICTORIÆ FARNESIÆ, Guidi Vbaldi
Feretrij, Vrbini Ducis, coniugis.

LVcina Iunonis opem VICTORIA supplex
Cum peteret, placido sic ait ore Dea.
Sis licet Aeneadum & Veneris de sanguine auito
Nata puella, tamen digna fauore meo es.
Quam Charites tanto iunctę comitantur honore,
Grandia quam Parcæ fata manere canunt.
Quippe vbi Iunonis flos & Saturnia quercus
Iungantur, faustis currere Isaurum aquis,
Promittiq; tibi sobolem, qua pristina Virtus
Italię, & priscus restituatur honos.
Nascere magne puer, patremq; imitatus Auosq;,
Magna aude. non Vos Vmbria magna capit.
Et iam infans sanctasq; manus, Diuamq; secutus
Optati in lumen ætheris exierat.
Ergo & quod potuit, risu agnouitq; parentem,
Præsentisq; dedit nuntia signa Deę.

Tumulus Francisci Marij Molsę Mutinensis.

QVod MOLSÆ fuerat mortale, hac conditur Vrna;
Extruxere suis quam Aonides manibus.
Cœtibus at superûm fruitur nitidissimus almis,
Itque comes magno spiritus HIPPOLYTO,
Quem, MEDICA de gente satum, pulcherrima virtus

Extulit

Extulit, & cęli templa tenere dedit.
Quemq; vnum aut omnes coluit dum fata sinebant,
Atque oculis vates pręłulit ipse suis.

In mortem Ioannis Baptistæ Montani Medici Veronensis.

DVM Medica MONTANE doces ope vincere fata,
Et Lachesi inuita viuere posse diu,
Lethęo indignans pressit te parca sopore,
Et secuit vitę grandia fila tuæ.
Sic, animas & tu Asclepi dum subtrahis orco,
Te quoque sęuorum perdidit ira Deûm.

Ad Ioannem Matthæum Gibbertum Episcopum Veronensem.

MElsinęę rupes, subiectaq; littora Tusci,
Quæ suprema sonans alluit nuda lacus,
Annuite: agrestem dum, votum pauperis, aram
E viuo Thyrsis cespite tollit humo.
Nunc herba struit, atq; hederis & floribus ornat:
Et GIBBERTE tibi rustica sacra facit.
Ast olim auratam niueus tibi Taurus ad aram
Cornibus auratis victima magna cadet.

Ad Ioannem Matthæum Gibbertum Episcopum Veronensem.

NAiades hoc GIBBERTE tibi Benacides antrum,
Et qui muscoso fons cadit è lapide,
Sacrauere. tibi sit cura & fontis & antri:
Et quandoq; Deus ad tua sacra veni.
Et sacer est: & habet spirantes suauiter auras
Hortus: & est nullo gratior vmbra loco:
Et nusquàm est longęua mage, & felicior arbos,
Pulcher Adoni tua, pulcher Apollo tua.
Hic canere, & tenuem posse exercere camœnam
Ille dedit: sanctus qui mihi semper erit.
Hic herbas, succosq; tuos, artemq; relinquo
Phœbe: soles musas tu quoque amare magis.

Ad Ioannem Matthęum Gibbertum Episcopum Veronensem.

IPsa tibi GIBBERTE deus lego Lychnida Leuce
Melsineis Leuce cognita littoribus.

Et

Et pulchram Cyanum, & canentia lilia necto,
Illa colore magis, hæc & odore placent.
Roma caput sacro decoret tibi magna galero:
Non tamen & Leuce, non sua serta dabit.
Et laurum, & Citrum hanc teneram de matre reuulsam
GIBBERTO sacram Thyrsis vtranq; serit.
Hanc Venus, ast illam iuueni, seruabis Apollo,
Ne noceant æstus, ne noceat ve gelu.
Tu quoq; Benaci vicino Nais ab amne
Clam gelidas teneris frondibus affer aquas:
Dumq; feres, dic: Sancte humili tibi nunc dea riuo,
Cum venies, toto seruiet amne tibi.

De Marsango fluuiolo, prope Villam Io. Baptistæ Rhamnusij in agro Patauino.

QVi te populea cingit MERSANGE corona,
Dulce vt in vmbrosis cornibus aura sonet:
Ac ne vnquàm inficiat lutulenti sordida plaustri
Te rota, sub firmo dat tibi ponte viam
Vicinę cultor villæ, RHAMNVSIVS, horti,
Agrique, & dominus ripæ vtriusq; rogat
Lenis vere flue, atque niuali prouidus vndæ
Arida in æstiui sydera parce canis.
Sic tibi grata Nape geminabit serta quotannis,
Et tua par magnis amnibus ibit aqua.

De eodem.

QVi modo fons MERSANGE humilis, modo cornibus ingens
Per salicum rapido laberis amne nemus.
Vere nouo MERSANGE mihi flue lenior vndis,
Vberior, sitiens cum coquit arua Canis.
Frigentes æstate tibi RHAMNVSIVS vmbras
Sparget, & ad gelidas ipse sedebit aquas.
Vere rosam violasque feret, pictasque corollas
Pulchra tibi hinc Nais, hinc Galathea dabit.

FINIS.

Ex Libris Jacobi Candidi

Registrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R
S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd.

Omnes sunt Quaterniones, præter Dd ternionem.

Venetijs, apud Iuntas. M D LXXIII.